International Congress on Social Sciences & Humanities

September 02-04, 2022
Ege University, Izmir, Turkey

Proceedings Book

2022

International Ege Congress on Social Sciences & Humanities

September 02-04, 2022
Ege University, Izmir, Türkiye

PROCEEDINGS BOOK

Edited by

Prof. Dr. Mustafa MUTLUER
Assist. Prof. Dr. Aytekin ERDOĞAN

by
IKSAD GLOBAL PUBLISHING HOUSE
E-mail: info@iksad.com
iksad47@gmail.com www.egekongreleri.org

All rights of this book belong to IKSAD GLOBAL Publishing House
Authors are responsible both ethically and juristically
IKSAD GLOBAL Publications – 2022©
Issued: 03.10.2022

ISBN: 978-625-8213-59-1

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

International EGE Congress on Social Sciences & Humanities

DATE and PLACE

September 02-04, 2022
Ege University, Izmir, Türkiye

ORGANIZATION

Ege University, Türkiye
Institute of Social Sciences, Türkiye
ANAS, Azerbaijan
IKSAD Institute, Türkiye

HONORARY BOARD

Prof. Dr. Necdet BUDAK – Rector of Ege University
Prof. Dr. Cemil GÜRGÜN – Vice-Rector of Ege University
Prof. Dr. Mehmet ERSAN – Vice-Rector of Ege University
Prof. Dr. Hakan ATILGAN – Vice-Rector of Ege University

HEAD OF CONGRESS

Prof. Dr. Mustafa MUTLUER
Director of Ege University, Institute of Social Sciences, Türkiye
Prof. Dr. Muhtar İMANOV
Director of the ANAS, Folklore Institute, Azerbaijan
Prof. Dr. Nadim MACİT
Director of Ege University, Institute of Turkish World Studies, Türkiye

NUMBER of ACCEPTED PAPERS

163

NUMBER of REJECTED PAPERS

32

PARTICIPANT COUNTRIES (26)

Türkiye, United Kingdom, Ukraine, India, Pakistan, Azerbaijan, Indonesia, Nigeria, Romania, Mongolia, North Cyprus, Albania, Italy, Thailand, South Africa, Kosovo, Kazakhstan, Iran, Croatia, Benin, Algeria, Bangladesh, Malaysia, Uzbekistan, USA, Ethiopia

TOTAL NUMBER of INTERNATIONAL PAPERS

Turkey (77), Other Countries (86)

EVALUATION PROCESS

All Applications Have Undergone A Double-Blind Peer Review Process

PRESENTATION

Oral Presentation

ORGANIZING BOARD

Prof. Dr. Mustafa MUTLUER
Director of Ege University, Institute of Social Sciences, Türkiye

Prof. Dr. Muhtar İMANOV
Director of the ANAS, Folklore Institute, Azerbaijan

Prof. Dr. Nadim MACİT
Director of Ege University, Institute of Turkish World Studies, Türkiye

Prof. Dr. Yadulla HESENLI
UNEC, Direcor of Institute of Economic Scientific Research, Azerbaijan

Prof. Dr. Mahire HÜSEYNOVA
Azerbaijan State University, Azerbaijan

Prof. Dr. Nadir MEMMEDLİ
ANAS, Institute of Linguistics in the Name of Nesimi, Azerbaijan

Prof. Dr. Mirvari İSMAYILOVA
Azerbaijan State University, Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Farhad MIKAYILOV
UNEC, Deputy Direcor of Institute of Economic Scientific Research, Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Aziz ALEKBERLİ
ANAS, Folklore Institute, Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Burcu TÜRKCAN
Ege University, Social Sciences Institute Deputy Director, Türkiye

Assist. Prof. Dr. Aytekin ERDOĞAN
Ege University, Social Sciences Institute Deputy Director, Türkiye

Res. Assist. Dr. Ender ÖZBAY
Ege University, Academic Publication, Türkiye

SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Nadim MACİT - Ege University

Prof. Dr. Atilla SİLKÜ - Ege University

Prof. Dr. Eşref ABAY - Ege University

Prof. Dr. Kirami ÖLGEN - Ege University

Prof. Dr. Ziynet ÖNDOĞAN - Ege University

Prof. Dr. İ Pelin DÜNDAR - Ege University

Prof. Dr. Evrim Pelin BAYTEKİN - Ege University

Prof. Dr. A. Ayşen KAYA - Ege University

Prof. Dr. Baise Şebnem TOPLU - Ege University

Prof. Dr. G. Nazan GÜNAY - Ege University

Prof. Dr. Faruk YÜCEL - Ege University

Prof. Dr. Aysun DOĞAN - Ege University

Prof. Dr. Zuhal ÖZEL SAĞLAMTİMUR - Ege University

Prof. Dr. F. Belma FIRLAR - Ege University

Prof. Dr. Semra DAŞÇI - Ege University

Prof. Dr. Vefa KURBAN - Ege University

Prof. Dr. Dilek YEŞİLTUNA - Ege University

Prof. Dr. Mehmet Ali KAYA - Ege University

Prof. Dr. Adnan TÜRKSOY - Ege University

Prof. Dr. Selami FEDAKAR - Ege University

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ - Ege University

Prof. Dr. Ali EROL - Ege University

Prof. Dr. Metin EKİCİ - Ege University

Prof. Dr. Mehmet Öcal ÖZBİLGİN - Ege University

Prof. Dr. Siret HÜRSOY - Ege University

Prof. Dr. Ali Osman KARATAY - Ege University

Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ - Ege University

Prof. Dr. Nevin YILDIRIM KOYUNCU - Ege University

Prof. Dr. Sonia AMADO - Ege University

Prof. Dr. Gözde EMEKLİ - Ege University

Prof. Dr. Fazlı GÖKÇEK - Ege University

Prof. Dr. Aydın İBRAHİMOV - Ege University

Prof. Dr. Hüseyin CEVİZOĞLU - Ege University

Prof. Dr. Alimcan İNAYET - Ege University

Prof. Dr. Bilgehan GÜLTEKİN - Ege University

Prof. Dr. Mirvari İSMAYILOVA - Azerbaijan State Pedagogical University

Prof. Dr. Hacar HÜSEYNOVA- Azerbaijan State Pedagogical University

Assoc. Prof. Dr. Arife KARADAĞ - Ege University

Assoc. Prof. Dr. Saniye UYSAL ÜNALAN - Ege University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet KUYURTAR - Ege University

Assoc. Prof. Dr. Şerife ÇAĞIN - Ege University

Assoc. Prof. Dr. Sıtkı Bahadır TUTU - Ege University

Assoc. Prof. Dr. Serap ÖZDÖL KUTLU - Ege University

Assoc. Prof. Dr. Aygül UÇAR - Ege University

Assoc. Prof. Dr. Kamile VELİYEVA - ANAS, Institute of Linguistics in the Name of Nesimi

Assoc. Prof. Dr. Gara MEŞEDİYEV - ANAS, Institute of Linguistics in the Name of Nesimi

Assoc. Prof. Dr. Gezenfer KAZIMOV - ANAS, Institute of Linguistics in the Name of Nesimi

Assoc. Prof. Dr. Seyfeddin RZASOY - ANAS, Folklore Institute

Assoc. Prof. Dr. İsmayıl KAZIMOV - ANAS, Institute of Linguistics in the Name of Nesimi

Assoc. Prof. Dr. Seyfeddin KANIYEV - ANAS, Folklore Institute

Assoc. Prof. Dr. Elman İBİŞOV - UNEC, Institute of Economic Scientific Research

Dr. Rashad HUSEYNOV - UNEC, Institute of Economic Scientific Research

Dr. Ludmila MEDVEDEVANYA - Russian Academy of Sciences

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA - Kyrgiz Economy University

Dr. MUHAMMAD SHOAIB KHAN PATHAN - Shah Abdul Latif University

Dr. FASOGBON Beatrice Mofoluwaso - Federal Institute of Industrial Research

Dr. Ece Nüket ÖNDOĞAN – Ege University

Dr. Oğuzhan Şemseddin YAĞMUR - Ege University

PHOTO GALLERY

PHOTO GALLERY

PHOTO GALLERY

PHOTO GALLERY

PHOTO GALLERY

PHOTO GALLERY

PHOTO GALLERY

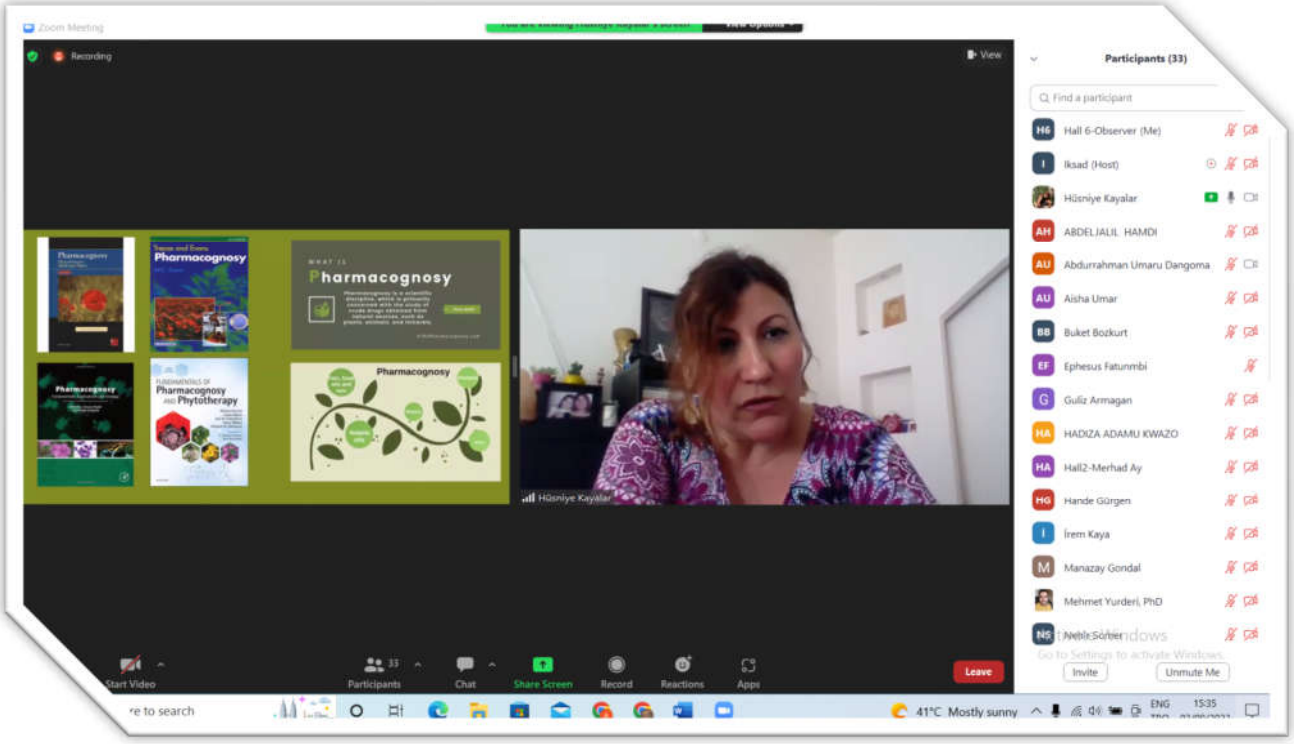

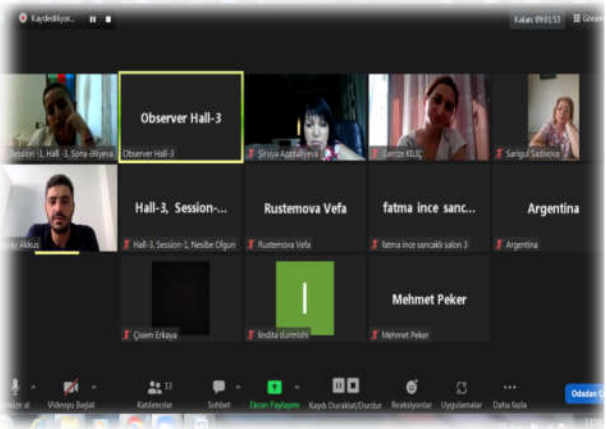

PHOTO GALLERY

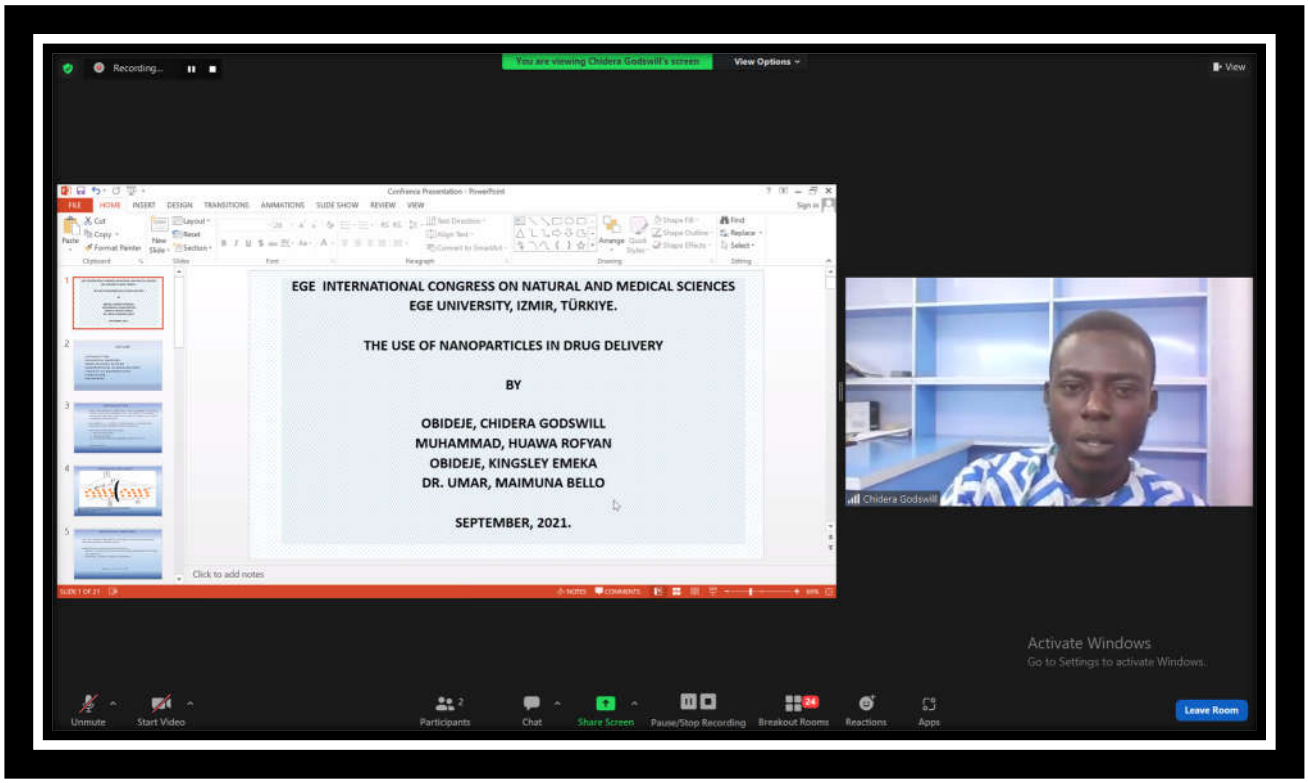

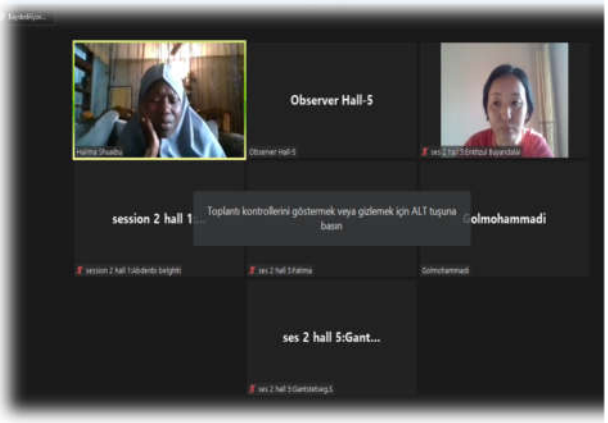

PHOTO GALLERY

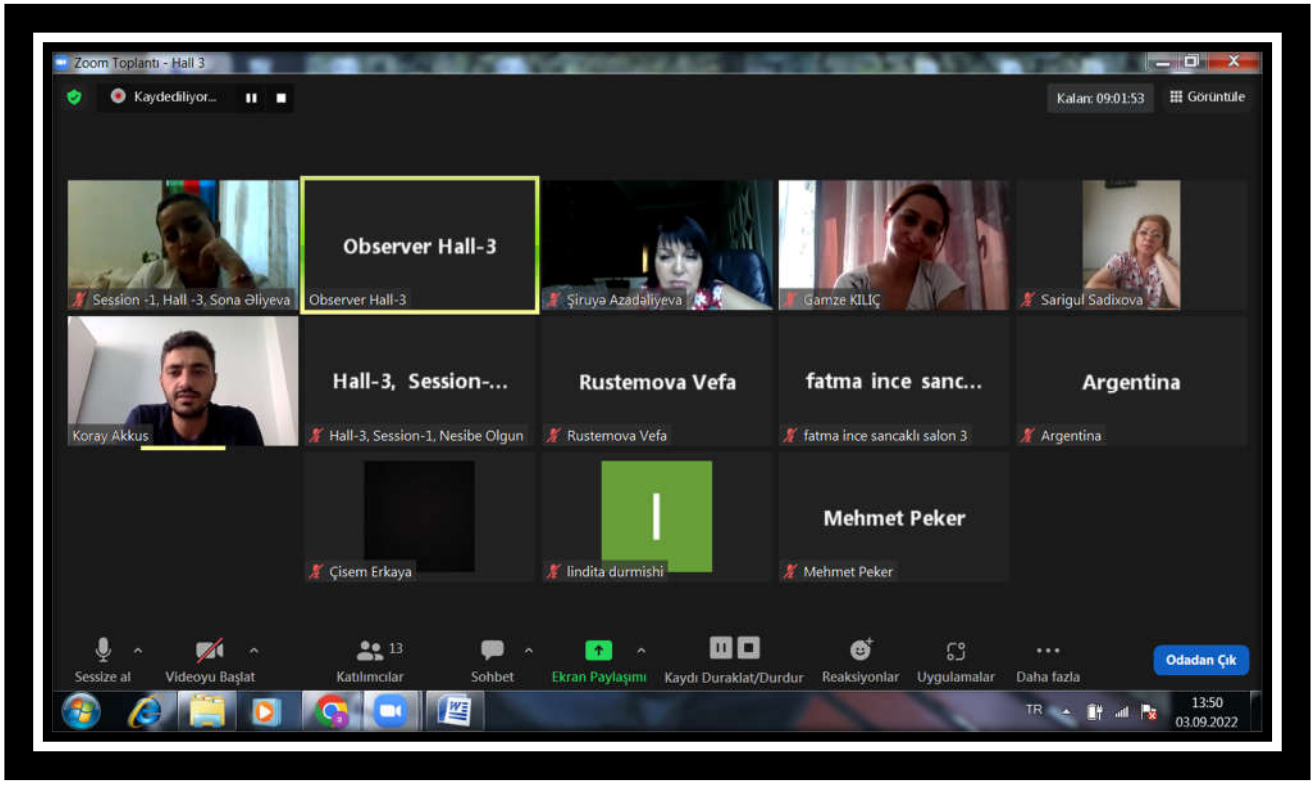

PHOTO GALLERY

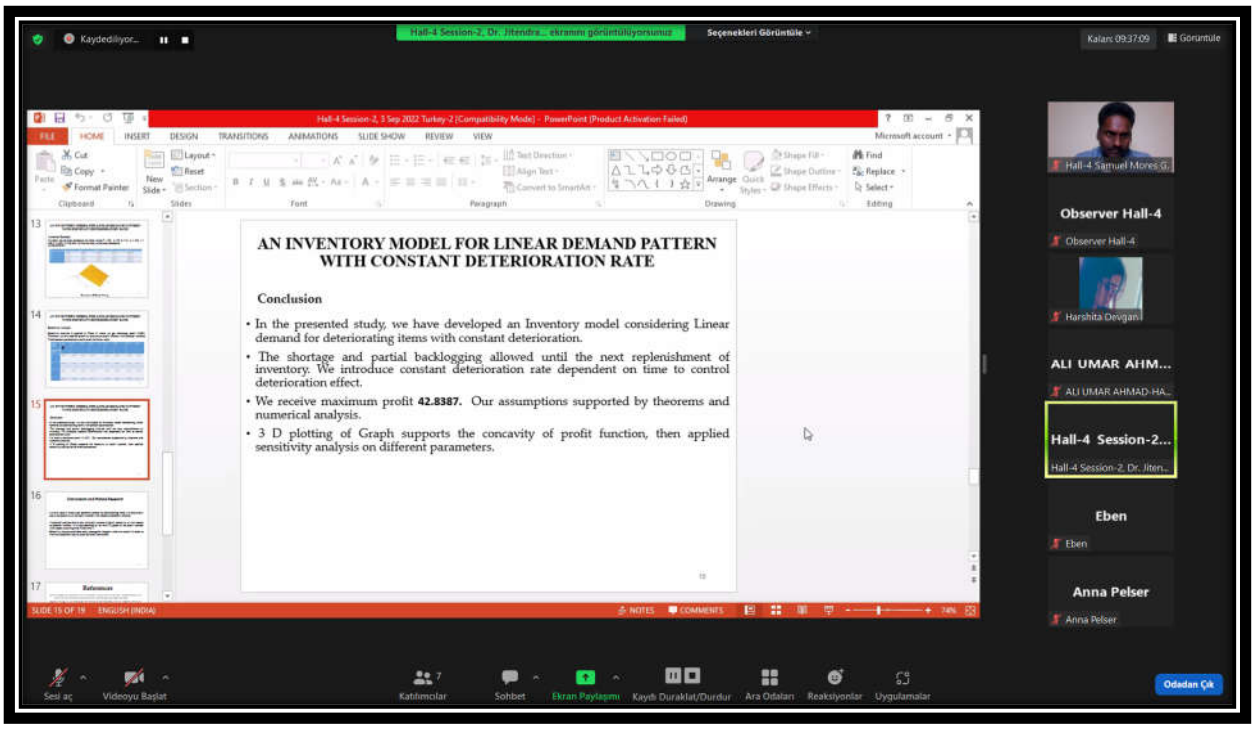

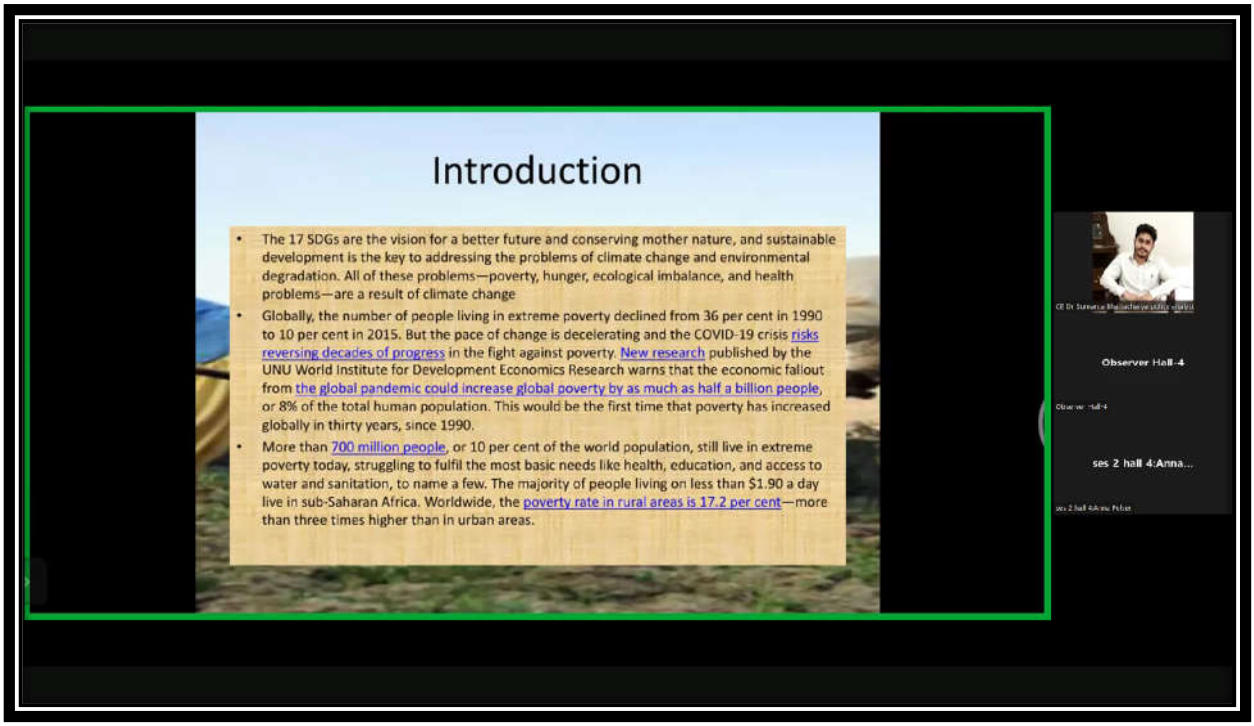

PHOTO GALLERY

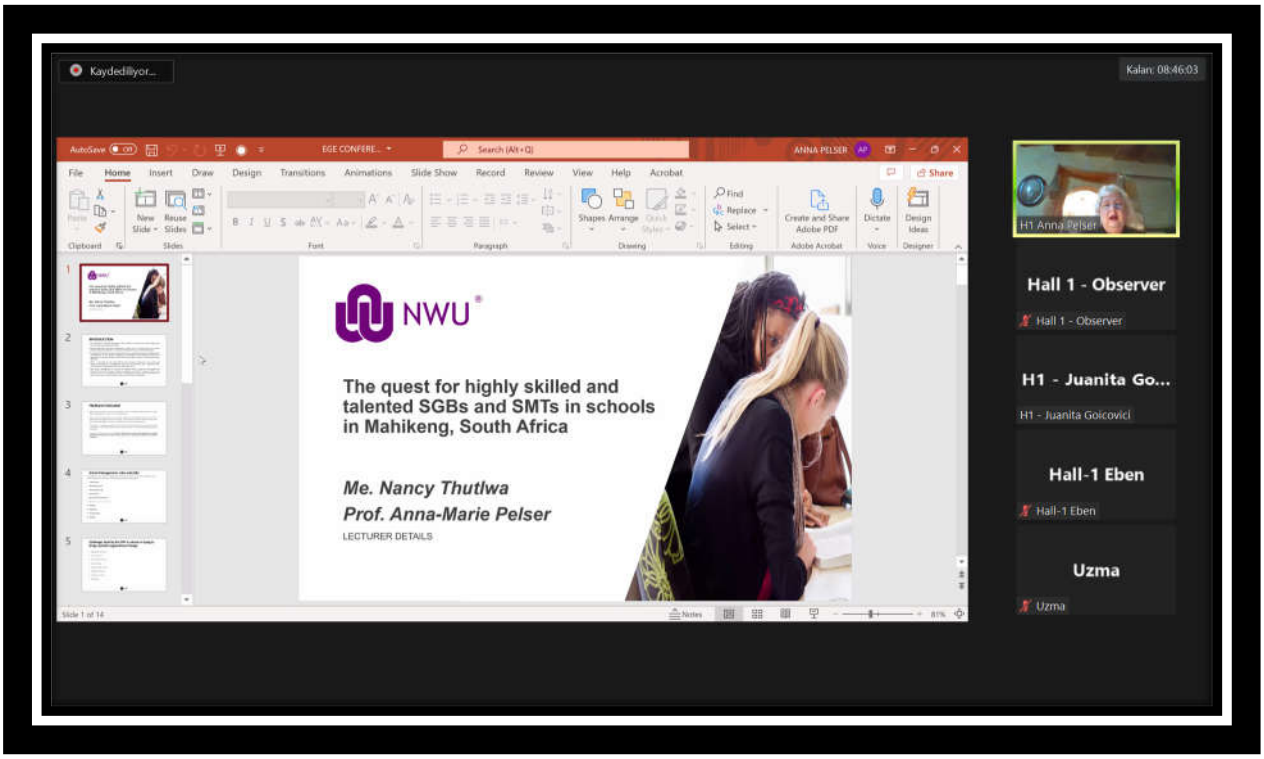

EGE

International Congress on Social Sciences & Humanities

September 02-04, 2022

Ege University, Izmir, Türkiye

CONGRESS PROGRAM

Participant Countries: (26)

Türkiye, United Kingdom, Ukraine, India, Pakistan, Azerbaijan, Indonesia, Nigeria, Romania, Mongolia, North Cyprus, Albania, Italy, Thailand, South Africa, Kosovo, Kazakhstan, Iran, Croatia, Benin, Algeria, Bangladesh, Malaysia, Uzbekistan, USA, Ethiopia

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- Online sunum yapabilmek için https://zoom.us/join sitesi üzerinden giriş yaparak "Meeting ID or Personal Link Name" yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- Uygulama tablet, telefon ve PC'lerde çalışıyor.
- Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler - TEKNİK BİLGİLER

- Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- Zoom'da ekran paylaşma özelliğini kullanabilmelisiniz.
- Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir.
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır.

Important, Please Read Carefully

- To be able to attend a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

***

Zoom'a giriş yapmadan önce lütfen örnekteki gibi salon numaranızı, adınızı ve soyadınızı belirtiniz
Before you login to Zoom please indicate your hall number, name and surname

exp. H-5, Ahmet TURCANLAR

AÇILIŞ TÖRENİ

02.09.2022

Ankara Local Time: *10:30 – 12:00*

Place: *Mühendislik Fakültesi, Biyomühendislik Bölümü Konferans Salonu*

***

Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN

Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü

5. ULUSLARARASI DEDE KORKUTTÜRK KÜLTÜRÜ, TARİHİ ve EDEBİYATI KONGRESİ

***

Prof. Dr. Metin EKİCİ

Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü

Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Başkanı

5. ULUSLARARASI DEDE KORKUTTÜRK KÜLTÜRÜ, TARİHİ ve EDEBİYATI KONGRESİ BAŞKANI

***

Prof. Dr. Ramazan GAFARLI

AMEA Folklor Enstitüsü

"Dede Korkut" şöbesinin müdürü, Dede Korkut dergisinin başkanı

5. ULUSLARARASI DEDE KORKUTTÜRK KÜLTÜRÜ, TARİHİ ve EDEBİYATI KONGRESİ BAŞKANI

***

Prof. Dr. Alimcan İNAYET

Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdür Yardımcısı

***

Prof. Dr. Mustafa MUTLUER

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ULUSLARARASI EGE SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER KONGRESİ BAŞKANI

***

Prof. Dr. Bahri BAŞARAN

Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ULUSLARARASI SAĞLIK VE FEN BİLİMLERİ KONGRE BAŞKANI

ULUSLARARASI İNOVASYON VE MÜHENDİSLİK BİLİMLERİ KONGRE BAŞKANI

***

Dr. Mustafa Latif EMEK

İKSAD Enstitüsü Başkanı

***

Prof. Dr. Necdet BUDAK

Ege Üniversitesi Rektörü

EGE KONGRELERİ ONURSAL BAŞKANI

FACE TO FACE PRESENTATIONS

02.09.2022 / Session-1 / Hall-2

ANKARA LOCAL TIME 14 00 : 16 00	Ege University, Institute of Turkish World Studies

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Burcu TÜRKCAN

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assoc. Porf. Dr. Vüqar Nəzərov Assoc. Prof. Dr. Nailə Kələntərli Assoc. Prof. Dr. Hajiyeva Sakina Şahin Mustafayev	*Azerbaijan University of Tourism and Management, Economics* *Azerbaijan State Academy of Physical Culture and Sport, Economics*	ENTREPRENEURSHIP IN TOURISM INDUSTRY IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN: CURRENT SITUATION, PROBLEMS, DEVELOPMENT PROSPECTS
Dr. Asena Gizem YİĞİT	*Independent Researcher*	THE RELATIONSHIP BETWEEN IMPULSIVITY AND CONSUMPTION BEHAVIORS ON THE SCOPE OF BEHAVIORAL ECONOMICS
Huda Aldhahi	*Norwich Business School, University of East Anglia, UK*	DRIVERS OF HEDGE FUND FAILURE
Olcay POYRAZ	*Bandırma Onyedi Eylül University*	EVALUATION OF THE RELATIONSHIP OF EDUCATION AND INCOME DISTRIBUTION ON THE SCALE OF HIGHER EDUCATION IN TURKEY
Res. Asst. Gülper BASMACI Res. Asst. Beyza AYDIN Prof. Dr. Ali ÖZDEMİR	*Dokuz Eylül University*	THE GLOBAL MICROCHIP SHORTAGE IN THE SUPPLY CHAIN WITH THE THEORY OF CONSTRAINTS APPROACH
Dr. Adem Bağış ALÇİÇEK	*İstanbul Medipol University*	LOCAL ADMINISTRATION CONCEPTION IN THE PERSPECTIVE OF THE MUNICIPAL LAW No. 1580 AND HISTORICAL ORIGINALITIES REFLECTED IN THE LEGISLATION
Asst. Prof. Dr. Osman Safa BURSALI	*Marmara University*	JUDICIAL AND ADMINISTRATIVE ORGANIZATION OF THE ISLAND OF CRETE ACCORDING TO THE NIZAMNAME OF CRETE (1868)

FACE TO FACE PRESENTATIONS

02.09.2022 / Session-1 / Hall-3

ANKARA LOCAL TIME

14 00 : 16 00

Ege University, Institute of Turkish World Studies

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. İlkay SÜDAŞ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Burhan Köroğlu	*İbn Haldun University*	"INDIVITUALIST APPROACH IN ANDALUSIAN PHILOSOPHY A COMPERATIVE ANALYSIS OF IBN BAJJAH'S AND IBN TUFAYL'S APROACH"
Asst. Prof. Dr. İlknur BEYAZ ÖZBEY	*Artvin Coruh University*	EDUCATORS PERCEPTIONS AND MEANINGS OF JUVENILE DELINQUENCY: THE CASE OF ERZURUM
Çiğdem YEL	*Sivas Cumhuriyet University*	PERCEPTION OF DISABLED INDIVIDUALS IN SOCIETY
Çiğdem YEL	*Sivas Cumhuriyet University*	HEALTH LITERACY IN TERMS OF SOCIAL ASPECT
Gamze Kılıç Belemir Şule Samar Koray Akkuş Serap Tekinsav Sütcü Selda Seçkiner	*Ege University*	IS COGNITIVE BEHAVIORAL GROUP THERAPY EFFECTIVE IN THE TREATMENT OF OBESITY?: RESULTS OF RANDOMIZED CONTROLLED TRIAL
Gazanfer ANLI	*Bursa Technical University*	THE RELATIONSHIP BETWEEN ACADEMIC SELF-HANDICAPPING AND SCHOOL CLIMATE
Aygün Kurbanova	*Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Dil Komisyonuna bağlı İzleme Merkezi*	A NEW VIEW AND RESEARCH OF MUSICAL TONES
Assoc. Prof. Dr. Elmira Aliyeva Eyyub q.	*AUL, Azerbaijan*	PSYCHOLINGUISTIC ASPECT OF TEXT PERCEPTION

FACE TO FACE PRESENTATIONS

02.09.2022 / Session-2 / Hall-3

ANKARA LOCAL TIME 16 30 : 18 30	Ege University, Institute of Turkish World Studies

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Serap TEKİNSAV SÜTÇÜ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Elif Dilan KARA	*Maltepe University*	THE COMPARISON OF ARENDT'S ACTION AND ARISTOTLE'S PRAXIS
Muhammed EFİL	*Bandırma 17 Eylül University*	LITERATURE SHAPED AROUND PEN AND WRITING ELEMENTS IN CLASSICAL ARAB CULTURE
Ayşe Dolar Karakaya	*Hacettepe University*	WRITING SKILLS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING -FROM TEXT TOTEXT
Emre YILDIZ Nesrin Ürün ARICI Ümit ŞİMŞEK	*Atatürk University*	INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF READING-WRITING-GAME AND READING-WRITING-MODEL METHODS ON THE LEARNING OF THE SUBJECT OF CHEMICAL BONDS
İsmail ERGEN	*İstinye University*	DENEYİM TASARIMININ (UX) OYUNLAR TASARIMINA ETKİSİ
İsmail ERGEN	*İstinye University*	YAPAY ZEKANIN OYUNLARDA KULLANIMI VE TASARIMA ETKISI
Büşra TOMBAK İLHAN	*Yildiz Teknik University*	TEACHER CANDIDATES SOCIOLOGICAL OBSERVATION: NATURAL OBSERVATION AS A COURSE REQUIREMENT
Tarık BAĞIRKAN Genç Osman İLHAN	*Yildiz Teknik University*	OPINIONS OF SOCIAL STUDIES TEACHERS ON DIGITAL CITIZENSHIP IN THE TURKISH WORLD

ONLINE PRESENTATIONS

03.09.2022 / Hall-1 / Session-1

Ankara Local Time

13 00 : 15 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Gülden ŞİŞMAN

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. Gülden ŞİŞMAN	*Mersin University*	THE NON BIS IN IDEM PRINCIPLE IN TAX CRIMINAL LAW
Gamze Çakı Çifci	*Bolu Abant Izzet Baysal University*	THE IMPORTANCE OF CORPORATE GOVERNANCE APPROACH IN PROTECTION OF JOINT STOCK COMPANIES' SHAREHOLDERS
Asst. Prof. Dr. Hilal UYGURTÜRK Bilal İNCE	*Karabuk University*	THE RELATIONSHIP BETWEEN BRAND PERCEPTION, PRICE AWARENESS AND PURCHASING BEHAVIOR IN THE SCOPE OF THE PERCEPTION OF THE ECONOMIC CRISIS
Aliyeva Farida BİLAL qızı	*Azerbaycan Devlet Ekonomi Üniversitesi*	THE IMPACT OF GLOBAL ENVIRONMENTAL PROBLEMS ON ECONOMIC DEVELOPMENT AND THE POSITIVE AND NEGATIVE ADVANTAGES OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL PROGRESS
Res. Asst. Dr. Kumru TÜRKÖZ	*Balikesir University*	NONLINEAR EFFECTS OF FOSSIL AND RENEWABLE ENERGY CONSUMPTION ON ENVIRONMENTAL DEGRADATION: FINDINGS OF NARDL ANALYSIS FOR TURKEY
İlknur KAR Ahmet KAR Mehmet MURATOĞLU	*Sakarya University* *Kırıkkale University* *Yıldız Technical University*	ASSESSMENT OF THE RELATIONS AMONG EMPLOYER ATTRACTIVENESS, WORK ENGAGEMENT AND INTENTION TO QUIT: AN APPLICATION IN THE INSURANCE SECTOR
Assoc. Prof. Dr. Farhad Mikayilov Gamboy Nabi Nabizade	*Azerbaycan Devlet Teknik Üniversitesi* *Ekonomik Bilimsel Araştırma Enstitüsü*	COMPARATIVE ASSESSMENT OF THE USE OF LABOR RESOURCES IN AZERBAIJAN

ONLINE PRESENTATIONS

03.09.2022 / Hall-2 / Session-1

Ankara Local Time

13 00 : 15 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Asst. Prof. Dr. Özden ŞENGÜL

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Aynur PALA	*Manisa Celal Bayar University*	EXAMINING STUDENTS' PERCEPTIONS OF "CHARACTER AND VALUES EDUCATION" COURSE THROUGH METAPHOR ANALYSIS
Asst. Prof. Dr. Bora BALUN Hüseyin Görkem BAYKAL Gamze ÖZDEMİR Büşra HIRABAŞOĞLU Merve OCAK Sabiha SATIR	*Karabük University*	A RESEARCH ON STUDENTS IN ORDER TO DEFINE EQUAL GENDER ROLES
Asst. Prof. Dr. Özden ŞENGÜL	*Boğaziçi University*	INSTRUCTOR PERSPECTIVES ON PEDAGOGICAL CHANGE IN COLLEGE SCIENCE EDUCATION
Dr. İlyas KARA Dr. Ahmet TOKMAK Prof. Dr. Ali YILMAZ	*Ministry of Education*	HISTORY OF TEACHER EDUCATION IN FRANCE
Dr. Ahmet TOKMAK Dr. İlyas KARA Prof. Dr. Ali YILMAZ	*Ministry of Education*	EVALUATION OF TEACHER TRAINING PROGRAMS IN FRANCE AND A REVIEW OF ACCREDITATION ORGANIZATIONS
Assoc. Prof. Dr. Malahat Abdullayeva	*Azerbaijan State Pedagogical University*	PROBLEMS USED IN MATHEMATICAL OLYMPIADS AND THEIR ROLE IN THE DEVELOPMENT OF STUDENT THINKING
Hamza Yaşar Ocak	*Dumlupınar, Fen Edebiyat, Fizik, Kütahya, Türkiye*	FORCED EDUCATION OR COMPULSORY EDUCATION

ONLINE PRESENTATIONS

03.09.2022 / Hall-3 / Session-1

Ankara Local Time

13 00 : 15 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Mehmet PEKER

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Sadıxova Sarıgül Oruc q.	*ADPU, Azerbaijan*	XARİCİ DİLİN MÜASİR MÖVQEYİ VƏ İKT- nin TƏTBİQİ
Sona Əliyeva	*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti*	ISSUES OF CRITICAL THINKING IN THE CREATIVITY OF ZULFIYA VEYSOVA
Nesibe Olgun Kaval Gamze Kılıç Haluk Arkar	*Karadeniz Technical University* *Ege University*	TURKISH ADAPTATION AND PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF DATING VIOLENCE SCALE PLUS (DVQ-Plus)
Koray AKKUŞ Mehmet PEKER	*Ege University*	INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN FEAR OF POSITIVE EVALUATION AND LONELINESS
Argentina FİNİŞAN Rodica AMBRUŞ Assoc. Prof. Dr. Andrei KOZMA	*"Aurel Vlaicu" University Arad, FSEPAS, Psychology, Romania* *"Aurel Vlaicu" University Arad, FSEPAS, Psychology, Romania* *Romanian Academy Of Medical Sciences And Of Romanian Academy Of Scintists*	PREVENTION METHODS REGARDING PSYCHOPATHY IN CHILDREN AND ADOLESCENTS
Prof. As. Dr. Lindita DURMISHI Silva IBRAHIMI PhD Dott. Ervin Ibrahimi Robert M. GORDON PhD A.B.P.P	*"A. Xhuvani University", Albania* *Albanian University, Tirana, Albania* *Medical Director of Area Vasta 2, COOSS-MARCHE, Italy* *Board Certificate Diplomate of Clinical Psychology, Diplomate of Psychoanalysis, Osprey, Florida*	THE EVOLUTION OF THE PSYCHODIAGNOSTIC CHART: CONCEPT DEVELOPMENT AND PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF A NOVEL ASSESSMENT TOOL IN MENTAL AND PUBLIC HEALTH
Assoc. Prof. Dr. Şiruyə Azadəliyeva	*ADPU, Azerbaijan*	AZƏRBAYCANDA MİLLİ ELMİ-PEDAQOJİ KADR HAZIRLIĞININ İLKİN MƏRHƏLƏSİ (XX ƏSRİN 20-ci illəri)
Assoc. Prof. Dr. Fatma İNCE SANCAKLI	*İnönü University*	THE PERIOD OF ICONOCRACY-ICONISM IN THE BYZANTINE STATE (711-813)

ONLINE PRESENTATIONS

03.09.2022 / Hall-4 / Session-1

Ankara Local Time

13 00 : 15 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Dr. Sumanta Bhattacharya

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Okto Ariyanto Teguh Endaryanto Maulana Mukhlis Arif Sugiono Bambang Utoyo Sutiyoso Robi Cahyadi Kurniawan	*University of Lampung*	THE EFFECT OF VILLAGE EXPENDITURE ON THE ENVIRONMENTAL RESILIENCE INDEX IN SOUTH LAMPUNG REGENCY IN 2019
Prof. Dr. Svitlana KOZHUSHKO Assoc. Prof. Dr. Ruslan KLIUCHNYK	*Alfred Nobel University, Dnipro, Ukraine*	MODERN TOURISM AND CRITICAL FACTORS FOR ITS DEVELOPMENT
Bashir, M.B Jerry, C.N Sabo, E Nuhu, F Luqman M.M	*Ahmadu Bello University, Zaria, Kaduna State United Bank for Africa PLC No. 25, Hammaruwa Way, Jalingo, Taraba State Department of Agriculture Economics and Extension Taraba State University, Jalingo*	ECONOMIC ANALYSIS OF RICE PRODUCTION AMONG AGRICULTURAL CREDIT USERS AND NON-USERS IN ADP ZONE I, TARABA STATE
Dr. Sumanta Bhattacharya	*Research Scholar at MAKAUT, Public–Foreign-Defence Policy Analyst, C.E, CH.E, CCIO, M. Tech, MA in Development Studies, LLB, MA in Security and Defence Law - NALSAR, DIA&D, DG&GS,PGCPP&A, MPI (Oxford University)*	IMPACT OF POVERTY ON INDIA'S EFFORTS TOWARDS ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT WITH A FOCUS ON RURAL INDIA
Dr. Olusegun Opeyemi Oni Milicent Agyeru Onkpe Yakubu Salihu	*Department of Agricultural Development Management, Agricultural and Rural Management Training Institute (ARMTI), Ilorin, Kwara, Nigeria Department of Rural Development and Gender Issues, Agricultural and Rural Management Training Institute (ARMTI), Ilorin, Kwara, Nigeria*	IMPACT OF MICROFINANCE BANKS' SERVICES ON WOMEN ENTREPRENEURS IN ILORIN METROPOLIS
Dr. Sumanta Bhattacharya Arkadyuti Seth	*Research Scholar at MAKAUT, Public–Foreign-Defence Policy Analyst, C.E, CH.E, CCIO, M. Tech, MA in Development Studies, LLB, MA in Security and Defence Law - NALSAR, DIA&D, DG&GS,PGCPP&A, MPI (Oxford University)*	SUSTAINABLE COFFEE WASTE MANAGEMENT USING ADVANCED TECHNOLOGIES TO COMBAT CLIMATE CHANGE AND PROMOTE A SUSTAINABLE ENVIRONMENT
Siti FATİMAH Fitriyani Ria ANİSATUS SHOLİHAH	*UIN KH. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia*	CREATIVE ECONOMIC DEVELOPMENT THROUGH BATIK TOWARDS THE INTERNATIONAL MARKET

ONLINE PRESENTATIONS

03.09.2022 / Hall-5 / Session-1

Ankara Local Time

13 00 : 15 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Asst. Prof. Dr. Ali Golmohammadi

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Arjete ZEJNULLAHU Asst. Prof. Dr. Alberta TAHIRI	*University St. Clement of Ohrid* *University of Applied Sciences in Ferizaj*	HYDROGRAPHY IN THE DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM, CASE STUDY REPUBLIC OF KOSOVO
Asst. Prof. Dr. Ali Golmohammadi	*Faculty of World Studies, University of Tehran, I.R. Iran*	THE CONSEQUENCES OF "SALE OF OFFICE" IN PRE-MODERN IRAN AND JAPAN
Zoran Wittine	*Faculty of Economics and Business, University of Zagreb, Croatia*	DIGITALISATION AND DIGITAL TRANSFORMATION – OVERVIEW OF STATE AND PERSPECTIVES OF CROATIA FOR THE ADOPTION OF INDUSTRY 4.0. TECHNOLOGIES
Zoran Wittine	*Faculty of Economics and Business, University of Zagreb, Croatia*	ANALYSIS OF THE EFFECTS OF THE TRADE WAR BETWEEN THE UNITED STATES OF AMERICA AND THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA
Chems Eddine BOUKHEDIMI	*University of Tizi Ouzou, Algeria*	ANALYSIS OF RENEWABLES ENERGIES CAPACITY INSTALLED IN THE WORLD
Halima Shuaibu	*Ahmadu Bello University, Zaria*	EMPLOYEE RELATIONS AND ITS EFFECTS ON EMPLOYEE PRODUCTIVITY
Isiaka Najeem Ayodeji Bako Yusuf Adebola	*The Federal Polytechnic, Ilaro, Ogun State, Nigeria*	DETERMINANTS OF ECONOMIC GROWTH IN NIGERIA
Lanke B. Awomailo Johnson O. AYENI Oluyemi O.A. ADEKUNLE	*Yaba College Of Technology, Yaba lagos, Nigeria, Department of Business Administration & Management*	INFLUENCE OF ENTREPRENEURIAL SUCCESS ON THE GROWTH AND DEVELOPMENT AND DEVELOPMENT OF MICRO SMALL, MEDIUM ENTERPRISES

ONLINE PRESENTATIONS

03.09.2022 / Hall-1 / Session-2

Ankara Local Time

16 00 : 18 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Dr. Anekwe Rita Ifeoma

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Nishat Taslin Mohona Jayashree Dey Umme Kulsum	*Department of Banking and Insurance, University of Chittagong*	THE EFFECT OF POPULATION AND GEOGRAPHICAL AREA ON THE NUMBER OF AGENT OUTLETS IN BANGLADESH-A EVIDENCE FROM TWO BANK
Nishat Taslin Mohona Umme Kulsum Jayashree Dey	*Department of Banking and Insurance, University of Chittagong*	DIGITAL REVOLUTION THROUGH FINTECH IN BANGLADESH
Jayashree Dey Nishat Taslin Mohona Umme Kulsum	*University of Chittagong, FBA, Banking & Insurance department*	CORPORATE VOLUNTARY DISCLOSURE PRACTICE OF LISTED BANGLADESHI RMG COMPANY
Dr. Anekwe Rita Ifeoma Grace Akaegbobi Nwanah Chizoba Patience	*Nnamdi Azikiwe University*	CORPORATE RESTRUCTURING AND EMPLOYEE PERFORMANCE OF SELECTED MANUFACTURING FIRMS IN ENUGU STATE, NIGERIA
Abdenbi BELGHITI	*Mohammed First University Oujda*	TAX MANAGEMENT IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES
Ibrahim Kabir Adedeji	*Ahmadu Bello University, Zaria*	IMPACT OF GOVERNMENT FINANCING ON ECONOMIC DEVELOPMENT IN NIGERIA (2000 – 2019)
Chems Eddine BOUKHEDIMI	*University of Tizi Ouzou, Department of commerce. Tizi Ouzou, Algeria*	THE MEASURE OF KIA COMPETITIVENESS IN THE AMERICAN ELECTRIC VEHICLE MARKET

ONLINE PRESENTATIONS

03.09.2022 / Hall-2 / Session-2

Ankara Local Time

16 00 : 18 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Cansu TAŞDEMİR

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Səadət Mazanova Leyla Həmidova	*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti*	INTERACTIVE LEARNING AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' COGNITIVE INTEREST
Assoc. Prof. Dr. Kamala Islamzadeh	*Baku State University, Azerbaijan*	TO THE ORIGIN OF SOME SIMILAR MOTIVES IN THE VARIOUS PEOPLES' LEGENDS
Dr. Mehmet SARAÇ	*Bursa Uludag University*	THE RELATIONSHIP BETWEEN LMS USE AND TURKISH EFL LEARNERS' FINAL GRADES IN GENERAL ENGLISH LANGUAGE COURSES
Dr. Mehmet SARAÇ	*Bursa Uludag University*	PERCEPTIONS OF UPPER-INTERMEDIATE LEVEL EFL LEARNERS REGARDING THE EFFECT OF ONLINE WRITING ASSIGNMENTS AND ONLINE FEEDBACK ON THEIR WRITING PERFORMANCES
Cansu TAŞDEMİR	*Ondokuz Mayıs University*	INVESTIGATING TEACHERS' VIEWS AND PRACTICES ON THE PARTICIPATION OF CHILDREN WITH AUTISM IN PRESCHOOL CLASSES
Prof. Dr. Jafarova Nabat Beidulla qızı	*Azerbaijan State Pedagogical University, Faculty of Philology, Azerbaijan*	WAYS TO EXPLAIN WORDS IN ENRICHING VOCABULARY
Ersin Afacan Meltem Işık Afacan	*Eskişehir Technical University* *Aydın Adnan Menderes University*	VOLLEYBALL PLAYERS' PERCEPTION OF SUCCESS: EXAMPLE OF TURKISH SULTANS LEAGUE
Hediye AYDOĞAN	*Akdeniz University*	TRACING THE FOOTPRINTS OF ONLINE BEHAVIORAL ADVERTISING RESEARCH IN LITERATURE: A BIBLIOMETRIC STUDY

ONLINE PRESENTATIONS

03.09.2022 / Hall-3 / Session-2

Ankara Local Time

16 00 : 18 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Asst. Prof. Dr. Ummuhan MOLO

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Asst. Prof. Dr. Ummuhan MOLO	*Istanbul Yeni Yüzyıl University*	NEW REALITY LANGUAGE IN CINEMA: 360 DEGREE VR FILM NARRATIVE
Dr. Öznur NALÇINKAYA	*Ankara Hacı Bayram Veli University*	RELATIONSHIP OF BIG DATA AND NEW MEDIA TOOLS
Serhat Koca	*Anadolu University*	NEW NARRATIVE POSSIBILITIES IN CINEMA: DATABASE CINEMA
Gökhan ATILGAN	*Ankara University*	BIG COMPANIES AND THE ARTS
Asst. Prof. Dr. Gözde SUNAL Asst. Porf. Dr. G. Nil ARKAN	*Istanbul Commerce University* *Fenerbahçe University*	AN EVALUATION OF THE SERIES OF MIDDLE NIGHT ON PERA PALAS, A NETFLIX SERIES, BY HISTORICAL FILM CRITICAL METHOD
Çisem ERKAYA	*Social Sciences Institute*	IN THE CONTEXT OF GENDER AND MASCULINITY, AN EXAMPLE OF INSTAGRAM POSTS BY THE GUN BRAND FN FIREARMS
Engin KILIÇATAN	*Anadolu University*	ORIGINS OF GREEK WEIRD WAVE: PITY MOVIE EXAMPLE OF BABIS MAKRIDIS

ONLINE PRESENTATIONS

03.09.2022 / Hall-4 / Session-2

Ankara Local Time

16 00 : 18 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Asst. Prof. Samuel Mores G

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Ali Umar Ahmad Jagan Jeevan Siti Marsila Mhd Ruslan	*Faculty of Maritime Study, Universiti Malaysia Terengganu, 21030 Kuala Nerus, Terengganu, Malaysia*	"DO ECONOMIC POLICY UNCERTAINTY, MACROECONOMIC UNCERTAINTY, FINANCIAL GLOBALIZATION UNCERTAINTY, AND FINANCIAL INSTABILITY CAUSE ENVIRONMENTAL QUALITY IN NIGERIA? "
Jacob Ojonugwa Prof. E. E. Ogbadu	*Prince Abubakar Audu University, Anyigba, Kogi State*	ENTREPRENEURIAL INNOVATIVENESS AND SUSTAINABILITY OF CASHEW NUTS BUSINESSES IN KOGI STATE, NIGERIA
K. O. Olurinde O. A. Oladunni O. O. Oni G. G. Babaniyi	*Agricultural and Rural Management Training Institute, Ilorin, Nigeria*	ANALYSIS OF RURAL POVERTY IN NIGERIA: A COMPARISON OF MONETARY AND MULTIDIMENSIONAL APPROACHES. A CASE STUDY OF RURAL COMMUNITIES IN KWARA STATE
Jitendra Kaushik Praveen Kumar Sharma Nilesh Arora	*Chandigarh University, Mohali, Punjab, India* *Shri Vaishnav Vidyapeeth Vishwavidyalaya, Indore, India*	AN INVENTORY MODEL FOR LINEAR DEMAND PATTERN WITH CONSTANT DETERIORATION RATE
Dr. Eben Haeser Swanepoel Prof. Dr. Anna-Marie Pelser	*North-West University, South Africa*	GREEN TALENT MANAGEMENT WITHIN THE FOURTH INDUSTRIAL ERA
Asst. Prof. Samuel Mores G Asst. Prof. Dr. N. Nethravathi	*Presidency University, Itgalpur Rajanakunte, Yelahanka, Bengaluru, Karnataka*	NEW EDUCATION POLICY 2020 CONTRIBUTION TO OBE AND SDGS
Dr. Rey TY	*Payap University, Theology Faculty, Department of Peace Studies, Thailand*	RUSSIA'S "SPECIAL MILITARY OPERATIONS" IN UKRAINE: BEFORE, DURING, AND THE MORNING AFTER

ONLINE PRESENTATIONS

03.09.2022 / Hall-5 / Session-2

Ankara Local Time

16 00 : 18 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Morakeng Edward Kenneth Lebaka

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Amir Mohsen Shahsharghi Maziar Mozaffari Falarti Hamideh Molaei	*Master Student in Indian Studies, Faculty of World Studies, University of Tehran* *Department of South, East Asia & Oceanian Studies, Faculty of World Studies, University of Tehran*	DYSTOPIAN NARRATIONS IN CONTEMPORARY INDIA: THE CASE OF 'LEILA'
Kaberi PRAMANIK	*Banasthali Vidyapith University, India*	IMPORTANCE OF EDUCATION FOR CHILDREN
Shoa FATIMA	*Aligarh Muslim University, India*	A STUDY ON THE HISTORICAL SIGNIFICANCE OF SIR SYED MUSEUM
Assoc. Prof. Dr. Gantsetseg Sanjmyatav Lect. Dr. Enkhzul Buyandalai	*Mandakh University, Mongolia*	PSYCHOLOGICAL ANALYSIS ON THE MAIN CHARACTER OF “GREEN EYED LAMA” NOVEL
Prof. Dr. Morakeng Edward Kenneth Lebaka	*University of Zululand, South Africa*	REPRODUCING CREATIVITY FROM CULTURAL MEANING IN CONTEMPORARY BAPEDI SOCIETY
Harshita Devgan	*Sonipat Haryana India*	KOREAN LANGUAGE
Assoc. Prof. Dr. Bilqeyis Quliyeva	*Baku State University*	CULTURE OF IRAN DURING THE SAFEVID RULE
Assoc. Porf. Dr. Kaskatayeva Bakhytkul	*Abai Kazakh National Pedagogical University*	ABOUT THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF MATHEMATICS FOR THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN SCHOOL

ONLINE PRESENTATIONS

04.09.2022 / Hall-1 / Session-1

Ankara Local Time

10 00 : 12 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Asst. Porf. Dr. Dipanwita Pal

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Dilshoda MUBARAKOVA	*Tashkent State Oriental University, Uzbekistan*	SIMULTANEOUS TRANSLATION AND METAPHOR
Dr. David Bolaji	*Department of Music, University of Port Harcourt, Rivers State, Nigeria*	THE MAN AND HIS CONGA DRUM: THE PERFORMANCE CONTRIBUTIONS OF PA ANTHONY ODILI ON NIGERIA HIGHLIFE MUSIC
Dina Mardiana Umiarso	*University of Muhammadiyah Malang, Malang-East Java, Indonesia*	DOES ISLAMIC EDUCATION COMPETE IN THE MIDST OF THE CURRENT DIGITAL SPHERE? INITIATING THE "HUMANIST-RELIGIOUS LEARNING CYCLE" FOR DIGITAL-BASED HIGHER EDUCATION DISCOURSE
Asst. Porf. Dr. Dipanwita Pal	*Galsi Mahavidyalaya, India*	MEMORIZING THE PAST: THE PRESENTATION OF CHILDHOOD IN KATH WALKER
Olugbenga Ojo Isaiah, Ph.D Ugbo, Ebi Kalu	*University of Ibadan, Ibadan* *Federal College of Education (Special) Oyo*	SOCIO-DEMOGRAPHIC FACTORS AS CORRELATES OF ACADEMIC ACHIEVEMENT OF STUDENTS WITH HEARING IMPAIRMENT IN FEDERAL COLLEGE OF EDUCATION (SPECIAL) OYO, OYO STATE, NIGERIA
Dr. Gloria Manyeruke Asst. Prof. Dr. Deniz Ergun	*Near East University* *Cyprus Science University*	MENTAL HEALTH, LONELINESS AND SOCIAL SUPPORT DURING COVID-19 PANDEMIC AMONG INTERNATIONAL UNIVERSITY STUDENTS IN NORTH CYPRUS
Dr. Kelechi Uchemadu Lazarus Anietie Rebecca Bassey	*Department of Special Education, University of Ibadan, Oyo State, Nigeria*	INFLUENCE OF SCHOOL MOTIVATION ON ATTITUDE TOWARDS READING AMONG SECONDARY SCHOOL STUDENTS WITH LEARNING DISABILITIES IN IBADAN, NIGERIA

ONLINE PRESENTATIONS

04.09.2022 / Hall-2 / Session-1

Ankara Local Time

10 00 : 12 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Dr. Pınar SEVGİNER

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Hicran ZEYNALOVA	*Baku State University*	SOME ISSUES OF INFORMATION SERVICE IN THE FIELD OF MEDICINE AND HEALTH CARE IN MODERN TIMES
Lect. Murat ÇİL Asst. Prof. Dr. Derya KAVGAOĞLU	*İstanbul Gelişim University*	EXAMINATION OF THE MEANING-MAKING FUNCTION OF THE LOCAL PRESS ACCORDING TO THE OPINIONS OF THE LOCAL PEOPLE AND THE PRESS MEMBERS: THE EXAMPLE OF TEKIRDAG PROVINCE
Eylem BAL	*Dokuz Eylül University*	NEOLIBERAL URBAN POLICIES, TRANSFORMATION OF CITIES AND RISKS
Dr. Derya AYTEN	*İstanbul Medeniyet University*	CONSTRUCTING GENDER: HEGEMONIC MASCULINITY MODELS IN JAPANESE HISTORY
Sevgiye SÖNMEZ ÖZDEMİR	*Istanbul Technical University*	CHALLENGES OF URBAN REGENERATION PROCESS IN BAGCILAR, İSTANBUL
Onur SERTTAŞ Assoc. Prof. Dr. Samet KAVOĞLU	*Independent Researcher, İstanbul, Türkiye* *Marmara University*	"CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY FROM REPUTATION MANAGEMENT PERSPECTIVE: AN ANALYSIS ON THE TURKISH AUTOMOTIVE SECTOR"
Dr. Pınar SEVGİNER	*Independent Researcher*	"SOCIAL MEDIA REVIEWING OF HATE SPEECH MESSAGES AGAINST "VEGAN" INDIVIDUALS"

ONLINE PRESENTATIONS

04.09.2022 / Hall-3 / Session-1

Ankara Local Time

10 00 : 12 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Serap ÜNAL

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Sinem ÜREL Şerife YILDIZ	*Uşak University* *Selçuk University*	THE TRANSFORMATION OF THE UŞAK RUG INTO A WEARABLE ART OBJECT WITH A SUSTAINABILITY APPROACH
Rasim Başak	*Bursa Uludağ University*	TEACHING SPREZZATURA IN PAINTING STUDIO PRACTICES
Rasim Başak	*Bursa Uludag University*	THE POSITION OF VISUAL ARTS IN TURKISH VILLAGE INSTITUTES CURRICULAR MODEL
Musa MURSAGULİYEV	*"Director of the "Keshikchidag" State historical and cultural reserve, Azerbaijan"*	ALBANIAN TEMPLES LOCATED IN KARABAGH REGION AND KESHIKCHIDAGH
Afag GARASHOVA	*Baku Slavic University*	REALISTIC APPROACH TO THE STORY "LOVE OF LIFE" BY JACK LONDON
Saadat Aliyeva	*"Director of Avey State Historical and Cultural Reserve, Azerbaijan"*	EXAMPLES OF ART IN ALBANIAN ARCHITECTURAL MONUMENTS IN AZERBAIJAN
Assoc. Prof. Dr. Serap ÜNAL	*Süleyman Demirel University*	POTTERY WITH A BIOMMIMETIC APPROACH
Demir Tezcan ÖZAKAYDIN	*Ege University*	MAGCAN CUMABAYEV'S SELECTED CHILDREN'S POEMS INVESTIGATION ACCORDING TO THE PRINCIPLE OF "RELATED TO THE CHILD"
Asst. Porf. Dr. Emin UZ	*Afyon Kocatepe University*	RELIEVING LITERATURE LANGUAGE FROM INVESTIGATION THROUGH ALLUSİON AND SARCASM

ONLINE PRESENTATIONS

04.09.2022 / Hall-4 / Session-1

Ankara Local Time

10 00 : 12 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Asst. Prof. Dr. Kemal ÇİNÇİN

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Senan İbrahimov	*Azerbeycan Cumhuriyeti*	"UMUT KAPISI"NIN EKONOMİK-SOSYAL, TARİHİ-DİPLOMATİK VE ASKERİ-SİYASİ ÖNEMİ
Dr. Mazhar DÜNDAR	*MEB, Temel İslam Bilimleri/Tefsir*	THE LIVING OF THE REVEAL ON THE AXIS OF THE 29TH VERSE OF THE RAHMAN SÛRA
Ömür YANAR	*Kahramanmaraş Sütçü İmam University*	DROUGHT AND FAMINE AT THE END OF THE 16TH CENTURY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF OTTOMAN AND SPAIN
Bahtiyar UYGUN	*Munzur University*	THE RELATIONSHIP BETWEEN KNOWLEDGE, POWER AND LIBERATION: CRITICAL THEORY AND MICHEL FOUCAULT
Bahtiyar UYGUN	*Munzur University*	THE CRISIS OF MODERN POLITICS AND AUTONOMY
Asst. Prof. Dr. Kemal ÇİNÇİN	*Süleyman Demirel University*	BASIC SCIENCES FOR SOCIAL SCIENCES

ONLINE PRESENTATIONS

04.09.2022 / Hall-5 / Session-1

Ankara Local Time

10 00 : 12 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Asst. Prof. Dr. Biniyam Bogale

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Asst. Prof. Dr. Biniyam Bogale	*JigJiga University, Jijiga, Ethiopia*	BEING STRANDED EN ROUTE: NAVIGATING ETHIOPIAN MEN MIGRANTS EXPERIENCE ALONG THE EASTERN DESERT ROTE (JIJIGA-TOG-WOCHALLE ROUTE)
Nadeem Ahmad Rather	*Dept. of Humanities & Social Sciences, Indian Institute of Technology, Jammu (J & K), India*	WEST WOMEN TALKING EAST WOMEN-A CRITIQUE
Saba Iqbal Asma Ayub Sumaira Ayub	*University of Management and Technology, Lahore-Pakistan*	SOCIOCULTURAL ATTITUDE TOWARDS APPEARANCE, BODY SURVEILLANCE AND BODY SHAMING AMONG YOUNG WOMEN
Asst. Prof. Dr. Shaista Jabeen	*Govt. graduate College for Women Jhang, Pakistan*	THE HARASSMENT FACED BY FEMALES AT WORKPLACE: A RESEARCH STUDY IN THE SELECTED AREA'S OF PUNJAB(PAKISTAN)
Tannu Panchal	*Bhagat Phool Singh Mahila Vishwavidhalya, India*	CULTURAL HERITAGE OF ASIA
Tannu Panchal	*Bhagat Phool Singh Mahila Vishwavidhalya*	COVID-19 AND THE LEGISLATIVE RESPONSE IN INDIA: THE NEED FOR A COMPREHENSIVE HEALTH CARE LAW
Rodrigue Jésugo KOUTON Ogoudedji Flavien ABATOUSSI Chabi Sika MORA	*Université d'Abomey-Calavi, République du Benin*	PUBERTY CRISES AND YOUNG LEARNERS' PERFORMANCE: TEACHERS' IMPLICATION
Ogoudedji Flavien ABATOUSSI Chabi Sika MORA	*Université d'Abomey-Calavi, République du Benin*	IMPACTS OF LIVING CONDITIONS ON LEARNERS' PERFORMANCE

ONLINE PRESENTATIONS

04.09.2022 / Hall-1 / Session-2

Ankara Local Time

13 00 : 15 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Anna-Marie Pelser

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Lect. Dr. Juanita GOICOVICI	*University Babeș-Bolyai of Cluj-Napoca, Romania*	ASSESSMENT OF LEGAL REMEDIES FOR ELIMINATING UNFAIR TERMS IN B2C CONTRACTS
Moses Adeolu AGOI Oluwakemi Racheal OSHINOWO	*Lagos State University of Education, Lagos Nigeria*	DATA SCIENCE: THE MODERN DAY APPLICATION OF TECHNOLOGY IN EDUCATIONAL MANAGEMENT
Fr. Baiju Thomas	*Ramakrishna Mission Vivekananda Educational and Research Institute, Faculty of Disability Management and Special Education, Vidyalaya Campus*	THE ROLE OF EDUCATORS IN FACILITATING READING SKILLS FOR STUDENTS WITH LEARNING DISABILITIES TO IMPROVE ENGLISH LANGUAGE LEARNING IN INCLUSIVE CLASSROOM SETTINGS
Hardik Daga	*UPES, School of Law, Dehradun, India*	INDIA'S QUEST FOR AGRICULTURE JUSTICE: STEADING THE SHIP FOR ITS CITIZENS IN THE SEA OF INTERNATIONAL TRADING OBLIGATIONS
Me. Nancy Thutulwa Anna-Marie Pelser	*North-West University (NWU), South Africa*	THE QUEST FOR HIGHLY SKILLED AND TALENTED SGBS AND SMTS IN SCHOOLS IN MAHIKENG, SOUTH AFRICA
LIBINA M H	*Department of History, University of Kerala, Kariavattom, Kerala, India*	TRACING THE IDENTITY AND ROLE OF EUNUCHS IN INDIAN HISTORY: AN APERCUE
Lect. Dr. Heeba Din Ms. Uzma Manzoor	*Media Education Research Centre, University of Kashmir*	VISUAL NARRATIVES, PARODY AND TRAUMA: A CASE STUDY OF KASHMIR
Pushkar Pandey Aditi Oraon	*Indian Institute of Technology, Department of Design, India*	HUMAN-CENTRIC UX DESIGN PRINCIPLES AND DESIGN THINKING: AN EMPIRICAL STUDY USING DESIGN CHALLENGES
Faryal Ahmed Rukh-e-Zahra Lect. Ghuncha Naqvi	*University of Management and Technology, Lahore, Pakistan*	SELF-COMPASSION, SELF-EFFICACY AND LIFE SATISFACTION IN WORKING EARLY ADULTS

ONLINE PRESENTATIONS

04.09.2022 / Hall-2 / Session-2

Ankara Local Time

13 00 : 15 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Dr. Betül KARAKOYUNLU

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Ayşe İZCİ	*Ege University*	THE FEMINIST TOUCH TO THE CINDREALLA TALE; THE VEGETARIAN CINDRELLA
Ayşe İZCİ Prof. Dr. Aynur UYSAL TORAMAN	*Ege Universiry*	MIGRATION, GENDER AND WOMEN'S HEALTH
Dr. Betül KARAKOYUNLU	*Konya Provincial Directorate of Youth and Sports*	THE ROLE OF ALAWİTES IN THE NATIONAL STRUGGLE
Emine Doğan Asst. Prof. Dr. Ümmügülsüm Aysan	*University of Health Sciences*	FAMILY HELP POLICIES AND CURRENT DEVELOPMENTS IN SCANDINAVIAN COUNTRIES
Reyhan SOYER Prof. Dr. Yücel CAN	*Niğde Provincial Directorate of Family and Social Services* *Niğde Ömer Halisdemir University*	GOSSIP AND WORKPLACE LONELINESS IN PUBLIC INSTITUTIONS
Yeliz Bolat	*Hitit University*	PRE-SCHOOL TEACHERS' ATTITUDES TO REFUGEE STUDENTS

ONLINE PRESENTATIONS

04.09.2022 / Hall-3 / Session-2

Ankara Local Time

13 00 : 15 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Karimova Firuza Rahim

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Nazrin CHİRAGLİ	*Baku State University*	SOFT POWER STRATEGY IN MODERN POLICY OF TURKEY
Asst. Prof. Dr. Mustafa Çağatay Aslan	*İstanbul University*	CONSIDERING THE PARTY DISCIPLINE, THE SEPARATION OF POWERS MECHANISM IN THE EXECUTIVE PRESIDENTIAL SYSTEM IN TURKEY
Dr. Seyyid Ali ERTAŞ Lecturer. Asst. Mert SOĞUKOLUK	*Yozgat Bozok University*	STATISTICAL EXAMINATION OF ENVIRONMENTAL AND INTERNATIONAL TRADE INDICATORS IN EUROPEAN UNION COUNTRIES AND EUROPEAN UNION CANDIDATE TURKIYE: CLUSTERING ANALYSIS
Lecturer. Asst. Mert SOĞUKOLUK Dr. Seyyid Ali ERTAŞ	*Yozgat Bozok University*	EVALUATION THROUGH CHAPTERS IN THE FRAMEWORK OF TURKIYE'S ADAPTATION PROCESS TO THE EUROPEAN UNION: A STUDY ON ENVIRONMENTAL POLICIES
Seyran GÜMÜŞOĞLU	*Marmara University*	METHODS OF COMBATING CYBERBULLYING FOR CHILDREN AND YOUNG PEOPLE, CRIMES CAUSED BY CYBERBULLYING AND LEGAL MEASURES
Eda ÜNAL Selim KANAT	*Süleyman Demirel University*	FOOD SECURITY and INTERNATIONAL RELATIONS THEORIES as a CONCEPTUALIZATION of INTERNATIONAL SECURITY
Assoc. Prof. Karimova Firuza Rahim	*Academy of the State Customs Committee, Faculty of International Trade and Logistics, Department of Law and Humanities, Azerbaijan*	ENGLISH FOR LOGISTICS

ONLINE PRESENTATIONS

04.09.2022 / Hall-4 / Session-2

Ankara Local Time

13 00 : 15 30

Meeting ID: 845 6066 2196

Passcode: 020304

HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Gulshan Fakhraddin gizi Novruzova

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Asst. Prof. Dr. Kudbeddin ŞEKER	*Kütahya Dumlupınar University*	THE EFFECT OF TOTAL MARKET VALUES OF BIST COMPANIES ON GDP: NARDL AND CAUSALITY TEST IN 1999–2022 PERIOD FOR TURKEY
Gizem KURT Güler TOZKOPARAN	*Deu, Sbe, İşletme, İzmir, Türkiye*	MANAGEMENT AND ORGANIZATIONAL STRUCTURES OF MULTI-LEVEL MARKETING BUSINESS: THE EXAMPLE OF THE X BUSINESS
Eda SÜNTAR Prof. Dr. Esin CAN	*Yildiz Teknik University*	SUSTAINABLE TOURISM AND TOURISM EFFECTS IN THE FRAMEWORK OF SUSTAINABILITY: A CONCEPTUAL FRAMEWORK
Cansın Kemal CAN	*Istanbul Medeniyet University Department of Public Finance*	PROJECTING THE FUTURE COURSE OF FISCAL STURDINESS IN TURKEY VIA PDDT TOOL
Veysel İNAL	*Sakarya University*	THE EFFECT OF TRANSPORT TAXES ON ECONOMIC GROWTH: DYNAMIC PANEL DATA ANALYSIS FOR SELECTED OECD COUNTRIES
Assoc. Prof. Dr. Zoya Velibayova	*Baku, ADPU*	PEDAGOGICAL BUSINESS ACTIVITY AND ITS ADVANTAGES
Assoc. Prof. Dr. Nasirli Nasirulla	*Azerbaijan Tourism and Management University*	ACADEMIC STAFF OF THE MODERN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION
Assoc. Prof. Dr. Gulshan Fakhraddin gizi Novruzova	*ASPU, head of the Applied researches department of SRC, department of Elementary education pedagogy*	THE ISSUES OF DEVELOPING A SYSTEM FOR NEW RESEARCH-BASED CONTENT IN LESSONS AS A RESULT OF THE IMPLEMENTATION OF A MENTORING SERVICE AT THE FACULTY OF PHILOLOGY

CONTENT

CONGRESS ID	**I**
ORGANIZING BOARD	**II**
SCIENTIFIC COMMITTEE	**III**
PHOTO GALLERY	**IV**
PROGRAM	**V**
CONTENT	**VI**

Author	Title	No
Vüqar Nəzərov Nailə Kələntərli Hajiyeva Sakina Şahin Mustafayev	ENTREPRENEURSHIP IN TOURISM INDUSTRY IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN: CURRENT SITUATION, PROBLEMS, DEVELOPMENT PROSPECTS	1
Asena Gizem YİĞİT	THE RELATIONSHIP BETWEEN IMPULSIVITY AND CONSUMPTION BEHAVIORS ON THE SCOPE OF BEHAVIORAL ECONOMICS	3
Huda Aldhahi	DRIVERS OF HEDGE FUND FAILURE	13
Olcay POYRAZ	EVALUATION OF THE RELATIONSHIP OF EDUCATION AND INCOME DISTRIBUTION ON THE SCALE OF HIGHER EDUCATION IN TURKEY	14
Gülper BASMACI Beyza AYDIN Ali ÖZDEMİR	THE GLOBAL MICROCHIP SHORTAGE IN THE SUPPLY CHAIN WITH THE THEORY OF CONSTRAINTS APPROACH	22
Adem Bağış ALÇİÇEK	LOCAL ADMINISTRATION CONCEPTION IN THE PERSPECTIVE OF THE MUNICIPAL LAW No. 1580 AND HISTORICAL ORIGINALITIES REFLECTED IN THE LEGISLATION	24
Osman Safa BURSALI	JUDICIAL AND ADMINISTRATIVE ORGANIZATION OF THE ISLAND OF CRETE ACCORDING TO THE NIZAMNAME OF CRETE (1868)	26
Burhan Köroğlu	"INDIVITUALIST APPROACH IN ANDALUSIAN PHILOSOPHY A COMPERATIVE ANALYSIS OF IBN BAJJAH'S AND IBN TUFAYL'S APROACH"	28
İlknur BEYAZ ÖZBEY	EDUCATORS PERCEPTIONS AND MEANINGS OF JUVENILE DELINQUENCY: THE CASE OF ERZURUM	30
Çiğdem YEL	PERCEPTION OF DISABLED INDIVIDUALS IN SOCIETY	43
Çiğdem YEL	HEALTH LITERACY IN TERMS OF SOCIAL ASPECT	48
Gamze Kılıç Belemir Şule Samar Koray Akkuş Serap Tekinsav Sütcü Selda Seçkiner	IS COGNITIVE BEHAVIORAL GROUP THERAPY EFFECTIVE IN THE TREATMENT OF OBESITY?: RESULTS OF RANDOMIZED CONTROLLED TRIAL	52
Gazanfer ANLI	THE RELATIONSHIP BETWEEN ACADEMIC SELF-HANDICAPPING AND SCHOOL CLIMATE	54
Aygün Kurbanova	A NEW VIEW AND RESEARCH OF MUSICAL TONES	60
Elmira Aliyeva Eyyub q.	PSYCHOLINGUISTIC ASPECT OF TEXT PERCEPTION	64

Elif Dilan KARA	THE COMPARISON OF ARENDT'S ACTION AND ARISTOTLE'S PRAXIS	68
Muhammed EFİL	LITERATURE SHAPED AROUND PEN AND WRITING ELEMENTS IN CLASSICAL ARAB CULTURE	70
Ayşe Dolar Karakaya	WRITING SKILLS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING -FROM TEXT TOTEXT	78
Emre YILDIZ Nesrin Ürün ARICI Ümit ŞİMŞEK	INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF READING-WRITING-GAME AND READING-WRITING-MODEL METHODS ON THE LEARNING OF THE SUBJECT OF CHEMICAL BONDS	85
İsmail ERGEN	DENEYİM TASARIMININ (UX) OYUNLAR TASARIMINA ETKİSİ	87
İsmail ERGEN	YAPAY ZEKANIN OYUNLARDA KULLANIMI VE TASARIMA ETKISI	88
Büşra TOMBAK İLHAN	TEACHER CANDIDATES SOCIOLOGICAL OBSERVATION: NATURAL OBSERVATION AS A COURSE REQUIREMENT	89
Tarık BAĞIRKAN Genç Osman İLHAN	OPINIONS OF SOCIAL STUDIES TEACHERS ON DIGITAL CITIZENSHIP IN THE TURKISH WORLD	90
Gülden ŞİŞMAN	THE NON BIS IN IDEM PRINCIPLE IN TAX CRIMINAL LAW	91
Gamze Çakı Çifci	THE IMPORTANCE OF CORPORATE GOVERNANCE APPROACH IN PROTECTION OF JOINT STOCK COMPANIES' SHAREHOLDERS	93
Hilal UYGURTÜRK Bilal İNCE	THE RELATIONSHIP BETWEEN BRAND PERCEPTION, PRICE AWARENESS AND PURCHASING BEHAVIOR IN THE SCOPE OF THE PERCEPTION OF THE ECONOMIC CRISIS	109
Aliyeva Farida BİLAL qızı	THE IMPACT OF GLOBAL ENVIRONMENTAL PROBLEMS ON ECONOMIC DEVELOPMENT AND THE POSITIVE AND NEGATIVE ADVANTAGES OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL PROGRESS	120
Kumru TÜRKÖZ	NONLINEAR EFFECTS OF FOSSIL AND RENEWABLE ENERGY CONSUMPTION ON ENVIRONMENTAL DEGRADATION: FINDINGS OF NARDL ANALYSIS FOR TURKEY	128
İlknur KAR Ahmet KAR Mehmet MURATOĞLU	ASSESSMENT OF THE RELATIONS AMONG EMPLOYER ATTRACTIVENESS, WORK ENGAGEMENT AND INTENTION TO QUIT: AN APPLICATION IN THE INSURANCE SECTOR	140
Farhad Mikayilov Gamboy Nabi Nabizade	COMPARATIVE ASSESSMENT OF THE USE OF LABOR RESOURCES IN AZERBAIJAN	153
Aynur PALA	EXAMINING STUDENTS' PERCEPTIONS OF "CHARACTER AND VALUES EDUCATION" COURSE THROUGH METAPHOR ANALYSIS	157
Bora BALUN Hüseyin Görkem BAYKAL Gamze ÖZDEMİR Büşra HIRABAŞOĞLU Merve OCAK Sabiha SATIR	A RESEARCH ON STUDENTS IN ORDER TO DEFINE EQUAL GENDER ROLES	163
Özden ŞENGÜL	INSTRUCTOR PERSPECTIVES ON PEDAGOGICAL CHANGE IN COLLEGE SCIENCE EDUCATION	178
İlyas KARA Ahmet TOKMAK Ali YILMAZ	HISTORY OF TEACHER EDUCATION IN FRANCE	180
Ahmet TOKMAK İlyas KARA Ali YILMAZ	EVALUATION OF TEACHER TRAINING PROGRAMS IN FRANCE AND A REVIEW OF ACCREDITATION ORGANIZATIONS	181

Malahat Abdullayeva	PROBLEMS USED IN MATHEMATICAL OLYMPIADS AND THEIR ROLE IN THE DEVELOPMENT OF STUDENT THINKING	183
Hamza Yaşar Ocak	FORCED EDUCATION OR COMPULSORY EDUCATION	189
Sadıxova Sarıgül Oruc q.	XARİCİ DİLİN MÜASİR MÖVQEYİ VƏ İKT- nin TƏTBİQİ	198
Sona Əliyeva	ISSUES OF CRITICAL THINKING IN THE CREATIVITY OF ZULFIYA VEYSOVA	202
Nesibe Olgun Kaval Gamze Kılıç Haluk Arkar	TURKISH ADAPTATION AND PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF DATING VIOLENCE SCALE PLUS (DVQ-Plus)	205
Koray AKKUŞ Mehmet PEKER	INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN FEAR OF POSITIVE EVALUATION AND LONELINESS	207
Argentina FİNİŞAN Rodica AMBRUŞ Andrei KOZMA	PREVENTION METHODS REGARDING PSYCHOPATHY IN CHILDREN AND ADOLESCENTS	209
Lindita DURMISHI Silva IBRAHIMI PhD Dott. Ervin Ibrahimi Robert M. GORDON PhD A.B.P.P	THE EVOLUTION OF THE PSYCHODIAGNOSTIC CHART: CONCEPT DEVELOPMENT AND PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF A NOVEL ASSESSMENT TOOL IN MENTAL AND PUBLIC HEALTH	216
Şiruyə Azadəliyeva	AZƏRBAYCANDA MİLLİ ELMİ-PEDAQOJİ KADR HAZIRLIĞININ İLKİN MƏRHƏLƏSİ (XX ƏSRİN 20-ci illəri)	225
Fatma İNCE SANCAKLI	THE PERIOD OF ICONOCRACY-ICONISM IN THE BYZANTINE STATE (711-813)	229
Okto Ariyanto Teguh Endaryanto Maulana Mukhlis Arif Sugiono Bambang Utoyo Sutiyoso Robi Cahyadi Kurniawan	THE EFFECT OF VILLAGE EXPENDITURE ON THE ENVIRONMENTAL RESILIENCE INDEX IN SOUTH LAMPUNG REGENCY IN 2019	237
Svitlana KOZHUSHKO Ruslan KLIUCHNYK	MODERN TOURISM AND CRITICAL FACTORS FOR ITS DEVELOPMENT	238
Bashir, M.B Jerry, C.N Sabo, E Nuhu, F Luqman M.M	ECONOMIC ANALYSIS OF RICE PRODUCTION AMONG AGRICULTURAL CREDIT USERS AND NON-USERS IN ADP ZONE I, TARABA STATE	239
Sumanta Bhattacharya	IMPACT OF POVERTY ON INDIA'S EFFORTS TOWARDS ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT WITH A FOCUS ON RURAL INDIA	240
Olusegun Opeyemi Oni Milicent Agyeru Onkpe Yakubu Salihu	IMPACT OF MICROFINANCE BANKS' SERVICES ON WOMEN ENTREPRENEURS IN ILORIN METROPOLIS	247
Sumanta Bhattacharya Arkadyuti Seth	SUSTAINABLE COFFEE WASTE MANAGEMENT USING ADVANCED TECHNOLOGIES TO COMBAT CLIMATE CHANGE AND PROMOTE A SUSTAINABLE ENVIRONMENT	260
Siti FATİMAH Fitriyani Ria ANİSATUS SHOLİHAH	CREATIVE ECONOMIC DEVELOPMENT THROUGH BATIK TOWARDS THE INTERNATIONAL MARKET	267
Arjete ZEJNULLAHU Alberta TAHIRI	HYDROGRAPHY IN THE DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM, CASE STUDY REPUBLIC OF KOSOVO	268
Ali Golmohammadi	THE CONSEQUENCES OF "SALE OF OFFICE" IN PRE-MODERN IRAN AND JAPAN	269
Zoran Wittine	DIGITALISATION AND DIGITAL TRANSFORMATION – OVERVIEW OF STATE AND PERSPECTIVES OF CROATIA FOR THE ADOPTION OF INDUSTRY 4.0. TECHNOLOGIES	270

Zoran Wittine	ANALYSIS OF THE EFFECTS OF THE TRADE WAR BETWEEN THE UNITED STATES OF AMERICA AND THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA	271
Chems Eddine BOUKHEDIMI	ANALYSIS OF RENEWABLES ENERGIES CAPACITY INSTALLED IN THE WORLD	272
Halima Shuaibu	EMPLOYEE RELATIONS AND ITS EFFECTS ON EMPLOYEE PRODUCTIVITY	273
Isiaka Najeem Ayodeji Bako Yusuf Adebola	DETERMINANTS OF ECONOMIC GROWTH IN NIGERIA	283
Lanke B. Awomailo Johnson O. AYENI Oluyemi O.A. ADEKUNLE	INFLUENCE OF ENTREPRENEURIAL SUCCESS ON THE GROWTH AND DEVELOPMENT AND DEVELOPMENT OF MICRO SMALL, MEDIUM ENTERPRISES	284
Nishat Taslin Mohona Jayashree Dey Umme Kulsum	THE EFFECT OF POPULATION AND GEOGRAPHICAL AREA ON THE NUMBER OF AGENT OUTLETS IN BANGLADESH-A EVIDENCE FROM TWO BANK	285
Nishat Taslin Mohona Umme Kulsum Jayashree Dey	DIGITAL REVOLUTION THROUGH FINTECH IN BANGLADESH	286
Jayashree Dey Nishat Taslin Mohona Umme Kulsum	CORPORATE VOLUNTARY DISCLOSURE PRACTICE OF LISTED BANGLADESHI RMG COMPANY	287
Anekwe Rita Ifeoma Grace Akaegbobi Nwanah Chizoba Patience	CORPORATE RESTRUCTURING AND EMPLOYEE PERFORMANCE OF SELECTED MANUFACTURING FIRMS IN ENUGU STATE¸ NIGERIA	288
Abdenbi BELGHITI	TAX MANAGEMENT IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES	289
Ibrahim Kabir Adedeji	IMPACT OF GOVERNMENT FINANCING ON ECONOMIC DEVELOPMENT IN NIGERIA (2000 – 2019)	290
Chems Eddine BOUKHEDIMI	THE MEASURE OF KIA COMPETITIVENESS IN THE AMERICAN ELECTRIC VEHICLE MARKET	291
Səadət Mazanova Leyla Həmidova	INTERACTIVE LEARNING AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' COGNITIVE INTEREST	292
Kamala Islamzadeh	TO THE ORIGIN OF SOME SIMILAR MOTIVES IN THE VARIOUS PEOPLES' LEGENDS	294
Mehmet SARAÇ	THE RELATIONSHIP BETWEEN LMS USE AND TURKISH EFL LEARNERS' FINAL GRADES IN GENERAL ENGLISH LANGUAGE COURSES	299
Mehmet SARAÇ	PERCEPTIONS OF UPPER-INTERMEDIATE LEVEL EFL LEARNERS REGARDING THE EFFECT OF ONLINE WRITING ASSIGNMENTS AND ONLINE FEEDBACK ON THEIR WRITING PERFORMANCES	306
Cansu TAŞDEMİR	INVESTIGATING TEACHERS' VIEWS AND PRACTICES ON THE PARTICIPATION OF CHILDREN WITH AUTISM IN PRESCHOOL CLASSES	312
Jafarova Nabat Beidulla qızı	WAYS TO EXPLAIN WORDS IN ENRICHING VOCABULARY	313
Ersin Afacan Meltem Işık Afacan	VOLLEYBALL PLAYERS' PERCEPTION OF SUCCESS: EXAMPLE OF TURKISH SULTANS LEAGUE	318

Hediye AYDOĞAN	TRACING THE FOOTPRINTS OF ONLINE BEHAVIORAL ADVERTISING RESEARCH IN LITERATURE: A BIBLIOMETRIC STUDY	325
Ummuhan MOLO	NEW REALITY LANGUAGE IN CINEMA: 360 DEGREE VR FILM NARRATIVE	326
Öznur NALÇINKAYA	RELATIONSHIP OF BIG DATA AND NEW MEDIA TOOLS	332
Serhat Koca	NEW NARRATIVE POSSIBILITIES IN CINEMA: DATABASE CINEMA	343
Gökhan ATILGAN	BIG COMPANIES AND THE ARTS	345
Gözde SUNAL G. Nil ARKAN	AN EVALUATION OF THE SERIES OF MIDDLE NIGHT ON PERA PALAS, A NETFLIX SERIES, BY HISTORICAL FILM CRITICAL METHOD	347
Çisem ERKAYA	IN THE CONTEXT OF GENDER AND MASCULINITY, AN EXAMPLE OF INSTAGRAM POSTS BY THE GUN BRAND FN FIREARMS	349
Engin KILIÇATAN	ORIGINS OF GREEK WEIRD WAVE: PITY MOVIE EXAMPLE OF BABIS MAKRIDIS	364
Ali Umar Ahmad Jagan Jeevan Siti Marsila Mhd Ruslan	"DO ECONOMIC POLICY UNCERTAINTY, MACROECONOMIC UNCERTAINTY, FINANCIAL GLOBALIZATION UNCERTAINTY, AND FINANCIAL INSTABILITY CAUSE ENVIRONMENTAL QUALITY IN NIGERIA? "	366
Jacob Ojonugwa Prof. E. E. Ogbadu	ENTREPRENEURIAL INNOVATIVENESS AND SUSTAINABILITY OF CASHEW NUTS BUSINESSES IN KOGI STATE, NIGERIA	367
K. O. Olurinde O. A. Oladunni O. O. Oni G. G. Babaniyi	ANALYSIS OF RURAL POVERTY IN NIGERIA: A COMPARISON OF MONETARY AND MULTIDIMENSIONAL APPROACHES. A CASE STUDY OF RURAL COMMUNITIES IN KWARA STATE	368
Jitendra Kaushik Praveen Kumar Sharma Nilesh Arora	AN INVENTORY MODEL FOR LINEAR DEMAND PATTERN WITH CONSTANT DETERIORATION RATE	374
Eben Haeser Swanepoel Anna-Marie Pelser	GREEN TALENT MANAGEMENT WITHIN THE FOURTH INDUSTRIAL ERA	375
Samuel Mores G N. Nethravathi	NEW EDUCATION POLICY 2020 CONTRIBUTION TO OBE AND SDGS	376
Dr. Rey TY	RUSSIA'S "SPECIAL MILITARY OPERATIONS" IN UKRAINE: BEFORE, DURING, AND THE MORNING AFTER	377
Amir Mohsen Shahsharghi Maziar Mozaffari Falarti Hamideh Molaei	DYSTOPIAN NARRATIONS IN CONTEMPORARY INDIA: THE CASE OF 'LEILA'	378
Kaberi PRAMANIK	IMPORTANCE OF EDUCATION FOR CHILDREN	379
Shoa FATIMA	A STUDY ON THE HISTORICAL SIGNIFICANCE OF SIR SYED MUSEUM	380
Gantsetseg Sanjmyatav Enkhzul Buyandalai	PSYCHOLOGICAL ANALYSIS ON THE MAIN CHARACTER OF "GREEN EYED LAMA" NOVEL	381

Morakeng Edward Kenneth Lebaka	REPRODUCING CREATIVITY FROM CULTURAL MEANING IN CONTEMPORARY BAPEDI SOCIETY	382
Harshita Devgan	KOREAN LANGUAGE	383
Bilqeyis Quliyeva	CULTURE OF IRAN DURING THE SAFEVID RULE	385
Kaskatayeva Bakhytkul	ABOUT THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF MATHEMATICS FOR THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN SCHOOL	387
Dilshoda MUBARAKOVA	SIMULTANEOUS TRANSLATION AND METAPHOR	388
David Bolaji	THE MAN AND HIS CONGA DRUM: THE PERFORMANCE CONTRIBUTIONS OF PA ANTHONY ODILI ON NIGERIA HIGHLIFE MUSIC	390
Dina Mardiana Umiarso	DOES ISLAMIC EDUCATION COMPETE IN THE MIDST OF THE CURRENT DIGITAL SPHERE? INITIATING THE “HUMANIST-RELIGIOUS LEARNING CYCLE” FOR DIGITAL-BASED HIGHER EDUCATION DISCOURSE	391
Dipanwita Pal	MEMORIZING THE PAST: THE PRESENTATION OF CHILDHOOD IN KATH WALKER	392
Olugbenga Ojo Isaiah, Ph.D Ugbo, Ebi Kalu	SOCIO-DEMOGRAPHIC FACTORS AS CORRELATES OF ACADEMIC ACHIEVEMENT OF STUDENTS WITH HEARING IMPAIRMENT IN FEDERAL COLLEGE OF EDUCATION (SPECIAL) OYO, OYO STATE, NIGERIA	393
Gloria Manyeruke Deniz Ergun	MENTAL HEALTH, LONELINESS AND SOCIAL SUPPORT DURING COVID-19 PANDEMIC AMONG INTERNATIONAL UNIVERSITY STUDENTS IN NORTH CYPRUS	394
Kelechi Uchemadu Lazarus Anietie Rebecca Bassey	INFLUENCE OF SCHOOL MOTIVATION ON ATTITUDE TOWARDS READING AMONG SECONDARY SCHOOL STUDENTS WITH LEARNING DISABILITIES IN IBADAN, NIGERIA	395
Hicran ZEYNALOVA	SOME ISSUES OF INFORMATION SERVICE IN THE FIELD OF MEDICINE AND HEALTH CARE IN MODERN TIMES	396
Murat ÇİL Derya KAVGAOĞLU	EXAMINATION OF THE MEANING-MAKING FUNCTION OF THE LOCAL PRESS ACCORDING TO THE OPINIONS OF THE LOCAL PEOPLE AND THE PRESS MEMBERS: THE EXAMPLE OF TEKIRDAG PROVINCE	402
Eylem BAL	NEOLIBERAL URBAN POLICIES, TRANSFORMATION OF CITIES AND RISKS	414
Derya AYTEN	CONSTRUCTING GENDER: HEGEMONIC MASCULINITY MODELS IN JAPANESE HISTORY	416
Sevgiye SÖNMEZ ÖZDEMİR	CHALLENGES OF URBAN REGENERATION PROCESS IN BAGCILAR, İSTANBUL	418
Onur SERTTAŞ Samet KAVOĞLU	"CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY FROM REPUTATION MANAGEMENT PERSPECTIVE: AN ANALYSIS ON THE TURKISH AUTOMOTIVE SECTOR"	419
Pınar SEVGİNER	"SOCIAL MEDIA REVIEWING OF HATE SPEECH MESSAGES AGAINST “VEGAN” INDIVIDUALS"	437
Sinem ÜREL Şerife YILDIZ	THE TRANSFORMATION OF THE UŞAK RUG INTO A WEARABLE ART OBJECT WITH A SUSTAINABILITY APPROACH	451

Rasim Başak	TEACHING SPREZZATURA IN PAINTING STUDIO PRACTICES	467
Rasim Başak	THE POSITION OF VISUAL ARTS IN TURKISH VILLAGE INSTITUTES CURRICULAR MODEL	473
Musa MURSAGULİYEV	ALBANIAN TEMPLES LOCATED IN KARABAGH REGION AND KESHIKCHIDAGH	484
Afag GARASHOVA	REALISTIC APPROACH TO THE STORY “LOVE OF LIFE” BY JACK LONDON	486
Saadat Aliyeva	EXAMPLES OF ART IN ALBANIAN ARCHITECTURAL MONUMENTS IN AZERBAIJAN	487
Serap ÜNAL	POTTERY WITH A BIOMMIMETIC APPROACH	489
Demir Tezcan ÖZAKAYDIN	MAGCAN CUMABAYEV'S SELECTED CHILDREN'S POEMS INVESTIGATION ACCORDING TO THE PRINCIPLE OF “RELATED TO THE CHILD”	489
Emin UZ	RELIEVING LITERATURE LANGUAGE FROM INVESTIGATION THROUGH ALLUSİON AND SARCASM	510
Senan İbrahimov	“UMUT KAPISI”NIN EKONOMİK-SOSYAL, TARİHİ-DİPLOMATİK VE ASKERİ-SİYASİ ÖNEMİ	517
Mazhar DÜNDAR	THE LIVING OF THE REVEAL ON THE AXIS OF THE 29TH VERSE OF THE RAHMAN SÛRA	523
Ömür YANAR	DROUGHT AND FAMINE AT THE END OF THE 16TH CENTURY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF OTTOMAN AND SPAIN	525
Bahtiyar UYGUN	THE RELATIONSHIP BETWEEN KNOWLEDGE, POWER AND LIBERATION: CRITICAL THEORY AND MICHEL FOUCAULT	535
Bahtiyar UYGUN	THE CRISIS OF MODERN POLITICS AND AUTONOMY	544
Kemal ÇİNÇİN	BASIC SCIENCES FOR SOCIAL SCIENCES	551
Biniyam Bogale	BEING STRANDED EN ROUTE: NAVIGATING ETHIOPIAN MEN MIGRANTS EXPERIENCE ALONG THE EASTERN DESERT ROTE (JIJIGA-TOG-WOCHALLE ROUTE)	553
Nadeem Ahmad Rather	WEST WOMEN TALKING EAST WOMEN-A CRITIQUE	554
Saba Iqbal Asma Ayub Sumaira Ayub	SOCIOCULTURAL ATTITUDE TOWARDS APPEARANCE, BODY SURVEILLANCE AND BODY SHAMING AMONG YOUNG WOMEN	555
Shaista Jabeen	THE HARASSMENT FACED BY FEMALES AT WORKPLACE: A RESEARCH STUDY IN THE SELECTED AREA’S OF PUNJAB(PAKISTAN)	556
Tannu Panchal	CULTURAL HERITAGE OF ASIA	557

Tannu Panchal	COVID-19 AND THE LEGISLATIVE RESPONSE IN INDIA: THE NEED FOR A COMPREHENSIVE HEALTH CARE LAW	559
Rodrigue Jésugo KOUTON Ogoudedji Flavien ABATOUSSI Chabi Sika MORA	PUBERTY CRISES AND YOUNG LEARNERS' PERFORMANCE: TEACHERS' IMPLICATION	560
Ogoudedji Flavien ABATOUSSI Chabi Sika MORA	IMPACTS OF LIVING CONDITIONS ON LEARNERS' PERFORMANCE	561
Juanita GOICOVICI	ASSESSMENT OF LEGAL REMEDIES FOR ELIMINATING UNFAIR TERMS IN B2C CONTRACTS	562
Moses Adeolu AGOI Oluwakemi Racheal OSHINOWO	DATA SCIENCE: THE MODERN DAY APPLICATION OF TECHNOLOGY IN EDUCATIONAL MANAGEMENT	563
Baiju Thomas	THE ROLE OF EDUCATORS IN FACILITATING READING SKILLS FOR STUDENTS WITH LEARNING DISABILITIES TO IMPROVE ENGLISH LANGUAGE LEARNING IN INCLUSIVE CLASSROOM SETTINGS	567
Hardik Daga	INDIA'S QUEST FOR AGRICULTURE JUSTICE: STEADING THE SHIP FOR ITS CITIZENS IN THE SEA OF INTERNATIONAL TRADING OBLIGATIONS	575
Me. Nancy Thutulwa Anna-Marie Pelser	THE QUEST FOR HIGHLY SKILLED AND TALENTED SGBS AND SMTS IN SCHOOLS IN MAHIKENG, SOUTH AFRICA	576
LIBINA M H	TRACING THE IDENTITY AND ROLE OF EUNUCHS IN INDIAN HISTORY: AN APERCUE	592
Heeba Din Ms. Uzma Manzoor	VISUAL NARRATIVES, PARODY AND TRAUMA: A CASE STUDY OF KASHMIR	593
Pushkar Pandey Aditi Oraon	HUMAN-CENTRIC UX DESIGN PRINCIPLES AND DESIGN THINKING: AN EMPIRICAL STUDY USING DESIGN CHALLENGES	594
Faryal Ahmed Rukh-e-Zahra Ghuncha Naqvi	SELF-COMPASSION, SELF-EFFICACY AND LIFE SATISFACTION IN WORKING EARLY ADULTS	595
Ayşe İZCİ	THE FEMINIST TOUCH TO THE CINDREALLA TALE; THE VEGETARIAN CINDRELLA	596
Ayşe İZCİ Aynur UYSAL TORAMAN	MIGRATION, GENDER AND WOMEN'S HEALTH	605
Betül KARAKOYUNLU	THE ROLE OF ALAWİTES IN THE NATIONAL STRUGGLE	607
Emine Doğan Ümmügülsüm Aysan	FAMILY HELP POLICIES AND CURRENT DEVELOPMENTS IN SCANDINAVIAN COUNTRIES	609
Reyhan SOYER Yücel CAN	GOSSIP AND WORKPLACE LONELINESS IN PUBLIC INSTITUTIONS	611
Yeliz Bolat	PRE-SCHOOL TEACHERS' ATTITUDES TO REFUGEE STUDENTS	619
Nazrin CHİRAGLİ	SOFT POWER STRATEGY IN MODERN POLICY OF TURKEY	621

Mustafa Çağatay Aslan	CONSIDERING THE PARTY DISCIPLINE, THE SEPARATION OF POWERS MECHANISM IN THE EXECUTIVE PRESIDENTIAL SYSTEM IN TURKEY	623
Seyyid Ali ERTAŞ Mert SOĞUKOLUK	STATISTICAL EXAMINATION OF ENVIRONMENTAL AND INTERNATIONAL TRADE INDICATORS IN EUROPEAN UNION COUNTRIES AND EUROPEAN UNION CANDIDATE TURKIYE: CLUSTERING ANALYSIS	625
Mert SOĞUKOLUK Seyyid Ali ERTAŞ	EVALUATION THROUGH CHAPTERS IN THE FRAMEWORK OF TURKIYE'S ADAPTATION PROCESS TO THE EUROPEAN UNION: A STUDY ON ENVIRONMENTAL POLICIES	630
Seyran GÜMÜŞOĞLU	METHODS OF COMBATING CYBERBULLYING FOR CHILDREN AND YOUNG PEOPLE, CRIMES CAUSED BY CYBERBULLYING AND LEGAL MEASURES	632
Eda ÜNAL Selim KANAT	FOOD SECURITY and INTERNATIONAL RELATIONS THEORIES as a CONCEPTUALIZATION of INTERNATIONAL SECURITY	633
Karimova Firuza Rahim	ENGLISH FOR LOGISTICS	635
Kudbeddin ŞEKER	THE EFFECT OF TOTAL MARKET VALUES OF BIST COMPANIES ON GDP: NARDL AND CAUSALITY TEST IN 1999–2022 PERIOD FOR TURKEY	638
Gizem KURT Güler TOZKOPARAN	MANAGEMENT AND ORGANIZATIONAL STRUCTURES OF MULTI-LEVEL MARKETING BUSINESS: THE EXAMPLE OF THE X BUSINESS	641
Eda SÜNTAR Esin CAN	SUSTAINABLE TOURISM AND TOURISM EFFECTS IN THE FRAMEWORK OF SUSTAINABILITY: A CONCEPTUAL FRAMEWORK	650
Cansın Kemal CAN	PROJECTING THE FUTURE COURSE OF FISCAL STURDINESS IN TURKEY VIA PDDT TOOL	661
Veysel İNAL	THE EFFECT OF TRANSPORT TAXES ON ECONOMIC GROWTH: DYNAMIC PANEL DATA ANALYSIS FOR SELECTED OECD COUNTRIES	662
Zoya Velibayova	PEDAGOGICAL BUSINESS ACTIVITY AND ITS ADVANTAGES	664
Nasirli Nasirulla	ACADEMIC STAFF OF THE MODERN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION	666
Gulshan Fakhraddin gizi Novruzova	THE ISSUES OF DEVELOPING A SYSTEM FOR NEW RESEARCH-BASED CONTENT IN LESSONS AS A RESULT OF THE IMPLEMENTATION OF A MENTORING SERVICE AT THE FACULTY OF PHILOLOGY	669

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TURİZM SƏNAYESİNDƏ SAHİBKARLIQ: MÖVCUD VƏZİYYƏT, PROBLEMLƏR, İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ

ENTREPRENEURSHIP IN TOURISM INDUSTRY IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN: CURRENT SITUATION, PROBLEMS, DEVELOPMENT PROSPECTS

Assoc., ph.d. Vuqar Nazarov,

Azerbaijan University of Tourism and Management, Economics

ORCID NO: 0000 - 0001 - 9856 - 7184

Assoc., ph.d. Sakina Hajiyeva,

Azerbaijan University of Tourism and Management, Economics

ORCID NO, 0000 - 0002 - 1031 - 9379

Assoc., d.t.s. Naila Kalantarli,

Azerbaijan State Academy of Physical Culture and Sport, Economics

ORCID NO: 0000 - 0001 - 8175 - 774X

head teacher Shahin Mustafayev,

Azerbaijan University of Tourism and Management, Economics

ORCID NO: 0000 - 0002 - 1604 - 5858

XÜLASƏ

"Turizm" termini qədim zamanlardan bir çox dillərdə istifadə olunur. Bu söz "böyük tur" ifadəsindən əmələ gəldi və ilk növbədə gənc zadəganların XVII - XVIII əsrlərdə etdikləri tanışlıq səfərini nəzərdə tuturdu. XIX əsrdə bu cür səfərlər əhalinin digər təbəqələri arasında da populyarlaşmışdı. Səfərlərin məqsədi turistlərin digər mədəniyyətlərlə tanış olması idi. Əsrlər boyu turizmin əsas təyinatı - səyyahların digər ölkələrlə tanış olması, onların məskunlaşdığı xalqlarla təmasların və qarşılıqlı anlaşmanın qurulması idi. Turizm xidmətlərinin istehlakçısı turistdir. Turizm məhsulunun istehlakçısı kimi, o, turizm obyekti hesab edilir. BMT-nin Romada Beynəlxalq Turizm üzrə 1963-cü ildə keçirilmiş konfransında "turist"anlayışının müəyyən edilməsi qəbul edilmişdir. Bazar iqtisadiyyatında (o cümlədən sərbəst alğı-satqı münasibətlərində) ən fəal fiqur sahibkar hesab edilir. "Sahibkar" və "sahibkarlıq" sözləri "həyata keçirmək" sözündən irəli gəlir, yəni bir iş görmək, yaratmaq, təşkil etmək, müqavilə bağlamaq, saziş bağlamaq və s. Geniş mənada adi həyatda sahibkar tez-tez nəyisə edən (yaradan, təşkil edən), yəni konkret son nəticələrin əldə edilməsi (nail olması) məqsədilə nəzərdə tutulan məqsədə uyğun hərəkət edən şəxs adlanır. İqtisadiyyatda sahibkarlıq hər hansı bir müəssisənin mənfəət (gəlir) əldə etmək məqsədi ilə yaradılması və fəaliyyətinin təmin edilməsinə yönəldilmiş xüsusi fəaliyyət növüdür. Belə tərifdə sahibkarlıq hələ feodalizm şəraitində yaranmışdır. İlkin olaraq sahibkarlar sənaye müəssisələrinin (kustar istehsalatlar, manufakturlar və s.) yaradılmasında təşəbbüskarlıq göstərmiş şəxslər adlandırılırdı. Zaman getdikcə sahibkarlıq ölkə iqtisadiyyatının, daha sonra dünya iqtisadiyyatının bütün sahələrində aktiv fəaliyyət göstərirdi. Hal - hazırda sahibkarlıq fəaliyyəti olmadan iqtisadiyyatı təsəvvür etmək mümkün deyil. İqtisadiyyatın fenomeni olan turizm və sahibkarlıq ayrılmaz anlayışlardır. Turizmi sahibkarsız, sahibkarlıq fəaliyyəti olmadan təsəvvür etmək çox çətindir. Məhz bu nöqteyi - nəzərdən turizm sənayesinə sahibkarlığın təsir dərəcəsi daim araşdırılır, təhlil edilir. Ölkəmizdə COVİD - 19 dövrünü nəzərə almasaq, turizm daim inkişaf edib və inkişafda etməkdədir. "Azərbaycan Respublikasında turizm sənayesində sahibkarlıq: problemlər, tendensiyalar, inkişaf

perspektivləri" məqaləsində respublikada turizmdə sahibkarlıq məsələlərinə həsr edilib. Məqalədə turizm sənayesində sahibkarlıqla bağlı mövcud vəziyyət, problemlər, və inkişaf perspektivləri araşdırılıb.

Açar sözlər: Turizm, Turizm sənayesi, Sahibkarlıq fəaliyyəti, Sahibkar, Turizmdə innovasiyalar

ABSTRACT

The term" tourism " has been used in many languages since ancient times. This word originated from the expression "great tour" and meant, first of all, the acquaintance trip of young nobles, which they made in the XVII - XVIII centuries. In the XIX century, such trips became popular among other segments of the population. The purpose of the visits was to familiarize tourists with other cultures. For centuries, the main purpose of tourism was the acquaintance of travelers with other countries, the establishment of contacts and mutual understanding with the peoples in which they settled. The consumer of tourist services is a tourist. As a consumer of a tourism product, it is considered an object of tourism. Definition of the concept of "tourist" was adopted at the UN conference on international tourism in Rome in 1963. The most active figure in a market economy (including free selling relations) is considered to be an entrepreneur. The words" entrepreneur "and" entrepreneur "are derived from the word " implement", that is, do a business, create, organize, conclude a contract, an agreement, etc. In a broad sense, in ordinary life, an entrepreneur is often called a person who does something (creates, organizes), that is, acts in accordance with the intended purpose for the achievement of specific final results. Entrepreneurship in the economy is a special type of activity aimed at ensuring the creation and functioning of any enterprise with the aim of generating profit (income). Entrepreneurship in such a definition still arose in the conditions of feudalism. Initially, entrepreneurs of industrial enterprises (industrial enterprises, manufactories, etc.) those who were called by the creation. Time gradually, entrepreneurship was active in all spheres of the country's economy, and then in the world economy. Currently, it is impossible to imagine an economy without entrepreneurial activity. Tourism and entrepreneurship, being a phenomenon of the economy, are inseparable concepts. It is very difficult to imagine tourism without entrepreneurs, without entrepreneurial activity. It is from this point of view that the degree of influence of entrepreneurship on the tourism industry is constantly being investigated and analyzed. If we do not take into account the period of COVID - 19 in our country, tourism is constantly developing and developing. The article" entrepreneurship in tourism industry in the Republic of Azerbaijan: problems, trends, development prospects " is devoted to the issues of entrepreneurship in tourism in the Republic. The article examines the current situation, problems and prospects of development in the tourism industry related to entrepreneurship.

Keywords: Tourism, Tourism industry, Entrepreneurial activity, Entrepreneur, Innovations in tourism

DAVRANIŞSAL İKTİSAT EKSENİNDE DÜRTÜSELLİK İLE TÜKETİM DAVRANIŞLARI İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN IMPULSIVITY AND CONSUMPTION BEHAVIORS ON THE SCOPE OF BEHAVIORAL ECONOMICS

Dr. Asena Gizem YİĞİT

Isparta, Türkiye

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9791-2211

ÖZET

Geleneksel İktisatta tüketim, kişinin, faydasını kısıtlı bütçesiyle maksimum seviyeye çıkarma çabası olarak tanımlanabilir. Bu durum kişinin rasyonel olmasıyla açıklanagelmiştir. Ancak daha sonrasında geliştirilen modeller bu durumun her zaman geçerli olmadığını göstermektedir. 1955 yılında Herbert A. Simon'un öne sürdüğü sınırlı rasyonellik varsayımının üzerine kurulu olan davranışsal iktisat, kişinin içinde bulunduğu duygu-durum, psikolojik yapı, çevresel faktörler gibi birçok kriterin, karar mekanizmalarına yansıması olduğunu göstermiştir. Bu faktörlerden biri de dürtülerdir. "Dürtü"nün en önemli özelliği, ani ve düşünülmeden, tamamen tepkisel davranışlar ortaya çıkarmasıdır (Langer ve Imber, 1980). Dürtü bozukluğu kişilerde psikolojik bir sorun olarak görülmekle beraber, çoğu zaman kişinin anlık durumundan da kaynaklanabilmektedir. Bu durum, kişinin tüketim davranışlarında da kendini göstermektedir. Yüksek dürtüsellik gösteren bireylerin, daha fazla satın alma yapmaları beklenmektedir.

Bu çalışmada, kişilerin dürtüsellikleri ile satın alma niyetleri arasındaki ilişkinin tespiti amaçlanmıştır. Bu amaçla kolayda örnekleme yöntemiyle, 138 kadından çevrimiçi anketler ile toplanan veriler korelasyon analizine tabi tutulmuştur. Dürtüsellik ölçümü için Tamam, Güleç ve Karataş (2013)'ın geliştirdiği Barratt Dürtüsellik Ölçeği Kısa Formu; satın alma niyetinin ölçümü için Wang vd. (2012)'nin 3 maddeli satın alma niyeti ölçeği kullanılmıştır. Ankette, ölçekten sonra, kişilere bir ürün gösterilmiş ve ürüne ait satın alma niyeti ölçümü yapılmıştır. Yapılan analizler neticesinde dürtüsellik skorları ile satın alma niyetleri arasında bir ilişkinin olduğu ve bu ilişkinin evli olan kadınlardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Daha derinlemesine yapılan analizlerde ise, çalışmayan evli kadınlarda, dürtüsellik skorlarıyla satın alma niyeti arasındaki ilişki varken, çalışan kadınlarda bu ilişki görülmemiştir. Diğer bir deyişle çalışmayanlarda dürtüsellik artıkça satın alma niyetleri de aynı yönde hareket etmektedir. Ancak çalışan evli kadınlarda bu ilişkiye rastlanmamaktadır. Araştırma, sonuçları itibariyle özgün bir değere sahip olup, sonuçların literatüre katkı yapması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal İktisat, Tüketim Davranışları, Dürtüsellik

ABSTRACT

In traditional economics, consumption can be defined as an effort to maximize one's utility with a limited budget. This situation has been explained by the fact that the person is rational. However, later models show that this is not always the case. Behavioral economics, which is based on the limited rationality assumption put forward by Herbert A. Simon in 1955, has shown that many criteria such as the mood, psychological structure, and environmental factors are reflected in the decision mechanisms. One of these factors is impulses. The most important feature of the "impulse" is that it reveals sudden and unthinking, completely reactive behaviors (Langer & Imber, 1980). Although impulse disorder is seen as a psychological problem in people, it can often be caused by the momentary situation of the person. This situation also manifests itself in the consumption behavior of the person. Individuals with high impulsivity are expected to make more buying.

In this study, it was aimed to determine the relationship between people's impulsivity and buying intentions. For this purpose, data collected by online questionnaires from 138 women using convenience sampling method were subjected to correlation analysis. Barratt Impulsivity Scale Short Form (BISS-11) developed by Tamam, Güleç and Karataş (2013) for the measurement of impulsivity; for measurement of buying intention, Wang et al. (2012) 3-item Buying Intention Scale was used. In the survey, after the scale, a product was shown to the people and the buying intention of the product was measured. As a result of the analyzes, it was determined that there is a relationship between impulsivity scores and buying intentions and that this relationship originates from married women. In more in-depth analyzes, while there was a relationship between impulsivity scores and buying intention in unemployed married women, this relationship was not seen in working women. In other words, as impulsivity increases in non-workers, their purchase intentions also move in the same direction. However, this relationship is not found in working married women. The research has an original value in terms of its results and it is expected that the results will contribute to the literature.

Keywords: Behavioral Economics, Consumption Behaviors, Impulsivity

GİRİŞ

Günümüzde ve birçok çalışmada, Geleneksel İktisat'ın faydacı tüketimi, yerini zamanla salt fayda içermeyen farklı tüketim tiplerine bırakmıştır. Kişilerin kabul edildiği kadar rasyonel olmayabileceği yaklaşık 80 yıldır birçok çalışma ile kanıtlanmıştır. Geleneksel iktisat teorilerinin ana varsayımı olarak kabul edilen rasyonelliğin seçim teorisinde insan, kendi çıkarları peşinde koşan, sürekli kendi faydasını maksimize etmeye çalışan bir varlık olarak görülmüştür (Şen ve İncekara, 2012). Ancak rasyonel birey varsayımı üzerine kurulu modellerin, ilerleyen zamanlarda kriz, tüketim vb. durumlara cevap veremeyişi beraberinde kişilerin duygu, psikolojik durum, nörolojik ve biyolojik faktörler gibi birçok faktörden etkilenerek akılcı kararlar almayabileceklerini göstermiştir (Kahneman ve Tversky, 1984; Lee ve Mysyk, 2004). Bu durum sınırlı rasyonellik kavramını ortaya çıkarmıştır. İlk kez Herbert A. Simon (1955) tarafından literatüre kazandırılan bu kavram, bireyin her zaman akılcı kararlar veremediğini ve her hesabını eksiksiz şekilde yapamadığını ifade etmektedir. Bu varsayım temelinde yükselen Davranışsal İktisat alanı ise kişilerin özellikle rasyonellikten sapmalarının nedenleri, kökenleri ve sonuçlarıyla ele alarak önemli bir yükseliş yaşamıştır. Özellikle bilişsel önyargılar ve hevristikler nedeniyle her zaman doğru kararlar veremeyen bireyler bu alanın da alışma konularından birini oluşturmaktadır.

Bireylerin her zaman doğru karar ve sonuçlara ulaşamamasının bir nedenini de dürtüler oluşturmaktadır. Dürtüsellik*, ortama uygun olmayan veya aşırı riskli, yeterince planlanmamış ve genelde istenmeyen sonuçlara yol açan çeşitli davranışlar* olarak tanımlanmaktadır (Özdemir vd., 2012: 293). Diğer bir deyişle dürtüsel bir eylem, uyarana karşı yanıt vermeye engel olamama durumu olarak da karşımıza çıkmaktadır (Yazıcı ve Yazıcı, 2010). Dolayısıyla yüksek dürtüselliğe sahip kişiler ansızın ve düşünmeden kararlar alabilmektedirler. Bu durumdan, tüketime yönelik aldıkları kararlar da etkilenebilmektedir. Literatürde plansız (dürtüsel) tüketim olarak da yer alan bu tüketim türü 1980'lerden beri yoğun şekilde çalışılmaya başlanmıştır. Ancak dürtüsellikten kaynaklı tüketim kavramı, plansız satın alma kavramından daha spesifik bir aralığı ifade etmekle birlikte, tüketim kararlarında da kişileri, psikolojik olarak ayıt edici bir özellik taşımaktadır (Rook, 1987). Buna benzer nedenle satın alma dürtüsü daha spesifik bir tanıma hizmet ediyorken, dürtüsellik kavramı geniş bir çerçeve sunmaktadır. Çünkü dürtüsellik boyutları hayatı her alanda etkilerken, tüketime karşı duyulan aşırı dürtüsellik, takıntılı tüketimin göstergesidir (Yiğit ve Gövdere, 2021: 719). Bununla birlikte literatürde dürtüsellik düzeyi ile satın alma niyeti arasındaki ilişkinin demografik özellikler bazında derinlemesine incelendiği çalışma sayısı oldukça azdır. Buradan hareketle, bu çalışmada bireylerin dürtüsellik düzeyleri ile satın alma niyetleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Ayrıca çalışmanın, bulguları itibariyle de literatüre katkı sağlaması ve özgün bir değer oluşturması beklenmektedir.

TEORİK ALTYAPI

Tamamen ekonomik açıdan bakıldığında, satın alma, iki temsilcinin piyasada buluştuğu ve bireysel faydalarını maksimum seviyeye çıkarmak için para karşılığında mal ticareti yaptığı rasyonel bir değişimin prototipidir (Strack vd., 2006: 205). Dolayısıyla bir ürün ediniminin kararı, kişinin beklediği net faydasıyla

ilişkilidir. Ancak zaman içinde rasyonel birey varsayımının eksikliklerinin tespit edilmesi bu yaklaşımın da sarsılmasına neden olmuştur. Nitekim Simon'un sınırlı rasyonalite varsayımını literatüre kazandırması, ardından Tversky ve Kahneman'ın (1974) belirsizlik ve risk altında karar verme süreçlerini etkileyen faktörlerle ilgili çalışmaları, Thaler'in (1985,1999) kayıp ve kazanç algısının nesnel olmadığını tespit eden çalışmaları, sınırlı rasyonalite varsayımının üzerinde yükselen davranışsal yaklaşıma da hız kazandırmıştır. Davranışsal iktisadın uygulama alanlarından biri olan tüketici davranışları, sınırlı rasyonellik varsayımı altında incelendiğinde kişinin alma eyleminin karar faydasına dayalı bir kararın sonucu olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu kararların alındığı koşullar, çoğu zaman geleneksel iktisadın tersine, tam bilgi çerçevesinde değil belirsizlik altında kendini göstermektedir. Dolayısıyla bireyler, karar alırken koşulların çoğu zaman optimalin altında olmasından dolayı basitleştirme stratejilerine başvurmakta ve bu stratejiler çoğu zaman hatalara neden olmaktadır (Strack vd., 2006). Bu hatalı kararlar Kahneman ve Tversky (1979) tarafından geliştirilen Beklenti Teorisi'nde açıklanmıştır. Araştırmacılar, kişinin belirlemiş olduğu referans noktasının bir çapa görevi gördüğünü ve insanların bu noktanın altında kalan kısmı kayıp, üstünde kalan kısmı ise kazanç olarak değerlendirdiğini tespit etmişlerdir. Hatta kişilerin geleneksel iktisadi modellerden biri olan beklenen faydadan farklı olarak kayıp ve kazançlara faklı tepkiler verdiği de bulgulanmıştır. Daha sonrasında yapılan çalışmalarda da dürtülere bağlı tüketimin kişinin bu referans noktasındaki kaymadan kaynaklanabileceği öngörüsü oluşmuştur. Hoch ve Loewenstein (1991)'e göre, referans noktasındaki bir kaymadan sonra, tüketiciler almak istedikleri ürünlerin kendisine pozitif fayda sağlayacağını bilmelerinin, o ürünü tüketememeyi de başarısızlık olarak tanımlayarak, bu durumu negatif fayda olarak kabul etmektedirler. Diğer bir deyişle bu tüketememe durumu, kişilerde bir yoksunluk hissi oluşmasına sebep olur ve bu tıpkı fizyolojik gibi psikolojik bir ihtiyaç durumudur.

Günümüzde tüketim, kişinin faydasını maksimize etmesinden daha fazla anlama gelmektedir. Kişi, kendini iyi hissetmek, sosyal statü oluşturmak, eksik vücut imajını değiştirmek veya tamamlamak, ideal benliğe ulaşmak, hatta gibi amaçlar için de fazlasıyla tüketim yapar hale gelmiştir (Çetinkaya, 2019). Özellikle on yıllarda teknolojinin hızlı değişimi, mekân ve zaman kavramlarının tüketim açısından daha farklı değerlendirmesine yardımcı olmuştur. Kişilerin ortadan kaldırması, tüketicilerin her daim bulundukları yerden daha hızlı ve kolay şekilde ürünlere ulaşım imkanının bulunması, ödeme şekillerinde yaşanan dönüşümler tüketim kültürünü de değiştirmeye başlamıştır (Yiğit, 2021). Diğer bir deyişle insan iktisadi kararların yanı sıra, sadece mal edinmek için dahi satın alma sürecine dahil olmaya başlamıştır. Bunun birçok nedeni olmakla beraber rasyonel seçim modelinden ampirik sapmaları açıklamaya yönelik bir girişim de tüketici davranışının dürtüler tarafından yönlendirilebileceğidir. Bugün birçok firma satış stratejisi olarak dürtülere hitap eden stratejiler belirlemeye başlamışlardır.

Dürtü, en genel haliyle, açlık, uykusuzluk gibi organizmanın denge halini bozarak kişide bir ihtiyaç hali yaratan gerginlik durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu gerginlik hali, beraberinde gerginliği yaratan ihtiyacı temin etmeye yönelik istediği ortaya çıkararak hayati bir görev üslenmektedir (Topbaş ve Karakay, 2021). Ancak dürtüsellik, dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu, kişilik bozukluğu ve antisosyal kişilik bozukluğu gibi bir dizi bozukluğun belirtisi olarak görülmesi ve saldırganlık, kleptomani, kumar bağımlılığı gibi bazı davranışlarla yakın ilişkisinden dolayı toplum tarafından zararlı bir durum olarak görülmektedir (Houston vd., 2003; Stanford vd., 2009). Hem günlük yaşamda hem de karar verme mekanizmalarında çok önemli bir rol oynaması dürtüselliği sıkça araştırılan bir konu haline getirmiştir (Herman vd., 2018). Her ne kadar psikolojik olarak bir rahatsızlık olarak da tanımlansa da aslında dürtüsellik bir yandan da kişiliğin bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Evenden, 1999). Çünkü dürtüsellik, olumsuz kısmının yanı sıra bir taraftan da belirli durumlarda ortama uyum sağlamayı mümkün kılması bakımından önemli bir değer de taşımaktadır (Dalley, Everitt ve Robbins, 2011). Moeller vd. (2001), dürtüselliği, eylemlerin olumsuz sonuçlarını dikkate almaksızın hem iç hem de dış uyaranlara karşı yanıt sürecinde plansız eylemlere başvuru olarak ele almaktadır. Bu anlamda, dürtüsellik seviyesi yüksek insanlar sürekli heyecan arayan, risk almaktan kaçınmayan, yeni deneyimlere ihtiyaç duyan insanlardır (Zuckerman, 1984). Dolayısıyla bu kişiler hayatlarındaki birçok kararda olduğu gibi tüketim kararlarında da benzer özellikleri göstermektedirler.

DÜRTÜSELLİK VE SATIN ALMA LİTERATÜRÜ

Dürtülerin bir uyaran karşısında aniden ortaya çıkan ve karşı konulamaz özelliğinin alışveriş yapanlarda da görüldüğü literatürde tespit edilen bir durumdur (Rook, 1987). Ancak bununla birlikte dürtülerin kişilerin

satın alma niyeti üzerinde etkisini inceleyen psikolojik bakış açısı bilişsel ve klinik olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bilişsel yaklaşım, dürtülere bağlı alışverişi, dürtü kontrolü/kontrolsüzlüğü çerçevesinde ele alırken, klinik yaklaşım ise kişilerin aşırı satın alması kısmına odaklanmaktadır. Ekonomik modellerde ise genellikle bilişsel yaklaşım kullanılmıştır (Frost vd., 1998; Dittmar ve Durury, 2000).

Dürtüselliğin getirdiği satın alma davranışı, literatürde dürtüsel tüketim, dürtüsel satın alma, anlık satın alma, plansız satın alma gibi terimlerle etiketlenmiştir (Rook, 1987; Rook ve Fischer, 1995). Dürtüsel tüketim özellikle alışveriş ortamında, kişinin çeşitli uyaranlara karşı tetiklenmesinden dolayı ortaya çıkmaktadırlar (Beatty ve Ferrell, 1998). Ancak bununla birlikte literatürdeki çalışmalar, dürtüsel tüketimin, kişinin bireysel farklılıklar ve kişilik özellikler (Verplanken ve Herabadi, 2001), içinde bulunulan olumsuz duygu-durumlar (Dittmar vd., 1996), yaş ve cinsiyet (Virvilaite vd., 2009) gibi faktörlerden de etkilenebilmekte olduğunu, hatta takıntılı bir davranışa dönüşebileceğini tespit etmişlerdir (O'Guinn ve Faber, 1989). Kompulsif tüketim olarak literatürde yer alan bu davranışın temel nedenlerinden biri de dürtü kontrol mekanizmasının çeşitli nedenlerle bozulmaya uğramasıdır. Faber ve O'Guinn (1989)'e göre dürtüsel satın alma akut bir davranışken kompulsif davranış dürtüselliğin kronik olarak tekrarlamasıdır. Bu yüzden kompulsif tüketim yapan kişiler, kronik hale gelen ve sonunda dürtüsel tüketicinin deneyimlediğinden çok daha ağır sonuçların eşlik ettiği bir dürtü kontrolü kaybından mustariptirler (Edwards, 1993). Diğer bir çalışmaya göre ise dürtüsellik ve tüketim arasındaki bu ilişkinin nedeni irade ve arzu arasındaki çatışmadan dolayı ortaya çıkmaktadır (Hoch ve Loewenstein, 1991).

Davranışsal iktisat çerçevesinde tüketimin de dürtüsel kısmının ele alındığı bir diğeri de insan davranışlarını yönlendiren iki farklı sistemin varlığından bahsetmektedir (Kahneman, 2011). Kahneman beynin iki sistemden oluştuğunu ve bunların Sistem 1 ve Sistem 2 olduğunu söylemektedir. Sistem 1 olarak adlandırılan ilk sistem, sezgisel karar veren, hızlı, şimdiki zamana yönelik, bilinçsiz süreçlere dayalı hareket ederken; sistem 2, yavaş, kuralcı, kontrollü ve irade ve bilişsel yetenekleri içine almaktadır. Davranışsal iktisadın ileri sürdüğü gibi insanlar tüketim dhil birçok ekonomik kararda birinci mekanizmayı kullanarak karar vermektedirler. Bu durum da ekonomik kararlarda dürtülerin de kontrolü olduğunu göstermektedir. Örneğin bir kişinin abur cubur tüketme dürtüsü Sistem 1'de meydana gelir ve Sistem 2'nin Sistem 1'i sağlıklı beslenme konusunda kontrol edemediği durumlarda dürtüsel davranış ortaya çıkmaktadır (Lades, 2012).

ANALİZLER VE BULGULAR

Veri ve Yöntem

Kişinin rasyonel kararlar alamamasının altında yatan sebeplerden bir olan dürtülerin, satın alma niyeti ile ilişkisinin tespiti amacıyla yapılan bu çalışmada, veriler katılımcılardan, kolayda örnekleme yöntemiyle çevrimiçi anket yardımıyla toplanmıştır. Literatürden hareketle, dürtüsel tüketime kadınların erkeklere nazaran daha fazla eğilimli olduğu görüldüğünden, örneklem 18 yaş ve üstü kadınlardan oluşmaktadır (Tifferet ve Herstein, 2012; Zia vd., 2018).

Verilerin toplanması için oluşturulan anket formunda dürtüsellik skorlarının tespiti için Tamam vd. (2013) tarafından geliştirilen Barratt Dürtüsellik Ölçeği Kısa Formu (BIS-11-KF) Türkçe versiyonu kullanılmıştır. Dürtüsellik ölçeğinin uygulanmasının akabinde kadınların en çok satın almayı tercih ettikleri ürün grubu olan giyim kategorisinden bir ürün görseli kullanılmış (Dittmar ve Bond, 2010) ve ürün görseli sonrasında da satın alma niyeti için Wang vd. (2012) tarafından geliştirilen ölçek uygulanmıştır. Araştırmanın hipotezlerinin test edilmesi için gerekli olan örneklem sayısı hesaplaması için son 10 yıldır birçok disiplinde kullanılan GPower güç analizinden yararlanılmıştır (Busbey, 1999; Akkad vd., 2006; Faul vd., 2007).

Araştırmanın amaçları doğrultusunda oluşturulan hipotezler ise şu şekildedir:

Hipotez 1: Dürtüsellik ile satın alma niyeti arasında bir ilişki vardır.

Hipotez 2: Dürtüsellik ve satın alma niyeti arasındaki ilişki medeni duruma göre değişmektedir.

Hipotez 3: Dürtüsellik ve satın alma niyeti arasındaki ilişki yaşa göre değişmektedir.

Hipotez 4: Dürtüsellik ve satın alma niyeti arasındaki ilişki gelire göre değişmektedir.

BULGULAR

Çalışmada kullanılan ölçekler aracılığıyla sağlıklı analizler yapabilmek için öncelikli olarak ölçeklerin iç tutarlılıklarının sınanması gerekmektedir. Bu amaçla ölçeklerin Cronbach's Alpha istatistik değerleri hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1: Ölçeklerin Güvenirlik Analizleri

Ölçekler	Cronbach's Alpha
Dürtüsellik Ölçeği	0,712
Satın Alma Niyeti Ölçeği	0,963

Tabloda görüldüğü üzere Dürtüsellik Ölçeği'nin Cronbach's Alpha istatistik değeri (0,712), bu ölçeğin güvenirliğini iyi olarak göstermektedir (Kılıç, 2016). Benzer şekilde Satın Alma Niyeti Ölçeğinin (0,963) güvenirliği ise çok iyi olarak kabul edilmektedir (Güriş ve Astar, 2014: 246). Araştırmaya katılan kişilerin demografik özellikleri ise aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Değişken	Grup	n	%
Eğitim	Lise	8	5,7
	Üniversite	77	55
	Yüksek Lisans	27	19,3
	Doktora	28	20
Çalışma Durumu	Çalışıyor	102	72,9
	Çalışmıyor	38	27,1
Medeni Durum	Bekar	50	35,7
	Evli	90	64,3
Toplam		**140**	**100**

	n	**Min**	**Max**	**Ortalama** $\underline{X}$	**Standart Sapma (SS)**
Yaş	140	23	70	39,46	0,961
Hanehalkı Geliri	140	3000	65000	9865,36	675,415

Tablo 2'de görüldüğü üzere, kadınlar özelinde yapılan bu araştırmada, örneklemin %95'i üniversite ve üstü öğrenim durumuna sahip kişilerdir. Örneklemin yaş ortalaması 39 iken gelir ortalaması ise 9865 TL'dir. Örneklemi %64'ü evlidir ve %73'ü çalışmaktadır.

Hipotezlerin sınamasına geçmeden önce, uygun analiz yönteminin belirlenebilmesi için, analize konu olacak serilerin normal dağılıma sahip olup olmadıklarının tespit edilmesi gerekmektedir. Seriler normal dağılıma uyup uymaması durumuna göre parametrik ve parametrik olmayan testler arasında tercih yapılmaktadır. Normallik dağılımının sınanması için en yaygın kullanılan testler Kolmogorow Smirnov ve Shapiro – Wilk normallik testleridir. Aşağıdaki tabloda verilere ait normallik sınamasının sonuçları görülmektedir.

Tablo 3: Analize Konu Olan Serilerin Normallik Sınaması Analiz Sonuçları

H_1		Kolmogorov-Smirnov[a]			Shapiro-Wilk		
		Stat.	df	Sig.	Stat.	df	Sig.
Dürtüsellik Ölçeği (BISS-15)		,049	140	**,200***	,989	140	,327
Satın Alma Niyeti Ölçeği		,220	140	**,000**	,814	140	,000
H_2		Kolmogorov-Smirnov[a]			Shapiro-Wilk		
		Stat.	df	Sig.	Stat.	df	Sig.
Dürtüsellik	Bekar	,069	50	**,200***	,984	50	,716
	Evli	,067	90	**,200***	,983	90	,284
Satın Alma Niyeti	Bekar	,175	50	**,001**	,869	50	,000
	Evli	,249	90	**,000**	,777	90	,000
H_3		Kolmogorov-Smirnov[a]			Shapiro-Wilk		
		Stat.	df	Sig.	Stat.	df	Sig.
Dürtüsellik	Yaş (ort. ve üstü)	,078	59	**,200***	,965	59	,083
Satın Alma Niyeti		,234	59	**,000**	,817	59	,000
Dürtüsellik	Yaş (ort. altı)	,059	81	**,200***	,992	81	,924
Satın Alma Niyeti		,232	81	**,000**	,811	81	,000
H_4		Kolmogorov-Smirnov[a]			Shapiro-Wilk		
		Stat.	df	Sig.	Stat.	df	Sig.
Dürtüsellik	Gelir (ort. ve üstü)	,081	55	**,200***	,984	55	,657
Satın Alma Niyeti		,262	55	**,000**	,785	55	,000
Dürtüsellik	Gelir (ort. altı)	,066	85	**,200***	,982	85	,303
Satın Alma Niyeti		,202	85	**,000**	,818	85	,000

Araştırmanın sorusunu oluşturan dört hipotez için de gerekli olan verilere yapılan normallik sınaması sonucunda, n≥50 olduğundan Kolmogrov Smirnov testi kullanılmış olup, p<0,05 olmasından dolayı, serilerin normal dağılıma sahip olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bundan sonraki analizlerde non-parametrik testlerden yararlanılmıştır.

Verilerimizin dağılımlarının tespitinin ardından hipotezlerin sınamasına geçilmiştir. Oluşturulan hipotezler doğrultusunda iki değişken arasındaki ilişkinin araştırılması ve normal dağılıma uymayan verilerle yapılacak analizler nedeniyle Spearman Korelasyon Analizine başvurulmuştur. İlk sorumuz, kişilerin dürtüselliği ile satın alma niyetleri arasında bir ilişki olup olmadığıdır. Dürtüselliğin yakından ilişki içinde olduğu dikkatsizlik, sabırsızlık, yenilik arayışı, plansız davranışlar ve aniden gelen düşünülmeden alınmış kararlar gibi özelliklerin (Yazıcı ve Yazıcı, 2010), satın alma niyetinde de kendini göstereceği düşünülmektedir. Nitekim dürtüsel tüketim olarak literatürde yerini alan bu davranış, bu çalışmada dürtüsellik skorları ile ele alınmaktadır. Tabloda 4'te dürtüsellik ve satın alma niyeti değişkenleri arasındaki ilişkinin tespiti için gerçekleştirilen korelasyon analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4: Dürtüsellik ile Satın Alma Niyeti Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları

	Satın Alma Skoru
Dürtüsellik Skoru	0,239*

*0,01 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4'ten de görüldüğü üzere korelasyon analizi sonucunda, kişilerin dürtüsellik skorları ile satın alma niyetleri skorları arasında 0,01'de anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre kişilerin dürtüsellikleri arttıkça satın alma niyetlerinde de düşük de olsa artış görülmektedir. Bu durum, literatürdeki bazı çalışmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir (Garza vd., 2016) Bu ilişkinin tespiti sonrasında çalışmanın diğer sorusunun araştırılmasına geçilmiştir. Dürtüsellik ile satın alma niyeti arasındaki ilişkinin

medeni duruma göre değişip değişmediğinin araştırılması için örneklem medeni duruma göre ayrıştırılarak normallik sınaması gerçekleştirilmiştir. Veri setlerinden birinin p<0,05 olmasından dolayı serilerin normal dağılıma sahip olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla ilişkinin analizi için Spearman Korelasyon Analizinden yardım alınmıştır.

Tablo 5: Dürtüsellik ve Satın Alma Niyeti Arasındaki İlişkinin Medeni Duruma Göre Analizi

Medeni Durum		Satın Alma Skoru
Bekar	**Dürtüsellik Skoru**	0,034 (sig. 0,815)
Evli		0,327* (sig. 0,002)

Tablo 5'te dürtüsellik ve satın alma niyeti ilişkisinin medeni duruma göre değişip değişmediğine dair analiz sonuçları yer almaktadır. Buna göre bu iki değişken arasındaki ilişki evli kişilerden kaynaklanmaktadır. Medeni durumu bekar olan kişilerde ise dürtüsellik ve satın alma niyetleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Analiz sonuçları, akabinde başka bir soruyu daha barındırmaktadır. Literatürden yola çıkıldığında, dürtüsellik kaynaklı tüketimin kişilerin çalışıp çalışmama durumlarına göre değişiklik gösterdiği sonuçlarına ulaşan az sayıda çalışma mevcuttur (Leite ve Silva, 2016). Buradan hareketle derinlemesine bir analiz yapılmıştır ve evli olan kişilerde bu ilişkinin, kişilerin çalışıp çalışmamasıyla bir bağlantısı olup olmadığı araştırıldı. Bunun için örneklemdeki evli kişiler çalışıp çalışmama durumlarına göre ayrıştırılmış ve korelasyon analizine tabi tutulmuştur.

Tablo 6: Evli Kişilerde Dürtüsellik ve Satın Alma Niyeti Arasındaki İlişkinin Çalışma Duruma Göre Analizi

Çalışma Durumu		Satın Alma Skoru
Çalışıyor	**Dürtüsellik Skoru**	0,209 (sig. 0,113)
Çalışmıyor		0,508* (sig. 0,004)

Tablo 6'dan da görüleceği üzere, evli kişilerde dürtüsellik ve satın alma niyeti arasındaki ilişki, çalışıp çalışmama durumuna göre analiz edilmiş ve çalışmayan grupta 0,01'de anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Diğer çalışmayan evli kadınlarda, dürtüsellik skorlarıyla satın alma niyeti arasındaki ilişki varken, çalışan kadınlarda bu ilişki görülmemektedir. Yani çalışmayanlarda dürtüsellik artıkça satın alma niyetleri de aynı yönde hareket etmektedir. Ancak çalışanlarda dürtüsellik skorları, çalışmayanlarla benzer olmasına rağmen aynı ilişki görülmemektedir. Benzer şekilde, çalışmayanların, dürtüsel ve aşırı dürtüsel tüketim (kompulsif) gerçekleştirmeye daha fazla meyilli olduğu, literatürdeki az sayda çalışma ile daha önce de tespit edilmiştir (Leite ve Silva, 2016). Ancak yapılan çalışmalarda bu şekilde derinlemesine bir analize rastlanmamıştır.

Araştırmanın üçüncü hipotezine istinaden dürtüsellik ve satın alma niyeti arasındaki ilişkinin yaşa göre analizi gerçekleştirilmiştir. Bunun için örneklem ortalamaya göre ikiye ayrıştırılmıştır. Örneklemin yaş ortalaması 39 olup, ortalama altı ve üstü şeklinde iki düzey haline getirilen seriyle Spearman Korelasyon Analizi gerçekleştirilmiş ve sonuçlar Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: Dürtüsellik ve Satın Alma Niyeti Arasındaki İlişkinin Yaşa Göre Analizi

Yaş		Satın Alma Skoru
Ortalama Altı	**Dürtüsellik Skoru**	0,138 (sig. 0,219)
Ortalama ve Üstü		0,390* (sig. 0,002)

Tablo 7'den de anlaşılacağı üzere dürtüsel ve satın alma niyeti arasındaki ilişki 39 yaş ve üstünde olan katılımcılardan kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle yaşı 39 ve üstü olan kişilerde dürtüsellik arttıkça, satın alma niyetinde de artış görülmekte iken, ortalamanın altındaki kişilerde böyle bir ilişki istatistiksel olarak anlam teşkil etmemektedir. Araştırmanın son hipotezi için ise örneklem hane halkı geliri ortalamasına göre

aynı şekilde ayrıştırılmıştır. Buna göre 9865 TL ve üstü ortalamanın üst gelir grubunu oluştururken; 9865 TL altı alt gelir grubunu oluşturmaktadır. Yapılan korelasyon analizi sonucunu Tablo 8'de görmek mümkündür.

Tablo 8: Dürtüsellik ve Satın Alma Niyeti Arasındaki İlişkinin Gelire Göre Analizi

Gelir		Satın Alma Skoru
Ortalama Altı	**Dürtüsellik Skoru**	0,174 (sig. 0,112)
Ortalama ve Üstü		0,337* (sig. 0,012)

Tablo 8'de de görüldüğü üzere bu iki değişken arasındaki ilişki geliri 9865 ve üzeri olan gruptan kaynaklanmaktadır. Dürtüsellik ve satın alma niyeti ilişkisi ortalamanın altındaki gelir gurubunda istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç vermemiştir. Ortalama üstü grupta ise bu iki değişken arasındaki ilişkinin pozitif ve anlamlı olduğu sonucu tespit edilmiştir. Bu bulgu, anormal tüketimlerin günümüzde her gelir grubundan olabileceğini savunan araştırmacılarla aynı yöndedir (Roberts, 1998; Dittmar, 2005).

SONUÇ

Kişileri rasyonellikten sapmalarının nedenlerinden biri olarak kendini gösteren dürtüsellik faktörü birçok çalışmaya konu olmuştur. Dürtüselliğin tüketim davranışlarına etkisini inceleyen çalışmalarda, bu durum, dürtüsel tüketim davranışı olarak literatüre girmiştir. Çeşitli ölçek çalışmaları sonrasında dürtüsel tüketim eğilimini ölçen ölçekler geliştirilmiş ve çalışmalar bu ölçekler çerçevesinde genişlemiştir (Rook ve Fischer, 1995; Verplanken ve Herabadi, 2001). Ancak bununla beraber kişilerin dürtüsellik ile satın alma davranışlarının ilişkisine doğrudan odaklanan çalışmaya rastlanmamıştır. Buadan hareketle bu çalıma dürtüsellik skorları ile satın alma niyetleri arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır.

Çalışma bulguları itibariyle özgün bir değer oluşturmaktadır. Kadınlar üzerinde yapılan bu çalışmaya göre dürtüsellik ve satın alma niyeti arasında düşük düzeyde ancak anlamlı bir ilişki mevcuttur. Bu ilişkinin temeli araştırıldığında ise, bağlantının evli ve çalışmayan kadınlardan kaynaklanmakta olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte bu ilişki, aynı zamanda 39 yaş ve üstü kadınlarda, 9865 TL gelirin üzerindeki grupta kendini göstermektedir. Bu durum, dürtüselliğin en çok olumsuz duygu-durumlar temelinde yükselen bir değişken olduğu göz önüne alındığında, evli ve çalışmayan kadınlar, stres ve kaygı düzeylerinin yarattığı gerginliği diğerlerine nazaran daha fazla satın almayla tolere ediyor yorumunu getimektedir. Benzer şekilde yaş ve gelir yükseldikçe dürtüsellik ve satın alma niyeti arasındaki ilişkinin artması, kişilerin kaygı durumlarıyla başa çıkmanın bir yolunun da «para harcamak» olduğunu kabul etmeleri olabilir. Ayrıca yapılan çalışmalarla aynı doğrultuda olmak üzere, kişinin bazı dönemlerde daha sık dürtüsel tüketime başvurabilecekleri ve bunun zaman içinde kronik bir hal alabileceği ve takıntılı tüketime dönüşecebileceği gözardı edilmemelidir. Bu yüzden yüksek dürtüselliğe sahip kişilerin özellikle mani dönemlerinde (aşırı öfke, aşırı sevinç vb.) alışverişten uzak durmaları önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu gibi durumlarda ruh halinin stabilize olmasını beklemek daha doğru kararlara yöneltecektir. Benzer şekilde internetin yaygınlaşmasıyla alışverişte zaman/mekan kavramlarının ortadan kalkması ve çok farklı ödeme yöntemlerinin ortaya çıkması, özellikle anormal tüketim yapan bu kişileri daha fazla alışverişe sevketmektedir. Özellikle belli dönemlerde sosyal medya, alışveriş siteleri gibi yerlerde geçirilen zamanları minimum seviyeye indirmek, bu davranışın önüne geçilmesinde yararlı olacaktır. Diğer bir öneri de Edwards'ın (1993) tespiti gibi, kişilerin, harcama ve borçlanma durumlarında doğru tespiti yapabilmeleri için eğitilmeleridir. Diğer bir deyişle kişinin harcama süreçlerinde anormal ya da bağımlılık yaratan bir durumun olup olmadığının tespitini kendisi yapacak bilince erişmesini mümkün kılan finansal eğitimlerin verilmesidir. Çünkü anormal tüketim gerçekleştiren bireyler için, finansal eğitim, anormal tüketim tedavisi ile birlikte uygulandığında, uzun vadeli harcama ve borçlanma davranışlarını değiştirmedeki etkinliğini artırabilir (Edwards, 1993).

Araştırma aynı zamanda firmaların satış stratejilerine de katkı sağlayacak sonuçlar içermektedir. Pazarlamacılar çalışmanın bulgularından hareketle, yüksek dürtüsellik gösteren grubun özelliklerini belirleyerek, özellikle o gruba hitap eden ürünlere yönelik dürtüsel ögelerin ağırlıklı kullanıldığı reklam ve tanıtımlarla ürün satışlarını arttırabilmektedirler. Ancak daha ayrıntılı sonuçlara ulaşabilmek adına daha detaylı araştırmalara da ihtiyaç olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Son dönemde yapılan araştırmalar,

artık erkeklerin de en az kadınlar kadar dürtüsellik gösterdiğini tespit etmektedirler. Dolayısıyla benzer bir çalışma cinsiyetler arası karşılaştırma şeklinde de yapılabilir. Çalışmanın sonuçlarının daha geniş bir kitleyi temsil edilebilir kılması bakımından, daha geniş bir örneklemle aynı çalışmanın tekrarlanması da daha farklı sonuçlar verebilir.

KAYNAKÇA

Akkad, D. A., Jagiello, P., Szyld, P., Goedde, R., Wieczorek, S., Gross, W. L. Ve Epplen, J. T. (2006). Promoter Polymorphism in The MHC Class II Transactivator Gene is Not Associated with Susceptibility for Selected Autoimmune Diseases in German Patient Groups, International Journal of Immunogenetics 33, 59-61

Beatty, S. E. ve Ferrell, M. E. (1998). Impulse Buying: Modeling Its Precursors, Journal of Retailing, 74, 169-191.

Busbey, A. B. I. (1999). Macintosh Shareware/Freeware Earthscience Software, Computers And Geosciences 25, 335-340.

Çetinkaya, A. ve Yetkin Cılızoğlu, G. (2019). Beni Baştan Yarat! Bedenin İdealize Edilerek Sosyal Medya Aracılığıyla Yeniden Yaratılması, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (38), 33-54.

Dalley, J. W., Everitt, B. J. ve Robbins, T. W. (2011). Impulsivity, Compulsivity, And Top-Down Cognitive Control. Neuron, 69(4), 680–694.

Dittmar, H. (2005). A New Look At "Compulsive Buying": Self–Discrepancıes And Materialistic Values As Predictors of Compulsive Buying Tendency, Journal of Social and Clinical Psychology, 24(6), 832-859.

Dittmar, H., Beattie, J. ve Friese, S. (1996). Objects, Decision Considerations And Self-image in Men's and Women's impulse Purchases, Acta Psychologica, 93, 187-206.

Dittmar, H. ve Drury, J. (2000). "Self-İmage- Is it in the Bag? A Qualitative Comparison Between "Ordinary" And "Excessive" Consumers", Journal Of Economic Psychology, 21(2), 109-142.

Edwards, E.A., (1993). "Development of A New Scale for Measuring Compulsive Buying Behaviour", Financial Counseling And Planning 4, 67-85.

Evenden, J. L.(1999). Impulsivity: A Discussion Of Clinical And Experimental Findings, Journal of Psychopharmacology, 13, 180-192.

Faul, F., Erdfelder, E., Lang, A.-G. ve Buchner, A. (2007). G*Power 3: A Flexible Statistical Power Analysis Program For The Social, Behavioral, And Biomedical Sciences, Behavior Research Methods 39, 175-191.

Frost, R.O., Kima, H.J., Morris, C. vd. (1998). Hoarding, Compulsive Buying And Reasons For Saving, Behaviour Research And Therapy 36, 657-664.

Garza, K.B., Ding, M., Owensby, J.K. ve Zizza, C.A. (2016). Impulsivity and Fast-Food Consumption: A Cross-Sectional Study Among Working Adults, Journal of The Academy Of Nutrition And Dietetics, 116(1), 61-68.

Güriş, S. ve Astar, M. (2014). Bilimsel Araştırmalarda SPSS ile İstatistik, DER Yayınları, İstanbul.

Herman, A.M., Critchley, H.D. ve Duka, T. (2018). The Role of Emotions and Physiological Arousal in Modulating Impulsive Behaviour, Biological Psychology 133, 30-43.

Hoch, S. J. ve Loewenstein, G. F. (1991). Time-Inconsistent Preferences and Consumer Self-Control, Journal Of Consumer Research, 17(4), 492-507.

Houston, R.J., Stanford, M.S., Villemarette-Pittman, N.R., Conklin, S.M. Ve Helfritz, L. E. (2003). Neurobiological Correlates And Clinical İmplications Of Aggressive Subtypes. Journal Of Forensic Neuropsychology 3, 67–87

Kahneman, D. ve Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis Of Decision Under Risk, Econometrica: Journal of The Econometrica Society, 47(2), 263-274

Kahneman, D. ve Tversky, A. (1984). Choices, Values and Frames, American Psychologist, 39(4), 341-350.

Kahneman, D. (2011). Thinking, Fast And Slow, Farrar Straus & Giroux.

Kılıç, S. (2016). Cronbach'ın Alfa Güvenirlik Katsayısı, Journal Of Mood Disorders, 6(1), 47-48

Lades, L. K. (2012). Impulsive Consumption And Reflexive Thought: Nudging Ethical Consumer Behavior, Papers on Economics and Evolution, No. 1203, Max Planck Institute Of Economics, Jena.

Lee, S. ve Mysyk, A. (2004). The Medicalization Of Compulsive Buying. Social Science And Medicine, 58, 1709-1718

Leite, P.L. ve Silva, A.C. (2016). Psychiatric And Socioeconomic Aspects As Possible Predictors Of Compulsive Buying Behavior, Trends Psychiatry Psychother, 38(3), 141-146

Moeller, F. G., Barratt, E. S., Dougherty, D. M., Schmitz, J. M. ve Swann, A. C. (2001). Psychiatric Aspects of Impulsivity, American Journal of Psychiatry, 158, 1783-1793.

O'Guinn, T. C. ve Faber, R. J. (1989). Compulsive Buying: A Phenomenological Exploration, Journal of Consumer Research, 16, 147-157.

Özdemir, P.G, Selvi, Y. ve Aydın, A. (2012). Dürtüsellik ve Tedavisi, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4(3), 293-314

Roberts, J. A. (1998). Compulsive Buying Among College Students: An Investigation of Its Antedecents, Consequences and Implications For Public Policy, The Journal of Consumer Affairs, 32(2), 295-319

Rook, D.W. (1987), The Buying Impulse, Journal Of Consumer Research, 14, 189-199.

Rook, D.F. ve Fisher, R.J. (1995). Normative Influences on Impulsive Buying Behavior, Journal of Consumer Research, 22, 305-313

Simon, H.A. (1955). A Behavioral Model of Rational Choice, The Quarterly Journal of Economics, 69(1), 99-118

Stanford, M.S., Mathias, C.W., Dougherty, D.M., Lake, S.L., Anderson, N.E. ve Patton, J.H. (2009). Fifty Years of The Barratt Impulsiveness Scale: An Update And Review, Personality And Individual Differences 47, 385-395

Strack, F., Werth, L. ve Deutsch, R. (2006). Reflective And Impulsive Determinants of Consumer Behavior, Journal Of Consumer Psychology, 16(3), 205-216

Şen, S. ve İncekara, B. (2012). İktisat ve Psikoloji Etkileşiminde Davranışsal İktisat, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 4(1), 235-244.

Thaler, R. H. (1985). Mental Accounting And Consumer Choice. Marketing Science, 4, 199-214

Thaler, R. H. (1999). Mental Accounting Matters. Journal Of Behavioral Decision Making, 12, 183-206.

Tifferet, S. ve Herstein, R. (2012). Gender Differences in Brand Commitment, Impulse Buying, and Hedonic Consumption, Journal of Product & Brand Management, 21(3), 176-182.

Topbaş, Z.S. ve Karakay, A. (2021). Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinde Dürtüsellik Düzeyleri ve Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişki, Bağımlılık Dergisi, 22(4): 360-369.

Tversky, A. ve Kahneman, D. (1974). Judgment Under Uncertainty: Heuristics and Biases, Science, 185, 1124-1131.

Verplanken B. ve Herabadi, A. (2001). Individual Differences in Impulse Buying Tendency: Feeling and No Thinking, European Journal of Personality, 15, 71-83.

Virvilaite, R., Saladiene, V. ve Bagdonaite, R. (2009). Peculiarities Of Impulsive Purchasing İn The Market Of Consumer Goods, Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics(2), 101-109

Yazıcı, K. ve Yazıcı, A.E. (2010). Dürtüselliğin Nöroanatomik ve Nörokimyasal Temelleri. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar 2, 254-280.

Yiğit, A.G. (2021). Kompulsif Satın Alma Davranışı Üzerinde Bedavanın Gücü, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(2), 205-216.

Yiğit, A.G. ve Gövdere, B. (2021). Kompulsif Satın Alma Davranışına Genel Bir Bakış, Business And Economics Research Journal, 12(3), 717-730.

Zia, M.H., Shafique, S. ve Rajput, A. (2018). The Influence of Gender Based Emotional Intelligence on Impulsive Buying, NUML International Journal of Business & Management, 13(2), 65-75.

Zuckerman, M. (1984). Sensation Seeking: A Comparative Approach To A Human Trait. Behavioral And Brain Sciences, 7(3), 413–471.

DRIVERS OF HEDGE FUND FAILURE

Huda Aldhahi
(NBS - Postgraduate Researcher)
Norwich Business School
University of East Anglia

ABSTRACT

This paper examines hedge funds failure. We investigate hedge funds disappearance by using various survival models to examine which variables influence the disappearance of the hedge funds. Therefore, we contribute to the existing literature by predicting hedge fund failure by analysing all available information on both Live and dead funds provided by HFR as we are investigating funds disappearance from 1994 till 2020. Hence, using more extended periods will allow us to analyse different periods comparatively and contribute to the current literature by comparing the failure rate of hedge funds during both stable economic periods and crisis economic periods, thus examining the possible impact of the major financial crisis on hedge fund disappearance.

Furthermore, this paper seeks to analyse and distinguish the survival lifetime between each hedge fund style separately, adding to a small but growing literature examining hedge fund survival lifetime by producing a more precise lifetime estimation for each hedge fund strategy.

Additionally, this paper aims to further investigate survival capacity in the hedge fund industry using various variables and differentiate which impact hedge fund disappearance. We observe the hedge fund survival time using the following covariates: fund size, age, average monthly returns, volatility, minimum investment, management fee, leverage used, lockup period, advance notice period, incentive fee, and fund style. Moreover, to the best of our knowledge, we have not come across an empirical study that addresses the reasons attributed to hedge fund disappearance using long time series data and examining the influence of different variables on that disappearance by differentiating between a stable economic period and crisis economic period.

Finally, the outcomes of this study will allow new hedge fund managers and investors to evaluate the predicted hedge fund's lifetime, thus diversifying their capitals wisely and alerting existing hedge fund managers and investors to any possible fund liquidation, therefore, allowing investors to minimize their fund's losses caused by liquidation.

EĞİTİM VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİNİN TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRENİM ÖLÇEĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE RELATIONSHIP OF EDUCATION AND INCOME DISTRIBUTION ON THE SCALE OF HIGHER EDUCATION IN TURKEY

Arş. Gör. Olcay POYRAZ

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

ORCID ID: 0000-0001-8513-0848

ÖZET

Gelir dağılımı eşitsizliği tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de temel sorunlardan biri olarak görülmektedir. Toplumsal huzursuzlukların ve ekonomik çöküntülerin nedenlerinden biri olması dolayısıyla, gelir dağılımında adaletin sağlanması ülke yönetimlerinin üzerinde önemle durdukları bir konudur. Vergi reformları aracılığıyla düşük gelir grupları üzerindeki vergi yükünü azaltarak ve çeşitli kamu harcama programları ile gelirin yeniden dağılımını sağlamak mümkün olabilecektir. Bu noktada, sağlık ve eğitim hizmetlerine yapılan harcamalar, bireylerin ve genel olarak toplumun yoksulluktan kaçınmasının temel aracı olarak görülmektedir. Yapılan kamu harcamalarının gelir dağılımını iyileştirici yönde bir etkisinden söz edilebilmesi için, düşük gelir grubundaki bireylerin bu harcamalardan daha çok yararlanması gerekmektedir. Gelir dağılımını etkileyen unsurların gelir dağılımı üzerindeki ağırlıkları ülkelere göre farklılık göstermektedir. Ancak bu faktörlerin genel olarak aynı yönde etkileri olduğu söylenebilir. Eğitim fırsatları, eğitim düzeyi ve eğitim harcamaları gelir dağılımını belirleyen en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Büyüme ve nüfus gibi faktörlerle ilişkili olan eğitim, gelir dağılımını da doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Eğitim ve gelir dağılımı ilişkisi ile ilgili yapılan birçok ampirik çalışma, eğitim seviyesindeki artışın gelir dağılımı üzerinde olumlu yönde etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Uzun yıllar üzerinde durulan gelir dağılımını etkileyen faktörlerden biri olan eğitim konusunda 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'de önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu çalışmada, 2000 yılı sonrasında yükseköğretimde eğitimden faydalanan kesimin genişlemesi ve yapılan harcamalar ışığında gelir dağılımı eşitsizliği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Gelir Dağılımı, Türkiye

ABSTRACT

Income inequality is seen as one of the main problems in Turkey as well as all over the world. Since it is one of the causes of social unrest and economic collapse, ensuring justice in income distribution is an issue that the country's governments put emphasis on. Through tax reforms, it will be possible to reduce the tax burden on low-income groups and to ensure the redistribution of income through various public expenditure programs. At this point, expenditures on health and education services are seen as the main means of avoiding poverty for individuals and society in general. In order for the public expenditures to have a positive effect on income distribution, individuals in the low-income group should benefit more from these expenditures. The weights of the factors affecting the income distribution on the income distribution differ according to the countries. However, it can be said that these factors generally have the same effects. Education opportunities, education level and education expenditures are among the most important factors determining income distribution. Education, which is associated with factors such as growth and population, directly or indirectly affects income distribution. Many empirical studies on the relationship between education and income distribution emphasize that the increase in education has a positive effect on income distribution. In education is one of the factors that affect the distribution of income contemplated for many

years, significant progress has been recorded in Turkey in the 2000s. In this study, the income distribution inequality was investigated in the light of the expansion of the population benefiting from education in higher education and the expenditures made.

Keywords: Education, Income Distribution, Turkey

GİRİŞ

Gelir dağılımı eşitsizliği ekonomik çöküntülerin ve toplumsal huzursuzlukların bir nedeni olduğundan, devletlerin üzerinde önemle durduğu sorunlardan biridir. Vergiler ve harcamalar, maliye politikasının önemli iki aracıdır. Bu araçlar ulusal gelirin yeniden dağıtımında başat rol oynamaktadırlar. Lüks malların vergilerinden elde edilen gelir, sosyal güvenlik, eğitim, ulaşım gibi alanlara harcanmakta ve böylece toplumdaki yoksul kesimin satın alma gücünün arttırılması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, vergi reformları ile düşük gelir grupları üzerindeki vergi yükünü azaltmak ve bu kesime yönelik doğrudan yardım uygulamaları gibi kamu harcama programlarıyla gelirin yeniden dağılımı hedefine ulaşmak mümkün olabilir. Eğitim ve sağlık hizmetlerine yapılan harcamalar, bu noktada yoksulluktan kaçınmanın temel aracı olarak görülmektedir.

Kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerinde iyileştirici etkisinden söz edilebilmesi için, alt gelir grubundaki bireylerin üst gelir grubundakilere göre bu harcamalardan daha çok yararlanması gerekmektedir. Aksi durumda, bu harcamaların gelir dağılımı üzerinde negatif etkisi olacaktır. Dolayısıyla hangi gelir grubunun kamu harcamalarından faydalandığı önem arz etmektedir. Diğer yandan, yapılacak harcamaların finansmanının hangi gelir grubundan sağlanacağı, eğitim harcamalarıyla hedeflenen sonuca ulaşabilmek adına önemlidir. Örneğin harcamaların dolaylı vergiler vasıtasıyla finanse edilmesi, alt gelir grubu üzerinde yük doğurması anlamına gelebilir ve bu durum gelir dağılımının bozulmasına neden olabilecektir. Yine, kamu harcamalarının iç borçlanma yoluyla finanse edilmesi halinde, devlete verdiği borç karşılığında faiz geliri edinen sermaye sahipleri yüksek gelirli kesim olduklarından, alt gelir grubundan üst gelir grubuna doğru kaynak transferi gerçekleşecek ve gelir dağılımında eşitsizlik artabilecektir (Ulusoy, Karakurt, Akbulut, 2015: 46).

Gelir dağılımını etkileyen faktörlerin gelir dağılımı üzerindeki ağırlıkları ülkelere göre değişmekle birlikte, söz konusu faktörlerin dağılım üzerinde genel olarak aynı yönde etkileri olduğu söylenebilir. Bunun gibi, eğitim fırsatları, eğitim düzeyi ve eğitim harcamaları da gelir dağılımını belirleyen en önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Eğitimin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin olumlu yönde olması, eğitim fırsatlarının eşit dağıldığı varsayımı altında ve ancak uzun vadede söz konusu olacaktır.

Çalışmanın hipotezi, eğitim seviyesinin ve eğitim harcamalarının artışının gelir dağılımı eşitsizliklerini azaltacağı ve sonuçta daha adil bir gelir dağılımının ortaya çıkacağıdır. Bu doğrultuda, eğitim harcamalarının artmasının ve eğitim düzeyinin yükselmesinin gelir dağılımını iyileştirip iyileştirmediği çalışma ile ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çalışmada incelenen kesim yükseköğrenim mezunları, zaman kesiti ise 2000 yılı sonrasıdır. İlk olarak gelir dağılımı kavramı ile ilgili kısaca bilgi verilecek, ardından eğitim ve gelir dağılımı ilişkisi literatürdeki çalışmalarla açıklanacaktır. Sonrasında ise, Türkiye'de eğitimin gelir dağılımı üzerindeki etkisi verilerden yararlanarak irdelenecektir.

Gelir Dağılımı Kavramı

İktisat biliminin gelişiminin ilk safhalarından beri, iktisat çalışmalarının en önemli konularından biri gelir dağılımı olmuştur. Gelir dağılımı, "*bir ülkede belirli bir dönemde meydana gelen milli gelirin o ülkedeki kişiler veya üretimde görev alan üretim faktörleri arasındaki dağılım*" şeklinde tanımlanmaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliği, nüfusun belirli bir oranının ulusal gelirden aldığı pay ile başka bir nüfusun aldığı pay arasındaki farklılığı ifade etmektedir. Gelirlerin sektörler, üretim faktörleri ve toplumun kesimleri arasında üretime yaptıkları katkılarına göre dengeli şekilde dağılması ise "adil gelir dağılımı" olarak adlandırılmaktadır (Çetin, 2013: 175.)

Başlıca gelir dağılımı türleri; milli gelirin ülke nüfusunu oluşturan bireyler tarafından nasıl paylaşıldığını gösteren 'kişisel gelir dağılımı', üretim faktörlerinin milli gelirden aldığı payı gösteren 'fonksiyonel gelir

dağılımı', ülkenin farklı bölgelerinin o ülke içerisinde elde edilen toplam gelirden aldığı payı gösteren 'bölgesel gelir dağılımı' ve ekonomideki farklı sektörlerin (tarım, sanayi, hizmet gibi) toplam gelirden aldıkları payı gösteren sektörel gelir dağılımıdır (Aykaç, 2019: 5-9).

İstihdamın sektörel dağılımı, sektörlerin milli gelirden aldıkları pay, toprak ve servet dağılımı, eğitim politikaları, bölgesel politikalar, altyapı harcamaları ve faktör fiyatları gibi pek çok unsur gelir dağılımını etkilemektedir. (Özgüler, 2014: 64; Yüksel, 2017: 190-193).

Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi

Eğitim gelir dağılımına dolaylı olarak etkide bulunabilirken, yapılan bazı çalışmalarda doğrudan etkilerde bulunduğu da vurgulanmaktadır. Bir ülkedeki eğitim düzeyi, eğitime yapılan harcamalar, eğitimden eşit şekilde yararlanılıp yararlanılamadığı ve eğitimin kalitesi gibi faktörler gelir dağılımını etkilemektedir (Akça ve Ela, 2012: 252).

Beşeri sermaye teorisi, eğitimin geliri arttırabileceğini ve dolayısıyla eğitimin yaygınlaşmasının ve eğitime yönelik kamu harcamalarının artmasının gelir eşitsizliğini azaltacağını ileri sürmektedir (Yang ve Qıu, 2016: 111; Akça, 2015: 45). Bu varsayım altında, yüksek düzeyde eğitimli olan bir birey diğerlerinden daha çok ücret elde eder (Borjas, 2015: 309). Öztürk'e göre (2005) eğitimin gelir düzeyinde meydana getirdiği artış okuryazar olanlarda %8-16, lise mezunu olanlarda %24, yüksekokul mezunlarında %47 ve üniversite seviyesinde mezun olanlarda %89'dur. Diğer yandan, bazı çalışmalara göre ise, yükseköğretimden elde edilen getiri oranının zorunlu eğitimden elde edilen getiri oranından çok daha yüksek olması sebebiyle, eğitimin genişlemesinin gelir farklarını arttırdığı ifade edilmektedir (Yang ve Qıu, 2016: 111).

Beşeri sermaye modelinde, eğitim harcamaları iki bileşenden oluşmaktadır: yatırım ve tüketim. Hanelerin mevcut eğitim harcamaları, alıcıların yaşam boyu kazançlarının artması şeklinde gelecekte fayda sağlayacaktır. Ayrıca eğitimin, eğitim alanların fayda işlevlerinde bir argümanı temsil eden bir tüketim bileşeni vardır. Yatırım veya tüketime atfedilen eğitim harcamalarının nispi oranlarına bakılmaksızın, beşeri sermaye modeli, hane halkı geliri arttıkça, eğitim konusunda da artacağı tahminine yol açarak bu boyutta hane halkı davranışını anlamakta bir temel sağlamaktadır (Hashimoto ve Heath, 1995: 63).

Eğitimdeki artışın gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmada etkisi olmakla birlikte, eğitimin hangi seviyesinde artış olduğuna ve nüfusun başlangıçta ne kadar eğitimli olduğuna bağlı görülmektedir. Eğitimin hangi seviye için arttığı, işgücü piyasasında hangi seviyede eğitimli çalışanların talep edildiğiyle bağlantılı gelir dağılımı etkilenebilmektedir (Akça ve Ela, 2012: 252). 1939-1959 yılları arasında Miller (1960) ABD için yaptığı analizlerde 25-34 yaş arası ilkokul mezunu sayısında azalış olduğunu, ancak kazançlarında yüksekokul mezunlarındaki kadar bir artış olmadığını belirtmiştir.

İnsanların kendileriyle aynı çalışma koşullarına sahip olan diğerlerinden daha verimli olmaları ve daha çok kazanç elde etmeleri, yeteneklerine ve becerilerine bağlıdır. Çalışma yaşamında edinilen tecrübe de verimlilik ve ücretin artmasını sağlayan diğer bir unsurdur. Eğitim ise, kişilerin kariyerlerine daha yüksek basamaktan ve dolayısıyla daha yüksek bir ücretten başlamasını sağlar. Böylece toplumdaki bireylerin nitelik ve fırsatlarının eşitlenmesine katkıda bulunur. Ayrıca eğitim harcamalarının ve eğitim seviyesinin yüksek olduğu ülkelerde gelir dağılımı eşitsizliğinin daha az olduğu yapılan çalışmalardan bilinmektedir. Diğer yandan, bazı sebeplerden ötürü eğitim fırsatlarından eşit şekilde yararlanamayan insanların sayıca fazla olduğu ülkelerde ise, eşitsizliğin artması söz konusu olacaktır (Altınışık, Peker, 2008: 116).

Gelir dağılımı eşitsizliğinin azalması yönünde etki yapabilmesi için, eğitimin toplumun bütün grupları arasında eşit dağıtılması gerekmektedir. Ancak tüm bireylerin eğitim olanaklarından eşit şekilde faydalanabilmesi ile gelir dağılımındaki eşitsizlik azalabilecektir (Akça ve Ela, 2012: 253). Bu noktada bazı araştırmacılar, devlet okullarının amacının fırsat eşitliğini sağlamak olduğunu ifade etmişler ve bu nedenle eğitime eşit olmayan erişimin ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuşlardır. Böylece kamu eğitimi ile herkesin eğitimin tüm imkanlarından yararlanabileceğini ileri sürmüşlerdir (Glomm ve Ravikumar, 2003: 290).

Yaygın olarak ifade edilen görüşe göre, eğitimin gelir eşitsizliğini azaltmada önemli bir rol oynayabileceği belirtilmişti. Artan insan sermayesinin, gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmanın bir yolu olarak ve kamu eğitimine artan desteğin bunu başarmanın bir yolu olabileceği de vurgulanmaktadır. Konuyla ilgili bazı

teorik modeller kamu eğitiminin gelir eşitsizliğini azalttığını öngörmektedir. Her ne kadar özel eğitim sistemi altında gelir eşitsizliğinin azalıp azalmayacağı parametrelere bağlı olsa da, gelir eşitsizliği bir kamu eğitim sistemi altında açık bir şekilde azalmaktadır. Saint-Paul ve Verdier (1992), Eckstein ve Zilcha (1994) ve Zhang (1996) da kamu eğitimine sürekli desteğin zaman içinde gelir eşitsizliği seviyesini düşürdüğü modeller geliştirmektedir (Sylwester, 2002: 43).

Hükümetlerin eğitime yaptığı harcamalar modern ekonomilerin yaygın bir özelliğidir ve hemen hemen her ülkedeki tüm eğitim seviyelerini kapsamaktadır (Zhang, 2002: 2). Eğitim hizmetlerine yapılan sosyal refah harcamaları, gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmak ve yoksulluğu azaltmak için kullanılan etkili araçlardan biri olarak görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki politika yapıcılar tarafından genellikle piyasaların yoksullar için iyi çalışmadığı ve kamu eğitim sübvansiyonlarının piyasa kusurlarını düzelteceği ve olumlu dışsallıklar üreteceği iddia edilmektedir. Daha iyi eğitimin ekonomik büyümeye katkıda bulunan, yoksulların durumunu iyileştiren ve istihdam şanslarını artıran bir etki yarattığı da ileri sürülmektedir. Bununla birlikte, farklı eğitim düzeylerinden elde edilen faydalar, yükseköğretimin rekabet avantajı getirme derecesini değiştirmektedir. Gelişmekte olan ülkeler genellikle ülkenin yoksullarına fayda sağlamak için yoksul yanlısı eğitim harcamalarını sürdürmektedir (Karim, 2015: 75).

Eğitim harcamalarının doğrudan faydalanıcıları eğitim kurumlarına kayıtlı öğrenciler ve eğitimli kişileri işe alan işverenlerdir. Bu fayda dolaylı olarak tüm toplumu etkilemektedir. Eğitim harcamalarının yararı, her gelir sınıfında ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde kayıtlı öğrenci sayısı arasında orantılı olarak dağıtılmaktadır. İlköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki öğrenciler bu harcamadan yararlanmakta, diğer taraftan, üniversite ve mesleki kurumların öğrencileri, yükseköğretime yapılan kamu harcamalarından faydalanmaktadır. Bununla birlikte, temel eğitim ülkelerin çoğunda zorunlu ve ücretsizdir, bu nedenle düşük gelirli hane halkı bu harcamalardan daha fazla yararlanma eğilimi gösterir. Yüksek gelirli hane halkları daha fazla yüksek öğrenim görme eğiliminde oldukları için yüksek öğrenim harcamalarından daha fazla faydalanmaktadır (Karim, 2015: 76).

Türkiye'de Eğitim ve Gelir Dağılımı

Yapılan çalışmalara göre Türkiye'de eğitim ve gelir arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, eğitim seviyesi arttıkça fertlerin gelir düzeyleri de yükselmektedir. Bununla birlikte, literatürde olduğu gibi Türkiye'de de, eğitim düzeylerindeki artış aynı eğitim seviyesindeki kişiler arasında gelir eşitsizliklerini de arttırmıştır (Çiftçi ve Kangallı, 2015: 143).

1995'ten 2004'e kadar olan dönem içerisinde, eğitimin her kademesi için yapılan eğitim harcamalarında Türkiye, OECD ülkeleri içerisinde en yüksek artışı gösteren ülke olmuştur. Son dönemlerde eğitim harcamalarında artış göze çarpmaktadır (Akça ve Ela, 2012: 253). İlköğretimden yükseköğretime kadar her kademede pek çok düzenleme yapılmıştır. Zorunlu eğitim önce ilköğretim için 8 yıla, ardından ortaöğretimi de kapsamına alarak 12 yıla çıkarılmıştır. Yükseköğretimde yapılan düzenlemelerle de daha fazla bireyin üniversite eğitimi alabilmesine olanak sağlanmıştır. Gerek örgün gerekse yaygın eğitim açısından çok sayıda kişi yükseköğretimden yararlanabilmektedir. Aşağıdaki tabloda 2000 yılından itibaren yükseköğretime kayıtlı kişi sayıları verilmiştir.

Tablo 1. Yıllar İtibariyle Yükseköğretim Programlarına Kayıtlı Öğrenci Sayıları (Bin)

Yıllar	Öğrenci Sayıları
2000-2001	1.587.038
2001-2002	1.656.018
2002-2003	1.882.630
2003-2004	1.935.886
2004-2005	2.062.896
2005-2006	2.299.421
2006-2007	2.407.330
2007-2008	2.484.794
2008-2009	2.876.778
2009-2010	3.480.243
2010-2011	3.678.212
2011-2012	4.303.550
2012-2013	4.923.940
2013-2014	5.619.079
2014-2015	6.062.886
2015-2016	6.689.185
2016-2017	7.198.987
2017-2018	7.560.371
2018-2019	7.740.502
2019-2020	7.940.133
2020-2021	8.240.997
2021-2022	8.296.959

Kaynak: Yükseköğretim Kurumu öğrenci sayıları istatistiklerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. http://www.yok.gov.tr/ (Erişim: 29.06.2022).

Yüksek gelir sağlayan bir mesleğe sahip olmak için gerekli nitelikler ileri seviyede eğitim görmekle mümkündür. Bu anlamda, eğitimin temel kamu hizmeti kabul edilerek parasız hale getirilmesi, özellikle de temel eğitimin dışında kalan yükseköğretim için düşük gelir grubundaki kişilere burs imkanı sağlanması gibi fırsat eşitliğini sağlayıcı tedbirler almak gelir eşitsizliğinin azaltılmasında önemli rol oynamaktadır. Devletin gelir dağılımını düzenlemeye yönelik uyguladığı kamu harcama politikaları içerisinde en etkili olanın eğitim harcamaları olduğu ifade edilmektedir (Ulusoy, Karakurt, Akbulut, 2015: 58). Türkiye'de yükseköğretimde eğitimin yaklaşık %66'sı kamu tarafından sağlanmaktadır (OECD, 2018: 41). Bu harcamalardan yükseköğretim için yapılanlar Tablo 2'de görülmektedir. Yükseköğrenim gören sayısındaki artışa paralel olarak yapılan eğitim harcamalarında da son dönemde artış yaşanmıştır.

Tablo 2. Yükseköğretime Yapılan Eğitim Harcamaları (Milyon TL)

Yıllar	Toplam Harcama
2011	25.482
2012	30.262
2013	34.207
2014	39.547
2015	43.256
2016	50.978
2017	53.808
2018	65.785
2019	72.266
2020	80.159

Kaynak: TÜİK'in Eğitim Harcamaları İstatistiklerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. http://www.tuik.gov.tr/ (Erişim: 29.06.2022).

2000'li yılların başlarında uygulanmaya başlanan ekonomi politikaları ile gelir dağılımı eşitsizliğinde bir düzelme meydana gelmiştir (Ulusoy, Karakurt, Akbulut, 2015: 51). Sonrasında ise, Tablo 3'te de görüldüğü üzere Gini Katsayısında iyileşmelerde dalgalanmalar yaşanmıştır.

Tablo 3. Gini Katsayıları

Yıllar	Gini Katsayısı	Yıllar	Gini Katsayısı
2002	0.440	**2012**	0.382
2003	0.420	**2013**	0.382
2004	0.400	**2014**	0.379
2005	0.380	**2015**	0.386
2006	0.403	**2016**	0.396
2007	0.387	**2017**	0.400
2008	0.386	**2018**	0.403
2009	0.394	**2019**	0.387
2010	0.380	**2020**	0.402
2011	0.383	**2021**	0.391

Kaynak: TÜİK'in Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması istatistiklerinden yararlanarak hazırlanmıştır. http://www.tuik.gov.tr/ (Erişim: 29.06.2022).

Gelirin %20'lik gruplara dağılmış hali Tablo 4'te verilmiştir. Tablodan anlaşılacağı üzere dönemler itibariyle dalgalanmalar meydana gelmiştir.

Tablo 4. %20'lik Gruplar İtibariyle Gelirin Dağılımı

Yıllar	İlk %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20
2002	5.3	9.8	14.0	20.8	50.1
2003	6.0	10.3	14.5	20.9	48.3
2004	6.0	10.7	15.2	21.9	46.2
2005	6.1	11.1	15.8	22.6	44.4
2006	5.1	9.9	14.8	21.9	48.4
2007	5.8	10.6	15.2	21.5	46.9
2008	5.8	10.4	15.2	21.9	46.7
2009	5.6	10.3	15.1	21.5	47.6
2010	5.8	10.6	15.3	21.9	46.4
2011	5.8	10.6	15.2	21.7	46.7
2012	5.9	10.6	15.3	21.7	46.6
2013	6.1	10.7	15.2	21.4	46.6
2014	6.2	10.9	15.3	21.7	45.9
2015	6.1	10.7	15.2	21.5	46.5
2016	6.2	10.6	15.0	21.1	47.2
2017	6.3	10.7	14.8	20.9	47.4
2018	6.1	10.6	14.8	20.9	47.6
2019	6.5	11.0	15.5	21.7	45.4
2020	5.9	10.6	14.9	21.1	47.5
2021	6.1	10.8	15.1	21.3	46.7

Kaynak: TÜİK'in Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması istatistiklerinden yararlanarak hazırlanmıştır. http://www.tuik.gov.tr/ (Erişim: 29.06.2022).

Yükseköğretim mezunlarının yıllık ortalama gelirleri de daha alt eğitim düzeyine sahip bireylerden fazla olmaktadır. Özellikle son yıllarda, yükseköğretimden mezun olanlarla diğer eğitimli kesim arasında elde ettikleri gelir farkının açıldığı görülmektedir (Bilen ve Çalışır, 2019: 14). Aşağıdaki tabloda da yükseköğretim mezunlarının gelirlerinin son yıllarda arttığı görülmektedir.

Tablo 5. Yükseköğretim Mezunlarının Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri (TL)

Yıllar	Ortalama Gelir
2014	32.480
2015	34.801
2016	39.536
2017	43.821
2018	46.755
2019	51.888
2020	63.085
2021	68.229

Kaynak: TÜİK'in Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması istatistiklerinden yararlanarak hazırlanmıştır. http://www.tuik.gov.tr/ (Erişim: 29.06.2022).

Genç nüfusun ağırlıkta olduğu nüfus yapısına sahip olan Türkiye, her ne kadar tam istikrarlı bir ekonomisi olmasa da yıllar içinde iktisadi büyümeyi gerçekleştirebilmiş bir ülke konumundadır. Bu dinamiklere sahip olmasının yanı sıra her geçen yıl eğitime kamu bütçesinden daha fazla yatırım yapılmaktadır. Bu olumlu verilerin iyi kullanılabilmesi, zaman içerisinde ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınma düzeyini de arttıracaktır (Çalcalı, 2019: 460).

Gelir dağılımını hem makro hem de mikro düzeyde etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Burada yalnızca eğitim ile olan ilişkisi yükseköğrenim ölçeğinde incelenmiştir. Konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalarda 2000 yılı öncesine az da olsa değinilmiştir. Önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında son yirmi yılda gerek gelir dağılımı eşitsizliğinde gerekse eğitim politikalarında pozitif gelişmeler meydana gelmiştir. Diğer faktörlerle birlikte Türkiye'de eğitimin de etkisiyle gelir dağılımında az da olsa olumlu yönde iyileşme söz konusu olduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

Bir ekonomide iktisadi faaliyetlere katılan bireylerin yetenek ve nitelikleri aynı değildir. Bu nedenle, ekonomideki gelir dağılımı mutlak bir eşitlik göstermez. Gelir dağılımı eşitliği, kişilerin yetenek farklılıklarından, deneyimlerinden, eğitim düzeylerinden, çalışma saatlerinden ve bunlara bağlı olarak elde ettikleri ücret gelirlerinin farklılıklarından, rekabet koşulları ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarından etkilenmektedir.

Eğitim düzeyinin yükselmesi ile verimlilik arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. İstihdamda herhangi bir azalmanın olmadığı varsayımı altında, verimlilik artışının ücretlere yansımasıyla eğitim seviyesi yüksek olan çalışanların gelirlerinin de yükselmesi beklenmektedir. Bu durum toplumdaki gelir dağılımına düzeltici etkide bulunur. Diğer bir ifadeyle, devlet eğitimi yaygınlaştırıcı politikalar uygulayarak bir yandan ulusal gelirin artmasını sağlarken, bir yandan gelir dağılımı eşitsizliğinin giderilmesine katkıda bulunur. Ayrıca, eğitimli bireylerin istihdamının daha kolay olması nedeniyle bu bireylerin istihdam maliyetleri de düşük olacaktır. Böylece, gelirlerde meydana gelen artış, devletin gelir üzerinden elde ettiği vergi gelirlerinde bir artışa yol açacaktır. Öte yandan, sahip olduğu bilgi ve yetenek nedeniyle yüksek eğitimli kişiye duyulan ihtiyaç, kriz dönemlerinde ortaya çıkan istihdam daralmalarından bu kesimin daha az etkilenmesi sonucunu doğuracaktır.

Tüm bu sebeplerden dolayı devlet, gerek eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, gerekse eğitime yapılan harcamaların arttırılması konularında üstüne düşeni yapmalıdır. Son 20 yılda Türkiye'de bu alanda önemli ilerleme kaydedildiği görülmektedir. Eğitimin yalnızca gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkisi değil, her bakımdan toplumun kalkınması ve gelişmesinde başat rol oynadığı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

Akça, H. (2015), "Beşeri Sermaye Harcamaları: Türkiye'de Yaşanan Gelişmeler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 7/2: 33-57.

Akça, H., Ela, M. (2012), "Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye Değerlendirmesi", *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21/3: 241-260.

Altınışık, İ., Peker, H. S. (2008), "Eğitim ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği", *KMU İİBF Dergisi*, 10/15: 101-118.

Aykaç, M. (2019), "Gelir Dağılımı ile İlgili Temel Kavramlar", Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Gündoğan, N., Özgüler V. C. (Ed.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Biçerli, M. K. (2014), *Çalışma Ekonomisi*, İstanbul: Beta Yayınları.

Bilen, M., Çalışır, M. (2019), "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Eğitim Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi İle Analizi", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 14/2: 1-30.

Borjas, G. J. (2015), *Çalışma Ekonomisi*, Bursa: Dora Yayınları.

Çalcalı, Ö. (2019), "Türkiye'de Kamu Eğitim Harcamalarının Gelişimi ve OECD Ülkeleri ile PISA Etkinlik Karşılaştırması", Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9/2: 449-474.

Çetin, B. I. (2013), *İktisadi Sistemler Bağlamında Gelir Dağılımı – Kredi Ekonomisi İlişkisi ve Türkiye,* Ankara: ÇASGEM Yayınları.

Çiftçi, C., Kangallı, S. G. (2015), "Eğitim ve Gelir", *Ege Akademik Bakış*, 15/1: 141-152.

Glomm, G., Ravikumar, B. (2003), "Public Education and Income Inequality", *European Journal of Political Economy,* 19: 289-300.

Hashimoto, K., Heath, J. A. (1995), "Income Elasticities of Educational Expenditure by Income Class: The Case of Japanese Households", *Economics of Education Review*, 14/1: 63-71.

Karim, M. R. (2015), "Public Education Spending and Income Inequality in Bangladesh", *International Journal of Social Science and Humanity*, 5/1: 75-79.

Kepenek, Y. (2019), *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Miller, H. P. (1960), "Annual Lifetime Income in Relation to Education: 1939-1959", *The American Economic Review*, 50/5: 962-986.

OECD, *Education at a Glance*, 2018.

Özgüler, V. C. (2014), *Gelir, Servet ve Yoksulluk*, İstanbul: Cinius Yayınları.

Öztürk, N. (2005), "İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü", *Sosyo Ekonomi*, 1: 27-44.

Sylwester, K. (2002), "Can Education Expenditures Reduce Income Inequality?", *Economics of Education Review*, 21: 43-52.

Ulusoy, A., Karakurt, B., Akbulut, E. (2015), "Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye'de Yükseköğretimin Gelir Eşitsizliğini Giderici İşlevi", *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1/2: 45-75.

Yang, J., Qıu, M. (2016), "The Impact of Education on Income Inequality and Intergenerational Mobility", *China Economic Review*, 37: 110-125.

Yüksel A, R. (2017), *Sosyal Politika*, Tokol, A., Alper, Y. (Ed.), Bursa: Dora Yayınları.

Zhang, L. (2002), "Income Distribution and the Allocation of Public Education Expenditure", *Standford Institute for Economic Policy Research*, 1-45.

Ziderman, A. (2013), "Increasing Access to Higher Education Through Student Loans", https://www.econstor.eu/bitstream/10419/167116/1/ifo-dice-report-v11-y2013-i2-p11-18.pdf (Erişim: 03.06.2020).

http://www.yok.gov.tr/

http://www.tuik.gov.tr/

TEDARİK ZİNCİRİNDE YAŞANAN KÜRESEL MİKROÇİP KITLIĞINA KISITLAR TEORİSİ YAKLAŞIMI

THE GLOBAL MICROCHIP SHORTAGE IN THE SUPPLY CHAIN WITH THE THEORY OF CONSTRAINTS APPROACH

Gülper BASMACI[1]

[1]Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, İzmir, Türkiye.

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8038-9639

Beyza AYDIN [2]

[2]Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, İzmir, Türkiye.

[2]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8567-7234

Ali ÖZDEMİR [3]

[3]Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, İzmir, Türkiye.

[3]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3555-2123

ÖZET

Son yıllarda gelişen teknoloji ile birlikte dijital dünyaya olan yönelim artmış ve bu durum mikroçiplere olan talebi etkilemiştir. Günümüzde ev elektroniği, kripto para madenciliği cihazları, oyun konsolları, otomobiller ve sağlık sektöründe ihtiyaç duyulan cihazlar gibi birçok ürünün üretiminde mikroçip tedariğine ihtiyaç duyulmaktadır. Küresel bağlamda artan talebe bağlı yaşanan mikroçip kıtlığı, 2020 yılında Covid-19 pandemisi ile derinleşmeye başlamıştır. Mikroçip kıtlığından en çok etkilenen sektörlerden olan otomotiv sektörü açısından bakıldığında, krizin tedarik zinciri boyutundaki etkileri daha net görülebilmektedir. Mikroçip üreten bir firmanın imalat süreci iki aya yakın sürmektedir. Siparişten sevkiyata kadar geçen süre ise toplamda dört ayı bulabilmektedir. Modern bir araçta 100'e yakın mikroçip bulunmaktadır. Mikroçip tedarik edemeyen otomotiv üreticilerinin 10 milyona yakın bekleyen siparişi bulunmaktadır. Mikroçip üreticisi firmalar ise hammadde tedarikinde ciddi sorunlar yaşamaktadır. Doğal afetler ve su kıtlığı ile başlayan hammadde sorunları; gelişen teknoloji ve pandemi ile birlikte tüketicilerin daha yüksek teknolojili ürünlere olan talebinin beklenenin üzerinde artması ile birlikte mikroçip üreticileri çok ciddi bir kriz ile karşı karşıya gelmiştir. Kısıtlar teorisi 1980'li yılların başında Dr.Eliyahu M.Goldralt tarafından ortaya konulmuştur. Kısıtlar teorisi sistemlerin işleyişinde aksamalar yaratarak, sistem performansını düşüren unsurun bulunması ve sistemin iyileştirmesini içeren bir teoridir. Bu teoride sistem bir zincir olarak ele alınmaktadır ve zinciri oluşturan halkalardan en zayıf olanı "kısıt" olarak adlandırılmaktadır. Teori, sistemin ampirik yöntemler ile iyileştirilmesi için kısıta odaklanılmasını önermektedir. Bu çalışmada son yıllarda tedarik zincirinde yaşanan aksamalar nedeniyle yaşanan mikroçip kıtlığı, ortaya çıkış nedenleri, mikroçip kıtlığı ile mücadelede önerilen eylem planları küresel bağlamda paylaşılmıştır. Çalışmada kısıtlar teorisi, mikroçip kıtlığının işletmelerde yarattığı darboğazın iyileştirilmesine yönelik bir model olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mikroçip kıtlığı, tedarik zinciri yönetimi, kısıtlar teorisi

ABSTRACT

With the developing technology in recent years, the tendency towards digital world has increased and this has affected the demand for microchips. Today, the supply of microchip is needed in the production of many products such as home electronics, cryptocurrency mining devices, game consoles, automobiles and devices

needed in the health sector. Microchip shortage due to increasing demand in the global context began to deepen in 2020 with the Covid-19 pandemic. From the perspective of the automotive sector, which is one of the sectors most affected by the microchip shortage, the effects of the crisis on the supply chain can be seen more clearly. The manufacturing process of a microchip producer takes about two months. The time from order to shipment can take up to four months in total. There are close to 100 microchips in a modern vehicle. Automotive manufacturers who cannot supply microchips have nearly 10 million pending orders. Microchip manufacturers, on the other hand, have serious problems in the supply of raw materials. Raw material problems that started with natural disasters and water scarcity; Microchip manufacturers have faced a very serious crisis with the increasing demand of consumers for higher technology products with the developing technology and pandemic. The theory of constraints was introduced by Dr. Eliyahu M. Goldralt in the early 1980s. The theory of constraints is a theory that includes finding the factor that reduces the system performance by creating disruptions in the functioning of the systems and improving the system. In this theory, the system is considered as a chain, and the weakest of the links that make up the chain is called the "constraint". The theory suggests focusing on the constraint to improve the system with empirical methods. In this study, the microchip shortage experienced due to the disruptions in the supply chain in recent years, the reasons for its emergence, the action plans proposed to overcome the microchip shortage are shared in a global context. In this study, the theory of constraints is presented as a model for improving the bottleneck created by microchip shortage in corporations.

Keywords: Microchip shortage, supply chain management, theory of constraints

1580 SAYILI BELEDİYE KANUNU PERSPEKTİFİNDE MAHALLİ İDARE TASAVVURU VE MEVZUATA YANSIYAN TARİHSEL ÖZGÜNLÜKLER

LOCAL ADMINISTRATION CONCEPTION IN THE PERSPECTIVE OF THE MUNICIPAL LAW NO. 1580 AND HISTORICAL ORIGINALITIES REFLECTED IN THE LEGISLATION

Dr. Adem Bağış ALÇİÇEK[1]

[1]İstanbul Medipol Üniversitesi, SBMYO, Yönetim ve Organizasyon, İstanbul, Türkiye

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2238-2439

ÖZET

3 Nisan 1930 yılında kabul edilen 1580 Sayılı Belediye Kanunu, 14 Nisan 1930 Tarih ve 1471 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. İlgili dönem için ortaya konulan mahalli idare tasavvurunun norma yansıması mezkur yasada görülmektedir. Birinci fasılda belediyelerin idaresine yer verilmektedir. Hemşehri hukukunda yerlilik gözetilmektedir. İkinci fasılda belediyenin vazifeleri bulunmaktadır. Belediye, dansing ve emsali yerlerin temizliğinden sorumlu tutulmuştur. Sütninelerin, sıhhi ve fenni muayeneleri belediyenin görevlerinden olmuştur. Dilencileri dilenmekten menedecek tedbirler alma sorumluluğu belediyelere yüklenmiştir. Bırakılmış ve bulunmuş çocukları, delileri, dalanmış ve kudurmuşları, sokakta bayılanları koruyup gözetmek belediyenin vazifesidir. Öksüz, fakir, kimsesiz çocuklara para, hekim, ilaç, yeme, içme, giyinme, barınma, tahsil, terbiye cihetlerinden yardım etme görevi belediyeye ait olup Kanun'da fakir ailelerin ikiz çocuklarına yardım hususu da özellikle sayılmıştır. Ekmeğe ve ete azami fiyat koyma yetkisi verilmiştir. Yersiz ve yurtsuz olanlara iş bulmakla görevlendirilmiştir. Gençler için sitadyomlar tesis etme ve işletme vazifesi verilmiştir. Eczane açma ve ebe istihdamı gibi yetkilere sahiptir. Kanun'un üçüncü ve dördüncü faslında belediye meclisi ile belediye encümeni yer alırken beşinci faslında belediyelerde icrai vazifeler yer almaktadır. Altıncı fasılda belediye bütçesi, yedinci fasılda birlik tesisi yer almaktadır. Sekizinci fasılda ise İstanbul'a özel bir düzenleme olarak İstanbul'da vilayet ve belediyenin birleşmesi bulunmaktadır. Dokuzuncu fasılda ise müteferrik maddeler yer almaktadır. Söz gelimi bu fasılda tüm mezarlıkların belediyelere ait olduğu ifadesi vardır. Vakıflara ait bulunan mezarlıklar da bu hususa dahil edilmiştir. Aynı fasılda sahipsiz arazi mahiyetindeki yerlerin de belediyeye ait olduğu belirtilmiştir. 1930 yılına ait olan söz konusu mevzuatın ilk haline dikkatle bakıldığında oldukça farklı tarihsel özgünlükler ortaya çıkmaktadır. Örneğin müteakip süreçte hemşehri hukukunda ikamet gözetilmiştir. Batı menşeli eğlence veya spor mekanlarının isim adaptasyonları için erken bir dönemdir. Sütninelik çeşitli mesleklerle birlikte sayılmıştır. Belediyenin koruyup gözeteceği dezavantajlı gruplar devrin diliyle anlatılmıştır. İkiz çocuklara yardımın lafzen sayılması ilginç bir detaydır. Gıda ürünlerinde en üst fiyat belirleme yetkisi dikkate değerdir. Sağlık hususunda geniş yetkiler zamanın şartları çerçevesinde anlaşılırdır. Müteferrik maddelerde ise kent yönetimi tasavvurunda kentsel alanın mahiyetinin önem kazandığı görülmektedir. Müteakip belediye kanunlarına temel olan ve geçmişi bir asra yaklaşan bu mevzuatta, günümüzle ortak hususlar haricindeki tarihsel ve özgün hususlar yerel yönetimlerin insan ve mekan unsuruyla ilişkisine yönelik araştırmaları teşvik etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yerel, Belediye, İdare, Kamu, Kent

ABSTRACT

The Municipality Law No. 1580, adopted on April 3, 1930, was published in the Official Gazette No. 1471 dated April 14, 1930. The reflection of the concept of local administration put forward for the relevant period to the norm is seen in the aforementioned law. The first chapter deals with the administration of municipalities. Locality is respected in the law of the countryman. In the second chapter, there are the duties

of the municipality. The municipality has been held responsible for cleaning of dancings and similar places. Sanitary and scientific examinations of wet nurseries have become one of the duties of the municipality. The responsibility of taking measures to prevent beggars from begging is on the municipalities. It is the municipality's duty to protect and watch over the abandoned and found children, the insane, the bruised and rabid, and the fainted on the street. The duty of helping orphans, poor and orphans in terms of money, doctor, medicine, food, drink, clothing, shelter, education, and upbringing belongs to the municipality. In the Law, the issue of helping the twins of poor families is also specifically mentioned. It is authorized to set maximum prices on bread and meat. He has been tasked with finding jobs for the homeless. It has been given the task of establishing and operating stadiums for young people. It has powers such as opening a pharmacy and employing midwives. In the third and fourth chapters of the Law, the municipal council and the municipal committee are located, while the fifth chapter includes executive duties in the municipalities. The municipal budget is in the sixth chapter, and the union facility is in the seventh chapter. In the eighth chapter, there is the merger of the province and municipality in Istanbul as a special arrangement for Istanbul. In the ninth chapter, there are miscellaneous articles. For example, in this chapter, there is a statement that all cemeteries belong to municipalities. Cemeteries belonging to foundations are also included in this issue. In the same chapter, it has been stated that the unclaimed lands belong to the municipality. When the first version of the said legislation, which belongs to 1930, is examined carefully, quite different historical peculiarities emerge. For example, in the following process, residence was taken into consideration in the law of fellow countrymen. It is an early period for name adaptations of entertainment or sports venues originating from the West. Wet nursing is counted together with various professions. Disadvantaged groups that the municipality will protect and take care of are explained in the language of the period. It is an interesting detail that helping twins is considered literal. The authority to set the highest price for food products is noteworthy. Broad mandates on health are understandable within the context of the times. In the miscellaneous articles, it is seen that the nature of the urban area gains importance in the conception of the city administration. In this legislation, which is the basis of the subsequent municipal laws and has a history of nearly a century, historical and original issues, apart from the common issues with the present, encourage research on the relationship of local governments with the element of human and space.

Keywords: Local, Municipal, Administration, Public, City

GİRİT NİZAMNAMESİ'NE (1868) GÖRE GİRİT ADASI'NIN ADLİ VE İDARİ TEŞKİLATI

JUDICIAL AND ADMINISTRATIVE ORGANIZATION OF THE ISLAND OF CRETE ACCORDING TO THE *NIZAMNAME OF CRETE* (1868)

Dr. Öğr. Üyesi Osman Safa BURSALI[1]

[1]Marmara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İstanbul, TÜRKİYE.

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0556-9792

ÖZET

1860'larda Girit Adası'nda yaşanan siyasi ve toplumsal huzursuzluklara Avrupa devletlerinin müdahil olma çabalarına karşılık olarak Osmanlı idarecilerinin ortaya koyduğu ıslahat girişimleri içinde *Girit Nizamnamesi*'nin (1868) önemli bir yeri bulunmaktadır. Dönemin padişahı Abdülaziz'in görevlendirdiği sadrazam Âli Paşa 1867 yılının sonbahar aylarında adaya gelerek genel af ilan edildiğini açıklamıştır. Buna binaen Girit olaylarında rol alan toplumsal grupların temsilcilerinden oluşan bir heyetle yaptığı görüşmelerden sonra Âli Paşa, nizamnamenin yayımlanmasına ön ayak olmuştur. Nizamname, adanın gerek idari gerekse adli teşkilatının yapısına ve bu teşkilatın görev ve yetkilerine dair maddeler içermektedir. Nizamnamenin baş tarafında ada sakinlerine bazı ekonomik avantajlar sağlayacak düzenlemeler zikredildikten sonra adanın genel idaresine ilişkin hususlar sıralanmaktadır. Vali, adayı Osmanlı idaresinin genel kanunları yanında adaya mahsus kanunlarla yönetir. Ada idari olarak livalara bölünür, her birinin başında mutasarrıf bulunur. Mutasarrıfların yarısı Müslüman yarısı Hıristiyan'dır. Vilayet, liva ve kaza nezdinde idare meclisleri bulunur. Vali başkanlığındaki vilayet idare meclisinde valinin iki müşaviri ile hâkimlerin müfettişi, adadaki metropolit, defterdar, mektupçular, halktan seçilmiş üç Müslüman ve üç Hıristiyan üye bulunur. Liva idare meclisinde mutasarrıf başkanlığında onun yardımcısı ile hâkim, livadaki piskopos, muhasebeci, tahrirat başkatibi ile halktan seçilmiş üç Müslüman ve üç Hıristiyan üye bulunur. Livada yalnızca Hıristiyan halk varsa üyelerin altısı da Hıristiyan'dır. Vilayet, liva ve kazalarda kişilerarası ilişkiler ve cinayete ilişkin davaların görülmesi için dava meclisleri bulunur. Vilayet merkezinde Müslümanlar arasında meydana gelen uyuşmazlıkların çözümü için bir şer'î mahkeme bulunur. Köylerde birer tane, sancaklarda ise Müslüman ve Hıristiyanlar için ayrı birer tane halk tarafından seçilmiş ihtiyar meclisi (*dimoyrondiya*) bulunur. Vilayet çapında teşkil edilen Meclis-i Umumide her kazadan iki üye bulunur. Bu meclisin müzakereye yetkili olduğu konular arasında bayındırlık, ticaret, tarım, sanayi, eğitim ve adadaki huzuru sağlaması beklenen sair ıslahat konuları bulunmaktadır. Nizamname, dava ve ihtiyar meclisleri ile ticaret mahkemelerinin teşkili ve görevlerine ilişkin yetmiş yedi madde; idare meclislerinin teşkili ve görevlerine ilişkin kırk dört madde ve Meclis-i Umuminin teşkili ve görevlerine ilişkin otuz dört madde içermektedir. Bu tebliğde, son dönem Osmanlı idare ve anayasa hukuku alanındaki gelişmelerin genel çerçevesi içinde *Girit Nizamnamesi*'nde öngörülen adli ve idari ıslahat tanıtılacak ve değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Girit Adası, Osmanlı Hukuku, Osmanlı Anayasal Metinleri, Tanzimat Dönemi, Girit İsyanı.

ABSTRACT

The *Nizamname of Crete* (1868) has an important place among the reform initiatives put forward by the Ottoman administrators in response to the efforts of the European states to intervene in the political and social unrest on the island of Crete in the 1860s. Grand Vizier Âli Pasha, who was appointed by the sultan of the period, Abdülaziz, came to the island in the autumn of 1867 and announced that a general amnesty was declared. Accordingly, after his meetings with a delegation consisting of representatives of the social groups involved in the Cretan events, Âli Pasha initiated the publication of the *nizamname*. The regulation contains

articles on the structure of both the administrative and judicial organization of the island and the duties and authorities of this organization. After mentioning the laws that will provide some economic advantages to the island residents at the beginning of the *nizamname*, the issues related to the general administration of the island are listed. The governor rules the island with the general laws of the Ottoman administration as well as the laws specific to the island. The island is administratively divided into *livas*, each of which is headed by a *mutasarrıf*. Half of the *mutasarrıfs* are Muslim and half Christian. There are administrative councils in the province (*vilayet*), *liva* and county (*kaza*). In the provincial administrative council chaired by the governor, there are two advisors of the governor and the inspector of the judges, the metropolitan on the island, the treasurer, the letter writers, three Muslim and three Christian members elected from the people. In the *liva* administrative council, there are three Muslim and three Christian members elected from the people, under the chairmanship of the *mutasarrıf*, with his deputy and the judge, the bishop in the liva, the accountant, the *tahrirat* clerk. If there are only Christian people in the *liva*, all six of the members are Christians. There are case assemblies in the province, *livas* and counties to hear cases related to interpersonal relations and murder. There is a *shar'i* court in the center of the province for the settlement of disputes between Muslims. There is one council of elders (*dimoyrondia*) elected by the people for Muslims and Christians in each of the villages and in the *sancaks*. There are two members from each county in the General Assembly, which is formed throughout the province. Among the issues that this assembly is authorized to negotiate are public works, trade, agriculture, industry, education and other reform issues that are expected to ensure peace on the island. The *nizamname* contains seventy-seven articles pertaining to the organization and duties of the case assemblies, councils of elders, and commercial courts; forty-four articles on the organization and duties of administrative councils and thirty-four articles on the organization and duties of the General Assembly. In this paper, the judicial and administrative reforms envisaged in the *Nizamname of Crete* will be introduced and evaluated within the general framework of the recent developments in the field of Ottoman administrative and constitutional law.

Keywords: Island of Crete, Ottoman Law, Ottoman Constitutional Texts, Tanzimat Period, Cretan Revolt.

ENDÜLÜS SİYASET FELSEFESİNDE FERDİYETÇİ YÖNELİM İBN BÂCE VE İBN TUFEYL'İN YAKLAŞIMLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

INDIVIDUALIST TENDENCY IN ANDALUSIAN POLITICAL PHILOSOPHY COMPARATIVE ANALYSIS OF THE APPROACHES OF IBN BAJJAH AND IBN TUFAIL

Burhan KÖROĞLU

Ibn Haldun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültlesi, Felsefe Bölümü, İstanbul, Türkiye

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2351-304X

ÖZET

İslam siyaset düşüncesi, genel İslam düşüncesi yaklaşımının benimsediği din felsefe uzlaştırması yaklaşımı ile paralel olarak, Platon-Aristoteles çizgisi ile Nübüvvet anlayışını bir şekilde uzlaştırarak Farabi'nin önderliğinde bir "el-Medinetü'l-Fâzıla" (erdemli devlet) teorisi geliştirmiştir. Bu yaklaşım temelde insanın en yüce mutluluğu ancak erdemli devlette yaşaması ve filozof olması halinde gerçekleştirebileceğini öngörmektedir. Buna karşın, tarih boyunca yaşanan pratikler, Asr-ı Saadet tecrübesi ve Platoncu siyaset düşüncesi uzlaştırılarak geliştirilen bu modelin, karmaşıklaşan devlet ve toplum yapısı, toplumun temelde tamamen erdemli kişilerden oluşmasının pratik olarak mümkün olmaması, dini ilkelerden uzaklaşma vb. gibi birçok nedenlerle tekrarlanmasının zor olacağını göstermiştir. Farabi'nin ütopik bir tarzda önerdiği ve neredeyse bütün üyelerinin filozof ve erdemli insanlar olduğu bir toplum yapısının, gerçekçi ve uygulanabilir olmadığını düşünen bazı filozoflar vardır. Bu filozoflar insanın en yüce mutluluğa ulaşması için alternatif bir yaklaşım önermişlerdir. Bu yaklaşım, özünde, kişinin kendi zati tekâmülünü öncelemesi, toplumun yıkıcı etkilerinden uzaklaşarak öncelikle bireysel mutluluğu sağlayıp sonra da bu seviyeyi gerçekleştiren erdemli insan prototipinin toplumu belli bir süreç içinde dönüştürme imkânını araştırır.

Bu çerçevede tebliğde, Erdemli olmayan devlet içinde yaşayan erdemli insanın kendi kendini inşası problemini farklı açılardan dile getiren iki yaklaşım, İbn Bacce'nin Tedbîr el-Mütevahhid yaklaşımı ve İbn Tufeyl'in Hayy İbn Yakzan isimli sembolik eseri üzerinden ele alınacaktır. Her iki filozofun da temelde insanın kendini geliştirme kapasitesinin fizyolojik, psikolojik, bilgisel ve manevî süreçleri takip etmesi gerektiği konusunda ortak bir yaklaşımı vardır. Buna karşılık İbn Bacce, ferdiyetçi ve uzletçi yaklaşımı erdemli devlet alt yapısının mümkün olmadığı durumlarda arızi bir durum olarak değerlendirirken, İbn Tufeyl bireyin kendini geliştirmesinde uzletçi yaklaşımın daha kökten ve varoluşsal bir temeli olduğunu temellendirmeye çalışmaktadır. Makale bu iki yaklaşımı karşılaştırarak iki düşünürdün birleştiği ve farklılaştığı noktaları ortaya çıkarmaya çalışacaktır. Makale bağlamında iki filozofun yaklaşımlarının Batı ve İslam düşüncesi üzerindeki etkilerine de kısaca temas edilecektir.

Anahtar Kelimeler: mütevahhid, mutluluk, ittisal, fazilet, erdemli devlet, nefs, uzlet.

ABSTRACT

Islamic political thought developed the "al-Madinat al-Fâzila" (virtuous state) theory under the leadership of al-Farabi by reconciling the Plato-Aristotle line with the Islamic notion of prophecy, in parallel with the approach of religion- philosophy reconciliation adopted by Muslim philosophers in general. This approach predicts that man can achieve the highest happiness only if he lives in a virtuous state and becomes a philosopher. On the other hand, this model, which was developed by reconciling practices throughout history, the experience of the Asr-ı Saadet (Age of Bliss), and the Platonic political thought, has been caused by the complexity of the state and society structure.

Some philosophers think that the structure of society, which Farabi proposes in a utopian way and in which almost all members are philosophers and virtuous people, is not realistic and practicable. These philosophers proposed an alternative approach for man to reach the highest happiness. In essence, this approach explores the possibility of a virtuous human prototype, which prioritizes one's self-evolvement, avoids the destructive effects of society, and first provides individual happiness and then realizes this level, transforming society in a particular process.

In this context, in this paper, two approaches that express the problem of self-construction of the virtuous person living in a non-virtuous state from different perspectives will be discussed. We will consider Ibn Bajjah's Tadbir al-Mutawahhid approach and Ibn Tofail's symbolic work Hayy Ibn Yakzan for this end.

Both philosophers have a common view that human self-development capacity should follow physiological, psychological, intellectual, and spiritual processes. On the other hand, while Ibn Bajjah evaluates the individualist and isolationist approach as an accidental situation when a virtuous state infrastructure is not possible, Ibn Tufayl tries to justify that the isolationist approach has a more radical and existential basis in the self-development of the individual. By comparing these two approaches, the article will try to reveal the points where the two thinkers converged and differed. In the context of the article, the effects of the approaches of the two philosophers on Western and Islamic thought will also be briefly touched upon.

Keywords: happiness, conjunction, perfect state, solitary man, virtue, soul, seclusion.

EĞİTİMCİLERİN ÇOCUK SUÇLULUĞUNU ALGILAMA VE ANLAMLANDIRMA BİÇİMLERİ: ERZURUM ÖRNEĞİ

EDUCATORS' PERCEPTIONS AND MEANINGS OF JUVENILE DELINQUENCY: THE CASE OF ERZURUM

Dr. Öğr. Üyesi İlknur BEYAZ ÖZBEY

Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

ÖZET

Farklı sebepleri ve sonuçları bulunan suç, temel toplumsal sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal bir olgu olarak suçluluğun önemli boyutlarından birini ise, çocuk suçluluğu oluşturmaktadır. Çocuk suçluluğu söz konusu olduğunda çocuğu suça iten etmenler daha fazla önem arz etmektedir. Çünkü çocuk, kişilik gelişimini tam olarak tamamlayamadığı için sosyal çevrenin yönlendirmesine ya da teşvik etmesine kolaylıkla ayak uydurabilmektedir. Suç olgusu sosyal olgu ve ilişkiler ağından bağımsız bir şekilde düşünülemeyeceğinden dolayı suça itilen, sürüklenen ya da karışan çocuk kavramı üzerinden hareket etmek daha doğru olacaktır. Bu çerçeve çocukları suça iten dinamikler çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Kişiliklerini inşa ettikleri süreçte hangi suçların işlendiği, işlenen suçlarda ne tür faktörlerin rol oynadığını, sözü edilen faktörlerin çocuk üzerinde ne tür etkileri olduğunu analiz etmek çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Temel sorunsal kapsamında Erzurum kent merkezinde 5'i kadın, 4'ü erkek olmak üzere toplamda 9 öğretmenle nitel araştırma yöntemi aracılığıyla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler neticesinde çocuk suçluluğunda birincil ve ikincil düzeyde çevresel faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Özellikle çocukların ilk çevresini oluşturan ailenin, aile içi ilişkilerinin, ailenin yaşadığı mekânın, ailenin ekonomik ve eğitim düzeyinin çocuk suçluluğunda önemli bir yer tuttuğu görülmüştür. Ayrıca çocukların içinde bulundukları sosyal çevreleri ve arkadaşlık ilişkilerinin de çocukları suç teşkil edecek davranışlarda bulunmalarına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocuk Suçluluğu, Eğitimci, Erzurum.

ABSTRACT

Crime, which has different causes and consequences, is one of the main social problems. One of the important dimensions of criminality as a social phenomenon is juvenile delinquency. When it comes to juvenile delinquency, the factors that push the child to delinquency are more important. Because the child cannot fully complete his personality development, he can easily keep up with the guidance or encouragement of the social environment. Since the phenomenon of crime cannot be thought of independently from the social phenomenon and the network of relations, it would be more correct to act on the concept of the child pushed, dragged or involved in crime. This framework, the dynamics that push children to commit crime, is the subject of the study. The main problem of the study is to analyze which crimes are committed in the process of building their personalities, what kind of factors play a role in the crimes committed, and what kind of effects the mentioned factors have on the child. Within the scope of the main problematic, in-depth interviews were conducted with a total of 9 teachers, 5 women and 4 men, in Erzurum city center, through qualitative research method. As a result of the interviews, it is seen that environmental factors are effective at primary and secondary level in juvenile delinquency. It has been observed that the family, which constitutes the first environment of the children, the family relations, the place where the family lives, the economic and educational level of the family have an important place in

juvenile delinquency. In addition, it has been concluded that the social environment and friendship relations of the children cause them to engage in delinquent behaviors.

Keywords: Child, Juvenile Delinquency, Educator, Erzurum

GİRİŞ

Toplumsal yaşamın en temel özelliklerinden birisi de normlara veya kurallara dayalı bir işleyişe sahip olmasıdır. Her toplum sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yaşamını düzenlemek için belirli türden normlara ihtiyaç duyar. Sosyal normlar insanların birbirileriyle, gruplarla, örgütlerle ve kurumlarla olan ilişkilerini düzenler; ilişkilerine bir çerçeve sunar; rehberlik eder ve değerlendirme imkânı sağlar. Bu bağlamda normların ya da kuralların olmadığı bir sosyal yaşam düşünmek olası değildir. Toplumda sadece normların etkisinin zayıfladığı durumlar söz konusu olabilir. Bu tür durumlar ise toplumsal yaşamın çözülmeye başladığı, tehlikeye girdiği veya çok köklü ve hızlı bir değişim durumlarıdır (Erjem, 2021: 169). Bu gibi durumlarda ise suç olgusu ile karşılaşmak en olası durum haline gelmektedir.

Suçluluk olgusu üzerine yapılan ilk bilimsel araştırmaların daha çok bireyi temele alarak suça neden olabilecek biyolojik ve fizyolojik faktörler üzerinde durdukları görülmektedir. Suçluluk olgusu üzerine yapılan çalışmalarda giderek bireyin toplumsal çevresi öne çıkmaya başlamıştır. Bir sosyal sorun olan suçun, büyük ölçüde toplumsal yapı ile ilişkili olduğu kabul edilmekle birlikte, bu sosyal sorunun niteliği ve yoğunluk düzeyi toplumdan topluma değişkenlik göstermektedir (Erkan ve Erdoğdu, 2006: 80). 21. yüzyılda insanlığın en ciddi endişelerinden biri hiç şüphesiz çocukların ve gençlerin vandalizm'e şiddete, suça daha fazla eğilim göstermeleridir (Solak, 2008: 9). İnsan, çocuk olarak dünyaya gelir, biyolojik ve psikolojik olarak gelişir ve bu gelişmeye eş zamanlı olarak bazı eğitimlerden geçer. Böylece madden ve manen, mutlu ve huzurlu bir hayata sahip olmanın kendinden önce kazanılmış bazı inceliklerini, kurallarını öğrenir. Ve nihayet bu hazır oluş dönemi sona erer (Kocatepe, 2013: 11).

Çocukluk dönemi toplumsallaşma sürecini gelişimsel olarak daha tamamlayamadığı için çocukların suç işlemesinde ya da sapma bir davranış içerisinde olmasında çeşitli faktörler rol oynamaktadır. Özellikle aile, eğitim, ekonomi, sosyal ya da arkadaş çevresi gibi durumların başta etkili olduğu görülmektedir. Bu anlamda çalışmanın konusu, çocuk suçluluğudur. Çocukların hangi tür suçlara sürüklendiği, hangi dinamiklerin suç işlemelerine neden olduğu ve bu yönde çevresel faktörlerin çocuklar üzerinde nasıl etkisinin bulunduğunu araştırmak çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Özellikle eğitimcilerin gözüyle çocuk suçluluğunu anlamak, anlamlandırmak ve çözümlemek çalışmanın bir diğer hedefini oluşturmaktadır. Bu temel sorunsal çerçevesinde Erzurum kent merkezinde eğitimcilerle nitel araştırma kapsamında derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

SUÇ OLGUSU VE TEORİLERİ

Birçok gelişmiş ülkede olduğu gibi ülkemizde de varlığını hissettiren önemli bir toplumsal problem olan suç; psikoloji, psikiyatri, hukuk, sosyal antropoloji, biyoloji, sosyoloji ve kriminoloji gibi birçok disiplin tarafından ele alınmaktadır. Sosyal problemler toplumun geneli tarafından yadırganan, sürekliliğine tepki duyulan toplumsal içerikli sorunlardır. Sapma kavramı da toplumun geneli tarafından onaylanmayan davranış kalıplarıdır. Her sapma davranışının bir sosyal problem olduğunu söyleyemeyiz. Ancak sosyal problemlerin birçoğunun kapsamında sapan davranışın olduğu söylenebilir. Sapma toplumun normlarından ve değerlerinden ayrılan bir davranış biçimi olduğu gibi aynı zamanda bazı sosyal problemlere kaynak teşkil edebilmektedir (Burkay, 2009: 297). Her sapma davranış bir suç olarak nitelendirilmezken; her suç içerisinde sapma bir davranış olarak nitelendirilmektedir.

Sosyolojide toplumsal düzenin nasıl oluştuğu ve nasıl sürdürüldüğü konusu en ilgi çeken konulardandır. Bir eylemin sapkın ya da suçlu olarak nitelendirilmesi ancak bir toplum ve bir sosyal grup içinde olabilir. Ama sapkınlığın toplumdan topluma farklılaşması da tek tip bir tanım getirmeyi güçleştirmektedir. Bir eylemin sapkın olarak nitelendirilebilmesi toplumun yapısı, norm ve değerleri ve yasalarıyla ölçülebilirken; toplumsalın nasıl kurgulandığı ve güç dengelerinin nasıl oluştuğu da önemlidir. Ayrıca sosyal norm ve değerler sapkını belirlerken, sapkın olmayan ya da sapkınlığı görünmeyen birey için sorun yoktur. Sapma

bireyin toplumsal değerinin aşağı çekilmesi ve değersizleştirilmesi olarak da görülebilir (Sarı, 2013: 41). Sapma, toplumsal kural ve normların dışında yer alan bir durumu ifade etmektedir.

Suç kavramı, değer belirten bir yapısı olduğundan dolayı bir değer sistemini önceler. Değer sistemlerinin oluşumu için belirli bir referans noktasına ihtiyaç vardır (Kınacı, 3). Suç gerçekliğini, ilişkili olduğu tüm değişkenler bağlamında analiz etmek veya suçta etkili olan unsurları/kaynakları bütüncül bir çerçevede ele alabilmek, interdisipliner ve multi-disipliner bir çabayı gerektirmektedir (Kızmaz, 2005, s. 172). Modern ceza hukuku sistemlerinde suç esas olarak çeşitli unsurlarıyla tanımlanmaktadır. Bunlardan ikili ayrım dedikleri teoriye göre suç, kusurlu irade ile işlenen bir fiildir. Dolayısıyla suçun bir maddi (objektif), diğeri manevi (sübjektif) olmak üzere iki genel kurucu unsuru bulunmaktadır. Üçlü ayrım adlı teoriye göre ise suç, biri tipik fiil (davranış), diğeri ise hukuka aykırılık ve üçüncüsü ise kusurluluk olmak üzere üç genel kurucu unsurdan oluşmaktadır (Erjem, 2021: 173).

Suç ve suçluluğu açıklama çabası olarak formüle edilen sosyolojik kuramların sayısı bir hayli fazladır. Suç kuramlarının bu denli fazla olması, suç olgusunun karmaşıklığı ve suç işleyenlerin sahip oldukları farklı suçlu profillerinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifade ile; gerek çok sayıda suç türünün olması (hırsızlık, tecavüz, zimmete para geçirme, adam öldürme, dolandırıcılık, rüşvet, gasp v.b), gerek suçlulukla ilintili çok sayıda değişkenlerin var olması (yoksulluk, işsizlik, eşitsizlik, suçlu akran grubu, sorunlu aile yapısı, göç, alkol ve uyuşturucu, yerleşim yerinin özelliği, kültür, formel ve enformel denetim unsurlarının zayıflığı, damgalanma v.b) ve gerekse de suç işleyenlerin sahip olduğu bireysel özelliklerinin (yaş durumları, medeni durumları, mesleki yapıları, sosyalleşme biçimleri, cinsiyet durumu v.b) farklılık arz etmesi gibi nedenler, suç olgusunun çok perspektifli açıklamasını gerekli kılmıştır. Ancak, geliştirilen sosyolojik suç kuramlarının hiç biri tek başına, suçluluğun mükemmel formülasyonları olarak görülemez (Kızmaz, 2005: 150).

Bireyi temel alan görüşler, her kişilik yapısının kendine özgü davranış türlerine sahip olduğundan dolayı kişilik tiplerini belirlemek ve sınıflandırma yoluna gitmektedir. Özellikle kişilik tiplerinden hareket eden bireyi temele alan görüşler suçluluğu; ya kalıtsal, kazanılmış, biyolojik karakteristiklerle açıklanmakta ya da kişilik yapısı ve mizaç özelliğinden hareket etmektedir. Grup etkenlerine ve sosyo-kültürel faktörlere bağlı oluşturulan kuramlar ise; suçluluğun öğrenilmiş bir olgu olduğunu ve grup yaşamına bağlı bir sorun olarak ortaya çıktığından hareket etmektedir (Yavuzer, 2011). Sosyolojik yaklaşımlardan birini oluşturan ve çalışmamızın kuramsal yönünü oluşturan yapısal işlevselcilik yaklaşımı da sosyo-kültürel faktörler üzerinden suç olgusunu anlamaya çalışmaktadır.

Yapı kültürel yapıdan beslenmekle birlikte, bir grubu temsil eden normatif değerler sistemini ifade etmektedir. Bu anlamda, normların uyumu ya da çatışmaları ölçüsünde toplumda suça rastlanmaktadır. Öte yandan, toplumsal yapıyı kişilerin yer aldığı ilişkiler sistemi olarak da ifade ettiğimizde suçun varlığı sosyal bağların zayıflığı veya güçlülüğüyle doğru orantılıdır. Öte yandan, kültürel ve toplumsal yapılar arasındaki kötü bütünleşimin bir sonucu olarak da suç karşımıza çıkmaktadır (Yücel, 2004: 20). Toplumsal yapıyı bireylerin etkileşimi olarak değerlendirmek mümkündür. Bireyler belirli bir yapının içine doğarlar, dolayısıyla bireylerin rolleri içine doğdukları toplumsal yapının düzeni tarafından belirlenir. Rolü toplumsal yapı tarafından belirlenen birey, aynı zamanda toplumla arasındaki etkileşime göre kendisini belirleyen toplumu tekrar belirler (Kongar, 2013: 35).

Toplumsal yapı yaklaşımı, sosyal organizasyon ve kültür örüntülerinin insan davranışı üzerinde etkili olmasından dolayı, suçun ancak yapısal özelliklerle açıklanabileceği temelinden hareket eder. (Dolu, 2012: 207.). Suç insan davranışını etkileyen sosyal değişim normları, değerler, kurumlar ve yapılar olmadan açıklanamayacak bir fenomendir. Bunun nedeni, değişen norm ve değerlerin dolayısıyla toplumsal yapının insan ilişkileri üzerindeki etkisidir (İçli, 2007: 90.). Bu anlamda suçun yapısal analizinde odaklanılması gereken durum, suça neden olan faktörler ve faktörlerin birbirleriyle olan ilişkisidir.

SUÇ TÜRLERİ AÇISINDAN ÇOCUK SUÇLULUĞU

Suç ve suçluluk, insanlığın var olmasından itibaren toplu halde yaşamanın bir sonucu olarak ön plana çıkan kavramlardır. Suçluluğun önemli boyutlarından birini çocuk suçluluğu oluşturmaktadır. Çocuk Koruma Kanununda suça sürüklenen çocuk, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk olarak tanımlanmıştır. Çocuk suçluluğu üzerine yapılan çalışmalarda, genelde çocuk suçluluğu

kavramını tanımlamaktan çok, çocuğu suça iten etmenler üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir. Çünkü çocuk suçluluğu, suç davranışını etkileyen toplumsal unsurlardan bağımsız olarak tanımlanamamaktadır. Bununla bağlantılı olarak suç işleyen çocuk kavramı yerine suça itilen, sürüklenen ya da karışan çocuk kavramının kullanılması doğrudur çünkü çocuk; kişilik gelişimini henüz önemli ölçüde tamamlayamadığı için riskli sosyal çevredeki kişilerin yönlendirmesi ve teşviki ile suç davranışını gerçekleştirme noktasında yetişkinlere göre daha kolay manipüle edilebilmektedir. Çocukları suçtan koruyamamak; yalnızca toplumun çeşitli biçimlerde zarar görmesine sebep olmamakta, aynı zamanda çocuklar suçun eyleyicisi olarak suçun bedeli ile bireysel olarak, ağır biçimde yüzleşmektedir. Özellikle on iki yaşının üstünde olup, cezai sorumluluğu olan çocuklar açısından, 5395 sayılı Kanun'da yer alan tedbir kararlarının alınması ile başlayan süreç, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararından sonra yeniden suça karışan çocuklar açısından hüküm giyme ile sonuçlanabilmektedir (Karataş, Erükçü-Akbaş ve Gülhan-Orhan, 2020: 138).

Çocuk suçluluğu ile ilgili hemen tüm araştırmacıların tanımlamalar içerisindeki ortak değerlendirmeleri, suç davranışı sergileyen çocuğun, suça itilmiş çocuk olarak kabul edilmesidir. Suçluluk üzerine yapılan tanımlamalar, temelde çocuk suçluluğunu da kapsamaktadır. Ancak çocuk suçluluğu kavramı bu genel tanımlamaları yaş faktörü ile sınırlandırmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1. Maddesine göre 'daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır'. Bu genel tanımlamadan hareketle 18 yaşını doldurmamış her birey yasalarda suç sayılan bir eylemi gerçekleştirdiği zaman çocuk suçlu sayılabilir (Erkan ve Erdoğdu, 2006: 81).

Çocuk hakları olarak nitelendirilen pek çok beyanname ve anlaşma gerek bağımsız bir metin gerekse insan hakları genel çerçevesi içerisinde ifade edilerek insanlığın hizmetine sunulmuştur. Bütün uluslararası sözleşmeler esasen çok büyük hak ihlalleri sonrasında zaruretten ortaya konmuştur. Bunun en şiddetlileri I. ve II. Dünya Savaşları'dır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra pek çok uluslararası kuruluş, anlaşma, birlik, teşkilat bu dönemden sonra kurulmaya başlanmıştır. 20 Eylül 1954 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilerek yayımlanan Çocuk Hakları Evrensel Beyannamesi bu konuda atılan ilk en önemli adım olmuştur. Çocuğun toplumda bireysel yaşantısını sürdürebilmesi için her yönüyle hazırlanmasının ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda ilan edilen ilkeler ve özellikle barış, değerbilirlik, hoşgörü, hürriyet, eşitlik ve dayanışma ruhuyla yetiştirilmesinin gerekliliğini göz önünde bulundurarak, çocuğa özel bir ilgi göstermenin gerekliliğinin, 1924 tarihli, Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi'nde ve 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Örgütü Genel Kurulunca kabul edilmiştir. 1982 yılında kabul edilen anayasamızın 41. Maddesinde Ailenin Korunması başlığı altında ananın ve çocuğun korunması için gereken tedbirleri alma görevini devlete yükler. 42. Maddesinde çocuğun eğitim öğretim hakkını garanti altına alır. Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. 50. Madde çocukların çalışma hakkını garanti altına alır. 60. Madde çocukların sosyal güvenlik sorumluluğunu devlete yüklemektedir (Kocatepe, 2013: 14-20). Çocukların korunması ve suç teşkil edecek davranış kalıplarından uzak kalabilmeleri açısından hem ulusal hem de uluslararası anlamda alınan tedbirler son derece önemlidir. Suç veya çocuk suçluluğu konu edildiğinde her ülkenin kendi içsel dinamikleri çerçevesinde şekillenen bir süreç ve koşullar bulunmaktadır.

Suçun oluşmasında çeşitli faktörler vardır. Bunlardan bir kısmı okuldan, bir kısmı aileden bir kısmı ise toplumsal yapıdan kaynaklanabilir. Bu faktörleri daha ayrıntılı bir şekilde inceleyebilmek için Türkiye ile ilgili bazı istatistiklere göz atmak gerekir. İstatistiklere göre, tahminen 9 milyon çocuk yoksulluk sınırının altındadır. Beş yüz bin kadar sokak çocuğu veya sokakta çalışan genç bulunmaktadır. Gelişme ve büyüme çağındaki her üç çocuktan biri beslenme bozukluğundan yeteri kadar gelişmiyor. Her üç bin çocuk veya genç sigaraya başlıyor ve 6-14 yaş grubunda bir milyon çocuk çalışıyor. Bu çocukların%30'u okula gitmiyor, büyükçoğunluğu gayet sağlıksız koşullarda çalışmak zorunda bırakılıyor. Doğal olarak bu olumsuz şartlar suçun oluşmasında uygun zemin hazırlanmakta ve çocukların suça yönelmesinde önemli rol oynamaktadır (Buluç, 2007: 11).

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, herhangi bir şekilde istatistiksel prosedürler ya da başka bir sayısal araç olmaksızın bulguların üretildiği araştırma olarak anlaşılabilir. Nitel araştırmada çeşitli ampirik araştırmaların kullanılması örnek olay, kişisel deneyim, hayat hikayesi, mülakat, gözlemsel, tarihsel, etkileşimsel ve görsel metinler, bireylerin hayatlarındaki önemli anların ve anlamlarının

tanımlanmasıdır (Altunışık vd. 2007: 248). Nitel araştırma olay ve olguların daha derinlemesine incelenmesine fırsat sunmaktadır. Nitel araştırma ile suç olgusuna neden olan dinamikler anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden derinlemesine mülakat tekniğine yer verilmiştir. Derinlemesine mülakat ya da görüşme tekniği, nitel araştırmada kullanılan veri toplama tekniklerinden biridir. Nitel araştırmada görüşme, temel veri toplama araçlarındandır. İnsanların gerçekliğe ilişkin algılarına, anlamlarına, tanımlamalarına ve gerçeği inşa edişlerine vakıf olmanın iyi bir yoludur. Aynı zamanda, başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntemlerdendir (Punch, 2011: 165-166). Derinlemesine mülakat suç olgusu ve özellikle çocuk suçluluğuyla ilgili detaylı veriler elde etmemize olanak sağlamaktadır.

Çalışmanın evrenini Erzurum kent merkezi oluştururken örneklemini ise, kent merkezinde yaşayan eğitimciler oluşturmaktadır. Eğitimcilerin çocuklarla birebir iletişim halinde olmaları, eğitim gören çocukların davranışlarını, aile ve kültürel yapılarını analiz edebilme niteliklerinden dolayı eğitimciler örnekler olarak tercih edilmiştir. Rastgele örneklem tekniğiyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda çalışmanın alan araştırması kapsamında Erzurum kent merkezinde 5'i kadın 4'ü erkek olma üzere toplamda 9 eğitimciyle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar görüşülen kişilerle yüz yüze yapılmış ve görüşmelerde görüşme yapılan kişilerin izni kapsamında ses kayıt cihazı kullanılmıştır.

BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmada alan araştırmasından elde edilen bulgular çerçevesinde analizlerde bulunulmuştur. Alan araştırmasında elde edilen bulgular tematik olarak tasniflenmiş ve görüşmecilere ait demografik verilere (Cinsiyet, yaş, eğitim durumu) yer verilmiştir.

Ailenin Rolü ve İşlevi

Aile toplumun en küçük yapısını oluşturmaktadır. Aile, toplum içindeki öneminden dolayı, her toplumda sürekli analiz edilen ve önemli veriler elde edilmeye çalışılan bir kurum olmuştur. Aile, toplumu, üyeleri kanalıyla etkileyip şekillendirmektedir. İnsanların üzerinde ortaklıkla anlaştıkları bir konu vardır ki; bu da çocukların toplumun geleceği olduğu gerçeğidir. Çocuğun gelişimi de, ailenin kendisine vereceği yönlendirmelerle, eğitimle, terbiyeyle ve motivasyonla şekillenir. Bireyden, içinde yaşadığı toplumda, sağlıklı ve sosyal bir etkileşim örüntüsüne sahip olması beklenir (Erdoğdu, 2005: 108). Sözü edilen etkileşimin sağlanması ve nasıl olması gerektiği ilk olarak aile içerisinde öğrenilmektedir. Çocuğun ilk çevresi olan aile, çocuğun toplumsallaşmasında, toplum kurallarını öğrenmesinde ilk basamak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sürecin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi çocuk için elzem olan bir durumdur. Sağlıklı sürdürülmediği takdirde, çocuk sapma ya da suç teşkil edecek tutum ve davranışlar sergileyebilmektedir. Dolayısıyla suç olgusu gündeme geldiğinde aile faktörü önemli bir dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailenin suç üzerindeki etkisi ise şu şekildedir:

En temeli ailedir. Aileden aldığın eğitim suçtur. Çocuklara yalan söylemek yanlış diyorsun, ama sen yalan söyleyince tutmuyor. Çocuk senin hal hareketlerinden, davranışlarından yalan söylemeyi öğreniyor. Hapishanede olan birisinin ailesini tanıyorum. Çocuğuna başkalarını ezmesini tavsiye etmiş. Baba eğitimci olmasına rağmen bunu yapmış. Vur kır bu şekilde öğretmiş. Baba sonradan pişman ama başta yanlış yaptı. (G2, Kadın, 35, Lisans, Öğretmen).

Suç işleyen kişilerin aileleri ya da suç işleyen ailelerin temeline baktığında sevgisizlik ve saygısızlık var. Herkes bugünü kurtarmanın peşinde. Yarını düşünen yok. Bugün doydum tamam, yarın başka bir şekilde doyarım. (G7, Kadın, Lisans, Öğretmen).

Sen karışamazsın, ben büyüdüm diye istediğini yapma özgürlüğüne sahip olduğunu zannediyor. Bazı ailelerde iletişim kopukluğu olunca o onu anlamaz o onu anlamaz herkes kendi haline yaşar. Arkadaş bir insanın hem düşmanı olur hem dostu olur. Bu da aileden kaynaklanıyor. Aile takip etmezse arkadaşı kötü yola da sürükler. (G1, Erkek, 45, Lisans, Öğretmen).

Suça tek başına ekonomi etki edemez. Birinci etken ailedir. Ailenin ahlaklı çocuk yetiştirip yetiştirememesi bulunur. Babasından annesinden neyi görüyorsa onu yapacaktır çocuk. Ahlakı veren ailedir. İkincisi,

yaşadığı ortam önemlidir. Sen ne kadar ahlaklı bir çocuk yetiştirmeye çalışırsan çalış çevre kötüyse, yaşanılan yer kötüyse çocuğa olumsuz şekilde yansıyacaktır. (G8, Kadın, 32, Lisans, Öğretmen).

Suç olgusu, çeşitli faktörlere dayalı olarak gerçekleşen bir durumdur. Özellikle çocuk suçluluğu söz konusu olduğunda tek bir faktör yerine birçok faktörün devreye girdiği görülmektedir. Bunlardan en önemlisi ailedir. Toplumsallaşma sürecinde çocuğun ilk çevresi olan aile, çocukların suç işlemelerinde ya da suç teşkil edecek davranış kalıplarının önüne geçmesinde merkezi bir konuma sahiptir. Aile içi ilişkiler özellikle bireylerin birbirleriyle olan tutum ve davranışları, sağlıklı bir ortamda cereyan etmediği takdirde çocuklar, sapma veya suç teşkil edecek tutum ve davranışları sergileyebilmektedirler. Çeşitli aile yapıları, aile içi ilişkileri ve ailenin bulunduğu çevre kapsamında çocukların farklı suç kalıpları içerisinde yer aldıkları görülmektedir. Bu durum ise şu şekildedir:

Suç ve aile arasında kesinlikle bir ilişki var. Mahalle başında öğretmenlik yaptım. Öğrencilerimde babanın ya da annenin yaptığı yasadışı işleri çocuklar devam ettiriyor. Mahalle başında daha çok uyuşturucu, hırsızlık en çok da fuhuş vardı. Fuhuşu geçim kaynağı olarak görüyorlar. Çok normal fuhuş orada. Çocukların anneleri bile o işi yaptıkları için, çocuklara çok normal geliyor. Sermaye gerektirmeyen bir şey bu onlar için. Ailece bu işi yapıyor olmaları bana çok ilginç gelmişti. Çocuklar analarını satıyorlar. Aile ilişkileri çok anormal. Şiddete dayalı bir aile ilişkisi mevcut. Babanın anneye, annenin çocuğa, anne ve babanın çocuğa, ailelerin birbirlerine karşı şiddet vakaları çok fazla. Annesi fuhuş yapan çocuklar bir tık daha fazla hırçın oluyordu. Annelerinin ne iş yaptığını diğer çocuklar biliyordu. Bu konuda çok dalga geçildiği için ve yüzüne çok vurulduğu için çocuklarda da aşırı bir hırçınlık oluyordu. Öyle bir öğrencim vardı hatta. Daha sonra o öğrencimin de o tarz işler yaptığını duydum. Bir gün okula gittim öğrencilerimin yüzde sekseni yok. Gece fuhuş operasyonu olmuş. Öğrencilerimin yarısından çoğunun babası tutuklanmış mesela. Gittim ki okulda öğrenci yok. En son mezun ederken öğrencileri teker teker yeni çıkıyordu içerden babaları. Fuhuş çok var, satan da sattıran da çok fazlaydı. (G9, Kadın, Lisans, Öğretmen).

Aile ile iletişimleri sıfır. Anne baba birlikteliği olmayan çocuklarda suç potansiyeli oluyor genelde. Ayrıca bu tarz sorunlu bireyleri çok zengin ailelerde karşılaştım. Çok zengin, çocuğun her istediğine onay verilmiş. Çocuk bu sefer her istediğini elde etme potansiyeline kavuşuyor. Bu da çocuğu suça itiyor. Bu söylediğim olaylar Dadaşkent ve Yakutiye'de gördüğüm örnekler. Merkez ilçelerde suç potansiyeli daha yüksek oluyor. (G3, Erkek, 36, Lisans, Öğretmen).

Suç işleyen kişiler ya da meyilli kişiler ve ailelerinin örgün eğitimi tamamlama yönünde zayıflar. Yüzde doksan dokusu ortaokulu bitirmeden sonlandırıyorlar. Ya hapse düşüyor ya okuldan uzaklaştırma alıyor. Örgün eğitimi tamamlayamıyorlar. Genelde hırsızlık oluyor, yaralama oluyor. Meslek hayatımda karşılaştığım durumlar bunlar. (G7, Kadın, 29, Lisans, Öğretmen).

Her şeyde aile etkili. Ailede güzel bir ortamın varsa sorun yok. Ama ilgisizlik, sevgisizlik çocukları çok kötü etkiliyor. Ben Hilalkentte yani Yakutiye'de yaptım. Sanayi'de yaptım öğretmenlik. Sanayi çok değişikti benim için. Hapiste yatan, cinayet işleyen bir sürü aileler vardı bizde. Tek tük değildi, okulun yarısı bu şekilde bir aileye sahipti. Onların çocukları da saldırgandı. Hemen hemen hepsi şiddete meyilliydi. Okul tablet dağıtıyordu. Tablet isteme şekilleri bile bir garipti. Çocuğun annesi geliyor, o bile garip. Müdürle, müdür yardımcılarıyla öğretmenlerle çatışma halindeler hep. Hep şiddet. Diğer sınıfta arkadaş anlatıyor, öğrenciler "hocam canım sıkıldı" deyip sınıftan çıkıyorlarmış izin almadan. Kural da tanımıyorlar. Öğretmen izin vermiyor, müdür devreye giriyor, yok baş edemiyorsun. Geçim sıkıntısı da çok etkili. Geçim sıkıntı yaşayan aileler daha problemli. Borç ödeyemiyor, haciz öğrencilerimin ailelerinde temel problemdi. Burada başka bir aile vardı, o aile ismi çok yaygın, herkes korkuyordu. Müdür bile bir şey söyleyemiyordu. Sıkıyorsa üstele, bir bakıyoruz ki okul basıldı. O aile bir bakmışsın yol ortasında bir adamı vurmuş. Suç işlemekten kaçınmıyorlar. Dağ mahallesinde bir okulda arkadaşım var. Orası benim bulunduğum okuldan daha kötü. Anlatıyorlar, inanamıyorsun. Bir film sahnesi mi acaba diyorsun. Bu ailelere baktığımda ailelerin eğitim seviyesi de düşük. En fazla ilkokul 3. Sınıf. Çoğu aile okuma yazma bilmiyor. (G4, Kadın, 33, Lisans, Öğretmen).

Suçu etkileyen sadece aile değil, çevre değil, ekonomi değil. Hepsi birlikte etkili bence. Tek tek sebep olamaz. Sanayideki öğrencim geçen diyor ki, hocam gece canım sıkıldı 10'da evden çıktım gece 1'de eve geldim. Arabayla dolaşmış. Kimsenin haberi yok. Aile ilgisiz. O yaştaki bir çocuğun o saatte dışarıda ne işi var. Birine çarpabilir. Ailenin umurunda değil. Daha bunlar 6. sınıf öğrencisi.(G8, Kadın, 32, Lisans, Öğretmen).

Yakutiye'de ailelerin suça bakışı, çok normal. Önemsemiyorlar. Yatar çıkar bakışıyla bakıyorlar. Çok normal suç onlarda. Bazı aileler alkışlarla içeri gönderiyor çocuklarını. Her türlü suç buna dahil.. (G5, Erkek, 30, Lisans, Öğretmen).

Kesinlikle suç ile aile ilişkisi çok fazla. Sen öğretiyorsun değerleri, kültürü. Çocuklara okulda hırsızlığın kötü bir şey olduğunu öğretiyorsun, eve gidiyor babası bir hırsız. Çocuğa ekmek getir diyor, ama nasıl getireceğini söylemiyor. Çalarak getiriyor adamın umurunda değil. Toplumun kurallarına göre yaşanılan yerlerde suç oranları biraz daha aşağıya çekiliyor. Bazı durumlarda inancın da etkili olduğunu düşünüyorum. İnançlı gibi görünüp alttan alta suç işleyen insanlar var. Yakalanmadığın sürece suçsuzsun mantığı var ya. Bunlar da gizli suçlar. Bunların da elit kesimde daha çok yaşandığını düşünüyorum. Uyuşturucu, hırsızlık elit demek istemiyorum, maddi sıkıntısı yaşanan yerlerde daha fazla görülmektedir. (G1, Erkek, 45, Lisans, Öğretmen).

Aile içi ilişkiler, ailelerin yapıları ve ailenin bulunduğu çevre, çocukların suç işlemelerinde önemli bir yere sahip oldukları görülmektedir. İlk olarak; aileler geçimlerini sağlarken hangi tür işlerle uğraşıyorlarsa çocuklar da onları örnek ya da model almaktadır. Sözü edilen işlerle uğraşırken aile bireyleri hangi tutum ve davranışı sergiliyorsa çocuklar da aynı tutum ve davranışı sergilemektedirler. Aileler arasında geçimlerini hırsızlıkla sağlıyorsa aile içerisinde çocuklardan beklenen davranış da bu yönde olmaktadır. Aile içerisinde fuhuş yaygınsa çocukların da buna yönelik davranış ve tutum sergilenmesi beklenmektedir. Suç kategorisinde olan bu davranışlar, aileler ve dolayısıyla çocuklar için normal kabul edilen bir durum haline gelmekte, suç teşkil edilen davranışlar devam etmektedir. İkinci olarak; Aile içi ilişkiler şiddete dayalı ve sözü edilen şiddet çevreye de yansıyorsa çocuk da bu davranış kalıbını öğrenerek büyümekte ve suç teşkil eden davranış kalıbını öğrenmektedir.

Ailede suç işleyen kişilerin veya suça eğilimli bireylerin bulunması, gelişimsel olarak taklit ve model alma döneminde olması nedeniyle çocuğun suça sürüklenmesinde etkin rol oynamaktadır (Karataş, Erükçü-Akbaş ve Gülhan-Orhan, 2020: 139). Örnek ya da model alınan her tutum ve davranış, çocuk için normal kabul edilmektedir. Dolayısıyla model alınan herhangi bir sapmaya ya da suç teşkil eden davranışı sergilemekten kaçınmayacaktır.

Üçüncü olarak; ailelerin aile bireylerine yönelik sevgi ve ilgi yönünden eksik bir ortam sunması, çocukların suç işlemelerine neden olmaktadır. Özellikle ailelerin çok iyi eğitim seviyesine sahip olup olmaması ya da ekonomik yönden güçlü olup olmaması fark etmeksizin aile içerisinde sevgi ve ilgi eksikliği çocukların suç işlemelerinde etkili olduğu görülmektedir.

Eğitim Süreçleri

Bireylerin toplumsal beklentilere uygun davranış sergilemelerinde veya toplumsal düzen paralelinde istendik davranış değişikliği gerçekleştirmelerinde, öğrenim/eğitim gerçeği büyük bir önem arz etmektedir. Eğitim, bireyin toplumsallaşmasında güçlü bir sosyalleştirme aracı olmasının yanı sıra, ilişki ve davranış biçiminin oluşumunda da önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Özellikle, şiddet unsurlarını büyük ölçüde bünyesinde barındıran geleneksel yapılarda veya gruplarda, eğitim faktörünün bir toplumsal çözelti gibi fonksiyon icra ettiği görülmektedir (Kızmaz, 2004: 292). Bu anlamda eğitimin suç olgusu üzerindeki etkisi ise şu şekilde ifade edilmiştir:

Suça meyilli olan insanlar genellikle 5. Sınıf ve 8. Sınıf farkını anlatayım. 5. Sınıf öğrencilerinden genellikle konuşmazlar, iletişimleri sıfırdır. Genelde gözlerinin içine bakmazlar konuşurken. Bunlar daha çok Yakutiye'de yer alan okullardaki örneklerden söylüyorum. Suç işlemeye meyilli olan öğrencilerde konuşma sıklığı çok az olur. İnsanın gözüne bakmadan konuşurlar. Genelde bazen dalarlar. Genelde aile yapıları parçalanmıştır. Genelde anne ve babaları hapistedir. Çocuk ergenliğe geçtiği zaman içindeki eksiklikleri ortaya çıkarıyor. Nedir bunlar? Eksikliği parasalsa hırsızlık yapıyor. Babası annesine şiddet uygulamışsa, bu sefer kendisi başkalarına başka erkeklere şiddet uygulamaya başlıyor. 12 ile 15 yaş arasındaki suç profilleri bu şekilde gelişiyor. (G3, Erkek, 36, Lisans, Öğretmen).

Ortaokul seviyesindeki çocuklar daha küçük çapta suç işlerken, lisedekiler olayı daha da büyütüyorlar. Hırsızlık, uyuşturucu, kızlar fuhuşa yöneliyor. Liseden sonra hepsi kız kaçırıyor, istisnasız. Ya da kızlar kaçıyor. Mahallebaşı benim için master yani. (G9, Kadın, 34, Lisans, Öğretmen).

Eğitim başlı başına bir ekol. Alırsa gider almazsa sorun olur. Bence suçun eğitimle çok ilgisi yok. Dönüp dolaşıp yine aileye gidiyor olay. (G1, Erkek, 45, Lisans, Öğretmen).

Çocukların okul seviyeleri ya da kendi yaş gruplarına bağlı olarak suç işlemede ya da suç profillerinin değişmesinde farklılıklar bulunmaktadır. Eğitim kademelerinin daha ilk çağlarında suç oranlarının düşük olduğu, suç işlense bile basit suçlar kategorisine dâhil edilecek suçlarla karşılaşıldığı yönündedir. Eğitim kademesi yükseldikçe suç profillerinde ve suç işleme oranlarında artış olmaktadır. Sözü edilen artışta çevresel faktörlerin yanı sıra çocukların ergenlik dönemi gibi faktörlerin büyük rol oynadığı görülmektedir. Ayrıca eğitimin suç oranlarını düşürmede etkili olsa da yine en önemli faktör olarak aile gösterilmektedir. Aile bireylerinin eğitim durumları önemli bir dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile bireylerinin eğitim seviyeleri, çocukların eğitim ve öğretim durumlarına ve çocukların suç teşkil edecek davranışları sergileyip sergilememesini de etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum ise şu şekildedir:

Eğitim seviyesi suçu illa ki etkiler ama yüzde yüz bir engellemeden bahsedilemez. Eğitim seviyesi çok yüksek bir ailede yetişmiş bir çocuk ile eğitim seviyesi düşük bir ailede yetişmiş bir çocuk aynı değil, olamaz. Sanayide görev yaptığım okulda ailelerin eğitim seviyesi çok düşüktü. Ya okuma yazma bilmez ya da ilkokul üçüncü sınıftan terk. En iyisi lise mezunu baba vardı o da çok değil bir elin parmaklarını geçmez. Birçok aile okuma yazma bilmiyor. Erken yaşta evlenen aileler vardı. Eğitim seviyesi yüksek aileler biraz daha bilinçli. Çocuklarda eksik görülen bir şey nasıl telafi ederiz diye çabalıyorlar. Okumanın nasıl olduğunu biliyorsun. Sana neler kazandırdığını biliyorsun. Diğer aileler bilmiyor ve en kötüsü kendinde sıkıntı olduğunu da bilmiyor ve kabul da etmiyor. Bilinçli olmayan ailelerin çocuklarına da desteği yok. Okursa okur okumazsa sanayiye ya da keresteciye veririm. Derdine bile düşmüyor. (G4, Kadın, 33, Lisans, Öğretmen).

Eğitim seviyesi yüksek olan ailelerde de var suç. Hiç beklemezsin ama onlar daha büyük suçlar işliyor. Bilinçli olmayan ailelerde daha küçük çaplı suçlar işleniyor. Gasp, hırsızlık, adam yaralama gibi suçlar var. Eğitim seviyesi yüksek ailelerde suçlar daha farklı, daha büyük hatta o kadar ki suç işlediğini bile anlayamıyorsun. Bu aile tipinin de sorunu biraz daha bencilce yetiştiriliyorlar. (G2, Kadın, 35, Lisans, Öğretmen):

Bir çocuk aileden neyi görüyorsa onu yapıyor. Ailesinde hırsızlık varsa, o onun için normalleşiyor. Suç olmaktan çıkıyor belki. Bir güç yoksa o suç işlenebilir. Yakalanmıyorsan kişi için o suç olmaktan çıkar. Yakalanıyorsan o zaman suç olur. Eğitim oranı yükseldikçe ve ailede alınan eğitim oranına göre suç profili değişiyor bence. Bu sefer gizli suçlar ortaya çıkıyor. Aile içi ensest ilişkiler. Eğitim seviyesi yüksek insanların da bu tarz ilişkileri olduğunu düşünüyorum. Öğrencilerimin arasında çok karşılaşıyorum. Kız çok hüzünlü, iletişim kurmaya başlayınca bakıyorsun ki baba doktor, mühendis. Şaşırıp kalıyorum. Kişi neyi bastırıyorsa onunla alakalı bir suç işliyor muhakkak. (G8, Kadın, 32, Lisans, Öğretmen).

Ailelerin eğitim seviyesi çocukların eğitim ve öğretim hayatlarını etkilediği gibi toplumsallaşma sürecinde de merkezi bir öneme sahiptir. Eğitim seviyesi yüksek olan ailelerin, çocukların eğitim ve öğretim hayatında bilinçli bir şekilde etkileri ve destekleri söz konusudur. Çocukların eğitim hayatlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri yönünde çocuk ve ebeveynleri arasında bilinçli bir etkileşim söz konusudur. Eğitim seviyesi düşük ailelerde sözü edilen bilincin düşük olduğu görülmektedir. Eğitim ve öğretimin sadece çocuğun sorumluluğunda olan bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Yine eğitim seviyesi düşük ailelerin çocuklarında suç teşkil edecek tutum ve davranış kalıplarına rastlanılmaktadır. Basit suçlar kategorisine dâhil edilen suçlar yoğunlukta görülmektedir. Fakat ailelerin eğitim seviyesi yükseldikçe suç işleme oranlarında azalma söz konusu olsa da çocukların işlediği suç profillerinin değiştiği görülmektedir. Basit suçlar kategorisinin yanı sıra basit olmayan vasıflı suçlarla da karşılaşılmaktadır. Bu durumda ailelerin çocuk üzerindeki baskısı ya da ilgisiz tutum ve davranışlarının büyük rol oynadığı görülmektedir.

Ailenin önemli görevlerinden biri de çocuğunu eğitme işlevidir. Her aile bu görevini yeterince karşılamak zorundadır. Çünkü sağlıklı toplumların oluşmasında temelin ilk basamağı ailede atılır. Çocuk suçluluğunun önlenmesinde çocuk ve ailelerinin karşılaşılan sorunlarla nasıl başa çıkılacağı öncelikle bir eğitim sorunudur ve özellikle anne baba eğitiminin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Anne ve babalar, aşırı koruma ve hoşgörünün egemen olduğu disiplin anlayışı kadar aşırı sert ve otoriter davranışlar da çocuğu olumsuz etkilemektedir. Çocuğun ruhsal açıdan sağlıklı büyümesinin ön koşulu aile içindeki tutarlı davranışlar ve çocuğa verilen eğitimdir. Anne ve babaların çocukların suça yönelmeden önce nasıl bir tutum ve davranış sergileyeceği, suç işlendiyse neler yapabileceklerinin bilincinde olmaları gerekir. Çocuk, okul hayatına

başladığında da aile, çocuğun eğitimi konusunda ona yol göstermek, onu yönlendirmek, çocukla sürekli olumlu iletişim halinde olmak zorundadır (Ereş, 2009: 93).

Ekonomik İlişkiler

Doğadaki bütün canlılar gibi insanlar da yaşamlarını sürdürebilmek için yemek, içmek, barınmak gibi zorunlu gereksinimlerini karşılayabilmek ve varlıklarını yok edebilecek biyolojik ve doğal tehditlere karşı korunmak zorundadırlar. Toplumsal yaşamın temelinde üretim ve bölüşüm ilişkilerinin oluşturduğu somut kurumlar bulunur. Toplumsal yapının merkezini oluşturan üretim ve bölüşüm ilişkilerinin incelenmesi, ekonomi kurumuna ait olan tanımlamalardır (Topses, 2016: 35). Toplumun en önemli yapılarından birini oluşturan ekonomi ve ekonomik ilişkiler bireyler için merkezi bir öneme sahiptir. Özellikle suç olgusu söz konusu olduğunda suç oranları ve suç çeşitleri üzerinde de değiştirici ya da dönüştürücü güce sahiptir. Bu anlamda ekonominin suç olgusu üzerindeki etkisi şu şekildedir:

Eğitim öğretim yanı sıra maddiyat suça en büyük sebep olduğunu görüyoruz. Dadaşkent ve Yakutiye'nin sanayi kesimi hep maddi durumu düşük aileler yerleşmiş oralara. Oralardaki en büyük sıkıntı maddiyata yönelik sıkıntılar oluyor. Hırsızlık en çok karşılaşılan suçtur. Mendil satmak her ortamda herkesin yapabileceği iş değilmiş. Herkesin kendi bölgesi varmış. Bunda bile suça bulaşma oranı çok yüksek olabiliyor. Kırmızı ışıklar bile paylaşılmış. Sen gidip başkasının bölgesindeki kırmızı ışıkta satış yapamazsın. Bu bile, suça ortam sağlayan nedenlerden biridir. Benim öğrencilerimde çok gördüm. Bu sebeple bir gün hapiste bir gün okulda. (G3, Erkek, 36, Lisans, Öğretmen).

Erzurum'daki işsizlik, sanayi yetersizliği, istihdam yetersizliği, gençlerin boş boş gezmesi, gençleri hovardalığa sürükler. Burası merkez genç kesim hep burada. Hovardalık, hırsızlık şiddet hep bunlar arasında olur. Burada bürokrat, bürokrasi bulunduğu için onlardan saygıyı görüyoruz ve suçu tetiklemiyor. (G1, Erkek, 45, Lisans, Öğretmen).

Eğer ailelerde geçim sıkıntısı varsa, baba parayı yetiremediğinden gelip eşine şiddet uyguluyor. Ya da çocuklarını dövüyor. Çocuk da bu sefer şiddete meyilli oluyor. Bu da çok karşılaştığımız bir durum öğrenciler arasında. (G5, Erkek, 30, Lisans, Öğretmen).

Ekonomik durumun suç üzerinde etkisi bulunmaktadır. Özellikle ailelerin geçim durumu ya da ekonomik koşullar, çocukları farklı suç örüntülerine sürüklemektedir. Hırsızlık ve şiddet başta görülen suç profilleridir. Herhangi bir gelirin olmaması ya da elde edilen gelirin yetersiz olması aile bireylerini özellikle çocukları hırsızlığa sürüklemektedir. Bunun dışında geçim sıkıntısından dolayı aile bireyleri arasında meydana gelen şiddet olayları çocuklara da dolaylı bir şekilde sirayet etmekte; çocukların aynı suçu başkalarına işlemelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla ailelerin ekonomik durumları çocukların suç işlemesinde doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkisi olduğu görülmektedir.

Unutulmamalıdır ki çocuklar aile içi şiddetin görünmeyen mağdurları olmaktadır ve şiddete tanıklık etmelerinin yanı sıra çoğu kez istismara da maruz kalmaktadırlar. Aile içi şiddete tanık olan ve şiddetin doğrudan mağduru olan çocuklarda akut ya da kronik çeşitli duygusal davranışsal problemler görülmektedir (Kahraman ve Çokamay, 2016: 332). Duygusal ve davranışsal problemler çoğu kere bir suç olgusu içerisinde cereyan etmekte, çocukların suç işlemelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla ailelerin ekonomik durumları, çocukların suç işleyip işlememesinde öneme sahip olduğu görülmektedir.

Akran Grubu

Akran ilişkileri yaşamın her döneminde karşılaşılan bir ilişki türüdür. Akran ilişkileri çocukların sosyalleşmesinde, yaşama hazırlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Aynı zamanda çocuklara rol ve model olma gibi işlevi bulunmaktadır. Akran ilişkileri ya da akran grubu yaşamın farklı dönemlerinde farklı işlevlere sahiptir (Gülay, 2009). Çocukların sosyalleşmesinde etkili olduğu gibi rol-model alarak ya da baskı kurularak tutum ve davranışlar etkilenmekte; sapma ya da suç gibi davranış örüntülerini sergilemelerine neden olmaktadır. Akran ilişkilerinin suç olgusu üzerindeki etkisi ise şı şekildedir:

Ergenlik dönemindeki çocuklar daha fazla suça meyilli. Özellikle 7 ve 8. Sınıflar daha kötü. Ergenlik döneminde çocuklarda kimlik bunalımı yaşıyor. Kendilerini ispatlamaya çalışıyorlar. O yüzden o yaş

grubunda daha fazla. Bir öğrencim 6. Sınıfta çok çok iyiydi. 7. Sınıfa geçince çıldırdı. Kırtasiyeden her gidişlerinde bir şeyler çalıp getiriyorlar. En son oradaki çalışan kadın fark ediyor ve gelip okula şikâyet ediyor. O çocuğun ismini duyunca şok oldum, imkânsız dedim. Çocuk o kadar sessiz sakin ki. Diğer çocuklar onu da ikna etmişler. Sebebi ne, ilgi çekelim diye yapmışlar. Ergenlik çağında kendilerini ispatlamaya çalışıyorlar. (G4, Kadın, 33, Lisans, Öğretmen).

İki okul profilini karşılaştırayım. Birisi Yakutiye'de normal bir okul, diğeri palandökende çok iyi bir çevrede çok iyi öğrencilerin bulunduğu bir okul. Yakutiye'deki okulda öğrenciler yemek yerken sıra giriyor, ama güçlü olanlar en önde oluyor. Güçlü olanlar sıraya girmez. Gider önden yemeğini alır geçer. Kimse de karşı duramaz. Fen lisesinde öğrenciler herkes sıraya giriyor. Öğretmenler de sıraya girer. Bu çevredir. Çevreden öğrenirsin. (G6, Erkek, 43, Yüksek Lisans, Öğretmen).

Çocukların suç işlemesinde, çevrenin ve özellikle okul çağındaki çocuklar için akran grubunun etkisi büyüktür. Sosyal çevrelerinde ya da okul çevrelerinde akran grubunun sosyo-kültürel özellikleri çocukların suç işlemesine neden olabilmektedir. Akran grubuna dâhil olan çocuklar kurallar uygun bir şekilde davranıp toplumsallaşma sürecini olumlu bir şekilde sürdürürlerse grup içerisinde suç işleme söz konusu olmayacaktır. Bunun tam tersine akran grubu içerisinde ve özellikle gücü elinde bulunduranlar suç işlemeye meyilli ya da suç işliyorlarsa, gruptaki diğer çocuklar da suç işlemek zorunda kalacaklardır. Dolayısıyla akran grubunun çocuklar üzerinde olumlu veya olumsuz yönde etkileri olduğu görülmektedir.

Çevresel Faktörler

Çevresel kriminoloji, mikro düzeydeki yerlerin suçu teşvik etmede nasıl farklı roller oynayabileceğini vurgular. En sık tanımlananlardan ikisini çevresel faktörlerin suç çekici veya suç oluşturucu olduğu oluşturmaktadır (Groff, Weisburd ve Morris, 2009: 63). Özellikle toplumsallaşma sürecinde çocukların suça eğilimli olmasında ya da suç işlemelerinde çevresel faktörlerin örnek ya da model olma yönünde etkisi olmaktadır. Çevresel faktörlerin suç olgusu üzerindeki etkisini şu şekilde açıklamaktadırlar:

Sosyal çevrenin suça etkisi daha fazla. Hatta belirgin hale getiriyor. Bir insanın çevresinde uyuşturucu ticareti yapılıyor ve bayağı ciddi bir şekilde gelir elde ediliyorsa buna yatkın oluyor. Gelecek kaygısı, iş bulma pek sorunlu oluyor. Uyuşturucu ticaretine yöneliyorlar. Kısa yoldan para kazanmak daha önemli onlar için. (G5, Erkek, 30, Lisans, Öğretmen).

Sosyal öğrenme daha etkili. Annesi babası dayısı diğer akrabaları sorunlu davranışı sürdürüyorsa çocuk da bunu sürdürüyor. Yabancı gelmiyor o davranış. Çocuğa normal bir şey söylüyorsun, o hemen savunmaya geçiyor. Anlıyorsun ki bu çocuk evde şiddet görmüş. (G6, Erkek, 43, Yüksek Lisans, Öğretmen).

Şimdi farklı ilçelerde farklı okullarda öğretmenlik yaptım. Orada farklı aile yapılarından gelen farklı çocukların davranışlarına baktığımda hepsi çok farklı. Yakutiye ve Aziziye ilçelerini karşılaştıracak olursam, birisi fen lisesi, diğeri de sosyal bilimler lisesi. Fen lisesi, yüzde üç dilimlik olan öğrencileri alıyor. Diğer lise yüzde on bir dilimlik öğrencileri alıyor. Fen lisesindeki öğrenciler daha uysal, aile sevgisini almış. Şiddete eğilimli değil. Ben burada hiçbir öğrencimle sorun yaşamadım. Çevrenin, ailenin çok büyük etkisi var. Temelinde sevgi var. Fen lisesinde bizim kitaplar spor salonunda ve kapısı açık. Bir profesör hoca bir öğrencinin babası gördü ve dedi ki, hocam buranın kapısı açık kitaplar çalınabilir. Ben de dedim ki hocam çalınmaz, burada öyle bir şey olmaz. Yaz kursunda iki sınıfımız olduğu için kantinimiz açık olmadığından dolayı müdür kantine birkaç erzak koydu ve fiyatlarını üzerine yazdı. Kağıttan bir kasa yaptı içine bozuk paralar da koydu. Öğrenciler gider ne alırsa, parasını bırakır üstünü alır ve yer. Kimse o gıdaların başını beklemez. Aynı profesöre bunu anlattım hatta gösterdim de, bana dedi ki hocam aynı ülkede mi yaşıyoruz? Bunlar da bunu yaparsa mahvolduk. Bunlar en seçilmiş çocuklar. O seçilmiş çocuklar arasında kavga bile olmuyor. Her şey seviyeli. Sadece söz. Bu çocukları götür kötü okula, illa ki suç işleyecek. Çocuklar bulaşacak ve illaki suç işleyecek. Karşıdaki fırsat vermeyecek. Kendini ifade etmeye çalışsa yumruğu yiyecek. Fırsat vermeyecekler. Onlar için en önemli şey kaba kuvvet. En önemli şey ahlak, ahlakı da aile de alır. (G6, Erkek, 43, Yüksek Lisans, Öğretmen).

Tolumun düzeninin korunması için toplumun kurallarının öğrenildiği ikinci çevre ise, sosyal çevremizdir. Sosyal çevre toplumsallaşma sürecinde önemli bir yere sahiptir. Çevreden öğrenilen her tutum ve davranış çocuğun kurallara göre davranıp davranmamasının seyrini belirlemektedir. Çocuğun bulunduğu çevre,

toplumun onay verdiği tutum ve davranışlar çerçevesinde yaşam şekillerini sürdürüyorsa çocuk da buna yönelik bir yaşama deseni oluşturacak ve suç teşkil eden davranışlardan uzak duracaktır. Bunun aksine toplumun onay vermediği tutum ve davranışların sergilendiği bir ortamda çocuk da sözü edilen davranışları öğrenecektir. Bu durum ise çocuğun suç işlemesine neden olmaktadır. Karşılaştırılan iki farklı çevre ve okul ortamında, toplum tarafından onanan davranışların sergilendiği okulda çocuklar hemen hemen tüm kurallara uyarak ilişki ağlarını gerçekleştirmektedir. Diğer okulda ise, şiddet, güç, hırsızlık gibi davranışlar normal kabul edilmekte, çocuklar da bu çevre içerisinde sözü edilen suçları işleyerek yaşamaktadırlar.

Çocuk suçluların özelliklerine bakıldığında onları suça sürükleyen öncelikli nedenlerin aile başta olmak üzere sosyal çevre ve ekonomik nedenler olduğu görülmektedir. Bu çocukların aile ve arkadaş çevrelerinde suçlu bireylerin olması suçun öğrenilen bir davranış olduğunu göstermektedir. Çocuk suçlular yakın çevrelerinde suçlu bireyleri kendilerine rol model alabilmektedir. Çocuk, suç işleyen aile büyüğü ya da arkadaşı gibi olmak istediğinden onların sapan davranışlarının uygun olduğunu düşünmekte, suç işlemeyi haklı çıkaracak gerekçeler üretebilmektedir (Bağış, 2019: 216). Dolayısıyla çocuğun bulunduğu çevre, çocuk tarafından sapma davranışların normal kabul edilip suç işlemesine neden olabilecek etkilere sahiptir.

Sonuç

Her toplum, toplumsal düzeni sağlamak için belirli kurallara ve normlara ihtiyaç duymaktadır. Kurallar ve normlar, bireylerin bireylerle, bireylerin kurumlarla, bireylerin gruplarla ilişkilerini düzenleyerek bir yaşama deseni sunmaktadır. Sözü edilen yaşama deseni, toplumda belirli düzeni sağlamaktadır. Kuralların ve normların zayıfladığı durumlarda sapma ve suçluluk ortaya çıkmaktadır. Suçluluğun önemli boyutlarından birini ise, çocuk suçluluğu oluşturmaktadır. Çocuk suçluluğunu etkileyen ya da çocukları suça sürükleyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Elde edilen bulgular çerçevesinde çocuk suçluluğunda çeşitli dinamiklerin etkisi şu şekildedir:

1. Çocuk suçluluğunda, ailenin önemi büyüktür. Çocuğun toplumsallaşma sürecinde ilk önemli çevresi olan aile, toplumsal kuralların öğrenilmesinde, çocukların suç işleyip işlememelerinde merkezi bir öneme sahiptir. Aile içi ilişkiler sağlıklı bir ortamda bir ortamda sürdürülüyorsa suç teşkil edecek tutum ve davranışlarla karşılaşılmadığı saptanmıştır.
2. Ailelerin bulundukları çevre, ailelerin geçimlerini hangi tür iş ya da mesleklerle sağlıyorlarsa çocuklara da rol ve model olmaktadır. Aileler arasında geçimlerini hırsızlıkla sağlıyorsa aile içerisinde çocuklardan beklenen davranış da bu yönde olmaktadır. Suç kategorisinde olan bu davranışlar, aileler ve dolayısıyla çocuklar için normal kabul edilen bir durum haline gelmekte, suç teşkil edilen davranışlar devam etmektedir. İkinci olarak; Aile içi ilişkiler şiddete dayalı ve sözü edilen şiddet çevreye de yansıyorsa çocuk da bu davranış kalıbını öğrenerek büyümekte ve suç teşkil eden davranış kalıbını öğrenmektedir.
3. Suç olgusunda eğitim, önemli bir dinamiktir. Çocukların eğitim kademeleri suça eğilimli olmalarını etkilemektedir. Eğitim kademelerinin daha ilk çağlarında suç oranlarının düşük olduğu, suç işlense bile basit suçlar kategorisine dâhil edilecek suçlarla karşılaşıldığı yönündedir. Eğitim kademesi yükseldikçe suç profillerinde ve suç işleme oranlarında artış olmaktadır.
4. Aile bireylerinin eğitim seviyeleri, suç olgusunda önemli bir dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim seviyesi yüksek olan ailelerin, çocukların eğitim ve öğretim hayatında bilinçli bir şekilde etkileri ve destekleri söz konusudur. Eğitim seviyesi düşük ailelerde sözü edilen bilincin düşük olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesi düşük ailelerin çocuklarında suç teşkil edecek tutum ve davranış kalıplarına rastlanılmaktadır. Basit suçlar kategorisine dahil edilen suçlar yoğunlukta görülmektedir. Fakat ailelerin eğitim seviyesi yükseldikçe suç işleme oranlarında azalma söz konusu olsa da çocukların işlediği suç profillerinin değiştiği görülmektedir. Bu durumda ise, ailelerin ilgisiz tutum ve davranışları daha çok etkili olmaktadır.
5. Çocuk suçluluğunda ekonomik yapının da etkisi bulunmaktadır. Özellikle ailelerin geçim durumu ya da ekonomik koşullar, çocukları farklı suç örüntülerine sürüklemektedir. Hırsızlık ve şiddet başta görülen suç profilleridir. Herhangi bir gelirin olmaması ya da elde edilen gelirin yetersiz olması aile bireylerini özellikle çocukları hırsızlığa sürüklemektedir.

6. Çocuk suçluluğunda özellikle çocukları suça sürüklenmesinde akran gruplarının ya da akran ilişkilerinin etkisi büyüktür. Akran grubuna dâhil olan çocuklar kurallar uygun bir şekilde davranıp toplumsallaşma sürecini olumlu bir şekilde sürdürürlerse grup içerisinde suç işleme söz konusu olmamaktadır. Bunun tam tersine akran grubu içerisinde ve özellikle gücü elinde bulunduranlar suç işlemeye meyilli ya da suç işliyorlarsa, gruptaki diğer çocuklar da suç işlemek zorunda kalacaklardır. Dolayısıyla akran grubunun çocuklar üzerinde olumlu veya olumsuz yönde etkileri olduğu görülmektedir.
7. Sosyal çevre toplumsallaşma sürecinde önemli bir yere sahiptir. Çevreden öğrenilen her tutum ve davranış çocuğun kurallara göre davranıp davranmamasının seyrini belirlemektedir. Çocuğun bulunduğu çevre, toplumun onay verdiği tutum ve davranışlar çerçevesinde yaşam şekillerini sürdürüyorsa çocuk da buna yönelik bir yaşama deseni oluşturacak ve suç teşkil eden davranışlardan uzak duracaktır. Bunun aksine toplumun onay vermediği tutum ve davranışların sergilendiği bir ortamda çocuk da sözü edilen davranışları öğrenecektir.

Toplumsallaşma aşamasının daha başında olan çocuklar, toplumsal inşa sürecinde kimlikleri ve kişilikleri daha oluşturulmamış, oluşturulması ise süre isteyen bir aşamadır. Sözü edilen bu süreçte çocukların toplumsal kuralları öğrenip, tutum ve davranışlarına yansıtmaları beklenmektedir. Toplumsal kuralların zayıf kaldığı durumlarda çocuklar toplumun normalinin dışında davranmış olup hatta suç işlemiş olabileceklerdir. Dolayısıyla çocukları suça sürükleyen aile, eğitim, ekonomi gibi yapıların yanı sıra akran grubu gibi çeşitli çevresel faktörlerin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Bağış, Radiye Canan (2019). Çocukları Suça Sürükleyen Çevresel Nedenler: Sosyal Bağ ve Sosyal Öğrenme Teorileri Işığında Bir Değerlendirme, *Humanitas*, 7 (14): 203-221.

Burkay, Senem (2009). Sosyal Problemler Sosyolojisi Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler, Editör Nurşen Adak, *içinde Sosyal Problem Görünümüyle Sapma ve Suç* (287-327), Ankara: Siyasal Kitabevi.

Dolu, Osman (2012). *Suç Teorileri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Erdoğdu, M. Yüksel (2005). Suça Yönlendirilen ve Yönlendirilmeyen Çocukların Aile İlişkileri İle Saldırganlık Davranışlarının Karşılaştırılması, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12 (3), 106-114.

Ereş, Figen (2009). Toplumsal Bir Sorun: Suçlu Çocuklar ve Ailenin Önemi, *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(17), 88-96.

Erjem, Yaşar (2021). Genel Hatlarıyla Sosyoloji, Ed. Musa Yavuz Alptekin, *içinde Sapma, Suç ve Sosyal Denetim* (169-193), Ankara: Nobel Yayınları.

Erkan, Rüstem ve Erdoğdu, M. Yüksel (2006). "Göç ve Çocuk Suçluluğu", *Aile ve Toplum*, 8(3), 79-90.

Groff, Elizabeth; Weisburd, David ve Morris, Nancy A. (2009). Putting Crime in its Place Units of Analysis in Geographic Criminology, Ed. David Weisburd, Wim Bernasco, Gerben J.N. Bruinsma, *İçinde Where the Action Is at Places: Examining Spatio-Temporal Patterns of Juvenile Crime at Places Using Trajectory Analysis and GIS*, New York: Springer.

Gülay, H. (2009b). *Okul Öncesi Dönemde Akran İlişkileri*, Ankara: PegemA Yayıncılık.

Kahraman, Melis Sedef ve Çokamay, Gökçe (2016). Aile İçi Şiddet ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Temel Kavramlar, Güvenlik Planı Hazırlama ve Alternatif Tedavi Model Örnekleri, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(4), 321-336.

Karataş, Kasım; Erükçü-Akbaş, Gamze ve Gülhan-Orhan, Mehtap (2020). Ankara'da Çocuk Suçluluğu: Emniyet Çocuk Şubeye Gelen Olgular Üzerinden Bir Değerlendirme, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 24(1), 137-156.

Kızma, Zahir (2004). Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç- Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 291-319.

Kızmaz, Zahir (2005). "Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 149-174.

Kocatepe, Mehmet (2013). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.

Kongar, Emre (2013). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Sarı, Özgür (2013). Suçun Sosyolojisi Cezanın Felsefesi Temel Kavramlar ve Tartışmalar, , Editörler: Güncel Önkal ve Özgür Sarı, *içinde Suç ve Kent* (183-196). Ankara: Nobel Yayınları.

Sokullu-Akıncı, Füsun (2012). *Kriminoloji*. İstanbul: Beta Yayınları.
Solak, Adem (2008). *Çocuk Suçluluğu ve Aile*, Ankara: Hegem Yayınları.
Topses, Mehmet Devrim (2016). *Kurumlar Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları.
Yavuzer, Haluk (2011). *Çocuk ve Suç*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
Yücel, Mustafa Tören (2004). *Kriminoloji*. İstanbul: Umut Vakfı Yayınları.

AWARENESS OF UNIVERSITY STUDENTS ABOUT DISABLED INDIVIDUALS

Res. Asst. Çiğdem YEL, PhD. [1]

[1] Sivas Cumhuriyet University, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8392-5399

ABSTRACT

Disability is defined as changing of harmony between individuals and health circumstances. Disability can caused congenital and acquired as well, so disability can occur at any time of human life. Therefore the concept of disability has a social aspect. disabled individuals have some difficulties in terms of accessing various opportunities such as education, profession, and health. All of these factors also affect the perception of disabled individuals in society. In social life meaning of "disability" reproduce and this situation leads to social stigmatization. This study is intended to understand the awareness of university students toward disabled individuals. Therefore field research was realized by using the interview technique within the scope of the qualitative method. According to research, it was observed that participants thought that disabled individuals are exposed to social exclusion.

Keywords: Disabled individuals, social exclusion, university students.

INTRODUCTION

World Health Organization [WHO] indicates that disability occurs with changes in the interaction between individuals and health conditions, such as physical, mental or environmental factors, for instance, inaccessible transportation and public buildings, and limited social support (WHO). According to the Article about the Disabled numbered 5378, the disabled is identified as “the person with difficulty in adapting to social life and meeting their daily needs due to loss of physical, mental, spiritual, sensory and social skills for any reason from birth or later” (Article about the Disabled, 2005).

Disability is caused by various reasons and can be congenital or acquired. Congenital disability can be caused by births that occur in inadequate conditions and misapplications. Work, home and traffic accidents, natural disasters, and war and terrorist incidents are among the causes of acquired disability. The main types of disability can be classified as mentally handicapped, visually impaired, hearing and speech impaired, orthopedically disabled, and permanently disabled (Koca, 2010).

Currently, WHO points out that more than 1 billion people, or 15% of the world's population, are disabled, and this figure is rising in part because of population ageing and an increase in the frequency of non-communicable diseases (WHO). According to the June 2022 report of the Disability Statistics Bulletin announced by the Turkish Ministry of Family and Social Services [ASHB], the number of disabled persons registered in the National Disability Data System and alive is 2,511,950, of which 1,414.643 is male and 1,097,307 is female. The number of people with a severe disability is 775,012. In the distribution of the disabled population by gender, 56% are men and 44% are women (ASHB, 2022). Considering these explanations, disability is a situation that can be encountered in human life. Today, the rate of disability is increasing in social life.

Conceptual and Theoretical Framework

The concept of disability in the sociological context began in the 1970s. Discussions and studies on disability began under the leadership of England and were supported by academic interest in both Europe and America (Burcu, 2015). Disability is handled based on two models: medical and social. Accordingly, in the medical model, disability is viewed as a physical, mental or emotional state that originates from the individual.

Therefore, the cause of the problems faced by individuals with disabilities is considered individually (Giddens, 2006). The social model of impairment focuses attention on the challenges that people confront with environmental and structural factors. According to the social model, a disability is a disadvantage caused by a person's body not fitting into their social surroundings (Goering, 2015). Society's perspective and attitude affect the social life of disabled people.

Goffman centres upon the segmentation of normal and stigmatized. Stigma is seen as a reason for discomfort in situations in terms of the body. The stigmatized individual controls their stare, whereas the "normal" must decide whether to look or purposefully ignore the stigma. This unease frequently results in stigmatized individuals being treated as if they were "non-persons" who were not even present. So stigma may occur for three reasons: physical differences, individual character deficiencies and stigma of race, nation or religion (Goffman, 1997: 133). In social life, meaning is attributed to the appearance of bodies. Bodies, which are seen as disabled for various reasons, are stigmatized in social life as they evoke what is not normal in society.

In social life, disabled individuals face problems such as exclusion, disvaluation, marginalization and discrimination. This situation limits the existence and integration of disabled people in society. According to Silver, social exclusion is a multidimensional concept that is closely related to factors such as socio-economic factors such as insufficient income, food and other consumption necessities, social assistance and also social relationships, family support and individual freedom (Silver, 2007: 2). Disabled individuals have historically exposed to social discrimination and this situation is still a significant and widespread worldwide issue. Even in developed nations, disabled individuals are a distinct and exclusive group minority, experiencing bigotry, and discrimination, unfair treatment, and relegated to a socioeconomic position, lack of political and cultural influence in the social network (Agarwal, 2010: 26). Even if people can encounter with the situation of disability during any process of human life, disabled individuals have to struggle with various problems such as social exclusion, marginalisation into society.

Problem

Poverty, education, transportation, physical environment, housing and improvement are the leading problems faced by the disabled. Disabled individuals experience problems such as the right to education, participation in working life, and use of transportation opportunities (Koca, 2010). Also, disabled individuals are confronted with problems such as insufficient income, unequal job opportunities, and inadequate personalized help (Fletcher et.al, 2003). Since physically suitable places designed for the disabled in workplaces are insufficient because there are prejudices against the disabled in society, disabled people have to work in less qualified jobs and with low wages (Polat Kanyılmaz, 2020). Disabled individuals face greater difficulties in accessing education, occupation and health services than individuals without disabilities, and socio-economic conditions also affect these factors (Moradi et al. 2017). Concerning the stated situations, disability turns into a concept produced in social life (Burcu, 2015). The research mainly focuses on the problem that these problems faced by the disabled cause them to be excluded from society, stay away from social life and have difficulties in achieving the success they deserve.

Purpose and Importance

The right to education is at the beginning of the problems faced by disabled individuals. Various studies are carried out in universities, such as opening centres for the disabled, redesigning the buildings and improving the means of transportation for the disabled to facilitate their right to education, organizing various symposiums on this subject and discussing the topic in scientific research. For this reason, it is assumed that university students will have a high awareness of people with disabilities. At this point, understanding the perspectives of university students toward people with disabilities constitutes the main purpose of the research. This effort to understand the awareness of young people toward disabled individuals also creates the importance of the research.

METHOD

This study is conducted to determine the awareness of university students about disabled individuals. The research benefited from face-to-face interview technique within the scope of qualitative research design. face-to-face interview is one of the interview types that ensures some advantages. For example, the interviewer and interviewee have synchronous communication and they can directly understand reactions of each other (Opdenakker, 2006). During the research, it was interviewed randomly selected thirty students who agreed to participate in the study at Sivas Cumhuriyet University.

The questions asked in the research have content to learn about the approaches of university students to disabled individuals in terms of their education, participation in working life, being successful and establishing social relations in society. It was used descriptively analyse.

FINDINGS

Looking at the basic demographic data, the ages of the participants varied from 20-25 years old and according to gender distribution, there were twenty-eight female and twenty-two male participants in the research. Also, four participants have closed communication with a disabled individual in their immediate surroundings. You can see some details about the findings in Table 1.

Table 1. Some thoughts of the participants about disabled people

Opinions of the participants about the education rights of disabled individuals	University students agree that the educational opportunities for disabled people should be better. Almost all of the students interviewed think that if disabled people receive an education, they can be successful.
Opinions of the participants about the participation of disabled individuals in working life	Two-thirds of the participants pointed out that individuals with disabilities can adapt to working life. However, others think that disabled people can create some problems in business life, so they should always be very careful at work.
Opinions of the participants on the relationship of disabled individuals with their environments	In this regard, students think that disabled people can easily develop social relations with their environment and that disabled people are more sensitive to their environment.
Opinions of the participants about living with disabled individuals	In this regard, students think that living with a disabled person will be a difficult experience as it will create responsibility. They pointed out that it would be difficult to care for people with especially advanced disabilities.

Participants thought that disabled individuals are faced with a lot of problems in their life. First of all, participants remarked that some disabled individuals cannot reach opportunities for education as well as disabled people. Therefore education situation makes a big difference between disabled and disabled people. Students emphasise the necessity of appropriate education circumstances for disabled students. According to findings of research 77.8 per cent of university students thought that disabled people have experienced discrimination (Özcan et al., 2016: 182). According to the results of another study, it was determined that the attitudes of dentistry students towards the disabled were at a moderate level (Kürkçüoğlu, 2021: 438).

The students included in the research thought that it would be good for disabled individuals to work in jobs suitable for their disability. In this way, they indicate that they can both fulfil their own needs and socialize. However, it was drawn attention to the necessity of providing educational opportunities and some urban facilities such as vehicles and suitable roads, pavements and elevators for the disabled people to participate more in business life. On the other hand, some students, due to similar reasons, were hesitant about the participation of disabled people in business life. It was pointed out that disabled individuals are at greater risk on their way to and from work.

Participants think that disabled people are in harmony with their social environment. They believed that disabled people are more emotionally sensitive and more sensitive to their environment. Some participants stated that they wanted to receive sign language training. However, most participants agreed with the idea that living with a disabled person brings responsibility. It was pointed out that people with disabilities need more special care.

In another study on the perspective of university students on disabled people, most of the students who participated in the research think that the environment they live in is not a liveable environment for the

disabled. However, most of the students stated that, unlike in our study, they did not want to receive education with disabled individuals. They also stated that, unlike our study, they would be uncomfortable with the presence of disabled individuals in the environment (Sağlam and Altındağ, 2017).

CONSEQUENCE

According to the results of this study, which was conducted to understand the thoughts of university students on living with disabled individuals and on getting an education, participating in working life, and establishing relationships with their social environment, it was seen that the general perception of the students participating in the study towards disabled individuals was from an affirmative perspective.

It has been observed that the participants, have a very positive and constructive approach in terms of developing good relations with their social environment, continuing their education life like normal students and being successful. In addition, concerning working life, students think that disabled individuals can be included in the business world if suitable conditions are provided for them. However, students believe that living with a disabled individual will bring responsibility and will be difficult.

When the results are evaluated, it can be expressed that according to the viewpoints of university students, disabled people are exposed to social exclusion. Awareness of young people toward disabled individuals has developed at a significant level. Raising the living standards of disabled people will increase the quality of life of their families, as well as their own lives.

REFERENCES

Agarwal, A. (2010). Alienation of the disabled: Causative factors, mechanisms, and patterns of reaction response. Journal of Indian Education, 25(4), 25-33.

Article about the Disabled (2005). Engelliler Hakkında Kanun. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378-20130425.pdf. (Erişim: 01.09.2022).

ASHB (2022). Engelli ve yaşlı istatistik bülteni, Haziran. https://www.aile.gov.tr/media/113393/eyhgm_istatistik_bulteni_haziran2022.pdf. (Erişim: 01.09.2022).

Burcu, E. (2015). Türkiye'de yeni bir alan: 'Engellilik sosyolojisi ve gelişimi. Journal of Sociological Studies/Sosyoloji Konferanslari, 52(2), 319-341. DOI: 10.18368/IU/sk.21828.

Fletcher, J. M., Morris, R. D., and Lyon, G. R. (2003). Classification and definition of learning disabilities: An integrative perspective. In H. L. Swanson, K. R. Harris, and S. Graham (Eds.), Handbook of learning disabilities (pp. 30–56). The Guilford Press.

Giddens, A. (2006). Sociology. Cambridge: Polity Press.

Goering, S. (2015). Rethinking disability: the social model of disability and chronic disease. Curr Rev Musculoskelet Med 8:134–138. DOI 10.1007/s12178-015-9273-z.

Goffman, E. (1997). Selections from stigma. In Lennard J. Davis(Ed.), The disability studies reader (pp.133-145). New York: Routledge.

Koca, C. (2010). Engelsiz şehir planlaması bilgilendirme raporu. Dünya engelliler vakfı.

Kürkçüoğlu I, Ergan M, Elmas Alsını TG, Keskin T , Alsını AM, Başkurt F. Determination of The Attitudes of Dentistry Students Towards Disabled People. Med J SDU 2021, 28(3), 433-440. doi: 10.17343/sdutfd.903561.

Moradi, G., Mostafavi, F., Hajizadeh, M., Amerzade, M., Bolbanabad, A. M., Alinia, C., and Piroozi, B. (2018). Socioeconomic inequalities in different types of disabilities in Iran. Iranian journal of public health, 47(3), 427-434. PMID: 29845032.

Polat Kanyılmaz, E. Bacak, B., ve Kıroğlu, F. (2020). Çalışma yaşamında görme engelli bireyler: Çanakkale örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 20(49), 917-960. DOI: spcd.vi.610253.

Opdenakker, R. (2006). Advantages and disadvantages of four interview techniques in qualitative research. In Forum qualitative sozialforschung/forum: Qualitative social research, 7 (4).

Özcan, A., Özdil, K., Şermet Kaya, Ş., Küçük, G. Üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik tutumları. II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, 2-3-4 Mayıs 2016. Nevşehir.

Polat Kanyılmaz, E. (2020). Engelli Bireylerin Çalışma Yaşamında Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Nitel Bir Araştırma: Çanakkale Örneği. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 39(3), 869-897. DOI: https://doi.org/10.46928/iticusbe.758135.

Sağlam, M. and Altındağ, Ö.(2017). Üniversite öğrencilerinin engelli bireyler hakkındaki farkındalıkları. Ötesi Bilim Dergisi, 17(1), 22-37.

Silver, H. (2007). The process of social exclusion: the dynamics of an evolving concept. Chronic Poverty Research Centre Working Paper, (95).

WHO. Disability. https://www.who.int/health-topics/disability#tab=tab_1 (Erişim: 01.09.2022).

TOPLUMSAL BAKIMDAN SAĞLIK OKURYAZARLIĞI

HEALTH LITERACY IN TERMS OF SOCIAL ASPECT

Arş. Gör. Dr. Çiğdem YEL [1]

[1] Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8392-5399

ÖZET

Sağlık okuryazarlığı sağlığın korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla bireylerin sağlık bilgisine sahip olmasını ve kendisine verilen tıbbi bilgileri doğru anlayıp uygulamasını kapsar. Dolayısıyla tıbbi bilginin anlaşılır bir şekilde sunulması bağlamında bir yandan sağlık çalışanlarını, verilen bilginin doğru bir şekilde yorumlanıp hayata geçirilmesi açısından ise sağlık hizmetlerinden yararlanan vatandaşları yakından ilgilendirmektedir. Sağlık okuryazarlığının doğru kullanılması, toplumsal sağlığın korunmasını da beraberinde getireceğinden bu konudaki yanlış veya yetersiz enformasyondan kaçınmak için konunun toplumsal kurumlar bağlamında ele alınması önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık okuryazarlığı, toplumsal sağlık, sağlık eğitimi.

ABSTRACT

Health literacy includes the ability of individuals to have health knowledge and to properly understand and apply the medical information given to them to ensure the protection and continuity of health. Therefore, it is both related to both health professionals in the context of presenting medical information in a comprehensible way, and concerned with the citizens who benefit from health care services in the context of interpreting and implementing the provided information correctly. Since the correct use of health literacy will bring along the protection of social health, it is important to consider the issue in the context of social institutions in order to avoid incorrect or insufficient information on this subject.

Keywords: Health literacy, social health, health education.

GİRİŞ

Sağlık okuryazarlığı, modern toplumsal hayatta bireylerin sağlıklarını etkileyen hususlara dair bilgi sahibi olması ve gerektiğinde uygulaması ile ilgili bir kavramdır. Sağlıkla ilgili bilgiyi okuma, anlama ve sağlığı geliştirici yönde bu bilgiyi kullanmak için motivasyonu ve yeteneği belirleyen sosyal ve bilişsel becerileri ifade eder. Genel okuryazarlıkla yakından ilşkili olup söz konusu sağlık okuryazarlığı olduğunda özellikle sağlığa ilişkin vurgu yapar. (Weiss, 2016).

Sağlık okuryazarlığı kapsamında sınıflandırma yapmanın farklı okuryazarlık düzeylerinin bireylere daha fazla özerklik kazandırabileceğini ifade eden Nutbeam, sağlık okuryazarlığı kavramına ilişkin şu düzeyleri ele almıştır (2000: 263-264):

Temel/işlevsel sağlık okuryazarlığı: Günlük hayatta etkili bir şekilde işlev görebilmek için okuma ve yazmada yeterli temel beceriler ifade eder.

İletişimsel/etkileşimli sağlık okuryazarlığı: Günlük faaliyetlere katılmak, farklı iletişim biçimlerinden anlam çıkarmak ve yeni bilgileri değişen koşullara uygulamak üzere sosyal becerilerle birlikte aktif olarak kullanılabilecek daha gelişmiş bilişsel ve okuryazarlık becerileri ifade eder.

Eleştirel sağlık okuryazarlığı: Sosyal ve daha gelişmiş bilişsel becerilerin, bilgileri eleştirel olarak yorumlamak ve yaşama geçirmek üzere kullanılmasını ifade eder.

Sağlık okuryazarlık kavramı sonraki çalışmalarda sözele veya sayısala yatkınlık, teknoloji kullanma becerisi, motivasyon, bilişsel ve sosyal becerileri de içine kapsayacak şekilde ele alınmıştır (Berkman vd. 2010). Sağlık okuryazarlığı kavramı ayrıca görev temelli ve beceri temelli olmak üzere değerlendirilmekte olup görev temellide kişiden basit bir metni okuyup yazması beklenir iken beceri temeli okuryazarlık bir yetişkinin görevini yerine getirmede sahip olması gerekli bilgi ve beceriyi ifade etmektedir (Nutbeam, 2009).

Sağlık Okuryazarlığı ve Toplumsal Sağlık

Temel sağlık bakımında, sağlığı korumada sağlık okuryazarlığının önemli bir yeri vardır. Örneğin sağlık okuryazarlığı diyabet bakımının sürdürülebilirliğinde, tedavi sürecini kişinin kendisinin yönetebilmesinde rol oynar (Keleher ve Hagger, 2007).

Pekçok araştırma sağlık okuryazarlık oranı düşük olan kişilerin sağlık durumlarının daha kötü olduğu ve sağlık okuryazarlık oranı yeterli olan kişilere göre daha fazla sağlık harcaması yaptıklarını göstermektedir (Weiss, 2016). Sağlık okuryazarlık oranı sınırlı olan bireylerde koruyucu sağlık hizmetlerini kullanım daha az ve kronik hastalık yönetimlerinin daha kötü olduğu görülmektedir (Sadeghi vd., 2013).

Sağlık okuryazarlığını etkileyen etmenler arasında etnik kimlik, kültür, dil, eğitim, meslek, gelir, sosyal destek alma, yaş gibi faktörler bulunmakta olup sağlık hizmetlerine erişim, sağlık hizmetleri ve hasta arasındaki iletişimin sağlanması ve kişisel sağlık bakımı unsurlarını gerçekleşmesini sağlar. Dolayısıyla tüm bu faktörler arasındaki karşılıklı etkileşim neticesinde kişinin sağlık durumu ilgili bir çıktıya ulaşılmış olur (Paasche-Orlow ve Wolf, 2007). Bu faktörlere ilavaten medya okuryazarlığı da, medyadan gelen haberlerin eleştirel bir değerlendirmesinin yapılıp doğru anlaşılmasında etkili faktöler arasında yer almaktadır (Manganello, 2008).

Toplum sağlığı açısından sağlık okuryazarlığının önemine işaret eden öğeler şöyle ifade edilmektedir (Kanj ve Mitic, 2009):

1. Etkilediği insan sayısı bakımından: Okuryazarlik oraninin dünya genelinde yetersiz olduğuna dikkat çekilmektedir. Kadınlar bu konuda daha dezavantajlı durumdadır. Sağlık okuryazarlığının düzeyi kişilerin bireysel sağlıklarını olduğu kadar toplumsal sağlığı da etkilemektedir.

2. Olumsuz sağlık sonuçları: Sağlık okuryazarlık düzeyi ile hastalıklara yakalanma ve ölüm oranlarının artışı arasında ilişki bulunmaktadır.

3. Kronik hastalık oranlarında artış: Sağlığı bozucu davranışları sürdürmek kronik hastalıkları tetikleyici olabilmektedir. Günümüzde en sık rastlanan hastalıklar kronik rahatsızlıklardır. Bu hastalıkların günlük bakımında sağlık okuryazarlıktan yararlanılmaktadır.

4. Sağlık bakım maliyetleri: Toplumsal sağlık okuryazarlık düzeyinin düşük olması, sağlık için yapılan harcamaları arttırmaktadır.

5. Sağlık bilgisi talepleri: Öte yandan sağlıkla ilgili terimler, sağlık sisteminin son derece karmaşık bir yapıdadır. Bu durum sağlıkla ilgili bilgilerin anlaşılmasını güçleştirmektedir.

6. Eşitlikçilik: Sağlık hizmetlerine erişimin, sağlık bilgisini etkin şekilde kullanım toplumun tamamına yayılması sağlandığı takdirde, sağlıktaki eşitsizlikler azalır ve toplumsal sağlık okuryazarlığı artar.

Sağlık okuryazarlığı sağlık hizmetlerinin sunumuyla da yakından ilişkilidir. Türkiye'de bu konu ile ilgili bilgi eksikliğinin farkına varılmasıyla birlikte çeşitli politikalar geliştirilmiştir. Sağlık Bakanlığı Sağlığın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü (SGGM) tarafından gerçekleştirilen "Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Düzeyi ve İlişkili Faktörleri Araştırması"nın sonuçlarına göre, on kişiden yedisinin sağlık okuryazarlık düzeyi sınırlı olarak tespit edilmiştir. Ayrıca sağlık okuryazarlık oranının azaldıkça kronik rahatsızlıkların arttığına dikkat çekilmiştir. Toplumda özellikle kadınların ve ileri yaş grubunda yer alanların sağlık okuryazarlığında dezavantajlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır (SGMM, 2020).

Bireylerin sağlık hizmetlerinden en iyi şekilde yararlanabilmelerini ve toplumsal sağlığın korumasını sağlamada hekimleri, hemşireler, doktorlar ve diğer tüm sağlık personelinin büyük katkısı bulunmaktadır.

Yaş, cinsiyet, kültürel farklılıklar, sosyal sınıf, sağlık durumu, hastanın fiziksel görünüşü gibi faktöler hasta-doktor iletişiminde etkili olmaktadır (Roter ve Hall, 2006: 58).

Toplumsal sağlığın korunmasında sağlık çalışanları kadar, eğitim alanında görev alan çalışanlar da önemli rol üstlenmektedir. Öğretmen sağlık okuryazarlığı öğretmenlerin temel sağlık bilgi ve hizmetlerini elde etme, yorumlama ve anlama kapasitesi, bu tür bilgi ve hizmetleri okul öğrencileri tarafından sağlık kavramı ve becerilerinin öğrenilmesini geliştirecek şekilde kullanma yetkisi olarak tanımlanmaktadır. Öğretmen sağlık okuryazarlığı, öğrenci sağlık okuryazarlığının karşılığı olarak görülebilmektedir (Lamanauskas, 2018). Sağlık okuryazarlığının toplumun tamamına yayılmasında söz konusu uygulamaların uygun eğitim basamaklarına dahil edilmesi önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu sayede özellikle koruyucu sağlık uygulamaları birer kazanım olarak gündelik hayat pratiklerine dahil edilebilir.

Toplumsal sağlığın korunmasının gerekliliği özellikle salgın anlarında daha da karşımıza çıkmaktadır. Sağlıkla ilgili acil durumlarda topluma sistematik müdahale edebilmek için, acil olmayan dönemlerde de benzer müdahaleleri yapmak ve bu uygulamaların toplum tarafından benimsenmesi sağlanmalıdır. Salgınların etkisini azaltmada sağlık okuryazarlığı bilmek büyük önem taşır (Özkan, 2020). Keza Covid-19 pandemisi sürecinde toplumsal sağlığın korunmasında temel olarak sağlık okuryazarlığına başvurulmuştur. Covid-19 pandemi sürecinde halk sağlının korunması konusunda medya organlarında dezenformasyon ortaya çıkmıştır. Bireyler de yeni karşılaştıkları davranışları hayatlarına entegre etmede güçlük çekmiştir (Akbal ve Gökler, 2020). Bu bağlamda toplumsal sağlığın korunmasında medya organlarının üstlendiği misyon da önem taşımaktadır.

Çeşitli medya araçları tarafından sunulan sağlıkla ilgili bilgiler dezonfarmasyon yaratabilmektedir. Medyanın kitlelere ulaşabilme gücünden yararlanılarak çeşitli paylaşımlar yapılmaktadır. Ancak bilimsel geçerliliği henüz sağlanmamış ve bireylerin daha çok kendi deneyimlerinden hareketle tavsiye ettiği bilgiler, uygulamalar veya bazı ürünlerin kullanımı bir başkasında olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Utma, 2019: 226).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sağlık okuryazarlık kavramı sağlıkla ilgili konularda doğru bilgi sahibi olmak ve bunu hayata geçirebilmeyi ifade eden bir kavramdır. Hastalıkların tedavisinde sağlık uzmanları, çeşitli teknik gereksinimler kadar, tedavinin sürdürülmesi aşamasında hastanın kendisine düşen sorumluluk da yüksek olmaktadır. Sadece hastalık, tedavi zamanında değil, aynı zamanda daha hastalanma veya sağlığın bozulması durumu gerçekleşmeden sağlığın korunmasında sağlık okuryazarlığına başvurulmaktadır.

Bireylerin kendi kişisel sağlığı kadar toplumsal sağlığın korunması, koruyucu sağlık hizmetlerinin uygulanabilmesiyle yakından ilişkilidir. Sağlık okuryazarlığı, sağlığın korunabilmesine zemin hazırlayıcı bir temel oluşturmaktadır. Bireylerin hastalıklardan uzak, sağlıklı, zinde kalabilmeleri toplumun da iyi olma halini beraberinde getirecektir. Elbette günümüzde sağlığın korunabilmesi farklı dinamiklerle ilişkilidir. Kişinin ekonomik imkanları, mesleği, belki bir işi olup olmadığı, kültürel özellikleri, dili, yaşı, cinsiyeti, sosyal çevresiyle ilişkileri ve doğayla olan etkileşimi, ülkenin sağlık sistemi, sağlık desteği alıp almamak gibi pek çok etmen sağlık okuryazarlığının uygulanabilirliğinde, bir yaşam tarzı olarak gündelik hayata dahil edilebilirliğinde etkilidir. Dolayısıyla sağlık okur yazarlığının gelişiminde kişilerin kendileri kadar aynı zamanda sağlık, eğitim, yönetim gibi toplumsal kurumların da rolü bulunmaktadır. Bu noktada konunun toplumsal bağlamda ele alınarak uygulanamasına dönük hizmetler verilmesi, teşviklerde bulunulması önem arz etmektedir.

Toplumsal sağlığın korunmasında; bulaşıcı hastalıklarla mücadele edebilmek, hastanede kalış sürelerinin kısaltmak ve tüm sağlık giderlerini düşürebilmek, ilaç tedavisinin düzgün sürdürebilmek, sağlığın fiziksel, zihinsel, sosyal, duygusal bütünsel bir şekilde korunabilmesini sağlayabilmek için halk sağlık desteğinin verilmesi, temel sağlık sigortasının kapsamının genişletilmesi, bu konudaki hizmetlerin sosyo-ekonomik bağlamda toplumun tamamının ulaşabileceği şekilde düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Sağlık okuryazarlık her ne kadar sağlığın korunmasında ilk adımda yapılacakları oluşturan ve bir temel sağlayan kavram olsa da, özellikle son zamanlarda dikkat çekilen bir kavramdır. Ülkemizde de bu konuya ele almak, sağlık okuryazarlığını geliştirmek adına bazı adımlar atılmıştır. Sağlık personelinin desteği sağlık

okuryazarlığının topluma ulaştırılmasında katkı sağlamaktadır. Özellikle aile hekimleri gibi temel düzey sağlık çalışanları aracılığıyla belirli periyotlarla bireylere ulaşıp gerekli görüşmeler gerçekleştirilebilir.

Sağlık okuryazarlığının toplumsal bağlamda uygulanabilmesi ise, bu yönde verilecek halk eğitimiyle yakından ilgilidir. erken yaşlardan itibaren farkındalığının sağlanması için eğitim kademelerine göre farklı düzeylerde sağlık okuryazarlığına ilişkin içerik müfredata dahil edilebilir. Diğer tüm vatandaşları kapsayacak şekilde bilgilendirme çalışmaları yapılması ve aynı zamanda verilen bilginin doğru anlaşıldığını kontrol etmek de öne taşımaktadır.

Herkesin rahatlıkla ulaşabileceği temel medya organları olan televizyon, radyo ve gazete gibi iletişim araçlarına halkı bilgilendirici içerikte reklamların konabilir. Sosyal medyada dezenformasona mahal vermeyecek şekilde içerik paylaşımı konu hakkında toplumsal farkındalığın artmasında teşvik edici olabilir. Sağlık okuryazarlığı konusunda yapılacak diğer çalışmalar alana katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akbal E, Gökler M.E. (2020). Covid-19 salgını sürecinde eksikliği ortaya çıkan bir gerçek: sağlık okuryazarlığı. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi, (COVID-19 Özel Sayısı (5), 148-55. https://doi.org/10.35232/estudamhsd.763717.

Berkman, N.D. Davis, T.C. ve McCormack, L. (2010). Health literacy: What is it?, Journal of Health Communication, 15:S2, 9-19. DOI:10.1080/10810730.2010.499985.

Kanj, M. ve Mitic, W. (2009). Consultants to the Eastern Mediterranean Region, World Health Organization. Health Literacy and Health Promotion Definitions, Concepts and Examplesin the Eastern Mediterranean Region Individual Empowerment Conference Working Document., 16: 1-48.

Keleher, H. ve Hagger, V. (2007). Health literacy in primary health care. Australian Journal of Primary Health, 13(2), 24-30. DOI:10.1071/PY07020.

Lamanauskas V. Teacher (2018). Health literacy: Why does it matter? Problems of Education in the 21st Century, 76(1),4-6. E-ISSN 2538-7111.

Manganello, J. A. (2008). Health literacy and adolescents: a framework and agenda for future research. Health education research, 23(5), 840-847. DOI:10.1093/her/cym069.

Nutbeam, D. (2009). Defining and measuring health literacy: What can we learn from literacy studies? Int J Public Health, 54,303–305.DOI 10.1007/s00038-009-0050-x.

Nutbeam, D. (2000). Health literacy as a public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century. Health Promotion International, 15(3), 259-268.

Paasche-Orlow, M. K. ve Wolf, M. S. (2007). The causal pathways linking health literacy to health outcomes. American journal of health behavior, 31 Suppl 1(1), S19-26.DOI:10.5993/AJHB.31.s1.4

Özkan, S., Tüzün, H., Ugras Dikmen, A., Mustafa Necmi Ilhan, M.N. (2020). Salgınlarda Toplum Davranısı ve Saglık Okuryazarlığı. Journal of Biotechnology and Strategic Health Research. DOI:10.34084/bshr.719139.

Roter, DL. ve Hall, JA. (2006). Doctors Talking with Patients / Patients Talking with Doctors: Improving Communication in Medical Visits. Second Edition, USA.

Sadeghi S, Brooks D, Stagg-Peterson S ve Goldstein R. (2013). Growing awareness of the importance of health literacy in individuals with COPD. COPD.2013;10(1):72-8. https://doi.org/10.3109/15412555.2012.727919.

SGMM. Türkiye'nin sağlık okuryazarlığı düzeyi ölçüldü. 20 Aralık 2020. https://sggm.saglik.gov.tr/TR,57003/turkiyenin-saglik-okuryazarligi-duzeyi-olculdu.html#:~:text=Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20okuryazarl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%3B%20bireylerin%20sa%C4%9Fl%C4%B1kla%20ilgili,ve%20sosyal%20becerileri%20olarak%20tan%C4%B1mlanmaktad%C4%B1r. (Erişim: 08.09.2022).

Utma, S. (2019). Sağlık okuryazarlığı kavramı ve sağlık haberlerini doğru okumak. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 5, 223-231.DOI: 10.21733/ibad.624972.

Weiss, B.D. (2016). Health Literacy. Elder Care.

OBEZİTENİN TEDAVİSİNDE BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI GRUP TERAPİSİ ETKİLİ MİDİR?: RANDOMİZE KONTROLLÜ ÇALIŞMANIN SONUÇLARI

IS COGNITIVE BEHAVIORAL GROUP THERAPY EFFECTIVE IN THE TREATMENT OF OBESITY?: RESULTS OF RANDOMIZED CONTROLLED TRIAL

Gamze KILIÇ[1]

[1]Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye.

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0315-3980

Belemir Şule SAMAR [2]

[2]Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye.

[2]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5406-4411

Koray AKKUŞ [3]

[3]Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye.

[3] ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3769-1306

Serap TEKİNSAV SÜTCÜ [4]

[4]Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye.

[4]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8653-6436

Selda SEÇKİNER[5]

[5]Ege Üniversitesi, Tıp Fakültesi, İç Hastalıkları Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye.

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5899-4998

ÖZET

Gün geçtikçe yaygınlaşan obezite, önemli bir halk sağlığı sorunudur. Son yıllarda psikoterapi obezitenin tedavisi için başvurulan bir seçenek haline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı güncel ve sıklıkla başvurulan psikoterapi yaklaşımlarından biri olan bilişsel davranışçı grup terapisinin (BDGT) obezitenin tedavisindeki etkililiğini araştırmaktır.

Yöntem: Obezitesi olan bireylerden oluşan katılımcılar (N=31) diyet ve BDGT+diyet grupları olmak üzere iki farklı gruba seçkisiz olarak atanmışlardır. Karşılaştırma grubuna (diyet) standart diyet tedavisi uygulanmış; müdahale grubuna (BDGT+diyet) ise standart diyet tedavisine ek olarak 14 haftalık BDGT ile 1. ve 6. aylarda izlem seansları uygulanmıştır. Psikoterapinin başında (ön test), sonunda (son test) ve 6. ayda (izlem) tüm katılımcılardan boy ve kilo bilgisi alınarak katılımcıların beden kitle indeksleri (BKİ) hesaplanmıştır.

Bulgular: BKİ'deki değişimi değerlendirmek amacıyla yapılan 2 (diyet - BDGT+diyet)X 3 (ön test-son test-izlem) tekrarlayan ölçümler için ANOVA sonucuna göre grup ve zaman etkileşiminin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir, $F(2,29)=5.844$, $p<.01$, $\eta_p^2=.29$. Farklılaşmanın kaynağını anlamak amacıyla gerçekleştirilen Bonferroni çoklu karşılaştırma testine göre, müdahalenin bitiminde her iki grubun da BKİ'sinde düşüş söz konusudur. 6. ay izlem sonuçları değerlendirildiğinde BDGT+diyet grubunda BKİ'deki düşüş korunurken, diyet grubunun BKİ değeri yeniden müdahale öncesindeki noktaya dönmüştür.

Kilodaki değişimi değerlendirmek için yapılan tekrarlayan ölçümler için ANOVA sonucuna göre, zaman ve grup etkileşimi anlamlıdır, $F\ (2,29) = 4.26$, $p < .05$, $\eta_p^2=.28$. Bonferroni çoklu karşılaştırma testine göre, her

iki grubun da ön test ve son test kilo ortalamaları farklılaşmaktadır. Yani her iki grupta da kilo kaybı söz konusudur. Öte yandan, 6. ay izlem sonuçları diyet grubunda yeniden kilo alımının ortaya çıktığını, BDGT+diyet grubunun ise verdiği kiloyu koruduğunu göstermektedir.

Sonuç: Araştırma sonuçları standart tedaviye ek olarak uygulanan BDGT'nin, obezitesi olan bireylerin kilo vermesinde ve ulaştıkları kiloyu korumalarında etkili olduğunu göstermiştir. 6 aylık izlem ölçümlerinin bulunması bu araştırmanın güçlü yanı olmakla birlikte sonuçların genellenebilirliği için daha uzun süreli izlem ölçümlerinin alındığı, daha geniş örnekleme sahip çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: obezite, bilişsel davranışçı terapi, grup terapisi

SUMMARY

Obesity, which is increasing day by day, is an important public health problem. In recent years, psychotherapy has become an option for the treatment of obesity. The aim of this study is to investigate the effectiveness of cognitive behavioral group therapy (CBGT), which is one of the current and frequently used psychotherapy approaches in the treatment of obesity.

Method: Participants (obese adults) were randomly assigned to two different groups: diet and CBGT+diet groups. Standard diet therapy was applied to the comparison group (diet); meanwhile, in the intervention group (CBGT+diet), in addition to standard diet treatment, 14-week CBGT and follow-up sessions were applied in the 1st and 6th months. The body mass index (BMI) of the participants was calculated by obtaining height and weight information from all participants at the beginning (pre-test), end (post-test), and 6th month (follow-up) of psychotherapy.

Findings: The results from 2 (diet-CBGT+ diet) by 3 (pretest- post-test- follow-up) repeated measure ANOVA for BMI revealed a statistically significant group by time interaction effect, $F(2,29)=5.844$, $p<.01$, $\eta_p^2=.29$. According to the Bonferroni multiple comparison test, which was conducted to understand the source of the differentiation, there was a decline in BMI in both groups at the end of the intervention, but according to the results of the 6th-month follow-up, the decrease in BMI in the CBGT + diet group was maintained, while the BMI value of the diet group returned to the pre-intervention point.

The results from repeated measure ANOVA for repeated average weights also revealed a statistically significant group by time interaction effect, $F(2,29)=4.26$, $p<.05$, $\eta_p^2=.28$. According to the Bonferroni multiple comparison test, the pre-test and post-test weight averages of both groups differ. In other words, there is weight loss in both groups. On the other hand, the 6th-month follow-up results showed that weight regain was observed in the diet group, while the CBGT+diet group maintained the weight they lost.

Conclusion: As a result of the research findings, it has been shown that CBGT in addition to standart diet treatment is effective in losing weight and maintaining the weight loss for obese individuals. Finding 6-month follow-up measurements is the strength of this research. However, for generalizability of the results, its is recommended to conduct studies with larger sample and longer term measurement.

Keywords: obesity, cognitive behavioral therapy, group therapy

AKADEMİK KENDİNİ ENGELLEME VE OKUL İKLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN ACADEMIC SELF-HANDICAPPING AND SCHOOL CLIMATE

Gazanfer ANLI*

*Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Bursa, Türkiye.

* https://orcid.org/0000-0002-6141-7964

ÖZET

İnsanoğlu, doğası gereği bu hayatta başarılı olmak için çaba gösterir. Ancak, her zaman başarılı olamadığı için, başarısız olduğu veya kendini başarısız gördüğü durumlarda, bu durumu belli neden ve koşullarla açıklamaya çaba gösterir. Öğrenme ortamlarında da öğrenciler, akademik olarak başarısız ve yetersiz olduğu durumlarda, benlik saygılarını koruyabilmek adına kendini engelleyici davranışlar sergileyerek başarısızlıklarına bahane bulmaya çalışır. Akademik kendini engelleme dediğimiz bu kavram, okul ortamlarında çokça görüldüğü için, bu kavramın okul iklimi ile olan ilişkisi sorgulanmıştır. Bu sebeple bu çalışmanın amacı ortaokul öğrencilerinde akademik kendini engelleme ile okul iklimi düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç için 2018-2019 eğitim-öğretim yılında, İstanbul'daki üç farklı lisenin 9 ve 10. sınıflarında uygulanmak üzere bir form oluşturulmuştur. Bu form yaş, cinsiyet gibi durumları içeren Demografik Bilgi Formu, Akademik Kendini Engelleme Ölçeği ve Okul İklimi Ölçeği'ni içermektedir. Katılımcıların 138'i erkek, 227'si kız olmak üzere toplam 365 kişidir. 14-17 yaş aralığındaki bu öğrencilerin ortalama yaşı 15.23 olarak tespit edilmiştir. Veri analizi kısmında, değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş ve bu değerler normal sınırlar içinde bulunduğu için parametrik testler uygulanmıştır. Daha sonra ilişkiler için Pearson korelasyon katsayısı ve regresyon analizinde ise basit regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Korelasyon analizinde akademik kendini engelleme ile okul iklimi ölçeğinin destekleyici öğretmen davranışları, başarı odaklılık ve güvenli öğrenme ortamı alt boyutları arasında negatif yönlü bir ilişki bulunsa da ve tek anlamlı ilişkinin güvenli öğrenme ortamı alt boyutu ile olduğu tespit edilmiştir. Basit regresyon analizinde ise güvenli öğrenme ortamı alt boyutunun akademik kendini engelleme kavramını ne derecede yordadığı incelenmiştir. Bu analize göre okul iklimi ölçeğinin güvenli öğrenme ortamı alt boyutunun akademik kendini engellemeyi anlamlı derecede yordadığı görülmüştür. Akademik kendini engellemeye ilişkin toplam varyansın %2'sinin güvenli öğrenme ortamı ile açıklandığı görülmüştür. Bu bulgular alanyazındaki çalışmalar eşliğinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akademik kendini engelleme, destekleyici öğretmen davranışları, başarı odaklılık, güvenli öğrenme, korelasyon

ABSTRACT

By nature, human beings strive to be successful in this life. However, since they are not always successful, they try to explain this situation with certain reasons and conditions when he fails or sees himself as unsuccessful. In learning environments, when students are academically unsuccessful and inadequate, they try to find excuses for their failures by exhibiting self-handicapping behaviors in order to protect their self-esteem. Since academic self-handicapping is frequently seen in school environments, the relationship of this concept with school climate has been questioned. For this reason, the aim of this study is to examine the relationship between academic self-handicapping and school climate levels in high school students. For this purpose, a form was created to be applied in the 9th and 10th grades of three different high schools in Istanbul in the 2018-2019 academic year. This form includes Demographic Information Form, which includes age and gender, Academic Self-Handicapping Scale and School Climate Scale. A total of 365 participants, 138 of whom were boys and 227 were girls. The average age of these students in the 14-17 age

range was 15.23. In the section of data analysis, the skewness and kurtosis values of the variables were examined and since these values were within acceptable limits, parametric tests were applied. Then, Pearson correlation coefficient for the relationships and simple regression analysis for the regression analysis were performed. In the correlation analysis, although there werw negative relationship between academic self-handicapping and the supportive teacher behaviors, achievement orientation and safe learning environment sub-dimensions of the school climate scale, it was determined that the only significant relationship was with the safe learning environment sub-dimension. In simple regression analysis, it was examined to what extent the safe learning environment sub-dimension predicted the concept of academic self-handicapping. According to this analysis, it was seen that the safe learning environment sub-dimension of the school climate scale significantly predicted academic self-handicapping. It was observed that 2% of the total variance regarding academic self-handicapping was explained by the safe learning environment. These findings are discussed in the light of the studies in the literature.

Keywords: Academic self-handicapping, supportive teacher behaviors, achievement-orientation and safe learning environment, correlation

GİRİŞ

Kendini engelleme, kişilerin başarısızlığı dışsal faktörlere atfettiği becerileri arttıran, başarılarını da içsel faktörlere bağlayan, tüm eylem ve eylemsizliklerini içermektedir (Berglas & Jones, 1978, s. 406). Yani, bazı insanlar hayattaki başarısızlıklarını, kişisel yetenekleri ile açıklamak yerine, kendi yolları üzerine kasıtlı bir biçimde engeller koyarak, bu engellerle açıklama yapmaya çabalamaktadır. Akademik kendini engelleme kavramı da kendini engelleme kavramının eğitim alanındaki yansımasına uyarlanmış bir biçim ifade eder. Akademik kendini engellemede öğrenci eğitim süreçlerinde kendine bazı engeller yaratır ve bu engeller sayesinde başarısızlık ve yeteneksizliğine bir bahane bulmaya çalışır (Midgley & Urdan, 2001). Sınavdan önceki gün sınava çalışmak yerine partiye gitmek, film izlemek, dersle ilgisiz kitaplar okumak, zor bir konu ile karşı karşıya kaldığında pes ederek bırakmak ve oyun, internet ve sosyal medya ile aşırı ve uzun süre vakit geçirmek gibi stratejiler buna örnek olabilir.

Eğitimde en önemli konulardan biri de okul ortamının mahiyetidir. Öğrenci, öğretmen, yönetici, okul personelinin her gün severek okula gelmesi, o okulda taşların yerine oturduğunun ve olumlu bir okul ortamının sağlandığının bir göstergesi olabilir. ABD'de ulusal araştırmacı ve uzmanlar heyeti tarafından oluşturulan "Güvenli ve Destekleyici Okul Modeli"ne göre olumlu okul ortamı şu değişkenleri içermektedir:

-Bağlılık; öğrenci, öğretmen, aile ve okul bileşenleri arasında güçlü ilişkiler ile okul ve dış paydaşlar arasındaki güçlü bağlantıları,

-Güvenlik; okulların veya okul ilintili etkinliklerin şiddet, zorbalık, taciz ve yasaklı uyuşturucu madde kullanımından güvende olması,

-Çevre; Uygun tesisler, iyi yönetilen sınıflar, okul temelli sağlık destekleri ve açık ve adil bir disiplin politikasını içermektedir (Stuart-Cassel vd., 2022).

Yine, sürdürülebilir ve olumlu okul iklimi hakkında diğer bir görüş de; bu kavramın demokratik bir toplumda, verimli, katılımcı ve tatmin edici bir yaşam için, gençlik gelişimi ve öğrenme sürecini teşvik eden bir yapıya sahip olduğunu belirtmektedir. Bu okul iklimi; kişilerin bu iklim içinde sosyal, duygusal ve fiziksel olarak güvende hissedecekleri norm, değer ve beklentileri içermektedir (Council, 2007).

Alan yazında her ne kadar lise örnekleminde okul iklimi ve akademik kendini engelleme arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar olsa da (Şahin & Çoban, 2020), bu çalışmalarda genel olan "Kendini Engelleme Ölçeği" kullanılmıştır. İlk defa bu çalışma kapsamında spesifik olarak "Akademik Kendini Engelleme Ölçeği" kullanılmış ve böylece okul iklimi ile akademik ortamdaki kendini engelleme arasındaki bağlantı incelenmiştir. En nihayetinde bu çalışmanın araştırma sorusu "akademik kendini engelleme ve okul iklimi ölçeğinin alt boyutları olan destekleyici öğretmen davranışları, başarı odaklılık ve güvenli öğrenme ortamı ve olumlu akran etkileşimi değişkenleri arasında negatif yönlü anlamlı bir korelasyon var mıdır?" şeklinde belirlenmiştir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmanın amacı akademik kendini engelleme ile okul iklimi düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek ve sebep ve sonuç hakkında ipucu elde etmek için bir araştırma modelidir (Büyüköztürk vd., 2008).

Çalışma Grubu

Bu çalışma, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında, İstanbul'daki üç farklı lisenin 9 ve 10. sınıflarında öğrenim gören öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 138'i erkek, 227'si kız olmak üzere toplam 365 kişidir. 14-17 yaş aralığındaki bu öğrencilerin ortalama yaşı 15.23 olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların seçiminde zaman, para ve iş gücü kısıtlamaları nedeniyle, örneklemin kolay erişilebilir ve pratik yapılardan seçilmesine olanak tanıyan "uygun örnekleme" yöntemi belirlenmiştir (Büyüköztürk vd., 2008).

Veri Toplama ve Analiz

Veri toplamak için, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında, İstanbul'daki üç farklı lisenin 9 ve 10. sınıflarında uygulanmak üzere bir form oluşturulmuştur. Bu form yaş, cinsiyet gibi durumları içeren Demografik Bilgi Formu, Akademik Kendini Engelleme Ölçeği ve Okul İklimi Ölçeği'ni içermektedir. Katılımcılara çalışma ile alakalı bilgiler verilmiş, gönüllü katılım vurgulanmış ve formda yer alan soruları içtenlikle yanıtlamaları beklenmiştir. Korelasyon ve regresyon analizi yapmak için, değişken verilerinin normal dağılıma sahip olup olmadığı kontrol edilmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin incelenmesi neticesinde verilerin normal dağıldığı tespit edilmiştir. Demografik veriler, korelasyon ve regresyon analizi için SPSS 24 paket programı kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Akademik Kendini Engelleme Ölçeği

Bu Ölçek Urdan ve Midgley (2001) tarafından öğrencilerin akademik kendini engelleme düzeylerini belirlemek için geliştirilmiştir (Urdan & Midgley, 2001). Ölçek, Anlı ve diğerleri (2018) tarafından Türk kültürüne uyarlanmıştır. 5'li Likert tipinde ve tek boyutlu olup 6 maddeden oluşmaktadır. Ters madde bulunmayan ölçekte kişilerin aldıkları toplam puan 6-30 arasında değişmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .81 olarak bulunmuştur (Anlı vd., 2018). Ölçeğin maddelerinin ayırt etme gücünü belirlemek için yapılan madde analizine göre ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları .48 ile .63 arasında değerlere sahiptir. Bu çalışmada, Cronbach alfa katsayısı .69 olarak bulunmuştur.

Okul İklimi Ölçeği

Ölçek Kurt ve Çalık (2010) tarafından, öğrencilere yönelik okul iklimi düzeylerinin belirlenmesi için geliştirilmiştir (Kurt & Çalık, 2010). Bu ölçek destekleyici öğretmen davranışları, başarı odaklılık ve güvenli öğrenme ortamı ve olumlu akran etkileşimi olmak üzere üç boyutlu bir yapıya sahip olup toplamda 22 maddeden oluşmaktadır. Ölçek (1=hiçbir zaman ile 5=her zaman) 5'li Likert tipi bir puanlamaya sahiptir. 13,14,16,18,19,21,22. maddeler ters puanlanmaktadır. Toplam puan 22 ile 110 arasında değişmektedir. Güvenirlik katsayıları birinci faktör için .79, ikinci faktör için .77, üçüncü faktör için .85 ve ölçeğin bütünü için ise .81 olarak bulunmuştur. Her bir boyuta ilişkin madde toplam korelasyonları .33 ile .67 arasında değişmektedir Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı destekleyici öğretmen davranışları için .85, başarı odaklılık için .57 ve güvenli öğrenme ortamı ve olumlu akran etkileşimi için .58 olup tüm ölçek için ise .73 olarak bulunmuştur. Alan yazında genel olarak ölçekler için Cronbach alfa katsayısının .70 ve üzeri olması gerektiği belirtilse de bazı kaynaklarda .45 ve üzeri bir değerin de kabul edilebilir olduğu açıklandığından (Taber, 2018), bu değerlerin de kabul edilebilir olduğu söylenebilir.

BULGULAR

Aşağıda yer alan Tablo 1'de akademik kendini engelleme ve okul iklimi ölçeğinin alt boyutları olan destekleyici öğretmen davranışları, başarı odaklılık ve güvenli öğrenme ortamı ve olumlu akran etkileşimi değişkenlerinin ortalama, standart sapma, çarpıklık, basıklık değerleri ile değişkenler arasındaki korelasyon gösterilmiştir.

Tablo 1. Değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler ve korelasyonlar

Değişkenler	1	2	3	4
1. Akademik kendini engelleme	—			
2. Destekleyici öğretmen davranışları	-.09	—		
3. Başarı odaklılık	-.05	.58**	—	
4. Güvenli öğrenme ortamı	-.14**	.02	-.05	—
Ortalama	13.5	21.16	13.10	32.03
Ss	4.68	6.81	3.28	5.85
Çarpıklık	.30	.16	-.44	-.05
Basıklık	-.75	-.57	.21	-.43

** p<.01

Tablo 1'de görüldüğü gibi akademik kendini engelleme ve okul iklimi ölçeğinin alt boyutları olan destekleyici öğretmen davranışları, başarı odaklılık ve güvenli öğrenme ortamı ve olumlu akran etkileşimi düzeylerinin aritmetik ortalamalarının orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca akademik kendini engelleme ile yalnızca güvenli öğrenme ortamı ve olumlu akran etkileşimi (r= -.14; p<.01) arasında anlamlı ve negatif yönlü ilişki bulunurken; destekleyici öğretmen davranışları (r= -.09; p>.05) ve başarı odaklılık arasında (r= -.05; p>.05) negatif yönde anlamsız ilişkiler olduğu görülmüştür. Destekleyici öğretmen davranışları ve başarı odaklılık ise orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişkiye sahiptir (r= .58; p<.01). Ancak güvenli öğrenme ortamı ve olumlu akran etkileşimi alt boyutu, diğer alt boyutlar olan destekleyici öğretmen davranışları (r= .02; p>.05) ve başarı odaklılık (r= -.05; p>.05) ile anlamlı bir ilişkiye sahip değildir. Bu adımdan sonra regresyon analizine geçilmiştir.

Regresyon analizinin gerçekleştirilmesi için gerekli şartlar incelenmiştir. Değişkenlerin VIF değerleri 10'dan az (Tabachnick vd., 2007), Durbin-Watson değeri 1 – 3 arasında bulunmuş, durum indeks (CI) değerinin de 30'dan düşük görülmüştür (Field, 2009). Tüm bu bulgular çoklu bağlantının olmadığını göstermekte ve regresyon analizi için gerekli koşulların sağlandığı görülmektedir.

Tablo 2. Akademik kendini engellemenin yordanmasına ilişkin regresyon analizi sonuçları

Değişken	B	Standart hata	β	t**	P	R	R^2
Adım							
Güvenli öğrenme ortamı	-.11	.042	-.14	-2.60**	.000	.14	.02

**p<.01, *p<.05

Regresyon analizi, akademik kendini engellemenin bağımlı değişken, güvenli öğrenme ortamı ve olumlu akran etkileşimi alt boyutunun bağımsız değişken olarak ele alındığı basit regresyon analizi olarak uygulanmıştır. Uygulanan basit regresyon analizinde güvenli öğrenme ortamı ve olumlu akran etkileşimi boyutu analize sokulmuş ve akademik kendini engellemeyi yordamada varyansın %2'sini açıklamakta olduğu görülmüştür (R^2=.02, düzeltilmiş R^2=.02, F(1, 363)= 6.79, p<.01). Bu bulgulara göre güvenli öğrenme ortamı ve olumlu akran etkileşimi boyutunun akademik kendini engellemeyi anlamlı derecede yordadığı söylenebilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın amacı akademik kendini engelleme ile okul iklimi düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaçla gerçekleştirilen analizlerde akademik kendini engelleme ile okul iklimi ölçeğinin destekleyici öğretmen davranışları, başarı odaklılık ve güvenli öğrenme ortamı alt boyutları arasında negatif

yönlü bir ilişki bulunsa da ve tek anlamlı ilişkinin güvenli öğrenme ortamı alt boyutu ile olduğu tespit edilmiştir. Basit regresyon analizinde ise güvenli öğrenme ortamı alt boyutunun akademik kendini engelleme kavramını ne derecede yordadığı incelenmiştir. Bu analize göre okul iklimi ölçeğinin güvenli öğrenme ortamı alt boyutunun akademik kendini engellemeyi anlamlı derecede yordadığı görülmüştür.

Alanyazın taraması neticesinde, çalışmamıza benzer nitelikte bulguların elde edildiğini söyleyebiliriz. Bu çalışmaların ilki Türkiye'de 1204 öğretmen ve 166 okul yöneticisinin yer aldığı toplam 74 okulda gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın bulgularına göre kendini engellemenin; okul iklimi değişkeninin alt boyutları olan liderlik katılımı, eğitim ortamı ve işbirliği değişkenleri ile düşük düzeyde, negatif yönlü anlamlı ilişkide olduğu belirlenmiştir (Sertel & Tanriögen, 2019). Farklı bir çalışma yine Türkiye'nin Karaman ilinde, 32 farklı liseden 981 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada gerçekleştirilen yapısal eşitlik modellemesi bulguları, okul ikliminin (başarıya odaklılık, güvenli öğrenme ortamı ve destekleyici öğretmen davranışları alt boyutları ile birlikte) öğrencilerin kendini engelleme davranışlarını negatif yönlü ve doğrudan etkilediğini ve öğrencilerin not ortalamalarını ise pozitif yönlü ve dolaylı olarak etkilediğini göstermiştir (Şahin & Çoban, 2020). Son olarak diğer bir çalışma, Kaliforniya Üniversitesi'nden 370 lisans öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaya göre akademik kendini engelleme, okul iklimi ile düşük düzeyde, negatif yönlü ve anlamlı bir ilişkiye sahip olarak bulunmuştur (Carlisle, 2015).

Yukarıda bahsedilen çalışmalardan da anlaşılabileceği gibi, öğrencilerin okul ile ilgili düşünce ve hisleri, okuldaki yaşantıları, öğretmen, yönetici ve diğer paydaşların onlara karşı tutum ve davranışları, öğrencilerin akademik hayatını da etkilemektedir. Şunu diyebiliriz ki, okulda mutlu ve huzurlu bir okul ortamına sahip bir öğrencinin akademik olarak başarılı olma ihtimali artacaktır. Ayrıca akademik başarısızlık durumlarında aşağılanma, yargılanma, dışlanma, cezalandırılma yerine doğruları bulmasını sağlayacak ve kendini daha üst noktalara taşıyabilecek geri bildirimler verilmesi, öğrencilerin benlik saygılarını olumlu etkileyebilecektir. Bunun sonucunda da öğrenciler, benlik saygılarını koruma altına alacakları bir zırh olarak kullandıkları akademik kendini engelleme davranışlarına da sarılmak zorunda kalmayacaktır. Herhangi bir akademik başarısızlıkta kendini "aptal, zekâ seviyesi düşük, beceriksiz" görmeyeceğinden akademik başarısını arttıracak yolları araması olasılığı daha yüksek olacaktır. Bunun için elbette ailenin de her başarısızlıkta öğrenciyi olumsuz geri bildirimlerle aşağı çekmemesi, öğrenilmiş çaresizliğe yol açmaması gerekmektedir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları olup, bu sınırlılıklar ile birlikte öneriler listelenecektir. Öncelikle bu çalışma yalnızca lise öğrencilerinin katılımı ile gerçekleştiğinden bulguların genellenmesi zordur. Bu sebeple diğer yaş grupları ile çalışma tekrarlanabilir. İkinci olarak, çalışmada sadece İstanbul ilinde ve ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple de çalışma farklı bölgelerde ve farklı örnekleme biçimleri ile tekrarlanabilir. Böylece sonuçlar hakkında daha sağlıklı veriler elde edilebilir. Ayrıca araştırma sorusu sonucunda beklenen bulguların elde edilememesinin sebebinin düşük katılımcı sayısı ihtimalinden dolayı da daha yüksek katılımcı ile çalışmanın tekrarı gerçekleştirilebilir. Okul İklimi Ölçeği'nin başarı odaklılık ile güvenli öğrenme ortamı ve olumlu akran etkileşimi alt boyutlarının güvenirlik kat sayıları beklenenden düşük çıktığından, bu alt boyutların güvenirlik katsayıları ilerleyen çalışmalarda tekrardan incelenmeli, eğer ölçekle uyumları noktasında bir sorun varsa ölçeğin revize edilmesi ya da konu ile alakalı yeni bir ölçek geliştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Anlı, G., Taş, İ., Güneş, Z., Yazgı, Z., & Sevinç, H. (2018). Akademik Kendini Engelleme Ölçeği'ni Türkçeye Uyarlama Çalışması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. https://doi.org/10.26466/opus.442691

Berglas, S., & Jones, E. E. (1978). Drug choice as a self-handicapping strategy in response to noncontingent success. *Journal of personality and social psychology*, *36*(4), 405.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*.

Carlisle, B. L. (2015). *The relationship between academic identity and self-handicapping*. UC Riverside.

Council, N. S. C. (2007). The school climate challenge: Narrowing the gap between school climate research and school climate policy, practice guidelines and teacher education policy. *Retrieved on*.

Field, A. P. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS: (and Sex and Drugs and Rock "n" Roll)*. SAGE. https://books.google.com.tr/books?id=P1uQmgEACAAJ

Kurt, T., & Çalık, T. (2010). Okul iklimi ölçeği'nin (OİÖ) geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, *35*(157).

Midgley, C., & Urdan, T. (2001). Academic self-handicapping and achievement goals: A further examination. *Contemporary educational psychology*, *26*(1), 61–75.

Şahin, F., & Çoban, Ö. (2020). Effect of school climate, students' self-handicapping behaviors and demographic characteristics on students' achievement. *ie: inquiry in education*, *12*(2), 6.

Sertel, G., & Tanriögen, Z. M. (2019). The Relationship between Self-Sabotage and Organizational Climate of Schools. *Educational Research and Reviews*, *14*(15), 541–550.

Stuart-Cassel, V., Nuñez, B., & Chung, Y. (2022). US Department of Education. *Washington, DC: US Department of Education, National Center on Safe Supportive Learning Environments*.

Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., & Ullman, J. B. (2007). *Using multivariate statistics* (C. 5). pearson Boston, MA.

Taber, K. S. (2018). The use of Cronbach's alpha when developing and reporting research instruments in science education. *Research in science education*, *48*(6), 1273–1296.

Urdan, T., & Midgley, C. (2001). Academic self-handicapping: What we know, what more there is to learn. *Educational Psychology Review*, *13*(2), 115–138.

MUSİQİ TONLARINA YENİ BAXIŞ VƏ ARAŞDIRMA

A NEW VIEW AND RESEARCH OF MUSICAL TONES

Azerbaycan Cümhuriyyeti'nin Onur Sanatçısı Aygün KURBANOVA

Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Dil Komisyonuna

bağlı İzleme Merkezi'nin Üst Elemanı

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3072-0362

ÖZET

Musiqidə tonların yaranma tarixi və adları barədə müvafiq məlum mülahizələr mövcuddur. Tarixə qısa ekskurs etsək bütün şərh və tezislərin təxminən eynilik təşkil etdiyi fikrə gəlmək mümkündür. Bu barədə ən ciddi və sabit olan Pifaqor (e.ə. 530-450) tərəfindən səs tonlarının icad edilməsi və hesablanmasıdır. Halbuki, Qərb musiqisi 11-ci əsrin əvvəllərinə qədər hazırda istifadə olunan notlardan xəbərsiz idi. 6-cı əsrin əvvəllərində Romalı filosof Boethius səsləri hərflərlə adlandırdı. Hazırda notların A, B, C, D, E, F, G şəklində ifadə edilməsi məhz ona məxsusdur.

Beləliklə, 11ci əsrdə müxtəlif səsləri ifadə etmək və qarışdırmamaq üçün onları təmsil edən notlar ingilis və alman dillərində hərflərlə göstərildi (C=do, D=re, E=mi, F=fa, G=sol, A=lya, B=si – ingilis dilində, H= si – alman dilində).

Musiqişünasların rəyinə görə «Şərq musiqisində («Azərbaycan musiqisi də buraya daxildir) bütöv və yarım tondan başqa 1/3 və 1/4 ton da mövcuddur. Avropa musiqisində olduğu kimi, Azərbaycan musiqisində də oktava 7 diatonik və 12 xromatik pərdədən ibarətdir. Fərq ancaq temperasiya məsələsindədir ki, o da bir komma qədərdir.

Bütün bunları nəzərə almaqla biz fikrimizi öz əsərləri ilə Şərq dünyasında böyük inqilab etmiş Azərbaycanlı bəstəkar Səfiəddin Urməvinin yaradıcılığına yönəldirik. S. Urməviyə görə musiqi binasının möhkəm təməlini təşkil edən 12 sütun 12 əsas muğamı, 6 bürc isə 6 avazatı təmsil edirdi.

Biz S.Urməvinin hər iki məlum əsərini ciddi araşdıraraq və bu böyük nəzəriyyəçinin özündən sonrakı nüfuz və təsirinə əsaslanaraq deyə bilərik ki, Pifaqorun müvafiq interval əsasında təqdim etdiyi tonal ardıcıllığa müdaxilə etsək və Mi notundan bizim bildiyimiz Fa # notuna keçid alsaq, eyni ölçülü 6 əsas səsin yaranmış olduğunu müşahidə edərik. Belə bir qənaətlə fikirimizi yekunlaşdırırq ki, mövcud əsas səslər aşağıdakılardır: Do, Re, Mi, Fa#, Sol#,Lya#.

Anahtar Kelimeler: Pifaqor, S.Ürməvi, musiqi, Əsas Tonlar.

ABSTRACT

There are well-known opinions about the history and names of tones in music. If we take a short excursion into history, it is possible to come to the idea that all interpretations and theses are almost identical. The most serious and stable about it is the invention and calculation of tones by Pythagoras (530-450 BC). However, until the early 11th century, Western music was unaware of the notes currently in use. At the beginning of the 6th century, the Roman philosopher Boethius named sounds by letters. Currently, the expression of notes in the form of A, B, C, D, E, F, G belongs to him.

Thus, in the 11th century, in order to express different sounds and not confuse them, the notes representing them were indicated by letters in English and German (C=do, D=re, E=mi, F=fa, G=sol, A=lya, B=si - in English, H= si –in German).

According to the opinion of musicologists, "in Eastern music (Azerbaijani music is also included here), there are also 1/3 and 1/4 tones in addition to whole and half tones. As in European music, in Azerbaijani music, the octave consists of 7 diatonic and 12 chromatic pitches. The difference is only in the matter of tempering, which is only one point.

Taking all this into account, we focus our attention on the work of the Azerbaijani composer Safiaddin Urmavi, who made a great revolution in the Eastern world with his works. According to S.Urmavi, the 12 pillars that formed the solid foundation of the music building represented the 12 main mughams, and the 6 constellations represented the 6 avazats.

We can say by seriously examining both known works of S. Urmavi and based on the authority and influence of this great theorist after him, that if we intervene in the tonal sequence presented by Pythagoras based on the appropriate interval and make a transition from the note Mi to the note Fa # we know, the 6 basic sounds of the same size we will observe that it has arisen. We conclude with such a conclusion that the existing basic sounds are the following: Do, Re, Mi, Fa#, Sol#, Lya#.

Keywords: Pythagoras, S.Urmavi, music, Basic Tones

GİRİŞ

Ton musiqi termini olub müxtəlif tezliklərdə olan səsləri ifadə edir. Musiqi tonu özünün müddəti, intensivliyi və tembri ilə xarakterizə olunur. Musiqidə istifadə olunan notlar musiqi tonlarından daha mürəkkəb ola bilər, çünki onlar ən yüksək ton keçidləri, titrəyiş və zərbə modulyasiyası kimi periodik olmayan tərəfləri əhatə edir.

Bir qammada müəyyən riyazi ardıcıllıqla götürülmüş səslərin məcmusu ton adlanır. Səslərin daha intensiv dəyişməsi yüksək tonları, nisbətən az dəyişməsi isə aşağı tonları formalaşdırır.

Musiqi nəzəriyyəsində tonların yaranma tarixi və adları barədə müxtəlif mülahizələr vardır.

E.ə. VI əsrdə yaşamış Pifaqor riyaziyyat, fizika, astronomiya, fəlsəfə ilə yanaşı, musiqiyə də yeniliklər gətirmişdir. Pifaqor teoremi Yunan və Roma mədəniyyətinə təsir göstərmiş, dünya tarixində silinməz izlər qoymuşdur. Pifaqor teoremi Yunan və Roma mədəniyyətinə təsir göstərmiş, dünya tarixində silinməz izlər qoymuşdur. Bütün kainatın rəqəmlər və onların arasındakı əlaqə əsasında qurulduğuna inanan, bu fikirlərini musiqi ilə əlaqələndirən alim musiqi sahəsində olduqca vacib işlər görmüşdür. Belə ki, musiqidəki riyazi sirləri kəşf edərək səslərin riyazi ölçüdə bölgüsünü aparmışdır. Rəvayətə görə, Pifaqor musiqi ilə riyaziyyatın bağlılığını dəmirçinin yanından keçərkən kəşf etmiş və alətlərdən çıxan fərqli səslər onun diqqətini çəkmiş, həmin səslərə diqqətlə qulaq asdıqda onların müəyyən harmoniya yaratdığını müəyyən etmişdir. Pifaqor səsləri təcrübə üsulu ilə çəkicin kütləsindən asılı olaraq fərqləndirmişdir. Daha sonra müxtəlif ağırlıqlı simlər hazırlamış, onları mıx vasitəsilə evin divarına bərkitmişdir. O, simlərə zərbə vuraraq oktava anlayışını və onun nisbətinin 2:1 olması faktını müəyyənləşdirmiş, eləcə də kvinta və kvartanı kəşf etmişdir. Daha sonra Pifaqor paralel simli bir cihaz düzəldərək onun köməyi ilə bir çox alətlərdə müəyyən səslənmə və qanunauyğunluqların olduğunu aşkar etmişdir: fleyta, sinc, lira, ritm və melodiya yarada biləcək digər alətlər.

Pifaqorun kəşfinin məntiqi davamı ahəngdarlığın konsonanslara və dissonanslara bölünməsi idi. Bu anlayışlar olmasaydı, Avropa ənənəsinin musiqisi bizim bildiyimiz formaya gəlib çatmazdı. Konsonans dedikdə harmoniya, sabitlik hissi yaradan səs uyğunluğu başa düşülür. Riyazi nöqteyi-nəzərdən konsonanslar rəqəmlərin daha sadə nisbəti ilə ifadə olunur: təmiz oktava 1/2, təmiz kvinta 2/3, təmiz kvarta 3/4-dür. Dissonanslar isə əksinə, həyəcanlı, kəskin səslənir, natamamlıq hissi yaradır və daha mürəkkəb ədədi nisbətlə ifadə olunur (məsələn, böyük septima 8/15, kiçik sekunda 15/16). Natamamlığın nəticəsi olaraq asılılıq yaranır, dissonans yalnız konsonansla birlikdə istifadə olunurdu.

Pifaqorun notların göy qurşağının rənglərinə bənzədilməsi ilə bağlı fərziyyəsi də mövcuddur. Tezlik və səs dalğalarının tədqiqinə həsr olunmuş bir çox araşdırmalarda müxtəlif səs rənglərinin mövcudluğu ilə bağlı iddialar irəli sürülmüşdür. Pifaqor bunu göy qurşağında yeddi ədəd spektrin olması ilə əlaqələndirirdi. Ancaq düşünürük ki, göy qurşağındakı bu rəng tonları bir işıq spektridir və onların musiqi ilə əlaqəsini müəyyən etmək çətindir. Belə ki, rənglərin tonları hədsiz dərəcədə çoxdur və insan bu rəng tonlarının hamısını

görməyə bilər. Çünki insan beyninin təyin edə və biri-birindən seçə bilmədiyi rənglər də mövcuddur. Həmçinin musiqi tonlarının sayı haqqında da bu fikirləri söyləmək olar. Bu mənada insanın musiqinin bütün tonlarını eşitməsi, onları düzgün təyin etməsi mümkün deyil. Bu tonlar ancaq musiqi alətləri və xüsusi texniki vasitələrlə fərqləndirilir, bununla da onların xırda sentlər olduğu aydınlaşır. Musiqidə isə bu tonlar ayırd edilə və seçilə bilər, ancaq ifadə edilə bilməz. Yəni insan göy qurşağında olan bütün rəng tonlarını bir-birindən ayıra bilməyə qadir deyil, ancaq kəskin tonların arasındakı fərqlərə əsasən, göy qurşağında 7 rəngin olduğunu deyə bilər. Beləliklə, göy qurşağında 7 rəngin fərqləndirilməsi prinsipi musiqi tonlarında 7 əsas səsin olduğu fikrini doğrultmur.

Qədim Hindistanda da musiqi tonlarının tarixi ilə bağlı çoxsaylı araşdırmalar aparılmış, bir qammanın içində 72 səs tonunun olduğu müəyyənləşdirilmişdir. Lakin araşdırmalar bu bölgünün hansı riyazi əsaslarla aparıldığını təyin edə bilməmişdir.

Musiqi tonlarında aşkarlanan yeddi əsas səs sonralar yeddi nota çevrilmişdir. Bu notların adlandırılması XI əsrdə yaşayan italyan musiqiçisi Qvido d'Arestonun adı ilə bağlıdır. Belə ki, Qərbdə IX əsrin əvvəllərinə kimi notlar yox idi və musiqilər dildən-dilə nəsillərə ötürülərkən dəyişikliklərə uğrayırdı, hətta unudulurdu. Qvido d'Aresto notların adlandırılması üçün Müqəddəs İohanna ithaf olunmuş qədim kilsə himninin sətirlərinin ilk hecalarını götürmüşdür:

Do - Dominus - Tanrı Sol – solis - Günəş

Re - rerum - materiya La - lactea via - Süd yolu

Mi - miraculum – möcüzə Si - siderae - Səma

Fa - familias planetarium - planetlər ailəsi

Qeyd etmək lazımdır ki, əvvəllər "Do" notunu "ut" kimi də adlandırırdılar. Saitlə başlayan bu ad XII əsrdə "Do" olaraq dəyişdirildi. Almaniya və bəzi ölkələrdə "ut" adından hələ də istifadə edilir. Yeddinci notun adı isə uzun zaman "B" olaraq adlandırılmış, sonradan XII əsrdə "Si" adını almışdır.

Musiqinin əlifbası hesab olunan notlar istifadə etdiyimiz əlifbadan xeyli fərqlənir. O, Pifaqor tərəfindən icad edilmiş yeddi ton əsasında hazırlanmışdır. Yeddi hərfdən ibarət olan bu əlifbada hərflərin bir yerdə işlənməsinə dair müxtəlif bənzətmələr olmuşdur. Dahi Azərbaycan bəstəkarı

Üzeyir Hacıbəyli sözügedən məsələ ilə bağlı yazmışdır: "Ərəb, İran və Avropa musiqişünaslarına görə, qədim yunanlar yeddi səma cisimlərindən hər birinin Pifaqor tərəfindən icad edilmiş 7 tondan birinə müvafiq olduğunu zənn edirlərmiş" (Ü.Hacıbəyli, s. 19).

MUSİQİ TONLARI VƏ ARAŞDIRMALAR

Yuxarıda sadaladığımız müxtəlif nəzəriyyələr orta əsrlərin tədqiqatları üçün mənbə olmuşdur. Azərbaycan xalqı əsrlər boyu zəngin maddi və mənəvi mədəniyyətə sahib olmuşdur. Ölkəmiz-də musiqi mədəniyyətinin ətraflı hər zaman geniş yer verilmişdir. Yaxın Şərqdə dövrlərinin tanınmış Azərbaycan alimi, nəzəriyyəçisi və musiqişünasları olan Səfiəddin Urməvi və Əbdülqadir Marağayinin adlarını xüsusi qeyd etmək lazımdır. Şərq xalqlarının musiqisinin nəzəri və praktik inkişafında onların mühüm xidmətləri olmuşdur. Orta əsrlərdə musiqi sənətinin inkişafı da musiqi haqqında elmi əsərlərin, risalələrin yaranmasına təkan vermişdir.

Səfiəddin Urməvi Şərq aləmində böyük alim, musiqiçi və mahir xəttat kimi tanınmışdır. O, bir qammanın içərisinə 17 səs daxil etməklə musiqi sahəsinə yenilik gətirmişdir. Belə ki, S.Urməvinin hazırladığı xüsusi cədvəldə birinci oktava nota köçürülərkən 17 pilləli qamma alındığı aşkarlanmışdır. Həmçinin sxemdə "notların altında qammanın intervalarının sentlə ölçüləri göstərilmişdir. Qeyd edək ki, sent tempere olunmuş yarım tonun yüzdə bir ölçüsüdür. Simi yarıya bölləndə 1200 sentli oktava intervalı, onu 2/3-yə bölləndə 702 sentli kvinta intervalı, 3/4 -ə bölləndə 428 sentli kvarta intervalı, 8/9-ə bölləndə isə böyük bütöv alınır. Qalan intervallar isə əvvəlkilərdən kvinta, kvarta, sekundaya bölmə yolu ilə alınır" (Z. Səfərova, s. 58). S. Urməvi 2 oktavalı 36 pilləli ud şkalasını təyin etmək üçün sistem yaratmış, yazılarında bu haqda, eləcə də özünün tətbiq etdiyi 17 pərdəli qamma barədə ətraflı və elmi izahat vermişdir. Alimin irəli sürdüyü müddəalar Qütbəddin əş-Şirazi, Əbdülqadir Marağayi (Əbdül-Qədir), Əbdürrəhman Cami kimi alimlərin də diqqətini cəlb etmişdir.

Qeyd etdiyimiz məsələlər S.Urməvinin "Kitab əl-Ədvar" risaləsində geniş təsvir edilmiş və alim bu əsəri ilə "... özündən əvvəl gələn alimlərdən fərqli olaraq səsin ən kiçik bölgülərini bir səsdə birləşdirərək, onları iki mücənnəb və bakiyə, yəni limma və komma kimi ciddi bir sistemdə cəmləşdirə bilmişdir" (Z. Səfərova, s. 60).

S.Urməvi irsini tədqiq edən sənətşünas alim Zemfira Səfərova mütəfəkkirin təqdim etdiyi 17 pilləli səs qatarının özündə həm Pifaqor, həm də natural sistemlərin xüsusiyyətlərini birləşdirib uyğunlaşdırdığını, 12 dairə və 6 avazın səs qatarını qurduğunu qeyd etmişdir.

Musiqi sahəsində müəllimi S. Urməvinin elmi nailiyyətlərini inkişaf etdirən Əbdülqadir Marağayi orta əsrlər musiqişünaslığında ilk dəfə olaraq 12 əsas lad və onlardan alınan 24 bölmə sistemini elmi baxımdan əsaslandırmış və o dövrün musiqi formalarının təsvirini vermişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, musiqi tonları haqqında dövrümüzə qədər istər Şərqdə, istərsə də Qərbdə müxtəlif təzadlı mülahizələr irəli sürülmüş və bir sıra tədqiqatlar aparılmışdır. Onların sırasında Şərq aləmində ilk operanın yaradıcısı, dahi Azərbaycan bəstəkarı Ü.Hacıbəylinin "Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları" adlı monoqrafiyası mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, görkəmli bəstəkarın qeyd etdiyimiz bu tədqiqatında tonlarla bağlı fikirləri böyük maraq doğurur: "Musiqi binasının möhkəm təməlini təşkil edən 12 sütun 12 əsas muğamı və 6 bürc isə 6 avazatı təmsil edirdi" (Ü.Hacıbəyov, s.18). Alimin say olaraq 12 əsas muğam və 6 avazat qeyd etməsi düşünürük ki, heç də təsadüfi deyil. Belə ki, musiqimizin bünövrəsi də 6 səsin, 12 xırda səsin mövcudluğu ilə bağlıdır.

Altı səsin mövcudluğu haqqında fərziyyəmizi səsin təsiri ilə suyun dəyişməsi, yəni ona reaksiya verməsi ilə də bağlamaq olar. Yapon alimi Masaru Emotonun fikri ilə desək, su ətraf mühitin şəraitinə, musiqiyə, melodiyalara, çirklənməyə, insanların danışdıqları fikirlərə və sözlərə reaksiya verir, yəni fiziki molekulyar dəyişikliklərə səbəb olur. Bu haqda ilk dəfə 1680-ci ildə ingilis alimi Robert Quk Oksford universitetində bir eksperment aparmışdır. O, skripka ilə etdiyi eksperment zamanı üzərinə tökülmüş unun öz formasını dəyişdiyini müşahidə etmişdir. Alman fiziki Ernest Xladni də müəyyən bir tezliyin həndəsi bir forma yaratdığını bildirmişdir.

Nikola Tesla deyirdi: "Kainatın sirrini anlamaq istəyirsinizsə, enerji, tezlik və titrəyiş baxımından düşünün". Deməli, birinci tezlik yaranır, tezlikdən titrəyiş, titrəyişdən isə enerji yaranır. İnsan da səs titrəyişlərini eşitdiyi zaman bədənindəki suyun tərkibi dəyişir. Məlumdur ki, insanın bədəninin 70%-dən çoxu sudan ibarətdir. Titrəyişlər, tezliklər yarandıqda biz o enerjini haradan alırıq? Bu enerji insanın bədənindəki mayenin tərkibinin dəyişməsi ilə bağlıdır. Araşdırma zamanı səsin düzgün riyazi bölgüsünün əksinin çakra və sudakı bölgüyə uyğunluğu məlum oldu.

Bütün musiqiləri rəqəmlərlə ifadə etmək olar, səsə riyazi və həndəsi nisbətlər vermək mümkündür.

SONUÇ

İstənilən musiqi intervalı özündə, ilk növbədə, mütənasibliyi ehtiva edir. Səslər bərabər şəkildə parçalanmalıdır. Tədqiqat zamanı məlum oldu ki, əgər səs 6-dan 12-yə bölünürsə, 12-dən 24-ə, 24-dən 48-ə, 48-dən isə 96-ya bölünməlidir. Beləliklə, 6 əsas səsin içərisində 96 kiçik səs mövcuddur. Nəticə olaraq onu qeyd etməliyik ki, riyazi baxımdan bu bölgünün düzgün aparıldığını hesab edirik.

KAYNAKÇA

1. Hacıbəyov Ü. Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları. Bakı: Yazıçı. 1985, s. 154.
2. Səfərova Z. Azərbaycanın musiqi elmi (XIII-XX əsrlər). Bakı: Azərnəşr. 2006, s. 544.
3. Şıxalıyev İ. Azərbaycan musiqisinin lad nəzəriyyəsi. Sumqayıt: Zərdabi nəşriyyat-poliqrafiya. 2015, s. 171
4. Савина Н.В. Некоторые аспекты взаимодействия индуизма и индийской раги. Культурология, искусствоведение. с. 108-111.
URL: Journ_40.indd (herzen.spb.ru)
5. Mugam Ensiklopediyasi (musigi-dunya.az)

PSYCHOLINGUISTIC ASPECT OF TEXT PERCEPTION

METİN ALGILAMANIN PSİKOLİNGUİSTİK YÖNÜ

Elmira Aliyeva Eyyub q.

AUL. Associate prof.

ABSTRACT

Psycholinguistics is a science that studies the psychological and neurobiological factors that enable an individual to acquire, use and understand language. The first appeals to this area of linguistics were mainly of a philosophical nature, mainly due to the lack of a general picture of the functioning of the human brain. Psycholinguistics explores the cognitive processes that make it possible to formulate a grammatically and lexically meaningful sentence from one's own vocabulary and set of grammatical structures, as well as the processes that make it possible to comprehend spoken and written language. The first step in generating speech is the stimulus, which also becomes the last in the reverse process - the perception and understanding of the statement, since the goal of the recipient is to understand not the speech, but what the thought or idea is expressed for.

At the heart of the process of understanding is the desire to decode the meaning of the whole message, its meaning. As you know, despite the existence of universal laws, the processes of perception and understanding of information are directly related to the individual, personal characteristics of the recipient. Moreover, the features of these processes depend to a large extent on various external conditions. All this causes a variety of features of perception and understanding in different situations, which, in turn, leads to the creation of many concepts, hypotheses, models. The problems associated with the perception and understanding of information are studied by many scientific disciplines: psychology, philosophy, linguistics, history, physics, mathematics. However, there is no single general scientific definition of these concepts. Each direction and each researcher working in a particular scientific field, paying attention to various aspects of the problem, uses its own definition of understanding and the context in which it is investigated.

ÖZET

Psikodilbilim, bireyin dili edinmesini, kullanmasını ve anlamasını sağlayan psikolojik ve nörobiyolojik faktörleri inceleyen bir bilimdir. Bu dilbilim alanına yapılan ilk başvurular, esas olarak insan beyninin işleyişine ilişkin genel bir resmin olmaması nedeniyle, esas olarak felsefi nitelikteydi. Psikodilbilim, kişinin kendi kelime dağarcığından ve dilbilgisi yapılarından dilbilgisi ve sözcüksel olarak anlamlı bir cümle oluşturmayı mümkün kılan bilişsel süreçleri ve ayrıca sözlü ve yazılı dili anlamayı mümkün kılan süreçleri araştırır. Konuşma oluşturmanın ilk adımı, aynı zamanda ters süreçte sonuncusu olan uyarıcıdır - ifadenin algılanması ve anlaşılması, çünkü alıcının amacı konuşmayı değil, düşünce ve ya fikrin ne için ifade edildiğini anlamaktır.

Metin algısı, birkaç aşamadan oluşan çok seviyeli bir süreçtir: okuyucunun belleğinde bulunan bu sözlüklerin kavramını ilişkilendirdiği bireysel dil birimlerinin dış biçiminin tanınması; belirli bir kelimenin anlamının konu korelasyonunun somutlaştırılması; alıcının ansiklopedik bilgisinin kullanılmasıyla elde edilen ifadelerin tanımlanmasıtır. Metin algısı, okuyucunun çeşitli seviyelerden geçtiği yapılandırılmış bir sıra ile karakterize edilen bir süreçtir: sözlüksel (kelime tanıma), sözdizimsel (cümle tanıma) ve anlamsal. Alıcının amacı, üreticinin ana niyetini belirlemek, yani sözceyi oluşturmak için uyarıcıyı yeterince belirlemektir.

Text perception is a multi-level process consisting of several stages: recognition of the external form of individual language units with which the reader associates the concept of these lexemes that are in his memory; concretization of the subject correlation of the meaning of a certain word; identification and definition of denotations, which is achieved through the use of encyclopedic knowledge of the recipient. Text perception is a process characterized by a structured sequence, where the reader goes through several levels: lexical (word recognition), syntactic (sentence recognition) and semantic. The goal of the recipient is to identify the main intention of the producer, that is, to adequately determine the stimulus for generating the utterance.

Meaning as an important aspect of the text Speaking about the text as a way of presenting linguistic consciousness, H,A. Markina [Markina 2001] presents the following layers of textual information: 1) meanings that are close and understandable to contemporaries; 2) the meanings that each subsequent generation invests in the interpretation; 3) meanings that depend on personal perception and personal associations, that is, are associated with the level of development of a linguistic personality. “The meaning of a literary text can be viewed as the resultant of the meanings of individual linguistic phenomena that make it up, considered in relation to each other” [Pishchalnikova, Sorokin 1993: 3].

A.A. Belonogova [Belonogova 2003] says that the main meaning of the text (concept) acts as a kind of conditional center of the message, its core, at different distances from which there are secondary (additional) meanings. The meaning of textual information is determined in the mind of the reader not only by the compositional patterns of the linguistic content of the text, but by the nature of the relations between the named objects reflected in the linguistic consciousness [Danilova 2001]. According to V.A. Milovidov, meaning can be defined as a mental formation resulting from the recipient's reflection on the text [Milovidov 2000].

I.V. Solovieva [Solov'eva 2002] separates the concepts of "meaning of the text" and "meanings of the text", defining the "meaning of the text" following G.P. Shchedrovitsky as “a configuration of connections and relationships between different elements of activity and communication, which is created or restored by the reader who understands the text. The concept of “text meanings” does not coincide with the concept of “text meaning”, since, in addition to the most general meaning, a text can include different types of meanings that differ in the features of awakened reflection” [Or. cit.: 109]. There are five of them in the author's work: meaning-assessment, meaning-experience, meaning-retrospection, meaning-motivation, and meaning-knowledge. According to the semantic theory of A.I. Novikov [Povikov 1983], the meaning does not refer to the text, but to the mental sphere of the one who perceives the text, or, in other words, the meaning is not extracted from the text, but is attributed to it by the mind.

L.O. Butakova [Butakova 2001] considers cognitive complexes as structures of knowledge, formed by a word, necessarily associated with meaning. The cognitive potential of a text is the ability of its signs of different levels to sequentially or in parallel introduce and represent (in separate sections of the text and throughout its space) cognitive structures of different types and varying degrees of complexity. T.G. Pshenkina [Pshenkina 2005] defines a cognitive structure as a structure of knowledge that represents various ratios of the content of mental components in a person's mind with the help of verbal means, which are part of the cognitive structure and a means of access to it. In the tradition of psycholinguistic research, the author distinguishes the concept as a construct model (following V.A. Pishchalnikova). The concept as a dynamic cognitive model reflects the structure of the meaning of the mental content, correlated with a certain reality. The following components are presented in the structure of the concept, organized according to a functional feature: the body of the sign, concept, representation, subject content, association, emotion and evaluation.

From the standpoint of the theory of semantic dominant A.G. Sonin [Sonin 2006] defines the concept as an approximate symbolic interpretation of complex processes that take place at the neural level of the body's functioning. As components of a dispersed concept, traces of his interaction with the environment stored in the memory of an individual can be considered. E.S. Kubryakova [Kubryakova 2002: 8] interprets the concept as images, representations, concepts, evaluations and (actually) concepts. V.Ya. Shabes [Shabes 1989] says that at various levels of generalization in the knowledge system, not only images and concepts (representations, concepts), but also scenes and events should be considered. A scene is “perceived from objective reality or iconically reproduced from memory, a specific fragment of a reflected moving world, limited by the scope of attention” [Op. cit.: 14].

The event is the basic unit of background knowledge, it is a trivial invariant, and the scene is a unique version of this invariant. An image is a discrete part of the displayed scene. The concept (notion, designatum) is a set of general and essential features of a whole class of images. The reader adds information obtained from the text of the episode to his own background knowledge and synthesizes, on the basis of these two factors, such a content unit that is more specific than the event. The reader translates a linear sequence of text into a multidimensional cognitive-semantic unit (such as a generalized scene), while using his own multidimensional event structure. Cognitive analysis is aimed at revealing the conceptual structure, defining those concepts that make up the content of a mental unit that is subsumed under one or another linguistic sign.

Two traditions in the study of the concept of "meaning" are noted by D.A. Leontiev [Leontiev 2003]: 1) meaning is a synonym for meaning; 2) the conceptual opposition "meaning - meaning". A.N. Leontiev gives the following definition of psychological meaning - this is “what is revealed in an object or phenomenon objectively - in a system of objective connections, relationships, interactions. The meaning is reflected, fixed in the language and acquires stability due to this. In this form, in the form of linguistic consciousness, it constitutes the content of social consciousness” [Leontiev A.N. 1997: 297]. Personal meaning is “the personal attitude of the subject to the world, fixed in subjective meanings” [Or. cit.: 147].

The denotation, or the meaning of the text (sign) is the objective reality that the text (sign) expresses, or the judgment about which the text (sign) expresses, the meaning is the way the denotation is specified, the nature of the connection between the denotation and the sign, or the information that the sign carries about the denotation [Mus Khelishvili, Schrader 1997]. N.L. Galeeva [Galeeva 1999] considers meaning as a transformed meaning. The measure of the content of a literary and artistic text is determined by the number and method of configuration of meanings and ideas. The meanings of a literary text represent that part of its content that is restored in addition to the content with a reflective (intra-horizontal) understanding of the text. The following correlations between meanings and meanings are possible: development of meanings of meanings, addition of meanings of meanings, opposition of meanings to meanings. N.V. Romanovskaya [Romanovskaya 2004] believes that there is no universal invariant meaning of the text, but there is a representation of purely individual personal meanings by conventional language means.

The perception of linguistic meaning serves only as a "reference point" in the continuous process of interpretation and construction in its conceptual system, and self-meaning is a psychological and cognitive mechanism of cognition. By understanding the text, we mean the process of understanding the meaning of the text (that which is restored in addition to the content) as the formation of a projection of the text (mental (perceptually cognitive-affective) formation, only partially amenable to verbalization) among native speakers of the language and culture, based on the image of the situation, the result of which is a holistic experience of knowing what is being discussed, and the attitude to this knowledge from the standpoint of "for me - here - and - now" (according to A.A. Zalevskaya).

Features of understanding the text in the native language from the standpoint of different approaches. The purpose of analyzing the problems of understanding the text in the native language in the works of different researchers and within the framework of different approaches is to identify the features of the research conducted by the authors, methods for studying the problem and ways to solve the tasks. Among such approaches we consider philological hermeneutics, semiotic, psycholinguistic, pragma linguistic, interpretive and cognitive approaches. Philological hermeneutics is based on the theory and art of text interpretation. Understanding the text is to reveal its meaning, which requires performing certain actions. Text comprehension is the appeal of a person's experience to the text in order to master its content. In Russian linguistics, from the standpoint of philological hermeneutics and the “linguistic personality” model, the problem of understanding is discussed in the works of G.I. Bogin [Bogin 1995, 2000].

The researcher considers understanding as a combination of substantive and procedural aspects and proposes a model of understanding that includes a scheme of mental activity (according to G.P. Shchedrovitsky) and a hermeneutic circle combined with it, connecting the points of fixation (objectification) of reflection. G.I. Bogin identifies three types of text understanding: (1) semantizing; (2) cognitive; (3) de-objective. Artistic text by I.G. Bogin [Bogin 2001] considers subjectivity as objectified, and its understanding as a special case of deobjectification. When understanding a literary text, a hierarchy is formed in the sense that in case (3) reflection proceeds under conditions of removed reflection over text units intended for cases (1) and (2).

Understanding has a substantive and procedural side. The substantial side of understanding is the ability of a person to understand; procedural consists of a set of actions, procedures and techniques that ensure the transition from not understanding something to understanding this or understanding another.

Reflection is seen as the ability to come to understanding independently. The hermeneutic circle is one of the models of understanding. Fixation of reflection occurs in the zone of action with paradigms of pure meaning, the zone of action in text production and text perception, the zone of action with representations. Each of the fixations re-expresses the other, which leads to the integrity of understanding and the predominance of substantiality over processuality. Another technique used in revealing meanings is the technique of intending. It is possible to single out such hermeneutic dominants as: “semantizing understanding.

Text perception is a multi-level process consisting of several stages: recognition of the external form of individual language units with which the reader associates the concept of these lexemes that are in his memory; concretization of the subject correlation of the meaning of a certain word; identification and definition of denotations, which is achieved through the use of encyclopedic knowledge of the recipient. Text perception is a process characterized by a structured sequence, where the reader goes through several levels: lexical (word recognition), syntactic (sentence recognition) and semantic. The goal of the recipient is to identify the main intention of the producer, that is, to adequately determine the stimulus for generating the utterance.

REFERENCES

1. Сахарный Л.В. Введение в психолингвистику. - Л., 1989. 2. Залевская А.А., Каминская Э.Е., Медведева И.Л., Рафикова Н.В. Психолингвистические аспекты взаимодействия слова и текста. - Тверь, 1998.
2. Белянин В.П. Психолингвистические аспекты художественного текста. - М., 1988. С. 29
3. Белянин В.П. Основы психолингвистической диагностики: модели мира в литературе. - М., 2000. С. 54
4. Белянин В.П. Психолингвистические аспекты художественного текста. - М., 1988. С. 29
5. Bolotnova N.S. Khudozhestvennyy tekst v kommunikativnom aspekte i kompleksnyy analiz edinits leksicheskogo urovnya. Tomsk: Izd-vo Tomskogo universiteta, 1992. 312 s. 4. Zvegintsev V.A. Predlozhenie i ego otnoshenie k yazyku i rechi. M.: MGU, 1976. 308 s.
6. Залевская А.А. Некоторые проблемы теории понимания текста // Вопросы языкознания. - 2002. - № 3. - С.62-73.

ARENDT'İN EYLEMİ İLEARİSTOTELES'İN PRAKSİS'İNİN KARŞILAŞTIRMASI

THE COMPARISON OF ARENDT'S ACTION AND ARISTOTLE'S PRAXIS

Dr. Elif Dilan KARA

Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, İstanbul Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-3789-4231

ÖZET

Arendt'in düşüncesinde eylem büyük bir önem taşır. Hatta felsefi düşüncelerinin temelinde bu eylem anlayışının yattığı söylenebilir. Arendt'in düşüncelerine bakıldığında ilk göze çarpan noktalardan birisinin modern dönem insan anlayışının eleştirilmesi olduğu görülebilir. Arendt, modern dönem insanını, insana özgü olanı yitirdiği için eleştirir. Çünkü modern dönem insanı eylem alanından uzaklaşmıştır. Oysa eylem, insana özgü olandır.

Arendt'e göre insan üç farklı durumda yaşamını sürdürür. Bunlar emek, iş ve eylem alanıdır. Modern dönemde insan iş alanına sıkışmış, eylem alanına geçemeyen insandır. Bu nedenle de sadece iş alanının kapsamındaki fiilleri gerçekleştirebilir, eylem alanındakileri değil. Bu tip insanların başlıca özelliği de konuşmamaktır. Konuşmanın, eylem alanının başlıca özelliği olduğunu öne süren Arendt'e göre iş alanında konuşma yoktur, sadece üretme vardır. Bu nedenle iş alanına sıkışan insan, insana özgü olanı gerçekleştiremez. İnsan iş alanında konuş(a)mamaktadır. Arendt, eylem alanıyla ilgili düşüncelerinin temelini de Eskiçağ felsefesinde bulur. Özellikle Aristoteles'in praksis anlayışını temel alır.

Aristoteles'in insan anlayışına bakıldığında insana özgü olanın akıl ve erdem temelinde gerçekleştirilen eylemler olduğu görülebilir. Eylem, yani praksis, bir insanın nasıl bir yaşam sürdüğünü gösterir. Ancak insana özgü yaşamı sağlayan şey, akıl ve erdemdir. Başka bir ifadeyle insanın kendisini gerçekleştirebilmesi akla ve erdeme göre eylemde bulunmakla olur.

Bütün bunlar ışığında Arendt'in eylem alanı Aristoteles'in praksisi ile temellendirmesi son derece doğaldır. İlk bakıldığında Arendt'in Aristoteles'in izinden gittiği söylenebilir. Ancak Arendt eylem alanını her ne kadar Aristoteles ile temellendiriyor olsa da, Arendt'in eylem alanına daha yakından bakıldığında, onun Aristoteles'in praksisinden çok önemli farkları olduğu görülebilir. En önemli farklardan biri, Arendt'in eylem alanını konuşma ile sınırlandırırken, Aristoteles'te eylem sadece konuşma değildir, insanların oikos dışındaki fiillerini kapsamaktadır. İkinci önemli fark da Arendt'in eyleminin belirli bir amacı olmamasıdır. Oysa Aristoteles eylemden söz ederken, amaçtan da söz eder. Bu amaç, insana özgü olan iyi yaşamdır. Arendt ise amaçların sadece iş alanında olabileceğini, eylem alanının amaçlarla sınırlandırılamayacağını söyler. Sonuç olarak Arendt, kendi eylem düşüncesini Aritstoteles ile temellendirmekle birlikte, çok temel noktalarda Aristototes'in çok uzağına düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eylem, praksis, logos, erdem

ABSTRACT

The action is of great importance in Arendt's thought. In fact, it can be said that this understanding of the action is the basis of her philosophical thoughts. Pondering upon Arendt's thoughts, it can be seen that one of the first striking points is the criticism of the modern period's understanding of the human being. She criticizes the modern period's human beings; because the modern human being has lost human-specific features. Because the people of the modern period have moved away from the field of action. However, action is human-specific.

According to Arendt, people live in three different conditions. These are the condition of labor, work, and action. In the modern era, people are stuck in the condition of work and cannot move into the condition of action. Therefore, it can only perform something within the scope of the condition of work, not those within the scope of the condition of the action. The main characteristic of such people is that they do not speak. According to Arendt, who argues that speech (logos) is the main feature of the condition of action, there is no speech in the condition of work, only producing. For this reason, people who are stuck in the condition of work cannot realize what is unique to human beings. Because people do not or can not speak in the condition of work. Arendt finds the basis of her thoughts on the condition of action in ancient philosophy. It is especially based on Aristotle's understanding of praxis.

When looking at Aristotle's understanding of the human being, it can be seen that what is unique to the human being is actions performed based on reason and virtue. Action, that is, praxis, shows what kind of life a person leads. But what provides human-specific life is reason and virtue. In other words, the realization of oneself is possible by acting according to reason and virtue.

In the light of all this, it is quite natural for Arendt to base her idea on the condition of action with Aristotle's praxis. At first glance, it can be said that Arendt followed in the footsteps of Aristotle. However, although Arendt grounds her idea on the condition of action with Aristotle, when looking at the condition of action more closely, it can be seen that it has very significant differences from Aristotle's praxis. One of the most significant differences is that Arendt's condition of action is limited to speech, whereas in Aristotle, action is not just speech, it covers the actions of people outside the home (oikos [οίκος]). The second significant difference is that Arendt's action has no specific purpose. Whereas Aristotle speaks of purpose while talking about praxis. This purpose is a good life, which is unique to man. Arendt, on the other hand, says that purpose can only be in the condition of work, and the condition of action cannot be limited to purposes. As a result, Arendt, while grounding her idea of action with Aristotle, falls far away from Aristotle on very basic points.

Keywords: Action, praxis, logos, virtue

KLASİK ARAP KÜLTÜRÜNDE KALEM VE YAZI UNSURLARI ETRAFINDA ŞEKİLLENEN EDEBİYAT

LITERATURE SHAPED AROUND THE PEN AND WRITING ELEMENTS IN CLASSICAL ARABIC CULTURE

Muhammed EFİL

Bandırma 17 Eylül Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Balıkesir, Türkiye

https://orcid.org/0000-0003-0385-1866

ÖZET

Ortaçağın Müslüman edip ve entelektüelleri kalem ve onunla bağlantılı yazı unsurlarının (kâğıt, silgi, bıçak, hokka, mürekkep, hat, harf, hareke vb.) kültür hayatındaki yeri ve önemine dair çok şey söylemiş; bu hususta özgün çağrışımlar içeren aforizmalar, sanatlı ibareler, çarpıcı teşbihler ve söz oyunlarına dair faydalı lügazlar üretmişlerdir.

Herşeyden önce, kadim Grek filozoflarının konuya dair sözlerine büyük önem atfeden ve eserlerinde onlara hürmetle yer veren ulema ve üdeba, belirtilen hususlarda son derece zengin bir materyali önümüze koymaktadır. Zaman içerisinde yazı araç ve gereçlerinin çeşitlenmesi, kalite itibariyle gelişmesi, hat ilminin bir sanat olarak aşama kaydetmesi, kâtip sınıfının imtiyazlı bir zümre olarak saray hiyerarşisinde yerini alması gibi hususlar da belirtilen malzemenin daha da zenginleşip sofistike bir hal almasını sağlamıştır.

Öte yandan, divana nitelikli kâtip yetiştirmek üzere telif olunan *Edebü'l-kâtib (İbn Kuteybe)*, *Edebü'l-küttâb (es-Sûlî)*, *Subhu'l-a'şâ fî sınâ'ati'l-inşâ (el-Kalkaşendî)* gibi eserler, belirtilen türdeki edebi ve ilmi malzemeyi kayıt altına almış, ilgili bölümlerde olabildiğince detaylandırmış, gerek ilmiye sınıfı mensupları gerekse de kültür tarihi açısından son derece mühim bir görevi yerine getirmişlerdir.

İlgili malzemenin edebi, hikemi veya anekdotik boyutta işlenmesi ise saha araştırmaları açısından ihmal edilmiş bir konu gibi görünmektedir. O nedenle bu bildiride, klasik eserlerin tozlu sayfalarında yer alan bu kabil malzemenin sadece varlığına dikkat çekilip bunlardan da özellikle dört temel unsur (kalem, hat, mürekkep, hokka) vurgulanmaya çalışılacaktır.

Kitabet sanatının en temel enstrümanı olan kalem (ve onunla bağlantılı bir diğer terim (قَصَبَة); kalemle ilgili teşbihler, kalem-parmak, kalem-kelam, kalem-hat ilişkisi, kalem unsurunun dini kültürdeki algılanış biçimi vb. bağlamlarda değerlendirilmiştir.

Hat konusu, kalem-hat ilişkisi, hat-anlam münasebeti vb. bağlamlarda ele alınmıştır.

Kalemin lazım-ı gayrı mufarıkı olan mürekkep ise hem sıvı karakteri hem de renginin siyahlığı ile münasebeti bağlamında zengin çağrışımlara konu edilmiş; bir hadisten ilhamen şehidin kanına yapılan teşbihler de oldukça özgün çağrışımlar yaratmıştır.

Keza hokka da kalem ve mürekkeple sıkı bağlantısı münasebetiyle birlikte değerlendirilmiş, ikili mekanizmanın (kalem-hokka) işleyişi üzerinden, mücûn kapsamında fantastik yorumlara dahi konu edildiğine dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, Kalem, Yazı Unsurları

ABSTRACT

Muslim writers and intellectuals of the Middle Ages had much to say about the place and importance of the pen and related elements of writing (paper, eraser, knife, inkwell, ink, calligraphy, letter, gesture, etc.) in

cultural life; they produced aphorisms with unique connotations, artful phrases, striking metaphors, and useful lugaz on wordplay.

First of all, the ulema and udeba, who attached great importance to the words of the ancient Greek philosophers on the subject and reverently included them in their works, provide us with extremely rich material on the mentioned issues. The diversification and improvement in the quality of writing instruments and materials over time, the progress of calligraphy as an art, and the privileged position of the scribe class in the palace hierarchy all contributed to the enrichment and sophistication of this material.

On the other hand, works such as Edebu'l-kâtib (Ibn Qutayba), Edebu'l-kuttâb (al-Sûlî), Subhu'l-a'şâ fî sınâ'ati'l-inşâ (al-Kalkaşendî), which were compiled to train qualified scribes for the divan, recorded the literary and scholarly material of the mentioned genres and detailed it as much as possible in the relevant sections, fulfilling an extremely important task in terms of both the members of the scholarly class and cultural history.

The processing of the relevant material in literary, anecdotal dimensions seems to be a neglected subject in terms of field research. For this reason, this paper will only draw attention to the existence of such material in the dusty pages of classical works and try to emphasize four basic elements (pen, calligraphy, ink, inkwell).

The pen (and another term related to it (قَصبة), which is the most basic instrument of the art of writing, is evaluated in contexts such as the metaphors related to the pen, the pen-finger, the pen-word, the pen-line relationship, the way the pen element is perceived in religious culture, etc.

The subject of calligraphy, the relationship between pen and calligraphy, the relationship between calligraphy and meaning, etc. are discussed in contexts.

Ink, which is a necessary part of the pen, has been the subject of rich associations due to both its liquid character and its black color; the metaphors made to the blood of the martyr, inspired by a hadith, have also created quite unique associations.

Likewise, the inkwell was also evaluated together due to its close connection with the pen and ink, and it was pointed out that it was even subjected to fantastic interpretations within the scope of mujūn through the functioning of the dual mechanism (pen and inkwell).

Keywords: Arabic Literature, Pen, Elements of Writing

GİRİŞ

Müslüman edipler kalem ve yazı unsurlarının entelektüel hayattaki yeri ve önemi üzerine çok şey söylemiş, tarihsel süreç içerisinde konuya dair oldukça zengin bir edebiyat meydana getirmişlerdir. Başta Grek filozoflarının hikemiyatı olmak üzere, kadim medeniyetlerin kültüründe yer alan ilgili veciz sözleri, ilginç teşbihleri ve sanatlı tarifleri de büyük bir iştiyakla gelecek kuşaklara aktarmışlardır.

Sözü edilen edebi, hikemi ve mizahi malzeme muazzam bir çeşitlilik arz etmekte olup Arap kaynaklarındaki bu ilgi çekici muhtevayı, sempozyum bildirisi vesilesiyle dikkatlerinize sunmak istiyorum. Muhtevada yer alan unsurların madde madde takdimi daha isabetli olacaktır.

KALEM

Kitabet sanatının en temel enstrümanı kalemdir. Medeniyet seviyesinin durumuna göre malzemesi ve biçimsel özellikleri değişiklik arzeden bu aparat, hem tek başına, hem de yazı, kâğıt, mürekkep, silgi vb. unsurlarla ilişkisi kurularak ele alınmıştır.

Grek filozoflarından Câlînûs 'un "en büyük sihir (اَلْقَلَمُ الطِّلِّسِمُ الْأَكْبَرُ)"[1] olarak tarif ettiği kalem ile herşeyden önce onu tutan ya da kavrayan el arasındaki münasebet kâtip ve ediplerce oldukça başarılı şekilde tarif

[1] Ahmed b. Ali b. Ahmed el-Kalkaşendî, *Subhu'l-a'şâ fî sınâ'ati'l-inşâ* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, ts.), II, 477.

edilmiştir. Esasen dil ve el, ikisi de konuşan organlar olarak tarif edilmiştir. İnsanoğlu meramını bu iki uzuv aracılığıyla anlatır, derdini iki türlü beyan eder: Dilin beyanı [بَيَانُ اللِّسَانِ] ve elin beyanı [بَيَانُ الْبَنَانِ]

Ancak bunlardan ikincisinin ilkine üstün olduğuna hükmedilmiştir. Zira dilden dökülenler zamanla buharlaşıp unutulur, elin kontrolündeki kalemden kâğıda dökülenlerse bir nevi ebediyet kazanır.[2] Bu manada kalemin, bilgiyi kaydetmek suretiyle ebedileştirmesi teması ulema ve üdebaca sıkça işlenmiş bir mazmundur. İnsanları, milletleri, devletleri hatta imparatorlukları yokluğa mahkûm eden "dehr" sadece ve sadece kalem karşısında aciz kalır:

نعم العُدَة القلم: يقلم أظافِرَ الدَّهر ويملك الأقاليم بالنَّهْي والأمر.

Kalem ne iyi silah ve teçhizattır ki, zaman (dehr) devinin pençelerini söker, her yerdeki talimatlarıyla saltanatını hükümsüz bırakır.[3]

Saray hiyerarşisinde kendisine saygın bir statü verilen kâtip sınıfı, bir elin kaleme olan ihtiyacını parmağa olan ihtiyaçtan öncelikli gördüklerini söyleyerek de bizleri şaşırtmaktadır. Bu zümre mensupları, kalemi, ele, parmaklardan daha çok yakıştırırlar.

Kalemin ehemmiyetine dikkat çekmek üzere, parmaklarla olan münasebeti enteresan teşbihler üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Kitabet sanatının standart enstrümanı olan kalem ya da divit, bir aforizmada "parmaklar için bir bineğe" teşbih edilmiştir:

هو للأنامل مطيّة، وعلى الكتابة معونة مَرْضِيّة.

Kalem parmakların biniti; kâtiplik mesleği için de makbul rızık kapısı.[4]

İlmiye sınıfına mensubiyetin tipik alameti sayılan "kamış kalem (قَصَبَة)" kâtip sınıfı için kendisiyle iftihar edilecek kutlu bir nesnedir. O yüzden birçok teşbihin ve anekdotik anlatının konusu, kamış kalemin ucundan damlayan mürekkep ile kan arasında yapılan mukayeselere dayanır. Bir diyalog formatında dizayn edilmiş kısa bir anekdotta, kâtip, قَصَب ile عَصَب sözcükleri arasında kurduğu cinas yoluyla, kalemin, infaz hükümlerinin kayda geçiş enstrümanı oluşuna dikkat çekilmiştir:

قيل للكاتب إلام تدل بهذه القصبة؟

فقال: هو قصب ولكنه يقطع العصب!

Kâtibin birine "*Daha ne kadar elindeki kamışla şımarıp böbürleneceksin?*" diye sormuşlar. Şöyle yanıt vermiş:

Haklısınız dostlar, bu nesne sıradan bir kamış

Lakin koparır şah damarını, varsa kanına susamış![5]

Kalem unsurunun bir silah gibi görülüp bu yönüyle teşbihlere konu edilmesi oldukça yaygın bir gelenektir. Malzemesinin kamış oluşu, kamışın da kesici özelliğinin bulunuşu, onu hem hakiki hem de metaforik anlamda bir savaş enstrümanına yaklaştırmaktadır. Örneğin bir katibin dilinde, kalem, tipik kesici-delici bir savaş aparatına teşbih olunmuştur:

وأعلم أنّ محلَّ القلَم من الكاتب كمحلِّ الرّمح من الفارس.

Süvari için mızrak ne ise, kâtip için de kalem odur.[6]

"Kalem" unsuru, fonksiyon itibariyle paradoks ilişkisi içinde olduğu "kelam" ile kurduğu zıtlıkla da değerlendirilmiştir. Katipler eliyle devletin hüküm ve iradesini temsil eden kalem, kelam ordusunun askerlerini teçhiz edip disipline sokmasıyla, ona karşı üstünlüğünü kanıtlamaktadır. Bu gerçek de bir özlü sözde şöyle dile getirilmiştir:

القلم مجهّز جيوش الكلام.

Kalem, kelam neferlerini hizaya sokan (komutan)dır.[7]

[2] Kalkaşendî, *Subhu'l-a'şâ fî sınâ'ati'l-inşâ*, II, 475.
[3] Ebû İshâk el-Husrî el-Kayrevânî, *Zehrü'l-âdâb ve semerü'l-elbâb* (Beyrut: Dârü'l-cîl, ts), II, 563.
[4] Kayrevânî, *Zehrü'l-âdâb ve semerü'l-elbâb*, II, 563.
[5] Râgıb el-İsfehânî, *Muhâdarâtü'l-üdebâ* (Beyrut: Dârü'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1999), II,170.
[6] İbn Abdürabbih, *el-'Ikdü'l-ferîd* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1983), IV, 255.

Kâtip ve hattat sınıfına mensup edipler, hüsnü hatlarında kullandıkları kalem malzemesine güzellemelerde bulunmayı da pek severlerdi. Mesela birisi, dinsel simgelere doğrudan atıflarda bulunduğu aşağıdaki kalem tasvirinde hem o nesneyi açıkça kutsuyor hem de kendi payına bundan bir iftihar vesilesi devşiriyordu:

شجرة تخرج من طور سيناء اصلها ثابت وفرعها في السماء

(Kalemim) Tûr-u Sînâ'da yetişen (mübarek) bir ağaçtan kesilmedir.[8]

Bazı zevat ise, kalemiyle daha sıra dışı bir ilişki kurmuştur. Örneğin rivayete göre İbn Mâkûlâ, "اَللّٰهُ" lafzına gösterdiği abartılı hürmeti dolayısıyla, Yaratıcının adını yazarken kullandığı özel kalemini, diğer edebi üretimlerinde hiç kullanmamaktaydı.[9]

Üdeba ve ulema yazı ve kalem bahislerine yer verdikleri (فَضْلُ الْكِتَابَةِ) başlıklı eser bölümlerinde dini kültüre ait mazmun ve metaforlar üzerinden ilginç saptamalarda bulunurlar. Mesela buna göre Cenabı Hak "halk etme" gibi "yazma" eylemini de Zat'ına nispet etmiş; keza Güneş, Ay, yıldız gibi devasa kozmogonik varlıkların yanı sıra önemine binaen "kalem" üzerine de yemin etmiştir.[10] İbn Heysem'e göre Yüce Yaratıcı, insanlığın hidayet rehberi olan kutsal kitapları (ve tabi Kuran-ı Kerim'i de) "kalem" ile yazmıştır ki, o nesneye, tek başına bu bile şeref olarak yeter.[11]

Bilhassa Kuran-ı Kerim nüshalarının hattatlar eliyle çoğaltılması meselesiyle alakalı olarak da ilginç bilgiler nakledilmiştir. Mesela Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' fi'l-karni't-tâsi'* adlı eserinde, bugünkü Fas'ın Dümeyre kentinde yaşamış keramet sahibi bir zata, Abdullah b. el-Bahşûr'a dair ilginç bir kayıt yer almaktadır. Buna göre sürekli Mushaf istinsah işiyle iştigal eden İbn Bahşûr'un yazdıklarında hiç hataya rastlanmazdı. Rivayete göre o, elindeki kalemi hatalı hareket ettirdiğinde kalemin mürekkebi kuruyor ve hata kâğıda geçmiyordu. Kalemin yazmadığını gören İbn Bahşûr da hatadan ayılıp tekrar doğrusu titiz şekilde yazıyordu.[12]

İki ayrı hadiste, babanın, evladı üzerindeki haklarının tadadi sadedinde zikredilen üç hususta biri "yazı yazmayı öğretme"dir.[13] Hadis şarihlerinin bir bölümü yazıyı öğretmeden kastın "*Kuran istinsahı*" olduğunu belirtirken, bazıları da doğrudan "*hat sanatı*"nın kast edildiğini söylemişlerdir.[14]

Biri kuvveti diğeri hikmeti temsil eden iki nesne, "kalem" ve "kılıç", hem Doğuda hem Batıda kılıç-kalem düalitesi bağlamında birbiriyle çokça mukayese edilmiş bir temadır. İslam kültüründe bu mazmun etrafında söylenen hikemiyat ve özlü söz müktesebatının ilham kaynağı, Müslüman dünyanın iki temel dinamiğinden biri olan hadislerdir. Çok meşhur bir rivayet şöyledir mesela:

يوزن مداد العلماء ودماء الشهداء يوم القيامة فلا يفضل احدهما على الاخر.

Kıyamet günü âlimlerin mürekkepleriyle şehitlerin kanları tartıldığında biri diğerinden daha ağır basmaz.[15]

Klasik edebiyatta kılıç ve kalem ikilisi üzerine yapılan yorumlar, belirli bir tarihten sonra bu iki nesnenin münazara meydanında daha sanatsal bir zeminde boy göstermesi neticesini de doğurmuştur. Çok eski tarihlerden itibaren devlet adamları, edip ve şairler, bu iki nesnenin birbirine meydan okuduğu münazara metinleri kaleme almıştır. Müfâhare olarak da adlandırılan bu metinler nazım veya nesir ürünlerinde oldukça popüler olmuş, bir bölümü ise klasik müellefatın sayfaları arasında unutulup gitmiştir. Ontolojik bakımdan farklı kategorilerde yer alan unsurlara boy ölçüştürme anlamı taşıyan bu edebi üretimler oldukça bereketli sonuçlar doğurmuştur. Üdeba ve kâtip sınıfının kalem-kılıç (*müfâharetü'l-kalem ve's-seyf*), kalem-dinar (*müfâharetü'l-kalem ve'd-dînâr*) restleşmelerinde her daim kalemin tarafını tutuyor olmaları şaşırtıcı gelmemelidir. İfade etmek gerekir ki, uzun bir geçmişten bu yana edebi gelenekte kaleme düzülen methiyeler her zaman diğerlerine yazılan methiyeleri gölgede bırakmıştır.

---

[7] İbrâhîm b. Muhammed el-Beyhakî, *el-Mehâsin ve'l-mesâvi'* (Mısır: Matba'atü's-sa'âdet, 1906), 6.
[8] Taşköprizâde Ahmed Efendi, *eş-Şekâ'iku'n-nu'mâniyye* (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-'arabî, ts.), 479.
[9] Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed b. el-İmâd es-Sâlihî el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb*, (Beyrut: Dâr İbn Kesîr, 1986), X, 555.
[10] Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl es-Seâlibî, *Ḫâssü'l-hâs* (Beyrut: Dâr Mekteebti'l-hayât, ts.), 74.
[11] Kalkaşendî, *Subhu'l-a'şâ fî sınâ'ati'l-inşâ*, II, 472.
[12] Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'* (Beyrut: Dâr Mekteebti'l-hayât, ts.), IV, 336.
[13] Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, "Kitâbü's-sebki ve'r-remyi" (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2003)
[14] Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Hikmetü'l-işrâk ilâ küttâbi'l-âfâk* (Matba'atü'l-medenî, 1990), 32.
[15] Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Rebî'ü'l-ebrâr ve fusûsu'l-ahbâr* (Beyrut: Müessesetü'l-a'lemî, 1991) IV, 16.

Kâtip ve hattatların rutin ameliyelerinden "kalem açma" da, olağanüstü önemsenmiş bir işlem olup, erbabı nezdinde hakkında çok şey söylenmiştir. "*Kem âlât ile kemâlât olmaz*" sözü her sınıftan meslek erbabına uyarlanabilirse de, böyle bir hikmeti herkesten önce kalem ehline layık görmek gerekir. Zira kâtip sınıfı için incilerini nazmedecekleri bir alet, diğer meslek sahiplerinin ihtiyaç duyacakları alet edevattan çok daha önemlidir. Kamış kalemin elde edildiği ağacın cinsi, dalın yapısı, dokusu kadar ona yapılan işlemler de bir o kadar önem arz etmekteydi. En kritik mesele ise kalemin ustalıkla açılma faslıydı. el-Mukır el-'Alâî İbn Fadlullah'ın, iyi bir hattın yarı şartını kalemin incelikle açılmasına hasretmesi dikkat çekicidir:

جودة البراية نصف الخط.

Ustalıkla kalem açmak hüsnühattın yarısıdır.[16]

İlmin kapısından girişin anahtarı mesabesinde görülen "kalem" gerecinin açılma işlemi sırasında ucuna uygulanacak bıçak darbeleri, Allah yolunda canını ortaya koyan mücahidin vücudunun karın bölgesine aldığı rahnelerle mukayese edilmiştir ki, sevapça ilkinin ikincisine galebe çalması son derece manidardır:

شق العالِمِ القلمَ أحبُّ إلى الله من شق جوف المجاهد في سبيل الله.

Âlimin, kalemini açıp sivriltmesi, Allah nezdinde, onun uğruna cihat eden mücahidin karnının deşilmesinden çok daha makbuldür.[17]

Kalemin keskinliği önemli bir detay olduğu gibi, erbabı nezdinde, sanatında ehil oluşun önemli göstergelerinden biri de, bir kâtip ya da hattatın kendi kalemini kendisinin açabilmesidir. Gazali, *Nasihatü'l-mülûk* adlı eserinde bize buna dair tarihsel bir anekdot aktarmaktadır:

Sahib b. 'Abbâd altı arkadaşıyla birlikte sultanın birine vezirlik yapıyormuş. Nedense bu altı vezir, Sahib'i çok kıskanmaktaymış. Bir gün bu altılı, sultanın yanında Sahib'in hat kalemi açma hususunda yeteneksiz olduğunu söylemiş, sonra da bir şekilde kalemlerini ele geçirip uçlarını kırmışlar. Sultan hakkındaki şikayet üzerine Sahib'i huzuruna çağırtmış ve ondan herkesin gözü önünde bir mektup yazmasını istemiş.

Tüm kalem uçlarının kasten kırıldığını fark eden Sahib yine de kalemlerden birini seçip mektubu sonuna kadar şahane bir hatla istif etmiş. Bunu gören sultan "*Arkadaşların senin kalem açmayı pek beceremediğini söylüyordu Sahib, ne diyeceksin buna?*" demiş. Sahib de nüktesini patlatmış: Efendim, pederim beni kâtip olarak yetiştirdi, marangoz olarak değil![18]

HAT (YAZI)

Kendisine en fazla gıpta edilecek meziyet sahibi kişilere dair tutulan bir çetelede "*kalem ile yazı yazma*" liste başında gelmektedir.[19] Zira eskiler bir kimsenin sadece güzel hitap etmesini yeterli görmezlerdi. Onlara göre, tesirli bir kelam (كَلَامٌ فَائِقٌ) yine üstün bir hat (خَطٌّ رَائِقٌ) ile desteklenmelidir. Kalem-kelam düalitesinin en başarılı tasvirlerinden biri aşağıdaki ibarede sanatlı şekilde ifade edilmiştir:

على غيث القلم يتفتح زهر الكلم.

Kalem bir bahar sağanağı; yağmaya görsün, cümle kelam çiçek açar.[20]

Bu manada hattın fiziki başarısının, mesajı etkili kılan bir hususiyet sayıldığını söyleyebiliriz. Aynı şekilde İbnü'l-Mukaffa' da akılları, Cenab-ı Hakkın, erbabına tevdi ettiği elçiler; dilleri bu elçilerin tercümanları, kalemleri de (getir götür işine bakan) postaları olarak görür.[21]

İster mektup, ister risale, isterse de herhangi bir telif türü olsun fark etmez, yazılan şeyin muhtevası, yazanın akıl seviyesini gösteren hassas bir ölçüt mesabesindedir. Oldukça yaygın bir tanımlama insanların akıl mertebesini kalemlerinden dökülen yazının keyfiyeti ile orantılı şekilde tasvir etmiştir. Popüler bir tasvir şöyledir mesela:

[16] Kalkaşendî, *Subhu'l-a'şâ fî sınâ'ati'l-inşâ*, II, 486.
[17] Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1971), II, 437.
[18] Kalkaşendî, *Subhu'l-a'şâ fî sınâ'ati'l-inşâ*, II, 487.
[19] Ebû Hayyân Alî b. Muhammed b. Abbâs et-Tevhîdî, *el-İmtâʿ ve'l-muʾânese* (Beyrut: el-Mektebetü'l-'unsuriyye, 2003), 67.
[20] İhsân Reşîd Abdülkādir Abbâs, *Târîhu'l-edebi'l-Endelüsî* (Beyrut: Daru's-sekafe, 1978), 283.
[21] Ebû Hayyân Alî b. Muhammed b. Abbâs et-Tevhîdî, *el-Basâir ve'z-zehâir* (Beyrut: Dâ-ru Sâdir, 1988), IV, 246.

عقول الرجال في أطراف أقلامها.

Kişilerin akılları kalemlerinin uçlarında tezahür eder.[22]

Abbasi halifelerinden, bilgeliği ile öne çıkan Memûn'un meseleye dair saptamaları da konu açısından önemlidir. O, yazıyı bir uzva, hatta bir uzvun uzvuna teşbihle şöyle tanımlama yapmıştır:

الخطّ لسان اليد، وهو أفضل أجزاء اليد.

Hat elin dilidir ve el uzvunun en değerli parçasıdır.[23]

MÜREKKEP

Hem bir Kurân ayetinde[24] hem de Hz. Peygamberin bazı hadislerinde[25] yer almasından ötürü, erbabınca "siyah kan" olarak da tanımlanan mürekkep, kâtip sınıfına ilginç yorumlar için imkân veren bir kavramdır. Bu bağlamda Hz. Peygamberin, veresesine, miras olarak sadece mürekkep hokkası ve divit bırakan ilim ehlini Cennetle müjdelemesi oldukça manidardır.[26] مِدَاد ile مَدَد arasındaki fonetik yakınlık da, yazı nesnesi mürekkebin (midâd), kâtip için mutlak bir meded unsuru teşkil ettiğine latif bir işarette bulunur.

Mürekkebin, kalemin cilfesinden sızarak kâğıdın üzerine dökülmesi ise şaşırtıcı şekilde kimi edip ve kâtiplerce kanamaya benzetilmiş,[27] kimi şairlerin dilinde ise okka ve mürekkep, karnında siyah cenin taşıyan bir zenciye teşbih olunmuştur:

وَزَنْجِيَّةٍ لَمْ تَلِدْهَا الْإِنَاثُ وَفِي جَوْفِهَا مِنْ سِوَاهَا وَلَدُ

Dişilerin doğurmadığı bir zencidir o

Ki karnında nice zenciye gebe.[28]

Mürekkebin, hat kaleminin ucundan kâğıda geçiş ameliyesi ayrıca insanoğlunun biyolojik bir gerçeğine, ağlamaya da benzetilmiştir. Zira edipler, göz pınarlarından yanağa süzülen yaşlar ile kamış kalemin ucundan kâğıda akan mürekkep arasında ilginç bir korelasyon yakalamıştır. Bu korelasyonun "ağlama-gülme" paradoksu üzerinden anlatılması ise nefis bir çağrışım yaratmıştır:

بِبُكَاءِ الْقَلَمِ تَبْتَسِمُ الْكُتُبُ.

Kalemin ağlamasıyla kitaplar tebessüme koyulur.[29]

Mürekkebin koyu siyah renkte oluşu, buna karşın hattın yazıldığı kâğıt yüzeyinin beyazlığı sadece hattatlara değil, sanatı ya da mesleği yazmak olan geniş bir kadroya; edip, şair, varrak ve müstensihlere de fantastik yorumlar ve güzellemeler için fırsat sunan bir kontrast teşkil etmektedir. Bahsi geçen sanat erbabı, kamış kalemin hokkadan siyah mürekkebi kana kana içişini sonrasında ise beyaz zemine nurani hikmetler serpişini farklı ifade kalıpları içerisinde dile getirmişlerdir. Mesela Ebû Hafs b. Bürd el-Endelüsî şöyle demiştir:

ما أعجب شأن القلم، يشرب ظلمة ويلفظ نورا.

Kalemin işine akıl sır ermiyor:

İçtiği şey kapkara, çıkardığı şeyse serapa nurani.[30]

[22] Ebü'l-Kāsım Hüseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *Muhâdarâtü'l-üdebâ* (Beyrut: Daru'l-erkam b. ebi'l-erkam, 1999), I, 130.
[23] Abdullah Muhammed b. Muflih el-Makdisi, *el-Âdâbü'ş-şer'iyye* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1999), II, 154.
[24] Yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem olsaydı, deniz de -ardından ona yedisi daha eklenmek üzere- mürekkep olsaydı yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi; Allah azîzdir, hakîmdir. (Lokman: 27)
[25] Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih b. Habîb el-Kurtubî el-Endelüsî, *el-ʿİkdü'l-ferîd* ((Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1983), II, 79.
[26] Ebü'l-Feth Bahâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Mansûr el-İbşîhî el-Mahallî, *el-Müstetraf fî külli fennin müstezraf* (Beyrut: 'Âlemü'l-kütüb, 1998), 26.
[27] Râgıb el-İsfahânî, *Muhâdarâtü'l-üdebâ*, I, 146.
[28] Râgıb el-İsfahânî, *Muhâdarâtü'l-üdebâ*, I, 146.
[29] İbn Abdürabbih, *el-ʿİkdü'l-ferîd*, IV, 278.
[30] Ahmed b. İbrâhim b. Mustafâ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-edeb fî edebiyyâti ve inşâ'i lügati'l-'arab* (Beyrut: Müessesetü'l-me'arif, ts.), II, 324.

İfade gücü bundan çok daha ileri bir benzetmede teşbih unsurlarına mürekkep ve kâğıdın yanı sıra kalem ve kelime de katılır. Ve bu başarılı teşbih, Arap muhayyilesinin her zaman hayranlığını duyduğu derya, dalgıç, inci, ipek metaforları üzerinden kurgulanır:

المداد كالبحر والقلم كالغواص واللفظ كالجوهر والطرس كالسلك.

Mürekkep derya, kalem dalgıç, kelime inci, kâğıtsa ipek atlas...[31]

Bir başka teşbih ise şöyledir:

ما أعجب شأن القلم، يشرب ظلمة ويلفظ نورًا.

Hakikaten ne acayip şey şu kalem: İçine "simsiyah" bir nesne doldurur, dışarı sızdırdığıysa nurun ala nur.[32]

Kamış kalemin, mürekkebi emecek kısmının uzun tutulması tercih ve tavsiye edilen bir usuldü ve bu açıdan kalemin ucu ilginç bir yaklaşımla hortuma ya da gagaya dahi teşbih edilmiştir:

İbrahim b. el-Abbâs es-Sûlî bir keresinde kâtiplerinden birine kaleminin hortumunu/gagasını uzun tutmasını tavsiye etmiş. Kâtip şaşırıp "*Kalemin hortumu mu var, Hazret?*" diye sormuş. "*Var elbette*" demiş es-Sûlî, sonra da şu beyti okumuş:

كأنَّ أُنُوفَ الطَّيْرِ في عَرَصَاتِهَا خَرَاطِيمُ أَقْلاَمٍ تَخُطُّ وتُعْجِم

Onun diyarındaki kuşların gagaları adeta,

Kalemlerin bir yazıp bir hareke koyan hortumlarını (uç kısımlarını) andırıyor.[33]

Kâtip erbabı mürekkep ile öyle garip ünsiyetler kurmuştur ki ne renginin karası ne de ağır kokusu, meşgul oldukları sanata can suyunu veren bu mâiye kem söz sarf etmelerine müsaade etmez. Bilakis, kâtibin nazarında ve dilinde "misk-ü anber"den farksız olduğundan hatırına nice güzellemeler söylenip beyitler nazmedilmiştir o kara mayinin. Mesela aşağıdaki dizede, katibin kaleminden damlayan likit mürekkebin, muhayyilesinden çıkan halis ilhamla harmanından doğan nefis bir buhur oluşuna dikkat çekilmiştir:

عطِّروا دفاتر آدابكم بجيد الحِبْر فإن الأدب غَواني والحِبر غوالي

Defterlerinizi halis mürekkeple tütsüleyip esanslayın

Zira yazılanlar (edeb) dilber mesabesindedir

Mürekkep ise onların parfümleri.[34]

Bu nesnenin kâtibe ve kitabet sanatına yaptığı hizmetin gayet farkında olan "mürekkep yalamış zevat"; damlayan, dökülen, kirleten bu "kara mayi"ye hep hürmet etmiştir. O yüzden Cafer b. Muhammed, elbisesine mürekkep damlatmış ve onu temizlemek için olağanüstü çaba harcayan bir delikanlı gördüğünde, bu meslek mübtedisini şu sözlerle teselli etmiştir:

لا تجزعنّ من المِداد فإنه عِطْرُ الرّجال وحِلْية الكُتابِ

Sızlanıp durma bir damla mürekkep döküldü diye

Erkeğin parfümü, kâtibin ziynetidir o kutlu nesne.[35]

HOKKA

Mürekkebin taşıyıcısı "hokka" ilmiye sınıfını sembolize eden kıymetli bir yazı gerecidir. Kalem ile hokka (مَحْبَرَةٌ çoğ. مَحَابِرُ) hem ayrı ayrı fonksiyonları hem de birbirleriyle ahenkli münasebeti dolayısıyla da katip sınıfının edebi yaratımlarına ilham kaynaklığı etmiştir. Özellikle kamış kalemin hokka içerisine biteviye, özenli ve muntazaman giriş çıkışı, fantazyalarının en mahrem noktalarına uzanması için hayal güçlerini serbest bırakan mücun ehline ilginç teşbihler için fırsatlar sunmuştur. Örneğin bir VII. yüzyıl edibi, cinsel

[31] Ebû İshâk İbrâhim b. Ebi'l-Hasan el-Bunsî, *Kenzu'l-kitâb ve müntehabü'l-âdâb* (Abu Dabi: el-Mecme'u's-sekâfî, 2004), I, 161.
[32] İhsân Reşîd Abdülkādir Abbâs, *Târîhu'l-edebi'l-Endelüsî*, 283.
[33] Kalkaşendî, *Subhu'l-a'şâ fî sınâ'ati'l-inşâ*, II, 489.
[34] İbn Abdürabbih, *el-'İkdü'l-ferîd*, IV, 282.
[35] Ebû 'Abbâs Ahmed b. Abdulmümin b. Mûsâ eş-Şerîşî, *Şerhu Makāmâti'l-Harîrî* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2006), I, 171.

hazların tatmininde ölçüyü fazla kaçırdığını düşünen bir hasmını taşlarken, bu iki yazı gerecinin çalışma mantığından istifade etmiştir:

إنه أبغى من الإبرة والمحبرة.

O herif, düzüşmede hokka ile kalemden öndedir.[36]

KAYNAKÇA

Abbâs, İhsân Reşîd Abdülkādir. *Târîhu'l-edebi'l-Endelüsî*. Beyrut: Daru's-sekâfe, 1978.
Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1971.
Beyhakî, İbrâhîm b. Muhammed. *el-Mehâsin ve'l-mesâvi'*. Mısır: Matba'atü's-sa'âdet, 1906.
Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2003.
Bunsî, Ebû İshâk İbrâhim b. Ebi'l-Hasan. *Kenzu'l-kitâb ve müntehabü'l-âdâb*. 2 Cilt. Abu Dabi: el-Mecme'u's-sekâfî, 2004.
İbn Abdürabbih, Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî el-Endelüsî. *el-'Ikdü'l-ferîd*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1983.
İbnü'l-İmâd, Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî. *Şezerâtü'z-zeheb*. 11 Cilt. Beyrut: Dâr İbn Kesîr, 1986.
İbşîhî, Ebü'l-Feth Bahâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Mansûr el-Mahallî. *el-Müstetraf fî külli fennin müstezraf*. Beyrut: 'Âlemü'l-kütüb, 1998.
İsfahânî, Ebü'l-Kāsım Hüseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *Muhâdarâtü'l-üdebâ*. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-erkam b. ebi'l-erkam, 1999.
Hâşimî, Ahmed b. İbrâhim b. Mustafâ. *Cevâhiru'l-edeb fî edebiyyâti ve inşâ'i lügati'l-'arab*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-me'arif, ts.
Kalkaşendî, Ahmed b. Ali b. Ahmed. *Subhu'l-a'şâ fî sınâ'ati'l-inşâ*. 15 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, ts.
Kayrevânî, Ebû İshâk el-Husrî. *Zehrü'l-âdâb ve semerü'l-elbâb*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-cîl, ts.
Makdisi, Abdullah Muhammed b. Muflih. *el-Âdâbü'ş-şer'iyye*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1999.
Seâlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl. *Ḫâssü'l-hâs*. Beyrut: Dâr Mekteebti'l-hayât, ts.
Seâlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl. *Hâssü'l-ḫâs*. Beyrut: Dâru mektebeti'l-hayât, ts.
Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed. *ed-Davʾü'l-lâmiʿ*. 6 Cilt. Beyrut: Dâr Mekteebti'l-hayât, ts.
Şerîşî, Ebû 'Abbâs Ahmed b. Abdulmümin b. Mûsâ. *Şerhu Makāmâti'l-Harîrî*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2006.
Taşköprizâde, Ahmed Efendi. *eş-Şekāʾiku'n-nuʿmâniyye*. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-'arabî, ts.
Tevhîdî, Ebû Hayyân Alî b. Muhammed b. Abbâs. *el-İmtāʿ ve'l-muʾânese*. Beyrut: el-Mektebetü'l-'unsuriyye, 2003.
Tevhîdî, Ebû Hayyân Alî b. Muhammed b. Abbâs. *el-Basâir ve'z-zehâir*. 10 Cilt. Beyrut: Dâ-ru Sâdir, 1988.
Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî. *Hikmetü'l-işrâk ilâ küttâbi'l-âfâk*. Matba'atü'l-medenî, 1990.
ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *Rebî'ü'l-ebrâr ve fusûsu'l-ahbâr*. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-a'lemî, 1991.

[36] Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl es-Seâlibî, *Hâssü'l-ḫâs* (Beyrut: Dâru mektebeti'l-hayât, ts.), 69.

YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE YAZMA BECERİSİ -METİNDEN METİN YAPMA

WRITING SKILLS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING -FROM TEXT TO TEXT

Öğr. Görevlisi Ayşe DOLAR KARAKAYA

Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü,

Almanca Öğretmenliği Anabilim Dalı, Beytepe, Ankara, Türkiye

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3140-692X

ÖZET

Yabancı dil öğrenmede en önemli etken dilin neden öğrenildiğidir. İnsanlar genel olarak yabancı dilde iletişim kurma isteğinden veya zorunluluğundan yabancı dil öğrenirler. İletişim kurma denilince de akla ilk gelen konuşma ve duyduğunu anlamadır. Yazma becerisi uzun yıllar zamanla kendiliğinden gelişen bir beceri olarak kabul edilmiştir. Ancak yazma becerisi hem kaynak dilde hem de hedef dilde kişileri zorlayan bir beceridir. Çünkü insan yazarken hem düşünür hem de fikir üretir. Bununda öğrenilmesi ve geliştirilmesi gerekir.

Yazma becerisi, yabancı dil öğretiminde iletişimsel yaklaşıma geçildikten sonra 90'lı yılların başından itibaren konuşma, dinleme, okuma gibi iletişimsel becerilerle birlikte dilsel bir hedef beceri olarak kabul edildi. Yabancı dilde yazılı iletişim kurmak için kelime ezberlemek, dil kalıplarını, dil bilgisi kurallarını, cümle yapılarını bilmek gerekir. Ancak bu dil becerileri, yazma becerisi amaca hizmet eden bir araç olarak kullanıldığında yeterlidir. Örneğin yazma becerileri, dil bilgisi alıştırmaları ve dikte alıştırmaları yaparken veya bir form doldururken amaca hizmet eden bir araçtır.

Yukarıda sayılan dil becerileri yazma becerisi hedef olarak kullanıldığında yeterli değildir. Çünkü burada 'özgün metin yazma' söz konusudur. Özgün metin yazanın bu dil becerileriyle beraber genel kültür bilgisine, yazacağı konuyla ilgili kelime dağarcığına sahip olması ve düşüncelerini belli bir sırayla amaca uygun ifadelerle dile getirmesi gerekir. Bu becerilerin kazanılmasında yabancı dilde bilinçli okumak da önemlidir. Bilinçli okuma, yabancı dil öğrenen kişinin kelime hazinesinin gelişmesine, metindeki cümleler arasındaki bağlamın nasıl kurulduğunu görmesine ve onu içselleştirmesine katkı sağlar.

Bu çalışmada Almanca örneğinden yola çıkılarak Almanca Öğretmenliği müfredatındaki Yazma Becerileri dersi bağlamında öğrencilere farklı zamanlarda farklı konularda iki anlatı metni verilmiş ve öğrencilerden bu metinlerden haber metinleri yapmaları istenilmiştir. Böylece okuma becerisi ve yazma becerisi kaynaştırılarak yeni bir metin ortaya çıkması sağlanmıştır. Öğrenci metinleri nitel araştırma yöntemlerinden belge analizi' yöntemiyle içerik açısından (kullanılan dil kalıpları, metin bütünlüğünün tespiti için cümlelerde kullanılan bağlaçların kullanımı vb.) analiz edilerek yazmada karşılaşılan zorluklar tespit edilmiş ve yabancı dilde yazma becerisinin geliştirilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Dil Öğrenme; Yazma Becerisini Geliştirme; Dil Öğrenme Becerilerinin Kaynaştırılması; Metinden Metin Yapma

ABSTRACT

The most important factor in learning a foreign language is why the language is learned. In general people learn foreign language out of the desire or obligation to communicate in a foreign language. When communication is mentioned, the first thing that comes to mind is speaking and understanding what one hears. For many years, the skill of writing has been accepted as a skill that develops spontaneously in time.

However, writing is a skill that challenges people in both the source language and the target language. Because while writing, people both think and produce ideas. It needs to be learned and developed.

After the transition to a communicative approach in foreign language teaching, writing skill was accepted as a linguistic target skill along with communicative skills such as speaking, listening and reading since the beginning of the 90s. In order to communicate in a foreign language, it is necessary to memorize words, to know language patterns, grammar rules and sentence structures. However, these language skills are sufficient when the writing skill is used as a tool that serves the purpose. Writing skills for example, grammar exercises and while doing dictation exercises or filling out a form are a tool that serves purpose.

The language skills listed above are not sufficient when the writing skill is used as a goal. Because here is 'writing original text ' is subject. Along with these language skills, the original text writer should have general cultural knowledge, a vocabulary related to the subject she will write, and express her thoughts in a certain order with appropriate expressions. Conscious reading in a foreign language is also important in acquiring these skills. Conscious reading contributes to the development of the foreign language learner's vocabulary, to see how the context between sentences in the text is established and to internalize it.

In this study, based on the example of German, two narrative texts on different subjects were given to the students at different times in the context of the Writing Skills course in the German Teaching curriculum and the students were asked to make news texts from these texts. So, a new text was created by combining reading skills and writing skills. The students' texts were analyzed in terms of content (language patterns used, the use of conjunctions used in sentences to determine text integrity, etc.) with the document analysis method, one of the qualitative research methods, and the difficulties encountered in writing were identified and suggestions were made to improve writing skills in a foreign language

Keywords: Foreign Language Learning; Developing Writing Skill; Integration of Language Learning Skills; From Text to Text

GİRİŞ

Yabancı dil genel olarak iletişim kurma ihtiyacından öğrenilir. İletişim kurma denilince de akla ilk gelen konuşma ve duyduğunu anlamadır. Dil öğretiminde öğretilmesi gereken 4 temel beceriden biri olan yazma becerisi ise yabancı dil öğretiminde iletişimsel yaklaşıma geçilene kadar hedef beceri olarak değil, aracı beceri olarak değerlendirilmiştir. İletişimsel yaklaşıma geçildikten sonra 90'lı yılların başından itibaren konuşma, dinleme, okuma gibi iletişimsel becerilerle birlikte dilsel bir hedef beceri olarak kabul edildi (Kast 2003:5). Son yıllarda ise yaygınlaşan dijital medya yoluyla internet üzerinden kısa mesaj veya e-postayla iletişim kurma da yazmanın önemini artırdı.

Hedef olarak yazma denilince akla belli bir konuda 'özgün metin yazma' (Hallet,W./Königs,F.: 2010: 92) gelir ki bunu gerçekleştirmek hem kaynak dilde hem de yabancı dilde bireyleri zorlayan bir beceridir. Çünkü metin yazarken hem düşünülür hem de fikir üretilir. Bununda öğrenilmesi ve geliştirilmesi gerekir. Özgün metin yazanın bu dil becerileriyle beraber genel kültür bilgisine, yazacağı konuyla ilgili kelime dağarcığına sahip olması ve düşüncelerini belli bir sırayla amaca uygun ifadelerle dile getirmesi gerekir.

Yazma becerisinin geliştirilmesinde yabancı dilde bilinçli okumak da önemlidir. Bilinçli okuma, yabancı dil öğrenen kişinin kelime hazinesinin gelişmesine, metindeki cümleler arasındaki bağlamın nasıl kurulduğunu görmesine ve onu içselleştirmesine katkı sağlar.

Yabancı Dil Öğretiminde Yazmanın Önemi

Yabancı dilde yazılı iletişim kurmak için kelime ezberlemek, dil kalıplarını, dil bilgisi kurallarını, cümle yapılarını bilmek gerekir. Ancak bu dil becerileri, yazma becerisi amaca hizmet eden bir araç olarak kullanıldığında yeterlidir. Örneğin yazma becerileri, dil bilgisi alıştırmaları ve dikte alıştırmaları yaparken veya bir form doldururken amaca hizmet eden bir araçtır.

Ama kelime ezberlemek, dil kalıplarını, dil bilgisi kurallarını, cümle yapılarını bilmek özgün metin yazmak için ne kadar yeterlidir? Bu soruyu cevaplamak için yukarıda da değinildiği gibi yazmanın araç olarak yazma ve hedef olarak yazma (Kast 2003: 8) diye ikiye ayrılması gerekir.

Araç olarak yazma da yazma farklı bir amaca hizmet için, aracılık etmek için yapılan yazılı çalışmalardır. Örneğin herhangi bir dilbilgisi yapısını öğrenmek için yapılan yazılı dil bilgisi alıştırmaları, yabancı dilde kelime ezberlemek için yapılan kelime yazma çalışmaları veya bir metni anlamaya yönelik yapılan yazma çalışmalarında, yazma bir amaç için kullanılan araçtır. Okunan bir metni anlamaya yönelik bir alıştırma yapıldığında, örneğin okunan metinle ilgili soruların yazılı olarak cevaplandırılması ne kadar özgündür? Metnin anlaşılmasına yönelik soruların metnin ilgili bölümüne bakılarak yazılı olarak cevaplanmasında yazma eylemi sadece bir araçtır. (Koeppel,R.2013: 269) Burada **yaratıcılık** değil **bilgi** kullanır.

Hedef olarak yazma kişinin iletişim kurma ve kendini ifade etme ihtiyacından kaynaklanır ve hedef mektup, anlatı, günlük, rapor gibi metin türlerinde özgün bir metin yazmadır.

Hedef olarak yazma sadece yabancı dilde değil anadilde de zordur. Çünkü yazma yaratıcılık üretkenlik gerektiren bir beceridir. Metin yazanın konuşma da olduğu gibi dışardan yardım alma olasılığının olmaması ve yazının kalıcı olması da yazma eylemini zorlaştıran faktörlerdendir. Kendisiyle baş başadır ve genelde hata yapacağı endişesiyle yazmaktan çekinir.

Özgün metin yazan kişinin yazacağı konuyla ilgili ön bilgiye, yeterli genel kültür bilgisine ve yazacağı konuyla ilgili kelime dağarcığına sahip olması ve yazacağı konuyla ilgili düşüncelerini belli bir plana göre amaca uygun ifadelerle dile getirmesi gerekir.

Yabancı dil öğretiminde konuşma becerisi nasıl duyma (anlama) becerisiyle birlikte ele alınıyorsa yazma becerisi de okuma-yazma becerisi olarak dile getiriliyor. Yazma becerisinin kazanılmasında yabancı dilde bilinçli okumak da önemlidir. Bilinçli okuma, yabancı dil öğrenen kişinin kelime hazinesinin gelişmesine, metindeki cümleler arasındaki bağlamın nasıl kurulduğunu görmesine ve onu içselleştirmesine katkı sağlar. (Hallet,W./Königs,F .2010: 95)

Bilinçli okunulan metin üzerinde çalışılarak ve öğrendiklerini transfer ederek yazma becerisi geliştirilebilir. Okunulan metin üzerinde çalışıldığında metinde kullanılan kelimelerin, kelime gruplarının ve cümlelerin doğru ve yerinde kullanımı fark edilir, öğrenilir. Öğrenilen bu kalıplar yazarken de somut olarak kullanılır.

Yazmanın Dil Öğrenmeye Katkısı

Yazma becerilerinin dil öğrenmeye birçok katkısı vardır. Bunlardan en önemlilerine aşağıda değinilmiştir.

Okuma ve konuşma becerileri yabancı dilde anlamayı ve anlaşmayı sağlarken yazma dilsel ve iletişimsel becerilerin daha bilinçli ve verimli gelişmesini sağlar. Çünkü yazmada birçok algı kanalı aktive edilir. Bir konu hakkında metin yazılırken hem yazma hem görme eylemi gerçekleşirken aynı zamanda yazılanlarda tekrar tekrar okunur. Böylece daha çok kelime ve dil kalıbı öğrenilir ve bu kalıplara aşina olunur. Aşina olunan kalıplar başka bağlamda görüldüğünde daha kolay algılanır ve kullanılır. Bu da dil öğrenen kişinin iletişim kurmasını kolaylaştırır. Yazmada kullanılan dil kalıplarının kelimelerin anlamlarının ve uslup olarak kullanım alanlarının bilinmesi ve seçici olunması zorunluluğu dilin daha iyi öğrenilmesini sağlar

Yazma da dili kavrama ve algılama da daha dikkatli ve bilinçli olunduğundan iletişimde kullanılan sözcükler, dil kalıpları, cümle yapıları yazmayla daha kalıcı olur.

Yazmada zamanın konuşmaya göre daha uzun olmasının da faydaları vardır. Çünkü yazma aynı zamanda kişinin düşüncelerini düzenlemesini gerektirdiğinden kişinin konuşmadan farklı olarak yazarken yazacağı konu hakkında düşünmeye zamanı vardır, düşüncelerini düzenli bir şekilde kâğıda döker. Kelime dağarcığındaki eksikleri sözlük yardımıyla tamamlar (Kast 2003: 21; Koeppel,R 2013: 270)

Yazmada fikir geliştirme de çok önemlidir. Yazarken akla gelen fikirler üzerine düşünülecek zaman olduğundan fikirler düşüncede kalmaz, belli bir düzende yazılır ve kalıcı olur. Ama düşünce de kaldığında kısırlaşır, unutulur. (Kast 2003: 2; Koeppel,R 2013: 270)

Derste Yazma Sürecinde Izlenmesi Gereken Yol

Derste metin yazma sadece sonuç olarak metni görme değil metnin oluşum sürecini de kapsar ki öğrenci yazmayı, nasıl yazabileceğini öğrenebilsin.

Bunun için derste metnin oluşması için gereken adımlar detaylı bir şekilde ele alınmalıdır. Yani yazma dersinde sadece yazılması istenilen metnin konusunu verip öğrenciden yazmasını beklemek özellikle yazmaya ilgisi olmayan, yabancı dil bilgisinin yetersiz olduğunu düşünen öğrencileri zorlar, heveslerini bitirir.

Bu nedenle yazma derslerinde metne giden yol öğrenciyle birlikte belirlenmelidir.

Yazma süreci aşamaları [1]

Planlama	Konu Hedef kitle Metin türü
Ön Hazırlık (Bilgi Toplama)	Çağrışım tablosu (Assoziogramm) Kelime dağarcığı Konuşma/yazma kalıpları
Taslak Yazma	Cümleler Cümle yapısı Metnin genel yapısı
Metin (Konu Akışı; Bağlam)	Bağlaçlar Cümle yapısı Kelime seçimi yazım kuralları; noktalama işaretleri
Düzeltme	Hataların tespiti

Planlama yapılırken konunun ne olduğu tespit edilmeli, gerekiyorsa konuyla ilgili araştırma yapılmalı, hedef kitle belirlenmeli ve hedef kitlenin konu hakkında ne bildiğinin tespiti yapılmalı; metnin türünü belirlenerek konunun ilgi çekici, bilgilendirici bir şekilde aktarılması sağlanır.

Ön hazırlık aşamasında sınıfta tahtada çağrışım şeması yardımıyla konu bağlamında kullanılabilecek kelimeler, cümle kalıpları toplanır. Böylece öğrencilerin konu hakkında ne bildikleri ortaya çıkar.

Taslak yazma ön hazırlık olarak çağrışım şemasına yazılan kelimelerle cümle yapılarıyla cümleler kurulur ve sıralanır. Bu cümlelerden bir kompozisyonda olması gereken giriş gelişme sonuç bölümleri var mı buna bakılır eksiklerin nasıl tamamlanabileceği tartışılır.

Taslak yazmada kurulan cümleler mantıklı bir şekilde sıralanır ve giriş gelişme sonuç bölümleri oluşturulur. Burada en önemli şey cümleler arasında doğru bağlaçların kullanarak cümleler ve paragraflar arasındaki bağlantıyı kurmak ve metinde anlam bütünlüğünü sağlamaktır.

Metinde taslak yeniden gözden geçirilerek metne son şekli verilir.

Düzeltme de yapılan hatalar öğretmen tarafından işaretlenir ve metnin doğru olarak tekrar yazılması istenir.

Yukarıda verilen genel yazma aşamaları hem kaynak dilde yazma hem de yabancı dilde yazmada kullanılabilir.

Yukarıda verilen genel yazma aşamaları şeması bu araştırma bağlamında anlatı metninden haber metni oluşturma aşamaları olarak uyarlanınca aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır:

Metnin Biçimsel Özellikleri	Başlık
	Alt Başlık
	Gövde metni
Metinde İçerik bütünlüğü	Kim
	Ne (oldu)
	Nerede
	Ne zaman
	Nasıl
	Neden

Haber metninde bulunması gereken bilgiler

[1] Yazma Aşamaları Tablosu Kast 1989:10; Handschel, H_J.2018: 37; Koeppel,R. 2013:273 den uyarlanarak hazrlanmıştır.

1. Metnin Biçimsel Özellikleri

- Başlık: Tüm yazı türlerinde olduğu gibi gazete haber metninde de öncelikle dikkat çekici bir başlık olmalı
- Giriş: Haber hakkında kısa bilgi vermeli, okurun haberin devamını okuması için ilgi çekici olmalı. Burada 5N 1K dan 1 veya daha fazlası kullanılabilir.
- Gövde metni: Bu bölümde habere konu olan olay 5N 1K sorularının cevaplandırılmasıyla detaylandırılır. (Kast 1989:14)

2. Metinde içerik bütünlüğü gövde metninde kim ne, nerede, ne zaman, nasıl ve neden sorularının cevaplandırılmasıyla sağlanır.

ARAŞTIRMA KONUSU

Bu çalışmada; Almanca örneğinden yola çıkılarak Eğitim Fakülteleri Almanca Öğretmenliği Bölümü müfredatındaki Yazma Becerileri dersi bağlamında B1 düzeyinde Almanca bilen öğrencilere farklı zamanlarda farklı konularda iki anlatı metni verilmiş ve öğrencilerden bu metinlerden haber metinleri yapmaları istenilmiştir. Böylece okuma becerisi ve yazma becerisi kaynaştırılarak yeni bir metin ortaya çıkması sağlanmıştır.

ARAŞTIRMA AMACI

Öğrenci metinlerinin (40 adet) içerik analizi yöntemiyle analiz edilerek metinden metin yapmada karşılaşılan zorluklar tespit edilmiştir.

Bu araştırmada metinlerin biçimsel analizi yapılmıştır. Yani haber metninde bulunması gereken bilgilerin olup olmadığı incelenmiştir.

BULGULAR

Anlatı 1

Konusu: emekli bir polisin, görevdeyken yakaladığı bir suçlu tarafından öldürülmek istenmesi sonucu gelişen olaylar (Polisiye)

Orijinal Başlığı ‘Ich bleibe hier’ (ben burada kalıyorum)

Metin içerik Analizi sonuçları:

Başlık: Son Hesaplaşma; Hayat kurtaran Arılar; Ciddi sonuçları olan intikam; Arıların sadakati; Ben burada kalıyorum

Öğrenci metinlerinin çoğunda (20/11) başlık vardı. 2 metinde orijinal anlatı başlığı kullanılmıştır.

Giriş metni (Ara başlık) 20 metinden 10 tanesinde yoktur.

5 N 1 K sorularının cevapları

Kim sorusuna cevap verirken bazı metinlerde (20/5) orijinal metinde önemli önemsiz adı geçen tüm şahıslardan söz edilmiş.

Ne sorusu tüm metinlerde’ intikam almak’ olarak cevaplanmıştır

Nerede sorusuna 20 metinden 7 metinde somut cevap verilmemiş 13 metinde *orada, ormanda, onun mülkünde, köyde, çiftlikte* gibi orijinal metinle örtüşmeyen cevaplar verilmiştir.

Ne zaman sorusunun cevabı her metinde farklı verilmiş ve giriş metniyle gövde metni arasında genelde uyum yok. Giriş metninde bugün yazarken gövde metninde orijinal anlatıda geçen' 15 gün sonra' ifadesinden esinlenilerek 20 metinden 14 metinde 15 gün sonra yazılmıştır.

Neden ve Nasıl sorularının cevabı herkes tarafından orijinal metinde yazıldığı gibi doğru verilmiştir Kullanılan ifadelerde de yabancı dilde yetersiz kelime dağarcığından kaynaklı orijinal metne sadık kalınmıştır.

Anlatı 2

Konusu: Bir eve zorla giren banka soyguncusunun evin oğlunun öğrendiği bayrak işaret diliyle komşularından yardım isteyerek ailesini kurtarması çevresinde gelişen olaylar (Polisiye)

Orijinal Başlığı 'Piraten an Bord' (Gemideki Korsanlar)

Metin içerik analizi sonuçları:

Başlık: 16 Yaşındaki Çocuk Ailesini Kurtarıyor; Küçük Çocuğun Cesareti; Denizci Çocuğun Kurtuluşu; Evdeki Soyguncu; Yanlış Evdeki Suçlu; Banka Soyguncusu Ve Akıllı Çocuk İşaretle Kurtuluş Denizde Alarm Evde Soyguncu; Genç Kaptan Kendi Ev Gemisini Kurtarıyor; Küçük Kahraman; Oğulla Gurur Duymak Beklenmeyen Kahraman; Bayrak İşaret Dili Bir Soyguncuyu Ele Veriyor; Küçük Çocuk Kahraman Oldu; Gemideki Korsanlar;

Öğrenci metinlerinin çoğunda (20/2) başlık vardı. 3 metinde orijinal anlatı başlığı kullanılmıştır.

Giriş metni (Ara başlık) 20 metinden 7 tanesinde yoktur.

5 N 1 K sorularının cevapları

Kim/Kimler sorusunun cevabı metinlerde çok detaylı verilmiş.

Ne, nasıl ve neden soruları yani olay orijinal metinde yazıldığı şekliyle anlatı olarak cevaplandırılmıştır. Öğrencinin katkısı olan bir fikir yok.

Nerede sorusuna 20 metinden 5 metinde farklı şehir adları verilmiş

Ne zaman sorusu 4 metinde gün ay yıl olarak tarih verilmiş, 5 metinde dün ve geçen hafta ifadeleri kullanılmış, 2 metinde her akşam olduğu gibi ifadesi kullanılırken 9 metinde zaman belirtilmemiştir.

SONUÇ

Her iki haber metni bulgulardan yola çıkılarak içerik olarak karşılaştırıldığında

- Başlıklar genelde ilgi uyandırıyor,
- Giriş metninde ne yazılacağı konusunda ne yazılacağı bilinemediğinden yazılmamış.
- Her iki haber metninde de eksik bilgi kalmasın düşüncesiyle orijinal metindeki tüm bilgiler haber metnine alınmaya çalışılmış.
- Tipik öğrenci düşüncesi olan 'ben her şeyi yazıyım hoca işe yarayanları ayıklasın' düşüncesinden yola çıkılmış.

Bunu önlemek için cümle sayısını kısıtlama bir çözüm olabilir. Bu her türlü kompozisyon yazımında geçerli bir kuraldır.

- Öğrencilerin elinde bir metin olduğu için yazmada zorlanmayacaklarını düşünülür, ama yabancı dilde kelime dağarcıklarının yeterli olmaması metin oluşturmada zorlanmalarına neden olmuştur.
- Her iki haber metninde de eksikler bulunmakta, ancak 2. Anlatıdan yapılan haber metni haber metninden çok anlatının özeti şeklinde yazılmıştır.

ÖNERİLER

- Öğrencilerin yazma becerilerinin gelişmesi için yazma konuları seçilirken öğrencilerin ilgi alanları göz önünde bulundurulmalıdır.
- Yazma Becerileri dersi küçük gruplarda yapılmalı ki öğretmen tüm öğrencilerle ilgilenebilsin.
- Yazma becerilerinin gelişmesinde bilinçli okumanın önemi göz önünde bulundurulmalı ve öğrencilerin okuma becerilerini de geliştirmeleri sağlanmalıdır.
- Metin yazmada bağlaçlar ve bağlaç görevi yapan kelimelerin önemine dikkat edilmeli ve öğrencilerin yazma becerilerini geliştirmek içim bağlaçların metin bağlamında kullanımıyla ilgili alıştırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Hallet,W./Königs,F.G. (2010) Handbuch Fremdsprachendidaktik. Münih: Klett Yayınları

Hantschel, H-J./ Brinitzer,M. (2018) DaF Unterrichten. Basiswissen Didaktik. Deutsch als Fremd-und Zweitsprache. Münih: Klett Yayınları

Kast B. (1989) Vom Wort zum Satz zum Text. Fremdsprache Deustch. Zeitschrift für die Praxis des Deustchunterrichts. Münih: Klett Yayınları S. 9-17

Kast, B. (2003) Fertigkeit Schreiben. Fernstudieneinheit 12. Münih: Langenscheidt

Koeppel, R. (2013) Deutsch als Fremdsprache- Spracherwerblich reflektierte Unterrichtspraxis. Baltannsweiler: Schneider Yayınevi

Malan,G. 'Ich bleibe hier' Langenscheidts Sprach-Illustrierte 2/1993 S.60-62

Piraten an Bord. Langenscheidts Sprach-Illustrierte 1/1993 S.60-62

OKUMA-YAZMA-OYUN VE OKUMA-YAZMA-MODELLEME YÖNTEMLERİNİN KİMYASAL BAĞLAR KONUSUNUN ÖĞRENİMİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ[1]

INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF READING-WRITING-GAME AND READING-WRITING-MODELLING METHODS ON THE LEARNING OF THE SUBJECT OF CHEMICAL BONDS

Emre YILDIZ[1]

[1]Atatürk Üniversitesi, KKEF, Fen Bilgisi Eğitimi AD, Erzurum, Türkiye.

[1]ORCID ID: https://orcid.org/ ORCID ID: 0000-0001-6396-9183

Nesrin ÜRÜN ARICI [2]

[2] Atatürk Üniversitesi, KKEF, Fen Bilgisi Eğitimi AD, Erzurum, Türkiye.

[2]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3394-4860

Ümit ŞİMŞEK [3]

[3] Atatürk Üniversitesi, KKEF, Fen Bilgisi Eğitimi AD, Erzurum, Türkiye.

[3]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2010-9321

ÖZET

Bu araştırmada okuma-yazma-oyun ve okuma-yazma-modelleme yöntemlerinin fen bilgisi öğretmen adaylarının kimyasal bağlar konusuna yönelik akademik başarı ve kavramsal anlama düzeylerine etkisini incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada öntest-sontest karşılaştırma gruplu yarı deneysel desen benimsenmiştir. Çalışma grubu 50 birinci sınıf fen bilgisi öğretmen adayından oluşmaktadır. Öğretmen adaylarının deney gruplarına seçilmesinde seçkisiz atama yöntemi kullanılmıştır. Deney grubu-1'de okuma-yazma-oyun ve deney grubu-2'de okuma-yazma-modelleme yöntemleri uygulanmıştır. Deneysel uygulamalar sekiz ders saati sürmüştür. Yöntemlerin okuma aşamaları için dört ders saati ve yazma aşamaları için iki ders saati ayrılmıştır. Yöntemlerin son aşamasında yer alan oyun ve modelleme uygulamaları iki ders saatinde tamamlanmıştır. Veriler kimyasal bağlar akademik başarı testi ve kavram ve çizim testi ile toplanmıştır. Veriler parametrik testlerin varsayımlarını sağladığından dolayı veri analizinde bağımlı ve bağımsız gruplar t-testi kullanılmıştır. Analizler neticesinde okuma-yazma-oyun ve okuma-yazma-modelleme yöntemlerinin öğretmen adaylarının konuya yönelik akademik başarılarını ve kavramsal anlama düzeylerini artırmada istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkili olduğu belirlenmiştir. Ancak okuma-yazma-oyun ve okuma-yazma-modelleme yöntemleri uygulanan öğretmen adaylarının akademik başarıları ve kavramsal anlama düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde fark olmadığı tespit edilmiştir. Her iki yöntemin de öğretmen adaylarının akademik başarılarını geliştirmede etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle öğretmen adaylarının başarısızlık yaşadığı ve akademik başarılarının artırılması istenen konuların öğreniminde bu yöntemlerin faydalı olabileceği söylenebilir. Sonraki araştırmalarda deneysel uygulama süresi değiştirilerek yöntemlerin etkileri kıyaslanabilir.

Anahtar Kelimeler: akademik başarı, eğitsel oyun, işbirlikli öğrenme, kavramsal anlama, kimyasal bağlar

ABSTRACT

This study, it was aimed to examine the effects of reading-wiriting-game and reading-wiriting-modelling methods on the academic achievement and conceptual understanding of pre-service science teachers about chemical bonds. For this purpose, a quasi-experimental design with a pretest-posttest comparison group was

[1] Bu araştırma 9383 ID'li Atatürk Üniversitesi BAP tarafından desteklenmiştir.

adopted in the research. The study group consisted of 50 first-year science teacher candidates. The random assignment method was used in the selection of pre-service teachers for the experimental groups. Reading-writing-game method was applied in experimental group-1 and reading-wiriting-modelling method was applied in experimental group-2. Experimental applications lasted eight lesson hours. Four lesson hours are allocated for the reading phases of the methods and two lesson hours are allocated for the writing phases. The game and modelling applications, which are in the last stage of the methods, were completed in two lesson hours. Data were collected by chemical bonds academic achievement test and concept and drawing test. Since the data provided the assumptions of parametric tests, dependent and independent groups t-test were used in data analysis. As a result of the analysis, it was determined that the literacy-writing-game and reading-wiriting-modelling methods were statistically significantly effective in increasing the academic achievement and conceptual understanding of the pre-service teachers. However, it was determined that there was no statistically significant difference between the academic achievement and conceptual understanding levels of the pre-service teachers who were applied reading-wiriting-game and reading-wiriting-modelling methods. It was concluded that both methods are effective in improving the academic achievement of pre-service teachers. For this reason, it can be said that these methods can be useful in learning the subjects in that teacher candidates experience failure and whose academic achievement is desired to be increased. In future studies, the effects of the methods can be compared by changing the experimental application time.

Keywords: academic achievement, educational game, cooperative learning, conceptual understanding, chemical bonds,

DENEYİM TASARIMININ (UX) OYUNLAR TASARIMINA ETKİSİ

THE EFFECT OF EXPERIENCE DESIGN (UX) ON GAMES DESIGN

İsmail ERGEN
İstinye Üniversitesi
0000-0002-8847-7262

ÖZET

Video oyunu endüstrisinin ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte, oyun geliştiricileri, oyuncu merkezli bir geliştirme süreci ve kültürüne yönelik eğilimin, daha güçlü kullanıcı katılımına yol açacak olumlu bir kullanıcı deneyimi yarattığı ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple zaten zor olan başarılı bir video oyunu yapmak daha da zorlaşmış ve uzun vadede kullanıcı deneyimi (UX) ile ilgili sorunlar; oyuncuları meşgul etme ve elde tutma konusunda başarısız olma olasılığını artırmıştır. Klasik UX felsefesi "kullanıcı ihtiyaçlarını çözmek" üzerine kurulmuştur. UX oyuncu zekasını anlamakla ilgilenir ve oyuncuların bu zekasının, oyunu nasıl algılayacağını sezgisel ve eğlenceli bir şekilde ortaya çıkarmaya çalışır. Oyun kullanıcı deneyimi, oyuncuların bir video oyunuyla ilgili ilk duyduklarından; menülerde gezinmeye ve oyunda ilerlemeye kadar sahip oldukları tüm deneyimi açıklar. Bir disiplin olarak UX, geliştiricilere sunmak istedikleri deneyimi yaratmada, daha yüksek kaliteli ister bağımsız (Indie) ister gündelik (Hyper casual) oyunlar olsun başarı hedeflerine ulaşmada yardımcı olacak tasarım ve sanatsal amaçlı yönergeler sunar. Ayrıca oyuncuları oyuna geri getirmek gibi temel bir amaca sahiptir. Yayıncıların pazarlama stratejilerine harcadıkları çabanın çoğu yeniden hedeflemeye odaklanır. Bu nedenle, oyun geliştiricileri için, ilerleme çubukları, rozetler ve oyuncuya yapılacak daha çok şey olduğunu bildiren diğer sayaçlar gibi oyuncuları tekrar oyuna çeken düzinelerce özellik oluşturmak için en baştan UX kullanmaları akıllıca olacaktır. Bu nedenle, oyuncu deneyimlerini geliştirmeye odaklanan, UX Tasarımı ve Oyun Kullanıcı Araştırması gibi çalışmaları yapmak oyun tasarımı için zorunlu bir hale gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Oyun Tasarımı, UX, Deneyim Tasarımı, Grafik Tasarım, Hyper casual, Psikoloji

ABSTRACT

With the development of the video game industry and technology, game developers have discovered that the trend towards a player-centered development process and culture creates a positive user experience that will lead to stronger user engagement. For this reason, making a successful video game, which is already difficult, has become even more difficult and in the long run, user experience (UX) problems; increased the probability of failing to engage and retain players. The classic UX philosophy is based on "solving user needs". UX is concerned with understanding player intelligence and tries to reveal how this intelligence of players will perceive the game in an intuitive and fun way. Gaming user experience is the first time players hear about a video game; they describe the whole experience they had, from navigating the menus to advancing in the game. As a discipline, UX provides design and artistic guidelines to assist developers in creating the experience they want to deliver, achieving goals for success, whether for higher quality indie (Indie) or casual (Hyper casual) games. It also has the primary purpose of bringing players back to the game. Much of the effort publishers put into their marketing strategy focuses on retargeting. That's why it's wise for game developers to use UX from the ground up to create dozens of features that draw players back into the game, such as progress bars, badges, and other counters that let the player know that there is more to be done. Therefore, it has become imperative for game design to do studies such as UX Design and Game User Research that focus on improving player experiences.

Keywords: Game Design, UX, Experience Design, Graphic Design, Hyper casual, Psychology

YAPAY ZEKANIN OYUNLARDA KULLANIMI VE TASARIMA ETKİSİ

THE EFFECT OF AI ON GAME DESIGN

İsmail Ergen
İstinye Üniversitesi
0000-0002-8847-7262

ÖZET

Hızla gelişen teknoloji dalgaları, hayatımızın her alanını değiştirerek bizi sürekli yenilenen bir bakış açısına sürüklemiştir. Son yıllarda geliştirilen yapay zekâ algoritmalarının, tasarım üzerindeki etkisi, geleneksel tasarım modellerini değiştirmiş ve gelecek yıllar için yepyeni bir düşüncenin kapılarını açmıştır. Yenilik, yapay zekâ temelli oyun yaratma fikrinin ilerletilmesini de tetiklemiştir. Yapay zekâ ve otomasyonun tüketici pazarına sağladığı kolaylık nedeniyle, grafik tasarım ve oyun tasarım konseptini geri dönüşü olmayan yepyeni bir boyutlara sürüklemiştir. Eski tip tasarımcı rolünün tamamen ortadan kalkmaya başlayacağı bu suretçe, "bütünleşmiş tasarım" kavramı ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle, geleneksel iki boyutlu tasarımların yerini, ilerleyen teknoloji ile tüketici kolaylığı sağlayan çok boyutlu tasarımlar almaya başlamıştır. Tasarımın içine "Kullanıcı Deneyimi (UX)" ve "Kullanıcı Arayüzü (UI)" ile insan faktörü de eklenmiştir. Teknolojideki gelişmeler ve insan ihtiyaçlarının değişmesi, tasarımın geleceğinin kalıcı olmasına ve kabuk değiştirmesine yol açmıştır. Bu tez içerisinde, değişimler grafik tasarımın tarihinden başlayarak, teknolojinin grafik tasarıma etkisi, yeni gelişen yapay zekâ ve otomasyon fikirlerinin sağladığı avantajlar ile dezavantajlar, tasarımdaki boyut değişiminin tüketiciye ve tasarımcıya etkileri ile oyun tasarımının yapay zekâ ile nasıl şekilleneceği anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Grafik Tasarım, Oyun Tasarımı, Yapay Zekâ, Otomasyon, Deneyim Tasarımı, Data, Metaverse, NFT

ABSTRACT

The rapidly developing technology waves have changed every aspect of our lives and have led us to a constantly renewed perspective. The effect of artificial intelligence algorithms developed in recent years on design has changed traditional design models and opened the doors of a brand-new thought for the coming years. The innovation has also triggered the advancement of the idea of creating games based on artificial intelligence. Due to the convenience provided by artificial intelligence and automation to the consumer market, it has dragged the concept of graphic design and game design to an irreversible new dimension. In this process, where the old-style designer role will begin to disappear completely, the concept of "integrated design" has begun to emerge. In particular, traditional two-dimensional designs have started to be replaced by multidimensional designs that provide consumer convenience with advancing technology. "User Experience (UX)" and "User Interface (UI)" and the human factor have also

been added to the design. The developments in technology and the change in human needs have caused the future of design to be permanent and to change its shell. In this thesis, it has been tried to explain the changes starting from the history of graphic design, the effect of technology on graphic design, the advantages and disadvantages of newly developing artificial intelligence and automation ideas, the effects of the size change in design on the consumer and the designer, and how the game design will be shaped by artificial intelligence.

Keywords: Graphic design, Artificial Intelligence, Automation, Experience Design, Data, Metaverse, NFT

ÖĞRETMEN ADAYLARININ SOSYOLOJİ GÖZLEMLERİ: BİR DERS ETKİNLİĞİ OLARAK DOĞAL GÖZLEM

TEACHER CANDIDATES SOCIOLOGICAL OBSERVATION: NATURAL OBSERVATION AS A COURSE REQUIREMENT

Büşra TOMBAK İLHAN[1]

[1]Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim, İstanbul, Türkiye

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3732-5103

ÖZET

Öğretmen adaylarının pedagojik ve sosyal nitelik ve becerilerle donanması, öğretmen yetiştirme programlarının temel amacıdır. Bu amaçla düzenlenen dersler arasında Eğitim Sosyolojisi dersi, öğretmen adaylarının eğitimin sosyal boyutuna dair bilgi ve becerilerini geliştirmeyi hedefler. Bu beceriler arasında doğal gözlem, öğretmen adaylarının sosyolojik farkındalıklarına yardımcı olacak becerilerden biridir. Bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının doğal gözlem kullanımlarına dair görüşlerinin incelenmesidir. Çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi'nde yürütülen Eğitim Sosyolojisi dersi kapsamında yürütülmüştür. Öğretmen adaylarının doğal gözlem tekniği kullanarak sınıf gözlemi yapmaları istenmiştir. Daha sonra öğretmen adaylarının gözlem raporları ve gözlemlerine dair yazdıkları yazılar incelenmiştir. Doğal gözlemin öğretmen adaylarının sosyal farkındalıklarını artırdığı, önemli beceriler arasında gördükleri ve mesleki yaşamlarında kullanacakları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: eğitim sosyolojisi, doğal gözlem, öğretmen adayları

ABSTRACT

Teacher training programs aim teacher candidates be equipped with pedagogical and social qualities and skills. Among the courses designed fort his aim, Sociology of Education purposes to increase teacher candidates' knowledge and skills about the social dimension of education. Natural observation is one of the skills that helps teacher candidates' sociological awareness. In this sense, the aim of this study is to understand teacher candidates' views on the use of natural observation as a course requirement. The study is conducted within Sociology of Education course given at Yildiz Teknik University. Teacher candidates are required to conduct natural observation of a classroom, for one hour at least. Their observation reports and letters (including their opinions) were analyzed. As a result, it is understood that natural observation increased teacher candidates' sociological awarenss, they list the techniques as one of the fundamental skills, and they would use it in their professional lives.

Keywords: sociology of education, natural observation, teacher candidates.

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN TÜRK DÜNYASI DİJİTAL VATANDAŞLIĞINA DAİR GÖRÜŞLERİ

OPINIONS OF SOCIAL STUDIES TEACHERS ON DIGITAL CITIZENSHIP IN THE TURKISH WORLD

Tarık BAĞIRKAN[1]

[1]Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, İstanbul, Türkiye

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7317-6969

Genç Osman İLHAN[2]

[1]Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, İstanbul, Türkiye

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1665-372X

ÖZET

Bu çalışma Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Türk Dünyası Dijital Vatandaşlığı'na dair görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmada 2021-2022 eğitim öğretim yılında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yönteminden durum çalışması deseninden yararlanılmıştır. Araştırmanın çalışma gurubunu devlet ortaokullarında görev yapan 10 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcılarla görüşmeler çevrimiçi olarak yapılmış ve veriler bu yolla toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yoluyla incelenmiş ve sonuçlara ulaşılmıştır. Bulgulardan elde edilen sonuçlara göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin, Türk Dünyası Dijital Vatandaşlığı'na yönelik ilgilerinin yüksek olduğu ama görüşlerinin yüzeysel ve bilgilerinin yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık aktarım noktasında sosyal bilgiler konu ve kazanımlarını yetersiz buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal Bilgiler seçmeli dersi olan "Ortak Türk Tarihi" dersinin öğretmenler tarafından çoğunlukla duyulmadığı ve hiç anlatılmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık, Dijital Vatandaşlık, Türk Dünyası, Türk Dünyası Dijital Vatandaşlığı, Sosyal Bilgiler Öğretmenleri

ABSTRACT

This study was conducted to determine the views of Social Studies teachers on Digital Citizenship of the Turkish World. The research was carried out in the 2021-2022 academic year. In thie study qualitative research method and case study design were used. The study group of the research consists of 10 social studies teachers working in public secondary schools. Interviews with the participants were conducted online and data were collected in this way. The obtained data were analyzed through content analysis and the results were reached. According to the results obtained from the findings, it has been revealed that social studies teachers have a high interest in Digital Citizenship of the Turkish World, but their views are superficial and their knowledge is insufficient. In addition, it was concluded that Social Studies teachers found social studies subjects and acquisitions insufficient at the point of citizenship transfer. It has been concluded that the "Common Turkish History" course, which is an optional course in Social Studies, is mostly not heard and never taught by the teachers.

Keywords: Citizenship, Digital Citizenship, Turkish World, Turkish World Digital Citizenship, Social Studies Teachers

VERGİ CEZA HUKUKUNDA NON BİS İN İDEM İLKESİ

THE NON BIS IN IDEM PRINCIPLE IN TAX CRIMINAL LAW

Gülden ŞİŞMAN

Doç.Dr., Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye, Mersin, Türkiye.

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6467-6048

ÖZET

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alan "Non bis in idem" ilkesi bir kişinin aynı fiilden dolayı iki kere yargılanamaması anlamına gelir. Anayasamızda bu ilke doğrudan yer almamaktadır. Ancak taraftan, Türk Ceza Kanununun 44. maddesinde: "İşlediği bir fiil ile birden fazla farklı suçun oluşmasına sebebiyet veren kişi, bunlardan en ağır cezayı gerektiren suçtan dolayı cezalandırılır." hükmü öngörülmektedir.

Ceza Hukukuna özgü bir kavram olan non bis in idem ilkesi Vergi Ceza Hukuku açısından da büyük bir öneme sahiptir. Vergi Usul Kanunu vergi kanunlarına aykırı davranışları kabahat veya suç olarak düzenlenmiştir. Vergi kanunlarına aykırılık oluşturan fiillerin bir kısmı hem kabahat hem de suç olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla da kişiye bir fiilden dolayı idari para cezası uygulanırken aynı zamanda vergi suçu nedeniyle yargılanabilmesi mümkündür. Özellikle vergi ziyaı kabahati ve vergi kaçakçılığı suçunda bu ikilem karşımıza çıkmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, son kararında aynı eylemden dolayı yeniden yargılanmama ve cezalandırılmama ilkesinin ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvuruda, idari ve adli cezaları gerektiren eylemin aynı eylem olduğunu kabul etmiş ancak non bis in idem ilkesini ihlal edilmediğine karar vermiştir. Gerekçede *bu ilkenin mutlak olmadığını, korunan hukuki yararı, unsurları, amacı ve neticesi farklı olması nedeniyle aynı hukuk disiplinleri kapsamında aynı fiilin farklı şekillerde mütalaa edilmesinin mümkün olduğunu ifade etmiştir. Sunumda ayrıntılı olarak değerlendireceğimiz b*u kararla da yargının konuya bakış açısı *net bir şekilde ortaya çıkmıştır.*

Çalışmamda idari yaptırım uygulanan kişinin aynı zamanda cezai yaptırıma da maruz kalması non bis in idem ilkesi açısından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Anayasa Mahkemesi kararları çerçevesinde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Mahkemesi, vergi ceza hukuku, vergi kabahati

ABSTRACT

The "Non bis in idem" principle included in the European Convention on Human Rights means that a person cannot be subject to criminal procedure twice for the same act. This principle is not directly included in our constitution. On the other hand, Article 44 of the Turkish Criminal Law stipulates: "A person who commits more than one offence through a single act shall be punished for the offence that requires the severest punishment."

The "Non bis in idem" principle, a term unique to Criminal Law, is significant for the Tax Criminal Law, too. Tax Criminal Law regulates acts against tax laws as an offence or a crime. Some of the acts that are against criminal laws are defined both as an offence and a crime. Therefore, a person subjected to an administrative fine for any act may also be judged for a tax crime. We particularly face this dilemma in the offence of loss of tax and in the crime of tax evasion.

In its latest decision regarding the application on charges of violation of the principle of prohibition of judgement or punishment twice for the same act, the Constitutional Court accepted that the act requiring

administrative and judicial punishment was the same.However, it decided that the non bis in idem principle was not violated. In the justification of the decision, the Court stated that this was not an absolute principle and since the protected legal interest, elements, purpose, and result were different, it was possible to consider the same act in different ways within the scope ofthe same judicial discipline. With this decision, which we will evaluate in detail in the presentation, the point of view of the judiciary on the subject has emerged clearly.

In this study, a person's being subject to a criminal sanction as well as an administrative sanction, will be addressed within the framework of the European Convention on Human Rights and the decisions of the Constitutional Court regarding the non bis in idem principle.

Keywords: Constitutional Court, Tax Criminal Law, Tax Misdemeanor

KURUMSAL YÖNETİM ANLAYIŞININ ANONİM ORTAKLIK PAY SAHİPLERİNİN KORUNMASI BAKIMINDAN ÖNEMİ

THE IMPORTANCE OF CORPORATE GOVERNANCE APPROACH IN PROTECTION OF JOINT STOCK COMPANIES' SHAREHOLDERS

Gamze ÇAKI ÇİFCİ

Ar. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, Merkez, Bolu

ORCID NO: 0000-0003-4365-6125

ÖZET

Anonim ortaklığın uzun vadede varlığını sürdürebilmesi, ilgili menfaat sahiplerine ve nihayetinde ülke ve dünya ekonomisine katkı sunabilmesi bakımından adil ve verimli yönetimi önem taşımaktadır. Bu bağlamda anonim ortaklıklar, kendilerini kuran ve yöneten kişilerden bağımsız olarak ve kurumsallaşarak yönetilmelidir. Zira anonim ortaklıklarda var olan mülkiyet- kontrol ayrımı ve güç boşluğu sorunu, bilhassa azınlıkta kalan pay sahiplerinin özel olarak korunmalarını gerektirmektedir. Bu kapsamda kurumsal yönetim anlayışı (KYA), yöneticiler bakımından etkili bir sorumluluk sistemi öngörülmesini, pay sahipleri arasında eşit işlem ilkesine uygun davranılmasını ve pay sahiplerinin haklarını kullanmalarına önem verilmesini sağlamaktadır. Şeffaflık, adillik, hesap verebilirlik ve sorumluluk unsurları üzerine temellendirilen anlayış, bütün unsurların etkin uygulanmasıyla pay sahiplerinin korunmasına hizmet etmektedir. KYA hukukumuzda hem Türk Ticaret Kanunu'nda (TTK) hem de Sermaye Piyasası Kanunu (SPKn) ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tebliğlerinde hüküm altına alınmıştır. TTK, genelinde kurumsal yönetim felsefesini kabul etmiş ve çeşitli hükümlerle bu felsefeyi somutlaştırmıştır. Bütün anonim ortaklıklar TTK kapsamında düzenlenen kurumsal yönetime ilişkin düzenlemelere tâbi olacaktır. Ancak halka açık anonim ortaklıklara SPKn ve SPK tarafından belirlenen kurumsal yönetim ilkeleri de uygulanacaktır. KYA'nın pay sahipleri bakımından temel yaklaşımı, ortaklığın günlük işleyişinden uzak olan pay sahiplerinin hakları aracılığıyla ortaklığa yabancılaşmasının önlenmeye çalışılması ve yönetime katılımının sağlanmasıdır. Bu çerçevede pay sahipliği haklarının kullanımının kolaylaştırılması önem taşımaktadır. Pay sahipleri haklarını en etkili şekilde genel kurulda kullanabildiklerinden, genel kurula ilişkin bu hususlaki ilkeler de önem arz etmektedir. Bu kapsamda başta bilgi alma ve inceleme hakkı olmak üzere, pay sahiplerinin genel kurula etkin bir şekilde katılımı, oy hakkı, azlık hakları ve kâr payı hakkının etkin bir şekilde kullanılması gerektiği vurgulanmalıdır. Çalışmamızda öncelikle ve özellikle halka açık anonim ortaklıklardaki küçük pay sahiplerinin korunması gerekliliğinin nedenleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Sonrasında, kurumsal yönetim anlayışının, pay sahiplerinin korunması gerekliliğinin yerine getirilmesinde, bu hususta hukukumuza yansıyan düzenlemeler ışığında ve hukukî bağlamda nasıl bir katkı sunduğunun incelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anonim Ortaklık, Kurumsal Yönetim, Pay Sahibi, Pay Sahibinin Korunması

ABSTRACT

Fair and efficient management is important in order for the joint stock company (JSC) to survive in the long term and to contribute to the relevant stakeholders and ultimately to the economy of the country and the world. In this context, by institutionalizing, JSC should be managed independently of the people who established and managed them. Because the problem of ownership-control separation and power gap in joint stock companies (JSC) requires special protection of minority shareholders. In this context, the corporate governance approach (CGA) ensures that an effective responsibility system is foreseen for the managers, the shareholders are treated in accordance with the principle of equal treatment and the shareholders exercise

their rights. This approach, which is based on transparency, fairness, accountability, and responsibility, serves the protection of shareholders through the effective implementation of all elements. CGA is ensured in our law both in the Turkish Commercial Code (TCC) and in the Capital Markets Law (CML) and Capital Markets Board (CMB) communiqués. TCC adopted the corporate governance philosophy in general and embodied this philosophy with various provisions. All JSC are subject to the regulations regarding corporate governance regulated under the TCC. However, corporate governance principles determined by the CML and CMB are also applied to public JSC. The basic approach of CGA in terms of shareholders is to try to prevent the alienation of the shareholders, who are far from the daily operation of the partnership through their rights, and to ensure their participation in the management. In this context, it is important to facilitate the use of shareholder rights. Since the shareholders can use their rights most effectively in the general assembly, the principles regarding the general assembly are also important. In this context, it should be emphasized that the shareholders' participation in the general assembly, voting rights, minority rights and profit share rights should be used effectively, especially the right to obtain information and examination. Firstly, in this study, the importance, and reasons for the protection of small shareholders in public JSC are presented. Then, in the light of the regulations reflected in our law and in the legal context, it is discussed to examine how the corporate governance approach contributes to the fulfilment of the necessity of protecting the shareholders.

Keywords: Joint Stock Company, Corporate Governance, Shareholder, Protection of the Shareholder

GİRİŞ

Anonim ortaklık, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu[1] (TTK) madde (m.) 329'da "*sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan, borçlarından dolayı yalnız malvarlığıyla sorumlu bulunan*" ortaklık olarak tanımlanmaktadır.

Anonim ortaklıklar, az miktarda dahi olsa sermayesi olan kişilerin yatırımlarının toplanarak etkin şekilde değerlendirilebilmesini sağlamakta ve bu sayede ulusal ekonominin gelişmesine katkı sunmaktadırlar (Ansay, 1982; İmregün, 1989; Hacımahmutoğlu, 2008). Toplumun her kesimi yatırımını anonim ortaklıkta pay sahibi olarak değerlendirebilmektedir.

Anonim ortaklığın uzun vadede varlığını sürdürebilmesi, ilgili menfaat sahiplerine ve nihayetinde ülke ve dünya ekonomisine katkı sunabilmesi bakımından adil ve verimli yönetimi önem taşımaktadır. Bu amaçla anonim ortaklıklar, kendilerini kuran ve yöneten kişilerden bağımsız olarak ve kurumsallaşarak yönetilmelidir. Zira yapıları gereği çoğunluk ilkesine göre yönetilen anonim ortaklıklarda, çoğunluk her daim bütün pay sahiplerinin haklarını gözetmemektedir (Ansay, 1982; Şehirali Çelik, Kırca ve Manavgat, 2013). Özellikle aradaki tek bağın maddî çıkar olduğu anonim ortaklıklarda, çoğunluğun kendiliğinden topluluk yararını göz önünde tutması aşırı iyimser bir yaklaşım olup, yönetimin kötü niyetli yöneticilerin eline geçmesi küçük sermayelerini anonim ortaklığa yatıran pay sahiplerinin zararına yol açacaktır. Bu nedenle emredici düzenlemelerle bu sakıncaların giderilmesi ve azınlıkta kalan pay sahiplerinin özel olarak korunmaları gerekmektedir (İmregün, 1989). Anlatılanlarla bağlantılı olarak mülkiyet-kontrol ayrımı ve güç boşluğu sorunu özellikle azınlıkta kalan pay sahiplerinin korunmalarını gerekli kılmaktadır. Mülkiyet-kontrol ayrımı ve güç boşluğu sorunu kurumsal yönetim anlayışının da ortaya çıkmasının nedenleri arasında gösterilmektedir (Memiş ve Turan, 2015). Dolayısıyla kurumsal yönetim anlayışının ortaya çıkış temellerinden birini de pay sahiplerinin korunması gerekliliği oluşturmaktadır[2]. Bu bağlamda ilk olarak mülkiyet-kontrol ayrımı ve güç boşluğu sorunu ifade edilerek pay sahiplerinin korunması gerekliliği ortaya konulacaktır. Sonrasında kurumsal yönetim anlayışı, hukukumuza yansıması doğrultusunda pay sahiplerinin korunmasına sunduğu katkı araştırılarak ele alınacaktır.

Kurumsal yönetime ilişkin olarak başta işletme bilimi olmak üzere çeşitli disiplinlerde çok sayıda akademik çalışma bulunmaktadır. Çalışmamızda farklı olarak kurumsal yönetim anlayışı hukuk bilimi bağlamında ve çalışma konusu özelinde anonim ortaklık pay sahiplerinin korunması bakımından önemi doğrultusunda ele alınacaktır. Çalışmamızda yöntem olarak mevzuat ve literatür taraması yapılmıştır. Kurumsal yönetim

[1] Resmi Gazete (RG) Tarih (T): 14.02.2011, Sayı (S): 27846.

[2] Kurumsal yönetim anlayışı, pay sahipleri dışında ortaklıkla ilişkili diğer menfaat sahipleri ile de yakından ilişkilidir. Ancak çalışmamız kapsamında yalnızca pay sahiplerine olan etkisi ele alınacak olup, diğer menfaat sahiplerine olan etkisi çalışmamızın kapsamı dışında kalmaktadır.

anlayışı hukuk bilimi bağlamında ele alındığından, literatür taraması hususunda hukuk bilimine ilişkin eserlerden faydalanılmıştır.

I. Mülkiyet- Kontrol Ayrımı ve Güç Boşluğu Sorunu

Anonim ortaklıklarda ortaklığın kontrolünün, ortaklığın paylarının mülkiyetine sahip olan, dolayısıyla aslında ortaklığın maliki konumunda bulunan pay sahiplerinden çıkarak bu hususta başta yönetim kurulu üyeleri olmak üzere yöneticilere yetki verilmesi "mülkiyet-kontrol" ayrımını ifade etmektedir (Berle ve Means, 1950; Paslı, 2005). Bir başka anlatımla bu ayrım, anonim ortaklığın mülkiyetini elinde bulunduranlarla kontrolü elinde bulunduranların farklı kişiler olması anlamına gelmektedir. Anonim ortaklıkların paylarının halka açılması bu ayrımı derinleştirmektedir. Özellikle halka açık anonim ortaklıklarda[3] (HAAO) söz konusu olan "mülkiyet-kontrol" ayrımı birtakım sorunlara yol açabilmektedir.

Bununla birlikte özellikle büyük HAAO'larda ortaklığın kontrolünü elinde bulunduramayan ve ortaklığın işleyişini de etkileme olanağı az olan pay sahipleri yönetime karşı ilgisiz olmaktadırlar (Eren, 2021). Hiçbir çaba göstermeden yatırımlarından kazanç sağlamayı uman ortaklığa yabancılaşmış pay sahiplerine karşı, ortaklık yöneticileri de hesap vermekten ve sorumluluktan uzak bulunmaktadırlar (Paslı, 2005). "Güç boşluğu" olarak adlandırılan bu sorun, büyük HAAO'larda küçük pay sahiplerinin genel kurul toplantılarına katılmamaları, oy kullanmamaları durumundan ortaya çıkmıştır (Eren, 2021). Bu durum ortaklığın kontrolünü elinde bulunduran yöneticilerin ve belirli pay sahiplerinin hesap verme kaygısı gütmeden büyük bir malvarlığını kendi lehlerine yönetmelerine zemin hazırlamaktadır (Tekinalp, 1974). İşte "kurumsal yönetim" anlayışının doğmasının sebeplerinden biri bu sorunlara çözüm getirebilme arayışıdır[4]. Zira mülkiyeti kendisine ait olmayan malvarlığı üzerinde kontrol sahibi olan yöneticilerin, söz konusu malvarlığını ihmal, suiistimal ve hatalarla yönetmeleri söz konusu olabilecektir. Bu kapsamda kurumsal yönetim anlayışı, pay sahiplerini koruyan ilgili yasal düzenlemelerin teorik alt yapısında etki göstermektedir (Özdemir ve Tamer, 2019).

II. Kurumsal Yönetim Anlayışı

1. Tanım, Amaç ve İşlevi Hakkında

Öğretide kurumsal yönetime ilişkin birbirine benzer birçok tanım bulunmaktadır. En temel ifadeyle kurumsal yönetim, ortaklığın ilgili tüm çıkar grupları bakımından olabilecek en adil ve en verimli şekilde yönetilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Bir başka anlatımla kurumsal yönetim, ortaklığın yönetim ve denetimini, kuruluştan sona ermeye kadar bir bütün olarak ele alan, ortaklığın bütün menfaat sahipleri bakımından en dürüst biçimde yönetimini ifade etmektedir (Paslı, 2005; Eminoğlu, 2014; Pulaşlı, 2003; Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2014; Yüksel, 2008).

Günümüzde uluslararası alanda etkili olmayı hedefleyen anonim ortaklıklar açısından yerli ve yabancı sermayeye ulaşılması önem taşımaktadır. Sermaye piyasalarında yatırımcılar artık ortaklığın sadece ekonomik yapısına değil toplumdaki itibarına, sorumluluk sistemine, yönetim faaliyetlerine, ülkedeki hukuk sistemine özetle güvenilir olup olmamasına önem vermektedirler. Kurumsal yönetim anlayışı, anonim ortaklığın güvenilirliğini ve uzun vadede anonim ortaklığın değerinin artmasını amaçlamaktadır (Paslı, 2005; Yüksel, 2008). Yalnızca azınlık pay sahipleri için önemli koruma sağlayan yasal sistemler, aktif sermaye piyasaları geliştirebilmektedir (Coffee Jr, 1998).

---

[3] HAAO tanımı, "*kitle fonlaması platformları aracılığıyla para toplayanlar hariç olmak üzere, payları halka arz edilmiş olan veya halka arz edilmiş sayılan anonim ortaklıkları*" ifade etmektedir. Halka arz ise, "*sermaye piyasası araçlarının satın alınması için her türlü yoldan yapılan genel bir çağrı ve bu çağrı devamında gerçekleştirilen satış*" olarak tanımlanmaktadır [6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu (SPKn) (RG. T. 30.12.2012, S. 28513) m. 3/e-f].

[4] Anonim ortaklıklarda meydana gelen malî çöküntüler de kurumsal yönetim anlayışının doğmasına etki etmiştir. 1990'lı yılların başından itibaren dünya ekonomisinin durgunluğu, uluslararası alanda etkili olan büyük anonim ortaklıkların art arda malî yolsuzluklarının ortaya çıkması ve sonuç olarak iflâs etmeleri, anonim ortaklıkların yönetiminin daha çok sorgulanmasına neden olmuştur. Dünyanın sayılı büyük ortaklıklarından Amerika'da Enron, Woldcom, Arthur Andersen, Almanya'da Phlipp Holzmann, EM. TV, İsviçre'de Swiss Air ve İtalya'da Parmalat'ın muhasebe hilelerinin ortaya çıkması ve hızla iflâsın eşiğine gelmeleri yatırımcıların anonim ortaklıklara ve sermaye piyasasına olan güvenlerini de yitirmelerine sebep olmuştur. Bu sorgulamaların da sonucunda "kurumsal yönetim" arayışı derinleşmiş ve birtakım raporlar ve yasal hükümlerle düzenleme altına alınmaya çalışılmıştır (Tekinalp, 2003; Melis, 2005; Pulaşlı, 2003; Eminoğlu, 2014; Yüksel, 2008).

Yönetimden memnun olmayan pay sahibi, yönetimi etkileme yolunu kullanmak yerine, paylarını satarak ortaklıktan çıkma yoluna gitmektedir. Ancak bu durumlarda yönetimdeki başarısızlık sebebiyle ortaklığın hisselerinin değeri de düşmektedir. Bununla birlikte aynı anda birçok kişinin paylarını satışa çıkarması da, hisselerdeki arz-talep dengesini de bozmakta ve hisselerin değerinin düşmesine sebep olmaktadır. Sonuç olarak buradan yatırımcı zararlı çıkmaktadır. Buna karşılık yatırımcının bir diğer ifadeyle küçük pay sahibinin, ortaklığın işleyişi bakımından menfaatlerinin gözetilmesi, yöneticilerin hesap verme zorunluluğu ve ortaklıkla ilgili temel kararlara katılım ve gerekli bilgilere ulaşımın sağlanması gerekli ve faydalıdır. Belirttiğimiz hususlar da "kurumsal yönetim" anlayışının çıkış noktasını oluşturmaktadır (Karasu, 2013; Paslı, 2005). İşte kurumsal yönetim, yöneticiler bakımından etkili bir sorumluluk sistemi öngörülmesini, pay sahipleri arasında eşit işlem ilkesine uygun davranılmasını ve pay sahiplerinin haklarını kullanmalarına önem verilmesini sağlamaktadır. Kurumsal yönetim anlayışı özellikle büyük HAAO'larda mülkiyet-kontrol ayrımının ve güç boşluğu sorununun ortaya çıkardığı sorunları en aza indirmeyi sağlayacak niteliktedir (Özdemir ve Tamer, 2019).

2. Yasal Düzenlemeler Bağlamında Tarihî Gelişimi

A. Dünyada

Kurumsal yönetim kapsamında yasal olarak ilkin İngiltere'de, 1992 yılında, *Sir Adrian Cadbury* başkanlığında toplanan komite tarafından "*Cadbury Raporu*" olarak anılan rapor hazırlanmıştır (Cadbury Report, 1992). Bu raporda "*corporate governance*"[5] kavramı açıklanmış ve özellikle krizin etkisiyle hisse senetlerini satarak piyasadan ayrılan pay sahiplerinin tekrar sermaye piyasasına kazandırılması amaçlanmıştır. Pay sahipleri sermaye piyasasının merkezi kabul edilmiş ve tüm "*corporate governance*" kuralları bu çerçevede temellendirilmiştir (TTK Gerekçe, 2005; Tekinalp, 2003). *Cadbury Raporu*'nun ardından hazırlanan *Hampel Raporu*'nda ise özellikle yönetimin sorumluluğu, işletme risklerinin izlenmesi ve erken teşhis edilmesi hususuna önem atfedilmiştir (Hampel Report, 1998; Şehirali Çelik, Kırca ve Manavgat, 2013; Tekinalp, 2003; Pulaşlı, 2003).

Amerikan Hukuku'nda ise bu kapsamda *Sarbanes-Oxley* Kanunu yürürlüğe girmiştir (Sarbanes-Oxley, 2002). Söz konusu Kanun'da yöneticilerin ve çalışanların ortaklığa karşı sadakat yükümüne uygun davranmaları gerektiği öngörülmüştür. Aksi davranışlar bakımından ciddi cezaî yaptırımlar düzenlenmiştir. Anılan Kanun ile Muhasebe Denetim ve Gözetim Kurulu kurulmuş ve bağımsız denetim hizmeti verecek ortaklıkların bu kurula kaydı zorunluluğu getirilmiştir (Pulaşlı, 2003; Yüksel, 2008).

Ortaklıkların yönetim anlayışı ve sermaye piyasalarının yapısı, verimlilikten ziyade ülkenin tarihî ve politik yapısına göre farklılık göstermektedir (Gilson, 2001). Ülkeler arasında yönetim sistemleri kapsamında da rekabet bulunmaktadır (Coffee Jr, 1998; Gilson, 2001). Bir ülkedeki ortaklıkların hisselerinin dağılımı ve sermaye piyasasının yapısı ile ülkenin hukuk sisteminin kalitesinin birbiriyle ilişkili olduğu öne sürülmektedir (Gilson, 2001). Bu kapsamda kurumsal yönetimin ne kadar etkin uygulandığı tartışılabilirdir. Anılan bağlamda hangi yönetim anlayışının kurumsal yönetim olarak başarılı olacağı hususu değişkenlik gösterebilir niteliktedir. Ancak bu hususta birtakım temel ortak ilke ve anlayışların belirlenebilmesi de mümkün olmalıdır (Gilson, 2001). Uluslararası ekonomi bakımından bu ortak anlayış fayda sağlayacaktır. Bu kapsamda Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'nin[6] yayımladığı Kurumsal Yönetim İlkeleri[7] temel teşkil edebilecek öneme sahiptir. OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri yasa koyucular, ortaklıklar, pay sahipleri ve potansiyel yatırımcılar bakımından önemli bir referans teşkil etmektedir (Eminoğlu, 2014). OECD, kurumsal yönetimi şu şekilde tanımlamıştır: "*Kurumsal yönetim, işletmede çalışan yöneticiler, pay sahipleri ve menfaat sahipleri gibi anonim ortaklıktaki farklı katılımcılar arasındaki hak ve sorumluluk ayrımını ve ilişkilerini belirleyen ve ayrıca ortaklıktaki karar alma sürecini düzenleyen bir sistemdir.*" (OECD Principles, 2004). OECD'nin belirlediği Kurumsal Yönetim İlkeleri altı başlık altında sınıflandırılarak şu şekilde ifade edilmiştir (OECD Principles, 2004):

[5] *Corporate governance* kavramı teknik bir terim olarak birçok ülkede İngilizce kullanımı ile ifade edilirken, Türkiye'de Türkçe karşılık olarak "kurumsal yönetim" ifadesi yerleşmiştir. *Corporate governance* kavramının Türkçe karşılığı ile ilgili öğretide çeşitli görüşler bulunmaktadır (Paslı, 2005).

[6] OECD, finansal ve ekonomik bir takım amaçların gerek üyelerinde gerekse üye olmayan ülkelerde hayata geçirilmesini ilke edinmiş uluslararası bir organizasyondur. 1961 yılında kurulmuş olan bu organizasyonda Türkiye de kurucu ülkelerden biridir.

[7] OECD Kurumsal Yönetim ilkeleri, OECD Bakanlar Kurulu tarafından 1999 yılında onaylanmış, 2004 yılında revize edilmiştir.

- Etkili bir kurumsal yönetim çerçevesinin temel alınmasının sağlanması
- Pay sahiplerinin hakları
- Pay sahiplerinin eşit işleme tâbi tutulması
- Kurumsal yönetimde menfaat sahiplerinin rolü
- Kamuyu aydınlatma ve şeffaflık
- Yönetim kurulunun sorumluluğu.

B. Türkiye'de

Türkiye'de özellikle 2000'li yılların girişinde yaşanan ekonomik kriz ve bu krize ortaklık yönetimlerinin yolsuzluk ve sahtekârlıklarının da sebep olması, anonim ortaklık yönetiminin incelenmesi ihtiyacı doğurmuştur. Bu kapsamda Türkiye'de bazı kurumlar ve sivil toplum kuruluşları dünyadaki kurumsal yönetime ilişkin gelişmeleri incelemişlerdir[8]. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) da kurumsal yönetime ilişkin dünyadaki gelişmeleri takip etmiş ve bu kapsamda ilk olarak tavsiye niteliğinde olan SPK Kurumsal Yönetim İlkelerini yayımlamıştır. Temmuz 2003 yılında yayımlanan bu ilkeler metni 2005 yılında yenilenmiştir (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2005). 2011 yılında ise 654 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK)[9] ile SPK'ya:

"- *sermaye piyasasında kurumsal yönetim ilkelerini tespit ve ilân etmek,*

- *yatırım ortamının iyileştirilmesine katkıda bulunmak üzere, borsada işlem gören halka açık anonim ortaklıklardan halka açıklık oranları, yatırımcı sayısı ve niteliği, dâhil oldukları endeks ve belirli bir zaman dilimindeki işlem yoğunluğunu dikkate alarak belirlemiş olduğu gruplarda yer alanların kurumsal yönetim ilkelerine kısmen veya tamamen uymalarını zorunlu tutmak, buna ilişkin usûl ve esasları belirlemek,*

- *getirilen uyum zorunluluğuna aykırı işlemlerin hukuka aykırılığının tespiti veya iptali için her türlü teminattan muaf olarak ihtiyati tedbir istemek, dava açmak, açılan davada uyum zorunluluğunun yerine getirilmesi sonucunu doğuracak şekilde karar alınmasını istemek*" yetkileri verilmiştir. 654 sayılı KHK'da verilen yetki ile SPK, kurumsal yönetime ilişkin ilk tebliğ düzenlemesini yayınlamıştır[10].

Anılan yetkiler son olarak SPKn m. 17/2'de tekrar edilmiştir SPKn ve TTK'da SPK'nın kurumsal yönetime ilişkin yetkileri açık olarak hüküm altına alınmıştır (SPKn m. 17, TTK m. 1529). SPKn m. 17'nin verdiği yetkiye dayanarak son olarak yeni II-17.1 sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği[11] yürürlüğe girmiştir.

3. Unsurları

A. Genel Olarak

Yukarıda belirttiğimiz üzere kurumsal yönetim anlayışı, ortaklığın bütün menfaat sahiplerinin hakları gözetilerek yönetilebilecek en etkin, en verimli ve en âdil biçimde yönetilmesi anlayışını ifade eder. Bu kapsamda anılan anlayışı oluşturan ve genel kabul görmüş ortak unsurlar bulunmaktadır (Paslı, 2005). Bu temel unsurlar şeffaflık, âdillik, hesap verebilirlik ve sorumluluktur (TTK Gerekçe, 2005). Aşağıda sırasıyla bu unsurlar açıklanmaya çalışılacaktır.

---

[8] 2000 yılında, kurumsal yönetime ilişkin OECD ülkeleri için hazırlanmış olan "Ad-Hoc Task Force on Corporate Governance" raporu TÜSİAD tarafından Türkçeye çevirisi yaptırılarak "Kurumsal Yönetim İlkeleri" başlığı ile yayımlanmıştır (TÜSİAD, 2000). 2003 yılında gönüllü bir sivil toplum kuruluşu olarak kurumsal yönetim anlayışının ülkemizde tanınması, gelişmesi ve en iyi uygulamalarıyla hayata geçirilmesi amacıyla Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği kurulmuştur (TKYD, 2003). 2006 yılında OECD tarafından Türkiye için yapılan pilot çalışmada da yetkili kurumların kurumsal yönetime ilişkin çabasından olumlu olarak söz edilmektedir. OECD, 17 Ekim 2006'da İstanbul'da bir toplantıyla kamuoyuna "*Corporate Governance in Turkey-A Pilot Study*" adlı raporu sunmuştur Raporda özellikle TTK Tasarısının kurumsal yönetime ilişkin hükümlerine önem atfedilmiştir (OECD, 2006).

[9] RG. T. 11.10.2011 S. 28081 (Mükerrer). Bu yetkiler 2499 sayılı mülga Sermaye Piyasası Kanunu (ESPK) (RG. T. 30.07.1981, S. 17416) m. 22/1'e eklenen z bendi ile hüküm altına alınmıştır.

[10] Seri: IV, No: 54 sayılı Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ [RG. T. 11.10.2011, S. 28081 (2. Mükerrer)]. Bu kapsamda daha sonra Seri: IV, No: 56 (RG. T. 30.12.2011, S. 28158), Seri: IV, No: 57 (RG. T. 11.02.2012, S. 28201), Seri: IV, No: 60 (RG. T. 29.06.2012, S. 28335), Seri: IV, No: 61 (RG. T. 13.09.2012, S. 28410) sayılı Tebliğler yayımlanmıştır.

[11] RG. T. 03.01.2014, S. 28871.

B. Şeffaflık

Kamuyu aydınlatma ilkesi olarak da adlandırılan şeffaflık; ortaklığın yönetimi, malvarlığı ve finansal durumu gibi temel hususlarda bilgi açıklanmasını ifade etmektedir (Paslı, 2005; Eminoğlu, 2014). Bütün pay sahipleri, menfaat sahipleri ve ilgililer için açıklanan bu bilgilerin gerçeğe uygun, karşılaştırılabilir, açık ve yeterli olması gerekmektedir (Paslı, 2005). Şeffaflık, pay sahiplerinin ve sermaye piyasasında bulunan bütün ilgililerin, tam bilgilendirilmesini ve aydınlatılmasını amaçlamaktadır. Bu sebeple menfaat sahipleri, ilgililer, sermaye piyasası aktörleri, alacaklılar ve pay sahipleri yönünden önemli olan tüm ilişkilerin, raporların, planların, projelerin açıklanmasını içermektedir. Şeffaf bir yönetim, ortaklığa sermaye sağlamanın en önemli şartı olan yatırımcının kendini güvende hissetmesini sağlamaktadır (Paslı, 2005). Şeffaflık ilkesinin sınırını ise ticarî sırlar[12] belirlemektedir.

Şeffaflık, anonim ortaklıklarda açılması zorunlu olan internet sitesi uygulaması ile sağlanmaktadır. TTK m. 1524'ün 6335 sayılı Kanunla (RG. 30.06.2012, S. 28339) yapılan değişiklik öncesi hâlinde, tüm sermaye ortaklıkları için bir internet sitesi oluşturma ve bu sitede ortaklığa ait tüm önemli bilgilerin yer alması zorunluluğu getirilerek şeffaflık ilkesine önem atfedilmişti. Yapılan değişiklik sonucunda hükmün uygulanması TTK m. 397/4 uyarınca bağımsız denetime tâbi olan sınırlı sayıdaki ortaklığı kapsayacak biçimde daraltılmıştır. Bu değişiklik öğretide eleştirilmektedir (Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2014).

C. Âdillik

Âdillik[13], geniş kapsamlı olarak eşit işlem ilkesi ile vücut bulmakta bir diğer ifadeyle somutlaştırılmaktadır (Paslı, 2005). Sadece pay sahipleri bakımından değil; çalışanlar, alacaklılar, müşteriler, diğer bir ifadeyle tüm menfaat sahipleri bakımından eşit işlem öngörülmüştür. Bir başka tanımla âdillik, şeffaflık temelinde iyi yönetim ve denetim ile menfaatlerin ideal noktada buluşturulması gerekliliğini ifade eder (TTK Gerekçe, 2005; Eminoğlu, 2014).

Âdillik ilkesi özellikle pay sahipleri açısından önem taşımaktadır. Zira kurumsal yönetim anlayışının ortaya çıkışının temelinde özellikle pay sahiplerinin haklarının korunması ve güçlendirilmesi yattığından, pay sahiplerinin kanundan ve esas sözleşmeden doğan haklarının hakkaniyete uygun olarak korunması önemlidir. Nitekim pay sahibine âdil şekilde davranılmaması onu hem ortaklıktan hem de sermaye piyasasından uzaklaştırabilmektedir (Eminoğlu, 2014). Bu kapsamda pay sahiplerinin haklarını kullanabilecekleri temel alan genel kurul olduğundan, genel kurul toplantılarına çağrının usûle uygun yapılması ve toplantıda özellikle yönetim kurulu tarafından gerekli bilgilendirmenin yapılması âdillik ilkesinin bir gereği olarak görülmektedir (Eminoğlu, 2014). OECD Kurumsal Yönetim İlkelerinde de âdillik pay sahiplerinin eşit işlem görmesi temeline dayandırılmıştır. Bunun yanında "içerden öğrenilenlerin ticareti (*insider trading*)" ve suiistimale dayalı kendi çıkarına dayalı işlemlerin de yasaklanması gerektiği belirtilmiştir. (OECD Principles, 2004).

D. Hesap Verebilirlik

Hesap verebilirlik unsuru[14], bir ortaklığın her türlü işleminin hesabının verilebilmesi ve gerekçelerinin açıklanabilmesi temeline dayanmaktadır (Eminoğlu, 2014). Bu unsur açısından hesap verme sorumluluğu öncelikle yöneticilerde bulunmaktadır. Nitekim yaptığı işlemler veya aldıkları kararlar nedeniyle kendilerini sorumlu hissetmeyen ve hesap verme kaygısı gütmeyen yöneticilerin ortaklık amacının elde edilmesi için gerekli çabayı göstermesi de olası bulunmamaktadır (Paslı, 2005; Eminoğlu, 2014). Sonuç olarak hesap verilebilirlik yönetimin, şeffaflığına, doğruluğuna, kararların açıklanabilirliğine, kararların haklı bir sebebi ve adîl bir temeli olduğuna ve profesyonel niteliğine işaret etmektedir (TTK Gerekçe, 2005).

[12] Ticarî sır, ekonomik faaliyetlerde sahibi lehine bir rekabet avantajı oluşturan, sadece sınırlı kişilerce bilinen ve sahibinin gizli kalması yönünde bir iradeye sahip olduğu bilgi olarak tanımlanabilmektedir. (Bilge, 2005; Gürbüz Usluel, 2009).
[13] Öğretide bu ilke hakkaniyet (eşitlik-dürüstlük) ilkesi olarak da ifade edilmektedir (Paslı, 2005).
[14] Ortaklık yöneticilerinin hesap verme sorumluluğunun ve davranışlarından kaynaklanan zararları tazmin yükümlülüklerinin temel olarak ortaklığa ve pay sahiplerine karşı olması nedeniyle bu unsur iç sorumluluk olarak da adlandırılmaktadır (Paslı, 2005).

E. Sorumluluk

Kurumsal yönetim anlayışı bakımından sorumluluk unsuru; ortaklık tüzel kişiliğinin, yöneticilerin ve pay sahiplerinin dışındaki, ortaklığın işleyişinden etkilenen tüm ilgililerin menfaatlerinin çeşitli haklar tanınması yoluyla göz önünde bulundurulması gerekliliğini ifade etmektedir (Paslı, 2005; Eminoğlu, 2014).

Sorumluluk unsuru, kurumsal sosyal sorumluluk olarak da anlam taşımaktadır. Bu kapsamda anonim ortaklıkların insan haklarına saygı, toplumsal eğitim faaliyetlerine katkı, çevrenin korunması, toplum içinde daha çok korunması gereken kesimin korunmasına yönelik faaliyetlerde bulunmak gibi sosyal sorumluluklarının da bulunduğu kabul edilmektedir (Paslı, 2005; Eminoğlu, 2014). Yine bu kapsamda örneğin, çalışanların yönetime katılımının sağlanması tavsiye edilmektedir. Söz konusu faaliyetler ortaklığın itibarını artıracak ve bu kapsamda ortaklığa değer kazandıracaktır (OECD Principles, 2004).

III. TTK'da Yer Alan Kurumsal Yönetime İlişkin Hükümlerin Halka Açık Ortaklıklara Uygulanabilmesi Hususunda

1. Genel Olarak

TTK'nın getirdiği en önemli gelişmelerden birisi de HAAO'ları tanıması ve bu hususta düzenlemeler içermesidir. Mülga ESPK döneminde yaklaşık otuz yıllık süreçte, HAAO'ya ilişkin hükümlerin 6762 sayılı mülga Türk Ticaret Kanunu'nda (ETTK)[15] yer almaması, sadece SPK Tebliğleri ile düzenlenmesi bağımsız bir HAAO hukukunun oluşmasına yol açmış ve öğretide haklı olarak eleştirilmiştir (Manavgat, 2013)[16]. Zira HAAO da anonim ortaklık niteliğindedir ve TTK'dan bağımsız değerlendirilmesi düşünülemez. 6102 sayılı yeni TTK, kurumsal yönetim anlayışını hem halka açık hem kapalı anonim ortaklıklar bakımından kabul etmiştir. TTK'da da HAAO'ya ilişkin hükümlerin bulunması sebebiyle, TTK-SPKn hükümlerinin birlikte uygulanma kurallarının belirlenmesi önem arz etmektedir (Manavgat, 2013).

TTK m. 1529 hükmünde HAAO'larda kurumsal yönetim ilkelerinin SPK tarafından belirleneceği öngörülmüştür. Bu kapsamda ilk olarak söylenmelidir ki, HAAO'larda kurumsal yönetim ilkeleri SPK tarafından belirlenecektir (TTK m. 1529/1). SPK'ya bu hususta tekel yetkisi verildiği görülmektedir. Yine bu düzenlemeler bağlamında SPK, payları borsada işlem gören HAAO'ların niteliklerine göre, kurumsal yönetim ilkelerine kısmen veya tamamen uymalarını zorunlu tutma ve buna ilişkin usûl ve esasları belirleme konusunda yetkilendirilmiştir. Söz konusu ilkelerin ihlâli durumunda da SPK'nın farklı yaptırım kararları alma, dava açma ve ihtiyatî tedbir talep etme gibi yetkileri bulunmaktadır (SPKn m. 17/2).

Peki, TTK'da yer alan kurumsal yönetime ilişkin hükümler HAAO'larda uygulanacak mıdır? TTK m. 330'da "*Özel kanunlara tabi anonim şirketlere, özel hükümler dışında bu kısım hükümleri uygulanır*" denmektedir. Hüküm değerlendirildiğinde TTK'da düzenlenen kurumsal yönetime ilişkin hükümlerin HAAO'lara da uygulanabileceği sonucuna ulaşmaktayız. TTK m. 330'da geçen "özel hükümler" ibaresi ikincil mevzuatı da kapsamaktadır (TTK Gerekçe, 2005; Manavgat, 2013). Bu kapsamda bütün anonim ortaklıklar TTK kapsamında düzenlenen kurumsal yönetime ilişkin hükümlere tâbi olacaktır. Ancak HAAO'lara ayrıca SPK tarafından belirlenen Kurumsal Yönetim İlkeleri de uygulanacaktır (Eminoğlu, 2014). Düzenlemeler arasında bir ihtilaf olması durumunda hangi düzenlemenin uygulanacağına genel kanun- özel kanun ayrımı yapılarak karar verilecektir (Eminoğlu, 2014; Manavgat, 2013).

2. TTK'da Kurumsal Yönetim Anlayışı

TTK doğrudan kurumsal yönetim ilkeleri başlığı altında düzenleme öngörmemiştir. Kurumsal yönetim ilkelerinin ayrı bir başlık altında liste hâlinde açıklanması yerine, Kanunun genelinde kurumsal yönetim

[15] RG. T. 09.07.1956, S. 9353.

[16] HAAO hukukunun sermaye piyasası mevzuatı kapsamında oluşması, düzenlemelerde bütüncüllüğü bozmanın yanı sıra, Türk pozitif hukukuna çağdaş kurumların hızla dâhil edilerek uygulamanın geliştirilmesine de imkân sağlamıştır. Temel kanunların zamana ve şartlara uyum sağlamada güçlük çekmesine karşılık, ESPK'nın çerçeve kanun niteliği taşıyarak, mevzuatın SPK Tebliğleri ile oluşturulmasıyla çağdaş kurumların Türk pozitif hukukuna kazandırılması olanağı doğmuştur. Böylelikle sermaye piyasası mevzuatında düzenlenen, uygulamada ortaya çıkan sorunları çözüme kavuşturulan bağımsız denetim, uluslararası muhasebe standartları, kayıtlı sermaye sistemi, birikimli oy yöntemi, temel kanun niteliğindeki TTK'da da hüküm altına alınmıştır. Böylece sermaye piyasası mevzuatının, TTK'yı besleme fonksiyonu da belirgin şekilde ortaya çıkmıştır (Manavgat, 2013).

felsefesi kabul edilmiş ve çeşitli hükümlerle bu felsefe somutlaştırılmıştır (Karasu, 2013; Eminoğlu, 2014). TTK'da kurumsal yönetim kapsamında kabul edilebilecek başlıca düzenlemeler şunlardır:

- Emredici hükümler ilkesi (TTK m. 340; Karasu, 2015)[17],

- Malvarlığının korunması ilkesine ilişkin düzenlemeler[18],

- Denetim organının kaldırılması ve büyük ölçekli anonim ortaklıklar bakımından bağımsız dış denetimin kabul edilmesi (TTK m. 397 vd; Özkorkut, 2013; Ayhan, Çağlar ve Özdamar, 2019),

- Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının kabul edilmesi (TTK m. 88),

- Pay sahibinin bilgi alma ve inceleme hakkı (TTK m. 437; Karasu, 2005),

- Özel denetçi talep hakkı (TTK m. 438 vd; Aydın, 2015),

- Bilgi toplumu hizmetlerinin getirilmesi (TTK m. 1524 vd),

- Haklı sebeplerle fesih hakkı (TTK m. 531; Şahin, 2013),

- Azlığın genel kurulu toplantıya çağırabilmesi ve gündeme madde konulmasını talep edebilmesi (TTK m. 411)

- Genel kurula ilişkin olarak gündeme bağlılık ilkesi (Özdemir ve Tamer, 2019; Kalender, 2022),

- Genel kurul toplantısına ilişkin olarak azlığa tanınan bilânço görüşmelerinin ertelenmesini talep hakkı (TTK m. 420),

- Eşit işlem ilkesinin açık bir şekilde düzenlenmesi (TTK m. 357; Güney, 2014; Karasu, 2013; Özdemir ve Tamer, 2019),

- Oyda imtiyazın sınırlandırılması (TTK m. 479; Gürel, 2020; Bilgeç, 2017),

- Pay sahiplerinin ortaklıkla olan borç ilişkilerinin rasyonelleştirilmesi (TTK m. 358; Bora, 2017),

- Ortaklık yetkililerinin sorumluluğuna ilişkin rejimlerin rasyonelleştirilmesi (TTK m. 557; Doğan, 2011).

Belirtilen her bir düzenleme başlı başına bağımsız bir çalışmanın konusu olabilecek niteliktedir. O nedenle çalışmamızda sadece ilgili düzenlemelerin kurumsal yönetim anlayışının özellikle pay sahiplerinin korunması bakımından somutlaştırılması olarak ifade edilebileceği vurgulanmakla yetinilmiştir.

IV. SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri Işığında Pay Sahiplerinin Korunması

1. Genel Olarak

II-17.1 Sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği'ne ek olarak Kurumsal Yönetim İlkeleri yayımlanmıştır (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014). İlkeler dört başlık altında sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda pay sahiplerinin hakları, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahiplerinin hakları ve yönetim kurulunun yapısı ve sorumluluğu olarak sınıflandırma yapılmıştır. Aşağıda bu sınıflandırma ışığında kurumsal yönetim anlayışının pay sahiplerinin korunması ile ilişkisi açıklanmaya çalışılacaktır. Anılan açıklamada TTK kapsamındaki hükümler ile de bağlantı kurulacaktır. Sınıflandırma kapsamında pay sahiplerinin haklarına özel bir başlık açıldığı görülmektedir. Bu durum kurumsal yönetim anlayışının hukukumuz bakımından özellikle HAAO bağlamında pay sahiplerinin korunmasına hizmet ettiğini göstermektedir. Kamuyu aydınlatma ve şeffaflık da, diğer menfaat sahipleri ile birlikte pay sahiplerinin korunmasına da doğrudan ve dolaylı yoldan katkı sağlamaktadır. Menfaat sahiplerinin hakları, ortaklığa ilişkin pay sahipleri dışındaki menfaat sahiplerini ifade ettiğinden çalışmamız kapsamı dışında kalmaktadır. Son olarak yönetim kurulunun yapısı ve sorumluluğu hususu da pay sahiplerinin korunması ile bağlantılı görüldüğünden açıklanmaya çalışılacaktır.

[17] Kurumsal yönetim ilkeleri emredici düzenlemeler ile güçlendirilmediği ve koruma altına alınmadığı müddetçe, anonim ortaklıklarda nesnel adaletin sağlanması ve menfaatler dengesinin azınlık aleyhine bozulmasının önlenmesi mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda emredici hükümler ilkesi, kurumsal yönetim anlayışının en gerçekçi biçimde somutlaştırılmasıdır (Karasu, 2015).

[18] Malvarlığının korunması için öngörülen hükümler şunlardır: TTK m. 332, m. 335, m. 337/1, m. 342, m. 343, m. 344, m. 347, m. 348/1, m. 349, m. 356/1, m. 358, m. 376, m. 379 vd.; m. 391/1-b, m. 395/2, m. 447/1-c, m. 456/1, m. 457, m. 480/3, m. 484/2, m. 485/2, m. 501/1, m. 509, m. 511, m. 519, m. 520.

2. Pay Sahiplerinin Hakları

Etkili bir kurumsal yönetim anlayışı, pay sahiplerinin yasal ve sözleşmesel olarak verilen haklarını tanıyan ve koruyan bir yönetim anlayışını gerektirmektedir (Paslı, 2005). Pay sahibi ancak Kanunlarla yeterince korunursa ortaklığı finanse etmeye istekli olacaktır. Ancak yasal sistem pay sahibini koruyamazsa, kurumsal yönetim etkili olamaz, ortaklık dış finansman sağlayamaz ve sonuç olarak ortaklık varlığını uzun vadeli ve verimli sürdüremez (La Porta, Lopez-de-Silanes, Shleifer ve Vishny, 2000). Söz konusu hakların pay sahiplerine kâğıt üstünde tanınmış olması yeterli değildir. Önemli olan yönetimin tüm işlemlerinde pay sahiplerinin haklarını gözetmeleri ve pay sahiplerinin bu hakları gerçekten fonksiyonel bir biçimde kullanabilmelerinin sağlanmasıdır (Paslı, 2005).

Kurumsal yönetim anlayışının pay sahipleri bakımından temel yaklaşımı, ortaklığın günlük işleyişinden uzak olan pay sahiplerinin hakları aracılığıyla ortaklığa yabancılaşmasının önlenmeye çalışılması ve yönetime katılımının sağlanmasıdır (Paslı, 2005).

Pay sahiplerine ilişkin kurumsal yönetim ilkeleri esas olarak pay sahipliği haklarının[19] kullanımının kolaylaştırılması üzerine temellendirilmiştir (Memiş ve Turan, 2015). Bu çerçevede ilkin pay sahiplerinin sağlıklı bir şekilde genel kurula katılımı sağlanmalıdır. Genel kurula katılma hakkı, başta bilgi alma ve inceleme hakkı olmak üzere, oy hakkı ve iptal davası açabilme gibi hakların kullanımını sağlamaktadır (Teoman, 1973)[20]. Bununla birlikte azlık hakları, kâr payı hakkı ve payın devrine ilişkin koruyucu düzenlemeler öngörülmüştür. Bu hususta ilk olarak pay sahipliği haklarının kullanımını etkileyebilecek nitelikteki bilgi ve açıklamaların güncel olarak ortaklığın kurumsal internet sitesinde yer alması gerektiği belirtilmiştir (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014).

Pay sahipleri haklarını en etkili şekilde genel kurulda kullanabilmektedirler. Bu sebeple genel kurula ilişkin de çeşitli ilkeler öngörülmüştür. Burada pay sahibinin bilgi alma hakkı ön plâna çıkmaktadır. Ancak pay sahibinin ortaklıkla ilgili kendisi için gerekli bilgilere sahip olabilmesi onun mutlaka aktif bir davranışını veya talebini gerektirmemelidir. SPK Kurumsal Yönetim İlkelerinde bu kapsamda ortaklığın internet sitesinde ve Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP)'da[21], genel kurul toplantı ilânı ile birlikte, toplantı tarihinden en az üç hafta önce[22] TTK m. 437 kapsamında pay sahiplerinin incelemesine hazır bulundurulacak belgeler ile ortaklığın ilgili mevzuat gereği yapması gereken bildirim ve açıklamaların yatırımcılara duyurulacağı belirtilmiştir (Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014). TTK m. 437 gereğince finansal tablolar, konsolide finansal tablolar, yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu, denetleme raporları ve yönetim kurulunun kâr dağıtım önerisi incelemeye sunulmaktadır. Buna ek olarak toplam pay sayısı ve oy hakkı, imtiyazlı paylara ilişkin bilgi, gerekçeleri ile birlikte ortaklık yönetim ve faaliyetlerinde yapılacak önemli değişiklikler, yönetim kurulu ve üyelerine ilişkin değişiklikler[23], ortaklık pay sahiplerinin gündeme madde konulmasına ilişkin yatırımcı ilişkileri bölümüne[24] yazılı olarak iletmiş oldukları talepleri, yönetim kurulunun pay sahiplerinin gündem önerilerini kabul etmemeleri durumunda, kabul görmeyen öneri ve ret

[19] Bu kapsamda ilk olarak pay sahipliğine ilişkin kayıtların doğru ve güvenli tutulması önem arz etmektedir. Pay sahipliği haklarının kazanılması ve kullanılması bakımından pay defterinin özenle ve titizlikle tutulması gerekmektedir (Paslı, 2005). Pay defteri için bakınız. TTK m. 499. Pay defteri ile birlikte HAAO açısından Merkezî Kayıt Kuruluşu (MKK) tarafından tutulan kayıtlar da önem taşımaktadır. Nitekim bu husus TTK m. 499/5'te de ifade edilmiştir. Pay sahiplerinin haklarının korunması bakımından MKK ve üyeleri, kayıtların yanlış tutulmasından dolayı hak sahiplerinin uğradığı zararlardan kusurları oranında sorumludurlar (SPKn m. 81/5). MKK; "*sermaye piyasası araçlarının kaydileştirilmesine ilişkin işlemleri gerçekleştirmek, kaydileştirilen bu araçları ve bunlara bağlı hakları, elektronik ortamda, üyeler ve hak sahipleri itibarıyla kayden izlemek, merkezî saklamasını yapmak ve SPK tarafından sermaye piyasası mevzuatı çerçevesinde verilen diğer görevleri yerine getirmek üzere kurulmuş bulunan özel hukuk tüzel kişiliğini haiz Merkezî Kayıt Kuruluşu Anonim Şirketini*" ifade etmektedir (SPKn. m. 3/1-p, m. 13, m. 81).

[20] Burada akla pay sahibinin genel kuruldan çıkarılabilip çıkarılamayacağı sorunu gelebilmektedir. Kanunda bu hususta düzenleme olmamakla birlikte, genel kurul ve genel kurulu yöneten genel kurul başkanının bu hususta yetkili olduğu öne sürülmektedir. Ancak çıkarma, pay sahibinin haklarını etkin kullanamayacağı sonucu doğurduğundan keyfi uygulamalardan kaçınılmalı, son çare olarak bu yola başvurulmalıdır (Teoman, 1973). Haksız olarak çıkarılan pay sahibi, çıkarılmasından sonra alınan kararlara karşı iptal davası açabilmelidir (Teoman, 1973). Bunun yanı sıra, bilgi alma hakkını kullanamaması nedeniyle zarara uğrayan haksız çıkarılan pay sahibi, zararının tazmini için de dava açabilecektir (Teoman, 1973).

[21] KAP, "*mevzuat uyarınca kamuya açıklanması gerekli olan bilgilerin elektronik imzalı olarak iletildiği ve kamuya duyurulduğu elektronik sistemi*" ifade eder (SPKn m. 3/1-k).

[22] TTK m. 437 çerçevesinde incelemeye hazır bulundurma süresi ise genel kurul toplantısından önceki üç hafta değil on beş gündür.

[23] Yönetim kurulu üyelerini seçme ve azletme yetkisinin de genel kurulda dolayısıyla pay sahiplerinde olması (TTK m. 408/1-b), ortaklığın işlerinin iyi gitmemesi durumunda yöneticilerin değiştirilmesi suretiyle yönetimi baskı altında tutabilme olanağı sağlamaktadır. Bu olanağın varlığı kurumsal yönetimin sağlanması açısından olumlu katkı yapacaktır (Paslı, 2005).

[24] Ortaklıklar ile yatırımcılar arasındaki iletişimi sağlayan yatırımcı ilişkileri bölümünün oluşturulması ve bu bölümün ortaklık genel müdürü veya genel müdür yardımcısına ya da muadili diğer idarî sorumluluğu bulunan yöneticilerden birine doğrudan bağlı olarak çalışması ve yürütmekte olduğu faaliyetlerle ilgili olarak en az yılda bir kere yönetim kuruluna rapor hazırlayarak sunması zorunludur (II-17.1 Sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği m. 11).

gerekçesi gibi hususların da yatırımcılara duyurulması gerekliliği ifade edilmiştir (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014).

SPK Kurumsal Yönetim İlkelerinde genel kurul gündemi ve gündemin belirlenmesi hususuna ilişkin ayrıntılı düzenlemeler öngörülmüştür. Bu kapsamda genel kurul gündemi belirlenirken, her teklifin ayrı başlık altında verilmesi ve gündem başlıklarının açık ve farklı yorumlara yol açmayacak şekilde açıklanması gerektiği hüküm altına alınmıştır (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014).

Genel kurul toplantısının, pay sahiplerinin haklarını korumak ve bu kapsamda genel kurula katılımlarını artırmak amacıyla pay sahipleri arasında eşitsizliğe yol açmayacak şekilde en az maliyetle gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, esas sözleşmede belirtilmek suretiyle toplantı pay sahiplerinin sayısal olarak çoğunlukta bulunduğu yerde yapılır (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014). Karşılaştırmalı hukuk kapsamında bakıldığında İsviçre Hukukunda yapılan büyük anonim ortaklıklar hukuku revizyonu ile sanal genel kurula cevaz verilmiştir. Sanal genel kurul, elektronik araçlar aracılığıyla, fiziki olarak toplanılmaksızın yapılan genel kurulu ifade etmektedir (Cengil ve Korkut, 2022). Bu şekilde yapılan genel kurul ile, hem pay sahiplerinin ulaşım vs gibi masraflarının azalması hem de temsilci kullanmaksızın etkin bir şekilde genel kurula katılımı sağlanabilecektir. Sanal genel kurul düzenlemelerinde kullanılabilecek elektronik araçlar, teknik aksaklıklar ve kararların geçersizliğine ilişkin hükümler de öngörülmüştür. Hukukumuzda ise, yönetim kurulu ve müdürler kurulu toplantılarının tamamen elektronik ortamda yapılmasına izin verilmiş olup (TTK m. 1527/1), genel kurula yalnızca elektronik ortamda katılıma izin verilmiştir (TTK m. 1527/5). Genel kurulun tamamen sanal ortamda gerçekleştirilebileceğine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Karşılaştırmalı hukuk düzenlemeleri ve günümüz ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda, sanal genel kurula ilişkin hukukumuzda da başta HAAO'lara ilişkin olmak üzere gerekli düzenlemelerin yapılması yerinde olacaktır (Cengil ve Korkut, 2022).

Toplantıda pay sahiplerine eşit koşullar altında fikirlerini açıklama ve soru sorma olanağı verilmesi gerekmektedir. Toplantıda pay sahiplerince sorulan ve ticarî sır kapsamına girmeyen[25] her sorunun doğrudan genel kurul toplantısında cevaplandırılması sağlanır. Sorunun gündemle ilgili olmaması ya da derhâl cevap verilemeyecek kadar kapsamlı olması durumunda, sorunun genel kurul tarihinden sonra en geç on beş gün içinde Yatırımcı İlişkileri Bölümü tarafından cevaplanması zorunludur. Ayrıca genel kurul sırasında sorulan sorular ve cevaplar da genel kurul tarihinden sonra en geç otuz gün içinde ortaklık internet sitesinde kamuya duyurulacaktır (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014).

Hâkim konumdaki pay sahibi ve yönetim kurulu üyelerinin ve belirli yakınlıktaki hısımlarının ortaklık veya bağlı ortaklıkları ile çıkar çatışmasına neden olabilecek önemli bir işlem yapması ve/veya ortaklığın veya bağlı ortaklıklarının işletme konusuna giren ticarî iş türünden bir işlemi kendi veya başkası hesabına yapması ya da aynı tür ticarî işlerle uğraşan bir başka ortaklığa sorumluluğu sınırsız ortak olarak girmesi durumunda[26]; bu hususlar genel kurul gündemine alınır. Anılan hususlara ilişkin ayrıntılı bilgi verilmesi ve genel kurul tutanağına işlenmesi gerekmektedir (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014). Ayrıca gündemdeki konulara ilişkin bilgi vermek ve soruları cevaplandırmak üzere yönetim kurulu üyeleri, finansal tabloların hazırlanmasında sorumluluğu bulunan yetkililer ve denetçilerin genel kurulda hazır bulunmaları gerekli görülmüştür (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014).

SPK Kurumsal Yönetim İlkelerinde oy hakkının[27] engelsiz ve kolay kullanımının sağlanması gerektiği de vurgulanmıştır. Bununla birlikte oy hakkında imtiyazdan kaçınılması gerektiği belirtilmiş, imtiyaz söz konusu olsa dahi halka açık payların sahiplerinin yönetimde temsilini engelleyecek nitelikteki imtiyazların kaldırılması gerektiği ifade edilmiştir (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014).

[25] Hangi hususların ticarî sır kapsamında değerlendirileceği önem arz etmektedir. Bu kapsamda anonim ortaklığın ticarî sırrı, açıklanması veya kullanılması durumunda ortaklığın ekonomik menfaatlerini zedeleyecek, rakip ortaklıklara karşı rekabet gücünü zayıflatacak her türlü bilgiyi ve bu bilgilerin içinde yer aldığı belgeleri içermektedir. Anonim ortaklık pay sahibinin ortaklığa karşı sadece getirmeyi taahhüt ettiği sermaye borcuyla sınırlı olarak sorumlu olması ve rekabet yasağının da bulunmaması ortaklığın ticarî sırlarının korunması gerekliliğini artırmaktadır (Bilge, 2005; Gürbüz Usluel, 2009).

[26] Karşılaştırınız TTK m. 396.

[27] Oy hakkı, pay sahiplerinin yönetime katılmalarını sağlayan ve sınırlı da olsa ortaklığın yönetiminde kontrol gücü veren bir haktır. Pay sahipleri, sahip oldukları paylar oranında ortaklığın karar alma sürecine katılmış olurlar (TTK m. 434-435; Paslı, 2005).

Kâr payı hakkına[28] ilişkin olarak da, ortaklığın belirli ve tutarlı bir kâr dağıtım politikasının bulunması ve söz konusu politikanın pay sahiplerinin menfaatleri ile ortaklık menfaati arasında dengeli bir şekilde oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Zira kurumsal yönetim anlayışı ile pay sahiplerinin mutlaka en yüksek getiriyi elde etmeleri değil, özellikle uzun vadeli amaçların izlenmesi yoluyla ortaklığın sürdürülebilir gelişiminin sağlanması, bu arada pay sahiplerinin de ekonomik bakımdan istismar edilmemesinin temin edilmesi amaçlanmaktadır (Paslı, 2005). Kâr dağıtım politikası genel kurulda pay sahiplerinin onayına sunulur ve ortaklığın internet sitesinde de yayınlanır. Yönetim kurulunun genel kurula kârın dağıtılmamasını teklif etmesi durumunda, bu hususun nedenleri ve dağıtılmayan kârın nerede kullanılacağına ilişkin bilgi de vermesi gerekmektedir (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014).

Son olarak payların serbestçe devredilmesini zorlaştırıcı uygulamalardan kaçınılması gerektiği vurgulanmıştır (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014).

3. Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık

Kamuyu aydınlatma kavramı, ortaklık ile ilgili finansal ve finansal olmayan bilgilerin, faaliyetlerindeki başarı ve gelişimi hakkında kanaat oluşturacak biçimde kamuya yapılan açıklamaların tümü olarak tanımlanmaktadır (Yanlı, 2007; Paslı, 2005). Kurumsal yönetim anlayışı gereği, malî durum yapısı, mülkiyet (sermaye) yapısı ve ortaklığın yönetimi de dâhil anonim ortaklık ile ilgili bütün temel konularda, zamanında ve doğru bir şekilde kamunun aydınlatılması sağlanmalıdır (OECD Principles, 2004; Küçüksözen, 1999).

Kamuyu aydınlatma ilkesi, anonim ortaklığın geçmiş, şimdi ve gelecekteki durumu hakkında "ayna" görevi görerek bu hususların kamuya yansımasını, böylece bilgilendirme sayesinde tüm menfaat sahiplerinin korunmasını sağlamaktadır (Paslı, 2005). Bir başka anlatımla kamuoyuna yapılacak açıklamalarla ilgililerin yeterli düzeyde bilgi sahibi olarak haklarını daha bilinçli ve plânlı kullanma olanaklarının tanınması amaçlanmaktadır (Karasu, 2015; Paslı, 2005; Küçüksözen, 1999). Kamuyu aydınlatma ilkesi sadece pay sahiplerini değil, mevcut ve muhtemel alacaklıları, gelecekteki pay sahiplerini, çalışanları, tüketicileri ve geniş anlamda kamuyu bir başka ifadeyle ülke ekonomisinin tümünü etkilemektedir (Paslı, 2005).

Özellikle sermayesi geniş halk kitlelerine yayılmış halka açık ortaklıklar bakımından ortaklığın şeffaf işleyişi önem taşımaktadır (Eminoğlu, 2014). Bilhassa HAAO bakımından, ortaklığa ilişkin ticarî sır niteliğinde olmayan bilgilerin bütün ilgililerin kolayca ulaşabileceği bir ortamda kamuoyuna sunulması genel kabul görmüş bir zorunluluktur[29]. Kamuyu aydınlatma ilkesi sonucu HAAO'larda ticarî sır kavramının alanı daralmaktadır (Gürbüz Usluel, 2009). Ortaklığın menfaatleri ve ilgililerin bilgi alma hakkı arasında dengenin sağlanabilmesi ve ortaklığın kamuyu aydınlatması gereken hususlarda ticarî sırrı bir araç olarak kullanmaması adına, ticarî sır teşkil edebilecek bilgilere ilişkin bir liste oluşturulması ve liste kapsamındaki bilgiler bakımından kamunun aydınlatılmayacağının belirlenmesinin yerinde olabileceği öne sürülmektedir (Gürbüz Usluel, 2009). Anılan bağlamda anonim ortaklıklar ticarî sırlar dışında tabiri caizse "camdan bir evde oturmalıdır" (Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2014). Bu kapsamda ortaklığa ilişkin bilgilerin yayınlanacağı bir internet sitesi ve ortaklık faaliyetlerine yönelik bir raporlama önem arz etmektedir (Eminoğlu, 2014)[30]. Pay sahiplerinin bilgi alma hakkı kamuyu aydınlatma ilkesi ile de bağlantılı bir biçimde

[28] Kâr payı hakkı, pay sahiplerinin ortaklığın dağıtılabilir kârına katılma hakkını bir diğer anlatımla bu kârdan pay alma hakkını ifade etmektedir (TTK m. 507). ETTK döneminde m. 458 uyarınca gizli yedek akçe ayrılmasına müsaade edilmekteydi. ETTK m. 458'de açıkça düzenlenen gizli yedek akçe ayrılmasına ilişkin hükme TTK'da yer verilmemiştir. Bilânçoda görülen muhasebe değeri ile gerçek değer arasındaki fark gizli yedek akçeyi oluşturmaktadır. Bununla birlikte ETTK m. 469'da belirtilen genel kurulun belirli gerekçelerle Kanunda ve esas sözleşmede öngörülenlerden başka yedek akçe ayrılmasına karar verebilmesi hususu TTK döneminde m. 523'te de öngörülmüştür. Söz konusu durumlar pay sahiplerinin uzun süre kâr payı alamamasına sebep olmaktadır. Bu maddelerde kullanılan ifadelerin soyut olması, genellikle çoğunluğun hâkimiyetinde olan yönetim kurulu ve genel kurula geniş bir takdir hakkı bıraktığı, dolayısıyla bu durumun pay sahiplerinin haklarını zedeleyebileceği ve kurumsal yönetim anlayışı açısından uygun olmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir (Paslı, 2005). SPKn ise pay sahipleri bakımından bu açıdan TTK'dan daha koruyucu düzenlemeler içermektedir (SPKn m. 19).

[29] Yokluğu ya da yanlış beyan edilmesi, bilgiyi edinenler tarafından alınacak ekonomik kararları etkileyebilecek olan bilgi "esaslı bilgi" niteliğindedir ve kamuya açıklanmalıdır. Kamunun aydınlatılmasından beklenen, kamunun maksimum düzeyde değil, bilgi kalabalığına sebep olmayacak ve gerçekten "esaslı" nitelikteki bilgiye ulaşmasının sağlanmasıdır (Paslı, 2005).

[30] Anılanlar dışında kamuyu aydınlatma belgesi olarak izahname ve sirküler de önem arz etmektedir. Yeni çıkarılan sermaye piyasası araçlarının alım satımı ve dağıtımı gibi faaliyetlerin yapıldığı birinci el piyasasında, yatırımcıların bilgilendirilmesi izahname ve sirküler yoluyla sağlanmaktadır. İzahnamede, sermaye piyasası araçlarını halka arz etmek isteyen anonim ortaklığın idarî ve malî durumuna ilişkin ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Sermaye piyasası araçlarının kurul kaydına alınmasından sonra izahname ticaret siciline tescil ve ilân edilmektedir. Sirküler ise, ihraççı ortaklığın

değerlendirmelidir. Kamuyu aydınlatma ilkelerinin genişlemesi bilgi alma hakkının da daha etkili sağlanması sonucunu getirir (Ansay, 1982; Paslı, 2005).

Yine kamuyu aydınlatma ve şeffaflığın sağlanması bakımından yönetim kurulunun hazırladığı faaliyet raporu önem taşımaktadır[31]. Bir ortaklığa ilişkin doğru bir kanıya varılabilmesi için ortaklığın faaliyet raporunun mümkün olduğunca detaylı ve gerçeğe uygun hazırlanması gerekmektedir (Eminoğlu, 2014; SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014). Yönetim kurulu faaliyet raporunu kamuoyunun ortaklığın faaliyetleri hakkında tam ve doğru bilgiye ulaşmasını sağlayacak ayrıntıda hazırlamalıdır (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014). Ancak yönetim kurulunun faaliyet raporunu anılan şekilde hazırlaması yeterli değildir. Bu ilke kapsamında esasında ortaklığın finansal yapısının denetime uygun biçimde oluşturulması büyük önem arz etmektedir. Bu anlamda bağımsız denetim önem taşımaktadır. Bağımsız denetim, ortaklığın yasal organı olmayan ve herhangi bir şekilde veya sıfatla ortaklık bünyesi içinde yer almayan, ortaklığa tamamen yabancı, tarafsız ve uzman denetçiler aracılığıyla yapılan denetimi ifade etmektedir (Tekinalp, 2008)[32]. Bağımsız denetim ile amaçlanan, kurumsal yönetim ilkeleri kapsamında TTK m. 515'de de ifade edilen dürüst resim ilkesi çerçevesinde hazırlanmış finansal tabloların tam bir denetiminin yapılması ve bu denetimin sonuçlarının açık ve anlaşılabilir bir şekilde kamuoyuna sunulmasının sağlanmasıdır (Özkorkut, 2013).

yatırımcıya yöneltmiş olduğu ve sermaye piyasası aracı satın almaya daveti içeren hukukî bir araçtır. (SPKn. m. 3/1-j, m. 6- m. 10; Memiş ve Turan, 2015).

[31] Kamuyu aydınlatma bakımından periyodik kamuyu aydınlatma ve özel durumların oluşması hâlinde kamuyu aydınlatma olarak da ayrım yapılmaktadır. Bu kapsamda düzenli olarak yayınlanan finansal raporlar periyodik olarak kamunun aydınlatılmasını sağlamaktadır. Finansal raporlama hususu TTK ile yeniden düzenlenmiştir. Buna göre artık işletmelerin muhasebelerine, uluslararası finansal raporlama standartları doğrultusunda hazırlanan Türkiye Muhasebe Standartları uygulanacaktır [TTK m. 515, m. 516, m. 517; Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği (II.14.1) (RG. T. 13.06.2013, S. 28676); Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği (II.14.1)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (RG. T. 03.02.2017, S. 29968); II-17.1 Sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği m. 3/1-d, m. 3/1-e]. Bunlar dışında ara dönemlerde sermaye piyasasında ilgililerin bilgilendirilmesini gerektiren durumlar ortaya çıkabilmektedir. Tüm piyasa ilgililerinin eş zamanlı ve eşit düzeyle bilgilendirilmelerini sağlamak ve böylelikle eksik ve yanlış bilgi alımı yüzünden piyasada oluşabilecek haksızlıkları önlemek amacıyla sermaye piyasası araçlarının değerini ve yatırımcının kararını etkileyebilecek her türlü somut olayın kamuya duyurulması gerekmektedir [Karasu, 2015; Küçüksözen, 1999; Özel Durumların Kamuyu Açıklanmasına İlişkin Esaslar Tebliği (Seri: VIII, No: 54) (RG. T. 06.02.2009, S. 27133); İhraç Ettiği Sermaye Piyasası Araçları Bir Borsada İşlem Görmeyen Ortaklıkların Özel Durumlarının Kamuya Açıklanmasına İlişkin Esaslar Tebliği (Seri: VIII, No: 57) (RG. T. 06.02.2009, S. 27133)]. Özel durum açıklamaları KAP adında ortak bir proje gerçekleştirilmeden önce kâğıt ortamında ve faks aracılığıyla borsaya iletilmekteydi. Bilgilerin kamuya duyurulmasının gecikmesi, bu bilgilerin kamuya açıklanmadan önce belirli kişilere sızma tehlikesine (içeriden öğrenenlerin ticareti) de yol açmaktaydı. Kamuyu Aydınlatma Platformu Tebliği (RG. T. 27.12.2013, S. 28864) kapsamında artık kamuya açıklanması gereken her türlü bilgi ve belgenin KAP'a gönderilmesi gerekmektedir.

[32] SPKn m. 14/3'te bağımsız denetim finansal raporlamayla birlikte düzenlenmiştir. SPKn m. 14/3'de bu husus "*İhraççılar düzenleyecekleri finansal tablo ve raporlardan Türkiye Muhasebe Standartları kapsamında Kurulca belirlenenleri, bu Kanun uyarınca listeye alınan bağımsız denetim kuruluşlarına, Türkiye Denetim Standartları çerçevesinde bilgilerin gerçeği doğru ve dürüst bir biçimde yansıtması ilkesine uygunluğu bakımından inceleterek bir bağımsız denetim raporu almak zorundadırlar.*" biçiminde ifade edilmiştir. SPK m. 10, m. 32/2, m. 63 ve m. 64'te bağımsız denetim kuruluşlarının izahnameden, kamuyu aydınlatma belgelerinden ve hazırladıkları rapordan doğan sorumlulukları ve yükümlülükleri düzenlenmiştir. SPK ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'nın kendi mevzuatları uyarınca yetkilendirilmiş bağımsız denetim kuruluşları hakkında idarî para cezası uygulama yetkisi de saklı tutulmuştur [SPKn m. 146, 660 sayılı KHK (RG. T. 02.11.2011, S. 28103) geçici m. 1/4]. Ayrıca Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yetkilendirilmiş bağımsız denetim kuruluşlarından SPKn uyarınca bağımsız denetim faaliyetinde bulunacaklardan SPK tarafından ek şartlar istenebileceği ve bu şartlara sahip bağımsız denetim kuruluşlarının listesinin de SPK tarafından kamuoyuna açıklanacağı öngörülmüştür (SPKn m. 62). SPK'ya verilen bu yetkiler sonucunda sermaye piyasasında faaliyet gösteren bağımsız denetim kuruluşları üzerinde evleviyetle SPK'nın gözetim fonksiyonu bulunduğu ifade edilmektedir (Özkorkut, 2013). Bu hususta ayrıca bakınız. Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Tebliği (Seri: X, N: 22) (RG. T. 12.06.2006, S. 26196 Mükerrer), Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, N: 22)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Seri: X, N: 28) (RG. T. 28.06.2013, S. 28691).
5411 sayılı Bankacılık Kanunu (RG. T. 01.11.2005, S. 25983 Mükerrer) bakımından anılan hususta BDDK'nın yetkisine ilişkin paralel düzenlemeler bulunmaktadır [Bankalarda Bağımsız Denetim Gerçekleştirecek Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik (RG. T. 01.11.2006, S. 26333); Bankalarda Bağımsız Denetim Gerçekleştirecek Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (RG. T. 24.07.2007, S. 26592)]. TTK bakımından ise, ETTK'da ortaklığın üç yasal organından biri olan ve uzman bilgisine sahip olması zorunlu bulunmayan murakıp(lar) eliyle yapılan denetleme; 6102 sayılı TTK'nın ilk hâliyle yerini bir bağımsız denetleme kuruluşunun veya yeminli malî müşavirin ya da serbest muhasebeci malî müşavirin yaptığı, finansal tablolar ile raporlarının, dolayısıyla muhasebesinin sürekli denetimine bırakmıştır (Özkorkut, 2013). Ancak 6335 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonucu tüm sermaye ortaklıkları için uygulanacak olan bağımsız denetim anlayışı daraltılmıştır. Bu kapsamda TTK düzenlemesinde anonim ortaklık denetimine ilişkin ikili bir ayrım öngörülmüştür. Cumhurbaşkanınca belirlenen anonim ortaklıklar TTK m. 398 vd.'da düzenlenen bağımsız denetim sistemine göre denetlenmektedir (TTK m. 397/1, m. 397/4, m. 398 vd.). Cumhurbaşkanınca belirlenen ve bağımsız denetime tâbi anonim ortaklıklar dışında kalan anonim ortaklıkların TTK m. 397/5 hükmü uyarınca denetime tâbi olacağı belirtilmektedir. TTK m. 397/5 hükmü uyarınca söz konusu olacak denetimin usûl ve esasları Cumhurbaşkanınca çıkarılacak bir yönetmelik ile belirlenecektir. Ancak Cumhurbaşkanı tarafından konuya ilişkin bir yönetmelik henüz çıkarılmamıştır.

4. Yönetim Kurulunun Yapısı ve Sorumluluğu

Yukarıda belirttiğimiz üzere sanayi ve ticaretin giderek gelişmesi ile birlikte profesyonellik gerektiren anonim ortaklık yönetiminde kurumsallaşma ihtiyacı duyulmuştur. Özellikle sermayesi geniş halk kitlelerine yayılan anonim ortaklıklarda genel kurulun giderek ortaklık yönetimine uzaklaşması, ortaklığın kontrolünün yönetim kuruluna bırakılması sonucuna sebep olmuştur (Paslı, 2005). Bu nedenle kurumsal yönetim anlayışının uygulanması bakımından en önemli organ yönetim kuruludur.

Öncelikle yönetim kurulu faaliyetlerinin şeffaf, hesap verebilir, âdil ve sorumlu bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014; Eminoğlu, 2014). Ancak bu şekilde yöneticilerin keyfî ve kendi menfaatlerine yönelik uygulamaları engellenebilecek ve pay sahipleri de yeterince korunabilecektir. SPK Kurumsal Yönetim İlkelerinde yönetim organının kimlerden oluşacağı, kararların nasıl alınacağı, faaliyetlerin nasıl yürütüleceği ve görev dağılımına yönelik ayrıntılı hükümler öngörülmüştür (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014).

Yönetim kurulu üyelerinin çoğunun "icrada görevli olmayan" üyelerden oluşması gerektiği belirtilmiştir[33, 34]. "İcrada görevli olmamak", üyelik dışında ortaklıkta herhangi bir idarî görevi veya kendisine bağlı icraî özellikte faaliyet gösteren bir birim bulunmamasını ve ortaklığın günlük iş akışına ve olağan faaliyetlerine müdâhil olmamayı ifade etmektedir (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014; Eminoğlu, 2014; Aksoy, 2013). İcrada görevli olmayan yönetim kurulu üyeleri arasında ise, görevlerini hiçbir etki altında kalmaksızın yapabilme niteliğine sahip olan bağımsız üyeler bulunmalıdır (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014; Eminoğlu, 2014; Aksoy, 2013). Bağımsız yönetim kurulu üyesi, icraî yetkisi olmayan, ortaklığa hizmet sözleşmesi ile bağlı olmayan; ekonomik, ailevî veya benzeri bağlarla ne ortaklıkla ne pay sahipleriyle ne de murahhas müdürlerle yakın bir bağlantısı bulunmayan üyeyi ifade etmektedir (Özkorkut, 2007). Bununla birlikte bağımsız üye olarak nitelendirilecek olan yönetim kurulu üyesine ilişkin özellikler ayrıntılı olarak ifade edilmiştir (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014).

Bağımsız yönetim kurulu üyeleri, yönetim sürecinde iki önemli işleve sahip bulunmaktadırlar. İlk olarak hem yönetim kurulunun hem de işletme örgütünün performansının değerlendirilmesinde nesnel bir bakış açısı getirmektedirler. Diğer yandan üst düzey yöneticilerin ücret sistemleri, ortaklık kontrolünün el değiştirmesi ve büyük çaplı devralmalar gibi ortaklıkla ilgili çıkar gruplarının menfaatlerinin farklılaştığı durumlarda, ortaklık işleyişinde çıkabilecek çıkar çatışmalarının âdil bir biçimde çözüme bağlanmasında ortaklığa yön vermekte ve arabuluculuk yapmaktadırlar (Paslı, 2005; Hacımahmutoğlu, 2008).

Yönetim kurulu üyelerinin görevleri sırasında kusurları ile ortaklığa verdikleri zararın, ortaklık sermayesinin %25'ini aşan bir bedelle sigorta ettirilmesi ve bu hususun KAP'ta açıklanması gerektiği de belirtilmiştir (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014).

Kurumsal yönetim anlayışının bir gereği olarak yönetim kurulu bünyesinde birtakım komiteler oluşturulması öngörülmektedir. Bunlar, denetimden sorumlu komite, riskin erken saptanması komitesi, kurumsal yönetim komitesi, aday gösterme komitesi ve ücret komitesidir (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014; Paslı, 2005; Kırca, Şehirali Çelik ve Manavgat, 2013; Doğan, 2011; Aksoy, 2013).

[33] Günümüzde anonim ortaklığın işleyişinde "anonim ortaklık örgütü" ile "işletme örgütü" birbirinden ayrılmaktadır. Bu kapsamda ortaklığın günlük yönetiminin genel müdür başkanlığındaki grubun oluşturduğu işletme örgütü tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Özellikle murahhas üye ve murahhas müdürleri (TTK m. 370/2) ifade eden işletme örgütü, anonim ortaklık yönetiminde yönetim kurulunun da önüne geçmektedir. Bu kapsamda yönetim kurulu bir anlamda denetim makamı görevi görmektedir. Atanan murahhas, yönetim kurulunun devredilemez görev ve yetkileri dışında, görev alanı içine giren konulardaki ortaklığın tüm yönetim ve temsili hususunda yetkilidir. Kurumsal yönetim anlayışının da, yönetim kurulunun daha çok gözetleyici bir üst makam olarak kalması ve ortaklığın yönetim ve temsilini esas itibariyle uzman murahhasların sağlamasını gerektirdiği öne sürülmektedir (Paslı, 2005).

[34] Burada şunu belirtmek gerekir ki; çeşitli hukuk sistemlerinde yönetimin iş ve işlemlerinin hukuka uygunluk ve yerindelik denetimi, bir diğer ifadeyle yönetimin gözetimi için yönetim dışında ayrı bir kurula ihtiyaç bulunup bulunmadığının kararı farklı tercihlere sebep olmuştur. Yönetim dışında ayrı bir gözetim organının varlığını da arayan sistem *ikili (düalist) sistem*, ayrı bir gözetim organı aramayıp sırf yönetim kurulunun varlığıyla yetinen sistem ise *tekli (monist)* sistem olarak adlandırılmaktadır (Hacımahmutoğlu, 2008; Doğan, 2011).
TTK, *tekli (monist) sistemi* benimsemektedir (TTK Gerekçe, 2005). Ancak yönetim kuruluna, üst düzey yönetimle ilgili devredilemez görev ve yetkiler (TTK m. 375) dışında kalan görev ve yetkilerini ve günlük işlerin yönetimini üyelerden birine veya birkaçına ya da üçüncü kişi veya kişilere devretme olanağı tanıyarak (TTK m. 367), yetkiyi devreden üyelere, ortaklığın günlük iş akışına ve olağan faaliyetlerine müdahale etmeden yetki ve görevleri devralanları (yönetimi) gözetleme, adetâ bir gözetim kurulu gibi çalışma fırsatı verilmektedir (Kırca, Şehirali Çelik ve Manavgat, 2013). Yönetimin devri olanağı ile yönetim kurulunun gözetim işlevini yerine getirebilmesi HAAO bakımından daha da büyük bir öneme sahiptir.

Kurumsal yönetim ilkelerinde, yönetim kuruluna verilen ücretler ile sağlanan menfaatlerin de yıllık faaliyet raporu aracılıyla kamuya açıklanması ve bu kapsamda kişi bazında açıklama yapılması öngörülmüştür (SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2014).

Son olarak yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğundan da bahsetmemiz gerekmektedir. Yönetim kurulu üyeleri, kanundan ve esas sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini kusurlarıyla ihlâl etmeleri durumunda hem pay sahiplerine hem de anonim ortaklık tüzel kişiliğine karşı hesap vermek zorunda olup, doğrudan ve dolayısıyla zararlar sebebiyle tazminat sorumluluğu altındadırlar (TTK m. 553). Bu kapsamda yönetim kurulu üyelerinin özen yükümlülüğü ve göstermeleri gereken özen ölçütünün tespiti önem taşımaktadır (Hacımahmutoğlu, 2015).

SONUÇ

Pay sahiplerinin yalnızca getirdikleri sermaye tutarında ve yalnızca ortaklığa karşı sorumlu olmaları, anonim ortaklık pay sahipliğini cazip kılmaktadır. Kişiler küçük orandaki sermayelerini, anonim ortaklıkta pay sahibi olarak yatırıma dönüştürebilmekte ve değerlendirebilmektedirler. Bu kapsamda çok pay sahipli HAAO var olmakta ve bu ortaklıklar ülke ve dünya ekonomisi için önem taşımaktadırlar. Çok kapsamlı bir etki alanına sahip olan bu ortaklıkların, etkilerinin büyüklüğü de göz önünde bulundurulduğunda kurumsallaşarak yönetilmeleri gerekliliği anlaşılacaktır. Anonim ortaklığın varlığını sürdürebilmesi için pay sahiplerine ihtiyaç bulunmaktadır. Anonim ortaklık pay sahipliğinin cazipliği ise ancak yasal olarak etkin bir pay sahipliği koruması ile mümkündür. İşte kurumsal yönetim anlayışı, pay sahiplerinin korunması bakımından ilgili yasal düzenlemelerin teorik arka planına katkı sunmaktadır. Pay sahiplerinin korunması gerekliliği, pay sahiplerinin menfaatini en önde tutmak anlamına gelmemektedir. Kurumsal yönetim anlayışı ile amaçlanan, pay sahipleri, alacaklılar, yönetim kurulu ve kamudan oluşan çıkar gruplarının menfaatlerini dengede tutarak ortaklık menfaatini gerçekleştirmek ve ortaklığın adil ve verimli bir şekilde uzun vadede varlığını sürdürebilmesini sağlamaktır.

Kurumsal yönetim anlayışı kapsamında dünyada ve ülkemizde çeşitli hukukî düzenlemeler yapılmıştır. Pay sahiplerinin ortaklıkta etkin olabilmeleri için teoride ve uygulamada kurumsal yönetim anlayışının yerleşmesi gerekmektedir. Çalışmamızda bu bağlamda TTK, SPKn ve ilgili Tebliğ düzenlemelerindeki özellikle pay sahiplerinin korunmasıyla bağlantılı kurumsal yönetime ilişkin hükümler açıklanmıştır. TTK, genelinde kurumsal yönetim felsefesini kabul etmiş ve çeşitli hükümlerle bu felsefeyi somutlaştırmıştır. Bütün anonim ortaklıklar TTK kapsamında düzenlenen kurumsal yönetime ilişkin düzenlemelere tâbi olacaktır. Ancak halka açık anonim ortaklıklara SPKn ve SPK tarafından belirlenen kurumsal yönetim ilkeleri de uygulanacaktır. SPK'nın kurumsal yönetime ilişkin son tebliği II-17.1 Sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği'dir. Anılan Tebliğ'in ekinde Kurumsal Yönetim İlkeleri de yer almaktadır. SPK Tebliğ'in ortaklıklara uygulanması hususunda yetkili kılınmıştır. SPK Kurumsal Yönetim İlkelerinde pay sahiplerinin haklarına özel bir başlık açılmıştır. Yine kamuyu aydınlatma ve şeffaflık ve yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğuna ilişkin düzenlemeler de pay sahiplerinin korunması ile ilişkili düzenlemelerdir. İlgili düzenlemeler incelikle ele alınmalı, ilgili hükümler güçlendirilmeli ve yargı kararları ile de ortaklıkların ilgili düzenlemeleri uygulamaları sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Aksoy, M. A. (2013). Türk kurumsal yönetim düzenlemeleri kapsamında anonim şirket yönetim kurulu. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 17(2), 45-76.

Ansay, T. (1982). Anonim şirketler hukuku. 6. Baskı. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.

Aydın, N. D. (2015). Anonim şirketlerde özel denetim isteme hakkı. İstanbul. Legal Yayınevi.

Ayhan, R., Çağlar, H. &Özdamar, M. (2019). Şirketler hukuku genel esaslar. Ankara. Yetkin Yayıncılık.

Bilge, M. E. (2005). Ticari sırların korunması. 2. Baskı. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Bilgeç, H. (2017). Oy hakkında imtiyaz. Ankara. Turhan Yayınevi.

Bora, S. Ç. (2017). Şirkete borçlanma yasağı. Ankara. Seçkin Yayıncılık.

Berle, A., & Means, G. (1950). The modern corporation and private property. New York: Mac Millian Company.

Cadbury Report, (1992). Report of the Committee on the Financial Aspects of the Corporate Governance. http://www.ecgi.org/codes/documents/cadbury.pdf. 18.08.2022.
Cengil, M. F., & Korkut, O. (2022). Dijital çağda genel kurul (anonim şirket genel kurul toplantılarına ilişkin İsviçre Borçlar Kanunu değişikliği). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26(3), 275-324.
Coffee Jr, J. C. (1998). Future as history: The prospects for global convergence in corporate governance and its implications. Northwestern University Law Review, 93(3), 641-708.
Doğan, B. F. (2011). 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanununa göre anonim şirket yönetim kurulunun organizasyonu ve yönetim yetkisinin devri. 2. Baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
Eminoğlu, C. (2014). Türk Ticaret Kanunu'nda kurumsal yönetim (corporate governance). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
Eren, E. (2021). Anonim ortaklıklarda güç boşluğu ve yabancılaşma. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(2), 36-47.
Gilson, R. J. (2001). Globalizing corporate governance: Convergence of form or function. The American Journal of Comparative Law, 49(2), 329-358.
Güney, N. A. (2014). Anonim şirketlerde eşitlik ilkesi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 18(3), 115-136.
Gürbüz Usluel, A. E. (2009). Türk özel hukukunda özellikle anonim şirketlerde ticari sırrın korunması. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
Gürel, M. (2020). Anonim şirketlerde oyda imtiyaz ve sınırlandırılması. Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu XXXII. 95-127.
Hacımahmutoğlu, S. (2015). Anonim ortaklığın yönetim kurulu üyelerinin özen yükümlülüğü: fonksiyonel bir yaklaşım. Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, 31(3), 23-56.
Hacımahmutoğlu, S. (2008). AT ve Türk Hukukunda anonim ortaklığın karar alma sürecinde yönetim kurulunun yapısı ve çalışanların katılımı. Ankara: Yetkin Yayınevi.
Hampel Report, (1998). Committee on Corporate Governance Final Report. http://ecgi.org/codes/documents/hampel.pdf. 18.08.2022.
İmregün, O. (1968). Anonim ortaklıklar. 4. Bası. İstanbul: Yasa Yayınları.
Kalender, E. (2022). Anonim şirket genel kurul toplantı gündemindeki bir konunun görüşülmemesi mümkün müdür?. Kırıkkale Hukuk Mecmuası, 2(2), 527-542.
Karasu, R. (2015). Anonim şirketlerde emredici hükümler ilkesi. 2. Baskı. Ankara: Yetkin Yayıncılık.
Karasu, R. (2013). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu ile anonim şirketlerde kurumsal yönetim ile ilgili getirilen yenilikler. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(2), 33-60.
Karasu, R. (2005). Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na göre anonim şirketlerde pay sahibinin bilgi alma hakkı. Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, 23(2), 73-114.
Kırca, İ., Şehirali Çelik, F. H., & Manavgat, Ç. (2013). Anonim şirketler hukuku, C. 1, Temel kavram ve ilkeler, kuruluş, yönetim kurulu. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
Küçüksözen, C. (1999). Sermaye piyasasında yatırımcının korunması: Türk sermaye piyasasının bu açıdan değerlendirilmesi. Ankara. Sermaye Piyasası Kurulu.
La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. (2000). Investor protection and corporate governance. Journal of financial economics, 58(1-2), 3-27.
Manavgat, Ç. (2013). Türk Ticaret Kanunu hükümlerinin halka açık anonim ortaklıklara uygulanması ve sınırları. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 71(2), 287-298.
Melis, A. (2005). Corporate governance failures: to what extent is Parmalat a particularly Italian case?. Corporate Governance: An International Review, 13(4), 478-488.
Memiş, T., & Turan, G. (2015). Sermaye Piyasası Hukuku. Ankara: Seçkin Yayınevi.
OECD, (2006). Corporate Governance in Turkey-A Pilot Study. http://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/37550252.pdf. 18.08.2022
OECD Principles, (2004). OECD Principles of Corporate Governance. http://www.oecd.org/dataoecd/32/18/31557724.pdf. 18.08.2022.
Özdemir, S. S., & Tamer, E. (2019). Kurumsal yönetim ilkeleri ışığında anonim şirketlerde genel kurula ilişkin ilkelerin değerlendirilmesi. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, (14), 329-373.
Özkorkut, K. (2013). 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu açısından anonim şirketlerde bağımsız denetim. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.

Özkorkut, K. (2007). Bağımsız Yönetim Kurulu Üyeleri. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
Paslı, A. (2005). Anonim ortaklıkta kurumsal yönetim (corporate governance). 2. Baskı. İstanbul: Çağa Hukuk Vakfı Yayınları.
Poroy, R, Tekinalp, Ü., & Çamoğlu, E. (2014). Ortaklıklar hukuku I. 13. Bası. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
Pulaşlı, H. (2003). Corporate governance (kurumsal yönetim ilkeleri)-anonim şirket yönetiminde yeni model. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
Sarbanes- Oxley, (2002). https://www.sec.gov/about/laws/soa2002.pdf. 18.08.2022.
SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, (2014). II-17.1 Sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği Eki. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140103-3.htm. 18.08.2022.
SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, (2005). https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/66. 18.08.2022.
Şahin, A. (2013). Anonim ortaklığın haklı sebeple feshi. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
Tekinalp, Ü. (2008). Türk Ticaret Kanunu Tasarısının kurumsal yönetim felsefesine yaklaşımı. Prof. Dr. Uğur Alacakaptan'a Armağan. C.II. 635-652.
Tekinalp, Ü. (2003). Anonim ortaklıklara ilişkin yeni hukuk politikalarının dinamikleri ve bunlar arasındaki ilişki. Prof. Dr. Turgut Kalpsüz'e Armağan, 227-282.
Tekinalp, Ü. (1974). Halka açık anonim ortaklıkların genel kurullarında oluşan "güç boşluğu" sorununa ilişkin çeşitli çözümler, öneriler ve eleştiri. Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, (11), 467-489.
Teoman, Ö. (1973). Anonim ortaklıklarda pay sahibinin genel kuruldan çıkarılması. İktisat ve Maliye. 19(4). 417-425.
TKYD, (2003). www.tkyd.org. 18.08.2022.
TTK Gerekçe, (2005). https://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0324.pdf. 18.08.2022.
TÜSİAD, (2000). file:///C:/Users/serta/Downloads/oecd.pdf. 18.08.2022
Yanlı, V. (2007). Kamuyu aydınlatma açısından Sermaye Piyasası Kurulu kurumsal yönetim ilkelerinin değerlendirilmesi. Prof. Dr. Hüseyin Ülgen'e Armağan. C. II, 1581-1598.
Yüksel, Cüneyt (2008). Kurumsal yönetimin küreselleşmesi: uluslararası kurumsal yönetim düzenlemeleri ve Türkiye'deki gelişmeler. Legal Malî Hukuk Dergisi, (38), 377-416.

EKONOMİK KRİZ ALGISI KAPSAMINDA MARKA ALGISI, FİYAT BİLİNCİ VE SATIN ALMA DAVRANIŞI İLİŞKİSİ*

THE RELATIONSHIP BETWEEN BRAND PERCEPTION, PRICE AWARENESS AND PURCHASING BEHAVIOR IN THE SCOPE OF THE PERCEPTION OF THE ECONOMIC CRISIS

Hilal UYGURTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Karabük

ORCID NO: 0000-0002-6925-0150

Bilal İNCE

Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük

ORCID NO: 0000-0001-9774-4249

ÖZET

Günlük hayatta tüketiciler için farklı birçok marka alternatifi bulunmakta ve tüketiciler bu farklı markalar arasından tercih yapmak durumunda kalmaktadır. Tercih sürecinde ise tüketiciler birçok dış faktörün etkisine maruz kalmaktadır. Ekonomik krizler, tüketicilerin satın alma kararlarını etkileyen önemli faktörlerden biridir. Ekonomik kriz algısında sosyal, psikolojik, demografik ve kültürel faktörler tüketicilerin satın alma kararlarına yön veren etkenler olarak sıralanabilir. Bu çalışmada, tüketicilerin ekonomik kriz algısı kapsamında marka algısı, fiyat bilinci ve satın alma davranışı arasındaki ilişkilerin mobil telefon sektörü ekseninde ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışma Karabük İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı okul ve kurumlarda görevli bulunan toplam 379 eğitim sektörü çalışanı üzerine gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında verileri toplamak için anket yöntemi tercih edilmiştir. Anketler elektronik posta aracılığıyla uygulanmıştır. Çalışma kapsamında oluşturulan hipotezlerin test edilmesinde regresyon analizi kullanılmıştır. Gerçekleştirilen analizler sonucunda ekonomik kriz algısının tüketicilerin marka algısını olumsuz yönde, fiyat bilincini ise olumlu yönde etkilemediği tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca marka algısının satın alma üzerinde olumlu yönde etkisinin bulunduğu saptanmıştır. Buna ek olarak fiyat bilincinin, satın alma üzerinde olumsuz yönde etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Marka Algısı, Ekonomik Kriz Algısı, Satın Alma, Fiyat Bilinci.

ABSTRACT

There are many different brand alternatives for consumers in daily life and consumers have to choose between these different brands. In the preference process, consumers are exposed to the influence of many external factors. Economic crises are one of the important factors affecting the purchasing decisions of consumers. In the perception of economic crisis, social, psychological, demographic and cultural factors can be listed as the factors that guide consumers' purchasing decisions. In this study, it is aimed to reveal the relations between brand perception, price awareness and purchasing behavior within the scope of consumers' perception of economic crisis on the axis of the mobile phone sector. The study was carried out on a total of 379 education sector employees working in schools and institutions affiliated to the Karabuk Provincial Directorate of National Education. Questionnaire method was preferred to collect data within the scope of the research. Questionnaires were administered via e-mail. Regression analysis was used to test the hypotheses created within the scope of the study. As a result of the analyzes carried out, it was determined

* Bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Hilal Uygurtürk'ün danışmanlığında Bilal İnce tarafından Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Girişimcilik Anabilim Dalı'nda hazırlanan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

that the perception of the economic crisis did not affect the brand perception of the consumers negatively and the price consciousness positively. In the study, it was also determined that brand perception has a positive effect on purchasing. In addition, it has been determined that price awareness has a negative effect on purchasing.

Keywords: Brand Perception, Economic Crisis Perception, Purchasing, Price Awareness.

GİRİŞ

Tüketicilerin farklı ihtiyaçlarını karşılamak için birçok marka alternatifi bulunmakta ve bu markalar arasından tüketicilerin tercih yapması gerekmektedir. Söz konusu tercih aşamasında tüketiciler pek çok dış faktörün etkisinde kalmaktadırlar. Satın alma kararlarını etkileyen ilgili faktörlerin ortaya konması hem işletmeler hem de tüketiciler açısından önem arz etmektedir.

Ekonomik krizler, tüketicilerin kararlarını etkileyen faktörlerden biri olarak değerlendirilebilir. Kriz ortamında tüketiciler, temel ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde en uygun, en doğru ürünleri ve markaları tercih etmektedirler. Bu süreçte işletmeler ise marka değerlerini ve müşteri devamlılığını sürdürebilmek adına uygun pazarlama stratejileri geliştirmektedirler.

Kriz kavramı, ansızın meydana gelen veya belirli bir süre zarfında gerçekleşen ve hemen çözüme kavuşturulması için çaba sarf edilmesi gereken bir sorun olarak ifade edilmektedir. İşletmeler açısından kriz ise işletmenin sıradan ve günlük faaliyetlerini tutarsız hale getiren önemli bir belirsizlik sürecidir. Bu süreç işletmelerin belirlenen hedeflerinde sapmalara sebebiyet veren, acil çözüm bulunması gereken, verilecek olan tepkime sürecini minimuma indiren ve karar merkezini çıkmaza sürükleyen bir süreçtir (Sayılı ve Uyanık, 2012: 240).

Yaşanan önemli kriz durumlarından biri olan ekonomik kriz, ekonomide birdenbire ve umulmadık bir biçimde beliren olayların, makro bakımdan ülke ekonomisini, mikro bakımdan ise işletmeleri kayda değer anlamda etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarması olarak ifade edilebilir (Karacan, 1996: 240). Buna göre üretim düşüşünde, işletmelerde ani küçülmelerde ve işten çıkarmalarda, iflaslarda, finansal piyasaların hızla gerilemesinde, fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen ani dalgalanmalarda ekonomik kriz en belirgin şekilde etkisini göstermektedir (Sayılı ve Uyanık, 2012: 240). Ekonomik krizlerin ortaya çıkardığı olumsuz durum kişilerin algılarında da önemli değişikliklere yol açabilmektedir. İçinde bulundukları durum sebebiyle kararsızlık yaşayan ve risklerden uzak durmaya çalışan kişiler, para harcamaktan uzak durmayı seçebilmektedirler. Bu durum ise ekonomik döngüyü daha çok çıkmaza sokmaktadır (Bakan vd., 2011: 4).

Söz konusu ekonomik kriz algısında sosyal, psikolojik, demografik ve kültürel faktörler tüketicilerin satın alma kararlarına yön veren etkenler olarak sıralanabilir. Tüketicilerin satın alma kararları, yaşanan kriz şartlarından sonra bile eski alışkanlıklarına dönemeyecek şekilde değişmekte ve şekil alabilmektedir.

Bu çalışmada, ekonomik kriz algısı, marka algısı, fiyat bilinci ve satın alma arasındaki ilişkilerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda ekonomik kriz algısının marka algısı ve fiyat bilinci üzerindeki etkisi ile marka algısı ve fiyat bilincinin satın almaya etkisi araştırılmıştır. Çalışmada herkes tarafından kullanılan, satın alma maliyeti gittikçe artan ve buna bağlı olarak satın alma karar aşamasında tüketicileri daha çok düşünme ve araştırmaya sevk ettiği için mobil telefon sektörü araştırma kapsamına alınmıştır.

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Ekonomik kriz dönemlerinde tüketicilerin satın alma davranışlarına ilişkin farklı araştırmacılar tarafından ve farklı dönemlerde gerçekleştirilen araştırmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Bayraktaroğlu (2004) Türkiye'deki ekonomik krizin çamaşır yıkama deterjanı tercih etmedeki etkilerini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmada markayla ilgili olarak, pazar markalarını kullananların sayısının azaldığı, buna karşın özel markalı ve açıkta satılan markasız deterjanları tercih edenlerin sayısının artış gösterdiği ifade edilmiştir. Zurawicki ve Braidot (2005) çalışmalarında Arjantinli orta sınıf tüketicilerin 2001-2002 ekonomik krizine tepkilerini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda indirimlerin, kriz derinleştikçe kademeli olarak gerçekleştiği, kültürel ürünlerin krizden daha çok etkilendiği, tüketimde mutlak düşüşün yanında bazı ürünlerin tamamen piyasadan silindiği tespit edilmiştir. Grundey (2009), ekonomik kriz

dönemlerinde işletmelerin yapması ve yapmaması gereken pazarlama faaliyetlerini analiz etmeye çalışmıştır. Günümüzde tüketicilerin her zamankinden daha fazla fiyata duyarlı, markaya daha az bağlı olduğunu belirten Grundey, amaçlara ulaşmada farklı pazarların farklı pazarlama eylemleri gerektirdiğini, ancak yaşanan fiyat savaşlarının ekonomik kriz dönemlerinde özellikle iyi bilinen ve yerleşik olan markalar için bir çözüm olmadığını ifade etmiştir. Amalia ve Ionut (2009) çalışmalarında, ekonomik kriz bağlamında tüketicilerin tepkilerini ve davranışlarını riskten kaçınma ve risk algısı faktörlerini dikkate alarak nasıl değişim gösterdiklerini vurgulamaya çalışmışlardır. Araştırmacılar tüketicilerin ekonomik kriz benzeri zor durumlar karşısında farklı algılara sahip olduklarını ve bu nedenle krizin olumsuzlukları karşısında farklı davranışlar sergilediklerini ifade etmişlerdir.

Marangoz ve Uluyol (2010), küresel ekonomik krizin tüketicilerin tasarruf ve harcama eğilimlerine etkilerini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda ekonomik krizlerde tüketici davranışlarının kayda değer biçimde farklılaştığı ve harcamaların azalarak tasarrufların arttığı ve mecburi olmayan tüketimlerin ya hiç yapılmadığı ya da elden geldiğince ertelendiği ifade edilmiştir. Hüsnüoğlu ve Güler (2010) araştırmalarında global ekonomik krizin Giresun'daki tüketici davranışları üzerindeki durumunu incelemişlerdir. Araştırma sonucunda tüketicilerin kriz sırasında tüketim bileşimlerini değiştirdikleri ve ucuz marka tercihinde artış meydana geldiği ifade edilmiştir. Claudiu-Cătălin (2011) araştırmasında ekonomik krizin küresel markaların değeri üzerindeki etkisini ampirik olarak incelemiştir. Çalışma sonucunda ekonomik kriz gibi makroekonomik olayların mutlaka marka değerini etkilemediğini, ancak bireysel markaların büyümesi ve gelişmesi üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu ifade edilmiştir.

Mansoor ve Jalal (2011) çalışmalarında küresel ekonomik krizin Bahreynli tüketiciler üzerindeki etkisini araştırmayı, bu soruna ilişkin algılarını ve bunun sonucunda tüketim davranışlarının değişip değişmediğini araştırmayı amaçlamışlardır. Çalışmada ankete katılanların çoğunluğu finansal krizin farkında olduklarını ve bunun kendi tüketimlerini etkilediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca durgunluk döneminde birçok tüketicinin harcamalarını kısmak zorunda kalacağı, ancak bu kısıntının nasıl ve ne kadar olacağı ise marka ve kategoriye göre büyük ölçüde farklılık göstereceği ifade edilmiştir. Sharma ve Sonwalkar (2013) çalışmalarında küresel ekonomik krizde tüketici satın alma davranışındaki değişen eğilimleri belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmacılar ekonomik krizin hem planlı hem de plansız satın alma davranışını etkileyen genel tüketici satın alma davranışına önemli etkide bulunduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca çalışmada, tüketicilerin sadece satın alma şeklinin değil, özellikle ne satın aldıkları ve neden satın aldıklarının da kayda değer biçimde değiştiği ifade edilmiştir. Drewniak ve Karaszewski (2016) çalışmalarında işletmelerin kötüleşen ekonomik durum koşullarında markalarının değerini korumak veya güçlendirmek için kullandıkları modern pazarlama araçlarını ortaya koymayı amaçlamışlardır. Araştırmacılar durgunluğun bazı işletmeler için markaya yatırım yapmak için iyi bir zaman olabileceğini öne sürmüşlerdir. Ayrıca rekabet koşullarının işletmeleri olumlu bir marka imajı oluşturmak için daha modern pazarlama teknikleri kullanmaya zorladığını ifade etmişlerdir.

METODOLOJİ

Araştırma kapsamında verileri toplamak için anket yöntemi tercih edilmiştir. Anketler elektronik posta aracılığıyla uygulanmıştır. Ankette yer alan 5'li likert ölçeği oluşturulurken kriz algısı boyutu için kullanılan 4 ifade Bizarrias vd. (2017) çalışmalarından; genel marka algısı boyutu için kullanılan 4 ifade Yoo ve Donthu (2001) çalışmalarından; fiyat bilinci boyutu için kullanılan 5 ifade Hansen (2013) çalışmasından ve son olarak satın alma davranışına ilişkin kullanılan 5 ifade Bizarrias vd. (2017) çalışmalarından alınmış ve çalışma konusuna uyarlanmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Karabük İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı okul ve kurumlarda çalışan 3.500 personel, yapılan çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Evren içerisinde yer alan bütün personele ulaşmanın zorluğu nedeniyle kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kullanılan yönteme göre 3.500 kişilik ana kütleyi %5'lik hata payıyla temsil eden en düşük örneklem büyüklüğü 346 kişi olarak belirlenmiştir (Altunışık vd., 2005:127; Sekaran ve Bougie, 2016:263-264). Bu çerçevede kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenen 379 kişi üzerinde anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırma yapılırken gönüllülük esas alınmış ve kişilere uygulanan anket ile yapılan araştırma hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

Araştırmanın Hipotezleri

Yapılan araştırmalarda, kriz algısının hâkim olduğu ekonomilerde tüketicilerin fiyat konusunda hassas olduğu ve markalara olan sadakatlerinin de minimum seviyeye gerilediği ifade edilmiştir (Grundey, 2009; Drewniak ve Karaszewski, 2016; He ve Ran 2015). Bir başka araştırmada ise yaşanılan kriz algısında tüketicilerin alışkanlıklarını değiştirdiği ve bazı harcama kalemlerinde farklılaşmalar olurken bazılarında ise hiç değişme yaşanmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca tüketicilerin ucuz marka tercihinin arttığı ifade edilmiştir (Hüsnüoğlu ve Güler, 2010). Bu bağlamda, araştırmada test edilecek birinci hipotez aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

H1: *Ekonomik kriz algısı, tüketicilerde oluşan marka algısını olumsuz yönde etkilemektedir.*

Kriz algısında tüketiciler öncelikli olarak düşük fiyatlı ürünleri tercih etmektedirler (Viviani, 2012). Tüketiciler yaşadıkları kriz algısında güvensizlik, önünü görememe ve gelecek kaygısı gibi bir takım psikolojik duyguların etkisi altında kalmaktadırlar. Bu durum tüketicilerin satın alma eylemlerinde temkinli davranmalarına yol açmaktadır. Tüketiciler daha seçici davranmakta ve uygun fiyatlı mallara yönelmektedirler (Yürük, 2010). Bu bağlamda, araştırmada test edilecek ikinci hipotez aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

H2: *Ekonomik kriz algısı, tüketicilerde oluşan fiyat bilincini olumlu yönde etkilemektedir.*

Tüketiciler satın alma sürecinde bir ürüne ne kadar ödeyeceklerine ve ürünün hangi kalitede olması gerektiğini fiyata bakarak karar vermektedirler. Fiyat, kalitenin belirleyicisi olarak algılanmaktadır. Yüksek fiyat yüksek kalite, düşük fiyat düşük kalite şeklinde kabul edilebilmektedir (Meredith ve Maki, 2001). Bu bağlamda, araştırmada test edilecek üçüncü hipotez aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

H3: *Marka algısı satın almayı olumlu yönde etkilemektedir.*

Tüketicilerin gerçekleştirecekleri satın alma eyleminde fiyat bilinci demografik özelliklere göre farklılık gösterebilmektedir. Kadınlar erkeklere oranla benzer ürünler arasında daha çok fiyat karşılaştırması yapmaktadırlar. Tüketicinin yaşı ve medeni durumu da fiyat bilinci üzerinde etkili olabilmektedir (Akman Ulutürk, 2004). Fiyat bilincine sahip olan tüketiciler satın almada özellikle düşük fiyatı ödemeye odaklanmaktadırlar. Fiyat, tüketicinin satın alma davranışında önemli bir veri ve belirleyicidir. Tüketiciler, pek çok vaziyette ürünün fiyatını dikkate alarak satın alıp almayacağına yönelik kararlarını vermektedirler (Yaraş, 2008). Bu bağlamda, araştırmada test edilecek dördüncü hipotez aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

H4: *Fiyat bilinci satın almayı olumsuz yönde etkilemektedir.*

Bu kapsamda hipotezlere bağlı olarak oluşturulan model Şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

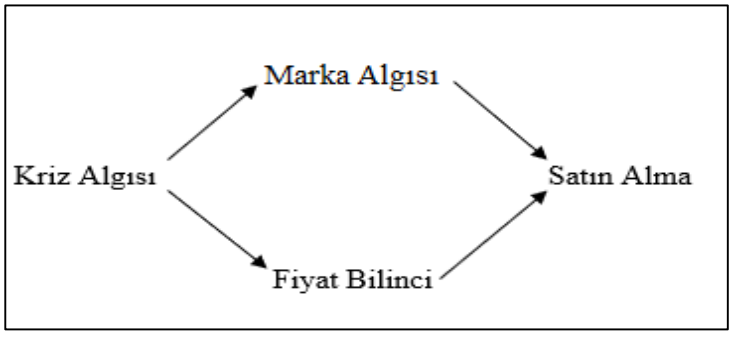

Güvenirlik Analizi

Çalışmada öncelikle kullanılan ölçeğin güvenirliğinin tespit edilmesi için güvenirlik analizi gerçekleştirilmiştir. Güvenirlik değerleri, ölçekte yer alan alt boyutlara ilişkin hesaplanan Cronbach Alfa (α) istatistiğinin hesaplanması ile belirlenmiştir. Elde edilen güvenirlik değerleri Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Güvenirlik Analizi Bulguları

Ölçek	İfade Sayısı	Cronbach Alfa (α)
Kriz Algısı	4	0,890
Marka Algısı	4	0,873
Fiyat Bilinci	5	0,714
Satın Alma	5	0,938

Tablo 1 incelendiğinde, kriz algısı ölçeği için güvenirlik 0,890, marka algısı ölçeği için güvenirlik 0,873, fiyat bilinci ölçeği için güvenirlik 0,714 ve satın alma ölçeği için güvenirlik 0,938'dir. Buna göre, bütün ölçekler için tespit edilen söz konusu değerlerin 0,70'in üzerinde olması güvenirliği ortaya koymaktadır (Nunnally ve Bernstein, 1994: 265).

BULGULAR ve DEĞERLENDİRMELER

Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcıların demografik bilgilerinin dağılımı Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Değişken	Kategori	Frekans (N)	%
Cinsiyet	Kadın	133	35,1
	Erkek	246	64,9
Yaş	30 yaş ve altı	57	15,0
	31-40 yaş arası	159	42,0
	41-50 yaş arası	122	32,2
	51 yaş ve üstü	41	10,8
Unvan	Müdür/Müdür Yrd.	83	21,9
	Mühendis	175	46,2
	Şef/Memur	45	11,9
	Teknisyen/Tekniker	13	3,4
	Diğer	63	16,6
Medeni Durum	Evli	321	84,7
	Bekar	58	15,3
Eğitim Durumu	Önlisans	59	15,6
	Lisans	264	69,7
	Yüksek Lisans	46	12,1
	Doktora	10	2,6
Aylık Kazanç	3.000 TL ve altı	18	4,8
	3.001-4.000 TL arası	54	14,2
	4.001-5.000 TL arası	157	41,4
	5.001 TL ve üstü	150	39,6
Kullanılan Akıllı Telefon	IPhone	60	15,8
	Samsung	124	32,7
	Huawei	89	23,5
	Xiaomi	42	11,1
	Oppo	9	2,4
	Diğer	55	14,5
Telefon Değiştirme Sıklığı	1-3 yıl	43	11,3
	4-6 yıl	260	68,6
	7-9 yıl	76	20,1
TOPLAM		**379**	**100**

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların %64,9'u erkek ve daha çok 31-40 yaş aralığında (%42) olduğu görülmektedir. Unvanlara göre dağılım incelendiğinde ise mühendis olanlar %46,2 ile ilk sırada yer almaktadır. Katılımcıların büyük oranda (%84,7) evli olduğu görülmektedir.

Eğitim durumuna bakıldığında yine büyük kısmının (%69,7) lisans mezunu olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların aylık kazançlarına bakıldığında 4.001-5.000 TL geliri olanlar (%41,4) ile 5.001 TL ve üstü (%39,6) geliri olanların çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmaya katılanların sahip oldukları akıllı telefonların markalarına göre Samsung marka telefon kullananların oranı %32,7 ile ilk sırada yer almaktadır. Telefon değiştirme sıklığı incelendiğinde ise telefonlarını 4-6 yıl süre ile değiştiren 260 katılımcı (%68,6) çoğunluğu oluşturmaktadır.

Betimsel İstatistikler

Araştırmada elde edilen verileri özetlemek ve açıklamak için betimsel istatistik yolu kullanılmıştır. Bu yöntem sırası ile toplama (çerçeve oluşturma), sınıflama (verilerin işlenmesi), çözümleme (bulguların tanımlanması) ve yorumlama aşamalarından oluşur (Altunışık vd., 2005: 258). Betimsel istatistikler, standart sapma ve veri ortalamalarını gösterdiği için verilerin özetlenmesinde sıklıkla kullanılmaktadır.

Piyasalarda gerçekleşen ekonomik krizler sonucunda, tüketicilerde oluşun algıya ait istatistiki bilgiler Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Kriz Algısı Ölçeği Betimleyici Değerleri

Kriz Algısı Ölçek İfadeleri	Ort.	SS.	Ölçek Ort.	Ölçek SS.
1)Ekonomik kriz beni etkileyebilir.	4,158	1,027	**4,100**	**0,911**
2)Ekonomik krizin hayatıma etkisi vardır.	4,261	0,947		
3)Ekonomik kriz genel olarak kararlarımı etkiler.	3,955	1,129		
4)Ekonomik krizin beni etkilediğini düşünüyorum.	4,026	1,093		

N=379; Ort=Ortalama, SS.=Standart sapma

Tablo 3'e göre gerçekleşen ekonomik kriz sonucunda tüketicilerde oluşan kriz algısının seviyesini tespit etmekte yararlanılan ifadelerde en yüksek ortalamaya 2 numaralı (Ort=4,261), en düşük ortalamaya ise 3 numaralı (Ort=3,955) ifadenin sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte gerçekleşen ekonomik kriz sonucunda tüketicilerde oluşan kriz algısına ait genel ortalama incelendiğinde, araştırmaya katılan kişilerdeki kriz algısının orta seviyenin oldukça üzerinde (Ort=4,100) olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların satın almayı tercih ettikleri markalara karşı algılarının seviyesini tespit etmekte yararlanılan ifadelerin istatistiki bilgileri Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Marka Algısı Ölçeği Betimleyici Değerleri

Marka Algısı Ölçek İfadeleri	Ort.	SS.	Ölçek Ort.	Ölçek SS.
1) Benzer olsalar bile diğer markalar yerine favori markamı satın almak mantıklıdır.	3,192	1,377	**3,261**	**1,174**
2) Başka bir marka favori markamla aynı özelliklere sahip olsa bile, favori markamı satın almayı tercih ederim.	3,160	1,430		
3) Favori markam kadar iyi başka bir marka varsa, yine de favori markamı satın almayı tercih ederim.	2,947	1,415		
4) Başka bir marka favori markamdan hiçbir şekilde farklı değilse, favori markamı satın almak daha akıllıcadır.	3,751	1,350		

N=379

Tablo 4 incelendiğinde, tüketicilerin satın aldıkları markalara ilişkin algı seviyelerini tespit etmekte kullanılan ifadelerin içerisinde en yüksek puan ortalamasına 4 numaralı (Ort=3,751) ifade sahip olurken, en düşük puan ortalamasına da 3 numaralı (Ort=2,947) ifade sahip olmuştur. Buna ek olarak marka algısı ölçeğine ait genel ortalamanın 3,261'lik değer ile orta seviyenin az üzerinde olduğu görülmektedir.

Tüketicilerin fiyat bilinci seviyesini tespit edebilmek amacıyla yararlanılan ölçek ifadelerinin istatistiki bilgileri Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Fiyat Bilinci Ölçeği Betimleyici Değerleri

Fiyat Bilinci Ölçek İfadeleri	Ort.	SS.	Ölçek Ort.	Ölçek SS.
1) Daha düşük fiyatlar bulmak için ekstra çaba göstermeye istekli değilim.	2,292	1,283		
2) Düşük fiyatlardan yararlanmak için birden fazla mağaza gezerim.	3,538	1,411		
3) Düşük miktarlarda elde edilen tasarruf, genellikle zaman ve çabaya değmez.	2,406	1,301	**2,500**	**0,885**
4) Düşük fiyatları bulmak için bir dükkan daha fazla gezmem.	2,110	1,234		
5) Düşük fiyatları bulmak için harcanılan zaman genellikle çabaya değmez.	2,153	1,246		

N=379

Tablo 5 incelendiğinde, en yüksek ortalama puana sahip ölçek ifadesinin 2 numaralı (Ort=3,538), en düşük ortalama puana sahip ölçek ifadesinin ise 4 numaralı (Ort=2,110) ifade olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte fiyat bilinci ölçeğine ait genel ortalama incelendiğinde, araştırmaya katılan kişilerin satın alma eylemi gerçekleştirme zamanlarındaki fiyat bilincinin orta (Ort=2,500) seviyede olduğu görülmektedir.

Tüketicilerin satın alma seviyelerinin tespiti için yararlanılan ölçek ifadelerinin istatistiki bilgileri Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Satın Alma Ölçeği Betimleyici Değerleri

Satın Alma Ölçek İfadeleri	Ort.	SS.	Ölçek Ort.	Ölçek SS.
1) Favori markamı satın alma niyetim vardır.	3,432	1,248		
2)Muhtemelen favori markamı satın almaya devam edeceğim.	3,197	1,330		
3) Favori markamı tavsiye ederim.	3,614	1,168	**3,448**	**1,108**
4) Favori markamı satın almak iyi bir karardır.	3,498	1,187		
5) Favori markamı satın almak istiyorum.	3,496	1,256		

N=379

Tablo 6'daki bilgilere göre en yüksek puan ortalamasına sahip ifadenin 3 numaralı (Ort=3,614), en düşük puan ortalamasına sahip ifadenin ise 2 numaralı (Ort=3,197) olduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak satın alma ölçeğinin genel ortalaması 3,448 olarak tespit edilmiştir. Bu durum ankete katılanların satın alma algılarının orta seviyenin biraz üzerinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Hipotez Testleri

Bu çalışmada, ekonomik kriz algısında marka algısı ve fiyat bilincinin satın alma eylemi üzerindeki etkisini belirleyebilmek için regresyon modelleri oluşturulmuştur. Modellerde, demografik faktörler kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır.

Ekonomik kriz algısında hissedilen marka algısının tüketicilerin satın alma istekleri üzerindeki etkisini belirlemek için oluşturulan regresyon modeli sonuçları Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7. Kriz Algısı – Marka Algısı İlişkisi

	Bağımlı Değişken Marka Algısı
Kontrol Değişkenleri	
Cinsiyet	0,060
Yaş	0,057
Medeni Durum	0,074
Eğitim Durumu	-0,040
Unvan	-0,082
Aylık Kazanç	0,004
Bağımsız Değişken	
Kriz Algısı	**0,123***
F Değeri	**1,870**
R^2	**0,034**
Düzeltilmiş R^2	**0,016**

*p<0,05; **p<0,01; N=379

Birinci hipotez, ekonomik kriz algısı ile marka algısı arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Regresyon analizi sonucunda ekonomik kriz algısının, marka algısı üzerinde olumlu yönde etkisinin olduğu belirlenmiştir (H_1:β=0,123, p<0,05). Gerçekleştirilen literatür taramasında tüketicilerin kriz algısı dönemlerinde güven duydukları markaları satın almayı bıraktıkları ve yerine daha uygun ikame mallara yöneldikleri tespit edilmiştir. Fakat yapılan bu çalışmada elde edilen bulgulara göre ekonomik kriz algısında dahi tüketicilerin güven duydukları markaları satın almaya devam edecekleri ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, H1 hipotezi *"ekonomik kriz algısı, tüketicilerde oluşan marka algısını olumsuz yönde etkilemektedir*" reddedilmiştir.

Ekonomik kriz algısında oluşan fiyat bilincinin tüketicilerin satın alma istekleri üzerindeki etkisini belirlemek için oluşturulan regresyon modeli sonuçları Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8. Kriz Algısı – Fiyat Bilinci İlişkisi

	Bağımlı Değişken Fiyat Bilinci
Kontrol Değişkenleri	
Cinsiyet	-0,093
Yaş	-0,063
Medeni Durum	-0,009
Eğitim Durumu	-0,029
Unvan	-0,036
Aylık Kazanç	-0,007
Bağımsız Değişken	
Kriz Algısı	**-0,142****
F Değeri	**3,414****
R^2	**0,061**
Düzeltilmiş R^2	**0,043**

*p<0,05; **p<0,01; N=379

İkinci hipotez, ekonomik kriz algısı ile fiyat bilinci arasındaki ilişkiyi esas almaktadır. Analiz sonucunda ekonomik kriz algısının, fiyat bilinci üzerinde olumsuz yönde etkisi olduğu belirlenmiştir (H_2:β=-0,142, p<0,01). Gerçekleştirilen literatür taramasına göre tüketicilerin tasarruf etmeye yönelik olarak kriz algısı dönemlerinde fiyatı daha uygun ikame ürünleri satın almayı tercih etmeleri beklenmektedir. Diğer bir ifadeyle kriz algısı tüketicilerde olumlu yönde etki ortaya çıkarmalıdır. Fakat çalışmada, ekonomik kriz algısında tüketicilerin almak istedikleri ürünlerin fiyatlarına çok önem vermeden satın alma eylemlerine devam edecekleri belirlenmiştir. Dolayısıyla, *"ekonomik kriz algısı, tüketicilerde oluşan fiyat bilincini olumlu yönde etkilemektedir*" şeklinde oluşturulan H2 hipotezi reddedilmiştir.

Tüketicilerdeki marka algısı ve fiyat bilincinin, kriz algısında satın alma isteği üzerindeki etkisini belirlemek için oluşturulan regresyon modeli sonuçları Tablo 9'da gösterilmektedir.

Tablo 9. Marka Algısı– Fiyat Bilinci – Satın Alma İlişkisi

	Bağımlı Değişken Satın Alma
Kontrol Değişkenleri	
Cinsiyet	0,028
Yaş	-0,043
Medeni Durum	0,009
Eğitim Durumu	0,062
Unvan	-0,013
Aylık Kazanç	0,006
Bağımsız Değişken	
Marka Algısı	**0,717****
Fiyat Bilinci	**-0,112***
F Değeri	**54,285****
R^2	**0,540**
Düzeltilmiş R^2	**0,530**

*p<0,05; **p<0,01; N=379

Üçüncü hipotez, marka algısının satın alma üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Analiz sonucunda marka algısının, satın alma üzerinde olumlu yönde etkisinin bulunduğu belirlenmiştir (H_3:β=0,717, p<0,01). Elde edilen bulgular sonucunda, ekonomik kriz algısında marka algısı arttıkça tüketicilerin satın alma davranışlarında da olumlu yönde değişiklikler meydana gelmektedir. Dolayısıyla, *"Marka algısı satın almayı olumlu yönde etkilemektedir*" şeklinde oluşturulan H3 hipotezi kabul edilmiştir.

Çalışmada dördüncü hipotez, fiyat bilincinin satın alma eylemi üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Gerçekleştirilen regresyon analizinde fiyat bilincinin, satın alma üzerinde olumsuz yönde etkisinin bulunduğu belirlenmiştir (H_4:β=-0,112, p<0,05). Elde edilen bulgular sonucunda ekonomik kriz algısında tüketicilerin fiyat bilinci artarken satın alma eylemleri azalmaktadır. Dolayısıyla, "*Fiyat bilinci satın almayı olumsuz yönde etkilemektedir*" şeklinde oluşturulan H4 hipotezi kabul edilmektedir.

SONUÇ

Ekonomik kriz ortamında tüketicilerde bir güven bunalımı oluşabilmektedir. Bu durum tüketicilerin markalara olan güvenlerinde düşüşe yol açabilmektedir. Ayrıca ekonomik kriz zamanlarında tüketicilerin fiyat bilinçlerinin en üst seviyeye çıkması beklendiğinden her zaman tercih edilen markaların tekrar satın alınmalarında imkansızlıklar ve/veya isteksizlikler olabilmektedir.

Bu çalışmada, ekonomik kriz algısının marka algısı ve fiyat bilinci üzerindeki etkisi ile marka algısı ve fiyat bilincinin de satın almaya etkisinin olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma mobil telefon sektörünü kapsamakla birlikte Karabük İli İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı okul ve kurumlarda görevli bulunan toplam 379 eğitim sektörü çalışanı üzerine gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada üç ayrı regresyon modeli kurulmuş ve hipotezler test edilmeye çalışılmıştır. Regresyon modellerinde çalışmaya katılan kişilerin demografik bilgileri kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Birinci hipotez kapsamında modelde ekonomik kriz algısının marka algısı üzerinde anlamlı etkisinin olup olmadığına bakılmıştır. Ekonomik kriz algısında, tüketicilerde oluşan marka sadakatinin geçici süre ile ortadan kalkması ve tüketicilerin ikame mallara yönelmeleri beklenmektedir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda ekonomik kriz algısının tüketicilerin marka algısını olumsuz yönde etkilemediği belirlenmiştir. Bu durum tüketicilerin güven ve sadakat duydukları markaları satın almaya devam edeceklerini göstermektedir.

Oluşturulan ikinci regresyon modeliyle kriz algısının fiyat bilinci üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Ekonomik kriz algısının tüketicilerde oluşturduğu fiyat bilinci sayesinde, tüketicilerin fiyatları daha uygun olan malları tercih etmeleri beklenmektedir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda ekonomik kriz algısının tüketicilerin fiyat bilincini olumlu yönde etkilemediği tespit edilmiştir. Söz konusu bu durumda, kriz algısında tüketicilerden fiyat konusunda araştırmacı ve seçici olmaları beklenirken, tüketicilerin fiyatları göz ardı etmeleri, kriz algısının tüketicilerin satın alma fikrinde herhangi bir değişiklik meydana getirmediğini göstermektedir.

Çalışmadaki üçüncü regresyon modelinde, marka algısı ve fiyat bilincinin, kriz algısında tüketicilerin satın alma isteği üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Gerçekleştirilen regresyon analizi sonucunda marka algısının, satın alma üzerinde olumlu yönde etkisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Buna göre ekonomik kriz algısında, marka algısı arttıkça, tüketicilerin satın alma davranışlarında da olumlu yönde değişiklikler meydana gelmektedir. Yine aynı regresyon modeli sonucuna göre fiyat bilincinin, satın alma üzerinde olumsuz yönde etkisinin bulunduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda ekonomik kriz algısında tüketicilerin fiyat bilinci artarken satın alma eylemlerinin azaldığı söylenebilir.

Ekonomik kriz ortamında tüketicilerin marka algısı ve fiyatı yüksek olan ürünlerin yerine ikame ürünler kullanması, bu ürünleri satın almayı bırakmaları veya en azından satın almayı ertelemeleri gerektiği düşünülmektedir. Ancak elde edilen sonuçlar tüketicilerin kriz ortamında dahi marka algısı yüksek olan ürünlerden vazgeçmediklerini göstermektedir. Elde edilen bu sonuç karşısında tüketicilerin satın alma kararlarından vazgeçmedikleri göz önünde bulundurularak, işletmelerin marka algısı yüksek olan ürünlerin yerine benzer kalitede yerli ikame malları üretmesi ve pazarlaması için teşvik edilmesine yönelik çalışmalar yapılabilir. Aynı zamanda tüketicilerin bilinçlendirilmesi ve tüketicilerde farkındalık yaratılmasına yönelik uygulamalarda gerçekleştirilebilir.

Ekonomik kriz algısı ve eğitim sektörü çalışanlarının birlikte ele alındığı çalışma sayısının kısıtlı olmasından dolayı kapsamı bakımından bu çalışmanın literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Belirtilmiş olan katkının yanında çalışmanın bazı kısıtları da bulunmaktadır. Çalışma sadece Karabük'te yapılmış, Karabük İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nde ve bağlı kurumlarında görevli olan personeli kapsamaktadır. Dolayısıyla, araştırma sonucunda ulaşılan bulgular, yalnızca bu çalışanlar için genellenebilmektedir. Diğer yandan, araştırmanın örneklem ve yöntem bakımı açısından sınırlılıkları olduğu ve bu sınırlılıkların gelecek dönemlerde yapılabilecek çalışmalar ile ortadan kaldırabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akman Ulutürk, S. (2004). Tüketicilerin fiyat bilinci üzerinde etkili olan faktörlere ilişkin bir inceleme. Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 46, 129-147.

Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2005). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı (4. Baskı). İstanbul: Avcı Ofset.

Amalia, P., & Ionut, P. (2009). Consumers' reaction and organizational response in crisis context. Annals of Faculty of Economics, University of Oradea, Faculty of Economics, 4(1), 779-782.

Bakan, İ., Akyüz, M., Eyitmiş, A. M., & Doğan, İ. F. (2011). Ekonomik krizin insan davranışları üzerine etkilerine yönelik Malatya'da bir alan çalışması. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1), 1-24.

Bayraktaroğlu, A. (2004). Türkiye'de yaşanan son ekonomik krizin tüketici satın alma davranışına etkileri: Çamaşır deterjanı üzerine bir uygulama. Öneri Dergisi, 6(21), 71-81.

Bizarrias, F. S., Ferreira, M. C. O., Silva, J. G., & Cucato, J. S. T. (2017). Brand value or discounts-the consumer purchase intent under the moderating influence of perception of political-economic crisis. Brazilian Journal of Marketing Research, Opinion and Media, 10(3), 297-312.

Claudiu-Cătălin, M. (2011). The Effect of the economic crisis on the value of global brands. Ovidius University Annals, Economic Sciences Series, XI(2), 879-883.

Drewniak, R., & Karaszewski, R. (2016). Brand management in a situation of an economic crisis: Methods of strengthening the brand value in the scope of emerging markets. Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics, 28(4), 743-758.

Grundey, D. (2009). Branding strategies during economic crisis: Avoiding the erosion. Economics & Sociology, 2(2), 9-22.

Hansen, H. (2013). Price consciousness and purchase intentions for new food products: The Moderating effect of product category knowledge when price is unknown. Journal of Food Products Marketing, 19(4), 237-246.

He, L., & Ran, Y. (2015). The Correlation of brand equity and crisis: A Review and directions for future research. Modern Economy, 6(3), 392-397.

Hüsnüoğlu, N., & Güler, A. (2010). Krizin tüketim harcamaları üzerindeki etkisi: Giresun İli uygulaması. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 29(2), 197-226.

Karacan, A. İ. (1996). Bankacılık ve kriz. İstanbul: Finans Dünyası Yayınları.
Mansoor, D., & Jalal, A. (2011). The Global business crisis and consumer behavior: Kingdom of Bahrain as a case study. International Journal of Business and Management, 6(1), 104-115.
Marangoz, M., & Uluyol, O. (2010). Küresel ekonomik krizin tüketicilerin harcama ve tasarruf eğilimleri üzerine etkilerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 45, 82-96.
Meredith, L., & Maki, D. (2001). Product cannibalization and the role of prices. Applied Economics, Taylor & Francis Journals, 33(14), 1785-1793.
Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). Psychometric theory. New York: McGraw-Hill Inc.
Sharma, V., & Sonwalkar, J. (2013). Does consumer buying behavior change during economic crisis? International Journal of Economics & Business Administration, I(2), 33-48.
Sayılı, M., & Uyanık, M. (2012). Küresel ekonomik kriz ve etkileri: Tokat İli merkez ilçe gıda sanayi örneği. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), 239-250.
Sekaran, U., & Bougie, R. (2016). Research methods for business: A Skill-Building approach (7. Baskı). Chichester: Wiley.
Viviani, D. (2012). Brand faithfulness and economic crisis. Brand and quality are important but price counts for more. Italian Sociological Review, 2(3), 163-175.
Yaraş, E. (2008). Tüketicilerin fiyat algılamalarına yönelik bir araştırma. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 8(15), 281-300.
Yoo, B., & Donthu, N. (2001). Developing and validating a multidimensional consumer-based brand equity scale. Journal of Business Research, 52(1), 1-14.
Yürük, P. (2010). Kriz dönemlerinde tüketicilerin satın alma davranışlarındaki değişiklikler: Edirne İlinde bir uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
Zurawickia, L., & Braidot, N. (2005). Consumers during crisis: Responses from the middle class in Argentina. Journal of Business Research, 58(8), 1100-1109.

THE IMPACT OF GLOBAL ENVIROMENTAL PROBLEMS ON ECONOMIC DEVELOPMENT AND THE POSITIVE AND NEGATIVE ASPECTS OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL PROGRESS

KÜRESEL ÇEVRE SORUNLARININ EKONOMİK KALKINMA ÜZERİNE ETKİSİ VE BİLİMSEL VE TEKNİK İLERLEMENİN OLUMLU VE OLUMSUZ AVANTAJLARI

Farida Bilal gızı ALİYEVA

Social development economics and evaluation

ORCID ID: 0000-0002-8696-7540

ÖZET

Bilimsel ve teknik ilerleme geliştikçe, ekonomik gelişmede de olumlu gelişmelere tanık oluyoruz. Bu, bilimsel ve teknik ilerlemin sosyal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanmasında bir numaralı araç olarak görülmesine yol açmaktadır. Ekonomik ihtiyaçların karşılanmasında sanayi bölgelerine yeni teknolojilerin sağlanması vacib olmaqdadır.

Bu çalışma, modern çağda bilimsel ve teknik ilerlemenin çevre üzerindeki etkisini tartışmaktadır. Bilimsel ve teknik ilerlemenin gelişmesi, başta endüstriyel alanlar olmak üzere ekonomik alanların gelişmesine yol açmıştır. Araştırmalar, bilimsel ve teknik ilerlemenin hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir. Bu etkinin derecesinin belirlenmesi, ortaya çıkacak sorunların ortadan kaldırılmasını etkilemenin yanı sıra gelecekte sürdürülebilir ekonomik kalkınma açısından oldukça önemlidir.

Tarım, dünya ekonomisinin gelişmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bilimsel ve teknik ilerlemenin gelişimi, endüstrilerin gelişimine güçlü bir ivme kazandırarak tarımın rolünü keskin bir şekilde azalttı. Sanayi bölgelerine yeni teknolojilerin sağlanması doğrudan veya dolaylı olarak tarımın gelişimini olumsuz etkilemiş, verimli toprakların azalmasına, daha doğrusu sanayi bölgelerinin işgaline yol açmış, ayrıca geçici işçilerin veya gizli işsizliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu sorunu aşmak için Azerbaycan Cumhuriyeti'nde tarımın geliştirilmesi amacıyla iş stratejilerini içeren projeler hazırlanmaktadır. Konunun alaka düzeyi dikkate alınarak, araştırmanın temel amacı, mevcut sorunlara yönelik çözümlerin açıklığa kavuşturulması ve çevre korumanın ekonomik kalkınma üzerindeki etkisinin belirlenmesidir.

Açar sözlər: Çevre koruma, küresel çevre sorunları, ekonominin ekolojisi, çevre, sürdürülebilir kalkınma.

SUMMARY

As scientific and technical progress develops, we witness positive progress in economic development. This allows scientific and technical progress to be seen as the number one means of meeting social and economic needs. In order to meet economic needs, it is important to provide industrial zones with new technologies.

This study deals with the impact of scientific and technical progress on the environment in modern times. The development of scientific and technical progress has led to the development of economic fields, especially industrial fields. Studies show that scientific and technical progress has both positive and negative effects. Determining the degree of this impact is very important in terms of ensuring sustainable economic development, as well as affecting the elimination of future problems.

Agriculture occupies an important place in the development of the world economy. The development of scientific and technical progress, which gave a strong impetus to the development of industries, sharply reduced the role of agriculture. Supplying industrial zones with new technologies directly or indirectly

affected the development of agriculture, led to the reduction of fertile land, the occupation of more industrial zones, the creation of temporary workers or hidden unemployment.

To overcome this problem, projects containing business strategies for the development of agriculture in the Republic of Azerbaijan are being prepared. The main goal of the research is to clarify the ways of solving existing problems and determine the impact of environmental protection on economic development, taking into account the relevance of the topic.

Keywords: environmental protection, global environmental problems, ecology of economy, environment, sustainable development.

1. THE IMPORTANCE OF THE IMPACT MECHANISM OF GLOBAL ENVIRONMENTAL PROBLEMS ON ECONOMIC DEVELOPMENT

As the world economy evolves, initiatives and societies are created to solve global problems. The primary goal of these organizations is to reduce the impact of environmental problems on economic development in the world. As it is known, the world is faced with many constant problems in accordance with the development of scientific and technical progress. Some countries need material and moral support to solve these problems.

Numerous conferences have been held and many reports have been made on the positive and negative effects of the globalization process. Although there is disagreement about which of the global problems is more dangerous, environmental protection is considered to have received the most votes.

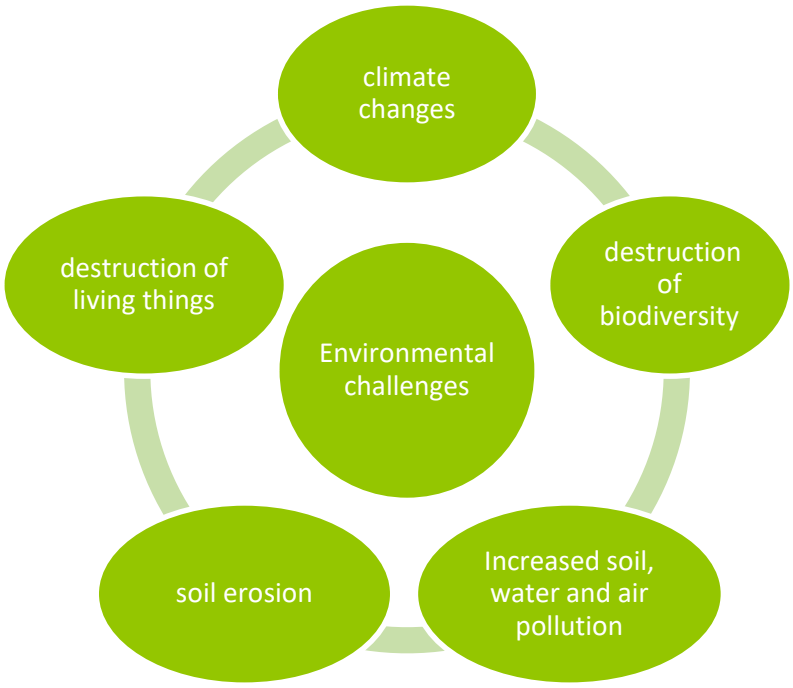

Figure 1.

Environmental problems and various environmental factors

Source: image compiled by the author.

Environmental problems are problems arising from changes in the structure and function of nature as a result of various ecological factors such as climate changes, destruction of biodiversity, increase in soil, water and air pollution, soil erosion, extinction of living things. These emerging problems have different indicators in different countries.

International organizations have been established in the world in order to eliminate many global environmental problems. One of these organizations is the Ecological Economy Association. The Ecological Economy Association was founded in 1989 and assists its member partners in matters of common interest by joining other organizations in the field of ecology, economics, regional ecology. To this end, the Association publishes a research journal, books, and other informative materials that help promote the research of environmental economists.[1]

The contribution of scientific and technical progress to the development of the world economic system is known by everyone. Thus, scientific and technical progress enables the industrial sector equipped with new technologies to create financial fluctuations in the market with the capital it has. It creates a financial crisis that begins in the world. All these processes affect macroeconomics.

Financial crises in the world have led to the emergence of global environmental problems, the solution of which is seen as one of the urgent problems of today. Scientific and technical progress has not had the same effect in all relevant fields. In this respect, it is necessary to examine both the negative and positive aspects of scientific and technical progress.

Environmental protection requires the elimination of problems that threaten the existence of the world. Today, the destruction of the biogenesis of the world's oceans, the destruction of fertile soils by industrial waste, the deformation of the soil, the acceleration of the desertification process and the depletion of the ozone layer have led to an increase in global warming. Warming up Such threats to the existence of the Earth create obstacles to peace and security around the world.

If we justify the causes and features of the globalization process, we will see that it is due to scientific and technical progress as the main causal factor. The globalization process is an unstoppable force affecting the world economy. If we take into account that the consequences of economic crises cause environmental problems, this system needs to be reconsidered.

By examining the proposed strategies for solving the problem of scientific and technical progress, environmental problems that cause economic stagnation can be eliminated. The interpretation of the constructive position of the Republic of Azerbaijan in solving both problems in this area shows that basic measures have been taken in this area in our country. Therefore, the analysis of the causes of the problem and the search for solutions to the problem are the results of the studies in this field.

In global ecological problems, our country's "ecological terrorism" policy, the ecology of the Republic of Azerbaijan, the destruction of Armenia's national gene pool have caused other problems. About Armenia's "ecological terrorism" policy, the World Health Organization, the UN, etc. Despite being discussed in international organizations, this problem started to be partially resolved after 44 days of war in the Republic of Azerbaijan. It should be taken into account that Armenia claimed land in Azerbaijan, occupied 20% of the territory of the republic and forced its people to leave their homeland. Cities and towns are in ruins, natural wealth is an illegal treasure. As a result of 44-day counter-attack operations, our state liberated our lands, which had been occupied for 28 years, from the enemy. Today, the Republic of Azerbaijan carries out restoration and reconstruction works on the lands liberated from occupation. Projects related to many problems are being developed in this area. In addition to all these problems, it is important to find a comprehensive solution to the global crises and their environmental dimension.

1.1. Place of the Republic of Azerbaijan in the Environmental Performance Index

In modern times, researchers predict new threats to the environmental problems we face globally. Scientists believe that air pollution, the discharge of wastewater into waterways, mismanaged waste, chemicals and greenhouse gases harm human health and deplete natural resources. It is inevitable that the problems caused by the threat of climate change will increase in the next 5-10 years.

Research in this area, carefully studied and methodologically calculated environmental indicators allow us to monitor trends, identify emerging pollution problems, measure the success of policy interventions, while at the same time deriving the highest possible return on our investments in environmental protection. The

[1] https://www.isecoeco.org/regional-societies/

implementation of environmental decisions is recommended to lead the countries of the world to a sustainable future.

The most efficient analysis in this area can be made with the help of the Environmental Performance Index. EPI 2022 – YEAR 3 compares, analyzes and understands the environmental performance of 180 countries, uses the latest data to rank these countries according to their environmental performance and compares these scores to the previous decade.[2]

Environmental Performance Index (EPI) 2022 Using the most advanced scientific findings, 40 performance indicators, the EPI ranks 180 countries according to their national efforts in environmental health protection and ecosystem care. In addition to each country's development indicator, it shows a table of countries' internationally determined sustainability targets for specific environmental issues. We see how important financial resources, good governance, human development index and regulatory quality are to improve the sustainability of the country.

High-index countries demonstrate a long-term development strategy with activities that protect environmental health, natural resources, biodiversity and habitat. While some countries leave their competitors behind with their economic indicators, some countries lag behind. The Environmental Performance Index relates world scores to country wealth. According to the Environmental Performance Index, Denmark ranked first in the 2022 ranking. Great Britain and Finland took 2nd and 3rd places.

Tablo 1.

2022 - Environmental Performance Index Results in the World Countries in the Province [2]

Denmark	77.90	14.90
United Kingdom	77.70	23.00
Finland	76.50	21.00
Malta	75.20	25.40
Sweden	72.70	15.80
Luxembourg	72.30	13.50
Slovenia	67.30	8.60
Austria	66.50	7.20
Sweden	65.90	8.20
Iceland	62.80	4.40

New indicators in the Environmental Performance Index methodology shed light on new environmental issues and identify worrying trends. It becomes easier to collect scientific data and predict analysis results. Based on the latest scientific understanding and environmental data, these indicators show that air quality degradation and toxic gas emissions will be serious problems in the near future. Therefore, in Table 1, India, Vietnam, Bangladesh and Pakistan are at the bottom of all countries in the 2022 Environmental Performance Index. Countries with a low Environmental Performance Index face a lack of financial resources to invest in environmental infrastructure, along with war and other sources of unrest.

In the Environmental Performance Index, the Republic of Azerbaijan ranks 104th out of 180 countries and its EPI is 38.60. Compared to other countries, it can be said that it has developed relatively in the last ten years.

[2] https://epi.yale.edu/epi-results/2022/component/epi

Table 2.

Environmental protection index of the Republic of Azerbaijan 1 with countries with close indicators [2]

Environmental protection index	
Bosnia and Herzegovina	39.4
Georgia	39.1
Azerbaijan	38.6
Guyana	38.5
Zambia	38.4
Uzbekistan	38.2
Thailand	38.1
Saudi Arabia	37.9
Nicaragua	37.7

As can be seen from the table, the environmental protection index of Azerbaijan was 58.10 for ecosystem services, 64.60 for tree cover loss, 29.00 for pasture loss and 48.60 for wetland loss. In contrast, Denmark leads the Environmental protection rating with a score of 77.7, scoring 0.3% higher than the UK.

Let us consider the statistics of specially protected areas in the Republic of Azerbaijan. This statistical analysis is based on the indicator of recent years. It should be noted that both analytical and comparative analysis do not cover the entire field. Research is needed as there are many problems with this area.

Table 3 Special protected areas km2 (Based on information of the Ministry of Ecology and Natural Resources) [3]

	2005	2010	2015	2018	2019	2020
Total spece of specially protected areas	6038.2	8807.7	8929.0	8929.0	8929.0	8929.9
Shares in the categories of the International Union for Conservation of Nature						
nature reserves and wildlife areas	33.3	23.7	23.4	13.5	13.5	13.5
national park	19.5	35.3	36.1	47.2	47.2	47.2
habitat/species management area	47.2	41	40.5	39.3	39.3	39.3
Total area as share of national territory, in percent	7.0	10.2	10.3	10.3	10.3	10.3

When we look at the table, we see that the total area of specially protected lands in the country increased by 2891.7 km 2 in 2020 compared to 2005. this growth is mostly observed in the growth of national parks in the country. In other words, this increase in 2020 compared to 2005 was 27.7%.

One of the main ecological problems in the republic is the destruction of arable land and the process of soil salinization. Failure to fully comply with agro technical rules, deforestation and ineffective use of irrigation water. The exploitation of mineral resources, especially during oil production, has caused soil pollution of 30,000 hectares.

It can also be mentioned as a result of the projects implemented by the government on ecology in our country. In addition, there is a demand for the elimination of environmental problems in order to develop the economy and improve the social and living standards of the population. In order to achieve economic development, both ecology and nature protection are necessary and efficient use of natural resources is one of the important factors.

We must not forget that natural resources are not infinite. Realizing environmental protection and ensuring the efficiency of the use of natural resources should be considered as one of the current issues. Environmental protection: Covers the country's water resources, atmospheric air, land resources, forest resources, fish resources and waste. Environmental protection legislation must be complied with.

[3] "Environment in Azerbaijan" Statistics compilation /2021, 140 p.

While global environmental issues create a demand for a global regulatory mechanism, it keeps in mind 3 main domain issues: climate change, urbanization, biodiversity conservation. Therefore, it is necessary to establish a general legislative mechanism.

Despite the implementation of many projects and measures in this field in our country, there is still a lot of work to be done in this field at the level of world standards. Technical and economic development has led to the extreme enrichment of a certain part of the world's population, while the other part remains in poverty and global environmental instability.

The fact that our country has rich natural resources gives us an advantage as a state. The ecological problems accumulated over the years as the main source of not getting the necessary results in this field are excessive environmental pollution. These environmental problems, which are currently in need of a solution, cause the lack of drinking water in Baku and other big cities, the pollution of water bodies including the Caspian Sea with all kinds of waste, and the emission of harmful gases to the environment. atmosphere exceeding the permissible limits from industrial centers, erosion of arable land, irregular collection of domestic waste from large-scale industry and residential areas, etc. such environmental problems are waiting to be solved.

Potentially sufficient water resources are insufficient to meet the drinking water needs of the population of the Azerbaijan Republic and the needs of agriculture. The reason for the emergence of this problem is explained by the inefficient use of water resources in many regions, especially in Absheron. The second reason is the absence of the water mains system, the failure of the water pipes and this leads to losses of up to 45-50% in drinking water.

To overcome this problem, the problem can be partially overcome by using new technological developments. Although it is appropriate to solve this problem with drinking water meters, the population in this area should be informed. This work is not carried out at any level in our republic. For this reason, domestic and industrial wastes discharged from neighboring states - Georgia and Armenia, as well as residential areas and industrial facilities of our republic - to the Kura and Araz rivers, the largest rivers of Azerbaijan, are among the problems that require solutions. .

In our age where scientific and technological innovations are developing, it is unacceptable not to use these technological devices. Therefore, the quality of the water treatment plants currently used is not satisfactory. Only 35 of the 75 cities of the Republic of Azerbaijan have water treatment plants equipped with only mechanical cleaning equipment. According to statistical data, the daily total domestic waste volume in Baku is 1.2 million. cubic/m is only 50% cleared.

The amount of harmful particles released into the atmosphere in our republic has varied in different periods. The lowest indicator in this area is after independence in 1990. The main reason for this is that many industrial establishments stopped their activities due to the deterioration of existing economic relations due to the transition period, and some enterprises reduced production and the amount of harmful substances released into the atmosphere decreased.

As it is known, there is a need to create a strong industrial potential for the development of our country's economy. So is there an idea how to develop strong industrial potential so that it does not have a negative impact on environmental protection? It can be thought that the Japanese model is more effective in the experience of developed countries in this field. Thus, the use of waste-free technology leads to a decrease in the problems that may arise in this area.

It should also be noted that most of the devices for trapping toxic gases at industrial enterprises operating in the republic do not meet the standards. The scientific solution of the problem that has arisen in the republic, which has a strong industrial potential, is an example of the effective use of scientific and technical technologies. For this: it should be considered more appropriate to replace the facilities in industrial enterprises with new ones.

2. DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC-TECHNICAL PROGRESS

The development of scientific and technical progress led to the development of the world economy. Analysis of the positive aspects shows that technological development, which has a long path of development, is

developing faster today. The application of scientifically proven experiments to production accelerated industrialization. It must be recognized that scientific and technical progress plays a special role in the development of humanity. The evolution of social production depends on the development of scientific and technical progress. The rapid development of productive forces was observed in separate periods. For example:

- the industrial revolution in Europe in the XVIII-XIX centuries;

- revolutionary breakthrough in the development of science and technology from the second half of the 20th century;

When we pay attention to other fields of science, we see that the scientific and technical revolution is a fundamental qualitative change that occurs in all applied science fields as a result of the application of scientific discoveries to production. It can be said with certainty that the scientific-technical revolution has transformed scientific work into a productive force.

The fact that the scientific-technical revolution covers all areas not only affects people, but also plays an important role in eliminating the problems that may arise in the future. This makes it possible to say that the acceleration of scientific and technical progress in the world has further expanded the relationship between science and production.

2.1. The positive and negative impact of scientific and technical progress on the economic development of global ecological problems.

The development of scientific and technical progress at the world level has led to great changes in both the political and economic spheres. The rapid development of scientific and technical progress, although aimed at progressive achievements, has caused humanity to face global problems.

It gave impetus to the beginning of the globalization or secularization process. Both the globalization process and scientific and technical progress cannot be stopped. Based on the research, it can be said that it is to prevent emerging and future problems, to prevent damages by taking preventive measures.

The problems that arise include environmental, medical, technological, etc. problem solving is required. All measures must be taken so that people can live normally in the world. In the solution of this problem, non-governmental organizations as well as scientific organizations work together to solve global environmental problems.

It is of great importance to examine the impact of global environmental problems on economic development. The task of solving this problem in our republic is carried out by the Haydar Aliyev Foundation, which was established in 2004 and operates in public status. The fund carries out projects in science, education, health, culture, ecology and other fields. At the same time, he managed to draw the attention of various international organizations to the solution of the country's problems. In this context, the foundation's cooperation with UNESCO, the highest cultural institution of the UN, is of great importance. His cooperation with this prestigious organization is not limited to a certain field, but also focuses on education, culture, science, health, inter - civilizational dialogue, gender balance, religious-ethnic tolerance, etc. included topics. Covers current issues. Various jointly organized international events, in addition to being beneficial for the solution of global problems, also have a positive effect on the formation of a positive image of our republic in the international arena. The Heydar Aliyev Foundation is actively involved in solving problems related to the rapid development of new technologies, bio and nanotechnologies, genetic engineering, atomic energy and medicine.

The globalization process requires the elimination of the borders of the world states and finding a common solution to the emerging problems. The problems faced by states in an increasingly common geography should be based on the protection of our common homeland, our world, based on the principle of peace and happiness among peoples.

The development of scientific innovations should serve to improve people's lives. Proper use of technology should serve this purpose. Therefore, the development of modern science and new technologies as a whole should be the protection of humanity and the improvement of people's well-being. In this area, the legal

framework needs to be strengthened to protect people from the negative consequences of scientific and technical progress.

Ecology-related problems are at the forefront of the problems that the world will face in the near future. There is a need to inform the Azerbaijani public about the essence of this problem. The rich climatic conditions and geographical location of the Republic of Azerbaijan allow it to produce its own quality and safe food products, fruits and vegetables. The demand for quality and safe fruit, vegetable and food products is increasing day by day all over the world. This creates a societal demand to prevent the importation of genetically modified products into the Azerbaijan market. For our country, this is important both for food safety and for the protection of the national gene pool in general.

If we generalize all this, we can conclude that it is necessary to take advantage of the possibilities of scientific and technical progress for the protection of the right to life and health. This will lay the groundwork for the rapid economic development of our republic and the development of our national gene pool.

In conclusion, it should be said that scientific and technical progress should serve to improve the well-being of mankind. It is important to use both legal and economic means in this area.

REFERENCE

1. https://epi.yale.edu/epi-results/2022/component/epi
2. https://heydar-aliyev-foundation.org/az
3. The reuse policy of European Commission documents is regulated by Decision 2011/833/EU (OJ L 330, 14.12.2011, p. 39).
4. https://www.isecoeco.org/regional-societies/
5. Gotelli, N. J., Ellison A.M. A primer of ecological statistics. Sinauer Associates, Inc., 2004. – 510 c.
6. Wooldridge J.M. Introductory Econometrics. A modern approach. 4th edition, Thompson South-Western, 2009
7. " "Environment in Azerbaijan" Statistics compilation /2021, 140 sayfa.
8. https://unstats.un.org/
9 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/
10. http://www.isecoeco.org/ - International Ecological Economy Association,
11. http://www.unep.org/ - UN Environment Programme,
12. http://www.umass.edu/landeco/teaching/ecodata/schedule/ecodata_schedule.html - textbook and a set of computational and analytical problems in biological statistics.

FOSİL VE YENİLENEBİLİR ENERJİ TÜKETİMİNİN ÇEVRESEL BOZULMA ÜZERİNDEKİ DOĞRUSAL OLMAYAN ETKİLERİ: TÜRKİYE İÇİN NARDL ANALİZİ BULGULARI

NONLINEAR EFFECTS OF FOSSIL AND RENEWABLE ENERGY CONSUMPTION ON ENVIRONMENTAL DEGRADATION: FINDINGS OF NARDL ANALYSIS FOR TURKEY

Kumru TÜRKÖZ

Arş.Gör.Dr., Balıkesir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,

Balıkesir, Türkiye.

ORCID NO: 0000-0002-0640-4212

ÖZET

Ekonomik aktivitenin önemli bir girdisi olan enerjinin hangi kaynaklardan sağlandığı çevresel kalite ve çevresel sürdürülebilirlik açısından kritik derecede önemlidir. Bu nedenle bu çalışmada; fosil yakıt kaynaklarına yüksek düzeyde bağımlı olan Türkiye'de 1970-2020 döneminde hem fosil hem de yenilenebilir (temiz) enerji tüketiminin çevresel bozulma üzerindeki asimetrik etkileri doğrusal olmayan otoregresif dağıtılmış gecikme (Non-linear Autoregressive Distributed Lag-NARDL) yaklaşımı ile araştırılmaktadır. Ampirik bulgular; değişkenler arasında doğrusal olmayan bir eşbütünleşme ilişkinin varlığını doğrulamaktadır. Buna göre, incelenen dönemde Türkiye'de fosil yakıt tüketimi kısa ve uzun dönemde çevresel bozulmayı arttırırken; yenilenebilir enerji tüketimi kısa dönemde çevresel bozulmayı azaltmakta, uzun dönemde ise çevresel bozulmayı arttırmaktadır. Ancak yenilenebilir enerji tüketiminin çevresel bozulma üzerindeki uzun dönemli bu negatif etkisi fosil yakıt tüketimi ile kıyaslandığında oldukça düşük düzeylerde seyretmektedir. Bu durum, enerji tüketimi karışımında alternatif yenilenebilir enerji teknolojilerine doğru bir geçişin karbondioksit emisyonlarını azaltabileceği anlamına gelmektedir. Bu nedenle bu bulgular, Türkiye'de çevresel iyileşmeyi ve ekosistemi tehlikeye atmadan sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için ülkenin enerji kompozisyonunun fosil yakıtlardan yenilenebilir enerji kaynaklarına kaydırılmasının önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fosil Yakıt Tüketimi, Yenilenebilir Enerji Tüketimi, Çevresel Bozulma, Asimetrik Analiz, NARDL.

ABSTRACT

The source of energy, which is an important input of economic activity, is critically important in terms of environmental quality and environmental sustainability. Therefore, in this study; in Turkey, which is highly dependent on fossil fuel resources, the asymmetric effects of both fossil and renewable (clean) energy consumption on environmental degradation in the 1970-2020 periods are investigated with a nonlinear autoregressive distributed lag (NARDL) approach. Empirical findings confirm the existence of a nonlinear cointegration relationship between the variables. Accordingly, in the examined period, while fossil fuel consumption increases environmental degradation in the short and long term; renewable energy consumption reduces environmental degradation in the short term and increases environmental degradation in the long term in Turkey. However, this long-term negative effect of renewable energy consumption on environmental degradation is at very low levels compared to fossil fuel consumption. This means that a shift towards alternative renewable energy technologies in the energy consumption mix might decrease carbon dioxide emissions. Therefore, these findings clearly demonstrate the importance of shifting the country's energy

composition from fossil fuels to renewable energy sources in order to achieve sustainability goals without compromising environmental improvement and ecosystem in Turkey.

Keywords: Fossil Fuel Consumption, Renewable Energy Consumption, Environmental Degradation, Asymmetric Analysis, NARDL.

GİRİŞ

Ulusal ekonomilerin dinamik gelişimi, enerji talebinde önemli bir artışı beraberinde getirmektedir. British Petroleum (BP) (2022) verilerine göre; küresel birincil enerji tüketimi 1970 yılından 2020 yılına kadar geçen sürede yaklaşık 2,73 kat artış göstermiştir. Küresel enerji ihtiyacı 1970 yılında yaklaşık %94 oranında fosil yakıtlardan karşılanırken; 2020 yılında fosil yakıtların enerji talebini karşılamadaki payı %83'lere gerilemiş olsa da halen oldukça yüksek seviyelerde seyretmektedir. Bu küresel enerji görünümünün arkasında mevcut bazı riskler bulunmaktadır: Bunlardan ilki; kömür, petrol ve doğal gaz gibi geleneksel enerji kaynakları artık küresel ekonominin talebini karşılamak için yeterli seviyede bulunmamaktadır. Birçok endüstride enerji yoğunluğunun hızlı bir şekilde artması bu kaynakların hızla tükenmesine neden olmaktadır (Marks-Bielska, Bielski, Pik ve Kurowska 2020:2). Mevcut bu enerji tüketim eğilimi devam ederse kömür, petrol ve doğalgaz için sırasıyla 107, 35 ve 37 yıllık gibi bir rezerv tükenme süresi olduğu belirtilmektedir. Bu, kömür rezervlerinin 2112'ye kadar mevcut olacağı ve hatta 2042'den sonra kalan tek fosil yakıt olacağı anlamına gelmektedir (Shafiee ve Topal, 2009:181). Dolayısıyla söz konusu bu durum ülkeleri enerji güvenliği konusunda olumsuz etkileyebilecek kritik bir gelişmedir. İkinci ve daha büyük bir tehlike ise; geleneksel enerji kaynaklarının neden olduğu iklim değişikliği ve küresel ısınma problemidir. Geçmişte, bu tür problemlere çoğunlukla doğal olaylar neden olurken, günümüzde kömür, petrol ve doğalgaz gibi kaynakların aşırı kullanımıyla türlerin çevresinin tahrip edilmesi gibi insan faaliyetleri neden olmaktadır (Ayad, Sari-Hassoun, Usman ve Ahmad, 2022:2). İnsan kaynaklı sera gazı emisyonlarının yaklaşık üçte biri, elektrik üretmek için fosil yakıtların yakılmasından kaynaklanmaktadır (World Nuclear Association Report, 2017). Dolayısıyla çevresel kalite üzerinde baskı yaratan sera gazı emisyonları büyük ölçüde fosil yakıtların yanmasından kaynaklandığından, enerji tüketimi ve üretimi iklim değişikliği tartışmalarının merkezinde yer almaktadır (Bose, 2010:6; Bölük ve Mert, 2014:439).

Enerji kesintisi, enerji güvenliği ve sürekli bozulan çevre gibi risklerle mücadele etmek için yenilenebilir kaynaklar, önümüzdeki yıllarda küresel enerji talebini karşılamakta etkili bir ikame aracı olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle hem gelişmiş hem de gelişmekte olan pek çok ekonomi, enerji ihtiyaçlarını karşılamak için bağımlılıklarını yenilenebilir enerji kaynaklarına kaydırmak yönünde bir takım politikalar geliştirmektedir (Baz ve diğerleri, 2021:1). Ancak yenilenebilir kaynakların enerji tüketimindeki payı ve katkısı artsa da fosil yakıtlar halen enerji üretimi için kullanılan temel kaynaklardır (Kartal, Kılıç Depren, Ayhan, ve Depren, 2022:1). Mevcut küresel birincil enerji talebinin %80'ini oluşturan fosil yakıtlar küresel karbondioksit (CO_2) emisyonlarının yaklaşık üçte ikisinin kaynağı durumundadır (United Nations, 2015). Çevre üzerinde yarattığı yüksek düzeydeki bu baskılara karşın gelişmiş dünyanın mevcut ekonomilerini fosil yakıtlara dayandırmasının ve enerji kompozisyonlarını fosil yakıtlardan yenilenebilir kaynaklara doğru kolayca kaydıramamasının bir takım nedenleri ve zorlukları bulunmaktadır. Bunlar arasında; enerji yoğunluğu, maliyet, kesinti, konum, ulaşım darboğazları, çevresel etkiler ve arazi mevcudiyeti gibi bazı faktörler yer almaktadır (Holechek ve diğerleri, 2022:9).

Buradan yola çıkılarak bu çalışmada; enerji tüketiminde yüksek düzeyde fosil yakıtlara bağımlılığı bulunan Türkiye'de fosil ve yenilenebilir enerji tüketiminin çevresel bozulma üzerindeki etkisini araştırmak hedeflenmiştir. Literatürde söz konusu bu ilişki incelenirken genel olarak enerji tüketimi ayrıştırılmadan toplam olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla temiz (yenilenebilir) ve kirli (fosil) olarak nitelendirilen farklı enerji kaynaklarının çevresel bozulma üzerindeki etkileri net bir şekilde analiz edilememektedir. Bu çalışmada hem enerji tüketiminin çevresel bozulma üzerindeki etkileri kaynaklarına göre ayrıştırılarak ele alındığından hem de değişkenler arasındaki bağlantılar doğrusal olmayan ve asimetrik etkileri dikkate alan bir analiz tekniği kullanılarak araştırıldığından (NARDL yaklaşımı) bulguların literatüre farklı bir bakış açısı sunması hedeflenmektedir. Buna ek olarak söz konusu bu ilişkinin özellikle Türkiye için ele alınmasının altında bazı farklı nedenler de bulunmaktadır. Bunlar arasında; (i) BP (2022) verilerine göre; 1970 yılında 0,494 exajoule olan fosil enerji tüketimi 2020 yılında yaklaşık 10,4 kat artarak 5,150 exajoule'a ulaşırken; aynı dönemde toplam enerji tüketimi 0,526 exajoule'dan yaklaşık 11,9 kat artarak 6,290 exajoule'a

ulaşmıştır. Bu verilere bakıldığında; toplam enerji tüketimindeki artış ile fosil yakıt kullanımı arasında önemli bir paralellik olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre; Türkiye 1970 yılında enerji tüketimini %93,9 oranında fosil yakıtlardan karşılarken 2020 yılına gelindiğinde bu oran %81,9'a gerilese de Türkiye'nin halen yüksek düzeyde fosil yakıtlara bağımlı olduğu açıkça görülmektedir. (ii) T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2022) verilerine göre; yenilenebilir enerji tüketimi 1970 yılında 6.257 bin ton eşdeğer petrolden (btep) yaklaşık 3,9 kat artarak 2020 yılında 24.607 btep'e ulaşmıştır. Dolayısıyla incelenen dönemde yenilenebilir enerji tüketimindeki artış hem fosil yakıt tüketimindeki hem de toplam enerji tüketimindeki artışların oldukça gerisinde kalmıştır. (iii) Benzer şekilde BP (2022) verilerine göre; CO_2 emisyonları 1970 yılında 39,3 milyon ton iken 2020 yılında bu oran 9,4 kat artarak 369,5 milyon tona ulaşmıştır. Bu görünüme bakarak karbon temelli fosil yakıtların Türkiye'nin enerji bileşiminde önemli bir yer tutması ve fosil yakıt kullanımı ile çevresel bozulma arasında göze çarpan paralel artışlar çevresel iyileşme politikaları için söz konusu bu ilişkinin detaylı ve net bir şekilde ortaya konulmasını gerektirmektedir.

Bu motivasyondan hareketle çalışmada; fosil yakıt tüketimi, yenilenebilir enerji tüketimi ve çevresel bozulma arasındaki bağlantıya kısaca değinilen giriş bölümünün ardından; ikinci bölümde konu ile ilgili ampirik literatüre yer verilmiştir. Model, veri, ekonometrik yöntem ve bulguların tartışıldığı üçüncü bölümün ardından; son olarak dördüncü bölümde genel değerlendirmelerde bulunulmuştur.

İLGİLİ LİTERATÜR

Fosil yakıt tüketimi, yenilenebilir enerji tüketimi ve çevresel bozulma arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaları üç grupta incelemek mümkündür:

İlk gruptaki çalışmalar; farklı açıklayıcı değişkenler (doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme, küreselleşme, kentleşme ve dışa açıklık gibi) kullanarak fosil yakıt tüketimi ile çevresel bozulma arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Örneğin; Lotfalipour, Falahi ve Ashena (2010) çalışmalarında, 1967-2007 döneminde İran'da ekonomik büyüme, karbon emisyonu ve fosil yakıt tüketimi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Toda-Yamamoto analizi bulguları; uzun vadede petrol ve doğal gaz tüketiminden karbon emisyonlarına doğru tek yönlü bir nedensellik olduğunu, toplam fosil yakıt tüketiminden karbon emisyonlarına doğru ise bir nedenselliğin olmadığını göstermiştir. Hanif (2018) çalışmasında, 1990-2014 döneminde 12 gelişmekte olan Doğu Asya ve Pasifik ülkesinde fosil enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve kentleşmenin karbon emisyonları üzerindeki etkisini incelemiştir. Genelleştirilmiş momentler yöntemi (GMM) bulguları; fosil enerji tüketiminin karbon emisyonlarını önemli ölçüde artırdığını göstermiştir. Hanif, Raza, Gago-de-Santos ve Abbas (2019) çalışmalarında, 1990-2013 döneminde 15 gelişmekte olan Asya ülkesinde fosil yakıt tüketimi, doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyümenin karbon emisyonları üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. ARDL Sınır Testi bulguları; fosil yakıt tüketiminin karbon emisyonlarının artmasına ve bölgesel düzeyde çevrenin bozulmasına katkıda bulunduğunu göstermiştir. Khan, Khan ve Rehan (2020) çalışmalarında, 1965-2015 döneminde Pakistan'da fosil enerji tüketimini kömür, petrol ve doğalgaz şeklinde ayrıştırarak bu kaynakların ve ekonomik büyümenin CO_2 emisyonları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. ARDL Sınır Testi bulguları; fosil enerji tüketiminin hem kısa vadede hem de uzun vadede CO_2 emisyonlarını artırdığını göstermiştir. Özpolat, Yıldırım ve Özsoy (2021) çalışmalarında, MIST ve BRICS ülkelerinde 1990-2018 döneminde dışa açıklık, küreselleşme ve fosil enerji kullanımının çevresel bozulma üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Panel veri analiz bulguları; fosil enerji kullanımının her iki ülke grubunun da karbon emisyonlarını artırdığını göstermiştir. Martins, Barreto, Souza ve Souza (2021) çalışmalarında, 1965-2018 yılları arasında G7 ülkelerinde karbondioksit emisyonları üzerinde kömür, petrol ve doğal gaz tüketiminin etkilerini araştırmışlardır. ARDL Sınır Testi bulguları; fosil yakıt tüketiminin karbondioksit emisyonlarını artırdığını ortaya koymuştur.

İkinci gruptaki çalışmalar; yine farklı açıklayıcı değişkenler ile yenilenebilir enerji tüketimi ve çevresel bozulma arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Örneğin; Bilgili, Koçak ve Bulut (2016) çalışmalarında, 1977-2010 döneminde 17 OECD ülkesinde yenilenebilir enerji tüketiminin çevresel kalite üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Panel FMOLS ve DOLS tahmin sonuçları; yenilenebilir enerji tüketiminin CO_2 emisyonları üzerinde negatif (azaltıcı) bir etki yarattığını göstermiştir. Khoshnevis Yazdi ve Ghorchi Beygi (2017) çalışmalarında, seçilmiş Afrika ülkelerinde 1985-2015 döneminde ekonomik büyüme, yenilenebilir enerji tüketimi, finansal gelişme, ticari açıklık ve şehirleşmenin CO_2 emisyonları üzerindeki etkisini

araştırmışlardır. Havuzlanmış ortalama grup tahmincisi yenilenebilir enerji tüketimindeki artışların CO_2 emisyonlarını azalttığına işaret etmiştir. Paramati, Mo ve Gupta (2017) çalışmalarında, 1991-2012 döneminde G20 ülkelerinde yenilenebilir enerji tüketiminin CO_2 emisyonları ve ekonomik çıktı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Panel veri analizi bulguları; yenilenebilir enerji tüketiminin CO_2 emisyonlarını önemli ölçüde azalttığını göstermiştir. Haldar ve Sethi (2021) çalışmalarında, 1995-2017 döneminde 39 gelişmekte olan ülkede ticaret, sermaye oluşumu, doğrudan yabancı yatırımlar, finansal gelişme ve nüfus gibi diğer değişkenlerle birlikte yenilenebilir enerji tüketiminin CO_2 emisyonu üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Panel veri ve dinamik sistem GMM bulguları; yenilenebilir enerji tüketiminin uzun vadede emisyonları önemli ölçüde azalttığını göstermiştir. Ali ve Kırıkkaleli (2022) çalışmalarında, 1970Q1-2018Q4 döneminde İtalya'da ticaret, yenilenebilir enerji ve ekonomik büyümenin CO_2 emisyonları üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. NARDL analizi bulguları; yenilenebilir enerji tüketimi ve ekonomik büyümenin CO_2 emisyonlarını azalttığına işaret etmiştir. Adebayo, Rjoub, Akinsola ve Oladipupo (2022) çalışmalarında, 1965-2019 döneminde İsveç'te karbon emisyonları ile yenilenebilir enerji, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki bağlantıyı araştırmışlardır. Nicel regresyon analizi bulguları; yenilenebilir enerji tüketiminin CO_2 emisyonları üzerindeki etkisinin negatif olduğunu göstermiştir. Ehigiamusoe ve Doğan (2022) çalışmalarında, 1990-2016 döneminde düşük gelirli seçilmiş ülkelerde reel gelir ve yenilenebilir enerji tüketiminin karbon emisyonları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Panel FMOLS bulguları; yenilenebilir enerji tüketiminin emisyonları azalttığını göstermiştir.

Son olarak üçüncü gruptaki çalışmalar ise fosil (yenilenemeyen) ve yenilenebilir enerji tüketimini birlikte ele alarak enerji tüketimi-çevresel bozulma ilişkisini incelemektedir. Örneğin; Sinha, Shahbaz ve Balsalobre (2017) çalışmalarında, 1990-2014 yılları arasında N-11 ülkelerinde CO_2 emisyonları için çevresel Kuznets eğrisini üç enerji tüketimi formu (yenilenebilir, biyokütle ve yenilenemez) altında incelemişlerdir. GMM bulguları; yenilenebilir enerji tüketiminin karbon emisyonlarını azalttığını, yenilenemeyen fosil yakıt tüketiminin ise karbon emisyonlarını artırdığını göstermiştir. Bélaïd ve Youssef (2017) çalışmalarında, 1980-2012 döneminde Cezayir'de CO_2 emisyonları, yenilenebilir ve yenilenemeyen elektrik tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. ARDL Sınır Testi bulguları; yenilenemeyen elektrik tüketiminin çevre kalitesi üzerinde zararlı bir etkisi olduğunu, yenilenebilir enerji kullanımının ise faydalı bir çevresel etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Doğan ve Öztürk (2017) çalışmalarında, 1980-2014 döneminde ABD'nde reel gelir, yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji tüketiminin CO_2 emisyonları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. ARDL Sınır Testi bulguları; yenilenebilir enerji tüketimindeki artışların çevresel bozulmayı azalttığını, yenilenemeyen enerji tüketimindeki artışların ise CO_2 emisyonlarını artırdığını göstermiştir. Hasnisah, Azlina ve Taib (2019) çalışmalarında, 1980-2014 döneminde Asya'daki 13 gelişmekte olan ülkede çevresel kalite, ekonomik kalkınma, yenilenebilir ve yenilemeyen enerji tüketimi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Panel DOLS ve FMOLS analizi bulguları; fosil yakıt tüketiminin CO_2 emisyonlarını arttırdığını, yenilenebilir enerji tüketiminin ise CO_2 emisyonlarını arttırmada önemsiz olduğunu göstermiştir. Alola, Bekun ve Sarkodie (2019) çalışmalarında, 1997-2014 döneminde 16 AB ülkesinde ekolojik ayak izi, gayri safi yurtiçi hasıla, ticari açıklık, doğurganlık oranı, yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji tüketimi arasındaki denge ilişkiyi araştırmışlardır. Havuzlanmış ortalama grup panel ARDL bulguları; yenilenemeyen enerji tüketiminin çevresel kaliteyi azalttığını, yenilenebilir enerji tüketiminin çevresel sürdürülebilirliği iyileştirdiğini göstermiştir. Sharif, Baris-Tuzemen, Uzuner, Ozturk ve Sinha, (2020) çalışmalarında, 1965Q1-2017Q4 döneminde yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji tüketiminin Türkiye'nin ekolojik ayak izi üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Quantil ARDL (QARDL) bulguları; yenilenebilir enerjinin uzun vadede ekolojik ayak izini azalttığını, yenilenemeyen enerjinin ise uzun ve kısa vadede ekolojik ayak izini olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Destek ve Sinha (2020) çalışmalarında, 1980-2014 dönemi için 24 OECD ülkesinde yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji kullanımı, ticari açıklık ve ekolojik ayak izi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Panel ortalama grup tahmincisi sonuçları; yenilenebilir enerji tüketiminin artmasının ekolojik ayak izini azalttığını, yenilenemeyen enerji tüketiminin artmasının ise çevresel bozulmayı artırdığını göstermiştir.

MODEL, VERİ, EKONOMETRİK YÖNTEM VE BULGULAR

Bu çalışmada, fosil ve yenilenebilir enerji tüketiminin çevresel bozulma üzerindeki etkilerini araştırmak için NARDL analizi kullanılmıştır. Çalışmaya ilişkin model, veri, ekonometrik yöntem ve bulgular alt bölümlerde detaylı olarak sunulmaktadır.

Model ve Veri

Türkiye'de 1970-2020 dönemi için yıllık verilerin ele alındığı çalışmada; fosil ve yenilenebilir enerji tüketiminin çevresel bozulma üzerindeki etkileri araştırılırken Doğan ve Öztürk (2017), Hasnisah ve diğerleri (2019), Sharif ve diğerleri (2020) ve Destek ve Sinha (2020)'nin çalışmalarından yola çıkılmış ve ampirik olarak analiz edilecek model şu şekilde oluşturulmuştur:

$$lnCO2_t = \beta_0 + \beta_1 lnFET_t + \beta_2 lnYET_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

(1) no'lu bu modelde t incelenen dönemi, ε_t hata terimini, ln ise değişkenlerin doğal logaritmasını temsil etmektedir. Çevresel bozulma göstergesi olarak modele dâhil edilen CO_2 emisyonları milyon ton cinsinden ve fosil enerji tüketimi (FET) exajoules cinsinden British Petroleum (BP) Statistical Review of World Energy (2022) veri tabanından elde edilirken, yenilenebilir enerji tüketimi (YET) ise bin ton eşdeğer petrol (btep) cinsinden T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2022) veri tabanından temin edilmiştir. Ayrıca fosil enerji tüketimi kömür, petrol ve doğalgaz tüketimi toplamı olarak ele alınırken; yenilenebilir enerji tüketimi biyonerji ve atıklar, hidrolik, rüzgâr, jeotermal ve güneş enerjisi tüketimi toplamından oluşmaktadır. Değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistiklere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	$LNCO_2$	LNFET	LNYET
Ortalama	5.009	0.699	9.234
Medyan	5.082	0.777	9.210
Maksimum	5.984	1.719	10.110
Minimum	3.670	-0.715	8.709
Standart Sapma	0.656	0.699	0.293
Çarpıklık	-0.270	-0.248	1.058
Basıklık	1.958	1.892	4.752
Jarque-Bera	2.926	3.129	16.059
Olasılık	0.231	0.209	0.000
Toplam	255.488	35.684	470.977
Kareler Toplamı	21.541	24.464	4.296
Gözlem	51	51	51

Tablo 1'e göre değişkenler içerisinde en yüksek ortalama değere yenilenebilir enerji tüketimi serisinin, en küçük ortalama değere ise fosil yakıt tüketimi serisinin sahip olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca Jarque-Bera olasılık değerleri yenilenebilir enerji tüketimi serisi hariç bütün serilerde %5'ten büyük olduğu için serilerin normal dağılım izledikleri görülmektedir.

Ekonometrik Yöntem

NARDL eşbütünleşme yaklaşımı; Shin, Yu ve Greenwood-Nimmo (2014) tarafından farklı dereceden (I(0) veya I(1) gibi) durağan olan değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmektedir. Klasik ARDL testinden farklı olarak bu yöntem de hem simetrik hem de asimetrik ilişkiler dikkate alınmaktadır. Böylelikle NARDL yaklaşımı, açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin uzun ve kısa vadede asimetrik bir etkiye sahip olup olmadığını incelemektedir.

NARDL modelinin tam temsiline geçmeden önce, değişkenler arasındaki asimetrik uzun dönem regresyonu eşitlik 2'deki gibi ifade edilebilir (Shin ve diğerleri, 2014:282-290):

$$\gamma_t = \beta^+ x_t^+ + \beta^- x_t^- + u_t \quad (2)$$

$$\Delta x_t = v_t \quad (3)$$

Denklem (2)'de yer verilen γ_t ve x_t I(1) olan iki değişken iken; β^+ ve β^- uzun dönem parametrelerini göstermektedir. x_t^+ ve x_t^- ise x_t'de meydana gelen pozitif ve negatif değişmelerin kısmi toplamlarını ifade etmektedir. Buna göre;

$x_t^+ = \sum_{j=1}^{t} \Delta x_j{}^+ = \sum_{j=1}^{t} \max(\Delta x_j, 0)$ ve $x_t^- = \sum_{j=1}^{t} \Delta x_j{}^- = \sum_{j=1}^{t} \min(\Delta x_j, 0)$ (4)

şeklinde gösterilebilir. Buradan doğrusal olmayan ARDL (p,q) modeli şu şekilde ifade edilebilir:

$$y_t = \sum_{j=1}^{p} \emptyset_j y_{t-j} + \sum_{j=0}^{q} (\theta_j^{+\prime} x_{t-j}^+ + \theta_j^{-\prime} x_{t-j}^-) + \varepsilon_t \quad (5)$$

Eşitlik (5)'te x_t, $x_t = x_0 + x_t^+ + x_t^-$ şeklinde tanımlanmış $k \times 1$ şeklinde bir vektördür. Ayrıca $\emptyset_j$otoregresif parametreyi, θ_j^+ve θ_j^- ise asimetrik dağılmış gecikme parametrelerini temsil etmektedir.

Pesaran, Shin ve Smith (2001) çalışmasındaki doğrusal ARDL modeli kapsamında (5) no'lu denklemi doğrusal olmayan hata düzeltme modeli formunda (6) no'lu eşitlikteki gibi yeniden yazmak mümkündür:

$$\Delta y_t = p y_{t-1} + \theta^{+\prime} x_{t-1}^+ + \theta^{-\prime} x_{t-1}^- + \sum_{j=1}^{p-1} \gamma_j \Delta y_{t-j} + \sum_{j=0}^{q-1} (\varphi_j^{+\prime} \Delta x_{t-j}^+ + \varphi_j^{-\prime} \Delta x_{t-j}^-) + \varepsilon_t \quad (6)$$

Buradan yola çıkarak x değişkeninin y değişkeni üzerindeki pozitif ve negatif değişimlerinin uzun dönemli etkileri $\beta^+ = -\theta^+/p$ ve $\beta^- = -\theta^-/p$ olarak belirlenmektedir.

Böylelikle (6) no'lu denklem asimetrik ARDL için tahmin edilen eşbütünleşme denklemini göstermektedir. Burada yer verilen denklem tahmin edildikten sonra değişkenler arasında eşbütünleşme olup olmadığına karar vermek için iki farklı yöntem bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Banerjee, Dolado ve Mestre (1998)'in çalışmasında yer alan t_{BDM} olarak bilinen t testi yaklaşımıdır. Bu yaklaşım için test edilen hipotez $H_0: p = 0$ ve $H_1: p < 0$ şeklindedir. İkincisi ise Pesaran ve diğerleri (2001)'in çalışmasında yer alan F_{PSS} olarak bilinen F testi yaklaşımdır. Bu yaklaşım için test edilen hipotez ise $H_0: p = \theta^+ = \theta^- = 0$ şeklindedir.

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu tespit edildikten sonra ilk olarak değişkenler arasındaki uzun dönemli asimetri ilişkileri elde edilmektedir. Uzun dönem asimetri için test edilen hipotez $H_0: \theta^+ = \theta^-$ şeklindedir. İkinci olarak da pozitif ve negatif uzun dönem parametreleri elde edilmektedir. Bunun için test edilen sıfır hipotezleri ise sırasıyla $\beta^+ = -(\theta^+/p) = 0$ ve $\beta^- = -(\theta^-/p) = 0$ şeklindedir.

Bulgular

Türkiye'de 1970-2020 döneminde fosil ve yenilenebilir enerji tüketiminin çevresel bozulma üzerindeki uzun ve kısa dönemli etkilerinin bulgularına geçmeden önce değişkenlerin karakteristik özelliklerini sınamak ve durağanlık seviyelerini belirlemek için değişkenlere ait birim kök bulgularına Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. Değişkenlere İlişkin Birim Kök Bulguları

	Seviye			
Değişkenler	**ADF Birim Kök Testi**		**Philips Perron (PP)**	
	Sabit	**Sabit&Trend**	**Sabit**	**Sabit&Trend**
$LNCO_2$	-2.580 (0.103) [0]	-2.736 (0.227) [0]	-2.777 (0.068) [3]	-2.720 (0.233) [2]
LNFET	-2.795 (0.066) *** [0]	-2.189 (0.484) [0]	-2.737 (0.074) ***[2]	-2.189 (0.484) [0]
LNYET	1.209 (0.997) [0]	0.021 (0.995) [0]	1.232 (0.998) [2]	-0.181 (0.991) [3]
	Birinci Fark			
Değişkenler	**ADF Birim Kök Testi**		**Philips Perron (PP)**	
	Sabit	**Sabit&Trend**	**Sabit**	**Sabit&Trend**
$\Delta LNCO_2$	-6.715 (0.000)* [0]	-7.211 (0.000)* [0]	-6.706 (0.000)* [2]	-7.278 (0.000) * [4]
ΔLNFET	-6.051 (0.000) * [0]	-6.583 (0.000) * [0]	-6.031 (0.000)* [1]	-6.570 (0.000)* [3]
ΔLNYET	-6.579 (0.000) * [0]	-6.705 (0.000)* [0]	-6.620 (0.000)* [3]	-6.736 (0.000) * [3]

Not: Normal parantez içerisindeki değerler olasılık değerlerini, köşeli parantez içerisindeki değerler ADF testi için optimum gecikme uzunluğunu, PP testi için bant genişliğini göstermektedir. Ayrıca Δ, değişkenlerin birinci farkını *, ** ve *** ise sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Değişkenlerin düzey ve birinci farklarına ait birim kök bulgularına bakıldığında, yalnızca fosil enerji tüketimi serisinin sabit model altında %10 anlamlılık düzeyinde durağan olduğu, diğer serilerin ise hem sabit hem de sabit ve trendli model altında düzey değerlerinde durağan olmadığı ancak serilerin birinci farkları I(1) alındığında tümünün durağan hale geldiği gözlemlenmektedir. Değişkenlerin birim kök özellikleri belirlendikten sonra eşbütünleşme ilişkisini sınamak için sınır testi bulgularına Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. NARDL Sınır Testi Bulguları

Test İstatistiği	Değer	Anlamlılık Düzeyi	I(0)*	I(1)*
F istatistiği	6.475	%10	2.2	3.09
k	4	%5	2.56	3.49
		%1	3.29	4.37

Not: * Narayan (2005) tarafından üretilen kritik değerlerin alt ve üst sınırlarını göstermektedir.

Tablo 3'te görüldüğü gibi sınır testinde F istatistik değeri 6.475 olarak hesaplanmıştır. Bu değer tüm anlamlılık düzeyleri için üst kritik değerlerin hepsinden büyük olduğu için *''Ho: Eşbütünleşme yoktur''* şeklindeki yokluk hipotezi reddedilmektedir. Buna göre seriler eşbütünleşiktir dolayısıyla artık seriler arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkiler belirlenebilir. Bu ilişkilere ait bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. NARDL Uzun ve Kısa Dönem Tahmin Bulguları

Uzun Dönem Bulguları (Bağımlı Değişken:$LNCO_2$)			
Uygun Model: NARDL(1, 1, 1, 2, 1)			
Değişken	**Katsayı**	**Standart Hata**	**Olasılık Değeri**
$LNFET^+$	0.885	0.022	0.000*
$LNFET^-$	0.906	0.124	0.000*
$LNYET^+$	0.144	0.028	0.000*
$LNYET^-$	0.110	0.041	0.011**
Kısa Dönem Bulguları (Bağımlı Değişken:$\Delta LNCO_2$)			
Uygun Model: NARDL(1, 1, 1, 2, 1)			
Değişken	**Katsayı**	**Standart Hata**	**Olasılık Değeri**
$\Delta LNFET^+$	0.895	0.035	0.000*
$\Delta LNFET^-$	1.204	0.107	0.000*
$\Delta LNYET^+$	-0.071	0.031	0.029**
$\Delta LNYET^+(-1)$	-0.166	0.046	0.000*
$\Delta LNYET^-$	-0.110	0.069	0.118
ECT(-1)	-0.740	0.111	0.000*
Asimetri Wald Test	$WFET_{LR}$:0.006 (0.937)	$WYET_{LR}$:0.054 (0.817)	
Tanısal Test Bulguları		**İstatistik**	**Olasılık Değeri**
Değişen Varyans Testi: Breush-Pagan-Godfrey		12.285	0.266
Serisel Otokorelasyon Testi: Breusch-Godfrey		1.404	0.495
Normallik Testi: Jarque-Bera		4.459	0.104
Spesifikasyon Testi: Ramsey Reset		1.942	0.126

Not: Δ, değişkenlerin birinci farkını *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini, W_{LR} ise uzun dönem asimetrileri göstermektedir. Ayrıca serilerin üzerinde yer alan + ve – işaretler sırasıyla serilerin pozitif ve negatif bileşenlerini temsil etmektedir.

Tablo 4'te yer verilen uzun ve kısa dönem bulgularını yorumlamadan önce sonuçların tutarlılığı ve güvenilirliği açısından öncelikle tanısal test sonuçlarına bakmak büyük önem taşımaktadır. Buna göre incelenen modelde değişen varyans, otokorelasyon ve normal dağılmama gibi herhangi bir spesifikasyon problemi olmadığı ve modelin tüm tanısal testlerden geçtiği görülmektedir. Buna ek olarak modelin kararlılığını test etmek için CUSUM ve CUSUMSQ grafiklerine Şekil 1 ve 2'de yer verilmiştir.

Şekil 1. CUSUM Grafiği

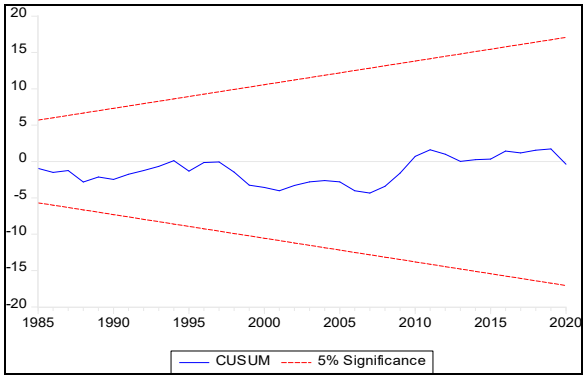

Şekil 2. CUSUMSQ Grafiği

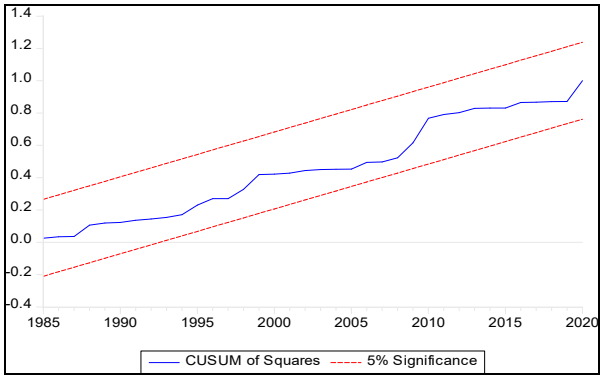

Şekil 1 ve 2'de görüldüğü gibi istatistiklerin güven sınırları arasında olması, katsayıların kararlılığını göstermektedir. Tanısal testlerden sonra değişkenler arasındaki uzun dönemli asimetri ilişkisi sınanmış olup hem fosil enerji tüketimin hem de yenilenebilir enerji tüketiminin çevresel bozulma üzerindeki asimetrik etkilerinin (sırasıyla $WFET_{LR}$: 0.006 (0.937); $WYET_{LR}$: 0.054(0.817)) anlamlı olmadığı saptanmıştır. Bu, hem fosil enerji tüketiminde hem de yenilenebilir enerji tüketiminde meydana gelen pozitif ve negatif şokların çevresel bozulma üzerindeki etkilerinin yönlerinin farklı olmadığı anlamına gelmektedir.

Tanısal testler ve asimetrik analizden sonra değişkenlere ilişkin uzun ve kısa dönem sonuçlarını yorumlamak mümkündür. Tablo 4'te görüldüğü gibi Türkiye'de uzun dönemde fosil enerji tüketiminde meydana gelen pozitif şoklardaki %1'lik bir artış çevresel bozulmayı %0.885 oranında artırırken, negatif şoklardaki %1'lik artış çevresel bozulmayı %0.906 oranında artırmaktadır. Yenilenebilir enerji tüketimindeki pozitif şoklardaki %1'lik bir artış ise çevresel bozulmayı uzun dönemde %0.144 oranında artırırken, negatif şoklardaki %1'lik artış çevresel bozulmayı %0.110 oranında artırmaktadır. Bu sonuçlara bakıldığında; hem fosil yakıt hem de yenilenebilir enerji tüketiminde pozitif ya da negatif meydana gelen şokların çevresel bozulma üzerindeki etkisi pozitiftir. Ancak çevresel bozulma üzerindeki uzun dönemli bu olumsuz etkide fosil yakıt tüketiminin etkisi yenilenebilir enerji tüketimi ile kıyaslandığında oldukça yüksektir. Kısa dönem sonuçlarına bakıldığında ise; öncelikle hata düzeltme teriminin (ECT) katsayısı beklendiği gibi -0.740 değeri ile negatif ve anlamlıdır. Bu, kısa dönemden sapmaların %74'ünün uzun dönemde ortadan kaldırılarak sistemin yeniden dengeye geleceğini ifade etmektedir. Kısa dönemde yine uzun dönemde olduğu gibi fosil enerji tüketiminin çevresel bozulma üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Buna göre fosil enerji tüketiminde meydana gelen %1'lik pozitif ve negatif bir şok çevresel bozulmayı sırasıyla %0.895 ve %1.204 oranında artırmaktadır. Yenilenebilir enerji tüketiminin kısa dönemli etkilerine bakıldığında ise, yenilenebilir enerji tüketimi ve bunun bir gecikmeli değeri üzerinde meydana gelen pozitif şoklar sırasıyla çevresel bozulmayı %0.071 ve %0.166 oranında azaltmaktadır. Kısa dönemde yenilenebilir enerji tüketimi üzerinde meydana gelen negatif şoklar ise çevresel bozulma üzerinde anlamlı bir etki yaratmamaktadır. Uzun ve kısa döneme ait bu bulgular; Türkiye özelinde ya da Türkiye'nin de dâhil edildiği çalışmalardan Bilgili ve diğerleri (2016), Paramati ve diğerleri (2017), Destek ve Sinha (2020), Sharif ve diğerleri (2020) ve Özpolat ve diğerleri (2021)'nin çalışmalarının bulguları ile benzerlik taşımaktadır.

Şekil 3. Fosil Enerji Tüketiminin CO_2 Üzerindeki Kümülatif Etkisi

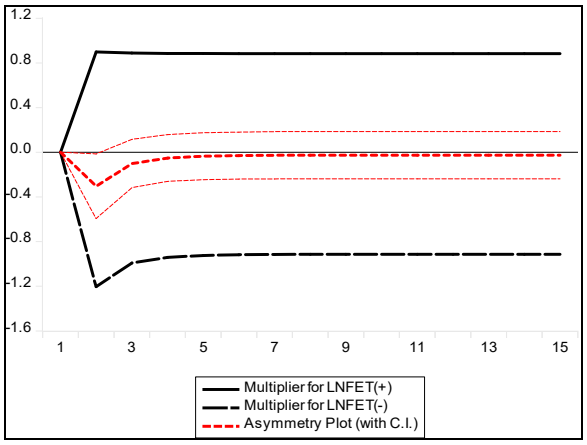

Şekil 4. Yenilenebilir Enerji Tüketiminin CO_2 Üzerindeki Kümülatif Etkisi

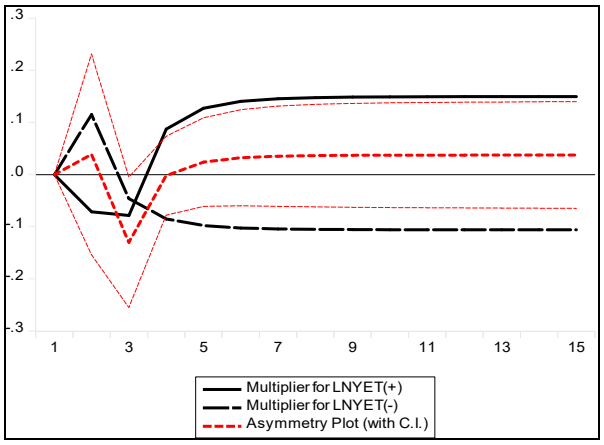

Ek olarak Şekil 3 ve 4'te sırasıyla fosil ve yenilenebilir enerji tüketiminin çevresel bozulma üzerindeki kümülatif etkileri görülmektedir. Buna göre; fosil enerji tüketimindeki negatif şoklar çevresel bozulma üzerinde daha büyük bir olumsuz etki yaratırken, yenilenebilir enerji tüketimindeki pozitif şoklar (kısa ve uzun dönemde farklı yönlerde olmak koşuluyla) çevresel bozulmayı daha fazla etkilemektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Nüfus ve ekonomik büyümenin artmasına paralel olarak artan enerji ihtiyacı ülkelerin gelişmişlik seviyelerinden bağımsız olarak genellikle kömür, petrol ve doğalgaz gibi fosil yakıtlardan karşılanmaktadır. Ancak karbon temelli fosil kaynaklar yakıldığında yüksek düzeyde sera gazı açığa çıkararak (özellikle CO_2 emisyonları) giderek daha ciddi çevre sorunlarına neden olmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan küresel ısınma ve iklim değişikliği problemleri ülkeleri, enerji yapısının optimizasyonu ve karbon azaltma hedeflerinin gerçekleştirilmesi gibi önlemlere yöneltmektedir. Buna ek olarak fosil yakıt rezervlerinin yakın gelecekte sınırlara ulaşacağı ve tükeneceği öngörüleri de ülkeleri alternatif/yenilenebilir enerji kaynakları arayışlarına itmektedir. Dolayısıyla enerji kompozisyonu için bir yanda çevre üzerindeki yıkıcı etkisi ve tükenme riskiyle karşı karşıya olan ve kirli olarak adlandırılan fosil enerji kaynakları bulunurken; diğer tarafta fosil yakıtlarla kıyaslandığında çevre üzerindeki baskıyı azaltan ve temiz olarak nitelendirilen yenilenebilir kaynaklar bulunmaktadır. Buradan yola çıkarak bu çalışmada; 1970-2020 döneminde Türkiye'de fosil ve yenilenebilir enerji tüketiminin çevresel bozulma üzerindeki kısa ve uzun dönemli etkilerini araştırmak hedeflenmiştir. Söz konusu bu ilişki araştırılırken; mevcut literatürden farklı olarak hem fosil ve yenilenebilir enerji tüketimi eşanlı olarak birlikte ele alınmış hem de doğrusal olmayan bir analiz tekniği (NARDL) kullanılmıştır. Bulguları şu şekilde özetlemek mümkündür: (i) Değişkenler arasında doğrusal olmayan bir eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır ancak değişkenlerin pozitif ve negatif bileşenlerinin çevresel bozulma üzerindeki etkilerinin yönleri aynıdır. Diğer bir ifadeyle değişkenler arasında anlamlı bir asimetri ilişkisi bulunmamaktadır. (ii) Türkiye'de uzun dönemde hem fosil yakıt hem de yenilenebilir enerji tüketiminde meydana gelen pozitif ya da negatif şokların çevresel bozulma üzerindeki etkisi pozitiftir. Ancak fosil yakıt tüketiminin çevresel bozulma üzerindeki uzun dönemli bu negatif etkisi yenilenebilir enerji tüketiminin çevresel bozulma üzerinde yarattığı etki ile kıyaslandığında yaklaşık sekiz-dokuz kat daha yüksektir. (iii) Kısa dönemde ise fosil enerji tüketiminin çevresel bozulma üzerindeki etkisi uzun dönemde olduğu gibi pozitif ve anlamlıdır. Ancak fosil enerji tüketiminde meydana gelen negatif şoklar çevresel bozulmayı daha fazla artırmaktadır. Son olarak kısa dönemde yenilenebilir enerji tüketimindeki pozitif şoklar çevresel bozulmayı azaltırken, negatif şokların çevresel bozulma üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Bu bulgulara bakıldığında; fosil yakıt tüketiminin kısa ve uzun vadede negatif ya da pozitif bir şok fark etmeksizin çevresel bozulmayı tetiklediği yenilenebilir enerji tüketiminin ise kısa dönemde çevresel

bozulmayı azalttığı, uzun dönemde ise çevresel bozulmayı düşük düzeylerde de olsa arttırdığı görülmektedir. Ancak yenilenebilir enerji tüketiminin çevresel bozulma üzerinde yarattığı olumsuz etki fosil yakıtlarla kıyaslandığında ihmal edilebilecek seviyelerdedir. Dolayısıyla çevresel bozulmayı minimize eden temiz enerji olarak nitelendirilen yenilenebilir enerji hipotezi Türkiye için de doğrulanmış olmaktadır. Bu bağlamda dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'nin de odak noktasında bulunan çevresel iyileşme ve sürdürülebilirlik için yenilenebilir enerji teknolojilerine doğru bir dönüşüm tek çözüm yolu olmasa da mevcut durumda en etkin çözüm olarak görünmektedir. Kısa vadede bu dönüşümü gerçekleştirmek için; yenilenebilir kaynak teknolojisinde dışa bağımlılığı azaltmak, fosil yakıt kaynaklarına (özellikle kömüre) verilen teşvikleri yenilenebilir enerji kaynaklarına kaydırarak maliyetleri düşürmek, fosil yakıt enerjisine bağımlılığı yüksek işletmelere zorunlu karbon vergisi getirmek ve enerji kullanımında verimliliği artırmak gibi bir takım politikalar geliştirilebilir. Böylelikle eşanlı olarak bir yandan tükenme riski olan fosil enerji kaynaklarına bağımlılık azaltılırken diğer yandan da kalıcı bir çevresel iyileşme sağlanabilir.

KAYNAKLAR

Adebayo, T. S., Rjoub, H., Akinsola, G. D. & Oladipupo, S. D. (2022). The asymmetric effects of renewable energy consumption and trade openness on carbon emissions in Sweden: new evidence from quantile-on-quantile regression approach. Environmental Science and Pollution Research, 29(2), 1875-1886.

Ali, M. & Kirikkaleli, D. (2022). The asymmetric effect of renewable energy and trade on consumption-based CO_2 emissions: the case of Italy. Integrated Environmental Assessment and Management, 18(3), 784-795.

Alola, A. A., Bekun, F. V. & Sarkodie, S. A. (2019). Dynamic impact of trade policy, economic growth, fertility rate, renewable and non-renewable energy consumption on ecological footprint in Europe. Science of the Total Environment, 685, 702-709.

Ayad, H., Sari-Hassoun, S. E., Usman, M. & Ahmad, P. (2022). The impact of economic uncertainty, economic growth and energy consumption on environmental degradation in MENA countries: Fresh insights from multiple thresholds NARDL approach. Environmental Science and Pollution Research, 1-19.

Banerjee, A., Dolado, J., & Mestre, R. (1998). Error-correction mechanism tests for cointegration in a single-equation framework. Journal of Time Series Analysis, 19(3), 267-283.

Baz, K., Cheng, J., Xu, D., Abbas, K., Ali, I., Ali, H. & Fang, C. (2021). Asymmetric impact of fossil fuel and renewable energy consumption on economic growth: A nonlinear technique. Energy, 226, 120357.

Bélaïd, F. & Youssef, M. (2017). Environmental degradation, renewable and non-renewable electricity consumption, and economic growth: Assessing the evidence from Algeria. Energy Policy, 102, 277-287.

Bilgili, F., Koçak, E. & Bulut, Ü. (2016). The dynamic impact of renewable energy consumption on CO_2 emissions: a revisited Environmental Kuznets Curve approach. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 54, 838-845.

Bose, B. K. (2010). Global warming: Energy, environmental pollution, and the impact of power electronics. IEEE Industrial Electronics Magazine, 4(1), 6-17.

Bölük, G. & Mert, M. (2014). Fossil & renewable energy consumption, GHGs (greenhouse gases) and economic growth: Evidence from a panel of EU (European Union) countries. Energy, 74, 439-446.

British Petroleum. (BP) (2022). Statistical Review of World Energy. [https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html], Erişim Tarihi: 10 Haziran 2022.

Destek, M. A. & Sinha, A. (2020). Renewable, non-renewable energy consumption, economic growth, trade openness and ecological footprint: evidence from organisation for economic Co-operation and development countries. Journal of Cleaner Production, 242, 118537.

Dogan, E. & Ozturk, I. (2017). The influence of renewable and non-renewable energy consumption and real income on CO_2 emissions in the USA: Evidence from structural break tests. Environmental Science and Pollution Research, 24(11), 10846-10854.

Ehigiamusoe, K. U. & Dogan, E. (2022). The role of interaction effect between renewable energy consumption and real income in carbon emissions: Evidence from low-income countries. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 154, 111883

Haldar, A. & Sethi, N. (2021). Effect of institutional quality and renewable energy consumption on CO_2 emissions-An empirical investigation for developing countries. Environmental Science and Pollution Research, 28(12), 15485-15503.

Hanif, I. (2018). Impact of fossil fuels energy consumption, energy policies, and urban sprawl on carbon emissions in East Asia and the Pacific: A panel investigation. Energy Strategy Reviews, 21, 16-24.

Hanif, I., Raza, S. M. F., Gago-de-Santos, P. & Abbas, Q. (2019). Fossil fuels, foreign direct investment, and economic growth have triggered CO_2 emissions in emerging Asian economies: some empirical evidence. Energy, 171, 493-501.

Hasnisah, A., Azlina, A. A. & Taib, C. M. I. C. (2019). The impact of renewable energy consumption on carbon dioxide emissions: Empirical evidence from developing countries in Asia. International Journal of Energy Economics and Policy, 9(3), 135.

Holechek, Jerry L., Geli, Hatim M. E., Sawalhah, Mohammed N. & Valdez, Raul. (2022). A global assessment: can renewable energy replace fossil fuels by 2050?. Sustainability, 14(8), 4792.

Kartal, M. T., Kılıç Depren, S., Ayhan, F. & Depren, Ö. (2022). Impact of renewable and fossil fuel energy consumption on environmental degradation: evidence from USA by nonlinear approaches. International Journal of Sustainable Development & World Ecology, 1-18.

Khan, M. K., Khan, M. I. & Rehan, M. (2020). The relationship between energy consumption, economic growth and carbon dioxide emissions in Pakistan. Financial Innovation, 6(1), 1-13.

Khoshnevis Yazdi, S. & Ghorchi Beygi, E. (2017). The dynamic impact of renewable energy consumption and financial development on CO_2 emissions: For selected African countries. Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy, 13(1), 13-20.

Lotfalipour, M. R., Falahi, M. A. & Ashena, M. (2010). Economic growth, CO_2 emissions, and fossil fuels consumption in Iran. Energy, 35(12), 5115-5120.

Marks-Bielska, R., Bielski, S., Pik, K. & Kurowska, K. (2020). The importance of renewable energy sources in Poland's energy mix. Energies, 13(18), 4624.

Martins, T., Barreto, A. C., Souza, F. M. & Souza, A. M. (2021). Fossil fuels consumption and carbon dioxide emissions in G7 countries: Empirical evidence from ARDL bounds testing approach. Environmental Pollution, 291, 118093.

Özpolat, A., Yıldırım, M. & Özsoy, F. N. (2021). MIST ve BRICS ülkelerinde Uluslararası Ticaret, Küreselleşme ve Fosil Enerji Kullanımı Çevresel Bozulmayı Nasıl Etkiliyor?: Panel Veri Analizi Tahmini. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 24(2), 475-484.

Paramati, S. R., Mo, D. & Gupta, R. (2017). The effects of stock market growth and renewable energy use on CO_2 emissions: evidence from G20 countries. Energy Economics, 66, 360-371.

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. Journal of Applied Econometrics, 16(3), 289-326.

Shafiee, S. & Topal, E. (2009). When will fossil fuel reserves be diminished?. Energy Policy, 37(1), 181-189.

Sharif, A., Baris-Tuzemen, O., Uzuner, G., Ozturk, I. & Sinha, A. (2020). Revisiting the role of renewable and non-renewable energy consumption on Turkey's ecological footprint: Evidence from Quantile ARDL approach. Sustainable Cities and Society, 57, 102138.

Shin, Y., Yu, B. & Greenwood-Nimmo, M. (2014). Modelling asymmetric cointegration and dynamic multipliers in a nonlinear ARDL framework. In Festschrift in honor of Peter Schmidt (pp. 281-314). Springer, New York, NY.

Sinha, A., Shahbaz, M. & Balsalobre, D. (2017). Exploring the relationship between energy usage segregation and environmental degradation in N-11 countries. Journal of Cleaner Production, 168, 1217-1229.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022). Enerji İşleri Genel Müdürlüğü (EİGM) Raporları. [https://enerji.gov.tr/eigm-raporlari], Erişim Tarihi: 10 Haziran 2022.

United Nations. (2015). The role of fossil fuels in a sustainable energy system. *Sustainable Energy*. 3(LII), [https://www.un.org/en/chronicle/article/role-fossil-fuels-sustainable-energy-system], Erişim Tarihi: 05 Temmuz 2022.

World Nuclear Association. (2017). Climate change-the science. Global Warming and Climate Change - The Science - World Nuclear Association (world-nuclear.org) Erişim Tarihi: 05 Temmuz 2022.

İŞVEREN ÇEKİCİLİĞİ, ÇALIŞMAYA TUTKUNLUK VE İŞTEN AYRILMA NİYETİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ: SİGORTACILIK SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA

ASSESSMENT OF THE RELATIONS AMONG EMPLOYER ATTRACTIVENESS, WORK ENGAGEMENT AND INTENTION TO QUIT: AN APPLICATION IN THE INSURANCE SECTOR

İlknur KAR[1]

[1] Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Doktora Programı YÖK 100/2000 Burslusu, Sakarya, Türkiye.

Ahmet KAR[2]

[2]Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Kırıkkale, Türkiye.

[2]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3734-497X

Mehmet MURATOĞLU[3]

[3]Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Doktora Programı, İstanbul, Türkiye.

[3]ORCID ID: https:// orcid.org/0000-0002-1520-9507

ÖZET

Bu çalışmanın amacı sigortacılık sektörü çalışanlarında işten ayrılma niyeti, işveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluk kavramlarının birbiriyle olan ilişkisini değerlendirmektir. Çalışma kapsamında bireysel özelliklerin bu kavramlar üzerinde anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığını değerlendirmek de amaçlanmaktadır. Çalışmanın veri toplama aracı katılımcıların bireysel özelliklerinin değerlendirildiği sorular, işten ayrılma niyeti ölçeği, çalışmaya tutkunluk ölçeği ve işveren çekiciliği ölçeği olmak üzere toplam dört bölümden oluşmaktadır. Schaufeli ve diğerleri (2002) tarafından geliştirilen Utrecht Work Engagement Scale (UWES) çalışmaya tutkunluk ölçeğinin Turgut (2011) tarafından Türkçe 'ye uyarlanan versiyonu kullanılmıştır. İşten ayrılma niyeti Mobley ve diğerleri (1978) tarafından geliştirilen, Örücü ve Özafşarlıoğlu (2013) tarafında Türkçe uyarlaması gerçekleştirilen işten ayrılma niyeti ölçeği ile değerlendirilmiştir. İşveren çekiciliği ise Berthon vd. (2005) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Ardıç ve Gündoğmuş (2016) tarafından gerçekleştirilen ölçek ile değerlendirilmiştir. Çalışmanın verileri 10.05.2021 ve 18.06.2021 tarihleri arasında İstanbul'da özel bir sigorta şirketinin genel merkezinde toplanmıştır. Şirkette toplam çalışan sayısı 899 kişi olup örneklem seçilmeden yüz yüze ve çevrimiçi yöntemlerle 278 kişiye ul aşılmıştır. Katılımcıların demografik ve bireysel özellikleri sayı ve yüzde ile ifade edilirken, her bir ölçeğin genel ve alt boyutlara ilişkin skorları ortalama ile ifade edilmiştir. Ölçeklere ait ortalamaların bireysel özellikler açısından farklılaşıp farklılaşmadığı t testi ve tek yönlü varyans analizleri ile değerlendirilmiştir. İşveren çekiciliği, çalışmaya tutkunluk ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki pearson korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir. Bu kavramlar arasındaki neden sonuç ilişkisi ise doğrusal regresyon analizi ile test edilmiştir. Sonuç olarak çeşitli bireysel özelliklerin işveren çekiciliği, çalışmaya tutkunluk ve işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı farklılık yarattığı, çalışmaya tutkunluk ve işveren çekiciliği arasında pozitif yönlü bir ilişki varken bu iki kavram ile işten ayrılma niyeti arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre çalışanlar gözünden işveren çekiciliğini artıracak faktörlerin iyileştirilmesi önerilmektedir. Bu sayede personel devir oranının görece yüksek olduğu sigortacılık şirketlerinde işten ayrılma niyetinde düşüş yaşanabilecek ve personelin çalışma tutkunluğu artırılabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Özel sigorta, İşten ayrılma niyeti, Çalışmaya tutkunluk, İşveren çekiciliği.

ABSTRACT

The aim of this study is to evaluate the relationship between the concepts of intention to quit, employer attractiveness and work engagement in insurance sector employees. Within the scope of the study, it is also aimed to evaluate whether individual characteristics make a significant difference on these concepts. The data collection tool of the study consists of a total of four parts, namely the questions evaluating the individual characteristics of the participants, the intention to quit scale, the work engagement scale and the employer attractiveness scale. The Turkish version of the Utrecht Work Engagement Scale (UWES), which was developed by Schaufeli et al. (2002) and adapted into Turkish by Turgut (2011), was used. Intention to quit was evaluated with the intention to quit scale developed by Mobley et al. (1978) and adapted into Turkish by Örücü and Özafşarlıoğlu (2013). Employer attractiveness was evaluated by the scale which was developed Berthon et al. (2005) and its Turkish adaptation was carried out by Ardıç and Gündoğmuş (2016). The data of the study were collected at the headquarters of a private insurance company in Istanbul between 10.05.2021 and 18.06.2021. The total number of employees in the company is 899, and 278 people have been reached through face to face and online methods, without sampling. While the demographic and individual characteristics of the participants were expressed as frequencies and percentages, the general and sub-dimension scores of each scale were expressed as means. Whether the means of the scales differed in terms of individual characteristics was evaluated with the t test and one-way variance analysis. The relationship between employer attractiveness, work engagement and intention to quit was evaluated with Pearson correlation analysis. The cause and effect relationship between these terms was tested with linear regression analysis. As a result, it was found that various individual characteristics made a significant difference on employer attractiveness, work engagement and intention to quit, while there was a positive relationship between work engagement and employer attractiveness, and a negative relationship between these two concepts and intention to leave. According to the results, it is recommended to improve the factors that will increase the attractiveness of the employer from employees perspective. In this way, in insurance companies with a relatively high staff turnover rate, there will be a decrease in the intention to leave the job and the work passion of the staff will be increased.

Keywords: Private insurance, Intention to quit, Passion for work, Employer attractiveness.

1. GİRİŞ

Sigortacılık sektörü hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ekonomik sistemin önemli bir aktörüdür. Türkiye'de de sektör önemli bir büyüme trendi içerisindedir. Sigortacılık sektörünün hizmet sektörü içerisinde faaliyet gösteriyor olması üretim faktörleri içerisinde işgücü kaynağının önemini daha da artırmaktadır. Bu nedenle sigorta şirketleri en nitelikli işgücünü bünyesine katmak, bu işgücünü işe tutkun bireyler olarak istihdam etmek ve kurumdan ayrılmaları ile ortaya çıkacak maliyetlerden kaçınmak istemektedir. Dolayısıyla bir işveren olarak sigorta şirketini çekici kılan unsurların neler olduğunun tespiti, iş gücünün çalışmaya tutkunluğunu etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve istihdam edilen bireylerin işten ayrılma niyetinin önceden tespit edilmesi sigorta şirketleri için rekabet avantajı sağlamada kilit rol oynayabilmektedir. Bu kapsamda yürütülen bu çalışma ile işveren çekiciliği, çalışmaya tutkunluk ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu ilişkilerin yönü ve kuvvetinin belirlenmesi ve bu ilişkilerde farklılık yaratan unsurların ortaya çıkarılmasının yönetici ve diğer paydaşlara karar vermede yol gösterici olması beklenmektedir.

1.1. İşveren Çekiciliği

İşletmeler, gelişmiş pazarlarda başarılı bir şekilde faaliyet göstermek ve rekabet etmek için temel kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Özellikle, yetkin ve yüksek nitelikli çalışanları çekmek, karşılaştırmalı üstünlük sağlamada oldukça önemlidir. (Holtbrügge, ve Kreppel, 2015). Artan sayıdaki şirketler, gelişmekte olan pazar ülkeleri ve nitelikli insan gücünün yetersizliği nedeniyle karşılanamayan yeteneklere yönelik hızla artan bir taleple karşı karşıyadır. Bir kaynak olarak bilginin artan önemi ile desteklenen dünya çapında nitelikli çalışanlar, rekabet avantajı için kilit bir faktör haline gelmiştir (Ewerlin, 2013). Bazı işgücü piyasalarındaki niceliksel ve niteliksel eksiklikler nedeniyle, kuruluşların çekiciliği giderek daha önemli hale gelmektedir. Uzman ve yöneticilerin yaşadığı işgücü devamlılığı konusundaki sıkıntılar ise şirketlerin

kendilerini iş arayanların gözünde çekici işverenler olarak konumlandırmalarına yöneltmiştir (Lievens vd., 2001).

İşveren çekiciliği, potansiyel bir çalışanın belirli bir kuruluş için çalışırken gördüğü öngörülen faydalar olarak tanımlanır. Üstün beceri ve bilgiye sahip çalışanları çekmenin rekabet avantajının en önemli kaynağını oluşturduğu bilgi yoğun alanlarda önemli bir kavramdır (Berthon vd., 2005). Aiman vd. (2021) işveren çekiciliğini bir kuruluşa karşı, kuruluşu bazı ilişkiler başlatmak için arzu edilen bir varlık olarak görmeye yönelik bir tutum veya ifade edilen genel olumlu etki olarak tanımlamaktadır.

Schneider, kuruluşların çekiciliğini kişi ve kuruluş arasındaki uyum çerçevesinde incelemiştir. Bir organizasyondaki insanların, organizasyona cezbedilen, seçilen ve o organizasyonda kalmayı isteyen kişiler olmaları bakımından benzersiz olduklarının temelini ortaya koymuştur (Schneider, 1998, 463). Çekicilik aşamasıyla ilgili olarak Schneider, bireylerin ilgi alanları, ihtiyaçları, tercihleri ve kişiliklerinin bir fonksiyonu olarak organizasyonlara farklı şekilde ilgi duyduklarını öne sürmüştür. Bu çekicilik hem bireyin hem de organizasyonun birbirleri hakkında kararlar almasından kaynaklanmaktadır: Bir tarafta işe alma ve seçim süreçleri, organizasyonların kendi ihtiyaç ve beklentilerine en uygun kişileri çekmesini ve seçmesini sağlar. Öte yandan bireyler, önceki deneyimlerine, ilgi alanlarına, ihtiyaçlarına, tercihlerine ve kişiliklerine dayanarak farklı organizasyonlar arasından seçim yaparlar. Bu varsayımları test etmek ve insanların kendi kişiliklerine uyan organizasyonlara ilgi duyup duymadıklarını incelemek için birçok çalışma, kişi organizasyonu uyumuna yönelik etkileşimci yaklaşımı kullanmıştır (Lievens vd., 2001, 31). İşletmelere düşünülen pozisyonlar için seçilen kişilerin örgütün değerleriyle uyumlu olması kişi ve örgüt arasındaki uyumu sağlama açısından temel oluşturmaktadır. Bu çerçevede kişilik özellikleri, insanlara çekici gelen unsurlar arasından hangilerine önem verdiğini bilmek, kişi ve işletme arasındaki uyumun gerçekleşmesini sağlamaya ve işletmelerin nihai hedeflerine ulaşmalarına olanak tanımaktadır. (Ardıç ve Gündoğmuş, 2016, 2).

1.2. Çalışmaya Tutkunluk

Çalışmaya tutkunluk, enerji, işe kendini adama ve kendini kaptırma ile karakterize edilen, işle ilgili olumlu bir zihin durumu olarak tanımlanmaktadır. Çalışmaya tutkunluk; dinçlik (vigor), adanmışlık (dedication), ve yoğunlaşma (absorptio) olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır (Schaufeli vd., 2002). Dinçlik, çalışırken yüksek düzeyde enerji ve zihinsel esnekliğini ortaya çıkarmaktadır. Adanmışlık, kişinin işine güçlü bir şekilde dahil olması, önem, coşku ve meydan okuma duygusu yaşaması ile ifade edilmektedir. Yoğunlaşma ise kişinin işine tamamen konsantre olma ve mutlu bir şekilde meşgul olma durumunu ifade eder. Bu sayede zaman hızla geçer ve kişi kendini işten ayırmakta zorlanır. Çalışmaya tutkunluk bu anlamda daha yüksek iş performansı ve örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilişkilendirilmektedir (Schaufeli vd., 2002; Jawahar ve Liu, 2017). Çalışmaya tutkunluk, "bir kişinin fiziksel, duygusal ve bilişsel enerjilerini aynı anda yatırım yaparak iş rolündeyken kendini nasıl ifade ettiğini yakalayan" rol temelli motivasyonel bir kavramdır (Liao vd., 2013).

Kahn (1990), tutkunluk kelimesini alan yazına ilk tanımlayan kişi olmuştur. Bireyin işini yaparken fiziksel, bilişsel ve duygusal durumlarının çalışma esnasında iş performansını etkileyeceğini vurgulayarak bu alana öncülük etmiştir. Çalışmaya tutkunluk, hedeflenenden daha üretken çalışabilen, örgütün finansal kaynaklarını; verimli, sağlıklı, güvenli ve isteğe bağlı olarak kullanabilen çalışan profili olarak tanımlanmaktadır. Bu profildeki çalışanlar tarafından yapılan geribildirimler, işletmeler açısından stratejik kararların alınmasında önemli bir yer tutmaktadır (Kaplan ve Fırat, 2022, 550). Lawyer ve Hall (1970) ise çalışmaya tutkunluğun işe dahil olma, içsel motivasyon ve bir işin tasarlanma şeklinin, iş sahibinin tutumları, inançları ve duyguları üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ifade etmektedir.

Günümüzde ise çalışmaya tutkunluk kavramı işletmeler için oldukça önem kazanmaya başlamıştır. Çalışma hayatında çalışan kişinin kendisini işe adaması ve bu adanmışlığı performansı üzerinde göstermesi işletmeler için oldukça önemlidir. Örgüt içinde doğru ve ilgi alanına uygun istihdam edilen çalışanlar işlerine hem bağlı hem de işlerini severek ve tutkuyla yapmaktadır. Bu durum örgütlerin hedeflerine daha kolay ulaşmasında oldukça fayda sağlamaktadır. Bu nedenle örgütler her zaman vizyon ve misyonlarını daima ileriye taşıyan iş tutkusu olan çalışanları tercih etmektedir (Kaplan ve Fırat, 2022).

1.3. İşten Ayrılma Niyeti

İşten ayrılma niyeti, kurumdan ayrılmaya yönelik bilinçli ve kasıtlı bir irade olarak tanımlanmaktadır. Genellikle belirli bir aralığa (örneğin, önümüzdeki 6 ay içinde) bağlı olarak ölçülür ve bir dizi işten ayrılma düşüncesiyle alternatif iş arama niyetini de içine alan bir süreçten oluşur (Tett & Meyer, 1993). İşten ayrılma niyeti terimi, bir kişinin bir organizasyondan ayrılma arzusu veya istekliliği olarak da tanımlanmaktadır. Yapılan araştırmalar, bu niyetlerin fiili işgücü devrini öngördüğü bulgusunu desteklemektedir (Thoresen vd., 2003). İşten ayrılma niyetinin fazla olduğu işletmelerde iş gücü devri de fazladır. İş gücü devri, birçok işletmenin bir noktada karşılaştığı ciddi ve acil bir sorundur. Bunun örgütsel başarı üzerinde azalan üretkenlik, azalan karlılık, gelecekteki gelir artışı ve azalan müşteri memnuniyeti gibi alanları etkilediği ile ilgili ilişkiler bulunmaktadır (Treglown vd., 2018).

Mevcut araştırmaların çoğu, çalışan iş gücü devrini gönülsüz işten ayrılma ve gönüllü işten ayrılma olarak sınıflandırmıştır. Bir çalışan kovulduğunda veya işten çıkarıldığında istem dışı iş gücü devri gerçekleşir. Belli bir miktar gönülsüz iş gücü devir kaçınılmazdır ve hatta çoğu zaman faydalı olabilmektedir (Singh vd., 2014). Örneğin, yalnızca en düşük performans gösteren çalışanlar ayrılıyorsa, işten ayrılma bu durumlarda kuruluş için gerçekten faydalı olabilir; tersine, en yüksek performans gösterenler ayrılıyorsa, sonuçlar yıkıcı olabilir (Allen ve Griffeth, 1999). Mobely (1982), istenen düzeyde performans göstermeyenlerin işten çıkarılmasını olumlu, "ayırma" süreci olarak görülebileceğini söylemektedir. Bu tür bir işgücü devri, kuruluşların etkinliğini arttırmaktadır. Gönüllü iş gücü devri ise, yetkin ve yetenekli çalışanların başka bir yerde çalışmak için kuruluştan ayrılmasıyla gerçekleşmektedir. Değerli bir çalışanı kaybetmek organizasyonel üretkenliği azalttığı, işe alım ve eğitim ile ilgili masrafları arttırdığı ve rakiplere bir fırsat sağladığı için önemli bir maliyet alanı oluşturmaktadır (Singh vd., 2014).

İşyerinde yaşanan çeşitlilik ve çalışanların doğasındaki karmaşıklık nedeniyle, potansiyel çalışanların neden organizasyonlardan ayrıldığını anlamak çok zordur. İşten ayrılmanın maliyetler ve faaliyetlerin aksaması açısından örgütsel işlevsellik için kritik etkileri olduğu ortadadır (Thoresen, vd., 2003). İnsan kaynağı organizasyonların giderek artan şiddetli rekabetle mücadele etmesinde avantaj sağlamasına olanak tanır (Pronajaya vd., 2021, 663). Aynı zamanda iyi çalışan mevcut pazarlama ve insan kaynakları bir firmanın mevcut ve potansiyel çalışanlarının bilgi, beceri ve yeteneklerini geliştirebilir, motivasyonlarını artırabilir, işten ayrılmayı azaltabilir ve kaliteli çalışanların elde tutulmasını sağlayabilir (Kanyurhi ve Akonkwa, 2016). Ayrıca küreselleşme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan rekabetin yoğunlaşması ile nitelikli insan kaynaklarına olan talebi artırmıştır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak şirketler, kendilerini işgücü piyasasında çekici işverenler olarak konumlandırmaya çalışmakta ve işgücü devir oranını belirli bir düzeyde tutmanın yollarını aramaktadır (Ewerlin, 2013).

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı sigortacılık sektörü çalışanlarında işten ayrılma niyeti, işveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluk kavramlarının birbiriyle olan ilişkisini değerlendirmektir. Çalışma kapsamında bireysel özelliklerin bu kavramlar üzerinde anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığını değerlendirmek de amaçlanmaktadır.

Çalışmanın veri toplama aracı katılımcıların bireysel özelliklerinin değerlendirildiği sorular, işten ayrılma niyeti ölçeği, çalışmaya tutkunluk ölçeği ve işveren çekiciliği ölçeği olmak üzere toplam dört bölümden oluşmaktadır. Schaufeli ve diğerleri (2002) tarafından geliştirilen Utrecht Work Engagement Scale (UWES) çalışmaya tutkunluk ölçeğinin Turgut (2011) tarafından Türkçe 'ye uyarlanan versiyonu kullanılmıştır. İşten ayrılma niyeti Mobley ve diğerleri (1978) tarafından geliştirilen, Örücü ve Özafşarlıoğlu (2013) tarafında Türkçe uyarlaması gerçekleştirilen işten ayrılma niyeti ölçeği ile değerlendirilmiştir. İşveren çekiciliği ise Berthon vd. (2005) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Ardıç ve Gündoğmuş (2016) tarafından gerçekleştirilen ölçek ile değerlendirilmiştir.

Çalışmanın verileri 10.05.2021 ve 18.06.2021 tarihleri arasında İstanbul'da özel bir sigorta şirketinin genel merkezinde toplanmıştır. Şirkette toplam çalışan sayısı 899 kişi olup örneklem seçilmeden yüz yüze ve çevrimiçi yöntemlerle 278 kişiye ulaşılmıştır.

Katılımcıların demografik ve bireysel özellikleri sayı ve yüzde ile ifade edilirken, her bir ölçeğin genel ve alt boyutlara ilişkin skorları ortalama ile ifade edilmiştir. Ölçeklere ait ortalamaların bireysel özellikler

açısından farklılaşıp farklılaşmadığı t testi ve tek yönlü varyans analizleri ile değerlendirilmiştir. İşveren çekiciliği, çalışmaya tutkunluk ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki pearson korelayon analizi ile değerlendirilmiştir. Bu kavramlar arasındaki neden sonuç ilişkisi ise doğrusal regresyon analizi ile test edilmiştir.

3. BULGULAR

Çalışma kapsamında kullanılan ölçeklerden alınan en düşük ve en yüksek skorlar ile ölçeklerin ve alt boyutlarının ortalama skorları Tablo 1'de gösterilmektedir. Çarpıklık ve basıklık değerlerine göre ölçeklere verilen yanıtlar normal dağılıma uyum göstermektedir.

Tablo 1. Kullanılan ölçeklerin tanımlayıcı özellikleri

	Madde sayısı	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık
İşveren çekiciliği genel	22	22,00	125,00	98,932	10,569		
- Gelişim	5	5,00	25,00	23,022	2,604		
- Sosyal	5	5,00	25,00	22,403	2,635		
- Fayda	4	4,00	48,00	17,784	3,243		
- Ekonomik	5	5,00	25,00	22,119	3,110		
- Başvuru	3	3,00	51,00	13,604	2,886	-1,422	1,311
Çalışmaya tutkunluk genel	17	27,00	88,00	67,267	10,555		
- Dinçlik	6	6,00	30,00	23,679	4,129		
- Yoğunlaşma	6	9,00	30,00	22,615	4,458		
- Adanmışlık	5	5,00	46,00	20,935	4,128	-0,615	1,113
İşten ayrılma niyeti genel	3	3,00	15,00	6,241	3,014	0,911	0,421

Katılımcıların bireysel ve mesleki türdeki tanımlayıcı özellikleri Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların bireysel ve mesleki özellikleri

Yaş grupları	N	%
25 ve altı	62	22,30
26-30	77	27,70
31-35	69	24,82
36-40	33	11,87
41 ve üzeri	37	13,31
Cinsiyet	N	%
Kadın	174	62,59
Erkek	104	37,41
Medeni Durum	N	%
Bekar	211	75,90
Evli	67	24,10
Eğitim	N	%
Lise	38	13,67
Önlisans - Lisans	196	70,50
Lisansüstü	44	15,83
Çalışılan Bölüm	N	%
Teknik/Operasyon	171	61,51
Finans/Muhasebe	21	7,55
Satış/Pazarlama	69	24,82
İnsan Kaynakları	16	5,76
Çalışma Ünvanı	N	%
Yönetici	96	34,53
Uzman	78	28,06
Uzman yardımcısı	104	37,41
Meslekte toplam çalışma süresi	N	%
1-3 yıl	118	42,45
4-6 yıl	49	17,63
7-10 yıl	39	14,03
11 ve üzeri yıl	72	25,90
Mevcut kurumdaki toplam çalışma süresi	N	%
1-3 yıl	169	60,79
4-6 yıl	58	20,86
7-10 yıl	30	10,79
11 ve üzeri yıl	21	7,55

Katılımcıların çoğunluğu 26-35 yaş arasında yer almaktadır ve kadınların oranı % 62 düzeyindedir. Dörtte üçü bekârlardan oluşan katılımcıların % 70 gibi önemli bir kısmı üniversite mezunudur. Şirkette çalışılan bölüme göre dağılıma bakıldığında Teknik / Operasyon bölümünde çalışanların yarıdan fazla olduğu ve çoğunluğun uzman yardımcılarından oluştuğu görülmektedir. Hem mevcut kurumda hem de meslekteki çalışma süresi baz alındığında çoğunluğun 1-3 yıl arasında yer aldığı görülmektedir.

İşten ayrılma niyeti, işveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluğun cinsiyet ve medeni duruma göre farklılık gösterip göstermediği bağımsız örneklem t test ile değerlendirilmiş ve sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Cinsiyet ve medeni duruma göre işten ayrılma niyeti, işveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluk

Cinsiyet		Ortalama	Standart Sapma	t	p
İşten ayrılma niyeti	Kadın	6,040	2,916		
	Erkek	6,577	3,158	-1,439	0,076
İşveren çekiciliği	Kadın	99,874	10,402		
	Erkek	97,356	10,709	1,931	**0,027**
Çalışmaya tutkunluk	Kadın	66,832	10,856		
	Erkek	67,990	10,045	-0,884	0,189
Medeni Durum		Mean	Std. Deviation	t	p
İşten ayrılma niyeti	Bekar	6,204	2,946		
	Evli	6,358	3,241	-0,365	0,358
İşveren çekiciliği	Bekar	98,810	10,807		
	Evli	99,313	9,852	-0,339	0,367
Çalışmaya tutkunluk	Bekar	67,476	10,597		
	Evli	66,612	10,475	0,583	0,280

Tablo 3'e göre işveren çekiciliği ortalaması kadınlarda erkeklere göre anlamlı şekilde daha yüksek bulunurken işten ayrılma niyeti ve çalışmaya tutkunluk ortalamasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Medeni durum her üç ölçek ortalamasında da anlamlı bir farklılık yaratmamaktadır.

İşten ayrılma niyeti, işveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluğun eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiş, farkın hangi gruplar arasında gerçekleştiğinin belirlenmesi için de Tukey testi uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Eğitim durumuna göre işten ayrılma niyeti, işveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluk

Eğitim durumu			Ortalama Farkı	Standart Hata	F	p
İşten ayrılma niyeti	Lise (1)	2	0,084	0,535		
		3	-0,400	0,669		
	Önlisans - Lisans (2)	1	-0,084	0,535		
		3	-0,483	0,504		
	Lisansüstü (3)	1	0,400	0,669		
		2	0,483	0,504	0,460	0,632
İşveren çekiciliği	Lise (1)	2	-2,931	1,871		
		3	-1,807	2,338		
	Önlisans - Lisans (2)	1	2,931	1,871		
		3	1,124	1,761		
	Lisansüstü (3)	1	1,807	2,338		
		2	-1,124	1,761	1,296	0,275
Çalışmaya tutkunluk	Lise (1)	2	-0,910	1,878		
		3	-0,633	2,345		
	Önlisans - Lisans (2)	1	0,910	1,878		
		3	0,277	1,767		
	Lisansüstü (3)	1	0,633	2,345		
		2	-0,277	1,767	0,120	0,887

Tablo 4'e göre işten ayrılma niyeti, işveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluk eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

Tablo 5. Çalışılan bölüme göre işten ayrılma niyeti, işveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluk

Çalışılan bölüm			Ortalama farkı	Standart hata	F	p
İşten ayrılma niyeti	Teknik (1)	2	0,667	0,700		
		3	0,029	0,432		
		4	0,646	0,792		
	Finans (2)	1	-0,667	0,700		
		3	-0,638	0,755		
		4	-0,021	1,005		
	Satış (3)	1	-0,029	0,432		
		2	0,638	0,755		
		4	0,617	0,840		
	İK (4)	1	-0,646	0,792		
		2	0,021	1,005		
		3	-0,617	0,840	0,493	0,687
İşveren çekiciliği	Teknik (1)	2	1,129	2,456		
		3	-0,686	1,515		
		4	-1,189	2,777		
	Finans (2)	1	-1,129	2,456		
		3	-1,816	2,647		
		4	-2,318	3,525		
	Satış (3)	1	0,686	1,515		
		2	1,816	2,647		
		4	-0,503	2,947		
	İK (4)	1	1,189	2,777		
		2	2,318	3,525		
		3	0,503	2,947	0,223	0,881
Çalışmaya tutkunluk	Teknik (1)	2	2,433	2,407		
		3	-4,2877*	1,485		
		4	-3,790	2,721		
	Finans (2)	1	-2,433	2,407		
		3	-6,72050*	2,593		
		4	-6,223	3,453		
	Satış (3)	1	4,28772*	1,485		
		2	6,72050*	2,593		
		4	0,497	2,887		
	İK (4)	1	3,790	2,721		
		2	6,223	3,453		
		3	-0,497	2,887	3,955	**0,009**

*: p<0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Tablo 5'e göre çalışmaya tutkunluk çalışılan bölüme göre anlamlı farklılık göstermektedir ve bu farklılık satış departmanından kaynaklanmaktadır. Satış bölümünde çalışanların çalışmaya tutkunluk düzeyi diğer bölümlerde çalışanlardan daha yüksektir. İşveren çekiciliği ve işten ayrılma niyeti ise çalışılan bölüme göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

Tablo 6. Çalışma unvanına göre işten ayrılma niyeti, işveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluk

Bağımlı Değişken			Ortalama farkı	Standart hata	F	p
İşten ayrılma niyeti	Yönetici (1)	2,00	0,462	0,460		
		3,00	0,039	0,427		
	Uzman (2)	1,00	-0,462	0,460		
		3,00	-0,423	0,452		
	Uzman yardımcısı (3)	1,00	-0,039	0,427		
		2,00	0,423	0,452	0,606	0,546
İşveren çekiciliği	Yönetici (1)	2,00	4,44071*	1,581		
		3,00	4,81571*	1,468		
	Uzman (2)	1,00	-4,44071*	1,581		
		3,00	0,375	1,553		
	Uzman yardımcısı (3)	1,00	-4,81571*	1,468		
		2,00	-0,375	1,553	6,361	**0,002**
Çalışmaya tutkunluk	Yönetici (1)	2,00	-3,632	1,593		
		3,00	0,807	1,480		
	Uzman (2)	1,00	3,632	1,593		
		3,00	4,43910*	1,562		
	Uzman yardımcısı (3)	1,00	-0,807	1,480		
		2,00	-4,43910*	1,562	4,383	**0,013**

*: p<0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Tablo 6'ya göre işveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluk düzeyi çalışma unvanına göre anlamlı farklılık göstermektedir. Uzman yardımcılarının algıladığı işveren çekiciliği ortalaması uzman ve yöneticilerden anlamlı şekilde daha yüksektir. Çalışmaya tutkunluk düzeyinde de benzer şekilde uzman yardımcıları ile uzmanlar arasında anlamlı farklılık görülmüştür.

Tablo 7. İşten ayrılma niyeti, işveren çekiciliği ve alt boyutları, çalışmaya tutkunluk ve alt boyutları arasındaki ilişki.

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
İşten ayrılma niyeti (1)	r	1										
	p											
İşveren çekiciliği genel (2)	r	-,158**	1									
	p	0,008										
Gelişim alt boyutu (3)	r	-0,103	,729**	1								
	p	0,086	0,000									
Sosyal alt boyutu (4)	r	-0,105	,721**	,538**	1							
	p	0,081	0,000	0,000								
Fayda alt boyutu (5)	r	-,187**	,696**	,251**	,299**	1						
	p	0,002	0,000	0,000	0,000							
Ekonomik alt boyutu (6)	r	-,137*	,869**	,635**	,551**	,584**	1					
	p	0,022	0,000	0,000	0,000	0,000						
Başvuru alt boyutu (7)	r	-0,033	,628**	,311**	,311**	,296**	,374**	1				
	p	0,589	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000					
Çalışma tutkunluğu genel (8)	r	-,325**	,301**	,218**	,205**	,282**	,232**	,154*	1			
	p	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,010				
Dinçlik alt boyutu (9)	r	-,330**	,253**	,153*	,153*	,265**	,188**	,148*	,860**	1		
	p	0,000	0,000	0,011	0,011	0,000	0,002	0,014	0,000			
Yoğunlaşma alt boyutu (10)	r	-,156**	,201**	,132*	,170**	,168**	,138*	,126*	,809**	,537**	1	
	p	0,009	0,001	0,028	0,005	0,005	0,021	0,035	0,000	0,000		
Adanmışlık alt boyutu (11)	r	-,335**	,298**	,261**	,177**	,272**	,258**	0,111	,824**	,620**	,456**	1
	p	0,000	0,000	0,000	0,003	0,000	0,000	0,065	0,000	0,000	0,000	

*: p<0,05 düzeyinde anlamlı ilişki, **: p<0,001 düzeyinde anlamlı ilişki

İşten ayrılma niyeti ile işveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluk arasında negatif yönlü zayıf bir ilişki (sırasıyla %15,8 ve %32,5) bulunmuştur. Çalışmaya tutkunluk ve işveren çekiciliği arasında ise pozitif yönlü zayıf bir ilişki (%30,1) bulunmuştur. İşveren çekiciliğinin en yüksek ilişkiye sahip olduğu alt boyutu (%86,9) ekonomik alt boyut olurken, çalışmaya tutkunluğun en yüksek düzeyde ilişkiye sahip olduğu alt boyut (%86,0) dinçlik alt boyutu olmuştur.

Tablo 8. İşveren çekiciliği ve işten ayrılma niyetinin çalışma tutkunluğu üzerindeki etkisi

	B	Standart hata	p	B için % 95 GA*		VIF
				Alt sınır	Üst sınır	
Sabit	48,176	5,847	0,000	36,666	59,687	
İşveren çekiciliği	0,256	0,056	0,000	0,146	0,365	1,026
İşten ayrılma	-0,993	0,195	0,000	-1,377	-0,609	1,026
Bağımlı değişken: Çalışma tutkunluğu						
Düzeltilmiş R Kare: 0,163 p<0,001						

*: Güven aralığı

Tablo 8'e göre işveren çekiciliği ve işten ayrılma niyeti çalışma tutkunluğunun %16,3'ünü birlikte açıklamaktadır. Kurulan model istatistiksel olarak anlamlı olup (p<0,001) değişkenler arasında otokorelasyon sorunu bulunmamaktadır.

Tablo 9. İşveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluğun işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi

	B	Standart hata	p	B için % 95 GA		
				Alt sınır	Üst sınır	VIF
Sabit	13,978	1,739	0,000	10,554	17,403	
İşveren çekiciliği	-0,019	0,017	0,263	-0,053	0,014	1,100
Çalışmaya tutkunluk	-0,087	0,017	0,000	-0,121	-0,053	1,100
Bağımlı değişken: İşten ayrılma niyeti						
Düzeltilmiş R Kare: 0,103 p<0,001						

Tablo 9'a göre işveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluk işten ayrılma niyetinin %10,3'ünü açıklamaktadır. Kurulan modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak işveren çekiciliğinin model içerisinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada sigortacılık sektöründe çalışan kişilerin işten ayrılma niyeti, işveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluk kavramları arasındaki ilişki değerlendirilmiş ve bu kavramların bireysel özellikler açısından farklılık gösterip göstermediği test edilmiştir.

Çalışmada yapılan analizler sonucunda işten ayrılma niyeti, işveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluğun eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir. İşten ayrılma niyeti ve çalışmaya tutkunluk eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Benzer bulgulara daha önce farklı sektörlerde yapılan çalışmalarda da erişilmiştir. Büyükbeşe vd., (2022) kamu sektöründe yaptığı çalışmasıyla, Aydemir ve Endirlik (2019) yılında bankacılık sektöründe yaptığı bir araştırma ile Büyükbeşe ve Gökaslan (2018) orta büyüklükteki üretim yapan firmalar üzerinde yaptığı çalışmada sektörler farklı olsa da benzer sonuçlara ulaşarak eğitim durumunun işten ayrılma niyeti ve çalışmaya tutkunluk düzeyinde anlamlı farklılık yaratmadığını ifade etmiştir. İşveren çekiciliği algısı kadınlarda erkeklere göre daha yükse bulunurken cinsiyetin işten ayrılma niyetinde ve çalışmaya tutkunlukta anlamlı bir farklılık yaratmadığı görülmüştür. Aynı zamanda medeni durum açısından da bu üç değişkende anlamlı bir farklılık oluşmadığı görülmüştür.

Bu araştırmada işten ayrılma niyeti ile çalışmaya tutkunluk arasında negatif yönlü zayıf bir ilişki (r= 0,325, p<0,05) bulunmuştur. Alan yazında ise yapılan birçok çalışmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Balcı ve Ağ tarafından (2020)'de yapılan çalışmada sağlık sektöründe çalışan üç özel hastanenin personeline uygulanan anketler ile örgütsel özdeşleşme ve işten ayrılma niyetinin çalışmaya tutkunluk üzerindeki etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışmada korelasyon ve regresyon analizi sonucunda örgütsel özdeşleşme ile işe adanmışlık kavramının alt boyutları olan dinçlik, kendini adama ve özümseme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca işten ayrılma niyeti ile dinçlik-bağlılık arasında negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, kendini örgütüyle özdeşleştiren bireylerin işlerinde işe bağlılık gösterme eğiliminde olacaklarını söylemek mümkündür. Öte yandan, çalışanların işten ayrılma niyetine bağlı olarak işe bağlılığı azalmaktadır. Lee ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan çalışmada da "iş arkadaşlarıyla ilişkiler", "çalışma ortamı", "ücret seviyesi", "iş tatmini", "örgütsel tutkunluk" ve "işten ayrılma niyeti" arasındaki çeşitli ilişkiler incelenmiştir. Çalışmada yapılan analiz sonuçlarına iş tatmini ve örgütsel tutkunluk arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir sonuca ulaşılmıştır (r = 0.31, p< 0.01). Genel sonuçlara ve literatüre paralel olacak şekilde örgütsel tutkunluk ve işten ayrılma niyeti arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (r= - 0,255, p < 0.01). Büyükbeşe vd. (2022) tarafından yapılan çalışmada çalışanların işe adanmışlıkları ile işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişki ortaya koyulmuştur ve yapılan regresyon analizi sonucunda çalışanların işe adanmışlığın işten ayrılma niyetinde ters yönlü ve anlamlı etkiye yol açtığı görülmüştür (r = -0,370, p<0,001). Yürüttüğümüz bu çalışma ile de işten ayrılma niyeti ile işveren çekiciliği arasında negatif yönlü zayıf bir ilişki bulunmuştur.

Bu çalışmada işveren çekiciliği ve işten ayrılma niyetinin çalışma tutkunluğu üzerindeki etkisini değerlendirmek için yapılan analiz sonucunda işveren çekiciliği ve işten ayrılma niyeti çalışma tutkunluğunun %16,3'ünü birlikte açıkladığı görülmüştür. İşe tutkunluk hem çalışanlar hem de örgütler için mesleki iyi oluşun önemli bir göstergesidir. Bu nedenle işe tutkunluğun dahil olduğu süreçler hakkında fikir

edinerek olumlu sonuçlara yol açan mekanizmalara odaklanılmalıdır (Bakker ve Demerouti, 2008, 219). İşveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluğun işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde ise işveren çekiciliği ve çalışmaya tutkunluk işten ayrılma niyetinin %10,3'ünü açıklamaktadır. Kurulan modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak işveren çekiciliğinin model içerisinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Dede vd. (2014) yine bir hizmet sektörü olan bankacılık sektöründe yürüttüğü çalışma ile işe tutkunluğun işten ayrılma niyeti üzerinde negatif etkisi olduğunu (r=-0,414) ortaya koymuştur.

Sonuç olarak işveren çekiciliği, çalışmaya tutkunluk ve işten ayrılma niyeti birbiriyle ilişkili olan ve birbirlerini etkileyen kavramlardır. Literatürdeki çalışmalar göstermektedir ki bu kavramlar örgütlerin varlığını devam ettirmesinde önemli fonksiyonları olan hem bireysel hem de örgütsel birçok değişken ile de ilişkilidir. Bu nedenle işgücü devir oranının yüksek olduğu sigortacılık sektöründe rekabet gücünü korumak ve yeni bir işe alımın yaratacağı doğrudan ve dolaylı maliyetlerden kaçınmak adına yöneticilerin kurumun çekiciliğini artırıcı yaklaşımlar sergilemesi önerilmektedir. Çalışanın gözünde çekici bir kurum beraberinde çalışmaya tutkun işverenleri getirebilecektir ve işten ayrılma niyeti azalmış olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Aiman-Smith, L., Bauer, T. N., & Cable, D. M. (2001). Are you attracted? Do you intend to pursue? A recruiting policy-capturing study. *Journal of Business and psychology*, *16*(2), 219-237.
2. Allen, D. G., & Griffeth, R. W. (1999). Job performance and turnover: A review and integrative multi-route model. *Human Resource Management Review*, *9*(4), 525-548.
3. Ardıç, K., & Gündoğmuş, E. (2016). The impact of personality characteristics on employer attractiveness. *Journal of Behavior at Work*, *1*(1), 1-14.
4. Aydemir, C., & Endirlik, H. (2019). İşe adanmışlığın bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi: Bankacılık sektöründe bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(3), 1093-1107
5. Bakker, A. B., Schaufeli, W. B., Leiter, M. P., & Taris, T. W. (2008). Work engagement: An emerging concept in occupational health psychology. *Work & stress*, *22*(3), 187-200.
6. Balcı, O., & Ağ, C. (2020). Örgütsel özdeşleşme ve işten ayrılma niyetinin çalışmaya tutkunluk üzerindeki etkisi. *Turkish Studies-Economy*, *15*(3), 1195-1213.
7. Berthon, P., Ewing, M., & Hah, L. L. (2005). Captivating company: dimensions of attractiveness in employer branding. *International Journal of Advertising*, *24*(2), 151-172
8. Büyükbeşe, T. ve M. O. Gökaslan. (2018). "İşe Gömülmüşlük, İşe Adanmışlık ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi: Bir Alan Çalışması". Mukaddime, 9(2), 135-153.
9. Büyükbeşe, T., Dikbaş, T., & Çıkmaz, G. (2022) Çalışanların İşe Adanmışlıkları ile İşten Ayrılma Niyetleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Kamu Kurumunda Bir Alan Çalışması. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *12*(1), 22-54.
10. Dede, N. P., Yılmaz, G., & Çakınberk, A. K. (2014). İş-aile çatışması ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki üzerinde işe tutkunluğun aracılık etkisi. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 121-142.
11. Ewerlin, D. (2013). The influence of global talent management on employer attractiveness: An experimental study. *German Journal of Human Resource Management*, *27*(3), 279-304.
12. Holtbrügge, D., & Kreppel, H. (2015). Employer attractiveness of Chinese, Indian and Russian firms in Germany: Signaling effects of HR practices. *Corporate Reputation Review*, *18*(3), 223-242.
13. Jawahar, I. M., & Liu, Y. (2017). Why are proactive people more satisfied with their job, career, and life? An examination of the role of work engagement. *Journal of Career Development*, *44*(4), 344-358
14. Kahn, W. A. (1990). Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work. *Academy of management journal*, *33*(4), 692-724
15. Kanyurhi, E. B., & Akonkwa, D. B. M. (2016). Internal marketing, employee job satisfaction, and perceived organizational performance in microfinance institutions. *International Journal of Bank Marketing*
16. Kaplan, M., & Fırat, E. (2022). Çalışmaya Tutkunluk Ve Algılanan Aşırı Nitelikliliğin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkileri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, *12*(1), 549-564
17. Lawler, E. E., & Hall, D. T. (1970). Relationship of job characteristics to job involvement, satisfaction, and intrinsic motivation. *Journal of Applied Psychology*, *54*(4), 305

18. Lee, C. C., Huang, S. H., & Zhao, C. Y. (2012). A study on factors affecting turnover intention of hotel empolyees. *Asian Economic and Financial Review*, *2*(7), 866-875
19. Liao, F., Yang, L., Wang, M., Drown, D., & Shi, J. (2013). Team-member exchange and work engagement: Does personality make a difference?. *Journal of Business Psychology*, 28, 63–77.
20. Lievens, F., Decaesteker, C., Coetsier, P., & Geirnaert, J. (2001). Organizational attractiveness for prospective applicants: A person–organisation fit perspective. *Applied Psychology*, *50*(1), 30-51.
21. Pronajaya, G., Anindita, R., & Pamungkas, R. A. (2021). Self efficacy model and career development in increase employee engagement and nurse performance. *Dinasti International Journal of Education Management and Social Science*, *2*(4), 663-675
22. Schaufeli, W. B., Salanova, M., González-Romá, V., & Bakker, A. B. (2002). The measurement of engagement and burnout: A two sample confirmatory factor analytic approach. *Journal of Happiness Studies*, *3*(1), 71-92
23. Schneider, B., Smith, D. B., Taylor, S., & Fleenor, J. (1998). Personality and organizations: A test of the homogeneity of personality hypothesis. *Journal of Applied Psychology*, *83*(3), 462.
24. Singh, A. K., Singh, S., & Singh, A. P. (2014). Personality traits and turnover intention among front level managerial personnel. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, *40*(2), 228-236.
25. Tett, R. P., & Meyer, J. P. (1993). Job satisfaction, organizational commitment, turnover intention, and turnover: path analyses based on meta-analytic findings. *Personnel Psychology*, *46*(2), 259-293.
26. Thoresen, C. J., Kaplan, S. A., Barsky, A. P., Warren, C. R., & De Chermont, K. (2003). The affective underpinnings of job perceptions and attitudes: a meta-analytic review and integration.
27. Treglown, L., Zivkov, K., Zarola, A., & Furnham, A. (2018). Intention to quit and the role of dark personality and perceived organizational support: A moderation and mediation model. *PloS one*, *13*(3), e0195155.
28. Yukhymenko-Lescroart, M. A., & Sharma, G. (2022). Passion for work and well-being of working adults. *Journal of Career Development*, *49*(3), 505-518

AZERBAYCAN'DA İŞ KAYNAKLARININ KULLANIMININ KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRİLMESİ

COMPARATIVE ASSESSMENT OF THE USE OF LABOR RESOURCES IN AZERBAIJAN

Doçent Dr. Farhad Mikayilov Gamboy

UNEC Bilimsel Araştırma ve Ekonomik Araştırma Enstitüsü, kıdemli araştırmacı, Azerbaycan Devlet Teknik Üniversitesi Ekonomi ve İstatistik Bölümü'nde doçent

0000-0001-6512-5865

Nabi Nabizade

Ekonomik Bilimsel Araştırma Enstitüsü - doktora öğrencisi

ÖZET

Makalenin temel amacı, eğitim faktörünün işgücü kaynaklarını değerlendirmedeki etkinliğini incelemektir. Günümüzde insan sermayesi, ekonomik büyümeye katkı sağlayan yetkin, nitelikli bir ekonomik faktör haline gelmiştir. Bu dönüşüm ancak eğitimle mümkün olmuştur.

Makale, beşeri sermayenin, eğitim düzeyinin istihdam ve gelir üzerindeki etkisini analiz etmekte ve işgücü kaynakları ve işgücü verimliliğinin çeşitli yönlerini sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: beşeri sermaye, eğitim, ekonomik büyüme, eğitim giderleri, işgücü piyasası, istihdam

SUMMARY

The main purpose of the article is to study the effectiveness of the educational factor in assessing labor resources. Today, human capital has become a competent, qualified economic factor contributing to economic growth. This transformation was made possible only through education.

The article analyzes the impact of human capital, educational level on employment and income, and presents various aspects of labor resources and labor productivity.

Keywords: human capital, education, economic growth, education expenses, labour market, employment

GİRİŞ

İşgücü kaynakları, kalkınmanın sürekliliğinin sağlanması ve ekonominin genişletilmesi açısından her ülke için çok önemlidir. Gelişmiş ülkelerde, fiziksel sermayenin geri kazanılması sistemi, üretim faktörleri hiyerarşisinde çok önemli bir niteliksel değişikliğe neden olmuştur. Neoklasik iktisatçılara göre, ekonomik faaliyette en son bilimsel ve teknolojik başarıların uygulanmasının yoğunlaştırılması, vasıflı işgücünün daha fazla gelişmesini sağlar (1, s. 1).

İşgücü kaynakları, doğrudan, ülke mevzuatının belirlediği yaş sınırına göre çalışma çağındaki çalışma çağındaki çalışan nüfusun toplam sayısını ve eğitimli ve eğitimsiz, vasıflı ve vasıfsız olmak üzere çalışma çağına ulaşmamış emekçileri içerir. .insanlar dahil. Birçok durumda, insan sermayesi ve emek kaynakları kavramları aynı kabul edilir. Ancak, işgücü kaynaklarından farklı olarak insan sermayesi, ekonominin ve toplumun gelişmesi ve aile refahının iyileştirilmesi için yoğun bir üretim faktörüdür. (2, s. 5)

Bilgi ekonomisinin refah düzeyi, istihdam ve gelir üzerindeki etki yönleri

Emek kaynaklarının büyüme oranları, yaş yapısı, emek kaynaklarının nicel parametrelerini büyük ölçüde belirlemektedir. Bugün, dünyadaki işgücü kaynaklarının çoğu, ekonomik olarak aktif nüfustan oluşmaktadır. Ancak, ekonomik olarak aktif nüfusun çoğunluğunun ulusal ekonominin büyümesini garanti etmediğini belirtmek gerekir. Çünkü herhangi bir ülkenin işgücü kaynaklarını değerlendirmek için sadece bir nicelik değil, eğitim düzeyi, istihdamın sektörel yapısı, işgücünün niteliği, sağlık düzeyi gibi birçok ekonomik ve sosyal kalite göstergesidir. bakım, beslenme, güvenlik, insan haklarının korunması dikkate alınmalıdır.

Bilgi, içinde yaşadığımız bilgi toplumunda ulusal ekonomilerin itici gücü ve en önemli kaynağıdır. İşçilerin eğitim düzeyi ile gayri safi yurtiçi hasıla arasında doğrudan bir ilişki olduğu kanıtlanmıştır. Aynı zamanda eğitim düzeyi yüksek kişilerin ekonomik büyümeye katkısı daha fazladır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırma, insanların eğitim düzeyleri ile kazançları arasındaki ilişkiyi analiz etti. Tahminler, lise diplomasına sahip erkeklerin yaşamları boyunca (20 ila 69 yaşları arasında 50 yıl boyunca birikmiş kazançlar) yaklaşık 1,54 milyon dolar kazanacağını gösterirken, önlisans dereceleri de dahil olmak üzere lisans ve yüksek lisans derecelerine sahip olanlar 2,43 milyon dolar ve 3,05 milyon dolar kazanacak. sırasıyla dolar kazanıyorlar. Kadınların yaşam boyu kazançları erkeklerinkinden daha düşüktür, ancak eğitimde de önemli farklılıklar vardır; lise eğitimi, lisans derecesi ve yüksek lisans ve önlisans derecesine sahip olanlar, yaşamları boyunca sırasıyla 811.000 dolar, 1.44 milyon dolar ve 1.87 milyon dolar kazanıyorlar. Böylece, lise ve lisans seviyeleri arasındaki kazanç farkı erkekler için yaklaşık 896.000 dolar ve kadınlar için yaklaşık 630.000 dolar. (3, s. 10)

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün 2021 "Eğitim Gözden Geçirme" raporunda, eğitim düzeyinin işgücü piyasasına katılım üzerindeki etkisine ilişkin sonuçlardan biri, eğitim düzeyindeki artışa paralel olarak istihdam düzeyindeki artış olmuştur. . Böylece, ortaöğretimi olmayan yetişkinlerin (25-64 yaş arası) ortalama istihdam düzeyi %58, ortaöğretimi olanlar için ise ortalama %75 olmuştur. Aynı zamanda, OECD ülkeleri genelinde ortalama olarak, yüksek öğrenim görmüş olanlar için istihdam oranı, yüksek öğrenim olmayan veya orta öğretim sonrası eğitime sahip olanlara kıyasla %84 idi. Aynı zamanda araştırmalar, eğitim seviyesinin artmasıyla işsizlik seviyesinin azaldığını göstermektedir. OECD ülkeleri genelinde ortalama olarak, işsizlik oranı ortaöğretimi olmayanlar için %10,6, ortaöğretime sahip olanlar için %6,6 ve yükseköğretime sahip olanlar için %4,7'dir. Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Macaristan, Litvanya, Norveç, Polonya, Slovakya ve İsveç'te, lise eğitimi olmayan yetişkinler arasındaki işsizlik oranı, lise eğitimi alanların iki katından fazlaydı. (4, s. 68)

Bu kendini nüfusun gelir düzeyinde de gösterdi. Orta öğretime sahip insanlar, kural olarak, büyük gelir farklılıklarıyla karşı karşıyadır. OECD ülkelerinde, orta öğretimi tamamlamış işçilerin ortalama %27'si medyan gelirin yarısını veya daha azını kazanıyor. Bahsedilen gösterge ülkeye göre değişir. Ortalama gelirin yarısını veya daha azını kazanan orta öğretimi tamamlamış kişiler Norveç'te %50, Almanya'da %43, ABD'de %41, Belçika'da %10 ve Letonya ve Portekiz'de %9'unu oluşturmaktadır. (4, s. 84)

Emek kaynaklarının istikrarını sağlamayı amaçlayan önlemlerin ana yönleri.

Azerbaycan'da son yıllarda uygulanan sosyo-ekonomik politikanın ana yönlerinden biri işgücü piyasasının geliştirilmesi ve işgücünün verimli kullanılmasıdır. Ülkede gerçekleştirilen reformlar ekonomide köklü kalite değişikliklerine neden olmuş, dinamik ekonomik kalkınma sağlanmıştır.

Ayrıca, nüfusun istihdam ve girişimcilik olanaklarını genişletmek, insana yakışır işleri desteklemek, işgücünün rekabet gücünü artırmak ve işgücü verimliliğini artırmak amacıyla 2019-2030 yıllarını kapsayan İstihdam Stratejisi onaylanmıştır. (5, s. 1)

BM'nin orta senaryo tahminine göre, Azerbaycan nüfusunun genel artışı önümüzdeki yıllarda da devam edecek ve 2030'da 10,7 milyon kişiye ulaşacak.

Nüfusun yaş yapısına ilişkin tahminlere dayalı olarak, ülke nüfusunun doğal büyümesinin önümüzdeki yıllarda azalacağı ve bunun da 2025 yılından sonra 15 yaş altı kişilerin özgül ağırlığının azalmasına neden olacağı belirlendi. . Emeklilik yaşına ulaşmış kişi sayısının 2030 yılına kadar 2015 yılına göre (841.000 kişi)

iki katına çıkması öngörülmekte olup, bu durum devletin sosyal yükünü artırabilir ve ayrıca yaşlıların sosyal güvenliğinde ek tedbirler alma ihtiyacını doğurabilir.

2017 yılında 15-64 yaş arası kişi sayısı 7 milyonu aştı. Tahminler, bu sayının 2025 yılına kadar neredeyse değişmeyeceğini ve önümüzdeki beş yıl içinde yüzde 1,3 oranında artacağını gösteriyor.

15-24 yaş arası işgücü piyasasına girenlerin sayısındaki düşüş eğiliminin 2025 yılına kadar devam edeceği ve önümüzdeki beş yıl içinde artarak devam edeceği öngörülmektedir. 2017 yılında Azerbaycan'da 15-24 yaş arası kişi sayısı 1,5 milyona yakınken, 2025 yılında bugünkü rakamdan yüzde 17 daha az olacak ve sonraki yıllarda 2030 yılında 2015 düzeyine (1,6 milyon) yükselecektir. kişi) ulaşacağı tahmin edilmektedir. (5, s. 2)

Azerbaycan'da GSYİH'nın son yıllarda sürekli büyümesinin bir sonucu olarak, işgücü verimliliği göstergesi (1 kişi/saat) artmış ve 2006 yılında cari fiyatlarla 2,35 manat (2,6 ABD doları), 2017 yılında 7,59 manat olmuştur. (4, 4 ABD doları). 2006-2013 döneminde işgücü verimliliği cari fiyatlarla ABD doları bazında artmış, 2014-2016 yıllarında azalmış ve 2017 yılından itibaren tekrar yükselmeye başlamıştır.

Ekonomik faaliyet türleri arasında işgücü verimliliği göstergelerinde önemli farklılıklar vardır. Böylece, 2016 yılında, madencilik sektörü için işgücü verimliliği göstergesi 257,7 manat (161,4 ABD doları), tarım için bu gösterge 1,03 manat (0,6 ABD doları), işleme endüstrisi için - 6,3 manat (3,9 ABD doları) ve inşaat alanı için 9,4 manat (5,8 ABD doları) idi. Tarımda işgücü verimliliğinin düşük olması, bu alanda yoğun yöntemlerin, inovasyonun ve danışmanlık hizmetlerinin yetersiz kullanımı ve işgücünün büyük çoğunluğunun vasıfsız olmasıyla ilişkilidir (5, s. 3).

Bugün Azerbaycan'da işgücü kaynaklarının kalitesinin iyileştirilmesi, işgücü piyasasının gereksinimlerine ve sürekli gelişen ekonomiye uyum sağlanması ve bir bütün olarak işgücü piyasasında işgücü kullanımında verimliliğin artırılması alanında sorunların çözülmesi esastır. uluslararası ve ulusal işgücü piyasasının gereksinimlerini karşılayan ve bunlara dayanan eğitim, öğretim ve öğretim profesyonel ve profesyonel standartlar Programların geliştirilmesi ve uygulanması yoluyla yeterlilikler temelinde geliştirilen mesleki standartların uygulanması ana araç olarak hizmet eder. ulusal işgücünün rekabet gücünü artırmak ve uluslararası işgücü piyasasına entegrasyonunu sağlamak.

SONUÇ

İşgücü kaynaklarının etkin kullanımı önemli sosyal ve ekonomik göstergelerden biridir. İşgücü piyasasında arz ve talep dengesinin sağlanması, işsizlik gibi sosyal sorunların çözülmesi ve nüfusun istihdamının sağlanması, işgücü kaynakları alanında doğru politikayı gerektirmektedir. İşgücü kaynaklarının doğru değerlendirilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması orta ve uzun vadede ekonomik kalkınmaya olumlu katkıyı belirler.

Ekonomik kalkınmanın olmazsa olmazı eğitimdir. İyi eğitim olmadan hiçbir ekonomik kalkınma mümkün değildir. Dengeli bir eğitim sistemi sadece ekonomik kalkınmayı değil, aynı zamanda üretkenliği ve kişi başına düşen kişisel geliri de destekler.

Eğitim, her anlamda kalkınmanın temel faktörlerinden biridir. Hiçbir ülke, insan sermayesine önemli bir yatırım yapmadan sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı gerçekleştiremez.

Eğitim, insanların kendilerini ve dünyayı anlamalarını zenginleştirir. Bu onların yaşam kalitelerini iyileştirir ve bireylere ve topluma geniş sosyal faydalar sağlar. Eğitim, insanların üretkenliğini ve yaratıcılığını arttırır, girişimciliği ve teknolojik ilerlemeyi teşvik eder. Ayrıca ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanmasında ve gelir dağılımının iyileştirilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır.

İşgücü kaynaklarının potansiyelini etkin bir şekilde kullanmak, işgücü verimliliğini ve rekabet gücünü artırmak ve aynı zamanda sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmayı sağlamak için eğitim harcamalarının gayri safi yurtiçi hasıla ve eğitim kapsamı içindeki payının artırılması, eğitimin kapsayıcılığının sağlanması, eğitimden işgücü piyasasına geçişi kolaylaştırmak için yapılması gerekenler.

EDEBİYAT

1) https://www.economics-sociology.eu , Olena Tkachenko, Taras Mosiychuk, “Labour Force Availability as an Economic Development Factor in Post Socialist Countries”, Economics & Sociology, Vol. 7, No 2, 2014
2) Н.Н. Минаев, Е.А. Жарова “Ччеловечески капитал как междисциплинарная категория: структурированный обзор исследований”, Вестник Томского государственного университета. Экономика. 2021. № 55
3) https://www.ncbi.nlm.nih.gov, Christopher R. Tamborini, ChangHwan Kim, and Arthur Sakamoto “Education and Lifetime Earnings in the United States”, Demography. 2015 August
4) https://www.oecd-ilibrary.org , Education at a Glance 2021 OECD Indicators, OECD Publishing, Paris
5) 2019–2030-cu illər üçün Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30 oktyabr 2018-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir)

EXAMINING STUDENTS' PERCEPTIONS OF "CHARACTER AND VALUES EDUCATION" COURSE THROUGH METAPHOR ANALYSIS

Dr. Aynur PALA

Manisa Celal Bayar University, Faculty of Education, Educational Sciences

ORCID NO: 0000-0003-4889-7438

ABSTRACT

Metaphors have an important quality. They have the ability to aid human cognitive process, they may also determine the way people act based on their perceptions of the reality. In other words, besides providing a compass to assess and comprehend the surrounding world, metaphors have both descriptive and prescriptive functions. "Character and Values Teaching" is one of the compulsory subjects taught in Faculties of Education. The aim of this research is to investigate the thoughts of preservice students about "Character and Values Training" course with the help of metaphors. A total of 48 Psychological Counselling and Guidance Pre-service teachers taking "Character and Values Education course at a public university in Turkey participated in the spring semester of 2020-21. This study employs qualitative methods of analysis. Students were asked to complete this statement "consider the content of this course you have taken during the semester, fill in the blanks in the following sentence as you find appropriate. "Character and Values Teaching is like……. Because ……"The results of the content analysis of metaphors produced by the participants show that , the participants produced 46 valid metaphors. The metaphors related to Character and Values Education were grouped and classified. According to findings some examples of metaphors are: The golden of life, the windows of a house", tree and Life Science course, the spring season etc.

Keywords: Character and Values Teaching, metaphors, content analysis pre-service teachers

ÖZET

Metaforlar, insan bilişsel sürecine yardımcı olma yeteneğine sahip olması açısından önemlidir. Metaforlar insanların gerçeklik algılarına dayalı dünyayı değerlendirmek ve anlamak için bir pusula sağlamanın yanı sıra, hem betimleyici bir işlevlere sahiptir. "Karakter ve Değerler Öğretimi" Eğitim Fakültelerinde okutulan zorunlu derslerden biridir. Bu araştırmanın amacı, aday öğrencilerin "Karakter ve Değerler Eğitimi" dersi hakkındaki düşüncelerini metaforlar yardımıyla incelemektir. 2020-21 bahar döneminde Türkiye'de bir devlet üniversitesinde "Karakter ve Değerler Eğitimi" dersini alan toplam 48 Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik öğretmen adayı katılmıştır. Bu çalışmada nitel analiz yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmaktadır. Öğrencilerden "Dönem boyunca almış olduğunuz bu dersin içeriğini göz önünde bulundurarak aşağıdaki cümledeki boşlukları uygun buldukça doldurunuz" ifadesini doldurmaları istenmiştir. "Karakter ve Değerler Öğretimi …… gibidir. Çünkü ……"Katılımcılar tarafından üretilen metaforların içerik analizi sonuçları, katılımcıların 46 geçerli metafor ürettiğini göstermektedir. Karakter ve Değerler Eğitimi ile ilgili metaforlar gruplandırılarak sınıflandırılmıştır. Bulgulara göre metafor örnekleri şunlardır: "Hayatın altınları", "bir evin pencereleri", ağaç" ve "Hayat Bilgisi dersi" "bahar mevsimi" vb.

GİRİŞ

Günümüzde suç oranları, yolsuzluklar, yalan söyleme, hırsızlık, şiddet ve madde bağımlılıkları gibi olaylar artış göstermektedir. Birçok insan da çocukların sağlıklı ahlaki gelişmesi konusunda endişe duymaktadır.

Karakter ve değer eğitimini okul programlarına entegre etmek ve okul dışı faaliyetlerle destelemek bu problemlerin en azından azalmasına katkı sağlayabilir..

Karakter eğitimi aile, okul ve toplum dahil olmak üzere, çocuğun yaşamının her alanında önemlidir. Karakter eğitimi, okulları, ebeveynleri, sosyal hizmet kurumlarını vb. içeren uzun vadeli, toplum temelli, çocukların olumlu kişisel gelişimine katkı sağlayan, neyin etik olarak ve doğru olduğunu öğreten bir çabalardır. Okullar öğrencilere başarılı kişiler olmalarının yanı sıra iyi insanlar ve vatandaşlar olmaları, iyi hayatlar sürmeleri için imkanlar sunmalı ve öğrencilere iyiyi bilmeleri, iyiyi sevmeyi ve iyiyi yapmayı konusunda yardım etmelidir. Dürüstlük, saygı, empati, nezaket ve sevecen olma gibi karakter özellikleri, öğrencilerin sınıf arkadaşları, öğretmenleri, arkadaşları ve aile üyeleri ile ilişkilerde önemli bir yer tutmaktadır.

Milli Eğitim 2005 yılında programlarda yenilik yapmış ve değerler eğitimine yönelik proje ve etkinliklere daha fazla yer verilmeye başlanmıştır. Karakter ve değer eğitiminde öğretmenin rolü göz önüne alınarak, bu konuda öncelikle öğretmenlerin eğitim alması gereğince 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Karakter ve Değer eğitimi dersi Eğitim Fakültelerinde zorunlu ders olarak okutulmaya başlanmıştır. (YÖK, 2018). Bu dersin içeriğinde yer alan konulardan bazıları şu şekilde belirtilmektedir: karakter gelişimi ve eğitimi; karakter gelişiminde ve eğitiminde aile, çevre ve okul; karakter ve değer eğitiminde kültürlerarası farklılaşma ve birlikte yaşama kültürü; karakter/değer eğitiminde öğretim yöntemleri ve teknikleri, Türkiye'de değerler eğitimi uygulamaları ve araştırmaları; karakter ve değer eğitiminde rol model olarak öğretme vb.

Metafor tanımları ve önemi

Metafor; bir şeyi veya bir fikri ona çok benzer niteliklere sahip başka bir şey ile genelde "gibi", "benzer" sözcüklerini kullanmaksızın istenen tanımlamayı yapmak, anlatıma üslup güzelliği ve kolaylığı katmak için kullanılan sözcük ya da sözcük kümesidir. Başka bir deyişle metafor; bir kavramı, kelimeyi, terimi, olguyu daha güzel ve iyi anlatmak amacıyla, başka bir anlamda olan bir sözcükle, ilgi kurularak benzetme yoluyla kullanılmasıdır (Aydın, 2006). Fry ve Fleeners (1997) için "metafor, gerçekliğin yeni algılarını, nihayetinde deneyimin gerçekliğinin ötesinde iletişim kurmanın araçlarını sunmaktadır." Metafor, bireylerin kendi dünyalarını anlamalarına ve yapılandırmalarına yönelik güçlü bir zihinsel haritalama ve modelleme mekanizmasıdır (Arslan & Bayrakçı,(2006). Boostrom (1998)'e göre; metaforlar bir bakış açısının yaratıcı söylemi olarak kabul edilmektedir. Benzetme; bir nesnenin niteliğini, bir eylemin özelliğini daha iyi anlatabilmek için bir başka nesne ve eylemlerden yararlanarak, onu anımsatma yoluyla gerçekleştirilir (Aksan, 1998). Öz olarak metafor bir şeyi başka bir şeye göre anlamlandırmak, ifadelendirmektir (Lakoff & Johnson, 2005).

Ben-Peretz, Mendelson ve Kron (2003) metaforların öğretmen ve öğrencilerin eğitime ilişkin algılarını, düşüncelerini ve altında yatan nedenleri ortaya çıkarabileceğini ve öğrencilerin kendi algılarına ilişkin soyut düşüncelerini somutlaştırmalarına olanak sağlayabileceğini belirtmişlerdir. Ortony & Fainsilber, (1989) son zamanlarda, psikologlar ve dilbilimcilerin metaforları bir "biliş ve iletişimin önemli aracı" gördüklerini belirtmişlerdir.

Lakoff ve Johnson (1980) metaforları insanların gerçekliğe ilişkin kendi zihinsel imgeleri aracılığıyla gerçekliği süzgeçten geçirmeleri için bilişsel bir araç olarak görülmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Srivastva & Barrett, (1988) metaforları analiz etmenin konuşmacının zihinsel imgelerinin daha geniş bir bakış açısı elde etmek için eşsiz bir fırsat sunduğuna dikkat çekmektedirler. Metafor analizi ile ilgili önemli sayıda çalışma, öğretmenlerin varsayımlarını, inançlarını ve görüşlerini ifade etmelerine ve değerlendirmelerine yardımcı olmak için yapıldığına dikkat çekmektedirler. (Bullough, 1991; Dooley, 1998; Knowles, 1994; Mahlios & Maxson, 1998). Sfard (1998), "metaforlar, hedef kavramların olası özelliklerine ilişkin iyi tanımlanmış belirli beklentileri beraberinde getirdiği için, bir metafor seçiminin son derece önemli bir karar olduğunu ve farklı metaforların, farklı düşünme biçimlerine ve farklı etkinliklere yol açabileceğini öne sürmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Martínez, Sauleda ve Huber (2001) metaforların eğitimde analiz etme ve planlama süreçleri üzerinde güçlü etkileri olduğunu iddia etmektedir. Özellikle, metaforların öğretmenlerin düşünceleri üzerinde derin bir etkisi olabileceğini bulmuşlar ve ayrıca bir bütün olarak mesleğe ilişkin daha derin bir anlayış için bir katalizör olarak kullanılabileceklerini öne sürmüşlerdir. Bu sebepten, bu araştırma, öğretmen adaylarının «Karakter ve Değer Eğitimi» dersine ilişkin sahip oldukları algıları metaforlar yoluyla ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın cevap aradığı soru "Öğretmen adaylarının "Karakter ve Değer Eğitimi" dersine yönelik algıları nelerdir?

Çalışma Grubu

Bir devlet üniversitesinin 2020-21 öğretim yılında «Karakter ve Değer Eğitimi» dersini alan 48 öğrenci katılmıştır.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Nitel araştırmalarda metaforlar ya süreci iyileştirmek ya da mevcut durumu olduğu gibi ortaya çıkarmak için kullanılmaktadır (Fırat, Kabakçı-Yurdakul ve Ersoy, 2014). Öğretmen adaylarının "Karakter ve Değer Eğitimi" dersine ilişkin sahip oldukları algıları, metaforlar aracılığıyla belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri oaln fenomonolojik (olgubilim) desen kullanılmaktadır. Fenomenolojik araştırmalar, bireylerin algılarını ve deneyimlerini onların bakış açısından ön plana çıkarmayı amaçlamaktadır. (Ersoy, 2016).

Veri Toplama Aracı

Araştırmada, öğretmen adaylarının "Karakter ve Değer Eğitimi" dersine ilişkin hangi metaforları kullandıklarını ortaya çıkarmak amacıyla; Bu dönem aldığınız «Karakter ve Değer Eğitimi» dersinin içeriğini düşünerek şu cümledeki boşlukları uygun olarak doldurunuz. Karakter ve Değer Eğitimi dersi …….gibidir. Çünkü ……şeklinde görüşlerini yazmaları istenmiştir.

BULGULAR

Öğrencileri 46 farklı metafor üretmişlerdir Araştırmaya katılanların ürettikleri metaforların nitel analizi sonucu öğrencilerin "Karakter ve Değer Eğitimi dersine yönelik algılarının genel olarak olumlu olduğu görülmüştür.

Hayat Bilgisi dersi, ilkbahar mevsimi. Öğrencilerin ürettikleri metaforlardan bazıları şunlardır:

Alfabe öğrenmek

Ders içeriğinde bunlar sayesinde hayatımızda bize yardımcı olacak, hayatımızı şekillendirecek kavramlar ve değerleri öğreniyoruz. Her bir harf bir değere karşılık geliyor. Bütün alfabedeki harfleri öğrenip kavradıktan sonra artık yazı yazabilir, önümüze gelen her şeyi okuyabiliriz. Bu dersimiz de böyledir işte. Bütün değerleri öğrenip hayatımıza uyarlayabildiğimiz zaman artık gerçek bir birey olmanın gereğini yerine getirmiş oluruz. Hayatımızda sağlam adımlar atıp kendimizden emin bir şekilde yola devam etmiş oluruz. Hem kendimizi hem de başkalarını mutlu etmek daha kolay olur bu şekilde.

Bir evin pencereleri

Çünkü, pencereler hayata bakmamızı, dışarıyı olağan gerçeğiyle görmemizi sağlar. Nasıl ki penceresiz bir eve günışığı girmez ve evi aydınlatamazsa, kaybolan bir eşyamızı karanlıkta görmeyen gözlerle, sadece dokunarak bulmaya çalışırız ve bir hayli zaman alır. Bu ders de, hayatı anlamamızı, nasıl bir insan olmamız

gerektiğini görmemiz için bizlere (çocuklara) günışığı gibi aydınlık sağlar. Aydınlığı bulabildiğimiz ve keşfettiğimiz sürece, karanlıktan da korkmayız. Çünkü biliriz ki, oralarda bir yerlerde hep bir aydınlık vardır. William Blake'in dediği gibi; "Aydınlığı, içinde taşımaya bak. İşte, o zaman karanlıkta bile yolunu bulabilirsin."

Ağaç

Çünkü kökleri ne kadar sağlam olursa ve iyi beslenirse o kadar güçlü olur ve iyi meyveler verir. Karakter ve değer eğitimi çocukluktan itibaren verilmesi gereken bir eğitimdir. Çünkü atalarımızda dediği gibi ağaç yaş iken eğilir. Erken öğrenilen değerler çocuklar tarafından daha çok benimsenip içselleştirilir ve yetişkinlik çağlarına geldiklerinde bu değerleri uygulama oranları daha fazla olur.

Hayat bilgi dersi

Hayat bilgisi dersi isminden de anlaşıldığı gibi hayatın içindendir ve okulda müfredatın bir parçası olarak öğrencilere aktarılır. Karakter ve değer eğitimi de bize, aslında hep hayatımızın bir parçası olan bu değerleri hatırlatmayı/öğretmeyi amaçlamaktadır. Psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölümünün de zorunlu bir dersi olması dolayısıyla belirli kurallara ve ilkelere bağlıdır. Bu yüzden Karakter ve Değer Eğitimi dersi ile ilkokulda gördüğümüz hayat bilgisi dersini birbirine benzettim.

Hayatla ilgili bir kılavuz

Değerler birey ve toplum ilişkilerinde belirleyici ve yönlendirici etkiye sahiptir. Yani değerler, bireylerin kendileri ve başkalarıyla ilgili davranışlarına yön verir. Karakter ve Değer Eğitimi dersinde ise bu değerler öğretildiği için bir nevi toplum ve hayatla ilgili kılavuz görevi görür. Bireylere gelenek ve göreneklerle iyiyi-kötüyü, doğruyu-yanlışı anlatarak ahlak eğitimini de verir.

Çömlek ustası

Çünkü: Çömlek ustası yararsız çamur yığınının her noktasına çok büyük emek vererek, sabırla dokunarak onu ince ince işler ve şekil verir. Sonuçta da hiçbir değeri olmayan o bir avuç çamur çok kıymetli bir esere dönüşür. Karakter ve değer eğitimi dersi de böyledir. Öğretmen öğrencisine sabır ve emekle doğru insan olmayı öğretir tıpkı çömlek ustası gibi öğrencisini değer eğitimiyle şekillendirir.

İlkbahar

Çünkü; ben ilkbahar mevsimini çok severim. Çiçekler açar, bu çiçek kokuları tüm mahalleyi kaplar ve harika bir kokusu vardır. Her yerden kuş sesleri gelir. Karakter ve Değer eğitimi dersi de aynen bu şekildedir. Birçok değeri içinde bulunduran bu ders, bahar mevsimindeymişiz gibi geldi bana. Nasıl ki bahar mevsiminin başlangıcı bana mutluluk veriyor, bu ders ve bu dersin içeriği de bana aynı şekilde mutluluk veriyor. Her ne kadar bu değerleri biliyor olsak bile arkadaşlarımızın derste anlattığı kitaplar, anlattığı diziler, anlattığı konuşmalarda bu değerlerin işlenişini görmek benim için çok güzeldi. Her bir değerin böyle etkinliklerle sunulması da ayrıca daha güzel ve etkili oldu. Bahar mevsimi gibi olsun tüm derslerimiz...

Anne

Çünkü: anne nasıl ki evdeki huzursuzluğu, mutsuzluğu, adaletsizliği önlemek için çocuklarını eğitiyorsa karakter ve değerler eğitimi de aynı şekilde. Evde bir kargaşa çıktığında anne hemen araya girip düzeltmeye çalışır. Anne nasıl kargaşayı engelliyorsa karakter ve değerler eğitimi de insanlar arasında kötü olayları yaşanmasını engeller.

Gökkuşağı

Çünkü: Birçok rengi içinde barındırır. Yani birbirinden özel olan değerleri (sevgi, saygı, merhamet vs.) gökkuşağının renkleri gibi bir arada tutar ve güzel bir şölen oluşturur. Dersimiz de değerlerin kazanılması, yeni nesillere aktarılması konusunda değerleri gökkuşağı gibi bir arada tutuyor ve güzel bir şölen oluşturuyor. Doğduğunda güneşli günler bizim oluyor.

Navigasyon

Çünkü navigasyon yolculuğa çıktığımızda bir yerlere ulaşmamızı, bilmediğimiz yolları kullanmamızı yani bir yeri bulmamızda yol göstericidir. Karakter ve Değer Eğitimi dersi de navigasyon gibi yetişen yeni nesle yol gösterici bir araçtır. Onlara temel insanı değerler kazandırır, değerlere karşı duyarlılık oluşturur ve onları davranışa dönüştürür. Bireyi ve toplumu kötü ahlaktan korur ve kurtarır. Aynı zamanda iyi ahlakla donatıp devamını sağlar. Kısacası toplumumuzda nasıl davranmamız gerektiğini, doğru davranışları, iyi ahlakı bize öğreten, bize yol gösteren dersimizdir.

Heykeltraş

Çünkü insan olarak en önemli özelliğimiz insani değerleri taşıyabiliyor olmamızdır. Bu ders sahip olmamız gereken insani değerleri bize sağlamaya ve bizim de başka bireylere bunu sağlamamıza olanak sağlıyor. Bence bu nedenle her bireyin alması gereken derslerin en önünde gelmelidir. Çok iyi eğitilmiş mühendislerin insanları katletmek için gaz odaları inşa ettiği bir dünyadayız bu nedenle önemli olan iyi eğitim almış olmak değildir, önemli olan en başta iyi bir insan olabilmektir bu derste bize bunu sağlamaya çalışıyor

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada öğretmen adaylarının "Karakter ve Değer Eğitimi" ile ilgili görüşleri metaforlar aracılığıyla incelenmiştir. Öğrenciler bu dersle ilgili görüşlerini toplam 46 metafor aracılığıyla belirtmişlerdir. Araştırmaya katılanların ürettikleri metaforların nitel analizi sonucu öğrencilerin "Karakter ve Değer Eğitimi" dersine yönelik algılarının genel olarak olumlu olduğu görülmüştür. Üretilen metaforların üretilmesinde ders veren kişinin, dersin içeriği ve öğrencinin derse karşı ilgisi gibi faktörlerin etkisi olduğu düşünülmektedir. Farklı sosyal etkinlikler ve öğrencilerin değerler ile ilgili deneyimlemeleri için fırsatlar sunulması öğrencilerin bu derse karşı daha da olumlu tutum algılamalarını geliştirilebilir. Bu araştırma sınırlı sayıda katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Daha fazla katılımcı ile ve farklı dersler ile ilgili yapılacak araştırmalar farklı veya daha önemli sonuçlar ortaya koyabilir.

KAYNAKLAR

Aksan, D. (1998). *Dilbilim seçkisi: günümüz dilbilimiyle ilgili yazılardan çeviriler.* Ankara: TDK Yayını.

Arslan, M. M. & Bayrakçı, M. (2006). Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımının eğitim-öğretim açısından incelenmesi. *Milli Eğitim*, *35*(171), 100–108.

Aydın, İ. H. (2006). Bir felsefi metafor: yolda olmak. *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 6*(4), 9-22.

Ben-Peretz, M., Mendelson, N. & Kron, F. W. (2003). How teachers in different educational context view their roles. *Teaching and Teacher Education, 19,* 277-290.

Boostrom, R. (1998). Safe spaces: reflections on an educational metaphor. *Journal of Curriculum Studies, 30*(4), 397-408.

Bullough, R.V. Jr. (1991). Exploring personal teaching metaphors in pre-service teacher education. *Journal of Teacher Education, 42*(1), 43–51.

Dooley, C. (1998). Teaching as a two-way street: Discontinuities among metaphors, images, and classroom realities. *Journal of Teacher Education, 49,* 97–107.

Ersoy, A. F. (2016). Fenomenoloji. *Eğitimde nitel araştırma desenleri* (ss. 51-109). A. Saban ve A. Ersoy (Edt.). Ankara: Anı Yayıncılık

Fırat, M., Kabakçı Yurdakul, I., Ve Ersoy, A. (2014). Bir Eğitim Teknolojisi Araştırmasına Dayalı Olarak Karma Yöntem Araştırması Deneyimi. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal Of Qualitative Research In Education, 2(1), 65-86

Fry, P. G., & Fleeners, M. J. (1997). An analysis of pre-service teacher-class interaction metaphors. *Journal of Classroom Interaction, 32*(1), 23-28.

Knowles, J.G. (1994). Metaphors as windows on a personal history: A beginning teacher's experience. *Teacher Education Quarterly, 27*(1), 37–66.

Lakoff, G., & Johnson M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.

Martínez, M. A., Sauleda, N., & Huber, G. L. (2001). Metaphors as blueprints of thinking about teaching and learning. *Teaching and Teacher Education, 17*, 956-977.

Mahlios, M., & Maxson, M. (1998). Metaphors as structures for elementary and secondary pre-service teachers' thinking. *International Journal of Educational Research, 29*, 227–240.

Ortony, A., & Fainsilber, L. (1989). The role of metaphors in descriptions of emotions. In Y. Wilks (Ed.), *Theoretical issues in natural language processing* (pp.181–184). Hillsdale, NJ: Erlbaum

Sfard, A. (1998). On two metaphors for learning and the dangers of choosing just one. *Educational Researcher, 27*(2), 4-13.

Srivastva, S., & Barrett, F. J. (1988). The transforming nature of metaphors in group development: A study in group theory. *Human Relations, 41*, 31–63.

Yükseköğretim Kurulu. (2018). Yeni Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları. http://www.yok.gov.tr/

EŞİTLİKÇİ CİNSİYET ROLLERİ BELİRLEMEYE YÖNELİK ÖĞRENCİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA[1]

A RESEARCH ON STUDENTS IN ORDER TO DEFINE EQUAL GENDER ROLES

Bora BALUN

Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kraabük.

ORCID NO: 0000-0002-4933-2271

Hüseyin Görkem BAYKAL

Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü, Karabük, Türkiye.

Gamze ÖZDEMİR

Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü, Karabük, Türkiye.

Büşra HIRABAŞOĞLU

Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü, Karabük, Türkiye.

Merve OCAK

Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü, Karabük, Türkiye.

Sabiha SATIR

Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü, Karabük, Türkiye.

ÖZET

Üniversite yaşamı bireylerin kimlik arayışlarının neredeyse tamamlandığı, hemen sonrası ise iş yaşamının şekillendiği ve evlilik olgusunun gerçekleştirildiği döneme denk gelmektedir. Bu safhada sahip olunan bireysel cinsiyet rolü, sonraki yaşamın şekillenmesinde önemli bir faktöre sahiptir. Bu bakış açısından hareketle, bireyin kimlik arayışının tamamlandığı üniversite dönemine yönelik cinsiyet rolleri konusunda gerçekleştirilecek çalışmaların, bireyin gelecek yaşantısında cinsiyet eşitliği fikrinin gelişimine imkân sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, ülkemizde toplumsal cinsiyet rolü konusunda birçok çalışma bulunmaktadır. Fakat toplumsal cinsiyet rollerinden eşitlikçi cinsiyet rollerini belirlemeye yönelik üniversite öğrencileriyle yapılmış çalışma sayısı oldukça sınırlı düzeydedir. Bu çalışmada, geçerlik ve güvenirlik çalışması Bakioğlu ve Türküm (2018) tarafından gerçekleştirilen "Toplumsal Cinsiyet Rolleri Ölçeği" kullanılarak üniversite öğrencileri ile eşitlikçi cinsiyet rolü arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma, 2021-2022 eğitim-öğretim döneminde Karabük Üniversitesinde öğrenim gören 373 üniversite öğrencisiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda kadın ve erkek öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının birbirine yakın olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet Rolleri, Toplumsal Cinsiyet, Kadın Algısı, Toplumsal Yaşamda Kadın.

ABSTRACT

University life is the period when individuals almost complete their identity search, and immediately after, their business life is shaped and marriage is realized. Individual gender role obtained at this period is an important factor in shaping the life after. From this point of view it is thought that studies to be carried out on

[1] 2021-2022 eğitim öğretim yılında Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Uygulamalı Araştırma Dersi kapsamında yürütülen çalışmadan üretilmiştir.

gender roles for the university period when the individual's search for identity is completed will enable individuals to develop the idea of gender equality in their future lives. In fact there is quite a lot of research on gender roles in our country. But, the number of research on university students in order to define equal gender roles among gender roles is quite limited. In this study, the relation between university students and equal gender roles have been examined by using “Gender Roles Scale” validity and reliability of which has been developed by Bakioğlu and Türküm (2018). The study has been realized with 373 university students in the 2021-2022 academic year. At the end of the study it has been found out that the perception of female and male students on gender is similar.

Keywords: Sex Roles, Gender, Perception of Women, Women in Social Structure.

GİRİŞ

Davranışlar, etkinlikler ve roller gibi farklı unsurlarla ilişkili olan insan yaşamı, farklı sosyal rollerin kullanımıyla kolaylaşmaktadır. Dolayısıyla bireyin sahip olduğu kimlik, sosyal rollerin bir karışımı şeklinde yorumlanmakta, bazı rollere diğer rollere oranla daha fazla anlam yüklendiği görülmektedir (Sunstein, 1996). Örneğin toplumsal cinsiyete dair kalıplaşmış bakış açısına göre erkeğin temel rolü evin geçimini sağlamakken, kadının rolü çocuk büyütmek ve ailevi yaşamın sürekliliğini sağlamaktır (Eagly ve Steffen, 1984, s. 735-737). Bu doğrultuda toplumun kadın ve erkeğe farklı rol ve sorumluluk yüklediğini belirtmek gerekmektedir. Algının da şekillendirdiği bu anlayışın ataerkil toplumlardaki yansıması, kadın ve erkek arasında büyüyen bir eşitsizlik biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu ayrım biçimi ise bireyleri cinsiyete dayalı alanlara yönlendirmektedir (Vatandaş, 2007, s. 40-41). Toplumsal cinsiyete dayalı bu roller, toplumun bireyden beklentileriyle şekillenmektedir. Zira bu olgu erkek, kadın, kız ve erkek çocukların niteliklerindeki farklılıkları ayırt etmekte ve buna göre erkek ve kadınların rol ve sorumluluklarına atıfta bulunan sosyal ve kültürel bir yapıyı işaret etmektedir. Cinsiyete dayalı roller ve diğer nitelikler ise farklı kültürel bağlamlara göre zamanla değişebilmektedir. Nihayetinde hem kadınların hem de erkeklerin (kadınlık ve erkeklik) özellikleri, yetenekleri ve olası davranışları hakkında sahip olunan beklentileri içermektedir (UNICEF, 2017, s. 2).

Bu olgunun kadınlar açısından yarattığı olumsuz getiriler, ayrımcılık olarak karşımıza çıkarken aynı zamanda sosyo-ekonomik yaşamda da engeller yaratmaktadır. Peki cinsiyet rolleri nasıl ortaya çıkmaktadır? Öncelikle cinsiyet rollerinin ortaya çıkmasında bazı faktörlerin etkili olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Aile, bu faktörlerin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Birey, doğumdan itibaren aile içinde davranış kalıplarını öğrenmektedir ve bundan dolayı kişiliğimiz ile cinsiyete bakış açımızın oluşumu bu yapı içerisinde gerçekleşmektedir (Günay ve Bener, 2011). Ayrıca kişinin yaşadığı bölge, eğitim düzeyi ve çalışma durumu gibi birçok faktör cinsiyet rollerinin oluşumunda etkilidir (Savaş, 2018). Cinsiyete dayalı yapıyı besleyen unsurlar ise farklı formlarda karşımıza çıkmaktadır.

Bunlardan en yaygın olanı geleneksel toplumlardan günümüze kadar ulaşan önyargıdır. Bu olgu cinsiyet ve toplumsal cinsiyet açısından sıklıkla karşılaşılan ve önemli bir sorundur (Başçı ve Giray, 2016, s. 119). Bununla birlikte toplumun, kadın ve erkek bireylere atfettiği belli değişmeyen/değiştirilemeyen kalıpları vardır. Örneğin bireyler çocuklarının kişilik gelişimi sürecini, cinsiyetlerine göre alışılmış kalıp yargılardan kaynaklanan reflekslerle baskı kullanarak şekillendirmektedirler. Bu durum sadece çocukluk dönemiyle sınırlı kalmayıp, bireylerin ileriki yaşamlarında da devam etmektedir (Zeybekoğlu-Dündar, 2012, s. 124-129). Erkeklerin çalışması olağan bir durumken, kadınların işe gitmesi hoş karşılanmaz ve genellikle kabul edilmezdir. Bunlarla birlikte somut örnekler dışında gözle görülemeyen birçok ayrımcılığa maruz kaldıkları aşikardır. Mesela kadınların işe giderken çocuklarını bırakabileceği yeterli sayıda kreş olmaması ve sırf bu durumdan dolayı iş hayatına katılamayan birçok kadın, gözle görülmeyen ayrımcılığa maruz bırakılmaktadır. Neticede bir toplumdaki cinsiyet ayrımcılığının boyutunu anlamak için toplumda kullanılan kalıp yargılar önemli ipuçları vermektedir. Örneğin dil, bu kalıp yargı ve önyargıları görmek için ayna işlevi görmektedir. Nitekim kadının toplum önünde ikicil konumda konumlandırılmasında “dil” olgusu yaygın ve güçlü bir araç olarak kullanılabilmektedir. Dil unsurunun toplum içerisindeki köklü konumu ve aynı zamanda düşünceyle olan iç içe geçmiş yapısı, onu güçlü bir araca dönüştürmektedir. Gerçekliğin oluşumdaki katkısı açısından değerlendirdiğimizde, dil ideolojik bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu minvalde, iktidar sahiplerinin dili de kontrol altında tutabildiğini göz önünde bulundurduğumuzda, erkek egemen ideolojinin bu fırsattan faydasıyla yararlandığını görmekteyiz (Güden, 2006, s. 4-23).

Üniversite yaşamı bireylerin kimlik arayışlarının neredeyse tamamlandığı, hemen sonrası ise iş yaşamının şekillendiği ve evlilik olgusunun gerçekleştirildiği döneme denk gelmektedir. Bu safhada sahip olunan bireysel cinsiyet rolü, sonraki yaşamın şekillenmesinde önemli bir faktöre sahiptir. Bu bakış açısından hareketle, bireyin kimlik arayışının önemli ölçüde şekillendiği üniversite dönemine yönelik cinsiyet rolleri konusunda gerçekleştirilecek çalışmaların, bireyin gelecek yaşantısında cinsiyet eşitliği fikrinin gelişimine imkân sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, ülkemizde toplumsal cinsiyet rolü konusunda birçok çalışma bulunmaktadır. Fakat toplumsal cinsiyet rollerinden eşitlikçi cinsiyet rollerini belirlemeye yönelik üniversite öğrencileriyle yapılmış çalışma sayısı oldukça sınırlı düzeydedir. Bu çalışmada, geçerlik ve güvenirlik çalışması Bakioğlu ve Türküm (2018) tarafından gerçekleştirilen "Toplumsal Cinsiyet Rolleri Ölçeği" kullanılarak üniversite öğrencileri ile eşitlikçi cinsiyet rolü arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, çalışmanın genel çerçevesi çizilmiştir. İkinci bölümde toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyet ayrımcılığı üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma yönteminin tanıtıldığı üçüncü bölümde ise araştırmanın konusu, amacı ve önemi, araştırma modeli, evren ve örneklem gibi tematik bilgilere yer verilmiştir. Dördüncü bölümde araştırma kapsamında elde edilen bulgular tartışılmıştır. Sonuç ve değerlendirme bölümü ise elde edilen bulgular ve literatür çerçevesinde çalışmaya dair genel bir bakış açısı sunmaktadır.

TOPLUMSAL CİNSİYET, CİNSİYET AYRIMCILIĞI ve DİLDE CİNSİYETÇİLİK

İlk kez 1968'de Robert Stoller tarafından kullanıldığı belirtilen toplumsal cinsiyet kavramıyla, erkek ve kadınların durumsal ayrılıkları vurgulanmıştır. Bu kavramın gelişiminde 1960 ve 1970'li yıllardaki Feminist Hareketin büyük bir etkisi bulunmaktadır (Çilingir-Ük, 2019, s. 2). Cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki anatomik farka dikkat çekerken, toplumsal cinsiyet; kadın ve erkek arasındaki toplumsal inşa farkını belirtir. Biyolojik bir kavram olan cinsiyet bir sürece işaret etmekte ve bu süreç aslında bireylerin kadın veya erkek olarak doğmalarıyla başlamaktadır. Kişilerin kendilerini veya başkalarını erkek veya kadın olarak tanımlamaları cinsiyet kimliklerini oluşturmaktadır. Cinsiyet kavramı biyolojik bir kavram olduğundan dolayı değişmezdir. Fakat toplumsal cinsiyet kavramı, kültür ile ilgili olduğu için beklenti ve roller herkese göre değiştiğinden dolayı değişken bir yapıya sahiptir (Bingöl, 2014). Genel olarak cinsiyet, insanların biyolojik olarak, kadın-erkek şeklinde tasnif edilmesi anlamına gelirken, "toplumsal cinsiyet" cinsiyetten farklı olarak, özellikle feminist teorinin de vurguladığı gibi biyolojik farklılıkların ötesinde toplumsal normlar baz alınarak kadın ve erkek cinsine yüklenen toplumsal rol ve sorumluluklara karşılık gelmektedir (Demirel, 2010, s. 6).

Toplumsal cinsiyet, bireyin kendisini kadın veya erkek olarak nasıl algıladığını ifade eden bir kavramdır. Her ne kadar cinsiyeti belirleyen temel argüman biyolojik yapıyla ilişkilendirilse de bireyin kendisini algılama biçimi, güdü, davranış ve rol açısından kadın ile erkek arasındaki farkın temelinde sosyal normlar yatmaktadır (Vatandaş, 2011, s. 46-47). Toplumsal kültür ise kadın ile erkeğin nasıl davranması, düşünmesi ve hareket etmesi gerektiğine dair beklentileri ortaya koymaktadır. Toplumsal cinsiyet yaklaşımını bu açıdan dikkate aldığımızda, herhangi bir zaman veya kültürde kadın ve erkeğe sahip olduğu biyolojik cinsiyetinden dolayı kendisine toplum tarafından uygun görülen beklenti, rol ve sorumlulukların bütünü olarak da tanımlanmaktadır (Zeyneloğlu, 2008, s. 7). Fakat toplumsal cinsiyetin toplumdan topluma ve zamanla farklılık gösterdiği de belirtilmelidir. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyetin şekillenmesinde birçok etken bulunmakta, yaşamın farklı dönemlerinde ve farklı şekillerde de olsa birey etkilenebilmektedir. Fısatlardan yararlanma ve hizmetlere erişimde bireyin cinsiyetinden kaynaklanan ayrımcılık ortaya çıkabilmektedir. Söz konusu ayrımcılıktan ise kadınlar erkeğe oranla daha olumsuz etkilenebilmektedirler (Çapcıoğlu ve Çetin, 2020, s. 5-9). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadının öğrenimi, iş yaşamına katılımı ve gelirini olumsuz yönde etkileyerek ve toplumsal baskı oluşturarak sosyo-ekonomik pek çok probleme yolaçmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en belirgin yansımalarından biri eğitim alanında karşımıza çıkmaktadır.

Okul, aileden sonra toplumsallaşma sürecinin en önemli aşamasını oluşturmaktadır. Nitekim eğitimin rolü cinsiyet eşitliği açısında oldukça büyüktür ve toplumsal değişim ve iyileşmeyi başlatacak olan önemli bir unsurdur. Fakat eğitim politikaları toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etse de öğretmenler bilinçlenmediği ve sürece aktif şekilde katılmadığı sürece, eşitliğin gerçekleşmesi olası görünmemektedir. Eğitimciler, sınıf ortamında öğrencilere yükledikleri sorumluluklar ve onlara olan davranış şekilleri aracılığıyla cinsiyet

eşitliğine katkı sağlayabilmektedirler (Esen, 2013). Konu, eğitim ile ilişkisi açısından dikkate alındığında, eski alışkanlıklardan kaynaklanan sorunlu bir geçmiş olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda, çoğunlukla kız çocuklarının okutulmasına pek de olumlu bakılmamıştır. Genelde erkek çocuklarının okutulup bir meslek sahibi olmaları, kız çocuklarının da evde kalıp annesinden ev işlerini öğrenmesi, annesine yardım etmesi, yemek ve temizlik yapması beklenir. Eğitim eşitsizliği ekonomik alanda da kendini belli etmektedir. Kadınların erkeklere kıyasla daha az okutulması, kadınları ekonomik alanda dezavantajlı duruma düşürmektedir. Bu da kadınları iş yaşamında olumsuz derecede etkilemektedir (Akkaş, 2019, s. 18). Nitekim pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de kadınlara karşı ayrımcılığın engellenmesi, kadının statüsünün gelişimi ve koşullarının iyileştirilmesi açısından sağlanan desteklerin yetersiz kaldığı değerlendirilmektedir. Üstelik kadınının mevcut konumunu iyileştirecek nitelikteki politikaların başka problemlere yol açması bu sorunları daha karmaşık noktaya taşımaktadır. Kadınların çalışma yaşamına katılması noktasındaki sorunları, bu kapsama dahil etmek mümkündür. Örneğin kadının sosyo-ekonomik açıdan güçlendirilmesi amacıyla istihdama daha fazla oranlarda katılması istenilirken, bir taraftan kadının kendisinden kaynaklanan nedenler, diğer taraftan işgücü piyasalarındaki koşullardan dolayı bu çokta mümkün olamamaktadır. Bununda ötesinde kadının istihdama katılımını teşvik etmek amacıyla üretilecek politikaların hayata geçirilmesi kolay ve mümkün görünmemektedir (Koray, 2009, s. 1). Üstelik bütün bu sorunlara Covid-19 salgınının kadınlar aleyhinde yarattığı eşitsizlik de eklenmiştir. Yapılan araştırmalar, çalışan kadınların salgından çok fazla etkilendiklerini ortaya koymaktadır. Zira turizm, otel, lokantacılık gibi hizmet sektörlerindeki işletmeler salgının doğrudan etkilerinin en şiddetli gözlemlendiği sektörler arasında yer almaktadır. İstihdam halindeki kadınların önemli bir kısmı bu sektörlerde çalışmaktadır (Bayar vd., 2020). Bu durumun benzer örnekleri Galeano'nun belirttiği gibi erken yaşta çalışmaya başlayan çocuklarda görülmektedir: "Tüm işlerde, kız çocuklarının kolları da erkek çocukların kolları kadar faydalıdır. Fakat işgücü pazarı, normal şartlarda da kadınlara uygulanan ayrımcılığı kız çocuklara karşı yeniden üretmektedir. Erkek çocuklarının -tabii eğer kazanırlarsa- ellerine geçen azıcık şeyden daha azını kazanıyor kızlar" (Galeona, 2020, s. 25).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir diğer yansıması toplumsal kalıplarda ortaya çıkmaktadır. Örneğin, deyimler bu anlamda önemli bir ipucu ve kaynak oluşturmaktadır. Çok eskilerden beri toplumların farklı cinsiyetleri konumlandırdıkları yerler deyimlerde açıkça görülebilir. "Kız almak/ kız vermek" deyimleri Türk toplumunda kadını sahip olunan bir nesne gibi gösterirken, "karı gibi ağlamak" deyimi ise kadının zayıflığına işaret eder. Bu ve benzeri sözlerin yıllar boyu söylenip gelmesi de bu rollerin ve algıların yeniden üretimini sağlamaktadır (Güden, 2006, s. 1). Bir toplumdaki cinsiyet ayrımcılığının ne boyutlarda olduğunu o toplumun günlük yaşamda kullandığı dilden, toplumsal kalıplardan vb. olgulardan anlamak mümkündür. Fakat bu noktada öncelikle şunu belirtmek yerinde olacaktır, ayrımcılığın ortaya çıkabilmesi için kategorik bir toplumsal örgütlenmeye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kategorik örgütlenmenin tüm katmanlarda meşru hale getirilmesi için ayrımcı söylemlere de ihtiyaç bulunmaktadır. Dil, burada ayrımcılığı doğallaştıran ve yaygınlaştırmak üzere kullanılan bir araca dönüşmektedir. Ayrıca ayrımcılık problemi, medyanın olayları ele alış biçimine bağlı olarak daha da pekiştirilmektedir (Erikli, 2020, s. 42). Dildeki eşitsiz sınıflandırmalar ise heteroseksist bir toplum oluşturmaktadır. Dilde kadının temsil edilme biçimleri onun toplumdaki yerine işaret etmektedir. Dilin bu eşitsiz yapısı kadını toplumda ikincilleştirmekte, değersizleştirmektedir. Eril dilin cinsiyetçi yapısı kadınlara baskı uygulamakta onu toplumdaki ikinci konumunda hapsetmeye zorlamaktadır (Doğan, 2021).

YÖNTEM

Araştırmanın Konusu

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için kadının güçlendirilmesi gereken alanlar ülkeler bazında farklılık gösterse de neredeyse tamamı kadının kamusal yaşamdaki varlığını etkin kılmak gerektiği noktasında birleşmektedir. Kadınların gerek aile yaşantısında gerek kamusal alanda karşılaştıkları sorunlar, tarihin çok eski dönemlerinden beri önemli bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin sanayi devrimiyle birlikte ucuz işgücü olarak görülmeye başlayan kadınların; ağır koşullara, düşük ücretlere ve uzun çalışma saatlerine maruz kaldığı bilinmektedir. Simone de Beauvoir ikinci cins kitabının ilk cildinde değindiği şu kesit tam bu noktaya parmak basar niteliktedir: "Marx, Kapitalin dipnotlarından birinde şu öyküyü anlatır. Fabrika sahibi M.E., bana, dokuma tezgahında yalnız kadın işçi kullandığını, onların arasında

da evli ve bakılacak kimsesi olanlara öncelik tanıdığını, çünkü bunların evli olmayanlardan daha dikkatli çalıştıklarını ve evdekileri besleyebilmek için gece geç saatlere kadar iş başında kaldıklarını anlattı. Böylece diye ekliyor, Marx, 'kadının özel nitelikleri kendi zararına kullanılmakta, yaratılışındaki ince, ahlaksal öğeler onu köleleştirip acı çektirmenin araçları haline getirilmektedir".

Günümüze yaklaştığımızda özellikle gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerde kadınların hala ucuz işgücü olarak nitelendirilmesi su götürmez bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Kadınların iş gücüne katılmasında ve aynı zamanda kamusal alanda karşılaştıkları sorunların giderilmesi için kadınların güçlendirilmesi çerçevesinde geçmişten günümüze kadar onca çabaya rağmen çok fazla mesafe kat edilememiştir. Bir bakıma gerek ataerkilliğin baskınlığından gerek gelenekselci toplum yapısından ve bu gibi pek çok nedenden kaynaklanan kadın sorunları günümüzdeki diğer toplumsal sorunların da temelini oluşturmaktadır. Bir ülkede salt kadının güçlendirilmesiyle dahi insani gelişme endeksinin olumlu yönde etkileneceği ve bu yöndeki bir iyileşmenin domino etkisi yaratarak toplumun diğer katmanlarının da gelişimine katkı sunacağını ifade etmek mümkündür. Bu noktada kadının güçlendirilmesi, güçlendirilmesine yönelik var olan engellerin bilinmesi ve toplumun tüm kesimleri tarafından bu olgunun içselleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan ve toplumsal yaşama katılmalarını engelleyen güç ilişkilerini ve dolayısıyla kadının güçlendirilmesi gereken alanları ortaya koymaktır. Araştırma sonucunda elde edilecek bulgular ile toplumsal alanda kadın katılımının ne boyutta olduğunu anlamak ve göstermektir. Genel olarak kadınların kamu yaşamında karşılaştıkları sorunlar aynı zamanda ev içindeki adaletsizlik ile nasıl bir bağ olduğunu ortaya koymada önemli bir etkendir. Kadının güçlendirilmesi, meslek sahibi olabilmesi, başkasına bağlı kalmadan kendi parasını kazanabilmesi ve ihtiyaçlarını karşılayıp sosyal çevresi ile sağlıklı bir uyum yakalayabilmesi kadınlar için önemlidir.

Araştırmanın Modeli

Bilimsel araştırmalar; sistematik veri toplama ve analiz etme süreci olup kendi içerisinde nitel, nicel ve karma araştırma olmak üzere üç grupta incelenmektedir (Kırcaali-İftar, 1999a, s. 3). Nicel araştırmalarda olgular, çevrelerinde bulunan etken ve süreçlerden soyutlanarak nesnelleştirilmektedir. Sonrasında gözlemlenebilen ve ölçümü yapılabilen özelliklere dönüştürülmektedirler (Erdoğan, 2003, s. 27). Bu yolla doğru ölçümlerin ve dikkatli sayısallaştırmaların kullanılarak gerçekliğin daha iyi tanımlanabileceği ve anlaşılabileceği varsayılmaktadır (Ataseven, 2012, s. 544). Nicel araştırmalarda konunun kapsamına bağlı olarak belirlenmiş olan hipotez ya da hipotezler test edilebilmektedir. Dolayısıyla eğer çalışmada hipotezler test edilmek isteniyorsa bunun için en iyi metodun bu olduğu ifade edilmektedir (Padem vd., 2012, s. 58). Bu noktada araştırmada nasıl bir araştırma modeli kullanılacağı sorusu devreye girmektedir.

Bilimsel araştırmalarda belli bir amacı gerçekleştirmek üzere toplanması gereken verilerin en ekonomik yoldan toplanmasına ve analitik çözümlemenin yapılmasına araştırma modeli adı verilmektedir (Karasar, 2008: 76). Literatürde birçok model türü bulunmaktadır. Ancak bu çalışmanın amacına bağlı olarak betimsel tarama modelinin en uygun model olacağına karar verilmiştir. Betimsel tarama modeli; var olan bir durumu çeşitli değişkenler yoluyla tasvir edilme sürecidir (Kırcaali-İftar, 1999a, s. 8).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni; Karabük Üniversitesi öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışmanın yapıldığı 2021-2022 döneminde üniversitede yaklaşık 50.000 öğrencinin aktif kayıtlı olduğu öğrenci işleri daire başkanlığından öğrenilmiştir. Evren; araştırılması düşünülen olgunun bütün elemanlarını kapsayan bir yapı olarak kabul edilmektedir (Özen ve Gül, 2007, s. 395). Evrenin; genel ve erişilebilir olmak üzere iki türünün olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla genel evrenin soyut bir kavram olduğu ve tanımlanmasının kolay olmakla birlikte ulaşılmasının çok zor olduğu belirtilmektedir. Erişimi kolay ve somut olan evren ise erişilebilir evrendir (Karasar, 2011, s. 110).

Toplumsal olayların ve bu yapıyı oluşturan bireylerin göstermiş oldukları özelliklerin çok karmaşık olduğu bilinen bir gerçektir (Kırcaali-İftar, 1999a, s. 3). Bu yüzden araştırma kapsamında değerlendirilecek bir evrene yönelik olarak bilgilerin derlenebilmesi için tercih edilecek ilk ve en basit yöntemin, o evrenin içerisinde bulunan tüm birimlerin araştırmaya dahil edilmesidir. Başka bir deyişle tam sayıma ulaşmaktadır. Ancak uygulama aşamasında çoğunlukla evrende bulunan bütün birimlere ulaşmak ve onlardan bilgi toplamaya kalkışmak pek çok nedenden dolayı çok zordur (Özmen, 1999, s. 25). Dolayısıyla tüm birimlere ulaşabilmenin çok zor olduğu şartlarda evren içerisinden bir örneklem alınmasının doğru olacağı kabul edilmektedir. Örneklem seçiminde genel kabul gören farklı teknikler geliştirilmiştir (Padem vd., 2012, s. 63). Bu araştırmada tesadüfi olmayan örnekleme teknikleri içerisinde yer alan kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolayda örneklemede, birimleri seçmek ya da çalışmaya dahil etmek çoğunlukla araştırmacının elindedir (Şimşek, 2012, s. 122).

Örneklemin doğru seçilmesi, örnekleme alınacak doğru birimlerin özellikleriyle yakından bağlantılıdır. Örneklem büyüklüğü ise sayısal olarak yeterliliği ifade etmektedir. İyi bir örneklemin hem evreni temsil etmesi hem de yeterli olması büyük önem taşımaktadır. Örneklemin yeterli olması, araştırma sonuçlarının güvenilir olduğunun göstergesidir (Gönç-Şavran, 2009, s. 146). Literatürde örneklem büyüklüğü için çeşitli görüşler mevcuttur. Buna göre bazı görüşler örneklemin, çalışmada kullanılacak değişken sayısının en az beş katı olması gerektiğini ifade etmektedirler (Tavşancıl, 2002, s. 51). Son yıllarda ise evren hacminin büyüklüğü (N>10.000 veya N<10.000), değişkenlerin türü (nitel veya nicel) ve güven düzeyinin göz önünde bulundurulup bulundurulmayacağı gibi belirleyiciler dikkate alınarak, örneklem hacminin hesaplanması için ilgili literatürde bazı formüller verilmiştir (Ryan, 1995, s. 36; Sekaran, 2003, s. 119). Krejcie ve Morgan'ın 1970 yılında geliştirmiş oldukları örneklem büyüklüğü tablosundan yararlanılmıştır. Söz konusu Tabloda 50.000 kişiden oluşan bir evrende α=0.05 anlamlılık ve ± %5 hata payına göre ihtiyaç duyulan örneklem sayısının 381 kişi olması gerektiği belirtilmiştir (Yamane, 2001, s. 116-117; Davis ve Cosenza, 1998, s. 28). Araştırma sonuçlarının daha gerçekçi olması açısından 450 kişiye ulaşılmıştır. Ancak geri dönüş sağlayan 373 kişiden alınan veriler analiz kapsamında değerlendirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Nicel çalışmalarda, araştırmacılardan kendi değerlerinden sıyrılarak nesnel ve bağımsız bir biçimde gerçeği ortaya koymaları beklenmektedir. Bu yüzden nicel araştırmayı kabul etmiş olan araştırmacıların, kendilerini araştırmadan soyutlamalarını sağlayan standart ölçme araçlarını kullanarak veri toplama yoluna gittikleri bilinmektedir (Borg ve Gall, 1989, s. 23). Bu araçlardan biri olan anketin, günümüzdeki profesyonel ve akademik araştırmalarda en çok tercih edilen veri toplama araçlarından biri olduğu söylenebilir. Anket; araştırmaya katılan kişilerin ne düşündüklerini ne hissettiklerini ne beklediklerini, tutumlarını, algılarını, görüşlerini vb. bilgileri toplamak için oluşturulmuş formlardır (Altunışık, 2008, s. 3).

Karabük Üniversitesinde okuyan öğrencilere yönelik olarak yapılmış olan bu çalışmada yüzyüze anket tekniği tercih edilmiştir. Anket 2 bölüm şeklinde tasarlanmıştır. Birinci bölümde katılımcıların kişisel bilgilerini içeren 9 adet soru bulunmaktadır. İkinci bölümde Toplumsal Cinsiyet Rolleri Ölçeği (TCRÖ) bulunmaktadır. TCRÖ, García-Cueto ve arkadaşları (2015) tarafından geliştirilmiştir. Türkçe geçerlilik ve güvenirlik çalışmasını ise Bakioğlu ve Türküm (2019) yapmıştır. Ölçek 15 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin uyum kriterleri (RMSEA=.072, GFI=.90, AGFI=.87, NFI=.94, NNFI=.96, CFI=.96, IFI=.96, RMR=.06 ve SRMR=.05) mükemmel düzeyde bulunmuştur. Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algısını ölçen ölçek ifadeleri 5'li likert (1-Kesinlikle Katılmıyorum; 5=Kesinlikle Katılıyorum) tipine göre uyarlanmıştır.

Verilerin Analizi

Nicel araştırmaların özelliklerinden biri istatistiksel testler yoluyla değerlendirmenin yapılabiliyor olmasıdır (Ulus vd., 2010, s. 44). Bu nedenle Karabük Üniversitesi öğrencilerinden toplanan veriler SPSS istatistik paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Bu tür çalışmalarda öncelikle kullanılan ölçüm araçlarının standart olması ve sonra da uygun bilgileri üretme yeteneğini taşımaları için "güvenirlik" ve "yapısal geçerlilik" olarak nitelendirilen iki özelliğe sahip olması beklenir (Ercan ve Kan, 2004, s. 211). Güvenilirlik, ölçüm değişkeninin yansız, âdil, makul ve bağımsız olması anlamına gelir (Şencan, 2007, s. 111).

Güvenilirlik, aynı ölçeğin farklı zamanlarda kullanılarak benzer sonuçlara ulaşma derecesi olarak tanımlanmaktadır (Given, 2008, s. 753). Ölçek güvenirliği için şu değer aralıkları dikkate alınmaktadır; "0,00 ≤ α < 0,40 için güvenilir değil, 0,40 ≤ α < 0,60 için güvenilirlik düşük, 0,60 ≤ α < 0,80 için oldukça güvenilir ve 0,80 ≤ α < 1,00 için güvenilirlik yüksek" olarak değerlendirilmiştir (Kalaycı, 2010, s. 405).

Yapı geçerliği ise, gözlenmesi mümkün olmayan ancak kuramsal açıdan açıklanmış olan bir olayın ya da olgunun ölçümünü hedefleyen veri toplama aracının, istenen amaca ne düzeyde ulaşabildiğidir (Kırcaali-İftar, 1999b, s. 16). Yapı geçerliği analizi, çok yönlü ve karmaşık bir süreç olmakla birlikte sosyal bilimlerde genelde yapı geçerliliğini analiz etmek için faktör analizi kullanılmaktadır. Faktör Analizi (FA), birbiri ile ilişkisi bulunan pek çok değişkenin bir araya getirilmesi yoluyla daha az ve kavramsal açıdan anlamlı olan faktörleri veya boyutların bulunmasını, keşfedilmesini sağlayan çok değişkenli bir istatistik testi olarak kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2002, s. 472).

Faktör analizi kendi içerisinde doğrulayıcı ve açıklayıcı faktör analizi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Pallant, 2005, s. 179). Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA), belirlenmiş olan faktörlerin arasındaki ilişkinin yeterli olup olmadığı, hangi değişkenlerin hangi faktörler altında toplandığı, faktörlerin kendi aralarında bağımsız olup olmadıkları, her bir faktörün kurulmuş olan modeli ne düzeyde açıkladığını test etmek amacıyla kullanılmaktadır (Erkorkmaz vd., 2013, s. 211). Yeni oluşturulan ya da başka bir dilden çevrilen ifadelerin altında yatan temel özellikleri ortaya koymayı hedefleyen faktör analizine ise açıklayıcı faktör analizi adı verilmektedir (Yaşlıoğlu, 2017, s. 75). Dolayısıyla bu çalışmada açıklayıcı faktör analizinin yapılması yeterli görülmüştür.

Verilerin değerlendirilmesinde ilk adımlardan birinin betimleyici analizler olduğu ifade edilmektedir. Başka bir deyişle betimleyici testler verilerin türlerini, düzeylerini, özelliklerini belirlemek için yapılan ilk testlerdendir (Erdoğan, 2012, s. 280). Betimsel analizlerin birçok türü mevcuttur. Ancak bu çalışmada öğrencilerin demografik özellikleri ve ölçek ifadelerine vermiş oldukları cevapların düzeyini belirlemek için sadece frekans ve aritmetik ortalamalardan yararlanılmıştır. Karabük Üniversitesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin ifadelere vermiş oldukları cevaplar; "1.00-1.80 = kesinlikle katılmıyorum, 1.81-2.60 = katılmıyorum, 2.61-3.40 = kararsızım, 3.41-4.20 = katılıyorum ve 4.21-5.00 = kesinlikle katılıyorum" şeklinde değerlendirilmiştir (Özdamar, 2001, s. 145). Araştırma analizlerinin ikinci aşamasına geçmeden önce verilerin parametrik test koşullarına uygun olup olmadığına bakılmıştır. Bunun için belirleyicilerden biri olan verilerin basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır. Basıklık ve çarpıklık değerleri için Tabachnick ve Fidell'in (2013) önermiş oldukları -1,5-+1,5 değer aralıkları dikkate alınmıştır. Yapılan analizlerde TCRÖ ölçeğinin basıklık derecesi -1,250 ve çarpıklık derecesi -0,176 olarak tespit edilmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasında verilerin parametrik test koşullarını sağladığı göz önüne alınarak parametrik testlerden farklılık analizleri olan T-testi ve ANOVA testi yapılmıştır. T-testi iki grup arasında bağımlı bir değişken ortalamaları için anlamlı bir fark olup olmadığını gösterirken, ANOVA, bir aralıkta veya oran ölçeğinde iki gruptan fazla arasındaki anlamlı ortalama farklılıkların incelenmesine yardımcı olmaktadır (Sekaran, 2003, s. 404).

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde; Karabük Üniversitesi öğrencileri üzerine yapılmış olan alan çalışması sonuçları ele alınmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Rolleri Ölçeğine İlişkin Açıklayıcı Faktör ve Güvenirlik Analizi Sonuçları

Araştırmada kullanılmış olan TCR ölçeğinin yapısal anlamda geçerliliğini test etmek için Açıklayıcı Faktör (AFA) analizi yapılmıştır. Bununla birlikte güvenirliğini test etmek için Cronbach's Alpha testinden yararlanılmıştır. Bu çerçevede TCRÖ ölçeği ilgili AFA ve güvenirlik sonuçları Tablo. 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Toplumsal Cinsiyet Rolleri Ölçeğine İlişkin AFA ve Güvenirlik Sonuçları

Toplumsal Cinsiyet Rolleri Algısı		Cronbach's Alpha
Madde5	0,951	0,985
Madde4	0,946	
Madde2	0,944	
Madde3	0,930	
Madde13	0,930	
Madde1	0,928	
Madde11	0,925	
Madde15	0,924	
Madde7	0,922	
Madde10	0,917	
Madde8	0,903	
Madde9	0,891	
Madde6	0,885	
Madde12	0,867	
Madde14	0,810	
Özdeğerler		12,479
Varyans Açıklama Oranı		83,194
Toplam Varyans Açıklama Oranı		83,194
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)		0,963
Bartlett Testi	X2: 9363,556	0,000

Tablo 1'de görüldüğü üzere; açıklayıcı faktör analizi sonuçları, Kaiser-Meyer-Olkin değerinin (KMO=0,963) ve Bartlett ($\chi 2$ =9363,556; $p<0,000$) değerinin faktör analizi için uygulanabilir olduğunu göstermektedir. TCRÖ toplam varyansın %83,194'ünü açıklamaktadır. Ölçek, özdeğeri 1'in üzerinde olan tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin faktör yükleri 0,81-0,95 arasında değişmektedir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı ise 0,985 olarak bulunmuştur. Güvenirlik katsayısının 0,70'in üzerinde olması, ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğu anlamına gelmektedir (Kayış, 2009, s. 405).

Kişisel Bilgilere Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin betimsel analiz sonuçları Tablo. 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Cinsiyet	**n**	**%**
Erkek	271	72,7
Kadın	102	27,3
Medeni Durum	**n**	**%**
Evli	12	3,2
Bekâr	361	96,8
Başından En Az Bir Evlilik Geçmiş	-	-
Sınıf	**n**	**%**
Birinci Sınıf	75	20,1
İkinci Sınıf	92	24,7
Üçüncü Sınıf	110	29,5
Dördüncü Sınıf	96	25,7
En Uzun Yaşanılan Yer	**n**	**%**
İl Merkezi	187	50,1
İlçe Merkezi	122	32,7
Köy	64	17,2
Diğer	-	-
Anne Eğitim Düzeyi	**n**	**%**
Okuma Yazma Yok	12	3,2
Okuma Yazma Biliyor	15	4,0
İlkokul	150	40,2
Ortaokul	81	21,7
Lise	106	28,4
Lisans ve Üstü	9	2,4
Baba Eğitim Düzeyi	**n**	**%**
Okuma Yazma Yok	8	2,1
Okuma Yazma Biliyor	6	1,6
İlkokul	103	27,6
Ortaokul	86	23,1
Lise	144	38,6
Lisans ve Üstü	26	7,0
Anne Çalışma Durumu	**n**	**%**
Evet	129	34,6
Hayır	212	56,8
Emekli	32	8,6
Baba Çalışma Durumu	**n**	**%**
Evet	258	69,2
Hayır	38	10,2
Emekli	77	20,6
Aile Gelir Durumu	**n**	**%**
Düşük	52	13,9
Orta	244	65,4
Yüksek	77	20,6
Genel Toplam	373	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin sayısı toplam 373 kişidir. Bunların %72,7'si erkek, %27,3'ü kadındır. Araştırmaya katılanların yaklaşık %3,5'i evlidir. Öğrencilerin %20,1'i birinci sınıfta, %24,7'si ikinci sınıfta, %29,5'i üçüncü sınıfta ve %25,7'si dördüncü sınıfta okumaktadır. Öğrencilerin %50,1'i il merkezinde, %32,7'si ilçe merkezinde, 17,2'si köyde yaşadığını belirtmiştir. Annesi ilkokul düzeyinde eğitim alanların oranı (%40,2), ortaokul düzeyinde (%21,7), lise düzeyinde ise (%28,4)'dir. Babanın eğitim durumuna bakıldığında, ilkokul (%27,6), ortaokul (%23,1) ve lise (%38,6) şeklinde sıralanmaktadırlar. Araştırmaya katılan öğrencilerden %34,6'sının annesi çalışmaktadır. Öğrencilerden %69,2'sinin babası çalışmakta, %10,2'sinin çalışmamakta ve %20,6'sının babası emeklidir. Araştırmaya katılan kişilerin önemli çoğunluğunun ekonomik durumu orta düzeydedir (%65,4).

Öğrencilerin Toplumsal Cinsiyet Rolleri Algısının Demografik Özellikleri Açısından Karşılaştırılması

Araştırmanın bu kısmında; Karabük Üniversitesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının demografik özellikleri açısından karşılaştırılmıştır. Bu çerçevede Tablo. 3'te öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algısının cinsiyetlerine göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 3. Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algının Öğrencilerin Cinsiyeti Açısından Karşılaştırılması

Toplumsal Cinsiyet Rolleri		N	X̄	σ	t	p
Cinsiyet	1. Erkek	271	3,128	1,278	-1,476	0,140
	2. Kadın	102	3,347	1,265		

*p<0,05

Araştırmaya katılan kadın ve erkek öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının birbirine yakın olduğu görülmektedir (t=-1,476; p>0,05).

Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algının araştırmaya katılan öğrencilerin medeni durumlarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine bakılmış olup, elde edilen bulgulara Tablo. 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4. Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algının Öğrencilerin Medeni Durumları Açısından Karşılaştırılması

Toplumsal Cinsiyet Rolleri		N	X̄	σ	t	p
Medeni Durum	1. Evli	12	3,094	1,447	-0,258	0,796
	2. Bekâr	361	3,191	1,273		

*p<0,05

Medeni durum açısından üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algısı arasında anlamlı bir farlılık bulunmamaktadır (t=-0,258; p>0,05). Dolayısıyla hem evli hem de bekâr öğrencilerin algılarının birbirine yakın olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin okudukları sınıflar açısından toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algısının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo. 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algının Öğrencilerin Okudukları Sınıflar Açısından Karşılaştırılması

Toplumsal Cinsiyet Rolleri		N	X̄	σ	F	p	Tukey
Sınıf	1. Birinci Sınıf	75	2,788	1,185	3,151	0,025*	2>1
	2. İkinci Sınıf	92	3,321	1,332			
	3. Üçüncü Sınıf	110	3,277	1,309			
	4. Dördüncü Sınıf	96	3,270	1,209			

*p<0,05

Üniversite öğrencilerinin okudukları sınıflara göre cinsiyet rollerine ilişkin algının anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (F=3,151; p<0,05). Tukey sonuçlarına göre; ikinci sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, birinci sınıf öğrencilerinden daha olumlu olduğu belirlenmiştir.

Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algının, öğrencilerin en uzun yaşadıkları yerleşim yeri açısından anlamlı farklılık gösterip göstermediğine bakılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo. 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algının Öğrencilerin En Uzun Yaşadıkları Yer Açısından Karşılaştırılması

Toplumsal Cinsiyet Rolleri		N	X̄	σ	F	p	Tukey
En Uzun Yaşanılan Yer	1. İl Merkezi	187	3,222	1,276	1,017	0,363	-
	2. İlçe Merkezi	122	3,063	1,311			
	3. Köy	64	3,326	1,209			

*p<0,05

Yaşanılan yerleşim yerine göre öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir (F=1,017; p>0,05). Dolayısıyla il, ilçe ve köy gibi yerleşim yerlerinin, öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının şekillenmesinde etkili olmadığı söylenebilir.

Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, annelerinin eğitim durumları açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo. 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algının Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması

Toplumsal Cinsiyet Rolleri		N	X̄	σ	F	p	Tukey
Anne Eğitim Durumu	1. Okuma Yazma Yok	12	3,750	1,513	1,574	0,166	-
	2. Okuma Yazma Biliyor	15	3,715	1,065			
	3. İlkokul	150	3,170	1,295			
	4. Ortaokul	81	2,974	1,274			
	5. Lise	106	3,210	1,246			
	6. Lisans ve Üstü	9	3,518	1,095			

*p<0,05

Anne eğitim durumu açısından öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir (F=1,574; p>0,05).

Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, babalarının eğitim durumları açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo. 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algının Öğrencilerin Babalarının Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması

Toplumsal Cinsiyet Rolleri		N	X̄	σ	F	p	Tukey
Baba Eğitim Durumu	1. Okuma Yazma Yok	8	3,183	1,243	0,284	0,922	-
	2. Okuma Yazma Biliyor	6	3,622	1,138			
	3. İlkokul	103	3,221	1,347			
	4. Ortaokul	86	3,100	1,250			
	5. Lise	144	3,176	1,253			
	6. Lisans ve Üstü	26	3,312	1,324			

*p<0,05

Baba eğitim durumu açısından öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir (F=0,284; p>0,05).

Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, annelerinin çalışma durumu açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo. 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algının Annenin Çalışma Durumu Açısından Karşılaştırılması

Toplumsal Cinsiyet Rolleri		N	X̄	σ	F	p	Tukey
Anne Çalışma Durumu	1. Evet	129	3,171	1,208	0,075	0,928	-
	2. Hayır	212	3,207	1,319			
	3. Emekli	32	3,125	1,299			

*p<0,05

Annenin çalışma durumu açısından öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerinin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir (F=0,075; p>0,05).

Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, babalarının çalışma durumu açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algının Babanın Çalışma Durumu Açısından Karşılaştırılması

Toplumsal Cinsiyet Rolleri		N	X̄	σ	F	p	Tukey
Baba Çalışma Durumu	1. Evet	258	3,164	1,290	0,208	0,812	-
	2. Hayır	38	3,301	1,312			
	3. Emekli	77	3,212	1,227			

*p<0,05

Babanın çalışma durumu açısından öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerinin anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır (F=0,208; p>0,05).

Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının, ekonomik durumları açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo. 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algının Ailenin Gelir Durumu Açısından Karşılaştırılması

Toplumsal Cinsiyet Rolleri		N	X̄	σ	F	p	Tukey
Ekonomik Durumu	1. Düşük	52	3,164	1,319	0,017	0,983	-
	2. Orta	244	3,187	1,282			
	3. Yüksek	77	3,206	1,247			

*p<0,05

Ailenin ekonomik durumu açısından öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (F=0,017; p>0,05).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Cinsiyet, doğuştan meydana gelen ve farklılıkları ifade eden bir kavrama denk gelmektedir. Fakat bu farklılık, erkeğin kadın üzerindeki egemenliğine dayalı cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin bir kaynağı olmamalıdır. Kaldı ki cinsiyet farklılıkları zıt birer kutup olarak değil, birbirlerinin tamamlayıcısı olarak görülmelidir. Fakat dünya genelindeki mevcut sisteme bakıldığında, bu idealden oldukça uzak olunduğu ve erkek egemen anlayışın hâkim olduğu bir sistemin var olduğu görülmektedir. Fakat çalışma kapsamında yaptığımız analizler, bu yorumun aksine kadın ve erkek öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılarının birbirine yakın olduğu sonucunu vermiştir.

Çalışma kapsamında merak edilen bir diğer konu, bireyin üniversite ortamına katılıncaya kadar yaşamını ailesiyle birlikte geçirdiği gerçeğinden hareketle, üniversiteye gelinceye kadar yaşanılan sosyal çevrenin

veya bir diğer ifadeyle içerisinde yaşadığı kültürün toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin algıyı nasıl etkilediği sorusudur. Genel olarak, içerisinde yaşanılan kültür kadın veya erkeğe nasıl davranacağı, düşüneceği veya hareket edeceğine ilişkin beklentiler yaratmaktadır. Bu noktadan hareketle, toplumsal cinsiyet kadın veya erkeğin biyolojik yapısı nedeniyle uygun görülen söz konusu beklentiler sonucu ortaya çıkan sorumluluk ve rollerle tanımlanmaktadır. Bu kapsamda, il ve ilçe merkezi veya köy gibi yerleşim yerlerinin, toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin algıda anlamlı düzeyde bir farklılık ortaya çıkartmadığı belirlenmiştir. Örneğin katılımcıların yaklaşık yarısı şehir merkezinde yaşarken, kalan kısmı ilçe veya köy gibi yerleşim yerlerinde yaşamaktadır fakat buna rağmen cinsiyet rolü üzerinde anlamlı düzeyde fark yaratan bir sonuç oluşmamıştır. Bu gelişmenin arka planında birçok faktörün etkisinin bulunduğu muhakkaktır fakat özellikle teknolojinin ulaşılabilir bir dünya sunması ve birey ile toplum arasında güçlü bir bağ oluşturmasının önemli bir etkisinin bulunduğu düşünülmektedir.

Toplumsal cinsiyeti belirleyen önemli bir etken ailenin eğitim durumudur. Normal şartlarda bireyin eğitim seviyesi yükseldikçe, cinsiyet rollerine ilişkin algının da değişiyor olması gerektiği gibi bir çıkarıma ulaşılmaktadır. Fakat çalışmamızda anne ve babanın eğitim durumunun, çocuğun cinsiyet rolü üzerinde dikkate değer bir etki yaratmadığı tespit edilmiştir. Aynı çıkarım, anne babanın çalışma yaşamına dahil olmasının eğitimdekine benzer bir etki yaratacağı beklentisi üzerinden yapıldığında, yine dikkate değer bir fark ortaya çıkmamıştır. Bu sonucu yorumlamaya yardımcı olabilecek birçok gelişmeden söz etmek mümkündür fakat çalışma kapsamında ulaştığımız bireylerin Z kuşağı olduğunun özellikle dikkate alınması gerektiği belirtilmelidir. Bu kuşağın öne çıkan kişilik özelliklerini genel olarak bağımsızlık ve özgür olma isteği, kendine güven, merak, eğlence arzusu, başarı isteği şeklinde sıralamak mümkündür. Fakat en önemlisi, bu kuşak teknolojiyi etkin kullanmasıyla diğer kuşaklardan önemli derecede ayrışmaktadır. Bu noktadan hareketle, teknoloji kullanımının Z kuşağının kişilik özellikleri üzerinde ve dünyayı algılayış biçiminde önemli bir etkisinin bulunduğu belirtilebilir. Yaklaşık olarak, ailenin demografik özelliklerinden daha bağımsız sonuçlara ulaşılmasında bu gelişmenin etkisinin bulunduğu düşünülmektedir.

Okul, toplumsallaşma sürecinin aileden sonraki en önemli aşamasıdır. Nitekim eğitim, cinsiyet eşitliği açısından önemli bir işleve sahiptir ve toplumsal değişimin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Her ne kadar çalışma kapsamında ulaştığımız kitlenin cinsiyet rolü algısının birbirine yakın olduğu tespit edilmiş olsa da eğitim politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik edecek nitelikte yaş grupları dikkate alınarak yapılandırılması önem arz etmektedir. Fakat eğitim tek bileşenli bir boyuta sahip bir olgu değildir. Eğitimcilerin de bu sürece önemli katkı yaptığı dikkatlerden kaçırılmamalıdır.

Türkiye'de yapılan araştırmalar, toplamsal cinsiyet algısının yıllar içerisinde daha eşitlikçi yönde değiştiğini göstermektedir (Bkz. O'Neil ve Çarkoğlu, 2022, s. 56). Fakat hemen her ülkede kadının ekonomik ve toplumsal açıdan güçlenmesi için özel çaba sarf edilirken, diğer yandan çevresel etkiler eşitsizliği beslemeye devam etmektedir. Örneğin Covid-19 salgını ekonomik, sosyal ve toplumsal belirsizlikler yaratmaktadır. Kadınlar ise bu belirsizlikten en fazla etkilenen kesimi oluşturmaktadır. Bu sorunla mücadelenin şekli ve boyutu cinsiyet eşit(siz)liğinin geleceğini de etkileyecektir.

KAYNAKLAR

Akkaş, İ. (2019). Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları Çerçevesinde Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı. EKEV Akademi Dergisi ICOAEF Özel Sayısı, 97-118.

Altunışık, R. (2008). Anketlerde Veri Kalitesinin İyileştirilmesi İçin Öntest (Pilot Test) Yöntemleri. Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, (2), 1-17.

Ataseven, B. (2012). Nitel Bilimsel Araştırmalarda Veri Kalitesinin Önemi. Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 33 (2), 543-564.

Bakioğlu, F. & Türküm, A., S. (2018). Toplumsal Cinsiyet Rolleri Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Kastamonu Eğitim Dergisi, 27 (2), 717-725.

Başçı, B. & Giray, S. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının Çok Değişkenli İstatistiksel Tekniklerle Analizi. Journal of Life Economist, 3(4), 117-141.

Bayar, A. A., Günçavdı, Ö. & Levent H. (2020). Covid-19 Salgınının Kadınların Çalışma ve Hane Yaşamı Üzerine Etkileri. İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü, Politika Raporu, Mayıs.

Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (Özel Sayı I), 108-114.

Borg, W., R. & Gall, M., D. (1989). Educational Research: An Introduction. London: Longman Group.
Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, (32), 470-483.
Çapcıoğlu, İ. & Çetin, K. (2020). Kavramsal Olarak Toplumsal Cinsiyete Kısa Bir Bakış. Toplumsal Cinsiyet içinde s. 3-26 (Ed. M. Talas). Ankara: İKSAD Yayınevi.
Çilingir Ük, Z. (2019). Toplumsal Cinsiyet Stereotiplerinin Kadınlar Günü Reklamları Üzerinden Değerlendirilmesi. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, (24), 1-16.
Davis, D. & Cosenza, R., M. (1998). Business Research for Decision Making. Boston: Pws-Kent Publishing Company.
De Beauvoir, S. (1993). İkinci Cins. Çev. Onaran Bertan, İstanbul: Payel.
Demirel, E. (2010). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı Yayımlanmamış Yükseklisans Tezi.
Doğan G. (2021). Cinsiyetçi Dili Fransız Postyapısalcı Feminizm ile Dönüştürmek. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (2), 87-93.
Eagly, A., H. & Steffen, V., J. (1984). Gender Stereotypes Stem from the Distribution of Women and Men into Social Roles. Journal of Personality and Social Psychology, 46 (4), 735-754.
Ercan, İ. & Kan, İ. (2004). Ölçeklerde Güvenirlik ve Geçerlik. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 30 (3), 211-216.
Erdoğan, İ. (2003). Pozitivist Metodoloji: Bilimsel Araştırma Tasarımı İstatistiksel Yöntemler Analiz ve Yorum. Ankara: ERK.
Erdoğan, İ. (2012). Pozitivist Metodoloji ve Ötesi: Bilimsel Araştırma Tasarımları, Niteliksel ve İstatistiksel Yöntemler. Ankara: ERK.
Erikli, S. (2020). Çalışma Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığının Görünümü. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (1), 39-60.
Erkorkmaz, Ü., Etikan, İ., Demir, O., Özdamar, K. & Sanisoğlu, S., Y. (2013). Doğrulayıcı Faktör Analizi ve Uyum İndeksleri. Türkiye Klinikleri, 33 (1), 210-223.
Esen, Y. (2013). Eğitim Süreçlerinde Cinsiyet Ayrımcılığı: Öğrencilik Deneyimleri Üzerinde Yapılmış Bir Çözümleme. International Online Journal of Educational Sciences, 5 (3).
Galeano, E. (2020). Tepetaklak, Tersine Dünya Okulu. Çev. Bülent Kale, İstanbul: Sel Yayınları.
Given, L., M. (2008). Qualitative Research Methods. London: SAGE Publications, Inc.
Gönç-Şavran, T. (2009). Araştırma Evreni, Örneklem Seçimi ve Ölçüm. Ed.: N. Suğur, Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri, s.138-157, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1963.
Güden, M. P. (2006). Dilde Cinsiyet Ayrımcılığı: Türkçe'nin İçerdiği Eril ve Dişil İfadeler Bakımından İncelenmesi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
Günay, G. & Bener, Ö. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rolleri Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 15 (3), 157-171.
Kalaycı, Ş. (2010). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 5. Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
Karasar, N. (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
Karasar, N. (2011). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
Kırcaali-İftar, G. (1999a). Bilim ve Araştırma. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Ed.; A. A. Bir, ss.1-10, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1081.
Kırcaali-İftar, G. (1999b). Ölçme. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Ed.; A. A. Bir, ss.11-22, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1081.
Koray, M. (2009). Görünmez Kılınan ve Değersizleşen Kadın Emeği Karşısında Sosyal Devlet. Türk-İş, 383, 1-20.
Krejcie, R., V. & Morgan, D., W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. Educational and Psychological Measurement, 30: 607-610.
O'Neil, M., L. ve Çarkoğlu, A. (2022). Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması-2022. Kadir Has Üniversitesi Yayınları.
Özdamar, K. (2001) SPSS ile Biyoistatistik, 4. Basım, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
Özen, Y. & Gül, A. (2007). Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren ve Örneklem Sorunu. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, (15), 394-422.

Özmen, A. (1999). Örnekleme. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Ed.; A. A. Bir, ss.23-54, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1081.
Savaş, G. (2018). Türkiye'de Yaşayan Bireylerin Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liği Algısı. Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi, I (2) 101-121.
Padem, H., Göksu, A. & Konaklı, Z. (2012). Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı. Sarajevo: International Burch University.
Pallant, J. (2005). SPSS Survival Manual: A Step by Step Guide to Data Analysis Using SPSS. Allen and Unwin Inc., Crows Nest, New South Wales.
Ryan, C. (1995). Researching Tourist Satisfaction Issues, Concepts, Problems. London: Routledge.
Sekaran, U. (2003). Research Methods for Business. Fourth Edition, John Wiley & Sons Inc.
Sunstein, C., R. Social Norms and Social Roles. Columbia Law Review, 903.
Şencan, H. (2007). Sosyal ve Davranışsal Bilimlerde Bilimsel Araştırma. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
Şimşek, A. (2012). Evren ve örneklem. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi, ss.108-133, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2653.
Tabachnick, B., G. & Fidel, L., S. (2013). Using Multivariate Statistics. USA: Pearson Education Limited
Tavşancıl, E. (2002). Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi. Ankara: Nobel Yayıncılık.
Ulus, T., İnce, C. H., Aliustaoğlu, F. S. & Melez, İ., E. (2010). Araştırma Nasıl Tasarlanır (I). Adli Tıp Dergisi, 24 (2), 40-47.
UNICEF. (2017). Gender Equality: Glossary of Terms and Concepts. Nepal: UNICEF Regional Office for South Asia, November.
Vatandaş, D., D., C. (2011). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. Istanbul Journal of Sociological Studies, 0 (35), 29-56.
Zeybekoğlu-Dündar, Ö. (2012). Toplumsal Cinsiyet Rollerininin Televizyon Reklamlarına Yansıması. Ethos, Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, 5 (1), 121- 136.
Zeyneloğlu S. (2008). Ankara'da Hemşirelik Öğrenimi Gören Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.

ÖĞRETİM ÜYELERİNİN YÜKSEKÖĞRETİM FEN EĞİTİMİNDE PEDAGOJİK DEĞİŞİM HAKKINDA GÖRÜŞLERİ

INSTRUCTOR PERSPECTIVES ON PEDAGOGICAL CHANGE IN COLLEGE SCIENCE EDUCATION

Dr. Öğretim Üyesi Özden ŞENGÜL

Boğaziçi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-7127-7897

ÖZET

Bu çalışma, öğrenci-merkezli pedagojiyi hedefleyen disiplinlerarası fen eğitimi kitle dersinin tasarımı ve uygulamasına katılan öğretim üyelerinin deneyimlerini incelemektedir. Katılımcılar, Türkiye'de bir özel üniversitenin fen ve mühendislik fakültesinden altı öğretim üyesidir. Çalışma metodolojisi olarak "fenomenolojik olay incelemesi" tasarlanmıştır. Veri olarak, altı katılımcı ile yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler kullanılmıştır ve verilerin, tematik analizi yapılmıştır. Sonuç olarak, katılımcılar pasif-geleneksel yöntemlerle anlatılan kitle derslerinin faydalarını ve zorluklarını tartıştılar. Öğretim üyeleri genel olarak pasif-geleneksel formatın uygulama için kolay olduğuna inansalar da, pasif-geleneksel yöntem öğrencilerin bilimsel pratikleri ve bilimin doğasını anlaması için olanak vermemektedir. Dersin öğrenci-merkezli formata dönüşümü esnasında, öğretim üyeleri öğrencilerin öğrenmesi için hedeflenen öğrenme çıktılarına göre öğrenim kazanımlarını hazırladılar. Öğrencilerin öğrenmelerini sağlamak ve ilgisini arttırmak amacıyla farklı araştırma-temelli öğretim metodları birleştirilerek kullanıldı. Fakat, öğretim üyeleri, öğrencilerin kargaşaya yol açan tutumları, deneyim eksikliği ve asistanların derse yardım etmeleri konusunda zorluklar yaşadılar.

Katılan öğretim üyelerinin deneyimleri, uygun destek ile, katılımcı ve disiplinlerarası bir fen öğretim ve öğrenme ortamı planlamanın ve uygulamanın mümkün olduğunu örneklemektedir. Bu çalışmanın sonuçları, ulusal ve uluslararası üniversitelerde öğretimde öğrenci-merkezli uygulama yapmak için model olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretimde fen eğitimi, öğretim üyesi görüşleri, değişim süreci, ders dönüşümü

ABSTRACT

This study focuses on the examination of the experiences of science instructors who are active participants of the design and enactment of an interdisciplinary science course with the student-centered pedagogy in a large-enrollment class. Participants are six science and engineering faculty members of a private university in Turkey. The research employs a phenomenological case study design (Yin, 2017). The data are collected through semi-structured interviews with the six instructors and analyzed through the inductive thematic approach. The results show that the instructors discuss the benefits and challenges of using the previous passive-lecture format of the science course. The instructors believe that even though the previous format is easy to implement, it does not help students understand scientific practices and nature of science. During the revision of content and pedagogical approach of the introductory science course, the instructors prepared learning objectives to address the expected learning outcomes. The instructors integrated diverse research-based instructional strategies to enhance students' learning and interest towards science. However, they encountered some challenges in controlling disruptive student behaviors in the classroom, teaching through a new methodology without continuous training, and training the graduate teaching assistants.

The instructors' experiences in this study illustrates that planning and enacting an interactive and interdisciplinary science learning is possible in undergraduate science education with appropriate support. The findings of this study can be a model for other national and international universities to initiate a change in college science teaching and learning.

Keywords: undergraduate science education, instructor perspectives, change process, course transformation

FRANSA ÖĞRETMEN EĞİTİMİ TARİHİ

HISTORY OF TEACHER EDUCATION IN FRANCE

Dr. İlyas KARA[1]

[1]Milli Eğitim Bakanlığı

[1]ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0003-4755-0037

Dr. Ahmet TOKMAK [2]

[2] Milli Eğitim Bakanlığı

[2]ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-3902-5825

Prof. Dr. Ali YILMAZ [2]

[3] Marmara Üniversitesi

[3]ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-1810-943X

ÖZET

İçerisinde bulunduğumuz yüzyıl, bilim ve teknolojide yaşanan hızlı gelişmelere bağlı olarak toplumsal yaşamda pek çok değişimi ve gelişimi beraberinde getirmiştir. Ayrıca salgın hastalıklar, küresel ısınma, yoksulluk, savaş, terör ve göç gibi küresel sorunların artması dünyada çok sayıda probleme neden olmuş, bu durum insan yaşamını olumsuz etkilemiştir. Bu gelişmeler toplumsal süreklilik için sorumluluk sahibi olan, bilgiyi üreten, paylaşan, doğru bilgiye erişebilen, demokratik ve evrensel değerleri özümsemiş nitelikli insan gücünün gerekliliğini arttırmıştır. Ancak nitelikli insan yetiştirmek nitelikli bir eğitim ile mümkündür. Nitelikli eğitim ise nitelikli öğretmenlerin yetişmesi ve eğitim sistemine dâhil olması ile sağlanabilir. Bu nedenle değişen ihtiyaçlar ve dünya düzeni doğrultusunda öğretmenlik mesleği, öğretmenlik mesleğinin önemi, yeterlikleri ve rolleri her toplumda güncelliğini koruyan en temel eğitim konuları arasında yer almaktadır. Buna bağlı olarak öğretmen yetiştirme, pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de eğitim sisteminin en öncelikli çözüm bekleyen alanlarından biri olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Bu sorunun başarılı şekilde çözümlenebilmesi için diğer ülkelerin öğretmen yetiştirme konusundaki deneyimlerinin, bu konuyla ilgili geçmişlerinin ve günümüzdeki mevcut durumlarının araştırılması ve incelenmesi büyük öneme sahiptir. Avrupa'nın önde gelen ülkelerinden biri olarak kabul edilen Fransa, 1789 Fransız İhtilali'nden itibaren bütün dünyayı pek çok alanda etkilemiştir. Türk eğitim sisteminin şekillenmesinde de önemli etkileri olan Fransa'nın öğretmen yetiştirme konusundaki geçmişi, deneyimi ve bu konudaki mevcut uygulamaları merak konusu olmuştur. Ancak ilgili alan yazın incelendiğinde bu konuyla ilgili yapılmış çalışmaların çok sınırlı olduğu ve güncel olmadığı görülmüştür. Bu çalışmada, Fransa'da öğretmen yetiştirme konusu incelenmiş, öğretmen yetiştirme sürecine tarihsel gelişimi içerisinde bakılmış, bugünkü öğretmen yetiştirme uygulamalarının güçlü yanları ve sorunları ortaya konmuştur. Çalışmada elde edilen bulgulara dayalı olarak hem Fransa'daki hem de Türkiye'deki öğretmen yetiştirme uygulamalarına yönelik çözüm önerileri geliştirilmiştir. Araştırma, nitel temelli bir araştırma olarak tasarlanmış, çeşitli resmi metinler, ikinci el kaynaklar ve bilimsel çalışmalar doküman incelemesi yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Eğitimi, Öğretmen Yetiştirme Programları, Eğitim Tarihi, Fransa.

FRANSA'DAKİ ÖĞRETMENLİK EĞİTİM PROGRAMLARI DEĞERLENDİRME VE AKREDİTASYON KURULUŞLARININ İNCELENMESİ

EVALUATION OF TEACHER TRAINING PROGRAMS IN FRANCE AND A REVIEW OF ACCREDITATION ORGANIZATIONS

Dr. Ahmet TOKMAK [1]

[1] Milli Eğitim Bakanlığı

[1]ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-3902-5825

Dr. İlyas KARA[2]

[2]Milli Eğitim Bakanlığı

[2]ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0003-4755-0037

Prof. Dr. Ali YILMAZ [3]

[3] Marmara Üniversitesi

[3]ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-3902-5825

ÖZET

Akreditasyon çok sayıda ülkede ve sektörde topluma yönelik olarak sunulan program ve hizmetlerin kalitesinin, niteliğinin, verimliliğinin ve etkililiğinin sistematik bir yaklaşımla güvence altına alınması için geliştirilen bir yöntemdir. Bu nedenle akreditasyon eğitim alanında da önemli bir yere sahiptir. Çünkü eğitim, hem toplumların hem de insanlığın gelişimini ve devamlılığını sağlayan en önmeli alan olarak görülmektedir. Özellikle eğitim sistemlerinin uygulayıcısı ve lokomotifi durumunda olan öğretmenlerin eğitimi ve bu eğitimin kalitesi ülkelerin geleceği açısından son derece önemlidir. Buna bağlı olarak öğretmen yetiştirme politikaları, gelişmiş ülkelerin gündeminde öncelikli olarak yer almaktadır. Öğretmen eğitimi ile ilgili konuların küresel düzeyde gündemin en üst sıralarında yer alması, öğretmen eğitiminin kalitesini arttırma ile ilgili çalışmalara uluslararası yönde bir hız kazandırmaktadır. Dolayısı ile öğretmenlik eğitimi programlarının değerlendirilmesi ve akreditasyonu konusu daha fazla önem kazanmaktadır. Öğretmen eğitiminin niteliğinin arttırılması ve bu niteliğin güvence altına alınması, sürekli bir iç ve dış denetimle sistemli olarak yürütülmesi, ilgili kesimlere (veliler, öğrenciler, okullar vb.) öğretmen eğitiminin belirli standartlara dayalı olarak yürütüldüğünün güvencesinin verilmesi yalnızca etkili bir akreditasyon sistemi ile sağlanabilir. Etkili bir akreditasyon sistemi geliştirebilmek veya mevcut akreditasyon sisteminin niteliğini arttırmak için farklı ülkelerdeki öğretmenlik eğitimi değerlendirme ve akreditasyon kuruluşlarının incelenmesi gerekmektedir. Ancak ilgili alan yazın incelendiğinde bu konuyla ilgili çalışmalaran oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle Türk eğitim sisteminin şekillenmesinde önemli etkileri olan, akreditasyon alanında büyük bir kazanım elde etmiş ve öğretmen eğitimi programlarının akreditasyonu konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiş Fransa'yla ilgili akreditasyon konusunda herhangi bir çalışmanın yapılmaması önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Buna bağlı olarak bu çalışmada Fransa'daki öğretmenlik eğitim programları değerlendirme ve akreditasyon kuruluşlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında: 1. Fransa'daki öğretmenlik eğitimi programlarına yönelik olan akreditasyon kuruluşları nelerdir? 2. Mevcut akreditasyon kuruluşlarının amaçları nelerdir? 3. Akreditasyon süreci nasıldır? 4. Standartları ve başvuru şartları nelerdir? 5. Bu akreditasyon kuruluşlarının Fransa eğitim sistemi için önemi nedir? 6. Fransa'daki ve Türkiye'deki öğretmenlik eğitim programlarının daha etkili şekilde değerlendirilebilmesi ve akredite edilebilmesi için neler yapılabilir? gibi sorulara yanıt aranmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara dayalı olarak hem Fransa'daki hem de Türkiye'deki öğretmenlik eğitim programları

değerlendirme ve akreditasyon kuruluşlarına yönelik öneriler sunulmuştur. Ayrıca çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda Türkiye'de yükseköğretimde öğretmen eğitimine yönelik yapılan uygulamaları geliştirmeye yönelik öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Eğitimi, Öğretmenlik Eğitim Programları, Akreditasyon, Fransa.

MATHEMATICAL OLYMPIAD PROBLEMS AND THEIR ROLE IN THE DEVELOPMENT OF STUDENT THINKING

MATEMATİK OLİMPİATLARINDA KULLANILAN PROBLEMLER VE ONLARIN ÖĞRENCİ DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİNDEKİ ROLÜ

Assoc. Prof. Dr. Malahat Abdullayeva

Azerbaijan State Pedagogical University, Faculty of Mathematics

ORCID NO: 0000-0002-2228-1224

ABSTRACT

One of the oldest and most prestigious knowledge competitions among schoolchildren is the Mathematical Olympiads. Olympiads play an important role in revealing the potential of students with special talents.

The questions presented to the participants in the Mathematical Olympiads are original, challenging, thought-provoking and interesting. Solving Olympiad problems requires not only knowledge but also creativity from our students. The purpose of the Olympiads is to demonstrate the intellectual abilities of students, to develop their research skills and logical thinking.

Problem. Prove the inequality for any real number of *x, y, z* from [0; 1] line

$(x+1)(y+1)(z+1) \geq \sqrt{8(x+y)(x+z)(y+z)}$

Solution: According to the question $(x-1)(y-1) \geq 0$. Hence

$(x-1+2)(y-1+2) \geq 2(x-1)+2(y-1)+4 = 2(x+y)$

Accordingly,

$(x+1)(y+1) \geq 2(x+y)$ (1)

We get the following with an analogous judgement

$(x+1)(z+1) \geq 2(x+z)$ (2)

$(y+1)(z+1) \geq 2(y+z)$ (3)

We get the following when we multiply the sides of inequalities with each other

$(x+1)(y+1)(x+1)(z+1)(y+1)(z+1) \geq 2(x+y) \cdot 2(y+z) \cdot 2(x+z)$

Therefore,

$(x+1)^2(y+1)^2(z+1)^2 \geq 8(x+y)(y+z)(x+z)$.

Consequently

$(x+1)(y+1)(z+1) \geq \sqrt{8(x+y)(x+z)(y+z)}$.

The solution of several problems used in the Mathematical Olympiads was studied and it was concluded that the Olympiads not only provide knowledge, but also train the people who will share knowledge tomorrow, the creators of knowledge and the representatives of science. Olympiads invite students to competition and encourage the entire education system to perform above standards. The goal is to develop creative thinking, reveal special talents and create a competitive environment.

The problems used in the Mathematical Olympiads enable to expand and deepen pupils' mathematical knowledge, the formation of mathematical as well as general worldview.

Keywords: mathematics, olympiad, pupil, problem, thinking

ÖZET

Okul öğrencileri arasındaki en eski ve prestijli bilgi yarışmalarından biri Matematik Olimpiyatlarıdır. Olimpiyatlar, özel yetenekli öğrencilerin potansiyellerinin ortaya çıkarılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Matematik Olimpiyatları'nda katılımcılara sunulan sorular özgün, zor, düşündürücü ve ilgi çekicidir. Olimpiyat problemlerini çözmek, öğrencilerimizin sadece bilgisini değil aynı zamanda yaratıcılığını da gerektirir. Olimpiyatların amacı, öğrencilerin entelektüel yeteneklerini göstermek, araştırma becerilerini ve mantıksal düşünmelerini geliştirmektir.

Soru: $[0; 1]$ verisindeki herhangi bir *x, y, z* – gerçek sayılar için

$(x+1)(y+1)(z+1) \geq \sqrt{8(x+y)(x+z)(y+z)}$

eşitsizliği ispatlayınız.

Çözüm: Sorunun şartlarına göre $(x-1)(y-1) \geq 0$. O zaman

$(x-1+2)(y-1+2) \geq 2(x-1)+2(y-1)+4 = 2(x+y)$

Böylelikle,

$(x+1)(y+1) \geq 2(x+y)$ (1)

Benzer bir yargıda bulunarak şunu elde ederiz:

$(x+1)(z+1) \geq 2(x+z)$ (2)

$(y+1)(z+1) \geq 2(y+z)$ (3)

Bu üç eşitsizliği yan yana çarparsak,

$(x+1)(y+1)(x+1)(z+1)(y+1)(z+1) \geq 2(x+y) \cdot 2(y+z) \cdot 2(x+z)$

alırız.

Yani,

$(x+1)^2(y+1)^2(z+1)^2 \geq 8(x+y)(y+z)(x+z)$.

Buradan

$(x+1)(y+1)(z+1) \geq \sqrt{8(x+y)(x+z)(y+z)}$.

Matematik olimpiyatlarında kullanılan çeşitli problemlerin çözümüne yönelik çalışma incelenmiş ve olimpiyatların sadece bilgi sağlamadığı, aynı zamanda yarın bilgi verecek insanları, bilginin yaratıcılarını, bilimin temsilcilerini yetiştirdiği sonucuna varılmıştır. Olimpiyatlar öğrencileri rekabete çeker ve tüm eğitim sistemini standartların üzerinde çalışmaya teşvik eder. Amaç yaratıcı düşünceyi geliştirmek, özel yetenekleri ortaya çıkarmak ve rekabet ortamı yaratmaktır.

Matematik Olimpiyatlarında kullanılan konular, öğrencilerin matematiksel bilgilerinin yanı sıra, genel dünya görüşlerini genişletmeye ve derinleştirmeye hizmet eder.

Anahtar Kelimeler: matematik, olimpiyatlar, öğrenci, sorun, düşünmek

1. INTRODUCTION

One of the oldest and most prestigious knowledge competitions among schoolchildren is the Mathematical Olympiads. Olympiads play an important role in revealing the potential of students with special talents.

Science Olympiads, including Mathematical Olympiads, are organized in two stages - national and international. The republican stage, in turn, consists of two semi-finals and a final. The winners of the finals take part in the International Mathematical Olympiad (IMO). The International Mathematical Olympiad was first held in 1959 in Romania with the participants from four countries. In recent years, the number of participating countries has exceeded hundred. Today, our country, independent Azerbaijan, is among the countries which participate in the International Mathematical Olympiad. Our students are diligently preparing for this prestigious knowledge contest. To prepare for the Olympics, they use specially designed textbooks, teaching aids and a set of exercises.

The questions presented to the participants in the Mathematical Olympiads are original, challenging, thought-provoking and interesting. Solving Olympiad problems requires not only knowledge but also creativity from our students. The purpose of the Olympiads is to demonstrate the intellectual abilities of students, to develop their research skills and logical thinking.

2. RESEARCH

Let's look at the solution of some problems designed for the Mathematical Olympiads.

Problem 1. In how many different integer values of n will the fraction $\frac{n^2}{n+4}$ be an integer?

Solution: Let's make some conversions on the given fraction and write it as following:

$$\frac{n^2}{n+4}=\frac{n^2+4n-4n}{n+4}=\frac{n^2+4n}{n+4}-\frac{4n}{n+4}=n-\frac{4n}{n+4}=n-\frac{4(n+4)+16}{n+4}=n-4+\frac{16}{n+4}$$

The numerator of the fraction of the last expression is 16. Given that 16 is a divisor of ten integers, we calculate as follows:

$n+4=-1\Rightarrow n=-5$
$n+4=1\Rightarrow n=-3$
$n+4=2\Rightarrow n=-2$
$n+4=4\Rightarrow n=0$
$n+4=-8\Rightarrow n=-12$
$n+4=8\Rightarrow n=4$

$n+4=-2\Rightarrow n=-6$
$n+4=-4\Rightarrow n=-8$
$n+4=-16\Rightarrow n=-20$
$n+4=16\Rightarrow n=12$

Therefore, $n=-20;-12;-8;-6;-5;-3;-2;0;4;12$

Problem 2. Prove the inequality for any real number of *x, y, z* from $[0;1]$ line

$(x+1)(y+1)(z+1)\geq\sqrt{8(x+y)(x+z)(y+z)}$

Solution: According to the question $(x-1)(y-1)\geq 0$. Hence

$(x-1+2)(y-1+2)\geq 2(x-1)+2(y-1)+4=2(x+y)$

Accordingly,

$(x+1)(y+1)\geq 2(x+y)$ (1)

We get the following with an analogous judgement

$(x+1)(z+1)\geq 2(x+z)$ (2)

$(y+1)(z+1)\geq 2(y+z)$ (3)

We get the following when we multiply the sides of inequalities with each other

$(x+1)(y+1)(x+1)(z+1)(y+1)(z+1)\geq 2(x+y)\cdot 2(y+z)\cdot 2(x+z)$

Therefore,

$(x+1)^2(y+1)^2(z+1)^2 \geq 8(x+y)(y+z)(x+z)$.

Consequently

$(x+1)(y+1)(z+1) \geq \sqrt{8(x+y)(x+z)(y+z)}$.

Problem 3. Solve the equation: $sin^2 x cos^4 x = \frac{4}{27}$

Solution: Let's say, $sin^2 x = t, t \in [0;1]$. It is obvious that $cos^4 x = (1-t)^2$. Then

$$t(1-t)^2 = \frac{4}{27}$$

$$27t^3 - 54t^2 + 27t - 4 = 0$$

$$\begin{cases} t = \frac{4}{3} \\ t = \frac{1}{3} \end{cases}$$

$t = \frac{1}{3}$ is the only real solution to the given equality. Accordingly,

$$sin^2 x = \frac{1}{3} \Rightarrow x = \pm arcsin\frac{1}{3}.$$

Problem 4. In ABC triangle $|AB| = 20, |AC| = 21$ and $|BC| = 29$. Points D and E are given on the BC line. $|BD| = 8$ and $|EC| = 9$. Find the size of the angle$\angle DAE$ [1].

Solution: Let's solve the problem in two ways.

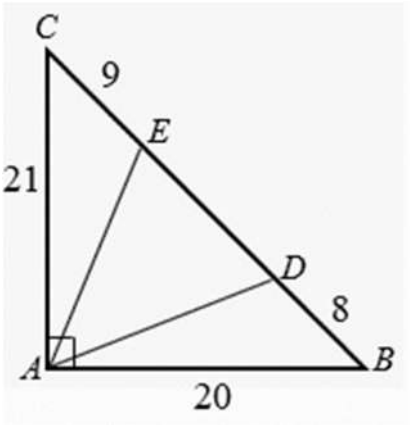

First way: Note that the triangle ABC is rectangular: $\angle BAC = 90°$,

because $AB^2 + AC^2 = BC^2$,

$20^2 + 21^2 = 29^2$.

Since

$BE = 29 - 9 = 20 \Rightarrow AB = BE$
$CD = 29 - 8 = 21 \Rightarrow AC = CD$

then $\angle BAE = \angle BEA, \angle CAD = \angle CDA$.

$\angle DAE = \angle BAE + \angle CAD - \angle BAC =$
$= \angle BEA + \angle CDA - \angle BAC =$
$= \angle DEA + \angle EDA - \angle BAC =$
$= \angle 180° - \angle DAE - \angle BAC$.

As $2\angle DAE + \angle BAC = 180°$ and $\angle BAC = 90°, \angle DAE = 45°$.

Second way: Let's use the law of cosines:

From $\triangle ABC$: $cos\,\beta = \frac{20^2+29^2-21^2}{2 \cdot 20 \cdot 29} = \frac{20}{29}$

From $\triangle ABC$: $cos\,\gamma = \frac{21^2+29^2-20^2}{2 \cdot 21 \cdot 29} = \frac{21}{29}$

From $\triangle ABD$: $|AD|^2 = 20^2 + 8^2 - 2 \cdot 8 \cdot 20 \cdot \frac{20}{29} = \frac{84^2}{29} \Rightarrow |AD| = \frac{84}{\sqrt{29}}$,

From $\triangle ACE$: $|AE|^2 = 21^2 + 9^2 - 2 \cdot 9 \cdot 21 \cdot \frac{21}{29} = \frac{(60\sqrt{2})^2}{29} \Rightarrow |AE| = \frac{60\sqrt{2}}{\sqrt{29}}$,

From $\triangle ADE$: $cos\angle DAE = \frac{\frac{84^2}{29} + \frac{(60\sqrt{2})^2}{29} - 12^2}{2 \cdot \frac{84}{\sqrt{29}} \cdot \frac{60\sqrt{2}}{\sqrt{29}}} = \frac{84^2 + 2 \cdot 60^2 - 12^2 \cdot 29}{2 \cdot 84 \cdot 60\sqrt{2}} = \frac{1}{\sqrt{2}}$

Accordingly, $\angle DAE = 45°$.

Problem 5. Factor the following polynomial expressions [2]:

$a) x^8 + x^7 + 1 b) x^8 + x + 1$

Solution: $a) x^8 + x^7 + 1 = (x^8 + x^7 + x^6) - (x^6 + x^5 + x^4) + (x^5 + x^4 + x^3) - (x^3 + x^2 + x) + (x^2 + x + 1) =$
$= x^6(x^2 + x + 1) - x^4(x^2 + x + 1) + x^3(x^2 + x + 1) - x(x^2 + x + 1) + (x^2 + x + 1) =$
$= (x^2 + x + 1)(x^6 - x^4 + x^3 - x + 1)$

$b) x^8 + x + 1 = (x^8 + x^7 + x^6) - (x^7 + x^6 + x^5) + (x^5 + x^4 + x^3) -$
$-(x^4 + x^3 + x^2) + (x^2 + x + 1) = (x^2 + x + 1)(x^6 - x^5 + x^3 - x^2 + 1)$

Problem 6. If $z + \frac{1}{z} = 1$, find the value of the expression$z^{2007} + \frac{1}{z^{2007}}$ [1].

Solution: $z + \frac{1}{z} = 1 \Rightarrow z^2 - z + 1 = 0$.

Multiply both sides of the equality $z^2 - z + 1 = 0$ with $(z + 1)$. Then we get

$(z + 1)(z^2 - z + 1) = 0$
$z^3 + 1 = 0 \Rightarrow z^3 = -1$.

By using the equality $z^{2007} = (z^3)^{669} = (-1)^{669} = -1$.

we obtain $z^{2007} + \frac{1}{z^{2007}} = -1 + \frac{1}{-1} = -2$.

Problem 7. Write the following fraction in the simplest form [1].

$$\frac{bc(c^2 - b^2) + ac(a^2 - c^2) + ab(b - a^2)}{b^2c^2(c - b) + a^2c^2(a - c) + a^2b^2(b - a)}$$

Solution:

$$\frac{bc\left(c^2-b^2\right)+ac\left(a^2-c^2\right)+ab\left(b-a^2\right)}{b^2c^2\left(c-b\right)+a^2c^2\left(a-c\right)+a^2b^2\left(b-a\right)}=\frac{bc\left(c^2-b^2\right)+a^3c-ac^3+ab^3-a^3b}{b^2c^2\left(c-b\right)+a^3c^2-a^2c^3+a^2b^3-a^3b^2}=$$

$$=\frac{bc\left(c-b\right)\left(c+b\right)+a^3\left(c-b\right)-a\left(c-b\right)\left(c^2+bc+b^2\right)}{b^2c^2\left(c-b\right)+a^3\left(c-b\right)\left(c+b\right)-a^2\left(c-b\right)\left(c^2+bc+b^2\right)}=$$

$$=\frac{\left(c-b\right)\left(bc^2+b^2c+a^3-ac^2-abc-ab^2\right)}{\left(c-b\right)\left(b^2c^2+a^3c+a^3b-a^2c^2-a^2bc-a^2b^2\right)}=\frac{\left(a^3-ab^2\right)-\left(ac^2-bc^2\right)-\left(abc+b^2c\right)}{\left(a^3b-a^2b^2\right)-\left(a^2c^2-b^2c^2\right)+\left(a^3c-a^2bc\right)}=$$

$$=\frac{a\left(a-b\right)\left(a+b\right)-c^2\left(a-b\right)-bc\left(a-b\right)}{a^2b\left(a-b\right)-c^2\left(a-b\right)\left(a+b\right)+a^2c\left(a-b\right)}=\frac{\left(a-b\right)\left(a^2+ab-c^2-bc\right)}{\left(a-b\right)\left(a^2b-ac^2-bc^2+a^2c\right)}=$$

$$=\frac{\left(a-c\right)\left(a+c\right)+b\left(a-c\right)}{b\left(a-c\right)\left(a+c\right)+ac\left(a-c\right)}=\frac{\left(a-c\right)\left(a+c+b\right)}{\left(a-c\right)\left(ab+bc+ac\right)}=\frac{a+b+c}{ab+bc+ac}.$$

3. CONCLUSION

The development of thinking is a very important factor in the formation of students as individuals. The main advantage of participation in Mathematical Olympiads is that this knowledge competition increases the cognitive activity of students, makes them think, pushes them to make independent decisions. Cognitive activity develops students' logical, critical and creative thinking.

Logical thinking is a necessary habit in all areas of life. Logic is the ability to think correctly. Logic serves to develop students' thinking, increase their thinking skills and intellectual levels, and form their knowledge, skills, and habits meaningfully and extensively.

Olympiads do not provide only knowledge, but also train the people who will share knowledge tomorrow, the creators of knowledge and the representatives of science. Olympiads invite students to competition and encourage the entire education system to perform above standards. The goal is to develop creative thinking, reveal special talents and create a competitive environment.

The problems used in the Mathematical Olympiads serve to expand and deepen students' mathematical knowledge, the formation of mathematical as well as general worldviews [3].

REFERENCES

1. *Guliyev R., Garayev F.* 200 Options in Mathematics for Olympiad participants. Baku, «Education », 2008, p. 388.
2. *Mardanov M., Mirzayev S., Mammadov E.* Additional Chapters in Elementary Mathematics and Olympiads. first volume. Baku, « Education», 2010, p. 352.
3. *Abdullayeva M.* Methods of Teaching Mathematics-1. Baku, «Science and education», 2020, p. 208.
4. https://www.aznews.az/news/cemiyyet/109855.html
5. https://externat.foxford.ru/polezno-znat/olympiad-math

ZORLA EĞİTİM VEYA ZORUNLU EĞİTİM

FORCED EDUCATİON OR COMPULSORY EDUCATİON

Hamza Yaşar OCAK

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat, Fizik Bölümü, Kütahya, Türkiye.

ORCİD NO: 0000-0003-3094-3459

ÖZET

Eğitim, insanlığın kadim eylemlerinden birisidir. Bundan dolayı her toplum kendi değerlerini üretme, yeni nesillere aktarma, ideolojik tavır geliştirme gibi eylemler için eğitimden beklenti içine girer. Bugün herkesin bir şekilde parçası olduğu, hayatının belli bir dönemini harcamak zorunda kaldığı, zorunlu kamu eğitiminin geçmişi çok eski değildir. Eğitimin bütün insanlar için bir zorunluluk olarak ortaya çıkmasının iki boyutu vardır. Bunlar, modern devlet ve modern ekonomi, yani kapitalizmdir. Eğitimde uzak hedefler politik felsefeyi yansıtır; eğitim hizmetlerinin yönünü ve varmayı planladığı amaçları işaret eder. Genel hedefler bir bakıma uzak hedeflerin yorumu veya dökümüdür. Özel hedefler ise öğrenciye kazandırılması uygun görülen nitelikler, davranışlar ve değerlerdir. Türkiye'deki Eğitim Fakültelerinde Eğitimin tanımı yapılacağı zaman ilk akla gelen, eğitim bilimcisi Selahattin Ertürk'ün geliştirdiği tanımdır: "Eğitim bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir". Çoğunlukla yanlış anlaşıldığı gibi buradaki "istendik" kelimesi, bireyin istediği değişiklikten çok, eğitimi planlama konumunda olanların, bireylerde gerçekleştirmek istedikleri değişimi ifade etmektedir. Bir anlamda yetiştirilmek istenen insan tipinin planlanması, iyi bir eğitim mühendisliğinin sonucudur. Eğitimde uzmanlık bakış açısıyla ideolojik bakış açısının çatışır. Bu, Türkiye'de sıklıkla yaşanan bir durumdur. O kadar ki aynı iktidar yönetiminde dahi her bakan değişimi birçok değişime kapı aralar. Bu ise iktidarların eğitim uzmanlarınca hazırlanmış ciddi bir eğitim politikalarının olmadığı ve dönemsel eğitim politikaları sürdürdüğü anlamına gelir. Bu çalışmada Türkiye'de halen uygulanmakta olan on iki yıllık kesintisiz eğitim süreci hem eğitim, hem ekonomi, hem sanayi ve hem de sosyolojik boyutta değerlendirildi. Sonuç olarak eğitimin zorunlu olmasından ziyade eğitimin sevdirilmesi ve eğitimli insan farkı gösterilerek gençlerin kendiliğinden okumaya yönlendirilmesi sağlanmalıdır. Okumak istemeyen, okumayı sevmeyen ve zorla okullarda tutulan gençler, her türlü yasal olmayan yollara kolaylıkla akabilmektedir. Bu durum, hem toplum güvenliği açısından ciddi bir sorun, hem de eğitimde verimsizliktir. Bundan dolayı toplum dinamizmini olumsuz etkileyen on iki yıllık bu zorunlu eğitiminin kesintili olmasının her anlamda toplum yararına olacağı düşüncesindeyim.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Zorunlu, Kesintisiz, Toplum, Ekonomi, Sanayi

ABSTRACT

Education is one of the ancient acts of humanity. Therefore, every society expects from education for actions such as producing its own values, transferring them to new generations, and developing an ideological attitude. Today, the history of compulsory public education, which everyone is a part of in some way, has to spend a certain period of his life, is not very old... The emergence of education as a necessity for all people has two dimensions. These are the modern state and the modern economy, that is, capitalism. In education, distant goals reflect political philosophy; it indicates the direction of educational services and the aims they plan to achieve. General goals are, in a way, an interpretation or breakdown of distant goals. Specific goals are the qualities, behaviors and values that are deemed appropriate to be acquired by the student. When the definition of Education in Education Faculties in Turkey is made, the first thing that comes to mind is the definition developed by educational scientist Selahattin Ertürk: "Education is the process of creating a

desired change in an individual's behavior through his own life and intentionally". As it is often misunderstood, the word "desired" here refers to the change that those in the educational planning position want to achieve in individuals, rather than the change that the individual wants. In a sense, the planning of the type of human being desired to be raised is the result of a good educational engineering. The ideological point of view conflicts with the specialization point of view in education. This is a common situation in Turkey. So much so that every ministerial change, even in the same government, opens the door to many changes. This means that the governments do not have a serious education policy prepared by education experts and they maintain periodic education policies. In this study, the twelve-year uninterrupted education process, which is still being implemented in Turkey, was evaluated in terms of education, economy, industry and sociology. As a result, rather than compulsory education, it should be ensured that education should be popularized and the young people should be guided to read spontaneously by showing the difference of educated people. Young people, who do not want to read, do not like to read and are kept in schools forcibly, can easily take all kinds of illegal ways. This is a serious problem in terms of social security and inefficiency in education. For this reason, I think that the interruption of this twelve-year compulsory education, which negatively affects the dynamism of the society, will benefit the society in every sense.

Keywords: Education, Compulsory, Uninterrupted, Society, Economy, Industry

GİRİŞ

Bilgi ve iletişim çağı olan bu yüzyılda eğitim, her alanda en önemli bir aktör konumuna yükselmiştir. Uluslararası toplumlarda, eğitimin yetersiz kaldığı düşüncesiyle tüm nüfusun hiç olmazsa lise eğitimi alması planlanmıştır. Bu maksatla, 1970'li yıllardan sonra OECD ülkelerinde üniversite öncesi eğitimin süresi uzatılarak lise eğitiminin genç nüfusun tamamına yaygınlaştırılması yönünde politikalar oluşturulmuştur (Kelleci, v.d, 2016)

Her çağın şartları, insanları sahip oldukları imkânlara göre değişim ve dönüşüme yöneltir. Her alanda var olabilmek, bilimsel alt yapı gerektirir. Bunun öncelikli yolu da eğitimdir. Toplumların sadece bilimsel altyapıları değil, bilimsel pozitif ivmeleri ve pozitif momentumları da toplumları çağın öncüsü yapabilir. Bunun için nitelikli insan gücü ve bu güç için de nitelikli eğitime ihtiyaç vardır (Gündüz, 2018)

Eğitim bir davranış modeli ve bir alışkanlıktan öte bilimsel alt yapısının iyi kurgulanması gereken yüksek frekanslı bir müzikaldir. Eğitimcilere göre bunun yollarından biri de eğitim sisteminde düzenli yeniliğe gitmektir (Erginer, 2009). Eğitimdeki değişimler, sadece uluslararası toplumlara uyum sağlamak için değil, o ulusun temel dinamikleri ve her alandaki yaşam modelleri dikkate alınarak yapılır. Tek düze bir eğitim sistemi hiçbir milletin fıtratına uygun değildir. Eğitimin milli olabilmesi, medeniyet ve kültürü referans almasıyla orantılıdır. Farklı kültürlerden devşirilen bir eğitim sistemi her boyutta başarı sağlayamaz. Amaç, bilimsel ve teknolojik sahada yarış ise, bunun yolu nitelikli eğitim ve eğitime atfedilen değerlerden geçer.

Her ülke için temel eğitim, o toplumdaki halkların sahip olmaları gereken ortak bilgi, beceri ve davranışlarını ifade eder. Toplumların temel eğitimlere katkıları kendi kültürlerinin farklı bir açılımıdır. Eğitimin amaçlarından biri de iyi vatandaş yetiştirerek, kültür ve medeniyetin eğitim yöntemleriyle kazandırılıp kalıcı hale getirilmesidir. Temel eğitim yasal bir haktır. Bu hak, bireyin ilgi ve kabiliyeti doğrultusunda asla zorlanmadan ve devlet zoru olmadan kullanılabilmelidir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde: "Herkes eğitim hakkına sahiptir. En azından ilk ve temel seviyede eğitim zorunlu ve devlet okullarında parasızdır", denilmek suretiyle bireylerin tercihine imkân tanınırken, bazı eğitimcilere göre de bu, zorunluluktur (Kılıç, 2012).

Devletin her alanda (sosyal, tarım, hayvancılık, sanayi, kültürel) kalkına bilmesi, halkın refah düzeyinin iyi olabilmesi, bilim, teknoloji ve endüstride hızlı gelişmelere ayak uydurabilmesi bireylerin nitelikli eğitim almasına bağlıdır. Eğitim denilince sadece süreli okulların önemsenmesi, mesleki eğitimlerin (çıraklık-kalfalık) üzerinde yeterince durulmaması, zanaatın yok olmasıdır. Zorunlu eğitimler, farklı ülkelerde farklı sürelere sahiptir. Birçok ülke zorunlu eğitim süresinin artırılmasını hedeflemiştir. Türkiye de bu ülkelerden biridir. Sadece ABD de 50'nin üzerinde farklı süreli eğitim sistemi vardır (Bolay vd, 1996; Erdoğan, 1997; Güçlü ve Bayrakçı, 2004). Her coğrafyada yaşayan halkının eğitimi farklılık içerebilir. Bu, çok boyutlu analiz edilmesi gereken bir konudur.

Türkiye'de Zorunlu Eğitime Bakış

Herkesin bir şekilde parçası olduğu ve hayatının belli bir dönemini harcamak zorunda kaldığı zorunlu eğitimin geçmişi çok eski değildir. Eğitim bilimcilerine göre bu, Haçlı Seferlerine kadar uzanan Avrupa hümanizm hareketi ve ardından gelen Rönesans ile Reform birikiminin teknolojiyle transferi sayesinde gerçekleşen Sanayi Devrimi'nin meydana getirdiği yepyeni bir zihniyetin sonucudur (Göksoy, 2013). Bireyler, geleneksel zihniyet ve yaşantıdan uzaklaştırarak, farklı bir devlet yapısına, yani yeni bir ekonomik, sosyal ve kültürel tarzda kurgulanmış ve adına "modern" denilen hayata yönlendirilmiştir. Bu yeni modelde devlet-birey ilişkileri ile birbirlerine karşı olan sorumluluk ve beklentiler yeniden tanımlanmıştır. Modern hayat, meşruiyetini tesis için kendine özgü kurumlar ihdas ederek "modern eğitim sistemini" oluşturmuştur (Ergün, 2018). Temel amacı, bilginin kaynağı, öznesi, üretim tarzı, meşruiyeti ve aktarımı gibi konularda Orta Çağ felsefesinden kökten uzaklaşmak olan bu sistemin en kuvvetli zamkı modernlik, ekonomi ve eğitim olmuştur. Bundan sonra devletler eğitime, o güne kadar görülmemiş ölçüde önem atfetti ve bütçe ayırdı (Uçan, 2016).

Kanunların ruhunu oluşturan temel yasaların felsefesi, coğrafya, iklim, din, özgürlük, üretim ve yönetim biçimi, ticari faaliyetler ile örf ve adetler arasındaki uyumlara vurgu yapar. Ülkemizde ise eğitim felsefesinin tarihsel gelişimi incelendiğinde, karmaşık bir durum görülür (Ergin, 1977). Tanzimat döneminden itibaren toplum için neyin iyi ve kötü olduğuna yönetim karar vermiş, eğitim sistemi çoğunlukla farklı kültürlere ait reçetelerle şekillendirilmiş ve bu doğrultularda eğitim verilerek üstün ve farklı bir sınıf oluşturulmuştur. Yenileşme ve batılılaşma hareketinin başladığı 19. yüzyıldan itibaren ülke şartlarına uygun bir eğitim sistemi geliştirilememiştir (Yuvalı, 2022). Sıkıntılı ve sıkıntısız süreçlerin tamamında eğitimde uzman yöneticiler yerine daha çok siyasi otorite yetkili olmuş ve eğitim, ideolojik sarmaldan çıkamamıştır. Eğitim bürokrasisi, eğitimci kişiliklerinden ziyade ideolojik tutuculuklarıyla öne çıkmış ve çok defa da ülke gerçeklerinden uzak olmuşlardır. Transfer eğitim sistemleri de halkın beklenti ve değerleriyle örtüşmemiştir.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte temel eğitimin ne kadar süre zorunlu olacağı ve hangi çatı altında birleşeceği oldukça tartışılmıştır. Bu süreçte çeşitli sosyo-ekonomik nedenler, okullaşmada istenen hedeflere ulaşılmasını imkânsız kılmıştır. Zorunlu eğitim, Cumhuriyetin ilk yıllarında 3 yıl olan zorunlu eğitim daha sonra 5 yıla çıkarılmış ve bu uygulama 1997 yılına kadar devam etmiştir. 1997 yılında 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yapılan bir düzenleme ile zorunlu eğitim kesintisiz 8 yıl olarak yasalaşmıştır (Aydın, 2015). Bu süreç, oldukça tartışmalı ve ideolojiktir. Zira amaç, sadece kesintisiz eğitim değil, o süreçte gündemi yoğun meşgul eden İHL orta kısımlarının kapatılmasıydı.

Her ülkede olduğu gibi ülkemizde de eğitim kurumları ve eğitime ilişkin düzenlemeler ilgiyle izlenir. Eğitimde, pozitif ivmenin yakalanabilmesi ve hedeflere ulaşılmasının önemli bir boyutu da toplumdur. Bunun için toplumun psikolojik endişelerinin giderilmesi gerekir. Bu şartlarda eğitim köklü bir "millilik" unvanı alabilir. Bu hususta eğitim tarihimiz iyi bir sınav verememiştir (Kuşci, 2021). Eğitim sistemlerinde ortaya çıkabilecek sorunlar karşısında sergilenecek tutumların ve önerilerin dikkate alınması ve ülke gerçeklerine uygun modellerin oluşturulmasında sosyolojik temellerden uzaklaşılmaması gerekir (Tezcan, 1985). Eğitimle ilgili bütün planlı faaliyetler, belirli amaçlara ulaşmak ve belirli işlevleri gerçekleştirmek için yapılır. Bu anlamda bazı eğitimciler, eğitim yoluyla, bireyin doğal yaşamına programlı bir şekilde müdahale etmenin onu geliştiren ve değiştiren bir değer olduğunu savunurlar (Elveren, vd, 2010). Eğitim sistemlerinin dayandığı felsefe, bu felsefeye uygun yetiştirilmesi tasarlanan insan tipi ve oluşturulmak istenen toplum modelini savunur (Şişman, 2007). Buna göre, birçok ülkede zorunlu eğitimin, bir kamu politikası olduğu düşünülebilir. Gelişmiş ülkelerin her alandaki değişim ve yükselişleri, gelişmekte olan ülkeleri de etkiler; bu değişimlerin eğitim boyutu kamu tarafından takip edilir (Şahin, 2012). Güleryüz, eğitimde değişimi gerçekleştirmenin çok kolay olmadığını ve eğitimin, uzun vadeli bir yatırım olduğunu vurgular (Güleryüz, 2001). Eğitim sisteminde yenilikleri uygulamanın başarısı, sistemdeki paydaşların kabulleriyle orantılıdır; eğitim çalışanları ve velilerin bu süreçlere etkileri oldukça önemlidir (Bursalıoğlu, 2000).

Eğitim uygulamalı bir alandır; yapılacak her türlü yeniliklere tüm paydaşları dâhil etmek gerekir. Eğitimin sorunları ideolojik yaklaşımlarla değil, problemin odağında, toplumun talepleri dikkate alınarak çözülebilir. Eğitim, bütüncül yaklaşımların mutlak bir sonucu olduğu için eğitim sistemleri, bu doğrultuda analiz edilir; çözümler aranır. Okullar, bütüncül yaklaşımların önemli bir aracıdır (Demirel, 2007). Bilginin öncelendiği okullar, aynı zamanda medeniyet ve kültürün yaygınlaşmasının da önemli enstrümanlarından biridir. Eğitim bilimci ve felsefeci Selahattin Ertürk ise eğitimi, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı

olarak istendik değişme meydana getirme süreci, olarak tanımlar (Ertürk, 1978). Buradaki "istendik" kelimesi, bireyin istediği değişiklikten çok, eğitimi plânlama konumunda olanların bireylerde gerçekleştirmek istedikleri değişimlerdir. Bu anlamda eğitim, yetiştirilmek istenen insan tipinin plânlanma ve yapılandırma mühendisliğidir. Eğitimde hedeflerin kimler tarafından belirleneceği ve hangi temel değerler üzerinde yükseleceği, o ülkedeki politik felsefeyi belirleme ve yürütme durumunda olan otoritelere bağlıdır. Ertürk, bu durumu, okullar devletin vatandaş yetiştirme fabrikaları, eğitimciler ve öğretmenler de bu fabrikaları işletmek için parayla tutulmuş ustalardır, diye açıklar.

Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde eğitim ve öğretimin amaçları, 1739 sayılı yasada ise eğitim sistemlerinin geliştirilmelerine dair açık hükümler yer alır (MEB, T.M, 2013). Bu yönetmelik ve yasalar, sosyo-ekonomik bakımdan dinamik olan ülkemizin eğitim sisteminin gelişen çağa ve teknolojiye paralel olarak yenilenmesi, geliştirilmesi ve eğitim sisteminin her türlü planlamasını açıklar. Bu yasalara göre eğitim sistemi, iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak nitelikli insan gücü oluşturma, sanayileşme, tarımda modernleşme ile gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir. Bu hükümler doğrultusunda 18.Milli Eğitim Şurasında benimsenen 1+4+4+4 formülü, yeni eğitim sistemi olarak yasalaşmıştır (Resmi Gazete, 2012). 12 yıllık zorunlu eğitim sistemi, genç nüfusun bilgi toplumunun gerektirdiği bilgi ve becerilerdeki eksikliklerini gidererek, bireylerin ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerinin gerektirdiği yönlendirmeleri sağlayacak şekilde düzenlenmiştir (MEB, T.M, 2013).

Bu araştırma, Kütahya merkez ölçeğinde altı okuldaki yönetici, öğretmen ve öğrenciler ile farklı meslek guruplarının 12 yıllık zorunlu eğitim hakkındaki düşüncelerini akademik düzeyde tartışmak için yapıldı.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Bu çalışmada 10 yıldır uygulanan 12 yıllık zorunlu eğitimin sanıldığı ve beklendiği gibi bir eğitim kalitesi, eğitim alışkanlığı, kalkınmaya katkısı ve planlanan hedeflere ulaşma hususu tartışılacaktır. 12 yıllık zorunlu eğitim sistemi eğitim yöneticileri, öğretmenler, öğrenciler ve farklı meslek gruplarının gözü ile değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışmanın temel sorusu "eğitim ve eğitim dışındaki bireyler 12 yıllık zorunlu eğitim sistemini nasıl değerlendirmektedir?" şeklinde özetlenebilir. Sonuçlar, akademik düzeyde bilimsel ölçeklerle değerlendirilerek sosyal yapı faktörlerinin etkileri tartışılacaktır. Bu kapsamda araştırmanın ana problemleri: 12 yıla genişletilen eğitim sistemi, davranışları nasıl etkilemekte, okullaşmada fiziki durumlar, toplumun öngörüsü ve sosyo-ekonomik kazanımlar olarak ifade edilebilir.

Araştırma, Kütahya merkezde yer alan ve pedagojik formasyon nedeniyle 6'şar hafta öğrenci takibi yapılan 6 farklı okuldaki 4 dönemlik bir çalışmanın sonucudur. Araştırmanın evresi, 2020-2021 ve 2021-2022 eğitim öğretim yılını kapsamaktadır. Sorunlar, sorular, sonuçlar ve kapsamı Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim fakültesindeki uzmanlar tarafından böyle bir çalışma için yeterli bulundu. Farklı meslek gruplarına yönelmenin orijinalliği ve soruların, nitelik olarak toplumda en çok tartışılan temel sorunları tanımladığı ifade edildi. Hazırlanan sorular, ilk aşamada görevli olduğum okuldaki yöneticilere, aynı okul öğretmenlerine ve ders takibi yaptığım 2'şer sınıfa soruldu. İkinci aşamada ise aynı sorular, sanayi esnafına, tarım sektörü çalışanlarına, hayvancılık yapanlar ile farklı meslek bireylerine yöneltildi.

12 yıllık zorunlu eğitim sisteminin değerlendirilmesi için katılımcılara sorulan soru başlıkları:

I. 12 yıllık zorunlu eğitim öğrencilerin davranış değişikliğini nasıl etkiliyor?

II. Okullar fiziki olarak yeterli mi?

III. Ülkemizin sosyo-ekonomik yapısına göre bu zorunluluk uygun mu?

IV. Sizce zorunlu eğitim iyi bir model mi?

V. Zorunlu eğitim farklı çalışma sektörlerini nasıl etkilemekte?

Bu araştırmaya 6 okul yöneticisi olan 18 eğitimci, her okuldan 10'ar öğretmen olmak üzere 60 öğretmen, toplamda 240 öğrenci ile 80 meslek grubu katıldı. Farklı meslek gurubu dağılımı ise: 20 sanayici, 20 tarım sektörü, 20 hayvancılık sektörü ve 20 kişi de farklı meslek guruplarından seçildi. Araştırmaya 225 bay ve 173 bayan, olmak üzere 398 katılımcı katkı sundu. Araştırmanın yapıldığı okullar: Fen (A), Anadolu (B), iki ayrı İmam Hatip (C-D) ve iki ayrı Meslek Lisesi (E-F).

YÖNTEM

Bu çalışmada elde edilen bulgular, aritmetik ortalama (X_{ort}), standart sapma (σ) ve değişim oranı (D.O) parametrelerine göre ayrı ayrı analiz edildi. Bunun için öncelikle elde edilen bulgular gruplar (küme) halinde değerlendirildi ve her guruptaki olumlu ve olumsuz cevaplar tasnif edilerek her kümeye ait olumlu yüzdelikler yaklaşık olarak belirlendi ve sonuçlar yüzde (%)'de olarak Tablo 1 ve Tablo 2' de verildi.

Tablo 1: Katılımcı kümelerin olumlu cevap oranları (%)

	Yönetici	Öğretmen	Öğrenci	Sanayi Sektörü	Hayvancılık Sektörü	Tarım Sektörü	Diğer Meslek Grupları
1.Soru	40	45	70	35	45	30	35
2.Soru	55	50	40	55	60	60	50
3.Soru	40	40	50	30	30	25	40
4.Soru	45	40	60	15	25	20	20
5.Soru	30	25	50	25	20	15	30

Tablo 2: Katılımcı liselerin olumlu cevap oranları (%)

	A	B	C	D	E	F
1.Soru	95	90	80	60	50	45
2.Soru	60	50	50	30	20	30
3.Soru	65	60	50	45	40	40
4.Soru	40	40	50	55	25	30
5.Soru	60	40	40	40	30	30

Tablo 1 ve Tablo 2'deki verilerin aritmetik otama, standart sapma ve değişim oran hesaplamaları için istatistik aşağıdaki denklemler kullanıldı (Aytaç, 2012).

Aritmetik ortalama: $X_{ort} = \frac{x_{1+\cdots+X_n}}{n}$, burada X_i, veri büyüklüğü, n ise verilerin sayısıdır.

Standart sapma: $\sigma = \sqrt{\frac{1}{n}\sum_1^n (X_i - X_{ort})^2}$, burada, i = 1,2,..,n dir.

Değişim oranı: D.O = (σ / X_{ort}).

Önce Tablo 1'deki bulgular ilgili denklemlerde kullanılarak katılımcı kümelerin sorulara göre olan dağılımları, daha sonra da soruların katılımcılara göre dağılımları ayrı ayrı hesaplanarak Tablo 3 ve Tablo 4 oluşturuldu.

Tablo 3: Katılımcı kümelerin sorulara göre aritmetik ortalama, standart sapma ve değişim oranları.

	Yöneticiler	Öğretmenler	Öğrenciler	Sanayi Sektörü	Hayvancılık Sektörü	Tarım Sektörü	Diğer Meslek Grupları
X_{ort}	42	*40*	*54*	*32*	*36*	*30*	*35*
σ	8,124	8,3666	10,1980	13,2665	14,6287	15,8414	10,240
D.O	0,1934	0,2091	0,1888	0,4145	0,4063	0,527	0,2857

Tablo 4: Sorulara göre katılımcı kümelerin aritmetik ortalama, standart sapma ve değişim oranları.

	1.Soru	2.Soru	3.Soru	4.soru	5.Soru
X_{ort}	42,8571	52,8571	36,4285	32,1428	27,8571
σ	12,2057	6,4681	7,8895	15,3197	10,3015
D.O	0,2848	0,1223	0,2165	0,4766	0,3698

İkinci olarak da Tablo 2'deki lise öğrencilerinin verileri kullanılarak Tablo 5 ve Tablo 6 oluşturuldu.

Tablo 5: Liselerin Sorulara göre aritmetik ortalama, standart sapma ve değişim oranları

	A	B	C	D	E	F
X_{ort}	64	56	54	46	33	35
σ	17,7200	18,5472	13,5646	10,6770	10,7703	6,3245
D.O	0,2786	0,3312	0,2511	0,2321	0,3263	0,1807

Tablo 6: Sorulara göre liselerin aritmetik ortalama, standart sapma ve değişim oranları

	1.Soru	2.Soru	3.Soru	4.soru	5.Soru
X_{ort}	44,1666	53,3333	35,8333	34,1666	27,5
σ	12,7202	6,8718	8,3748	15,657	11,0867
D.O	0,288	0,1288	0,2337	0,4582	0,4031

Son olarak da sorular göre gruplar ve sadece öğrencilere ait aritmetik ortalama, standart sapma ve değişim oran dağılımları Şekil1-3'de verildi.

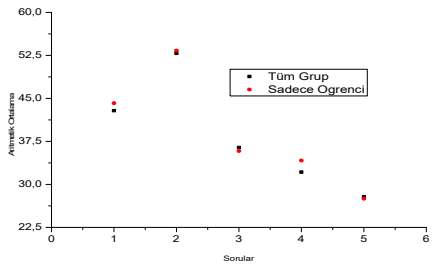

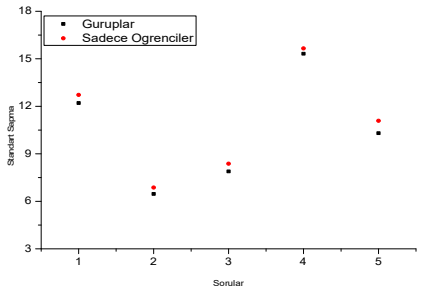

Şekil 1: Aritmetik ortalamaların sorulara göre dağılımı. **Şekil 2:** Standart sapmaların sorulara göre dağılımı

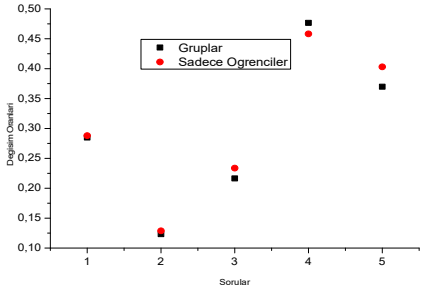

Şekil 3: Dağılım oranlarının sorulara göre dağılımı

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmanın sonucundan, 12 yıllık zorunlu eğitim sistemine ait genel bir memnuniyetsizliğin olduğu tablolar ve şekillerden anlaşılmaktadır. Tablo 3'de katılımcı kümelerinin dağılımı görülmektedir. Burada dikkat çeken hususlar: Eğitimci ve öğrencilerin olumlu cevap verme ortalamaları eğitimin dışındaki gruplardan yüksektir. Özellikle öğrenciler süreci desteklerken, meslek gurupları süreç hakkında oldukça olumsuz düşünmektedirler. Standart sapma ne kadar küçükse çalışmanın karalılığı ve kendi içindeki tutarlılığı daha gerçekçi olarak kabul edilmektedir. Değişim oranının sıfıra çok yakın olması da istatistiksel olarak doğruluk anlamındadır (Aytaç, 2012). Buna göre, en karmaşık cevapların tarım sektörüne, en karalı cevapların ise eğitim çalışanlarına ait olduğu anlaşılır. Değişim oranlarının sıfıra çok yakın olmaları çalışmanın kendi içinde tutarlılığını anlatır.

Tablo 4'de ki bulguların kesin sonuçları tablo 3'e yakın olsa da içerik olarak anlamları farklıdır. Tablo 3 katılımcı kümelerin eğilimlerinin bir sonucuyken, Tablo 4 soruların belirleyiciliğini açıklar. Buna göre 2.soru en yüksek kabulü görürken, 5.soru en düşük kabul almıştır. Standart sapmaya göre en kararlı durum 2.sorudayken, dağılım oranına göre de yine 2.soru en karalı dağılıma sahiptir. Genel sonuç olarak da standart sapmanın ve değişim oranının küçük olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre sorular üzerindeki cevap dağılımlarının istatistiksel olarak karalı olmasıdır.

Tablo 5 ve Tablo 6 öğrencileri kapsamaktadır. Farklı okullardaki farklı öğrenci etkileri tablolara yansımıştır. Zira ilk üç okuldaki öğrencilerin eğitim nitelikleri son üç okuldaki öğrencilerden üst seviyededir. Buna rağmen zorunlu eğitim için aralarında çok büyük bir düşünce farkının olduğu söylenemez. Sadece E ve F liselerinde oran daha düşük. Tablo 5'in özel aritmetik ortalaması, % 50,6 dir. Bu sonuca göre öğrencilerin zorunlu eğitime kısmen sıcak baktıkları hakkında bir fikir oluşturabilir. Bunun psikolojik nedenlerden kaynaklandığı güçlü bir olgudur. Zira öğrenciliğin sağladığı imkânlar ve rahatlık, çalışma şartlarıyla karşılaştırılamaz. Tüm öğrencilerin 5.soruya verdikleri cevap görmezden gelinemez. Her iki tablo için de teknik olarak çalışmanın nicel bulgular bakımından başarılı olduğu söylenebilir.

Şekil 1-3' ayrı ayrı incelendiğinde 12 yıllık zorunlu eğitime öğrencilerin yaklaşımıyla tümden yaklaşımların aritmetik ortalamaları, standart sapmaları ve değişim oran dağılım büyüklüklerinde büyük bir farkın olmadığı görülür. Bu üç sonuç her konuda bir fikir, anlayış ve görüş birliğinin olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Son olarak, genel sonuçların daha iyi görülebilmesi için Tablo 3, Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6'daki bulgular yeniden hesaplanarak Tablo 7 oluşturuldu.

Tablo 7: Bulguların genel sonuçları

	Tablo 3	Tablo 4	Tablo 5	Tablo 6	Genel Sonuç
X_{ort}	38,43	38,4285	50,6	38,99	41,6121
σ	7,4423	8,7528	10,5	8,92	5,1942
D.O	0,1936	0,2277	0,2075	0,2287	0,1248

Bu tabloya göre, hem eğitim yöneticilerinin, hem öğretmenlerin, hem öğrencilerin ve hem de çeşitli meslek guruplarının ciddi endişelere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmaya teknik olarak bakılır ise standart sapmaların ve değişim oranlarının düşüklüğü, çalışmanın kendi içinde istatistik olarak tutarlı olduğunu anlatır.

Sonuç olarak, bu çalışmaya göre Kütahya merkez ölçeğinde 12 yıllık zorunlu eğitim sistemine olumlu bakılmadığı anlaşılmıştır. Öğrencilerin kısmı olumlu düşüncelerinin psikolojik olduğu düşüncesindeyim. Üzerinde fazla düşünülmesi gereken, eğitim sektörü dışındaki sektörlerin zorunlu eğitime yaklaşımlarıdır. Bu çalışmanın 12 yıllık zorunlu eğitim üzerine birçok düşünce boyutları oluşturabilmesi ve eğitim için kazanımlar sağlayabilmesi kalbi temennimdir. Bu konuyla ilgili farklı çalışmalar da mevcuttur (M.E. B Eğitim Dergisi, 2013).

Görüş ve Öneriler

Eğitim boyutundan olumsuz yargılara neden olabilecek bazı gerekçeler şu şekilde özetlenebilir:

I. Ulaşım zorlukları ve taşımalı eğitim,

II. Bölgelerarası sosyo-ekonomik farklılıklar,

III. Dar gelirli aileler için yaşam zorlukları,

IV. Zorunlu eğitimden dolayı çocukların ve gençlerin aile bütçelerine katkıda bulunamaması,

V. Pilot bölge uygulamaları yapılmadan genel uygulamaya geçilmesi,

VI. Lojistik ve personel eksikliği ile sıkça yaşanan personel hareketliliği,

VII. İkili öğretim.

Meslek grupları boyutundan toplumdaki algıya bakılacak olursa:

I. 8 yıllık kesintisiz eğitim çıraklık sektörünü, 12 yıllık zorunlu eğitim de her türlü mesleki eğitimi olumsuz etkilemekte,

II. Mesleki eğitimler, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda yeniden planlanarak desteklenmeli ve teşvik edilmeli,

III. Var olan zanaat birikimi korunup geliştirilmeli,

IV. Zorunlu eğitim, ülkemiz kalkınmasının lokomotif güçlerinden olan, sanayi, tarım ve hayvancılık sahasındaki gerilemenin ve istihdam sıkıntılarının nedenleri arasındadır,

V. Toplumun her sahada iş gücü elamanına ihtiyaç vardır ve bu ihtiyaçlar mülteciler tarafından giderilmektedir. Bu, 12 yılını okulda harcayan gençlerin çalışma hayatından kaçışıdır,

VI. 12 yıllık zorunlu eğitimin son 4 yılının kesinlikle zorunluluktan çıkarılması ülke menfaatinedir. Aksi takdirde yetenekler iyice körelecek, tembel bir nesil oluşacaktır,

VII. Temmuz 2022 YKS da 96542 kişinin sıfır alması iyi analiz edilmelidir,

VIII. Zorunlu eğitim, asayiş açısından da ciddi bir sorundur,

IX. Zorunlu eğitimin ortaya çıkardığı tüm olumsuzluklar, akademik ve sektörsel ölçekte tartışılmalıdır,

X. Zorunlu eğitimin kalkması göç olayını frenleyecek, hayvancılık ve tarıma katkı sağlayacak, bu alandaki kartellerin hızını azaltacaktır.

KAYNAKLAR

Aydın, A. (2015). Zorunlu Temel Eğitim Uygulaması ve Çözüm Bekleyen Sorunlar, Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri, Eskişehir.

Aytaç, M. (2012), Matematiksel İstatistik, Ezgi Yayınları, Ankara.

Bolay, S., İsen, M., Türköne, M., Cafoğlu, Z., Erdoğan, İ., Kabasakal Ö., & Yasa, A. (1996). Türk Eğitim Sistemi, Alternatif Perspektif, Ankara.

Bursalıoğlu, Z. (2000). Eğitimde Yönetimi Anlamak, Sistemi Çözümlemek, Pegem Yayıncılık, Ankara.

Demirel Ö.(2007). *Eğitimde Program Geliştirme*, Pegem A Yayıncılık, Ankara.

Elveren, A.Y., & Elveren, M.A., (2010). "Avrupa Birliği Entegrasyon Süre-cinde Türkiye'de Bilim ve Eğitim Politikaları: Hayat Boyu Öğreneme Programının Bir Değerlendirilmesi", *Küreselleşme Sürecinde Kamu Yönetiminde Eğitim ve Araştırma*, Kahramanmaraş.

Erdoğan, İ. (1997). Çağdaş Eğitim Sistemleri, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Ergin, O.N. (1977). Türk Maarif Tarihi, Eser Neşriyat, Ankara.

Ergün, M. (2018). **Modern eğitim sistemlerinin doğuşu ve gelişimi**, Cilt 1, Pegem Akademi, Ankara.

Ertürk, S.(1978), Diktacı Tutum ve Demokrasi, Yelkentepe Yayınları, Ankara.

Göksoy, S. (2013). Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Zorunlu Eğitim Uygulamaları, Asya Öğretim Dergisi, 1,1, Ankara.
Güçlü, N., & Bayrakçı, M. (2004). Amerika Birleşik Devletleri Eğitim Sistemi ve Hiçbir Çocuğun Eğitimsiz Kalmaması Reformu, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi,5(2),51.
Güleryüz H. (2001). *Eğitim Programlarının Dili ve Yaratıcı Öğrenme*, Pegem Yayıncılık,
Gündüz,A.Y. (2018). Ülkelerin Kalkınmasında ve İşbirliğinde Eğitimin Rolü: Türkiye ve Polonya Örneği, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2018 6(3).
Kelleci, S.Ü & Zehra,T. (2016). Genç İşsizliğin İncelenmesi: OECD Ülkeleri ve Türkiye karşılaştırılması, Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi.
Kılıç, D. (2012). Eğitim Bilimine Giriş, 2. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.
M.E.B.(2013). Eğitim Dergisi, https://www.academia.edu/42914007/
Milli Eğitim Bakanlığı, (2012). *12 Yıllık Zorunlu Eğitim: Sorular-Cevaplar*,
Milli Eğitim Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği.
Kuşci, A. (2021). Türk Eğitim Tarihi, İKSAD yayınları, Ankara.
Resmi Gazete, (2012). http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/%2020120411-8.htm.
Şahin, M. (2012). Eğitim Ve Okulu Etkileyen Bazı Sosyal Değişimlerin Kavramsal Çözümlemesi, *Milli Eğitim*, 194.
Şişman, M. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*, Pegem Yayıncılık, Ankara.
Tezcan, M. (1985). *Eğitim Sosyolojisi,* Ankara Üniversitesi E.B.YB, Ankara.
Uçan, O, ve Yeşilyurt, H., (2016), Türkiye'de Eğitim Harcamaları ve Büyüme İlişkisi, cilt 9, sayı 2
Yuvalı, A., & Yoska, E. (2022). Türk Kültür Tarihi, Atayurt Yayınları, Ankara.

XARİCİ DİLİN MÜASİR MÖVQEYİ VƏ İKT- nin TƏTBİQİ

Sadıxova Sarıgül Oruc q.
ADPU

ÖZET

Azərbaycan Respublikasının müstəqil bir dövlət kimi dünyaya inteqrasiyası, zəngin potensiala malik beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin genişlənib möhkəmlənməsi, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının bolluğu xarici dillərə olan tələbatı həyati zərurətə çevirmişdir. Bu gün əldə etdiyimiz ən böyük uğurlardan biri Azərbaycanın xaricə çıxış üçün imkanlarının olmasıdır. Azərbaycan bütün sahələrdə dünya birliyi ölkələrilə əməkdaşlıq edən bir ölkədir. Xarici dilə yiyələnən şəxs bilavasitə beynəlxalq arenaya çıxaraq öz xalqının milli-mənəvi dəyərlərini, qazandığı nailiyyətləri başqalarına çatdırmaq, onlarla həmin dildə fikir və təcrübə mübadiləsi aparmaq imkanı əldə edir. Bu baxımdan ingilis dili özünəməxsus bir yer tutur. Bu gün ingilis dilinə ölkəmizdə maraq çoxdur.

Son zamanlar ölkəmizin bir sıra xarici ölkələrlə qarşılıqlı əməkdaşlıq əlaqələri, xarici şirkətlərlərin çoxalması, bununla yanaşı elm və mədəniyyət sahəsində yaranan münasibətlərin daha da genişlənməsi xarici dili bilən mütəxəssislərə ehtiyacı artırır. Buna görə də xarici dili bilən insanlara müxtəlif sahələrdə çalışa biləcək kadrlara da ehtiyac görünür.

Azərbaycan təhsil sisteminin dünya təhsil sisteminə inteqrasiyası olunduğu bir dövrdə əlbəttə ki, xarici dil fənninin tədrisi metodu da dəyişir. Xarici dilin tədrisinin və təliminin ümdə məqsədi, gələcək nəslin başqa bir xarici dildə ünsiyyət qurmasını bacarmasıdır. Təlim elə qurulmalıdır ki, onlar ana dildə danışdıqları kimi xarici dildə də mükəmməl ünsiyyət qurmaq bacarığına yiyələnsinlər. Bu təhsilin və təlimin qarşısında əsas məqsəd olmalıdır.

Xarici dilin öyrədilməsi müəyyən məzmuna və məqsədə uyğun dəyişdirilməlidir. Bugünkü təhsil prosesində əsas təfəkkür ön plana keçməlidir, yəni, aldıqları bilikləri şüurlu mənimsəməyə çalışmalıdırlar.

Açar sözlər: motivasiya, psixolinqvistik yanaşma, psixoloji üsullar

SUMMARY

Recently, our country's mutual cooperative ties with a number of foreign countries, the increase in the number of foreign companies, and the further expansion of ties in the field of science and culture increase the need for specialists who speak foreign languages. Therefore, there is a need for personnel capable of working in various fields, for people who speak foreign languages.

At the time when the Azerbaijani education system is integrated into the world education system, of course, the method of teaching a foreign language also changes. The main goal of teaching and learning a foreign language is that the future generation could communicate in another foreign language. The training should be structured in such a way that they acquire the ability to communicate perfectly in a foreign language, as well as in their native language. This education and training should be the main goal.

In our modern world, the use of technologies in various spheres of life has created wide opportunities for the personal life of people and activities in society. In particular, the use of technological means in science, education and training has a positive effect on the receipt and distribution of new scientific achievements. The use of information and communication technologies in the education system, for which the future of the nation, as required by the era of globalization, will lead to the rise of the intellectual level of both teachers and researchers, as well as students to the world scientific level, and the integration of national and human achievements. Today, language is one of the areas in which the application of information and

communication technologies is necessary for research, training and promotion. It is very important to take advantage of these opportunities to learn languages and bring them to the world level.

In the modern world, the use of information and communication technologies in education has become an integral part of education. It is already impossible to imagine educational institutions without means of information technologies.

Indeed, one of the most important goals of educational policy in our modern era is the creation of an education system that meets the requirements of society and the state.

Keywords: motivation, psycholinguistic approach, psychological methods.

Tələbələrdə daha müstəqil yaradıcılıq xüsusiyyətləri inkişaf etdirilməlidir. Bunun həyata keçirilməsi üçün təhsil müəssisələrində çalışan müəllimlər yeni metodlardan və təlim strategiyalarından istifadə etməlidirlər. Tələbələrin xarici dildə danışmaq və ya ünsiyyət qurmaq bacarığına yiyələnməsi onların qarşısında duran əsas məqsəd olmalıdır.

Xarici dillərin tədrisinin əsas məzmunu və məqsədi şagird şəxsiyyətinin inkişaf etdirilməsi ilə yanaşı onların linqvistik qabiliyyətlərinin üzə çıxarılmasına, xarici dildə nitq inkişafına böyük maraq və həvəsin yaradılmasına, şagirdə müstəqil öyrənmək bacarığı və vərdişlərinin aşılanmasına yönəlməlidir. Xarici dilin öyrənilməsində şifahi nitq fəaliyyətinin əsas bu növlərinə rəayət olunmalıdı - reseptiv (oxuyub anlama və dinləyib anlama bacarıqları); - produktiv (öz fikrini şifahi və yazılı ifadə edə bilmə bacarıqları); - interaktiv (iki və daha çox fərd arasında reseptiv və produktiv fəaliyyətlərin qarşılıqlı mübadiləsi və dəyişməsi); - mediasiya - əlaqələndirici fəaliyyət (interpretasiya və tərcümələrlə mənimsəmə) daxildir.

Kommunikativ təlim zamanı produktiv fəaliyyət mütləq reseptiv fəaliyyətlə vəhdət təşkil etməlidir. Vəhdət öz fikrini şifahi ifadə edə bilmək , hər kəsdə özünə əminlik, danışmaq arzusu yaradır. Təlimin ilk mərhələsindən düzgün dil mühitinə düşən şagird daim irəliyə doğru can atır, lüğət tərkibini zənginləşdirir və müstəqil danışmağa çalışır. Produktiv fəaliyyət zamanı şagirdlər aşağıdakı hallarda öz fikirlərini yazılı və şifahi ifadə edə bilmək vərdişləri qazanırlar. - nitqin dialogi və ya monoloji formasından istifadə etməklə; - dinlədiyi və ya oxuduğu dialoq və monoloqun məzmununu öz bilik dairəsində ifadə etməklə; - gündəlik həyatda rast gəldiyi hər bir hadisəni başa düşüləcək tərzdə şərh etməklə ; - öyrəndiyi səsləri düzgün tələffüz etməyi, cümlənin ritmi, səs tonu və səslənməsi, vurğu kimi danışıq üçün vacib olan elementləri yerli - yerində işlətməklə; - haqqında bəhs etdiyi məlumatın əsas məğzini yığcam şəkildə ifadə etməyi, öyrəndiyini necə deməyi, sadə sual - cavabdan şəxsi mülahizələrini ifadə etməyə keçməyi, eyni bir fikri müxtəlif səpkidə ifadə etməyi bacarmaqla ; - eşitdiyi, seçdiyi və sevdiyi hər hansı bir mahnını öyrənməyə cəhd etməklə; Xarici dillərin kommunikativ metodla tədrisində şagirdlərin nitq fəaliyyətlərinin formalaşdırılmasına xidmət edən əsas vasitələrdən biri də interaktiv fəaliyyətin təşkilidir. Bu, şagirdlərin bir- birilə danışıq aktının fəallaşmasına yönəldilən əsas didaktik priyomlardan biridir. “ Bütöv tədris fəaliyyətinin vacib sosial tələbidir”.

Dərsdənkənar vaxtlarda da şagirdlər dərs vaxtı əldə etdikləri bilik və bacarıqlardan, dil vərdişlərindən real kommunikativ məqsədlər üçün istifadə etməyi bacarmalıdırlar. Məsələn, şagirdin dilini öyrəndiyi ölkəyə qiyabi səyahət zamanı; öz ailəsində xarici qonaqları qəbul edərkən; xaricilərlə məktublaşarkən; dil gecələri və müsabiqələdə iştirak edərkən; şəhərdə turistlərlə rastlaşarkən və s. bu kimi anlarda xarici dil dərslərində əldə etdikləri biliklər onların köməyinə çata bilər. Fənn olimpiadaları, müxtəlif treninqlər, məqsədli layihələr dil öyrənənlərə və s. çox böyük yardımçı ola bilər. Xarici dilin öyrənilməsində dialoji və monoloji nitqin növlərinin çox böyük əhəmiyyəti vardır. Bunun üçün öyrənənlər söhbətə qoşulmaq, fikri təsdiq ya inkar etmək və ya fikri tamamlamaq üçün çoxlu söz birləşmələri və ifadələr bilməlidirlər. Buna görə də, hər kəs çoxlu söz əzbərləməli, zəngin lüğət fonduna yiyələnməlidir. Yeni sözlər öyrənərkən həmin sözlərin sinonim və antonimlərini də öyrənməli,söz yaradıcılığına diqqəti artırmalıdır.

Şifahi nitqin möhkəmləndirilməsində oyunların da çox böyük rolu vardır. Oyunlar həm şagirdlərin təfəkkürünü inkişaf etdirir, həm düşündürür, onları həm də düzgün nəticə çıxarmağa yönəldir.

Dinamik şəkillər çox zaman bir-birilə bağlı olduğundan, hərəkətlərin inkişafı , cavabların da ardıcıllığını tələb edir. Bu da nitqin ardıcıllığına və rabitəliliyinə səbəb olur. Məzmun daha dolğun və maraqlı alınır. Dərsdə nümayiş etdirilən şəkillər şagirdlərin fəallığını artırır, onların rabitəli fikir söyləmələrinə gətirib

çıxarır. Şagirdlər şəkillər üzrə qoyulmuş suallarla da kommunikasiyaya girə bilərlər. Bu zaman rollu oyun şəklində biri sual, digəri isə cavab verir.

Kommunikativ təlim zamanı şagirdlər üçün lazımı sosial - psixoloji atmosferin yaradılması çox vacibdir. Şagird bilməlidir ki, o danışdığı zaman səhvə yol versə belə ona hörmət edilir, onun fikri ilə razılaşırlar, bununla belə, onun zəif və güclü cəhətləri diqqət mərkəzindədir. Kommunikativ təlim prosesində şagirdlər yavaş - yavaş müstəqilliyə alışır, sərbəst düşünüb fikir söyləməyə can atırlar. Bu zaman müəllim: - dərs vaxtı müzakirəyə bir neçə mövzu təklif etməli; - şagirdləri verilən situasiyalara dair fikir söyləməyə alışdırmalı;- şagirdlər sərbəst fikir söylədikləri zaman səhvə yol versələr belə müəllim onların tərəfini saxlamalı, axıra qədər onu dinləməyi bacarmalı;- şagirdlərdə dinləmək bacarığı yaratmalı;-dərs vaxtı şagirdin şəxsiyyətini, fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə almalı;-şagirdlərlə ünsiyyətə girərkən qarşılıqlı münasibət yaratmalı;-şagirdlərin dərs vaxtı bir- birinə qarşılıqlı hörmət və kömək etmələrinə şərait yaratmalı;-kommunikativ təlim prosesində hər hansı bir mövzunun və ya situasiyanın həyata keçirilməsi zamanı şagirdlərin iki-iki və ya qrup halında işləmələrini təşkıl etməli;-dərs vaxtı lüğətdən və ya başqa didaktik vasitələrdən istifadəyə icazə verməli;-müsbət nəticə göstərənləri müasir üsullarla qiymətləndirməli;-bütün tədris prosesinə nəzarət etməli;-dilin öyrənilməsində tərəf müqabili olmalı;-dilin öyrənilməsini stimullaşdırmalı;-həm məsləhətçi, həm də ekspert - nəzarətçi olmalı;-tədris etdiyi xarici dili gözəl bilən mütəxəssis olmalı;-səbirli olmalıdır.

Müəllimlər unutmamalıdır ki, xarici dillərin kommunikatıv məqsədi şagirdin şəxsiyyət kimi formalaşmasını əsas götürür. Müəllimlər şagirdlərə öyrənməyi öyrətməklə onlara ömrü boyu öyrənmək vərdişi aşılayır, fənlərin inteqrasiyası yollarını öyrədir.

Şagirdlərə vətənpərvərlik hisslərinin aşılanması, onların dünyagörüşünün genişləndirilməsi, linqvistik bilik və bacarıqların möhkəmləndirilməsi məqsədilə dili öyrənilən ölkələrin sivilizasiyası və mədəniyyəti haqqında son dərəcə maraqlı, aktual, müasir mövzulara müraciət etmək lazımdır. Onları təlimin ən fəal və bərabərhüquqlu subyektinə çevrilmək üçün yeni insan, sivil cəmiyyətdə yaşayan vətəndaş tərbiyə edib yetişdirmək xarici dil müəllimlərinin ən ümdə vəzifəsidir. Xarici dilin öyrənilməsi şagirddə ünsiyyət və kommunikasiya əlaqələrini genişləndirir, dünyaya yeni baxış formalaşdırılmasına zəmin yaradır. Müxtəlif xalqların və dövlətlərin ictimai-siyasi, elmi-mədəni və iqtisadi həyat haqqında biliklərin əldə olunmasına, xarıcı ölkələrin müxtəlif sahələrdə qazandığı təcrübəni birbaşa öyrənməyə imkan verir. Xarici dilin öyrənilməsi iş və karyera imkanlarının genişlənməsinə şərait yaradır. Xarici dilə yiyələnməklə gənc mütəxəsislərimiz ölkəmizdə fəaliyət göstərən onlarla xarici şirkət, qeyri hökumət təşkilatları və eləcə də dünyanın müxtəlif qurumları ilə daha sıx əməkdaşlıq etmək imkanı qazanır. Xarici dil təlimi vasitəsilə şagirdlərdə başqa xalqların dil və mədəniyyətinə, milli-mənəvi dəyərlərinə hörmət hissi, tolerantlıq formalaşdırır. Xarici dilə yiyələnmək çagirdlərin humanitar təhsil səviyyəsini yüksəldir, şəxsiyyətin formalaşmasına, daim dəyişən dünyanın tələblərinə uyğunlaşmasına imkan yaradır.

Xarici dil şagirdlərin linqvistik biliklərini genişləndirir, ünsiyyət mədəniyyətinin formalaşmasında mühüm rol oynayır və nitq inkişafına müsbət təsir göstərir. Xarici dilə mükəmməl yiyələnmiş hər bir gənc harada olmasından asılı olmayaraq ölkəmizi layiqincə təmsil etməklə yanaşı, dünya ölkələri ilə tanışlıq, xarici dil daşıyıcılarına Azərbaycanı təqdim etmək, respublikamızda baç verən prosesləri dünya ictimaiyyətinə birbaşa çatdırmaq imkanı əldə edir. Buna görə də hər bir xarici dil müəllimi öz üzərində daima işləməli və inkişaf etməlidir. Bu isə müəllimdən açıqlıq və zənginlik, hər şeydən məlumatlı olmaq, dilçilik seminarlarında, başqa müəllimlərin dərslərində iştirak etmək, öz həmkarlarının məsləhətlərinə qulaq asmaq və onların təcrübələrindən məharətlə istifadə etməyi tələb edir. Kommunikativ yönümlü müəllimlərdən həddən artıq səbirli olmaq tələb olunur. Müəllimin əsas açarı onun şagirdləri ilə daima ünsiyyətdə olması və onların fikirlərinə tərəfdar çıxmağı bacarmasıdır. Bu baxımdan o, tələbənin zəhmətinə qayğı ilə yanaşmalı və onun fikrinə şərik olmağı bacarmalıdır.

Xarici dillərin tədrisi məzmunca geniş, strukturca isə mürəkkəb anlayışdır. Bunu nəzərə alan ayrı-ayrı tədqiqatçılar tədrisi səmərəli təşkil edilməsilə bağlı fərqli ideyalar irəli sürürlər.

Deməli, kommunikativ kompetensiyalar şəxsin kommunikativ fəaliyyətini təmin edən linqvistik və ekstralinqvistik biliklər, bacarıq və vərdişlərin məcmusudur. Öyrənilən xarici dildə kommunikativ məqsədlərə nail olmaq üçün həmin dili öyrənən şəxs dinləyib - anlama, danışma, oxu və yazı vərdişlərinə müəyyən səviyyədə yiyələnir və əldə edilən bacarıq və vərdişlərdən ünsiyyət prosesində səmərəli şəkildə istifadə etmək qabiliyyətinə malik olur. Odur ki, dili tədris edərkən ayrı-ayrı aspektlərin bir-birindən təcrid edilmiş şəkildə öyrədilməsi deyil, onların bir-biri ilə əlaqəli şəkildə tədris edilməsi zəruridir.

Müasir dünyamızda texnologiyaların həyatın müxtəlif sahələrinə tətbiq edilməsi insanların şəxsi yaşamlarına və cəmiyyət içində fəaliyyətinə geniş imkanlar yaratmışdır. Xüsusilə texnoloji vasitələrin elmdə, təhsildə və tədrisdə tətbiqi yeni elmi nailiyyətlərin əldə olunması və yayılmasına öz müsbət təsirini göstərməkdədir. Qloballaşma dövrünün tələbi ilə millətin gələcəyi olan təhsil sistemində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə həm müəllim və tədqiqatçıların, həm də tələbələrin intellektual səviyyəsinin dünya elmi səviyyəsinə yüksəlməsinə, milli və bəşəri nailiyyətlərin inteqrasiyasına gətirib çıxarar. Bu gün araşdırılması, öyrədilməsi və təbliğində informasiya kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqinin zəruri olduğu sahələrdən biri də dildir. Dillərin öyrənilməsi, onların dünya müstəvisinə çıxarılması üçün bu imkanlardan yararlanmaq olduqca vacibdir.

Ölkəmizin təhsil sisteminin informasiyalaşmasının əsas məqsədi müasir informasiya mədəniyyətinə malik şəxsiyyətlər yetişdirmək, ölkədə vahid təhsil və informasiya mühitini formalaşdırmaqdır. Bu mühit informasiya texnoloqiyalarını tətbiq etməklə aşağıdakı məqsədlərə: ölkədə təhsilin keyfiyyətinin artırılmasına, yeni informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılmasına, vətəndaşların bütün pillələrdə təhsil alma imkanlarının bərabərləşdirilməsinə, ölkənin təhsil sisteminin dünyanın informasiya, mədəniyyət və təhsil məkanına inteqrasiyasına nail olmağı nəzərdə tutur. Müasir dünyada informasiya-kommunikasiya texnoloqiyalarının (İKT) tədrisə tətbiqi təhsilin ayrılmaz hissəsinə çevrilib. Artıq təhsil müəssisələrini informasiya-texnoloqiya vasitələri olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil. Həqiqətən də, müasir dövrümüzdə təhsil siyasətinin qarşısında duran ən ümdə məqsədlərdən biri cəmiyyətin və dövlətin tələblərinə uyğun təhsil sisteminə nail olmaqdır.

ƏDƏBIYYAT

1. N.B.Cəfərova. İbtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası. I hissə. (Dərslik). 404 səh. ADPU-nəş. Bakı:2016
2. Oktavianus Vendi Ferdian Yulianto. The use of Syntax in Improving Student's Grammar in Writing. Yogyakarta: 2014 //www.academia.edu/6195743/The_Use_of_Syntax_in_Improving_Students
3. Oshima, Ann Hogue Introduction to Academic Writing, (3rd ed.). Pearson Longman, 2006, p/ 232
4. https://muhaz.org/movzu-muasir-telim-formalaris-usullar-ve-texnikalar-plan1.html?page=2#Yaz%C4%B1n%C4%B1n_d%C3%BCzg%C3%BCnl%C3%BCy%C3%BCn%C3%BC_t%C9%99min_ed%C9%99n_t%C9%99l%C9%99bl%C9%99r
5. http://www.mhhe.com/socscience/supergoal/Chapter5%20Section3.pdf

ZÜLFİYYƏ VEYSOVANIN YARADICILIĞINDA TƏFƏKKÜRÜN TƏNQİDİLİYİ MƏSƏLƏLƏRİ

ISSUES OF CRITICAL THINKING IN THE CREATIVITY OF ZULFIYA VEYSOVA

ƏLİYEVA SONA

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti , Məktəbəqədər təhsil fakültəsi, Ümumi psixologiya kafedrası. Bakı, Azərbaycan.

ORCİD İD: https://orcid.org/0000-0002-2696-4292

ÖZET

Azərbaycan psixologiyasında təfəkkürün tənqidilik konsepsiyası ilə əlaqəli olan sanballı tədqiqatlarından birinin müəllifi Zülfiyyə Veysovadır. Təfəkkürün inkişaf etdirilməsi, o cümlədən tənqidi, məntiqi və yaradıcı təfəkkürün inkişaf etdirilməsi məsələləri Z.Veysova tərəfindən monoqrafik səpgidə araşdırılmışdır. Müəllifin bu yönümdə apardığı tədqiqatlar onun müəllimlər üçün vəsait kim nəşr etdirdiyi "Fəal/interaktiv təlim" Bakı, 2007" adlı monoqrafiyasında öz əksini tapmışdır.

Z.Veysovanın qeyd etdiyi kimi müasir təhsil nəzəriyyəsində "fəal/interaktiv təlim" şagirdlərin fəal idrak fəaliyyətinə əsaslanan və təhsil prosesinin digər iştirakçıları ilə əməkdaşlıq şəraitində həyata keçirilən təlim kimi dəyərləndirilir. Müəllif yazır ki, XXI əsrdə həm cəmiyyətin, həm də onun hər bir üzvünün yaşaması və inkişafında başlıca dəyər yaradıcı, özünü inkişaf etdirən şəxsiyyətidir. Təhsil prosesi uşaqda özünüinkişaf qabiliyyəti formalaşdırmalıdır. Bu da öz növbəsində aşağıda göstərilən fəallığa, dərketmə tələbatına və qabiliyyətinə əsaslanır:

- Məntiqi düşünmə;
- ətraf aləmin cisim və hadisələrinə tənqidi yanaşma;
- müstəqil olaraq qərar çıxarma;
- ətrafda olanları yaradıcı surətdə dəyişmə;
- bilikləri müstəqil əldə etmə;
- praktik problemləri həll etmə;
- şəxsiyyətin inkişafına dair yeni məqsədlər qarşıya qoyma

Göründüyü kimi, Z.Veysova tənqidi təfəkkürü şagirdin özünüinkişaf qabiliyyəti kimi səciyyələndirir. O, fəal/interaktiv təlim prosesində təfəkkürün, o cümlədən onun növlərinin (məntiqi, tənqidi və yaradıcı) inkişafını təlim prosesinin məqsədi hesab edir və ona nail olmaq üçün müxtəlif texnikaları tövsiyyə edir.

Məntiqi təfəkkür üçün: diskussiya, modelləşdirmə, situativ praktikum, sosioloji tədqiqat, alqoritm üzrə təsvir, "ən mühüm";

Tənqidi təfəkkür üçün: rollu oyun, diskussiya, modelləşdirmə, situativ praktikum, debatlar, meyar üzrə qiymətləndirmə;

Yaradıcı təfəkkür üçün isə: əqli hücum, rollu oyun, modelləşdirmə, morfoloji qutu, proqnozlaşdırma lahiyəsi texnikalarını təklif etmişdir.

Z.Veysova metodun əsasını təşkil edən aparıcı fəaliyyət üzrə təsnifat vermişdir. Həmin təsnifatda tənqidi, məntiqi və yaradıcı təfəkkür proseslərinin inkişafına yönəldilmiş metodlar qruplaşdırılmış şəkildə öz əksini tapmışdır. Müəllif, tənqidi təfəkkür proseslərinin inkişafına yönəldilmiş metodlara aşağıdakıları daxil etmişdir:

- Meyar üzrə qiymətləndirmə;

- Ambivalent qiymətləndirmə;

- Cisim və ya hadisəyə müxtəlif nöqteyi-nəzərdən baxılması.

Z.Veysova "Fəal/interaktiv təlim" adlı monoqrafiyasında tənqidi təfəkkürün inkişaf etdirilməsi məqsədilə aşağıdakı fəaliyyət növlərini müəyyən etmiş və onlardan təlim prosesində şagirdlərlə iş aparan zamanı istifadə etməyi tövsiyyə edir: müxtəlif baxış nöqtələrindən qiymətləndir, əhəmiyyətinin rolunu qiymətləndir, meyarları müəyyən et, meyar cədvəlini tərtib et, səhvləri tap, faktları uydurmadan seçib ayır, mübahisəli məqamları aşkar et, tənqidi yanaş, düzgün olanını seç, ən mühüm predmetləri və hadisələri müəyyən et, əhəmiyyətini sübut et, öz ideyanı əsaslandır (sübut et), ən səmərəli yolu tap, məsləhət ver.

Açar sözlər: təfəkkür, fəal təlim, tənqidi təfəkkür, məntiqi təfəkkür.

ABSTRACT

Zulfiyya Veysova is the author of one of the prominent studies related to the concept of critical thinking in Azerbaijani psychology. The development of thinking, including the development of critical, logical and creative thinking, was investigated by Z. Veysova in a monographic essay. The author's researches in this direction are reflected in his monograph "Active/interactive training" Baku, 2007, published by the teacher's guide.

As noted by Z. Veysova, in the modern theory of education, "active/interactive training" is evaluated as a training based on the active cognitive activity of students and carried out in cooperation with other participants of the educational process.

The author writes that in the 21st century, the main value in the life and development of both society and each of its members is a creative, self-developing personality. The educational process should form the ability of self-development in the child. This, in turn, is based on the following activities, cognitive needs and abilities:

- Logical thinking;
- critical approach to objects and events of the surrounding world;
- making decisions independently;
- creatively change the surroundings;
- independent acquisition of knowledge;
- solving practical problems;
- setting new goals for personality development.

As it can be seen, Z. Veysova characterizes critical thinking as a student's self-development ability. He considers the development of thinking, including its types (logical, critical and creative) in the active/interactive learning process as the goal of the learning process and recommends various techniques to achieve it.

- For logical thinking: discussion, modeling, situational practicum, sociological research, algorithm description, "most important";

- For critical thinking: role-playing, discussion, modeling, situational practicum, debates, criterion-referenced assessment;

- For creative thinking, he proposed the techniques of brainstorming, role-playing, modeling, morphological box, and predictive design.

Z. Veysova proposed, a classification based on the leading activity that forms the basis of the method. In that classification, the methods aimed at the development of critical, logical and creative thinking processes are

reflected in a grouped manner. The author included the following in the methods aimed at the development of critical thinking processes:

- Criterion assessment;

- Ambivalent assessment;

- Viewing an object or event from different points of view.

In her monograph "Active/interactive training", Z. Veysova identified the following types of activities for the purpose of developing critical thinking and recommends using them when working with students in the learning process: evaluate from different points of view, assess the role of importance, determine criteria, draw up a criteria table, find errors, pick and choose facts without fabrication, reveal controversial points, be critical, choose the right one, identify the most important objects and events, prove their importance, justify (prove) your idea, find the most efficient way, give advice.

Keywords: thinking, active learning, critical thinking, logical thinking

FLÖRT ŞİDDETİ ÖLÇEĞİ'NİN (FŞÖ+) TÜRKÇE'YE UYARLAMASI VE PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİ

TURKISH ADAPTATION AND PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF DATING VIOLENCE SCALE PLUS (DVQ PLUS)

Nesibe OLGUN KAVAL[1]

[1]Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Trabzon, Türkiye.

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3591-9397

Gamze KILIÇ[2]

[2]Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye.

[2]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0315-3980

Haluk ARKAR[3]

[3]Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye.

[3]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1103-1203

ÖZET

Flört şiddeti, romantik bir ilişkideki bir partnerin diğerine karşı fiziksel, cinsel, duygusal, psikolojik veya ekonomik şiddet uygulaması şeklinde tanımlanmaktadır. Flört şiddetine yönelik yapılan çalışmalar, bu kavramın daha iyi anlaşılması, farkındalık oluşturulması ve önlemesi açısından oldukça önemlidir. FŞÖ+'nın hem kişinin geçmiş ya da mevcut ilişkilerinde flört şiddetine maruz kalma düzeyini hem de flört şiddetine yönelik rahatsızlık düzeyini değerlendirmesi bakımından Türkçe'ye uyarlanmış mevcut ölçeklerden farklılaştığı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı, Türkçe'ye henüz uyarlanmamış olan Flört Şiddeti Ölçeği'ni (FŞÖ+; DVQ-Plus, Lara ve Lopez-Cepero, 2018) Türkçeye uyarlamak ve psikometrik özelliklerini değerlendirmektedir. Flört şiddetinin sıklıkla 18-30 yaş arası bireylerde görüldüğü bilinmektedir. Bu nedenle, çalışmanın örneklemini üniversite öğrencileri oluşturmuştur. 591 kişilik örneklemin %70,7 (N=418)'si kadındır; yaş ortalaması ise 21,73 (ss=2,79)'dür. Elde edilen verilerle gerçekleştirilen Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonucunda, ilgisizlik, aşağılama, cinsel, baskı kurma, fiziksel, cinsiyete dayalı, duygusal ceza ve araçsal şiddet boyutlarından oluşan sekiz faktörlü yapı ortaya çıkmıştır. Ölçeğin orjinalinde varolan sekiz faktörlü yapının modeli için DFA analizinde kabul edilebilir uyum iyiliği indekslerine (X^2 / df <5; RMSEA < .080; SRMR < .080; CFI > .80) sahip olduğu görülmüştür. Alt ölçeklerin iç tutarlılık (Cronbach Alfa = .97) ve test tekrar test güvenirlik değerlerinin (r= .30 - .80) kabul edilebilir düzeyde olduğu bulunmuştur. Ölçeğin, ölçüt bağıntılı geçerlilik analizi için kullanılan Eysenck Kişilik Anketi - Gözden Geçirilmiş Kısaltılmış Formu'nun (EKA-GGK) alt boyutlarıyla arasında, beklendiği şekilde, istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur. Ayrıca cinsiyetler açısından incelendiğinde kadınların tüm flört şiddeti alt boyutlarından erkeklere göre daha fazla puan aldıkları görülmüştür. Sonuç olarak, ölçeğin güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı olduğu söylenebilir. Türkçe'ye uyarlaması gerçekleştirilen FŞÖ+'nın flört şiddeti kavramının çok boyutlu şekilde ele alınmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma sonuçları literatür ışığında tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: flört şiddeti, değerlendirme, güvenirlik, geçerlilik, psikometrik özellikler

ABSTRACT

Dating violence is defined as physical, sexual, emotional, psychological or economic violence by one partner in a romantic relation against another. Studies on dating violence are very important in terms better understand of this concept, raising awareness and preventing it. It is tought that the DVQ+ differs from the other scales adapted into Turkish in terms of assessing both the level of exposure to dating violence in the past or current and level of discomfort towards dating violence. The aim of this study is to adapt the Dating Violence Questionnaire (DVQ-Plus; Lara & Lopez-Cepero, 2018), which has not yet been adapted into Turkish and evaluate its psychometric properties. It is known that dating violence is frequently seen in individuals between tha ages of 18-30. Therefore, the sample of the study consisted of university students. Of the 591 sample, 70.7% (N=418) were women; the mean age is 21.73 (sd=2.79). As a result of the Confirmatory Factor Analysis (CFA) which was carried with the data obtained, an eight factor structure consisting of detachment, humiliation, sexual, coercion, physical, gender-based, emotional punishment and instrumental violence emerged. It was observed that the scale had acceptable goodness-of-fit indices in the DFA analysis for the model of the eight factor structure existing in the original, (X^2 / df <5; RMSEA < .080; SRMR < .080; CFI > .80). Internal consistency (Cronbach's Alpha = .97) and test-retest reliability values (r = .30 - .80) of the subscales were found to be at acceptable levels. It was found that there was no statictically significant relationship between the scale and the sub-dimentions of the Eysenck Personality Questionnaire Revised-Abbreviated Form (EPQR-A) which was used for criterion-related validity analysis, as expected. In addition, when examined in terms of gender, it was seen that women got more scores than men in all dating violence sub-dimensions. As a result, it can be said taht the scale is a reliable and valid measurement tool. It is thought that the DVQ+, which was adapted into Turkish will contribute to the multidimensional approach of the concept of dating violence. The results of the study will be discussed in the light of the literature.

Keywords: dating violence, assessment, reliability, validity, psychometric properties

OLUMLU DEĞERLENDİRİLME KORKUSU VE YALNIZLIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATING THE RELATIONSHİP BETWEEN FEAR OF POSITIVE EVALUATION AND LONELINESS

Koray AKKUŞ[1]

[1]Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3769-1306

Mehmet PEKER [2]

[2] Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

[2]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9837-892X

ÖZET

Yalnızlık, bireyin sahip olduğu sosyal ilişkilerin, sosyal ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığına ilişkin inancına eşlik eden duygusal rahatsızlık hali olarak tanımlanmaktadır. Yalnızlığın ruhsal ve fiziksel sağlık üzerindeki olumsuz etkileri, yalnızlıkla ilişki psikolojik faktörleri belirlemeye yönelik yapılan çalışmaların önemini arttırmaktadır. Bu çalışmalarda öne çıkan kavramlardan olan olumsuz değerlendirilme korkusunun yalnızlığın gelişiminde ve sürmesinde rol oynadığı bilinmektedir. Öte yandan değerlendirilme korkusu üzerine gerçekleştirilen araştırmalar, bireylerin yalnızca olumsuz değerlendirilmeden değil, olumlu da dahil olmak üzere genel olarak değerlendirilmekten kaygılanabileceklerini öne sürmektedir. Olumlu değerlendirilme korkusunu sosyal ilişkiler bağlamında sınayan araştırmalar bu korkunun sosyal durumlarda kaygılanma ve bu durumlardan kaçınmayla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak çeşitli faktörler (depresyon, kaygı, stres, olumsuz değerlendirilme korkusu ve sosyal kaygı) kontrol edildikten sonra olumlu değerlendirilme korkusunun yakın ilişkilerde yaşanan güçlüklerle ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu çalışmalar, diğerleri tarafından olumlu yönde değerlendirilmeye ilişkin korkunun bireylerin sağlıklı sosyal ilişkiler kurmasını zorlaştırdığına, dolayısıyla bireyleri yalnızlığa sevk edeceğine işaret etmektedir. Ancak olumsuz değerlendirilme korkusunun yalnızlıkla ilişkisi yazında incelenmesine rağmen, olumlu değerlendirilme korkusu ile yalnızlık arasındaki ilişkiyi araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu doğrultuda bu çalışma, olumlu değerlendirilme korkusu ile yalnızlık arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma verisi 217 üniversite öğrencisinden (190 kadın, yaş ortalaması = 20.65, S = 1.96) elde edilmiştir. Araştırma hipotezinin sınaması için birinci adımda olumsuz değerlendirilme korkusu ve depresyon belirtileri, ikinci adımda ise olumlu değerlendirilme korkusunun analize dahil edildiği hiyerarşik regresyon kullanılmıştır. Çalışma sonuçları, olumsuz değerlendirilme korkusu (β = .36, p < .001) ve depresyon belirtileri (β = .26, p < .001) kontrol edildiğinde olumlu değerlendirilme korkusu ile yalnızlık ilişkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermiştir (β = .19, p = .003). Olumlu değerlendirilme korkusu, kontrol değişkenlerinin bulunduğu modelin açıkladığı varyansı (R^2 = .32) %3 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde (p = .003) artırmıştır. Çalışma sonuçları olumlu değerlendirilme korkusunun yalnızlığı etkileyen faktörler arasında yer aldığını göstermektedir. Dolayısıyla yalnızlığı azaltmaya ilişkin müdahalelerde göz önünde bulundurulması yararlı olabilir.

Anahtar Kelimeler: olumlu değerlendirilme korkusu, yalnızlık, olumsuz değerlendirilme korkusu, depresyon.

ABSTRACT

Loneliness refers to an emotionally negative experience accompanied by the belief that social ties one has are not sufficient to meet social needs. Given that loneliness has an adverse impact on mental and physical health, research investigating the psychological factors associated with loneliness is important. One such factor, fear of negative evaluation, has been found to have a role in the development and maintenance of loneliness. Notably, the research on fear of evaluation showed that individuals may feel anxiety in response to an external evaluation regardless of its valence (i.e., whether such evaluations are negative or positive). Research examining the fear of positive evaluation in social contexts indicated that it is related to social anxiety and avoidance of social situations. Moreover, research also showed the association between fear of positive evaluation and difficulties in relationships after relevant factors (i.e., depression, anxiety, stress, fear of negative evaluation, and social anxiety) were controlled. These studies indicate that fear of positive evaluation may contribute to difficulties in fostering social bonds, leading to the experience of loneliness. Nevertheless, unlike the research investigating the relationship between fear of negative evaluation and loneliness, past studies did not investigate the association between fear of positive evaluation and loneliness. Accordingly, the present research aims to examine the association between fear of positive evaluation and loneliness. The study data consists of 217 university students (190 women, M_{age} = 20.65, SD = 1.96). A hierarchical regression analysis was conducted to test the study hypothesis. In Step 1, the control variables (i.e., fear of negative evaluation and depressive symptoms) were entered and in Step 2 fear of positive evaluation was added. The study results showed that fear of positive evaluation is significantly associated with loneliness (β = .19, p = .003) after controlling for fear of negative evaluation (β = .36, p < .001) and depressive symptoms (β = .26, p < .001). The fear of positive evaluation significantly (p = .003) incremented the explained variance of the model consisting of control variables (R^2 = .32) by 3%. Study results highlight that fear of positive evaluation is a factor contributing to loneliness. Consequently, consideration of fear of positive evaluation may be useful for loneliness interventions.

Keywords: fear of positive evaluation, loneliness, fear of negative evaluation, depression

PREVENTION METHODS REGARDING PSYCHOPATHY IN CHILDREN AND ADOLESCENTS

Argentina FİNİȘAN[1], Rodica AMBRUȘ[2], Andrei KOZMA[3]

[1] independent researcher, student of "Aurel Vlaicu" University Arad, FSEPAS, Psychology; Arad, România

[2] independent researcher, student of "Aurel Vlaicu" University Arad, FSEPAS, Psychology; Arad, România

[3] PhD, MMD, MDHC, assoc.Prof., member of the Romanian Academy of Medical sciences and of Romanian

Preamble

Psychopathy is a state of psychological imbalance characterized by antisocial tendencies without intellectual deficit and without psychotic touch.

Although it has an important history in psychiatry and clinical psychology, psychopathy has not been officially recognized in the last three editions of the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. One of the reasons why psychopathy was not included in the DSM, is that psychopathic people belong to clinical psychology rather than psychiatric field. As for the criteria for classifying psychopathic people, they are more closely related to psychological traits than to symptomatological criteria. Psychopathy is not a disease or "insanity", as it was considered more than a century ago, but is on the border between normal and pathological, around which a disharmonious personality is formed. This shows a deviation much too large to be considered normal, but much too small to be included in the psychiatric field. Although they are dysfunctional, psychopaths do not exclude themselves from society like psychotics or neurotics. However, psychopathy is recognized as the most reliable and well-validated diagnostic category in the spectrum of personality disorders (Harpur *et al.*, 1994).

Among the first terms, precursors of the "psychopathy" concept, are : mania without delirium *(manie san délire)* (Pinel, 1801), *moral insanity* (Pritchard, 1835), psychopathic inferiority*(*Koch,1891),psychopathicpersonality(Schneider), *sociopathy* (Partridge), *antisocial personality disorder* (DSM-IV), *dissocial personality disorder* (ICD-10).

In DSM-5, psychopathy is no longer included as a separate diagnosis, being replaced by antisocial personality disorder, with or without psychopathological features. The essential feature of antisocial personality disorder is "the pervasive pattern of ignoring and violating the rights of others,that begins in childhood or early adolescence and continues into adulthood."

Psychopathy generally appears at the beginning of puberty, but preliminary signs can be seen from childhood: cruelty to animals, brutality of the child towards his comrades and others.

According to ICD-10, psychopathy is included as a conduct disorder :

It is characterized by a repetitive and persistent pattern of antisocial, aggressive or defiant behavior. Such behavior, when it has an extreme character for the individual, leads to the violations of social expectations corresponding to the age, being more severe than the insolence of the child or the rebellion of the teenager. [...].Features of conduct disorders may also be symptomatic of other psychiatric conditions, in which case, the underlying diagnosis must be coded. Conduct disorder features may also be symptomatic of other psychiatric conditions, in which case the underlying diagnosis should be coded. Conduct disorders, in some cases, can lead to dissocial personality disorders (F60.2). They are frequently associated with adverse environmental conditions, including unsatisfied family relationships and school failure, being more common in boys. [...].Clear examples of behaviors on which this diagnosis is based are: excessive tendencies towards fighting and defiant attitude; cruelty to animals and people; destruction of joys; arson; thefts; repeated lies; school absenteeism and running away from home; unusually intense and severe choleric outbursts;

provocative and defiant behavior; persistent and severe disobedience. [...]The diagnosis will not be considered if the duration of the behavior described above is less than 6 months.

It appears as a behavior disorder - the one who shows symptoms of psychopathy has no empathy towards others, regrets, they are intelligent enough to mask their behavior by laughing, spontaneous good mood, use of "innocent" lies just to "look good", they natively control their existing emotions, they do not seem but are impassive in a high percentage.

Researchers have shown that these people are missing part (or is less developed) of the amygdala of the brain. Studies have indicated structural and functional abnormalities in the brains of psychopaths, with researchers observing reduced communication between two key regions of their brains compared to other study participants. The first such brain area, called the ventromedian prefrontal cortex, is responsible for emotions, including empathy and guilt. The second, the amygdala, controls fear and anxiety levels. Lack of communication between these 2 areas prevents psychopaths from adjusting their social and emotional behaviors.

The subject, who can only overcome his anxiety by taking action, has such a behavior at the limit of normality: unstable lifestyle, difficult character, authority, aggressiveness; delinquency, perverse behavior, drug addiction are frequent manifestations. Usually, a spontaneous improvement occurs after the age of 40-45 years and the subject "gets better".

P.J. Frick and E. Viding (2009) divided the rebellious, antisocial behavior of adolescents and young adults into distinct categories, depending on the path through which aggression developed, from the perspective of psychopathological development.

One of the categories is related to the time of the first significant behavioral problems. Those in whom these problems begin in early childhood through adolescence often experience a more rapid escalation in frequency and severity. People whose antisocial behavior begins in adolescence and do not have a history of rebellion in early childhood, have a lower risk of continuing antisocial and violent behavior in adulthood.

Teenage antisocial behavior is associated with fewer cognitive or executive function impairments, less impulsivity, and fewer impairments in verbal communication. It is rather about an exacerbation of the rebellion of a young adult, who is looking for his autonomy.

In the case of an inadequate environment, in the absence of any psychotherapeutic intervention to attempt cognitive restructuring, antisocial behavior can be perpetuated. The "therapeutic window" - as specialists call the recovery method - can be lost and recovery can become significantly more difficult.

Keywords: prevention, psychopathy, children, adolescents**.**

The present work aims to expose the effective methods for identifying and controlling the manifestations of psychopathy among children and adolescents, to prevent the amplification in adult life. For this purpose, articles, studies and manuals were analyzed.

Hypotheses:

a) psychopathy from a genetic point of view;

b) psychopathy from a social point of view;

c) psychopathy as psychopathology;

d) positive psychopathy.

Methods and tools used - the research method used was content analysis based on articles written by specialists, scientific studies and manuals.

Symptoms and signs

Psychopathy in children and adolescents often has manifestations of provocative and violent behavior. The family, whose role is essential, must establish rules that allow children to channel the aggression (clear definition for right and wrong, for example). Family members must not be intimidated and must remain calm until the psychopath realizes that his aggression is useless and that it is a request for affection. Only at this point a verbal communication can be established.

It should be noted that, although psychopathy in children and adolescents, represents a source of worries and fears for parents and some discomfort to identify it for teachers, we must not live with the impression that the child will become a serial killer. At the same time, even if a child shows certain symptoms of psychopathy, only a specialist can give a correct diagnosis. In some cases, the problematic traits disappear over time and turns out that the child does not to actually suffer from psychopathy.

The most common symptoms encountered and which can be easily spotted are:

1. Does not follow the rules

You can tell about a child that he is a psychopath if he breaks all the rules and despite efforts to help him correct his behavior, he refuses to progress.

Mistreatment of children of the same age, manipulation of parents, throwing food on the floor and systematically breaking objects around, can signal the existence of a serious problem.

These symptoms could indicate that the subject is a psychopath if, even if you try to help him, he does not see himself in real time and (maybe) there is no possibility to change his behavior.

2. Abuses animals

Before saying that a child is a psychopath, it is necessary to analyze how the subject behaves around animals, especially those unable to defend themselves.

Has subject X killed or mutilated any animals? Did she intentionally and knowingly, hurt that animal? If the answer to these questions is affirmative and the behavior is repeated, it is recommended to seek the help of a specialist.

Sometimes children play with animals and hurt them unintentionally. This does not mean that they are psychopaths, as long as they empathize with their "victim" or feel guilty after it is explained to them that animals are not toys, but living beings.

3. He has no remorse

Normally, when a child is told that he has made a mistake, he is consumed with regrets.

Obviously, our children are not born knowing everything and often make mistakes. As parents, respectively teachers, one of our roles is to draw their attention to these aspects, arguing the correct sides with real examples, known or experienced, which the child can experience "on his own skin".

But what can be done if a child/adolescent does not "repent" when he makes a mistake?

What does it mean that he is not able to empathize with the people around him?

In this case, it is possible that he, the child/adolescent, manifests a psychopathy trait, which must be evaluated by a specialist.

4. Violent outbursts

Due to the inability to control emotions, violent outbursts can be apper in both adults and children.

This trait should especially concern us when it occurs in children. For example, does the little one hurt an animal during these outbursts? Is he violent towards other people? After he has calmed down, does he regret his behavior?

When violence enters the equation, only a psychologist can help us discover what is causing the problem.

The motivation of crimes committed by those who manifest a form of psychopathy is pathological: a disorganized hierarchy of motives.

Data analysis – causes and remedies

It is believed that the psychopathic population totals 1% of all humanity and 20% of prisoners.

This fact should not scare us, but implies the need for increased attention to the behavior of those around us.

Even if there are no research related to treating these symptoms with appropriate medication, a correct diagnosis made in time can correct, direct and improve the lives of those who carry this behavioral trait.

Causes

a) Genetics:

- children of psychopaths are prone to inherit genes with psychopathic manifestations;

b) Social:

- triggered by a shock during life - in childhood, adolescence or young adulthood;
- children coming from single parent families with poor education;
- due to external environment, at the extreme limit: due to missing basics for a decent life - poverty, high social status, financial well-being, others.

c) Psychopathologycal:

- specific personality disorder is a severe disturbance in the characteristic constitution and behavioral tendencies of the individual, usually involving several areas of the personality and almost always associated with considerable personal and social disruption. The personality disorder tends to appear in late childhood or adolescence and continues into adulthood.
- egocentrism, lability, aggressiveness and affective indifference/lack of moral sense, remorse and shame, leads, in J. Pinatel's opinion, to the formation of a criminal personality, based on a "core criminal personality" and which may or may not be triggered, depending on the specific dangerous situation in which the individual is at a given time (Butoi & all, 2019, p. 63);

d) Positive psychopathy

- some scientists believe that, given the lack of empathy of those who have one of the forms of "positive" psychopathy, some people are excellent in leadership positions, they easily find themselves at the head of organizations recognized as leaders.
- due to their "coldness" towards their peers, they make strictly objective decisions, not being influenced by any feelings of guilt, fear or remorse. Hence, the categorization of psychopathy as not being a disease, but a behavioral trait that, implicitly, does not need drug treatment.

Some people with psychopathic behavior are too valuable to risk a diagnosis of illness and treatment for these behavioral dysfunctions. Rather, they will be consciously placed at the service of the valid general good of humanity.

REMEDIES

Compensation can be done in two ways:

a) favorable social conditions (family, school) that remove or reduce the strength of the manifestation of psychopathic character traits;

b) removing the basic psychopathic symptoms by mobilizing internal resources - socialization, hypercompensation, pseudocompensation - and external resources, as appropriate, through psychotherapy - the therapeutic window.

In children and adolescents, this manifestation, detected in time, can be modeled both in the family environment and in the educational environment (through teachers) by:

- integrating the child into work teams with positive, well-established tasks;

- practicing some sports that stimulate their quick thinking, channeled to success through their own efforts and that do not harm others (eg: chess, tennis, volleyball) and less or not at all contact sports;

- encouraging manifestations through verbalization, writing, reading;

- eliminating as much as possible the elements with a negative impact from their lives and where the circumstances require it, explaining with tact, patience and calm the harmful effects,without a positive long-term result of the actions undertaken directly or indirectly;

- rewarding self-control initiatives and personal achievements.

One perspective to be considered is encouraging learning through play, nature therapy, individual and especially family and/or mixed groups of children, adolescents, youth and adults.

The proposed games are those practiced in non-formal education, in scouting and in specialized institutions with qualified personnel.

c) the therapeutic window:

At a theoretical level, antisocial personality disorder is defined on behavioral grounds, and psychopathy, on the basis of affective traits. But, on a practical level, this differentiation is not so easy. The notion of psychopathy is still used both by mental health professionals and especially by those who are specialists in other fields.

Significant behavioral and emotional problems often apper during adolescence and young adulthood periods. It's the time when the prefrontal cortex always fails to cope with the amygdala and limbic "emotional storm". However, it is also the period in which there is ample neuropsychic plasticity, a period in which some landmarks of the cognitive and behavioral system are drawn. It is the time interval in which intensive psychotherapeutic interventions on the symptoms of psychopathy would have an increased effect - targeted interventions at some subtypes of psychopathy, personality disorders ; interval of time proper to increase chances to respond to treatment.

Teenage antisocial behavior is associated with fewer cognitive or executive function impairments, less impulsivity, and fewer impairments in verbal communication. It is rather about an exacerbation of the rebellion of a young adult, who is looking for his autonomy. In the case of an inadequate environment, in the absence of any psychotherapeutic intervention to attempt cognitive restructuring, antisocial behavior can be perpetuated.

The psychotherapy that aims adjusting the emotions and reduction of the antisocial cognitions, attitudes and behaviors, may be effective even in some cases classified as at-risk psychopaths.

It is important to look for criteria that capture the moment when the "Lucifer effect" becomes irreversible, the moment when the removal of a grain of sand leads to the disappearance of the “heap of Eubulides”. Current research suggests that adolescence and young adulthood are perhaps the best time to look for this moment. This "therapeutic window" is the time to intervene with an intensive psychotherapeutic program.

In adolescents and young adults, results indicating altered connectivity between prefrontal and limbic structures are yet contradictory. Thus, in young people with antisocial behaviors, the prefrontal-limbic connectivity is still not so affected and there is still the possibility to take advantage of neuropsychic plasticity.

Since 1994, in an attempt to assess whether different types of domestic violence offenders respond differently to psychotherapy, Holtzworth-Munroe and Stuart reviewed 15 studies related to this topic.

Researchers have noted that there may be three distinct descriptive dimensions of segments that respond to psychotherapeutic intervention:

1) a dimension related to the severity and frequency of marital violence - Aggressors only in family or couple,

2) a dimension related to the violence outside the family - the Dysphoric/Borderline Aggressor (DB),

3) a dimension related to the severity of the personality disorder, to the psychopathological segment - Violent aggressor in general / Antisocial (VGA).

In 2000, they reconfirmed these data and introduced a fourth subgroup:

4) The aggressor with a low antisocial level (NAR) – with a lower chance of recidivism.

Based on R.D.Hare's PCL-R test, in psychopathy, in order to highlight high risk of violence, it is necessary to have high scores on F1 – shows traits related to the interpersonal and affective deficits of psychopathy (superficial affect, superficial charm, manipulativeness, lack of empathy) and F2 – treats symptoms related to antisocial behavior (criminal versatility, impulsivity, irresponsibility, poor behavior, juvenile delinquency).

Psychological interventions, which try to restructure cognition and behaviors, have proven that it is possible to change the perceptual insensitivity to the emotions of others. In addition, these interventions also lead to improved attention to the conditions of conflict contexts or the processing of affective information that often facilitates the initiatial antisocial behaviors. However, it is necessary that these neuropsychological recovery programs to be applied intensively, targeting psychopathies and antisocial behavioral disorders that have increased chances of reducing the risk of relapse. Scales that have already proven their effectiveness, such as the Violence Risk Scale (VRS), can be used to prioritize psychotherapeutic interventions.

Due to the pandemic, many subjects have lost their jobs, and the economic problems faced by families have led to escalating acts of violence. The isolation of the victims together with the aggressor for a longer period also led to problems related to domestic violence. During the COVID-19 pandemic, social, legal and psychological information and counseling services were delivered and provided mainly online, or by telephone. Emergencies were managed through counselling and, depending on the nature of the case, directed to shelters for victims of violence. (M.Alexandru et all, 2021)

CONCLUSIONS

According to the obtained results, it was established that there are three determining factors for correcting an antisocial (psychopathic) behavior: family, school, psychotherapy.

The family and the school must establish rules that allow him to channel his aggression by: encouraging the manifestation through games that stimulate their thinking, with positive tasks, practicing non-violent physical exercises, verbalizing, writing the states that the child or adolescent goes through.

The psychotherapeutic method is known as the "therapeutic window" - an effective way to recover, for both the child and the adolescent, if the symptoms and signs are detected in time.

Although there is no effective treatment for adults with psychopathy, preliminary intervention studies targeting the key neurocognitive disorders, have shown promising results. Given that psychopathy is often comorbid with other mental disorders and increases the risk of physical health problems, educational and work failure, accidents and crime, identification of children and young people at risk for this personality disorder and preventive work,are important. Interventions targeting the antecedents of psychopathic characteristics in children and adolescents have been proven to be effective.

Conflict of interest

The authors declare that they have no conflict of interest.

Contribution of authors

The authors have equal contributions as the first author

BIBLIOGRAPHY

1. Alexandru M., Kozma A., Baciu A., *Aspects of the Socıo-Medıcal Sıtuatıon of Vıctıms of Domestıc Vıolence From Romanıa in the Context of the COVID-19 Pandemıc;* Rom J Leg Med [29] 186-191 [2021]; DOI: 10.4323/rjlm.2021.186
2. American Psychiatric Association. 2013. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders DSM5 fifth edition*. Arlington, VA - American Psychiatric Publishing (p.765).
3. Bradley A. White, Mark E. Olver, Scott O. Lilienfeld (2016) - Psychopathy: Its Relevance, Nature, Assessment, and Treatment - the Behavior Therapist. 39. 154-161.
4. Butoi, T.B. 2019. *Tratat universitar de psihologie judiciară, ediția a II-a, rev și adăug.* București: Editura Pro Universitaria.
5. Butoi, T.B., Butoi, I.T., Butoi, A.T., Puț, C.B. 2019. *Analiza comportamentală din perspectiva psihologiei judiciare, victimologiei și tacticii criminalistice.* București: Editura Pro Universitaria (p.63).
6. Cleckley, H. (1941/1982), *The Mask of Sanity*, (6th ed.), St. Louis, Mo: Mosby (original paper published in 1941).
7. Crijanovschi, S., & Arhip, A. 2014. Diminuarea discernământului în doctrina occidentală. *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale)*, *78*(8), (p.102-108).
8. Duton, K. 2015. *"Abc-ul psihopatului, "Înțelepciunea psihopaților", "Abc-ul psihopatului de succes".* București: Editura Globo.
9. Duton, K. 2020. *Gândirea în alb și negru: despre alegeri binare într-o lume complexă.* București: Editura Globo.
10. Frick, P. J., & Viding, E. 2009. Antisocial behavior from a developmental psychopathology perspective. *Development and psychopathology*, *21*(4), 1111-1131.
11. Harpur, T. J., Hart, S. D., Hare, R. D. 1994. Personality of psychopath. In Costa, P.T. Jr., Widiger, T. (Eds.), *Personality Disorders and the Five Factor Model of Personality*, Washington, DC: American Psychological Association.
12. Holtzworth-Munroe, A., & Stuart, G. L. 1994. *Typologies of male batterers: Three subtypes and the differences among them.* Psychological Bulletin, 116, 476-597.
13. Holtzworth-Munroe, A., Meehan, J. C., Herron, K., Rehman, U., & Stuart, G. L. 2000. *Testing the Holtzworth-Munroe & Stuart (1994) batterer typology.* Journal of Consulting and Clinical Psychology, 68, 1000-1019.
14. Ignat, R. 2018. „Ferestre terapeutice" în psihopatii. *Psihiatru.ro*, *51*.
15. Lăzărescu, M. (coord). 2016. *ICD-10: clasificarea tulburărilor mentale și de comportament: descrieri clinice și îndreptare diagnostice.* Trad.: Dehelean, M., Ienciu, M., Nicoară, O. București: Editura Trei.
16. Negrea, A., & Pavlik, N. 2022. Explicațiile biologice asupra comportamentului criminal. *Vector European*, (1), (p.127-130).
17. Raine, A., Brennan, P., Mednik, S. 1997. *Interaction between birth complications and early maternal rejection in predisposing individuals to adult violence: specificity to serious, early-onset violence*, American Journal of Psychiatry, (p.154).
18. Tudose, F. 2007. *Psihopatologie și orientări terapeutice în psihiatrie*. Bucureşti: Editura Fundaţiei România de Mâine.
19. Zimbardo, P.G. 2008. *The Lucifer Effect.* București: Editura Nemira.

THE EVOLUTION OF THE PSYCHODIAGNOSTIC CHART: CONCEPT, DEVELOPMENT AND PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF A NOVEL ASSESSMENT TOOL IN MENTAL AND PUBLIC HEALTH

Prof. As.Dr. Lindita DURMISHI *

Head of Department of Psychology, Lecturer

"A. Xhuvani University", Albania

Silva IBRAHIMI PhD**

Lecturer of Clinical Psychology

Department of Psychology, Albanian University, Tirana, Albania

Dott. Ervin Ibrahimi ***

Medical Director of Area Vasta 2

COOSS-MARCHE, Italy

Robert M.GORDON PhD A.B.P.P

Board Certificate Diplomate of Clinical Psychology

Diplomate of Psychoanalysis,

Osprey, Florida

Objective. Psychoanalysis has been found to be useful to help individuals to deeply understand themselves and others . It is both a science of study and a method of treatment. The present paper aims to present a tool for psychoanalitic research and treatment and expound on the conceptual and psychometric evolution of the Psychodiagnostics Chart (PDC)and its later version PDC-2 developed by Gordon and Bornstein in 2012 and later revised by the authors in the 2018 (PDC-2) as a useful tool of screening,assessment and prophylaxis in the scientific and academic world. We aim to describe the utility of the novel clinical tool for a present and future assessment, prevention and treatment in the Mental Health.

Material and methods. The present study introduces the PDC and its development status based on the re-organization of the tool by the authors and a variety of international replications and scientific evidences of its suitable psychometric scores. Through the questioning of expert assessment practitioners (N=50) from different psychological backgrounds for the PDC and a follow-up study with mental health professionals (N=438) for the PDC-2 authors reached to assess the initial validity of the tool for future research. The current study sample consist of questioning a number of mental health and psychosocial assistance providers in Italy (N=1000) regarding their attitudes toward the PDC-2; its utility and properness of use for a large-scale of professionals within a determined scientific culture.

Results. The goal of the PDC and PDC-2 is to make psychodiagnostics formulation more useful to the practitioner by combining the symptom-focused of the traditional manuals (i.e. DSM and ICD) with the full range and depth of human mental functioning addressed by the Psychodynamic perspectives. Regressive analyses of the first and second analysis found that Affect Regulation (or level of defensive functioning) (β = .35, t (93) = 6.01, $p < .001$), Reality testing (β = .32, t (93) = 5.02, $p < .001$), Object Relations (β = .20, t (93) = 3.76, $p < .001$) and Identity (β = .19, t (93) = 2.69, $p < .001$) produced an R2 = .89, indicating that the four components accounted for 89% of the variance in Overall Personality Organization. Indices of the current research revealed that all predictor variables including Affect regulation, Reality Testing, Object Relations and Identity were shown to have statistical significance for respondents (R2 = .898). RCI and MANOVA test

values showed a statistically significant difference in mental health practitioners and synchronous positive attitude engagement compared to the psychosocial assistants for the development of positive attitudes toward the utility of PDC-2 as a screening tool RCI = 7.657; MANOVA, α =, 043; η2 p =, 453; RCI: 0, 19; MANOVA, α =, 075; η2 p =, 901. Other assets assessed for clinical and statistical significance relate the sample evaluation of the utility of PDC-2 for addressing Personality Organization (PO) compared to other tools as MMPI-2RF.Indices show that in the overall PDC-2 for PO is (Z = 9,0987; Sig. = .720) (M = .53; SD = .50) comparing to the MMPI-2 RF (Z = 2.801; Sig. = .601) (M = 2.16; SD = .560).

Conclusions. The increase in internal coherence calculated through the responses of the sample in the current study, as well as the qualitative information collected by the responses made us suggest that PDC-2 is found by mental health professional as a useful tool in the screening, assessment and treatment of the Personality Organization and prophylaxis Profile for the empowerment of mental health within large scale populations. The authors suggest that monitoring the parameters of behavior and personality organization with a standard assessment tool is a straordinary resource for clinical screening and preventions of events when maladaptive behavior as violence,persecution and abuse can turn in prevailing and on hard consequences for the future of the whole society.

Keywords: Psychodiagnostic Chart, evolution, personality organization, assessment, prophylaxis.

INTRODUCTION

In their endeavours to undestanding human identity, professionals of psychology and sociology,have often used different approaches and positions. Their arguments range from the genuine intrapsychic and macro-social viewpoints to the identification of processes and affilated terminologies (Ibrahimi & Gordon,2020). Personality pathologies live in a continuum with the normal personality. In both cases it is seen the conservation of the ability for reality testing. While in the normal personality functionality is appropriate and flexible,in the personality pathologies ,there is a rigidity and maladaption of the organization. Human personality traits are partly developed by the defenses we use in an uncounscious , automatic and repetitive manner in different circumstances. Flexibility and adaptive function of a normal personality reflect the flexible nature of defensive operationalizations of a healthy and matured personality while rigidity, that is a characteristic of the levels of a pathologic personality reflect the dys- function of defense mechanisms . The version used in the current study,the PDC-2, is the adult one based on our clinical trials populations,mainly psychotherapists and client sessions. PDC-2 is a categorical and dimensional chart ,with a range from (1) “most disturbed” to (10) “healthy”. In the continuity of development of the second version of PDM,in 2016,the authors (Gordon & Bornstein, 2015; Gordon &Bornstein,2018)have developed the second version of PDC updated as the newly reviews and formulations of PDC. A third version of the tool is expected to be developed in the upcoming months in propotion to the dimensional changes of public mental health issues and the renewal of the Psychodynamic Manual (Gordon,2022).

The Psychodiagnostic Chart (PDC) and Psychodiagnostic Chart-2 (PDC-2)

Research stated that personality assessment can be considered from different perspectives such as (a) the clinician’s point of view (clinician report); (b) the patient’s point of view (self-report) (like MMPI-2); (c) significant others’ reports of the patient; (d) an independent judge or observer of the patient; and (e) the patients’ performance, often on unstructured or minimally structured tasks that were formerly described as projective (Gazillo et al., 2012; Waldron et al.,2021). Other approaches focus on the content of subject internal assessment: (a) the patient’s internal personality structure, (b) the patient’s external observable behavior in daily interactions, the patient’s ideas about his or her personality features, level of perceived wellness, and capacity of functioning, and (c) the patient’s observable behavior within the consulting setting (idem). Gordon et al. (2021) proposed the patient contributions to the psychotherapeutic process should be also considered as an unvaluable measure resource.

Similarities and differences between the results of assessments developed from the different points of view and methods (clinician-report, self-report, other-report, or performance based) may be quite informative from a clinical perspective with respect both to diagnostic formulation and to conceptualization of personality

dynamics and interpersonal functioning (Bram & Yalof, 2014; Bram & Peebles, 2014; Bornstein, 2010). Emotional reactions not recognized consciously, and hence not easily accessible through self-report measures, influence both behavior and physical health, and can be identified with performance-based methods, physiological data or well-validated clinician-report tools (Shedler et al., 1993). Assessment validity and clinical utility are improved by using and integrating a battery of assessment instruments from different points of view and methodologies (e.g., self-report, expert ratings, performance-based procedures) and different areas (e.g., psychopathology, resilience, risk management) (Bornestein,2010). In this regard, Gordon and Bornstein proposed a novel tool that aims to measure psychopathology and the tendencies of a person toward a dysfunctional mental health condition in a dimensional view, the Pschodiagnostic Chart (PDC). As a tool, the PDC intended that practitioners have some familiarity with the Psychodynamic approach and Psychodynamic Manual (PDM). That means that the clinician must have knowledge of the Psychodynamic theory. In this regard,the PDM can serve as a valuable source of information as it provides a full view of the Personality Organization,Mental Functions and Subjective Experience in its mental health viewpoint.That said, in 2011, Robert M. Gordon and Robert F. Bornstein agreed that the PDM needed a short, user-friendly tool that would: (a) guide the practitioner through all sections of the PDM taxonomy, (b) be idiographic, flexible and useful for clinicians of any theoretical orientation, and (c) integrate the PDM with the symptom classifications of the Diagnostic and Statistical Manual (DSM) or International Classification of Diseases (ICD). They developed the PDC and PDC-2 with the goal to provide a person-based nosology that may be used for teaching the PDM-2, supervision, diagnoses, treatment formulations, progress reports, and outcome assessment, as well as for empirical research on personality, psychopathology, and treatment. Authors' overarching aim was to make psychodiagnostic formulation more useful to the practitioner by combining the symptom-focused ICD and DSM with the full range and depth of human mental functioning addressed by the PDM (Bornstein, 2011; Lingiardi et al., 2015). As a former research by Gordon (2022) and Ibrahimi et al.(2022) revealed,the PDC-2 not only is a good tool of evaluating the Personality Organization and psychopathogenic tendency for the psychodynamic approach clinicians but also,for other psychotherapy experts as the cognitive-behavioral, EMDR, gestalt therapy and solution-focused therapy.

Scoring of the PDC-2

In the PDC Brief Manual and Operationalization, prof. Gordon (2015) gives a comprehensive view of the tool and its scoring data. The first section of the PDC-2 relates to the Level of Personality Organization (Gordon,2019). The Personality Organization scale is a 1-10 rating in order to incorporate ranges within the four categories: Psychotic, Borderline, Neurotic, and Healthy levels.

The Level of Personality Organization is assessed by considering all the mental functions of the M-Axis (12 mental functions total in the PDM-2). The field trials with practitioners indicated that this process was excessively long and inefficient if we require practitioners to rate all the 12 mental functions twice, once to determine the level of personality organization before we rate the Personality Patterns or Disorders, and again with the 12 M axis ratings. In keeping with a short assessment process, we developed a quick assessment of Personality Organization using just four of the mental functions. Gordon and Stoffey (2014) took the 7 mental functions from the PDM (Identity, Object Relations, Affect Tolerance, Affect Regulation, Super Ego Integration, Reality Testing, and Ego Resilience) and found with a step wise regression that: Affect Regulation (or level of defensive functioning) ($\beta = .35$, $t(93) = 6.01$, $p < .001$), Reality testing ($\beta = .32$, $t(93) = 5.02$, $p < .001$), Object Relations ($\beta = .20$, $t(93) = 3.76$, $p < .001$) and Identity ($\beta = .19$, $t(93) = 2.69$, $p < .001$) produced an $R2 = .89$, indicating that the four components accounted for 89% of the variance in Overall Personality Organization. This finding is very similar to that of Ellison and Levy (2012) factor analysis of the Inventory of Personality Organization based on Kernberg personality theory (1996). The practitioner is was invited to rate four mental functions on a Likert- scale of 1 (severely impaired) to 10 (high functioning) that included: 1) Identity or the ability to view the self in a complex, stable, and accurate ways; 2) Object relations or the ability to maintain intimate, stable, and satisfying relationships; 3) Level of Defenses; and 4) Reality testing or the ability to appreciate conventional notions of what is realistic. Then, the practitioner was asked to rate the client's over-all Personality Organization (psychotic, borderline, neurotic, or healthy) and make a clinical judgment; the overall score is not simply the average rating of the four component scales. This section of the PDC-2 utilizes both clinical judgment and empirical data with

three steps that involved the rating of the mental functions in the Likert-scale, the review of the Personality Organization and the definition of the person's overall level of personality organization and behavioral tendency. Whilst the symptoms referred by the subject do not represent a correlation with a known diagnostic criteria as e.g. Major Depression in the other categorical diagnostic manuals as DSM-5, mental function of the PDM-2 and PDC-2 does not affect Personality functionality and thus the individual should be better treated as a Personality with a Borderline tendency or a Borderline Personality Organization Prototype. We can define in this line the strength of Ego functioning in terms of a tendency of Personality towards illness. If for example,a political leader with a Borderline Personality would live in a self- isolated social environment and fear of abandonment from his most close advisers with a "love and hate"evaluation to them, and these elements persist over the time,he/she is more likely to develop the complete range of symptoms of Borderline Personality Disorder (Gordon 2022; Durmishi et al.2022). In this sense a Personality Organization level assessment is an excellent point of prophylaxis and prevention in the mental health and public health safeguard.

Specifically the PDC-2 addresses the following personality levels:

Healthy Personality- characterized by mostly 9-10 scores where life problems rarely get out of hand and enough flexibility to accommodate to challenging realities. Neurotic Level- characterized by mostly 6-8 scores with basically a good sense of identity, good reality testing, mostly good intimacies, fair resiliency, fair affect tolerance and regulation, rigidity and limited range of defenses and coping mechanisms, favors defenses such as repression, reaction formation, intellectualization, displacement, and undoing. Borderline Level- characterized by mostly 3-5 scores, recurrent relational problems, difficulty with affect tolerance and regulation, poor impulse control, poor sense of identity, poor resiliency, favors defenses such as splitting, projective identification, idealization/devaluation, denial, omnipotent control, and acting out.) Psychotic Level- characterized by mostly 1-2 scores, delusional thinking, poor reality testing and mood regulation, extreme difficulty functioning in work and relationships favors defenses such as delusional projection, psychotic denial, and psychotic distortion.

Research revealed that higher initial levels of personality organization are moderately to strongly associated with better treatment outcome, and the level of personality organization may interact with the type of intervention in predicting treatment outcomes(Koleen et al.,2012).

Section II of the PDC-2 asks the practitioner to determine the client's Personality Syndromes or Disorders, that are included in P-Axis of PDM-2, by checking as many relevant personality syndrome as apply. Normal level personality patterns do not involve impairment, while personality disorders involve impairment at the neurotic, borderline, or psychotic level." Some personality syndromes are more commonly found at the psychotic to borderline level such as the Schizoid pattern, and some are more commonly found at the neurotic level such as the Anxious/Avoidant/Phobic pattern. Knowing the level of Personality Organization for the personality syndromes helps with treatment planning and subject's progress note. Finally, the practitioner is asked to note the dominant syndrome. For research purposes, each personality pattern can be given a rating from 1= severe to 5= high functioning. The Personality Syndromes are listed (with the exception of borderline personality disorder) in an order consistent with the empirically-identified superordinate groupings or spectra, "internalizing" and "externalizing" (Westen, et al., 2012). First listed are those personalities generally considered more internalizing (depressive, dependent, anxious-avoidant, obsessive-compulsive, somatizing, and schizoid) and subsequently those seen as more externalizing (hysteric-histrionic, narcissistic, paranoid, psychopathic, and sadistic).

Section III asks the practitioner to determine the client's Mental Functioning (M-Axis of the PDM), This is a detailed consideration of the patient's various strengths and limitations along 12 dimensions which are subsumed in four main domains: 1. *Cognitive and affective processes*: Capacity for regulation, attention, and learning (attend to and process internal and external information, regulate focus, learn from their experiences), Capacity for affective range, communication and understanding (ability to experience, express and comprehend the full range of affects in a way that is appropriate) , Capacity for mentalization and reflective functioning (to infer and reflect on own and others' mental states, and to use ideas to experience, describe, and express internal life) 2. *Identity and relationships* :*Capacity for differentiation and integration* (ability to construct and maintain a differentiated, realistic, coherent and complex representation of self and

other people), *Capacity for relationships and intimacy* (depth, range, and stability of the person's interpersonal relationships, ability to engage in pleasurable sexual fantasies and activities, and the ability to blend sexuality with emotional intimacy), *Self-esteem regulation and the quality of internal experiences* (level of confidence and self-regard or the S-Axis of PDM) 3. *Defense and coping Impulse control and regulation* (ability to modulate impulses and express them in adaptive, culture-appropriate ways), *Defensive functioning* (ability to modulate anxiety resulting from internal conflict, external challenge, or threat to the self without excessive distortion in self-perception and reality testing), *Adaptation, resiliency, and strength* (ability to cope effectively with uncertainty, loss, stress, and challenge with individual strengths, such as empathy and sensitivity to other peoples' needs and feelings, the ability to recognize alternative viewpoints, or to be appropriately assertive when necessary) 4. *Self-awareness and self-direction* : Self-observing capacities, psychological mindedness (motivated to introspect and observe own internal life mindfully and realistically, and use this information effectively) , Capacity to construct and use internal standards and ideals (capacity to formulate internal values and ideals and to make mindful decisions based on a set of coherent, internally consistent underlying moral principles), Meaning and purpose (ability to construct a personal narrative that gives cohesion and meaning to personal choices, and a sense of directedness, purpose, and spirituality and grasp the broader implications of one's attitudes, beliefs, and behaviors).

Section IV asks the practitioner to describe the main symptom patterns from the S-Axis (e.g., those that are related to psychotic disorders, mood disorders, anxiety disorders, event and stress disorders, specific symptom disorders, addiction and medically related disorders, etc.). As required, the practitioner may use DSM or ICD symptoms and codes here. The dominant symptoms are rated on a 5-point scale (1 = severe to 5 = mild). In Section V, the practitioner may choose to add relevant information regarding Cultural, Contextual and Other Relevant Considerations. The digital form of the PDC-2 has a dialog box allowing for more narrative space where the practitioner integrates all the sections into a cohesive clinical picture that provides a nuanced and empathic understanding of the whole person (Gordon et al.,2015).

Psychometric Values of the PDC and PDC-2

For the validation and consistence of PDC-2,authors (Gordon & Bornstein, 2012; Gordon et al.,2022) surveyed online questionnaires with 511 psychologists and mental health practitioners from various parts of the world ,part of which were either the research team of the present study.Then,they tested the validation of PDC with 38 psychologists who already knew the procedure and have used MMPI-2 with patients,psychotherapists,disability or penintenciar services. From testing the reliability of participants,validitation for the Overall Personality Organization scale was .92 ($p<.001$); for the Overall Severity and Personality Disorder was .89 ($p<.001$); for the 9 capacities of Mental Functioning ranges from .77 to .89 ($p<.001$); and for Severity of Symptoms was .87 ($p<.001$). All the PDC-2 constructs revealed strong correlations with MMPI-2 scores (Gordon & Stoffey,2014). The MMPI-2 scales for Schizophrenia (Sc), Hysteria (Hy) and Ego Strength (Es) revealed a good validity for categorical components of the levels of Psychotic, Borderline and Neurotic Personality Organization. These categorical components were collected by dividing in 10 points the scale of Personality Organization : psychotic (ratings *1-3, no. = 13*), borderline (ratings *4-6, no. = 52*) and neurotic (ratings *7-10, no. = 33*).

For the psychotic level ,authors predicted a significantly higher mean than both Hy and Es scales. From the pairwise comparison data was revealed that Sc is significantly higher than Es ($M = 85.77$, $SD = 19.55$ vs. 34.31, $SD = 6.78$, $p = .001$) and slightly higher than Hy ($M = 85.77$, $SD = 19.55$ vs. 72.69, $SD = 18.46$, $p = .017$). For the borderline level scale ,authors predicted that the means of the scales Sc and Hy should not be significantly different but both should be significantly higher than the mean of Es: Sc and Hy are not very different but Sc is much higher than Es ($M = 62.21$, $SD = 12.31$, vs. 43.58, $SD = 10.25$, $p = .001$) and Hy is much higher than Es (64.21, $SD = 12.31$ vs. 43.58, $SD = 10.25$, $p = .001$). For the neurotic level scale,it was predicted that the scales Es,Sc and Hy had an average distribution and that Ego Strength was oriented to the normal distribution as it can be seen in the preliminary results of the following tables.

Tab. 1 : Correlations for the 7 Elements of the Overall Personality Organization Scale

Components	*r*	*M*	*SD*
Identity	.84*	5.50	1.68
Object Relations	.83*	4.85	1,75
Affect Tolerance	.85*	5.40	1.59
Affect Regulation	**.86***	4.91	1.63
Superego Integration	.80*	6.22	2.00
Reality Testing	.90*	6.84	1.93
Ego Resilience	.69*	5.83	1.87
Overall Scale	.92*	5.50	1.68

* p < .001 Source: Gordon & Stoffey, 2014.

Tab. 2 Summary of the Correlations of Test-retest, Means and Standard Deviations for the 9 Elements of the Mental Functionality

Mental Functioning	r	M	SD
Capacity for Attention, Memory, Learning and Intelligence	.89*`	6.63	1.92
Capacity for Relations and Intimacy	.80*	4.73	1.75
Quality of Inner Experiences	.84*	5.26	1.63
Affective comprehension, Expression and Communication	.77*	5.88	1.70
Level of Defenses or Coping Models	.83*	5.31	1.69
Capacity to form Internal Representations	.82*	5.48	1.58
Capacity for Differentiation and Integration	.87*	6.03	1.90
Capacity for Self-Observation	.89*	5.94	2.12
Reality and Moral Understanding	.83*	6.53	2.10

*p<.001 Source: "/Operationalizing PDM: A preliminary study of the Psychodiagnostic Chart (PDC) Gordon, R.M. and Stoffey, R.W. (2014; Gordon, Lyon 2022) Menninger Clinic,78, (1).

A follow up study by Gordon et al (2015) asked the same survey questions to a sample who were not assessment experts but more "typical" mental health practitioners from a wide range of educational backgrounds and theoretical orientations (*N*= 438). They were asked to diagnose a recently seen patient and then rate how helpful various personality diagnostic taxa were in understanding their patient. In this sample, 46% held doctoral degrees, and theoretical orientations were 26% Psychodynamic, 33% CBT, and 41% Other (e.g., Family Systems, Humanistic-Existential, Eclectic and other). In their research for the validity of the PDC, Gordon and Stoffey (2014) found that the tool had excellent internal consistency and good test-retest stability over two weeks (ranging from r = .69 to .92). They also reported excellent construct validity for the PDC when compared to the scales of the MMPI-2, the Operationalized Psychodynamic Diagnosis (OPD) Axis IV Psychic Structure/Mental Functioning scales, and the scales of the Karolinska Psychodynamic Profile (KAPP), a result which is confirmed by the further research of the PDC-2 statistical stability (Ibrahimi et al. ,2022).

The current study

Sample

The current study sample consist of questioning a number of mental health and psychosocial assistance providers in Italy (N=1000) regarding their attitudes toward the PDC-2; its utility and properness of use for a large-scale of professionals within a determined scientific culture.

RESULTS

To understand the influence of the Personality Organization profile to the level of behavioral tendency, we used the Multiple Comparison Test for the factor Personality Organization in the PDC-2 and its implied aspects (Healthy, Neurotic, Borderline and Psychotic level). Statistical data, not presented in this article for technical space necessities, reveal that there is a significant impact of the personality organization over the behavioral tendency between mental health and psychosocial assistance providers regarding their mental health experiences and treatments. In particular, subjects who revealed a better Reality Testing (r= .87; p <0.05) and Affect Regulation (r=.92; p <0.05) had a greater chance to be assessed toward a Healthy Personality Organization. It means that the most cognitive and affect regulation or emotionally intelligent a subject is, the more he or she will reveal healthy personality traits.

To assess the development of the different Personality Organization Profiles relating to the PDC-2 utility we performed the Mann Whitey test. The indices, not shown here, indicate a higher degree of support in mental health professionals toward the PDC-2 (Z = .285; Sig = .733) while lower in those who have a psychosocial assistance background - (Z = 2.254; Sig = .522). Degree of professional strength for those who have a professional background is confirmed even by T-test indices (M =,24; SD = .32) than those who have little or no professional background (M=1.78; SD=.32). RCI and MANOVA test values showed a statistically significant difference in mental health practitioners and synchronous positive attitude engagement compared to the psychosocial assistants for the development of positive attitudes toward the utility of PDC-2 as a screening tool RCI = 7.657; MANOVA, α =, 043; η2 p =, 453; RCI: 0, 19; MANOVA, α =, 075; η2 p =, 901. Other assets assessed for clinical and statistical significance relate the sample evaluation of the utility of PDC-2 for addressing Personality Organization (PO) compared to other tools as MMPI-2RF.Indices show that in the overall PDC-2 for PO is (Z = 9,0987; Sig. = .720) (M = .53; SD = .50) comparing to the MMPI-2 RF (Z = 2.801; Sig. = .601) (M = 2.16; SD = .560).The results have been confirmed either by the rregressive analyses of the first and second validity strength of the PDC and PDC-2 found that Affect Regulation (or level of defensive functioning) (β = .35, t (93) = 6.01, p < .001), Reality testing (β = .32, t (93) = 5.02, p < .001), Object Relations (β = .20, t (93) = 3.76, p < .001) and Identity (β = .19, t (93) = 2.69, p < .001) produced an R2 = .89, indicating that the four components accounted for 89% of the variance in Overall Personality Organization. Indices of the current research revealed that all predictor variables including Affect regulation, Reality Testing, Object Relations and Identity were shown to have statistical significance for our respondents (R2 = .898).

CONCLUSIONS

The behavioral tendency and pathogenic line of the individual is probably under estimated in the context of mental health and public policies. The individual perceptions on personality, behavioral trend and character style, are significant for a comprehension of these parameters but, also to outline some points from which to develop a strategic middle or long-term plan. Supervising the parameters of behavior and personality organization with a standard assessment tool is in this regard a request for scientific and academic stability and an exstraordinary resource for clinical screening and preventions of dysfunctional behaviors that when non-properly addressed turn into a full range psychopathology. Thus,we propose a new and dimensional assessment tool that regards not only the cognitive-behavioral-functional analysis but,the whole personality organization of an individual in different contexes of his life.The PDC-2,proposed in this study,is a tool of specifying personality and generalizing profile. Several research all around the world have already confirmed its psychometric coherence and utility. As the initial data mostly focused on the clinical trials and

psychotherapeutic settings, the current research aimed to expand its target-group with the goal of proving the efficacity of the tool in a more diverse population. The current study sample consisted in questioning a number of mental health and psychosocial assistance providers in Italy (N=1000) in relation to their attitudes toward the PDC-2; its utility and properness of use for a large-scale of professionals within their scientific culture. Simple statistical indices revealed that there is a significant impact of the personality organization over the behavioral tendency in Reality Testing (r= .87; p <0.05) and Affect Regulation (r=.92; p <0.05) of the PDC-2 mental functions. The Mann Whitey indices revealed a higher degree of support in mental health professionals toward the PDC-2 (Z = .285; Sig = .733) while lower in those who have a psychosocial assistance background - (Z = 2.254; Sig = .522). While RCI and MANOVA test values showed a statistically significant difference in mental health attitudes and synchronous positive engagement compared to the psychosocial assistants for the development of positive attitudes toward the utility of PDC-2 as a screening tool RCI = 7.657; MANOVA, α =, 043; η2 p =, 453; RCI: 0, 19; MANOVA, α =, 075; η2 p =, 901. The same results have been confirmed even by the rregressive analysis of the first and second validity strength of the PDC and PDC-2 found that Affect Regulation (or level of defensive functioning) (β = .35, t (93) = 6.01, p < .001), Reality testing (β = .32, t (93) = 5.02, p < .001), Object Relations (β = .20, t (93) = 3.76, p < .001) and Identity (β = .19, t (93) = 2.69, p < .001) produced an R2 = .89, indicating that the four components accounted for 89% of the variance in Overall Personality Organization. We believe that this shift between the mental health professionals to the psychosocial assistants and educators as shown in the last results is due to the fact that a proper use of the PDC requires knowledge of the PDM or advanced psychodynamic approaches. As probably not all professionals who work in the mental health area are familiar enough with the psychodynamic background, we recommend a prior treatment session for the basics of PDM and PDC by the authors to the mental, medical and psychosocial health staff before using the PDC-3.

REFERENCES

1. Bornstein, R. F. (2011). From symptom to process: How the PDM alters goals and strategies in psychological assessment. *Journal of Personality Assessment*, *93*, 142-150.
2. Bornstein, R. F. (2010). Psychoanalytic theory as a unifying framework for 21st century personality assessment. Psychoanalytic Psychology, 27, 133-152
3. Bornstein, R. F. (2010). Psychoanalytic theory as a unifying framework for 21st century personality assessment. Psychoanalytic Psychology, 27, 133-152
4. Bram, A.D & Yalof, J. (2014) Quantifying Complexity: Personality Assessment and its Relationship with Psychoanalysis. Personality Assessment
5. Bram, A.D. and Peebles, M.J. (2014). Psychological Testing that Matters: Creating a Road Map for Effective Treatment. American Psychological Association, Washington, DC
6. Durmishi,L; Ibrahimi,S; Ibrahimi,E. (2022)An introduction to the psychodynamic prototype and psychodiagnostic chart as a neo-prospects for the psychodynamic organization, Proceeding Book of International Conference on Research in Applied Sciences, Atlas, Barcelona, Spain pp.198-220
7. Ellison, W. D., & Levy, K. N. (2012). Factor structure of the primary scales of the Inventory of Personality Organization in a nonclinical sample using exploratory structural equation modeling. Psychological Assessment, 24, 503.
8. Gazzillo, F., Lingiardi, V., & Del Corno, F. (2012). Towards the validation of three assessment instruments derived from the PDM Axis P: The Psychodynamic Diagnostic Prototypes, the Core Preoccupations Questionnaire and the Pathogenic Beliefs Questionnaire. Bollettino di Psicologia Applicata, 265, 1–16.
9. Gordon, R.M. (2022) The Psychodynamic Diagnostic Manual-2 for the Assessment of Malignant Narcissistic, Psychopathic, and Sadistic Personality Syndromes. Ed. David N. Weisstub; *International Congress on Law and Mental Health, July,* Lyon, France, p.163.
10. Gordon,R.M.; Ibrahimi,S.;Durmishi,L.;Ibrahimi,E.(2022) Towards the validity of PDC-2 in non-clinical trials,the case of Italy (unpublished protocol).
11. Gordon, R.M. (2019). A Concurrent Validity Study of the PDM-2 Personality Syndromes *Current Psychology, 38*(3), 698-704, DOI: 10.1007/s12144-017-9644-2, previously published online in (2017) DOI: 10.1007/s12144-017-9644-2 , pp.1-7.
12. Gordon, R.M. & Bornstein, R.F. (2018). Construct Validity of the Psychodiagnostic Chart: A Transdiagnostic

Measure of Personality Organization, Personality Syndromes, Mental Functioning, and Symptomatology. *Psychoanalytic Psychology,* http://dx.doi.org/10.1037/pap0000142

13. Gordon, R.M., & Bornstein, R.F. (2012). A practical tool to integrate and operationalize the PDM with the ICD or DSM. http://www.mmpi-info.com/pdm-blog
14. Gordon, R.M., Blake,A., Bornstein, R.F., Gazzillo, F., Etzi, J., Lingiardi, V., McWilliams, N., Rothery, C. and Tasso, A.F. (2016) What do practitioners consider the most helpful personality taxa in understanding their patients? Division/Review:A Quarterly Psychoanalytic Forum, 14.
15. Gordon, R. M., & Stoffey, R. W. (2014). Operationalizing the Psychodynamic Diagnostic Manual: A preliminary study of the Psychodiagnostic Chart (PDC), *Bulletin of the Menninger Clinic, 78,* 1-15.
16. Ibrahimi, S. & Gordon, M.Robert (2020) The Psychodynamic Prototype Of Leadership Styles Through The Personality Organization Chart, A Neo Prospects of Q-sort. Dissertation, "Albanian University",Tirana
17. Lingiardi, V., McWilliams, N., Bornstein, R. F., Gazzillo, F. & Gordon, R. M. (2015). The Psychodynamic Diagnostic Manual Version 2 (PDM-2): Assessing patients for improved clinical practice and research, *Psychoanalytic Psychology, 32*, 94-115. *http://dx.doi.org/10.1037/a0038546*
18. Kernberg, O. F. (1996). *A psychoanalytic theory of personality disorders*. Found in J. F. Clarkin & M. F.
19. Koelen, J. A., Luyten, P., Eurelings-Bontekoe, L. H., Diguer, L., Vermote, R., Lowyck, B., & Bühring, M. E. (2012). The impact of level of personality organization on treatment response: a systematic review. Psychiatry, 75, 355-374.
20. Lingiardi, V., McWilliams, N., Bornstein, R.F., Gazzillo, F., Gordon, R.M. (2015), The Psychodynamic Diagnostic Manual Version 2 (PDM-2): Assessing Patients for Improved Clinical Practice and Research. Psychoanalytic Psychology, 22, 1, 94-115. ISSN: 0736-9735. DOI: http://dx.doi.org/10.1037/a0038546.
21. Shedler J., Mayman, M., & Manis, M. (1993). The illusion of mental health. American Psychologist, 48, 1117–1131
22. Waldron, S., Gazzillo, F., Stukenberg, K. (2015). Do the processes of psychoanalytic work lead to benefit? Studies by the APS Research Group and the Psychoanalytic Research. Psychoanalytic Inquiry. 35:sup1, 169-184. ISSN: 0735-1690. DOI: 10.1080/07351690.2015.987602
23. Westen, D., Shedler, J., Bradley, B., & DeFife, J. A. (2012). An empirically derived taxonomy for personality diagnosis: Bridging science and practice in conceptualizing personality. The American Journal of Psychiatry, 169, 273–284.

AZƏRBAYCANDA MİLLİ ELMİ-PEDAQOJİ KADR HAZIRLIĞININ İLKİN MƏRHƏLƏSİ (XX ƏSRİN 20-ci illəri)

THE FIRST STAGE OF TRAINING NATIONAL SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL STAFF IN AZERBAIJAN (20s of the XX century)

Şiruyə Azadəliyeva

ADPU-nun Ümumi pedaqogika kafedrasının dosenti, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

Açar sözlər: təhsil, elm, pedaqogika, universitet, tədqiqat

Ключевые слова: образование, наука, педагогика, университет, исследования

Keywords: education, science, pedagogy, university, research

XX əsrin 20-ci illərində Azərbaycanda ali pedaqoji təhsilinin kadr potensialı zəif idi. İlk elmi-pedaqoji kadr hazırlığında Kiyev Universitetinin məzunu Davud Şərifov, siyasi iqitsad üzrə Hüseyn Mirzəcamalov, anatomiya üzrə Qazan Universitetini bitirən Fətulla Əlizadə, rəsm üzrə Fransa Rəssamlıq Akademiyasını bitirən Kelxis, dilçilik üzrə prof. Bəkir Çobanzadə, fizikadan təcrübə məğələləri üzrə N.Berq Bakıya dəvət olundular. 1922/1923-cü tədris ilində fizika ixtisası üzrə Qazan Universitetini bitirən Rəhim bəy Məlikov, siyasi iqitsad üzrə Azərbaycan SSR Xalq Maarif Komissarının müavini Mustafa Quliyev, anatomiya üzrə Odessa Universitetinin bitirən Mirəsədulla Mirqasımov və Kiyev Universitetini bitirən Cəlil Məmmədzadə, botanika üzrə Peterburq Ali Qadınlar kursunun məzunu Səlimə xanım Osmanzadə, psixologiya və məntiq üzrə Tiflis Aleksandrovski Müəllimlər İnstitutunu bitirən Abdulla Azadbəyli, coğrafiya üzrə Sülemyan Səlimov və b. müəllimliyə dəvət olundular. Bu elmi qüvvələr Ali Pedaqoji İnstitutda toplaanmışdılar. Sonrakı illərdə Berlin Universitetinin məzunu doktor Xəlil Fikrət psixologiya və pedaqogikadan, İstanbul Universitetinin məzunu İsmayıl Hikmət və Tofik Hikmət türk ədəbiyyatı tarixindən, həmin universitetin məzunu İsmayıl Novruz və Süleyman Səlim isə təbiət və coğrafiyadan mühazirə oxuyur, praktik məşğələlər aparırdılar.

Azərbaycan Dövlət Universitetinin 1929-cu il mayın 18-də Respublika Xalq Maarif Komissarlığı nəzdindəki Dövlət Elmi Şurası "Elmi işçilər hazırlamaq haqqında "əsasnamə"ni təsdiq etdi. Bu əsasnamə ilə nəzərdə tutulurdu ki, universiteti qurtarmış şəxs elmi işçi – aspirant ola bilər. Aspiranturada təhsil müddəti 3 il olduğundan aspirant həmin müddət ərzində elmi işini hazırlamalı və fakültənin açıq elmi iclasında onu müdafiə etməli idi. Aspirant elmi işlə yanaşı, təhsil aldığı dövr ərzində rus dilini, azərbaycanlı olmadığı təqdirdə Azərbaycan dilini, həm də milliyyətindən asılı olmayaraq xarici dillərdən birini öyrənməli idi.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi milliyətcə azərbaycanlı olan tələbələri aspi-ranturaya daxil olmağa hazırlamaq məqsədi ilə 1929-cu ildə Universitetdə "irəli çəkilmiş tələbələr" institutu təşkil edildi.

Ölkədə ali təhsilin inkişafına, xüsusən keçmişdə geridə qalan respublikalarda yüksək ixitsaslı mütəxəssislər hazırlığının təşkilinə ayrılan maliyyə vəsaitinin miqdarını hökumət durmadan artırırdı. İlk beşilliklər dövründə ali məktəblərin elmi-pedaqoji kadrlarla təmin edilməsi respublikada ali təhsilin ən mühüm problemi olaraq qalırdı. Bu problemə çox böyük diqqət yetirilirdi.

The article reveals the difficulties in the training of national scientific and pedagogical personnel in Azerbaijan in the 1920s, mentions the scientists who worked selflessly in this area.

20-ci illərdə Azərbaycanda ali pedaqoji təhsilinin kadr potensialı zəif idi. Ali Pedaqoji İnstitutunun fəal təşkilatçılarından olan prof.Məmməd Əfəndiyev öz xatiratında institutun təşkilindəki çətinliklərdən danışaraq deyirdi ki, pedaqoji institutunun fəaliyyətə başladığı birinci illərdə bir sıra çətinlikləri böyük əzm və səbrlə aradan qaldırmaq lazım gəldi. Bu çətinliklər nədən ibarət idi? İnstitutda dərs demək üçün müəllim

çatışmırdı. Habelə institutda oxumaq üçün orta məktəb həcmində təhsili olan gənclər hələ də az idi. Ana dilində dərsliklər və əyani vəsait hələ yaradılmamışdı. Lakin partiya və hökumətin diqqəti nəticəsində bütün bu çətinliklər tədricən aradan qaldırılırdı. Bir sıra müəllimlərin, xüsuslə F.Rzabəyli, H.Mahmudbəyov, R.Məlikov, S.Hüseynov, A.Şaiq və başqalarının fədakar əməyi bu işə az kömək etmədi. Ali pedaqoji təhsilin genişləndirilməsində A.O.Makovelski, N.P.Fridolin və digər görkəmli rus alimləri Azərbaycana çox böyük kömək göstərmişlər (1, s.25).

O zamankı şəraitdə institutun professor-müəllif heyətini komplekstləşdirmək işi ilə bilavasitə Xalq Maarif Komissarlığı məşğul olurdu. Tədris ilinin başlanması ərəfəsində institutun rəhbər heyəti və professor-müəllim heyəti Xalq Maarif Komissarlığı tərəfindən aşağıdakı tərkibdə təsdiq olundu. Odessa Universitetini məzunu Fətullabəy Rzabəyli institutun direktoru, Tiflis Müəllimlər İnstitutunu məzunu Həbibbəy Mahmudbəyov direktor müavini, Abdulla Şaiq Talıbzadə ədəbiyyat, Peterburq Universitetinin məzunu Məmməd Əfəndiyev riyaziyyat, Odessa Universitetinin məzunu Həmid Şahtaxtinski pedaqogika və fəlsəfə, Almaniyanın Darmştadt ali texniki məktəbini bitirən Sadıq Hüseynov kimya, V.Pismennaya isə rus dili ixtisası üzrə müəllim təyin edildilər.

İnstitutun birillik təcrübəsi göstərdi ki, tədris planına bir sıra yeni fənlərin daxil edilməsi zəruridir. Ona görə də 1922-ci ilin yazında yeni fənlərin tədrisə daxil edilməsi ilə əlaqədar antropologiya və rus dili üzrə Kiyev Universitetinin məzunu Davud Şərifov, siyasi iqitsad üzrə Hüseyn Mirzəcamalov, anatomiya üzrə Qazan Universitetini bitirən Fətulla Əlizadə, rəsm üzrə Fransa Rəssamlıq Akademiyasını bitirən Kelxis, dilçilik üzrə prof. Bəkir Çobanzadə, fizikadan təcrübə məğələləri üzrə N.Berq instituta dəvət edildilər. 1922/1923-cü tədris ilində isə fizika ixtisası üzrə Qazan Universitetini bitirən Rəhim bəy Məlikov (o, Şimali Qafqazda işləyirdi), siyasi iqitsad üzrə Azərbaycan SSR Xalq Maarif Komissarının müavini Mustafa Quliyev, anatomiya üzrə Odessa Universitetinin bitirən Mirəsədulla Mirqasımov və Kiyev Universitetini bitirən Cəlil Məmmədzadə, botanika üzrə Peterburq Ali Qadınlar kursunun məzunu Səlimə xanım Osmanzadə, psixologiya və məntiq üzrə Tiflis Aleksandrovski Müəllimlər İnstitutunu bitirən Abdulla Azadbəyli, coğrafiya üzrə Sülemyan Səlimov və b. müəllimliyə dəvət olundular (2, s. 17).

Azərbaycan Xalq Maarif Komissarlığı tərəfindən 1924-cü ildən başlayaraq respublikanın başqa ali məktəblərində olduğu kimi, Ali Pedaqoji İnstitutun da akademik heyətinə yeni elmi qüvvələr cəlb edildi. Görkəmli şərqşünas alimlər - akademiklər V.V.Bartold, İ.İ.Meşşaninov, N.Y.Marr, A.N.Samoyloviç, profes-sorlar P.K.Juze, Ə.S.Ubaydulin və başqaları Rusiyanın elmi mərkəzlərindən və müxtəlif ali məktəblərindən Ali Pedaqoji İnstituta dəvət olundular (5, s. 22). Onlar institutun tarix-ədəbiyyat şöbəsində mühazirə oxumaqla bərabər, elmi kadrların hazırlanmasında da yaxından iştirak edirdilər. Eyni zamanda Türkiyədən dəvət olunmuş, Berlin Universitetinin məzunu doktor Xəlil Fikrət psixologiya və pedaqogikadan, İstanbul Universitetinin məzunu İsmayıl Hikmət və Tofik Hikmət türk ədəbiyyatı tarixindən, həmin universitetin məzunu İsmayıl Novruz və Süleyman Səlim isə təbiət və coğrafiyadan mühazirə oxuyur, praktik məşğələlər aparırdılar.

Xalq Maarif Komissarlığının təşəbbüsü ilə istedadlı milli elmi-pedaqoji qüvvələrin ali məktəblərə cəlb edilməsi nəticəsində Ali Pedaqoji İnstitutun müəllim heyətinin tərkibi azərbaycanlı gənc müəllimlər hesabına daha da möhkəmlənirdi. İnstitutun ilk direktoru F.Ə.Rzabəylidən (1921-1924) sonra həmin vəzifədə çalışan-ların hamısı kollektivin tədris və elmi fəaliyyətinə, ali məktəbin təşkilatca möhkəmlənmisinə xeyli qüvvə sərf etdilər.

Azərbaycan Qadın Məktəbəqədər Tərbiyə İnstitutun tələbələrinin çoxunu qəzalardan göndərilmiş qızlar təşkil edirdi. İnstitutun rəhbəri A.N.Maginskaya, müəllim heyəti – Həsən Mirzə Camalov, Azad Əmirov, Həmid Şahtaxtinski, bir qədər sonra isə A.N.Lukyanova, K.A.Ordubadskaya, S.N.Xuramoviç (Talışin-ska-ya), S.X.Osmanzadə, Z.M.Şahtaxtinskaya və başqaları idilər. Bunlar, kişi və qadın institutları birləşəndən sonra pedaqoji institutun professor-müəllim heyətinin tərkibinə qatıldılar.

Azərbaycan Dövlət Universitetinin 1929-cu il mayın 18-də Respublika Xalq Maarif Komissarlığı nəzdindəki Dövlət Elmi Şurası "Elmi işçilər hazırlamaq haqqında "əsasnamə"ni təsdiq etdi. Bu əsasnamə ilə nəzərdə tutulurdu ki, universiteti qurtarmış şəxs elmi işçi – aspirant ola bilər. Aspiranturada təhsil müddəti 3 il olduğundan aspirant həmin müddət ərzində elmi işini hazırlamalı və fakültənin açıq elmi iclasında onu müdafiə etməli idi. Aspirant elmi işlə yanaşı, təhsil aldığı dövr ərzində rus dilini, azərbaycanlı olmadığı təqdirdə Azərbaycan dilini, həm də milliyyətindən asılı olmayaraq xarici dillərdən birini öyrənməli idi.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi milliyətcə azərbaycanlı olan tələbələri aspi-ranturaya daxil olmağa hazırlamaq məqsədi ilə 1929-cu ildə Universitetdə "irəli çəkilmiş tələbələr" institutu təşkil edildi (3, s. 232).

Ölkədə ali təhsilin inkişafına, xüsusən keçmişdə geridə qalan respublikalarda yüksək ixitsaslı mütəxəssislər hazırlığının təşkilinə ayrılan maliyyə vəsaitinin miqdarını hökumət durmadan artırırdı. İlk beşilliklər dövründə ali məktəblərin elmi-pedaqoji kadrlarla təmin edilməsi respublikada ali təhsilin ən mühüm problemi olaraq qalırdı. Bu problemə çox böyük diqqət yetirilirdi.

Elmi-pedaqoji kadrların hazırlanması, o cümlədən aspirantura vasitəsilə hazırlanması məsələləri üzrə ən mühüm göstərişlər YİK (b)P MK-nın "Elmi kadrlar haqqında" 26 iyul 1929-cu il tarixli və SSRİ XKS-nin "Elmi dərəcələr və elmi adlar haqqında" 20 mart 1937-ci il tarixli qərarlarında və digər sənədlərdə verilmişdir. Həmin qərarlara müvafiq olaraq, respublikada aspirantura vasitəsilə elmi-pedaqoji kadrlar hazırlanması getdikcə genişlənir və təkmilləşdirilirdi (3, s. 233).

20-ci illərdə kadr hazırlığı sahəsində balanan ənənə sonrakı illərdə davam etdirildi. Məsələn, 30-cu illərin əvvəllərində professor-müəllim heyətinin tərkibində elmi dərəcəli kadrların sayı artırdı. Belə ki, 1932-ci ildə institutun 180 nəfər professor-müəllim heyəti tərkibində 17 nəfər professor, 46 nəfər dosent var idi (2, s. 34). Amma yaşlı rus alimləri işdən getdikcə professorların sayı azalırdı. Məsələn, 1940-1941-ci tədris ilində institutdu 240 müəllimdən 8-i professor, 57-si dosent, 175 nəfəri baş müəllim, müəllim və assistent idi (4, s. 100).

Respubilkanın ali məktəblərində professor-müəllim heyətindən ibarət ixtisaslı kollektivlər yaranırdı. Onların səyləri tədirs prosesinin təkmilləşdirilməsinə, mütəxəssislərin hazırlıq keyfiyyətinin yüksəldilməsinə yönəldilirdi. Ali məktəblərə qəbul sahəsində, tədris vaxtının və tədris işinin təşkili sahəsində, möhkəm bir qayda yaranmış, bu iş artıq elmi cəhətdən əsaslandırılmış tədris planları və proqramları əsasında aparılmağa başlanmışdı. Həm də ali məktəbləri qurtaranlar üçün dövlət imtahanları sistemi və digər tədbirlər müəyyən edilmişdi. Ali məktəbin professor-müəllim heyəti çalışırdı ki, onun məzunları geniş və dərin biliklərə malik olmaqla yanaşı, həm də bu bilikləri əməli işdə təbiiq etməyi bacarsınlar (5, s. 234).

Elmi-pedaqoji kadrların ilkin dəstəsində Azərbaycan pedaqoqlarının ağsaqqalı prof. Əhməd Yusif oğlu Seyidov mühüm yer tutur. Ə.Seyidov 1892-ci ildə Qazax qəzasının Aslanbəyli kəndində anadan olmuşdur. Doğma kəndində təhsilini başa vurduqdan sonra o, 1911-ci ildə Zaqafqaziya (Qori) müəllimlər seminariyasına daxil olmuş, 1917-ci ildə həmin seminariyanı bitirmişdir. Pedaqoji fəaliyyətə kəndlərindəki evlərində ilk qız məktəbi açmaqla başlayan Əhməd Seyidov 1920-30-cu illərdə Qazax qəza xalq maarifi şöbəsində inspektor, Aslanbəyli, Musagöy və Kosalar kənd məktəblərində direktor, Lənkəran qəza xalq maarifi şöbəsinin müdiri, Azərbaycan Xalq Maarif Komissarlığında dəmir yolu məktəbləri üzrə inspektor vəzifələrində çalışmışdır.

Əhməd Seyidov 1930-cu ildə ADU-nun Şərq fakültəsini bitirdikdən sonra ömrünün sonuna qədər fasiləsiz olaraq Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunda assistent, dosent, professor, fakültə dekanı, kafedra müdiri, elmi işlər üzrə direktor müavini, direktor (rektor) vəzifələrində fəaliyyət göstərmişdir.

Əhməd Seyidovun "A.Bakıxanovun pedaqoji görüşləri" (1939) adlı na-mizədlik dissertasiyası pedaqoji fikrimizin tədqiqinə həsr olunmuş ilk əsərdir. Bu əsər 1940-cı ildə SSRİ Elmlər Akademiyasının Azərbaycan filialı tərəfindən keçirilən müsabiqədə mükafata layiq görülmüşdür. Ə.Seyidov 1947-ci ildə "XIX əsr Azərbaycan pedaqoji fikrinin əsas nümayəndələri" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmiş, həmin dissertasiyanın əsas hissəsini "Azərbaycanda pedaqoji fikrin inkişaf tarixindən" (Bakı, «Azərnəşr», 1958) adı altında nəşr etdirmişdir. Onun sonrakı tədqiqatlarında və "Azərbaycanda pedaqoji fikrin inkişaf tarixindən" adlı monoqrafiyasında isə M.Füzuli, F.Köçərli, M.Ə.Sabir, C.Məmmədquluzadə yaradıcılığı təhlil edilir.Prof. Ə.Seyidov 1977-ci ildə vəfat etmişdir.

Azərbaycanda 20-ci illərdə elmi-pedaqoji kadr hazırlığı sahəsində başlanan iş 30-cu illərdə davam etdirildi.İkinci Dünya müharibəsi zamanı milli elmi-pedaqoji kadr hazırlığı ADU-da cəmləşdirildi.

ƏDƏBİYYAT

1.Rzayev A.Q. Azərbaycanda ali pedaqoji təhsilin inkişafı tarixindən (1920-1930). Ped. elm. nam. dis., APİ, 1959, s.
2.Rzayev A.Q. Azərbaycanda sovet hakimiyyəti illərində ali pedaqoji təhsilin inkişafı tarixindən. Bakı: Azərnəşr, 1960, 72 s.
3.Rüstəmov F. Azərbaycanda pedaqoji elm: təşəkkülü, inkişafı və problemləri (1920-1991). Bakı: "Bakı Universiteti", 1998, 486 s.
4.Əlimirzəyev X.O. Təhsil, elm və səhiyyə 50 ildə. Bakı: Azərnəşr, 1970, 107
5.Sadıqov Ş.A., Əzimov N.S., Salahov M.N. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutu, 50 ildə. Bakı: APİ, 1972, 130 s.

BİZANS DEVLETİ'NDE İKONAKIRICILIK-İKONACILIK DÖNEMİ (711-813)

THE PERIOD OF ICONOCRACY-ICONISM IN THE BYZANTINE STATE (711-813)

Fatma İNCE SANCAKLI

İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü/Malatya/Türkiye

ORCİD: 0000-0003-4579-6703

Öz

İkon kelimesi, Grekçe kökenli bir kelimedir ve resim, tasvir manalarına gelmektedir. Bizans Devleti'nde bu tabir hem duvar hem de taşınabilir resimleri ifade etmek için kullanılmıştır. Roma İmparatorluğu'nda mahkemelerde alınan kararların geçerli olabilmesi için imparatorun da mutlaka mahkeme salonunda bulunması gerekmekteydi. Ancak, imparator her zaman mahkeme salonunda bulunamazdı. Bundan dolayı mahkeme salonlarına imparatorların portreleri asılırdı. İşte ikona anlayışının temellerinin de Roma İmparatorluğu'nda bu şekilde atıldığı tahmin edilmektedir. Bizans Devleti'nde ikonaklazma dönemi Herakleios sülalesi dönemiyle birlikte başlamıştır. Bu sülale döneminde Bizans Devleti'nde, Sasanilere ve Araplara karşı başarılar kazanmış, Grekçe devletin resmi dili haline getirilmiş, siyasi ve idari bir takım başarılar kazanılmıştır. Ancak bu sülalenin son imparatoru olan II. Justinianos (685-695; 705-711) dönemi ile birlikte her şey tersine dönmüştür. Bu dönem, Bizans Devleti'nin en sıkıntılı dönemlerinden birisidir. İşte onun dönemi ile birlikte başlayan bu karışıklıklar, Bizans Devleti'nde ikonakırıcılık ve ikonacılık dönemini de beraberinde getirmiştir. İkonoklazma döneminin en önemli isimlerinden birisi III. Leo'dur. Leo, Bizans tahtına geçtikten sonra iç düzeni sağlar sağlamaz, ikona meselesine eğilmiş ve ikonalar ile bir mücadeleye girişmiştir. Ona göre ikonalar, toplumun düşüncesini ve psikolojisini bozan bir putperestliktir. Aynı zamanda ikon yapımı mali bir külfeti de beraberinde getirmektedir ve bu da devletin ekonomisine zarar vermektedir. İkonalara karşı başlatılan bu mücadele V. Konstantinos ve IV. Leo dönemlerinde de devam etmiştir. IV. Leo'nun hayatını kaybetmesinden sonra oğlu VI. Konstantinos'un naibi sıfatıyla idareyi İrene ele almıştır. Onun zamanda III Leo dönemiyle birlikte başlayan ikonoklazma hareketine son verilmiş, ikon ibadeti serbest bırakılmıştır. Aynı zamanda İrene, ikon yandaşlarını da aziz mertebesine yükseltmiştir. Mikhail Rangabe'nin tahta geçmesi ile birlikte ikonoklastların sesleri tekrar yükselmeye başlamış ve V. Konstantinos da tekrar saygıyla anılmaya başlamıştır. Bu çalışmada Bizans Devleti'nde İkonakırıcılık ve İkonacılık dönemleri (711-813) değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: İkona, III. Leo, V. Konstantinos, IV. Leo, VI. Konstantinos, İrene.

ABSTRACT

The word icon is a word of Greek origin and means picture, description. In the Byzantine Empire, this term was used to express both wall and portable paintings. In order for the decisions taken in the courts in the Roman Empire to be valid, the emperor had to be in the courtroom. However, the emperor could not always be found in the courtroom. For this reason, portraits of emperors were hung in courtrooms. It is estimated that the foundations of the concept of icon were laid in this way in the Roman Empire. The period of iconoclasm in the Byzantine Empire began with the period of the Heraclius dynasty. During this dynasty period, the Byzantine Empire gained success against the Sassanids and Arabs, Greek was made the official language of the state, and some political and administrative successes were achieved. However, the last emperor of this dynasty, II. With the reign of Justinian (685-695; 705-711), everything turned upside down. This period is one of the most troubled periods of the Byzantine Empire. These confusions, which started with his period, brought with it the period of iconoclasticism and iconoclasm in the Byzantine State. One of the most important names of the iconoclasm period, III. It's Leo. As soon as Leo achieved the internal order

after coming to the throne of Byzantium, he focused on the icon issue and engaged in a struggle with the icons. According to him, icons are idolatry that corrupts the thought and psychology of the society. At the same time, icon making entails a financial burden, which in turn harms the state's economy. This struggle against the icons, V. Konstantinos and IV. It continued during the Leo periods as well. IV. After Leo's death, his son VI. Constantine, Irene took over the administration. In his time, the iconoclasm movement that started with the III Leo period was ended, and icon worship was released. At the same time, Irene elevated her icon followers to the rank of saints. With the accession of Mikhail Rangabe to the throne, the voices of the iconoclasts began to rise again and Konstantinos V began to be remembered with respect again. In this study, Iconocracy and Iconicism periods (711-813) in the Byzantine State will be evaluated.

Keywords: Icon, III. Leo, V. Konstantinos, IV. Leo, VI. Konstantinos, İrene.

GİRİŞ

Eikon kelimesi, Grekçe resim, tasvir anlamına gelmektedir. Fakat günümüzde ikon, ikona kelimesi daha çok farklı boyutlarda, taşınabilir ölçülerdeki ahşap, mozaik, mermer veya metal kabartma ve diğer teknikler ile yapılmış dini figür veya dini konulu resimleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Aslında Bizans Devleti'nde bu kelime hem duvar hem de taşınabilir resimleri içermektedir. (Spitzing, 1989, s.54; Podskolsky, Stichel, 1991, s.977-978).

Aslında ikona tabiri Hristiyanlık tarihinde oldukça uzun bir geçmişe sahiptir. Nitekim Papa I. Gregory (540-604), Hristiyanlara; *"...resimler okuma bilmeyenlere öğretebilir"* şeklinde tavsiyede bulunmuş ve bu şekilde ikonacılığın önü de açılmıştır. (Herrin, 2010, s.159).

İkonalar, çeşitli şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. İkonaların bir kısmının ebatları küçüktür, bazıları ise heykel ve anıt gibi büyük türlerdir. Ahşap, mermer, maden, fildişi gibi çeşitli levhalar üzerine yapılmış iki, üç, dört, altı veya yuvarlak şekillerde olabilen ikonalar, Tanrı'nın imajının bir yansıması olan kutsal objeler olarak değerlendirilmektedir. (Küçük, 2016, s.6).

Kutsal nitelikler atfedilen ikonalar, savaş zamanı çeşitli direk veya çerçevelere monte edilerek savaş alanlarına taşınabilmekte, bazıları ise çeşitli binaların iç dekorlarında fresk veya mozaik şeklinde yer almakta ve kalıcı nitelikte olabilmektedir.[1]

Semavi dinlerin temelinde olan Tanrı'ya has olan ibadettir. İkonalara yönelişini IV. yüzyılın önemli din adamlarından Vasilius yazdığı eserinde, ikonalar ile Roma İmparatorluğu'nda yaygın yapılan imparator portreleri kültü arasında bir ilişki kurarak açıklamıştır. Zira hem imparator portreleri hem de ikonalar bir prototipi temsil etmektedir. Roma İmparatorluğu'nda mahkemelerde alınan kararların geçerli sayılabilmesi için imparatorun bizzat mahkeme salonunda bulunması gerekmekteydi. Ancak imparator her zaman ve her salonda bulunamayacağı için bu duruma imparatorun portreleri ile çözüm bulunmuştur. Bu şekilde ikona anlayışının temeli de atılmıştır.[2]

Ortodoks ikonalar, tanımlayıcı ve didaktik ikonalar olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. İlk grupta bulunan ikonalar Katoliklerdeki ikona kavramı ve objeleri ikonografyasının işlev ve gelişimi ile benzer durumdadır. İkinci gruptakiler ise kendine has kurallar kapsamında değerlendirilen Ortodoks inanışının özünü aktaran ikonalardır. (Akkaya, 2000, s.10).

İKONOKLAZMA DÖNEMİ

Heraklios sülalesi dönemi, ikonoklazma döneminin hemen öncesine denk gelmektedir. Heraklios sülalesi döneminde, Sasanilere ve Araplara karşı başarılar kazanılmış, thema organizasyonu gerçekleştirilmiş, Grekçe devletin resmi dili haline getirilmiş ve köylüler kanunu ile bağımsız köylülerin, küçük arazi mülkiyetini devletin temel direği yapılarak siyasi ve idari bir takım başarılar kazanılmıştır. Ancak bu sülalenin son imparatoru olan II. Justinianos (685-695; 705-711) dönemi ile birlikte her şey tersine dönmüştür. Çünkü II.

[1] Etlik, 2019, s.3.
[2] Etlik, 2019, s.3-4.

Justinianos dönemi Doğu Roma İmparatorluğu'nun en karışık dönemlerinden birisi olmuştur. (Ostrogosky, 1959, s.1-21).

II. Justinianos, 685-695 ve 705-711 yılları arasında iki kez imparator olmuştur. İlk hükümdarlığı esnasında ülke birçok sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. II. Justinianos, köylülere bir takım imtiyazlar vermiş ancak bu durum Bizans aristokrasisinin hoşuna gitmemiştir. Aynı zamanda Balkanlardan getirilen çok sayıdaki Slav'ın Anadolu'ya, Hristiyan Arap olan Mardaitlerin Antalya ve Yunanistan'a, Kıbrıslıların Kyzikos ve çevresine zorunlu göç ve iskâna tabi tutulmaları da halkta imparatora karşı kızgınlık uyandırmıştır. Yine II. Justinianos'un, I Justinianos'tan (527-565), örnek alarak yaptırmış olduğu inşa faaliyetlerinin halka getirmiş olduğu mali külfet 695 yılında II. Justinianos'a karşı bir isyanın çıkmasına sebebiyet vermiştir. İsyan sonucunda II. Justinianos tahttan indirilmiş ve onun yerine Mavilerin desteklediği Hellas Strategosu Leontios imparator ilan edilmiştir. Bu isyan sonucunda II. Justinianos, burnu kesilmek suretiyle Kırım'a gönderilmiştir. (Charanis, 1959, s.23-44).

Bu isyan neticesinde Bizans Devleti oldukça büyük bir karışıklık dönemi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu karışıklık dönemi yirmi yıldan fazla sürecektir. Bu süreçte büyük toprak kayıplarına uğrayan devlet, Kuzey Afrika'yı da Araplara kaptırmıştır. Yine bu dönemde Bizans filosu da isyan etmiş ve Amiral Apsimar'ı imparator ilan etmişlerdir. (Kaegi, 1966, s.50).

Bu esnada II. Justinianos da bir yolunu bularak kaçmış ve Hazar Kağanı'na sığınmıştır. Hazar Kağanı onu oldukça iyi karşılamaktan başka onu kız kardeşi ile de evlendirmiştir. Ancak daha sonra Hazar sarayına gelen Apsimar Tiberios'un elçi heyeti, II. Justinianos'un iadesini istemiş, Hazar kağanı da bunu kabul etmiştir. Bunun üzerine II. Justinianos, buradan da kaçmış ve bu kez de Bulgar Hanı Tervel'e sığınmıştır. Ve Tervel'den aldığı yardım ile 705 tarihinde büyük bir Bulgar-Slav ordusu ile İstanbul'u kuşatmış ve şehre girerek ikinci kez imparatorluğu ele geçirmiştir. Tervel, İstanbul'un II. Justinianos tarafından ele geçirilmesinden sonra Kaesar ünvanını almıştır. Yine sürgün yıllarında imparator olan Leontios ve Apsimar Tiberios'u idam ettirmiştir. Ancak II. Justinianos'un bu ikinci saltanat dönemi de çok iyi geçmemiştir. Çünkü II. Justinianos, intikam peşinde koşmuş ve bütün enerjisini içteki düşmanları ile yaptığı mücadeleler ile tüketmiştir. Bu durumdan faydalanan Araplar, Ulukışla'yı kuşatmış, Kilikya'ya akınlar yapmış, hatta küçük bir Arap birliği Khrysopolis'e kadar ilerlemiştir. (Kalkınoğlu Köroğlu, 1994, s.8).

II. Justinianos, ilk yönetimi sırasında kendisine karşı olan Ravenna ve Khersones'e karşı cezalandırma seferleri yapmış ancak bu seferler Bizans halkı tarafından olumlu karşılanmamıştır. Ravennalıların çıkartmış olduğu isyan bastırılmış ama Khersoneslilerin çıkarttığı isyan Bizans ordu ve donanması tarafından da desteklenmiş ve bu isyan sonucunda İmparator II. Justinianos'un öldürülerek, yerine Ermeni Philippikos Bardanes (711-713) imparator olarak ilan edilmiştir. (Ostrogosky, 2006, s.131-134; Kalkınoğlu Köroğlu, 1994, s.8).

Monofizit eğilimi olan Philippikos Bardanes bunu açıkça dile getirmese de VI. Ekümenik Konsil'de mahkum edilmiş olan Monotelitlik inancını imparatorluk fermanı ile kilise için kabul edilen tek doktrin olarak ilan eder ve VI. Ekümenik Konsil'in kararlarını reddeder. Bunu ortaya koymak için Milion Kapısı'nda konsil hatırası için kazılmış bir kitabeyi yerinden söktürür ve Patrik Sergios'un bir resmini koyar. Bu tavır daha sonra ikonalarda imparatorların uygulamalarında görülür ve tasvirlerin, imparatorların kendi inanç ve eğilimlerini sergilemekte ve belirli mesajları iletmekte kullandığına işaret eder. (Ostrogosky, 2006, s.142).

Tasvirlerin bu denli güçlü bir aracı olmasının nedeni, imgelerin halka daha yakın ve ulaşılabilir olmasına ve okur-yazarlığı düşük bir toplumdaki hatırı sayılabilir gücüne bağlanabilir. Sonrasında Bardanes, Papalığa, görüşlerini bildiren bir mektup ile kendi resmini gönderdiğinde bu durum Papalık tarafından güçlü bir red ile karşılanır ve Papa, yeni imparatorun resmini kabul etmez, paralar üzerinde ismini bastırmaz ve kilisede imparatorun adına dua okutulmaz. Milion Kapısı'ndaki tasvirlerin kaldırılmasına Papa, Petrus Kilisesi'ne ve tüm VI. Ekümenik Konsillerin tasvirlerini koydurarak cevap verir. (Ostrogosky, 2006, s.143)

Bardanes, askeri bir isyan ile iki yıl sonra tahtından olduğunda yerine gelen II. Anastasios (713-715) Bardanes'in tüm Monotelitlik tedbirlerini geri çekerek ve konsil tasvirini yeniden Milion Kapısı'na astırarak, görevine başladı. Anastasios, yeni bir isyan ile tahttan inmeden önce Germenas'un Konstantinopolis Patrikliği'ne seçilmesini sağlar ve yerine imparatorlıuğa çok istekli görünmeyen III. Theodosios (715-717) geçer. (Herrin, 1997, s.15).

Kendi arzusu ile imparator olmayan III. Theodosios döneminde Anatolikon Theması'nın Strategosu Leo'dur (717-741). Leo, II. Justinianos'un hizmetinde bulunmuş, sonraki imparatorlar zamanında Kafkasya Bölgesi'ne uzun bir sefer yapmış, daha sonraki başarılarından dolayı Anatolikan Theması'nın Strategosluğu'na yükselmişti. Bu görevi, II. Anastasios tahttan indirilip, III. Theodosios'un imparator ilan edilmesine kadar sürmüştür. Daha sonra Armeniokon Themasının Strategosu Artavasdos'a kızı Anna'yı vererek, onunla ittifak kurmuş ve III. Theodosios'a karşı isyan etmiştir. Aslında bu isyan, Leo ve III. Theodosios arasında değil de Anatolikon Armeniokon ve Opsikon themaları arasındaki bir mücadeledir. Leo, imparatorun oğlunu, askerlerinin tümüyle birlikte esir ettikten sonra imparator ile bir anlaşma yapmış, imparator ve oğlunun can güvenliğini sağlayarak, onları Efes'e keşiş olarak göndermiştir. 25 Mart 717'de başkente giren Leo, Ayasofya'da imparatorluk tacını giymiştir. Böylece Bizans'ta taht kavgası bitmiş oluyordu. II. Justinianos'un saltanatı ile başlayan huzursuzluk ve anarşi dönemi 32 yıl sürmüştür. Bu süre zarfında Bizans tahtı yedi defa hükümet değişikliği görmüştür. III. Leo ile birlikte Bizans Devleti'nde sadece sağlam bir hükümet kurulmakla kalmamış, Suriye Sülalesi olarak adlandırılan III. Leo (717-741), V. Konstantin (741-775), IV. Leo (775-780) İrene (797-802) ve VI. Konstantin'in (776-796) imparator oldukları seksen beş yıl boyunca hüküm sürecek olan bir sülale Bizans tahtına geçmiş bulunuyordu. (Kalkınoğlu Köroğlu, 1994, s.9).

III. LEO DÖNEMİ (717-741)

Yeni imparatorun ilk yapması gereken iş hem içerideki huzuru sağlayarak imparatorluğun otoritesini kuvvetlendirmek hem de gittikçe yaklaşan Arap tehlikesine karşı devleti savunmaktı. Leo, bu amaçla hemen başkenti kuşatmaya hazırlanmıştır. 717 tarihinde, Mesleme, ordu ve donanma kuvveti ile İstanbul önlerine gelmişti. Arapların 717 tarihinde gerçekleştirdikleri bu hareket sadece bir işgal hareketi değildir. Bu hareket İstanbul'u ele geçirmek maksadı ile planlanmış bir harekettir. Mesleme idaresindeki 120.000 kişilik bir kuvvet ve 1800 parça gemiden oluşan muazzam bir donanma hem karadan hem de denizden İstanbul'u abluka altına almıştı. (Lee, 2004, s.31).

Bu savaşın kazananı Bizans Devleti olmuştur. Savaşın kazanılmasında özellikle Bizans Devleti'nin kullandığı Grek ateşi oldukça etkili olmuştur. Yine 717-718 kışının sert geçmesi, bundan dolayı Müslümanların büyük kitleler halinde hayatlarını kaybetmesi, Müslüman ordugâhında meydana gelen kıtlık ve Bulgarların da Bizans'a yardıma gelip, Müslüman ordusunu karadan kuşatması bu yenilginin sebepleri arasında sayılabilir. Arap kuşatması 718 tarihinde kaldırılmıştır. (Yıldız, 1982, s.29).

Leo, sadece bununla da yetinmemiş, ekonomik, askeri, hukuki ve dini alanlarda da çeşitli reformlar gerçekleştirmiştir. Halkın refahını sağlamak için arazi ve tarımı yeniden düzenlemiş ve toplumda sosyal güvenliği sağlamak için de yeni kanunname Ecloga'yı[3] neşretmiştir. Devletin hazinesini güçlendirmek için vergi nizamını yenilemiş, isyanların kaynağı olan thema strategoslarının gücünü kırarak, askeri alanda imparatorun otoritesini sağlamak, daha da önemlisi Araplara karşı savunma gücünü kuvvetlendirmek maksadı ile thema sistemine yeni düzenlemeler getirmiştir. Son olarak III. Leo'nun ele aldığı dini alandaki reform ise ikonalaşma hareketi olmuştur. (Demirkent, 1998, s.221).

Bizans'ın içte ve dışta yaşadığı sıkıntılı zamanlarda topluma iyice yerleşerek, olağanüstü güç ve mucizeler atfedilen dini tasvirleri adeta tapınılma objesi haline getiren ikon kültü, VII. yüzyıl sonu ve VIII. yüzyılın ilk yıllarına gelindiğinde, kilise hiyerarşik kontrolünden çıktığı gibi, toplumun sağlam düşüncesi ve psikolojisini bozan bir putperestlik halini almıştı. Ayrıca ikon yapımı ve ikon kültüne harcanan muazzam masraflar da Bizans ekonomisine zarar vermiştir. İnsanüstü güce sahip olduğuna inanılan ikonlar, imparator otoritesinin zayıflamasına bir sebep olmasının yanında çeşitli sosyal sorunlar da yaratmıştır. Bu durumda, Bizans toplumu ve dinin doğru inancı ve sağlam Hristiyan zihniyeti ile arındırılarak yenilenmesi gerekiyordu. İmparator III. Leo, bu dini-siyasi reformu, doğulu halk ve thema askerlerinin desteği ile gerçekleştirmiştir. (Herrin, 1997, s.184; Cormack, 1985, s.114-115).

III. Leo'nun ikona karşıtı olmasının sebebi, ikonaları sadece imparator otoritesinin zayıflamasının bir sebebi olarak görmesi ile izah edersek, konuyu eksik bir yaklaşımla ele almış oluruz. III. Leo'nun doğmuş ve

[3] Ecloga'nın yayınlanması aynı zamanda ikonakırıcılığın da başlangıcını teşkil eder. 726 tarihinde yayınlanan bu kitap, Grekçe olarak kaleme alınmıştır. Ecloga, adaleti, uygulama açısından kolaylaştırmak amacıyla kaleme alınmış ve bütünü ile Hristiyanlık ilkelerine uygun olarak oluşturulan ilk kanun kitabıdır. (Lee, 2004, s.32; Diekl, 2006, s.66).

büyümüş olduğu coğrafya da bu konuda üzerinde durulması gereken bir başka meseledir. Zira Leo, Kuzey Suriye'de doğmuştur (Maraş Bölgesi'nde). Ve bu bölge yüzyıllar boyunca Monofizitlerin barındığı sonra da Pavlikanların yerleştiği heretik mezheplerin bir merkeziydi. Burada doğup-büyümüş olan Leo'nun büyük ihtimalle bu bölgede hakim olan Monofizizimden etkilenerek, ikona karşıtı bir tavır benimsediği tahmin edilmektedir. (Jenkins, 1966, s.61).

Ayrıca doğu bölgesi genellikle Bizans Devleti ve kilisenin baskılarından kaçan heretik mezheplerin sığınak yeriydi. Bu nedenle doğu bölgesi, doğudaki düşmanlar açısından Bizans topraklarına girmelerini kolaylaştıran bir husus, buna mukabil imparatorluk için bir tehlike taşımaktaydı. Bu durumda imparatorun Araplara karşı doğu sınırındaki savunma gücünü artırmak için Monofizit doğulu halkı Bizans Devleti'ne bağlaması gerekiyordu. Dolayısıyla doğulu olan III. Leo, şahsen ikon karşıtı dini inancı ile ikonaklazma hareketine kalkışmıştır. Ve böylece siyasi açıdan da Bizans'tan uzaklaşan heretik mezhepleri bir arada tutmayı amaçlamıştır. (Jenkins, 1966, s.61).

O döneme ait kaynaklar incelendiğinde III. Leo'nun dini tasvirler ile mücadeleye girmesinin sebepleri arasında büyük doğal afetler ve Bizans'ın Araplara karşı savaşlarda sürekli yenilgiye uğraması gibi nedenler de gösterilir. III. Leo, Bizans'ın oldukça sıkıntılı bir süreç yaşamasına sebebiyet veren bu felaketlerin sebebi olarak ikonaları görmektedir. Bütün bu yaşananları Tanrı'nın Bizans halkına gönderdiği bir uyarı olarak yorumlayan III. Leo, putperestlik eylemini ortadan kaldırabilmek amacıyla ikonaklazma hareketini başlatmıştır. (Herrin, 2001, s.334; Holdon, 1990, s.88).

Leo'nun tasvirlere karşı başlatmış olduğu mücadelenin tarihi, çeşitli kaynaklarda farklı olarak karşımıza çıkmakla birlikte bu mücadelenin 726-730 yılları arasında başladığı tahmin edilmektedir. Bu anlamda Leo'nun hedefindeki ilk ikon Bizans Devleti'nin de en tanınmış sembolik tasviri olan Khalke Kapısı üzerindeki İsa tasviri olmuştur. Bu tasvir kaldırılmış ve onun yerine haç konulmuştur. Ancak bu ikonun kaldırılması, İstanbul halkının tepki vermesine sebep olmuştur. (Cormack, 1985, s.107).

Leo'nun tasvirler ile alakalı olarak yayınlamış olduğu fermana bakıldığında; *"...bütün tasvirler derhal imha edilmelidir. Eğer bu emre uymayan olursa, tutuklanıp, cezalandırılacaktır."* şeklinde bir ifadenin var olduğu görülür. Bu emirnamenin yayınlanması sırasında birçok tasvir taraftarının vücudu sakatlanmış, dövülmüş, sürgün edilmiş ve servetlerine el konulmuştur. Yine İstanbul'daki yüksek eğitim okulunda, eğitim veren hocaların tasvir taraftarı olması nedeniyle, bu okul, Leo'nun emri üzerine kapatılmıştır. Bir rivayete göre Leo, bu okulu kütüphane ve hocalar ile birlikte ateşe vermiştir. (Norwich, 2013, s.112).

V. KONSTANTİNOS DEVRİ (741-775)

V. Konstantinos, babası Leo'nun onu ortak taç giydirerek, açıkça halefi yapmasına karşın kayınbiraderi Artabasdos'a karşı iki yıl taht mücadelesi verdikten sonra tahta çıkabildi. Artabasdos, Konstantinos'a karşı ayaklanırken tasvir yanlılarının yandaşlığını yaparak büyük ölçüde taraftar toplamıştı. (Gero, 1977, s.73; Kaegi, 1966, S.53-54).

Konstantinos, siyasî ve askerî tedbirlerin ardından 751 yılında Konstantinopolis'in Anadolu sahilindeki Hiereia'da ve ardından Blokhernae Kilisesi'nde ekümenik olma iddiasında bir konsil topladı. Bu synoda katılan 338 ikonoklast rahip tarafından yedi aylık bir çalışmanın ardından Konstantinos'un görüşlerini yansıtan bir *"honos"* yayınlanır. İmparator, ihtiyaç duyduğu bu kararı temel alarak bu tarihten itibaren imparatorluğun her yerinde dinsel tasvirleri ortadan kaldırarak yerine daha dünyevi konular içeren tasvirler yaptırır. Kiliseler ve halka açık olan yerlere figüratif olmayan süslemeler, bitki ve hayvan motifleri, imparator tasvirleri, savaş, av, araba yarışı ve tiyatro sahnelerine ilişkin tasvirler yerleştirilir. Konsil'de alınan kararlardan birinin devlet görevlilerini kiliselerde gerçekleşecek olası soygun faaliyetlerine karşı uyarı olmasından o tarihe kadar bu tür olayların gerçekleşmiş olduğu anlaşılmaktadır. (Marth, 1978, s.51).

Theophanes'in Kroniği'nde, Konstantinos döneminde gerçekleştirilen bazı şiddet olaylarından bahsedilir. Bunlardan ilki Aziz Mamas Hipodromunda kırbaçlanarak öldürülen ve Blakhernoe'de rahip olan Andreas Kolybites'tir. Anlaşıldığı kadarıyla Andreas, Konstantinos için *"II. Julian ve II. Valens"* gibi ifadeler kullandığı ve aleyhinde konuştuğu için cezalandırılmıştır. Bunun dışında imparatora yönelik bir tür komplo teorisi içinde bulunan Auxentios Manastırı Rahibi Genç Stephanos, Konstantinos tarafından şahsına karşı kışkırtılan halk tarafından 767 yılında linç edilmiştir. Anastasios'tan sonra yerine geçen Patrik

Konstantinos'un da imparator aleyhinde söylemlerde bulunduğu için benzer şekilde cezalandırıldığı da belirtilmektedir. Nikephoros Kroniği'nde ikonlara ibadet ettikleri gerekçesi ile birçok kişinin ölüm veya sürgün gibi birçok cezalara çarptırıldıkları belirtilir. (Mango, 1990, s.156)

V. Konstantin yönetiminin bu mücadeleyi ne kadar sert yürüttüğü, imparatorun en hararetli yardımcılarından Throkosion theması strategosunun uygulama biçiminden de anlaşılmaktadır. Bu strategos, kendi yönettiği bölgede bulunan keşişleri ya keşişliği bırakıp evlenmek ya da gözleri kör edilerek Kıbrıs'a sürülmek şıklarından birisini seçmeye zorlamıştı. Fakat ikonoklast zorlama Bizans topraklarının her yerinde aynı şiddette olmadı. Özelikle başkent ve yakın çevresi Opsikion ve Throkesion themalarında etkili oldu. Bizans'ın diğer bölgelerinde yöneticilerin iradesine ve görüşlerine bağlı olarak etkinliği değişti. İkonoklazmaların şiddetli olduğu yerlerden kaçan keşişler daha güvenli bölgelere ve İtalya'ya kaçarak buralarda faaliyetlerini sürdürdüler. (Kalkınoğlu Köroğlu, 1994, s.20).

Bu dönemde V. Konstantin, 754 konsil kararlarını da aşıp, hatta bunlara tezat oluşturan sadece dinî resimlere ve kutsal röliklerine karşı mücadele ile yetinmeyip aziz kültünü ve Meryem'e ibadeti de yasakladı. Eğer V. Konstantin'in radikal sistemi onun ölümü ile iflas etmemiş olsaydı, Bizans Devleti'nin dinsel hayatında tam bir değişiklik olması önlenemezdi. V. Konstantin'in yönetimi sırasında zorla yürüttüğü ikonoklazm en korkunç ve en zalim devresini yaşamıştır. Ölümünden, hatta ikonoklazmın kapanmasından sonra ona karşı duyulan kin sürmüş, cesedi Kutsal Havariler Kilisesi'nden çıkartılmıştır. (Turner, 1990, s.425).

IV. LEO DÖNEMİ (775-780)

IV. Leo'nun kısa saltanatı süresi V. Konstantin zamanındaki ikonoklast hareketin en şiddetli safhasından İmparatoriçe İrene zamanındaki tasvirlere ibadetin yeniden canlandırılmasına bir geçiş devri teşkil etmiştir. Leo, V. Konstantin'in Hazar prensesinden olan oğlu olduğu için ona Hazarlı Leo da denilmiştir. Onun saltanat yılları babasının dönemine göre içte ve dışta sakin geçmiş, IV. Leo geleneğe uyarak ikonoklast fikri benimsemiş ve desteklemişti. Leo döneminde ikonophillere karşı yapılan tek cezalandırma, tasvirlere tapınan saray memurlarının kırbaçlatılması ve hapse attırılması olmuştur. Bu olay, V. Konstantin dönemindeki işkencelere nazaran oldukça hafif bir cezalandırma şeklidir. Onun saltanat yıllarında, Meryem kültüne karşı girişilen takibat durmuş, V. Konstantin'in keşişlere karşı olan düşmanlığından vazgeçilmiştir. İmparator din adamlarının piskoposluk makamlarına çıkmasında bile sakınca görmemiştir. IV. Leo'nun tasvirlere karşı ılımlı olması eşi Atinalı İrene'nin üzerindeki etkisinden kaynaklanıyor olmalıdır. V. Konstantin'in oğullarından Nikephoros ve Khristophoros babalarının sağlığında, kaesar, Niketas ve Anthimus nobilissimus, en küçük kardeş Eudokimos ise ağabeyi IV. Leo döneminde nobillissimus ünvanını almıştı. Buna rağmen imparator IV. Leo, ortak imparatorluğa ve veliahtlığa kendi küçük oğlu Konstantin'i getirmişti. (Kalkınoğlu Köroğlu, 1994, s.21-22).

İRENE DÖNEMİ (797-802)

750-755 yılları arasında Atina'da doğmuş olan İrene, Bizans İmparatorluğu'nun ilk kadın İmparatoriçesi olarak tarihe geçmiştir. Ayrıca Bizans tarihinde İmparator III. Leo'nun başlattığı I. İkonoklazma hareketine son vererek, ikon ibadetini serbest bırakmış ve daha sonra da ikon yandaşları tarafından azize mertebesine yüceltilmiştir. İrene ikon taraftarları ve keşişlerce bir azize olarak anıldıysa da devletin bir hükümdarı olarak pek parlak izler bıraktığı söylenemez. Bizans tarihinde ikonoklazma hareketini başlatan Isauria Hanedanı'nın son hükümdarı olan İrene imparator olarak başarısız siyaseti ve kabiliyetersizliği ile bir hanedanın sonunu getirmiştir. (Bury, 1912, s.802-867).

İrene, İmparator IV. Leo'nun ölümünün ardından oğlu VI. Konstantinos'un naibesi olarak gücü eline alır almaz ikonaları yeniden serbest bırakmak için hemen bir girişimde bulunmamıştır. Her şeyden önce ordu, özellikle de Konstantinopolis'te halen Leo ve Konstantinos'a bağlılıklarından ötürü tasvir karşıtı politikanın temel uygulayıcısı ve savunucusu durumunu sürdürmekteydi. IV. Leo'nun ölümünden 4 yıl sonra İrene, papaya mektup yazarak bir ekümenik konsil toplamasını talep eder. Henüz boş olan patriklik makamına devlet görevlilerinden Patrik Tarasios getirilir. Papa I. Hadrianus, Tarasios'un dinî bir görevli olmamasına rağmen patrik seçilmesine ancak ikonaları tekrar yerine getirmesi koşuluyla karşı çıkmayacağını belirtir ancak papalık ile Bizans arasında, İrene'nin mektubunda Konstantinopolis patriğini evrensel olarak

tanımlamış olmasından ötürü bir gerginlik yaşanır. Buna rağmen imparatorluk toprakları dışında oldukları için konsile katılamamış olan üç piskoposluk kilisesi temsilcilerinin atadığı iki keşiş ve eski ve yeni Roma kiliselerinin temsilcilerinin katılımı ile Basileus VI. Konstantinos ve naibesi İrene gözetiminde Havariyyun Kilisesi'nde konsil toplanır. Ancak ikonoklast gruplar hâlâ etkindir ve konsil askerlerin müdahaleleri sonucu yarıda kesilerek dağılmak zorunda kalır. (Öncü, 2010, s.37).

Ertesi yıl İrene, karşıt görüşleri ile bilinen askerlerin bir grubunu Sarazen tehlikesi nedeniyle şehir dışına çıkarıp, İznik'teki Kutsal Bilgelik Kilisesi'nde bir kez daha konsil toplar. Konsil hedefini ikonoklast synodu incelemek ve Roma ve Doğu Hristiyanları ile birliği yeniden sağlamak olarak tanımlar. Konsil oldukça politik davranarak, ikonoklastlardan pişman olanları çağırarak onları kiliseye kabul ederken, yandaşları güçlü olan önceki ikonoklast imparatorları da lanetlemiştir. (Marth, 1978, s.94).

VII. Ekümenik İznik Konsili'nin en önemli getirisi Batı Kilisesi ile olan bağı tekrar güçlendirmiş olması ve Khalkedon Konsili'nin tanımlamış olduğu Hristiyanlığın eski Yunan kültürü ile bağını tamamlamış olmasıdır. Enkarnasyonun en temel manifestosu olarak ikona ibadetinin yeniden serbest bırakılması doğuda yerleşik bir takım mezheplerin öğretilerinin kilise için kesin olarak reddedilmiş olmasını sağlamıştır. İznik Konsili'nden sonra devletin ve kilisenin başına gelen isimler, Patrik Tarasios, Patrik Nikephoros ve İmparator Nikephoros büyük bir titizlikle ikona karşıtlarına karşı ılımlı politikalarını sürdürmüşlerdir. Bu ılımlı politika Theodoros Studites gibi daha sert politika güdülmesi taraftarları için rahatsız edici olmuştur. Bu kriz, İmparator VI. Konstantinos'un annesinin evlendirmiş olduğu Maria'dan ayrılması ve İrene'nin hizmetçilerinden biriyle evlenmek istemesi ile daha da büyük sorunlara yol açmıştır. VI. Konstantinos'un ikonoklast tarafı yanına çekebileceğinden çekinen Tarasios tarafından hoşgörü ile yaklaşılan bu zina olayı Theodoros Studites ve diğer bazı keşişler tarafından büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Theodoros Studites devletin yanı sıra patriği de karşısına alarak Roma'ya başvurur. (Marth, 1978, s.152).

VI. Konstantinos, annesi İrene tarafından kör ettirilerek sürgüne gönderildikten sonra İrene, *"basilissa"* olur. Roma ile kurulan bağlar, Papa'nın, I. Karl'a kendi eli ile taç giydirmesi ile tekrar kopar ve böylece Roma İmparatorluğu o güne kadar sahip olduğu Hristiyanların tek temsilcisi olma sıfatını kaybetmiş olur. Çıkan bir isyanla saray memuru olan Nikephoros (802-811) başa geçer. (Marth, 1978, s.157

Nikephoros'un dönemi daha çok İrene'nin halkı memnun etmek için kısıtladığı vergileri yeniden toplatarak ekonomiyi düzeltmeye çalışmakla geçer. Ancak Nikephoros Bulgaristan'da savaşta ölünce, Patrik Nikephoros tarafından hazırlanan ve Ortodoskluğu kabul ettiğini belirten bildirgeyi imzalayan Mikhail Rangabe (811-813) tahta geçer. Mikhail, Nikephoros'un tersine manastır ile uzlaşır, onlara bol miktarlarda bağışlarda bulunur ve önceki dönemden beri süregelen VI. Konstantinos'un zina davasını kınayarak noktalar. Mikhail dönemindeki en önemli olay Bizans İmparatorluğu'nun I. Karl'ın imparatorluğunu tanıyarak kendisine Basileus Romanion ünvanını almasıdır. Ancak bu dönemde ikonoklastların sesleri yavaş yavaş yükselmeye başlar. V. Konstantinos saygıyla anılır, sürgündeki oğullarını geri getirmek için çaba gösterilir. Bir keşiş Meryem'in bir tasvirinin yüzünü tahrip eder ve bunun sonucunda dili kesilir. Rangabe'nin imparatorluğu Anatolikon strategosu Ermeni Leo'nun kurnazca bir entrika ile tahta geçmesi ile sona erer. (Marth, 1978, s.157; Gregory, 2005, s.194-198).

SONUÇ

İkona, Doğu Hıristiyan kiliselerini süsleyen sâbit veya taşınabilen ve kutsal olduğu kabul edilen tasvirlere verilen isimdir. İkona, Hıristiyanlıkta âyin düzeninin tamamlayıcı bir parçası olarak kabul edilir. İkona, ressamın şahsî görüşünü anlatan bir resim değil, kilisenin görüşünü dile getiren bir vâsıtadır. Hıristiyanlar, hazret-i Îsâ'yı Allahü Teâlâ'nın bir sözü (kelimesi) değil, aynı zamanda görüntüsü olarak kabul ederler. İkonayı ise, hazret-i Îsâ'nın görüntüsünün insan eli değmeden cisimleşmiş biçimi olarak kabul ederler. Annesinin ve azizlerin görüntüleri de tanrılaştığına inanılan bedene katılmıştır. Bu görüntülere gösterilen saygı, tanrıya gösterilen saygının ifadesidir.

Bizans Devleti'nde ikonalar, III. Leo dönemi ile birlikte bir yasaklanma süreci içerisine girmiştir. 730 tarihinde başlayan bu ikonakırıcılık, 842 yılına, İmparator Theofilos'un ölümüne kadar devam etmiştir. 842 senesinden sonra, İstanbul'da bir ruhban meclisi toplanmış ve bu mecliste ikonalara ibadet etmenin Hristiyanlığın iman esaslarından olduğu kabul edilmiştir. Özellikle Doğu Kiliseleri tarafından benimsenen ikonalar, ressam ve heykeltıraşlara da modellik etmiştir.

KAYNAKÇA

Akkaya, T. (2000). *Ortodoks İkonaları,* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
Bury, J.B. (1912). *A History of the Eastern Roman Empire From the Fall of Irene to the Accesion of Basil I AD,* Macmillian, London, s.802-867.
Charanis, P, "Ethnic Changes in the Byzantine Empire in the Seventh Century", *Dumbarton Oaks Papers,* 13, 1959, s. 23-44.
Cormack, Robin (1985). *Writing in Gold: Byzantine Society and Its Icons,* London.
Demirkent, Işın (1998). "Herakleios", *DİA,* C. XVII, İstanbul, s. 210-215.
Diekl, C. (2006). *Bizans İmparatorluğu Tarihi,* Çev. G. Bozkurt, İstanbul: İlgi Yayınları.
Etlik, Turgay (2019). *Bizanslılarda İkonakırıcılık,* Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
Gero, S. (1977). *Byzantine Iconoclasm During the Reign of Constantine V,* Lovain.
Gregory, Timothy E. (2005). *A History of Byzantium,* Blackwell Publishing.
Herrin, J.(2010). *Bizans,* İstanbul: İletişim Yayınları.
Herrin, Judith; (1997). *The Context of Iconoclast Reform,* ed. A.Bryer and J. Herrin, Iconoclasm: Papers Given at the Ninth Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Birmingham.
Holdon, J.F. (1990). *Byzantium in the Seventh Century ,* Camridge University Press.
Jenkins, Ramily (1966). *Byzantium the Imperial Centuries,* AD 610-1071, London.
Kaegi, W.E. (1966). "The Byzantine Armies and Iconoclasm", *Byzantino Slavica,* 27, s. 48-70.
Kalkınoğlu Köroğlu, Gülgün (1994). *Bizans Sanatı'nda İkonoklazma Dönemi,* İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
Küçük, M., A. (2016). "İkonografiden İnanca "İsa Mesih'in Dirilişi/Paskalya" Süreci", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 3(8), 230-274.
Lee, J. H. (2004). *Bizans Siyasi ve Sosyal Tarihinde Tasvir Kırıcılık (İkonoklazma) Hareketinin Başlangıç Dönemi,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Mango, Cyril 1990). *Nikephoros Patriarch of Constantinople Short History,* Washington DC: Dumbarton Oaks Papers.
Marth, E.J. (1978). *A History of the Iconoclastic Controversy*, New York.
Norwich, J., J. (2013). *Bizans,* İstanbul: Kabalcı Yayınevi
Ostrogosky, G. (2006). *Bizans Devleti Tarihi,* Çev. Fikret Işıltan, Ankara: TTK.
Ostrogosky, G; "The Byzantine Empire in the World of in the Seventh Century", *Dumbarton Oaks Papers,* 13, (1959), s.1-21.
Öncü, İdil (2010). *Bizans İmparatorluğu'nda İkonoklast Dönem (726- 843), Konstantinopolis ve Yakın Çevresindeki Etkileri,* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
Podskolsky, G; R. Stichel (1991). "Icons" *Oxford Dictionary of Byzantium II,* New York: Oxford Press, s. 977-978.
Spitzing, G. (1989). *Lexikon Byzantinisch-Christikon Symbole, Die Bilderwelt Griechenlands und Kleinasiens,* Munchen.
Turner, D. (1990). " The Politics of Despair: The Plaque of 746-747 and Iconoclasm in the Byzantine Empire", *The Annual of the British School at Athens,* 85, s. 419-434.
Yıldız, Hakkı Dursun (1992). "İstanbul'un Müslümanlar Tarafından Muhasaraları", *Lâle,* C. 1, s.1, s. 27-32.

THE EFFECT OF VILLAGE EXPENDITURE ON THE ENVIRONMENTAL RESILIENCE INDEX IN SOUTH LAMPUNG REGENCY IN 2019

Okto Ariyanto, Teguh Endaryanto, Maulana Mukhlis, Arif Sugiono, Bambang Utoyo Sutiyoso, Robi Cahyadi Kurniawan

1Master of Environmental Science, University of Lampung

2Master of Forestry, University of Lampung

3Master of Business Administration, University of Lampung

4Master in Agribusiness, University of Lampung

5Master of Government Science, University of Lampung

Jl. Prof. Dr. Soemantri Brojonegoro No.1 Bandar Lampung 35145

ABSTRACT

The purpose of this study was to see the magnitude of the influence of APBDesa spending (Village Administration Sector Spending, Village Development Sector Expenditures, Village Community Development Expenditures, Village Community Empowerment Expenditures, Expenditures for Disaster Management and Village Emergency Situations) affecting the achievement of the Environmental Resilience Index (IKL).) in South Lampung Regency in 2019. The data used are secondary data in the form of APBDesa expenditure data and IKL value per village in South Lampung Regency in 2019. The data used comes from the Ministry of Villages, PDTT for IDM data and Village Community Empowerment in South Lampung Regency for data Village Budget.

The results show that 1. The variables that have a significant effect on the Environmental Resilience Index are variables X2 (spending on village development) and X5 (expenditure on disaster management and village emergencies). Variables X1 (Shopping for Village Government Sector), X3 (Shopping for Village Community Development), X4 (Shopping for Village Community Empowerment) did not have a significant effect on the Environmental Resilience Index in South Lampung Regency. Simultaneously, spending on village administration, spending on village development, spending on village community development, spending on village community empowerment, spending on disaster management and village emergencies had a significant effect on the dependent variable of the Environmental Resilience Index in South Lampung Regency.

Keywords: Village Spending, Environmental Resilience.

MODERN TOURISM AND CRITICAL FACTORS FOR ITS DEVELOPMENT

Svitlana KOZHUSHKO

Dr. of Pedagogy, Professor, Alfred Nobel University, Dnipro, Ukraine, Department of International Tourism and Hotel & Restaurant Business

ORCID 0000-0002-6383-5182

Ruslan KLIUCHNYK

PhD Political Sciences, Associate professor, Alfred Nobel University, Dnipro, Ukraine,

Department of Global Economy

ABSTRACT

Tourism has long been and remains one of the most dynamic areas of economic development. It affects the development of social capital, contributes to raising the general level of culture of citizens, provides motivation to the development of other spheres of the economy, including transport, restaurant business, culture, education, etc. Being the "most active economic area", tourism is now the most vulnerable one.

Today there are several factors that have strong impact on world tourism development and most probably could be influential ones in the near future. The first factor is the threat of new waves of pandemic diseases - not only another and more virulent stamps of COVID-19, but also monkey smallpox, and other possible contagious diseases. The second one is the growth of international conflicts (including wars and social unrest in different parts of the world). Such countries as India, Israel, Georgia, China and others have territorial disputes, so there is a risk of escalation of conflicts with their neighbors. In Europe most countries are stable but the situation on the Balkan Peninsula (Serbia, Kosovo, Albania) can deteriorate at any moment. The war conflict in Ukraine should be considered separately as a part of its territory (including the tourist South of the country) is not under the control of the government and hostilities are ongoing. Third, climate changes. The number of floods, fires, and heatwaves is growing all over the world and the forecast is not optimistic.

Considering all saying above we find it reasonable to concentrate the attention of tourism leaders on the following measures: develop more elaborate and diversified tourism product to eliminate the collision of tourists with possible troubles and negative consequences of factors mentioned above; to guarantee maximum awareness of tourists on rout; to introduce in some cases the FIT (fully individual tourism) format; to strengthen the place of insurance in tourist package.

Keywords: tourism development, contagious diseases, war conflicts, climate changes

ECONOMIC ANALYSIS OF RICE PRODUCTION AMONG AGRICULTURAL CREDIT USERS AND NON-USERS IN ADP ZONE I, TARABA STATE

[1]Bashir, M.B; [2]Jerry, C.N; [3]Sabo, E.; [4]Nuhu, F. and [5]Luqman M.M

[1]National Agricultural Extension and Research Liaison Services, Ahmadu Bello University, Zaria, Kaduna State.

[2]United Bank for Africa PLC No. 25, Hammaruwa Way, Jalingo, Taraba State.

[3,4,5]Department of Agriculture Economics and Extension Taraba State University, Jalingo.

ABSTRACT

This study was carried out on economic analysis of rice production among agricultural credit users and non-users in ADP Zone I, Taraba State. Specifically the study described the socio-economic characteristics of respondents and determined the costs and returns of credit users and non-users on rice production in the study area.Structured questionnaire were used to collect primary data from Two Hundred and Thirteen (213) respondents that either used or do not used credit. The data were analysed using descriptive statistics and farm budgeting techniques. The result showed that majority(47.8% and 47.0%) credit usersand non-users were within the age bracket of 31 -40 years.Findings also showed that majority of the respondents representing 69.0% of credit users and 64.%credit non users were male; 68.1% and 59.0% were married.The result further showed that the gross income realized by credit users and non-users was ₦393,346.7 and ₦290,883.9 while the net farm income was ₦175,062.4 and ₦77,586.5 respectively. The return on naira invested of the credit users and non-users was ₦0.83 and ₦0.48 respectively. It is recommended that more attention should be given to the issue of provision and disbursement of agricultural loans and farmers should be encouraged to participate in cooperatives and associations within their community so as to have more access to credit.

Keyword: Economic Analysis, Agricultural Credit Users/Non-Users, Rice Farmers, ADP Zone I, Taraba State.

IMPACT OF POVERTY ON INDIA'S EFFORTS TOWARDS ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT WITH A FOCUS ON RURAL INDIA

Dr. Sumanta Bhattacharya

Research Scholar at MAKAUT, Public–Foreign-Defence Policy Analyst, C.E, CH.E, M.Tech, MA in Development Studies, LLB, MA in Security and Defence Law -NALSAR,DIA&D, DG&GS,PGDESD, MPI(oxford University)

ORCID ID: 0000-0003-2563-2787

ABSTRACT

The 17 SDGs are the vision for a better future and conserving mother nature, and sustainable development is the key to addressing the problems of climate change and environmental degradation. All of these problems—poverty, hunger, ecological imbalance, and health problems—are a result of climate change. With each passing day, poverty gets worse. The remaining causes of poverty include unfair resource allocation, gender inequality, a lack of education, and income disparity. 90% of the population in India lives below the poverty line, making it the second-poorest country in the world. Urban slums are growing as a result of the country's fast urban-rural migration. There are more than 6 lac villages in India, many of which lack access to basic essentials like three meals a day and water. Development in terms of eradicating poverty is concentrated on the urban sector, leaving the rural sector behind. Poverty and climate change are related. Farmers suicide has grown as a result of the extreme floods, droughts, cyclones, and deforestation that have caused soil erosion and land degradation. Unplanned growth, industrialization, and urbanization have an impact on society as a whole. In rural India, where there are no schools in every community and many people lack internet connection, 70% of the population lives. Poverty has increased in the area as a result of the food and water crises. In India, poverty has grown during the pandemic, and millions of people have lost their employment. Health care concerns have also worsened, as has hunger. More people have died from starvation in COVID 19 than from sickness. In order to build India's sustainability and achieve sustainability, it is crucial to alleviate poverty. We need to implement innovative rural development initiatives, build sustainable and smart communities using green technology, and give rural residents access to energy, jobs, schools, and healthcare. To ensure the safety and security of rural youth's livelihoods, we must declare unique employment projects and special education plans for rural kids. . To support rural development, we must introduce the "village model" and "rural model" and foster all essential cooperation. To fully utilize our policymaking initiatives and encourage the development of the rural sector, we must establish a "global rural company." Developmental infrastructure for healthcare facilities, productivity resource development, and resource development to support rural market development and rural community engagement are all necessary for greater national progress.

Keywords: Sustainable Development, infrastructure, poverty, climate change, rural development, green technology

INTRODUCTION

The main issue facing many nations today is poverty, particularly the underdeveloped and developing nations of Asia, Africa, and Latin America. Population growth, unequal distribution of resources, and poverty are all related. The rate of deforestation, exploitation of natural resources, unplanned development, poor infrastructure development in rural areas, rapid urbanization, and industrialization have all been accelerated by climate change. Unplanned expansion has increased water shortages, while inadequate rural development has led to food shortages and significant food waste in India's cities.

Because more women were contributing to economic progress, the poverty rate had decreased over time. 2015 saw a 10% increase. Despite the fact that the COVID 19 epidemic boosted the poverty rate to a billion [1], the rate rose after 1990 to this level, when 9.8% of the world's population—or roughly 700 million people—live below the poverty line. When a person earns less than $1.90 per day, they are considered to be living below the poverty line. As of 2019 in the US, 34 million people live below the poverty line, and the situation has gotten worse because of the epidemic [2]. If we are successful in ending poverty, sustainable development will be possible. The 17 goals can be accomplished by making the elimination of poverty the main priority. The demand on the nations that are taking in refugees is rising as a result of forced migration, war, and higher levels of poverty around the world. Some examples of how war is escalating poverty around the world are the wars in Syria, Afghanistan, and Russia and Ukraine. The world food crisis is a factor in conflict and war.

One of the main reasons for the increase in poverty and the split of nations into developed, underdeveloped, and developing countries is colonialism. The third world has always suffered; they have served as dumps for waste; FDI is also carried out there; large industries are erected there, contributing to an increase in pollution; and whenever there is a war anywhere in the world, refugees flee to the third world. India, which is home to one third of the world's population, has been the world's largest provider of refugees (living below poverty line). The justice for economic progress has not been improved by the world trade organization. We are still suffering from the effects of colonialism; while Western nations have advanced, South Asian nations like India, Pakistan, Bangladesh, Sri Lanka, and Afghanistan are struggling.

POVERTY IN INDIA

The golden bird is no longer beautiful. Before the Mughals and the British invaded, India was one of the richest nations in the world. As a result, India is still one of the poorest nations in the world today. Even after 75 years of independence, India has not been able to completely eradicate poverty from its society. We are now in the twenty-first century. When we hear about India today, we learn that it has the second-largest population in the world, is the world's largest producer of the majority of agricultural products, including cotton, bananas, oil seeds, wheat, rice, sugarcane, fruits and vegetables, mangoes, and is also the world's largest producer and exporter of milk. The Indian society has been working on modernizing agriculture for many years, and it is the nation's primary industry. Due to its tropical climate, India is the world's largest producer of solar energy, receiving more than 300 days of sunshine annually. It also has a large number of schools and colleges spread throughout the nation, as well as amazing cultural exchange programmes that attract visitors from all over the world to learn about Indian culture and its history. India is developing toward a digital economy, and Prime Minister Narendra Modi's Digital India and Made in India initiatives seek to enhance digital power and the economic dependence of India on homegrown goods. India is home to 1.3 billion people, 90% of whom are below the poverty line and lack access to basic necessities like water, shelter, and three meals a day. Farmers and students commit themselves on a daily basis, and the educated population of today is jobless. India boasts the world's cheapest healthcare system, yet the majority of patients pass away because they are unable to pay the hospital's costs. India also has the second-largest smartphone market, the second-largest telecom business, the second-largest producer of fish, and a host of other products. If India is so wealthy and produces so much, why is it yet so impoverished? People die every day because they lack access to food and water, and India currently has the worst food and water shortages in the world. India is a member of every international organization, yet due to its extreme poverty, it lacks the basic medical resources to care for its own citizens.

Poverty in India is based on the geographic, economic, personal, biological and social factors especially in rural India [3]. In the hilly regions and rural region where we experienced more natural calamities and in areas where there is prolonged droughts and floods the agriculture sector is affected, the commercial business is also affected, these are mainly in the small town and region where there is lack of infrastructure development. The economic factor is depended on the agriculture, farmers practice primitive methods of farming which doesn’t provide much outcome in the era of climate change, we require modern techniques, today farmers don’t have land fit for cultivation left, lack of access to market m, skill development adds to the problem. Biological factors include increase in population, big families and limited access to resources [3]. Personal reasons include health issues, education, lack of nutrition in the body.

India has the third largest slum in the world, in Mumbai 52 % of the people live in the slums region, in Delhi there are lacs of people living in the slums region with no access to electricity, sanitation, drinking water , nutrition food , health care facilities , in one room 10 people are living , clogged drainage , less street lights and the areas produces an odour smell. High cost of living in the urban region and rapid rural – urban migration in search of better living has increased the number of slums, rising population is another major reason for the rise in poverty, a person give birth to 5 to 6 children's and are unable to feed them. Poverty has also given rise to child labour and child exploitation in the society. 30 % of the population live in the urban region whereas 70 % are living in rural India, every one in four person is a farmer in India.

The government has introduced a number of schemes to provide employment, food and security, empower the women, provide farmers with vocational training, opening schools, health care facilities, new techniques and machines for farming, introducing technology in the rural region. Promoting the rights of girl child, loan for women entrepreneurs in the villages.

Green technology has helped in the construction of smart villages, we have pacca houses, solar panels have been installed in the every household to provide access to electricity , opening schools and providing smart health care system , green technology has provided them access to fresh drinking water , people don't need to travel to the urban region in search of jobs , with smart villages we have smart farming system which is leading to productivity in the agriculture sector , 4G has reached the villages , however we just have 3 to 4 smart villages in India , out of 6 lacs villages . Sustainable rural development through community based farming, promoting horticulture and floriculture which provides maximum income and productivity to the people. Kitchen gardens have been started by the women to add to the rural economy. [9].

India has a total population of 1.3 billion, with 900 million of them individuals residing in rural areas. Despite the fact that the government's assistance has greatly lowered the poverty rate, natural calamities, a heavy reliance on agriculture, and high birth rates have all contributed to the ongoing poverty in rural India, which affects some 300 million people.

In India, farming is primarily reliant on the monsoons, which bring rain and irrigate the land. As a result, extreme weather, cyclones, water scarcity, and droughts all have a significant impact on agriculture and have the potential to harm crops.[4].

In rural India, social factors are a significant contributor to poverty in addition to environmental reasons. Many residents of remote areas are physically incapable of working. Additionally, people may experience issues like alcoholism or drug addiction. Poor educational systems, restricted access to healthcare, inadequate or nonexistent sex education, and a lack of birth control options are further variables that contribute to the poverty rate.

The practice of child marriage is one of the major social problems associated with poverty in rural India. Since 1978, men and women in India must be 21 and 18 respectively to be married. In spite of this, India accounts for nearly a third of all child weddings worldwide, and more than 230 million Indian girls get married before they become 18 years old. One-fifth of Indian girls in rural areas are married before turning 16 and have their first kid before turning 18. Indian women's physical and mental health are profoundly impacted by child marriages, and younger women are less likely to have access to educational opportunities as a result. The need for food and energy also rises as a result of an expanding population

Figure 1 : Shows reasons for poverty in rural India

Lack of education and gender inequality also adds to the rise in poverty in India .Language and lack of infrastructure has been the made hurdles for the lack of education in the Indian- subcontinent . If we count the number, the average is that there are 422 million people who speak in Hindi, 183 million speak Bengali, 71 million speak in Marathi, 51 million speak in Urdu, 46 million speak in Gujarati, Tamil 75 million and Telugu 75 million, so why do people all of a sudden start learning English as a language when all of the government and high profile jobs in India require it? In India, only 30% of the population speaks in English, while 80% speak in different languages like Hindi, The majority of people who live in urban areas are unable to afford the cost of attending private schools, which is why only a small percentage of the population is able to speak in those languages. On the other hand, there are no private schools in rural areas, which is another reason why only a small percentage of the population is able to speak in those languages. The division between private and public schools is referred to as the public school system. The fact is that government schools teach in the language of the state, while private schools teach in English . Earlier in India farmers and artisans where the most educated people , Sanskrit was the language for communication.

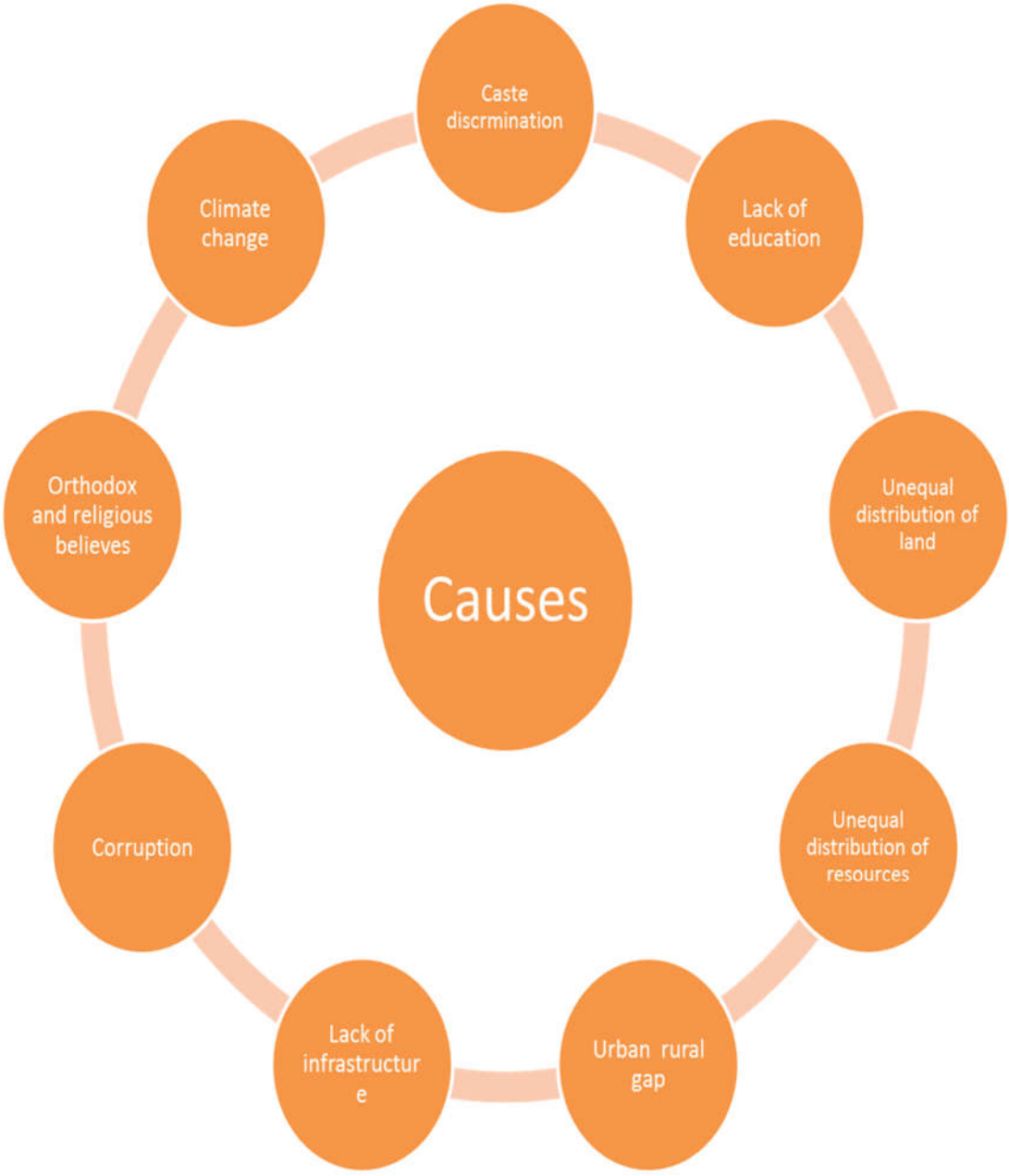

Figure 2 : Shows the causes of poverty in India .

Colonialism has contributed to the rise of poverty in India , import and export of agriculture productivity doesn't provide much benefit to India .

Agriculture land has been destroyed due to the partition of the country , After Independence green revolution provided benefits to only few states like Uttar Pradesh , Punjab and Haryana due to the land quality and a good irrigation facilities . Kerala who later brough in land reforms has eliminate poverty from the rural region .After colonialism , India didn't bring in land reforms like other countries of that time which includes Japan , Singapore and South Korea .

3 % of the people control 60 % of the wealth in India , corruption , rapid urbanization and industrialization is taking away the lives and benefits of the poor people . Unequal distribution of land and resources is giving rise to poverty in India , the schemes have not reached the target audience . Law has failed in front of religious and orthodox believes for the rural society . Due to land of education , farmers and women are exploited by the middle men . Rural development is a key to eliminate poverty from the Indian subcontinent .

New schemes and innovation for development

Food, clothing, housing, basic literacy, decent health care, and the security of life and property are the basic necessities of life that must be prioritized, thus we must adopt many legislative amendments to fill in the gaps.. To make rural sectors advance, smart, and generate efficiency with regard to this concern sector, we need to connect them digitally.. Rural development sustainability is correlated with the socioeconomic viability of our country and will result in the eradication of poverty.. Providing rural residents, especially women and young people, with the tools they need to manage their own socio-economic and environmental goals, including through utilizing organizations like local corporations and rural agro-industry. At the national and rural levels, we must encourage rural pro-poor planning and special rural budgets.

In order to improve rural livelihoods and inspire creative activities, we must address basic needs and increase provisions. Through legislative framework, we need to build rural capital support and social resilience.

In order to encourage sustainable development in the rural sector, we must combine contemporary technologies with traditional and indigenous knowledge.

We must help indigenous people and small-scale farmers by achieving equitable land tenure support through sound legal frameworks.. In order to sustain biodiversity and manage natural resources to meet the challenges of the SDGs, we must ensure and protect traditional and agricultural knowledge. To increase safety and security in the rural sector, we need to build a natural disaster management unit.

Vulnerable groups, women, young people, and other rural populations need to be encouraged to actively participate in the development of local and national planning for rural development. To successfully execute "Be local, think global," we must offer rural communities training and capacity-building programmes.. In order to properly support the rural sector financially, special rural banking loans must be developed. To encourage farmers and their community to continue engaging with and contributing to the rural economy, we need to develop the coveted Natural Farmer Award and the Farming Excellent Certificate. In order to promote social and economic development in the rural sector, we must offer unique rural insurance that will cover land, water security, and farming knowledge.

We must implement rural tender to motivate businesses, cooperatives, enterprises, and people to actively participate in rural economics. To ensure the safety and security of rural youth's livelihoods, we need to announce unique job projects and special education plans for rural students. To boost rural development, we must introduce the "village model" and the "rural model" and encourage all essential cooperation. In order to affect social change, we must promote our "country legacy" and transform Indigenous economic prosperity. Promote agroforestry in the rural region which will contribute to the twin development of biodiversity and reduce climate change impact.

CONCLUSION

For the socioeconomic well-being of the populace and the national growth as a whole, rural development is crucial. The green revolution can be regarded as the first step to eradicate poverty and bring stability to the employment sector, which was followed by many initiatives by the government to improve the condition of rural India and make it more prosperous. India is an agricultural country, with the largest and second largest producers of many crops and goods, and one of the biggest exporters of milk, rice, and wheat. We need to increase public and private participation in growth and development, develop unique rural banking and farmer insurance programmes, promote mobile health care facilities and rural health camps, develop a unique education plan for rural students in order to achieve universal education in India, and come up with a number of other initiatives in order to improve our rural way of life.

REFERENCE

1.End poverty in all its form everywhere -sustainable development goals . UN
2.Global Poverty: Facts , FAQs and how to help , World vision.
3. Kaur R ; 2013; November ; Causes of rural poverty and anti poverty schemes in India. MyIndia .
4.Poverty in Rural India : Causes and measures : The Borgen Project .
5.Poverty rate in India statistics 2022 | poorest state in India. Global statistics .
6.Sinha A; 2022; May ; This is how poverty in rural India came down , The Indian Express.
7. Indivjal Dhasmana ; 2021 ; December; Poverty ratio 32.75% in rural areas against 8.81 % in urban ; Niti Aayog .
8.Poverty Eradication – UN , Department of Economic and Social Affairs .
9. Lucia Naldi, Pia Nilsson, Hans Westlund, Sofia Wixe. August, What is smart rural development, Journal of Rural Studies, 2015

IMPACT OF MICROFINANCE BANKS' SERVICES ON WOMEN ENTREPRENEURS IN ILORINMETROPOLIS

Olusegun Opeyemi Oni[1] (Ph.D), Milicent Agyeru Onkpe[1]and Yakubu Salihu[2]

[1]Department of Agricultural Development Management, Agricultural and Rural Management Training Institute (ARMTI), Ilorin, Kwara, Nigeria

[2]Department of Rural Development and Gender Issues, Agricultural and Rural Management Training Institute (ARMTI), Ilorin, Kwara, Nigeria.

ABSTRACT

The entrepreneurship space in Nigeria has remain a traditionally male-dominated territory which has made women entrepreneurs in Nigerian to operate in an unfavourable business environment, characterized by various challenges such as low access and high cost of finance among others. However, in line with the 2005 microfinance policy, microfinance banks' are setup with the aim of proffering solutions to these problems. Therefore, this study examines the impact of microfinance banks' services on women entrepreneurs in Ilorin metropolis. The study adopted survey research design to enhance a comprehensive understanding of the research entity through a structured questionnaire. A sample size of 384 women entrepreneurs was adopted from an infinite population and a stratified sampling technique was adopted to group women entrepreneurs into three (3) categories namely those located in Ilorin East, Ilorin west and Ilorin South LGAs, which make up the entire Ilorin metropolis.The reliability of the research instruments, were tested using the Cronbach's Alpha measure of internal consistency. Both the descriptive and inferential approaches to data analysis were employed in this study. Specifically, estimation of the parameters of the model was done using Principal Component Analysis (PCA) and Ordinary Least Squares (OLS) approach. The study revealed that loans and advances, savings, and training programmes have positive and significant impact on the performance of women entrepreneurs with coefficient of 0.416854, 0.01955, and 0.0413056 respectively, and p-value of 0.000, 0.024, and 0.000 respectively. On the other hand, advisory services of MFBs in Ilorin Metropolis has a negative but insignificant effect on the performance of women entrepreneurs with a coefficient of -0.00024, with a p-value of 0.747. The study concluded that MFBs services are essential to the growth of business enterprises of women entrepreneur in Ilorin Metropolis as a result of responses regarding training, savings and loans and advances from MFBs to their clients. The studytherefore, recommended among others that Central Bank of Nigeria (CBN) should put in place measures to monitor how credit facilities are being channeled to the women entrepreneurs in the study area. Also, MFBs should continuously train their female clients on financial literacy and loan business management so as to ensure that loans disbursed to them are not misappropriated or diverted.

Keywords: Women Entrepreneurs, MFBs, Principal Component Analysis (PCA) and Ordinary Least Squares (OLS)

1.0 Introduction

Women entrepreneur involvement in business is advancing throughout the world. In 2017, 163 million women were starting businesses across 74 economies worldwide, while 111 million were running established businesses (Global Entrepreneurship Monitor, 2019). Women enter into a business not just for earning money, survival and advanced living standards but also to develop their careers and establish their rights into the society and the nation. It has been observed that women confront obstacles not only in starting their venture but also in running it (Parvin et al., 2012). Some studies found that though women entrepreneurs are satisfied with their enterprise, they still encounter difficulties resulting from non-availability of different supportive services, access to finance, society and family (Hammawa et al., 2011).

Over the past few decades, the focus of development policy initiatives, especially policies aiming at reducing poverty has undergone significant changes. The initial shift led by the World Bank, started in the 90s and poverty alleviation strategies started to gradually move from "poverty lending approach" towards a "financial systems" approach. Consequently, emphasis was placed on the development of the financial sector as a whole and this was a clear reflection of "getting institutions right" approach based on the Post-Washington consensus (Gore, 2001; World Bank, 2001; Robinson, 2001). However, during the post-2000 era, many donors, especially those who have been active in the microfinance sector, though embraced the financial sector development approach, did not accept a complete abandonment of the poverty focus.

In the Nigeria context, the concern for poverty reduction is still ongoing and as such the perceived role of SMEs cannot be overemphasized. In fact, entrepreneurship in the form of small and medium-scale enterprises has become the tradition in Nigeria and most developing countries as a way to improve the standard of living of the poor and disadvantaged populace. Couple with the unemployment profile of the country, many individuals at the bottom ladder of income level, men and women inclusive, now resort to establishing their own business to earn a living and contribute their quota to social and economic development. These small businesses have been argued by many studies to contribute immensely to the growth of economic activities as the vast majority of business enterprises fall within the scope of small and medium-scale (Ademola & Adegoke, 2017).

The importance of women-owned enterprises is equivalent to those of the men-owned businesses, as data showed that 49.3% of the total population of Nigeria is female (Diaka & Asenge, 2019). As such any factor that can contribute to an improved performance of women-owned businesses should be identified and treated with utmost seriousness.In Nigeria the sector is undoubtedly recognized by the government, private individuals and developmental experts as the main engine room for any nation's growth and development (Nnana, 2018). However, the contribution is far below the level achieved by countries like India, Malaysia, Indonesia and the United State of America (Aremu& Adeyemi, 2011). This low contribution of SMEs to the development of the Nigeria economy has been attributed to lack of access to credit from the formal financial institutions such as commercial banks for funds because they generally lack the requirements which inadvertently hinders their performance.

Women entrepreneurs face different issues depending on the stage of their present life cycle, region, legislation and industry. One thing however stands out, that the entrepreneurship space in Nigeria remains a traditionally male-dominated territory. Nigerian women entrepreneurs operate in an unfavourable business environment, characterized by various challenges ranging from infrastructural deficiency, low access and high cost of finance, weak institutions and many barriers to formal economic participation (Eniola, 2018). Despite the crucial role of women entrepreneurs in the economic development of their families and countries, it is however discovered that women entrepreneurs have low business performance when compared to their male counterparts (Akanji, 2006).

The low level of performance is further accentuated by gender-related discriminations occasioned by socio-cultural factors which pose a hindrance to their entrepreneurial activities. With the major challenge being the suitable finance problem and lack of other supportive services and the potentials of microfinance banks' services to proffer solutions to these problems, there is growing need to investigate if microfinance banks services have any impact on the performance of women entrepreneurs.Considerable research has been undertaken on impact of microfinance banks' services (mostly financial services) on the performance of small and medium-scale enterprises, mostly owned by men (Banerjee & Newman, 1993; De Soto, 2000), but research on the role of microfinance banks on the performance of women entrepreneurs has been limited, especially for Nigeria.

The main objective of this study is toexamine the impact of microfinance banks' services on women entrepreneurs in Ilorin metropolis The specific objectives are to: evaluate the impact of microfinance banks' loan and advances on the performance of women entrepreneurs in Ilorin metropolis;examine the impact of microfinance banks' savings and deposit services on the performance of women entrepreneurs in Ilorin metropolis; assess the impact of microfinance banks' training programmes on the performance of women entrepreneurs in Ilorin metropolis; andinvestigate the impact of microfinance banks advisory services on the performance of women entrepreneurs in Ilorin metropolis.

The significance of this study is to provide relevant foundations upon which the supply-side actors render their services and which of their services are treated with ultimate importance. Also, the study will serve as enlightenment to the demand-side actors on the importance of non-financial services and their complementary role to the financial services. The significance of this study to empirical literature surrounds its capability of extending the frontier of knowledge regarding how microfinance banks' services affect the performance of women entrepreneurs in Nigeria.

2.0 Empirical Review

This section discusses the empirical review of literature. Particularly, the review is based on empirical works related to the impact of microfinance banks' services on the performance of women entrepreneurs and generally, small and medium-scale enterprises. Since the concept of microfinance is majorly understood in the developing world context, the review starts with the study conducted for developing countries outside Africa, to studies conducted for African countries, then to studies conducted in Nigeria.

Khaleque (2018) examined how access to finance matters for the performance of women entrepreneurs in Bangladesh. The descriptive as well as econometric tools and techniques were used. The study concluded that relaxing credit constraints improves business performance of women entrepreneurs. This study was also conducted examine access to credit in a broad sense and not credit from microfinance banks. It also did not consider other non-financial services which might matter for the performance of women entrepreneurs. The study recommends that microfinance bank should remove credit constraint completely and strengthen their repayment plan so that women entrepreneurs can access their credit facilities without stress.

Gnawali (2018) investigated the economic empowerment of women through functions of microfinance institutions using primary data from self-administered questionnaires to the respondents. After analysing the data using appropriate statistical tools and percentage analysis, it was established that MFIs plays a positive roles in them by increasing their wellbeing, access to and control their resources, eradicating illiteracy among women, taking parts in economic decisions which has boosted their self-esteem. The study, was discovered to have some limitations which are: the use of only primary data, it only investigated NRD listed class D MFIs, the sample size and time period for the study was limited; and the statistical tools employed was not an advanced one. The study recommends that the future research should employ both primary and secondary data and as well focus on microfinance bank instead of microfinance in general.

Makorere (2014) examined the role of microfinance in promoting small and medium enterprises in Tanzania. Primary data was collected through random sampling and snow ball sampling techniques using structured questionnaire. It was discovered that adequate microfinance access has led to increase on business profits, labour employment, outlets and sales volume. Also, enterprises that benefited from tax exemption, business training, fair interest rate, enough grace period and infrastructures performed better than those that did not. It was further shown that problems facing enterprise are not only capital size related but macro-economic institutional constraints. Similarly, Fwamba, Matete, Nasimiyu and Sungwacha (2015) examined the effects of Microfinance on economic empowerment of Women Entrepreneurs in developing economies. Descriptive research design was used to assess the extent to which Women economic empowerment co-relates with Microfinance Institutions services. The findings of the study revealed that MFIs have positive effect on economic empowerment needs of women Entrepreneurs.

Dikki, Muhammad and Dogarawa (2014) evaluated the impact of non-financial services of MFBs on the performance of women micro entrepreneurs in Kaduna state, Nigeria. With the use of cross-sectional survey design, the study collected and utilized primary quantitative data by use of structured questionnaires and analyzed by the use of ordered logit regression analysis. The study found training and network meetings to be the only non-financial services of MFBs that significantly influenced the performance of the women entrepreneurs. It was therefore concluded that the non-financial services offered by the MFBs have not impacted on the performance of the women traders, except in the aspect of training and network meetings. This study fits well into the subject matter. However, by focusing only on non-financial services and ignoring the financial services might introduce omission variable bias in the estimated results, which has serious consequence for the findings of the study.

Ojo (2016) carried out a research work on the impact of microfinance on entrepreneurial development.The study revealed that there is a significant difference in the number of entrepreneurs who used microfinance institutions and those who do not. It also found that there is a significant effect of microfinance institutions activities in predicting entrepreneurial productivity and that there is no significant effect of microfinance institution activities in predicting entrepreneurial development. The study therefore concludes that microfinance banks positively affect entrepreneurial development in Nigeria. Even though this study specifically focused on microfinance banks, it is not explicit in the services of microfinance banks. Moreover, it merely captured the membership of the entrepreneurs in microfinance banks' activities. Furthermore, the study was not specifically looking at the impact of microfinance banks' services on the performance of women entrepreneurs.

Muogbo and Obamuyi (2018) examined the impact of microfinance bank on entrepreneurship development in Anambra State. The descriptive research design was adopted for the study. They also revealed that there are problems that militate against the effective financing of entrepreneurial businesses in Anambra State. Similar to the study of Ojo (2009), the study is not explicit in the services of microfinance banks and merely captured the membership of the entrepreneurs in microfinance banks' activities. Furthermore, the study was not specifically looking at the impact of microfinance banks' services on the performance of women entrepreneurs.The study recommends that SMEs should be made to be aware that MFBs are not platform to share the national cake and thus ensure that loan obtained is repaid to time

Hammawa, Hashim, Bappi and Singh (2018) assessed the role of microfinance resources on women microenterprise performance in the Adamawa State of Nigeria in order to enable the Nigerian government determine what area to focus in redesigning enterprise development programs, and what strategies to develop in enhancing the ability of women entrepreneurs to benefit from their microfinance resources and improve women involvement in microenterprises activities and performance. Also, the mediating role of training on the relationship between financial resources and women microenterprises performance was examined. The study employed a cross-sectional survey design, with simple random sampling to collect data. The result indicated a significant positive relationship between women microenterprises performance and savings. This study is however, focused on the informal microfinance institutions and ignored the formal microfinance banks, which is less difficult for policy focus.

Diaka and Asenge (2019) examined the effect of microfinance banks on the performance of women-owned enterprises in Benue State, Nigeria. The study focused on women entrepreneurs who are clients of selected microfinance banks in Makurdi Metropolis, Benue State. A survey design was adopted for the study and questionnaire was used for data collection. Simple percentages, mean and standard deviation were used for data presentation and analysis while regression analysis was used for test of hypotheses. Findings of the study revealed that microfinance loan services, microfinance saving services and microfinance training services have significant effect on the performance of women-owned enterprises in Benue State. The study concludes that microfinance banks services significantly affect the performance of women-owned enterprises in Benue State. This study is much recent and in line with the subject matter. Its shortfall, however, is the fact that the performance was measured mainly considering the financial performance of women-owned enterprises. As argued, both the financial and non-financial performance is important for entrepreneurs in developing countries.

3.0 Methodology

3.1 Research Design

This study sought to investigate, women entrepreneurs, in Ilorin metropolis. The study adopted survey research design to enhance a comprehensive understanding of the research entity through an interview in form of structured questionnaires. Therefore, primary data was collected through questionnaire in order to critically investigate the phenomenon and achieve the objectives of the study.

3.2 Population of the Study

With the focus of this study being women entrepreneurs in Ilorin metropolis, the population of this study is all women entrepreneurs in the informal sector in Ilorin East, Ilorin West and Ilorin South local government areas (LGAs) who are microfinance banks' customers.

3.3 Infinite Sample Size Determination

With the infiniteness of the population of this study, the study adopted the infinite sample size determination formula developed by Godden (2004). This formula was adopted since the total population of women entrepreneurs who are customers of microfinance banks are unknown. This formula is then used to arrive at a representative number of women entrepreneurs as shown below.

$$SS = \frac{Z^2 \rho(1-\rho)}{M^2}$$

where:

SS is Sample Size for infinite population

Z is Z value (e.g. 1.96 for 95% confidence level)

$\rho$is population proportion, assumed to be 0.5 (50%) since it would provide maximum sample size

M is margin of error at 5% (0.05)

$$SS = \frac{1.96^2 0.5(1-0.5)}{0.05^2}$$

$$SS = \frac{3.8416 * 0.25}{0.0025}$$

$$SS = \frac{0.9604}{0.0025}$$

$SS = 384.16 \approx 384$ Women entrepreneurs

A total number of 384women entrepreneurs who are customers of microfinance banks were selected across Ilorin metropolis. As to the selection in each of the LGAs in Ilorin metropolis, 384 women entrepreneurs were divided into 3 to have equal number of respondents in each LGA. Therefore, 128 women entrepreneurs were randomly selected in each of Ilorin East, Ilorin West and Ilorin South LGAs.

3.4 Model Specification

The model specification follows the objective of this study, which require regression models to be achieved. The model of Dikki*et al.* (2014) was adapted to specify the models of this study. The model of Dikki*et al.* (2014) is specified as follows:

$WP_i = \alpha_0 + \alpha_1 T_i + \alpha_2 AS_i + \alpha_3 M_i + \alpha_4 S/M_i + \mu_i$ ……..(3.1)

Where:

Wp = Women Performance

T = Training

AS = Advisory Services

M = Member of a Group

N = Network meetings

S/M = Supervision/Monitoring

Dikki*et al.* (2014) evaluated the impact of non-financial services of MFBs on the performance of women micro entrepreneurs in Kaduna state, Nigeria, while focusing on only the non-financial services of MFBs. This study therefore, modifies the model of Dikki*et al.* (2014) by incorporating the microfinance banks' financial services. More so, some non-financial services such as member of a group, network meeting and supervisory/monitoring were dropped from the model following the literature. The model of this study is specified as follows.

$PWE_i = f(FS_i, NFS_i)$ ……(3.2)

Where:

PWE is performance of women entrepreneurs

FS is financial services

NFS is non-financial services

Decomposing both the financial and non-financial services and expressing the model in a structural form, the model becomes:

$PWE_i = \beta_0 + \beta_1 LA_i + \beta_2 SAV_i + \beta_3 TN_i + \beta_4 AS_i + \varepsilon_i$ ……(3.3)

Where:

PWE is performance of women entrepreneurs

LA is loans and advances

SAV is savings

TN is training and capacity building

AS is advisory services

ε is the disturbance term

β_0 is the constant term

$\beta_1 - \beta_4$ are the coefficients of the variables

A priori Expectations

$$\beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4 > 0$$

The coefficient estimates of microfinance bank' financial and non-financial services are expected to be positive, indicating that the performance of women entrepreneurs increases with an increase in each of them.

3.5 Methods of Data Analysis

Both the descriptive and inferential approaches to data analysis were employed in this study. The descriptive approach to data analysis employed in this study entails the use of frequency and percentage distributions, as well as summary statistics. The inferential approach to data analysis employed in this study is mainly multiple regression analysis.

4.0 RESULTS AND DISCUSSIONS

4.1 Preliminary Test

4.1.1 Reliability of Research Instruments

The reliability of this study research instrument was tested using the Cronbach's Alpha measure of internal consistency reliability. Cronbach's alpha is a measure of internal consistency, that is, how closely related a set of items are as a group. It is considered to be a measure of scale reliability.

Table 2: Cronbach's Alpha Reliability Test for the Study

S/N	SECTION	NUMBER OF ITEMS	CROMBACH'S ALPHA	INTERNAL CONSISTENCY
1.	Performance of Women Entrepreneurs	11	0.712	Acceptable
2.	Loans and advances	5	0.903	Excellent
3.	Savings	5	0.725	Acceptable
4.	Training and Capacity Building	5	0.811	Good
5.	Advisory Services	5	0.781	Acceptable
6.	Combined	31	0.769	Acceptable

Source: Author's Computation, 2022.

Table 2 shows the Cronbach's alpha for each of the variables of the research instrument. The result shows scores for performance of women entrepreneurs, savings and advisory services are greater than 0.7 but less than 0.8, which indicates that each of them falls into the acceptable region of internal consistency (George & Mallery 2003; Kline 2000;DeVellis 2012). The result also shows score for loans and advances to be greater than 0.9, indicating that it falls in the excellent region of internal consistency and the score for training and capacity building to be greater than 0.8 but less than 0.9, indicating that it falls in the good region of internal consistency. The result also shows score for the combined items which is greater than 0.7 but less than 0.8, indicating that it falls in the acceptable region of internal consistency. This implies that there is internal consistency among the items of the research instrument employed for this study.

4.1.2 Normality Test and Correlation Analysis of the Variables

The normality test was conducted employing the joint skewness and kurtosis normality test in order to examine the nature of distribution of each of the variables used in the regression models.

Table 3: Skewness and Kurtosis Joint Normality Test

Variable	Adjusted Chi-squared (χ^2)	p-value
Profitability	1.66	0.301
Loans and Advances	0.81	0.723
Savings	1.26	0.422
Training Services	0.01	0.818
Advisory Services	1.23	0.430

Source: Author's Computations, 2022.

The result of the adjusted Chi-squared in Table 3 indicates that all these variables have small Chi-squared values and their respective p-values are higher than even the highest level of significance, i.e. 0.1 which is 10% level of significance. Their high p-values indicate that these Chi-squared values are not significant and provide no evidence for the rejection of the test's hypothesis of normality in all cases. This signifies that all these variables are normally distributed, since evidences suggest no rejection of their hypothesis.

Table 4: Results of Correlation Analysis

Variable	Prof	LA	SAV	TN	AS
Prof	1.00				
LA	0.68	1.00			
SAV	0.53	0.44	1.00		
TN	0.44	0.32	0.24	1.00	
AS	-0.10	-0.12	0.04	0.67	1.00

Source: Author's Computation, 2022.

According to Kennedy (2008) multi-collinearity is a problem when the correlation is above 0.80, which was not the case here (see table 4). The matrix shows that, in general, the correlation between the independents variables was not strong, suggesting that multi-collinearity problems were either not severe or non-existent. The Table 4 show that there is absent of Multi-collinearity in our variables.

4.1.3 Principal Components Analysis

Principal components analysis on Table 5 was employed to reduce the items of the questionnaire under each construct to variables. The results are presented here which entails the total variance explained and rotated component matrix. The principal components analysis conducted for microfinance banks' services retained four (4) components because these are the components that have eigenvalues greater than 1.

Table 5: Total Variance Explained Result for Microfinance Banks' Services

Component	Eigenvalue	Difference	Proportion	Cumulative
Component 1	8.75	4.53	0.49	0.49
Component 2	4.22	0.47	0.23	0.72
Component 3	3.75	1.98	0.21	0.93
Component 4	1.77	1.41	0.04	0.97
Component 5	0.36	0.24	0.02	0.99
Component 6	0.12	0.09	0.01	1.00
Component 7	0.03	0.03	0.00	1.00
Component 8	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 9	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 10	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 11	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 12	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 13	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 14	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 15	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 16	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 17	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 18	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 19	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 20	0.00	.	0.00	1.00

Source: Author's Field Computations, 2022.

The result of total variance explained on Table 6 shows a cumulative variance explained for the four retained components to be 0.97, indicating that the components retained altogether accounts for about 97% of the total variance in microfinance banks' services.

Table 6: Component Matrix Result for Microfinance Banks' Services

Variables	Comp 1	Comp 2	Comp 3	Comp 4
I regularly apply for loans from microfinance banks.			0.4569	
My loan requests are usually granted on time and...			0.7347	
My loan requests are usually granted with...			0.5732	
Loans made available to me attract reasonable...			0.4391	
The interest on loans received are not too…			0.5902	
I deposit money into the savings account…	0.6058			
There is encouragement from microfinance…	0.5189			
There is minimal condition on the having…	0.3058			0.3012
My deposited fund is accessible to me…	0.8126			
There is ease in the process of depositing…	0.3114			0.3001
Training and Capacity Building Services…		0.5503		
The frequency between trainings is in…		0.7251		
The themes of trainings organized so far…		0.6316		
My attendance to the training programmes…		0.5230		
I have great interest in the training…		0.3336		
Microfinance banks offer regular business…				0.8215
The advisory services are usually relevant…				0.6521
There is appropriate timing in the provision…				0.4712
My presence at the scheduled time to…				0.4390
I show great interest in the advisory…				0.6405

Source: Author's Field Computations, 2022.

Furthermore, Table 6 revealed the outcome of the rotated matrix conducted for microfinance banks' services which shows the representation of the four retained components of all the items of microfinance banks' services. The analysis was set to omit values less than 0.3 since they account for low variance in such component and makes it easier to read the result from the table. From the result, component 1 can be said to represent microfinance banks' financial service of savings because most of the items that have the highest loads under this component are items that address savings. Component 2 can be said to represent non-financial service of training because most of the items that have the highest loads under this component are items that address training and capacity building programmes. Component 3 can be said to represent financial service of loan and advances because most of the items that have the highest loads under this component are items that address loan and advances. Component 4 can be said to represent non-financial advisory service because most of the items that have the highest loads under this component are items that relates to business advice received. These four components are therefore, employed in the regression model as microfinance banks' services in order to examine the impact of microfinance banks' services on the performance of women entrepreneurs.

Table 7: Total Variance Explained Result for Women Entrepreneurs' Performance

Component	Eigenvalue	Difference	Proportion	Cumulative
Component 1	4.00	1.51	0.57	0.57
Component 2	2.49	2.08	0.36	0.93
Component 3	0.42	0.33	0.06	0.99
Component 4	0.09	0.09	0.01	1.00
Component 5	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 6	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 7	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 8	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 9	0.00	0.00	0.00	1.00
Component 10	0.00	.	0.00	1.00

Source: Author's Field Computations, 2022.

On Table 7 the principal components analysis conducted for Women Entrepreneurs' Performance retained two (2) components because these are the components that have eigenvalues greater than 1. The result of total variance explained shows a cumulative variance explained for these retained components to be 0.93, indicating that these components retained account for about 93% of the total variance in Women Entrepreneurs' Performance. Since Women Entrepreneurs' Performance is intended in this work as a variable, a simple average of these two components was taken to get a single variable for Women Entrepreneurs' Performance.

4.2 OLS Regression Model to examine theEffects of Microfinance Banks' Services on the Performance of Women Entrepreneurs

The dependent variable in this model is continuous, which is the scores generated from the principal components analysis (PCA) conducted to reduce the items under the construct. An initial result was generated through the OLS estimation but however, suffer from heteroskedasticity problem when the test was conducted with the Breusch-Pagan/Cook-Weisberg heteroskedasticity test.The result presented in Table 8 is the OLS estimation of the model with robust estimates of standard errors to correct for the heteroskedasticity problem.

The result presented in Table 8 shows that R-squared has a value of 0.794, which indicates that 79.4 percent of variations in the performance of women entrepreneurs are explained by loan advances, savings, training programmes, and advisory services. This implies that the explanatory power of the model is high. Also, the F-statistic result shows a value of 120.4, with a p-value of 0.000, which implies that the F-statistic is highly significant. Based on this result, it can be concluded that the overall model is significant and in good fit.

Table 8: OLS Regression Result for Women Entrepreneurs' Performance

Variables	Coefficient	Robust Std. Err.	t	p-value
LA loans and advances	0.416854	0.013919	29.95	0.000
SAV savings	0.01955	0.008623	2.27	0.024
TN training prog	0.413056	0.001194	346.01	0.000
AS advisory services	-0.00024	0.000749	-0.32	0.747
Constant	0.001657	0.006862	0.24	0.809
R-squared	0.794			
F-statistic	120.4			0.000

Source: Author's Field Computation, 2022.

As regard the individual coefficients employed in the model, the tabulated result shows that loans and advances, savings, and training programs have significant coefficients. This assertion was based on their respective p-value, which are less than 0.05 significance level chosen for the study. However, advisory services is not significant given that its p-value (0.747) is greater than 0.05 significance level.

The coefficient of loans and advances, savings, and training programs are positive. The implication of this is that loans and advances, savings, and training programmes have positive impact on women entrepreneurs' performance. The positive coefficient of loans and advances (0.416854) implies that a percent increase in the loans and advances available to women entrepreneurs will bring about 0.416854 percent increase in their performance. The positive coefficient of savings (0.01955) implies that a percent increase in savings will lead to 0.01955 percent increase in the performance of women entrepreneurs. The positive coefficient of training programmes (0.413056) implies that a percent increase in the level of training programmes participated will lead to 0.423056 percent increase in the performance of women entrepreneurs.

Table 9: Results of Variance Inflation Factor

Variable	VIF	1/VIF
LA	1.03	0.970511
SAV	1.03	0.970932
TN	1.03	0.97149
AS	1.02	0.982513
Mean VIF	1.027	

Source: Author's Computation, 2022.

The result of variance inflation factor conducted to examine if the OLS result presented for women entrepreneur does not suffer from multicollinearity problem. The result shows that the VIFs are very low. The VIF values below 4 is generally acceptable as a sign of no severe multicollinearity (Asteriou& Hall, 2016). This shows that none of these explanatory variables is a linear combination of others.

Tables 10 Summary of Test of Hypotheses on the Impact of Microfinance Banks' Services on the performance of Women Entrepreneurs in Ilorin Metropolis.

Var	Hypothesis	Result/Sign Obtained	Decision/Support for Hypothesis
H_{01}	Microfinance banks' loan and advances do not have significant impact on the performance of women entrepreneurs in Ilorin Metropolis.	Significant (+ve)	Reject
H_{02}	Microfinance banks' savings and deposit services do not have significant impact on the performance of women entrepreneurs in Ilorin Metropolis	Significant (+ve)	Reject
H_{03}	Microfinance banks' training programmes do not have significant impact on the performance of women entrepreneurs in Ilorin Metropolis	Significant (+ve)	Reject
H_{04}	Microfinance banks' advisory services do not have significant impact on the performance of women entrepreneurs in Ilorin Metropolis.	Significant (-ve)	Accept

Source: Researcher's Design, 2022.

The result of the test further revealed that the null hypothesis Ho_3 was likewise rejected and the alternative hypothesis accepted. However, H_{04} stated that "Microfinance banks' advisory services do not have significant impact on the performance of women entrepreneurs in Ilorin Metropolis". The result moreover revealed that null hypothesis Ho_4 was rejected and its alternative hypothesis was accepted.

4.3 Discussion of Findings

Discussing the findings of this study, the result that loans and advances positively impact the performance of women entrepreneurs in Ilorin metropolis revealed that the primary objective of the formation of microfinance banks, which is for easy accessibility of credit to financially-excluded and discriminated-against entities was achieved in Ilorin metropolis. The finding also revealed that the objective of lifting the poor people from poverty through enhancement in credit access to improve both economic and social wellbeing was achieved in Ilorin metropolis. Therefore, this finding is in line with the psychological theory of microfinance that microfinance providers such as banks are social consciousness-driven people that not only concerned about profit but also about the welfare of the society. This finding conforms to the work of Ike (2013) and Ojo (2016) but contradicts the finding of Babajide (2012).

The findings of this study also revealed that savings have significant positive impact on the performance of women entrepreneurs. This implies that the more these women deposit in their savings account with microfinance banks the more they improve in economic and social wellbeing. This finding is true on the basis that their savings can be further reinvested and yield more income which tend to raise their economic and social welfare. This finding is also in line with the psychological theory of microfinance that microfinance providers such as banks are social consciousness-driven people that not only concerned about profit but also about the welfare of the society. This finding corroborates the works of Ike (2013), Ojo (2016) and Hammawa *et al*. (2018) but contradicts the finding of Babajide (2012).

The findings of this study further revealed that training programmes have significant positive impact on the performance of women entrepreneurs. This implies that the more microfinance banks organize training programmes and the more these women participate in these programmesthe greater their economic and social performance. This finding is true with the fact that these women are largely located in a less developed environment which has consequences on their level of education, exposure and skills. The provision of training and capacity building programmes therefore, enable them to acquire the necessary skills, exposure and experience to run their business. This finding is also in line with the psychological theory of microfinance that microfinance providers such as banks are social consciousness-driven people that not only concerned about profit but also about the welfare of the society. This finding is in line with the works of Dikki*et al.* (2014), Diaka and Asenge (2019) and Hammawa *et al.* (2018) but contradicts the finding of Babajide (2012).

The findings that microfinance advisory services do not have significant impact on the performance of women entrepreneurs in Ilorin metropolis contradicts a priori expectation of this study. It is expected that rendering advisory services to women entrepreneurs will complement the training programmes given to them in order to further improve their performance. However, the insignificance impact of advisory services may be due fewer number of women entrepreneurs who are interested in these services even if made available by microfinance banks as indicated in the descriptive analysis results. The finding is also contrary to those of Dikki *et al.* (2014), Diaka and Asenge (2019) and Hammawa *et al.* (2018).

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

Based on the findings, the study concludes that MFBs credit (loans and Advances) has a significant effect on the performance of small and medium scale enterprises in Ilorin metropolis. The result reveals that there is a positive relationship between bank credit creations to SMEs, implying that an increase in bank finances to this sector will improve the productivity of SMEs. Therefore, it can be concluded that microfinance services of loans and advancesare able to empower women entrepreneurs andgrow their businesses in the study areas when credit obtained are invested in appropriate channels. This is consistent with the psychological theory that motivates women entrepreneur to effectively utilize borrowed funds on viable investment there by, improving their financial wellbeing and social status.Based on the findings of this study about the impact of microfinance banks' services on women entrepreneurs' performance, the following were recommended;

1. Findings showed that loans and advances contribute to the growth of women entrepreneur performance. Therefore, Central Bank of Nigeria (CBN) should put in place measures to monitor how credit facilities are being channelled to the women entrepreneurs in the study area.

2. The result also has it that savings increases the performance of women entrepreneur. Thus, this study recommends that saving habit should be encouraged among the beneficiaries.
3. Training programmes also have positive impact on the performance of women entrepreneur.Hence, the MFBs should continuously train their female clients on financial literacy and loan business management so as to ensure that loans disbursed to them are not misappropriated or diverted.

REFERENCES

Ademola, O. A. & Adegoke, A. K. (2017). Financial management practices and performance of women entrepreneurs in Nigeria. *Asian Journal of Economics, Business and Accounting,* 3(4): 1-10.

Akanji, O. O. (2006). Microfinance as a strategy for poverty reduction. *Central Bank of Nigeria Economic and Financial Review*, *39*(4), 111-134.

Asteriou, D. &Hall, S. G. (2016). *Applied econometrics*. Palgrave MacMillan.

Babajide, A. (2012). Effects of microfinance on micro and small enterprises (MSES) growth in Nigeria. *Asian Economic and Financial Review*, 2(4), 1-16.

Banerjee, A. V., & Newman, A.F. (1993). *Occupational choice and process of development*.

Diaka, H. S. &Asenge, E. L. (2019). Effect of microfinance banks on the performance of selected women-owned enterprises in Makurdi Metropolis, Benue State, Nigeria. *The International Journal of Business Management and Technology,* 3(1): 2581-3889.

Dikki, A. C., Muhammad, A. S., &Dogarawa, A. B. (2014). Impact of non-financial services of microfinance banks (MFBs) on the performance of women entrepreneurs in Nigeria. *European Journal of Business and Management*, 6(34), 158-163.

Eniola, A. A. (2018). Entrepreneur-sme manager traits and sources of financing. In *African entrepreneurship,* 223-259. Palgrave Macmillan, Cham.

Fwamba, R., Matete, J., Nasimiyu, C., &Sungwacha, S. (2015). Impact of microfinance institutions on economic empowerment of women entrepreneurs in developing countries

Gore, C. (2001). The rise and fall of the Washington consensus as a paradigm for developing countries. *World development Journal*, 28(5), 789-804.

Gnawali, A. (2018).Impactof microfinance institutions in women economic empowerment: With reference to Butwal Sub-Municipality. *International Journal of Research in Humanities and Social Studies, 5*(5), 10-17.

Hammawa, Y. H., Hashim, N., Bappi, U., & Singh, D. (2018). The role of financial resources on women microenterprise performance In Adamawa State, Nigeria: A conceptual framework. *International Journal of Social Sciences and Humanities Reviews,* 8(1), 172 – 187.

Ike, P. C. (2013). Analysis of impact of microfinance services on business performance of small-scale women entrepreneurs in Enugu State, Nigeria. *Asian Journal of Agriculture and Rural Development*, 3(6): 424-429.

Khaleque, A. (2018). Performance of women entrepreneurs: Does access to finance really matter? *Eurasian Journal of Business and Economics* 2018, 11(21), 23-48.

Makorere, R. (2014). The role of microfinance in promoting small and medium enterprises (SMEs) in Tanzania: Empirical evidences from SMEs holder who have receivedmicrocredit from financial institutions in Morogoro, Tanzania. *Global Business and Economics Research Journal, 3*(4), 1-19.

Muogbo, U. S., &Tomola, O. (2018). The impact of microfinance bank on entrepreneurship development in Nigeria. *Journal of Business and Economic Development*, *3*(2), 51-61.

Ojo, O. (2016). Impact of Microfinance on entrepreneurial development: The case of Nigeria. A paper presented at The International Conference on Economics and Administration, Faculty of Administration and Business, University of Bucharest, Romania ICEA-FAA Bucharest.

Parvin, L., Rahman, M. W., & Jia, J. (2012). Determinates of women micro-entrepreneurship development: An empirical investigation in rural Bangladesh. *International Journal of Economics and Finance,* 4(5), 254. https://doi.org/10.5539/ijef.v4n5p254.

Robinson, M. (2001). The microfinance revolution: Sustainable finance for the poor. World Bank Publications.

World Bank. (2001). World development report 2002: building institutions for markets. Oxford University Press.

SUSTAINABLE COFFEE WASTE MANAGEMENT USING ADVANCED TECHNOLOGIES TO COMBAT CLIMATE CHANGE AND PROMOTE A SUSTAINABLE ENVIRONMENT

Dr. Sumanta Bhattacharya

Research Scholar at MAKAUT, Public–Foreign-Defence Policy Analyst, C.E, CH.E, M.Tech, MA in Development Studies, LLB, MA in Security and Defence Law -NALSAR,DIA&D, DG&GS,PGDESD, MPI(oxford University)

ORCID ID: 0000-0003-2563-2787

Arkadyuti Seth

B.Sc. in Chemistry (Calcutta University), M.Sc. in Forensic Science (BHU), MA in Development Studies

ABSTRACT

Global warming and climate change become the major concerns for modern world. The traditional linear model of economy jeopardizes the existence of environment and reserves of natural resources. Coffee being one of the most consumable beverages in the world produces significant quantum of trash products that ultimately subject to environmental degradation and paradigm transformation of climate pattern. The unscientific management of coffee wastes affects both terrestrial and marine life and emits sizeable quantum of greenhouse gases. The coffee processing industries produce coffee husk, pulp, parchment, silverskin and grounds as trash byproducts in every stage of the processing of coffee beans from coffee cherries and coffee beans to coffee drink. Most of the essential organic components present in the coffee cherries present in the coffee wastes due to their sparing solubility in water. These components proved to contain important medicinal and nutritious value. Apart from that, coffee wastes can also be used in different industries through effective recycling and convert these into adjuvant resources from the disposed trashes.

Keywords: Coffee waste, Spend Coffee Ground, Circular economy, Climate change, Waste management, coffee beans

INTRODUCTION

One of the most popular soft drinks consumed globally is coffee, which is made from the fruits of coffee plants. The Rubiaceae family of flowering plants includes the genus coffee, which includes coffee plants. A goat herder from one of the Oromo tribes in Ethiopia's Kafa district was the first to recognize the effectiveness of coffee as a possible energy drink. He saw that his goats grew so energised from eating coffee plant berries that they wouldn't go to sleep at night. He then told the local monastery's abbot about the experience, and he promptly made a drink from this berry to keep him awake for the lengthy evening prayers. By the 15th century A.D., this beverage had gradually made its way to the Arab peninsula. It arrived in India by a Sufi saint from Yemen in the 1670s and gained popularity in Europe by the 17th century A.D. It was first practiced at Chikmagalur, Karnataka. According to statistics data, more than 2.25 billion cups of coffee are consumed daily around the world, which results in significant waste production and an increase in carbon footprints. Coffee grounds are created as a byproduct during the preparation of brewed coffee from coffee beans, and husks, dried skins, pulps, parchments, silver skin, etc. are produced as wastes during the production of coffee beans from coffee cherries. As the water soluble components are typically absorbed through coffee drinks, the water insoluble components are generally found in garbage products. These chemical molecules that are water insoluble are bioactive and have nutritional value. However, these vital elements are being destroyed in the scraping products and causing environmental deterioration and global warming as a result of inadequate management measures.

The circular economy, which has begun to take the place of the linear model, makes it possible to focus specifically on managing waste materials sustainably in order to address the environmental and economic problems. Due to the increasing uncertainty surrounding natural resources, the progressive loss of the moderate global climate trend poses significant dangers to the economy, governance, and environment. Therefore, rather than leaving them to deteriorate and contaminate the environment, society needs to investigate the waste materials as new resources. Coffee wastes are used in several European nations, including Germany, Portugal, Belgium, and others to grow edible mushrooms and as organic compost for gardens. Fibers derived from coffee wastes are used in the textile industry in Germany, Taiwan, Japan, and many other nations to create sustainable and comfortable clothing, footwear, and other products. Coffee dregs are also used in Melbourne, Australia, to make objects for interior design, such as vases, lamps, candlesticks, etc. The manufacture of printing inks in the Netherlands and South Korea uses ink made from pigments taken from coffee waste. In Denmark, coffee wastes are used to make cosmetics, meals, drinks, and nutraceuticals. To lessen reliance on traditional fossil fuel-based energy sources, coffee waste is employed as a viable alternative energy source in the Netherlands.

Wastes generated from coffee

From the collection of coffee cherries from coffee plants to the manufacturing of coffee using coffee beans, a large amount of garbage is produced at every stage. Coffee beans, which are created from the coffee cherry through a number of intermediate procedures, are used to make coffee drinks. plucking, grinding, drying, removing the parchment, and roasting. A sizable amount of waste is produced during each stage. At addition, washing is a typical practice in every step to remove dirt, which generates a considerable amount of waste water. [1]

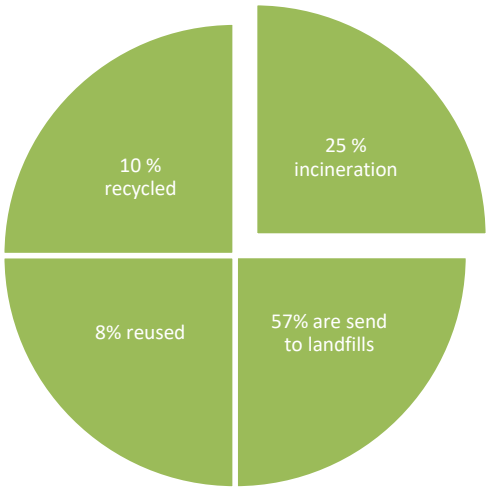

Figure 1: Usual treatment of coffee wastes

Figure 2: Impacts of coffee wastes on environment

The solid byproducts obtained following the de-hulling of the coffee cherries during the milling stage are coffee husks and pulps. From 1 tonne of coffee cherries, approximately 0.18 tonnes of husks and 0.5 tonnes of pulp are released. Coffee husks include small levels of bioactive substances such caffeine, chlorogenic acid, and tannins as well as 58–85% carbohydrates, 8–11% proteins, 0.5–3% lipids, and 3–7% minerals. It can be utilised as a potential ingredient for making biogas, making alcohol, making organic compost, making energy drinks, etc. Biological pollutants and organic colours are removed from wastewater using it as a crucial bio adsorbent. It has also been shown to be a useful component in the removal of harmful inorganic ions like fluoride and heavy metals like lead from aqueous solutions. Coffee pulp is used extensively in the creation of bioethanol and compost, and includes 21-32% carbs, 5-15% proteins, 2-7% lipids, 9% minerals, tannins, and caffeine, among other nutrients.

The thin, slender coating that forms when coffee beans are roasted and is separated from them, known as coffee silverskin, contains phenolic compounds, dietary fibre, and bioactive substances like caffeine, caffeoylquinic acid, feruoylquinic acid, p-coumatoylquinic acid, and mellanoids. Due to its anti-aging, thermogenic, anti-cellulite, anti-microbial, and anti-inflammatory properties, it is mostly used in the beauty sector. It shields skin from UV rays and guards against skin cancer. [2]

Spend Coffee Grounds (SCG) are the filtrate left over after extracting coffee beans from water to make brewed coffee. Due to their insolubility in water during the brewing process, the organic compounds are predominantly found in the coffee grounds. Given that they include significant amounts of potassium, nitrogen, phosphorus, magnesium, sugar, protein, lignin, and polyphenolic chemicals, among other elements, these organic compounds have special nutritional, medicinal, and industrial importance. They also have some caffeine and tannin in them. Anti-inflammatory qualities are produced by polyphenolic compounds, and they also help identify neurotransmitters at incredibly low quantities. The SCGs are used in the development of cosmetic goods as well as possible face scrubs because of their capacity to function as natural exfoliants. Coffee wastes function effectively as a component in the production of organic fertilizers since they include a considerable amount of nitrogen, phosphorus, and potassium. It is necessary to prepare the soil with pasteurized coffee waste and mycelium fungus in Portugal, Belgium, and other European nations in order to grow edible oyster mushrooms under controlled environmental circumstances. Due to the SCG's high microspore content, the fibers produced from it include qualities including water resistance, odour resistance, and UV protection. It can be used to create garments in addition to household furnishings. It is a good material for making athletic clothes since it can protect the skin from UV rays in warm weather. Coffee grounds are also widely used in the production of sneakers and athletic shoes in various European

nations. Coffee wastes and other natural materials can be used to manufacture clay, which can then be used to create a variety of handcraft products as well as biodegradable and environmentally friendly household items like bricks and tiles. The production of nanomaterials including carbon dots, silver, gold, and selenium nanoparticles, among others, is significantly aided by coffee wastes. By increasing both traditional agriculture and modern urban farming, the mixture of SCG and nanoparticles serves as a potential organic fertilizer that increases the agricultural sector's productivity. The polyphenolic compounds included in SCG can be used to clean wastewater due to their capacity to harm DNA and toxicity of the harmful aquatic species. In an effort to support the circular economy idea and mitigate the consequences of climate change, this article will study the potential uses of coffee trash in several industries using cutting-edge technical approaches.

Bioactive components	Uses
Nitrogen	Fertilizer
Phosphorus	Fertilizer
Potassium	Fertilizer
Polyphenolic chemical	Anti-inflammatory properties, identification of neurotransmitter
Sugar	Biosynthesis of nanomaterials, Natural exfoliant
Protein	Biosynthesis of nanomaterials
Lignin	Biosynthesis of nanomaterials
Mellanoids	Anti-aging, thermogenic, anti-cellulite, anti-microbial and anti-inflammatory activities

Table 1: Some bioactive components presein ant in the coffee wastes

Sustainable use of coffee wastes

Due to their insolubility in water extracts, the beneficial non-polar organic components were primarily found in the waste products of coffee.

The primary components of fertilizers, nitrogen, phosphorous, and potassium, are abundant in coffee wastes. In addition, the bioactive substances and organic chemicals, particularly those found in the SCGs, increase the soil's nitrogen concentration. The decaying coffee grounds also provide a favorable environment for the growth of adjuvant microorganisms that hasten plant growth and sustainably increase soil fertility. Earthworms are attracted to coffee trash, which helps plants develop more quickly. For the creation of lovely mulch in the garden, coffee husks and pulps can be utilized. Due to the presence of caffeine and caffeoylquinic acid in coffee wastes, slugs, snails, and other insects stay away from those regions. Additionally, caffeine has allelopathic properties that prevent weeds in gardens from growing. [3]

To provide a substrate for the growth of edible mushrooms, freshly brewed coffee grounds are combined with mycelium. For two to three days, the combination must be kept in a dark area between 20 and 250C. Fresh coffee grounds make it easier to grow edible mushrooms using an alternate gardening technique. SCG can also be used to prepare substrates for vertical farming techniques because it boosts the soil's capacity to hold water and improves its nitrogen content, along with other organic wastes. Fresh coffee grounds can also be added to soil to raise its acidity.

The SCG and other natural components are used to create sustainable organic clay products, which can be used as a raw material in the handicraft sector. Due to their biodegradability and recycleability, the home objects made from coffee clay, such as bricks, tiles, cups, mugs, candles, pots, cutlery, lamps, candlesticks, vases, and numerous handcraft items, are environmentally beneficial.

The coffee grounds can be used to make printing inks as potential pigments and colours. The primary sources of colours in used coffee grounds are various heterocyclic aromatic chemicals. These are combined with an acidic solution and then filtered. Various textile producers are now colouring clothing with coffee inks rather than traditional synthetic colours. This environmentally friendly colouring method has been shown to be more wholesome and safe for ingestion. As a component of cartridge ink, coffee inks are also used for printing.

Linoleic acid, palmitic acid, polyphenols, tocopherols, and diterpene ester are all found in the coffee oil that is extracted from coffee grounds. These ingredients are used to make a variety of cosmetic products for anti-

ageing, moisturising, enhancing the skin barrier, and even UV radiation protectants. Coffee grounds and coffee silverskin contain mellanoids that may function as natural exfoliants. These coffee wastes have been shown to have greater potential as an ingredient in personal care products than chemical ones. The coffee grinds can also be used to cleanse your hair. Coffee grounds flatten the cuticle, causing it to shine more. Rough coffee grounds exfoliate the scalp, promoting hair growth and reducing hair loss.

Coffee husks, pulps, grounds, parchments, and other waste materials can be used as environmentally acceptable energy sources in place of conventional energy sources based on fossil fuels. The pulp and husk of coffee beans could be used to produce bioethanol. The manufacture of bioethanol and biodiesel is made easier by the presence of cellulosic biomass, minerals, and a good amount of carbohydrates in all types of coffee waste. [4, 5]

Lignin, cellulose, fatty acids, hemicellulose, and other important organic components and functional groups are abundant in the biochar created by burning coffee trash. This biochar is used as an adjuvant adsorbent to remove organic pollutants from water. By creating stable coordination complexes, the functional groups and aromatic rings in the biochar absorb hazardous heavy metals from the waste water and remove them from the medium. Additionally, the polyphenolic compounds contained in SCG can be used to clean wastewater due to their ability to break DNA and toxicity of the harmful aquatic organisms. [6, 7]

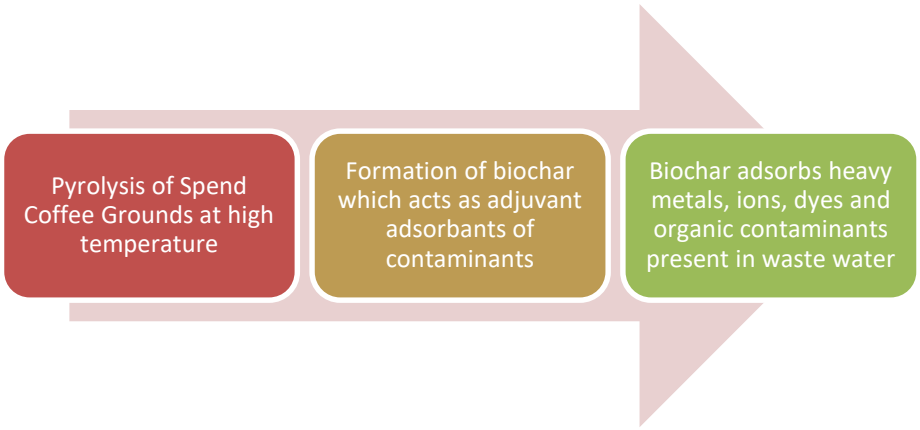

Figure 3: Use of spend coffee grounds in waste water treatment

Coffee wastes, which are used in the textile industry to create sustainable and biodegradable clothing, can also be used to extract fibres. The most astonishing textile sustainable innovation is coffee ground fibre and fabric, which transformed fibre into a yarn with superior natural anti-odor (perspiration) properties, UV ray protection properties, good absorbency, and superior faster drying properties compared to cotton. Multipurpose yarn can be used for a number of products, including domestic, medicinal, and sportswear (provide good healing, help to avoid inflammation due to good air permeability). It is simple to recycle, be organic, and be sustainable. Coffee fibres are effective because they dry more quickly, which continuously transfers moisture from the skin to the fabric's outer surface. This fiber has odor-controlling properties built in in; coffee granules absorb odours and reduce fabric odour. The nano-sized grains aid in absorbing perspiration. A large number of small pores in coffee grounds create a long-lasting natural and chemical-free guard for fibre, yarn, or fabric that reflects UV rays and offers comfort. This is the distinctive feature of coffee ground fiber and fabric. Coffee ground fibre is environmentally benign, simple to recycle, entirely made of ground, and simple to gather as a raw material for fabric processing.

Figure 4: Use of spend coffee wastes in textile industry

Currently, SCGs are employed as precursors in the production of Carbon Dots (CD). In order to measure angiotensin I and insulin, these CDs were then employed in cell imaging and surface-assisted laser desorption/ionization mass spectrometry (SALDI-MS). For imaging cells and fish, CDs with comparable characteristics (a size of 4.4 nm and a quantum yield of 5.5%) were also put to the test. After being created by hydrothermally treating SCGs with hydrazine and then functionalizing the resulting nanoparticles with poly(ethylene imine), which produced nanoparticles with average diameters between 1.88 0.72 nm and 2.67 0.81 nm, SCG-based CDs were also used for the sensing of heavy metals. Based on their capacity for antioxidation, the CDs made from SCGs with widths ranging from 1 to 5 nm were later employed for banana storage, imaging of cellular nuclei, and in vivo bioimaging. These findings suggested that SCGs might offer a more environmentally friendly method for synthesising CDs by demonstrating that SCGs can be utilized to fabricate CDs with practical applications (bioimaging and sensing). SCG extracts were used to successfully create the AuNPs. Using concentrations of 1.8 mM and 4.0 mM HAuCl4, respectively, produced AuNPs with average diameters of 10.51 nm and 13.75 nm. They were then covered in a variety of substances. This research may be helpful in choosing coating materials for various applications. [8] The waste extract (coffee waste extract (CWE)) was successfully employed to create AgNPs in a single step and under ambient circumstances. Silver nanoparticles can be made quickly and without harming the environment because the entire process may be done in distilled water without the use of dangerous chemicals or organic solvents. [9]

CONCLUSION

Coffee waste is a major source of environmental difficulties and severe contamination in nations that produce coffee. Due to this, since the middle of the 20th century, attempts have been made to develop techniques for the treatment and management of coffee waste, as well as its use as a raw material for the production of compost, vinegar, biogas, caffeine, pectin, and peptic enzyme. Therefore, it is necessary to address these issues using creative and environmentally beneficial methods. Therefore, the society may benefit from this documentation. Large volumes of solid waste are produced by the coffee business as well. There is a lot of social and political pressure nowadays to lessen the pollution caused by industrial activity. By altering industrial operations so that their residues may be recycled, nearly all developed and developing nations are attempting to adjust to this fact. As a result, the majority of large corporations no longer view leftovers as trash but rather as a raw material for additional processes. There are numerous methods for

utilizing coffee waste, depending on the type of waste (coffee cherry husks, coffee pulp, coffee silverskin, or wasted grounds). For instance, this waste can be used as a sorbent for the removal of heavy metals and dyes from aqueous solutions, for the production of fuel pellets or briquettes, for the preparation of ion exchange material, for the production of a spirit beverage, as a substrate for the production of edible mushrooms, as a source of natural phenolic antioxidants, for the production of reusable cups, as a substrate for the production of biogas and alcohol, biodiesel, or Due to the hazardous nature of these leftovers, which can be damaging if disposed of into the environment, finding alternatives for their use is of utmost importance.

REFERENCES

1. Blinova, L.; Sirotiak, M.; Bartosova, A.; Soldan, M.; 2017; Review: Utilization of Waste from Coffee Production; Faculty of Materials Science and Technology in Trnaba Slovak, University of Technology in Brattislava, Volume 25, Number 40
2. Padmapriya R.; Tharian, Jenny A.; Thirunalasundari, I.; 2013; Coffee waste management-An overview; INT J CURR SCI 2013, 9: E 83-91
3. Murthy, Puspa S.; Naidu, M.; 2012; Sustainable management of coffee industry by-products and value addition—A review; Resources, Conservation and Recycling 66 (2012) 45–58
4. Haile M.; Asfaw, A.; Asfaw, N.; 2013; Investigation of Waste Coffee Ground as a Potential Raw Material for Biodiesel Production; International Journal of Renewable Energy Research, Volume 3, No. 4
5. Tajane, Pallavi P.; Chorey, Neelam W.; 2019; Utilization of Coffee Industry Waste and Spent Coffee Grounds for Generation of Power Alcohol; International Engineering Journal for Research and Development, Volume 4, Issue 4
6. Loulidi, I.; Boukhlifi, F.; Ouchabi, M.; Amar, A.; Jabri, M.; Kali, A.; Hadey, C.; 2021; Assessment of Untreated Coffee Wastes for the Removal of Chromium (VI) from Aqueous Medium; Hindwai, International Journal of Chemical Engineering, Volume 2021
7. Vitezova, M.; Jancikova, S.; Dordevic, D.; Vitez, T.; Elbi, J.; Hanisakova, N.; Jamoilek, J.; Kushkevych, I.; 2019; The Possibility of Using Spent Coffee Grounds to Improve Wastewater Treatment Due to Respiration Activity of Microorganisms; Applied Science, MDPI, 2019, 9, 3155
8. Manyuan, N.; Danwanichakul, P.; 2021; Coating Gold Nanoparticles Synthesized from Spent Coffee Ground Extract to Enhance Their Stability; Engineering Journal, Volume 25 Issue 9
9. El-Desouky, N.; Shoueir, K.; El-Mehasseb, I.; El-Kemary, M.; 2022; Synthesis of silver nanoparticles using bio valorization cofee waste extract: photocatalytic fow-rate performance, antibacterial activity, and electrochemical investigation; Biomass Conversion and Biorefnery; Springer

CREATIVE ECONOMIC DEVELOPMENT THROUGH BATIK TOWARDS THE INTERNATIONAL MARKET

Siti FATİMAH
UIN KH. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0002-5294-5052
Fitriyani
UIN KH. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0002-44009838
Ria ANİSATUS SHOLİHAH
UIN KH. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia
ORCID: 0000-0002-9215-1126

ABSTRACT

One of the Indonesian cultural heritages that have been recognized by UNESCO is Batik. Batik has the potential to be a source of inspiration for the development of the creative economy in Indonesia. Not only has a great opportunity in Indonesia, batik also has a great opportunity in the international market. The purpose of this study is to analyze the development of the creative economy through batik to the international market. The method of this research is to use a literature review. This research uses a literature study method that is sourced from related books and journals. The findings of this study indicate that to compete in the future global market, more ready and ideal resources, skills, technology, and materials are needed to create a creative economy for the community in the batik sector. In addition, the government's involvement is needed to help the creative economy of the Indonesian people in the batik sector to reach the international market.

Keywords: Batik, creative economic, international market.

HYDROGRAPHY IN THE DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM, CASE STUDY REPUBLIC OF KOSOVO

PhD(c). Arjete ZEJNULLAHU
University St. Clement of Ohrid
Prof.Ass.Dr.Alberta TAHIRI
University of Applied Sciences in Ferizaj

ABSTRACT

The development of rural tourism, among other things, is closely related to the water assets of a country. Even though Kosovo is a country with a small area, it is rich in water flow that offers a good opportunity for the development of rural tourism. Kosovo's rivers flow into three sea basins: The Adriatic Sea Basin, the Aegean Sea Basin and the Black Sea Basin. The Black Sea basin, although it is distinguished by a larger area due to the smaller amount of precipitation, it has a smaller flow of water than the Adriatic Sea basin, thus offering smaller opportunities for the development of rural tourism. What makes Kosovo special are the canyons, gorges, waterfalls, which are very attractive for both local and foreign tourists. This form of tourism is still in its initial phase and more investment is needed in this sector. Many rivers of Kosovo are in a bad condition due to the pollution, without any adequate treatment to remove the harmful compounds and this needs a emergent rehabilitation of these rivers. In addition to the rivers that it has, Kosovo is also known for a large number of natural lakes, stretching more 2000 meters in the Sharr Mountains and "Bjeshkët e Nemuna"(the Accursed mountains), which also offer a good opportunity to develop of natural tourism. That what makes Kosovo as special, is the bifurcation of the Nerodime river, i.e. a river whose waters flow into two seas, which is a unique natural phenomenon in Europe, and there is only one similar case in South America. The purpose of this research is to study the natural waters in Kosovo that may be suitable for the development of different types of tourism in Kosovo, specifically to analyze: How suitable is hydrography for the development of rural tourism in Kosovo.

Keywords: Tourism, Hydrography, Rivers, Lakes, Waterfalls, Bifurcation

THE CONSEQUENCES OF "SALE OF OFFICE" IN PRE-MODERN IRAN AND JAPAN

Ali Golmohammadi

Assistant Professor of Japan Studies, Faculty of World Studies, University of Tehran, I.R. Iran. ORCID: 0000-0002-6800-6690

ABSTRACT

Sale of office in various forms and degrees was a common tradition in different countries. The venality of office was practiced differently as it was sold by the government and officials to a buyer as an immovable property in France or dispossessed by the arbitrary order of a prince in China, Iran, Ottoman Empire. This institution which dated back to Middle Ages was generally demolished by the emergence of modern institutions. In fact, sale of office was a kind of remunerating officials as farming out the taxes was another form. Considering public office as freehold together with the emergence of absolutism helped to the introduction of sale of offices. Discharging the expenses, especially those related to the wars, was the main reason for sale of office by the rulers.

Famous figures and classic philosophers have had serious arguments over sale of office. Aristotle and Plato stressed on virtue and talent against wealth whereas Montesquieu believed that purchasability of public office will motivate entrepreneurship and produce wealth and lead to a kind of meritocracy by selecting qualified candidates. Jeremy Bentham also argues that sale of office will ensure the able and willing people to assume top position and fulfill their duties effectively.

Although this tradition is generally considered as a political corruption, the classes deprived of the public service by oligarchies were sometimes provided with it by sale of office in some societies and it increased the social mobility.

Unlike the common practice of sale of office in Qajar Iran (1794-1925) and “trading the stock of samurai housemen” (gokenin kabu baibai /御家人株売買) in Edo Japan (1603-1867), “why did it lead into two different consequences. Despite sale of office by the Iranian king, it was banned by the Shogunate regime in Japan and sold illegally. Regarding the aforementioned reasons for the disadvantages and advantages of sale of office by its classic critics and advocates, this study tries to explain the different results by analyzing historical data and applying a comparative-historical method.

Keywords: Sale of Office, Qajar Iran, Edo Japan, Venality, Meritocracy.

DIGITALISATION AND DIGITAL TRANSFORMATION – OVERVIEW OF STATE AND PERSPECTIVES OF CROATIA FOR THE ADOPTION OF INDUSTRY 4.0. TECHNOLOGIES

Zoran Wittine

Faculty of Economics and Business

University of Zagreb

Trg J. F. Kennedy 6, Zagreb 10000, Croatia

ABSTRACT

Technological advances of industry 4.0. change business processes and processes of value creation both within the physical and virtual world. Benefits of industry 4.0 for companies are numerous, such as increased efficiency, greater flexibility, faster communication, stronger resilience which subsequently lead to greater competitiveness. In order for companies to be able to fully grasp the potential of technological advancements of industry 4.0. the *conditio sine qua non* is the possession of digital skills by the workforce and the adoption of digital skills by companies. This paper analyses the levels of digitalization and digital readiness of Croatian companies in comparison to its European peers, as well as compares the digital skills of the human capital across the different EU countries. According to the analysis the paper ascertains how ready the country is to adopt the industry 4.0 technologies.

Keywords: Digitalisation, Industry 4.0, Croatia, digital transformation, digital readiness

ANALYSIS OF THE EFFECTS OF THE TRADE WAR BETWEEN THE UNITED STATES OF AMERICA AND THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

Zoran Wittine

Faculty of Economics and Business

University of Zagreb

Trg J. F. Kennedy 6, Zagreb 10000, Croatia

ABSTRACT

At the beginning of 2018. the economic conflict between the United States of America and the People's Republic of China had started. This economic conflict, now known as the trade war, encompassed numerous tariff and non-tariff barriers from both sides, which slowed down the international exchange of goods and services between the two countries. This paper investigates the economic and geopolitical effects of the trade war and its impact on the two largest economies in the world. In addition, it analyses whether there had been any trade diversion effects (increased international trade to and from countries not directly involved in the trade war) and which country or groups of countries potentially benefited the most.

Keywords: Trade war, trade diversion, international trade, US, China

ANALYSIS OF RENEWABLES ENERGIES CAPACITY INSTALLED IN THE WORLD

Chems Eddine BOUKHEDIMI

University of Tizi Ouzou, Department of commerce. Management Marketing Algeria

Ph.D. degree 0000-0003-1728-1809

ABSTRACT

This paper's research aims to clarify the importance to tackle CO2 emissions in the whole world, to achieve sustainable development Goals such as the protection of the ecological environment (pollution, resources depletion, biodiversity...), improving the well-being of citizens (personnel, consumer), and the maximization of organization profits, in another hand, each factor impact on other.

One of the performance tools to follow it is the renewables energies (Wind energy, solar energy, Bioenergy…). In fact, the installed capacity of this energy is always rising

According to statistics announced by IRENA in 2021, China is the most active country in terms of renewable energy installation capacity on an international scale, producing 1020,243 GW, i.e. one third (33%) of global installation capacity. Then, the United States installed 325,391 GW, or 10% of the total, the three remaining places in the top 5 are India (147,122 GW), Germany (138,151 GW) and Japan (111.86 GW).

Keywords: Sustainable development – IRENA - Renewables energies.

EMPLOYEE RELATIONS AND ITS EFFECTS ON EMPLOYEE PRODUCTIVITY

Halima Shuibu
Distance Learning Centre
Ahmadu Bello University, Zaria

ABSTRACT

This study investigated the employee relations and its effects on employee productivity. The independent variable is employee relations measured by communication, commitment and employee involvement and the dependent variable is employee productivity. Descriptive research design and survey methods were used and primary data was collected by administering copies of questionnaire to two hundred and twelve (212) employees of Unilever Nig Plc, Ikeja Branch, Lagos. Multiple regression analysis was employed to measure the degree of the effects of independent variables on the dependent or outcome variables. The result revealed there is a positive and strong relationship between the combined variables of employee relations and employee productivity (R = 0.682). Also, that communication, commitment and employee involvement account for about 66.5% variation on employee productivity. Lastly, communication, commitment and employee involvement are strong predictors and have significant effect on employee productivity. The study recommends that Organizations can implement training that focuses on different aspects of communication such as written communication, public speaking and conflict resolution. Providing communication tools such as instant messaging apps or project management tools also helps employees to use their productive communication skills.

Keywords: Employee Relation, Employee Productivity, Communication, Commitment.

1.0 Introduction

Effective communication between employees and managers is crucial in that employees will need to know what is expected of them, managers will need to provide a clear job description for every employee which would make employees have immediate access to the necessary tools to complete each assignment given to them (Ngari & Agusioma 2013). Communication covers all activities that the management does to enhance workers' productivity. In addition, employees should be helped to design their jobs to be as rewarding as possible - although not all jobs are equally rewarding and fulfilling, much can be done to make even the least desirable ones more enjoyable (Hanaysha 2016). The more opportunity employees have to make decisions, use their mind, and take responsibility (get involved in planning their schedule), the more productive they will be. To make this work, employees need to be involved in the job enrichment process. If changes are made without their input, this will most likely backfire. If employees have worked for years in an environment where they were told what to do, it might take time for them to learn how to take a more responsible and active approach to their jobs.

Organizations both globally and locally have adopted Employee relations practices to improve on organisational productivity and quality of service (Sinha & Bajaj 2013). In recent times, while most workers are on job, they do not produce more simply because of the un-healthy relationship they have with their fellow colleagues and employers. A study conducted by Blyton (2008) in Chinomona and Sandada (2013) revealed that employees do not put up their best performances at workplaces when they are un-happy with management, government, or even their fellow colleagues. Bad employee-employer relationship results in low productivity. Employers are sometimes baffled when their highly-rated employees under-perform and others resign and leave the organization. Management fail to understand why some employees are not

committed to the organization even though they have proactively implemented fair compensation policies and human resource (HR) practices to motivate and retain them (Irefin & Mechanic 2014).

In the light of the above, organisations are therefore encouraged to build a strong and cordial relationships with their staff to the fullest advantage in order to enhance their effectiveness (Tansel & Gazioglu 2013). Good relations are required for staff to enable them work towards taking the organisation to its expected destination. The impact of employee relations on employee productivity has been identified by various scholars and authors to be very crucial to an organisation and its effectiveness (Ngari & Agusioma 2013; Oluoch, 2013; Gupta, Bostrom, & Huber, 2010; Aguinis, & Kraiger, 2009), yet there is scarce report on studies of these variables in Nigeria. It is against the backdrop of the relative importance of employee relations and employee productivity that this study was conducted to establish the effect of employee relations practices on employee productivity. The main objective of this study is to investigate the effect of employee relations on employee productivity. This study is designed to achieve the following specific objectives: To determine the effect of communication on employee productivity, to examine the effect of commitment on employee productivity and to investigate the effect of employee involvement on employee productivity.

2.0 Literature Review

2.1 Concept of Employee Productivity

Productivity measures how efficiently resources are employed. It is defined as the ratio of a specific measure of output to a specific measure of input per unit of labour and is measured as total output divided by the members of units of labour employed to produce that output (Hanaysha 2016). Williams (1997) in Rajendra et al., (2017) defines human capital (labour) as the accumulated knowledge, skill and experience of the labour force. As individual workers acquire more human capital, their productivity and hence their income grows. Labour comprises the broad category of human effort, both physical and mental directed towards productivity.

Employee productivity is one of the vital management topics that received significant research attentions from several scholars and considered as a primary mechanism to enhance organizational success (Hanaysha 2016). This is because of the benefits of higher levels of employee productivity that an organization and its employees get. For instance, higher productivity leads to favourable economic growth, large profitability and better social progress (Sharma & Sharma, 2014).

Employee productivity is an assessment of the efficiency of a worker or group of workers. In actual terms, productivity is a component which directly affects the company's profits (Sels, De Winne, Delmotte, Maes, Faems, & Forrier 2006; Hanaysha 2016). Productivity may be evaluated in terms of the output of an employee in a specific period of time. Typically, the productivity of a given worker will be assessed relative to an average out for employees doing similar work.

Ferreira and Du Plessis (2009) in Hanaysha (2016) indicated that productivity can be evaluated in terms of the time spent by an employee actively executing the job he or she was hired to do, in order to produce the desired outcomes expected from an employee's job description. According to Sharma and Sharma (2014), employee productivity is based on the amount of time that an employee is physically present at his/ her job, besides the extent to which he/ she is "mentally present" or efficiently working during the presence at the job. Higher productivity results in economic growth, higher profitability, and social progress (Sharma & Sharma 2014). It is only by increasing productivity, employees can obtain better wages/ salaries, working conditions and larger employment opportunities. Higher productivity tends to maximize organizational competitive advantage through cost reductions and improvement in high quality of output (Hill et al., 2014).

2.2 Concept of Employee Relations

According to CIPD (Chartered Institute of Personnel & Development) Employee relations is a broad term that incorporates many issues from collective bargaining, negotiations, employment legislation to more recent considerations such as work-life balance, equal opportunities and managing diversity. It comprises of

the practices or initiatives for ensuring that Employees are happy and are productive. Employee Relations offers assistance in a variety of ways including employee recognition, policy development and interpretation, and all types of problem solving and dispute resolution (Femi 2014). It involves handling the pay–work bargain, dealing with employment practices, terms and conditions of employment, issues arising from employment, providing employees with a voice and communicating with employees. Employee relations is concerned with maintaining employee-employer relation, which contributes to satisfactory productivity, increase in employee morale and motivation.

In recent times, Employee Relations is a much broader concept. It involves maintaining a work environment that satisfies the needs of individual employees and management. Improving employee morale, building company culture, conveying expectations. Employee relations is a study of the rules, regulations and agreements by which employees are managed both as individuals and as a collective group, the priority given to the individual as opposed to the collective relationship varying from company to company depending upon the values of management (Duah & Danso 2017). An effective employee relation involves creating and cultivating a motivated and productive workforce. It's necessary to keep the dynamics of employer-employee relationship in mind. It covers all the relations between employers and employees in industry. Employee relations also includes giving scope for employee participation in management decisions, communications, policies for improving cooperation and control of grievances and minimization of conflicts.

People are generally motivated from within, but HR and organization focus should be on what they can do to help foster the type of environment where employees thrive to give their best performance. Motivated employees have higher level of work engagement, reduced turnover and better performance as compared to disengaged employees (Sequeira & Dhriti 2015). Since the organization success is directly linked with the performance of its employees the companies maintaining strong employee relations initiatives will benefit because their workforce is highly motivated to put their best efforts. Hence managing these relationships becomes important for business success, as strong and healthy relationships can lead to greater employee happiness and even increased productivity (Irefin, & Mechanic, 2014).

Maintaining healthy employee relations in an organization is a pre-requisite for organizational success. Strong employee relations are required for high productivity and human satisfaction. Employee relations generally deal with avoiding and resolving issues concerning individuals which might arise out of or influence the work scenario (Samwel 2018). Strong employee relation depends upon healthy and safe work environment, 100 percent involvement and commitment of all employees, incentives for employee motivation, and effective e communication system in the organization. Healthy employee relations lead to more efficient, motivated and productive employees which further lead to increase in production level (Muthoka 2017).

2.2.1 Employee Commitment

Employee commitment seems to be a crucial factor in achieving organizational success. Individuals with low levels of commitment will do only enough to work by. They do not put their hearts into the work and mission of the organization. They seem to be more concerned with personal success than with the success of the organization as a whole. People who are less committed are also more likely to look at themselves as outsiders and not as long – term members of the organization. An attractive job offer elsewhere is very likely to result in their departure. By contrast, employees with high commitment to an organization see themselves as an integral part of the organization. Anything that threatens the organization is an imminent danger to them as well. Such employees become creatively involved in the organisations mission and values, and constantly think about ways to do their jobs better. In essence, committed employees work for the organization as if the organization belongs to them.

2.2.2 Communication

Communication is important in any organization. It serves as the coordination link between people and organizational functions. Ongoing, frequent two way communication is one of the most important components of a comprehensive employee relations strategy (Daniel, 2003). Communication with employees

strengthens their identification with the institution and creates institutional solidarity due to trust among employees or between different departments (Chinomona & Sandada, 2013). Communication allows interaction among team members and this can happen in various ways that consist of face-to-face meetings, telephone, e-mails and others. Communication in the organization is important because employees well informed in order to perform well and share ideas with their colleagues (Noordin, Omar, Sehan and Idrus 2010).

According to Noordin et al., (2010), communication in the organisation is important because employees are well informed in order to perform well and share ideas with their colleagues. Institutional communication can be done either formally through formal structures or informally by means of unstructured procedures. Kelly (2007) cited in Chinomona and Sandada (2013) assert that communication with employees strengthens their identification with the institution and creates institutional solidarity due to trust among employees or between different departments. Mukherji, Francis and Mukherji (2009) in Chinomona and Sandada (2013) state that useful information should be freely, frequently and informally shared in the institution.

2.2.3 Employee involvement

Employee engagement is an approach at workplaces that motivates employees to stay committed to their organizational goals and to do their best at work. It can broadly be defined as the extent to which employees are invested in their job and put in the amount of effort that is needed to get a job done (Odero & Makori 2018). Engaged employees are more motivated and productive than their counterparts. Most organizations focus on their deadlines and getting work done instead of focusing on the level of employee involvement in their organization (Hanaysha 2016). They tend to forget that it is also important for employees to be enthusiastic about what they are doing. One engaged employee can contribute a lot more to organizational productivity than ten disengaged employees. According to Gallup, highly engaged teams are 21% more productive and have 28% less internal theft than those with low engagement. Engaged employees are innovative and always have an idea or two about what they can do better. Their quality of being collaborative and enthusiastic towards work, allows them to complete their workplace goals more effectively; which leads to increased workplace productivity (Odero & Makori 2018).

2.3 Review of Empirical Studies

Sahedur and Taniya (2017) examined the effect of Employee Relationship Management (ERM) on the employee's performance at private commercial banks in Bangladesh. For conducting this study 85 full time bank employees were selected from 15 different private commercial banks. The questionnaire was developed by using a five point Likert scale. In this study some statistical measures such as correlation and regression analysis is used to examine employee's performance. This study reveals that all ERM components such as Human Resources Practices, Leadership Styles and Shared Goals /Values have more significant impact on employee's performance on the other hand Communication and Trust have the moderate impact on employee's performance of the bank. So, these ERM components should be properly addressed and practiced by the banks for improving its employee's performance.

Muthoka (2017) established the extent to which various employee relations practices such as conflict resolution, employee empowerment, employee compensation, and employee voice influence organisational performance in public healthcare sector in Kenya. The study targeted hospitals categorized in levels four (4) and five (5) as per the government of Kenya categorization structure. The study adopted descriptive research design and used census to gather data from four hundred and fifty (450) Hospital Administrators, Human Resources Managers and Employee representatives from all the 150 hospitals of level 4 & 5 in Public Healthcare Sector in Kenya. The study generated both qualitative and quantitative data which was collected using likert scales and later analyzed descriptively using Measure of Central Tendency and inferentially using Multiple Regression Model. Analyzed data was presented using tables, charts and graph. Reliability of the questions was tested by use of Cronbach's alpha. Normality test was done for dependent variable in order to aid subsequent analysis. Factor analysis was also done to reduce the data to meaningful size and all the items met the required threshold. Correlation analysis was used to test the direction of relationship between the independent variables and dependent variable. Multiple regression was used to test whether conflict

resolution practices, employee empowerment practices, employee compensation practices and employee voice practices have any influence on organizational performance. The study established a multiple coefficient correlation of 0.693 (69.3%) between employee relations practices and organizational performance. The study concludes that employee relations practices influence organisational performance of Public Healthcare Sector in Kenya. The study recommends to the management in public healthcare sector to embrace sound employee relations practices such as alternative conflict resolution practices as current union voice does not influence Organisational performance. They should also come up with innovative practice to reinforce sense of self efficacy among healthcare worker.

Duah and Danso (2017) established the role employee relations in enhancing organisational performance rates in GCB, Accra, Ghana. Case study design was used in the study and data was collected by administering questionnaire to one hundred (100) workers of the bank. Data collected in the course of the research was processed and analysed using SPSS the result of the study revealed some of the factors such as inadequate remuneration, ineffective communication or poor flow of information, nepotism, untimely appraisal system, lack of career path and growth, lack of clear cut policies as well as inexperience were identified by the respondents as they impact on organisational career management practices. From the study it was revealed that employees would be more committed to GCB when they are given rewards that are commensurate with responsibility and skills.

Worlu, Osibanjo, Ogunnaike, Salau and Igbinoba (2016) examined the impact of employee relations strategy (Organizational policies, Promotion, Equity, Recognition and Mentoring) on job performance in Lagos State University, Southwest, Nigeria. A model was developed and tested using One hundred and thirty-six (136) copies of valid questionnaire, which were completed by staff in the State owned university, Lagos, Nigeria. Structural Equation Modeling was adopted to test the hypotheses and relationships that might exist among variables. Results of the analysis indicates that equity, promotion, mentoring and recognition have positive influence on employees' performance. While in the opposite direction, organizational policies have negative and insignificant effect on job performance which suggest that increase in employees' performance will require that managers pay more attention to friendly organizational policies.

Sequeira and Dhriti (2015) investigated employee relations practices, its underlying factors, issues and its impact on employee performance in Kavya Systems, Bangalore. A descriptive approach is adopted for this research in the beginning to describe the existing employee relations practices at Kavya Systems while at the later stage of study Causal approach was applied in order to link the employee relation factors to performance of employees. The study includes questionnaire based survey design to find out employee relations practices, its underlying factors, issues and its impact on employee performance in Kavya Systems, Bangalore. Primary data collection was conducted by undertaking convenient sampling which may have affected the accuracy of results. Relationship between employee relations factors and employee performance were found by statistical testing of formulated hypothesis. In the research conducted it was identified that employee relations practices followed in the organization had a direct impact on the performance of employees in the organization. The study also revealed that improving the employee relations practices an organization can improve the performance of employees and thereby the overall productivity of the organization.

Irefin and Mechanic (2014) examined the effect of Employee Commitment on Organizational Performance with special interest in Coca Cola Nigeria Limited. Much of the interest in analysing employee commitment stems from concern for the behavioural consequences that are hypothesised to result from it. This paper focuses on the influence of employee commitment on Organisational Performance and Employees' turnover. Both descriptive and explanatory research methodologies were adopted in this study. A five point numerically scaled Likert-Type questionnaire was constructed and administered among selected Staff of Coca Cola Nigeria Limited. The research hypotheses were tested using the Pearson Correlation Coefficient. The result shows that: the level of employee commitment of the Staff of Coca Cola Company Plc is very high; there is a fairly high relationship between employee commitment and organizational performance: there is also a very high relationship between employee commitment and employees' turnover etc. Some of the recommendations made are that: the management should hire employees who are likely to become linked to the organization; management should create clear and realistic job and organizational previews.

Chinomona and Sandada (2013) focused on the investigation of the role of shared goals, communication and absence of damaging conflicts on employee relationship strength in the context of institutions of higher learning have largely remained scant, particularly in developing countries of Southern Africa. Therefore, the primary objective of this study is to fill this void. Three research hypotheses are posited and a sample data of 151 collected from the Gauteng Province of South Africa is used to empirically test the hypotheses. The results of this study show that, institutional shared goals, institutional communication and absence of damaging conflict influences employee relationship strength at institutions of higher learning in a significant way. Managerial implications of the findings are discussed and limitations and future research directions are indicated.

Tansel and Gazioglu (2013) investigated the job satisfaction in relation to managerial attitudes towards employees and firm size using the linked employer-employee survey results in Britain. The study first investigate the management-employee relationships and the firm size using maximum likelihood probit estimation. Next various measures of job satisfaction are related to the management-employee relations via maximum likelihood ordered probit estimates. Four measures of job satisfaction that have not been used often are considered. They are satisfaction with influence over job; satisfaction with amount of pay; satisfaction with sense of achievement and satisfaction with respect from supervisors. The main findings indicate that management-employee relationships are less satisfactory in the large firms than in the small firms. Job satisfaction levels are lower in large firms. Less satisfactory management-employee relationships in the large firms may be a major source of the observed lower level of job satisfaction in them. These results have important policy implications from the point of view of the firm management while achieving the aims of their organizations in particular in the large firms in the area of management-employee relationships. Improving the management-employee relations in large firms will increase employee satisfaction in many respects as well as increase productivity and reduce turnover.

Ngari and Agusioma (2013) examined the influence of employee relations on organization performance of private universities in Kenya. The study employed a descriptive research design. The target population for this study of target was employees of private universities in Nairobi County at top, middle and lower level of management since they are in a position to give reliable information on Influence of employee relations on organization performance. Stratified random sampling was used to select the population from which a sample 80 respondents was drawn to obtain. Data was collected mainly by use of questionnaires. SPSS was used to generate the statistical outputs. The study found that industrial relations, employment practices, employment practices, employee communication affect organization performance. The coefficient of determination showed that 56.2% of variations in the organization performance is explained by the independent variables. The study concluded that, that HR department is a key department of the any high-profile institution like a university and the institutions need to involve their staff in decision making. The study concluded that there is a positive relationship between the independent variables and dependent variables

Chaudhry, Sohail and Riaz (2013) examined the impact of employee relation on employee performance in hospitality industry of Pakistan. The independent variable was Employee Relations Practices proxied at Conflict Handling and Unions, Discipline, Participative Leadership, Benefits, Training; Motivation was used as the mediating Variable and Employee Performance was the dependent variable. Data was collected through Assessment Questionnaire sent to 241 employees of total 28 hotel organizations running with at least 4 operational and one Employee Relations Department of 3 star, 4 star and 5 star category hotels. Conflict Handling and Union & Collective Bargain Agreement are positively and significantly correlated. Conflict Handling and Participative Leadership are positively and significantly correlated. Union & Collective Bargain Agreement and Participative Leadership are positively and significantly correlated. This study finds overall support for the hypothesis that Employee Relations Practices Impact positively on Performance of Employees working in Hospitality Industry of Pakistan as the relationship specified in Hypothesis is found to be significant.

2.4 Theoretical Framework

Human Relations theory

The key proponents of Human relations theory are Mayo (1933) and Maslow, (1943) and the theory adopted the unitarism approach to employee relations which implies that a system of management maximize output by meeting social and psychological needs of employees in the workplace resulting into worker morale maximized, motivated employees and highly productive workforce (Muthoka 2017).

The main focus of the human relations movement is on the human and social dimensions of work (Mayo, 1933; Muthoka 2017). Mayo and Maslow in their Hawthorne studies found that efficiency enhanced independent of the level of lighting. The studies accomplished that the employees were more reactive to social situations than to management controls. Abraham Maslow (1943) major theorists of the human relations movement identified the different five levels of needs; physiological, safety, love, self-esteems, and self-actualization needs. He suggested that human needs are organized in any order and that employees are motivated by unsatisfied needs though higher needs could motivate only after lower needs are satisfied. This helped managers understand the employee empowerment. Herzberg (1959) alienated employee motivation into two main factors, motivation factors and hygiene factors. Motivation factors are related to job satisfaction and different from hygiene factor which are related to dissatisfaction. He highlights that employee participation through quality circles has positive effect on organisational performance.

Addison and Belfield (2004) and Kaufman (2005) in their studies established that if workers are denied autonomy on the job, or are reduced to acting as mere extensions of the machinery they operate, or are given work that inhibits their capacity to create and think, it is argued that they will invariably find ways to subvert the methods of control that enforce these conditions (Freeman, 1976). The principal task of management on this conception is to manipulate workplace relations in ways that enable employees to feel personal satisfaction with being involved with the organization. To this end, public healthcare sector operating on this basis are expected to recognize the right of employees to have a say in how they are governed (Hirsch, 2004). In whatever form, managerial approach to employee relations is seeks to reduce internal tensions by developing the sense of workplace satisfaction felt by employees through practices that involve them in the organization and regulation of work. Most importantly, the goal of human relations theory is to make workers feel like they belong to something bigger than themselves, and thus the worker's work is important to the overall effort of the organization (Kaufman, 2005; Muthoka 2017).

3.0 Methods

The paper utilized the survey strategy for this study because it creates room for gathering large amounts of data from a sizeable population in a cost-effective way (Osuagwu, 2006). The study population consists of employees of Unilever Nig Plc, Ikeja Branch, Lagos. The research instrument would be surveyed on the workforce of the organization considering the fact that they all fall under the category of employees within an organization (Osuagwu, 2006; Ngechu, 2006). The population of employee of Unilever Nig Plc, Ikeja Branch, Lagos is 1,165 (www.unilever-ewa.com). After applying the Yamane (1967) formula the sample size for the study therefore is two hundred and ninety-seven (297) for a sample population of one thousand, one hundred and sixty-five (1165). The random sampling was utilized in this study. This technique is appropriate in order to ensure that every element in the sampling frame has an equal opportunity of being selected (Eshiteti, Okaka, Maragia, Odera & Akerele, 2013). The source of data is primary through the adoption of structured questionnaire.

4.0 Findings

4.1 Summary of Hypotheses

Hypothesis	Relationship	Coefficient	t-statistics	p-value	Decision
Ho_1	CMM => EP	0.447	26.664	0.000	Rejected
Ho_2	CMT=> EP	0.020	0.725	0.002	Rejected
Ho_3	EI => EP	0.056	1.595	0.017	Rejected
R	.682				
R-Square	.665				
Adjusted R-Square	.663				
F- Statistics	46.633		0.000		

Source: Field survey, 2022

4.2 Discussion of Findings

Any given research looks forward to obtaining some results. The expectation of a given set of result leads to the proposition of some specific hypotheses which are eventually tested for the purpose of obtaining one result or the other. The findings above are based on the fact gathered through questionnaire. The major findings of this study were generated from the efforts to answer the research questions as well as testing the hypotheses.

Upon the fulfilment of the assumptions of regression analysis, multiple regression analysis was considered suitable in testing the research hypotheses. The above table presents the result relating to hypothesis testing. The F-statistics stood at 46.633. The p-value is less than 0.05, indicating that the relationship depicted in the model is significant at 95% confidence level. This implies that employee relation significantly affects employee productivity. The value of R (0.682) as depicted in the model indicates a positive and strong relationship between the combined variables of employee relations and employee productivity. This implies that communication, commitment and employee involvement are strong predictors of employee productivity. The value of the R square (0.665) implies that communication, commitment and employee involvement account for about 66.5% variation on employee productivity. The value of the adjusted R square (0.663) implies that communication, commitment and employee involvement will still account for about 66.3% variation on employee productivity if exogenous variables are added.

The different contributions of the independent variable are explained from the coefficients and the different t- statistics. The coefficient of communication stood at 0.447 which is positive. This implies that an increase in communication would lead to an increase in employee productivity. However, the significance of this can be judged from the t statistics and its significance. The t statistics of communication stood at 26.664 with a p-value of 0.000. The p-value is less than 0.05, indicating that the relationship depicted in the model is significant at 95% confidence level. This implies that the study does not have enough statistical evidence to accept the null hypothesis which states that communication has no significant effect on employee productivity; hence the study accepts its alternate hypothesis which states that communication have significant effect on employee productivity. The findings validate the results of previous studies such as Sequeira and Dhriti (2015) who stated Effective communication of work-related information – makes employee aware of the work related responsibilities and expectations and thus perform better.

Also, the coefficient of commitment stood at 0.020 which is positive. This implies that an increase in commitment would lead to an increase in employee productivity. However, the significance of this can be judged from the t statistics and its significance. The t statistics of commitment stood at 0.725 with a p-value of 0.002. The p-value is less than 0.05, indicating that the relationship depicted in the model is significant at 95% confidence level. This implies that the study does not have enough statistical evidence to accept the null hypothesis which states that commitment has no significant effect on employee productivity; hence the study accepts its alternate hypothesis which states that commitment has significant effect on employee productivity. The findings agree with the report of Perera et al., (2018) who indicated that the employees' commitment are significantly related to sustained productivity of Vocational And Skills Development Sector Institutes In Sri Lanka.

Furthermore, the study also reveals that the coefficient of employee involvement stood at 0.056 which is also positive. This implies that an increase in employee involvement would lead to an increase in employee

productivity. However, the significance of this can be judged from the t statistics and its significance. The t statistics of employee involvement stood at 0.1.595 with a p-value of 0.017. The p-value is less than 0.05, indicating that the relationship depicted in the model is significant at 95% confidence level. This implies that the study does not have enough statistical evidence to accept the null hypothesis which states that employee involvement has no significant effect on employee productivity; hence the study accepts its alternate hypothesis which states that employee involvement has significant effect on employee productivity. Employee productivity is important to any business. The more productive the employees are, the more successful a business will be. According to Odero and Makori (2018), highly engaged teams are 21% more productive and have 28% less internal theft than those with low engagement. Engaged employees are innovative and always have an idea or two about what they can do better. Their quality of being collaborative and enthusiastic towards work, allows them to complete their workplace goals more effectively; which leads to increased workplace productivity.

5.0 Conclusion and Recommendations

5.1 Conclusion

Maintaining harmonious relations is very important for the survival, prosperity and growth of the organization. Good and healthy employee relations leads to better organizational performance. From the findings of the study, it is however concluded that a significant positive relationship exists between employee relations and employee's productivity. More so, it is thus concluded from the study that r communication, commitment and employee involvement are strong predictors of employee productivity.

5.2 Recommendations

In view of the findings of this study, study recommends that organizations in Nigeria should focus more on building effective and sustainable employee relations that will ensure employee productivity that will lead to their growth and survival. To achieve this, the study recommends that:

i. Management of organizations should encourage effective communication and facilitate it through training and workshops. Organizations can implement training that focuses on different aspects of communication such as written communication, public speaking and conflict resolution. Providing communication tools such as instant messaging apps or project management tools also helps employees to use their productive communication skills.

ii. The commitment of the employees can be nurtured by providing a compelling environment to them. Management can initiate project management milestone to create a balance for competency and healthy competition within the workplace.

iii. Management of organizations should work towards attainment of high employee involvement by availing information to all its employees, encourage them and also give them an opportunity to make remarkable contributions.

REFERENCES

Ali, M., Lei, S., & Wei, X. Y. (2018). The mediating role of the employee relations climate in the relationship between strategic HRM and organizational performance in Chinese banks. *Journal of Innovation & Knowledge*, *3*(3), 115-122.

Chaudhry, M. S., Sohail, F., & Riaz, N. (2013). Impact of employee relation on employee performance in hospitality industry of pakistan. *Entrepreneurship and Innovation Management Journal*, *1*(1), 60-72.

Chinomona, R., & Sandada, M. (2013). Shared Goal, Communication and Absence of Damaging Conflicts as Antecedents of Employee Relationship Strength at Institutions of Higher Learning in South Africa. *Mediterranean Journal of Social Sciences,* 4(3), 137-145.

Duah, P. & Danso, B. A (2017). Employee relations and its effect on organisational performance. International Journal of Multidisciplinary Research and Development, 4(10), 27 – 32

Femi, A. F. (2014). The impact of communication on workers' performance in selected organisations in Lagos State, Nigeria. *IOSR Journal of humanities and Social Science*, *19*(8), 75-82.

Ferreira, A., & Du Plessis, T. (2009). Effect of online social networking on employee productivity. *South African Journal of Information Management,* 11(1), 1-11.

Hanaysha, J. (2016). Improving employee productivity through work engagement: Evidence from higher education sector. *Management Science Letters*, 6(1), 61-70.

Hill, C., Jones, G., & Schilling, M. (2014). *Strategic management: theory: an integrated approach.* Cengage Learning

Irefin, P., & Mechanic, M. A. (2014). Effect of employee commitment on organizational performance in Coca Cola Nigeria Limited Maiduguri, Borno state. Journal of Humanities and Social Science, 19(3), 33-41.

Muthoka, M. K. (2017). *Influence of Employee Relations Practices on Organisational Performance of Public Healthcare Sector in Kenya* (Doctoral dissertation, COHRED, JKUAT)

Ngari, J. M., & Agusioma, N. L. (2013). Influence of Employee Relations on Organization Performance of Private University in Kenya. *International Journal of Innovative Research and Studies,* 2(8), 183-210.

Noordin, F., Omar, S., Sehan, S., & Idrus, S. (2010). Organisational Climate and Its Influence on Organisational Commitment. *International Business & Economics Research Journal,* 9(2), 1-10.

Odero, J. A., & Makori, M. E. (2018). Employee Involvement and Employee Performance: The Case of Part time Lecturers in Public Universities in Kenya. *International Journal of Management and Commerce Innovations*, *5*(2), 1169-1178.

Odero, J. A., & Makori, M. E. (2018). Employee Involvement and Employee Performance: The Case of Part time Lecturers in Public Universities in Kenya. *International Journal of Management and Commerce Innovations*, *5*(2), 1169-1178.

Perera, G., Kp, M., Indikasampathhb, Pereraaknj, & Senevirathneknda (2018). Impact of Employees' Commitment on Sustained Productivity; With Reference To Government Institutions Sector in Sri Lanka. IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM), 74 – 82.

Sahedur, R., & Taniya, R. K. (2017). Effect of employee relationship management (ERM) on employee performance: A study on private commercial banks in Bangladesh. *Human Resource Management Review*, *7*(2), 90-96.

Samwel, J. O. (2018). Effect of Employee Relations on Employee Performance and Organizational Performance-Study of Small Organizations in Tanzania. *Global Journal of Management and Business Research,* 18(8/1), 30 – 39

Sequeira, A. H., & Dhriti, A. (2015). Employee relations and its impact on employee performance: A case study. Available online from: https://www.researchgate.net/publication/276026663

Sharma, M. S., & Sharma, M. V. (2014). Employee Engagement to Enhance Productivity in Current Scenario. International Journal of Commerce, Business and Management, 3(4), 595-604.

Sinha, S., & Bajaj, R. (2013). Successful Human Resource Management Determinants to Build Good Employee Relations. *International Journal of Human Resource Management and Research,* 3(2), 31-36.

Tansel, A., & Gazioglu, S. (2013). Management Employee Relations, Firm Size and Job Satisfaction. *International Journal of Manpower*, 35 (8), 1260-1275.

Worlu, R., Osibanjo, A., Ogunnaike, O., Salau, O. & Igbinoba, E. (2016). Employee Relations Strategy: Implication for Performance in Lagos State University, South-West, Nigeria *The Journal of Human and Work,* 3(1),

DETERMINANTS OF ECONOMIC GROWTH IN NIGERIA

Isiaka, Najeem Ayodeji
The Federal Polytechnic, Ilaro
Ogun State, Nigeria
Bako, Yusuf Adebola
The Federal Polytechnic, Ilaro
Ogun State, Nigeria

ABSTRACT

The study examined the determinants of economic growth in Nigeria for the period of 30 years between 1990 and 2019. Data on Gross Domestic Product (GDP) ,Foreign Direct investment (FDI), Gross Capital Formation (GCF), a and Inflation Rate (INF) were gathered from for the Central Bank of Nigeria (CBN) Statistical Bulletin and the National Bureau of Statistics (NBS). The data were tested for Stationarity using Augmented Dickey-Fuller (ADF) Unit Root test. The data were also subjected to co-integration test in order to know whether using the variables together in the model would produce reliable results. The test revealed that a long run relationship exists between economic growth (GDP) and the macro-economic variables used in the study. We found that all foreign direct investment, gross capital formation, government expenditure rate has positive and direct relationship with economic growth (GDP) while inflation rate has a negative relationship with GDP. However, gross capital formation is the only variable that is not significant at 5% level. This led to the conclusion that all the variables specified in the model (except gross fixed capital formation) are important determinants of economic growth in Nigeria. The study recommended that there should be an improvement on major sectors of the economy, especially the agricultural and industrial sectors to boost economic growth. Also, monetary attribute should intensify the financial sector development and reduce inflation in order to influence gross fixed capital formation.

Keywords: Economic Growth, Inflation, Foreign Direct Investment, Human Capital, Gross Domestic Product.

INFLUENCE OF ENTREPRENEURIAL SUCCESS ON THE GROWTH AND DEVELOPMENT AND DEVELOPMENT OF MICRO SMALL, MEDIUM ENTERPRISES

Lanke B. Awomailo (1)

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2291-0035

Johnson O. AYENI (2)

Oluyemi O.A. ADEKUNLE (3)

YABA COLLEGE OF TECHNOLOGY

Yaba lagos, Nigeria

Department of Business Administration & Management (1&3)

YABA COLLEGE OF TECHNOLOGY, YABA, LAGOS

Department of Marketing (2)

ABSTRACT

The study investigates the Impact of Entrepreneurial Success on Economic Growth and Development of Micro Small and Medium Enterprises. The need for entrepreneurship development in the country today is necessitated by the fact that entrepreneurship success is a major factor in economic growth and development and also the permanent cure for extreme hunger and poverty necessitated by unemployment. The objectives were to find out the significant role of entrepreneurship in economic growth and development, to ascertain the extent that government policies have improved the performance of entrepreneurial successes, to examine the extent to which macroeconomic policies foster entrepreneurship culture in economic growth and development and to identify the challenges of entrepreneurship in economic growth and development. The study used survey research method. The population consist of selected. Micro Small and Medium Enterprises located in both Lagos mainland local government council .and Ikeja local government council in Lagos state, questionnaires were administered on 200 respondents using simple random technique. Mean, standard deviation, percentages, frequencies and Pearson Product Moment Correlation were used to test for hypothesis. The hypotheses revealed that there is moderate positive relationship between economic growth and development and entrepreneurial success ($r = 0.457$, $p < 0.05$); there exist a moderate positive relationship between government policies and entrepreneurial success ($r = 0.479$, $p < 0.05$); and there is a positive relationship between challenges of entrepreneurial success and economic growth and development ($r = 0.632$, $p < 0.05$) The findings reveal that economic growth and development may well be linked with the success of the entrepreneurs, the result revealed that government policies to a large extent has promoted entrepreneurship and have improved the performance of entrepreneurial, it was reveal that development of entrepreneurial culture can be facilitated by individuals, organization and government partnership and the finding reveal that the challenges facing MSME's is poor infrastructure, and it was arguable that lack of adequate managerial skills. The study concludes that entrepreneur ship is sine qua non to economic development and a comprehensive approach to the promotion of entrepreneurship success rested on favorable economic policies, entrepreneurial culture and improvement of entrepreneurial framework condition. The study recommends that there should be a strict policy framework that can enhance entrepreneur's success and government partnership in area-of finance, skill development and alliance.

Keywords: Development, Growth, Entrepreneurial Success, Micro, Small Medium Enterprises (MSME) Productivity.

THE EFFECT OF POPULATİON AND GEOGRAPHİCAL AREA ON THE NUMBER OF AGENT OUTLETS İN BANGLADESH-A EVİDENCE FROM TWO BANK

[1]Nishat Taslin Mohona

University of Chittagong, Faculty of Business Administration,, Department of Banking and Insurance, Chittagong ,Bangladesh.

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6368-5690

[2]Jayashree Dey

University of Chittagong, Faculty of Business Administration,, Department of Banking and Insurance, Chittagong ,Bangladesh.

[2]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1637-8406

[3]Umme Kulsum

University of Chittagong, Faculty of Business Administration,, Department of Banking and Insurance, Chittagong ,Bangladesh.

ABSTRACT

Agent banking is getting popular especially in developed countries to bring People closer to banking facilities. The local agent and outlet play a significant role in engaging more customers in banking services. In Bangladesh, banks adopting this agent banking model to cover greatergeographical coverage through agent outlets. The study is to find out the population andgeographical area(km) effort on the number of agent outlet indifferent district in Bangladesh.This study was done taking secondary data from websites of banks and population & squirekilometers respective district. Here 63 districts' data was taken. The quantitative analysis ofcorrelation and regression was done through SPSS version 22.Therefore, the study found thatthe number of population and geographical area of districts has a significant positive relationship with the number of agent outlet.

Keywords: Agent Banking, Agent outlet, Bangladesh.

DIGITAL REVOLUTION THROUGH FINTECH IN BANGLADESH

[1]Nishat Taslin Mohona

University of Chittagong, Faculty of Business Administration,, Department of Banking and Insurance, Chittagong ,Bangladesh.

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6368-5690

[2]Umme Kulsum

University of Chittagong, Faculty of Business Administration,, Department of Banking and Insurance, Chittagong ,Bangladesh.

[3]Jayashree Dey

University of Chittagong, Faculty of Business Administration,, Department of Banking and Insurance, Chittagong ,Bangladesh.

[3]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1637-8406

ABSTRACT

Continual technological innovation is regarded as the only way to survive in the global competitive arena. Financial technology (FINTECH) is one of them. It has gained a drastic evolvement through attracting and connecting a broad consumer base by breaking the hurdle of traditional banking. Developing countries like Bangladesh have waved saliently in the fintech industry though the improvement is inadequate due to lack of value addition. So, this paper depicted the basic concept, the contextual extent of core services, and the obstacles. The finding expects to generalize the researcher's general perspective. Through the deployment of qualitative method analysis, this study demonstrates that the value-based sufficient innovation will bring dynamic growth, contributing intelligence to the future adoption of fintech in Bangladesh. The sector of a country is going to experience extensive growth with the adoption of technology.

Keywords: Financial Technology, FinTech, Bangladesh

CORPORATE VOLUNTARY DISCLOSURE PRACTICE OF LISTED BANGLADESHI RMG COMPANY

Jayashree Dey1

Department of Banking and Insurance, University of Chittagong, Bangladesh

Orcid Id: https://orcid.org/ 0000-0003-1637-8406

Nishat Taslin Mohona2

Department of Banking and Insurance, University of Chittagong, Bangladesh

Umme Kulsum3

Department of Banking and Insurance, University of Chittagong, Bangladesh

ABSTRACT

This paper intends to investigate the extent of voluntary discloser attended by the Ready-made garments company of Bangladesh. The paper was conducted based on the Dhaka stock exchange (DSE) non-financial firm's year-end report. Furthermore, the impact of financial ratios like profitability and leverage on corporate voluntary discloser measured. The population of 56 listed RMG companies, a sample of 40 chosen basis on the availability of the annual report for the year 2020. The analysis outcome reveals that the voluntary disclosure rate of RMG company minimum number is 7.5%, and the maximum number is 65%. The analysis shows that below voluntary corporate disclosure degree of average, average above average is 25%, 17.5% and 52.5%, respectively. Moreover, the impact on companies' status and age on the voluntary corporate discloser revealed in the paper. The inadequacy of structured scale and generally accepted model of measuring voluntary discloser of the company is a limitation. The research covers a single-year annual report of 2020 of RMG company. The results will assist regulators and policy-makers to understand better the importance of voluntary corporate governance in Bangladeshi non-financial companies. The study is also expected to support the company's stakeholders to grasp the company's solicitude towards revealing voluntary information. This study generates evidence of the changing scene of financial status on voluntary disclosure practices and additional insight to its stakeholder.

Keyword: Ready-made garments company, Voluntary Disclosure, Bangladesh, Financial ratios.

CORPORATE RESTRUCTURING AND EMPLOYEE PERFORMANCE OF SELECTED MANUFACTURING FIRMS IN ENUGU STATE, NIGERIA

Dr. Anekwe Rita Ifeoma
Nnamdi Azikiwe University, Awka
Grace Akaegbobi
Nnamdi Azikiwe University, Awka
Nwanah Chizoba Patience
Nnamdi Azikiwe University, Awka

ABSTRACT

The study examined the effect of corporate restructuring on Employee performance of selected manufacturing firms in Enugu, Nigeria. But specifically ascertains the effect of redeployment on job commitment. The sample size of 47 was ascertained from the population of 664 with the use of Bill Gooden, (2004) finite population formula. Structured questionnaire was used to elicit vital information from the respondents. Hypothesis was tested using simple regression with the aid of Statistical Packages for Social Science (SPSS version 27). Finding revealed that Redeployment has positive and significant effect on job commitment. The study concluded that Companies worldwide have used corporate restructuring to improve employee competitiveness, profitability, effectiveness, efficiency and reduce size of their workforce. It was therefore recommended that management should ensure effective communication during restructuring; this will encourage employees' innovation, improve, commitment, productivity and overall performance.

Keywords: Corporate restructuring; Redeployment. Commitment.

TAX MANAGEMENT IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES

Abdenbi BELGHITI (PhD student)

Research laboratory in territorial, integrated and functional management-LARMATIF

National School of Commerce and Management –Oujda

Mohammed First University Oujda

SUMMARY

Taxation, defined as the compulsory levies borne by the company, is one of the essential components of its environment, which is currently a crucial variable to be taken into consideration in all the company's decisions, as it is linked to the life of the company, from its creation to its disappearance, and affects all the operations carried out, as well as all the decisions

Currently, the multiplicity, complexity, and instability of its texts make taxation a constraint for companies, and SMEs in particular, which they have to undergo. Taxation generates more and more tax risks for the company, which can lead to surprises, often unpleasant ones: additional tax charges, tax penalties, or even restatement of the annual accounts, to which is generally added a deterioration of its reputation. That said, over time, taxation has "become a parameter to be managed in all organizations" (Rossignol, 2010). It is in this sense that Moroccan companies have been relentlessly seeking to deal with it.

Naturally, the identification of tax risks should lead the SME to seek the necessary means to prevent or cure these risks. The response to this objective requires the implementation of procedures to ensure compliance with the tax laws and regulations in force and to produce quality tax information vis-à-vis the tax authorities and, above all, a global evaluation of the process through a tax audit mission. The tax audit is a tool for detecting tax risks and improving risk management through the corrective measures it can suggest.

IMPACT OF GOVERNMENT FINANCING ON ECONOMIC DEVELOPMENT IN NIGERIA (2000 – 2019)

Ibrahim Kabir Adedeji

Department of Banking and Finance, A.B.U. Business School, Ahmadu Bello University, Zaria.

ABSTRACT

The paper explores the impact of government financing on economic development in Nigeria (2000-2019). The paper intends to examine the impact of the Government funding on Nigeria's economic development. Data from the time series were generated from the Central Bank of Nigeria's (CBN) statistical bulletins from 2000 to 2019. The ordinary less square (OLS) estimation method was used in the multiple regression analysis. The result showed that government capital financing has a negative impact but significant relationship with economic development while, government recurrent financing has a positive impact and significant relationship with RGDP. The study concluded that government finance is responsible for the growth and development witnessed in Nigeria's economy over the period under review. The study, therefore, recommends among others that the government should ensure that the share of recurring expenditure in total expenditure is kept proportionate by blocking all leaks and waste in public funding in the country. The Nigerian Government must be more determined and transparent when it comes to combating financial corruption and diverting public funds, especially those allocated to the implementation of capital projects throughout the country.

Keywords: Government Capital Financing, Government Recurrent Financing, Economic Development

THE MEASURE OF KIA COMPETITIVENESS IN THE AMERICAN ELECTRIC VEHICLE MARKET

BOUKHEDIMI Chems Eddine. Ph.D.

University of Tizi Ouzou

Department of commerce. Tizi Ouzou, Algeria

ABSTRACT

This study aims to highlight the competitiveness of KIA in the electric vehicle of some American market for the year of 2021.

The electric vehicle is found to tackle several issues starting with the overconsumption of unrenewable energies such as fuel oil. Moreover, the second target is to minimize the emission of carbon dioxide, then, it will be possible to achieve the sustainable development situation.

As result, the model of Kia Niro EV is ranked in the 9th position of the top 10 models with 8717 sales, followed by Audi E-Tron SUV(7429 sales). However, the top 8 EV are as follow: Tesla model Y (184 628 sales), Tesla model 3 (151 884 sales), Ford Mustang (27 140 sales) and Chevrolet Bolt EV (24 828 sales), Volkswagen ID 4 (16.742 sales), Nissan Leaf (14239 sales), Porsche Taycan (9419 sales).

Keywords: Sustainable enterprise; Social Corporate Responsibility; Sustainable development; Electric vehicle; KIA; USA.

İNTERAKTİV TƏLİM TƏHSİL ALANLARIN İDRAKİ MARAĞININ İNKİŞAF VASİTƏSİ KİMİ

INTERACTIVE LEARNING AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' COGNITIVE INTEREST

Səadət Mazanova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Riyaziyyat fakültəsi, Kompüter elmləri kafedrası, Bakı, Azərbaycan

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2278-3790

Leyla Həmidova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Riyaziyyat fakültəsi, Kompüter elmləri kafedrası, Bakı, Azərbaycan

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5408-0972

XÜLASƏ

Müasir texnologiyalar təhsilə daha çox nüfuz edir, bununla da məktəbin kompüterləşdirilməsinin keyfiyyətcə daha güclü yeni mərhələsini formalaşır. Gənclərin inkişafının prioritet istiqamətlərindən biri –kompüter texnologiyaları və internetdən effektiv istifadəsinin təşkilidir (Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevin təşəbbüslərindən biri). Məqsəd ümumi təhsili və peşəkar hazırlığı yaxşılaşdırmaq məqsədilə İKT-nin təlim-tərbiyə prosesinin bütün səviyyələrinə inteqrasiyasıdır.

Şagirdlərin yaradıcı maraq və qabiliyyətlərinin, özünütəhsil vərdişlərinin, əldə edilən biliklərin praktiki fəaliyyətin müxtəlif növlərində tətbiq edə bilmə bacarıqlarının formalaşdırılması respublika məktəblərinin vəzifələrindəndir. Müasir məktəbdə təhsil prosesinin təkmilləşdirilməsinin mühüm istiqamətlərindən biri – təlimin interaktiv formalarının tətbiqidir. İnformasiya texnologiyaları effektivli təhsil modelinin fəaliyyət göstərməsi üçün mütləq şərtdir. Əsas metodik innovasiyalar bu gün məhz interaktiv təlim üsullarının tətbiqi ilə bağlıdır.

İnformatika və İKT müəllimlərinin tətbiq etdikləri ən geniş yayılmış interaktiv üsul layihələr üsulu və ya kiçik qruplarda işdir (*small group workshop*). Kollektiv məsələlərin müzakirəsi və problemlərin həlli üçün kiçik qruplara bölünür. Bu, bütün şagirdləri işə cəlb etməyə imkan verir, əməkdaşlıq və ünsiyyət vərdişlərinə alışdırır, idraki marağı inkişaf etdirir.

İdraki maraq – dərs fəaliyyətinə, biliklərə yiyələnmə prosesinə olan maraqdır. İdraki marağın yaranması şagirdin şəxsiyyətinin inkişaf səviyyəsindən, onun təcrübəsindən, biliyindən və müəllimin dərs materialını təqdim etmə üsulu da daxil olmaqla, şagirdin tədris fəaliyyətini həyata keçirdiyi mühitdən asılıdır. Müasir təhsil "interaktiv təlim" adı almış aktiv pedaqogikanın müxtəlif üsul, vasitə və formalarından istifadə edir.

Ənənəvi təlimlə müqayisədə interaktiv təlim zamanı pedaqoqla şagird arasındakı qarşılıqlı əlaqə dəyişir: pedaqoqun aktivliyi öz yerini şagirdin aktivliyinə verir, pedaqoqun vəzifəsi isə onların təşəbbüsləri üçün şərait yaratmaq olur. Təlimin interaktiv forma və üsulları özlüyündə şagirdlərin idrak maraqlarının formalaşdırılmasının çoxsaylı variantlarından ibarət pedaqoji texnologiya və üsullar kompleksidir.

Açar sözlər: koqnitiv maraq, informasiya texnologiyaları, interaktiv metod, layihə metodu

ABSTRACT

Modern technologies penetrate more and more into education, thereby forming a qualitatively stronger new stage of school computerization. One of the priority directions of youth development is the organization of

effective use of computer technologies and the Internet (One of the initiatives of the President of Azerbaijan Ilham Aliyev). The goal is to integrate ICT at all levels of the educational process in order to improve general education and professional training.

Formation of students' creative interests and abilities, self-education habits, ability to apply acquired knowledge in various types of practical activities is one of the duties of republican schools. One of the important ways of improving the educational process in a modern school is the application of interactive forms of training. Information technologies are an absolute condition for the functioning of an effective educational model. Today, the main methodical innovations are related to the application of interactive training methods.

The most common interactive method used by informatics and ICT teachers is the project method or work in small groups (small group workshop). The collective is divided into small groups to discuss issues and solve problems. This allows all students to be involved in the work, gets used to cooperation and communication habits, and develops cognitive interest.

Cognitive interest is an interest in learning activities and the process of acquiring knowledge. The emergence of cognitive interest depends on the level of development of the student's personality, his experience, knowledge and the environment in which the student carries out his educational activities, including the way the teacher presents the teaching material. Modern education uses various methods, tools and forms of active pedagogy called "interactive learning".

Compared to traditional teaching, during interactive learning, the interaction between the teacher and the student changes: the activity of the teacher gives way to the activity of the student, and the task of the teacher is to create conditions for their initiatives. Interactive forms and methods of training in themselves are a complex of pedagogical technologies and methods consisting of numerous options for the formation of students' cognitive interests.

Keywords: cognitive interest, information technology, interactive method, project method

MÜXTƏLİF XALQLARIN ƏFSANƏLƏRİNDƏKİ BƏZİ OXŞAR MOTİVLƏRİN MƏNŞƏYİNƏ DAİR

TO THE ORIGIN OF SOME SIMILAR MOTIVES IN THE VARIOUS PEOPLES' LEGENDS

Kəmalə İslamzadə

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan

XÜLASƏ

Açar sözlər: əfsanə, oxşar motivlər, süjet, kataloq, qadağa, cəza, mənəvi dəyərlər, ibtidai cəmiyyət.

Əfsanə mətnlərində fantastik elementlər, möcüzəli metamorfozalar yer alsa da, bu janrın tarixi gerçəkliklə, real hadisə və obyektlərlə əlaqəsi danılmazdır. “Bu, niyə belədir?” yaxud “bu, nə üçün belə adlanır?” kimi sualların cavabı olaraq meydana çıxan əfsanələr müxtəlif bitkilərin, heyvanların, coğrafi məkanların, təbiət obyektlərinin, eləcə də insan əməyinin məhsulu sayılan tikili və qalaların mənşəyi ilə bağlı məlumatları özündə daşıyır. İnformativ funksiyası ilə yanaşı, əfsanələrin cəmiyyətə bir sıra mənəvi-əxlaqi mesajlar ötürmək xüsusiyyətini də qeyd etməliyik. Bu, xüsusilə pis əməl, qadağanın pozulması, günah işlədilməsi müqabilində adekvat cəzanı nəzərdə tutan motivlər vasitəsilə həyata keçirilir. Çoxsaylı əfsanə kataloqlarının müqayisəli təhlili və fərqli xalqlara aid əfsanə nümunələrinin çap olunduğu toplulların araşdırılması sözügedən motivlərin oxşar olduğunu aşkara çıxarır.

Qədim cəmiyyətlərin idarə olunmasında, insanlar arasındakı münasibətlərin tənzimlənməsində məhz müəyyən qadağalar və onların pozulduğu təqdirdə günahkarı gözləyən cəzaların böyük rolu olmuşdur. Bunlar çağımızdakı cinayət məcəlləsi və konstitusiyanın ibtidai cəmiyyətlərdəki analoqu sayıla biləcək, təcrübədən keçmiş, etibarlı bir sistemi təşkil edən komponentlərdir. Eyni funksiyanı yalnız əfsanələr deyil, həmçinin başqa folklor janrları – atalar sözləri, inanclar, yasaqlar və digər paremik vahidlər də yerinə yetirirdi. Lakin hər bir janrda bu, özünəməxsus şəkildə həyata keçirilirdi. Əgər sadaladığımız janrlarda qadağa və onun pozulduğu halda verilən cəza birbaşa, konkret şəkildə diqqətə çatdırılırsa, əfsanələrdə bu, artıq baş vermiş hadisə kimi təqdim edilir və dinləyiciyə həmin əhvalatdan ibrət götürməli olduğu barədə üstüörtülü mesaj göndərilir.

Bir çox xalqların əfsanələrində izlənilən, yüksək tutulan dəyərləri ümumiləşdirsək, onların təxminən ortaq və ya yaxın olduğunu görərik: yaradana sədaqətlə ibadət etmək, dində müqəddəs sayılan şəxslərə sayqı, cəmiyyətdə və onun kiçik modeli olan ailədə iyerarxiyanın gözlənilməsi, dürüstlük, mərhəmət, yardımlaşma, öz sözlərinə və əməllərinə görə cavabdehlik, əməyə hörmət, bəxş etdiyi nemətlər üçün Tanrıya şükranlıq, beyini dumanlandıran şərabdan uzaq durmaq və s. Məntiqi olaraq, bütün bu sadalanan qaydalara etinasızlıq labüd şəkildə cəzaya (daşa, quşa, bitkiyə dönmə və s.) gətirib çıxarır.

Müxtəlif xalqlardakı oxşar mənəvi-əxlaqi dominantlar və onların doğurduğu bənzər motiv və süjetlər çox vaxt tipoloji xarakter daşıyır. Başqa sözlə, xarici təsir olmadan toplumun daxilində formalaşır və analoji situasiyalarda insan təfəkküründün, məntiqinin eyni alqoritmlərlə çalışmasına əsaslanır.

Oxşar süjetlərin çoxsaylı və çoxvariantlı təmaslar nəticəsində bir ərazidən digərinə keçərək yerli şəraitə uyğunlaşmasından doğduğu hallar da vardır. Bu zaman həmin süjet başqa bir etnosun ənənələrinə, milli xarakterinə adaptasiya prosesi keçirərək yeni elementlərlə zənginləşir.

Bəzən isə oxşarlığı doğuran ümumi bir mənbənin olmasıdır. Adətən, belə mənbələr sırasına müxtəlif dinlərin müqəddəs kitabları aiddir. Mənşəyini dini hekayətlərdən götürmüş bir çox əfsanələr məlumdur. Məruzədə bütün bu təzahürlər konkret əfsanə nümunələri üzərində nəzərdən keçirilir.

ABSTRACT

Keywords: legend, similar motives, plot, catalogue, prohibition, punishment, spiritual values, primitive society

Although the fantastic elements, miraculous metamorphoses occupy a significant place in the texts of legends, however, the connection of this genre with historical reality, real events and facts is undeniable.Legends appearing as answers to the questions "Why is it so?", "Why is it called so?" store information related to various plants, animals, geographic spaces, natural objects, as well as buildings and fortresses that are the result of human activity. Along with the informative function, one should also note such a feature of legends as the transmission of a number of spiritual and moral messages to society.This is mainly carried out through motives that imply adequate punishment for a crime, a violation of the prohibition, a sin. A comparative analysis of numerous catalogs of legends, as well as a study of the various peoples' published collections of legends reveal the presence of similar motives.

In the management of ancient societies, the settlement of relations between people, the rules and punishments awaiting the culprit who violated them played an important role.They can be considered primitive analogues of the modern Criminal Code and constitution,they are also components of an experienced, reliable system.The same function is performed not only by legends but also by other folklore genres - proverbs, beliefs, prohibitions and other paremiological units.However, this is realized in a peculiar form in each genre.If in the above genres prohibitions and punishments for their violation are brought to attention directly, in a concrete form, then in legends this is presented as an already accomplished event, and the listener is sent a hidden message that he should learn a lesson from this event.

When summarizing the highly significant values traced in the legends of many peoples their similarity and closeness is revealed:devotional worship of the Creator, veneration of persons who are considered saints in religion, observance of the hierarchy in society and in its small model - the family, righteousness, mercy, mutual assistance, responsibility for words and deeds, respect for work, gratitude to God for His gifts, avoidance of wine that intoxicates the brain and etc. Logically, the neglect of all these rules inevitably leads to punishment (turning into a stone, a bird, a plant, etc.).

Spiritual and moral dominants and the similar motives and plots of different peoples generated by them are more often of a typological nature.In other words, without external influence, they are formed in a certain ethnic group, and human thinking, logic act on the basis of the same algorithms in similar situations.

There are many cases when similar motives, as a result of numerous and multivariate contacts, move from one territory to another, adapting to local conditions.At this time, this plot adapting to traditions, the national character of the ethnic group is enriched with new elements.

Sometimes the similarity is due to a common source.Usually the holy books of various religions are among such sources.There are many legends originating from religious stories.In the paper, all these phenomena are considered on the basis of the concrete examples from legends.

Əfsanə xalqın keçmişi, indisi, gələcəyi ilə əlaqəli bir çox mövzuları möcüzəli-fantastik detallarla, lakin eyni zamanda gerçəkliklə bağlarını üzmədən nəql edən folklor janrıdır. Bu kiçik həcmli epik mətnlərdə süjet birxətli olur, şaxələnmir, məhdud sayda motiv yer alır. Əfsanələrdə bir tərəfdən kollektiv təcrübənin, digər tərəfdən xalq inanclarının və etnopsixoloji xüsusiyyətlərin əks olunduğunu izləmək mümkündür. Bu narrativlər insani dəyərlərin, mənəvi-əxlaqi normaların təsdiqinə yönəlmişdir. Transformasiyaya uğrayaraq hər bir dövrə uyğunlaşması əfsanələrin aktual qalmasını təmin edir.

Folklorşünas Timoti R. Tangerlininin “mono-epizodik” [Tangherlini 1990, s.385] hesab etdiyi əfsanələrin digər kiçik həcmli epik janrlarla differensiasiyası haqqında kifayət qədər yazıldığından [Sakaoğlu 1980, s.21-23; Bayat 2005, s.116-130] onun üzərində dayanmaq istəmirik. Lakin qeyd etməliyik ki, əfsanə və rəvayət janrları heç də bütün xalqlarda ayırd edilmir. Burada bir qanunauyğunluq müşahidə olunur. Belə ki, əfsanə və rəvayətlərin fərqləndirilməsi xristian və islam mədəniyyətlərində özünü göstərir. Səbəb yeni dinin daha erkən mifoloji sistemləri əvəzləməsidir. Din dəyişikliyinin olmadığı politeist mədəniyyətlərdə, həmçinin ənənəvi olaraq buddizmə sitaiş edən Hindistanda əfsanələrlə rəvayətlər fərqləndirilmir. Əfsanə uydurma hadisələri real personajla bağlayır, yaxud romantik əhvalatları müəyyən yerlə, məkanla əlaqələndirir.

Folklorun bütün janrları dinləyiciyə estetik zövq vermək, onun mənəvi tələbatını ödəməklə yanaşı, həm də tərbiyəvi əhəmiyyətə malikdir. Lakin tərbiyəvi mesajın ötürülməsi üsulu baxımından janrlar bir-birindən fərqlənir. Məsələn, müəyyən formul üzrə qurulan, qədim cəmiyyətlərdə fərdlə toplum, ailədaxili və insanla təbiət arasındakı münasibətləri tənzimləyən, "yasaqlar" adlanan paremik vahidləri əfsanələrlə müqayisə edək. Yasaqda konkret bir qadağa və onun pozulduğu təqdirdə gözlənilən təhlükə yaxud cəza barədə xəbərdarlıq insanlara birbaşa ötürülür. Əfsanədə isə müəyyən bir normaya qarşı biganəlik və bunun acınacaqlı nəticəsi haqqında əhvalat nəql olunmaqla dinləyiciyə üstüörtülü mesaj ünvanlanır. Bu hadisədən ibrət götürmək onun öz öhdəsinə buraxılır.

Müxtəlif ölkələrdə toplayıcılar tərəfindən xeyli əfsanə mətninin yazıya alınması əfsanə motivlərinin sistemli kataloqlarının meydana çıxmasına imkan vermişdir. Fin, Norveç, rumın, Kanada, İtaliya, rus, türk və başqa xalqlara aid əfsanə motivlərinin sistemləşdirildiyi kataloqlar bəzi qüsurlardan xali olmasa da, araşdırmalar zamanı tədqiqatçıların işini xeyli asanlaşdırır. A.Aarnenin "Fin etioloji əfsanələri və variantları kataloqu" [Aarne 1912], R.Kristiansenin "Miqrasiya edən əfsanələr" adlı Norveç əfsanə motivləri əsasında tərtib edilmiş kataloqu, Barbara Allen Vudun Rumıniya, Kanada, Norveç, İtaliya ərazilərində yayılmış oxşar əfsanə motivlərinin yer aldığı kataloqu, L.Simonsuurinin fin əfsanələri əsasında tərtib etdiyi göstəricisi, rus folklorşünaslarından N.A.Kriniçnaya [Криничная 1991] və N.V.Petrovun göstəriciləri, Saim Sakaoğlunun "Anadolu türk əfsanələrində daş kəsilmə motivi və bu əfsanələrin tip kataloqu" [Sakaoğlu 1980] tədqiqatçıların masaüstü kitablarıdır.

Bu kataloqlar müqayisəli şəkildə öyrənildiyi zaman eyni süjet və ya motivin müxtəlif xalqlarda mövcud olduğu aşkarlanır. Məsələn, "İnsanların və heyvanların ömür payı" (AT 828), "Təyin olunmuş xəzinə" (AT 8342), "Qisasçı müqəddəs" (AT 846), "Lənətlənmiş qız övladı" (AT 813A), "Əməlisaleh adamla günahkarın ölümü" (AT 808) və s. süjetlər sadə dəyər oriyentirləri və davranış modelləri ilə bağlı olduğundan bir çox xalqlar üçün ortaqdır. Eləcə də mənbə baxımından səmavi dini kitablardan gələn esxatoloji süjet və motivlər də səyyar xarakterlidir. Bir çox xalqlarda, həmçinin Azərbaycan folklorunda arxaya baxmaq yasağı və onun pozulduğu təqdirdə cəzalanma motivinin "Əhdi-Ətiq"də Lut peyğəmbərin arxaya dönüb baxan arvadının duz sütununa çevrilməsi barədəki əhvalatla əlaqəli olduğu qəbul edilmişdir. Bunun əsasında qədim insanların psixologiyasının subyekt və obyekti fərqləndirməmək kimi arxaik xüsusiyyəti durur. Başqırd alimi R.Q.Nəzirov bunu belə ifadə etmişdi: "Sən ölümcül təhlükəni görmürsənsə, o da səni görmür" [Назиров 1987, s.35].

Dünya üzrə geniş yayılmış motivlərdən biri də "Müqəddəsin daş üzərindəki izi"dir (A 901). S.Tompsonun motivlər göstəricisində Yunanıstan, Finlandiya, Yaponiya, Hindistan, İrlandiya, Sibir, Havay adaları, Afrika qəbilələri və Azteklərin bu motiv üzərində qurulmuş əfsanə nümunələri qeyd edilmişdir [Thompson 1955, s.168]. Saim Sakaoğlu göstərir ki, Seylan (Serendip) adasındakı qaya üzərində aşkar edilmiş izin Buddaya məxsus olduğunu düşünən yerli sakinlər ona sayqı ilə yanaşırlar [Sakaoğlu 1980, s.55]. S.Sakaoğlu həmçinin Anadolunun müxtəlif yerlərində Koroğlu və ya Battal Qazinin atlarına aid ayaq izlərinin olduğu barədə də məlumat verir [Sakaoğlu 1980, s.59]. Rusiyanın Karqapolye ərazisindən toplanmış əfsanələr içərisində İsa peyğəmbərin, Allahın, rus çarının və qar adamının izi haqqında örnəklərə rast gəlirik. Mətləbi olanlar müqəddəs şəxsin izinə öz ayağını yerləşdirərək ürəyində dilək tuturlar [Петров 2009, s.18].

Əfsanənin məzmunu qorunub saxlanıldığı halda, izin sahibi zaman-zaman dəyişir, daha populyar və aktual tarixi şəxsiyyətlə, mistik dini müqəddəslə əvəzlənir.

Azərbaycanın Buzovna kəndində yerləşən "Əli ayağı ziyarətgahı" barədəki əfsanə də eyni motivə əsaslanır. Deyilənə görə, mömin bir şəxs Xəzərin sahilindəki qayalıqlar üzərində dördüncü Raşidi xəlifəsi Əli ibn Əbu Taliblə (ə) söhbət etdiyini yuxuda görür. Səhər röyasını həmkəndlilərinə danışır. Hər bir insan ömrü boyu minlərlə yuxu gördüyü halda, onların heç də hamısını xatırlamır. Əgər bir şəxs röyasını yadında saxlayıb başqalarına söyləmək ehtiyacı duyursa, deməli, yuxunun yozulması gərəkdir. Elə bu məqsədlə kənd camaatı yığışıb sahilə gedir və orada qaya üzərində ləpir aşkar edirlər. Onlar yuxu vasitəsilə əyan olan bu möcüzəni Həzrət Əlinin (ə) adı ilə əlaqələndirərək həmin yeri ziyarətgaha çevirirlər. Qeyd edək ki, bu ziyarətgah XII yüzillikdən mövcuddur.

Əgər fəlsəfi baxımdan yanaşsaq, iz qaib olanın mövcudluğunu sübut edən bir fakt kimi dəyərləndirilməlidir. Burada ləpir mistik aləmlə gerçəklik arasında əlaqə yaradan bir vasitədir. Yuxunun özü də insana o biri dünyanın mövcudluğu barədə xəbər verən fizioloji və şüuraltı prosesdir. Digər tərəfdən iz qum üzərində deyil, sərt qaya səthində olduğundan möcüzə kimi qəbul edilir.

Mənbəyi etibarı ilə səmavi kitablara söykənən esxatoloji xarakterli əfsanələrdən biri də məhşər günü səslənərək bütün canlıları məhv edəcək, ikinci dəfə çalındığında isə yenidən dirildərək cavab vermək üçün Allahın hüzuruna göndərəcək İsrafilin suru haqqındadır. Rus xalqının dilində dolaşan oxşar əfsanədə deyilir ki, baş mələk Mixail qızıl şeypurunu çaldıqda dünyanın sonu çatacaqdır [Петров 2009, s.21].

Rus ədəbiyyatçısı Opoçininin topladığı bəzi nümunələrlə Avropa əfsanələri arasında oxşarlıq aşkarlanmışdır. Məsələn, "Ölmüş ərlər öz arvadlarının yanına necə gedirdilər" adlı əfsanə Skandinav abidəsi "Böyük Edda"da yer almış sədaqətli Siqrun və onun doğmaları tərəfindən öldürülmüş Xelqi əhvalatı ilə əlaqələndirilir. Mərhum ərini unuda bilməyən qadın onunla görüşmək arzusundadır [Петрухин 2009, s.464].

Xalq əfsanələrində ərinin itkisi ilə qadının barışmaması, həmçinin onun diriləcəyinə inamının olmaması qınanılır. Yaxın adamın ölümü ilə barışmaq və onun ruhunun əbədiliyinə inanmaq "Əhdi-Cədid"dən gəlir. Həvari Pavelin sözlərinə görə: "Adəmdə hər kəs öldüyü kimi, İsada hər kəs diriləcək" [Фёдорова 2018, s.113].

Daşadönmə motivinin yer aldığı əfsanələr say etibarı ilə çoxluq təşkil edir və dünya xalqlarının folklorunda geniş yayılmışdır. Daşadönmə aktı əfsanələrdə iki funksiya daşıyır: cəzalandırıcı funksiya və xilasedici funksiya. Daban-dabana zidd olan bu iki funksiyanın eyni üsulla icra edilməsi, təbii ki, bunlardan hansının ilkin olması ilə bağlı suallar doğurur.

Öncə qeyd etməliyik ki, daşadönmə motivli əfsanələrdə milli-mənəvi dəyərlərin, əxlaqi normaların gözlənilməsi daha qabarıq şəkildə özünü göstərir. Qədim cəmiyyətlərdə nizamın qorunması, dinc birgəyaşayışın təmin olunması konstitusiya və cinayət məcəlləsini, hər cür inzibati tədbirləri əvəz edən xüsusi yasaqlar vasitəsilə həyata keçirilirdi. Qadağanın pozulması uyğun surətdə adekvat cəzanı nəzərdə tutur ki, bu da xalq fantaziyasında daşa və ya quşa çevrilmə şəklində təzahür edir.

Toplum içərisində xaos yarada biləcək günahlar sırasında yaradana naşükürlük, onun nemətlərinə sayqısızlıq, ailə daxilində subordinasiyaya etinasızlıq və əxlaq normalarının pozulmasını göstərə bilərik.

Xilasedicilik funksiyası isə qəhrəmanı düşmən əlinə keçməkdən qurtarmaq, onun namusunu hifz etmək, rüsvayçılıqdan, yaxud dəhşətli ölümdən qorumaq məqsədi ilə işə düşür.

Saim Sakaoğlu şəkildəyişdirmənin (daşadönmənin) ilkin funksiyası kimi cəzalandırmanı götürür, xilasedicilik funksiyasını ikinci dərəcəli hesab edir [Sakaoğlu 1980, s.29]. Lakin öz fikrini əsaslandırmır.

Biz düşünürük ki, əksinə, daşadönmənin xilasedici funksiyası daha ilkindir, cəzalandırıcı funksiya sonradan törəmədir. Mövqeyimizi qüvvətləndirən bir sıra arqumentlər mövcuddur. Əvvəla, cəmiyyətin inkişafının ən əski çağı Daş dövrüdür. Qədim – Paleolit, Orta – Mezolit və Yeni – Neolit mərhələlərinə ayrılan həmin dövrdə insanlar istidən, soyuqdan, vəhşi heyvanlardan daş mağaralarda sığınacaq tapır, əmək alətlərini, ov silahlarını daşdan hazırlayır, çaxmaq daşının vasitəsilə od əldə edirdilər. Daş bəzi mərasimlərdə əsas atribut kimi çıxış edirdi. Məsələn, yağmur yağdırmaq məqsədi ilə keçirilən mərasimdə yada daşından istifadə olunurdu. Bəzi tayfaların öz ulu əcdadının daş mağarada doğulduğu barədə mifləri mövcuddur. Tayfaya uğur gətirən müqəddəs daşın itirilməsi nəticəsində bədbəxtliklərin baş verməsi barədə dastanlar mövcuddur. Bütün bunlar sübut edir ki, daşın xilasedici funksiyası insanların hafizəsində, şüuraltısında daha əskidir, ilkindir.

Saim Sakaoğlunun "daş kəsilmə motivi" ilə bağlı araşdırmasında təqdim etdiyi Anadolu əfsanələrilə Azərbaycan ərazisində yazıya alınmış nümunələrin müqayisəsi həmin mətnlərin məzmun baxımından çox yaxın, bəzən hətta eyni olduğunu sərgiləməkdədir. Məsələn, qızmar yay günündə sürüsü ilə birgə susamış çobanın Allaha yalvararaq su istəməsi və bunun müqabilində qurban kəsəcəyini vəd etməsi, lakin istəyinə çatdıqdan sonra qoç kəsmək əvəzinə bit öldürməsi, Allah tərəfindən cəzalandırılaraq sürüsü ilə birlikdə daşa dönməsi barədə əfsanə [AFA 2002, 67-68; AFA 2012, s.94; Pirsultanlı 2009, s.72].

Yaxud bir-birini sevən oğlanla qızın onların izdivacına razı olmayan valideyn tərəfindən təqib edilməsi, sevgililərin yaxalanmamaq üçün Allahdan daşa döndərilmələrini istəmələri və arzularının həyata keçməsindən bəhs edən əfsanə [AFA 2012, s.40; Pirsultanlı 2009, s.71].

Bu bənzərlikləri analoji situasiyalarda insanların milliyyətindən asılı olmayaraq oxşar davranışları sərgiləməsi, təfəkküründün eyni alqoritmlərlə çalışması ilə əlaqələndirə bilərik. Digər tərəfdən yaxın coğrafiyada yaşayan, bir-biri ilə dərin siyasi, iqtisadi, mədəni əlaqələrə malik türk və Azərbaycan xalqlarının

bir-birindən təsirlənməsi də mümkün idi. Təbii ki, bu halda mətn bəlli bir adaptasiya prosesi keçərək yerli şəraitə uyğunlaşmalı, yeni təfərrüatlarla zənginləşməlidir.

Vurğulayaq ki, mətnlərdə bəzən təqsirli şəxslə yanaşı, bilavasitə günahı olmayanların da cəzalandırıldığını (daşa döndüyünü) müşahidə edirik. Bu, cəmiyyət nizamının pozulmaması üçün, hər kəsin məsuliyyəti paylaşmalı olduğuna işarədir [Akbalaban, Yücel 2021, s.39].

Sürət əsri sayılan XXI yüzillik əfsanələrin yayılma üsulları və yayılma müddətinə də öz təsirini göstərmişdir. Əvvəllər bu proses bir çox amillərdən – müharibələrin nəticəsi olaraq insanların başqa xalqların arasına düşməsindən, müxtəlif səbəblərə görə (yeni otlaq, ovlaq və su mənbələrinin axtarışı, düşmən təqibindən qurtulmaq və s.) etnosların miqrasiya etməsindən asılı idi və tədricən baş verirdi. Bəzən buna bir neçə əsr lazım olurdu. Qabaqcıl texnologiyaların inkişafı nəticəsində radio, televiziya, internet kimi vasitələr əfsanələrin kütlələrin içərisinə yürüşünü sürətləndirmişdir.

Düşünmək olardı ki, texnoloji sıçrayışlar əsri olan çağımızda insanlar fövqəladə hadisələrdən bəhs edən örnəklərə ehtiyac duymazlar. Lakin fantastik məzmunlu kitab və filmlərə günümüzdə də sonsuz marağın olması bunun əksini sübut edir. Müasir dövrdə də əfsanələr yaranmaqdadır. Amerika Birləşmiş Ştatlarında 11 sentyabr 2001-ci ildə terror nəticəsində partladılan əkiz qüllələr ətrafında müxtəlif əfsanələrin formalaşması bunu təsdiq edir [Gürçayır 2005, s.36-38].

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan folkloru antologiyası (AFA). Qaraqoyunlu folkloru. (2002). VII c. Bakı. “Səda” nəşriyyatı, 468 s.

Azərbaycan folkloru antologiyası (AFA). Naxçıvan örnəkləri. (2012). XIII kitab. Bakı. “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 332 s.

Pirsultanlı, S.P. (2009). Azərbaycan türklərinin xalq əfsanələri. Bakı. “Azərnəşr”, 485 s.

Akbalaban, C., Yücel, D. (2021). Bir motif olarak taş kesilme efsanelerinin tasnifi ve toplumsal mesajları. Türk edebiyatları araştırma dergisi. 2(1). s.33-58

Bayat, F. (2005). Mitolojiye giriş. Çorum: Kara M Araştırma ve Yayıncılık, 115 s.

Gürçayır, S. (2005). Kent efsaneleri “zaman elbisesini giymiş” anlatılar mıdır? Milli folklor. Yıl 17, sayı 67, s.33-39

Sakaoğlu, S. (1980). Anadolu-türk efsanelerinde taş kesilme motifi ve bu efsanelerin tip kataloğu. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 140 s.

Allen Wood, B. (1955). The Devil in Dog Form – A Partial Type – Index of Devil Legends

Tangherlini, T. (1990). “It happened not too far from here…”: A survey of legend theory and characterization. Western Folklore. 49.4 (october) p.371-390

Thompson, S. (1955). Motif - index of folk literature, volume 1. Bloomington: Indiana University Press, p. 168

Aarne, A. (1912). Verzeichnis der finnische Ursprungsagen und ihrer varianten. Hamina, FFC 8

Криничная, Н.А. (1991). Предания русского севера (указатель типов, мотивов и основных элементов). С.Пб., Наука, 326 с.

Назиров, Р.Г. (1987). Запрет оглядываться (к происхождению фольклорного мотива). Фольклор народов РСФСР. Межэтнические фольклорные связи. Межвузовский научный сборник. Уфа. Изд-во Башкирского Университета, с. 31-38

Петрухин, В.Я. (2009). Мифы древней Скандинавии. Москва. Астрель, АСТ, 464 с.

Петров, Н.В. (2009). Указатель сюжетов и мотивов к разделам “Легенды и предания”, “Рассказы о староверах и скрытниках”, “Присловия”. Каргаполье: фольклорный путеводитель. Москва. ОГИ, 616 с.

Фёдорова, Е.А., Ковалёва, И.Ф. (2018). Жанровое содержание народных легенд в литературной обработке Е.Н.Опочинина. Проблемы исторической поэтики. Том 16, №3, с. 101-121

THE RELATIONSHIP BETWEEN LMS USE AND TURKISH EFL LEARNERS' FINAL GRADES IN GENERAL ENGLISH LANGUAGE COURSES

GENEL İNGİLİZCE DİL KURSLARINDA ÖYS KULLANIMI İLE ÖĞRENCİLERİN KURS SONU SEVİYE SINAVI NOTLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Mehmet SARAÇ
Dr., Bursa Uludag University
ORCID ID: 0000-0002-6639-9726

ABSTRACT

Many language schools are offering online courses to their students. Within those courses, the learners are required to use the Learning Management Systems (LMS) as a complementary for the online classes. In addition to revision activities, students are provided with varying activities and exercises in those systems. In many courses, the completion rate of the learners in the LMS platforms is taken into account for assessment with varying degrees.

This paper examines the relationship between the rate of LMS use and the final grades of Turkish EFL learners at pre-intermediate and intermediate levels. The participating students were studying English at a state university in online language courses. The participants of the study consisted of 70 students, 35 A2 level learners and 35 B1 level learners, according to the Common European Framework of Reference (CEFR). The data was taken from the LMS used in the course and the final exam scores of the end-of-level exams. Statistical analysis showed that there was a positive correlation between the use of LMS and students' final grades. When the percentage of LMS use increased, the final grades of the learners also increased. To understand the phenomenon deeper from an insider perspective, a representative group of 10 students were interviewed about the effects of LMS use on their final performances and overall foreign language learning. The qualitative data analysis revealed that students at both levels found the LMS effective and facilitative for their overall language learning process. According to the study results, it was determined that the LMS has an important effect on the students' language learning process; on the other hand, the qualitative findings highlighted that the learners need to be supported and provided with clear instructions and plans for effective LMS use.

Keywords: English as a Foreign Language, LMS, Students' Success

ÖZET

Birçok dil okulu öğrencilerine çevrimiçi kurslar sunmaktadır. Bu kurslarda, öğrencilerin çevrimiçi dersleri tamamlayıcı olarak Öğrenme Yönetim Sistemlerini (ÖYS) kullanmaları gerekmektedir. Revizyon etkinliklerinin yanı sıra bu sistemlerde öğrencilere çeşitli etkinlikler ve alıştırmalar sunulmaktadır. Pek çok kursta, öğrencilerin ÖYS platformlarındaki tamamlama oranı, değişen derecelerde değerlendirme için dikkate alınmaktadır.

Bu araştırma, orta-öncesi ve orta düzeylerdeki Türk İngilizce öğrenenlerin ÖYS kullanım oranları ile kurs sonu final notları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Katılımcı öğrenciler bir devlet üniversitesinde online dil kurslarında İngilizce eğitimi almakta olan öğrenciler arasından sınıf seviyeleri dikkate alınarak uygun örneklem yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmanın katılımcıları, Avrupa Ortak Referans Çerçevesi 'ne (CEFR) göre sınıflandırılan toplam 70 öğrenciden oluşmaktadır ve 35 katılımcı A2 düzeyinde yer alırken diğer 35 katılımcı ise B1 düzeyinde sınıfta yer almaktadır. Veriler derste kullanılan ÖYS'den ve seviye sonu sınavlarının puanlarından alınmıştır. İstatistiksel analiz, ÖYS kullanımı ile

öğrencilerin final notları arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir. ÖYS kullanım yüzdesi arttıkça öğrencilerin final notlarının da yükseldiği tespit edilmiştir. Çalışmada ele alınan konuya ilişkin öğrenci görüşlerinin daha detaylı incelenebilmesi amacıyla, ÖYS kullanımının kurs sonu sınav performansları ve genel yabancı dil öğrenimi üzerindeki etkileri hakkında 10 kişilik temsili bir grupla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Nitel veri analizi, her iki seviyedeki öğrencilerin de ÖYS'yi genel dil öğrenme süreçleri için etkili ve kolaylaştırıcı bulduğunu ortaya çıkarmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ÖYS'nin öğrencilerin dil öğrenme süreçlerinde önemli bir etkisinin olduğu; öte yandan, öğrencilerin bu araçları etkili kullanabilmesi için desteğe ihtiyaç duydukları ve etkin ÖYS kullanımı için uygulayıcılar tarafından birtakım tedbirlerin alınması gerektiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Dil Olarak İngilizce, Öğrenme Yönetim Sistemi, Öğrenci Başarısı

INTRODUCTION

As it makes it easier to access the sessions, tests, lessons, and lectures as well as the interactive content, using a Learning Management System for foreign languages represents an advantage for users as well as for the institutions that use it (Akay and Gumusoglu, 2020). Additionally, it represents an improvement in activities such as tasks, environment, materials, and assessments, among other things.

The nature of a language classroom has transformed into a more technology-assisted setting with the advancements in instructional technologies. Therefore, the educational system has undergone a digital transition as a result of the widespread adoption of technological components across different fields of education. The number of scientific labs and library volumes, which were once utilised as competitive reference points to distinguish across schools, are giving way to a new one: the information resources and tools available to students, as stated by Green and Gilbert (1995). Alterations have been made in English Language Teaching (ELT), just as they have been made in every other area of education. There have been a lot of improvements made to the materials and technological tools that are utilised in the process of learning a language. The application of technology in the form of a tool to cultivate a variety of language abilities has recently attracted a lot of attention. Due to its potential, researchers have examined blending foreign language programmes with technology, specifically LMS, from a variety of angles over the past decade (Garrison &Kanuka, 2004). Importantly, there is a considerable corpus of favourable studies (Al Zumor et al., 2013; Bataineh & Mayyas, 2017; Krkgoz, 2011).

Language instructors also find LMS facilitative in language for varying reasons (Al Bataineh, Ahmed Banikalef, & H. Albashtawi, 2019). Alodail (2016) concludes that LMS use has the potential to affect students' motivation and success as they provide the learners with various resources and materials for improving the process of foreign language learning. Similarly, the learners reported positive reflections on LMS use (Asoodar, Marandi, Atai, & Vaezi, 2014).

Regarding the facilitative features provided by the LMS for students, some studies found that the learners benefitted from these platforms as they provide additional tools like dictionaries (Boonmoh, 2021). Çakır and Solak (2014) conducted research in the Turkish context, and they concluded that Turkish EFL learners had a positive attitude towards technology in education.

There are some factors affecting the usefulness of LMSs. Regarding this aspect, Ciğdem and Öztürk (2016) found that multimedia instruction directly influenced perceived usefulness and ease of use, while interactivity directly influenced only perceived satisfaction. Moreover, perceived usefulness greatly influenced behavioural intention to use LMSs.

Many schools that teach foreign languages now provide their learners with opportunities to study online. Learners are required to utilise the Learning Management Systems (LMS) that serve as a supplement to the online classes when they are enrolled in such classes. Students are given a variety of tasks and exercises to do inside those systems for revision and practice purposes. In many classes, the percentage of courses that students have finished on their respective LMS platforms is considered for grading. In this regard, this study aims to investigate the relationship between the amount of time spent using a Learning Management System (LMS) and the final grades achieved by Turkish EFL students studying at the pre-intermediate and intermediate levels.

METHOD AND PARTICIPANTS

The study adopted a case study design and included both quantitative and qualitative data. Students from a public university who took part in the study were enrolled in English language classes that took place online. The study included a total of 70 students, 35 of whom were enrolled in classes at the A2 level and 35 of whom were enrolled in classes at B1 level, the levels of the students were identified according to a level exam applied at the beginning of the courses and the criteria in the Common European Framework of Reference (CEFR) were observed. The data was obtained from the Learning Management System (LMS) utilised in the course and the final test results from the end-of-level assessments. Statistical analysis results revealed a favourable relationship between the utilisation of LMS and the final grades attained by the students. The learners' overall grades improved in parallel with the percentage of learners using the learning management system (LMS). In order to obtain a more in-depth understanding of the phenomena from an insider's point of view, semi-structured interviews were conducted with a representative sample of ten students regarding the impact of using LMS on their final performances and general progress in learning a foreign language.

FINDINGS

Quantitative Findings

In order to reveal the relationship between the final grades of the students and the level of LMS use, the quantitative data were analysed utilising the correlational analysis methods. Figure 1 presents the correlation between the LMS use and final grades of the participating students in A2 level classes.

Figure 1: The results of the correlation analysis for A2 level participants.

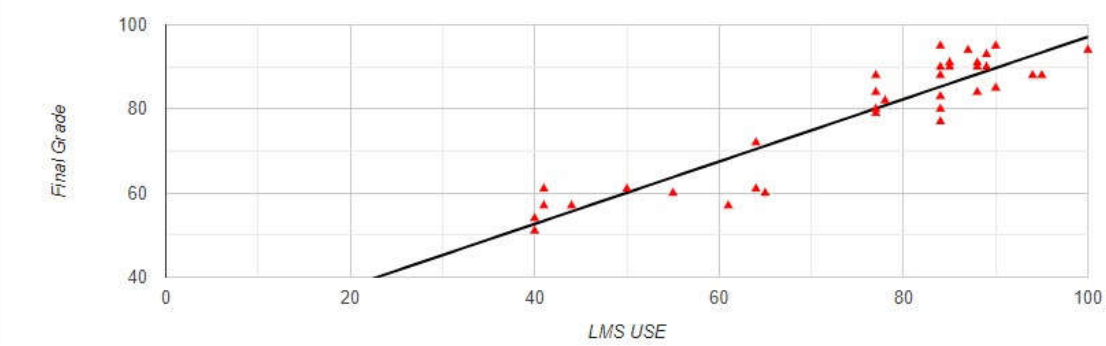

Results of the Pearson correlation indicated that there was a significant large positive relationship between LMS Use and Final Grade ($r(33) = .927$, $p < .001$). As displayed in Figure 1, the percentage of LMS use and the final grades of A2 level students had a positive relationship. As their percentage of LMS use increased, the students' final grades increased accordingly.

To investigate if there was a difference in the relationship between these two variables in different levels of students, the same analysis was conducted for the qualitative data coming from the B1 level EFL learners. Figure 2 presents the findings of B1-level students.

Figure 2: The results of the correlation analysis for B1 level participants.

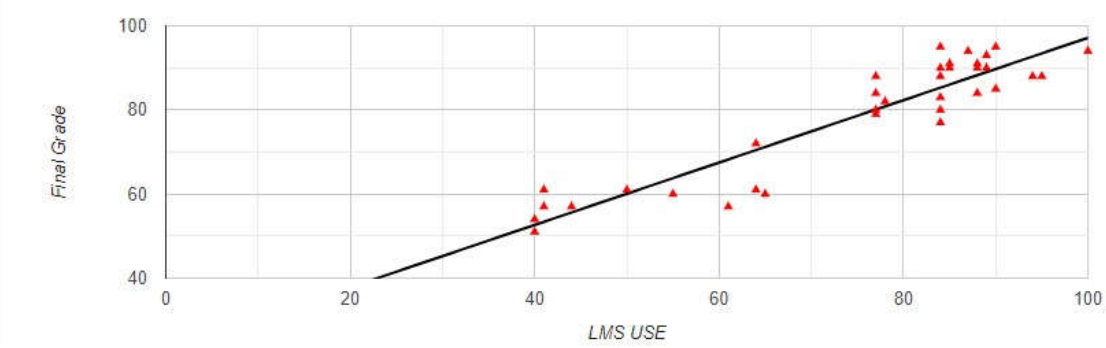

Results of the Pearson correlation indicated that there was a significant large positive relationship between LMS Use and Final Grade ($r(33) = .951$, $p < .001$). The correlation analysis revealed similar results for B1 level EFL learners. As their percentage of LMS use increased, the final grades of the students increased accordingly.

Qualitative Findings

To understand the phenomenon deeper from an insider perspective, a representative group of 10 students were interviewed about the effects of LMS use on their final performances and overall foreign language learning. The content analysis procedures were followed to analyse the qualitative data. The central themes and codes are presented in Table 1.

Table 1. The Main Themes and Distribution of Codes within the Central Themes.

Themes	Codes
Advantages	Flexible Variety of activities Repetition Authentic videos and listening tracks Revision Accessibility Personal Pacing Affective for grammar and vocabulary
Disadvantages	Similar activities to the ones used in class Limited feedback No interaction Distractors
Suggestions and Needs	Closer tracking by instructors Setting time limits for online activities Being more effective on final grades

As presented in Table 1, the content analysis revealed three main themes as; advantages, disadvantages, and suggestions and needs. Many students reported that they found LMS effective for their language learning on the grounds that it provides a flexible learning opportunity for them. As an example of this perspective, student three from the A2 level group stated that:

> *"I think LMS is good for me as I am not limited to class time. It is flexible, and I can use it anytime, even on my phone."*

ST3 from the A2 level group.

Another advantage mentioned by many students was the variety of activities in LMS. Some students stated that the LMS provided them with various activities for revision and practice, in addition, some other students added that they were able to choose among those activities according to their interests and levels. For instance, ST4 from the B1 group expressed her perceptions in the following way;

> *"In the lesson, teachers may sometimes skip some activities, and they decide the order and duration of the tasks; however, in the LMS, there are many alternatives, and I can choose among those activities; I sometimes repeat some tasks to learn the subject better. This variety is an advantage for me."*

ST4 from the B1 level group.

Regarding the advantages of LMS, another aspect was the opportunity of doing the activities at a personal speed. Many participants stated this aspect as an advantage on the grounds that they were able to adjust the pace of the activities according to their levels. In the lessons, the instructors have to follow a plan, and they might be unable to adjust the pacing according to the personal differences among their students; however, while practising or revising in the LMS, the students feel free to adjust the pacing in parallel with their own learning. In terms of this advantage, ST5 from the B1 level group expressed his opinion in the following way:

> *"I sometimes cannot catch up with the pacing of the class, and I occasionally miss the point. When practising in the LMS, I can adjust the pacing; I often repeat the activities, particularly the listening tracks. I think this is an important advantage of the LMS."*

ST5 from the B1 level group.

In addition to the advantages, the participating students reported some issues regarding the LMS. As for the main theme of disadvantages, similar activities to the ones used in class, limited feedback, lack of interaction, and distractors were reported as disadvantages. Some students stated that the grammar and vocabulary activities presented in the LMS were identical to the ones studied in the classes. This similarity limited the practices for the learners. For example, ST1 from the A2 level group stated that:

> *"In the LMS, many grammar activities and sample sentences are the same as the ones we practice in the class with our instructor. When I do the LMS activities right after the class, I remember the tasks, and it often becomes boring to do the same activities.*

ST1 from the A2 level group.

Among the participating students, lack of feedback and interaction were the most outstanding perceived disadvantages. In the LMS, students complete the tasks and directly see their score and mistakes; however, they are not given detailed feedback, which might negatively affect the comprehension check from the student's perspective. In addition, the students are on their own, and there is no interaction which has a critical role in foreign language classes. Regarding this aspect, many students mentioned disadvantages in similar words. As an example of this perception, ST1 from the B1 level group stated that:

> *"In general, I enjoy doing the activities in the LMS, but I cannot get feedback or explanation as in the class. After doing the tasks, I can see the answers and my mistakes, but I cannot understand the reasons for those mistakes as I cannot get feedback."*

ST1 from the B1 level group.

As for the central theme of suggestions and needs, many students stated that their performances in the LMS platform need to be monitored and assisted by the instructors. The students mentioned that there were doing the tasks, but they were not able to get feedback from their instructors except for the overall percentage levels and overall comments. According to some students, they need guidance. Regarding this aspect, one of the participants, ST4 from the B1 level group, expressed her opinion in the following words;

> *"I try to complete all the tasks in the LMS, but I am not sure about the efficiency of my studies in the LMS as I cannot get detailed feedback or reports. The only thing I see is some percentages and overall grades. I need more than numbers."*

ST4 from the B1 level group.

CONCLUSION AND DISCUSSION

The study aimed to reveal the relationship between the LMS use and final grades of the participating students in A2 and B1 level general English courses. The quantitative findings revealed that there was a positive relationship between the two variables at both levels. As the percentage of LMS use increased, the final grades of the students at both levels increased accordingly. The qualitative findings of the study are in parallel with many studies in the related literature like; (Garrett, N, 2009; Garrison and Kanuka, 2004; and Govender, 2010).

As for the overall attitudes of the learners toward LMS use, the current study reported positive attitudes and perceptions similar to the findings of some other studies like (Kitchakarn, 2015; Kostareva & Permyakova, 2016; Lim, Morris, & Kupritz, 2019; Trayek & Hassan, 2013; and Srichanyachon, 2014).

To conclude, LMS use is perceived as facilitative by Turkish EFL learners as it provides a flexible and adjustable practice opportunity for the students. On the other hand, the study revealed that the students need guidance and monitoring when they are directed to LMS activities. In addition, as suggested by some of the participating students, giving clear instructions, including different activities from the ones studied in class and providing clear feedback for the students are the aspects to be considered for effective and sound use of LMS for foreign language purposes.

REFERENCES

Akay, E., & Koral Gumusoglu, E. (2020). The Impact Of Learning Management Systems On Students' Achievement In Language Exams. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 206–222. https://doi.org/10.17718/tojde.803410

Al Bataineh, K. B., Ahmed Banikalef, A. A., & H. Albashtawi, A. (2019). The Effect of Blended Learning on EFL Students' Grammar Performance and Attitudes: An Investigation of Moodle. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.3367595

Alodail, A. (2016). The Instructors' Attitudes toward the Use of E-Learning in Classroom in College of Education at Albaha University. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 15(1), 126-135.

Asoodar, M., Marandi, S. S., Atai, M. R., & Vaezi, S. (2014). Learner reflections in virtual vs. blended EAP classes. *Computers in Human Behavior*, *41*, 533–543. https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.09.050

Boonmoh, A. (2021). Use of Dictionaries and Online Tools for Reading by Thai EFL Learners in a Naturalistic Setting. *Lexikos*, *31*(1). https://doi.org/10.5788/31-1-1645

Cakir, R., & Solak, E. (2014). Exploring the Factors Influencing E-Learning of Turkish EFL Learners through TAM. *Turkish Online Journal of Educational Technology*-TOJET, 13(3), 79-87.

Cigdem, H., & Ozturk, M. (2016). Factors affecting students' behavioral intention to use LMS at a Turkish post-secondary vocational school. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 17(3), 276-295.

Gan, Z., Fulton, C., & Li, S. (2022). Pre-service EFL teachers' motivational beliefs about instructional use of technology: development and validation of a scale. *Computer Assisted Language Learning*, 1–28. https://doi.org/10.1080/09588221.2022.2099902

Garrett, N. (2009). Technology in the Service of Language Learning: Trends and Issues. *The Modern Language Journal*, *93*, 697–718. https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.2009.00968.x

Garrison, D., & 38; Kanuka, H. (2004). Blended learning: Uncovering its transformative potential in higher education. *The Internet and Higher Education*, *7*(2), 95–105. https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2004.02.001

Gökgöz Gördeslioğlu, N., & Ergün Yüzer, T. (2019). Using LMS and Blended Learning in Designing a Course to Facilitate Foreign Language Learning. *KnE Social Sciences*. https://doi.org/10.18502/kss.v3i24.5164

Govender, D. W. (2010). Attitudes of students towards the use of a Learning Management System (LMS) in a face-to-face learning mode of instruction. *Africa Education Review*, *7*(2), 244–262. https://doi.org/10.1080/18146627.2010.515394

Kitchakarn, O. (2015). EFL Learners' Attitudes towards Using Computers as a Learning Tool in Language Learning. *Turkish Online Journal of Educational Technology*-TOJET, 14(2), 52-58.

Kostareva, E., & Permyakova, T. (2016). The study of EFL teachers' instruction formalisation in LMS. *The New Educational Review*, *43*(1), 212–221. https://doi.org/10.15804/tner.2016.43.1.18

Lim, D. H., Morris, M. L., & Kupritz, V. W. (2019). Online Vs. Blended Learning: Differences In Instructional Outcomes And Learner Satisfaction. *Online Learning*, *11*(2). https://doi.org/10.24059/olj.v11i2.1725

M. Amin, F., & Sundari, H. (2020). EFL students' preferences on digital platforms during emergency remote teaching: Video Conference, LMS, or Messenger Application? *Studies in English Language and Education*, *7*(2), 362–378. https://doi.org/10.24815/siele.v7i2.16929

Srichanyachon, N. (2014). EFL Learners' Perceptions of Using LMS. *Turkish Online Journal of Educational Technology*-TOJET, 13(4), 30-35.

Trayek, F. A., & Hassan, S. S. S. (2013). Attitude towards the use of learning management system among university students: A case study. *Turkish Online Journal of Distance Education,* 14(3), 91-103.

Wahed Q. Al Zumor, A., K. Al Refaai, I., A. Bader Eddin, E., & H. Aziz Al-Rahman, F. (2013). EFL Students' Perceptions of a Blended Learning Environment: Advantages, Limitations and Suggestions for Improvement. *English Language Teaching*, *6*(10). https://doi.org/10.5539/elt.v6n10p95

Wichadee, S. (2015). Factors Related to Faculty Members' Attitude and Adoption of a Learning Management System. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 14(4), 53-61.

PERCEPTIONS OF UPPER-INTERMEDIATE LEVEL EFL LEARNERS REGARDING THE EFFECT OF ONLINE WRITING ASSIGNMENTS AND ONLINE FEEDBACK ON THEIR WRITING PERFORMANCES

YABANCI DİL OLARAK İNGİLİZCE ÖĞRENEN ORTA ÜST DÜZEY ÖĞRENCİLERİN ÇEVRİMİÇİ YAZMA ÖDEVLERİ VE ÇEVRİMİÇİ GERİ BİLDİRİMLERİN YAZMA PERFORMANSLARINA ETKİSİYLE İLGİLİ ALGILARI

Mehmet SARAÇ

Dr., Bursa Uludag University, School of Foreign Languages

ORCID ID: 0000-0002-6639-9726

ABSTRACT

In online foreign language courses, students are assigned online writing tasks, and they are given online feedback for their tasks. Throughout the courses, e-portfolios are used for monitoring the progress and achievements of EFL learners as they present a systematic collection of students' tasks and performances. At the end of the courses, the learners' tasks are graded, and these grades affect the final scores of the learners in end-of-course exams. The current paper aims to explore the perceptions of upper-intermediate level Turkish EFL learners regarding the effect of online writing assignments and online feedback on their writing performances. The study adopted a case study design, and the qualitative data was collected from 24 upper-intermediate level EFL learners enrolled in an online language course. The data was collected through semi-structured interviews, and content analysis procedures were followed to analyse the qualitative data. A second field expert reviewed the outstanding themes and codes for inter-rater reliability. The content analysis revealed three central themes: strengths, weaknesses and challenges. The study findings revealed a good deal of research evidence on the divergent perceptions of the learners. The learners displayed positive perceptions towards the online writing assignments and online feedback in general on the grounds that they were practical and the learners could use many online tools to improve their writing while doing tasks online.

On the other hand, they mentioned weaknesses like lack of authenticity and direct instructor feedback in person. As for the challenges, some participants stated some challenges they faced, like technical issues, loss of data and being unfamiliar with the platforms used. The current research findings provide insights from the learners' perspective and shed light on the requirements for the assignments, implementations and evaluations of online writing tasks. In addition, some suggestions are offered regarding online feedback given to the learners.

Keywords: Online Language Learning, Online Writing Assignments, Online Feedback

ÖZET

Çevrimiçi yabancı dil kurslarında öğrencilere çevrimiçi yazma görevleri verilmekte ve bu ödevler için çevrimiçi geri bildirim verilmektedir. Kurslar boyunca, e-portfolyolar öğrencilerin görevlerinin ve performanslarının sistematik bir koleksiyonunu sundukları için İngilizce öğrenenlerin ilerlemesini ve başarılarını izlemek için kullanılmaktadırlar. Kursların sonunda öğrenicilerin e-portfolyolarında yer alan çalışmaları notlandırılmakta ve bu notlar öğrencilerin kurs sonu sınavlarındaki final puanlarını etkilemektedir. Bu çalışma, üst-orta seviye Türk İngilizce öğrenenlerin, çevrimiçi yazma ödevlerinin ve çevrimiçi geri bildirimin yazma performansları üzerindeki etkisine ilişkin algılarını araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışma bir vaka çalışması tasarımını benimsemiştir ve nitel veriler çevrimiçi bir dil kursuna kayıtlı 24 üst-orta seviye İngilizce öğrenicisinden toplanmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmış ve nitel verileri analiz etmek için içerik analizi prosedürleri izlenmiştir. İkinci

bir alan uzmanı, değerlendiriciler arası güvenilirlik için öne çıkan temaları ve kodları gözden geçirmiştir. İçerik analizi sonucunda, güçlü yönler, zayıf yönler ve zorluklar olmak üzere üç ana tema ortaya çıkmıştır. Çalışmanın bulguları, öğrencilerin farklı algıları hakkında çok sayıda araştırma kanıtı ortaya çıkarmıştır. Öğrencilerin, pratik oldukları ve çevrimiçi görevleri yaparken yazmalarını geliştirmek için birçok çevrimiçi aracı kullanabildikleri gerekçesiyle, genel olarak çevrimiçi yazma ödevlerine ve çevrimiçi geri bildirime karşı olumlu algılar sergiledikleri belirlenmiştir.

Öte yandan, otantik olmama ve bizzat eğitmenlerden doğrudan geri bildirim alamama gibi bazı zayıf yönler de katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Çevrimiçi yazma çalışmaları bakımından karşılaşılan zorluklara gelince, bazı katılımcılar teknik sorunlar, veri kaybı ve kullanılan platformlara aşina olmama gibi güçlükler ifade edilmiştir. Mevcut araştırma bulguları, ele alınan konuya ilişkin öğrencilerin perspektifinden değerlendirmeler sunmakta ve çevrimiçi yazma ödevleri, uygulamaları ve değerlendirmeleri için gereksinimlere ışık tutmaktadır. Ayrıca öğrenicilere verilen çevrimiçi geri bildirimlere ilişkin bazı öneriler de sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çevrimiçi Dil Öğrenme, Çevrimiçi Yazma Ödevleri, Çevrimiçi Geri Bildirim

INTRODUCTION

Improving writing skills in a foreign language is perceived as a challenging process by many instructors and students. Many students of English as a Foreign Language (EFL) struggle with coming up with ideas, communicating those ideas, organising those thoughts, and making correct grammar and spelling choices, among other issues. In that sense, EFL instructors incorporate a wide range of digital tools, including word processors, e-mail, online course management systems, online discussion forums, blogs, wikis, Internet websites, social networking sites, mobile devices, and others, into the instruction of writing in their classrooms in order to foster better writing skills in their students. This integration process has been the matter of numerous research studies in the related literature, and many studies (Mair, 2012; Conroy, 2010; Ritchie and Black, 2012; Lin and Yang, 2011; and Boas, 2011) reported that the implementation of those technologies results in better writing skills and success.

With the growing interest in online language courses, language schools and courses have begun to offer online courses to their students. Within these online foreign language courses, students make use of various digital platforms for revision, practising and their performance tasks. Among many other online tasks, students are assigned online writing tasks, and they are given online feedback for their tasks. Throughout the courses, e-portfolios are used for monitoring the progress and achievements of EFL learners as they present a systematic collection of students' tasks and performances. At the end of the courses, the tasks of the learners are graded, and these grades affect the final scores of the learners in end-of-course exams.

The effect of online writing tasks on the student's writing skills and the learners' perceptions regarding these tasks have been studied in some studies in the related literature. Research studies indicate that the utilisation of electronic portfolios and online writing tasks has been shown to be beneficial for students in terms of the development of reflective learning skills as well as an improvement in their writing skills. For example, Bacabac (2012) discovered that as a consequence of the study, technical writing programs at the schools that participated in the study got stronger, and the graduates became more competitive.

Students are given online feedback for the online writing tasks. The concept of online feedback and its effects on writing skills is a relatively novel issue in the related literature, and it has been studied in a limited number of studies. The post-response information that is delivered to learners through online methods and "which informs the learners on their actual states of learning and/or performance" is what we refer to when we talk about online feedback in the context of educational settings (Narciss, 2008, p. 292). Therefore, the term "online feedback on ESL/EFL writing" refers to the evaluation of a piece of text that is offered by instructors, students, or automated software through the internet, and it demonstrates care for the writing of language students (Hyland & Hyland, 2019). Several empirical studies (such as Guasch et al., 2013; Latifi et al., 2019; Link et al., 2020; Noroozi & Hatami, 2019) have investigated the impact of online feedback on ESL/ EFL writing. The findings of these studies generally reflect that online feedback contributes to the development of ESL/EFL writing and provides better pedagogical meaning for ESL/EFL teachers or learners.

Writing instructors, particularly those in college settings, deliver more online feedback to students via electronic files, chats, wikis, and blogs. This is because electronic-mediated instructions are becoming increasingly relevant (Elola & Oskoz, 2017; Hyland & Hyland, 2019). Since there is a considerable difference in the amount and quality of conventional feedback and electronic feedback, empirical research suggests that students can benefit from electronic writing feedback offered by teachers (Johnson et al., 2019)

In that sense, the current paper aims to explore the perceptions of upper-intermediate level Turkish EFL learners regarding the effect of online writing assignments and online feedback on their writing performances.

METHOD

The study adopted a case study design, and the qualitative data was collected from 24 upper-intermediate level EFL learners enrolled in an online language course. The level of the students was determined according to a level exam applied at the beginning of the language course. A convenient sampling strategy was adopted while selecting the research setting and the participants. For the purpose of data collection, semi-structured interviews were conducted with the participants' group. As the overall language level of the participants was considered proficient enough to answer the interview questions, the questions in the interview were prepared in English; however, to prevent constraints resulting from foreign language barriers, the students were also given the opportunity to answer the interview questions in Turkish, their mother language. The interviews were conducted via an online meeting platform, and the sessions were recorded for analysis purposes. Content analysis procedures were followed to analyse the qualitative data. The qualitative data was examined in detail, and outstanding themes and the codes within those themes were identified. A second field expert reviewed the outstanding themes and codes for inter-rater reliability.

FINDINGS

Following the procedures, the content analysis revealed three central themes: strengths, weaknesses and challenges. In light of these three main themes, 24 EFL learners' opinions about online writing assignments and feedback will be clarified in detail hereafter with the excerpts from the semi-structured interviews. Table 1 presents the distribution of codes within the three main themes.

Table 1. Themes and the distribution of codes within the themes.

Themes		Codes
Strengths	✓	Freedom in using online tools while writing
	✓	Practicality
	✓	Flexibility
	✓	Instant feedback from the teacher
	✓	Easy to share with peers and/or teachers
	✓	Automated correction of the programs
	✓	Easy to find synonyms and antonyms of the words
	✓	Easily stored for revision
	✓	Practical for keeping track of self-improvement
Weaknesses	✓	Limited amount of feedback
	✓	Ineffective when feedback is given late
	✓	Not effective when translation is used
	✓	Too much dependence on self-discipline
Challenges	✓	Technical issues
	✓	Instant loss of data
	✓	Being unfamiliar with the platforms used
	✓	Need for clear instructions and modelling

In view of the qualitative research findings, a great number of participating students reported that online writing assignments were giving them freedom in using online tools while writing. The participants regarded this aspect as one of the strengths of online writing assignments, as they can make use of online tools and applications to facilitate their writing processes. Many other students reported that online writing

assignments were practical and flexible in that they were not limited to time and facilities in a real classroom setting. Regarding this aspect, one of the participants, ST11, stated her perceptions with the following statement.

> *"While doing online writing tasks, I can use many applications, which helps me a lot. For example, I set a dictionary in my Word, and I can easily find the meanings of the words or look for synonyms or antonyms when needed. This is really practical and facilitative."* ST11

Peer feedback is frequently preferred by EFL instructors, and managing this process for paper-pen tasks might sometimes be complex and hard to follow; however, when the tasks are online, students can easily share their tasks with pairs of peer groups. In addition, the students have the chance to track the changes and read the comments and suggestions of their friends more easily than the same process for in-class writing tasks. The students in the participating group perceived this aspect as one of the strengths of online tasks and credited this type of assignment for the aforementioned reasons. As an example of this perspective, ST8 stated that:

> *"When I have to share my paper-pen tasks with a friend, it is confusing. Sometimes, I lose my work, or my friends do not give me the paper on time. I prefer this process to be conducted online. It is much easier for us, I can share the online task with my friends easily, and it is good to be able to track the changes, not accept and not to accept them"* ST8

Some participants highlighted the positive effects of being able to keep their tasks for review purposes. The students emphasised that keeping their tasks as an online portfolio was good not only for review purposes but also for keeping a file of tasks to monitor their improvements and to hand in the school or instructors when they as for it. For example, ST18 stated in the semi-structured interview that:

> *"I create a separate drive file for my writing assignments. I can easily monitor my progress, and when teachers ask me to present my present or past tasks, I can easily share them with teachers. I have similar files for the previous levels, and seeing my progress motivates me."* ST18

The participating students also expressed positive perceptions regarding the online feedback for their online writing assignments. They stated that when the teachers provide them online feedback on time, they find the process more effective. I was seen in the qualitative data that mostly for practical reasons, the participating students found online feedback from their peers or teachers effective.

As for the weaknesses of online writing assignments and online feedback, the most outstanding feature was the amount of feedback. In a real classroom setting, teachers can observe and guide the writing process, which increases the amount of feedback that the learners get from their teachers; on the other hand, in the online process, the feedback is more mechanical as the amount of interaction between the parties is limited. Some participants underlined this aspect and stated the relation between the amount of interaction and feedback. Regarding this issue, ST2 expressed her opinions with the following statement.

> *"My teacher regularly gives online feedback for the online writing assignments; however, they are mostly about mechanical mistakes. There is limited feedback in that way, I can see the corrections, but I sometimes cannot understand the underlying reasons. For the feedback phase, I would prefer to get the feedback face-to-face and ask my questions in person. I also need guidance for idea generation, not only mechanical things."* ST2.

Regarding the overall perceptions of online writing assignments, some students stated that they would be more disciplined and organised in a real classroom setting. Some of the students stated that the process depends too much on self-discipline; however, there are many distractors, and they occasionally find themselves reading something else or writing out of the given topic.

The third central theme was in relation to the challenges that students face in the process. Loss of data, some technical issues and being unfamiliar with the platforms used were some of the difficulties highlighted. In online courses, students write their online assignments into a word processor; however, the process of sending the tasks, giving or getting peer feedback and teacher feedback is conducted through different platforms depending on the choice of the school or the instructors. According to the students, when they are not familiar with the preferred platforms, it might become confusing for them to follow and monitor the process. As an example of this perception, for example, ST10 stated in the semi-structured interview that:

> *"Even though I write my tasks on time, I sometimes cannot send them, or my teacher says that the task is not submitted. Particularly at the beginning of the course, I was unfamiliar with the platform, and it caused some problems for me. We need clarification and modelling at the beginning of the course process."* ST10

CONCLUSION

The study aimed to investigate the perceptions of B1 level EFL learners regarding the online writing assignments and online feedback provided for those tasks. The findings of the study provided insights into the perceptions of EFL learners. The overall research findings have revealed positive research evidence for the online writing assignments. In this respect, the findings of the paper are in parallel with Bacabac (2012), who also concludes that the students feel more competitive and active in online writing assignment processes.

Depending on the results, it could be concluded that the effort of the EFL instructors to incorporate digital tools into the process of teaching writing skills might result in favourable outcomes, as also concluded by Elola & Oskoz, (2017) Alshayee, (2016), Dizon & Thanyawatpokin, (2018), and Hyland & Hyland, (2019).

Like several other empirical studies (such as Guasch et al., 2013; Latifi et al., 2019; Link et al., 2020; Noroozi & Hatami, 2019; Nguyen, 2012), the findings of this study reflect that online feedback contributes to the development of EFL writing.

As for the weaknesses and challenges reported by the participating students, it could be concluded that in the process of online writing tasks and providing online feedback for those tasks, the instructors might need to guide the learners, provide models and take some certain precautions to improve the efficiency of their implementations.

REFERENCES

Alshayee, A. (2016). Exploring Arab ESL Students' Perceptions on Integrating Social Networking Websites into English Writing Classrooms. *Arab World English Journal*, *7*(3), 394–409. https://doi.org/10.24093/awej/vol7no3.28

Bacabac, F. E. (2012). Creating Professional ePortfolios in Technical Writing. *Journal of Business and Technical Communication,* 27(1), 91–110. https://doi.org/10.1177/1050651912458921

Boas, I. V. (2011). Process Writing and the Internet: Blogs and Ning Networks in the Classroom. In *English Teaching Forum* (Vol. 49, No. 2, pp. 26-33).

Conroy, M. A. (2010). Internet tools for language learning: University students taking control of their writing. *Australasian Journal of Educational Technology*, *26*(6). https://doi.org/10.14742/ajet.1047

Dizon, G., & Thanyawatpokin, B. (2018). Web 2.0 tools in the EFL classroom: Comparing the effects of Facebook and blogs on L2 writing and interaction. *The EuroCALL Review*, *26*(1), 29. https://doi.org/10.4995/eurocall.2018.7947

Elola, I., & Oskoz, A. (2017). Writing with 21st century social tools in the L2 classroom: New literacies, genres, and writing practices. *Journal of Second Language Writing*, *36*, 52–60. https://doi.org/10.1016/j.jslw.2017.04.002

Guasch, T., Espasa, A., Alvarez, I. M., & Kirschner, P. A. (2013). Effects of feedback on collaborative writing in an online learning environment. *Distance Education*, *34*(3), 324–338. https://doi.org/10.1080/01587919.2013.835772

Hyland, K., & Hyland, F. (2019). *Feedback in second language writing: Contexts and issues*. Cambridge University Press.

Johnson, W. F., Stellmack, M. A., & Barthel, A. L. (2018). Format of Instructor Feedback on Student Writing Assignments Affects Feedback Quality and Student Performance. *Teaching of Psychology*, *46*(1), 16–21. https://doi.org/10.1177/0098628318816131

Latifi, S., Noroozi, O., Hatami, J., & Biemans, H. J. (2019). How does online peer feedback improve argumentative essay writing and learning? *Innovations in Education and Teaching International*, *58*(2), 195–206. https://doi.org/10.1080/14703297.2019.1687005

Lin, W. C., & Yang, S. C. (2011). Exploring students' perceptions of integrating Wiki technology and peer feedback into English writing courses. *English Teaching: Practice and Critique*, *10*(2), 88-103.

Link, S., Mehrzad, M., & Rahimi, M. (2020). Impact of automated writing evaluation on teacher feedback, student revision, and writing improvement. *Computer Assisted Language Learning*, *35*(4), 605–634. https://doi.org/10.1080/09588221.2020.1743323

Mair, C. (2012). Using technology for enhancing reflective writing, metacognition and learning. *Journal of Further and Higher Education*, *36*(2), 147–167. https://doi.org/10.1080/0309877x.2011.590583

Narciss, S. (2008). Feedback strategies for interactive learning tasks. In J. M. Spector, M. D. Merrill, J. V. Merrieu¨nboer, & M. P. Driscoll (Eds.), *Handbook of research on educational communications and technology* (3rd ed., pp. 125–143). Erlbaum

Noroozi, O., & Hatami, J. (2018). The effects of online peer feedback and epistemic beliefs on students' argumentation-based learning. *Innovations in Education and Teaching International*, *56*(5), 548–557. https://doi.org/10.1080/14703297.2018.1431143

Nguyen, P. T. T. (2012). Peer Feedback on Second Language Writing through Blogs. *International Journal of Computer-Assisted Language Learning and Teaching*, *2*(1), 13–23. https://doi.org/10.4018/ijcallt.2012010102

Ritchie, M., & Black, C. (2012). Public Internet Forums: Can They Enhance Argumentative Writing Skills of Second Language Learners? *Foreign Language Annals*, *45*(3), 349–361. https://doi.org/10.1111/j.1944-9720.2012.01203.x

OKUL ÖNCESİ SINIFLARINDAKİ OTİZMLİ ÇOCUKLARIN KATILIMLARINA YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞ VE UYGULAMALARININ İNCELENMESİ

INVESTIGATING TEACHERS' VIEWS AND PRACTICES ON THE PARTICIPATION OF CHILDREN WITH AUTISM IN PRESCHOOL CLASSES

Cansu TAŞDEMİR
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temel Eğitim Bölümü, Samsun, Türkiye
https://orcid.org/0000-0002-3940-178X

ÖZET

Okul öncesi kademesinde bütünleştirme eğitimi alan birçok Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan çocuk yer almaktadır. Bu durumda okul öncesi eğitimindeki sınıf içi uygulamaların yeri ayrıca bir önem arz etmektedir. Bu noktadan yola çıkılarak yapılan çalışmada okul öncesi öğretmenlerinin OSB'li çocukların sınıf içerisindeki katılımlarına yönelik uygulama ve görüşleri incelenmiştir. Yapılan araştırmada temel nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma Mayıs 2022-Haziran 2022 tarihleri arasında Samsun merkez ilçelerinde yürütülmüştür. Araştırma kapsamında anaokulu ve anasınıflarında aktif görev yapan sekiz okul öncesi öğretmene ulaşılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen demografik bilgi formu ile yapılandırılmış görüşme soruları kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarında öğretmenlerin otizmli çocukların katılımını sağlamaya yönelik neler yaptıkları ve bu uygulamalarına ilişkin görüşleri elde edilmiştir. Çalışmanın neticesinde ise çalışma kapsamının genişletilmesi, yapılan araştırmanın derinleştirilmesi, veri toplama aracının geliştirilmesi gibi önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Okul öncesi eğitim, otizm spektrum bozukluğu, kaynaştırma/bütünleştirme eğitimi

ABSTRACT

There are many children with Autism Spectrum Disorder (ASD) who receive integration education at the preschool level. In this case, the place of classroom practices in preschool education is also essential. From this point of view, the methods and opinions of preschool teachers about the participation of children with ASD in the classroom were examined. In this research, the basic qualitative research method was used. The study was carried out in the central districts of Samsun between May 2022 and June 2022. Within the scope of the research, 20 pre-school teachers working actively in kindergartens were reached. Demographic information form developed by the researchers and structured interview questions were used as data collection tools. As a result of the research, teachers' views on what they do to ensure the participation of children with autism and their practices were obtained. As a result of the study, suggestions were made, such as expanding the scope of the survey, deepening the research, and developing the data collection tool.

Keywords: Early childhood education, autism spectrum disorder, inclusive/integrative education

WAYS TO EXPLAIN WORDS IN ENRICHING VOCABULARY

SÖZCÜKLÜK ZENGİNLEŞTİRMEDEKİ KELİMELERİ AÇIKLAMA YOLLARI

Jafarova, daughter of Nabat Beidulla

doctor of pedagogical sciences, professor

Azerbaijan State Pedagogical University, Faculty of Philology, Azerbaijan

https://orcid.org/0000-0003-0684-9374

ÖZET

Kelime zenginleştirme çalışmaları yapılırken öğrencilerin okuma sürecinde metindeki zor kelimeleri ayırt edebilmeleri önemli bir koşuldur. Zor kelimeleri bulmak için özel bir ders harcamanıza gerek yok. Öğretmen her Azerice dersinde bu işe belli bir zaman ayırmalıdır. Azerbaycan dilinde şu veya bu dil kuralının araştırılmasında, etüt çalışmalarının düzenlenmesinde, okuma derslerinde şu veya bu metnin okunmasında, diğer konuların öğretiminde kelime zenginleştirme çalışmaları yapılmalıdır. Her derste zor kelimeleri seçmeye, bulmaya ve açıklamaya özen gösterilmeli, öğrenciler kelimelere karşı duyarlı olmalıdır.

Deneyler, okuma sırasında öğrencilerin anlamı zor olan kelimeleri ayırmanın geçici olduğunu göstermektedir. Öğrenciler, kural olarak, metnin içeriğini anlamayı zorlaştıran kelimeleri kolayca seçerler. Metnin ana içeriğinde yer alan ve anlamı öğrenciler tarafından kabaca belirlenen, yani metnin çalışmasına engel olmayan veya eksik olsa bile öğrencilerin sahip olduğu kelimeler vardır. , o kelimeler hakkında bilgi veya bu kelimelerin anlamlarını bağlam içinde anlarlar. . Böyle bir durumda öğrencilere doğru bilgileri vermek ve açıklamayı yapmak öğretmenin görevidir. Bundan, zor kelimeler üzerinde çalışırken, öğretmenin her şeyden önce, metnin içeriğini, fikrini, sanatsal zenginliğini, olayın koşullarını, ana karakterlerin hareketini doğru bir şekilde anlamasına izin veren kelimelere odaklanması gerekir. öğrencilerin düşünmelerini geliştirmek ve geniş bir uygulama yelpazesine sahip olmak.

Anahtar Kelimeler: kelime hazinesi zenginleştirme, okuma süreci, öğrenciler, metin, zor kelimeler, açıklama, içerik

ABSTRACT

When working on enriching vocabulary, an important condition is the ability of students to highlight difficult words in the text in the process of reading. You do not need to spend a special lesson to find difficult words. The teacher should devote a certain amount of time to this work at each lesson of the Azerbaijani language. When studying one or another language rule in the Azerbaijani language, when organizing educational work, when reading a particular text in reading lessons, work to enrich the vocabulary should be carried out when teaching other subjects. Particular attention should be paid to the choice, finding and explanation of difficult words in each lesson, students should be sensitive to words.

Experiments show that when reading, students' selection of words with difficult meanings is temporary. Students, as a rule, easily select words that make it difficult to understand the content of the text. There are words that are included in the main content of the text, and the meaning of which is approximately determined by the students, i.e., information about these words, or they understand the meaning of these words in the context. In such a case, it is the responsibility of the teacher to provide the correct information to the students and provide explanations. From this it follows that when working on difficult words, the

teacher should first of all focus on words that allow you to correctly understand the content, idea, artistic richness of the text, the circumstances of the event, the movements of the main characters, develop the thinking of students, and have a wide range of practice.

Keywords: vocabulary replenishment, reading process, students, text, difficult words, explanation, content.

INTRODUCTION

Teaching the Azerbaijani language in secondary schools serves to form the speech culture of students. Through this subject, students learn their native language as an example of national culture, get acquainted with its sound structure, vocabulary, stylistic and grammatical features, have the opportunity to get acquainted with samples of literature created in scientific, artistic, journalistic and other styles. , they earn [Jafarova, 2019].

Let's look at the problem from the student's point of view. In general, such an attitude towards reading has been formed: if a student reads words aloud and correctly, then he is reading. Children who cannot read fluently and expressively are considered poor readers. Although there is some truth in this approach, it must be recognized that in many cases we observe that a child who reads aloud and well does not understand the meaning of what he read. At the same time, on the contrary, we observe that students who read the text have difficulty understanding the main idea and conducting an analysis. All of these cases suggest that literacy should be assessed as interrelated questions rather than spelling words correctly, reading them correctly, and then explaining their meaning. It is well known that a good reader finds the meaning of complex words in the text, determines the genre, uses symbols. But that's not all the conditions to be a good reader. To do this, in fact, it is necessary to act in a broader aspect. In this way, students become active thinkers, managing understanding, asking questions, drawing conclusions, connecting, summarizing, unifying and understanding before, during and after reading.

Focusing on vocabulary work allows you to understand the content of the text. At this time, the teacher should take into account the cognitive level of students in the class, achievements and gaps.

If the text chosen for reading is very light, it does not create a need for strategic reading. If the reading material is too difficult, it will distract the student from reading and reduce their interest in reading. The level of content should be chosen in such a way that the student needs to understand the meaning of the text in a consistent and organized activity. Given that the cognitive levels and reading skills of students in the classroom vary, it is necessary to ensure that the reading materials presented to them are at several levels. Although the texts are at different levels of complexity, they should be connected in meaning so that the topics complement each other, and the discussion of different problems does not open in one lesson. At the initial stage of applying the reading strategy, the teacher should organize the activities of students in small texts. After the expected results for short texts have been achieved, it is now possible to organize strategic reading of large texts.

RESEARCH AND CONCLUSIONS

One of the works that contribute to the enrichment of the vocabulary of students and are considered useful in explaining unfamiliar or little-known words to students are vocabulary and logical works. Experience shows that such activities, devoted to clarifying the relationship between the concepts of genus and species (grouping and classification), develop students' abstract thinking and are important for explaining abstract words.

During logical-vocabulary classes, the following operations are mainly performed:

• inclusion of the concept of one or more species in the concept of the genus;

• reconciliation of two concepts included in the concept of heterosexuality;

• grouping things according to certain characteristics;

• division of the subject into its component parts;

• comparison of two or three subjects according to several characteristics;

• sorting things into groups;

• redefine the subject, etc.

One of the most important issues in finding out the meaning of unfamiliar and little-known words is the explanation of the word in its context. Because the word finds its true meaning in the context. In many cases, the teacher explains the word separately, out of context, and the word has a different meaning in the context. As a result, the meaning of the word remains obscured and the student cannot correctly understand the meaning of the context because he cannot understand the meaning of the word.

In reading lessons, all the activities of the teacher should be aimed at making the student understand the meaning of reading in his life. Let him realize that through the pages he read, you can comprehend the whole world, enjoy a well-told story and open the doors of success in your life. There are also students who face serious problems in the process of reading. In order to engage these students in reading and to ensure that they become learners for life in the future, it is necessary to provide them with interesting books.

As students move from class to class, the texts they present must be carefully analyzed and selected by the teacher. The level of comprehension of the content of what is read largely depends on the understanding of the words used in the text. If the teacher does not properly organize the work of explaining the words used in the text being read, there is no need to talk about the effectiveness of reading.

Reading lessons are a very important and necessary resource in terms of enriching students' vocabulary. Vocabulary work in reading lessons should be carried out mainly in the form of explaining new words, including words in the active dictionary of students, enriching speech with synonyms, homonyms, polysemous words, antonyms, figurative words, figurative expressions.

Observations show that some teachers understand vocabulary work in reading lessons as an explanation of a few difficult words. In other words, they consider their work on the dictionary to be completed by explaining a few difficult words in the read text. On the contrary, some teachers explain all the words in the text, leaving no time to read the text and work on the content. How can a teacher organize vocabulary work in the process of reading? As a result of the study, it was concluded that teachers, when working on vocabulary in reading classes, need to consider the following issues:

- The degree of connection of the explained word with the idea and content of the text.
- The nature of the word to be explained.
- Ways of explaining the word to be explained.
- The influence of the explained word on the development of the student's thinking.
- The extent to which the explained word helps in mastering grammar and spelling.
- The question of the inclusion of the explained word in the active or passive dictionary.

Before the reading lesson, the teacher should identify the words that need to be explained. Depending on the nature of the word, its position in the text and whether it is familiar to the student, the explanation can be made during the introductory conversation, while reading the text and after reading the text.

Words that are directly related to the content of the text and make it difficult to understand should be explained during the introductory interview, words whose explanation is related to the context during the reading process, as well as words whose meaning is taken out of context and can be easily explained should be explained either before reading, or after reading. Experienced teachers sometimes leave students to choose difficult words. On the one hand, this is inappropriate, since the student sometimes cannot choose the right word and cannot clearly explain it. On the other hand, this is useful, since when choosing and explaining difficult words and expressions in the process of reading to oneself, the student learns to be observant and careful with words. In reading lessons, special attention should be paid to enriching students' vocabulary through synonyms and antonyms. After all, the richness of speech is associated with the correct use of different synonyms.

The more synonyms in the student's vocabulary, the easier it is for him to distinguish the shades of meanings of words. Thus, he can more accurately express his thoughts and feelings. For example, in a poem, the following passage catches the attention of students:

A pen

He planted "cotton" again,

He tore apart the notebook.

He bought about two

He was crying "in pain".

V. Akhmed [Ismailov R., Abdullaeva S., Jafarova D., Gasimova H., 2011].

The meaning of the words kotan, dagladi and bitter in this poem should be explained.

It is given in an excerpt from the poem "Dilara":

Someone said: - How beautiful

What a beautiful look...

T. Mutalibov [Ismailov R., Orudzheva G., 5 Jafarova D., Khalilov Z., 2012].

The words beautiful and elegant are synonymous in this poem. Students also notice subtle differences in the meaning of these words and see how the poet uses synonyms to avoid monotony. By choosing a series of synonyms and choosing the right one, students learn that using synonyms greatly helps the author accurately describe the character of the protagonist, making the idea clearer. This helps to deeply understand the idea and content of the work.

We mentioned that working with antonyms in reading lessons is also very useful. The fact that students find words that contradict each other and learn the opposite meanings enriches their vocabulary. For example:

Talk less, work more.

One hundred measures, one harvest.

Or:

Better to see once than hear a hundred times.

Walked a little, walked a lot, valley, hill, straight.

In these works, the words several, many, one hundred, one, valley, hill, plain are antonyms. Specifying that these words are antonyms, the teacher must explain to students their artistic meaning.

If the correct organization of work on explaining words and ways of enriching vocabulary are fully communicated to students in reading classes, they get the opportunity to easily master literary samples created in scientific, artistic, journalistic and other styles. . Thus, students enrich their vocabulary in the Azerbaijani language. At the same time, using this language, they expand the possibilities for better mastering other subjects that they will study [Jafarova, 2020].

CONCLUSION

• Vocabulary enrichment is a universal pedagogical task.

• Vocabulary work should be the focus of reading lessons as well as other lessons.

• In reading classes, students learn their native language as an example of national culture, get acquainted with its sound structure, vocabulary, stylistic and grammatical features.

• The enrichment of students' vocabulary should be carried out according to a single system, systematically and consistently.

LİTERATURE

1. Azərbaycan dilindən didaktik materiallar(1981). Bakı, 247 (2), s. 46
2. Cəfərova N. İbtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası. I hissə.(2020). Bakı, 404(1), s.10
3. Cəfərova N. İbtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası. II hissə. (2019). Bakı, 430 (1), s.11
4. Əhmədov B.B. Leksika məsələləri.(1990). Bakı, 140 s.
5. İsmayılov R., Orucova G., 5 Cəfərova D., Xəlilov Z. Azərbaycan dili (2012). Bakı, Altun Kitab, 207(3), s.63
6. İsmayılov R., Abdullayeva S., Cəfərova D., Qasımova X. Azərbaycan dili. (2011). Altun Kitab, 224, s.33
7. İnternet resursları
8. http://anl.az/down/meqale/palitra/2014/iyul/382472.htt
9. http://seadetazerb.com/?p=720
10. http://www.tehsilproblemleri.com/?p=98məmməd həsənov

VOLEYBOLCULARIN BAŞARI ALGISI: TÜRKİYE SULTANLAR LİGİ ÖRNEĞİ

VOLLEYBALL PLAYERS' PERCEPTION OF SUCCESS: EXAMPLE OF TURKISH SULTANS LEAGUE

Ersin AFACAN

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID Numarası: https://orcid.org/0000-0002-3382-4116

Meltem Işık AFACAN

Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

ORCID Numarası: https://orcid.org/ 0000-0002-3590-1285

ÖZET

Sporcunun sporculuk yaşamında nasıl başarılı olabileceğine yönelik birçok farklı bilimsel ve felsefi taktikler vardır. Ancak sporcu için en yararlı yol, başarıya olan bakış açısını geliştirmektir. Çünkü başarının ne olduğuna dair kişisel tanımlar değişebilir. Ayrıca sporda başarılı olmanın tek bir geçerli yolu yoktur. Bir sporcu için yarar sağlayan bir yol başka sporcu için yararlı olmayabilir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, 2021-2022 sezonunda Türkiye Sultanlar Liginde oynayan Türk voleybolcuların başarıya ilişkin görüş ve düşünceleri incelenmektedir.

Araştırmanın çalışma grubunu kolay ulaşılabilir durum örneklemesi yöntemiyle seçilen ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 31 sporcu oluşturmaktadır. Sporcuların başarı algısını belirlemek için veri toplama aracı olarak iki adet açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme sonunda toplanan veriler içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiş ve doğrudan alıntılarla desteklenerek sunulmuştur.

Sonuçlar, profesyonel voleybolcuların "Başarı nedir?" sorusuna genelde hedef temalı yanıtlar verdiklerini göstermektedir. Bununla birlikte voleybolcuların geneli başarının en temel ölçütü olarak performansı ifade etmişlerdir.

Bu çalışmanın bulguları, voleybolcular açısından başarının ne olduğuna dair kişisel tanımların belirlenmesinde ve başarı ölçütlerinin ortaya net olarak konulmasında yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmanın başarı algısı konusunda benzer çalışmalara örnek olacağı tahmin edilmektedir. Çünkü literatürde voleybolcuların başarı algısı üzerine yapılan çalışma sayısı yok denecek kadar azdır.

Anahtar Kelimeler: Başarı, başarı algısı, voleybol, voleybolcu, Sultanlar Ligi.

ABSTRACT

Introduction: There are many different scientific and philosophical tactics for how an athlete can succeed in his or her sporting life. However the most beneficial way for the athlete is to develop his perspective on success. Because personal definitions of what success is can change. In addition, there is no single valid way to succeed in sports. What works for one athlete may not be beneficial for another. Therefore, the purpose of this study is to examine the opinions and thoughts of Turkish volleyball players who play in the Turkish Sultans League in the 2021-2022 season about success. Method: The study group consists of 31 athletes who were selected by the easily accessible status sampling method and participated in the study voluntarily. In order to determine the success perception of the athletes, a semi-structured interview form consisting of two open-ended questions was used as a data collection tool. The data collected at the end of the interview were

analyzed using the content analysis technique and presented supported by direct citations. Results: Professional volleyball players "What is success?" They generally gave target-themed answers to the question. However, most of the volleyball players expressed performance as the most basic criterion of success. As a result, it is thought that the findings obtained will be useful in determining the personal definitions of what success is from the point of view of volleyball players and clearly setting out the criteria for success. In addition, it is estimated that this study will be an example of similar studies on the perception of success. Because the number of studies on the perception of success of volleyball players in the literature is very few in the literature.

Keywords: Success, perception of success, volleyball, volleyball player, Sultans League

GİRİŞ

Başarı, hedefler belirleyerek belirli bir pozisyonda atılan adımların olumlu olarak geri dönmesi ve karşılaşılan zorluklara gösterilen fiziksel ve zihinsel dayanıklılık olarak tanımlanabilir (Andrews, 2017). Başarı, toplumdan topluma ve zamandan zamana değişir ama toplum ve birey açısından her zaman önemli bir gereksinimdir (Seibel, 1974). Özellikle voleybol sporu gelişmeye devam ettikçe daha mücadeleci bir oyun haline geleceği için başarı kavramının önemi artacaktır.

Sporcuların başarıyı nasıl değerlendirdikleri, sportif hedeflerinin ne olduğu, performansları ile ilgili aldıkları geri bildirimler ve kendilerini yeterli hissedip hissetmedikleri gibi durumlar başarı algısı üzerinde etkili olmaktadır (Ryckman ve Hamel 1993). Sporda başarının anlam kazanması için hayata geçen bazı değerler var. “En iyi olan kazansın” anlayışı buna iyi bir örnektir (Cüceloğlu, 2021). Buna göre sporcuların motivasyon türlerini doğru şekilde anlayabilmek, başarının onlar için ne ifade ettiğini bilmek ile bağlantılıdır (Moran, 2004). Dolayısıyla sportif değerler, sporcuların motivasyonunu anlayabilmek için yararlıdır.

Yetenek kuramından etkilenip spor için hedeflere ulaşmada ve başarı motivasyonunda görev yaklaşımlı hedefler ve ego yaklaşımlı hedefler olmak üzere iki temel durum ortaya konulmuştur (Duda and White (1992). Buna göre sporcuların yaptıkları spordan zevk almaları ve karşılaştıkları sorunlara karşı kararlılıkla çözüm aramaları, içsel motivasyon ve görev yönelimli olmalarından kaynaklanmaktadır (Abele and Alfermann, 2001).

Başarısızlık veya bir başka ifade ile başarı nedir? Kişinin kendisine güvenmesi ve inanması için öncelikle bu sorunun yanıtlanması ve açıklanması gerekir (Courberive, 1952). Her insan kendisine özgü başarı görüşünü oluşturmalıdır. Bu görüşün zamanla değişebileceğinin de farkında olmalıdır (Hernon ve Schwartz, 2015). Çünkü başarı, sporcuların bu kavramdan ne anladığına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Özellikle günümüz profesyonel sporlarında sporcuların hem başarıya ulaşma yolları hem de başarı algıları sürekli değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda “Sporcular için başarı ölçütleri nelerdir?” ve “Başarılı insanların bazı alışkanlıkları nelerdir?” gibi sorulara verilecek cevaplar, sporcular için başarının ne anlama geldiğini anlamamıza yardımcı olur.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, 2021-2022 sezonunda Türkiye Sultanlar Liginde oynayan Türk voleybolcuların başarıya ilişkin görüş ve düşünceleri incelenmektedir.

Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

(1) Voleybolcuların başarı tanımı nedir?

(2) Voleybolcular için başarının en temel ölçütü nedir?

Araştırmanın Modeli: Çalışmada nitel araştırma yöntemi ve fenomenoloji deseni kullanılmıştır.

Araştırmanın Çalışma Grubu: 2021-2022 sezonunda Türkiye Sultanlar Liginde oynayan ve araştırmaya gönüllü katılım sağlayan 31 Türk kadın voleybolcu oluşmaktadır.

Analiz sürecinde katılımcılar K1, K2, K3,……, K8 şeklinde kodlanmıştır. Araştırmaya katılan voleybolcuların genel bilgileri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Voleybolcuların Demografik Özellikleri (N=31)

Demografik Özellikler	N	%
Yaş		
20-24	23	74.2
25-29	7	22.6
30-34	1	3.2
Toplam	31	100
Öğrenim Durumu		
Lisans Öğrencisi	17	54.9
Lisans Mezunu	13	41.9
Yüksek Lisans Mezunu	1	3.2
Toplam	31	100
Mesleki Deneyim		
3	9	29
4	3	9.7
5	5	16.1
6	3	9.7
7	3	9.7
8	4	12.9
10 ve üstü	4	12.9
Toplam	31	100
Medeni Durum		
Bekâr	30	96.8
Evli	1	3.2
Toplam	31	100
Pozisyon		
Pasör	4	12.9
Smaçör	7	22.6
Orta Oyuncu	10	32.2
Pasör Çaprazı	4	12.9
Libero	6	20.0
Toplam	31	100
Milli Takım		
A Milli	5	16.1
Genç Milli	9	29
Yıldız Milli	9	29
Millilik Yok	8	25.9
Toplam	31	100

Çalışma grubu incelendiğinde, voleybolcuların büyük çoğunluğu yani % 74.2'si (f=23) 20-24 yaş aralığında iken, % 22.6'sı (f=7) 25-29 yaş aralığında ve % 3.2'i (f=1) 30-34 yaş aralığında yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla sporcuların büyük çoğunluğu 30 yaş altında olduğu için yaş bakımından birbirlerine yakın homojen bir grup oldukları anlaşılmaktadır.

Öğrenim durumu bakımından voleybolcuların yarıdan fazlası % 54.9 ve (f=17) ile lisans öğrencisi iken, % 41.9'u (f=13) lisans mezunudur. Mesleki deneyim bakımından voleybolcuların % 29'u (f=9) 3 yıllık, % 16.1'i (f=5) 5 yıllık iken % 12.9'luk oranla (f=4) 8 ve 10+ üstü yıllık bir mesleki deneyime sahiptir. Çalışma grubunda yer alan voleybolcuların büyük çoğunluğu % 96.8'si (f=30) bekâr iken sadece 1 sporcu evlidir. Voleybolcuların pozisyon olarak dağılımında orta oyuncular % 32.2'si (f=10) ile ön sırada yer almaktadır. Milli olma durumları bakımından ise voleybolcuların çoğu Genç ve Yıldız Milli Takımlarında oynamıştır. İki kategoride yer alan sporcuların oranı toplamda % 58 ile (f=18) olarak belirlenmiştir.

Bütün bu özellikler bakımından da çalışma grubunun homojen bir grup olduğu görülmektedir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından geliştirilen formda iki adet açık uçlu soru yer almaktadır. Bu sorular uygulanan pilot çalışma

sonrasında, uzman görüşleri de dikkate alınarak belirlenmiştir. Bu sayede ayrıca görüşme formunun kapsam ve görünüş geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Görüşme formunda yer alan ve araştırmaya katılan voleybolculara yöneltilen sorular şu şekildedir:

1. Başarı sözcüğünü bir cümle ile tanımlar mısınız?

2. Size göre voleybolda bir sporcu için başarının en temel ölçütü nedir? Neden?

Araştırma sonucunda elde edilen veriler içerik analizi yaklaşımıyla çözümlenmiştir. İçerik analizi belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı kelimelerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik ve tekrarlanabilir bir tekniktir. Bu teknik sayesinde metin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığı belirlenmeye çalışılır. Araştırmacılar bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirleyip analiz etmeye çalışır. Böylece metinlerde yer alan mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunurlar (Büyüköztürk ve ark., 2010, 269).

BULGULAR

Araştırmada "Voleybolcuların Başarı Algısı" için oluşturulan sorular bir ana tema ve üç alt tema altında toplanmıştır.

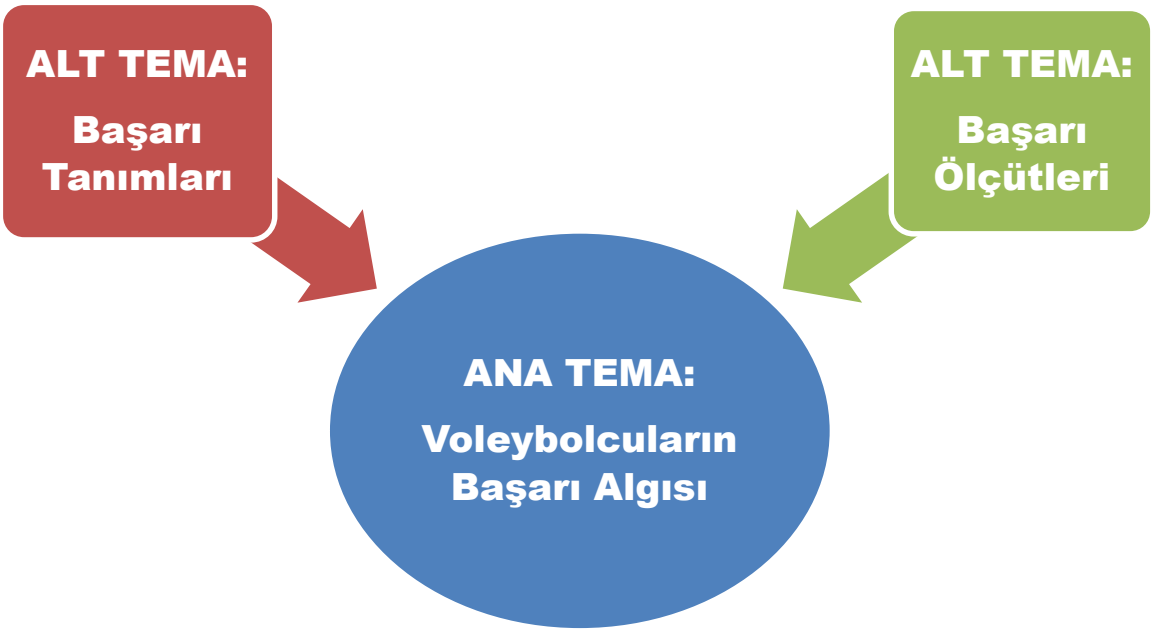

Tablo 2: Voleybolcuların Başarı Tanımı İle İlgili Alt Tema, Kodlar ve Frekanslar

Alt Tema	Kod	Katılımcı	f
Başarı Tanımı	Hedef	K1, K2, K5, K6, K10, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K20, K22, K23, K24, K26, K28, K31	19
	Performans	K3, K4, K11, K12, K21, K25, K27, K29, K30	9
	Coşku	K7, K8, K9	3

Tablo 2'de voleybolcuların yaptıkları başarı tanımları incelendiğinde; çoğunlukla hedef kelimesine vurgu yaptıkları (f:19), daha sonra performans kelimesini öne çıkardıkları (f:9), bunlara ek olarak coşku (f:3) konusuna değindikleri belirlenmiştir.

Aşağıda bazı dikkat çeken görüşlere yer verilmiştir.

“Bence başarı, belirli bir süre içinde belirli hedefleri gerçekleştirebilmektir.” (K1)

“Kişinin belirlediği hedeflerine ulaşmasıdır.” (K10)

“Başarı, doğuştan gelen yetenekleri beceriye çevirerek amaçlanan bireysel hedeflere ulaşabilmektir.” (K19)

“Başarı, hayal ederek hedeflediğimiz noktaya gelebilmektir.” (K24)

“Gösterilen performans karşısında alınan geri dönüşe başarı denir.” (K3)

“Verimli ve çok çalışmanın sonucunda sergilenen performans, başarıdır.” (K30)

“Başarı, her olumsuzluğa rağmen coşku sahibi olabilmektir.” (K7)

Tablo 3: Voleybolcuların Başarı Ölçütleri İle İlgili 2. Alt Tema, Kodlar ve Frekanslar

Alt Tema	Kod	Katılımcı	f
Başarı Ölçütü	Disiplin	K3, K4, K5, K7, K8, K13, K15, K17, K20, K21, K22, K25, K31	13
	İstikrar	K1, K6, K11, K16, K19, K24, K26, K27, K29, K30	10
	Birliktelik	K2, K9, K10, K12, K14, K18, K23, K28	8

Tablo 3’de voleybolcuların başarı ölçütleri incelendiğinde; disiplin olgusu (f:13) ve sonrasında istikrar olgusunun öne çıktığı görülmektedir. Bunların yanında takım birlikteliğine (f:8) vurgu yapıldığı da belirlenmiştir.

Aşağıda dikkat çeken bazı görüşlere yer verilmiştir.

“Disiplinli şekilde çalışmak başarıyı getiren en önemli etkendir.”(K3)

“Sporcu için başarının temel ölçütü, disiplinli olmasıdır.”(K13)

”Başarının en temel ölçütü, disiplindir. Çünkü belirlenen hedeflere disiplinli bir şekilde çalışarak ulaşılır ve böylece başarı gelir.” (K17)

“Bence disiplinli olmak başarının ölçütüdür. Çünkü disiplinli olursak başarıya ulaşırız.” (K21)

“İstikrarlı şekilde çalışan sporcu başarıya ulaşır. Çünkü istikrarlı çalışmanın sonucunda yeterli performans ortaya çıkar.” (K1)

“Bence başarı için temel ölçüt, istikrarlı şekilde çaba göstermektir. İstikrarlı olmayan çaba dalgalı performansa neden olur.” (K11)

“Başarı istikrarlı çalışmanın ve oynamanın sonucudur. Çünkü bu şekilde sporcu bulunduğu durumdan daha iyi duruma gelir.” (K29)

“Başarı, sporcunun kendi hedefleri ile takımın hedeflerini birlikte ortaya koyması ile ölçülür. Yani takım birlikteliğini geliştirmek için kendi performansını arttırmak başarının temel ölçütüdür.” (K2)

“Sporcunun takıma ve takım oyununa verebileceği kadar katkı sağlaması başarının temel ölçütüdür. Çünkü birliktelik olmazsa bireysel ve takım başarısı da olmaz.” (K28)

TARTIŞMA

Sultanlar Liginde oynayan Türk voleybolcuların, başarı algısını incelediğimiz bu araştırma, sporcuların başarı tanımlarını ve başarı ölçütlerini ortaya koymuştur.

Voleybolculara göre başarı tanımını oluşturan temel olgulardan biri **hedeftir.** Sporda motivasyon ve başarı davranışına ilişkin son araştırmalar, başarı hedefi teorisine odaklanmıştır (Roberts, Treasure, Balague, 1998). Akademisyenler üzerine yapılan bir araştırmaya göre akademisyenlerin % 43,75'i başarı ile hedefe ulaşma kavramlarını eş tutmuştur (Ördek, 2018). Dolayısıyla voleybolcular için başarı tanımını oluşturan olgulardan birinin hedef olması anlamlıdır.

Voleybolculara göre başarı tanımını oluşturan temel olgulardan biri **performanstır.** Başarı ile ilgili düşünceler sonuç ile değil çaba ve çalışma biçimi ile ilişkilidir (Vollmer, 1986). Araştırmamıza katılan sporcuların % 74.2'si 20-24 yaş arasındadır. Bu yaşları kapsayan bir araştırmaya göre gençler için başarı, kendini geliştirme ve gerçekleştirme ile ilişkilidir (Karabanova and Bukhalenkova, 2016). Akademisyenler üzerine yapılan bir araştırmaya göre de akademisyenlerin bir kısmı, performans göstermeyi başarı ile eş tutmuştur (Ördek, 2018). Dolayısıyla voleybolcular için başarı tanımını oluşturan olgulardan birinin performans olması anlamlıdır.

Voleybolculara göre başarı tanımını oluşturan temel olgulardan biri **coşkudur.** Başarı güdüsünü kişilik temelinde ilk araştıran bilim insanı Murray'a göre kişinin başarılı olmasının temelinde, bir işi ustaca yaparak karşılaştığı engelleri aşma niyeti ve kuvvet kullanarak çözülmesi zor bir durumu başarma isteği yer almaktadır (Murray, 1938). Dolayısıyla başarı güdüsünde çok iyi olma, kazanma ve içsel başarma isteği ön plana çıkar (Atkinson, 1964). Bu durumla bağlantılı olarak yapılan bir araştırmaya göre koşucuların motivasyon boyutlarının yaşam doyumları ve başarı algıları üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi vardır (Çetin ve Özman, 2019). Voleybol oynayan üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırmaya göre başarının en önemli belirleyicisi antrenman öncesindeki duygu durumudur (Briggs, 1994). Akademisyenler üzerine yapılan bir araştırmaya göre akademisyenlerin bir kısmı devam eden bilme isteği, takdir edilme ve mutluluk ile başarıyı eş tutmuştur (Ördek, 2018). Dolayısıyla voleybolcular için başarı tanımını oluşturan olgulardan birinin coşku olması anlamlıdır.

Voleybolculara göre başarı ölçütlerinden biri **disiplindir.** Plaj voleybolcuları üzerine yapılan bir araştırmaya göre görev odaklı olup kendini geliştirmeye daha fazla odaklanan sporcular, spordan keyif aldıkları için daha disiplinli şekilde spora katılırlar (Knoblochova, Mudrak, Slepicka, 2021). Akademisyenler üzerine yapılan bir araştırmaya göre akademisyenlerin bir kısmı, başarılı bir akademisyen olmak için gerekli olan özelliklerden biri olarak disiplinli olmayı ifade etmişlerdir (Ördek, 2018). Dolayısıyla voleybolcular için başarı ölçütlerinden birinin disiplin olması anlamlıdır.

Voleybolculara göre başarı ölçütlerinden biri **istikrardır.** Yapılan araştırmaların bazıları başarı güdüsü yüksek insanların kendilerini yaptıkları işlere adadıklarını ve karşılaştıkları zorluklarla mücadele etmeyi sevdiklerini göstermiştir (McClelland, 1961). Akademisyenler üzerine yapılan bir araştırmaya göre akademisyenlerin bir kısmı, başarılı bir akademisyen olmak için gerekli olan özelliklerden biri olarak azimli olmayı ifade etmişlerdir (Ördek, 2018). Dolayısıyla voleybolcular için başarı ölçütlerinden birinin istikrar olması anlamlıdır.

Voleybolculara göre başarı ölçütlerinden biri **birlikteliktir.** Voleybol oynayan üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırmaya göre algılanan başarı, katılımcılar antrenörün uygun teknik talimat verdiğini, destekleyici davranışlar sergilediğini ve hatalardan sonra bile cesaretlendirdiğini algıladıkça artmaktadır (Briggs, 1994). Akademisyenler üzerine yapılan bir araştırmaya göre akademisyen başarısını sadece ait olunan zümre içerisinde değerlendiren akademisyenler, işbirliği süreci ve işbirliği ağları sayesinde çıktı ürettiklerini ifade etmişlerdir (Ördek, 2018). Dolayısıyla voleybolcular için başarı ölçütlerinden birinin birliktelik olması anlamlıdır.

SONUÇ

Bu çalışmanın temel amacı, voleybolcu başarısı olgusunu incelemektir. Bu özelliğiyle araştırma başarı algısı konusunda profesyonel Türk voleybolcular ile yapılan ilk araştırmadır. Benzer çalışmaların da yapılması bu konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bununla beraber çalışmada, sporda başarıya nasıl ulaşılabileceği konusundaki "voleybolcu algısının" anlaşılmaya çalışılmıştır.

Algı öznel bir olgu olduğu için kişiye, spor dalına ve şartlara göre değişebilir. Dolayısıyla bu çalışmanın voleybol sporundaki başarılı sporcuları belirlemek, puanlamak veya sıralamak gibi bir amacı

bulunmamaktadır. Ayrıca bu çalışmanın bulguları ile voleybol dışındaki diğer spor dallarını da kapsayacak şekilde bir genelleme yapmak mümkün değildir.

Dolayısıyla profesyonel voleybolcuların başarı algılarının önemli olduğunu ifade edebiliriz. Yapılan bu araştırmaya göre voleybolcuların başarı algıları disiplinli ve istikrarlı olmak ile takım birlikteliğine verilen katkı ile doğrudan ilişkilidir. Başarı algıları, voleybolcuların kendilerini değerli hissetmelerini ve istenilen hedeflere ulaşma yolunda yöneticiler ve antrenörler tarafından desteklenmelerine yardımcı olacaktır. Bu bağlamda profesyonel voleybolcuların başarı algıları ile ilişkili olan faktörlerin bilinmesi önemlidir. Bu çalışmada voleybolcuların başarı algılarını etkileyeceği düşünülen hedef, performans ve coşku kavramları ön plana çıkarılmıştır.

Konu olarak alanında ilk araştırma olan bu çalışmanın benzer başka çalışmalara örnek olacağı tahmin edilmektedir.

KAYNAKLAR

Abele, A.E. & Alfermann, D. (2001). Sport and exercise psychology: Overview. In N.J. Smelser & P. B. Baltes (Editors-in Chief). International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, Amsterdam: Elsevier, pp. 14909-14913.

Andrews, B. D. (2017). Success by failure. About Campus, 22(4), 13-19.

Briggs, J. D. (1994). Relations of selected variables and perception of success in volleyball. Perceptual and motor skills, 79(1), 539-544.

Çetin, A., & Özman, C. (2019). Koşucuların Ultra-Maraton Etkinliklerine Katılmalarındaki Motivasyonel Boyutlar Ve Bu Boyutların Onların Yaşam Doyumları Ve Başarı Algılarıyla Karşılaştırılması. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 17(2), 177-187.

Atkinson JW. (1964). An Introduction to motivation, New York, D. Van Nostrand company..

Cüceloğlu, D. (2021). Var Mısın? Güçlü Bir Yaşam İçin Öneriler. Kronik Kitap.

de Courberive, J. (1952). Comment sortir du complexe d'inferiorite:(par) J. de courberive. Aubanel.

Duda, J. L., White, S. A., (1992). Goal orientations and beliefs about the cause of sport success among elite skiers. The Sport Psychologist, 6, 334-343.

Hernon, P. ve Schwartz, C. (2015). A View of Successor Adviceto Developing Scholars. Library & Information Science Research, 37(4), 277-384.

Karaaslan Ördek, H. (2018). Kamu Yönetimi Alanında Çalışan Akademisyenlerin Başarı Algısı ve Onları Başarıya Götüren Etmenler: Ankara'daki Devlet Üniversiteleri Örneği.

Karabanova, O. A., & Bukhalenkova, D. A. (2016). Perception of success in adolescents. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 233, 13-17.

Knoblochova, M., Mudrak, J., & Slepicka, P. (2021). Achievement goal orientations, sport motivation and competitive performance in beach volleyball players. Acta Gymnica.

Moran, A. (2004). Sport and Exercise Psychology. A Critical Introduction. New York: Roudledge.

Mc Clelland DC, 1961. The acheving society. Princeton, Van Nostrand.

Murray, H. A. (1938). Explorations in personality: A clinical and experimental study of fifty men of college age., s. 80–81.

Roberts, G. C., Treasure, D. C., & Balague, G. (1998). Achievement goals in sport: The development and validation of the Perception of Success Questionnaire. Journal of Sports Sciences, 16(4), 337-347.

Ryckman RM, Hamel J, (1993). Perceived physical ability differences in the sport participation motives of young athletes. International Journal of sport psychology, 24, 270-283.

Seibel HD, 1974. The Dynamics of achievement: Paradical Perspective.Newyork :The bobbs-Merrill Com.Inc.

Vollmer F, (1986). The relationship between expectancy and academic achievement - How can it be explained British Journal of Education Psychology, 56 (1), 64-74.

TRACING THE FOOTPRINTS OF ONLINE BEHAVIORAL ADVERTISING RESEARCH IN LITERATURE: A BIBLIOMETRIC STUDY

Hediye AYDOĞAN[1]

[1]Akdeniz University, Faculty of Communication, Department of Advertising, Antalya, Türkiye.

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9696-8742

ABSTRACT

Digital advertising meets its audiences in different and intricate forms mostly for the purpose of disguising its real persuasive intent and commercial aspects in order to elude the target avoidance from the advertising and its messages. One of the sneaky forms of digital advertising is online behavioral advertising, also known as OBA. Online behavioral advertising (OBA) is a prevalent kind of digital advertising, which functions by tailoring the advertising messages served on the websites the consumers visit to better suit them and their interests. In this regard, for OBA to work effectively, some tools such as cookies are utilized to track the previous web browsing activities of users and categorize them in line with their common interests, and then tailored ads (OBA) are delivered to the user categories. While deemed to be efficient and functional for the advertisers and publishers, OBA offers some benefits for consumers such as easy and fast access to what interests them as well as some pitfalls for them such as breach of confidentiality and violation of privacy rights. In these circumstances, depending on their viewpoints, scholars either support and attempt to advance OBA or criticize and stand against OBA. This paper analyzes 87 papers on the topic of OBA published by sources indexed by Scopus and their 3821 references. Implementing bibliometric analysis including citation, co-citation and network analysis on Biblioshiny and VosViewer, this paper attempts to illustrate the current state of research by demonstrating the intellectual, conceptual and social structures and emerging themes. Based on the results of the bibliometric research, this paper presents an essential basis for scholars and practitioners for their further work on OBA.

Keywords: Digital Advertising, Online Behavioral Advertising, Scopus, Bibliometric Analysis, BiblioShiny, VosViewer.

SİNEMADA YENİ GERÇEKLİK DİLİ: 360 DERECE VR FİLM ANLATISI

NEW REALITY LANGUAGE IN CINEMA: 360 DEGREE VR FILM NARRATIVE

Dr. Öğretim Üyesi Ümmühan MOLO

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi- İletişim Fakültesi-Radyo, TV ve Sinema

İstanbul/Türkiye

ORCID: 0000-0002-3651-4818

ÖZET

Gerçeklik, varoluştan beri üzerine en çok düşünülen kavramlardan biridir. Buna rağmen onu tanımlamak ve bir kesinlik kazandırmak kolay olmamaktadır. Çünkü gerçeğin ne olduğunu açıklamak, pek çok disiplinle bir arada düşünmeyi zorunlu kılmakta; bu durum kavramın kapsamını geniş tutmaktadır. Diğer yandan toplum değiştikçe kavramlara yüklenen anlamlar da başkalaşarak yeniden anlamlandırılmaktadır. Günümüzde teknolojinin hissedilen ağır varlığı, gerçekliği sanallık ile yan yana getirmektedir. Böylece VR (Virtual Reality-Sanal Gerçeklik) teknolojisi son yılların en çok tartışılan konularından biri olmaktadır. Çünkü bu teknoloji aynı zamanda gerçekliğe ilişkin yeni açılımlar sunmaktadır. Öyle ki sanal ile gerçek kavramları birbirinden ayrımı zor, bir hiper-gerçeklik noktasındadır. Çünkü artık gerçeklik, sanal dünyalarda "deneyimlenebilir" olandır. Pek çok disiplin VR teknolojisinin her şeyden önce "deneyim" etkisine odaklanırken; bu disiplinlerden biri olan sinema da VR'ı film anlatısına dâhil etmektedir. Sinema, VR ile birlikte yeni bir hikâye yaratım sürecine girmekte ve bilindik film yapım tekniklerinde değişime gitmektedir. Değişim, kendisini öncelikle filmin seyredilme biçiminde ortaya koymaktadır. VR ile birlikte film seyretmek, hikâyeyi aynı zamanda deneyimlemek anlamına gelmektedir. Deneyim, sanallığı gerçekliğe yakın tutarak, film ile seyirci arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmaktadır. Bu durum, geleneksel film ile VR film arasındaki anlatı farklılığını inceleme ve VR teknolojisinin sinemaya getirdiği yeniliği tespit etme ihtiyacı oluşturmaktadır. Çalışmada VR film anlatısı, gerçeklik ve sanal gerçeklik kavramları üzerinden kuramsal olarak incelenmektedir. Buna göre VR anlatısı, filmin üretim ve seyirci ile bir araya gelme biçiminde önemli değişimler ortaya koyarak; anlatıda "deneyim" (experience), "bulunuşluk" (presence) ve "sarmalanma" (immersion) unsurlarını öne çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gerçeklik, Sanal Gerçeklik, Sinema, Film Deneyimleme

ABSTRACT

Since the beginning of time, one of the most debated concepts has been reality. However, defining it and providing certainty is difficult. Because explaining what reality necessitates a multidisciplinary assessment. This situation broadens the definition of reality. On the other hand, as society evolves, the meanings ascribed to concepts change and are re-interpreted. Because of the widespread use of technology today, reality coexists with virtuality. Thus, virtual reality (VR) technology has become one of the most contentious issues in recent years. Because new perspectives on reality are provided by this technology. So much so that it's difficult to clearly distinguish between virtuality and reality. These concepts now point to a hyper-reality. Because in virtual worlds, reality can be "experienced." While many disciplines focus on the "experience" feature of VR technology, cinema, one of these disciplines, incorporates VR into the film narrative. With VR, cinema engages in a new story creation process that alters conventional filmmaking techniques. The change is most noticeable in how the film is watched. Watching movies with VR means experiencing the story at the same time. The experience removes the distance between the film and the audience by keeping the virtual close to reality. Due to this circumstance, it is necessary to compare the narrative elements of conventional and VR films and pinpoint the innovations that VR technology has given to the movie industry.

The paper uses the notions of realism and virtual reality to theoretically analyze VR movie storytelling. Accordingly, the VR narrative reveals significant changes in how the production and display of the movie; it emphasizes the story's "experience," "presence," and "immersion" features.

Keywords: Reality, Virtual Reality, Cinema, Movie Experience

1. Giriş

Yedinci sanat olarak bilinen sinema teknik özellikleriyle diğer sanatları da içinde barındırmakta ve bu yönüyle etkili bir medya aracı olarak tanımlanmaktadır. Bu etkiyi esasında gerçekliği kurgulama biçiminden almaktadır. Bir film süreci boyunca aktarılan gerçeklik, seyircinin özdeşleşme duygusuyla bir araya gelmektedir ve sinema "gerçek yaşamdan bir iz" gibi hislerle anlamlandırılmaktadır. Seyircilerin içine girdiği o dünya bir süreliğine gerçeklikten uzaklaşma vaadi içermektedir. Bu vaat sinemanın inşa ettiği gerçekliğin ne olduğu sorusunun ise altını çizmektedir.

Sinema icadından beri toplumdan etkilenen ve bu etkiyi yeniden topluma yansıtan bir araçtır. Toplumla kurduğu birliktelik onu her türlü değişimin ve gelişimin yakınında tutmuştur. Dolayısıyla toplumdaki değişimlerin önemli belirleyenlerinden olan teknoloji, sinemanın doğrudan etkilendiği alanlardan biridir. Çünkü temelde sinema teknik bir araçtır ve hikâye bu teknikle birlikte ortaya çıkarılmaktadır. Böylece teknolojik gelişmeler toplumu etkilediği gibi sinemayı da etkilemektedir. Bu etki onun teknik araçlarında kimi yenilikler meydana getirmekte ve film üretim biçimleri buna göre değişime uğramaktadır.

Günümüzde en çok konuşulan ve tartışılan alanlardan biri "sanal gerçeklik"tir. Varoluştan itibaren gerçeğin ne olduğu sorusu sorulmaya devam ederken, bu soru artık sanal gerçekliklerle birlikte anılmaktadır. Böylece gerçekliği anlamak ve kavramak diğer başka kavramları da anlamayı gerektirmektedir. Bu anlamlandırma sürecinin bir parçası ise teknolojik ilerlemelerin toplumda nasıl bir etki yarattığıdır. Dolayısıyla sinema ile VR arasındaki bu ilişkiyi anlamlandırmak için bazı sorular sormak önemlidir. Sinema bu yenilikten nasıl etkilenmektedir? Nasıl bir üretim biçimi meydana getirmektedir? Seyirci ile nasıl bir bağ kurulmaktadır? Çünkü bilindiği üzere bir filmin geçtiği tüm aşamalar esasında seyirciyle buluştuğu zaman anlamlı hale gelmekte, "seyirci" sinemayı tanımlayan en önemli unsurlardan biri olmaktadır. Sinemanın "sanal gerçeklik" üretimi ve bu üretimle ortaya koyduğu anlam, yeni bir film diline işaret etmektedir. Bu değişimin "seyirci" ve dolayısıyla "seyretme" pratiğine olan etkilerini anlamlandırmak önemlidir. Sinema VR teknolojisi ile birlikte yeni bir döneme başlamaktadır. Bu yeni dönemle birlikte alışıldık film yapım süreci ve film izleme süreci değişmektedir. Bir film ortaya koymaya dair her şey VR tekniği ile yeniden düşünülmektedir. Çünkü seyirci VR ile "orada olma" etkisine girmekte ve hikâyeyi deneyimlemektedir. VR başlığın giyilmesi ile başlayan süreç, seyircinin kişisel izleme alanını yaratmaktadır. Seyirci fiziksel gerçekliğinden bir süreliğine uzaklaşmakta ve film gerçekliğine geçiş yapmaktadır.

2. VR Teknolojisi ve Sinema İlişkisi

Sanal gerçeklik kavramı daha ilk andan itibaren sanal ile gerçek sözcüklerinin yan yana gelmesiyle birbirinin zıttını niteleyen bir anlam ifade etmektedir. Gerçeklik, yaşamımızın her alanında her disiplinle tartışılabilecek, tanımı güç ve anlaşılması mühim bir meseleyken, sanal gerçeklik en basit haliyle "gerçek olmayan"dır. Ancak kavram üzerine düşünmek ve derinleşmek bu basit tanımı geçersiz kılmaktadır. Teknolojik yenilikler, sanal gerçekliğin bir araç olarak varlığı ve varlığının insan yaşamında giderek genişlemesi sanal olana bir soru işareti bırakmaktadır. Sanal gerçeklik gözlükleri bu araçsallaşmanın en belirgin örneğini sunarken, ortaya koyduğu "deneyim" alışılmış gerçeklik tanımlarında bir sarsıntı yaratmaktadır. Gerçeklik, anlatıda deneyimlenebilen ve "orada olma" hissiyle bir araya gelen güçlü bir kavramdır. Öyleyse sanal olan nedir? Sanal ile gerçek ne zaman birbiri içine geçmekte, ayrımı hangi noktalarda ortaya çıkmaktadır? Bu gibi soruları tek seferde yanıtlamak kolay olmamakla birlikte sanal gerçekliği felsefi bir boyuta da taşımaktadır. Esasında kavrama yönelik anlam arayışları her yeni gelişmeyle birlikte yeniden yoruma açılmaktadır.

Tarihsel olarak VR teknolojisine bakıldığında, öncelikle (teknik temellerinin oluşturulabilmesi açısından) mühendislik alanıyla doğrudan ilintili olduğu görülmektedir. Çünkü mühendislik deneyimleri olmadan VR deneyimleri oluşturmak oldukça zordur. Diğer yandan VR'ı insan temelinden de ele almak önemlidir. VR,

teknoloji ve psikolojinin büyüleyici bir etkileşimini sunmakta ve bu durum VR'ı her iki açıdan da anlamayı gerektirmektedir (Jerald, 2016: 1). Çünkü VR da dahil olmak üzere her yeni teknolojiyi iki farklı açıdan düşünmek önemlidir: teknolojik yönler ve sosyal yönler. Teknolojik yönde temel olarak bilimsel araştırmalar ele alınırken, sosyal yönde ele alınan insandır. Böylece bireyler ve bir bütün olarak da toplum incelenmektedir (Mazuryk ve Gervautz: 51). Sanal ortam dijital bir ortamı tanımlamakta ve bu ortamda kullanıcının hareketlerini algılayan sistemler bulunmaktadır. Örneğin joystickler aracılığıyla kullanıcı sanal evrende hareket edebilmekte ya da etkileşime geçebilmek için bazı kumandalar kullanabilmektedir. Bu durumda sanal dünya gerçek dünyanın ipuçlarını dijital olanla değiştirmekte ve bunları sanal evrene taşımaktadır (Fox, Arena ve Bailenson, 2009: 95). Böylece VR teknolojisi pek çok disiplinde karşılık bulan ve uygulamaya konulan bir alan olmaktadır. Mimariden, tasarıma, fizikten kimyaya kadar geniş bir alanda faaliyet göstermektedir. Bununla birlikte gerçeklik bir tür efsaneleşmekte ve VR evreni erişilmez bir alan olma özelliği göstermektedir (Mazuryk ve Gervautz: 56). Çünkü esasında insanlık daima mevcut durumundan daha fazlasına ulaşmaya çalışmakta ve ekranda bir resim seyretmek yerine onunla etkileşim haline girerek dördüncü bir boyuta yani "hayal dünyasına" geçmeyi arzulamaktadır. Bu istek VR'ı daha da popüler hale getirmektedir (Mandal, 2013: 304). VR teknolojisinin bir deneyim vaadine dayanması, kişileri deneyim esnasında fiziksel gerçekliğinden koparması, anlatıya dahil etmesi ve aslında bir tür gerçeklik yanılsaması yaratmasıyla mevcut potansiyelini yeterinde anlayabilme arzusu oluşturmaktadır. Teknolojik araçlar giymek, anlatıya dahil olmak, etkileşime geçebilmek gibi pek çok etkiyle birlikte insan, fiziksel gerçekliğinin sınırlarını sanal gerçeklikte yok etmiş gibi görünmektedir. Orada yaşanabilecek bir deneyime ve bunun sonsuz olanaklarına duyulan merak, sanal gerçeklik teknolojilerini bir yandan somut bir araç, diğer yandan da hayal dünyasına açılan bir aralık gibi konumlamaktadır. Gerçekliğimizde yapabileceklerimiz, sanal deneyimlerle birlikte bir adım daha öteye taşınmaktadır.

İnsan, yaşamdaki kimi sınırlılıklarını geliştirdiği araçlarla aşmaya çalışmaktadır. Bu noktada sanatın ve bir sanat olarak sinemanın, VR teknolojisine olan yaklaşımı dikkat çekicidir. Çünkü sinema temel olarak görüntüyü ve dolayısıyla "görme"yi vurgulayan bir araçtır. John Berger'in "görme konuşmadan önce gelmiştir" (Berger, 2011: 7) ifadesi gibi, sinemada da öncelikli olan görmeyi bir etkinliğe dönüştüren görüntüdür. Görüntü bu araç ile bir dil halini almaktadır. Ancak bununla sınırlı kalmamakta, görüntülerin birbirine eklenebilecek parçaları anlamlı bir bütün oluşturmak için yan yana gelmekte, hikâye ortaya koymakta, bu hikâyeye kişiler yerleştirmektedir. Böylece kurgulanan bir mekân, kurgulanan bir hikâye ortaya çıkmaktadır. Artık seyretmeye, özdeşleşmeye, hissetmeye hazır bir anlatı vardır. Bu anlatı seyirciyi film süresince kendi gerçekliğinden uzaklaştırabilmekte ve bir kurgu mekâna ait hale getirebilmektedir. İnsanlara kurgu bir evren yaratarak kimi zaman bir hayal dünyası sunan, bir hikâye yaratan ve gerçekliği seyirlik bir biçime dönüştüren sinema, kişilerin asıl gerçeklikten kaçış yerleri olabilmektedir.

Bir film pek çok farklı kamera açılarını ifade eden çekimlerden ve sahnelerin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Her sahne bir bölüm oluşturmak üzere önündeki ve arkasındaki sahnelere eklenmekte; birbirini izleyen bir bütün meydana getirmektedir. Bu bütünde izleyicinin dikkatini sürdürmek amaçlanmaktadır (Dmytryk ve J. Dmytryk, 2007: 109; Mascelli, 2007: 91). Bunun sonucunda görüntülerin yalan söylemeyeceğine dair bir inanç gelişmektedir. Bu, başka bir deyişle, bir şeyi görüyor olmanın verdiği inançtır. Ancak bilinmelidir ki görüntü ne şekilde sunuyor olursa olsun (resim, fotoğraf vb.) o şeyin aslı değildir. Esasında görüntü, asıl gerçeklikmiş gibi görünen ama yalnızca gösterilen şeyin bir imgesi olan aktarımın temsilidir (Kolker, 2011: 20-21). Buna rağmen sinema perdesindeki renkler kimi zaman gerçekte olduğundan daha fazla etkiye sahiptir. Çünkü tüm bunlar sinemada seyirciye bir çerçeve ile sunulmaktadır. Sinema salonunun karanlık bir atmosferden oluşması da görünenin doğada olduğundan daha farklı bir biçimde algılanmasına yol açmaktadır (Büker, 2012: 67). Sinema, görüleni öne çıkarmakta, seyirciyi görüntü karşısında bir tür yalnız bırakmakta ve böylece anlatı, onu seyreden ile anlamlı bir bağa dönüşmektedir.

Sinema bu tür bir anlatı biçimiyle güçlü bir gerçeklik inşa edicisi, gerçeklik kurgulayıcısıdır. İzleyici de kurgulanan bu gerçekliği seyretmekte ve çoğu kez hikâyeyle, karakterlerle bir özdeşleşme duygusuna girmektedir. Bu duyguyla birlikte filmin sunduğu gerçeklik de seyircinin gerçekliğine dönüşmektedir. Böyle bir döngüde gerçeğin ne olduğu, neyi ifade ettiği, kim tarafından ne şekilde sunulduğu gibi pek çok soru geçmişten bugüne daima güncelliğini korumaktadır. Sinemada gerçeklik bu yönüyle zaten tartışılıyorken; bu tartışma kendisini sinemanın sanal gerçeklikle olan birlikteliğiyle yeni bir boyuta taşımaktadır. Sinemada gerçeklik sorusu sinemada sanal gerçeklik sorusuyla bir arada düşünülmekte ve bu iki kavram iç içe geçmektedir.

Sanal kavramı en basit düzeyde "gerçek olmayan" gibi bir anlama karşılık gelirken, sanal gerçekliğin bir deneyim biçimi ortaya koymasıyla gerçekliğin içindeki sanallıklar, sanallığın içindeki gerçeklikler sorgulanır hale gelmektedir. Çünkü insan teknolojinin kendisiyle bütünleştiği bir çağdadır ve teknoloji giyilebilir özelliğiyle insan vücudunun bir parçası gibi yer almaktadır. Ve bu araç insanın asıl gerçekliğini, sanal gerçekliğe taşıyarak, (ya da bir süreliğine gerçekliği "bekleterek") bu iki kavram arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaktadır.

Bir VR görüntüsü/VR deneyimi oluşturabilmek için 360 video, 3D çekim ya da CGI (bilgisayar tabanlı görüntü) gibi kimi seçenekler vardır. Bu tekniklerin kullanımıyla bir VR deneyimi sağlamak mümkündür. 360 derece video üretiminde kesintisiz bir küresel görüntü oluşturmak için sahnenin her yönü kaydedilmektedir. Bu tür bir görüntü oluşturmak çok yönlü bir kamera veya birkaç kamera yapılandırılması ile sağlanabilmektedir (Tortum, 2016: 8). Diğer yandan bu yeni içerik üretimi basit 360 derece videolarda bile gerek hikâye anlatımı gerekse bunun nasıl bir biçimde çekilebileceğine dair bazı zorluklar içermektedir. Çünkü sahneye ilişkin her şeyi 360 derece düşünme zorunluluğu söz konusudur (Dorta, Pierini ve Boudhraa, 2016: 212). Bir VR yapımında izleyicinin 360 derecelik mekânda nereye bakacağını tespit etmek de kolay olmamaktadır. Çünkü VR izleyiciye bakış açısını seçme özgürlüğü vermektedir. Buna karşın izleyiciyi hikâyenin belli noktalarına çekmek gerekmektedir. Bu nedenle izleyicinin dikkatini yönlendirecek yöntemler geliştirilmektedir. Bu yöntemler arasında bakış, hareket, ses, bağlam ve perspektif gibi unsurlar vardır ve bu gibi unsurlarla seyirciyi yönlendirmek mümkündür (Gödde, Siegmund ve Braun, 2018: 5).

Dolayısıyla 360 derece VR film başka bir üretim biçimini tanımlamaktadır. Bilindik sinema dili VR film için eksik kalmakta, VR teknolojisi sinemada yeni dil arayışlarına girmektedir. Hikâyenin oluşturulmasından çekim tekniklerine kadar her şey farklılaşmaktadır. Çünkü her detay 360 derece düşünülmekte ve seyircinin film mekânında yer alacağı bilinmektedir. Seyirci "orada olma" etkisiyle filmi takip ederken, 360 derecenin her yerine bakabilme olasılığı taşımaktadır. Bu nedenle hikâyeyi belli düşünce etrafında oluşturmak ve seyircinin hikâye içindeki konumunu belirlemek son derece önemlidir. Tüm bunlarla birlikte 360 derece VR film, araştırmaya ve denemeye açık yeni bir anlayış ortaya koymaktadır.

3. 360 Derece Film Deneyimi

Sinema bugün "geleneksel/yerleşik" olarak da tanımlanabilecek biçimiyle oldukça etkilidir ve gerçekliği kurgulayabilen, ona biçim veren bir araçtır. Fakat sinemanın VR film alternatifi bunun da ötesinde başka bir duruma işaret etmektedir. Bu yeni durum, gerçekliğin seyrinin gerçekliğin deneyimine dönüşmesidir. Bu dönüşümde, seyirci ile film arasındaki mesafe azalmakta ve seyirci bir anlamda filmin içinde yer almaktadır. Seyircinin filmde "orada olma" etkisi yaşaması, hikâyeye, karakterlere, kısaca bir filmi deneyimlediği an'a yakından bakma imkanı tanımaktadır. Böylece film seyretme durumu başkalaşmakta ve yeni bir tanıma ihtiyaç oluşturmaktadır. Bu tanım "film deneyimleme"ye işaret etmektedir.

"Deneyim" kavramı yaşamda daima önemli bir kavram olarak yer almıştır. Bu kavramın önemi VR ile birlikte daha da kritik hale gelmiştir. Kaliteli bir VR içerik oluşturmak, öncelikle kendimizi ve diğerlerini nasıl algıladığımızla ilgili sorular sorulmasını gerektirmektedir. Buna göre yaratılan VR dünyaların deneyimlenmesinde kimi sorular ön plana çıkmaktadır. Deneyimlenen içerik yeterince anlaşılır mı? Bu içerik eğlenceli mi, rahatsız edici mi yoksa kafa karıştırıcı mı? Böylece VR deneyimi yaratmak için duygu ve mantık eşit bir biçimde ele alınmalıdır (Jerald, 2016: 2). Diğer yandan VR evreninde, seyirciler bireysel bakış açıları doğrultusunda sahnenin herhangi bir köşesine bakabilme isteği de taşımaktadır. Ancak burada yönetmenin varlığını da kabul etmek gerekmektedir. VR film de her şeyden önce yönetmenin isteği doğrultusunda şekillenmektedir (Dorta, Pierini ve Boudhraa, 2016: 212). Yönetmenin bir VR içeriği ortaya koymasının ardından seyirci 360 derece bir hikâyenin içinde kendi deneyimine başlamaktadır. Dahil olduğu anlatıda, önceden belirlenmiş bir özgürlük alanı içinde kendisine özgü bir deneyim ve kurgu ortaya koyacaktır. Bu anlamda her film deneyimi "kişisel" özellikler taşımaktadır. Seyirci görüntüler ile çevrelenmekte ve film mekânında varlık göstermektedir.

Film deneyimleme tanımı temel olarak seyircinin film içinde "orada olma" etkisiyle yer almasını ifade etmektedir. Deneyim ilk olarak "dalma" ile başlamaktadır. Bu aynı zamanda deneyimin başladığı ilk andır. VR başlığın giyilmesiyle başlayan bu an seyirciyi film içine "ışınlamaktadır". Böylece seyirci fiziksel gerçekliğinden bir süreliğine uzaklaşarak sanal gerçekliğin film hikâyesiyle olan birlikteliğinde yer

almaktadır. Bu eylem, sinema salonunda seyircinin filmi izliyor olmasının ötesindedir. Yerleşik bir izleme biçiminde seyirci ile film arasında belli mesafe vardır ve seyirci her ne kadar filmle bir ilişki kursa da fiziksel gerçekliğini korumaktadır. Film izlerken oluşabilecek herhangi bir durumdan haberdar olabilmekte ve bundan doğrudan etkilenebilmektedir. Soyutlanmış bir kurgusal gerçekliğin içinde değildir. Sinema salonunda seyredilen bir filmde dahi, mekânın karanlık ve geniş ekran etkisine rağmen bu durum bütünüyle bir soyutlanmayı gerektirmemektedir. Ancak 360 derece VR deneyimi, bu mesafeyi sona erdirmektedir. Çünkü VR başlığın giyilmesiyle birlikte seyirci asıl gerçekliğinden bir anlamda soyutlanmakta ve sanal gerçekliğin içine dalmaktadır. Bir diğer deyişle fiziksel gerçeklikten sanal gerçekliğe geçiş yapmaktadır. Esasından beden, "gerçek" zamanda, zihinse "sanal" zamandadır. Dolayısıyla tek bir anda zamanın iki biçiminde de yer alabilmektedir. Ancak zihin filmin sanal zaman ve mekânını deneyimlediğinden kişinin gerçeklik algısı da ağırlıklı olarak filmin deneyimlendiği yerde, sanal mekândadır.

Bu deneyimde film dünyası artık düz değildir, bakılacak her yerde görülecek bir şeyler vardır (Marantz, 2016). CVR (cinematic virtual reality) çoğu zaman kişilere filmdeki olayları deneyimlemelerini sağlayan, hikâyenin bir parçasıymış hissi vermektedir (Ding vd., 2018: 1572). Diğer yandan "film deneyimleme" tanımı "orada olma" duygusunun bir karşılığıdır. Seyirci hikâyenin 360 dereceye yayıldığı o alanda, filmin sanal zaman ve mekânındadır. Böyle bir deneyim seyirciyi hikâyenin içinde "biri" gibi konumlandırmakta ve bu etki seyircinin filmle kurduğu ilişkiyi başkalaştırmaktadır. Çünkü seyirci filmi "orada" deneyimlemekte ve hikâyeye, karakterlere yakından bakarak onlarla aynı mekânda yer almaktadır. 360 derece VR film mekânında seyirciye verilen bu konumlandırma ona bakışında "seçme" hakkı da yaratmaktadır. Seyirci yönetmenin kurguladığı sanal gerçekliği, kendi kurgusuyla bir araya getirmekte ve deneyim kişiselleşmektedir. Seyirci film mekânında belli bir duruma ya da karaktere daha fazla odaklanabilmekte, bakışında bir tür "özgürlüğe" kavuşmaktadır. Tüm bunların sonucunda film izlemek, gerçekliğin "hiper" olarak algılanması ve "orada olma" etkisiyle bir deneyim biçimi olarak tanımlanabilmektedir. VR teknolojisinin ortaya koyduğu deneyim, sarmalanma, mevcudiyet ve etkileşim gibi unsurlar, sinemanın teknik özellikleriyle bir araya geldiğinde filmin hem yapım hem de seyredilme biçimini alışılmışın dışına çıkarmaktadır. Çünkü VR teknolojisinin sinema ile gösterdiği birliktelik, iki farklı aracı tek bir anlatıda birleştirmektedir. Yerleşik olan değişmekte, film ile seyirci arasındaki mesafe azalmakta, seyircinin filme yön verebileceği bir anlatıya geçiş yapılmaktadır.

Seyircinin bakışındaki özgürlük filme dair yeni bir düşünce zorunluluğu oluşturmaktadır. Seyirci film zaman ve mekânında yer alırken, yönetmen seyirciyi hikâyede tutmaya çalışmaktadır. Bunun içinse bazı ipuçlarını kullanmakta, seyircinin bu ipuçlarını takip etmesini beklemektedir. Hikâyede ses unsurunun ön plana çıkması, bir nesnenin göze çarpması, bir karakterin sahneye girmesi gibi çeşitli yöntemlerle bunu sağlamak mümkündür. Dolayısıyla film içine yerleştirilen ipuçları seyircinin 360 derece VR deneyim özgürlüğünü sınırlamaktadır. Yönetmen, bu sınırlamayı yaratan kişidir. VR film seyircide bakış/görme etkinliğini artırarak, geniş bir görüntü seçeneği sunuyor gibi dursa da yine de bu durumun bütünüyle bir seyirci özgürlüğü sağladığını söylemek zordur. Çünkü her şeyden önce bu deneyim, önceden kurgulanmış ve üzerine düşünülmüş bir film tasarımıdır. Yönetmenden bağımsız, onun kontrolünden uzak değildir. Farklılık, geleneksel film ile 360 derece VR film anlatısı arasındaki yöntem, dil farklılığıdır. Film deneyimleyebiliyor olma bilindik pek çok kuralı değiştirmektedir. Filmin oluşturulmasından seyirciyle buluşmasına kadar her şey VR ile birlikte başkalaşmaktadır. VR teknolojisi sinemada yeni bir dilin varlığına işaret etmektedir.

4. Sonuç

Çağımızın öne çıkan teknolojilerinden biri VR teknolojisidir ve bu teknoloji pek çok disiplini etkisi altına almaktadır. Gerçeklik, teknoloji ile birlikte deneyimlenebilir bir biçim kazanmaktadır. Sanal gerçeklik eğitimden eğlenceye kadar pek çok alanda görünürlük kazanmakta ve yaşamın bir parçası haline gelmektedir. Böylece gerçeklik ve sanal gerçeklik iç içe geçmekte, birbiri üstüne konumlanmaktadır. Gerçeğin ne olduğu sorusu ise bu birlikteliğin sonunda tamamen bulanıklaşmaktadır. Çünkü artık gerçeklik ile sanallık kolaylıkla birbirinden ayırt edilemez iki kavram halindedir.

Sinema da VR teknolojisi ile yakından ilgilenen alanlardan biridir. Bu teknolojinin benimsenmesiyle birlikte film üretme ve seyretme biçimi değişim göstermektedir. Değişim temelde görüntünün 360 dereceyi içine almasıyla başlamaktadır. Kamera bulunduğu ortamı 360 derece gösterirken, geleneksel film diline dair pek çok kuralı değiştirmektedir. Çekim teknikleri, kamera hareketleri gibi görüntüyü farklı biçimlerde kayda alan

özellikler, 360 derece VR film anlatısında tamamen başkalaşmaktadır. Bu yeni teknik kendi kurallarını oluşturmaktadır.

Filmin üretimindeki bu değişim, filmin seyretme biçiminde de değişim meydana getirmektedir. Çünkü VR anlatısı seyirciye bir deneyim vaadi sunmaktadır. Seyirci hikâyeyi, filmin içinden, fiziksel gerçekliğinin uzağında, alışılmışın dışında seyretmektedir. Böylece film ile seyirci arasındaki mesafe azalmakta, izleyici "orada olma" etkisiyle filmi deneyimlemektedir. Filmin deneyimlenebiliyor olması seyirciye bir özgürlük alanı yaratmaktadır. Seyirci filmin herhangi bir sahnesinde, herhangi bir duruma odaklanabilmekte, bakışını oraya yönlendirebilmektedir. Kısaca bakış, her yerde olabilmektedir. Diğer yandan deneyimlenen gerçeklik film gerçekliğidir ve bu gerçekliğin içinde bir hikâye yer almaktadır. Yani seyircinin bakışı kontrol edilmeli ve hikâyede tutulmalıdır. Bu nedenle yönetmen 360 derecede yer alan hikâyeyi bazı yöntemlerle bir noktada toplamaktadır. Seyircinin dikkatini çekmeye ilişkin oluşturulan bu yöntemler hikâyenin devam etmesi içindir. Bu nedenle anlatıda öne çıkan, dikkat çeken ,ses, nesne, kişi gibi bazı unsurlara yer verilemebilmektedir. Seyircinin dikkati bu unsurlara yönlendirilmekte ve hikâyeyi takip etmesi istenmektedir.

VR film tekniği geleneksel film tekniklerinden pek çok açıdan ayrılmaktadır. Sanal gerçeklik yaşamın her alanında hızla yayılmaya devam ederken, çoğu disiplin gibi sinemayı da etkisi altına almaktadır. Bu etki alışıldık, bilindik pek çok kuralı değiştirmekte ve yerine yenilerini koymaktadır. Bir anlamda VR ile birlikte seyirciye bir seçenek sunulmaktadır. Böylece seyirci, film gerçekliğini başka bir biçimde deneyimleyebilmektedir.

KAYNAKÇA

Berger, J. (2011). Görme Biçimleri. (Çev. Yurdanur Salman). İstanbul: Metis Yayınları.

Büker, S. (2012). Sinemada Anlam Yaratma. İstanbul: Hayalperest Yayinevi.

Ding, N.; Zhou, V.; Fung, A. (2018), Emotional Effect of Cinematic VR Compared with Traditional 2D Film, Telematics and Informatics, Volume 35, Issue 6, p.1572-1579.

Dmytryk, E. and Dmytryk, J. P. (2007), Sinemada Yönetmenlik, Oyunculuk, Kurgu. (Çev. İbrahim Şener). İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Dorta, T. Pierini, D. and Boudhraa, S. (2016), Why 360° and VR Headsets for Movies? Exploratory Study of Social VR via Hyve-3D, Fribourg: Conference Paper, October, p.211-220.

Fox, J; Arena, D and Bailenson J. N. (2009), Virtual Reality A Survival Guide for the Social Scientist, Journal of Media Psychology, Vol. 21(3):95–113, DOI 10.1027/1864-1105.21.3.95, USA: Hogrefe Publishing.

Gödde, M., Siegmund, D., Gabler, F. and Braun, A. (2018), Cinematic Narration in VR – Rethinking Film Conventions for 360 Degrees, ResearchGate, Germany.

Jerald, J. (2016), The VR Book: Human-Centered Design for Virtual Reality, Computing Machinery and Morgan & Claypool Publishers.

Kolker, R. (2011), Film, Biçim ve Kültür. (Çev. Fırat Ertnaz, Ali Güney, Zeynep Özen, Onur Şakir, Berivan Tokem, Dilek Tunali, Ertan Yılmaz), Ankara: Deki Yayımevi

Mandal, S. (2013), Brief Introduction of Virtual Reality & its Challenges, International Journal of Scientific & Engineering Research, Volume 4, Issue 4, April-2013, 304-309, ISSN 2229-5518.

Marantz, A. (2016), Studio 360, Art and Tech April 25, 2016 Issue.

Mascelli, J. (2007). Sinemanın 5 Temel Öğesi. (Çev. Hakan Gür). Ankara: İmge Kitapevi.

Mazuryk, T. and Gervautz, M. Virtual Reality History, Applications, Technology and Future, Austria: Institute of Computer Graphics.

Tortum, D. (2016), Virtually There Documentary Meets Virtual Reality, A Conference Presented by the Mıt Open DocumentarY Lab, the John D. and Catherıne T. Macarthur Foundation and the Phi Centre, Cambridge, MA.

BIG DATA VE YENİ MEDYA ARAÇLARI İLİŞKİSİ

RELATIONSHIP OF BIG DATA AND NEW MEDIA TOOLS

Öznur NALÇINKAYA

Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Adalet Meslek Yüksekokulu, Adalet Programı, Ankara, Türkiye

ORCID NO: 0000-0002-5779-6535

ÖZET

Hayatın hemen hemen her alanına nüfuz eden bilgi teknolojileri, internet kullanımındaki artış ve Web 2.0 teknolojilerinin ortaya çıkmasıyla birlikte kullanım amaçlarının dışında markette yapılan en ufak alışverişten sosyal medya uygulamalarında beğenilen bir söze ya da arama motorlarında taranan bir nesneye varana kadar bilimsel olan veya olmayan birçok alan için bilgi toplar hale gelmiştir. Farklı kaynaklardan gelen heterojen verileri bütünleştirmek, çıkarımlar yapmak, inovasyonu mümkün kılmak, rekabetçi iş avantajı elde etmek ve gelecek için karar vermeye yardımcı olmak için ortaya çıkan Big Data (Büyük Veri) günümüzde insanlar, nesneler ve etkileşimleri tarafından ve bunlar hakkında üretilen bilgileri eşi görülmemiş bir hacimle veriyle dolup taşırmaktadır. Gerek teknolojik araçlardan gerekse sosyal medya uygulamaları aracılığıyla toplanan birçok veri profesyonel kişilerce işlenip analiz edilerek anlamlı birer bilgi haline dönüştürülüp pazarlama, halkla ilişkiler, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler gibi pek çok alanın karar verme mekanizmalarını etkiler hale gelmiştir. Özellikle sosyal medya platformlarını kullanan kullanıcıların günlük aktivitelerinin entegrasyonu tarafından oluşturulan uygulamalarının yaygınlaşması ve benimsenmesi, araştırmacılar ve uygulayıcılar için büyük veriye ilgiyi her geçen gün artırmış, veri madencilerini kullanıcıların farkına dahi varamadıkları farklı yöntem ve tekniklere yöneltmiştir. Bu çalışmada büyük verinin ne olduğu, veri madencilerinin nasıl bilgi topladığı, sosyal medyanın büyük veri için neden önemli olduğu gibi sorulara yanıtlar aranmış ve Big Data'nın avantajları ve dezavantajların neler olduğuna karşılaştırmalı olarak yer verilerek durum analizi yapılmaya, böylelikle kullanıcıların bilgilerinin nasıl anlamlı veriler haline dönüştürüldüğü açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Big Data, Veri Analizi, Yeni Medya, Sosyal Medya, Veri Madenciliği.

ABSTRACT

With the increase in the use of information technologies, the increase in the use of the internet and the emergence of Web 2.0 technologies, which permeate almost every area of life, it has been used for many fields, scientific or non-scientific, from the smallest shopping made in the market to a favorite word in social media applications or an object scanned in search engines has been collecting information. Big Data, which emerged to integrate heterogeneous data from different sources, make inferences, enable innovation, gain competitive business advantage and help decision-making for the future, today provides an unprecedented access to information produced by and about people, objects and their interactions it is overflowing with data. Many data collected from both technological tools and social media applications have been processed and analyzed by professional people and transformed into meaningful information and have affected the decision-making mechanisms of many fields such as marketing, public relations, political science and international relations. The spread and adoption of applications created by the integration of daily activities of users, especially using social media platforms, has increased the interest in big data for researchers and practitioners day by day and has led data miners to different methods and techniques that users are not even aware of. In this study, answers were sought to questions such as what Big Data is how data miners collect information, why social media is important for big data the advantages and disadvantages of Big Data are

compared to make a situation analysis, thus how users information can be transformed into meaningful data transformation has been explained.

Keywords: Big Data, Data Analysis, New Media, Social Media, Data Mining.

GİRİŞ

İnternetin ortaya çıkışı ve artan kullanımı ile birlikte sosyal medya, insanların günlük rutininin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş, özelikle yeni medya teknolojileri örgütlerin hedef kitlelerine ulaşması için etkili bir araç olarak görülmeye başlamıştır.

Yeni medya teknolojilerinin önemli bir ayağı olan sosyal medya uygulamaları yalnızca bir iletişim kanalı olmaktan ziyade kendi içinde üretmiş ve kaydetmiş olduğu bilgilerin anlamlı birer veri haline dönüştürülmesine olanak sağlamaktadır. Çünkü sosyal medya platformlarındaki çok sayıda kullanıcının bulunması nedeniyle yapılandırılmamış veriler nispeten çok daha kısa zaman dilimi içinde büyük veri haline dönüşmektedir. Örneğin 2021 Statista verilerine göre bir dakika içinde (Jenik, 2021);

- Netflix'de 28,000 kullanıcı içerik izler.
- Instagrama 695.00 hikâye yüklenir.
- WhatsApp üzerinden 69 milyon mesaj gönderilir.
- TikTok uygulamasında 5.000 indirme gerçekleşir.
- 1.6 milyon USD çevrimiçi alışveriş yapılır.
- E-posta kullanıcıları 204 milyondan fazla mesaj gönderir.
- Google, 2 milyondan fazla arama sorgusu alır.
- YouTube kullanıcıları 48 saatlik yeni video yükler.
- Facebook kullanıcıları 684.000 içerik paylaşır.
- Twitter kullanıcıları 2 milyon 700'den fazla tweet gönderir.
- Apple Store'da yaklaşık 47.000 uygulama indirmesi yapılır.
- Markalar 34.000'den fazla Facebook "beğenisi" alır.
- Foursquare kullanıcıları 2.000 check-in gerçekleştirir.
- WordPress kullanıcıları 350'ye yakın yeni blog yazısı yayınlar.

Gerek siyasi gerek ticari amaçlar için insanların davranışları, eğilimleri, beğenileri ve beğenmemeleri önemli bir husustur. Sosyal medya üzerinde bırakılan izler büyük verinin oluşması önemli katkı sağlamaktadır. Bu nedenle birçok örgüt hedef kitlelerinin sosyal medyadaki deneyimlerini gerçek zamanlı olarak izlemek için büyük veri çözümleme araçlarına yatırım yapmaktadır. Örneğin oldukça yaygın oturum açma teknolojilerinin uygulanması ve senkronizasyonu ile birden fazla kanaldan gelen verilerin işlenmesine olanak tanımaktadır. Birçok örgüt web sitesi, Google, Twiter, Instegram veya Facebook gibi hesaplar aracılığıyla kaydolmayı önermektedir. Örgütlerin hedef kitlelerinin sosyal medya etkinliği, tarayıcı geçmişi, masaüstü ve mobil uygulamalar, bulut depoları gibi araçlardan bilgi toplaması kitleleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olunmasını olanak tanımaktadır. Bunun yanında kullanıcıların tıklanan reklamlar, ziyaret edilen ve takip edilen sayfalar, gönderilen yorumlar, kaydedilen bağlantılar, eklenen arkadaşlar gibi sosyal medyadaki etkinlikleri, başarılı bir kamuoyu araştırmasına da temel oluşturmaktadır. Bu nedenle de birçok araştırmacı, karar verme sürecini geliştirmek için akıllı bilgi sistemleri kullanmaktadır. Sosyal medya platformlarında veri üretiminde yaşanan gelişmeler dikkatleri veri analizi ve madenciliği ile birlikte depolamadaki geleneksel araçlardan daha çok büyük veri teknolojilerine yöneltmektedir.

1. Veri Analizi ve Veri Madenciliği

1.1. Veri Analizi

Veri araştırmada, tartışmada ya da akıl yürütmede sonuca ulaşabilmek için gereken ilk bilgidir (Oxford Languages, 2022). Bir muhakemenin temeli olan ana öge, gözlem ve deneye dayalı araştırmanın sonuçları, problemde bilinen, belirtilmiş anlatımlardan bilinmeyeni bulmaya yarayan şey, olgu, kavram veya komutların iletişim, yorum ve işlem için elverişli biçimli gösterimidir (TDK, 2022).

Veri analizi, farklı kaynaklardan gelen heterojen verileri entegre etme, çıkarımlar yapma ve inovasyonu mümkün kılma, rekabetçi iş avantajı elde etme ve stratejik karar vermeye yardımcı olmak için tahminlerde bulunma bilimidir. Veri analitiği alanı, çevrimiçi analitik işleme, veri madenciliği, görsel analitik, büyük veri analitiği ve bilişsel analitik de dâhil olmak üzere çeşitli isimler altında gelişmiştir (Pagano ve Liotine, 2020).

Veri analizin çeşitli ilke ve teknikleri, iş dünyasındaki işlevsel alanlarda geniş bir şekilde uygulanmaktadır. Muhtemelen en geniş iş uygulamaları, hedefli pazarlama, çevrimiçi reklamcılık ve çapraz satış önerileri gibi görevler pazarlama alanındadır. Veri bilimi, yıpranmayı yönetmek ve beklenen müşteri değerini en üst düzeye çıkarmak amacıyla müşteri davranışını analiz etmek için genel müşteri ilişkileri yönetimi için de uygulanır. Finans sektörü, kredi puanlama, ticaret, dolandırıcılık tespiti ve işgücü yönetimi gibi operasyonlarda veri bilimini kullanır. Örneğin Wal-Mart'tan Amazon'a kadar büyük perakendeciler, pazarlamadan tedarik zinciri yönetimine kadar tüm işletmelerinde veri bilimini uygular. Birçok firma, bazen veri madenciliği şirketlerine dönüşme noktasına kadar kendilerini veri bilimi ile stratejik olarak farklılaştırır. Ancak veri bilimi, yalnızca veri madenciliği algoritmalarından çok daha fazlasını içerir. Başarılı veri bilimcileri, iş sorunlarını veri perspektifinden görebilmelidir.

Veri-analitik düşünmenin temel bir yapısı ve anlaşılması gereken temel ilkeleri vardır. Veri bilimi, birçok "geleneksel" çalışma alanından yararlanır. Nedensel analizin temel ilkeleri öncelikle anlaşılmalıdır. İstatistik alanında geleneksel olarak incelenenlerin büyük bir kısmı veri bilimi için esastır. Verileri görselleştirmek için yöntemler ve metodoloji hayati öneme sahiptir. Sezginin, yaratıcılığın, sağduyunun ve belirli bir uygulamaya ilişkin bilginin ortaya çıkarılması gereken belirli alanlar vardır. Veri analizi perspektifi, uygulayıcılara yapı ve ilkeler sağlar (Provost ve Fawce, 2013).

Yüksek düzeyde veri analizi, veriden ilkeli bilgi ve bilginin çıkarılmasını destekleyen ve yönlendiren bir dizi temel ilkeden oluşur. Muhtemelen veri bilimi ile en yakından ilişkili kavram, veri madenciliğidir.

1.2. Veri Madenciliği

Günümüzde internet ortamında çok sayıda kişisel bilginin bulunması veri madenciliği ve bilgiyi ön planda tutma gereği fikrinin oluşmasına yardımcı olmuştur (Verma ve Nashine, 2012: 604). Veri tabanları ve bilgi teknolojisindeki araştırmalar, önemli verilerin karar almak için depolanması ve manipüle edilmesine yönelik bir yaklaşıma yol açmıştır.

Veri madenciliği, faydalı bilgilerin ve kalıpların devasa veriden çıkarılması işlemidir. Aynı zamanda bilgi bulma süreci, veriden bilgi madenciliği, bilgi çıkarma veya veri deseni analizi olarak da adlandırılmaktadır (Trivedi, 2016: 979). Veri madenciliği ilk olarak 1986 yılında tek amaca programlanmış araştırma odaklı araçlar ile gerçekleştirilmiştir (Saini, 2018). Veri madenciliği, geniş veri setlerinin açıklanması için hesaplama prosedürü içeren bilgisayar bilimlerinin bir alt dalıdır. Bu sürecin amacı verileri, veri kümesinden yoğuşturarak daha faydalı hale getirebilmek için makul bir yapıya dönüştürmektir.

Veri madenciliği Big Data tabanlarında ve kuruluşların veri ambarlarında toplanan önemli bilgilere ulaşılmasına yardımcı olan güçlü bir teknolojidir. Bu güç sonucu ortaya çıkan ileriye dönük analizler ve karar destek sistemleri geçmiş olayların analizlerinin ötesine geçmektedir (Trivedi, 2016: 979).

Popüler olarak veri tabanlarında "Bilgi Keşfi" olarak bilinen veri madenciliği, veri tabanlarındaki malumatların önceden meçhul ve gizil olarak faydalı bilgilerin ortaya çıkarılmasını ifade eder. Veri madenciliği ve veri tabanlarındaki bilgileri ortaya çıkarma sıklıkla eşanlamlı olarak değerlendirilirken, veri madenciliği esasında bilgi keşif sürecinin bir parçasıdır (Chamtkar ve Butey, 2014: 38).

Veri madenciliğinin beş temel unsuru bulunmaktadır. Bunlar;

1) Verilerini veri ambarı sistemine ayıklamak, dönüştürmek.

2) Verileri çok boyutlu bir veri tabanı sisteminde saklamak ve yönetmek.

3) İş analistlerine ve bilgi teknolojisi uzmanlarına veri erişimi sağlamak.

4) Verileri uygulama yazılımı ile analiz etmek.

5) Verileri grafik veya tablo gibi kullanışlı hale getirmektir (Chamatkar ve Butey, 2014: 39).

1.3. Veri Madenciliği ve Veri Analizinin Önemi

Bilgi, tarihsel süreç içerisinde insanlığın gelişimi ve faaliyetleri üzerinde önemli bir rol oynamıştır. Veri madenciliği, çok çeşitli depolarda veri deposunu analiz ederek bilginin kazanıldığı, çeşitli açılardan analiz edilen ve sonuçların faydalı bilgilerle özetlendiği bilgi keşfi sürecidir.

Big Data havuzlarından bilgi elde etmenin önemi nedeniyle veri madenciliği doğrudan veya dolaylı olarak çeşitli alanlarda insan yaşamını etkileyen çok önemli ve garantili bir mühendislik dalı haline gelmiştir (Paidi, 2012: 4657). Dosyalarda, veri tabanlarında ve benzer şekilde depolarda depolanan büyük miktarda veri toplanması sonucu bu verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması, karar vermede yardımcı olabilecek faydalı bilgilerin çıkarılması için güçlü araçlar geliştirmek giderek daha önemli bir hal almıştır (Chamatkar ve Butey, 2014: 38)

Bilgi teknolojisi alanında dikkat çeken önemli bir alan haline dönüşen Big Data endüstrisi veri madenciliği ve veri analizi süreci içerisinde günümüzde fazla veri hacmi yaratmasına karşın bunların işletmeler açısından yönetimsel karar vermede etkili faydalı bilgilere dönüştürülmesi bakımdan çeşitli güçlükler yaşamaktadır. Kabul edilebilir ki bilgi üretebilmek için büyük miktarda veri toplanması gereklidir. Veriler ses, video, sayılar, metin, rakamlar ve bağlayıcı metni gibi farklı şekillerde olabilmektedir. Verilerden tam olarak fayda sağlayabilmek adına yalnızca veri toplanması yeterli değildir. Söz konusu verilerin otomatik olarak özetlenmesi ve özünün çıkarılması ve ham veriler içerisindeki kalıpların keşfi için bir takım araçlara da gereksinim duyulmaktadır (Trivedi, 2016: 978 - 979).

Yukarıda da bahsedildiği üzere, bilgisayar klasörlerinde ve veri tabanlarında gizlenen data miktarı gün geçtikçe artmakta aynı zamanda bu verilerin kullanıcıları onlardan daha faydalı bilgiler elde etme beklentisi içerisine girmektedir. Örneğin bir pazarlama yöneticisi artık basit bir pazarlama rehberi listesinden tatmin olmayarak, müşterilerin geçmiş satın alımlarının yanı sıra gelecekteki satın alımlarının tahminleri hakkında da ayrıntılı bilgi sahibi olmak istemektedir. Bu ihtiyaçları giderebilmek için devreye veri madenciliği girmektedir. Veri madenciliği genellikle bir veri tabanında saklı bilgiyi ortaya çıkarma olarak tanımlanabilirken, alternatif olarak keşifsel veri analizi de veriye dayalı keşif ve tümdengelimle bilgi edinme olarak adlandırılabilmektedir (Dunham, 2003: 3)

Bilgiyi manuel olarak bilgi tabanlarına girmek için kullanıcılara veya uzmanlara dayanan mevcut sistem teknolojileri göz önünde bulundurulduğunda prosedürün bu şekilde işlemesi hatalara yatkın olmasının yanı sıra son derece zaman alıcı ve maliyetli de olmaktadır. Veri analizi yapan veri madenciliği araçları ise önemli stratejileri ortaya çıkarabilmeleri sonucu iş stratejilerine, bilgi tabanlarına, bilimsel ve tıbbi araştırmalara büyük katkı sağlamaktadır. Veri ve bilgi arasında genişleyen boşluğun yaratacağı sorunlar, veri çöplüklerini bilginin altın külçelerine dönüştürecek veri madenciliği ve veri analizi araçlarının da gelişim sağlayacaktır (Han ve Kamber, 2012: 5).

Bilgi çağında mutlak sonuçlara ulaşmak mümkün değildir. Çünkü bireylerin kullandıkları web tarama, e-ticaret ve e-devlet, e-posta ve cep telefonu iletişimi, kredi kartı ve ATM işlemleri veri kaynakları arasında sunucu ve çerezler, müşteri bilgileri, akıllı internet aracıları, merkezi demografik ve diğer resmi kayıtları da içermektedir. Bunun nedeni, veri madenciliğinin sonuçlarının sosyal ve etik değerler hakkında da bilgi sağlaması ayrıca nedensel ilişkileri keşfetmemesidir. Bu gibi durumlarda, sonuçların nasıl ve nerede kullanılacağı büyük ölçüde "madenci" nin bir seçimidir. Bu mekanizmanın kaçınılmaz olarak mahremiyet ve bireysel haklar üzerinde olumsuz etkileri olduğu söylenebilmektedir (Okur, 2008: 1457).

2. Big Data (Büyük Veri)

Günümüzün rekabetçi dünyasında veriye dayalı karar verme çok önemli bir rol oynamaktadır. Rekabet avantajları elde etmek için çeşitli alanlarda geleceğe yönelik tahminler yapmak için büyük miktarda veriyi işlemeye yönelik artan bir talep söz konusudur. "Büyük Veri" nin ise bu amaca hizmet ettiği genel olarak kabul edilmektedir.

Her ne kadar 2001 yılı Big Data çağının başlangıcı olarak kabul edilse de kavramı ilk olarak 1990'ların sonlarında John Mashey kullanmıştır. Kavram hakkında ilk akademik makale "Makroekonomik Ölçüm ve Tahmini için Big Data Dinamik Faktör Modelleri" 2000 yılında yazılmış, 2003'te de Francis X. Diebolt tarafından yayınlanmıştır (Dean, 2014: 3, Sakyi, 2016: 1).

Big Data için betimleme ve kullanım açısından birçok tanım girişimi olmuşsa da önermelerin hiçbirisi kavramla ilgili çalışmaların ve yazarların önceki tanımları genişletme, yenileme veya hatta yok sayarak yerine yenilerinin önermelerini engelleyememiştir (Mauro vd., 2015: 101). Kısacası pek çok yazarın Big Datayı tanımlaması sonucu kavram için birçok tanım oluşmuş adeta bir tanım patlaması yaşanmıştır. Örneğin bazıları Big Dataları istatistiksel yorumlama dışındaki çeşitli elektronik birincil kaynaklardan veri tabanları oluşturulmasının bir sonucu olarak karakterize ederken, başka yazarlar da onun farkını vurgulayarak, sosyal medya aracılığıyla geniş çapta bilgi üretebilen ya da insanlar arasındaki çevrimiçi etkileşimler, sistemler arasındaki işlemler ve otomatik özellikli makineler şeklinde tanımlama yolunu seçmişlerdir (Zulkarnain ve Anshari, 2016: 308).

Tablo1: Big Data Tanımları

Kaynak	Tanımı
Manyika vd. 2011	Boyutları tipik veri tabanı yazılım araçlarının bilgi edinme, depolama, yönetme ve analiz etme kabiliyetinin ötesindeki veri setleridir.
Schroeck vd. 2012	Firmaların günümüz dijital pazarlarında rekabet avantajı kazanması için bir fırsat oluşturan hacim, çeşitlilik, hız ve doğruluk boyutlarının bir kombinasyonudur.
Bayer ve Laney, 2012	Gelişmiş sezgi ve karar verme gücü için maliyet etkinliği ve yenilikçi bilgi işleme biçimleri gerektiren yüksek hacme, hıza ve çeşitliliğe sahip bilgi varlıklarıdır.
Havens vd. 2012	Bilgisayarınızın çalışma hafızasına yükleyemeyeceğiniz büyüklükteki verilerdir.
Boyd ve Crawford, 2012	Teknoloji, analiz ve mitolojinin etkileşimine dayanan kültürel, teknolojik ve bilimsel bir fenomendir.
Fisher vd. 2012	Basit bir şekilde ele alınamayan ve işlenemeyen verilerdir.
Intel, 2012	Kompleks, yapılandırılmamış veya geniş miktardaki veridir.
Dumbill, 2013	Geleneksel veri tabanı sistemlerinin işlem kapasitesini aşan verilerdir.
Bharadwaj vd. 2013	Yaygın olarak kullanılan yazılım araçlarının belirli bir süre içinde verileri yakalaması, iyileştirmesi, yönetmesi ve işleyebilmesinin ötesinde boyutlara sahip veri kümeleridir.
Wash, 2013	Son derece büyük ve çoğu zaman son derece karmaşık bilgi setlerine ağır bilgi işlem gücü ve en yeni makine öğrenmesi tekniklerinin uygulanması sürecidir.
Kamioka ve Tapainen, 2014	Geleneksel yöntemlerle işlenemeyen, örgütsel ve sosyal problemleri çözme amaçlı kullanılan çeşitli kaynak ve yapılarda bulanabilen büyük ölçekli verilerdir.
Morabito, 2015	Ortaya çıkan verilerin boyutu ve karmaşıklığı sebebiyle şirketlerin verilerin yönetimi için yeni modeller ve araçlar benimsemesini gerektiren verilerdir.
Kaur ve Sood, 2017	Son teknoloji veri işleme platformlarının bile işleyemeyeceği kadar yüksek hacme sahip çok çeşitli yapılandırılmış veya yapılandırılmamış türdeki veri yığınlarıdır.

Kaynak: Karaboğa, 2020: 10

Big Data kavramı, genellikle kullanımını sağlayan spesifik teknoloji ile ilişkilidir. Veri kümesi büyüklüğünün kapsamı ve işlenmesi için gereken işlemlerin karmaşıklığı, yeterli bellek depolama ve hesaplama performansı gerektirmektedir (Mauro vd., 2015: 99) . Big Data; "daha iyi öngörü, karar verme ve süreç otomasyonunu mümkün kılan, maliyet açısından etkin ve yenilikçi bilgi işleme biçimleri sunan yüksek hacimli, yüksek hızlı veya çok çeşitli bilgi varlıklarıdır" (Altun, Şahin ve Öztaş, 2017: 2027).

2.1 Big Datanın Ebatları

Big Data'nın çeşitli özellikleri vardır. Bu unsurlar 3V; hacim (volumes), hız (velocity) ve çeşitlilik (variety) şeklinde tanımlanmıştır.

Hacim (veri miktarı): Örgütlerin karar verme süreçlerini iyileştirmek için kullanmaya çalıştığı büyük miktardaki veriyi ifade eder. Veri hacimleri her geçen gün benzeri görülmemiş bir oranda artış göstermektedir. Lakin "yüksek" oran ve hacmi oluşturan şey endüstriye, internet kullanımına hatta coğrafyaya göre değişiklik göstermektedir. Sıklıkla başvurulan petabayt (bilgisayar depolama kapasite birimi) ve zettabaytlardan daha küçüktür. Birçok örgüt bir terabayt ile bir petabayt arasındaki veri kümelerini Büyük Veri olarak kabul etmektedir. Günümüzde "yüksek hacim" olarak kabul edilen şeyin her geçen gün artan veri miktarı düşünüldüğünde gelecekte bu miktarın küçük olarak algılanabileceği de düşünülmektedir.

Hız (hareket halindeki veriler): Verinin oluşturulduğu, işlendiği ve analiz edildiği hız da her geçen gün artmaya devam etmektedir. Daha yüksek hız, hem veri oluşturmanın gerçek zamanlı doğasından hem de akış verilerini iş süreçlerine dâhil etme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Veriler depolaması ve analiz etmesi imkânsız olan bir hızda sürekli olarak yeni veriler üretmektedir.

Çeşitlilik (farklı veri türleri ve veri kaynakları): Çeşitlilik, yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış veriler dâhil olmak üzere birden çok veri türünün karmaşıklığını yönetmekle ilgilidir. Örgütlerin, örgüt içinden ve dışından, hem geleneksel hem de geleneksel olmayan bilgi kaynaklarından oluşan karmaşık bir diziden gelen verileri bütünleştirmesi ve analiz etmesi gerekmektedir. Sensörlerin, akıllı cihazların ve sosyal medya teknolojilerinin artışıyla birlikte, metin, web verileri, tweetler, sensör verileri, ses, video, tıklama akışları, günlük dosyaları ve daha fazlası çeşit aramaktadır (Vaccari, 2014).

2.2 Big Datanın Yararları

Big Data hakkında düşünüldüğünde, kurum ve işletmelerin tam bir resmini verecek tüm veri kaynaklarını dâhil ederek söz konusu verilerin işlerin nasıl yürütüldüğü ve de ne gibi durumlardan etkilediğinin görülmesi gerekliliğinin anlaşılması önem taşımaktadır. Geleneksel olarak operasyonel bir veri kaynağı, ilişkisel bir veri tabanında herhangi bir iş kolu tarafından yönetilen yüksek yapılandırılmış verilerden oluşmaktadır. Ancak dünya değiştikçe operasyonel verilerin günümüzde tüm biçimleri ile müşteri ve sosyal medya verileri gibi yapılandırılmamış kaynaklar da dâhil olmak üzere daha geniş bir veri kaynağı kümesini kapsaması gerekmektedir (Hurwitz vd., 2013: 19).

Big Datanın birçok faydası bulunmaktadır. Bunlardan ilki değer, bağlantı, eğilim ve kalıpları keşfedebildiği için oluşumların daha doğru bilgilere ulaşılmasını sağlamaktadır. İkincisi, veri toplama açısından daha zengin olduğu için karar verme sürecini geliştirmektedir. Bunun yanı sıra bir kuruluşun müşterinin tercihlerini anlayabilmesi ile müşteri hizmetlerinin bu yönde tespit edilmesi sonucu veri tasarrufunu sağlanmaktadır. Bilgi edinme ve elde tutma, odaklı ve hedefli promosyonlar oluşturma, potansiyel risklerin tanımlama ve maliyet azaltıcı ve müşteri istekleri doğrultusunda seçenekler sunma gibi olanaklar da sağlar. Örneğin Netflix izlenme ve tekrar oranlarını tespit edebilmekte ve gelecekteki talebe yönelik yayınlar eklenebilmesini olanaklı hale getirebilmektedir. Ayrıca Big Data değer analitiğinin bir sonucu olarak, işletmeler için doğru kararlar verilebilmesini mümkün kılmaktadır.

Uzmanların tanımladığı şekliyle büyük veri, geleneksel veri işleme uygulamaları kullanılarak işlenmesi zorlaşacak kadar büyük veya karmaşık verilerdir. Büyük veriler, tahminler yapabilen ve büyük hacimli verilerdeki kalıpları tespit edebilen gelişmiş makine öğrenimi algoritmaları ile analiz edilebilir. Büyük veri, sosyal medya katılımına bakmanın ve analiz etmenin yeni yoludur. Büyük veriler, marka algısına dair yeni bir anlayış elde etmek ve müşterilerin markayla ne sıklıkla etkileşime girdiğini öğrenmek için kullanılabilir. Markalar, büyük veriyi kullanarak müşterilerin ve potansiyel müşterilerin ürünlerle nasıl etkileşime girdiğini, bunları nasıl kullandıklarını ve sonrasında onlarla ne yaptıklarını öğrenebilir.

Büyük veriler, daha iyi yatırım getirisine yol açabilecek belirli pazarlama kampanyalarının başarısını analiz etmek için de kullanılabilir. Örneğin, yeni bir ürün piyasaya sürülmek üzereyse büyük veriler, müşterilerin benzer ürünlerle nasıl etkileşime girdiğini öğrenmek için kullanılabilir ve yeni ürünün nasıl alınabileceğini tahmin edebilir. Yeni bir pazarlama kampanyası başlatılmak üzereyse, müşterilerin markayı nasıl

algıladıklarını ve belirli pazarlama kampanyalarına nasıl tepki verdiklerini öğrenmek için büyük veriler kullanılabilir.

2.3.Big Datanın Riskleri

Big Data faydalı olduğu kadar toplumu olumsuz yönde de etkileyebilmektedir. Aslında Big Data'nın hızlı bir şekilde geliştirilmesinden önce gizlilik açısında çok sayıda endişe bulunmaktaydı. Her ne kadar Big Data kümeleri normalde çok sayıda birey tarafından yapılan işlemlerden geçse de bu verileri kullanmanın sonuçlarının tek bir kişiyi veya grupları beklenmedik şekilde etkilemesi de mümkündür.

Bireysel olarak kişinin tanınmasından ve veri setinin tamamen gizlenmesi ile bir takım riskeler ortadan kalkmaktadır. Ancak toplanan verilerin tam olarak bir güvence sağlaması oldukça zordur. Davranışsal kalıpların analizi ile mümkün olabilecek gelecekteki eylemlerin öngörülebilirliği, gelecekte özgür iradeyi koruma açısından etik bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Mauro vd., 2015: 100). Big Data analizleri şirketler ve kurumlar için verileri güvence altına almak ne kadar zor olsa da o kadar da önemlidir. Örneğin, sağlık hizmetleri açısından demografik değişiklikler veya hastanın ihtiyaçlarındaki değişimleri belirlemek için Big Data uygulamaları kullanmak istenildiğinde, bileşenler açısından söz konusu verilerin hem uyum gerekliliklerini yerine getirilmesi hem de hastaların gizliliğinin korunması açısından gerekmektedir. Verileri kimin görmesine ve hangi şartlar altında toplanmasına müsaade edileceğine karar verilmesi mühimdir. Kullanıcı kimliğini doğrulamanın yanı sıra hastaların kimliğinin de korunması şarttır. Bu tür güvenlik gereksinimlerinin baştan beri Big Data yapısının bir parçası olması gerekmekte, sonradan düzenleme yapılması ise bir anlam ifade etmemektedir (Hurwitz vd. 2013: 19). Bununla birlikte sosyal medyada paylaşım veya tweet gönderme gibi çevrimiçi etkinlikler, Big Dataları işleyen kişi veya kuruluşlar tarafından okunmaktadır. Bu hususlarda yapılan çalışmalar kuruluşların verileri nasıl kullandıkları hakkında çok az bilgiye sahip olduğunu göstermesinin yanı sıra büyük ölçekli veri tabanına veri alma zorluğu ve yanlış veri analizi durumları ile de karşı karşıya kalınabilmektedir. Çünkü farklı ölçek ve çeşitlilikteki veriler karşısında bu tür alanda yeterli tecrübeye sahip olmayan veri uzmanları tarafından ayıklanan veriler yanlış analiz edilebilmektedir (Zulkarnain ve Anshari, 2016: 309).

3. Big Data, Veri Madenciliği ve Veri Analizinin Uygulama Alanları

Pazarlama, biyoloji, bankacılık, sigortacılık, borsa, perakendecilik, telekomünikasyon, genetik, sağlık, mühendislik, kriminoloji, sağlık, endüstri, istihbarat vb. birçok alanda Big Data uygulamaları kullanılmaktadır (Savaş vd., 2012: 5). Bu uygulamalar, kişilerin birçok alanda daha iyi hizmetler almalarına ve daha iyi müşteri deneyimlerine sahip olmalarına olanak sağlayabileceği gibi aynı zamanda kişisel verilerin toplanması ve analiz edilmesi sonucu çok daha erken bir zamanda birçok sorunun tespit edilmesine ve önlenmesine de olanak sağlamaktadır (Fan ve Bifet, 2014).

Büyük veri kavramı verilerin toplanmasını, çeşitli kaynaklardan toplanan verilerin birleştirilmesi, işlenmesi ve elde edilen sonuçların kullanılmasıdır. McKinsey Global Institute'a göre veri boyutu tipik bir veri tabanının kapasitesinin ötesinde olan veri kümelerini yakalamak, depolamak, yönetmek ve analiz etmek için yazılım araçların kullanılmasıyla oluşan bilgi topluluğudur (Manyika vd., 2011). Büyük verinin çeşitli alanlarda nasıl kullanıldığına dair pek çok örnek sunmak mümkündür (Raconteur Media, 2013). Bunlar:

- IBM'in Deep Thunder uygulaması sayesinde hava durumu analizi yapılmakta ve çiftçiler ekinlerini ne zaman sulayacağını bilmektedir.
- SAS Sigorta sektöründeki sahtekârlığı belirlemek için büyük veriyi kullanarak hareket etmektedir.
- British Airways'in Beni Tanı Programı aracılığı ile toplanan veriler kişisel tercihler ve satın alma kalıpları hakkında bilgi toplamakta ve müşterilerin zevklerine göre çeşitli kampanyalar sunmaktadır.
- Greater Manchester gerçek zamanlı trafik durumunu kullanarak yollarda tıkanıklığı önlemek için bilgi sağlamaktadır.
- İngiltere Halk Sağlığı yüksek oranda hedeflenmiş tedaviler oluşturarak kanser veri tabanı oluşturmaktadır.

- Accenture sosyal medya analizlerini yaparak metin madenciliği, anlambilim, dilbilim ve sözdizimi işleme olarak sunmaktadır.
- Facebook birçok veri derlemesi dışında son yıllarda fotoğrafların içeriğini çözmeye başlamıştır (yüzleri ve nesneleri tanımlama).
- Apple vücut ısısı hakkında veri toplamakta, kalp atış hızını ve oksijeni bilgisinin kayıtlarını toplamaktadır.

Ticari, endüstriyel ve bilimsel veri madenciliği yanı sıra bankacılık, pazarlama, e-ticaret, kredi puanlama, müşteri sadakatini arttırma, eğlence, sigorta, imalat, ilaç vb. içeren çok çeşitli uygulama alanlarında Big Data kullanılmaktadır. Büyük miktarda veri kullanımı ve bunların bu tür uygulamalar için engellenmeden kullanılması, veri madenciliğini pratikte daha popüler hale getirmektedir (Okur, 2008: 1456).

Veri madenciliği, başka yöntemlerle belirlenemeyen eğilimleri keşfetmek için büyük miktarda veriyi analiz etmesi gereken bilim ve iş alanlarında artan şekilde kabul görmektedir. Veri madenciliği, istatistik, makine öğrenmesi, veri tabanları, örüntü keşfi ve görselleştirme gibi birden fazla alanın birleştiği alanlarda uygulanabileceği gibi, rekabet avantajı, İstihbarat, Perakende, Finans, Bankacılık, Bilgisayar, Ağ, Güvenlik, İzleme, Gözetleme, Öğretim Desteği, İklim modellemesi, Astronomi ve Davranışsal Ekoloji gibi alanlarda da uygulanabilmektedir. Veri madenciliği alanı, geniş uygulanabilirliği, başarıları ve bilimsel ilerlemesi, anlayışı nedeniyle hızla büyümektedir. Sahtekârlık tespiti, perakende satış, sağlık hizmetleri, finans, telekomünikasyon ve risk analizi gibi çeşitli alanlarda başarılı bir şekilde bir dizi veri madenciliği uygulaması gerçekleştirilmiştir (Kumar, 2011: 256).

3.1. Veri Madenciliğinin ve Big Datanın Sosyal Medyada Uygulama Örnekleri

Twitter'ın sosyal ağı veri madenciliğe kamu tüketimine olan doğal açıklığı, temiz ve iyi belgelenmiş API'si, geliştirici aracısı nedeniyle, sosyal web madenciliği için başlangıç noktası olan zengin bir sosyal veri kaynağı olarak görülmektedir. Twitter verileri özellikle dikkat çekici sonuçlar doğurmaktadır. Çünkü tweetler "düşünce hızında" olmakta ve neredeyse gerçek zamanda olduğu gibi tüketime açıktır. Twitter'da toplumun en geniş kesiti uluslararası düzeyde temsil edilir ve bu sebeple doğal olarak çok yönlüdür. Tweetler ve Twitter'ın "takip etme" mekanizması, insanları kısa (ama genellikle anlamlı) konuşmalarla ve çeşitli şekillerde birbirine bağlamaktadır (Russel, 2014: 5).

Dünya çapında aylık iki milyardan fazla aktif kullanıcısıyla tartışmasız dünyanın en popüler sosyal medya ağı olan Facebook, muazzam miktarda kullanıcı verisi depolayarak onu devasa bir veri diyarı haline getirmektedir. Ekim 2019'a kadar yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nde 183 milyondan fazla Facebook kullanıcısı olduğu tespit edilmiştir. Facebook, yaklaşık 475 milyar dolarlık piyasa değeriyle hala dünyanın en büyük 100 halka açık şirketi arasında yer almaktadır.

Sosyal medya, inovasyonu hızlandırır, maliyet tasarrufunu teşvik eder ve kitlesel işbirliği yoluyla markaları güçlendirir. Her sektörde şirketler, kitlenin markaları hakkında söylediklerini izlemenin yanı sıra hizmetlerini ve ürünlerini pazarlamak ve abartmak için sosyal medya platformlarını kullanmaktadır.

Google, Instegram, Facebook ve Twiter aracılığıyla toplanan veriler yüksek düzeyde ayrıntılı müşteri bilgilerini oluşturur. Özellikle bu platformlar çok fazla kullanıcıya sahip olduklarından dolayı Big Data'nın en önemli veri toplama ayağını oluşturmaktadır. Veri toplama, depolama ve analiz etme yeteneğine büyük yatırım yapan bu platformlar kullanıcı verilerini analiz etmenin yanı sıra kullanıcı davranışını belirlemenin başka yollarına da sahiptir.

1. *İzleme çerezleri*: Sosyal medya ağları izleme çerezlerini kullanarak kullanıcılarını web üzerinden takip eder. Bir kullanıcı örneğin Facebook'ta oturum açtıysa ve aynı anda diğer web sitelerine göz atıyorsa, Facebook ziyaret ettikleri siteleri izleyebilir.
2. *Yüz tanıma:* Bu programların son yatırımlarından biri yüz tanıma ve görüntü işleme yeteneklerine olmuştur. Kullanıcı paylaşımı yoluyla sağlanan görüntü verileriyle kullanıcılarını internet ve diğer profilleri takip edebilmektedir.
3. *Etiket önerileri*: Görüntü işleme ve yüz tanıma yoluyla kullanıcı fotoğraflarında kimlerin etiketleneceğini önerir.

4. *Beğenileri Analiz Etme:* Yakın zamanda yapılan bir araştırma, yalnızca bir kullanıcının sosyal medya beğenilerini analiz ederek, son derece hassas olan bir dizi kişisel özellik hakkındaki verileri doğru bir şekilde tahmin etmenin uygun olduğunu göstermiştir. Cambridge Üniversitesi ve Microsoft Research'teki araştırmacılar tarafından yürütülen çalışmalarda beğeni kalıplarının cinsel yönelim, hayattan memnuniyeti, zekâyı, siyasi görüşleri, duygusal istikrarı, dini, alkol ve uyuşturucu kullanımı, ilişki durumunu, yaşı, cinsiyeti ve ırkı nasıl çok doğru bir şekilde tahmin edebileceğini göstermektedir.

SONUÇ

Veriler aslında günlük hayatta yeni kullanılan bir kavram değildir. Örneğin eski uygarlıklar önceki kayıtlardan elde edilen verilere dayalı hareketler ederek takvimlerini tasarlamışlardır. Ancak daha yakın zamanda dijital ve telekomünikasyon teknolojilerindeki gelişmeler, mevcut veri miktarında bir patlama yaratmıştır. Veriler satın alma alışkanlıklarından siyasi yönelime varana kadar dünyayı yeniden şekillendirmeye muktedir gözükmektedir. Çünkü dünya, bu zamana kadar hiç olmadığı kadar birbirine bağlı ve haberdardır. İnterneti, telefonu veya kredi kartını kullanan herkes ardında mutlaka bir bilgi kırıntısı oluşturabilmektedir.

Veri madenciliği halen başlangıç aşamasında olmasına rağmen, perakende, finans, sağlık, üretim, halkla ilişkiler, siyaset, taşımacılık ve havacılık gibi birçok alan üzerinde etkili olmuş ve birçok sektör geçmiş verilerden yararlanmak için veri madenciliği araçlarını ve tekniklerine yönelmiştir. Bu bağlamda son yıllarda önemli bir unsur olarak ortaya çıkan Big Data da endüstriyel büyümenin artmasıyla birlikte bilgisayar bilimindeki en büyük disiplinlerden biri olarak görülmeye başlanmıştır. Hiç kuşkusuz bu hususlardaki araştırmalar durmadan devam edecek hatta önümüzdeki yıllar boyunca önemi giderek artacaktır.

Günümüzde veri türlüğü oldukça bol olsa da içerisinden bilginin çıkarılması bazen zor olabildiği için çeşitli güçlüklerle karşı karşıya kalınabilmektedir. Gerekli teknolojilerin performansının artması ve fiyatlarının düşmesiyle birlikte kuruluşlar orta büyüklükteki verilerle etkin bir şekilde uğraşmakta zorlanmasalar da kaçınılmaz olarak alacakları veri büyüklükleri arttıkça, rakipleri karşısında zaman zaman stratejik bir dezavantaja sahip olabilmektedir.

Dünya nüfusunun çoğunluğu artık sosyal medya kullanmaktadır. Sosyal medya sektörü son on yılda önemli ölçüde büyümüş, işletmelerin, bireylerin ve kuruluşların hedef kitleleriyle bağlantı kurmaları için değerli bir kaynak haline gelmiştir. Teknoloji firmaları daha fazla insanı etkilemek ve büyük veriyi artırmak üzere daha fazla platform yaratmıştır.

Dünyada üretilen verinin %90'ı son beş yılda üretilmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinden veriye ulaşmak ve bu veriye sahip olmak ticari işletmeler ve devletler için öncelikli olmuş, birçok alan için de büyük rekabet avantajı sağlamıştır. Bunun yanı sıra bu verileri erişen kurum ve kuruluşlara da büyük yarar sağlamıştır. Artık tüm bu aktörlerle daha fazla veriye ulaşmak ve bu veriyi işleyecek yapay zekâ yazılımlarına sahip olmaları gerekmektedir.

Veriler dünyamızı ve yaşam tarzımızı daha önce görülmemiş bir şekilde etkilemektedir. Hal böyle olunca bu verilerin doğru bir şekilde kullanılması hem topluma hem de ticari organizasyonlara fayda sağlamaktadır. Suçların önlenmesi, doğa ve insan kaynaklı felaketlerin tahmin edilmesi, sağlık hizmetlerinde iyileştirilmesi gibi alanlar için büyük veri önemli katkı sağlamaktadır. Büyük verinin sayılan bu sektörlerde kullanılması sayesinde belki de olabilecek onlarca felaketin önüne geçilmektedir. Ancak bir başka açıdan bakıldığında verilerin gizliliği ve güvenlik sorunu oluşturabileceğine dair tartışmalar da mevcuttur. Sosyal medya uygulamalarını indirirken verilen tüm izinler aynı zamanda mahremiyeti de ihlal etmektedir. Örneğin Google gittiğiniz her yer de sizi izlemekte, hatta ne kadar süre boyunca bir mekânda kaldığınızı takip etmektedir. Amazon, Facebook, Microsoft gibi şirketler ve mahremiyet bilgisini elinde bulunduran devletler de Big Data'yı alternatif güç öğesi olarak kullanmaktadır. Büyük veri uzun ve sonu olmayan bir yol gibi gözükmektedir. Bireysel mahremiyetin bu yolda en büyük önem arz eden ve dikkatli olunması gereken konulardan biri olduğu şüphesizdir. En yakın zamanda şahit olunan WhatsApp sözleşmesinin farklı alternatiflere yönelttiği bu konunun günümüzde ne kadar ciddi ve önemli olduğunun bir göstergesidir.

KAYNAKLAR

Altun, T. , Şahin, F. , Öztaş, N. (2017). Kamu Politikalarının Belirlenmesi ve Uygulanmasında Big Data, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (22, Kayfor 15 Özel Sayısı), 2021-2044.

Chamatkar, A. , Butey, P.K. (2014). Importance of Data Mining with Different Types of Data Applications and Challenging Areas. Int. Journal of Engineering Research and Applications, 4 (5), (Version 3), 38-41.

Dean, J. (2014). Big Data, Data Mining, and Machine Learning: Value Creation for Business Leaders and Practitioners. Hoboken: John Wiley&Sons, Inc. Directions. International Journal of Modeling and Optimization, 2(5), 603 – 608.

Dunham, M. (2003). Data Mining: Introductory and Advance Topic. Prentice Hall Press.

Fan, W., Bifet, A. (2014). Mining Big Data: Current Status, and Forecast to the Future. SIGKDD Explorations. 14 (2).

Han, J. , Kamber, M., Pei, J. (2012). Data Mining: Concepts and Techniques. Morgan Kaufmann Publishers.

Hurwitz, J, Nugent, A. , Halper, F. , Kaufman, M. (2013). Big Data for Dummies. Hoboken: John Wiley&Sons, Inc.

Jenik, C. (2021). A Minute On The Internet In 2021 Digitalization by, URL: https://www.statista.com/chart/25443/estimated-amount-of-data-created-on-the-internet-in-one-minute/ Erişim Tarihi: 01/09/2022.

Karaboğa, T (2020). Büyük Veri Analitiği Yönetsel Kabiliyetlerinin Firma Performansına Etkisi: Veri Odaklı Kültür Ve Büyük Veri strateji Uyumunun Aracılık Etkisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

Kumar, D. (2011). Rise of Data Mining: Current and Future Application Areas. IJCSI International Journal of Computer Science Issues, 8(5), No 1, 256 – 260.

Manyika J. (2011). Big Data: The Next Frontier For Innovation, Competition, and Productivity, McKinsey Global Institute, 2011 URL: http://www.mckinsey.com/insights/business_technology/big_data_the_next_frontier_for _innovation Erişim Tarihi: 15/08/2022.

Mauro, A. , Greco, M., Grimaldi, M. (2015). What is Big Data? A Consensual Definition and a Review of Key Research Topics. International Conference on Integrated Information (IC-ININFO 2014) AIP Conf. Proc. 1644, 97-104.

Okur, M. C. (2008). On Ethical And Legal Aspects Of Data Mining, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi,3(11),1455-1461Retrieved from URL: https://dergipark.org.tr/en/pub/jyasar/issue/19123/202925. Erişim Tarihi: 01/08/2022.

Pagono. A. M. ve Liotine. M (2020). In Technology In Supply Chain Management and Logistics, URL: https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/data-analyticstechnologiesinsupplychainmanagementandlogistics, Erişim Tarihi: 30/08/2022.

Paidi, A. (2012). Data Mining: Future Trends and Applications. International Journal of Modern Engineering Research (IJMER) 2(6), 4657-4663.

Provost, F. and Fawce, T. (2013). Data Science and its Relationship to Big Data and Data-Driven Decision Making, DOI: 10.1089/big.2013.1508 Mary Ann Liebert, Inc. Vol. 1 No. 1 March 2013.

Raconteur Media (Ed.) (2013). Big data. The Times [supplemental material].

Russel, M. (2014). Mining The Social Web. Sebastopol: O'Reilly Media, Inc.

Saini, M. (2018). Data Mining Trend In Past, Current and Future. https://www.researchgate.net/publication/325593704 Erişim Tarihi: 08/08/2022.

Sakyi Taylor, K. (2016). Big Data: Understanding Big Data. URL: https://www.researchgate.net/publication/291229189 Erişim Tarihi: 09/08/2022.

Savaş, S. , Topaloğlu, N. , Yılmaz, M. (2012). Veri Madenciliği ve Türkiye'deki Uygulama Örnekleri. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 21 (Bahar), 1-23.

Trivedi, N. (2016). Datamining Technique Application And Future Scope. IJARIIE, 2(6), 978 – 985.

Vaccari, C. (2014). Big Data in Official Statistics, Unıversıtà Deglı Studı Dı Camerıno PhD Thesis URL: https://www.academia.edu/7571682/PhD_Thesis_on_Big_Data_in_Official_Statistics_ Erişim Tarihi: 15/08/2022

Verma, D. , Nashine, R. (2012). Data Mining: Next Generation Challenges and Future.

Zulkarnain, N., Anshari, M. (2016). Big Data: Concept, Applications, & Challenges. International Conference on Information Management and Technology (ICIMTech)16-18 November, 307 – 310.

İNTERNET

https://languages.oup.com/google-dictionary-tr/ Erişim Tarihi: 30/08/2022.

https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi: 30/08/2022.

SİNEMADA YENİ ANLATIM OLANAKLARI: VERİ TABANI SİNEMASI

NEW NARRATIVE POSSIBILITIES IN CINEMA: DATABASE CINEMA

Dr. Öğr. Üyesi Serhat Koca[1]

[1]Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Sinema ve Televizyon, Eskişehir, Türkiye

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8472-3393

ÖZET

İletişim sosyal bir varlık olan insanın en temel ihtiyaçlarından birisidir. İnsanlık, dilin sembolik evrenine girmeden önce çıkardığı birtakım sesler ve mağara duvarlarına kazıdığı resimlerle dünyayı anlatma arayışı içine girmiştir. Dilin sembolik evrenine giriş, sözlü kültürün doğuşu ile başlamış ve anlatmak eylemi iletişim kurmanın temel biçimi olmanın yanında yeni işlevler kazanarak farklı formlarda da gelişmeye başlamıştır. Mitolojik söylenceler, destanlar ve masallar bu dönemde bütün toplumlara özgü anlatı formları olmuş ve toplumsal gelişmeyle birlikte insanlığın dünyayı anlama ve anlatma arayışının bir sonucu olarak anlatılar da hem içerik hem de biçim olarak değişmiş, zenginleşmiştir. Sinemanın doğuşu ile insanlık yeni bir anlatım aracı kazanmış ve Aristoteles'in genel ilkelerini ortaya koyduğu klasik anlatı modeline özgü anlatım teknikleri sinemaya özgü araçlara uyarlanarak klasik anlatı, sinemasal anlatının da temel formu haline gelmiştir. Bu gelişmelerin yanı sıra Yeni Medya'nın doğuşu, insanlığa yeni bir anlatım aracı kazandırdığı gibi sinemasal anlatıya klasik anlatı formunun dışında yeni anlatım olanakları da kazandırmıştır. Yeni Medya'nın doğuşu ile ortaya çıkan "veri tabanı sineması" da sinemaya özgü anlatı formunun değişimi sonucunda karşımıza çıkan gelişmelerden birisidir. Veri tabanı sinemasıyla, sinemaya özgü geleneksel anlatı yapısı çözülmüş, izleyicinin olay örgüsünün inşasını yönlendirebildiği, interaktif bir deneyim sunan ve kurmaca dünyasını bir tür oyun olarak inşa eden anlatılar ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, Yeni Medya'nın doğuşu ile ortaya çıkan "veri tabanı sineması" kavramı kuramsal olarak ortaya konulmuş ve veri tabanı sinemasının, sinemasal anlatıma klasik, çağdaş ve postmodern anlatım bağlamında kazandırdığı yeni anlatım olanakları örnekler üzerinden tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anlatı, Sinemasal Anlatı, Yeni Medya, Veri Tabanı Sineması

ABSTRACT

Communication is one of the fundamental needs of human which is a social being. Humanity has sought to explain the world with the sounds they made and the pictures engraved on the cave walls prior to entering the symbolic universe of language. The entrance to the symbolic universe of language started with the emergence of oral culture and the act of telling started to develop in different forms by being the fundamental way of communication and gaining new functions. Mythological legends, epics, and tales became narrative forms specific to all societies in this period, and as a result of humanity's search for understanding and explaining the world with social development, narratives have changed and become enriched both in content and form. Humanity gained a new way of expression with the emergence of cinema and classical narrative became the basic form of cinematic narrative by adapting the narrative techniques specific to the classical narrative model, in which Aristotle revealed the general principles, to cinematic tools. In addition to these developments, the emergence of the New Media allowed humanity to gain a new way of expression as well as providing new narrative possibilities to cinematic narrative apart from the classical narrative form. The "database cinema", emerged with the New Media, is also one of the developments occurred as a result of the change in the narrative form unique to cinema. With the database cinema, the traditional narrative structure peculiar to cinema has been solved and narratives, where the audience can direct the construction of the plot, offering an interactive experience and constructing the

fictional world as a kind of game, have emerged. In this study, the concept of "database cinema" that emerged with the New Media was revealed theoretically and the new narrative possibilities that the database cinema brought to cinematic narration in the context of classical, contemporary and postmodern narration were discussed through examples.

Keywords: Narrative, Cinematic Narration, New Media, Database Cinema

BÜYÜK ŞİRKETLER VE SANAT[1]

BIG COMPANIES AND THE ARTS[2]

Gökhan ATILGAN

Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Ankara, Türkiye.

ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-1569-1110

ÖZET

Bu bildiri büyük şirketlerin sanatı neden destekledikleri üzerinedir. Madencilik, kimya, otomotiv, bankacılık, enerji ve petrol gibi sektörlerde çalışan büyük şirketler, 20. yüzyılın son çeyreğinden itabaren Türkiye'de müzecilik, klasik müzik, opera, tiyatro gibi sanat alanlarını dasteklemeye başlamışlardır. Günümüzde büyük şirketler tarafından senfoni orkestraları kurulmakta, müzeler açılmakta, sanat festivalleri ve bienaller düzenlenmekte, resim ve fotoğraf sergileri organize edilmekte, sanat koleksiyonları oluşturulmakta, sinema ve tiyatro festivallerine destek verilmektedir. Şirketler vakıflar kurarak, sanat merkezleri açarak, sponsorluklar üstlenerek, burslar vererek ve filantropi yoluyla sanatı desteklemektedirler. Büyük şirketlerin sanata verdikleri desteğin temel amacı ekonomik faaliyetlerinde olduğu gibi kâr elde etmek değildir. Öyleyse büyük şirketler temel amaçlarından yani kâr elde etme motivasyonundan uzaklaşarak neden sanata destek vermektedir? Bu soruya üç düzeyde yanıt vermek mümkündür. Birinci düzeyde büyük şirketlerin sanata destek vererek doğrudan kâr getirmeyen ne gibi kazanımlar elde ettiklerine bakılabilir. İkinci düzeyde şirketlerin sanata destek vererek ulus çapında edindikleri kazanımlar ve ulusal için kazanım hedefleri incelenebilir. Şirketlerin uluslararası düzeydeki hedefleri ise üçüncü düzeyde ele alınabilir.

Büyük şirketler sanata destek vererek marka değerlerini artırmayı, şirket imajını güçlendirmeyi, high-net-worth individual'a (varlık düzeyi yüksek bireyler) ulaşmayı, medyada daha görünür olmayı ve bunların yanı sıra da bazı vergi indirimlerinden yararlanmayı amaçlarlar. Ancak büyük şirketlerin sanata destek vermekteki amaçları sadece şirket düzeyindeki hedefleriyle sınırlı değildir. Büyük şirketler sanata destek vererek içinde yer aldıkları ulusun daha da gelişmesini hedefleyebilecekleri gibi ulus içinde en üstün grup olmayı ve ulusa kültürel açıdan liderlik etmeyi de amaçlayabilirler. Büyük şirketler ekonomik olarak ulus içindeki en üstün grubun içinde yer alırlar ve ulusun ekonomik olarak gelişmesinde öncü bir rol oynarlar. Ekonomik öncülüğün yanı sıra kültürel açıdan da ulusa öncülük etmek ve mensubu oldukları ulusu kültürel açıdan daha ileri taşımak isteyebilirler. Büyük şirketlerin sanatı desteklemedeki motivasyonları sadece şirket ve ulus düzeyindeki kazanımlarından ibaret değildir. Büyük şirketler sanata verdikleri destekle ulusalararası düzeyde bazı hedeflere de sahip olabilirler. Sanat, ulusları dünya sahnesinde tanıtan en önemli mecralardan biridir. Büyük şirketler sanata verdikleri destekle kendi uluslarının dünya sahnesindeki imgesini güçlendirmeyi hedefleyebilecekleri gibi, şirketlerinin uluslararası alandaki tanınırlığını artırmayı ve küresel marka değerlerini yükseltmeyi de amaçlayabilirler.

Anahtar Kelimeler: Sanat ve şirketler, sanat ve sponsorluk, sanat ve filantropi

ABSTRACT

This paper is about why big corporations support the arts. Big companies working in industries such as mining, chemistry, automotive, banking, energy and oil have started to support art branches such as museums, classical music, opera and theatre in Turkey since the last quarter of the 20th century. Today,

[1] Bu bildiri, TÜBİTAK 2219 Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı kapsamında hazırlanmıştır.
[2] This paper has been prepared within the scope of The Scientific and Technological Research Council of Türkiye 2219 Postdoctoral Research Fellowship Program.

symphony orchestras are established by big companies, museums are opened, art festivals and biennials are arranged, painting and photography exhibitions are organized, art collections are created, and cinema and theatre festivals are supported. Big companies support the arts by establishing foundations, opening arts centres, undertaking sponsorships, granting scholarships, and philanthropy. The main purpose of the support given by big companies to the arts is not profit as in their economic activities. Then why do big companies support the arts by moving away from their main purpose, namely the motivation to make a profit? It is possible to answer this question at three levels. At the first level, the focus can be on what non-directly profitable gains are made by big companies by supporting the arts. At the second level, the achievements that big companies want to gain nationwide by supporting the arts and the qualities they want to bring to the nation can be examined. The international goals of the big companies can be addressed at the third level.

Big companies aim to increase their brand equity, strengthen the company image, reach the high-net-worth individual, be more visible in the media, and also benefit from some tax reductions by supporting arts. However, the goals that big companies want to achieve by supporting the arts are not limited to company goals. By supporting the arts, big companies may aim to further develop the nation they are in, to be the supreme group within the nation, and lead the nation culturally. Big companies, economically the most superior group within the nation, may want to lead the nation culturally as well as lead the nation economically and move their nation culturally further. The motivations of big companies in promoting the arts are not limited to their achievements at the corporate and national levels. Big companies that support the arts may also have some goals at the international level. The arts are one of the most important channels that increase the recognition of nations on the world stage. With their support for the arts, big companies can also aim to strengthen their nation's image on the world stage, increase the international recognition of their companies and raise their global brand equity.

Keywords: Arts and big companies, arts and sponsorship, arts and philanthropy

BİR NETFLİX DİZİSİ OLAN PERA PALAS'TA GECEYARISI DİZİSİNİN TARİHSEL FİLM ELEŞTİRİSİ YÖNTEMİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

AN EVALUATION OF THE SERIES OF MIDDLE NIGHT ON PERA PALAS, A NETFLIX SERIES, BY HISTORICAL FILM CRITICAL METHOD

Dr.Öğr.Üyesi, Gözde SUNAL

İstanbul Ticaret Üniversitesi, İletişim Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü

ORCID:0000-0002-9535-5714

Dr.Öğr.Üyesi, G. Nil ARKAN

Fenerbahçe Üniversitesi, İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü

ORCID:0000-0002-6637-5329

ÖZET

Sinema başlangıcından itibaren birçok disiplinle birlikte çalışmış diğer sanat dallarıyla olduğu gibi tarihle de ilgilenmiştir. Tarihsel olay ve kişiler sinema için her zaman en popüler konulardan biri olmuştur. Tarihsel diziler, dönem filmleri sinemada televizyonda oldukça popüler ve izlenme oranları yüksek bir tür olmuştur. Özellikle Covid-19 pandemi süreciyle birlikte artan dijital video platformları insanların izleme alışkanlıklarını da büyük oranda değiştirmiştir. İçerik üreticileri ülkemizde de bu dijital platformlara çeşitli türlerde içerik üretmekte ve özellikle bu dönemde tarihsel türler de popülerliğini artırmaktadır.

Dramatik tarihsel filmler, karakterlerin hikayenin geçtiği dönem içerisinde dramatize edilmesiyle oluşmaktadır. Karakterler, filmin konusuna ve olay örgüsüne bağlı olarak gerçek ya da kurgusal olabilmektedir. Tarihi filmler, belgelere dayanan gerçek hayatta yaşanmış olan tarihi olayları, sonradan oluşturulmuş dekorlarla, kurgusal karakterlerle sahnelenmesidir.

Çalışmada yer alan Pera Palas'ta Geceyarısı dizisi, gerçek tarihi yansıtan olayların yanı sıra kurgusal karakterler ve kurgusal bir senaryo ile üretilmiş bir yapımdır. Dizi, 2019 yılında Charles King tarafından yazılan "Pera Palas'ta Gece Yarısı" (Modern İstanbul'un Doğuşu) isimli kitaptan uyarlanmıştır. Karakterler ve senaryo sinemanın dramatik yapısına uygun olması için değiştirilmiştir. Filmde gerçek olaylar genel çerçevede anlatılmış olsa da film tamamen kurgusal bir hikaye anlatmaktadır. Dizi tarihsel bir tür olmasına rağmen, temasına bakıldığında, zaman yolculuğu anlatıldığı için fantastik ve bilim kurgu öğelerini de barındırmaktadır. Senaryo, Pera Palas'ı merkeze alarak, hem gerçek hem kurgusal karakterlerle, iki savaş arasında yaşanan dönemde geçmektedir.

Bu noktadan hareketle, Netflix için üretilmiş bir içerik olan 2021 yapımı "Pera Palas'ta Geceyarısı" dizisinin tarihsel film eleştirisi bağlamında analizinin yapılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Netflix, Tarihsel Film Eleştirisi, Mizansen, Pera Palas'ta Gece Yarısı

ABSTRACT

Since the beginning of cinema, he has worked with many disciplines and has been interested in history as well as other branches of art. Historical events and people have always been one of the most popular topics for cinema. Historical series, period films have been very popular in cinema and television and the viewing rates have been a high genre. Especially with the Covid-19 pandemic process, increasing digital video platforms have also greatly changed people's viewing habits. Content producers also produce various types

of content on these digital platforms in our country, and historical genres are also increasing their popularity, especially in this period.

Dramatic historical films are formed by dramatizing the characters in the period in which the story takes place. The characters can be real or fictional, depending on the subject and plot of the film. Historical films are the staging of historical events that have happened in real life based on documents, with decorations created later, with fictional characters.

The series Midnight at Pera Palas, which is included in the study, is a production produced with fictional characters and a fictional script, as well as events reflecting real history. The series is adapted from the book titled “Midnight at Pera Palas” (The Birth of Modern Istanbul) written by Charles King in 2019. The characters and the script have been changed to suit the dramatic structure of the cinema. Although the real events in the film are told in a general framework, the film tells a completely fictional story. Although the series is a historical genre, when it comes to its theme, it also contains fantasy and science fiction elements, as time travel is described. The scenario takes place between the two wars, with both real and fictional characters, centering on the Pera Palace. Deconstructing the story, the story takes place in the period between the two wars, with both real and fictional characters.

Based on this point, it is aimed to analyze the 2021 series “Midnight at Pera Palas”, which is a content produced for Netflix, in the context of historical film criticism.

Keywords: Cinema, Netflix, Historical Film Criticism, Mise-en-scene, Midnight at Pera Palas

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA ERKEKLİK VE SİLAH MARKASI FN FİREARMS'IN INSTAGRAM PAYLAŞIMLARI ÖRNEĞİ

IN THE CONTEXT OF GENDER AND MASCULINITY, AN EXAMPLE OF INSTAGRAM POSTS BY THE GUN BRAND FN FIREARMS

Çisem ERKAYA

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Tezli Yüksek Lisans Programı

https://orcid.org/0000-0002-2898-8845

ÖZET

Toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında varolan algıların günümüzde farkındalık dahilinde ama değişmeden devam ettiği gerçeği ile markaların bu roller kapsamında hitap ettikleri tüketiciler için yaptıkları reklamlara bu algıyı yansıttığı aşikardır. Günümüzde reklamların yerini alan sosyal medya paylaşımları ile markalar görünürlüklerini ve tüketicilerine ulaşımlarını daha kolaylaştırmaktadırlar. Toplumda insanlar sosyal ilişkilerinde kişiliklerini diğer insanlara tanımlamak için nasıl kişilik özelliklerini kullanıyorlarsa markalar da aynı yolu izleyerek farklarını ortaya koyup tüketicinin ilgisini çekmeye çalışmaktadır.

Bu çalışmada da erkeklik simgesi olarak "silah" nesnesinin silah markalarının sosyal medya mecrası olarak Instagram platformunda Psikanalist Carl Gustav Jung'un geliştirdiği insan arketiplerini kullanarak ürettikleri içerikler ele alınmaktadır. Üretilmiş olan içerikler toplumsal cinsiyet ve ırkçılık (afroamerikan - beyaz ayrımı) bağlamında incelenecektir. Çalışmada göstergebilimsel yöntem Barthes ve Pierce modelleri temel alınarak uygulanacaktır. Örneklem alanı olarak silah firması FN Firearms'ın Amerika pazarı için kullandığı Instagram hesabı alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Arketip, ırkçılık, toplumsal cinsiyet, erkeklik, Instagram

ABSTRACT

With the fact that the perceptions existing within the scope of gender roles continue with awareness but unchanged today, it is obvious that brands reflect this perception to their advertisements for the consumers they address within the scope of these roles. Today, with social media posts, which replace ads, brands make their visibility and reach their consumers easier. Just as people in the society use personality traits to define their personalities to other people in their social relationships, brands try to show their differences and attract the attention of consumers by following the same way.

In this study, the contents posted by gun manufacturers on Instagram and "weapon as an object of masculinity" are discussed using human archetypes developed by Psychoanalyst Carl Gustav Jung. The contents posted will be examined in the context of gender and racism (afroamerican-white distinction). In the study, the semiotic method will be applied based on Barthes and Pierce models. Belgian gun manufacturer fn firearms' instagram account which is intended to advertise for the U.S market.

Keywords: Archetype, racism, gender, masculinity, Instagram

GİRİŞ

Karşılıklı iletişimin önemli olduğu elektronik iletim sürecinde çeşitli online platformlarda insanların fikirlerini, görüşlerini, deneyimlerini, görüşlerini, perspektifini çeşitli mesaj ya da görüntüler ile

paylaşmalarına sosyal medya denmektedir (Eraslan, 2018, s. 12). Dünyada tüm toplulukların birbirleriyle iletişim halinde olmaları kolaylaşarak paylaşımlar saniyeler içerisinde olmaya başlamıştır.

Alıcı olarak isimlendirebileceğimiz tüketici için etkileme gücünün farkında olan marka sahipleri pazarlama stratejilerinde dijital pazarlamanın önemini algılayarak dijital medyada içerik üretimi konusunda ciddi çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Dönüştürülen içerik markanın tüketiciye göstermek istediği yüzü ya da kimliğini göstermesi gerektiğinden hedef kitleye gösterilmek istenen markanın karakterine ve vermek istediği iletiye uygun içerikler oluşturulmaktadır.

> *"Kişilik insana özgü bir kavram olarak ele alındığında, mizaç, karakter, zeka ve benlik gibi birçok kavramı içinde barındıran, oluşması belirli bir süreç gerektiren, dinamik bir yapıyı işaret etmektedir. Bu anlamda kişilik kavramı literatürde multidisipliner olup çeşitli tanımlamalara sahiptir. Kişiliğin anlaşılması, marka kişiliğinin anlaşılması için de önemli bir koşuldur" (Sarı ve Yılmaz, 2019)*

Kadınlık ve erkeklik kavramlarının yaşanılan toplum içerisinde kültür kodları ve toplumsal sosyal yapı ile oluşan cinsiyet rolleri arasındaki farklılıkların oluşması toplumsal cinsiyet olarak adlandırılmaktadır. "Toplum kadını ve erkeği tarihsel süreçte bazı alanlara ait kılmakta; yaşanılan toplumsal yapı ve dönem, kadının ve erkeğin sosyal işlevlerini belirlemektedir" (Çatalcalı,2016).

Arketipleri geliştiren Psikanalist Carl Gustav Jung'un ardından Mark ve Pearson, arketipsel marka kişiliğini ortaya çıkarmışlardır. Markalar karakterlerini oluşturmak istedikleri kimliklerini göstermek hatta alıcıyı ikna etmek ve dikkat çekmek için bu arketipleri kendilerine uygun biçimde kullanmaktadırlar. Bu çalışmada silah markası FN Firearms markasının Instagram hesabını 2018-2019 ve 2020 yılında kullandığı kadın, erkek, beyaz ve siyah insan öğesi kullanım istatistikleri ile belirlenen insan öğesi barındıran fotoğraf içeriklerinin göstergebilimsel analizleri yapılmıştır.

SOSYAL MEDYA VE PAZARLAMA STRATEJİLERİ

> *"Hızla gelişen toplumsal yaşamda ne amaçla olursa olsun sosyal medya bir ihtiyaç olma özelliği gösterir. Ekonomi, politika, eğitim, sağlık vb. temel alanlarda; eğlence, arkadaş bulma, boş zaman geçirme gibi soft alanlarda sosyal medya yaşamın vazgeçilmez bir aracı olarak ele alınmaktadır. Artık bilgi üretimi ve paylaşımı bir tuş uzaklığındadır" (Eraslan, 2018, s. 38).*

Sosyal medyanın yaygınlaşması ile marka sahipleri pazarlama stratejileri değişime uğramak zorunda kalmaya başlamıştır. Tüketicinin ilgisini çekebilmek ve tüketiciye markalarını tanıtabilmek odaklandıkları mecraları ve şekilleri değiştirmeleri gerektiğini farketmişlerdir. Buna bağlı olarak da pazarlama stratejileri değişmiştir. Kontrolün tamamen tüketicilerde olduğu, içeriğin tüketicilerce oluşturulduğu ve dağıtıldığı, ilk olarak tüketicilerin görüşünü dikkate almayı gerektiren, tüketicinin hızlı tüketim için odaklanamayan algısını ve dikkatini çekmeye odaklı olarak sosyal medya araçlarının kullanıldığı pazarlama anlayışına sosyal medya pazarlaması denilmektedir (Acar, 2018, s. 26).

Pazarlamada kullanılan sosyal medya etkileşimin önemli olduğu ve sosyalliğin ön planda olduğu bir alan olarak var olma çabası göstermektedir. Algoritmalarını da sürekli değiştirerek bilinen ve kalıplaşmış bir alan olmaktan çok verici ve alıcıyı tek tipleşmekten uzaklaştırmakta ve sürekli olarak kendini yeniden üretmektedir. Markalar basılı reklamlar yerine içerik üretimine geçiş yaparak sosyal medya içinde yerini almıştır. İçerik pazarlama potansiyel müşterinin dikkatini çekmek odak noktasına girmek ve markaya bağlılığını sağlamak amacıyla yapılan pazarlama tekniğidir. İçerik, markaların kişiliklerini yansıttığını düşündüğü video, fotoğraf vb. gibi işitsel ve görsel üretimlerin hepsine denilmektedir.

> Tokatlı'nın çalışmasında (aktaran Ateş ve Karaduman, 2019), *"Anlatılmak istenen şeyin yazılı ya da sözlü olarak, öz, düşünce, duygu ve imajın hepsine içerik denilmektedir. Dijital ve sosyal medya sayesinde bir kavram haline gelmektedir. İlk olarak yaklaşık yirmi yıl önce Bill Gates "içerik kraldır" diyerek ne kadar da önemli bir kavram olduğu belirtmektedir. İçerik aslında internet ortamında oluşturulan, şirketlerin kimliği olarak görülmektedir"* olarak belirtmektedir.

TOPLUMSAL CİNSİYET, ERKEKLİK VE IRKÇILIK

Kültür, insan kitlelerinin entelektüel, ahlaki, sosyolojik ve tarihsel varlıklarının bütünüdür. Toplum kültürünü ön plana alan, kültürel özellikler incelenerek geniş kitlelerin tüketici davranışlarını öğrenen markalar bu

kültürel kodları kullanarak aksiyonlarını tüketiciyle buluşturmaktadırlar. Kültür bu bağlamda toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında değişen ahlaki yapı ile kendini toplum içerisinde belirgin şekilde göstermektedir.

> *"Rol kavramlarının toplumsal cinsiyet uyarlamalarının çoğu farklı tipte oluyor. Bu uyarlamaların ana fikri ise erkek veya kadın olmanın anlamı, kişinin cinsiyetiyle belirlenen genel bir rolün canlandırılmasıdır, yani "cinsiyet rolü". Buna bağlı olarak, belirli bir bağlamda her zaman iki cinsiyet rolü mevcuttur: "Erkek rolü" ve "kadın rolü". Daha az yaygın olmakla birlikte "erkeğin rolü" ve "kadının rolü" ya da "eril rol" ve "dişil rol" de aynı anlamda kullanılmaktadır"* (Connell, 1998, s.78).

Toplumsal yapı içerisinde tanımlanan cinsiyet farklılıkları ile toplumsal roller arasındaki farklar her alanı etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet bağlamında toplumsal yazılı olmayan kurallardan karşımıza çıkan her mesaj altında cinsiyet ayrımını ve farklılıkları görebilmekteyiz. Bu bağlamda içerik üreticileri sosyal medya içerisinde bu farklılıkları bilinçli/bilinçsiz kullanmaktadırlar.

Ataerkil toplumun da bir işleyiş şeklinden ortaya çıkacak kaçınılmaz sonuç olarak hegemonik erkeklik kavramı ile toplumda erkeğin egemen olmasını işaret etmektedir (Connell, 1998, s. 245). Bir kadın hegemonyasından bahsedilemeyeceği gibi ataerkil toplumun sonucu olan erkeklik kavramının hegemonyasında toplumsal cinsiyet rollerinin toplum içerisindeki dengesiz oluşumunu göstermektedir.

Toplumsal dünya, bedeni cinsiyetlendirilmiş bir gerçeklik ve cinsiyetlendirici görüş ve bölünme esaslarının taşıyıcısı olarak inşa eder. Bedenin biyolojik gerçekliği kısacası cinsler arası biyolojik farklılıklar eril ve dişil bedenler ki en çok cinsel organlar arasındaki anatomik farklılıklar doğal işbölümünün gerekçesi olarak görünmektedir. Toplumsal bakış açısının altında yatan düşüncenin temelini anatomik farklılığın inşaası sonucu olarak söylenebilmektedir.

Erkeklik kelime kökeni olarak da er, erdem ve şeref noktasından gelirken, fiziksel erillikten ayrılmaz şekildedir. Özellikle de erkekten beklenen toplum içerisinde çeşitli cinsel kudret gösterileri aracılığıyla penis daima mecazı olarak var olmasına rağmen nadiren ismiyle anılır ve bereketin kollektif fantazmalarının tamamını kendinde toplamaktadır (Bourdieu, 2014, s.24).

Ünlü psikolog Sigmund Freud'a göre erkek cinsel organı penisin fallusu çağrıştırması üzerine boyu çapından uzun olan tüm nesneler fallik objedir. Bu bağlamda uzak mekikleri, gökdelenler, şemsiye ve silah bu objelere örnek olarak verilebilmektedir.

> *"Modern anlamda ırk kavramı bir insan grubunu tanımlamak belirlemek için ilk defa Fransada kullanılmıştır. Hekim ve araştırmacı François Bernier soy tür kavramının anlamdaşı olarak ve kavrama hiçbir değer yargısı yüklemeden analitik sınıflandırma için ırk ifadesini kullanıyor. Ancak 17. yüzyılda Carolus Linnaeus insanı cinslere ayırıyor ve homo bölünmesini gece insanı (orangutan) ve gündüz insanı (homo sapiens) olarak ikiye ayırıyor"* (Özbek, 2012, s.23).

Nicholas Hudson şöyle belirtir; "Irkçılık farklı zamanlarda "ötekinin farklı biçimlerde ele alınmasına bağlı olarak ortaya çıkan aslında tarihsel bir fenomendir ve dolayısıyla kültürel bir tarihe sahiptir. Zamanla kalıtımsal özelliklerden sıyrılan ırkçılık kavramını, artık kültürel dışlama, etnikmerkezcilik, anti-semitizm ve hatta göçmen karşıtlığı gibi sosyal dışlamacı tavır ve davranışlardan ayırmak zorlaşmaktadır" (Yılmaz, 2008, s. 13).

Irkçılık modern bir ürün olmakla birlikte modernlik ırkçılığı olanaklı kılar. Ayrıca ırkçılık için bir talep de yaratır; başarının yalnızca insansal değerlerle ölçülebileceğini ilan etmiş bir çağ, sınırları aşmanın etkisinden de daha kolay olduğu yeni koşullara, sınıf çizmenin ve sınırları korumanın kefaretini ödeyecek bir yakıştırma teorisine gerek duyar. Kısacası ırkçılık, modernleşmemiş, yahut azından öncelikle modern olmayan savaşımlarda kullanılan, tümüyle modern bir silahtır.

ARKETİP KAVRAMI

"Analitik psikolojinin kurucusu Carl Gustav Jung, "kişisel bilinçdışı" kavramından bağımsız olarak "kolektif bilinçaltı" kavramını ortaya çıkarmıştr. Jung'un kuramına göre kolektif bilinçaltı, insanlığın varolduğu andan itibaren nesilden nesile aktarılarak gelen temel tasarımları, yani arketipleri barındırmaktadır" (Tecimer, 2005, s. 94).

"Arketip, kültürel geçmişi de gözeterek toplumların içerisinde aynı veya benzer mistik fikirleri defalarca tekrar etmek için bir çeşit hazırlıktır. Bu yüzden, sanki bilinçdışı üzerine tab edilen şey, fiziksel süreç tarafından meydana getirilen öznel soyut fikirlerdi. Bu durumda arketipler, öznel tepkilerin neden olduğu yinelenen izlerdir" (Jung, 2006, s. 147).

Jung'un kolektif bilinçaltı altında tanımladığı birçok arketip bulunmaktadır. Bu arketipler tüm toplumlarda ayrı ayrı mitlerde farklı hikayeler içinde olsa da aynı yolu izledikleri görülmektedir. Bunlardan dördü diğerlerinden daha ön plana çıkmaktadır. Jung'un ayrı bir kişilik sistemi olarak gördüğü bu temel arketipler persona, anima ve animus, gölge ve ben'dir (Schultz&Schultz, 2007, s. 651). Jung arketiplerinden mitolojide de sıklıkla rastlanan aşık, bilge, tanrıça ve kahraman gibi arketipler görülmektedir.

> *"Kahraman arketipi, düşünce öncesi çağlardan beri var olan bir arketiptir. Kahramanların yaratılışı Kahraman miti en bilinen ve yeryüzünde en yaygın olan mittir. Onu Yunanlar ve Romalıların klasik mitolojilerinde, ortaçağda, Uzakdoğu'da ve bugünkü ilkel halklarda buluyoruz. Onda belirgin bir dramatik çizgi, göze çok çarpmasa da derinlere giden psikolojik bir anlam bulunmaktadır"* (Jung, 2009, s. 109).

Kahraman arketipi markaların kullanımlarında takımruhunu simgelemektedir. Kahraman kazanan takımın ruhudur. Herkesin başından geçen herhangi bir sorunu çözen pes etmeyen mücadeleci kişidir. Bu yüzden marka kişiliklerinde kahraman arketipi kullanıldığında yeni bir sorunla değil günlük hayatta karşılaşılan sorunların çözümlerinin sunulduğu belirtilir. Cesur olan kahraman arketipi çözüm ve yenilik getirirken idollerin kullanımıyla da markaların kahraman lider olduğu imajı verilmektedir.

Bilge kişinin, kurtarıcının arketip imgesi, kültürün doğmasından beri insanın bilinçsizliğinde gizli, gömülmüş ve uyur durumda bulunmaktadır; zaman yolundan çıktığında ve bir insan toplumu korkunç bir yanlışlık tehlikesi karşısında bulunduğunda uyanmaktadır. İnsanlar yollarından şaştı mı, bir kılavuz, öğretmen, hatta bir doktor gereksinmesi duyarlar (Jung, 2006, s. 342).

Masum, etrafındaki saf iyiliği görür ve saf mutluluğu arayan bir arketiptir. Etrafındaki insanları memnun etmek ister ve dünyadaki iyiliğe odaklanır. Alçakgönüllü, dürüst ve çocuksudur. Masallarda daha çok rastlanır. Yumuşak renklerle kompozisyonlar içerisinde bu arketipe vurgu yapılır

Aşık, ruhun içerisindeki değişimleri gözler ve aldığı duyusal izlenimlere karşılık verir. Aşık arketipi sadece bir insana duyulan aşk değil herhangi bir nesneye de karşı olabilecek ilahi duyular bütünüdür. Romantik kişiliği tanımlamaktadır.

Kaşif arketipi, cesur maceracı gezgin olmayı göstermektedir. Kesin olmayan bir yolu vardır ve daima yeni diyarlar yeni insanlar keşfetmek istemektedir. Markalarında bu arketipi kullananlar yeniliğe açık olduklarını ve özgür ruhların onları keşfetmesini ön planda tutmaktadırlar.

Hükümdar arketipi güvenilirliklerini göstermek isterken lider olduğunu söyleyen markalar tarafından kullanılır. Mutlak gücü temsil etmek isterler.

Soytarı, neşeli ve pozitif bir algı yaratmaya çalışırken genç ve dinamik olduğunu vurgulamaktadır. Kurultay'ın çalışmasında bu arketipin kullanıldığı mesajlar; sıradan, sıkıcı ve hatta usandırıcı olarak görülen bir şeyin de eğlenceli olabileceğini, olumsuz varsayımların olumluya çevrilebileceğini vadetmesidir olarak belirtilmektedir (Aktaran Eren ve Dal, 2019).

Asi arketipi ise kurallara karşı çıkarak kendini göstermektedir. Düzen yıkıcıdır. Ama farklı ve düzene karşı olduğu için azınlığa hitap etmektedir. Bu yüzden marka bağlılığının daha çok olduğu söylenebilmektedir.

Bakıcı arketipi anne arketipi olarak da bilinmektedir. Koruyan, bakım veren kişi imajı vermektedir. Sağlık sektörünün, çocuk anne ürünlerinin en çok kullanıldığı marka arketiplerindendir. Tüketicisini korumakla birlikte bağış vb. gibi sosyal sorumluluk projelerinde isimleri geçmektedir.

Sıradan adam arketipi, toplumun içinden biri olduğu izlenimi vermektedir. Kurallara karşı gelmez ve düzene uymaktan memnundur. Bu arketipi kullanan markalar hedef kitlenin bulunduğu kültüre dair öğeleri içeriklerinde kullanmaktadırlar.

"Yaratıcı arketipi, orijinal olmayı arzuladığı için farklı olanı yaratır. Tamamen yeni bir şey yapmak için dönüştürür. Kurultay çalışmasında arketipin temel alındığı kişilik geleneklere ve toplum kurallarına uymayan bir tavırda olan sanatçı, yenilikçi, müzisyen, yazar veya hayalperest olarak nitelendirilebilir olarak tanımlamaktadır" (Aktaran Eren ve Dal, 2019).

> "*Genel olarak hayat hakkında karamsar olsalar dahi yaratıcı sürece ve hayal gücünün kuvvetine inanırlar. Yaratıcı arketip eski yapıları bozarak yenilerini inşa etme sürecinden keyif alır. Yaratıcı arketipinin aktif olduğu tüketicilere yönelik iletişim mesajları hazırlamak ve bu arketipi içselleştirmek isteyen markalar tüm iletişim mesajlarında yaratıcılığa vurgu yaparak ve tüketicinin yaratıcığını destekleyen ve çoğaltan ürünlerden söz ederek bu tüketicilere başarılı şekilde ulaşabilirler"* (Kurultay, 2017).

METODOLOJİ

Göstergebilim, 19. yüzyılın sonlarında C. Sanders Pierce ile başlayıp Ferdinand de Saussure ile devam eden dilsel göstergelerden yola çıkarak yıllar içinde her türlü metne uyarlanmış olan, içerisinde felsefe, sosyoloji gibi temel disiplinleri barındıran bir çözümleme sistemidir.

> *"Göstergebilim bir söylemin bir anlatının bir tablonun bir hareketin bir reklamın bir yemepin bir çizgi filmin vb. iç bağdaşıklığını ortaya koymaya çalışır. Göstergebilimin temel amacı anlam taşıyan her türlügöstergeyi incelemektir. Mümkün olabilen bütün gösterenleri göz önünde bulundurarak gösteren ve gösterilen ilişkisini aynı zamanda göstergenin kullanıcılarıyla olan ilişkisini de incelemektir"* (Sığırcı, 2017, s. 11)

Günümüzde iletişim çalışmalarında en çok kullanılan yöntemlerden birisidir. Reklam, sinema, web sayfası ve gazete metin olarak karşımıza çıkarak gösteren (işitim imgesi) ve gösterilenlerden (kavram) oluşan göstergelerdir. Gösteren, metinde yer alan her türlü yazı, işitsel ve görsel malzemelere ön planda tutarken; gösterilen, metnin derin anlamıdır. Metnin kendisi ise göstergedir.

Amerikalı Dilbilimci Charles Sanders Peirce ise göstergesel süreci, göstergenin kendisi, gösterilen nesne ve yorumlayan olmak üzere üç temel öğe üzerinden değerlendirmiştir. Göstergenin üç görünümü olduğunu ikon (benzeyiş), belirti (nedensel bağlantı) ve simge (uzlaşımlar) belirtmiştir. Saussure ve Peirce çalışmaları ile göstergebilimin bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Roland Barthes da 20. yüzyılın ikinci yarısında göstergebilimin gelişmesinde büyük katkılar sağlamıştır. Barthes, düzenlediği seminerler ve yayınlandığı kitaplar ile göstergebilimin daha sade ve yalın bir şekilde yorumlanmasının önünü açmış, göstergebilimin özellikle sosyal bilimlerde bir araştırma yöntemi olarak kullanılmasını sağlamıştır. Barthes "Çağdaş Söylenler"de düz anlam ve yan anlam olarak ele alır. Düz anlam göstergenin dışsal gerçeklikteki gönderisiyle ilişkisidir. Yan anlam ise anlamlandırmanın ikinci düzeyi olarak göstergenin etkileşime girdiğinde ortaya çıkardığı etkileşim olarak söylenebilir.

Barthes ideolojiyi gösterenin belli gösterilenlerde sabitlenmesi sorunu olarak ele alırken düzanlam ve yananlam ayrımını kullanır. Düzanlamı tanımlama biçimi, işlemselleştirme çabası içinde anlaşılır olur. Sinema filmlerini göstergebilimsel olarak çözümlerken film sahneleri düz anlam iken onları çözümlerken kullandığımız yöntemle çıkardığımız anlamlar yan anlam olarak tanımlanabilmektedir.

"Sosyal medyada markaların içerik üretimlerinde kullanılan insan öğeleri de eş zamanda alınan insana hitap ederek, birçok sembolü kullanarak, efsanelerden ve mitlerden oluşarak insanlığın art zamanlı boyutunu ele almaktadır" (Sığırcı, 2017, s. 121). Bu bağlamda da üretilen içerikler toplumsal cinsiyet bağlamında ele alındığında öğelerin özenle seçildiği söylenebilmektedir. İçerik üretimleri reklam yerine geçmese bile tüketici üzerinde algı yaratması bakımından günümüzde oldukça etkili olmaktadır.

> *"Gerçekte reklamsal görüntü, diğer bütün görüntüler gibi yananlam ve düzanlam olmak üzere iki düzeyde gerçekleşir. Bu iki düzeyin görevleri birbirinden farklıdır, ama aynı ereğe doğru yöneldikleri için birbirlerini tamamlarlar. Bundan dolayı, rekalmsal gönderge iki kısımda çözümlenebilir. Birincisi, ki bu reklamın bilgilendiricigörünümünü ilgilendirir, bilinçli olarak kaydedilmiştir ve mantıklı bir karar vermenin sonucunda oluşabilir. İkincisi, etkileyici görünümünü temsil eder ve gizli sembollerden ve tasarımlardan oluşur"* (Sığırcı, 2017, s. 124).

BULGULAR

2018, 2019, 2020 ve 2021 yılları arasındaki FN Firearms Amerika Instagram hesabının kullandığı insan öğelerinin 4 kategoriye ayrılarak grafikler oluşturulmuştur. Afroamerikan-Beyaz ayrımını kadın ve erkek olarak da ayırmanın yanı sıra kullanılan fotoğraf kompozisyonlarında silahın konumlanırılma şekli için de kategorilere (Atış yaparken – Silah ile yan yana) ayrılmıştır.

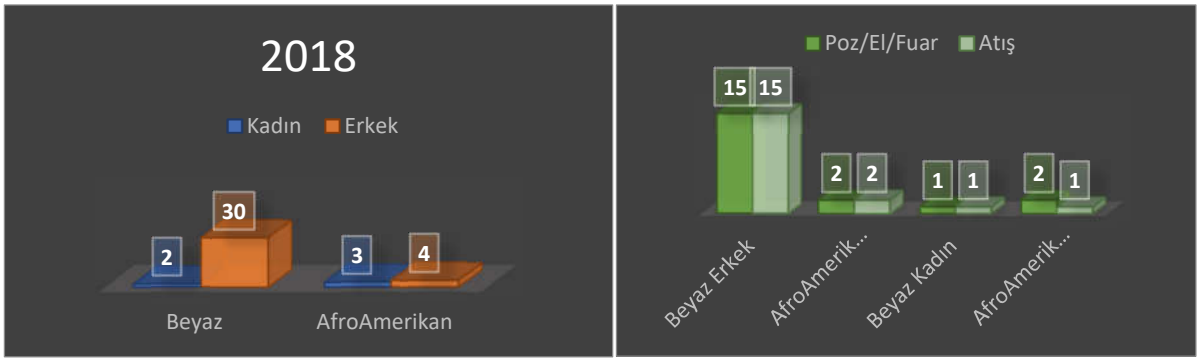

2018 yılında 30 beyaz erkek, 4 afroamerikan erkek, 4 beyaz kadın ve 3 afroamerikan kadın öğe kullanılmıştır. Kadın öğelerin bir tanesi erkek ile aynı karede verilmiştir. Özel içerik üretilmemiştir. Erkeklerin atış ve poz dengesi bulunmaktadır.

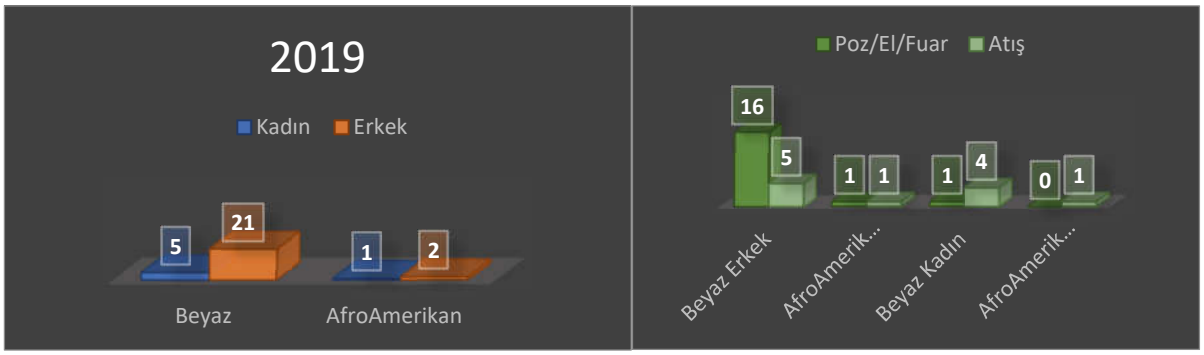

2019 yılında 21 beyaz erkek, 2 afroamerikan erkek, 5 beyaz kadın ve 1afroamerikan kadın görülmektedir. Atış sayıları az iken genelde silah ile yan yana kompozisyonlar oluşturulmuş.

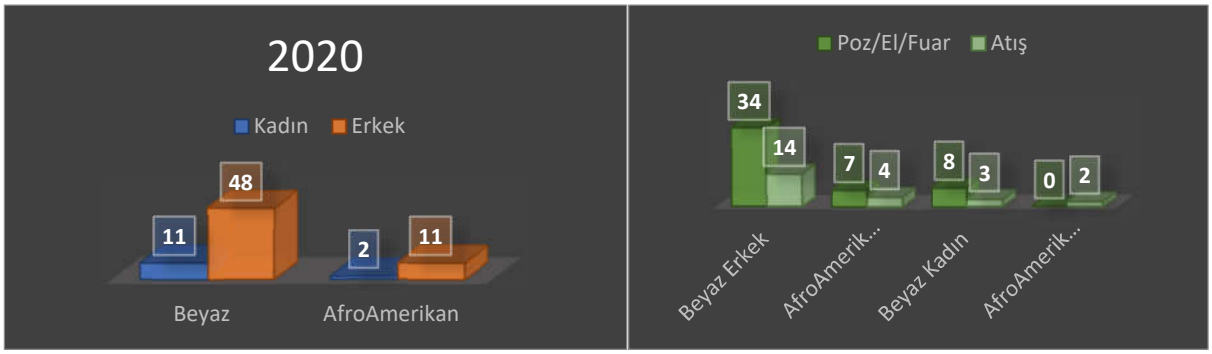

2020 yılında 48 beyaz erkek, 11 afroamerikan erkek, 11 beyaz kadın ve 2 afroamerikan kadın görseli kullanılmıştır. Afroamerikan kullanımının arttığını görüyoruz.

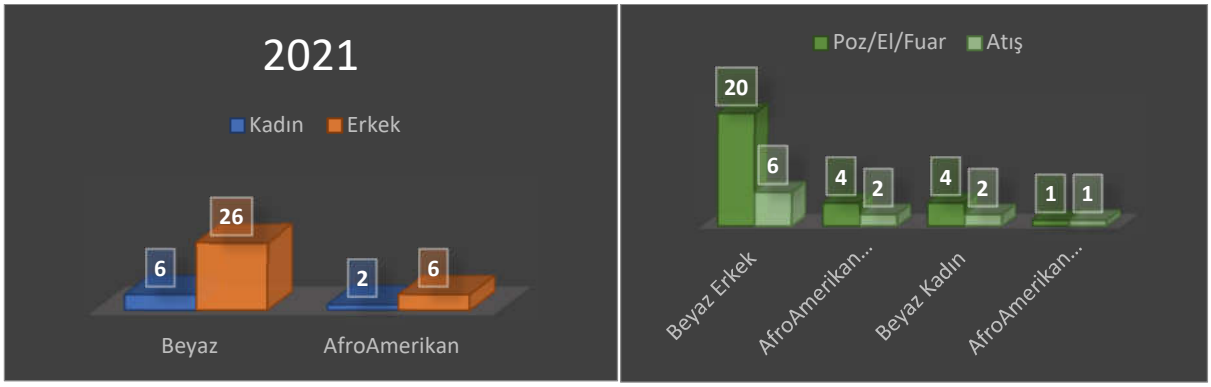

2021 yılında 26 beyaz erkek, 6 afroamerikan erkek, 6 beyaz kadın 2 afroamerikan kadın görseli kullanılmıştır. Atış sayıları beyaz erkeklerde düşüşe gidildiği görülüyor. 2020 yılındaki afroamerikan insan kullanımı George Floyd'un ölümü ardından arttığı görülmektedir.

Şekil 1 / 17.08.2018

Fotoğrafın düz anlamı kırsal alanda asker kıyafetleri giymiş beyaz atletik yapılı bir adamı göstermektedir. Yan profilden fotoğrafı çekilmiş. Üzerinde iki adet silah var. Kulağında atış kulaklığı görüyoruz. Gözünde

gözlük ve yüzünün yanında nötr bir ifade var. Gösteren adam ve fiziksel ortamdır. Düz anlam fotoğrafa bakan herkes tarafından ilk olarak görünen her şeydir.

Yan anlam olarak ise fiziksel ortamın görünen kısmı temizlenmiş çim alanından burasının insanlar tarafından şekillendirildiğini görüyoruz. Doğal bir alan değil. Adamın kulağındaki atış kulaklığından ise atış alıştırması yaptığı görülmektedir.

Kullanılan insan öğesinin savaşçı arketipini karşıladığı açıkça görülmektedir. Vücudunun duruşu silah tutuş şekli bu konuda profesyonel olduğu görülmektedir. Kendinden emin ve ileri bakarak savaşçı arketipinde olan güç özelliğini fotoğrafta hissettirmektedir.

Şekil 2 / 25.10.2019

Fotoğrafın düz anlamı büyük bir yemek masasının başında saçları sıkı şekilde at kuyruğuyla toplanmış elinde şarap bardağı tutan hafif makyajlı bir kadın bulunmaktadır. Masa üzerinde tabakların içinde silah ve şarjörler sergilenmektedir. İki büyük uzun mum yanmaktadır. İki tane de küçük mum yanmaktadır. Fiziksel ortamın ışığı ortamı doldurmaktadır. Kadının oturmuş olduğu koltuğun üzerinde hayvan kürkünü andıran bir örtü bulunmaktadır. Nizami şekilde dizilen silahların ortasında balkabağı bulunmaktadır.

Yan anlam olarak kadın hayvan postunda ve masanın başında oturması ile güçlü bir konumda vermektedir. Saçlarını toplayış şekli ile dik ve kendinden emin yüzünün tamamını görebilmekteyiz. Kadının kendine olan güveninin göstergesidir. Elindeki şarap bardağı ile keyif algısını göstermektedir. Ateşli silahlar ve alkolün bir arada olması kadın figürü ile birleştirmektedirler.

Fotoğraf paylaşımının yapıldığı tarihten bir şükran günü yemeği olduğunu anlayabiliyoruz. Yemek yerine silah ve silah gereksinimlerini koymaları fotoğrafta verilen yemek kadar insani bir ihtiyaçtır silah algısıdır. Yanan mumlar ateş ile gücü simgelemektedir. Kadının kafası hafif yana açı yaparak yüzünde tebessüm vardır. Bu mimik ile misafirlerini hoş karşıladıkları izlenimi uyandırmaktadır. Sofrada misafir olmayışı görsele bakan herkesin birer misafir olduğunu göstermektedir.

Arketip olarak kral/kraliçe arketipinin kullanıldığını görüyoruz. Sofra başında oturması vücut dili ve kullanılan imgeler ile bu arketip desteklenmektedir.

Şekil 3 / 28.11.2019

Fotoğrafın düz anlamı harabe olarak görünen moloz yığınlarının önünde Amerikan Bayrağı armalı askeri kıyafet giyen sakallı güneş gözlüklü kaslı fit görünümlü bir erkektir. Silahı omzuna doğru profesyonel anlamda ve hazır tutmaktadır. İfadesi donuktur. Saç ve tıraş şekli düzgündür. Güneş gözlüğü takmıştır. Hava gündüz ama kapalıdır.

Yan anlam olarak ise fiziksel ortamdaki harabe savaş ya da çatışma sonrası bir görünüm vermektedir. Burada bir çatışma çıkmış ve bitmiştir. Karakter güneş gözlüğü ile rahat bir görünüm sergilemekte ve zafer hatırası çektirir gibi görünmektedir.

Kullanılan insan öğesi savaşçı arketipi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 4 / 04.07.2020

Düz anlam olarak fotoğraf iki kişiyi gösterir. Biri beyaz gözünde gözlük ağzında puro elinde havaya kaldırdığı büyük bir tüfek üzerinde ise silah aletleri ile ayağında terlik görülmektedir.

Diğer karakter de siyahi gözünde gözlük ağzında puro elinde çapraz tuttuğu tüfeği bulunmaktadır. Bacağından birinin mekanik olduğunu görmekteyiz.

Fiziksel mekân olarak arka tarafta kurak bir alan olduğunu dağların bulunduğunu görüyoruz. Kırmızı bir duman görünmektedir.

Yan anlam olarak kırmızı duman kan ve karmaşanın geride kaldığını ön plana çıkan karakterlerin bunun sebebi ya da sonucu olduğunu ama kanın bir zafer olduğunu görüyoruz. Burada önemli olan Amerikanın yıldönümünde 4 Temmuz kutlamalarını kutlamak için paylaşım yapıldığını anlıyoruz. Bu bağlamda hem beyaz hem siyahi kullanarak kardeşlik birlik olmak mesajı verildiği anlaşılıyor. Beyaz karakterin daha normal siyahi karakterin ise hem kilolu hem de fiziksel engeli olarak göstermektedirler. Puro ve silah erkeklik algısında fallik objeler olarak verilmekte ve burada da güç, kahramanlık simgelerini pekiştirmek için yardımcı olmaktadır.

Kaşif ve asi arketiplerinin kullanıldığını görüyoruz kahraman arketipinin yanı sıra bu görseldeki karakterlerde. Savaş sırasında terlik giyen bir asker ile üzerinde şortlu günlük kıyafet ve spor ayakkabı ile keşfe çıkan bir kaşif verilmektedir.

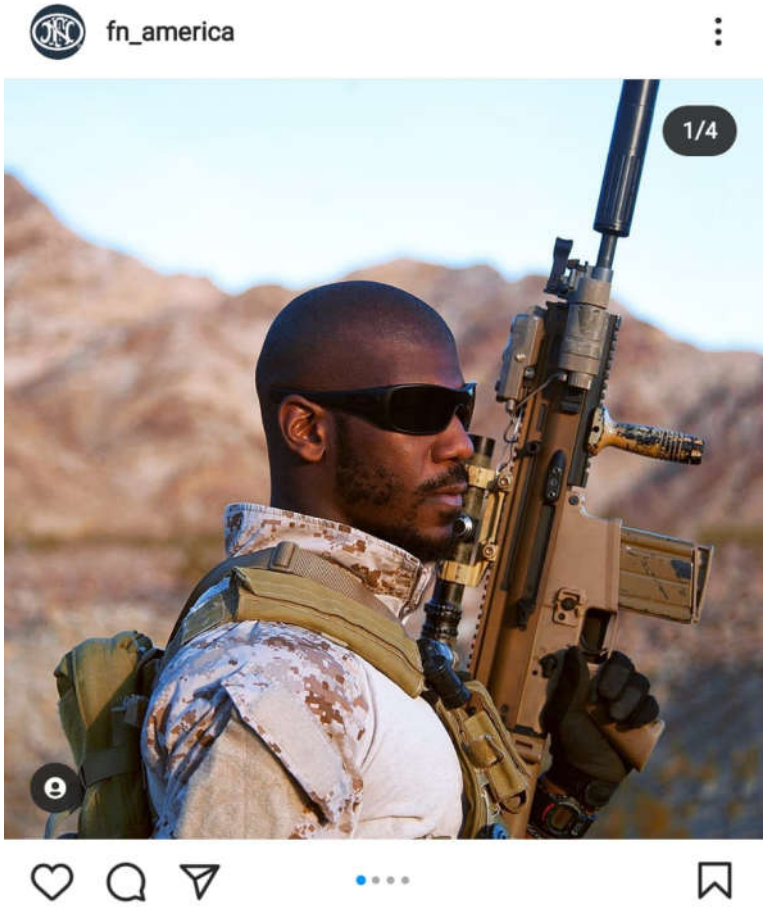

Şekil 5 / 12.11.2020

Düz anlam asker kıyafetiyle yan profilden temiz tıraşlı siyahi fit bir erkek elinde tüfek ile poz vermektedir. Fiziksel ortam dağlık arazidir. Kullandığı gözlük sportif bir gözlük olmakla birlikte ifadesi serttir.

Yan anlam ise savaşa hazır bir erkek elinde tüfek ile hazır beklemektedir. Saati ve gözlüğü işinde profesyonel olduğu ifadesi ile de gösterilmektedir. Dağlık arazide silahını bir uzvu gibi taşımaktadır.

Arketip olarak savaşçı arketipi kullanılmıştır.

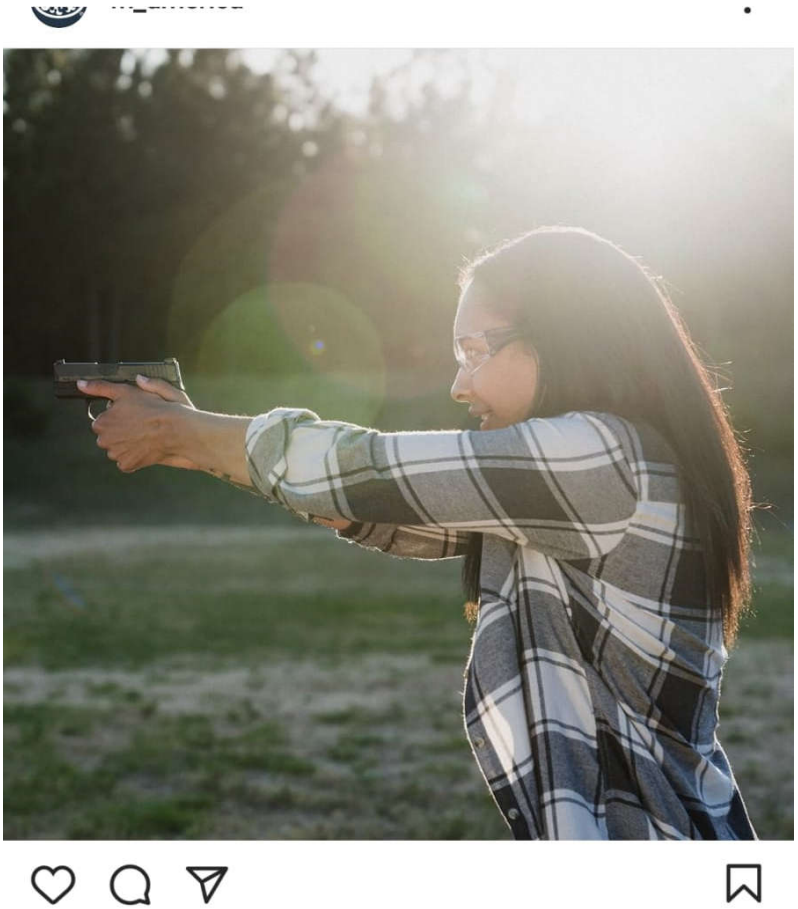

Şekil 6 / 25.03.2020

Düz anlam gülümseyen siyahi bir kadın plastik gözlükleriyle silah ile atış yapmaktadır. Ormanlık bir alanda olmakla birlikte güneşli bir gündür.

Yan anlam ise gözündeki gözlükten bunun bir alıştırma atışı olduğunu anlıyoruz. Gülümseyerek silah tutan bir kadının bir nesneye ateş ettiğini tahmin ediyoruz. Güneşin geliş açısıyla fotoğrafta yaratılan efekt ile atış yapan kadınların mutlu olduğunu gözlemliyoruz. Üzerindeki kıyafetin günlük bir kıyafet olması rahat olduğunu çıkarıyoruz.

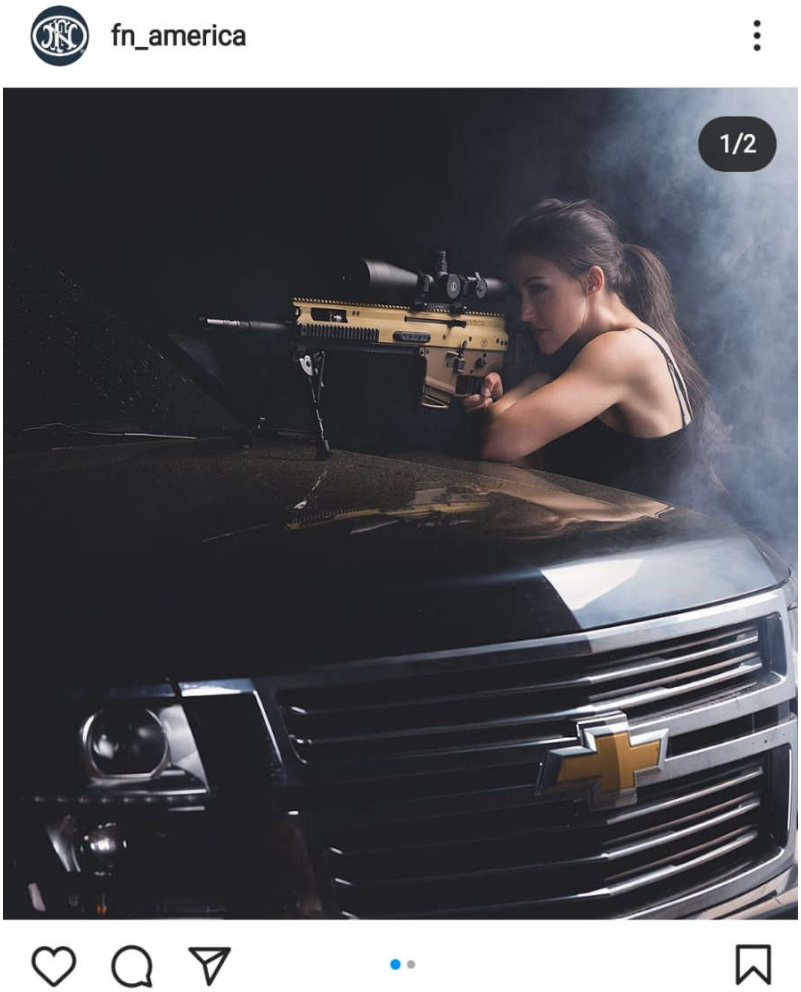

Şekil 7 / 13.05.2020

Düz anlam fit görünümlü saçları toplu atlet giyen bir kadın yan profilden üst segment bir arabaya dayalı şekilde tüfeğin dürbün kısmından bakmaktadır.

Fiziksel ortam karanlık ve kadının arkasından beyaz bir duman çıkmaktadır.

Yan anlam ise kadının güçlü bir arabanın üzerinden suikast düzenler gibi güzel bir kadının ateş etmeye hazır durduğunu gözlemliyoruz. Arkadan gelen duman kadının gizemli oluşunu anlatmaktadır. Gizem ve kadını bir arada vermektedirler. Yüz ifadesinden memnun olmadığı kızgın sinirli olduğu anlaşılmaktadır.

Arketip olarak asi kullanılmıştır. Alışılmışın dışında karanlık bir ortamda marjinal bir duruş sergilemektedir.

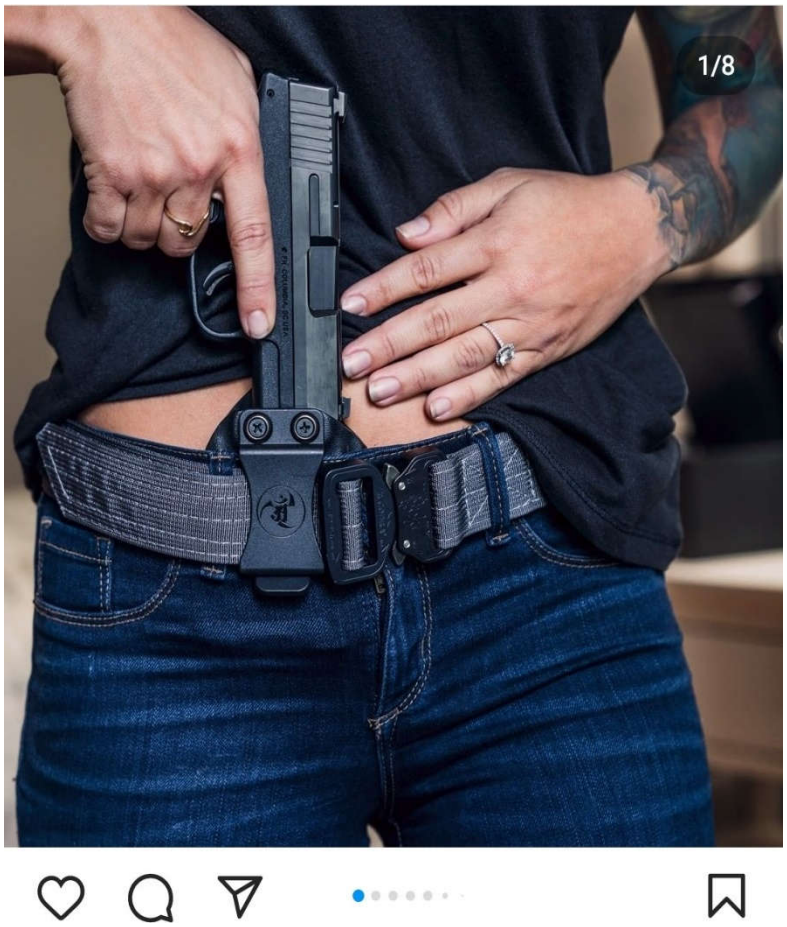

Şekil 8 / 16.09.2021

Düz anlam kot pantolon ve siyah tişört giymiş beyaz bir kadın pantalonun içine silahı koyuyor. Sağ ve sol elindeki yüzük var. Fiziksel ortam aydınlık.

Yan anlam ise sağ elindeki tek taş yüzükten evli olduğunu anlıyoruz. Silahı vücudunun silah konulmayacak bir yerine silahın ateş eden namlu kısmını koyarak kadının cinselliği ön plana çıkarılıyor.

Alışılmışın dışında bir şekilde silahın konumlandırılması ile asi arketipi kullanılmıştır.

SONUÇ

Medyanın toplumu etkileme gücünün günümüzde geldiği nokta yadsınamayacak şekilde fazladır. Medyanın dönüşerek teknoloji ile senkronize olması yeni medyayı doğurmuştur. Yaşadığımız yüzyılın gerektirdiği teknolojik gelişmeler sosyal medyanın cebimize girmesini sağlamıştır. Sosyal medya mecraları gelişerek her geçen gün hem kendi içerisinde değişmektedir. Tek tipleşme olmadan yeni uygulamalar geliştirilmektedir. Instagram günümüzde en çok kullanılan sosyal medya mecralarından biri olmakla birlikte artık kurumlar-markalar kendi reklamlarını sayfalarından yapabilmektedir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin belirgin şekilde her alanda yaşıyorken medya alanında da her üründe yansımasıyla karşılaşılmaktadır. Her ürünü biyolojik cinsiyete bağlı olarak kategorileştirerek veren markalar ile bunu görebilmekteyiz. Neredeyse insanlığın toplumsallaşmaya başlamasından itibaren süregelen ırkçılık kavramı ise toplumsal cinsiyet ile modern toplumun içerisinde varlığını sürdürmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri içerisinde erkeğe atfedilen belli roller bulunmaktadır. Ataerkil toplum içerisinde erkeğin hegemonyası çok belirgindir. Güç simgesi olan her gösterge erilliğin simgesi olarak düşünülmekte ve erkekliğe atfedilmektedir. Silah nesnesi de güç, şiddet, ateş gibi güç imgesini çağrıştırması bakımından eril ve Freudyen bir bakış açısıyla fallik bir objedir. Bu bağlamda FN Firearms silah firmasının Amerika

pazarı için kullandığı Instagram sayfasındaki 2018, 2019, 2020 ve 2021 yılları içerisinde yapılan paylaşımlar incelenmiştir.

Bulgular sonucunda kullanılan erkek imgelerinin her zaman kahraman ya da savaşçı olması görülmektedir. Kadın ise savaşçı olarak verilmesinin yanında her zaman bedeni toplumsal bakış açısıyla ideal ölçülerde ön plana çıkarılmıştır. Erkek kullanımları da ideal kaslı ve fit görünümlü olmasının yanı sıra bu ölçüleri genelde beyaz erkekleri içeriklerinde kullandıkları görülmektedir.

Kadınların bedenlerinin ön plana çıkması haricinde yemek masası başında toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında anneliğine vurgu yapılması da firmanın toplumsal bilinçaltına dayanarak içerik yönetimi yaptığı söylenebilmektedir.

Afroamerikan erkekler savaşçı ve kahraman olarak içeriklerde çoğunlukla bulunmamaktadır. Silah bir atıcılık hobisi olarak toplum içerisinde konumlandırılmış olsa da bu sonuçlar afroamerikanların elinde silahın atış yaparken günlük kıyafetler içerisinde kullanılmadığı gözlemlenmektedir.

George Floyd'un ölümü ardından toplumsal farkındalığın artmasıyla hesabın içerik üretimlerinde afroamerikan kullanımını artırdığı görülmektedir. Beyaz erkeklerin ise elinde atış yaparken değil silah ile yan yana konumlandırıldıkları gözlemlenmiştir. Toplumsal olayları başlatan, etkileyen değil toplumdan etkilenen ve şekillenen bir içerik üretimi olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, E. (2018). *Sosyal Medya Pazarlaması.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ateş, S., & Karaduman, İ. (2019). Markanın Sosyal Medyadaki Takipçi Sayısı ve İçerik Miktarının Marka Değerine Etkisi. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi , 3 (1)*, 163-179. doi:10.30692/sisad.516097

Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm.* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar.* İstanbul: Ayrıntı yayınları.

Çatalcalı, A. (2016). Tüketim, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın: 1963-1964 Yılları Hayat Dergisi Rekalmlarının Göstergebilimsel Analizi. D. Takımcı, & İ. Gürses içinde, *Medyada Toplumsal Cinsiyet Okumaları* (s. 5). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Eraslan, L. (2018). *Sosyal Medya ve Algı Yönetimi.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Eren, C., & Dal, N. E. (2019). Markaların Kişilik Arketiplerinin Algılanması: Otomobil Markaları Üzerine Bir Araştırma. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi , (43)*, 39-66.

Jung, C. G. (2006). *Analitik Psikoloji.* İstanbul: Payel.

Jung, C. G. (2009). *İnsan ve Sembolleri.* İstanbul: Okuyanus.

Kurultay, A. B. (2017). Arketipler: Markaların Yeni Anlam Yaratıcıları . *Global Media Journal TR Edition, 7(14)* , 352-377.

Özbek, S. (2012). *Irkçılık.* İstanbul: Notos Yayınları.

Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (2007). *Modern Psikoloji Tarihi.* İstanbul: Kaknüs.

Sığırcı, İ. (2017). *Göstergebilim Uygulamaları.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tecimer, Ö. (2005). *Sinema Modern Mitoloji.* İstanbul: Plan B.

Yılmaz, B., & Bektaş Sarı. (2019). Marka Kişiliği Oluşumunda ve Yansıtılmasında Reklamlarda Arketip Kullanımı: Türkiye'nin En Değerli İlk 10 Markasının Reklamlarına Yönelik Bir Analiz. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi , (32)*, 90-116. doi:10.31123/akil.620396

YUNAN TUHAF DALGASININ KÖKENLERİ: BABİS MAKRİDİS'İN PİTY FİLMİ ÖRNEĞİ

ORIGINS OF GREEK WEIRD WAVE: PITY MOVIE EXAMPLE OF BABIS MAKRIDIS

Öğr. Gör. Engin KILIÇATAN[1]

[1]Anadolu Üniversitesi, Eskişehir Meslek Yüksekokulu, Eskişehir, Türkiye

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5138-6319

ÖZET

Sinema yazarları ve eleştirmenlerce Yunan "Yeni" ya da "Tuhaf" Dalgası olarak adlandırılan, Yunan sinemasının 2010'lar itibarıyla dünya çapında yeniden yankı uyandırmasını sağlayan filmleri, akıma kimilerince yakıştırılan "tuhaf" sıfatını, içerdikleri konulardan ve bu konuları anlatırken kullanılan biçimsel öğelerden almaktadır. Bu filmler değerlendirilirken genel eğilim filmlerin yapılmaya başlandığı dönemin sosyo politik, kültürel ve ekonomik koşullarından hareket edilerek değerlendirilmesi yönündedir ki tabii olarak söz konusu eğilimin yadırganacak bir tarafı yoktur. 2009'da Yorgos Lanthimos'un *Kynodontas* (Köpek Dişi) ve 2011'de Athina Rachel Tsangari imzalı *Attenberg* filmleriyle başlayan, toplumsal ve iktisadi olarak tükeniş sürecinde olan bir ülkenin akli melekelerini yitireyazan kitlelerini "tuhaf" şekilde anlattığından söz edilen akım, bu filmlerin ardından çekilen ve benzer dile sahip diğer filmlerle kendisini hissettirir hale gelmiştir.

Filmlerin genel eğiliminin yukarıda da belirtildiği gibi ekonomik ve sosyal kriz ortamının yarattığı, umuttan yoksun ruh hallerini yansıtmak yönünde olduğu söylenmektedir ve söz konusu filmler, gündelik yaşamda pek karşılığı olmayan "tuhaf" eylemlere sahip karakterlerin yapıp ettiklerini donuk karelerle, donuk bir oyunculuk tarzıyla vermek gibi biçimsel özellikler konusunda ortak paydada buluşmaktadır.

Filmler temelini 2000 sonrası Yunanistan'ının toplumsal dönüşümü ve 2008'de gerçekleşen krizde bulmuş gibidir ancak Yunanistan gibi zengin bir mitolojiye ve tragedya geçmişine sahip bir ülke için bu bakış açısı tüm bu filmleri değerlendirmede yetersiz bir görünüm sergilemektedir. Kaldı ki bu bakış açısıyla sinemacılığı habercilikten ayıran çizgi de belirsizleşmektedir. Kriz gerçekleşir gerçekleşmez bu tip "tuhaf" filmlerin ardı sıra yapılmaya başlanması fikri filmleri yorumlama konusunda oldukça sığ bir bakış açısı sunmaktadır.

Adı geçen filmlerden *Pity* (2018, Babis Makridis) hikayesiyle Yunan tragedyasının zengin köklerinden izler taşımaktadır. Acıya bağımlı hale gelen bir adamın hikayesine odaklanan ve bu çalışmaya konu olan filmde söz konusu bağımlılığın tragedya, mitoloji ve kolektif bilinçdışıyla ilişkisi sorgulanmakta, "*Yunan Tuhaf Dalgası"* akımının salt toplumun son on yılda yaşadığı ekonomi temelli buhranla açıklanamayacak denli derin kökleri olabileceği de yine çalışmanın ana tartışma konularından birini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yunan Tuhaf Dalgası, Yunan Sineması, Tragedya, Mitoloji

ABSTRACT

The films of Greek cinema which is named as "New" or "weird" by the cinema writers and critics, and which have provided to create reactions of Greek cinema again since 2010s across the world take its title of "weird" which is attributed to the movement by some from their subjects to be included and the formal elements to be used when they are narrating these subjects. The overall tendency when being evauluated these films is to pay regard to the social, political, culturel and economical conditions of the period when the films are started to be made and this is not abnormal way that will be found weird. The movement which has been started with the films, Yorgos Lanthimos Kynodontas (Dogtooth) in 2009 and Athina Rachel Tsangari Attenberg, and is talked that has narrated "strangely" the masses which have lost their mental faculties, of

the country which is in the exhaustion process came to makes its own felt after these films and the films to be made after these films.

It is talked that the overall tendency of the films is on the way to reflect the psychologies of the people who lost their hopes because of the social and economical crisis as mentioned above, and these films have in common about the formal characteristics like narrating with the fixed frames, and the fixed acting style the behavers of the characters who have “weird” activities.

The films seem to have found their basis in the social transformation of Greece after 2000 and the crisis that took place in 2008, but for a country like Greece with a rich mythology and tragedy, this point of view is insufficient in evaluating all these films.

Moreover, with this point of view, the line separating filmmaking from journalism also becomes unclear. The idea of making such "weird" films one after another as soon as the crisis occurs offers a rather shallow perspective on interpreting films.

Pity (2018, Babis Makridis), one of the films mentioned, carries traces of the rich roots of Greek tragedy with its story. The film focuses on the story of a man who becomes addicted to pain and is the subject of this study, and the relationship of this addiction with tragedy, mythology and the collective unconscious is questioned. One of the main discussion topics of this study is that the “Greek Strange Wave” movement may have so deep roots that it cannot be explained solely by the economy-based depression that society has experienced in the last ten years.

Keywords: Greek Weird Wave, Greek Cinema, Tragedy, Mitologia

DO ECONOMIC POLICY UNCERTAINTY, MACROECONOMIC UNCERTAINTY, FINANCIAL GLOBALIZATION UNCERTAINTY, AND FINANCIAL INSTABILITY CAUSE ENVIRONMENTAL QUALITY IN NIGERIA?

Ali Umar Ahmad[1*], Jagan Jeevan[1], Siti Marsila Mhd Ruslan[1]

[1]Faculty of Maritime Study, Universiti Malaysia Terengganu, 21030 Kuala Nerus, Terengganu, Malaysia

ABSTRACT

Numerous environmentalists, policymakers, and government stakeholders around the world are concerned about the rapid development of environmental deterioration and its implications for climate change. Both developed and developing economies are battling to reduce their carbon dioxide (CO2) emissions, a major contributor to environmental quality. The purpose of this research is to examine the influence of economic policy uncertainty, macroeconomic uncertainty, financial globalization uncertainty, and financial instability on Nigeria's environmental quality from 1970 to 2021. According to results from a new dynamic autoregressive distributed lag simulation framework, uncertainty improves environmental quality. In addition, the results of the non-linear causality test developed by Diks and Panchenko showed that there was a bidirectional causal relationship between the variables. So, when making plans and strategies to improve environmental standards in Nigeria, policymakers should take into account the rising macroeconomic and economic uncertainties.

Keywords: Economic Policy Uncertainty, Environmental Quality, Financial Globalization Uncertainty, Financial Instability, Dynamic ARDL simulations, Macroeconomic Uncertainty

ENTREPRENEURIAL INNOVATIVENESS AND SUSTAINABILITY OF CASHEW NUTS BUSINESSES IN KOGI STATE, NIGERIA

Jacob Ojonugwa

Department of Business Administration, Faculty of Management Sciences, Prince Abubakar Audu University, Anyigba, Kogi State

Professor E. E. Ogbadu

Department of Business Administration, Faculty of Management Sciences, Prince Abubakar Audu University, Anyigba, Kogi State

ABSTRACT

Firms Entrepreneurial Innovativeness is the hub in which sustainability of the businesses are achieved. The study is titled: innovativeness and sustainability of cashew-nuts businesses in Kogi state, Nigeria. Wholesale and Retail businesses in Kogi state are not sustained and funds meant for these businesses are being diverted into family issues which limits its expansion. This study develops a model for evaluating the topic under consideration of cashew nuts businesses. Specifically, this study investigates the entrepreneurial innovativeness on the four types of sustainability of cashew nuts businesses in Kogi State. We employed structural equation modelling partial least square (SEM-PLS) to test our theoretical framework on a dataset of 360 business owners in the wholesale and retail cashew businesses in Kogi State. Our findings revealed that there was a significant positive relationship between entrepreneurial innovativeness on three types of business sustainability namely perceived non-financial, perceived business growth, and perceived customer satisfaction and relative to competitors. However, based on our findings, increased profitability was not derived from entrepreneurial innovativeness. This study contributes to the existing literature on innovativeness by assessing the effect of the most influential innovative practices on the four aspects of cashew sustainability in the context of wholesalers and retailers.

Keywords: Entrepreneurial Innovativeness, Sustainability, Business and Innovation.

ANALYSIS OF RURAL POVERTY IN NIGERIA: A COMPARISON OF MONETARY AND MULTIDIMENSIONAL APPROACHES. *A CASE STUDY OF RURAL COMMUNITIES IN KWARA STATE*

K. O. Olurinde, O. A. Oladunni, O. O. Oni and G. G. Babaniyi

Agricultural and Rural Management Training Institute, Ilorin, Nigeria

ABSTRACT

This study assessed the level of poverty in the rural communities of Kwara State, Nigeria using both the monetary and the multidimensional poverty assessment approaches. Comparing the results of both analyses, the multidimensional approach painted a graver picture; revealing high levels of deprivations in some basic dimensions of the approach. Multidimensional poverty was assessed on the basis of four equally weighted dimensions (i.e., education, health, standard of living and unemployment). The study revealed that 86.56 percent of the respondents are multidimensionally poor; and pinned the Multidimensional Poverty Index (MPI) of the study area at 0.35. Monetary poverty was assessed on two bases; first, NBS's adapted poverty line of NGN137, 430.00k (i.e., $381.75) income a year (NBS, 2019); and second, the global poverty line of $1.90 per person per day. While, 45.89 percent of the respondents fell below the NBS adapted poverty line, 63.29 percent fell below the global standard of $1.90 per person per day. The coincidence between the income poor and the multidimensionally poor in the study area indicates that poverty is not only a function of income as income poverty assessed by the NBS adapted poverty line only accounted for only 42 percent of the multidimensionally poor. In the same vein, income poverty assessed at the global standard of $1.90 per person per day, also captured only 56 percent of the multidimensionally poor. Therefore, the study, among other things, concluded that poverty is better assessed multidimensionally (without necessarily jettisoning the income dimension).

Keywords: Multidimensional Poverty Index, Income Poverty and Rural poverty

INTRODUCTION

Nigeria is the most populous African nation with about 200 million people. 49.66% of the nation's fast-growing population live in the rural areas (Indexmundi, 2018). The most recent report of Nigeria's National Bureau of Statistics (NBS) on poverty and inequality in the country covering a period of September 2018 to October 2019 indicates that 40.1% of the country's population live below the adapted poverty line of NGN137,430 (i.e., $381.75) a year (which is less than $1 per day) (NBS, 2019). The report of the nation's statistics office further reveals that 52% of the country's rural dwellers are poor compared to 18% in the urban parts of the country. Most assuredly, the percentages would have been way higher if the global benchmark of $1.90cent is adopted as the poverty line.

A main limitation in Nigeria's strive against poverty therefore, may be that the efforts have been one-sided; focusing on economic emancipation only and sidelining other aspects of deprivation the poor suffer (Taiwo and Agwu, 2016). A policy that will effectively address poverty must be all encompassing and cross-sectorial. To this end, more robust and multidimensional policy-relevant information are required on poverty in Nigeria. The better equipped policymakers are with information, the better the quality and efficacy of the policies they will come up with to address the menace.

Arising from the above established problem, this study attempted to provide answers to the following research questions: What is the incidence of poverty in the study area using both the monetary and multidimensional approaches to poverty assessment? What is the adjusted headcount ratio or Multidimensional Poverty Index (MPI) of the study area? Is there any relationship between monetary and

multidimensional poverty in the study area? The broad objective of this study is to compare multidimensional and monetary poverty in rural communities of Kwara State, Nigeria. The specific objectives are to determine poverty incidence in the study area using both approaches; calculate Multidimensional Poverty Index (MPI) in the study area; and determine the type of relationship that exists between monetary and multidimensional poverty in the study area.

OPHI (2014) opined that how we measure poverty can importantly influence how we come to understand it, how we analyze it, and how we create policies to influence it. For this reason, measurement approaches are of tremendous practical relevance.

An empirical comparison of the multidimensional and monetary approaches to poverty assessment in the study area is therefore, necessary to ascertain the type of relationship that exists between the two methodologies; and clarify the adequacy of either approach in assessing poverty in the study area.

METHODOLOGY

The Study Area

This study was carried out in the rural communities of Kwara State, Nigeria. Kwara State is located in the western part of the country; coordinates $8^0$30'N$5^0$00'E. The State belongs to the North Central geo-political zone of the country and shares border with Niger, Kogi, Oyo, Ekiti and Osun States besides her international border with Benin Republic. Agriculture is the pre-dominant occupation in the rural areas of the State.

Population and Sampling

A three-stage sampling procedure was adopted for this study. Two LGAs (i.e., Ifelodun and Ilorin South) were purposive selected from the sixteen LGAs of the State due to the concentration of rural areas in the LGAs. Nine rural communities were thereafter, randomly selected from the list of the rural communities in the two LGAs. The third stage involved the random selection of households.

The study's sample size was determined using the following formula invented by Yamane (1967).

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

Where:

n - sample size

N - population of selected LGAs going by 2016 NBS projected population.

e - Level of precision assumed.

The list of households in each of the selected communities could not be accessed hence, the study adopted an equal allocation sample size determination technique. Forty-five (45) respondents were therefore, randomly selected from each of the nine randomly selected communities listed below to give a total of 405 respondents.

Data collection

Primary data were used for analysis in this study. These were collected using carefully structured questionnaires and Key Informant Interview in year 2020. Given the remoteness of the communities; and cultural beliefs held by the residents which do not favour taking the weights and heights of respondents, feeding regime was adopted as proxy for Body Mass Index (BMI) in accordance with Franko, et al, 2008. A respondent was categorized as deprived in nutrition if s/he eats less than two times a day.

Data were collected over a period of four (4) weeks from June 10, 2020 to July 08, 2020.

Analytical framework

The Alkire Foster (AF) method of determining Multidimensional Poverty Index (MPI) (as presented in OPHI, 2014) was adopted for this study. Nigeria's National Bureau of Statistics (NBS) template on the dimensions, indicators and description of indicators of poverty were used for the study. The template is as presented in Table 1 below. Table 2 highlights the weightings attributed to each dimension by the nation's statistics office.

Table 1: Nigeria's Weightings of Multidimensional Poverty Dimensions

Dimensions	Indicators	Deprived if	Weight	Total Weight
Education	Years of Schooling	Any household member 15 years and above has not completed five years of schooling.	1/8	1/4
	Child school attendance	Any child in the household between 5 and 15 years is not attending school.	1/8	
Health	Child mortality	Any child less than 15 years in the household has died.	1/8	1/4
	Nutrition	Any adult for whom there is nutritional information which indicates that s/he is malnourished (BMI<18.5Kg/m^2)	1/8	
Standard of living	Lighting	The household has no electricity	1/24	1/4
	Sanitation	The household's sanitation facility is not improved (according to MDG guidelines), or it is improved but shared with other households.	1/24	
	Use of water	The household does not have access to safe drinking water (according to MDG guidelines)	1/24	
	Floor	The household has a dirt, sand or dung floor.	1/24	
	Cooking fuel	The household cooks with dung, wood or charcoal, etc.	1/24	
	Asset	The household has less than two assets and does not own a car.	1/24	
Unemployment	Unemployment	Any household member 15 and above is looking for work and available for work.	1/4	1/4

Source: UNDP (2018)

Data Analytical Techniques

The study adopted a step-wise approach to determine the multi-dimensional poverty index (MPI) of the area. The MPI denoted as M_0 is the percentage of deprivations poor people experience, as a share of the possible deprivations that would be experienced if all people were deprived in all dimensions. $M_0 = H*A$

i. The incidence of poverty within a given population which identifies the percentage of people who are poor or the Headcount ratio (H) i.e.

$$H = \frac{q}{n}$$

Where q is the number of people who are multi-dimensionally poor; and n is the total population.

ii. The intensity of poverty which is the sum of poor people's share of weighted deprivations divide by the number of poor people denoted as (A)

$$A = \frac{\sum_{i=1}^{n} c_i(k)}{q}$$

Where, $c_i(k)$ is the censored deprivation score of individual 'i' and 'q' is the number of people who are multi-dimensionally poor.

The monetary poverty in the study area was computed using two (2) bases. First, Nigeria's NBS adapted poverty line of NGN137, 430.00k (i.e., $381.75) income a year (NBS, 2019); and second, the global standard

of $1.90 per day. Spearman Rank correlation and coincidence analysis were used to determine the relationship between monetary and multidimensional poverty in the study area.

DISCUSSION OF FINDINGS

Success Rate of Survey Instrument

This study was designed to capture the responses of a sample size of 405 respondents. At the end of the field work, however, only 387 validly completed questionnaires were returned, representing a success rate of 95.55%.

Computing Multidimensional Poverty Index of the Study Area.

Unit of Analysis

Very strong family ties exist in Nigeria; the household/ family is revered as the fundamental unity of the Nigerian society. This study therefore, chose the household as its unit of analysis. This implies that a household is considered deprived in a given indicator of multidimensional poverty once any of its members is deprived in it.

Dimensions and Indicators

Four equally weighted dimensions (including health, education, standard of living and unemployment) were adopted for this study. The four dimensions were further broken down into eleven (11) indicators. The indicators, condition of deprivation as well as the attached weights are as earlier highlighted in Table 2.

Multidimensional Poverty Cut-off

A multidimensional poverty cut-off (that is, the share of dimensions in which a person must be deprived in order to be considered multidimensionally poor) of greater than 25% was adopted for this study (that is, one-quarter of the dimensions considered in the study). This is in conformity with UNDP (2018).

Incidence of Multidimensional Poverty in the Study Area

The incidence of poverty depicts the percentage of the poor in a given population. With the adoption of a poverty cut-off of one-fourth of the weighted dimensions, 335 respondents had a total deprivation score greater than 25%. This therefore, results in a poverty incidence or Headcount ratio (H) of 0.8656. This is in agreement with IFAD (2019) and World Bank (2000) cited in IMF (2000). World Bank (2000) stated that rural poverty accounts for 63 percent of global poverty, reaching 90 percent in countries like China and Bangladesh and ranges from 65 – 90 percent in sub-Saharan Africa.

Intensity of Poverty in the Study Area

The intensity of poverty refers to the average share of weighted indicators in which poor people are deprived. This is arrived at by adding up the deprivation scores of the poor and dividing that by the number of the poor. In this study, the deprivation scores of the poor summed up to 134.84. Given that 335 respondents were categorized as poor, we arrive at an intensity of poverty of 0.4029 for the study area.

Multidimensional Poverty Index (MPI) of the Study Area

MPI is the percentage of the deprivations poor people experience, as a share of the possible deprivations that would be experienced if all people were deprived in all dimensions. In another way, it is the sum of the weighted deprivations that the poor experience, divided by the total population. It is therefore, the product of

the incidence of poverty or Headcount ratio (H) and the intensity of poverty (A) in a particular area (i.e., MPI = H x A).

Therefore, the MPI of the study area equals 0.8656 multiplied by 0.4029 which gives 0.35. This indicates that the poor in the study area suffer 35% of all the deprivation the whole population suffers.

Assessment of Monetary/ Income Poverty in the Study Area

This study assessed monetary/ income poverty on two bases. First, the NBS's adapted poverty line of NGN137, 430.00k (i.e., $381.75) income a year (NBS, 2019); and second, the global poverty line of $1.90 per person per day. The result of the analysis is as presented in Table 7 below.

Table 1: Analysis of Income Poverty in the Study Area

Poverty line	NGN137, 430.00k ($381.75) income a year	$1.90 per person per day
Number of Respondents living below poverty line	178	245
Percentage Composition of the Income Poor	45.89	63.29

Source: Authors' computation (2020)

Majority of the respondents (63.29%) live below $1.90 per person per day in the study area while 45.89% earn below NGN137,430 income in a year. The main sources of income in the study area include agribusiness, micro-business, technical skill jobs/ handcraft (e.g., bricklaying, carpentry, plumbing, etc.) and formal employment. As earlier discussed in section 4.2.5, 71 percent of the respondents depend on only one source of income and only 29 percent have more than one source of income. This perhaps, gives an insight into the reason why poverty seems endemic in the study area as evident in the results of both approaches (i.e., income poverty assessment and multidimensional poverty assessment).

Relationship between Multidimensional Poverty and Income Poverty in the Study Area.

The result of data analysis reveals that the correlation between multidimensional poverty and income poverty in the study area is positive but, insignificant. The co-efficient of correlation between the income poor at NGN137,430.00k income per year and the multidimensionally poor is 0.020. On the other hand, the result of the correlation analysis between the income poor at $1.90 per person per day and the multidimensionally poor indicated, yet an insignificant correlation with a slightly higher co-efficient value of 0.044.

The analysis of coincidence of income poverty and multidimensional poverty returned 42 percent coincidence between income poverty assessed at the NBS adapted poverty line and multidimensional poverty. This suggests that 58 percent of the multidimensionally poor households are not considered poor in terms of income poverty.

Moreover, the coincidence between the income poor, going by the global standard of $1.90 and the multidimensionally poor was found to be 56 percent which also means that 44 percent of the multidimensionally poor respondents are not categorized as poor in terms of income poverty.

This buttresses the assertion of several authors (e.g., UNDESA (2015), Wang et al (2016), etc.) that poverty is a multidimensional phenomenon; and assessing poverty on the basis of income only is inadequate. Wang et al (2016) noted that poverty can be summarized as not the mere lack of income but, the deprivation of human basic capability, covering both monetary and non-monetary poverty.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

Both monetary and multidimensional approaches to poverty assessment employed in this study indicate that poverty is endemic in the study area. However, the results of correlation and coincidence analyses conducted reveal that assessment of poverty using income or expenditure only as yardstick is insufficient. The study confirmed that the deprivations the poor suffer go beyond income. Complementing the monetary approach with non-monetary dimensions reveals the true scenario; and provides a basis for the development of specific and evidence-based policy framework for the reduction of poverty in the country.

Given the findings of this study, the following recommendations are hereby made.

- Poverty is better assessed multidimensionally (without necessarily jettisoning the income dimension).
- Strengthening agricultural commodity value chains in the study area will lift a good of the poor out of poverty as majority of the respondents (54.78 percent) are into one form of agribusiness of the other. These ones only function at the production functional domain and are poorly connected to market. A public private partnership investment in the processing domain of agricultural commodity value chains in the study area as well as proper integration of these smallholder producers into the commodity value chain system of the country will enhance their economic wellbeing.

REFERENCES

Aiyedogbon, J. O. & Ohwofasa, B. O. (2012). Poverty and youth unemployment in Nigeria. *International Journal of Business and Social Science*, *3*(20): 269-274.

Indexmundi (2018). Nigeria – rural population (percentage of total population). www.indexmundi.com

NBS (2019). Poverty and inequality in Nigeria 2019: Executive summary. https://nigerianstat.gov.ng/elibrary

OECD (2012). "How does education affect employment rates?", in Education at a Glance 2012: Highlights, *OECD Publishing*. https://doi.org/10.1787/eag_highlights-2012-11-en

Oxford Poverty and Human Development Initiative (2014). Measuring multidimensional poverty: Insights from around the world. www.ophi.org.uk

Taiwo J.N and Agwu M.E (2016). Problems and prospects of poverty alleviation programmes in Nigeria. *International Journal of Business and Management Review*, 4(6):18-30. www.eajournals.org

Tobin, J. (1994). Poverty in relation to macroeconomic trends, cycles, policies cited in RPRC (2006).

United Nations, Department of Economic and Social Affairs (UNDESA), Development Strategy and Policy Analysis Unit (2015): Multidimensional poverty development issues. (3). www.un.org

United Nations, Department of Economic and Social Affairs (UNDESA), Population Division. (2015). World urbanization prospects: The 2014 revision. New York, UNDESA. www.un.org

United Nations Development Programme (2018). National human development report: Achieving human development in north east Nigeria.

United Nations Economic Commission for Europe (2016). Measurement challenges in consumption and income poverty. Chapter 4. Working Paper 12*, Conference of European Statisticians July 12 – 13, 2016*: 4.

United Nations Economic Commission for Europe (2016). Measurement challenges in consumption and income poverty. Chapter 4. *Working Paper 12, Conference of European Statisticians July 12 – 13, 2016*: 13.

Wang Xiaolin, Hexia Feng, Qingjie Xia and Sabina Alkire (2016). On the relationship between income poverty and multidimensional poverty in China. *OPHI Working Paper No. 101.*

Wang Y. and Wang B. (2016). Multidimensional poverty measure and analysis: A case study from Hechi City, China. www.springerplus.springeropen.com

World Bank (2018). Poverty and shared prosperity 2018: Piecing together the poverty puzzle. *The World Bank Group.* www. worldbank.org

World Bank (2000). World development report 2000/1. Consultation draft cited in IMF (2000). Rural Poverty in developing countries: Issues and policies. *IMF working paper WP/00/78*.

AN INVENTORY MODEL FOR LINEAR DEMAND PATTERN WITH CONSTANT DETERIORATION RATE

Jitendra Kaushik[1*], Praveen Kumar Sharma[2] and Nilesh Arora[1]

1.Chandigarh University, Mohali, Punjab, India

2. Shri Vaishnav Vidyapeeth Vishwavidyalaya, Indore, India

ABSTRACT

The Deacy in any product is a natural process; therefore, the quality of the product gets worse to final consumption. Hence, retailers get affected due to deterioration. There are several types of demand patterns exist for deteriorating items. We present an Inventory model for the linear demand function of time for deteriorating items like fruit, vegetables, and seafood with a partial backlog shortage. We adopted the constant deterioration rate for fruit and vegetable. Notation and assumption are clearly defined in section 3 then the analysis approach is applied to find the optimum solution in section 4. The concavity proved theoretically, and numerical examples support our study. We compare the model on different deterioration rates and accumulated in the tables. The comparison of our research with other researchers is available as particular cases. Hence we can take candor decisions with a comparison of other researchers. Then, we applied sensitivity analysis to find the optimum solution when demand parameters and variables changed. Finally, we concluded the study with future remarks. Our study will be helpful to keenly observe the effects of deterioration on the perishable items, which elucidate managerial insights. Consequently, our study paly a vital role for retailers in enhancing their profit through the keen observation of deterioration.

Keywords: Linear Demand, Deteriorating Items, Constant Deterioration

GREEN TALENT MANAGEMENT WITHIN THE FOURTH INDUSTRIAL ERA

Dr. Eben Haeser Swanepoel

Postdoctoral Researcher, Faculty of Economic and Management, Global Innovative Forefront Focus, North-West University, South Africa

Prof. Anna-Marie Pelser

Faculty of Economic and Management, Global Innovative Forefront Focus, North-West University, South Africa

EXPLORING THE ROLE OF GREEN TALENT MANAGEMENT STRATEGIES WITHIN THE FOURTH INDUSTRIAL ERA: A THEORETICAL PERSPECTIVE

ABSTRACT

Purpose of the study: In light of growing digitization and rapid technological advancement, the 21st century landscape is ongoingly pressures socio-economically to adopt environmentally friendly practises. A paradigm shift has occurred in the function of human resource management, highlighting the importance of human-centred management as cornerstone to modern day organisational sustainability and effectiveness. This change reflects an increasing focus on human values, which underpins behaviour that contributes to an organization's environmental success, with green people management becoming an essential feature of HR to hire, retain, and promote employees who demonstrate green talent. Subsequently, the emergence of green human resource management (GHRM) functions has become fundamental to organisational sustainability goals, branding and group performance. **Methods:** This paper centres on the question: How does Talent Management impact GHRM strategies and green behaviour amongst employees, specifically during the Fourth Industrial era's pressures? Guided through the theoretical frameworks of Care Ethics and Ability–Motivation–Opportunity Theory (AMO), this paper explores peer-reviewed literature to examine how organisations nurture green talent in the workplace.

Results: The influence of green talent management is discussed by drawing on the influences of digitization and specifically technologically intensive processes characterised by the Fourth Industrial era. Recommendations include emotional intelligence (EI) training on part of leaders to better motivate and empower proactive environmental behaviour in the workplace.

Conclusions: Findings suggest that green human resource management plays a pivotal fundamental role in recruiting and training employees proactively regarding green behaviour, while incentivisation is found to have a lesser effect on green adoption than the creation of employees to partake proactively in environmental concerns. Furthermore, leadership mediates an important context for motivational factors leading to the adoption of green strategies amongst employees.

Keywords: Green people management; Green behaviour; Talent management; Green Talent; Fourth Industrial era

NEW EDUCATION POLICY 2020 CONTRIBUTION TO OBE AND SDGs

Samuel Mores Geddam

Assistant Professor, School of Commerce and Management, Presidency University, Itgalpur Rajanakunte, Yelahanka, Bengaluru, Karnataka

Dr. N. Nethravathi

Assistant Professor, School of Commerce and Management, Presidency University, Itgalpur Rajanakunte, Yelahanka, Bengaluru, Karnataka

ABSTRACT

In 1986, India enacted and implemented its first Education Policy. On July 29, 2020, India's National Education Policy (NEP) was amended, modified, and approved after 34 years. This is a big step forward for India's educational system, and it will undoubtedly make India a desirable destination for higher education around the world. The New Education Policy focuses on systemic and institutional reforms to governance, regulation, and the development of flexible and multi-disciplinary academics and research in Indian higher education institutions. The paper discusses various significant reforms made in the New Education Policy 2020 (NEP) and how they shall cater to the OBE (Outcome Based Education) and SDGs eventually. The metamorpic developments and pedagogical improvements in the education system from the 18th century till the enactment of NEP in 2020 in India has been elucidated systematically. The conceptual relations discussed among the NEP and the SDGs has been established which can be tested with the empirical data to validate the impact.

Keywords: New Education Policy 2020, Sustainable Education, Indian Education System, SDGs.

RUSSIA'S "SPECIAL MILITARY OPERATIONS" IN UKRAINE: BEFORE, DURING, AND THE MORNING AFTER

Rey TY

Dr., Payap University, Theology Fakulty, Department of Peace Studies

ORCID ID: 0000-0002-9258-0318

ABSTRACT

The current Ukraine crisis has been going on since February 2022. The world is faced with the problem of having multiple conflict explanations regarding the origin of the conflict This paper raised the following queries. What are the origins in current history of the armed hostilities in Ukraine? What are the major events during the "special military operations?" How do key players in the conflict want to end the conflict? When the Ukraine crisis ends, how would the configuration of the world system look like? Based on the foregoing questions, the purpose of this article is to discuss the key events of the special military actions, the ways in which the key players want to end the armed hostilities, and forecast the configuration of the world system in the aftermath of the conflict. When related literature was reviewed, most articles reveal only one perspective and take sides on the conflict. Most news coverage only portray one side of the conflict. Thus, this paper fills the gap of not providing readers multiple concurrent alternative responses. This qualitative case study research design uses an inductive approach, for which data collection involves searching for and combing through divergent and contending reportage and views on the Ukraine crisis. The time frame starts from the current historical background to the present. News articles, features, and editorials were analyzed. From the data analysis, codes are organized, from which themes are constructed. At the end of the research, this paper will have developed a taxonomy of the divergent responses to the research questions. This article performed the study by categorizing the divergent news articles based on their built-in biases and findings. Here, meta-analysis of the data which present divergent discourses were analysed by way of content analysis. Based on the findings of this research work, there are multiple, even conflicting, narratives regarding the Ukraine crisis, its causes, current situation, and the aftermath of the armed conflict.

Keywords: NATO, Peace, Russia, Ukraine, War

DYSTOPIAN NARRATIONS IN CONTEMPORARY INDIA: THE CASE OF 'LEILA'

Amir Mohsen Shahsharghi [1]
Maziar Mozaffari Falarti [2]
Hamideh Molaei [3]

ABSTRACT

Dystopian narrations have become one of the most dominant genres of our time, if not the most. From George Orwell's masterpiece "1984" to Margaret Atwood's much acclaimed "the Handmaid's Tale" political dystopias have borrowed some elements from the current trends of the society and depictured it at its extreme. Gaining momentum in recent years, a great number of dystopian works of fiction have made their way in both literary works and in world cinema. In particular the rise in dystopian fiction and works in the South Asian nation of India for the past decade has been remarkable and outstanding. With a growing economy, political diversity and population the Indian society seems to lay a convenient ground for dystopian narratives to further prosper and develop.

These Indian dystopian narratives are indeed sui generis in the sense that they are deeply influenced from the novel characteristics of India. Yet in comparison to their equivalences in the West, they have been little studied and have not been subject to academic analysis; particularly in the context of politics and sociology. The 2017 book "Leila" by the critically acclaimed writer Prayaag Akbar is one such example of a dystopian work that has recently surfaced in India. 'Leila' is significant as it not only won two literary awards but more recently made into an audiobook as well as a 6 episode mini-series by Netflix (directed by the renowned Indian-Canadian director Deepa Mehta). This study sets out to read 'Leila' as a case among many recent cases of Indian dystopian narrations and argue that these dystopias are building up new discursive articulation of the progressive resistance against communalism, ultra-right populism and religious extremism; notions that stay at the heart of the antagonism in Indian society. The study also argues that the separation between discursive and non-discursive worlds as outlined in 'Leila' is not simple but rather complex and impossible to ascertain.

Keywords: Dystopian narratives, India, Leila, Netflix, Prayaag Akbar, Deepa Mehta, disruptive worlds

[1] Master Student in Indian Studies, Faculty of World Studies, University of Tehran
[2] Department of South, East Asia & Oceanian Studies, Faculty of World Studies, University of Tehran
[3] Department of South, East Asia & Oceanian Studies, Faculty of World Studies, University of Tehran

IMPORTANCE OF EDUCATION FOR CHILDREN

Kaberi PRAMANIK
Banasthali Vidyapith University, 1st Year Student
BSc Biotechnology, Jaipur, Rajasthan, India.

ABSTRACT

Education is highly essential in a child's life and lays the foundation of his/her adulthood success later in life. It acts as a tool that decides whether the individual was contented or happy as an adult or turned out as a depressed and individually devastated individual. From the words of Jawaharlal Nehru, children are like buds in the garden that need to be carefully nurtured, as they are the future citizens of tomorrow. Education acts as the wind beneath the wings for children to grow as healthy and prosperous adults in the future. Education plays a pivotal role in a child's life as it helps them to think and analyse critically, enhance their imagination and thought processes. This platform exposes them to new ideas and helps them achieve success through their dream careers. Did you know that nearly 70 Million children across the world lack the opportunity to visit the school? Nearly 32 Million children residing in African countries alone lack the opportunity to visit the school. India has imposed the Right to Education Act 2009, to make Education mandatory for children between the age of 6 to 14 years and thus leading India to grow as one of the fastest-growing economies in the world.

Education is an essential factor for children as they are the future of the world, and they need the knowledge to stay updated on the current affairs in society. Education plays the role of a vital tool for the development of the nation. The overall development of a child depends on the Education he/she is provided. Childhood forms the foundation of essential qualities such as curiosity, inquisitiveness, learning ability, along with social, moral, and emotional development.

Education breaks the barriers and all forms of prevailing social evils like poverty, racism, castism, etc. and paves the way to values, morality, creativity, and innovations. An underdeveloped country reflects the poor state of child education and the damage of its economy. To build a positive world, every country needs educated children as they are the powerful weapons that build a nation. Education is vital for every child as it aids them to stand out as future leaders and lead to the growth and development of the nation.

Keywords: Children, Education, Opportunity, Development.

A STUDY ON THE HISTORICAL SIGNIFICANCE OF SIR SYED MUSEUM

Shoa FATIMA
(Research scholar)
Aligarh Muslim University

ABSTRACT

Sir Syed had a vision, a dream i.e. "the educational upliftment of his community", to bring them from the darkness of superstitions, religious rigidness and casteism into the light of education. For this purpose Sir Syed does not only face the hardships and demoralization from the authorities but his own community was against his very idea of "English education" which made his struggles harder. Any individual may have crumble from the enormous backlash from everyone, but it only made Sir Syed's resolve stronger. From the formation of scientific society to the ultimate result of formation of Aligarh Muslim University, the Sir Syed house which later converted into Sir Syed house museum, that house had a long relation with Sir Syed and his dreams and seen an very important aspects of formation stage of Aligarh Muslim University.

PSYCHOLOGICAL ANALYSIS ON THE MAIN CHARACTER OF "GREEN EYED LAMA" NOVEL

Gantsetseg Sanjmyatav

Dr., Associate professor, Foreign languages Department, Mandakh University, Mongolia

ORCID ID: 0000-0001-9293-027X

Enkhzul Buyandalai

Dr., Senior lecturer, Foreign Languages Department, Mandakh University, Mongolia

ABSTRACT

This research was aimed to analyze Baasan's psychological stability, the main character of the novel "Green Eyed Lama" by Oyungerel Tsedevdamba as depicted in the true story of repression during 1937-1947 in Mongolia. In conducting this research, the researchers apply mixed-methods including qualitative descriptive and quantitative data analysis. The researchers use documentation to collect 49 examples which expressed the main character's conscious and sub-conscious actions from the novel. Then a questionnaire for 21 informants and personal interview with the author of the novel were used as the technique of verifying the validity and reliability of the research. Research result was analyzed through classification and triangulation methods in sense of contextual validity data and focusing on what psychological changes the main character has based on the Theory of Individual Psychology by Alfred Adler. Most of the participants were young women aged 23-33 years, a small number of participants aged 45-55 years, and only two male participants. The research result was concluded focusing on the following three main points. Firstly, the main character's psychological balance was portrayed in the relation of the social phenomena. Secondly, the main character's subconscious feelings such as enjoyments, dreams, loves, frustrations and fears were described by metaphoric languages including idioms, comparisons in various scenes to help achieve the in-depth thinking and nature to make the novel more artistic. Finally, psychological implies of the main character, any positive and negative, were attracted to the public alive which make the novel to be awarded as the Best Seller.

Keywords: Psychological stability, conscious and subconscious actions, external and internal feelings, Green Eyed Lama, main character, Baasan

REPRODUCING CREATIVITY FROM CULTURAL MEANING IN CONTEMPORARY BAPEDI SOCIETY

Prof. Dr. Dr. Morakeng Edward Kenneth Lebaka

University of Zululand – KwaDlangezwa Campus; Faculty of Humanities & Social Sciences, Department of Creative Arts, South Africa

ORCID NO: 0000-0002-4652-9490

ABSTRACT

In the Bapedi society, the spectrum of learning experiences can range from accidental, unintentional, or reluctant forms of learning to active, intentional, involved, and highly valued forms of learning. In remote rural areas, in the absence of television and organized activities, children are encouraged to sing from an early age, often during solitary imaginary play. Despite the significance of this early education, research on childhood musical play in the Bapedi society is a relatively unexplored field. The purpose of this study was to investigate the transmission process of Bapedi children's musical arts. The following primary research question therefore guided this study: How do children learn music from informal community involvement in the Bapedi culture? The study employed a contextual approach and data was collected through observations, face-to-face interviews and video recordings of rehearsals and performances during social ceremonies. Secondary sources included published books and Journal articles. The investigation has revealed that within Bapedi people's cultural context, children have access to learning from informal community involvement, and the musical skills are acquired with at least a partial degree of independence established in intent learning. During the study, it was also established that children are expected to practice between social events and develop their own strategies for critiquing and correcting their performance. It was concluded that in the Bapedi culture, by attending music festivals, children can unconsciously absorb the beauty of music, and strive to reproduce that beauty, reflect beauty in their inner selves and make evidence in sensitivity, expression, and attitude.

Keywords: Bapedi society, children, transmission process, music festivals, informal community involvement.

KOREAN LANGUAGE

Harshita Devgan
Sonipat Haryana, India

ABSTRACT

The Korean language is part of a northern Asian language known as Altaic, that includes Turkish, Mongolian and Japanese, suggesting early Northern migrations and trade. Korean was also heavily influenced by Chinese, but have adopted its own writing system in the 16th century.

HISTORY

King Sejong is widely recognized as one of the most influential and greatest Koreans in history. The proof is even in his name 세종대왕 – literally translated as Sejong Great King! His most famous accomplishment is the invention of Hangul (한글, the modern script of Korea). This alone would have made King Sejong more than worthy of his name, but there is much more to his legacy than this!

King Sejong lived from 1397-1450, he was the 4th king of the Joseon Dynasty – reigning from 1418 until his death. His 32 years sitting on the throne brought about some of the most important changes in Korean history.

CLASSIFICATION

Koreanic is a small language family consisting of Korean and the Jeju language. The latter is often described as a dialect of Korean, but is distinct enough to be considered a separate language. Alexander Vovin suggests that the Yukchin dialect of the far northeast should be similarly distinguished. Korean has been richly documented since the introduction of the Hangul alphabet in the 15th century. Earlier renditions of Korean using Chinese characters are much more difficult to interpret.

WRITING SYSTEM

Unlike what most people might believe, Korean is not as hard as it seems. Courteously, Korean has a simple alphabet, 14 basic consonants and 10 basic vowels, which can be learned swiftly.

As seen in Korean pronunciation, the language has a sound for each letter.

- ㅁ - 'm'
- ㅏ - 'a' as in ah (the sound your doctor asks you to make)
- ㅗ - 'o' as in oats

However, there is more to Korean than that. It's really quite interesting, and makes this language unique. Let's say you wanted to now write 'mam' (would sound like mom) in Korean. It's not "ㅁ ㅏ ㅁ," It would be "맘." Korean, in a way, stacks letters to create a character.

DIFFERENCE BETWEEN SOUTH AND NORTH KOREA LANGUAGE

The Korean language has diverged between North and South Korea due to the length of time that the two states have been separated.[1] Underlying dialectical differences have been extended—in part by government policies, and in part by the isolation of North Korea from the outside world. There are some differences in orthography and pronunciation, and substantial differences in newer vocabulary; whereas the South tends to use loanwords from English, the North tends to use loanwords from Russian or construct compound words.

The Korean Language Society in 1933 made the "Proposal for Unified Korean Orthography" (Korean: 한글 맞춤법 통일안; RR: Hangeul Matchumbeop Tong-iran), which continued to be used by both Korean states after the end of Japanese rule in 1945. But with the establishments of the Democratic People's Republic of Korea and the Republic of Korea in 1948, the two states have taken on differing policies regarding the language.

REFERENCE

https://en.wikipedia.org/wiki/North%E2%80%93South_differences_in_the_Korean_language#:~:text=There%20are%20some%20differences%20in,Russian%20or%20construct%20compound%20words.
https://en.wikiversity.org/wiki/Korean_Language/Writing_System.
https://gogohanguk.com/en/blog/king-sejong-hangul/.
https://en.wikipedia.org/wiki/Koreanic_languages

КУЛЬТУРА ИРАНА В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ СЕФЕВИДОВ

CULTURE OF IRAN DURING THE SAFEVID RULE

Бильгеис Бахшали кызы Гулиева

БГУ,факультет востоковедения, доцент кафедра иранской филологии, Баку, Азербайджан

РЕЗЮМЕ

Культура Ирана одна из самых богатых и древних в мире.

Духовное богатство народов, проживающих в этом регионе, древняя история государственности, а также целый ряд иных важных причин обусловили развитие культуры этой страны.

Интересным и ярким периодом в культурной жизни региона являются XVI–XVII века, а точнее период правления династии Сефевидов.

Династия Сефевидов привнесла с собой значимые изменения в религиозную, политическую, культурную и экономическую жизнь региона.

Известно, что Сефевиды придерживались джафаритского направления в Исламе и объявили именно это направление Ислама государственной религией в стране. Это оказало значимое влияние на духовную и культурную жизнь региона.

В то же время, целый ряд исследователей, в том числе выдающийся иранский исследователь Сирус Шамиса, называют именно XVI век периодом, когда в Иране формируется третье сословие или буржуазия. Причиной тому, явилась, по мнению С. Шамиса, активная урбанизация в регионе.

Именно в период правления Сефевидов мы наблюдаем рост развития различных видов искусства в регионе. В особенности это касается архитектуры, декоративно- прикладных видов искусства, в частности ковроткачества, каллиграфии и миниатюры.

Некоторые виды искусств, которым на сегодняшний день славится Иран, возникли именно в период Сефевидов. К таковым можно отнести искусство зеркальной обработки «айинекари» или работы по дереву «хатамкари».

Отдельно следует отметить такое важное направление в культуре не только Ирана, но и всего мира, как искусство каллиграфии и миниатюры. Эти виды искусства появились в регионе гораздо раньше, а именно с приходом Ислама. В XVI веке мы наблюдаем расцвет одной из четырех основных школ калиграфии и миниатюры в Иране, а именно исфаханской школы.

Единственной “ падчерицей “ в этих процессах на первых этапах рассматриваемого периода была поэзия. Тому были причины, но и это положение вскоре изменилось.

Таким образом, период Сефевидов представляет собой очень важный этап в развитии региона в целом.

Ключевые слова: Культура Ирана, персоязычная литература, династия Сефевидов,искусство Ирана

SUMMARY

It is known that the Safavid dynasty adhered to the Jafarite direction in Islam and declared this particular direction of Islam the state religion in the country.

As a result, important changes took place in the cultural life of the region, especially in the development of Persian-language poetry.

The culture and art of Iran is one of the richest and most ancient in the world.

An interesting and bright period in the history of the development of the cultural life of the region is the 16th-17th centuries, or rather the period of the Safavid dynasty.

The Safavid dynasty brought significant changes to the religious, political, cultural and economic life of the region.

At the same time, a number of researchers, including the prominent Iranian researcher Sirus Shamisa, call the 16th century the period when the third estate or bourgeoisie was formed in Iran.

It was during the reign of the Safavids that we observe the growth of the development of various types of arts in the region. In particular, this applies to architecture, decorative and applied arts, in particular carpet weaving.

Separately, it should be noted such an important trend in the culture not only of Iran, but of the whole world as the art of calligraphy and miniatures. These types of art appeared in the region much earlier, namely with the advent of Islam. İn the 16th century we observe the heyday of one of the four main schools of calligraphy and miniature in Iran, namely the Isfahan school.

The only "stepdaughter" in all these processes at the first stages of the period under review was poetry. There were reasons for this, but this situation soon changed.

Thus, cultural life during the Safavid period represents a very important stage in the development of the region as a whole.

Keywords: Iranian culture, Safavids, Persian language literature, Iranian art

ABOUT THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF MATHEMATICS FOR THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN SCHOOL

Kaskatayeva Bakhytkul

Dr.Sci. (Pedagogical), Associate Professor Abai Kazakh National Pedagogical University, Department of Methods of Teaching Mathematics, Physics and Computer Science

ORCID ID: 0000-0001-6050-7039

ABSTRACT

Socio-economic changes in the country and information development throughout the civilized world, changes in public demand for the professional training of schoolteachers require a revision of the traditionally established education system, methods and technologies. This article discusses the role of innovative technologies in the formation of methodological competence of a future mathematics teacher and their use.

In the system of vocational training in higher education institutions, an urgent problem is the formation of students' skills in using innovative technologies at school.

The purpose of the study is to prepare future mathematics teachers for the use of information technology in school. Lectures and practical classes in higher educational institutions should be provided with modern technologies that form the professional orientation and technological training of students, the ability to choose pedagogical technologies in future activities and apply them in practice. Since pedagogical technologies have the ability to form the methodological competence of a future teacher. The paper uses research methods such as theoretical analysis of the problem, literature study, observation, questioning, testing.

The article identified the role and place of pedagogical technologies in the formation of methodological competence of future teachers of mathematics and considers the methodology of using information technology. Thus, during the internship, students showed an increased result in the ability to use information technology in mathematics lessons in grades 5-6 of a general education school. In this paper, it is proposed to use software tools that meet state standards in the educational process. Software tools have a high degree of clarity, ease of use, contributes to the formation of general educational and experimental skills, generalization and deepening of knowledge. The solution of task from the platform is shown www.qalan .kz on the topics "Text problems", "Numerical sequences consisting of natural numbers", "Percentages", "Division of a number in a given ratio".

Keywords: information technology, methodological competence, higher education institution, school.

SIMULTANEOUS TRANSLATION AND METAPHOR

SİMÜLTANE TERCÜME VE METAFOR

Dilshoda MUBARAKOVA

Dr., Taşkent Devlet Şarkşunaslık Üniversite, Şark Filolojisi Fakülteti, Tercüme Bölümü, Taşkent Şehri, Özbekistan

ORCID ID 0000-0001-6433-3937

ÖZET

Metafor, halkların kültürüyle yakından ilişkili ve medeniyet mirasının ayrılmaz bir parçası haline gelen en önemli dil fenomenlerinden biridir. Bu bildiride metaforu çevirmenin özelliklerini, çevirmenin metaforu iki dil arasında çevirirken karşılaştığı zorlukları ve metafor çevirmeninin en önemli sorumluluklarını açıklamaktadır. Biçim ve içerik bütünlüğünü, güzelliği sağlayan tüm unsurları koruyarak, ikinci dil araçları temelinde başka bir dilde yaratılmış bir sanat eserinin yeniden yaratılmasıdır. Edebi çeviri ise ulusal edebiyatın gelişmesine, halklar arasındaki dostluk ve kardeşliğin çıkarlarına ve kültürel ve edebi bağların kurulmasına ve gelişmesine katkıda bulunur.

Metafor, ulusların kültürüyle yakından bağlantılı olan ve medeniyet mirasının ayrılmaz bir parçası haline gelen en önemli dil fenomenlerinden biridir. Metafor hem dilsel hem de edebi bir kavramdır. Bu nedenle, dilbilimsel metafor ve edebi metafor gibi türlere ayrılmıştır. Her iki durumda da metafor, benzerlik ilkesine göre bir nesnenin özelliklerinin diğerine aktarılmasını ifade eder. Bununla birlikte, dilbilimsel bir bakış açısından, bir metafor, hazır bir konuşma unsurudur ve edebi bir bakış açısından, bir metafor bir mecazdır, yani bir kelimenin mecazi anlamda kullanımına dayanan bir imge. Bu durumda, metaforun dilbilimsel bir birim olarak anlamı, onu mecazi olarak bir nesne, olay, işaret olarak adlandırmaktır-konuşmanın duygusal ifadesini geliştirmek. Metaforik çeviri, bir dizi dilbilimsel, edebi, kültürel, felsefi ve hatta psikolojik konuları kapsar. Metaforik çeviri çalışmasına doğru yaklaşım, okuyucuya yeterli metaforik bilgi sağlarken, çeviri sürecinde orijinal kaynak metnin biçimsel etkisinin geri yüklenmesinin önemini gösterir.

Anahtar sözcükler: metafor kavramı, çeviri, metafor çevirinin zorlukları.

ABSTRACT

Metaphor is one of the most important linguistic phenomena that is closely related to the culture of peoples and is an integral part of the cultural heritage. This statement explains the features of metaphor translation, the difficulties encountered when translating metaphors between two languages, and the most important responsibilities of metaphor translation. It is the re-creation of a work of art created in another language on the basis of second language tools, while preserving all the elements that maintain the integrity of form and content. Literary translation contributes to the development of national literature, friendship and brotherhood between peoples, and the establishment and development of cultural and literary ties.

Metaphor is one of the most important linguistic phenomena, which is closely connected with the culture of nations and has become an integral part of the cultural heritage. Metaphor is both a linguistic and a literary concept. For this reason, it is divided into types such as linguistic metaphor and literary metaphor. In both cases, the metaphor represents the transfer of the properties of an object to another according to the principle of similarity. However, from a linguistic point of view, a metaphor is an element of ready speech, and from a literary point of view, a metaphor is a metaphor, that is, an image based on the use of a word in a metaphorical sense. In this case, the meaning of the metaphor as a linguistic unit is to call it a metaphor, an object, an event, a sign - to develop the emotional expression of speech. Metaphorical translation, a series of

linguistic, literary, cultural, philosophical and even psychological topics. Approaching the work of metaphorical translation, while providing the reader with sufficient metaphorical knowledge, shows the importance of reloading the formative influence of the original source text during the translation process.

Keywords: metaphor concept, translation, metaphor translation difficulties.

THE MAN AND HIS CONGA DRUM: THE PERFORMANCE CONTRIBUTIONS OF PA ANTHONY ODILI ON NIGERIA HIGHLIFE MUSIC

David Bolaji, Ph.D.

Department of Music, University of Port Harcourt,

Rivers State, Nigeria

ABSTRACT

This article presents the significant contributions and artistic dexterity of Anthony Odili on conga drums to the scholarly discourse of a popular musical genre; Nigeria Highlife Music. The oral interview was employed to unravel the historical antecedent of his musical career. In addition, a structural analysis of the roles and effects of his conga drums in two selected record albums and live performances of the legendary Nigeria Highlife Musician Cardinal Jim Rex Lawson was presented. In addition, the indigenous conga drum's contextual communicative ability vis-a-vis the messages' relevance to each song's performance context and its predominant ability to sustain the performative ambiance of the stage performance in relation to the musician and the audience were unraveled. Findings discovered that the conga drum played by Anthony Odili is a highly essential musical instrument in Cardinal Jim Rex Lawson's highlife music. Also, the instrument's aesthetic percussive role captures its functionality as a Melo-rhythmic and sonic communicative instrument.

Keywords: Anthony Odili, Performance, Conga drums, and Nigeria Highlife Music.

DOES ISLAMIC EDUCATION COMPETE IN THE MIDST OF THE CURRENT DIGITAL SPHERE? INITIATING THE "HUMANIST-RELIGIOUS LEARNING CYCLE" FOR DIGITAL-BASED HIGHER EDUCATION DISCOURSE

Dina Mardiana[1*], Umiarso[2]

[1,2]University of Muhammadiyah Malang, Malang-East Java, Indonesia

ABSTRACT

The post-pandemic era has forced the world of education to be able to compete in the digital sphere, (Horváth et al., 2021, pp. 108–123; Igorevna & Sergeevna, 2022, p. 070018; Pesha, 2022, pp. 201–220), including Islamic education in universities. This research focuses on exploring the discourse of the "Humanist-religious learning cycle" as a solution for the development of Islamic education so that it can compete in the digital-based educational environment. This study focuses on answering the question, "How is the implementation of the "Humanist-religious learning cycle" of Islamic education in digital-based universities?". The research takes place at two digital-based universities in Malang, East Java, using a qualitative approach with a case study type. Based on Joyce & Weil's information processing theory, the research collected data through interviews, observation, and documentation. Furthermore, the data were analyzed using the interactive model of Miles, Hubermann, and Saldana. The research findings state that implementing the "Humanist-religious learning cycle" in digital-based universities consists of five stages and is added with one accompanying item, including: (1). Exploration, stimulation, and concrete experience; (2). Reflective observation; (3). Concept abstraction; (4). Practical experimentation; (5). Equilibration of new knowledge; and accompanied by (6). Support from lecturers with humanist-religious character. This research concludes that the urgency of implementing the Islamic education learning model does not lie only in the digital technology-based education process. It must also be accompanied by optimizing the role of lecturers with humanist-religious characteristics in guiding the learning process in higher education.

Keywords: Islamic Education, Digital Sphere, Model of Teaching

MEMORIZING THE PAST: THE PRESENTATION OF CHILDHOOD IN KATH WALKER

Dipanwita Pal

Assistant Professor, Galsi Mahavidyalaya, West Bengal, India

ABSTRACT

Autobiography has been recognized as a distinct literary genre since the late eighteenth century. The evidence of the first use of the term 'autobiography' has been traced in a review of D'Israeli's *Miscellanies* by William Taylor. Philippe Lejeune, in 1982, defines autobiography as: "A retrospective prose narrative produced by a real person concerning his own existence, focusing on his individual life, in particular on development of his personality" (Lejeune 1982:193). Since the two writers of autobiographical stories this paper takes for discussion are both women, it is relevant to take into account the views of the feminist critics about autobiography. In 1980's, the feminist critics of these genre faced an obvious problem—within the accepted canon of autobiographical writing, surprisingly works of women were absent. So they believed that diaries were the form of writing where women could express their own stories in private. Another problem for women writers was that the language was phallocentric. Nicole Ward Jouve states about women deconstructing a subject, that 'you must have a self before you can afford to deconstruct it' (Jouve 1991:7). She also raises the question whether it is at all possible for women to take the risk of their removal as authors and not betray the political agenda of feminism. In the process of self-imaging, it is also important that how we remember our lives.

Kath Walker, in the 'Introduction' to the *Stradbroke Dreamtime* says that those stories were written during her staying at Tambourine Mountain, in Queensland, Australia, with Judith Wright, the well-known Australian poet. *Stradbroke Dreamtime* actually consists of two parts—'Stories from Stradbroke' and 'Stories from the Old and New Dreamtime'. The first part of the book, 'Stories from Stradbroke', contains the stories of her childhood days in Stradbroke Island where she lived with her Aboriginal family. As Derrida observes, there is 'an inclusion and exclusion' of incidents in the genre of autobiography. Therefore, this paper tries to find while creating the image of the self through the stories of childhood, what aspects do these two writers include and what do they exclude.

Keywords: Autobiography, phallocentrism, Kath Walker, *Stradbroke Dreamtime*

SOCIO-DEMOGRAPHIC FACTORS AS CORRELATES OF ACADEMIC ACHIEVEMENT OF STUDENTS WITH HEARING IMPAIRMENT IN FEDERAL COLLEGE OF EDUCATION (SPECIAL) OYO, OYO STATE, NIGERIA

Olugbenga Ojo Isaiah, Ph.D.

Department of Special Education, Faculty of Education, University of Ibadan, Ibadan

Ugbo, Ebi Kalu

Department of Communication and Behaviour Disorders, School of Special Education, Federal College of Education (Special) Oyo

ABSTRACT

The Descriptive survey research design of correlational type was adopted. Peer Pressure Scale, Teacher-Student Relationship Inventory (S-TSRI) and Student Cumulative Grade Point Average (CGPA) were used for data collection. Multistage sampling procedure was used to select eighty (80) participants drawn from 200 and 300 level students with hearing impairment, while purposive sampling technique was used to select the institution. The finding revealed that there was a significant relationship between socio-demographic factors (interpreter-students relationship and age of onset) and the academic achievement of students with hearing impairment. Interpreter-students ($r = .228$, $N= 80$, $p < .05$) and Age onset ($r = .764$, $N= 80$, $p < .05$) have significant relationship with the academic achievement of students with hearing impairment. While, school environment and peer influence have no significant relationship with the academic achievement of students with hearing impairment. Also, there was multiple correlations (R) of 0.768 a multiple R square of 0.590, 55.6% (Adj. R2=0.556) of the variance in the academic achievement of students with hearing impairment was accounted for by the independent variables. The significance of the joint contribution was tested at $p<0.05$ using the F-ratio at the degree of freedom (df- 6/73). The analysis of variance for the regression yielded a F-ratio of 17.480. Special educators and other professionals in the education of students with hearing impairment should take cognizance of these factors so as to factor them into decision making to foster better academic achievement of students with hearing impairment.

MENTAL HEALTH, LONELINESS AND SOCIAL SUPPORT DURING COVID-19 PANDEMIC AMONG INTERNATIONAL UNIVERSITY STUDENTS IN NORTH CYPRUS

Dr. Gloria Manyeruke
Near East University
Assist Prof. Dr. Deniz Ergun
Cyprus Science University

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic has adversely affected the mental health of various populations. It is thought that international students are more affected by this situation among university students who are prone to mental disorders. For this reason, the aim of the current study was to investigate depression, anxiety, stress, loneliness and perceived social support among international students in North Cyprus during the COVID-19 pandemic. Depression, anxiety, stress, loneliness and perceived social support scores were compared between international students who stayed in Cyprus during the quarantine period and students who returned to their home countries and also the factors predicting depression, anxiety and stress scores among international students staying in Cyprus during the quarantine period were examined. The sample of the study included 262 students who were recruited using convenience sampling. A socio-demographic form, Depression Anxiety Stress Scale-Short Form, Revised University of California Los Angeles Loneliness Scale and Multidimensional Scale of Perceived Social Support Scale were used for data collection. The results revealed that during the lockdown the students mostly worried about their health, their families' health and their academic performance. International students who stayed in Cyprus during the lockdown had higher depression and lower perceived family support scores than the international students who travelled back to their home countries and were there during the lockdown. The result of hierarchical linear regression indicated that length of stay in Cyprus, perceived support of significant other and stress were predictors which explained 73% of variance in depression scores. Gender, monthly income and stress were significant predictors of anxiety which explained 63% of variance and grade, significant other support, depression and anxiety were predictors of stress which explained 78% of the variance. The current study result highlight that universities and states should consider social support and protective mental health programs for international students.

Keywords: Depression, Anxiety, Stress, Perceived Social Support, International University Students

INFLUENCE OF SCHOOL MOTIVATION ON ATTITUDE TOWARDS READING AMONG SECONDARY SCHOOL STUDENTS WITH LEARNING DISABILITIES IN IBADAN, NIGERIA

Kelechi Uchemadu Lazarus

Ph.D, Department of Special Education, University of Ibadan, Oyo State, Nigeria

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8347-3206

Anietie Rebecca Bassey

Department of Special Education, University of Ibadan, Oyo State, Nigeria

ABSTRACT

Lack of motivation to learn, a major characteristic of many secondary school students with learning disabilities often leads to school failure. Yet, there is paucity of studies targeting this belief. This study therefore investigated the influence of intrinsic and extrinsic school motivation on attitude towards reading, among secondary school students with learning disabilities in Ibadan, Nigeria. The study adopted a descriptive research design of the correlational type. The sample was made up of 118 Senior Secondary 2 (SS 2) students with learning disabilities, using a multistage sampling procedure. Five instruments, Academic School Records, the Slosson Intelligence Test (SIT-RS), Screening Checklists for Suspected Learning Disabilities (SCSLD), Intrinsic and Extrinsic School Motivation Scale (IESMS) and Students' Attitude towards Reading Scale (SATRS) were administered to the participants. Data collected were analyzed using the Pearson product moment correlation and multiple regression analysis. The result indicated that intrinsic and extrinsic school motivation contributed significantly to the prediction of attitude towards reading among secondary school students with learning disabilities. The two predictor variables (intrinsic and extrinsic school motivation) when put together, accounted for a variation of about 41.8% with extrinsic school motivation being the most potent predictor variable and it was shown that only extrinsic school motivation could independently predict attitude towards reading, among secondary school students with learning disabilities. The study therefore recommended that secondary school teachers should intensify efforts to boost the level of both intrinsic and extrinsic school motivations of their students with learning disabilities as this will likely improve school motivation, attitude towards reading and academic success.

Keywords: intrinsic and extrinsic school motivation, attitude towards reading, learning disabilities, Ibadan, Nigeria

SOME ISSUES OF INFORMATION SERVICE IN THE FIELD OF MEDICINE AND HEALTH CARE IN MODERN TIMES

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В ОБЛАСТИ МЕДИЦИНЫ И ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В СОВРЕМЕННОЕ ВРЕМЯ

MÜASİR DÖVRDƏ TİBB VƏ SƏHİYYƏ SAHƏSİNDƏ İNFORMASİYA XİDMƏTİNİN BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİ

Hicran ZEYNALOVA

Baku State University, lecturer

ORCID: 0000-0002-0783-2315

ABSTRACT

Among the streams of scientific and social information in the global information space in 2020-2021, information related to COVID-19 attracted special attention. On the one hand, these information products differed in type, since scientific information products, public opinion, expert opinions, political speeches, and statistical information were widely available on the social network. On the other hand, the reliability of the disseminated information product raises serious questions, which, on the one hand, can be aimed at disinformation.

Given the complexity of this picture, in this article we will try to classify information products by COVID-19 and focus on the problem of the reliability of statistics in the field of medicine and health, which is of particular importance.

In the face of the COVID-19 pandemic, the civilization of the 21st century has collapsed. As a result, people's access to reliable information has dropped to an even lower level than ever before. The article is intended to classify circulating information products on the topic of COVID-19, to follow the path of statistical information in the field of medicine and health, and also to assess the reliability of information "at the last address."

Since we are aware of the diversity of parties who transmit, receive, process and benefit from statistical information, this process must be driven by one stakeholder. If we accept that the reliability of information is a conditional concept, then it is important to determine the criteria for evaluating information.

Keywords: İnformation about "COVID-19", information flow, medical statistics, information society, information technology.

АННОТАЦИЯ

Среди потоков научной и социальной информации в глобальном информационном пространстве в 2020-2021 годах особое внимание привлекла информация, связанная с COVID-19. С одной стороны, эти информационные продукты различались по типу, поскольку в социальной сети были широко доступны научные информационные продукты, общественное мнение, мнения экспертов, политические выступления, статистическая информация. С другой стороны, достоверность распространяемого информационного продукта вызывает серьезные вопросы, которые, с одной стороны, могут быть направлены на дезинформацию.

Учитывая сложность этой картины, в данной статье мы попытаемся классифицировать информационные продукты по COVID-19 и сосредоточим внимание на проблеме достоверности статистических данных в сфере медицины и здравоохранения, которая имеет особое значение.

Перед лицом пандемии COVID-19 цивилизация 21 века рухнула. В результате доступ людей к надежной информации упал до еще более низкого уровня, чем когда-либо прежде. Статья призвана классифицировать циркулирующие информационные продукты по теме COVID-19, проследить путь статистической информации в сфере медицины и здравоохранения, а также оценить достоверность информации «по последнему адресу».

Поскольку нам известно о разнообразии сторон, которые передают, получают, обрабатывают и извлекают выгоду из статистической информации, этот процесс должен управляться одной заинтересованной стороной. Если принять, что достоверность информации понятие условное, то важно определить критерии оценки информации.

Ключевые слова: информация о «COVID-19», информационный поток, медицинская статистика, информационное общество, информационные технологии.

ÖZET

2020-2021-ci illərdə qlobal informasiya məkanında elmi və sosial informasiya axınları arasında COVID-19 ilə bağlı məlumatlar xüsusi diqqəti cəlb edib. Bir tərəfdən, sosial şəbəkədə elmi informasiya məhsulları, ictimai rəy, ekspert rəyləri, siyasi çıxışlar, statistik məlumatlar geniş yer aldığı üçün bu informasiya məhsulları növlərinə görə fərqlənirdi. Digər tərəfdən, yayılan informasiya məhsulunun etibarlılığı ciddi suallar yaradır ki, bu da bir tərəfdən dezinformasiyaya yönələ bilər.

Bu mənzərənin mürəkkəbliyini nəzərə alaraq, bu məqalə COVID-19 haqqında məlumat məhsullarını təsnif etməyə və xüsusi əhəmiyyət kəsb edən tibbi və sağlamlıq statistikasının etibarlılığı probleminə diqqət yetirməyə çalışacaq.

COVID-19 pandemiyası qarşısında 21-ci əsr sivilizasiyası çökdü. Nəticədə insanların etibarlı məlumat əldə etmək imkanları əvvəlkindən daha aşağı səviyyəyə düşüb. Məqalə COVID-19 mövzusunda dövriyyədə olan informasiya məhsullarını təsnif etmək, tibb və səhiyyə sahəsində statistik məlumatların yolunu izləmək və “son ünvanda” məlumatların etibarlılığını qiymətləndirmək məqsədi daşıyır.

Biz statistik məlumatı ötürən, qəbul edən, emal edən və onlardan faydalanan tərəflərin müxtəlifliyindən xəbərdar olduğumuz üçün bu proses tək bir maraqlı tərəf tərəfindən idarə olunmalıdır. İnformasiyanın etibarlılığının şərti anlayış olduğunu qəbul etsək, o zaman informasiyanın qiymətləndirilməsi meyarlarını müəyyən etmək vacibdir.

Açar sözlər: "COVID-19" haqqında məlumat, məlumat axını, tibbi statistika, informasiya cəmiyyəti, informasiya texnologiyaları.

INTRODUCTION

Since the creation of the global information space, two centers of power have emerged that can really influence information processes. The first side is companies that not only implement and manage technological processes, but also manage the global information space. Hence globalization. Small networks, enterprises, “local information service” enterprises cannot compete and are bought by large companies. Corporations around the world are faced with a number of events, such as negotiating "among themselves", keeping others from entering the market, or "taking over the market" through cartel deals.

The second side is the state structures that own the information space, which in many cases act only as observers of the processes occurring due to their inability to influence information processes, or to resist this situation without coordination. States, on the one hand, enjoy the benefits of globalization, on the other hand, they face the consequences of complete exclusion from the information process

The creators of global networks and the owners of key technologies want to keep "everything as it is" on the basis of "freedom of speech." On the other hand, from a humanitarian point of view, states are trying to manage this process through the application of legislation, protecting the state's right to interfere in information processes.

There are also "forces" trying to maintain a monopoly on information processes by forming an international information law. It is well known that international information law protects only the rights of corporations that manage information processes, because the average consumer of information does not have the ability to protect any rights based on international information law. The global network is the place where copyrights, intellectual property rights and many other rights are most often violated. Based on “international information law”, we do not face litigation in which “users” benefit in small countries.

In recent years, in the flow of scientific and social information in the global information space, information about COVID-19 has become especially popular and attractive. These information products were very diverse, as were scientific information products, personal opinions disseminated on social networks, “fantastic generalizations”, public opinion, expert opinions, political speeches, and statistical information.

The reliability of the information product in circulation also raises serious questions, which, on the one hand, can be deliberate disinformation. On the other hand, as a result of the daily “social pressure”, the reliability of the statistics was in doubt. Given the complexity of the situation, we will try

classify information products on the topic "COVID-19" and pay attention to the problem of the reliability of statistical information in the field of medicine and health, which is of particular importance. If we take into account that in this direction interests, commercial interests and problems of organized security of human society oppose and create a conflict, then the relevance of the issue becomes even more pronounced.

Many believe that in the face of a pandemic, the civilization of the 21st century has not stood the test. Democrats, liberals, socialists put aside fundamental values, and the idea of "every man for himself" remained. As a result, people's access to reliable information has dropped to an even lower level than ever before. It is important to classify information products in circulation on the subject of COVID-19, to trace the path of statistical information in the field of medicine and health and to assess the reliability of information at the final address. Since we know the variety of parties that transmit, receive, process and benefit from statistical information, this process must be driven by one and the same stakeholder. If we accept that the reliability of information is a "conditional concept", then it is important to determine the criteria for evaluating information. At the end of this process, an important event occurs, such as the formation of public opinion. Everyone is interested in this process.

In the past two years, the global information space, together with the system of democratic values, had to pass the “pandemic test”. Although it is too early to assess the results, some generalizations can be made. In a very large flow of information, complex structural processes were taking place in order to "try to classify them."

Among the information about COVID-19, a special place is occupied by information disseminated through official channels, statements by heads of state, speeches by politicians. This type of information should be noted first. Thus, people consider the statements of politicians and heads of state important because they are based on serious scientific information, and they trust such information, which is why we call it the first information channel.

As the second channel of information, it should be noted the flow of "scientific information", which is mainly distributed through special sources, mainly for specialists, and is often incomprehensible to the consumer of information. Let's define it as the second information channel.

As a third information channel, statistical information was widely disseminated, and people wanted to trust this information, draw conclusions and evaluate what was happening. Let's call this direction the third information channel.

Fourth, the "gossip" circulating mainly on social networks boiled down to the fact that her weight increased during the pandemic. Knowing that the role of social networks in shaping public opinion is great, let us call it the fourth information channel. Despite the fact that these information channels have existed and functioned at all times, during the pandemic they were unique and we will try to "analyze" this difference.

PROBLEM ANALYSIS

The global information space has made it possible for people to be organized. They tracked news about mortality, prevalence and adherence to various treatment methods, studied the experience of different countries, people were sensitive to all information about the pandemic.

In social networks, proposals for "the introduction of disinfectants into the internal organs" of the head of state, Chinese folk remedies, "treatment for alcohol" in Russia, and "spice treatment" in India were widely discussed. However, the world's leading research centers collect and analyze information that can be used in scientific research, and corporate and commercial interests have been at the center of attention in bringing the results to the public. It is noteworthy that the experts, who argued that the statistics collected were meaningless, also presented only statistics on the reliability of vaccines. The effectiveness of vaccines, as you know, will only be determined over time.

Information about "vaccines" and "drugs" was also tracked, the slightest information was widely discussed. The World Health Organization and the major powers were unable to counter the commercial interests of "vaccines" and "drugs," and the "information war" eventually collapsed. Opinions vary as to whether the disinformation being disseminated is deliberate or accidental. It is difficult to draw the right conclusions if one day the statistics provided by a very reputable pharmaceutical company are incorrectly entered, and in a few days its vaccines are approved by the health authorities. The reliability of the vaccine fell from 75% to 64% in one day, and the position is not expressed, there is competition for the vaccine, the market is divided, some are squeezed out of the market, and states are struggling to absorb funds to fight COVID-19.

The modern "information noise" of large corporations in the field of ecology, among other things, does not seem sincere in this regard. The experience of the past two years has shown that corporations that prevent the world from organizing the fight against a pandemic seek to manage globalization by replicating the environmental problem, and the call to protect nature is contrary to the concrete actions of large countries.

The World Health Organization collects statistics on COVID-19 from around the world and publishes them daily. A number of research centers are also involved in the collection and analysis of statistical data. The platform developed by the Johns Hopkins Institute is one of the most notable.

It is noteworthy that not a single center has published a serious scientific analysis in connection with the collection and analysis of statistics. There were "rumors" that statistics from different countries were inaccurate, sometimes even from official sources, but no scientific institution established the percentage of disinformation, and as an interested person in the circulating "suspicious information" one could only make assumptions.

CONCLUSION

No vaccine tested by the World Health Organization against COVID-19 has been able to become a global product. As a result of the misguided policies pursued by the major powers, the expectations of the people, especially in the less developed countries, have not been met. Democracies around the world have easily transformed democratic values into commercial values and, as a result, have become the main cause of information pollution of the global information space. As the desire to manage the information environment and the technologies that allow it to do so expands, the process becomes clearer. The "global networks" serving large corporations are becoming more visible in every challenge and are becoming "insurmountable."

Instead of recommendations and new achievements in the field of health and medicine on the website of the World Health Organization in Azerbaijan (https://katalog.gomap.az/en/all-poi/concern/non-government/7c51ca26d80f48c6a38db8dfd62 .11620d) “Exhibition of works will open in Baku Georgian artist Nino Kipshidze "," Event dedicated to the 880th anniversary of Nizami Ganjavi in the Estonian press "," Azerbaijani scientists were awarded the "Living Dada Gorgud" prize ", the film" Atabek "in Azerbaijani language in Tabriz" Delicious dishes of Azerbaijani cuisine were presented at " African Week "at UNESCO", etc. There are several such news.

Apparently, there is no access to reliable information from these channels. This is a method of preventing misinformation. "Don't talk about the main issues of the day."

Let's take another look at information channels. How is the first data channel formed? Clearing the incoming scientific information products from "internal contradictions", political leaders form a harmonious opinion, regulate it from the point of view of impact on the social environment, direct it into the mainstream of political interests.

How is the second data channel formed? This area is known as the flow of scientific information. There is no unified position here, and this is not surprising. As we have already noted, there is always an internal contradiction in scientific information, and this has long been the subject of scientific discussions. For media consumers, a long and contradictory process is both uninteresting and incomprehensible.

How is the third data channel formed? Here you can also refer to the wide distribution of statistical information. Consumers of broad information also want to trust this information, draw conclusions and evaluate what is happening. However, for unknown reasons, there are regular reports of verification of these numbers. There are serious claims that the statistics are inaccurate and the reliability of the information cannot be determined.

We have to show social media as the fourth information channel. Social media, which is deeply rooted in our lives, has spread a wide range of information, from mystical information about COVID-19 to organized crime projects. In some cases, social networks have become dominant in shaping public opinion.

It can be assumed that the "unreliability" of information received from the first three news channels dominates on social networks, and "unfounded rumors" on social networks play a stronger role in shaping public opinion. This is exactly what happened in the formation of public opinion during this pandemic, the special weight of social networks increased.

These information channels have existed and functioned at all times, and during the pandemic they differed in their specificity, and this difference was more pronounced.

Summing up, we can conclude that there is no more promising way than the integration of local and regional information networks. Only through local and regional networks can the reliability of information be monitored and the quality of information can be discussed.

The bibliography of COVID-19 information and its content analysis reveals how messy the information environment is, and no “legal” process works because it is in corporate interests.

Many people still believe that information products in the field of medicine and health care are addressed to doctors and healthcare professionals. However, the results of the last two years have shown that “commissioned expert opinions” serving the commercial interests of medicine and health care do not satisfy public opinion, and people resist attempts to manipulate information.

Statistics are more important in medicine and health than in all areas. In order to obtain correct results and to take appropriate steps in this direction, it is necessary to ensure the reliability of the statistical information. In many cases, consumers of information independently obtain results using statistics, and in some cases, local experts draw conclusions and develop specific recommendations that we encountered during a pandemic.

Providing experts with reliable statistics on medicine and health can be more credible if taken on by the World Health Organization. Unless, of course, the organization commercializes its operations and services. In general, if the health problems in the world are further viewed from the point of view of commercial interests, then the picture with which we face the environment will soon be observed in health care. Nowadays, scientific and authoritative knowledge in the field of medicine and health is more than “visible”. To channel these advances into the service of humanity, it is important to ensure the reliability of information products, cleanse them of misinformation and identify their origin.

REFERENCES

1. Conflict of relevance and reliability of information and the global network. Trends in Humanities and Social Sciences, ISSN : 2754-0855, 2021, Vol. 1 No. 1, https://doi.org/10.46809/thss.v1i1.14
2. https://kataloq.gomap.az/az/all-poi/concern/non-government/ 7c51ca26d80f48c6a38db8dfd62366d5
3. Information engineering in modern libraries. Journal of Liberal Arts and Humanities (JLAH) Issue: Vol. 1; No. 10; October 2020 pp. 31-33 ISSN 2690-070X (Print) https://jlahnet.com/wp-content/uploads/2020/11/3-1.pdf
4. Kazimi P.F. Democratic countries and ways of influencing the nature of information. Technium Social Sciences Journal. (ISSN: 2668-7798) 2021. Vol.22. p.852-869 https://techniumscience.com/index.php/socialsciences/article/view/3958
5. Kazimi P.F. Conflict of Relevance and Reliability of İnformation and the Global Network. Trends in Humanities and Social Sciences, ISSN : 2754-0855, 2021, Vol. 1 No. 1. https://doi.org/10.46809/thss.v1i1.20
6. Factors ınfluencıng reader satısfactıon and qualıty of servıce ın modern lıbrarıes. South Asian Journal of Social Studies and Economics. 2021 - Volume 11 [Issue 3] Page 15-20. https://www.journalsajsse.com/index.php/SAJSSE/article/view/30285

YEREL BASININ ANLAM YARATMA FONKSİYONUNUN YEREL HALKIN VE BASIN MENSUPLARININ GÖRÜŞLERİNE GÖRE İNCELENMESİ: TEKİRDAĞ İLİ ÖRNEĞİ

EXAMINATION OF THE MEANING-MAKING FUNCTION OF THE LOCAL PRESS ACCORDING TO THE OPINIONS OF THE LOCAL PEOPLE AND THE PRESS MEMBERS: THE EXAMPLE OF TEKIRDAG PROVINCE

Murat Çil

Öğr. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul Gelişim Meslek Yüksekokulu,

Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü,

Radyo ve Televizyon Programcılığı Programı

Derya Kavgaoğlu

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi,

Sosyal Hizmet Bölümü

ÖZET

Bu araştırmayla yerel basının anlam yaratma fonksiyonunun yerel halkın ve basın mensuplarının görüşlerine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma nitel bir araştırma olup odak grup görüşmesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, Tekirdağ il merkezinde görev yapan 10 basın mensubu ve yerel halk arasından yerel basını güncel olarak takip eden 10 kişi olmak üzere, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenen 20 kişi oluşturmaktadır. Veriler, araştırmacı tarafından tasarlanan odak grup görüşme formları ile toplanmıştır. Verilerin analizi için içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Tekirdağ ili özelinde yerel basının anlam yaratma fonksiyonu, katılan basın mensuplarının görüşleri çerçevesinde, demokrasiye sunulan toplam katkıyla olumlu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte meslek profesyonellerinin çoğunluklu istihdamının sağlanmaması, beklenen nitelikli çok sesliliğe bariyer olmaktadır. Ayrıca basının bölgesel farkındalık bilincini geliştirecek projeler konusunda daha aktif bir tutum alması gerektiği düşünülmektedir. Yerel halk ise basının anlam yaratma fonksiyonunu daha çok mesleki eğitim eksikliğinin eleştirisi, işin ehli olmayan kişilerin istihdamı nedeniyle gerçekleşen mesleki etik ihlalleriyle açıklamaktadır. Bununla birlikte dikkati çeken önemli bir sonuç halkın yerel basını, bölgesel problemlerinin çözümünde ve haklarının savunulmasında önemli bir güç olarak konumlandırmasıdır. Araştırmayla basının anlam yaratma fonksiyonunun demokrasi, çok seslilik, farkındalık, eğitim ve mesleki yeterlilik, mesleki ahlak, mesleki beceriler anlamında birçok boyuttan etkilendiği tespit edilmiştir. Takip eden araştırmaların farklı coğrafyalarda bu faktörler özelinde tekrarlanarak değerlendirilmesi önerilebilir.

Anahtar Sözcükler: Yerel Basın, Kitle İletişim, Anlam Yaratma, Mesleki Eğitim

ABSTRACT

The research aimed to examine the meaning-making function of the local press according to the views of the local people and press members. The research is qualitative research and was carried out by focus group interview method. The sample group of the research consists of 20 people determined by criterion sampling, one of the purposeful sampling methods, including 10 press members working in Tekirdağ city centre and 10 people who follow the local press up-to-date. Data were collected with focus group interview forms designed by the researcher. The content analysis method was applied for the analysis of the data. The meaning-making function of the local press in Tekirdag province is evaluated positively with the total contribution to democracy within the framework of the opinions of the participating press members. However, the lack of

majority employment of professional professionals is a barrier to the expected qualified polyphony. In addition, it is thought that the press should take a more active stance on projects that will improve regional awareness. Locals, on the other hand, explain the meaning-making function of the press with the criticism of the lack of vocational training and the violations of professional ethics due to the employment of incompetent people. Nevertheless, a crucial result that draws attention is that the people position the local press as a vital force in solving regional problems and defending their rights. With the research, it has been determined that the meaning-making function of the press is affected by many dimensions in terms of democracy, polyphony, awareness, education and professional competence, professional ethics, and professional skills. It can be suggested that subsequent studies should be evaluated by repeating specific to these factors in different geographies.

Keywords: Local Press, Mass Media, Meaning Making, Vocational Education

1.Giriş

Yerel basın "Vilayet basını", "Anadolu basını" ya da "Taşra basını" olarak da adlandırılmakta ve ulusal olmayan yani ulusal okuyucu kitlesine ulaşmayan küçük çaplı bir yayıncılığı ifade etmektedir (Yaşin, 2009). Girgin (2001) ise yerel basını; "Yalnızca belirli bir bölgede yayımlanan ve okunan, ulusal haberlerden farklı olarak yerel haberlerin ve konuların yer aldığı gazeteler ya da genel olarak bir kasaba veya kentte yaşayan insanları ilgilendiren haberlerin yer aldığı ve o kentte yayımlanan gazete" olarak nitelendirmektedir. İki tanımda göz önüne alındığında yerel basının ulusal konulardan ziyade yayımlandığı bölge, il veya ilçe hakkındaki konularla ilgilendiği, yerel olarak kamuoyu oluşumunu sağladığı ve içeriği itibariyle yaygın basınla kıyaslandığında daha küçük kapsamlı bir habercilik faaliyetinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Yerel basının halkla iç içe bulunması, o bölgede yaşayan halkı ilgilendiren konuları işlemesi ve kamuoyu oluşturma gücünün yaygın basına göre daha kuvvetli olması gibi özellikleri yerel basına önemli görevler yüklemektedir. Cem Yaşin (2009), yerel yönetim kuruluşlarının denetlenmesinde, bölgesel sorunlarla ilgili kamuoyu oluşturulmasında, yerel düzeyde gündem belirlenmesi konusunda yerel gazetelerin önemli bir işleve sahip olduğunu belirtmektedir. Yerel basın kuruluşları, özellikle bulundukları yerleşim yerlerinin ekonomik, sosyal, siyasal özelliklerini yansıtabilmek, sorunlarını aktarabilmek açısından büyük bir öneme sahiptir. Okuyucular, kendisiyle ilgili görmediği, kendisine yakın olmadığını hissettiği gazeteleri alıp okumamaktadır. Bunun için yerel basın kuruluşlarının, yayımlandığı bölgelerdeki bireylerle yakın bir diyalog içerisinde olması önemlidir. Ancak bu şekilde okuyucuyla özdeşleşme sağlanabilir ve okuyucu için bir anlam yaratmak mümkün olabilir. (Nigar Erdem, 2007:117).

Bu araştırmayla yerel basının anlam yaratma fonksiyonuna odaklanılmakta; yerel basının anlam yaratma fonksiyonunun, yerel halkın ve basın mensuplarının görüşlerine göre incelenmesi amaçlanmaktadır.

2. Problem Durumu

Yerel ve ulusal basın karşılaştırıldığında ikisini birbirinden ayıran temel fark haber konusu ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür (Yaşin, 2009). Ulusal basın tüm ülkeyi ilgilendiren konuları işlerken, yerel basın, yayımlandığı bölge ile ilgili haber konularını ele alır. Yerel basın yayımlandığı bölgedeki sorunları, olay ve olguları haberleştirir, yayımlandığı bölgenin sorunlarına çözüm bulmaya çalışır. Ulusal basının her köşeye yetişmesinin ve doyuruculuğa ulaşmasının mümkün olmadığı durumlarda bu boşluğu yerel medya doldurur. Uygar ülkelerin hangisinde hangi kente giderseniz gidin, bir güçlü yerel gazete, birkaç yerel televizyon istasyonu bulursunuz (Uluç, 2004).

Girgin (2001), yerel basının en önemli özelliklerinden bahsederken bu özellikleri; yayımlandıkları yerlerdeki insanların sorunlarını çözmek, toplumsal ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmak, yerel konularla ilgili kamuoyu oluşmasını sağlamak ve özellikle yerel yönetimleri kamu gözcüsü olarak denetlemek şeklinde ifade etmiştir. Yerel basının en önemli özelliği ise demokrasinin işleyişiyle ilgilidir. Yaygın basınla kıyaslandığında yerel basın, ülkedeki demokrasinin işleyişinde önemli bir yerde konumlanmaktadır. Demokrasinin işleyiş kazandığı ilk evre yerel düzeyde başlar. İlk olarak yerel düzeyde demokrasi gelişmelidir.

Yerel basının yerine getirmesi gereken tüm bu işlevler ele alındığında ülke için yerel basın kuruluşlarının ne kadar önemli olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar küçük ölçekli bir yayıncılık alanı olarak düşünülse de yerel basın hem halkın yaşadığı yöre ile ilgili konularda bilinçlendirilmesinde ve yönlendirilmesinde hem de il, ilçe veya kasabalardaki yönetim faaliyetlerinin denetlenmesi ve uygun bir şekilde yerine getirilmesinde hayati derecede bir öneme sahiptir.

Günümüzde birçok şehirde okuyucu ile buluşan yerel gazeteler tekniksel ve içeriksel bakımından ulusal gazetelerin seviyesini yakalamış olsalar da; ulusal büyük gazetelerin Anadolu'nun büyük illerinde de matbaa tesisleri kurmaları ve gazetelerini buralarda da basmaları ve bu baskılarında bölgeye göre gazetelerin değişik sayfalarında yerel haberlere yer vermeleri ya da bölgeye has ekler çıkarmaları; yerel gazetelerin gelişimini, ilerlemesini, büyümesini negatif bir şekilde etkisi altına almaktadır.

İfade edilen tüm bu bilgilerden de görüleceği üzere merkezi İstanbul olan ulusal gazeteler; sermaye ve teknolojik üstünlüklerinin sağladığı avantajlardan dolayı Anadolu coğrafyasında yayın hayatını sürdürmeye çalışan yerel gazetelerin gazeteciliği icra etmeleri noktasında değişik şekillerde engellemektedir. Bununla birlikte, kurulan örgütsel yapının içerisinde, İstanbul basını, Anadolu'daki yerel gazetelerin elemanlarını, ulusal gazetenin ya da haber ajanslarının taşra muhabiri sıfatıyla, kendi elemanları ya da haber kaynakları gibi kullanmaktadır. Bu duruma paralel olarak yerel gazetelerin yalnızca bölgenin problemlerine has, o problemler üzerinden haber oluşturan muhabir ya da kaynak olmaları beklenemez. Bu haber kaynakları entelektüel dünyanın gerektirdiği alanlara, spor, kültür, sanat gibi alanlara, dış ve iç dünya gelişmelerine de kendileri ve kaynak oldukları yerel-ulusal gazeteler için farklı bir bakış açısı getirmek zorunluluğundadır. Zira sadece yerel ya da bölgesel haberlerden oluşan gazetecilik anlayışı, okuyucunun bir süre sonra ilgisini çekmeyerek sıkılmasına sebep olurken diğer taraftan da gün gün, devamlı surette haberleşecek yerel hadiseler, gelişmeler olmayabilir. Bu konuda muhabir haber sıkıntısı yaşanabilir. Tüm bu risklere ek olarak haber ajanslarınca habere rahat ulaşabilen, geniş bir iletişim ağı gücüne haiz, işinin uzmanı kadroları bünyesinde barındıran ulusal gazetelerle aynı haberleri yayımlayacak olan yerel gazetelerin beğenirliliklerini yitirmesi ve tercih sebebi olma pozisyonlarını kaybetmeleri kaçınılmazdır.

Yerel gazetelerin okura sağladığı imkan, kendini daha fazla duyurmaya başlayan ve çok çeşitli biçimlerde ortaya çıkan yersizleşme/yurtsuzlaşma karşısında okura bir yer göstermektir. Bu yer coğrafi bir mekanla sınırlı değildir, bazen moral, kültürel bazen dinsel/manevi, politik bir yer/yurt da olabilmektedir. Böyle durumlarda yerel gazeteler, okura kendisiyle benzer sorunlara, hedeflere, deneyimlere sahip insanlarla ilişkiye geçme, deneyim paylaşma, ortak çareler/çözümler üretme konusunda bir referans çerçevesi sağlamaktadır. Dolayısıyla, yerel gazeteler ticari nitelikli ulusal gazetelerin dolduramayacağı düşünülen bir boşluğu doldurmaktadır (Tuncel, 2005).

Yerel gazete okuru, gazetenin içinde, yazısında, fotoğrafında, reklamında, haberinde kendisinden bir şeyler bulmak ister. Çünkü yerel gazete ile okuyucu arasında daha yakın ve sıcak bir bağ vardır. Diğer taraftan, yerel gazetelerde tekelleşmeden ayakta kalabilenler yaşamak için fazla reklam, ikili ilişkileri kullanarak ilan alma gibi farklı yöntemlere başvurdukları görülmektedir. Bu da yerel basında itibar ve etik sorununun belirmesine sebep olmaktadır. Diğer taraftan anlam yaratma yerel basının yadsınamaz bir fonksiyonudur. Yerel bir denetleme mekanizması oluşturma, yerel yönetimlerle vatandaş arasında köprü olma, kamuoyunu eğitme ve toplumsallaştırma gibi fonksiyonlar üzerinden demokrasinin geliştirilmesini sağlama, çok sesliliğin artırılmasına imkan verme, bölgesel sorunlara yönelik farkındalığın ve bilinç düzeyinin artırılması ile sorunların çözümüne ilişkin motivasyonel etki yaratma bu anlamın oluşturulması sürecinde esastır. Bununla birlikte, Anadolu'da yayınlanan gazetelerin ömürleri, siyasi ortamdan etkilenip, etkilenmemelerine göre değişiklik göstermektedir. Bazıları siyasi zemin değişse de ayakta kalabilmektedir. Ayrıca yayın hayatını sürdüren gazetelerin birçoğunun gazeteciliğin yanında matbaacılık, reklam ajansı gibi işler de yaptıkları görülmektedir. Bu sayede ekonomik olarak bu işler gazeteye destek olmaktadır ve gazete ayakta kalmaktadır.

Yerel gazeteler ülkemizde Osmanlı Devleti'nin son zamanlarından başlayarak, Kurtuluş Mücadelesinde ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde önemli görevler ve roller üstlenmiştir. Bugün de yerel gazetelerden yerel demokrasinin gelişmesine destek olması, yayımlandığı yörenin problemleri ve çözüm önerilerini ve metotları ortaya koyan bir ortam tesis etmesi, okuyucuların bilinç düzeyi ile vizyonunu büyüterek aynı paralelde yerel gelişimi çabuklaştırması umulmaktadır. Ülkemizde uzun yıllardır birçok olumsuz etki ile mücadele ederek yaşam savaşı veren, bununla birlikte bir sorunlar silsilesindeki yerel gazeteler, günümüzde kendine yüklenen

ve kendinden beklenilen görevleri tam anlamında yapamayan, güç durumdaki basın kurumlarına dönüşmüşlerdir. Yerel gazetelerin yaşadıkları en önemli zorluk finansman sağlama konusunda yaşadıklarıdır. Sınırlı sayıda bir kitleye ulaşabildikleri için en büyük gelirleri olan reklam gelirleri son derece düşük kalmaktadır.

İşlevleri ile toplumda yerel demokrasinin büyümesinde, çok sesliliğin artmasında önemli bir yer teşkil eden yerel medya, demokrasinin doğru bir şekilde çalışması için gereken farklı seslerin duyurulmasında ve ifadesinde aracı bir köprü görevi görmektedir. Bu yönü ile demokrasinin ön koşullarından biri olan bu kuruluşlar ile alakalı bilgilerin tespit edilmesi, toparlanması, değerlendirmeye tabi tutulması ve problemlerin belirlenerek çözüm önerilerinin ortaya konması bir taraftan yerel basın kuruluşlarıyla alakalı sosyal politikaların belirtilmesi, sorunlarının daha net bir şekilde anlaşılabilmesi bakımından bir taraftan da gereken çözümlerin üretilip ortaya konması bakımından gerekli ve önemlidir.

Bu araştırma da bu düşüncelerden hareketle, yerel halkın ve basın mensuplarının görüşleri de dikkate alınarak, yerel basının anlam yaratma fonksiyonunun incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç çerçevesinde araştırmanın problemi "Tekirdağ ili özelinde yerel basının anlam yaratma fonksiyonu nedir?" olarak belirlenmiştir. Araştırma problemi çerçevesinde cevap aranan alt problemler ise "Tekirdağ ili özelinde yerel basının anlam yaratma fonksiyonu yerel basın mensupları tarafından nasıl açıklanmaktadır?" ve "Tekirdağ ili özelinde yerel basının anlam yaratma fonksiyonu yerel halk tarafından nasıl açıklanmaktadır?" şeklinde belirlenmiştir.

3.Yöntem

Araştırma nitel bir araştırma olup odak grup görüşmesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmesi, araştırmacı tarafından seçilmiş ve bir araya getirilmiş bir grup insanın kendi deneyimlerinden yola çıkarak araştırmaya konu olan problem hakkında görüş belirtmeleri ve tartışmalarıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Odak grup görüşmesi ılımlı ve tehditkâr olmayan bir ortamda, katılımcıların ortak bir deneyiminin olduğu, önceden belirlenmiş bir konu hakkındaki algıları elde etmek amacıyla dikkatlice planlanmış, bir yöneticinin yönettiği tartışmalar serisi olarak tanımlanabilir (Krueger ve Casey, 2000'den aktaran, Yıldırım ve Şimşek, 2006). Patton'a göre (2002'den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2006) odak grup sürecinde katılımcılar diğer katılımcıların tepkilerini ve yanıtlarını duyarlar buna göre görüşlerine eklemeler yapabilirler ancak birbirleriyle uzlaşma veya fikir ayrılığına düşme zorunlulukları yoktur; temel amaç insanların diğerlerinin görüşlerini de dikkate alarak kendi görüşlerini özgürce ifade etmeleridir. Odak grup görüşmeleri özellikle bireysel görüşmelerle karşılaştırıldığında kısa bir sürede daha fazla katılımcıya ulaşmayı sağlar. Bununla birlikte Krueger ve Casey'e göre (2000'den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2006) odak gruplar aracılığıyla araştırılan probleme ilişkin daha derin ve zengin bilgiye ulaşmak olasıdır. Bu araştırmada da bu gerekçelerle yöntem olarak odak grup görüşmesi tercih edilmiştir.

3.1.Araştırmanın Çalışma Grubu:

Araştırmanın çalışma grubunu, Tekirdağ il merkezinde görev yapan 10 basın mensubu ve yerel halk arasından, yerel basını güncel olarak takip eden 10 kişi olmak üzere, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenen 20 kişi oluşturmaktadır. Ölçüt örnekleme, belirlenen niteliklere sahip kişilerin, olayların, nesnelerin ya da durumların ölçüt olarak kabul edildiği bir amaçlı örnekleme yöntemidir (Büyüköztürk, 2020). Bu araştırmada esas alınan ölçüt, çalışılacak gruplardan birinin Tekirdağ il sınırları içinde basın-yayın mensubu olarak görev almış olması; diğer grubun ise düzenli olarak yerel basını takip eden yerel halktan seçilmiş olması durumudur (Büyüköztürk vd., 2012). Araştırma, biri 10 kişilik basın mensuplarından diğeri ise 10 kişilik yerel halktan olmak üzere 2 odak grup üzerinden yürütülmüştür.

3.2.Araştırmanın Veri Toplama Araçları:

Veriler araştırmacı tarafından tasarlanan odak grup görüşme formları ile toplanmıştır. Odak grup görüşme formları her bir grup için özel olarak tasarlanan 3'er soru içermektedir. Hazırlanan görüşme soruları için 8 konu alanı uzmanının görüşüne başvurulmuş tüm uzmanların görüş birliğine vardığı sorular araştırma

formuna dahil edilmiştir. Buna göre basın mensupları için hazırlanan odak grup görüşme soruları: "Soru 1.Tekirdağ Yerel Basının demokrasiye katkısı nedir?"; "Soru 2.Yerel basın olarak çok sesliliğin artması için neler tavsiye edersiniz?"; "Soru 3.Bölgesel olarak farkındalık yaratmak adına bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik yerel basının işlevi ne olmalı?" şeklinde belirlenmiştir. Yerel halk için hazırlanan odak grup görüşme soruları ise "Soru 1: Yerel basın mensuplarının mesleki yeterliliklerini nasıl değerlendiriyorsunuz?; Soru 2: Yerel basın mensuplarının tutumlarını mesleki ahlak (etik) bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?; Soru 3: Yerel basın mensuplarının hazırladıkları haberleri, bölgenizdeki problemlerin çözümüne etkisi açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?" şeklinde belirlenmiştir.

3.3.Uygulama Süreci:

Araştırma literatürde önerilen iç içe geçmiş şu yedi aşamaya uygun bir şekilde gerçekleştirilmiştir: Amaç belirleme, soru setini sağlama, mekan ve teknoloji organizasyonu, pilot deneme, katılımcı daveti ve yönetici belirlenmesi, çalışmanın gerçekleştirilmesi, verilerin analizi (Gibbs, 1997; Kruger ve Cassey, 2000; Nielsen, 1997; Pattın, 2002'den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Odak grup görüşmesinin araştırmanın amacına uygunluğuna karar verilmesini takiben, soru setleri her bir odak grup için 3'er adet olarak belirlenmiştir. Araştırmanın amacı, tartışma sürecinde uyulması gereken temel kurallar, görüşme süreci gibi bilgileri içeren yönergeler hazırlanmıştır. Yer ve teknoloji planlaması da yapılarak muhtemel aksaklıkları tespit etmek amacıyla 8.12.2021 tarihinde pilot bir çalışmayla alan denemesi yapılmıştır. Alan denemesinde herhangi bir problemle karşılaşılmamıştır. Takip eden süreçte araştırmaya dahil edilecek bireyler yüz yüze telefon ve e-posta yoluyla çalışmanın amacı hakkında bilgilendirilmiş, gün, saat ve adres bilgisiyle araştırmaya davet edilmişlerdir.

Araştırmanın uygulaması 9.12.2021 tarihinde 10'ar kişiden oluşan iki ayrı grupla Tekirdağ il merkezinde gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmeleri her iki grupta da araştırmacının kendisi tarafından yönetilmiştir. Araştırmacı grup süreçlerinin başında her iki grubu da bilgilendirmiş, kendilerini rahat hissetmelerini sağlamış, sordukları soruları net ve açık bir şekilde yanıtlamıştır. Odak grup görüşmeleri her iki grupta 2 saat olmak üzere toplam 4 saat sürmüştür.

3.4.Verilerin Analizi

Araştırma nitel bir araştırmadır ve yöntem olarak içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, beyanların içeriksel ve biçimsel özelliklerini nesnel ve sistematik olarak açıklayan ampirik bir yöntemdir. İçerik analizinde araştırmacı tümdengelim sayesinde mevcut beyanlardan yola çıkarak bilinmeyen sosyal gerçeğe yönelik bulguları açıklamaya çalışır (Gökçe, 2006). İçerik analizi bu araştırma özelinde de bu gerekçeyle tercih edilmiştir.

İçerik analizinde güvenilirlik, kategori sistemi ve buna bağlı olarak kodlama işlemi üzerinden sağlanır (Gökçe 2006). Araştırmada kategoriler her bir odak görüşme sorusunun temel temaları baz alınarak oluşturulmuştur. Her bir kategori katılımcı cevaplarına alt kategorilere ayrılmıştır. Araştırmanın geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları kapsamında tema, kategori ve alt kategoriler için üç öğretim üyesinin görüşlerine başvurulmuştur. Kodlamalar için de araştırmacının farklı zamanlarda yaptığı çalışmalar arasındaki tutarlılık esas alınmıştır. Araştırmaya ilişkin kategori sistemi ve kategori tanımlamaları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo1. Araştırmanın alt problemlerine yönelik kategori sistemi ve kategori tanımlamaları

Araştırmanın alt problemleri	Kategoriler	Kategori Tanımları
Tekirdağ ili özelinde yerel basının anlam yaratma fonksiyonu basın mensupları tarafından nasıl açıklanmaktadır?	Demokrasiye katkı	Bu kategori, basın mensuplarının Tekirdağ Yerel Basının demokrasiye katkısına ilişkin değerlendirmelerini kapsayan alt kategorileri içerir.
	Çok seslilik	Bu kategori, basın mensuplarının Tekirdağ Yerel Basının çok sesliliğin artırılmasına ilişkin değerlendirmelerini kapsayan alt kategorileri içerir.
	Bölgesel farkındalıkta bilinç düzeyinin artırılması	Bu kategori, basın mensuplarının bölgesel olarak farkındalık yaratmak adına bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik yerel basının işlevine ilişkin değerlendirmelerini kapsayan alt kategorileri içerir.
Tekirdağ ili özelinde yerel basının anlam yaratma fonksiyonu yerel halk tarafından nasıl açıklanmaktadır?	Mesleki yeterlilikler	Bu kategori, yerel halkın basın mensuplarının mesleki yeterliliğine ilişkin değerlendirmelerini kapsayan alt kategorileri içerir.
	Mesleki ahlak	Bu kategori, yerel halkın basın mensuplarının tutumlarını mesleki ahlak (etik) bakımından değerlendirmelerini kapsayan alt kategorileri içerir.
	Problem çözme becerisi	Bu kategori, yerel halkın basın mensuplarının hazırladıkları haberleri bölgedeki problemlerin çözümüne etkisi açısından değerlendirmelerini kapsayan alt kategorileri içerir.

4.Bulgular

Araştırmanın bulguları takip eden kısımda, basın mensupları ve yerel halkla ayrı ayrı yapılan odak grup görüşmeleri baz alınarak iki ayrı başlıkta sunulmuştur.

4.1.Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Tekirdağ ili özelinde yerel basının anlam yaratma fonksiyonunun basın mensupları tarafından açıklanmasına ilişkin olarak yapılan odak grup görüşmeleriyle elde edilen bulguları şu şekilde ifade etmek mümkündür;

Tekirdağ Yerel Basının demokrasiye katkısı nedir? sorusu sorulduğunda katılımcıların %80'i "Halk yönetimine getirilen bürokratların denetimini sağlıyor"; %40'ı "Yasama, yürütme ve yargıdan sonra 4. kuvvet gibi etkisini hissettiriyor, demokrasiye hizmet ediyor" %10'luk dilim ise "Demokrasiye hizmet etmiyor, kişi, kurum ve kuruluşların etkisinde kalıyor, özgür olmadığı için demokrasiye hizmet edemiyor" yanıtını vermiştir. Takip eden kısımda katılımcıların bu soruya vermiş oldukları cevaplardan bazıları, katılımcıların kendi cümleleriyle aktarılmıştır.

> *K15: "…..Ben bu sektöre çok ama çok uzun yıllarımı verdim. Bu konuda bilgim biraz diğer arkadaşlara göre deneyimden ötürü daha fazla diyebilirim. Bu işe ilk başladığım yıllardan bu yana birçok devlet büyüğü birçok hükumet gördüm. O zamandan bu zamana basının temel taşıdır demokrasi. Basın halkı bilgilendirmek adına çok özenli davranmalıdır basın mensupları bunun nedeni ancak ve ancak basın sayesinde seçilenleri ve bürokrasideki kişileri denetleyebilir. Basın dediğin halka ayna tutmalı halk adına o bölgede yapılan yatırımları ve bölgenin gelişmesine katkıda bulunanları, yapılan kötü uygulamaları veya halk adına yapılan iyi işleri her zaman yerel basın denetler". (09.12.2021)*

> *K16: "…..Merhaba biraz ben bu konuda basının aslında zor günler geçirdiğinin kanaatindeyim. Nedeni ise maalesef basının özgür olma ve istediği haberi yazma gibi bir etkisinin kalmadığını düşünüyorum. Basın dediğin demokrasinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Boşuna dördüncü kuvvet olarak adlandırmıyorlar. Halkı bu konuda bilgilendirmek doğruları ve yanlışları gösterip seçimlerini ona göre yapmak basının işidir. Halkı kendini yönetecek ve yönetilenlerin atadığı bürokratları denetleyebilecek tek ve yegane mecrası basın sektörüdür. İşte demokrasiye de en büyük katkısı budur diyebilirim. (09.12.2021)*

Yerel basın olarak çok sesliliğin artması için neler tavsiye edersiniz? sorusu sorulduğunda katılımcıların %100'ünün tavsiyesi "İşin ehli olan kişileri istihdam edilmesi" olurken, katılımcıların %90'ı ise tavsiyelerini "Doğru, ilkeli ve tarafsız yayın yapma, bilgi kirliliğinden uzak durma, dezenformasyon yapılmaması, Basın kuruluşu açılması için devletin kanun çıkarması, yasal düzenlemelerin yapılması" olarak ifade etmiştir. Katılımcıların %50'si ise "basın kuruluşlarını sayıca artırılmasını" önermiştir. Takip eden kısımda katılımcıların bu soruya vermiş oldukları cevaplardan bazıları, katılımcıların kendi cümleleriyle aktarılmıştır.

> *K12:"…..Bu konuda aslında ben çok sitemliyim. Bunun sebebi ise görünümde demokrasiye katkı sağlamak çok sesliliği artırmak amacıyla hiçbir yasal düzenlemeye tabi tutulmadan karınca gibi türeyen basın kuruluşlarının artmasıdır…..Fakat herhangi bir yaptırım ile yani bunlara herhangi bir kanun ile engel*

olunmadığı sürüce böyle sürüp gidecek çok seslilik diye yalan yanlış asparagas haberlerin yapıldığı birçok mecralar ortaya çıkmaya devam edecektir diye düşünüyorum. Bana göre bu işleri işin ehline bırakmalı ve basın kuruluşları açarken hatta haber siteleri de açarken belirli bir kurallar bütünü içeren bir kanun çıkarılmalıdır". (09.12.2021)

K13:".....Çok seslilik demokrasinin olmazsa olmazlarındandır. Bir yerde tek bir basın kuruluşu varsa orada ne demokrasiden nede çok seslilikten bahsedilebilir. Bir yerleşim bölgesinde birden çok ilkeli ve doğru yayıncılık yapan basın kuruluşları olursa çok seslilik de demokrasi de o derece yükselecek demektir. Bir habercinin halkı doğru bir şekilde bilgilendirmek adına yaptığı bir haberi eğer diğer bir basın çalışanı çarpıtarak anlatıyorsa orada halkı bilinçlendirmeye köstek olunuyor demektir. Benim bu konuda şikâyetim aslında tabi ki bazı kuruluşların muhalefet olması gerektiğinin kanaatindeyim aksi takdirde halk aynı haberlerin aynı şekilde yayınlanmasında herhangi bir fikir geliştiremeyecek ve bu da çok sesliliğe sekte vuracak demektir. Ama bunu yanlış haberle yapmaya çalışırsanız halkın güvenini kırmış olursunuz. Bu devirde maalesef ki çok yapılmakta eline kamera veya fotoğraf makinası alan haber yapmaktadır. İşin üzücü tarafı ise bunun önüne geçecek herhangi bir kanunun bulunmamasıdır diyebilirim." (09.12.2021)

K14:".....Maalesef ki Tekirdağ'da ciddi anlamda bilgi kirliliği oluşturacak derecede haberler yapılıyor bunun nedeni bilinçsiz insanların bu işe kalkışmalarıdır diyebilirim. Dolayısı ile bu bilgi kirliliği çok seslilik değil çok sesliliği engelleyen bir durumdur. Zaten bir basın kuruluşu açmak için kanunda bir yeri veya maddesi bulunmadığından şikayetçiyiz bir de bunlara hiçbir yaptırım, izin veya bilgi verme gibi şartları olmadan açılan haber siteleri ve sosyal medya gibi mecralar eklenince ciddi anlamda çok sesliliğe zarar verdiği kanaatindeyim." (09.12.2021)

K17: ".....Çok seslilik demokrasinin mihenk taşlarından bir tanesidir. Aslında buna en güzel atasözü bir elin nesi var iki elin sesi vardır. Yani sadece bir partiyle demokrasi olmayacağı gibi sadece bir basın yayın kuruluşu ile de çok sesliliğin olması mümkün değildir." (09.12.2021)

K20: ".....Çok seslilik demek haberi istediğin gibi yazmak değildir. Maalesef ki Tekirdağ olsun başka şehir olsun hatta ülke genelinde olsun bu ince ayrıntıyı önemseyip birçok asparagas haber yapılmaktadır. .....Bu konuya dur demenin yolu basın kuruluşlarında değildir. Devletin bu konu hakkında yaptırım yüksek bir kanun koyması gerektiği fikrini savunuyorum. Bu sayede eline telefonu veya fotoğraf makinasını alan gazeteciyim diye gezemeyecek sosyal medyada klavye gazeteciliği yapamayacak diye diye düşünüyorum. Basın emek ister eğitim ister bu şartları sağlayan kişiler ancak çok seslilik adına ilkeli yayınlar yapabilir diye düşünüyorum." (09.12.2021)

Bölgesel olarak farkındalık yaratmak adına bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik yerel basının işlevi ne olmalı? sorusu sorulduğunda katılımcıların %80'i "Basın sadece haber yapmamalı farkındalık projeleri de geliştirilmeli"; katılımcıların %20'si ise "Farkındalık programlarına tüm bölgesel kurum ve kuruluşlar destek olmalı" şeklinde cevap vermiştir. Takip eden kısımda katılımcıların bu soruya vermiş oldukları cevaplardan bazıları, katılımcıların kendi cümleleriyle aktarılmıştır.

K11: "..... Tüm kurum ve kuruluşların farkındalık programlarına katkıları olmalı hatta bu farkındalık programlarını bizzat kendileri başlatmalı diye düşünüyorum". (09.12.2021)

K12: "..... Aslında biz bu konuda bir farkındalık yaratmak için proje geliştiremiyoruz ve sadece yapılan projelere destek vermek adına haberlerini yapıyor halkın farkındalık bilincinin artması konusunda yardımcı oluyoruz diyebiliriz. Yerel basın olarak sadece destek amaçlı değil farkındalık yaparak böyle güzel ve anlamlı farkındalık projelerine ön ayak olmamız gerektiğini düşüyorum". (09.12.2021)

K13: ".....Biz basın çalışanları olarak her zaman farkındalık projelerine tam destek olmalıyız diye düşünüyorum. Farkındalığa tam destek vermek demek sadece haberlerini yapmak demek değildir. Farkındalık demek aynı zamanda o projeyi gerekirse tek başına üstlenerek bir farkındalık neferi şeklinde faaliyet göstermek demektir". (09.12.2021)

K18: "…..Ben muhabir olarak farkındalık projelerinde çok yer aldım. Tekirdağ'ın bu konuda aslında çok hassas olduğunu düşünüyorum ve dolayısı ile bilinç seviyesi de aynı oranda çok yüksek olduğu kanaatindeyim. Biz basın çalışanları daha doğrusu ajans olarak her zaman ilk destek veren kurumların başında gelmekteyiz. Yerel medya olarak düşünürsek basın kuruluşları da bu bilinç düzeyini artırmak adına birçok farkındalık projelerine imza atmaları gerektiğini ve acilen faaliyete geçmelerini istiyorum. Maalesef ki yerel basın olarak çok az bu tarz projelerin gerçekleştirildiğini düşünüyorum". (09.12.2021)

K20: "…..Bu konu hakkında aslında her zaman destek olunduğunu düşünüyorum. Bir basın kuruluşu farkındalık yaratmak ve halkın bilinç düzeyinin artmasına katkı sağlayacak bu tarz projelere her zaman destek olmuştur. Hatta şunu diyebilirim bu tarz projelere tam destek birinci sırada Tekirdağ yerel basınından gelmiştir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki bu konu basın kuruluşlarının yapacağı bir durum değildir. Kişi, kurum ve kuruluşlar bunu yapar ve basın kuruluşları bunlara destek verir diyebilirim". (09.12.2021)

4.2.İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular:

Tekirdağ ili özelinde yerel basının anlam yaratma fonksiyonunun yerel halk tarafından açıklanmasına ilişkin olarak yapılan odak grup görüşmeleriyle elde edilen bulguları şu şekilde ifade etmek mümkündür;

Yerel basın mensuplarının mesleki yeterliliklerini nasıl değerlendiriyorsunuz sorusu sorulduğunda katılımcıların %80'i "basın mensuplarının mesleki eğitimlerinin olmadığını"; %40'ı yapılan haberlere güvenmediğini; %30'u "Tarafsız bilgilendirildiklerini düşünmediklerini, mesleki açıdan yeterli olmadıklarını", %20'si bilgi kirliliği yaratıldığını ve medya kuruluşlarının maddi kaygıları olduğunu" ifade etmiştir. Bununla birlikte %10'luk bir dilim de "Basın yayın organlarının ağırlıklı olarak ekonomik kaygılarla hareket ettiklerini, çevredeki olumsuz veya olumlu gelişmelerden haberdar olamadıklarını, medyanın bilgilendirici gücüne inanmadıklarını, basın kanallarındaki haber editörlerini yeterli bulmadıklarını, asparagas haberlerin yapıldığını, mesleki ilkelere uygun davranılmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte katılımcıların %10'luk bir dilimi de "mesleki yeterlilik için mutlaka bu alanda eğitim alınması gerekmediğini, basın mensuplarının emeklerinin karşılığını alamadıklarını, medya kuruluşlarının istihdama ayırdıkları bütçenin yeterli olmamasından dolayı işin ehli olan kişilerin istihdam edilemediğini ve genel olarak basın mensuplarının mesleki olarak yeterli bulunabileceğini" ifade etmiştir. Takip eden kısımda katılımcıların bu soruya vermiş oldukları cevaplardan bazıları, katılımcıların kendi cümleleriyle aktarılmıştır.

K1: *"…..Ciddi anlamda bilgi kirliliğinin olduğunu düşünüyorum. Bunun sebebi ise birinin ak dediğine diğeri kara diyor ve bu konuda da halkı bilinçli bir şekilde tarafsız bilgilendirdiklerini düşünmüyorum". "Ayrıca şunu da belirtmek isterim maalesef ki bu benim fikrim eline telefonu alan veya bir fotoğraf makinesi alan kendini gazeteci zannetmekte, halbuki bu işin eğitimini almış insanlar bu işi yapmalı. Bu işi eğitimli insanların yapmasını istiyoruz fakat tek taraflı da düşünmemek gerekiyor. Bunu söylememin sebebi ise Türkiye bazında yayın yapan basın sektörleri bazen maddi olarak sıkıntı çekerken bunu yerel basın olarak düşünürsek bunun çok çok katı sıkıntı içinde olduklarını düşünüyorum. Hal böyle iken eğitimli insanların bu bakımdan beklentilerini yerel basının karşılayabileceğini de düşünmüyorum. Aslında konum olarak çok iyi bir yerde olan İstanbul gibi metropol bir şehire yakınlığı ve sanayi şehri olmasına rağmen maalesef basın olarak geliştiğini düşünmüyorum". (09.12.2021)*

K2: "…..Bana göre basın çalışanı hangi haber olursa olsun olumlu olumsuz haberlerini tarafsız, özgürce, halkın yararına olacak şekilde yapmalıdır. Bu sorunu da ancak eğitimle halledebileceğimizi düşünüyorum yani bu işi yapanlar bu işin eğitimini almalıdır". (09.12.2021)

K5: "…..bazı haber siteleri, gazeteler ve dergiler günlük haber kotasını doldurma gayreti içerisinde, bazıları ise gerçekten yerel basın da olsa ilkeli doğru ve güvenilir bir medya kuruluşu olma peşinde olduklarını dile getiriyorlar. Çevremde gördüğüm kadarı ile herhangi bir eğitim almadan halk dilinde alaylı olarak adlandırılan kişilerin bu işleri yaptığını söyleyebilirim. Ben eğitime haddinden fazla önem veren bir insanım. Nasıl bir tıp doktoru eğitimini alarak doktor oluyor ve alaylı-mektepli ayrımı yapılamıyorsa bence bu sektörde de aynı durum gerçekleşmelidir". (09.12.2021)

K6: *"…..Bildiğim kadarı ile basın sektöründe çalışmak için örnek veriyorum bir dersi verebilmek için onun eğitimini alıp öğretmen olduğumuz gibi burada böyle bir zorunluluk yoktur. Tabi ki bu işi de işinin ehli insanlara vermemiz gerektiği kanaatindeyim fakat eğer eğitim almadan bu işi yapıyor olsan bile bu işin ilkeleri doğrultusunda yapmanız gerekmektedir. Bazı basın çalışanlarının bu ilkeler doğrultusunda çalışmadıkları kanaatindeyim". (09.12.2021)*

Yerel basın mensuplarının tutumlarını mesleki ahlak (etik) bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz? sorusu sorulduğunda katılımcıların %60'ı "Bazı basın mensuplarının işlerinin ehilleri olmadıklarını, asli mesleklerinin basın-yayın olmadığını; dürüst, ilkeli ve tarafsız haber yapıldığına inanmadıklarını" ifade etmiştir. Katılımcıların %30'u "Basın mensuplarının eğitim eksiklikleri olduğunu", %20'lik bir dilimi "Basın mensuplarınca hazırlanan haberlere güvenmediklerini, yeterli bulmadıklarını, farklı kanallarda aynı habere ilişkin ihtilaflı bilgiler verilmesinin etik olmadığını, halkı bilgilendirmede eksiklikler olduğunu" ifade etmişlerdir. Geri kalan %10'luk bir dilimi ise "Basın mensuplarının ekonomik beklentilerinin karşılanamadığını bu durumun işlerine gösterdikleri özeni olumsuz etkilediğini; ağırlıklı olarak ekonomik kaygılarla haber yapıldığını; yapılan haberleri yeterli bulmadıklarını; halkı yanıltıcı haberler verildiğini; denetleme mekanizmalarının olması gerektiğini" ifade etmiştir. Katılımcıların bir diğer %10'luk dilimi ise "Haberlerin farklı açılardan verilmesinin çok seslilik sağlıyor olması açısından değerli olduğunu, basın mensuplarının genel olarak yeterli olduğunu ve genel olarak halkı bilinçlendirme ilkesine uygun davranıldığını" ifade etmiştir. Takip eden kısımda katılımcıların bu soruya vermiş oldukları cevaplardan bazıları, katılımcıların kendi cümleleriyle aktarılmıştır.

K2: "…..Ben aslında genel anlamda olumsuz düşünen bir insan değilim. Fakat benim prensibim her işi ehline yaptırmak gerektiğine inanıyorum ve bu yüzden bir işte ehil olmak için o işin eğitiminin alınması gerektiğini düşünüyorum". (09.12.2021)

K3: "…..Doğru haberin merkezi olarak hangi basın kuruluşunu temel alacağım konusunda hiçbir fikrim yoktur aslında. Bunun sebebi ise her bir haberin farklı mecralarda halka farklı olarak lanse edilmesi diyebilirim. Bunun sebebinin taraf tutma gibi bir fikirden olup olmadığı hakkında bazı şüphelerim var desem yerinde bir cümle kurmuş olurum diye düşünüyorum. Çünkü her eline mikrofon veya ses kayıt cihazı alan veya iki fotoğraf çeken kendini gazeteci ilan ediyor diyebilirim…..Bana göre gazetecilik mesleği herkesin yapabileceği bir iş olmamalı her mesleğin olduğu gibi gazeteciliğin de bazı uyulması gereken kuralları vardır bunlara uymak için de bir eğitim gereklidir". (09.12.2021)

K5: "…..Bana göre belki sizlere tuhaf gelecek, eğitimini almış mesleğine aşk ile yaklaşan insan ilkeli, dinamik, halkın ufkunu açacak haberleri yapar. Bu işte alaylı olan insanın ne kadar doğru bir haber anlayışı ile bu işe yaklaşacağını bilemiyorum. Çünkü birkaç kez şahit olduğum bir durum oldu bu da gerçeğini bildiğimiz bir durumun birkaç haber mecrasında aynı şekilde görüp diğer birkaçında çarpıtılarak haber yapıldığıdır". (09.12.2021)

K6: "…..En azından basın sektörü için konuşmam gerekirse gördüğüm ve gerçeğini bildiğim bir olayın basında yer alan haberde çarpıtılarak anlatılması hiçbir etik sistemine uygun değildir. Haber verirken medyanın Yasama Yürütme Yargıdan sonra 4. Kuvvet olarak düşünülürse doğru tarafsız ve ilkeli yayıncılık yapma eğiliminde olması gerektiği kanaatindeyim". (09.12.2021)

K8: "…..Basının maalesef ki ayakta kalabilmek adına bazı ilkelerinden taviz vermek zorunda kaldığını düşünüyorum. Bu durumda ise maalesef ki halkı doğru bilgilendirme konusunda biraz sığ kaldığını düşünüyorum". (09.12.2021)

K9: "…..Yapılan haber başlıklarına ve içeriklerine kadar her türlü ayrıntıyı takip eden bir birey olarak şunu söylemem gerekirse basının uyması gereken ahlak kurallarına hiçbirinin tam olarak uyduğunu düşünmüyorum açıkçası. Bu anlamda maalesef halkı bilinçlendirme konusunda halka bilgi sunma konusunda halka ışık tutmaktan çok uzak olduğunu, halkı yanıltmadan öteye gidemiyor olduğunu söyleyebilirim". (09.12.2021)

Yerel basın mensuplarının hazırladıkları haberleri, bölgenizdeki problemlerin çözümüne etkisi açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? sorusu sorulduğunda katılımcıların %90'ı "Genel anlamda yerel basının bölge halkları için etkili olduğunu; yerel basının bölgesel problemleri çözme gücü olduğunu; yerel basının bölge halkının haklarını koruyucu bir gücü olduğunu" ifade etmiştir. Katılımcıların %70'i "Genel anlamda yerel basının bölge halkını bilgilendirme ve bilinçlendirme gücü olduğunu" ifade etmiştir. Geriye kalan %10'luk bir dilim katılımcı ise "Genel anlamda yerel basının bölge halklarını birleştirici bir etkisi olduğunu; yerel basının bölge halkının sesi olduğunu; yerel basının bölge halkları için demokrasiyi etkin kıldığını " ifade etmiştir. Takip eden kısımda katılımcıların bu soruya vermiş oldukları cevaplardan bazıları, katılımcıların kendi cümleleriyle aktarılmıştır.

K4: "…..Ben bu konuda da basın mensuplarına çok işin düştüğünü düşünüyorum. Tekirdağ basının bu işi çok iyi yaptığını düşünüyorum. Bölgede gerçekleşen halkı bilinçlendirecek olumlu gelişmeleri basının net bir şekilde verdiğinde ve bölge halkı bu konuyu coşkuyla karşılamaktadır. Olumsuz durumlarda dahi halkı bilinçlendirdiğini, insanların birlik ve beraberlik içerisinde o aksilikleri giderdiğini söyleyebilirim". (09.12.2021)

K5: "…..Evet problemlerin çözümünde gerçekten katkılarının büyük olduğunu düşünüyorum. Çünkü bizlerin bilmediği fakat kapalı kapılar ardında gerçekleştirilen bazı toplantılarda alınan kararları halk ancak basın sayesinde öğrenebiliyor, anlayabiliyor ve halk o kararlarla gerçekleştirilen faaliyeti ya coşkuyla karşılıyor ya da olması istenmeyen bir karara tepki göstererek karardan vazgeçilmesi sağlanıyor. İşte Tekirdağ'daki yerel basının en sevdiğim özelliği de budur diyebilirim. (09.12.2021)

K7: "…..Bu konuda eminim bütün Tekirdağ halkı benim gibi düşünüyordur desem yanlış konuşmuş olmam herhalde bölge bazında yaşanan problemlere demokratik bir şekilde yaklaşım getirmek için basın kuruluşlarının büyük bir özveri ile çalıştıklarını düşünmekteyim. Yakın zamanda şöyle bir olay gerçekleşti. Tekirdağ için çok önem teşkil eden bir yerin buradaki yöneticiler tarafından ihale yolu ile satılacağı bilgisine ulaşıldı. Basın kuruluşları bunları yayına verince halkın bu durumdan haberdar olması sağlandı ve halk buna çok büyük bir tepki gösterdi. Alınan bu karar halkın daha fazla tepki göstermemesi adına geri çekildi. Yani toparlayacak olursak problem çözümünde her zaman basın çalışanları büyük özveri ile çalışıp bu tarz olayları gün yüzüne çıkarmıştır. (09.12.2021)

K9: "…..Tekirdağ basınının ilkeli haber yapma, doğru bilgiler verme vb. konularda sınıfta kaldığını düşünsem dahi basının Tekirdağ'ın sorunlarına duyarlı olduğunu ve halkı olumsuz yönde etkileyecek durumlar karşısında doğru hamleler yapabildiğini söyleyebilirim. Tekirdağ'ın gelişmesine katkıda bulunacak durumlar olsun olumsuzluk durumları olsun halkın yerel basın sayesinde olanları takip etme olanağına sahip olduğunu düşünüyorum. (09.12.2021)

5.Sonuç Tartışma ve Öneriler

Araştırmanın "Tekirdağ ili özelinde yerel basının anlam yaratma fonksiyonu, yerel basın mensupları tarafından nasıl açıklanmaktadır?" alt problemine ilişkin bulguları değerlendirildiğinde ulaşılan sonuçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür; Tekirdağ ili özelinde yerel basının anlam yaratma fonksiyonu, katılan basın mensuplarının görüşleri çerçevesinde, demokrasiye sunulan toplam katkıyla olumlu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte meslek profesyonellerinin çoğunluklu istihdamının sağlanmaması, beklenen nitelikli çok sesliliğe bariyer olmaktadır. Ayrıca basının bölgesel farkındalık bilincini geliştirecek projeler konusunda daha aktif bir tutum alması gerektiği düşünülmektedir.

Yerel ve yaygın basından beklenen genel hedefler; yayınlandığı bölge, şehir, ilçe ve beldede yurttaşların öz sorunlarından haberdar olmasını sağlamak; yurttaşları yaşadıkları yerin öz kaynaklarından haberdar kılmak; kamu ve halk arasında köprü kurmak; halkta kalkınma ve gelişmeye yönelik davranışlar sergiletmek; okuyucuları dünyada olup bitenden haberdar etmek, kamuoyunda tartışma kültürünün yerleşmesini sağlamak; demokrasi ve demokratik düzen konusunda bireyin topluluk içinde konumunu bulmasına yardımcı olmak ve tüm bu hedeflerin gerçekleştiği olası yerel/ulusal/uluslararası bir dünya kurmasına katkıda bulunmak şeklinde sıralanabilir. Yerel basın özellikle, ulusal basın ortamının demokratikleşmesinin ve bu

ortamın taraflılığının dengelenmesinin, yerel basının ötekilerden yana taraflılığının dengeleyici varlığıyla mümkün olabileceği düşünülmektedir (Erdoğan, 2006).

Yerel basın işletmeleri özellikle de yerel gazeteler yayımlandığı yörede kitleleri bilgilendirme ve onlara yurttaş sorumluğu ve misyonu kazandırmada etkin rol oynar. Kitle iletişimi yığın iletişimini tarif etmektedir. Kitle iletişimindeki kitle ifadesi, toplumsal, siyasal ve ekonomik açıdan belirgin olmayan, ayrıştırılamayan insanlar kümesi olarak ifade edilir. Kitle derken; geniş okuyucu, izleyici, seyirci kastedilmektedir (Özkay, 1982:309). Uluslararası, ulusal ve yerel kitle iletişim araçları, okuyucu ve izleyici kitleyi oluşturan bireylere düşünemedikleri, ulaşmadıkları bir dünya sunmaktadır. Bu dünya içerisinde bireylere karşı hem ulusal hem de yerel medya araçlarının belli başlı sorumlulukları olduğu düşünülmektedir. Bu sorumluluk yerine getirilirken, liberal öğretide yerel gazetelere, tekelleşen ve işlevlerini yerine getiremeyen ulusal gazetelere nazaran bazı misyonlar ve işlevler yüklenmiştir. Yerel basın bu misyonları oluştururken; ulusal veya yerel enformasyonu aktararak, bölgesel ve yerel kültür iklimine kakı sunarak, yerel yönetim ve yerel kamu kurumları ile halk arasında köprü vazifesi görerek, yerelde demokrasinin yerleşimi ve işlerliğine katkıda bulunarak, bölgesinde kamuoyu oluşturarak ve yerel yönetim kamu kurumlarını halk adına denetleyerek işlevlerini yerine getirir. Bu anlamda yerel basını Duverger'in (1986:58) ifadesiyle halk kahramanı niteliğinde bir takım gizli ya da açık, aşikar ya da kapalı özel güç olarak tanımlamak yanlış olamayacaktır. Türkiye'de yerel medya işletmeleri ve özellikle gazetelerin göz önündeki durumundan dolayı kendilerine yüklenilen bu işlevleri ne kadar yaptığı ise tartışmalıdır. Görüşülen yerel gazeteciler, bu konuda uzman meslek grupları ve akademik çevreler yerel gazetelerden beklenilen bu işlevleri yerinde getirmediği konusunda aynı fikre sahiplerdir.

Yerel basın işletmeleri özellikle yerel gazeteler, kültürel farklılıklar ve toplumun daimi gelişiminden ötürü yayınlandığı yerin halkına, doğru bilgi veren bir öğretmen görevi görür. Bunu kamusal görevi olduğu için yapması beklenmektedir, kamusal bir işletme yapısında olduğu için enformasyon aktarmak yerel gazeteler için kamusal hak olarak tanınmaktadır

Yerel veyahut yaygın basın, okur kitlesinde bir kamuoyu bilinci oluşturmak için en yaygın kitle iletişim aracıdır. Kamuoyu; belirli bir toplum kümesi içerisinde yaşamlarını idame ettiren belli bir ülkü, inanış veya olgu etrafında birleşen insanlar ve ortak değer yargıları olarak tanımlanabilir. Bir diğer deyişle, kamuoyu; toplumsal yaşam formu içerisinde gerçekleşen olaylar ve olgular içinde meydana gelen toplumsal kümenin ortak yargılarını yansıtan kavram ve düşüncelerin toplamıdır. Bir kamusal araç olan yerel gazeteler, bu misyonu dolayısıyla tarih boyunca birtakım sorumluluklar taşımışlardır. Bunların başında ise kamuoyu oluşturma işlevi gelmektedir. Zira birinci bölümde değinildiği gibi gazeteler, 1864 Vilayet Nizamnamesi'nden aldıkları güç ile Osmanlı topraklarında baş gösteren ayaklanmaları bastırmak için kamuoyunda bilinç oluşturma görevi üstlenmişlerdir. Yine Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Mücadelesi sırasında halkı ortak bir değer olan Ulusal Direniş Ülküsü etrafında birleştirmek için, kamuoyu oluşturma işlevini görev olarak benimsemişlerdir. Bu dönemde bahsi geçen pek tabi ulusal bir kamuoyudur. Ancak yerel gazeteler daha çok yerel kamuoyu oluşturmuşlardır. Yerel kamuoyunun iletişim kurumu olan yerel basın, yayın etkinliği içinde bulunduğu kent ya da bölgede yerel kamuoyunun oluşmasında en etkili ve işlevsel kurumlardan birisidir (Vural, 1999:71-72). Yerel kamuoyu; yukarıda bahsi geçenlerden farklı olarak, ülke genelinde daha dar olan bölge veyahut yörede yaşayan birbirlerinden ve yörelerinde gerçekleşen her olaydan etkilenip oluşturdukları bilinçli veya bilinçsiz ortaklık grubudur. Bu oluşan kamuoyunun sınırları, bölgesi ve yöresi sınırlarıdır, bahsi geçen kamuoyunun iletişim kurumu ise yerel gazetelerdir.

Araştırmanın "Tekirdağ ili özelinde yerel basının anlam yaratma fonksiyonu yerel halk tarafından nasıl açıklanmaktadır?" alt problemine ilişkin bulguları değerlendirildiğinde ulaşılan sonuçları ise şu şekilde özetlemek mümkündür; Yerel halk basının anlam yaratma fonksiyonunu daha çok mesleki eğitim eksikliğinin eleştirisi, işin ehli olmayan kişilerin istihdamı nedeniyle gerçekleşen mesleki etik ihlalleriyle açıklamaktadır. Bununla birlikte yerel basını, bölgesel problemlerinin çözümünde ve haklarının savunulmasında önemli bir güç olarak konumlandırmaktadır. Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde mesleki eğitimin önemi, yerel basının anlam yaratma fonksiyonuna hizmet eden önemli bir faktör olarak açığa çıkmaktadır.

Mesleki eğitimde anlamlı ve kalıcı öğrenmeler için bilişsel, duyuşsal ve davranışsal (psikomotor) kazanımların bir arada planlanması önemlidir. Bu planlama Eğitim Bilimleri disiplini içinde Bloom ve arkadaşları tarafından ilk olarak 1956 yılında hazırlanan ve 2001 yılında meslektaşları tarafından revize

edilerek kullanımına devam edilen öğrenme hedeflerinin aşamalı sınıflandırılması olarak bilinir (Bloom, 1956; Krathwohl, 2002) . Bilişsel alanda, mesleğe ilişkin bilişsel yeterliliklerin ağır bastığı öğrenmeler; duyuşsal alanda mesleğe ilişkin değer yargılarının ağır bastığı öğrenmeler, davranışsal alanda (psikomotor) ise mesleğe ilişkin zihinsel becerilerle kas gücü becerilerinin senkronize performansının ağır bastığı öğrenmeler gerçekleşir. Tüm meslek alanlarında olduğu gibi basın mensuplarının müfredatlarında da bu üç boyutun tamamına yönelik öğrenme kazanımlarına ulaşabilmeleri mesleklerini profesyonel anlamda icra edebilmeleri açısından önem taşımaktadır.

Tekirdağ ili özelinde yerel basının anlam yaratma fonksiyonunu basın mensuplarının ve yerel halkın gözünden incelemeyi amaçlayan bu araştırma, demokrasi, çok seslilik, farkındalık, eğitim ve mesleki yeterlilik, mesleki ahlak, mesleki beceriler anlamında birçok boyutun etkililiğini gözler önüne sermektedir. Takip eden araştırmaların farklı coğrafyalarda bu faktörler özelinde tekrarlanarak değerlendirilmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

Bloom, Benjamin S. (1956). Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. New York: Longmans, Green Print.

Büyüköztürk, Ş. Çakmak E.K., Akgün Ö.E., Karadeniz Ş, Demirel F. (2012). Bilimsel araştırma yöntemleri (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Büyüköztürk, Ş. (2020). Örnekleme Yöntemleri: Amaçlı Örnekleme. http://cv.ankara.edu.tr/duzenleme/kisisel/dosyalar/18082015132036.pdf adresinden 08.07.2020 tarihinde erişilmiştir.

Cangöz, İ. (2005). Yurttaş Gazeteciliği ve Yerel Basın. Sevda Alankuş (Derleyen). Gazetecilik ve Habercilik. İkinci Baskı (Birinci Baskı 2003), İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 111-112-123.

David R. Krathwohl (2002) A Revision of Bloom's Taxonomy: An Overview, Theory Into Practice, 41:4, 212-218, DOI: 10.1207/s15430421tip4104_2

Duverger, M., Siyasal Rejimler (çeviren: Teoman Tunçdoğan), Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1986.

Erdoğan, İ., (2006). Türkiye'de Ulusal ve Yerel Gazetelerin Habercilik Anlayışları: Deprem Haberlerinin Karşılaştırmalı Analizi, https://dergipark.org.tr/download/article-file/177958

Girgin, A. (2001). Türk Basın Tarihi'nde Yerel Gazetecilik. İstanbul: İnkilap Yayınları, 150-178.

Gökçe, O. (2006). İçerik analizi: kuramsal ve pratik bilgiler. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Mutlu, E., İletişim Sözlüğü, Ark Yayınları, Ankara, 1998.

Nigar Erdem, B. (2007). 12 Eylül 1980 İhtilali'nin Yerel Basının Haber Seçimleri Üzerindeki Etkisi: Hakimiyet Gazetesi Örneği. Suat Gezgin (Editör), Türkiye'de Yerel Basın. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2007, 117.

Öskay, Ü., XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri, A.Ü.S.B.F. Yayınları: 495, Ankara 1982.

Tuncel, S. H. (2005). Yeni İletişim Teknolojilerinde Yöndeşme ve Yerel Medya., Sevda Alankuş (Derleyen). Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya. İkinci Baskı (Birinci Baskı 2003), İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 91-92.

Uluç, H, Yerel Basının Evrensel Önemi, 2004, https://www.sabah.com.tr/yazarlar/uluc/2004/12/12/yerel_basinin_evrens el_onemi

Vural, A. M., Yerel Basın ve Kamuoyu, A.Ü. Açık öğretim Fakültesi Yayınları No: 607 Eskişehir, 1999.

Yaşin, C. (2009). Türkiye'de Yerel Basının Yapısal Özellikleri ve Üretim Koşulları, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı: 28, 115-151.

Yıldırım, A., Şimşek, E. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.

NEOLİBERAL KENTSEL POLİTİKALAR, KENTLERİN DÖNÜŞÜMÜ VE RİSKLER

NEOLIBERAL URBAN POLICIES, TRANSFORMATION OF CITIES AND RISKS

Eylem BAL[1]

[1]Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Faküktesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir, Türkiye

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6868-9479

ÖZET

Günümüzde iktisadi, siyasal, toplumsal ve mekânsal süreçleri açıklarken kaçınılmaz olarak üst kavramlara ihtiyaç duyulmaktadır. Dünya tarihinin yakın döneminde, söz konusu süreçlerin gerek teorik çerçevesi gerekse de uygulama süreçleri üzerine tespitler, açıklamalar, yorumlar ve tartışmalar yapılırken odağa yerleşen en temel kavramlardan birisi kuşkusuz neoliberalizmdir. 1970'lerin sonunda Keynesyen politikalara karşı yükselişe geçen neoliberalizm, 1980'li yıllarla birlikte uluslararası üst kuruluşlar aracılığıyla tüm dünyaya yayılmış ve dünya genelinde hakim bir paradigma haline gelmiştir. Günümüzde pek çok kavram, durum ve olgu neoliberalizmle ilişkilendirilmekte, açıklanmakta ya da sorgulanmaktadır. Neoliberalizmin sadece ekonomik bir boyutu olmayıp, en sıkı ilişkide olduğu alanlardan birisi de kent ve kentleşme süreçleridir. Neoliberal politikanın stratejileri, müdahaleleri ve uygulamaları kaçınılmaz olarak kent mekânı üzerinde cereyan etmekte ve neoliberalizm kenti yeniden yapılandırmaktadır. Bu noktada kentler neoliberal süreçler açısından son derece kritik alanlar olarak öne çıkmaktadır. Neoliberal kentsel politikaların kentlerdeki en temel somut örnekleri ise kentsel dönüşüm projeleri, büyük ölçekli kentsel projeler, özelleştirmeler, kapalı konut siteleri, rezidanslar ve alışveriş merkezleridir. Kentler bu mekânsal projeler yoluyla yeniden organize olmaktadır. Bu çalışma, kentlerin bu mekânsal projeler yoluyla neoliberal kentsel politikalar ekseninde nasıl yeniden organize olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında bu projelerin seçilme nedeni ise bu projelerin neoliberal kentleşme süreciyle en yüksek uyum becerisi gösteren somut mekânsal örnekler olmaları gerçeğidir. Bu projeler 2000'li yıllarda kentlerde büyük bir hızla yayılım göstermekte ve neoliberal bir kentsel örüntü oluşturmaktadırlar. Kentler bu projeler yoluyla radikal bir biçimde dönüşmektedir. Bu dönüşümün mekânsal sonuçlarının ve yarattığı risklerin ortaya koyulması önemlidir. Yöntem olarak öncelikle neoliberalizm ve neoliberal kentsel politikaların odak noktası olan kent arasındaki güçlü ilişki ortaya koyulacaktır. Ardından kentsel dönüşüm projeleri, büyük ölçekli kentsel projeler, özelleştirmeler, kapalı konut siteleri, rezidanslar ve alışveriş merkezleri ayrı ayrı ele alınarak, kentlerde yarattıkları temel dönüşümler deşifre edilecektir. Bu dönüşümün kentsel mekânda kamu yararı ilkesini aşındırdığı örnekler giderek artış göstermektedir. Finalde bu dönüşümün kentsel mekânda oluşturduğu risklere dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Neoliberalizm, Neoliberal Kentsel Politikalar, Kentin Dönüşümü, Risk

ABSTRACT

In When describing economic, political, social and spatial processes today, meta-concepts are inevitably required. There is no doubt that neoliberalism is one of the most fundamental concepts that have been at the focal point during the findings, explanations, interpretations and discussions on both the theoretical framework and the implementation processes of the processes concerned in the recent period of the world history. Neoliberalism, which underwent a rise by the end of 1970s against the Keynesian policies, has spread throughout the world in the 1980s by means of international institutions and become a dominant paradigm. Today many concepts, cases and phenomena are related to and explained or questioned with neoliberalism. Neoliberalism dose not only have an economic dimension, city and the urbanization processes are the other spheres with which neoliberalism has the closest relation. The strategies, interventions and

implementations of the neoliberal policy inevitably take place on the urban space and neoliberalism reconstructs the city. At this point, cities stand out as extremely critical areas in terms of neoliberal processes. The most basic concrete examples of neoliberal urban policies in cities are urban regeneration projects, large-scale urban projects, privatizations, gated communities, residences and shopping centers. Cities are reorganized through these spatial projects. This study aims to reveal how cities are reorganized on the axis of neoliberal urban policies through these spatial projects. The reason for choosing these projects within the scope of the study is the fact that these projects are concrete spatial examples that show the highest adaptability to the neoliberal urbanization process. These projects spread rapidly in cities in the 2000s and form a neoliberal urban pattern. Cities are being radically transformed through these projects. It is important to reveal the spatial consequences and risks of this transformation. As a method, first of all, the strong relationship between neoliberalism and the city, which is the focal point of neoliberal urban policies, will be revealed. Then, urban regeneration projects, large-scale urban projects, privatizations, gated communities, residences and shopping centers will be handled separately and the basic transformations they have created in cities will be deciphered. The examples in which this transformation erodes the principle of public interest in urban space are increasing. In the final, attention will be drawn to the risks posed by this transformation in urban space.

Keywords: Neoliberalism, Neoliberal Urban Policies, Transformation of the City, Risk

TOPLUMSAL CİNSİYETİN İNŞASI: JAPON TARİHİNDE HEGEMONİK ERKEKLİK MODELLERİ

CONSTRUCTING GENDER: HEGEMONIC MASCULINITY MODELS IN JAPANESE HISTORY

Derya AYTEN

Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

ORCID ID: 0000-0001-6026-8760

ÖZET

1970'li yıllarda akademide feminist yazın içerisinde ortaya çıkan erkeklik çalışmaları (masculinity studies), Avustralyalı toplum bilimci Raewyn Connell'ın "Masculinities" yani "Erkeklikler" adlı kitabını 1995 yılında yayınlamasıyla, bağımsız bir çalışma alanı olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Feminist hareketten beslenen ve bu alanda yeni ufuklar açan bir çalışma alanı olarak, toplumsal cinsiyet yazınına katkıda bulunmakta olan erkeklik çalışmalarının temel savlarından birini, "erkek" olmanın belirli şartlara bağlı olduğu ve ancak bu şartlar yerine getirilirse, "erkek" olunabileceğine dair kabulün toplumsal olarak inşa edilip, şekillendirilmesi oluşturmaktadır. Bu çerçevede, cinslerle ilgili mutlak bilgi ve özcülük savunusu yerini, inşa süreçlerine bırakmaktadır. Erkeklik çalışmalarında, tek ve değişmeyen bir erkeklikten söz edilemeyeceği; tam aksine, çoğul erkekliklerden bahsedilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Hegemonik erkeklik kavramı da, erkeklik kurgularının bu çoğulluğuna dayanmaktadır. Verili bir toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde, egemen pozisyonda bulunan 'hegemonik' erkeklik, farklı erkeklik oluşumları arasında idealize edilen erkeklik durumunu ortaya koymaktadır.

Connell, erkeklikler üzerine yaptığı yapısal analizin çerçevesi olan "toplumsal cinsiyet düzeni" yaklaşımıyla, hiyerarşideki konumlarına göre, farklı erkeklik ve kadınlık hallerinin, cinsiyet düzenini yeniden üretmekte ve/ya yapılandırmakta olduğunu iddia etmektedir. Bu açıdan, cinslere ait bilginin değişmesinde, siyasi ve/ya sosyo-ekonomik çerçevede ortaya çıkan dönüşümler etkili olmaktadır ve bu süreç bir tarihselliği içermektedir. Bu çerçevede, Japonya örneğinde tarihsel süreç içerisinde değişen erkekliklerin incelenecek olduğu bu çalışmada, feodal dönemden başlayarak, Soğuk Savaş'ın sonuna kadar olan zaman dilimine bakılacaktır. Connell'ın "hegemonik erkeklik" savı temel alınarak, dört bölüme ayrılan ülke tarihi, her bir döneme ait baskın erkeklik modeli üzerinden anlatılacaktır. Farklı dönemlerdeki baskın erkeklik modellerinin nasıl inşa edildiği, hangi söylem ve pratiklerle anlam bulduğu ve mevcut güç ilişkileri içerisinde nasıl konumlandığını ortaya koymak, bu çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Japonya, erkeklik çalışmaları, hegemonik erkeklik

ABSTRACT

Emerged in the 1970s from the feminist literature, masculinity studies has been accepted as an independent field of study when Australian sociologist Raewyn Connell's book "Masculinities" was published in 1995. One of the main arguments of masculinity studies is that being a "man" depends on certain conditions constructed by the society and thus, essentialism leaves its place to the construction processes in understanding gender. It is underlined that there is not a single or unchanging masculinity, but a plurality of masculinities and the concept of hegemonic masculinity is based on this plurality of masculinity constructs. In a given gender order, "hegemonic" masculinity reveals the idealized masculinity among different masculinity formations.

As a structural analysis on masculinities, Connell's "gender order" approach, puts forward that different masculinities reproduce and/or construct the gender order according to their positions in the hierarchy. In this

respect, transformations that occur in the political and/or socio-economic framework are effective in the change of knowledge of the sexes, and this process includes a historicity. Within this context, focusing on the changing views of masculinities in the historical process, this study will examine the time period of Japanese history from the feudal period to the end of the Cold War. Based on Connell's "hegemonic masculinity" argument, the dominant masculinity models in Japanese history will be explained. Using this historical framework, the primary aim of this study is to reveal how the dominant masculinity models in different periods were constructed, by which discourses and practices they found meaning, and how they were positioned within the existing power relations.

Keywords: Japan, masculinity studies, hegemonic masculinity

CHALLENGES OF URBAN REGENERATION PROCESS IN BAGCILAR, İSTANBUL

Sevgiye SÖNMEZ ÖZDEMİR[1]

[1]Istanbul Technical University, Graduate School, İstanbul, Turkey.

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9380-7652

ABSTRACT

Urban regeneration could be a crucial instrument when implemented as part of urban planning initiatives. The ability to create more public space within the design process and to better plan sustainable, liveable, and resilient cities can be shown as benefits of this approach. In this paper we aim to evaluate urban regeneration implementation at Bağcılar district of Istanbul. In the 1950s, large groups of people immigrated from rural areas to urban areas. Bağcılar was one of the neighborhoods where people could find low-priced land to build large-scale factories. In addition to that, there was public transportation to Eminönü (at that time central business district). These two factors led to an exponential population increase in Bağcılar. Because of the exponential population increase, municipal services, such as building roads, expanding public transportation, access to clean water, reliable electiricity etc., couldn't scale fast enough and as a result, informal residential settlements became widespread. Today, in terms of population density, Bağcılar ranks first in Istanbul, therefore in Turkey. In Bağcılar there are 10 area-based implementations of urban regeneration under "The Law of Transformation of Areas Under Disaster Risks," No. 6306. However, implementation of the law and making design decisions have been challenging due to property rights, informal residential development, and problems with complementary development plans. This research presents a case study that's based on the Göztepe neighborhood in Bağcılar. The study focuses on the results of primary data that are designed to measure the public's expectations of urban regeneration. In Goztepe, urban regeneration has been happening for the last 10 years with a combined effort by urban planners, architects, and other related professions. In this study, we also focus on the impact of the plan cancelation by the administrative court on urban regeneration. Based on the findings of the research, policy recommendations were developed to evaluate socio-spatial outcomes.

Keywords: urban regeneration, urban planning execution, Bağcılar-İstanbul

İTİBAR YÖNETİMİ AÇISINDAN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK: TÜRK OTOMOTİV SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY FROM A REPUTATION MANAGEMENT PERSPECTIVE: AN ANALYSIS ON THE TURKISH AUTOMOTIVE SECTOR

Onur SERTTAŞ[1]

[1]Bağımsız Araştırmacı, İstanbul, Türkiye.

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7652-4586

Doç. Dr. Samet KAVOĞLU[2]

[2]Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İstanbul, Türkiye.

[2]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1585-9881

ÖZET

Sanayi devrimi ile başlayıp ağırlıklı olarak 1970'li yıllara kadar devam eden ve Milton Friedman'ın "işletmenin tek bir sosyal sorumluluğu vardır. O da kârı maksimize etmektir." cümlesiyle anlam kazanan klasik yaklaşımın küreselleşme, artan rekabet, bilinçli tüketici vb. faktörlerin etkisiyle değişim ve dönüşüme uğradığı, işletmenin kârın yanı sıra kamu faydasını da gözetmesini öngören İş Döngüsü Yaklaşımının yaygınlık kazanmaya başladığı ifade edilebilir.

Bu perspektiften hareket eden işletmelerin günümüzde içerisinde yer aldıkları dünyaya, paydaşlarına ve tüketicilere karşı sorumluluk atıflarının artma eğilimi gösterdiği ve üretim, tüketim, satış sonrası hizmetler vb. konularda sorumlu davranmaya başladıkları belirtilebilir. Bu sorumluluk ilk olarak hayırseverlik faaliyetleriyle (hastane, okul, yurt vb. yapımı) kendini gösterirken, sonrasında sürdürülebilirlik esaslı sosyal sorumluluk projelerinin ağırlık kazandığı görülmektedir. İşletmelerin, toplumsal sorunlara çözüm bulmanın yanı sıra paydaşlar nezdinde itibar kazandırıcı olması bakımından da önem arz eden KSS projelerine yönelmelerinin kârlılığa da etki edeceği düşünüldüğünde ilgili faaliyetlerin stratejik bir yaklaşımın neticesi olduğu da belirtilebilir.

Bu çalışmada da kurumsal itibar ve kurumsal sosyal sorumluluk kavramları arasındaki ilişki mercek altına alınmış, ilgili literatür incelemesini takiben Türk otomotiv sektörü özelinde yapılan betimleyici düzeydeki araştırma ile 2021 yılında yürütülen KSS uygulamaları mercek altına alınmıştır. Araştırma bulgularından hareketle trafik bilincinin arttırılmasından, fırsat eşitliği yaratılmasına, engellileri dönük faaliyetlerden, sokak hayvanlarına yardım çabalarına kadar çeşitli KSS uygulamaları yürütüldüğü gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal sosyal sorumluluk, itibar yönetimi, otomotiv sektörü.

ABSTRACT

The classical approach, which started with the Industrial Revolution, continued mainly until the 1970s, and gained meaning through Milton Friedman's statement "There is one and only one social responsibility of business–to use its resources and engage in activities designed to increase its profits"; is being questioned with the effects of factors such as globalization, increasing competition, conscious consumer, etc. The Business Cycle Approach, which envisages public benefit in addition to profit, has become more widespread in its place.

Businesses that act with this perspective show a tendency to behave with more responsibility towards the world they are in, their stakeholders and consumers. In addition to acting responsibly on subjects such as production, distribution, after sales services, etc., they are also playing a more active role in solutions.

While responsible business administration is a phenomenon with historical roots and first manifests itself with philanthropic activities (hospital, school, dormitory, etc. construction), the approach focused on in the study is a sustainability-based and project-based understanding of social responsibility that goes beyond this. CSR projects not only provide solutions for social issues but are also important in terms of gaining prestige among stakeholders. When we consider that CSR projects can also impact profitability, it can also be said that such activities are the result of a strategic approach.

In this study, the relationship between the concepts of corporate reputation and corporate responsibility were scrutinized, and after examining the relevant literature, the CSR applications conducted in 2021 were reviewed in the context of the Turkish automotive industry. Based on the research findings, it has been observed that a variety of CSR practices are being carried out in various fields ranging from raising traffic awareness to creating equal opportunities, from activities for the disabled to efforts to help stray animals.

Keywords: Corporate social responsibility, reputation management, automotive sector.

GİRİŞ

Sanayi devrimi ile başlayıp ağırlıklı olarak 1970'li yıllara kadar devam eden ve Milton Friedman'ın (1970) "işletmenin tek bir sosyal sorumluluğu vardır. O da kârı maksimize etmektir" cümlesiyle anlam kazanan klasik yaklaşımın küreselleşme, artan rekabet, bilinçli tüketici vb. faktörlerin etkisiyle değişim ve dönüşüme uğradığı, günümüzde işletmenin kârın yanı sıra kamu faydasını da gözetmesini öngören İş Döngüsü Yaklaşımının yaygınlık kazanmaya başladığı ifade edilebilir.

Bu perspektiften hareket eden işletmelerin içerisinde yer aldıkları dünyaya, paydaşlarına ve tüketicilere karşı sorumluluk atıflarının artma eğilimi gösterdiği ve üretim, tüketim, satış sonrası hizmetler vb. konularda sorumlu davranmaya başladıkları belirtilebilir. Bu sorumluluk ilk olarak hayırseverlik faaliyetleriyle (hastane, okul, yurt vb. yapımı) kendini gösterirken, sonrasında sürdürülebilirlik esaslı sosyal sorumluluk projelerinin ağırlık kazandığı görülmektedir. İşletmelerin, toplumsal sorunlara çözüm bulmanın yanı sıra paydaşlar nezdinde itibar kazandırıcı olması bakımından da önem arz eden KSS projelerine yönelmelerinin kârlılığa da etki edeceği düşünüldüğünde ilgili faaliyetlerin stratejik bir yaklaşımın neticesi olduğu da belirtilebilir.

Bu çalışma ile kurumsal itibar ve kurumsal sosyal sorumluluk kavramları ve bunlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Birinci bölümde kurumsal sosyal sorumluluk kavramının tarihi, gelişimi ve yaklaşım biçimlerine yer verilirken; ikinci bölümde marka ve itibar kavramları arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. Araştırma bölümünde ise Türk otomotiv sektöründeki KSS uygulamaları en fazla satış rakamına sahip üç otomotiv distribütörünün 2021 yılı KSS faaliyetleri mercek altına alınarak incelenmiştir. Literatürde spesifik olarak otomotiv sektörü KSS uygulamalarına odaklanan çalışmaya erişilememiş olması nedeniyle araştırma çıktılarının alan yazınına ve uygulamacılara katkı sunması beklenmektedir.

1. KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK

Kurumsal sosyal sorumluluğun genel ve kabul görmüş tek bir tanımı olmamakla birlikte çeşitli şekillerde ifade edildiği görülmektedir. Sosyal sorumluluk, kurumların çevresinde bulunan gruplara ve bireylere karşı davranış biçimleriyle alakalıdır. Kurumlar faaliyetlerini sürdürürken aynı zamanda içerisinde bulundukları toplumun da çıkarlarını gözetmekle sorumludurlar. İşletmelerin varlıklarının devamında kârlılık önem arz eden temel husus olmakla birlikte topluma fayda arayışının da önemi vurgulanmalıdır. Bu nedenle organizasyonlar sürekliliğini sağlayabilmek için sosyal sorumlu olmaya yönelmiştir (Şimşek, 2003, s.378).

İşletmelerin sadece kâr maksimizasyonu merkezli bakış açısından, çevreye ve paydaşlara karşı sorumluluk temelli yaklaşıma geçişiyle karar alma süreçlerinde yasal düzenlemelere ve etik değerlere uyma yönünde değişim olduğu ifade edilebilir. Kurumsal sosyal sorumluluk bilincinin artmasına paralel olarak

organizasyonlara dönük şeffaflık ve güvenilirlik algısının arttığı da belirtilmelidir (Jan, 2006, s.177; Çakır, 2016).

Günümüz dünyasında toplumsal sorunların çözümünde devlet merkezi konumdaki temel aktör olarak görülmekle birlikte yegâne sorumlu olarak tanımlanmasının da daraltıcı bir bakış açısı olacağı ifade edilebilir. Ekonomik, sosyo kültürel, yasal ve ahlaki konuları ele alıp buradan hareketle sosyal sorumluluk projelerinde yer almanın faydalı olacağı (Kelgökmen, 2010, s.305) düşüncesinden de hareketle devlet dışı aktörler olarak kurumsal vatandaşlık perspektifinden özel sektör işletmelerinin de toplumsal ve çevresel sorunların çözümünde ve/veya minimize edilmesinde rol üstenmeye başladıkları görülmektedir.

İşletmelerin toplumun gereksinimlerini, talep ve ihtiyaçlarını analiz ederek toplumsal refah ve huzur ikliminde yukarı yönlü ilerleme kat edilebilmesi adına imkânları nispetinde adımlar atması, tekil olarak ya da devlet ve/veya STK'larla birlikte hareket edilerek sosyal amaçlı projeler geliştirmesinin marka değerini arttırıcı, kurumsal saygınlığı pekiştirici yönü de vurgulanmalıdır. Özellikle son yıllarda dikkate değer sayıda kuruluşun sosyal sorumluluk faaliyetlerini artırdığı ve çalışmanın ileriki aşamalarında örneklendirileceği üzere proje çıktılarının görünür olmaya başladığı da ifade edilebilir.

1.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Tarihçesi

Kurumsal sosyal sorumluluğun (KSS) ilk örneklerine beş bin yıl öncesinde Sümer tabletlerinde rastlanılmaktadır. Bu tabletlerde ticari amaçlı sorumluluklar anlatılmış olup işçilere aylık olarak üç gün dinlenme imtiyazı verilmiş olduğu şeklinde ifadelere yer verilmiştir. Bunun yanı sıra bütün kutsal kitaplarda kurumların dürüst ve etik davranmasının gerekliliği anlatılmış olup yardımseverlik, çalışanlara ve topluma karşı insan hakları gibi etik davranışlara yer verilmiştir (Yamak, 2007, s.10).

1800'lü yılların ikinci yarısı ile başlayıp sonlarına doğru, sanayi kuruluşları sahipleri ile işçiler arasında üretkenlik ve işçi refahı konularını merkeze alan tartışmaların olduğu görülmektedir. Takip eden süreçte ABD'de gündeme getirilen kadın ve çocuk işçi çalıştırılması ve çalışma şartları konularında da eleştirilerin yükseldiği belirtilmelidir. Yenilikçiler içerisindeki fikir birliği, istihdam şartlarındaki olumsuzlukların yoksulluk ve işçiler arasında mutsuzluk ve huzursuzluk gibi sosyal konulara zemin hazırladığı şeklindeydi. 1800'lü yılların bitimine doğru ise hayırseverlik kavramı ortaya çıkmıştır (Yamak, 2007, s.16-18).

1930'larda iktisadi (Büyük Buhran), 1940'larda ise savaş koşulları nedeniyle odaklanılmayan KSS olgusunun yüzyılın ortalarına doğru önem kazanmaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde Frank W. Abrams, şirketlerin çalışanlara ve topluma karşı sorumluluklarını dile getirirken, Howard R. Bowen 1953 yılında kaleme aldığı *Social Responsibilities of the Businessman* adlı kitabıyla öncü kaynaklar arasında yer almıştır. Bowen, kurumsal sosyal sorumluluğu tanımlarken işletmelerin, toplumun ihtiyaç ve değerlerini önceleyen yaklaşım sergilemeleri gerekliliğinin altını çizmektedir (Hamidu vd., 2015, s.84; Gedik, 2020, s.14).

1960'lı yıllara gelindiğinde ise KSS akademik yazında, toplum sorunlarını çözmeyi amaçlayan bir yaklaşım olarak görülmeye başlanmıştır. Bu yıllarda Davis, işadamlarının toplumdaki görevini, politik, sosyal ve ekonomik değişikliklerin etkilediğini ve baskı oluşturduğunu dile getirmiştir. Davis ayrıca KSS'nin bir seviyeye kadar işletmenin maddi gelirleriyle alakalı olabileceğini belirtmiştir (Agudelo vd., 2019, s.4; Gedik, 2020).

Yasal zorunluluk olmaksızın, etik değerlerden uzaklaşmadan kurumların kendi istekleri doğrultusunda sorumluluk üstlenmesi ve bunu yaparken maddi çıkar elde etmeksizin toplumun çıkarlarını gözetmesi; vicdani bir sorumluluk üstlenmesi olarak tanımlanabilecek kurumsal sosyal sorumlulukta asıl amaç maddi ya da maddi olmayan destekler ve yardımlar ile toplumsal refahı arttırmaktır (Kotler ve Lee, 2017, s.3).

Kurumsal sosyal sorumluluğun temelinde, toplumu negatif yönde etkileyen, ekonomik darboğaz yaşanmasına neden olan konuların engellenerek toplumun refah seviyesinin yukarı çekilmesi yer almaktadır. Toplumun isteklerine uygun şekilde davranışlar sergileyerek, bunların devamlılığını sağlamak asıl amaç olmalıdır. Bu şekilde davranışlar sergileyerek her bakımdan yeterli olmak amaçlanmaktadır (Göcenoğlu, 2014, s.8; Soysal, 2018, s.11).

1.2. Hayırseverlik – KSS İlişkisi

Hayırseverlik, işletmenin faaliyet kolları ile ilişkili olmayan ama sosyal bir yardım sağlamak amacı ile işletmenin kaynaklarının gönüllülük esası ile toplumun refahını yükseltmek ve ihtiyacını karşılamak amaçlı kullanmasıdır (Ricks, 2005, s.122). Bu tanımıyla hayırseverlik, fayda sağlanması amacı ile yapılan gönüllülük esaslı bağış demektir. Hayırseverlik, sosyal sorumluluk ile doğrudan ilişkili bir kavramdır. Sosyal sorumluluk işletme faaliyetlerini gerçekleştirmek için toplumun çıkarlarını uzun vadede karşılamaya yöneliktir. Hayırseverlik kavramının temelinde işletmeyi ilgilendiren taraflara ekonomik zarar vermeden yürütülmesi vardır.

Milton Friedman gibi bazı ekonomistler işletmelerin hayırseverlik faaliyetlerine ayırdıkları bütçenin, yatırıma yapılması gereken bütçede azalma sağlayacağı için bu davranış şeklini doğru bulmadığını bildirmiştir. Bunun yanında M.E. Porter gibi hayırseverlik davranışının işletme amaçları ile ilişkiyi kaybetmeden sosyal amaçlara odaklanmanın rekabet üstünlüğünü sağlayacağını söyleyen düşünürler de mevcuttur (Raiborn vd., 2003, s.48).

Carroll, işletme sorumluluklarını dört boyutta değerlendirmiştir. Bunlar yasal, etik, gönüllü ve ekonomik boyutlardır. Hayırseverlik ve sosyal sorumluluk da gönüllülük boyutu altında ele alınabilir (Goddard, 2004, s.107). Son yıllarda yapılan çalışmalarla kuruluşların organizasyonlarında hayırseverlik konularını artan oranda ele alıp kurumsal stratejilerini ve uygulamalarını buna göre şekillendirmeye başladığı görülmektedir. Amerika'da yapılan bir araştırma, planlı yapılan hayırseverlik faaliyetlerinin müşteri ilişkilerinde pozitif ivme kazandırdığını ayrıca çalışanların bağlılığını da artırdığını göstermiştir. Bunların yanında en önemlisi işletme imajını pozitif yönde etkilemiş ve hayırsever şirket olarak bilinmesini sağlamıştır (Schwartz ve Smart, 1995, s.110; Albayrak, 2020, s.4).

Hayırseverlik işletmenin kendisi tarafından kurulan vakıflara yardım ya da kendileri tarafından belirlenen, kendileri ile ilişkili başka bir vakfa yardım şeklinde veya işletme tarafından belirlenen kişilere gönüllülük esasıyla yapılan bağışlardır. Bu bağışlar ihtiyaç sahiplerine yapılan cömert davranışlar olarak görüleceği gibi bunun yanında işletme çalışanları ve yöneticilerinin işletme yararına olacağını düşündüğü sosyal olaylarla ilişkili de olabilir (Raiborn vd., 2003, s.47). Bu işletmeler hayırseverliği plansız bir şekilde yapabileceği gibi (kârın yüzdesi vb. oransal değer) kurumsal hayırseverlik şeklinde vakıflara düzenli ve planlı bir şekilde de yapabilmektedir. Bu hayırseverlik çeşitleri ile işletmeler fon yardımında bulunurken aynı zamanda ürün yardımı da sağlayabilir. Kendi ürettikleri ürünleri bağışlayabilir ya da ayni yardımlarda bulunabilir. Türkiye dahil çoğu ülkede mevzuat düzenlemeleriyle hayırseverlik faaliyetlerine vergi vb. avantajlar sağlandığı da belirtilmelidir.

1.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Teorileri

Garriga ve Mele (2004, s.63-64), geliştirdikleri kurumsal sosyal sorumluluk kuramlarını dört ana başlıkta toplamıştır. Bunlar;

1. Enstrümantal teoriler: Bu teoriler, işletmelerin tek amacının kâr elde edip zenginlik yaratmak olduğunu ve paydaşlarına kâr sağlayarak ekonomik hedeflere ulaşmanın işletmenin tek ve en önemli sorumluluğu olduğunu belirtir. İşletme ve toplumun arasındaki ilişkiyi sadece ekonomik boyutta ele alır.

2. Politik teoriler: Bu teoriler, şirketin sosyal gücünün politik arenada kullanılmasını odak noktasına almıştır. Bunun sonucu olarak da, şirketleri sosyal amaçlı görevlerde ve bu hakların kabul edilmesine veya çeşitli sosyal işbirliğine desteklemeye olanak tanır.

3. Bütünleştirici teoriler: Bu teorilere entegre teoriler de denilmektedir. İşletmenin sosyal talepleri bütünleştirip kabul etmesi gerektiğini düşünen teorileri içerir. Bu teoride işletmenin varlığının ve devamlılığının topluma bağlı olduğu savunulmaktadır.

4. Etik teoriler: Dördüncü grup teoriler, işletme ve toplum arasındaki ilişkilerde etik değerler üzerine odaklanan ve sadece etik değer perspektifinden sosyal sorumluluğa dikkat eden teorilerdir.

1.4. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Yaklaşımları

İşletmelerin sosyal sorumluluk yaklaşımları iki başlıkta incelebilir. Bunlar klasik sosyal sorumluluk anlayışı ve modern sosyal sorumluluk anlayışıdır.

1.4.1. Klasik Sosyal Sorumluluk Anlayışı

Klasik sosyal sorumluluk anlayışı, öncü temsilcilerinden Milton Friedman'ın düşünceleri üzerinden değerlendirilebilir. İşletmelerin temel sorumluluğunun kâr maksimizasyonu olduğunu ifade eden Friedman, öncelikli sorumluluğun paydaşlara olan sorumluluklar olduğunun altını çizmektedir. Serbest piyasa koşullarında etik değerlerden kopmadan rekabete katılmanın gerekliliğini savunan Friedman, bağış yapılarak toplumsal fayda sağlanıp refah seviyesi artırılmak isteniyor ise bunun işletmelerin görevi olmadığını, paydaşların kendi isteği ile bunu yapabileceklerini vurgulamaktadır (Yamak, 2007, s.39). Bu anlayışa göre işletmeler birincil amacını yerine getirmek için çalıştığında hedeflerine ulaşması da kaçınılmaz olacaktır. Böylelikle topluma karşı olan sorumlulukları da yerine getirilmiş olacaktır. Ve sosyal sorumluluk projelerinde yer almasına da gerek kalmayacaktır. Zira sosyal sorumluluk bütçelerine ayrılacak bütçe de, yatırım bütçelerinden kesintiyle sağlanacağından yaklaşım bağlamında olumlu bulunmamaktadır. Diğer taraftan bu maliyetler son tüketicilerin nihai fiyatlarına da yansıyacaktır. Yeterince gelir elde edemeyen işletmeler fon sağlayamadığında ekonomi daha çok etkilenecektir ve toplum bundan daha da zararlı çıkacaktır (Çelik, 2007, s.52). Buna örnek olarak fabrikaların atık su filtrelerini takmaması denizleri kirletecektir. Fabrikanın filtre taktırması ekstra maliyet demektir. İşletmeler bu konuda duyarlılık göstermez, asıl amacı olan işletmeye gelir sağlayacak kalemlere fonlarını harcamak isterler. Yöneticiler de aynı şekilde kâr sağlayıp gelir elde edeceği durumlara fonlarını ayırmak istemektedirler (Korkmaz, 2017, s.12). Özetle yaklaşım, işletmelerin sürekliliğini sağlaması ve toplumun bundan olumsuz etkilenmemesi için kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri gerektiğini; aksi durumda hizmette eksiklik olacağı düşüncesini ortaya koyar. Topluma karşı birincil önceliğin de hizmetin tam sağlanması olduğunun altını çizer.

1.4.2. Modern Sosyal Sorumluluk Anlayışı

Bu anlayışta klasik sosyal sorumluluk anlayışından farklı olarak işletmelerin topluma karşı sosyal sorumlu olduğunu, onlar için fayda sağlaması gerektiğini belirtir. Bu kapsamda kuruluşlar, çevre kirliliğiyle mücadele etmeli, çalışanlarına değer katmalı, onları önemsemeli ve topluma zarar veren işlerden uzak durmalıdır. Yaklaşıma göre sosyal sorumluluğa sağlanan destek işletmelere maddi külfet olmayacaktır. Aksine toplum refahı yükseleceği için kuruluşun olumlu imajı tazelenecek ve daha sağlam kılınacaktır. Daha sağlam temeller üzerine kurulan işletmeler oluşumlarını daha ileriye taşıyacak ve daha güçlü bir şekilde geleceğe uzanacaklardır (Çelik, 2007, s.53).

Çevreyle etkileşimi merkeze alan modern yaklaşım, klasik anlayışta eksik kalan yönlerin tamamlanması olarak da görebilir (Hack vd., 2014, s.48). Klasik modelde önemli olan iç paydaşların memnun edilmesi iken modern yaklaşımda harici paydaşların memnuniyetine de odaklanıldığı ifade edilebilir. Günümüz piyasa koşullarında modern anlayışı benimseyen işletmeler rakipleri karşısında öne çıkmayı, rekabette ayrıcalıklı bir konum elde etmeyi hedeflemektedir.

Özetle yaklaşımın, dahili ve harici paydaş dengesini 'doğru' şekilde kurgulayabilen, toplumsal ve çevresel sorunların çözümünde katılımcı paydaş olabilen, kurumsal vatandaş sorumluluğuna sahip işletmelerin itibarının ve sürdürülebilirliğinin artacağı varsayımı üzerine bina edildiği belirtilebilir.

1.5. KSS Açısından Paydaş Unsuru

İşletmeler toplumun içerisinde bulunan kesimlerin çoğu ile ilişki halindedir ve 'başarı' literatürde "paydaşlar" (stakeholders) olarak tanımlanan bu kesimlerle olan ilişkilerinin etkin şekilde yönetilmesi ile ilişkilendirilmektedir. Freeman (1984, s.25) paydaşları, "organizasyonel amaçların başarılmasını etkileyen veya başarısından etkilenen bir grup veya kişi" şeklinde tanımlamaktadır.

İşletmenin ilişki içerisinde bulunduğu ve işletmenin faaliyetlerinden olumlu ya da olumsuz etkilenen veya işletmeyi etkileyen tarafların tümü (Baron, 2000, s.571; Oktar 2021) paydaş olarak tanımlanmakla birlikte

günümüzde işletmelerin etkileşim içerisinde olduğu toplumsal tarafların sayısının arttığı ve ilişki pratiklerinin karmaşıklaştığı da belirtilmelidir.

Bu bağlamda Freeman'a atıfla işletmenin dışarısında bulunan gruplarla olan iletişimi ne kadar kuvvetli ise konulan hedeflere ulaşmanın da aynı oranda kolaylaşacağı; ilişkilerdeki bozulmanın hedefe giden yolu karmaşıklaştıracağı ve ulaşmasını güçleştireceği vurgulanabilir. Bu düşünce pratiği Paydaş Teorisinin de temelini oluşturmaktadır (Albayrak, 2020, s.11).

Stratejik yönetim yaklaşımı olarak Paydaş Teorisinin amacı rekabet avantajı sağlamak ve işletmenin çevresi ile olan ilişkilerini geliştirmek ve güçlendirmektir (Aktan, 1999, s.41). Bu kapsamda organizasyon-çevre ilişkisi birbiri peşi sıra gelen çemberler içerisinde tanımlanabilir. Bunlar; organizasyon sahipleri, yönetim kadrosu, çalışanlardan müteşekkil organizasyonun *iç çevresi*; müşterileri, rakipleri, tedarikçiler gibi işletmenin hizmet verdiği sektörde bulunan kurumlar ve kişileri içerisine alan *faaliyet çevresi* ve bu iki alan dışında kalan bütün çevreyi ifade eden *dış çevre*dir (Aktan ve Börü, 2007, s.16-18).

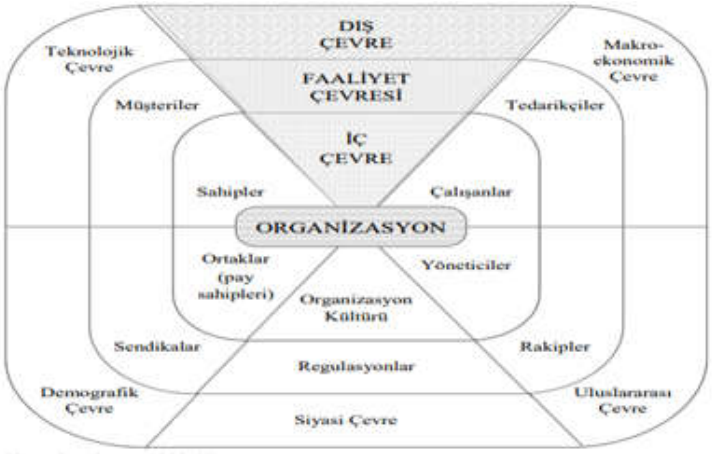

Şekil 1: Organizasyonun İlişki İçerisinde Bulunduğu Çevre

Kaynak: Aktan, 1999, s. 41.

İlgili çevre unsuları sorumluluklar ekseninde tasnif edildiğinde ise Şekil 2'de görüleceği üzere kurum içi (çalışanlar, hissedarlar, yöneticiler) ve kurum dışı (rakipler, müşteriler, tedarikçiler, çevre, toplum, hükümet) sorumluluk alanlarını kapsadığı belirtilebilir. İşletmelerin KSS uygulamalarını belirtilen sorumluluk alanlarını dikkate alarak dengeli şekilde planlaması ve tatbik etmesi sürdürülebilirlik açısından önem arz etmektedir.

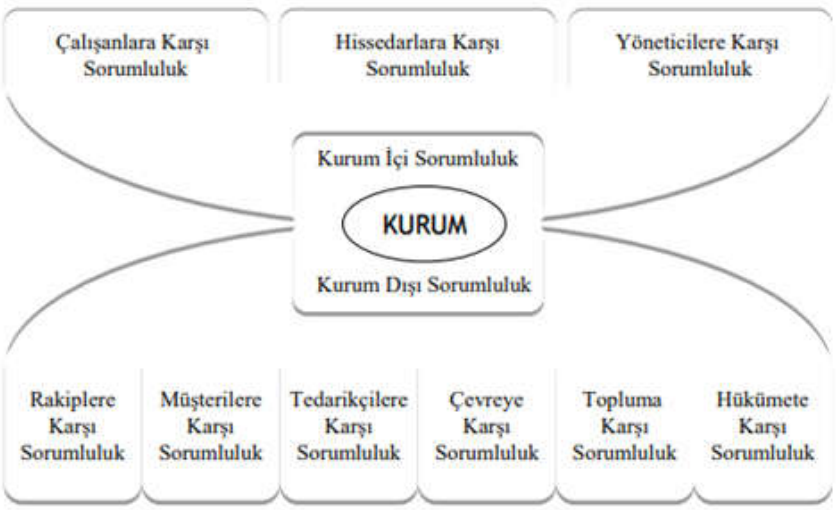

Şekil 2: Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Kurum İçi ve Kurum Dışı Sorumluluk Alanları

Kaynak: Aktan, 1999, s. 20.

2. HALKLA İLİŞKİLER PERSPEKTİFİNDEN KSS, MARKA VE İTİBAR İLİŞKİSİ

Halkla ilişkiler perspektifinden KSS okuması yapıldığında öncelikle ifade etmek gerekir ki, KSS'yi kuruluşların bir iki fonksiyonuyla ilişkilendirilecek yan uygulama pratiği olarak değerlendirmek hatalı bir yaklaşım olacaktır. KSS, kurumun tüm varlığını etkileyen bir düşünce ve iş yapış biçimidir (Okay ve Okay, 2012,s.512-513).

Fakat bu noktada belirtmek gerekir ki halkla ilişkiler ve KSS birlikte anılan kavramlar olmakla birlikte faaliyet alanları, kullanılan araçlar ve yöntemler bakımından farklılık gösterebilen uygulama türleridir. KSS uygulamaları genellikle halkla ilişkiler pratisyenleri tarafından yürütülmesi sebebiyle halkla ilişkilerin bir parçası olarak görülmektedir. İkisinin amaçlarının benzer olması organizasyonun kilit paydaşlarıyla olan ilişkilerini geliştirmeye yönelik olmasından dolayıdır. Halkla ilişkiler kurumlarda bulunan sosyal trendleri değerlendiren bir yönetim fonksiyonudur (Sabuncuoğlu, 2004, s.27).

Bir organizasyon içerisinde yer alan iki farklı alan olan halkla ilişkiler ve KSS, kurumun ilerleyiş şekli, paydaşlarla ilişkilerinin ne şekilde geliştirileceği ve iletişim kurulma şeklinin nasıl olacağı konularının bilinmesi gerekliliği ile ilgilidir (Heath ve Ni, 2008). Clark'a (2000, s.369) göre ise KSS'nin ve halkla ilişkilerin süreçleri incelendiğinde ikisinin de ortak noktalarının fazla olduğu gözükmektedir. Halkla ilişkiler, ilişki yönetimi, sosyal sorumluluk ve etkili iletişim arasındaki ilişkinin canlı olduğu ve sürekli bir gelişme kat ettiği görülmektedir. Bunun yanı sıra ikisi arasındaki entegrasyonun ortak etkinliği arttıran benzerlikler gösterdiği de vurgulanmalıdır. Bu benzerlik ikisinin de benzer hedeflerle motive olduğunu göstermektedir. Bu motivasyonun kilidi paydaş gruplar arasındaki kalitenin arttırılmasına yöneliktir.

KSS uygulamalarında da diğer çalışmalarda olduğu gibi iletişim kurulması aşamasında halkla ilişkilerin çift yönlü anahtar görevi gördüğü belirtilebilir. Bunun tek yolu ise halkla ilişkilerin etkin şekilde kullanılması ile gerçekleşebilir.

Burada halkla ilişkilerciler tarafından sorulması gereken öncelikli soru "neden sosyal olarak sorumlu olmalıyız?"dır (Grunig ve Hunt, 1984, s.52). Kim ve Park (2011, s. 640) kişisel olarak etik değerlerin, halkla ilişkiler çalışanlarının KSS faaliyetlerinde kendilerini nasıl gördükleri ile alakalı olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda halkla ilişkiler çalışanlarının KSS'ye katılım yönünde bir beklenti içerisinde olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte halkla ilişkilerci hem kendi kişisel sorumluluklarını hem de kurumsal görevlerini yerine getirmiş olmaktadır.

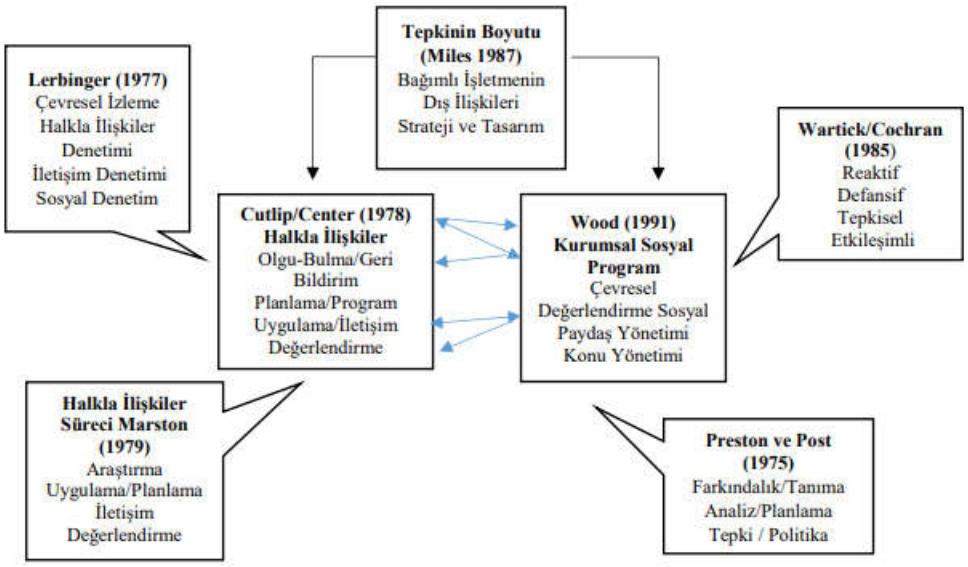

Şekil 3: Halkla İlişkiler ve KSS Süreçlerinin Benzerlikleri

Kaynak: Clark, 2000, s.370.

2.1. KSS-Marka İlişkisi ve Marka Sadakatine Etkileri

Piyasada mal ve hizmetlerin çok olması teknolojik gelişmeler ile birlikte hizmetler arasındaki farklılaşmanın artmaması, ürünler arasındaki kalite farkının çok olmaması rekabet artışına neden olmuştur. Oluşan bu durum sonucunda tüketicilerin karar verme süreçleri karmaşıklaşmış ve daha da zor bir hal almıştır. Bu noktada ürünler ve hizmetler arasında bulunan kaliteyi ve farklılığı ayıracak bir öğe olarak "marka" kavramı hayat bulmuştur. AMA (Amerikan Pazarlama Derneği) markayı, ürünlerini satışa hazır hale getiren işletmelerin ürünlerini piyasada bulunan diğer ürünlerden ayırt edilmesini sağlamak amacı ile kullanılan renk, tasarım, sembol veya bunların hepsinin buluştuğu bir bütünlük olarak tanımlamaktadır (Keller, 2003, s.3).

Kotler ve Keller (2006, s.274) markayı, benzer özellikleri olan ve aynı tarz ihtiyaçların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacı ile üretilmiş olan ürün veya hizmetlerin benzeri olan ürün ya da hizmetlerden farklı olduğunun anlaşılmasını sağlayan kendine özel ürün veya hizmetler olarak tanımlamaktadır.

Marka bir ürüne ait kimliktir. Bireylerin kimliklerinde vatandaşlık bilgilerine yer verildiği gibi markalar için de sembol, renk, resim gibi bilgiler marka kimliğini oluşturur. Ve bu bilgiler markanın ayırt edici, fark yaratan unsurlarıdır. Özellikle günümüzde çoğu zaman ürün ya da hizmetlerin işlevsel özellikleri arasında anlamlı farklılaşmaların oluşmadığı durumlarda marka çağrışımlarının müşteri tercihinde etkili olduğu ifade edilebilir. Markaya atfedilen olumlu özellikler arttığı ölçüde marka sadakati ve ötesinde tutundurma faaliyetlerine katkı sunan markanın gönüllülüğü ve elçiliği aşamalarının da gelebileceği ve bunun işletme kârlılığına olumlu yönde yansıyacağı belirtilmelidir.

Birçok boyutu olan marka kavramını Wilkie, ürün ve hizmetleri devamlı olarak satın alıp her seferinde aynı arzu ve tutumun hissedilmesi olarak tanımlamaktadır (Ha, 1998, s.52; Erdil ve Başarır 2004, s.198).

Aeker'e göre ise marka sadakati, marka değeri ve tercihinde en önemli unsur olarak tanımlamaktadır. Bu sadakatin temel nedenini markanın tüketici zihninde oluşturduğu değer olarak görmektedir (Rios ve Riquelme, 2008, s.724).

Marka sadakati ile devamlı oluşan satın almalar işletmelerin yüksek fiyatlandırma ile ürünü satabilmesini ve kâr marjlarını yukarı çekebilmelerini de sağlamaktadır. Değişen pazar koşullarında mevcut pazarda yeni firmaların hizmet vermeye başlamalarının görece kolaylaştığı ifade edilebilir. Bu firmaların düşük fiyatlandırma ve tutunmaya faaliyetleriyle müşteri kazanma arayışında, mevcut markaları koruyan önemli unsurlardan birinin de sadık müşteriler olduğu belirtilmelidir. Sadakati yaratan unsurların fazlalığı ve

yenilerinin oluşturulması marka imajını ve markaya olan sadakati artırmaktır. Marka sadakati yüksek tüketicilerin, olumsuz durumlarda markayı savunup marka imajının olumsuz etkilenmesini önleyici etkisi de bu kapsamda belirtilmelidir.

2.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve İtibar

Değişen tüketici beklentileri, kurumsal sosyal sorumluluğun kurumsal stratejiyle ve markalaşma pratikleriyle yakınlaşmasına neden olmaktadır. Marka değerinin, kuruluşların sadece maddi varlıklarıyla ölçülmediği günümüzde kurumsal itibar önem arz eden bir konu haline gelmektedir. Bu noktada KSS uygulamalarının da kurumsal itibara pozitif yönlü katkılarından bahsedilebilir. İtibar Enstitüsü tarafından şirketlerin itibarlarını ölçmek amaçlı itibar katsayısı (RQ) oluşturulmuştur (Deren, 2016, s.6). Bu RQ'yu oluşturan ana unsurlar sosyal sorumluluk, ürün ve hizmetler, iş yeri ve çevresi, duygusal çekim, finansal performans ve son olarak vizyon ve liderlik olarak sıralanmıştır.

Fombrun, kurumsal itibar kavramını zamanla oluşan ve işletme iç ve dış çevresi tarafından kurumun ne derece değerli olduğu, saygın olduğu ve ne derece güvenilir olduğu ile alakalı değerlendirmelerin toplamı şeklinde tanımlamıştır. Buradan hareketle kurumsal itibarı yüksek olan organizasyonların rekabet üstünlüğü kazandığı, mesajlarını hedef kitleye ulaştırmada göreli avantaj sağladığı belirtilebilir. Bunun sonucunda da ürün ya da hizmetlerin müşteriler tarafından tercih edilme seviyesi artacaktır (akt. Karaköse, 2007). Bu durumun da artan müşteri memnuniyetine paralel olarak işletmenin kârını da arttıracağı ifade edilebilir. Özellikle ekonomilerin darboğaza girdiği dönemlerde paydaşların itibari yüksek işletmelerin yanında olup onlara sahip çıktığı ve bu kriz ortamlarını çok daha kolay atlattıkları görülmektedir. İşletmelerin en önemli değeri olarak itibarları gözükmektedir (Sabuncuoğlu, 2008). İtibarını kaybeden işletmelerin bunu tekrar kazanması da görece zordur. Olumsuz deneyimleri paylaşma istencinin, olumlulara nazaran görece yüksek olduğu düşünüldüğünde itibarını zedeleyecek durumlardan uzak durmanın önemi de anlaşılır olabilmektedir.

Bu noktada altı çizilmesi gereken bir diğer husus da işletme misyonu, değerleri, tedarik, üretim, dağıtım ve satış sonrası süreçleri kapsayan faaliyet pratikleriyle KSS uygulamaları arasındaki paralelliktir. Örneğin hayvan hakları konusunda sosyal sorumluluk projeleri yürüten bir kozmetik firmasının hayvanlar üzerinde deneyler yapması hem KSS uygulamalarına hem de itibara olumsuz yansıyacaktır.

Özetle kurumsal sosyal sorumluluk, kurum itibarın ve marka imajının olumlu şekilde oluşturulup geliştirilmesine katkı sunan önemli bir uygulama alanı olarak tanımlanabilir. Marka imajı, üretilen ürünlerin ve hizmetlerin tercih edilmesini sağlayan unsurların önde gelenlerinden bir tanesidir. Kurumsal sosyal sorumluluğu önemli görerek bu anlayış ile çalışan işletmelerin marka imajının da olumlu yönde gelişim göstereceği ve ürün/ hizmetlerinin tüketiciler nezdinde tercih edilirliğine de pozitif yönlü yansıyacağı belirtilebilir.

3. TÜRK OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE KSS UYGULAMALARI

Çalışmanın bu bölümünde dünyada ve Türkiye'de otomotiv sektörünün tarihsel gelişimi ve mevcut durumu hakkında kısa bir bilgilendirmeyi takiben Türkiye'de otomotiv distribütörleri tarafından 2021 yılında yürütülen KSS uygulamaları mercek altına alınacaktır.

3.1. Dünyada Otomotiv Sektörü

Otomotiv sektörü karayollarında kullanılmak üzere üretilen motorlu araçlardan ve bu araçların yedek parçalarının üretiminin yapıldığı sanayi kuruluşlarından oluşmaktadır. Bu ürünlerin üretilmesinde otomotiv sektörü pek çok sektörle ilişki içerisindedir. Demir-çelik, petro kimya, plastik, hafif metaller, boya, lastik, kauçuk ve cam gibi pek çok üreticinin alıcısı olarak ilişki içerisindedir. Ayrıca tedarikçi olarak da tarım, ulaştırma, turizm, alt yapı, inşaat sektörleri ile ilişki içerinde olup otomotiv sektöründe olan gelişmeler, belirtilen sektörlerin hepsini etkilemektedir. Bunun sonucu olarak da dünya genelinde lokomotif sektörlerden biri olarak görülmektedir (Akçay, 2017, s.33).

Otomotivin, sanayi devriminden en çok etkilenen sektörlerin başında geldiği belirtilebilir. Bunun sebebi ise buharlı makinelerde yaşanan gelişme ve bunun tekerlekli araçlarda ilk kez kullanılmasının sonucu olarak ilk

kez motorlu araçların kullanılmaya başlamasıdır (Batman, 2014, s.10). Otomotiv sektörünün ortaya çıkışı Avrupa'da olmuş olsa da sektörü en çok geliştiren Amerika Birleşik Devlerinde yaşanan gelişmeler olmuştur (Ayaz, 2010, s.33).

1886 yılında günümüzde hala kullanılmaya devam eden içten yanmalı motorlar ile üretilen ilk otomobil üretimini Gottlieh Daimler ve Karl Benz yapmıştır. Bununla birlikte Henry Ford'un seri üretim yaklaşımı ile üretime başlaması 1900'lü yılların başından sektörün en önemli adımı olarak görülmektedir. ABD'de gelişimini arttırıp ilerleyen sektör, II. Dünya Savaşı sonrasında tekrar doğduğu topraklarda Avrupa'da ve sonrasında da Uzak Doğu ülkelerinde önem kazanmıştır. Yıllar içerisinde ürün çeşitliliğinin artması, üretici firmaların çoğalması, kalite sistemlerinin geliştirilmiş olması ve bununla orantılı olarak oluşan talebinde artmasıyla birlikte yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Çevre kirliliği, istihdam sorunu, enerji tasarrufu gibi konuların popülerliğini arttırmasıyla birlikte işçiliğin daha ucuz olduğu yeni pazarlara kaymaya başlamıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise rekabet koşullarında yaşanan artışın da sonucu olarak otomotiv markalarının çoğu yatırımlarını gelişmekte olan ülkelere kaydırmıştır. Bunun sonucu olarak da Çin, Hindistan gibi ülkelerde üretim artmış ve pazar payları büyümeye başlamıştır (Yılmaz vd., 2017, s.685-686).

Avrupa kıtası sektörün temellerinin atıldığı yer iken sektör gelişimini II. Dünya Savaşı sonrasında göstermeye başlamıştır. Savaştan dağılmış şekilde çıkan Avrupa ülkeleri ekonomilerini onarmak için çıkış yolunu otomotiv ihracatında bulmuştur. Örneğin İngiltere ürettikleri araçları iç pazarda satmama, sınırlandırma, sadece ihracata yönelme yaklaşımıyla ekonomik bunalımdan çıkış sağlanabileceğini düşünürken; batma tehlikesi yaşayan Leyland firması da İngiliz hükümeti tarafından satın almıştır. Bu dönemde otomotiv sektörünün ülke ekonomileri için hayati rolünü tanımlarken Almanya'da Volkswagen öncülüğünde BMW, Audi, Opel markalarının millî ekonomiye katkılarının altı çizilebilir. Fransa'da Renault'un başı çektiği sektörde Peugeot, Citroen ve Simca'nın desteği vurgulanabilir. İtalya'da Fiat (Fabbrica ItalianaAutomobili Torino) özellikle 1950'li yıllarda pazarda ciddi şekilde ilerleme kat etmiş; İsveç'te ise Volvo ve Saab firmaları 1960'lı yıllarda çıkış yakalamıştır (Britannica.com, 2018).

3.2. Türkiye'de Otomotiv Sektörü

Osmanlı devletinde II. Abdülhamid'in izni ile Türk insanı da otomobille tanışmıştır. II. Meşrutiyetin ilanı sonrasında otomobil sayıları artış göstermiş; nazırlara otomobil tahsis edilmeye başlanmıştır (İçingür ve Çengelci, 2001, s. 3). Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin içerisinde bulunduğu durumdan çıkış yolu olarak ülkeyi demir ağlarla örmek görülmüştür. Taşımacılığın da demiryolu ile ülke genelinde yapılması kararlaştırılmıştır. Bundan dolayı otomobil sayısında bu dönemde ciddi bir artış görülememiştir (Batman, 2014, s.33).

Bununla birlikte 1928'den itibaren Ford'un Türkiye'de otomobil montajına başladığı da belirtilmelidir. Tophanede kurulan montaj atölyesinde ülke içerisindeki ilk otomobil üretimi başlamıştır. 25 yıllık yapılan anlaşma ile fabrikada otomobil, traktör, kamyon üretimi yapılmış olup, üretilen araçların Rusya'ya ihraç edilmesi kararlaştırılmıştır. Ama bu planlama istenildiği gibi gerçekleşmemiştir. 1929 buhranının sonucu olarak istenilen talep gelmemiştir ve fabrika 1934 yılına gelindiğinde kapatılmıştır. Ve ilk otomobil üretimi denemesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Pişkin, 2017, s.25). 1950'li yıllara gelindiğinde ise Marshall yardımlarının da ülkeye girmesiyle Türk otomobil sektörü tekrar hareketlenmeye başlamıştır. Bu dönemde ülkeye giren traktörler tarımsal üretime dikkate değer katkı sağlamıştır. Traktörlerin faydasının görülmesi traktör üretiminin önünü açmış ve 1954 yılında Türk Traktör markası üretimine başlamıştır. 1955 yılında ise Türk WillysOwerland firması kamyon ve arazi araçları üretmeye başlamıştır. Bunların yanı sıra 1960 yılına gelindiğinde ise Koç Holding'in Ford ile imzaladığı sözleşme ile kurduğu fabrikada günde 4 otomobil ve 8 kamyon üretimi başlamıştır. Tamamı Türk işçilerden kurulu bu fabrika hala üretime devam etmektedir (Başbuğ, 2017, s.57-58).

İlk yıllarda montaj ve yedek parça üzerine kurulu olan Türk otomotiv sanayisi zamanla kendi aracını üretme fikrini ortaya çıkartmıştır. 1960'lı yıllara gelindiğinde "bizim neden kendi otomobilimiz olmasın" düşüncesi sesli olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in yönlendirmesiyle fikri tartışmadan çıkıp uygulama düzeyine gelmiştir. Eskişehir'de bulunan Devlet Demir Yolları fabrikasında otomobilin üretim çalışmalarına başlanmıştır. Tamamı yerli mühendisler tarafından yürütülen çalışmalarla Devrim adıyla 4 adet araç üretilmiştir. Aracın tanıtımında benzin konulmasının unutulması dolayısıyla

çalışmaması ve dönemim siyasi koşullarının el vermemesiyle seri üretime geçmeyen bir proje olmuştur (Başbuğ,2017, s.58).

Takip eden süreçte Vehbi Koç 1966 yılında Anadol markasıyla üretime başlamış ve bu marka adı altında 93.188 adet otomobil ve pick up üretilmiş; 1984 yılına gelindiğinde ise üretimine son verilmiştir (ford.com.tr, 2018).

Anadol'un üretiminin devam ettiği dönemde ülkedeki talebin fazlalığını gören ve bundan dolayı ülkede üretim yapmak isteyen diğer firmalar TOFAŞ (Türk Otomobil Fabrikası AŞ) ve OYAK firmasının Renault'un üretim lisansını alması ile birlikte Türkiye'de üretime başlamışlardır. Hala üretimine devam eden bu firmaların yanında yan sanayi sektörü de gelişimini hızlandırmış olup bu dönemde lastik, koltuk gibi üretim elemanlarının yanında ağır sanayi isteyen motor aksamları ve pistonu da üretilmiştir (Başbuğ, 2017, s.59).

Türkiye'nin stratejik konumunun önemini kullanmak isteyen ve ülkenin gümrük birliğine girişiyle birlikte Avrupa'ya araç ihraç etmek isteyen Uzak Doğulu Toyota, Honda, Hyundai gibi firmalar da Türkiye'de fabrikalar kurmuştur (Pişkin, 2017: 28). Türkiye'de üretilen araçlar ağırlıklı olarak Avrupa'ya ihraç edilmiştir. Honda 2021 yılında üretimini durdurmuş olmakla birlikte Toyota ve Hyundai markalarının üretimine devam edilmektedir.

Aşağıdaki tabloda Otomotiv Distribütörleri Derneği (ODD) tarafından paylaşılan veriler incelendiğinde Türkiye'de 2021 yılı içerisinde satışı yapılmış araçların tamamı görülmektedir. Ülke içerisinde üretimi yapılan araçların yerli olarak değerlendirildiği listede gümrük vergilendirmesinin daha düşük olması sebebi ile talebin fazla olduğu görülmektedir. Hafif ticari araçlarda Ford ve Fiat markalarının, otomobil grubunda ise Renault ve Fiat'ın önde olduğu görülmekte olup, 2021 yılında toplamda 737.350 adet araç satışı gerçekleşmiştir.

3.3. Türk Otomotiv Sektöründen KSS Uygulamaları

ODD verilerinden hareketle 2021 yılında otomobil ve hafif ticari araç kategorisinde 44 otomotiv markasının Türkiye pazarında yer aldığı görülmektedir. Marka çeşitliliği ve nicel büyüklük dikkate alındığında evrenin tamamını incelemenin görece zor ve marjinal faydasının düşük olacağı değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra ilgili markaların önemli bölümünün az sayıda distribütör tarafından satışa sunulduğu görülmektedir. Bu nedenle çalışmada Türk otomotiv sektörünü temsil gücü yüksek üç şirketin (Doğuş Otomotiv, Koç Otomotiv Grubu ve Oyak Renault) 2021 yılı KSS uygulamaları mercek altına alınmıştır.

Tablo 1: Perakende Satışlar Yerli / İthal Dağılımı: 2021

MARKA	OTOMOBİL			HAFİF TİCARİ			TOPLAM		
	YERLİ	İTHAL	TOPLAM	YERLİ	İTHAL	TOPLAM	YERLİ	İTHAL	TOPLAM
ALFA ROMEO	0	197	197	0	0	0	0	197	197
ASTON MARTIN	0	33	33	0	0	0	0	33	33
AUDI	0	14.036	14.036	0	0	0	0	14.036	14.036
BENTLEY	0	11	11	0	0	0	0	11	11
BMW	0	15.555	15.555	0	0	0	0	15.555	15.555
CITROEN	0	22.551	22.551	0	6.220	6.220	0	28.771	28.771
CUPRA	0	285	285	0	0	0	0	285	285
DACIA	0	27.672	27.672	0	7.194	7.194	0	34.866	34.866
DFSK	0	53	53	0	0	0	0	53	53
DS	0	918	918	0	0	0	0	918	918
FERRARI	0	22	22	0	0	0	0	22	22
FIAT	71.992	1.089	73.081	45.670	2.503	48.173	117.662	3.592	121.254
FORD	2.326	11.726	14.052	51.427	1.790	53.217	53.753	13.516	67.269
HONDA	19.592	8.558	28.150	0	0	0	19.592	8.558	28.150
HYUNDAI	22.147	14.788	36.935	0	1.595	1.595	22.147	16.383	38.530
ISUZU	0	0	0	386	721	1.107	386	721	1.107
IVECO	0	0	0	0	2.652	2.652	0	2.652	2.652
JAGUAR	0	138	138	0	0	0	0	138	138
JEEP	0	3.164	3.164	0	0	0	0	3.164	3.164
KARSAN	0	0	0	187	0	187	187	0	187
KIA	0	15.250	15.250	0	1.333	1.333	0	16.583	16.583
LAMBORGHINI	0	16	16	0	0	0	0	16	16
LAND ROVER	0	1.804	1.804	0	0	0	0	1.804	1.804
LEXUS	0	232	232	0	0	0	0	232	232
MASERATI	0	101	101	0	0	0	0	101	101
MAZDA	0	153	153	0	0	0	0	153	153
MERCEDES-BENZ	0	15.398	15.398	0	6.100	6.100	0	21.498	21.498
MG	0	468	468	0	0	0	0	468	468
MINI	0	1.394	1.394	0	0	0	0	1.394	1.394
MITSUBISHI	0	1.139	1.139	0	3.775	3.775	0	4.914	4.914
NISSAN	0	12.780	12.780	0	1.316	1.316	0	14.096	14.096
OPEL	0	20.754	20.754	0	5.167	5.167	0	25.921	25.921
PEUGEOT	0	28.998	28.998	0	9.970	9.970	0	38.968	38.968
PORSCHE	0	627	627	0	0	0	0	627	627
RENAULT	66.276	9.285	75.561	0	5.719	5.719	66.276	15.004	81.280
SEAT	0	12.457	12.457	0	0	0	0	12.457	12.457
SKODA	0	25.228	25.228	0	0	0	0	25.228	25.228
SMART	0	9	9	0	0	0	0	9	9
SSANGYONG	0	587	587	0	420	420	0	1.007	1.007
SUBARU	0	796	796	0	0	0	0	796	796
SUZUKI	0	3.826	3.826	0	0	0	0	3.826	3.826
TOYOTA	43.624	2.275	45.899	0	6.689	6.689	43.624	8.964	52.588
VOLKSWAGEN	0	53.523	53.523	0	14.663	14.663	0	68.186	68.186
VOLVO	0	8.000	8.000	0	0	0	0	8.000	8.000
TOPLAM:	**225.957**	**335.896**	**561.853**	**97.670**	**77.827**	**175.497**	**323.627**	**413.723**	**737.350**

Kaynak: odd.org.tr, 2022.

3.2.1. Doğuş Otomotiv'in 2021 Yılı KSS Uygulamaları

Skoda, Seat, Volkswagen, Porsche, Audi gibi markaların Türkiye distribütörü olan Doğuş Otomotiv'in 2004 yılında başlayıp 2021 yılında devam eden *Trafik Hayattır* isimli KSS projesi bulunmaktadır.

3.2.1.1. Doğuş Otomotiv'in Trafik Hayattır Projesi

İncelemeye konu proje, otomotiv sektöründe gerçekleştirilen en uzun soluklu kurumsal sosyal sorumluluk uygulamasıdır. 2004 yılında başlayan proje, çeşitli eğitimler ve yatırımlarla Doğuş Otomotiv tarafından desteklenmektedir. Proje kapsamında, sürücüler ve yayaların güvenliği açısından toplumda trafik bilincinin arttırılması hedeflenmektedir. Bunun için uygulamalar gerçekleştirilmekte ve trafikte güvenliğini merkeze alan kültür oluşturmak amaçlanmaktadır.

Geride kalan 17 yıldan da anlaşılacağı üzere sürdürülebilirlik esaslı, topluma karşı sorumluluk bilinciyle geliştirilen ve sektörle uyumlu stratejik KSS uygulamasında, farklı toplum kesimlerinden insanlara eğitimler verilerek trafik güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu eğitimler neticesinde trafikteki olumsuz davranışlar ve alışkanlıklar değiştirilmesi, olumlu davranışların pekiştirilmesi ve bunun neticesinde gelişecek kültürle daha yaşanabilir şehirlerin yaratılması hedeflenmiştir.

2019 yılı itibariyle Trafik Hayattır platformu odak noktası olarak artan şehirleşmeyi, artan mobilite ve teknolojik gelişmelerin günlük yaşama etkilerine çevirmiştir. Yeni medyanın da tüketim verileri incelenerek hedef kitlesine erişebilmek için dijital platformlarda da aktif bir rol oynanmak amaçlanmıştır (dogusotomotiv.com.tr, 2022).

3.2.1.1.1. Projenin Sosyal Medya Etkileşimi

İnceleme dönemi içerisinde gençlere ve çocuklara ulaşabilmek için sosyal medya kullanımına ağırlık verildiği gözlenmiştir. Trafikte çocuk güvenliği ve trafik güvenliği ana konular olmuştur. Ocak 2022 itibariyle sosyal medya hesaplarındaki takipçi sayıları kontrol edildiğinde Trafik Hayattır platformu Facebook'da 177.341 takipçiye sahip olup, 2019'a oranla %12'lik artış olduğu görülmektedir. Instagram hesabı incelendiğinde ise 25.600 takipçisi olup, 2019'a oranla %50 artış olduğu belirtilmelidir. Proje kapsamında sosyal medya üzerinden yapılan "Bana bir işaret ver" adlı yarışma ile trafikte ihtiyaç duyulan yeni trafik işaretlerinin neler olması gerektiği belirlenmeye çalışılmıştır. Eksik olduğu fark edilen levhalar ise "Saygı", "Trafikte cep telefonu kullanma" ve "Sinyal ver" levhaları olmuştur (dogusotomotiv.com.tr, 2022).

3.2.1.1.2. Mobil Yaya Güvenliği Uygulaması: HOP

Bir diğer önemli gelişme de Trafik Hayattır platformu tarafından geliştirilen, sadece araç sürücülerinin korunması değil bisikletlilerin ve yayaların da korunmasına yönelik üretilen "Hop" uygulamasıdır. Bu uygulama ile trafikte en çok yaralanmalı kazalara maruz kalan grupta yer alan yayaların korunması amaçlanmaktadır. Hop uygulaması 2017 yılında hayata geçmiş olup 30-40 metre içerisinde olan yayaların ve bisikletlilerin araç sürücüleriyle etkileşim içerisinde olmasını sağlamaktadır. Bildirim ile sürücülere yakınında yaya olduğunu, aynı şekilde bisikletlilere de araç olduğunu ve kendilerine yaklaştığını bildirilmektedir. Son gelen güncellemesi ile indirilmeksizin kullanılabilir olan uygulama sürücü ile yayaların sinyal alma ve vermesini mümkün kılmıştır. Kuruluşun beyanına göre uygulama 2019 yılında gönderdiği bildirimlerle önlediği kazalarla 133 kişinin hayata tutunmasına imkân sağlamıştır (dogusotomotiv.com.tr, 2022).

3.2.2. Koç Holding Otomotiv İştiraklerinin 2021 Yılı KSS Uygulamaları

1938 yılında anonim şirket olarak kurulup, çeşitli sektörlerde (Finans, Enerji, Otomotiv, Dayanıklı Tüketim) faaliyet gösteren, küresel ortaklıklarıyla Türkiye'de otomobil, traktör gibi motorlu araç üretiminde öncü olan Fortune 500'deki tek Türk şirketi olarak Koç Holding'in KSS uygulamalarına da önem verdiği ifade edilebilir. Capital dergisinin her yıl tekrarlanan araştırmasında en sevilen şirket ve en başarılı KSS uygulamaları kategorilerinde ilk sıralarda yer aldığı dikkate alındığında kuruluşun otomotiv sektöründeki 2021 yılı KSS uygulamalarını incelemek de anlamlı hale gelmektedir.

Otomotiv sektöründe Fiat, Ford, Alfa Romeo, Volvo gibi markaların üretim ve/veya satış-pazarlama faaliyetlerini yürüten, Avis markasıyla da araç kiralama faaliyeti icra eden kuruluşun Ülkem İçin, Bal Arıları Mühendis Oluyor, AviSosyal Sorumlu ve Aynı Dili Konuşuyoruz Projeleri araştırma döneminde devam eden KSS uygulamalarıdır.

3.2.2.1. Ülkem İçin Projesi

Kuruluş, 2006 yılında uygulamaya konulan ve hâlihazırda devam eden projenin amacını, şirket çalışanları arasında sosyal sorumluluk bilincini arttırmak ve yaygınlaşmasını sağlamak olarak tanımlamaktadır. Bu kapsamda projeler belirlenirken projenin çözüm odaklı olması, farkındalık yaratması ve sürdürülebilir nitelikte olması önem arz etmektedir. 'Ülkem için..' proje üst başlığı olup 2008 yılında TEMA işbirliğiyle Türkiye'nin bütün bölgelerine fidanlar dikilerek "Ülkem İçin Ormanları" oluşturulmuştur. 2010 yılında ise "Ülkem İçin Kan Veriyorum" projesi ile kan bağışı konusunda bilinçlendirilme amaçlanmıştır. 2012 yılında "Ülkem İçin Engel Tanımıyorum" projesi ile engelli bireylerin hayatlarını kolaylaştırmak için çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Proje kapsamında Holding bünyesinde yer alan bütün şirketlerin ve bayilerin engelli bireylerin kullanımına uygun hale getirilip onların kullanımına hizmet edecek çeşitli ürünler sunulmuştur. (koc.com.tr, 2015). Üç yılda bir odak alanını değiştiren projenin halihazırdaki sloganı "Ülkem İçin: Geleceği Tasarlıyorum" olarak belirlenmiştir (koc.com.tr, 2022).

3.2.2.1.1. Bal Arıları Mühendis Oluyor

Koç Holding tarafından yürütülen "Ülkem İçin Projesi" kapsamında "Bal Arıları Mühendis Oluyor" projesi yapılmıştır. Ford Otosan'ın Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği ile birlikte yürüttüğü proje kapsamında 81 ilde 8100 kız çocuğuna ulaşmak hedeflenmiştir. Eğitimde fırsat eşitliği sağlamayı amaçlayan proje kapsamında kız çocuklarının mühendislik eğitimi almaları halinde Ford Otosan'da staj yapma imkânı sağlamaları amaçlanmıştır.

Belirli mühendislik alanlarında kadın/erkek eğitimi ve buna dayalı olarak istihdamındaki dengesizlik dikkate alındığında projenin anlamlandırılabilir olduğu ifade edilebilir. 24 ayda bitirilmesi planlanan proje kapsamında 13.854 kişiye eğitimler verilmiş ve meslek tanıtımı yapılmıştır. Projenin ikinci etabında ise üniversitede mühendislik bölümü okuyan kızlara Ford Otosan'da staj imkânı verilerek iş hayatına hazırlanmalarına katkı sağlamaktır (ford.com.tr, 2017).

3.2.2.2. AviSosyal Sorumlu Projesi

Gelişen dünyada hayvan hakları ve hayvanlara yardım konusunda artan bilince paralel olarak ilgili konuların da KSS uygulamaları içerisinde yer almaya başladığı görülmektedir. Koç Holding iştiraklerinden Avis de araç kiralayan müşterilerine kedi ve köpek maması kitleri verilerek sokakta gördükleri hayvanlarla bunların paylaşılmasını istenmiştir. Devam eden proje kapsamında çalışmanın kaleme alındığı dönemde 3,5 ton mama dağıtıldığı; bu sayede 110.000 sokak hayvanının beslenmesine katkı sağlandığı belirtilmiştir.

3.2.2.3. Aynı Dili Konuşuyoruz

Aynı Dili Konuşuyoruz projesi, Otokoç Otomotiv şirketinin alt markası Avis araç kiralama şirketinde 2017 yılından beri devam eden bir kurumsal sosyal sorumluluk çalışmasıdır. Proje, İşitme Engelliler Eğitim Faaliyetleri Derneği ile birlikte yürütülmektedir. Koç Üniversitesi tarafından da desteklenmekte olan proje hayata geçirildiği yıldan beri 4 farklı ödül almıştır. Proje kapsamında tüm çalışanlara işaret dili eğitimi verilmiştir. Verilen bu eğitimlerle araç kiralamaya gelen işitme engelli kişilerin iletişim zorluğu çekmesinin önüne geçilmiştir. Ve kendilerini rahat bir şekilde ifade edecekleri ofisler yaratılmıştır. İlk kez ilk yardım kitabı işaret dili ile oluşturulmuştur. Oluşturulan kitap sayesinde işitme engellilerin herhangi bir olumsuz durumla karşılaşmaları halinde ilk yardım yapabilecek yetkinliğe sahip olmaları sağlanmıştır. Bu sayede marka, işitme engelliler literatürüne girmiştir. Proje kapsamında müşteri temsilcileri ile işaret diliyle görüntülü iletişim kurabilecekleri hatlar kurulmuştur. Bütün dokümanlar işaret dili ile anlaşılabilecek şekilde çevrilmiş ve videoları oluşturulmuştur (otokoc.com.tr, 2022).

3.2.3. Oyak Renault'un 2021 Yılı KSS Uygulamaları

ODD verilerinden hareketle 2021 yılında toplamda en fazla satış gerçekleştiren ikinci otomotiv markası olan Renault'un 2021 yılı KSS uygulamaları incelendiğinde Özde Eşit Sözde Eşit projesinin devam ettiği görülmektedir.

3.2.3.1. Özde Eşit Sözde Eşit Projesi

Toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamak amacı ile yürütülen proje kapsamında otomotiv sektöründe kadın istihdamını arttırmak amaçlanmaktadır. Ayrıca proje ile toplumsal dile yerleşen cinsiyetçi söylemlerden vazgeçilmesi ve dilde de toplumsal cinsel eşitliğinin sağlanması desteklenmektedir. Çalışma ortamında olan kadın, erkek çeşitliliğinin daha yaratıcı ve üretken bir iş hayatı sağlanacağı düşüncesinden hareket edilen projede, toplumun yüzde ellisini oluşturan kadınları iş hayatında daha görünür kılmak amaçlanmaktadır. Karar mekanizmalarında sayıca az olduğu görülen kadınların daha eşit derecelerde görülmesi ve şirket içerisinde de yükselmeleri teşvik edilmektedir. Şirket bünyesinde çalışan herkesin eşit ve özgür oldukları, bu yüzden kullanılan dilde de eşitlik olması gerektiği vurgulanmaktadır.

Şekil 6: Women @ Renault Türkiye Kampanya Görseli

Kaynak: oyak-renault.com, 2021.

Bu bağlamda şirket çalışanlarına eğitimler verilmiş olup iş arkadaşlarına, ailelerine, çocuklarına cinsiyetçi söylemlerde bulunmamaları anlatılmıştır. Farkında olmadan söylenen kelimelerin ne anlamlara gelebileceği, çocuklara alınan oyuncakların bile cinsiyetçi olabilecekleri, küçük yaşlardayken bunların doğruları ile değiştirilmesi gerektiği anlatılmıştır. Sonuçta çalışanları cinsiyet eşitliği elçisi olma seviyesine çıkarmaya çalışılmıştır (oyak-renault.com, 2021).

SONUÇ

Günümüzde dikkate değer sayıda işletme, içerisinde bulundukları topluma karşı sorumlulukları olduğunu kabul etmektedir. Sürdürülebilir için paydaşlara zarar vermemenin ötesinde geçip, onlara fayda ve artı değer sağlayacak projeleri de hayata geçirmeye odaklandıkları görülmektedir. Bu noktada verilen kararların stratejik olduğu kadar ahlaki de olması gerektiği belirtilmelidir. İşletmelerin ilgili faaliyetleri sadece konjönktürel amaçlar ekseninde yapması ahlaki açıdan sorgulamaya açık olabileceği gibi hayırseverlikle sınırlandırmalarının da eksiklik oluşturacağı ifade edilebilir. Bu sebeplerle hem literatür, hem de incelenen örneklerden elde edilen bulgular stratejik KSS çalışmalarının ağırlık kazanmaya başladığını göstermektedir. Bu çalışmaların yapılıyor olması değişimin ötesinde kurumsal vatandaşlık ekseninde gelişimin işareti olarak da değerlendirilebilir.

Fakat bu noktada kuruluşları zorlayacak olanların bilinçlenmiş tüketiciler ve örgütlenmiş sivil toplum olduğu unutulmamalıdır. KSS uygulamalarının 'başarısı' paydaşlar nezdindeki itibar artışıyla da ilişkilendirildiğinden proje seçimleri, uygulama pratikleri ve süreç yönetiminin bütünlüklü olarak değerlendirilmesi; çıktılarının pozitif yönlü olması ve sürdürülebilir nitelik arz etmesi gerekmektedir.

Etkin KSS uygulamalarının tüketiciler nezdinde marka itibarını arttırdığı ve marka sadakatine katkı sunduğuna dair literatürde yer alan araştırma bulgularından da hareketle KSS uygulamalarının toplumsal ve çevresel sorunlara çözüm olmanın yanı sıra kuruluşlara maddi açıdan avantaj sağladığı, tutundurma faaliyetlerine de pozitif yönlü etki ettiği ifade edilebilir. Özetle kuruluşlar topluma fayda sağlarken, kendileri de süreçten pozitif yönde etkilenmekte; çift yönlü kazanım oluşmaktadır.

Buradan hareketle araştırma bulguları anlamlandırılmaya çalışıldığında sektörde trafik bilincinin arttırılmasından, kadın-erkek fırsat eşitliği yaratılmasına, engellerine dönük faaliyetlerden, sokak hayvanlarına yardım çabalarına kadar çeşitli KSS uygulamaları yürütüldüğü gözlenmiştir.

İncelenen projelerin ortak noktalarına bakıldığında toplumsal sorunlara farkındalık yaratmanın yanı sıra uzun soluklu sürdürülebilirlik eksenli çalışmalar olduğu görülmektedir. Buradan hareketle örneklem kuruluşlarının ilgili KSS faaliyetlerinde kısa vadeli reklam çalışmalardan ziyade sorumluluk temelli kurumsal vatandaşlık davranışı sergiledikleri ifade edilebilir. Bu yaklaşım sorunların çözümüne katkı sunmanın yanı sıra paydaşlar nezdinde kurumsal itibarı arttırıcı da olabilmektedir.

Fakat seçilen konular itibariyle yürütülen projelerin kırılganlıklar arz ettiği de ifade edilmelidir. Örneğin cinsiyet eşitliğini merkeze alan projeler sektörde ağırlıklı olarak gözlenmekle birlikte sektörün istihdam profili ve maaşlarda cinsiyetçi farklılaşmalar olduğuna dair gözlemler, verilmek istenen mesajlardaki tutarlılığı sorgulamaya açabilme riski barındırmaktadır. KSS uygulamalarında çalışan katılımı önem arz eden hususların başında gelmektedir. Fakat uygulama, mesajla çeliştiğinde dahilden ve çoğu zaman informal kanallardan dolaşıma sokulacak mesajların markaya olumlu imaj oluşturmanın ötesinde krize sürüklenmesine de yol açabilir.

Sonuç olarak KSS uygulamalarının dahili ve harici kamu dengesini gözetmesi; uzun soluklu planlamayla hayata geçirilmesi; sürdürülebilirlik kriterlerinin ve projeyi akamete uğratacak risk parametrelerinin belirlenerek alternatif senaryoların oluşturulması gibi unsurları içeren kapsayıcı bir bakış açısıyla hayata geçirilmesi gerektiği vurgulanmalıdır.

KAYNAKÇA

Agudelo, M., Johannsdottir, L. and Davídsdottir, B. (2019). A literature review of the history and evolution of corporate social responsibility. *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 4 (1), 1-23.

Akçay, B. (2017). *Teşvik Sistemi ve Otomotiv Sektörü Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Aktan, C.C. (1999). *Meslek Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk*. İstanbul: Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği.

Aktan, C.C. ve Börü, D. (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, C.C. Aktan (Der.). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk*. İstanbul: İgiad Yayınları, s. 11-36.

Albayrak, A.N. (2020) *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kampanyalarının İletişiminde Sosyal Medyanın Marka Farkındalığına Etkisi: Çocukların Eğitimine Yönelik Projeler Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Ü. SBE, İstanbul.

Ayaz, T. (2010). *Otomotiv Endüstrisinde Stratejik Yönetim*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Baron, D. (2000). *Business Environment*. New Jersey: Prentice Hall.

Başbuğ, A.K. (2017). *Türkiye'de Milli Gelir Artış Hızının Otomotiv Sektörünün Büyümesine Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Batman, K. (2014). *Türkiye'de Otomotiv Sektörüne Yapılan Yatırımlar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Clark, C.E. (2000). Differences between Public Relations and Corporate Social Responsibility: An Analysis. *Public Relations Review*, 26(3), 363–380.

Çakır, A. (2016). Kurumların uyguladıkları sosyal sorumluluk projelerinin tüketicilerin marka sadakati üzerine etkileri: otomobil markaları üzerine bir araştırma. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 437-452.

Çelik, A. (2007). Şirketlerin Sosyal Sorumlulukları, C.C. Aktan (Der.). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk*. İgiad Yayınları, s. 61-84.

Doğuş Otomotiv (2022). *Trafik Hayattır!* https://www.dogusotomotiv.com.tr/faaliyet-raporu-2021/trafikhayattir.html Erişim Tarihi: 02.02.2022.

Erdil, S. ve Başarır, Ö. (2009). Marka çağrışımları ve satın alma davranışı üzerine olan etkisinin ölçümlenmesi. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 27(2), 217-231.

Freeman, E. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston: Pitman Publishing.

Ford (2017). *"Bal Arıları Mühendis Oluyor" Projemiz Hedefini Aştı.* https://blog.ford.com.tr/bal-arilari-muhendis-oluyor-projemiz-hedefini-asti Erişim Tarihi: 02.02.2022.

Friedman, M. (1970). *A Friedman doctrine-- The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits.* https://www.nytimes.com/1970/09/13/archives/a-friedman-doctrine-the-social-responsibility-of-business-is-to.html Erişim Tarihi: 25.02.2022.

Garriga, E. and Mele, D. (2004). Corporate social responsibility theories: mapping the territory, *Journal of Business Ethics*, 53, 51–71.

Gedik, Y. (2020). Kurumsal sosyal sorumluluk: tanımları, tarihi, teorileri, boyutları ve avantajları üzerine kuramsal bir çerçeve. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 3(2), 265-304.

Goddard, T. (2004). Can corporate sector philanthropy be include in a new vision for community health programs? *Australian Occupational Therapy Journal*, 51, 106-109.

Göcenoğlu, C. (2014). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk İletişiminde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlarının İşlevi: Bankacılık Sektörüne İlişkin Bir Alan Araştırması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Ü. SBE.

Grunig, J.E. & Hunt, T. (1984). *Managing Public Relations*. New York: CBS College Publishing.

Ha, C.L. (1998). The theory of reasoned action applied to brand loyalty. *Journal of Product and Brand Management*, 7, 51-61.

Hack, L., Kenyon, A. & Wood, E. (2014). A critical corporate social responsibility (csr) timeline: how should it be understood now? *International Journal of Management Cases*, 16(4), 46-55.

Hamidu, A., Haron, H. & Amran, A. (2015). Corporate social responsibility: a review on definitions, core characteristics and theoretical perspectives. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(4), 83-95.

Heath, R.L. & Ni, L. (2008). *Corporate Social Responsibility*. https://instituteforpr.org/corporate-social-responsibility/. Erişim tarihi: 29.01.2022.

İçingür, Y. ve Çengelci, A. (2001). Türkiye'de otomotiv endüstrisinin sektörel analizi. *Selçuk-Teknik Online Dergisi*, 1(3), 1-8.

Jan, W.S.W. (2006). Defining corporate social responsibility. *Journal of Public Affairs*, 6, 176-184.

Karaköse, T. (2007). Örgütlerde itibar yönetimi. *Akademik Bakış Dergisi*, 9(11), 1-12.

Kelgökmen, D. (2010). İşletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir literatür taraması. *Ege Akademik Bakış*, 10(1), 303-318.

Keller, K.L. (2003). *Strategic Brand Management: Building, Measuring, and Managing Brand Equity*. New Jersey: Prentice Hall.

Koç Holding (2015). *Ülkem İçin*. https://www.koc.com.tr/medya-merkezi/haberler/2015/ulkem-icin Erişim Tarihi: 02.02.2022.

Koç Holding (2022). *Ülkem İçin: Geleceği Tasarlıyorum*. https://www.koc.com.tr/surdurulebilirlik/toplum-icin-birlikte Erisim Tarihi: 09.09.2022.

Korkmaz, K. (2017). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları İle Tüketici Satın Alma Davranışları Arasındaki İlişki: Kadın Tüketiciler Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Ü. SBE, Konya.

Kotler, P. & Keller, K.L. (2006). *Marketing Management*. Upper Saddle River: Pearsaon Education.

Kotler, P. ve Lee, N. (2017). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk* (Çev. Sibel Kaçamak). İstanbul: Mediacat Yayınları.

ODD (2022). *Pazar - Perakende Satışlar*. https://www.odd.org.tr/web_2837_1/neuralnetwork.aspx?type=36 Erişim Tarihi: 05.02.2022.

Okay, A. ve Okay, A. (2012). Halkla İlişkiler Kavram Strateji ve Uygulamaları. İstanbul: Der Yayınları.

Otokoç Otomotiv (2021). *Otokoç Otomotiv 2020 Faaliyet Raporu*. https://www.otokocotomotiv.com.tr/assets/pdf/faaliyet-raporu/Otokoc_Faaliyet%20Raporu_31.12.2020.pdf Erişim Tarihi: 02.02.2022.

Oyak-Renault (2021). *İş Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kapsayıcı Dil Rehberi*. https://www.oyak-renault.com/wp-content/uploads/2021/01/OR_OzdeEsitKit_TR_2020-v2.pdf Erişim Tarihi: 02.02.2022.

Pişkin, S. (2017). *Otomotiv Sektör Raporu: Türkiye Otomotiv Sanayii Rekabet Gücü ve Talep Dinamikleri Perspektifinde 2020 İç Pazar Beklentileri*. İstanbul: TSKB Ekonomik Araştırmalar.

Raiborn, C., Green, A., Todorova, L., Trapani, T. and Watson, W.E. (2003). Corporate philanthropy: when is giving effective? *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, 15(1). 47-54.

Ricks, J.M. (2005). An assessment of strategic corporate philanthropy on perceptions of brand equity variables. *The Journal of Consumer Marketing*, 22(3), 121-134.

Rios, R.E. & Riquelme, H.E. (2008). Brand equity for online companies. *Marketing Intelligence and Planning*, 26(7), 719-742.

Schwartz, N. & Smart, T. (1995, August 28). Giving and getting something back, *Business Week.*

Soysal, B. (2018). Kurumsal sosyal sorumluluk raporlaması ve türk şirketleri üzerine bir içerik analizi. *Anasay Dergisi*, 6, 11-38.

Şimşek, B. (2003). Yöneticilerin çalışanlarına karşı etik sorumlulukları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 161-189

Yamak, S. (2007). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Gelişimi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Yılmaz, S., Taştan, K., Ecek, N., Çınar, E. (2017). Otomotiv sektörünün dünyadaki ve Türkiye'deki değişimi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(3):685- 695.

SOSYAL MEDYDA "VEGAN" BİREYLERE KARŞI NEFRET SÖYLEMİ İÇEREN İLETİLERİN İNCELENMESİ

SOCIAL MEDIA REVIEWING OF HATE SPEECH MESSAGES AGAINST "VEGAN" INDIVIDUALS

Dr. Pınar SEVGİNER

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9756-6304

ÖZET

Makalede öncelikle *ayrımcılık*, ardından, *nefret söylemi*, son olarak da *nefret suçu* kavramları ele alınarak kendi içerisinde örneklerle birlikte açıklanması amaçlanmıştır. Giriş bölümünde, insanlık tarihinde Habil ile Kabil'e kadar dayandırılan; sömürü düzeninde ilk örneklerinde siyahîlerin köleleştirilmesi olarak görülen "ayrımcılık" ve "ötekileştirme"nin, beraberinde yarattığı nefret duygusunun söylemsel ve eylemsel boyutu olarak tanımlanan "nefret söylemi" - "nefret suçu" kavramlarının nasıl birbiriyle zincirleme oluşturulduğu incelenecektir.

Temelinde kendinden olmayanı dışlayan tavrın; karşıt düşünce, etnik kimlik, inanç farklılıkları, cinsel yönelim, farklı siyasal ideoloji gibi konularda olduğu görülmektedir. Neredeyse tüm dünya ülkelerinin sorunu haline gelen ayrımcılık ve nefret söylemi, demokratik toplum açısından sakıncalar doğurmakla birlikte, insanlık onurunu zedeleyici somut örneklerin yaşanmasına neden olmaktadır.

Sosyal medya mecralarında, *ayrımcılık - ötekileştirme (marjinalleştirme) - nefret söylemi* gibi kavramların sıklıkla gündeme geldiği görülmektedir. Web 2.0 teknolojisiyle birlikte doğan, internet ortamındaki etkileşimli yapı dolayısıyla nefret söyleminin üretim biçimleri farklılaşma göstermiştir. Sosyal medyanın, daha yaygın şekilde, belirli azınlıklara karşın baskın halde kullanıldığı görülmektedir.

Bu bağlamda, Türkiye'deki "*Vegan*" bireylere karşı yapılan aşağılama, hakaret, küfür, tehdit, ötekileştirme temelli sürdürülen nefret söylemlerinden örnekler ekran görüntüleriyle birlikte aktarılarak; söylem analizi üzerinden çözümlenecektir. Konu üzerinde eğitimsel ve hukuksal düzenlemelere ihtiyaç varken, suçların önlenmesine yönelik caydırıcı yaptırımların gerekliliğine de sonuç bölümünde değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nefret Söylemi, Nefret Suçu, Sosyal Medya, Söylem Analizi, Vegan, Veganizm.

ABSTRACT

This article aims to explain the concepts with examples in itself which are discrimination, *hate speech* and *hate crime*. In human history until based on Habil and Kabil; first examples in the order of exploitation enslavement of black people. First chapter will be examined "discrimination", "othering", "hate speech" and "hate crime" an concepts which are defined as the discursive and actional dimension of the hatred it creates.

On the basis of the attitude that excludes the non-like yourself; opposing ideology, ethnic identity, faith differences, sexual orientation, different political views and so on. Discrimination and hate speech which has become the problem of almost all countries of the world, it causes drawbacks for a democratic society and it causes concrete examples to damage human dignity.

In social media channels, it is seen that concepts such as *discrimination – othering* (*marginalization*) - *hate speech* are frequently on the agenda. Born of with the Web 2.0 technology -due to the interactive structure in the internet environment, the production of hate speech has shown a differentiation.

In this context, the social media appears to be used dominantly against certain minorities. The purpose of this study, insults made against "*Vegan"* individuals in Turkey, examples of hate speech based on othering will be analyzed with screenshots and using discourse analysis method. While there is a need for educational and

legal arrangements on the subject, the necessity of dissuasive sanctions for prevention is mentioned in the conclusion section.

Keywords: Hate Speech, Hate Crime, Social Media, Discourse Analysis, Vegan, Veganism.

GİRİŞ

Makalede, kavramsal açıdan irdelenen "nefret söylemi" ve "nefret suçu" haricinde "ötekileştirme ve ayrımcılık" kavramlarına ilişkin tanımlara da yer verilmiş, birbirleriyle nasıl bir zincirleme yapı oluşturduğuna değinilmiştir. Öte yandan veganizme dair detaylı bilgiler aktarılarak, veganlara karşı yapılan nefret söylemlerinin sosyal medya üzerinden nasıl kanıksanmaya yol açtığı ortaya konmuştur. Seçilen örneklemlerle sosyal medya mecralarında nefret söyleminin nasıl yayıldığı değerlendirilmiştir. Araştırma içeriğinde, nefret söylemine ilişkin olarak egemen ideolojinin hegemonyası bağlamlarından kısa değerlendirmelere yer verilirken; toplumsal kabul kodlarının dışında olan bireylerin bu hegemonyadan nasıl etkilenildiğine dikkat çekmek amacıyla, vegan bireylerin maruz kaldığı nefret söylemleri üzerinden açıklanması amaçlanmıştır. Araştırma nitel metot yöntemine dayandırılarak "amaçlı örneklem" türü seçilmiştir. Çalışmanın nitel veri toplama sürecinde "kritik durum örneklemesi" metodu kullanılmıştır. Bu minvalde sosyal medya hesaplarından yapılan kullanıcı yorumlarının yanı sıra, özel mesaj kutusuna iletilen içeriklerden de oluşan toplamda 12 mesaj örneklem olarak ele alınmıştır. Kullanıcı bilgileri ve küfür içerikleri kapatılarak aktarılan görsellerin asılları kayıtlı tutulmaktadır.

1. AYRIMCILIK, NEFRET SÖYLEMİ VE NEFRET SUÇU

Ayrımcılık, ötekileştirme, marjinalleştirme olgularının nefret söylemine varan eylemliliğinin takibini nefret suçunun işlenmesiyle zincirleme bir yapı oluşturduğu görülmektedir. Tarihsel süreçte birçok örneğinin azınlık gruplara ve grup üyelerine karşı işlenmiş olduğu görülürken, bu azınlıkların etnik köken, cinsel yönelim, farklı inanç ve farklı ideolojiye sahip olmaları dolayısıyla toplumdan dışlamaya yönelik baskın tavra maruz kaldıkları bilinmektedir. Sosyal psikolog Melek Göregenli (2012), ayrımcılığın, hukukla, adaletle, eşitlikle ve sosyal bilimlerle, ama en çok da günlük yaşamlarımızla ilgili bir kavram olduğunu belirtirken; kavramsal kökeninde önyargılardan beslenen bir dışlama, tahakküm ve yerleştirme mekanizması olarak anlaşılması gerektiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte ayrımcılığın, bir gruba veya grubun üyelerine karşı önyargılardan beslenen olumsuz tutum ve davranışların tümüyle ilgili bir süreç olduğunun da altını çizmektedir. Önyargıların ise, diğer insanları, bireysel varoluşlarından değil, grup aidiyetlerinden hareketle değerlendiren bir tutumu ve olumsuz, dogmatik kanaatleri ifade ettiğini açıklamıştır. "Nefret Söyleminin İnşasında Sosyal Medyanın Rolü" başlıklı makalelerinde Yaşa ve Öksüz (2020) ise, kendisiyle benzerlik göstermeyen, "öteki" olarak adlandırılan kişilere yönelik olarak ortaya çıkan ruh halinin önyargı ve ötekileştirmeden beslenerek öfke, korku ve nefret olarak kendini gösterdiğine değinmişlerdir.

1997 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından nefret söyleminin uluslararası düzeyde kabul görmüş tanımında "Irkçı nefret, yabancı düşmanlığı, anti semitizm veya hoşgörüsüzlük ifade eden saldırgan milliyetçilik de dâhil olmak üzere, hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı gösteren her türlü ifade biçimidir" ifadesi yer almaktadır (İnceoğlu ve Sözeri, 2012: 24). Eleştirel söylem analizi kuramcısı van Dijk (2003: 13-111), "Nefret söylemi sürecinde 'söylem' ideolojik bir alt yapıdan beslenmekte olup; ideolojilerin hem oluşumu hem de yeniden üretimi için aktif bir işlev görmektedir" yorumunda bulunmuştur. Dijk ayrıca, söylemin bir yandan ideolojiliyle bağlı olarak şekillenirken; bir yandan da bireylerin ideolojilerini biçimlendirmenin temel araçlarından biri haline geldiğini belirtmiştir. Slutskiy (2021)'e göre ise nefret söylemi, bireysel özgürlüğe tehdit oluşturabilecek hoşgörüsüzlük atmosferi yaratabilmektedir.

Ayrımcılıkla başlayan ve nefret suçlarının önünü açtığı kabul edilen zincirleme yapının sadece mağdur üzerinde değil, mağdurun içinde yer aldığı toplumsal kesimin de üzerinde derin bir etki yarattığı görülmektedir. Bu bağlama dair bir yorumunda Göregenli (2013: 57), "Ayrımcılığın belki de en şiddetli biçimi olarak ortaya çıkan nefret suçları ve bu davranışsal edimlerin zihinsel, ideolojik arka planını oluşturan nefret söylemi, olumsuz duyguları içermekle birlikte, esasen, toplumu oluşturan gruplar arasındaki sistematik

hiyerarşiye işaret eden bir dışlama, değersizleştirme ve düşmanlaştırma ideolojisidir" tanımlamasında bulunmaktadır.

Nefret söyleminin temelinde, ötekileştirme, önyargılar, ırkçılık, yabancı korkusu veya

düşmanlığı, taraf tutma, ayrımcılık, cinsiyetçilik ve homofobi gibi olgular yatmaktadır. Nefret suçlarına ilişkin kavramsal kullanımların 1980'li yıllarda başladığı görülürken, Türkiye'de nefret söylemi ve nefret suçunun kavramsal olarak bilinirlik kazanması bağlamında tanımlayabileceğimiz olay Hrant Dink cinayeti üzerinden okunabilmektedir. Nefret söylemiyle şiddetin alt yapısı hazırlanırken, çoğu kez bunun hedef gösterme şeklinde yapılmasıyla birlikte; şiddeti teşvik eden ifadelerin de seçilmiş olduğu göze çarpmaktadır. Her türlü medya kanalının da bu sürece aracı kılınarak; ayrımcılığı körükleyen ve nefret söylemlerinin sistematik şekilde yaygınlaştırıldığını açıkça görmek mümkündür.

Nefret söylemi, toplumsal bilinç yapısında doğrudan bir rol oynayan ötekileştirme

pratiklerinin bir uzantısıdır. Devlet, ideolojik aygıtları aracılığıyla toplumun bilinç yapılarında etkin bir rol oynayarak; ötekileştirilen sınıfların içerisinde bulundukları durumu kabullenmelerini sağlamaktadır. Devletin ideolojik aygıtlarından biri olan kitle iletişim araçları bu kabullenmeyi hegemonya yaratarak sağlamaktadır. Hegemonya en iyi biçimde rızanın örgütlenmesi olarak tanımlanmakta olup; arzu edilen bilinç biçimlerinin gönüllü olarak inşa sürecidir (Barrett, 1997: 5). İnceoğlu ve Çoban (2014: 66) da, nefret söyleminin hâkim ideoloji ekseninde şekillendiği vurgusuyla, nefret suçuna giden sürecin temel çıkış noktasını oluşturduğuna dikkat çekmişlerdir. Yazarlar, hedef alınan gruplara duyulan tahammülsüzlüğün ve hoşgörüsüzlüğe bağlı olarak verilen "Toplumda size yer yok!" mesajıyla ötekileştirilen grup üyelerinin pasifleştirilmeye yönelik olduğunu açıklamışlardır. Bu bağlamda, farklı kaynaklardan beslenerek ortaya çıkan nefret söyleminin, ötekiye duyulan tahammülsüzlük ve hoşgörüsüzlük çerçevesinde kendini her daim öfke ve nefret dolu ifadelerle ortaya koymakta olup; zaman zaman normal ve mantıklı bile görünebildiğine dikkat çekmişlerdir.

Günlük hayatta, egemen ideoloji tarafından üretilmiş ve toplumsal olarak meşrulaştırılan söylem pratiklerindeki ötekileştirilen, önyargı taşıyan, ırkçı, milliyetçi, yabancı düşmanı, ayrımcı, cinsiyetçi ve homofobik nefret söylemleri teknolojik imkânlar sayesinde sanal ortamda kolay ve hızlı bir şekilde dolaşıma sokulmakta ve ağırlıklı olarak azınlıklara karşı caydırma politikası uygulanmaktadır. Ayrımcılaştıran, marjinalleştirerek dışlamaya çalışan bu söylemlerin sistematik bir şekilde kullanılmasıyla toplumdaki genel algıda kanıksanma yaşanmaktadır. Toplumda kendinden olmayana karşı meşrulaştırılan nefret söylemlerinin bir sonraki aşaması eylemlere dönüşebilmekte ve nefret suçlarına zemin hazırlamaktadır. Bu makalede, mevcut statüko reddinde olan Vegan bireylere yönelik sosyal medya mecralarında paylaşılan ileti ve mesajlardaki nefret söylemi bir sonraki bölümde incelenmiştir.

2. VEGANİZM VE VEGAFOBİ

Veganizme dair etik argümanda hayvanların sömürülmesi ve istismarının reddedilmesi

söz konusuyken; hayvanlara uygulanan zulmün sona erdirildiği toplumlar yaratmak insanlığa dair ahlaki yükümlülük olarak görülmektedir. Veganlığın tanımında, insanın hayvana tahakkümünü reddeden (sömürme, hapsetme , öldürme vb.), sistem karşıtı ve görünenin arda alanını sorgulayan, toplumsal mitlerin gerçeklerini karşıt görüş olarak ortaya koyuşunu görebiliriz. Özünde adalet kavramını da barındıran Vegan felsefesinin bitkisel beslenmeden (plant based) farkı, toplumsal olarak meşrulaştırılan şiddet ve sömürüyü reddederek; tüm hayvanların yaşam hakkını savunarak, özgürleştirici etik bir duruşta olunmasıdır. Yaşam hakkı savunusunda hayvanları türüne göre ayırmayan veganların, hayvanlara uygulanan zulüm ve onların sistematik şekilde acı çektirilmesine dayanan sömürü sistemine itiraz etmeleri, doğaya uygulanan katliamlara da itiraz etmeyi beraberinde getirmektedir. Tür ayırt etmeksizin hayvanların yaşam hakkını savunma temeline dayanan "Vegan"lığın tanımında; hayvan sömürüsünü reddeden kişilerin hayvan bedeni ve salgısını tüketmemesinin yanı sıra hayvan deneyinden geçmiş kozmetik ürünlerinin kullanımını ve içeriğinde deri-ipek-kürk-yün gibi hayvan zulmüne dayanan eşyaların kullanımını da hayatından çıkarmış kişiler yer almaktadır.

Bitkilerin aksine, hayvanlar da tıpkı insanlar gibi merkezi sinir sistemine sahip olmalarından dolayı acıyı hissederken; duyarlı canlı olan hayvanların korkuyu hissetme yetisinin de olduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Ayrıca, Cambridge Bilinç Deklarasyonu hayvanların da bilinç sahibi olduğu kanıtını ortaya

koymuştur. 2012 yılında Cambridge Üniversitesi'nde düzenlenen uluslararası bir konferansta toplanan bilim insanları tarafından "İnsanlar bilinç sahibi tek canlı değil; hayvanlar da insanlarla kıyaslanabilecek derecede bilince sahip. Bu, aralarında bütün memeliler, kuşlar ve ahtapotun da olduğu birçok canlı için geçerli" açıklaması yapılmıştır. Uzmanlar tarafından imzalanan metinde "Aynı noktada buluşan ortak kanıtlar, hayvanlarda nöroanatomik, nörokimyasal ve nörofizyolojik bilinç durumlarının alt katmanlarının var olduğunu ve hayvanların kasıtlı davranışlar gösterme kapasitesi taşıdıklarını gösteriyor. Bunun sonucu olarak, elimizdeki kanıtlara göre, insan, bilinç oluşturan nörolojik altyapıya sahip tek canlı değildir. Aralarında bütün memeliler, kuşlar ve ahtapot gibi birçok canlının da bulunduğu hayvanda bu nörolojik altyapı bulunmaktadır" açıklamasına yer verilmiştir. [1]

Zaman zaman, bitkisel beslenme (plant-based diet) şekliyle karıştırlan "vegan"lıkta esas olan etik kaygılar taşınmasıdır. Bu bağlamda, "vegan"lığın hayvanların sömürülmeden özgür yaşam hakkı savunusu olduğu betimlenebilirken; bitkisel beslenmede kişisel sağlık ön plandadır, hayvanların acı çekmesine karşı bir duyarlılık gösterilmesi söz konusu sayılmamaktadır. Vegan aktivist ve gazeteci- yazar Zulal Kalkandelen (2021: 79)'in Veganizm tanımında, "İnsan dışı hayvanların da insan olan hayvanlar gibi bilinç sahibi duygulu canlılar oldukları gerçeğinden hareketle, onlara uygulanan meta statüsünü ve her türlü sömürüyü reddeden özgürleştirici bir etik tutumdur ve bu nedenle de toplumsal adalet mücadelesinin gereğidir" açıklaması yer almaktadır.

Spencer (1996), vejetaryenlik tarihi üzerine kaleme aldığı kitabında, hayvan eti tüketmekten gönüllü olarak kaçınmanın tarih öncesi zamanlara kadar uzandığını ve insanlık tarihi boyunca devam ettiğini yazmıştır. Birçok aktivist ve sivil toplum kuruluşunun veganlığa dair kavramsal olarak tanımları alan yazında yer alırken ortak payda da tüm hayvanların yaşam hakkı ve özgürlüğü savunusu öne çıkmaktadır. Örneğin Cole ve Morgan (2011: 135), veganizmin insanın hayvana uyguladığı şiddet içeren ve sömüren ilişkisine karşı bir muhalefeti temsil ettiği belirtirlerken; Leslie J Cross[2] da 1940'lı yıllarda, "hayvanların insan tarafından sömürülmeme ilkesinden hareketle, tüm hayvanların yiyecek, meta, iş için kullanma, avlanma, canlı hayvan deneyi ve insan tarafından hayvan yaşamının sömürülmesini içeren diğer tüm kullanımlar için sömürülmesine son verme" olarak açıklamada bulunmuştur. 1944 yılında kurulan *Vegan Society* tanımına göre ise, *Vegan felsefesi* "hayvanların yiyecek, giyecek veya başka herhangi bir amaçla sömürülmesini ve onlara zulmedilmesini reddeder."[3] Hayvan özgürlüğünü savunan Türkiye'deki aktivist oluşum Bağımsız Hayvan Hakları Topluluğu tarafından, "Vegan, bilinç sahibi duyarlı canlıların yaşam hakkını savunarak hayvansal tüketimi ve sömürüyü reddeden etik tutum ya da kişi" olarak tanımlanmaktadır.

Hayvan sömürüsü – hayvan köleliğine dayanan alanlar aşağıdaki başlıklar altında toplanabilirken, istisnasız hepsinin hayvanların ölümüne yol açtığı; çoğu zaman hayvanların işkenceli ölüme maruz bırakıldıkları alanlardan çekilen gerçek görüntülerle kanıtlanmış ve geleneksel medyada yer verilmeyen belgesel filmlerde sunulmuştur. (Örn: Earthlings, Forks Over Knives, What The Health, Cowspiracy, Okja)

- Et endüstrisi
- Süt endüstrisi
- Deri / Kürk / İpek / Yün endüstrisi
- Yumurta endüstrisi
- Av sektörü
- Arıcılık
- Atlı faytonlar
- At arabaları
- Hayvan kürkü sektörü
- Canlı hayvan deneyleri

[1] https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/zulal-kalkandelen/bilim-ve-cagdaslik-ilkellik-ve-zulme-karsi-1474696
[2] https://www.vegansociety.com/go-vegan/definition-veganism
[3] https://www.vegansociety.com/go-vegan/definition-veganism

- Hayvanat bahçeleri
- Sirkler
- At yarışları
- Deve güreşleri
- Boğa güreşleri
- Köpek dövüşleri
- Horoz dövüşleri
- Akvaryumlar
- Petshop – canlı hayvan satışı

Cole ve Morgan (2011)'nın Birleşik Krallık'taki gazetelerde veganlığa karşı itibarsızlaştırma eğiliminde olunduğunu raporladıkları makalelerinde, vegafobi (vegaphobia) tanımını kullanmışlardır. Bu tanıma göre vegafobi, veganlardan ve vejetaryenlerden hoşlanmama, onlara karşı önyargılı ve olumsuz duygulara sahip olma durumudur. Kavramının terminolojik kullanımı, 2010'lu yılların başına rastlarken, bu yıllar vegan ve vejetaryenlerin sayılarının tüm dünyada artış gösterdiği zamana denk geldiği belirtilmektedir. Yazarlar bu minvalde, insanların hayvanlara uyguladığı sömürücü ve şiddet içeren ilişkilerin yeniden üretildiğini belirtmişlerdir. Horta (2017: 361) da, "Veganlara Karşı Ayrımcılık" (Discrimination Against Vegans) başlıklı makalesinde, veganfobi örneklerine değinmişken bunları; vegan olmayan insanların veganlık hakkında şaka yapması veya kötü sözler söylemesi, veganların önünde sadece onları gücendirmek veya alay etmek için et yemesi veya başka şekillerde taciz etmesi olarak sıralamıştır.

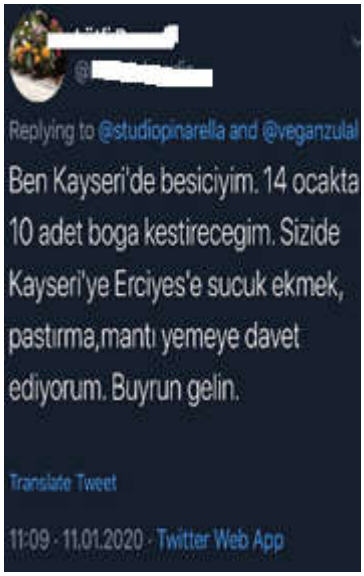

Görsel (1) **Görsel (2)** **Görsel (3)**

Yukarıda aktarılmış üç görselden de açıkça anlaşılabileceği üzere, hayvan yiyen kişilerin vegan bireye yönelik tacizkar tavırla, yemek üzere kendisi hayvan keseceğini beyan ederken; hayvanlara yönelik sömürü düzeninin ortağı olmaktan çekinmeden ve bu vahşet durumu alay etme biçimine dönüştürerek nefret söylemi kullandığı görülmektedir. Vegan olmayan insanların, hayvanları kendisinin kesip yemeye yönelik gaddar tutumu tacizkar olmasının yanında; vegan bireyi tetiklemek amacıyla gerilim zeminini yarattığı okunabilmektedir.

Reynolds (2019), The Guardian'da yayınlanmış "İnsanlar neden veganlardan nefret eder?" (Why do people hate vegans?) başlıklı makalesinde 2015 yılında raporlanmış bir araştırmaya atıfla, batı toplumundaki vejeteryanların ve özellikle veganların diğer azınlıklarla eşit düzeyde ayrımcılık ve önyargı yaşadıklarına yer vermiştir. Newman (2019)'ın aktardığı, ABD'de yapılmış bir araştırma bulgularına göre de, eşcinseller, göçmenler, ateistler ve siyahi insanlar gibi önyargı yaşayan gruplara karşı olumsuz tutumlara kıyasla veganlara ve vejeteryanlara yönelik tavrın daha da olumsuz olduğu değerlendirilmiştir. Higgins (2018) ise, "İnsanlar Neden Veganlardan Bu Kadar Nefret Ediyor?" (Why do people hate vegans so much?) başlılık yayınında aynı araştırma sonucuna atıfla, "Veganlardan daha olumsuz görülen tek grup uyuşturucu bağımlılarıydı" tespitini aktarmıştır. Grant (2019) da, "İnsanlar Neden Veganlardan Nefret Eder?" başlığını kullanarak, veganların kendilerini rutin olarak taciz, alaylar ve hatta suiistimallerin hedefi olarak bulduklarını yazmıştır. Yayınlanmış makalesinde davranış bilimci Dr. Ben Voyer'in yorumunu aktararak, veganlığı çevreleyen gerilimleri anlamak için gıda tüketimini salt fizyolojik bir ihtiyacı karşılamak şeklinde değil, kültürel ve toplumsal normlar bağlamında değerlendirmek gerektiğini belirtmiştir. Bu açıdan irdelendiğinde, toplumsal kabullere meydan okuyan vegan bireylerin tehdit olarak algılandığı çıkarımını yapmak mümkündür. Dr. Voyer, sosyal kimlik açısından toplumsal norma meydan okumaya başlar başlamaz karşıt fikirli insanlardan güçlü bir tepki alınarak düşmanlık geliştiğini belirtirken; azınlıkta olan veganların toplumsal kabulleri önemli ölçüde değiştirebileceği fikrinin kimi insanlar için rahatsız edici bulunduğuna da vurgu yapmıştır.

Vegan ve vejetaryenlere karşı önyargı üzerine yazıkları makalelerinde MacInnis ve Hodson (2015), Batı ülkelerinde giderek yaygınlaşan vejetaryenlik ve veganlığa karşı olumsuz tavırların yaygınlığına dikkat çekmişlerdir. Araştırmacılar, önyargı konusunu ampirik olarak test ettikleri çalışmalarında toplumda yaygın birkaç önyargı hedef grubundan (örneğin siyahiler) daha olumsuz olduğu bildirilirken; sağcı ideolojide olanlarda daha yüksek bir tehdit algısının olduğuna dikkat çekmişlerdir. Vegan ve vejetaryenlere karşı giderek büyüyen önyargının olduğunu raporladıkları çalışma kapsamında, mevcut kültürel normların hayvan yemeyi desteklediği göz önüne alındığında, statükoya yönelik tehditler oluştuğuna dair çıkarımda bulunulmuştur. Vegan ve vejetaryenlere gösterilen önyargılı tutumu, gruplar arası tehdit teorisi üzerinden ele alan yazarlar, sağcı otoriteryanizmin, otoriteye boyun eğmeyen ve toplumsal normları ihlal edenlere karşı saldırganlık gösterdiklerine dair de açıklamada bulunmuşlardır. Tehdit algısının temelinde, vegan ve vejetaryenlerin hayvanları sömürmeye ilişkin toplumda hüküm süren geleneklerin bütünlüğünü baltaladığı düşüncesinin yattığı bildirilmiştir. Veganlara karşı ayrımcılığı kaleme aldığı kitap bölümünde Soifer (2002: 1710), etik veganların çoğu zaman kötü muamele gördüğünün altına çizerken, Friedman'ın Kaliforniya Yüksek Mahkemesi'ne sunduğu dilekçede etik veganlığa dair tanımlamasına yer vermiştir. Bu tanıma göre, beslenme tercihlerinin ötesine geçen veganizmde insan ve hayvanlar arasında her türlü sömürüden ve türcülükten uzak, yaşama saygı duyan etik bir ilke vardır. Kellman ve Shaw (2016), "Vejetaryen Karşıtı Animus" başlığıyla yazdıkları makalelerinde, geçmişte et yemeyi reddettikleri için binlerce kişinin şehit edildiğini öne sürerlerken; bugün ise vejetaryenlerin bir tür sosyal ölümden muzdarip olduğunu belirtmişlerdir.

"Veganlara Yönelik Nefret Dili ve Ayrımcılık" üzerine söyleşide Doç Dr. Deniz Altınbaş (2020), konuya ilişkin davranış psikolojisi üzerinden açıklamada bulunmuştur:

> "Öfke duydukları ve saldırdıkları mesele bireysel değil, veganizm de değil belki. Davranış psikolojisiyle denilebilir ki, belki bizi varlığımızla bile rahatsızlık veriyoruz. Buna 'subliminal saldırı' deniliyor. Siz hiçbir şey söylemiyorsunuz bulunduğunuz ortamda, veganizmle ilgili en ufak bir propaganda yok. Sadece 'hayvansal et yemiyorum deseniz bile, sizin oradaki varlığınız subliminal saldırı olarak karşı tarafa gidiyor. Karşı tarafın içinden şöyle bir düşünce geçiyor: 'Bu kişi vegan belki de vejetaryen, et yemiyor ben şuanda et yiyorum; demek ki bu kişi hayvanlara zulmetmeyen bir insan ve ben hayvanlara zulmeden bir insanım.' Aslında bu subliminal olarak, bilinçaltından bir mesaj şeklinde karşı tarafa gidiyor ve bu kişinin tepki gösterdiği de bireysel olarak sizin şahsınız değil, veganizm bile değil… Tepki gösteriyor, kızıyor, size saldırıyor fakat sinirlendiği şey aslında kendisi. Bunu klinik psikologlar ortaya koyuyor."

Newman (2019)'ın veganizmin öfkeyi neden ateşleyebileceğine üzerine yayınladığı makalesinde, konuyu bir yandan bağnazlık yönüyle değerlendirirken; diğer bir taraftan da subliminal saldırı üzerinden açıklamıştır. Bu eksende, bir et yiyicinin bilinçaltında kimliğine karşı saldırı altında hissetmesini, vegan kişilerin kendisini hayvan zulmünün bir destekçisi olarak görmesi üzerinden yorumlamıştır. Ayrıca, vegan ve vejetaryenlerin kültürel normlara ilişkin; bilinçaltında varoluşsal bir tehdit olarak görebileceklerine dair de görüş bildirmiştir. Bir başka açıdan da, vegan ve vejetaryenlerin et yiyici insanların, hayvanları sömüren mevcut

yaşam biçimini baltalıyor olması dolayısıyla bu olumsuz tepkilerin hedefi olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak yazar, veganların "sosyal ve kültürel normlara yönelik algılanan sembolik bir tehdit" oluşturduğunu teorize etmiştir.

Görsel (4)

Dördüncü görseldeki mesaj içeriğinde, alaycı yaklaşım hakaret etme amacıyla kullanılmışken; bilimsel kanıtı olmayan etiketlemelerin kişisel saldırı boyutuna taşındığını da görmek mümkündür. İfade içeriğinde direkt nefret söylemi kullanılmamış olsa da, ötekileştirici ve küçük düşürmeye yönelik kasıt olduğu net bir biçimde okunabilmektedir.

Vegan ve vejeteryanlara karşı olumsuz tutumlar en yaygın olarak muhafazakar, sağ görüşlü kişilerden yansımaktayken; genellikle aşırı sağ gruplarda telaffuz edildiği ve bu kişilerin daha düşük eğitim sahibi olduklarını ortaya koyan araştırmalar alan yazında mevcuttur (Örn. Vandermoere vd., 2019). "Toplumun Yeni Zencileri: Veganlar" başlıklı makalesindeki bir atfında Deniz Altınbaş (2019) da, özellikle siyasi olarak sağ kanattakilerin veganların topluma ve kültüre tehdit oluşturduğunu ileri sürdüklerine ilişkin bulguya yer vermiştir. Kişinin yemek seçiminin siyasi bakış açısının ve ideolojisinin yansıması olduğunu belirten Newman (2019) da, sağcı ideolojinin hayvan sömürüsü ve et tüketiminin kabulünü öngördüğü sonucuna varan araştırma sonuçlarını paylaşmıştır.

Görsel (5)

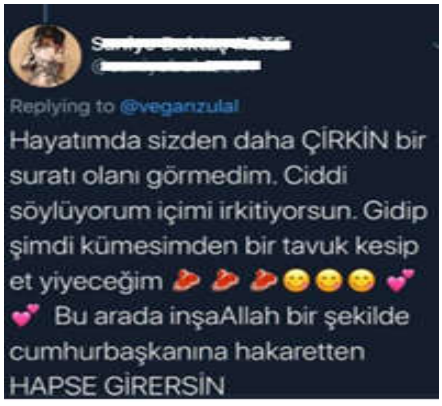

Görsel (6)

Görsel (7)

Örneklem olarak seçilen görsellerde (5-6-7), sağ tandanslı olduklarını açık şekilde beyan eden kişiler tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır. İçerikte, açık şekilde vegan kişiyi direkt hedef alan; örtük özne şeklinde de vegan grup üyelerine dolaylı yoldan nefret söylemi ve hakarette bulunulması dikkat çekmektedir. Kişinin, hayvanların öldürülmesi ve sömürülmesine bizzat destek verdiği ifadeleriyle; ötekileştirme ve caydırma politikası uygulanmakta olduğu görülmektedir. Aynı kişinin, tacizkar tavrını süreklilik gösterecek şekilde devam ettirmesi, baskı kurma çabasının patolojik hali olarak yorumlanabilir. Ayrıca, vegan kişiyi direkt hedef gösterir şekilde, hegemonik zorbalık yoluyla tehdide varacak düzeye taşınan ifadeler ise toplumsal açıdan kaygı uyandırmaktadır. Bir diğer yandan, hayvanları öldürmeyi meşrulaştıran ve bu şiddeti bizzat kendisinin uyguladığını açık şekilde ifade eden kişinin tacizkar tavrında iktidar partisi destekçisi olduğunu belirtmesi de hegemonik baskı şeklini ortaya koymaktadır. Tüm bu veriler, literatürdeki araştırma sonuçlarını destekler şekildedir.

Veganlara yönelik olumsuz tutumların psikolojik ve motivasyonel temellerini araştıran Judge ve Wilson (2018), veganların grup hâkimiyetine dair tehdit edici olarak algılanmasını insanların hayvanlar üzerinde egemenliğinin toplumsal olarak meşrulaştırılmasına karşı meydan okuması açısından ele almıştır. Potts ve White (2008) ise, veganizmi, kültürel geleneklere karşı bir tehdit olarak yorumlanabildiğine dikkat çekmişlerdir. Dhont ve meslektaşları da (2016), toplumdaki dominant yapının sosyal açıdan eşitliksiz gruplar üzerinden baskı temelli üretilir ve sürdürülür olduğunu ifade etmişlerdir.

Görsel (8)

Sekizinci görsel içeriğinden de net şekilde anlaşılacağı üzere, hükmetme sözcüğü seçilerek "statüko" üzerinden baskı kurmaya yönelik gösterilen yaklaşım, alan yazındaki araştırmaların ortaya koyduğu bulgularla tutarlılık göstermektedir.

Veganlara yönelik nefret söylemlerinin yaygınlaştırılmasıyla ilgili literatür incelendiğinde, nöroloji uzmanlarının, klinik psikologlar ve sosyal psikologların, sosyal bilimciler, davranış bilimciler ve siyaset bilimciler tarafından da araştırma alanı haline geldiği görülmektedir. Hayvan eti yiyen hedonist kişilerin veganlardan rahatsız olma nedenleri arasında kendi yaşam tarzları için bir tehdit olarak algılamaları ve bir diğer yandan da kişide suçluluk duygusu uyandırabilecek olmasına işaret edilmektedir. Bu bağlamda Newman (2019), hayvan yiyen kişilerin bir vegan veya vejeteryanla tanıştığında, bilinçaltında olumsuz duyguların sarmalandığına işaretle "Veganlar bize masamıza yiyecek koymak için hayvanları öldürdüğümüzü hatırlatır" ifadesini kullanmıştır. Francione ve Charlton (2016), konuyla ilgili mazeret sunulmasının, o kişinin hayvansal yiyecek tüketme konusunda damarına basılmış olduğunun ya da kendini huzursuz hissettiğinin önemli bir göstergesi olabileceğini belirtmişlerdir. Altınbaş (2019), nörolog Burnett'in öne sürdüğü argümanını aktarırken; veganizmin hayvan zulmüne karşı bir tercih olduğu için vegan olmayanların kendilerini zalim hissetmelerine neden olduğundan; bir kişinin veganlığını belirttiği anda yargılama algısının ortaya çıktığına yer vermiştir.

Görsel (9)

Dokuzuncu görselde, iletiyi yazan şahsın hedonist kişilik tipine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Hayvanların işkenceli ölümünden zevk duyan ve bunun ortağı olmaktan haz alan kişinin tacizkar tutumuyla; veganları kışkırtma amacı güttüğü açıkça görülmektedir.

Hoek ve meslektaşları (2004), Hollanda'da yaptıkları araştırma sonucunda, vegan / vejetaryenlerin çoğunlukla daha yüksek eğitimli ve daha yüksek sosyo-ekonomik duruma sahip olduklarını raporlamışlardır. Ruby ve Heine (2011: 448), "Et, Ahlak ve Erkeklik" (Meat, Morals, and Masculinity) üzerine yayınladıkları makalelerinde, pek çok araştırmadan derledikleri sonuca göre ise, et yemekten kaçınanlarda havyan yiyenlerden daha güçlü bir erdem ve ahlak duygusuna sahip olduğu vurgulanmıştır. Farklı araştırma sonuçlarına yaptıkları atıfta Vandermoere ve meslektaşları (2019: 12), erkeklerin kadınlara kıyasla vegafobik davrandığı bilgisini paylaşmışlardır. Cole ve Morgan (2011: 145) ise, hedef kadın olduğunda, vegan karşıtı ve cinsiyetçi söylemin birleştirildiğine dikkat çekmişlerdir.

Görsel (10)

Onuncu görselde, ağır küfür içeriği kapatılmıştır. Cinsiyetçi küfürle tehdit mesajı gönderen kişinin hukuksal açıdan cezasız bırakılması infiale neden olmaktadır. Öte yandan, nefret söylemi içeren bu tacizin meşru hale getirilmesiyle, ileriki zamanda nefret suçuna dönüşme endişesi yaratılmakta ve toplumsal ahlak açısından bir çöküşün de göstergesi sayılabilmektedir.

3. SOSYAL MEDYADA NEFRET SÖYLEMİNİN YAYILMASI

Gündelik hayatta nefret söylemi yaygınlaşırken, sosyal medya mecralarının popülerleşerek dünya genelinde yüksek kullanıcı kitlesine ulaşması dolayısıyla sanal alanda da bu tür söylemlerin kolayca üretilmesi ve yaygınlaştırılması dikkat çekici boyuta ulaşmıştır. Günlük hayattaki ayrımcılığı ve ötekileştirmeyi körükleyen nefret söylemlerinin, sosyal medyada ağırlıklı olarak anonim hesaplar üzerinden paylaşılması, hak ihlallerinin yaşanmasına neden olmaktadır. Sosyal medya aracılığıyla nefret söyleminin üretilip yaygın duruma getirilmesiyle, etik açıdan son derece olumsuz ve insanlık adına utanç verici diyaloglar yaşanmasına alan yaratılmıştır.

Gelişmiş iletişim teknolojisi sayesinde sosyal medya kanallarının da yaygınlaşması ve dünya genelinde popülariteye ulaşması dolayısıyla toplumların çoğunluğu tarafından bu mecralara erişim sağlanabilmektedir. Web 2.0'ın da ivme kazanmasıyla birlikte, nefret söylemleri üreten kişi ve grupların sosyal medyayı ağırlıklı olarak bu amaca yönelik kullandığı görülebilmektedir. Sunulan etkileşimli iletişim olanağı sayesinde sosyal medya mecralarında nefret söylemi rahatlıkla paylaşılabilmekte; geniş kitlelerce yaygınlaştırılmasına zemin hazırlayan yapıyla da meşrulaştırma ve kanıksanma mekanizması ağırlık kazanmaktadır. Nefret söylemi, kullanıcılar tarafından sosyal medya mecralarında kolaylıkla yaygınlaştırılabilirken bir yandan da normalize edildiği dikkat çekmektedir. Etkileşimli iletişim sayesinde hızla dolaşıma sokulan nefret söylemlerinin, sosyal medya profilleriyle yeniden üretime girdiği kamusal alanlar oluşturulduğu saptanmaktadır. Böylece, ötekileştirici, ayrımlaştıran ve dışlayan söylemler toplum tarafından benimsenirken nefret suçlarının işlenmesine de zemin hazırlanabilmektedir.

Geleneksel medya egemen ideolojiyi beslerken ayrımcılığa dair kalıp yargıların ve klişelerin inşasının en etkili araçlarındandır. Kullanılan haber dili ve sunum şekliyle ayrımcılık-ötekileştirme meşrulaştırılabilmekte ve toplumda kanıksanmasına neden olunabilmektedir. "Okur Yorumlarıyla Yeniden Üretilen Nefret Söylemi" başlığı altındaki çalışmasında Dirini (2010: 63), sahip olunan birçok fikir ya da önyargının kişisel deneyimlerden ziyade görsel, ya da yazılı medyadan edinilen bilgiler çerçevesinde oluşmakta olduğunun ve çoğu zaman egemen ideolojinin izlerini taşıdığı iddiasındadır. Yazara göre, medya ve iktidarlar tarafından çoğunlukla dolaylı yoldan üretilen nefret söyleminin günümüzde bir diğer işlevi ise hedef saptırmadır. Bu bağlamda, halkın gündelik yaşamda ve toplumsal hayatta karşısına çıkan ve baş edemediği sorunların sorumlusu olarak "öteki"nin hedef gösterildiğini vurgulamaktadır. Akın (2010) ise, günümüzde nefret söyleminin yayılma biçimlerine dair yorumunda, gazete, radyo, televizyon, hatta cep telefonu gibi diğer temel iletişim teknolojilerinin aksine; yeni medya mecralarının etkileşimli kamusal alanlar yaratarak nefret söyleminin yaşam bulabileceği ve yeniden üretime girebileceği en elverişli ortamı sağlamış olduğunu ifade etmektedir.

Gündelik dildeki kullanımıyla kanıksanan ve sıradanlaşarak üretilen nefret söylemi,

sosyal medya ortamındaki paylaşımlarla çok hızlı şekilde yaygınlaştırılabilirken, meşrulaştırılması da o denli kolay olmaktadır. Ayrımcılaştıran, ötekileştirme hedefiyle yaratılan nefret içerikli söylemler kişi ya da grupların toplumdan dışlanmasını normalize etme eylemliliğiyle nefret suçlarının işlenmesine yönelik zincirleme bir yapı oluşturduğu öne sürülebilir. Söylem analizi kuramcısı Van Dijk (2010: 13)'ın da belirttiği üzere, nefret söylemi toplumsal bilinç yapısında doğrudan rol oynayan ötekileştirme pratiklerinin bir uzantısı olup; söylem ideolojinin yeniden üretimiyle bağlantılıdır. Kişilerin eylemleri ve söylemleri birbiriyle ilintili olup; eylemlerin kontrol edilebilmesi için söylemin de kontrol altında tutulması gerekmektedir. İletişim teknolojilerindeki ilerlemeyle birlikte yeni medyanın doğuşu ve etkileşimli iletişim olanağının sunulması, beraberinde etik sorunları da yaratılmasına alan açmıştır. Toplumlardaki ayrımcılık nosyonu, sosyal medya mecraları üzerinden nefret söylemiyle yürütülmekte, kişilik haklarına aykırı şekilde kanıksanmasına vesile olmaktadır. Bu bağlamda, vegafobik önyargılarla oluşturulan ötekileştiren, marjinalleştiren ve ayrımcılığı körükleyen bir dizi söylem sosyal medya mecralarında sıklıkla görülebilmektedir.

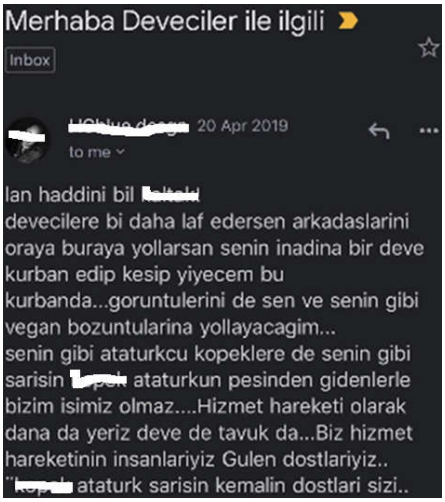

Görsel (11)

On birinci görseldeki elektronik posta, ağır hakaret içermesiyle birlikte ötekileştirmeye ve aşağılamaya yönelik nefret söyleminin; sağ görüşlü olduğunu baskın şekilde beyan eden kişi tarafından yazıldığı görülmektedir. Sadece hedef aldığı vegan kişiyi değil ait olduğu grubu da işaret eden kişinin, tehdit dili kullanmış olması da dikkat çekmektedir. Mesaj içeriğinde, terör örgütü olarak bilinen dini cemaatin açıkça mensubu olduğunu açıklayan kişi hakkında suç duyurusundan sonuç alınamamıştır. İleriki zamanda, geriye dönük olarak hukuksal süreç tekrar başlatıldığında, "Atatürk'ü Koruma Kanunu" kapsamında da değerlendirileceği öngörülen; nefret söyleminin olduğu saptanmaktadır.

Özellikle Web 2.0 teknolojisinin sağladığı etkileşimli iletişim sayesinde, nefret söyleminin sosyal medya mecralarında üretimi ve hızla yayılım biçimleri göz çarpmaktadır. Ağırlıklı olarak anonim profiller aracılığıyla dolaşıma sokulan ayrımcı – ötekileştiren ve nefret söylemi içeren iletilerde, gerek kişi gerekse de azınlık toplulukları hedef alınması sıklıkla gündeme gelmektedir. Sosyal medyada yaygınlaştırılan nefret söyleminin, belirli azınlıklara karşın yoğun halde kullanıldığı fark edilmektedir.

Sosyal medya mecraları geleneksel medyaya kıyaslandığında, görece daha özgür ve demokratik bir alan açmakla birlikte; kullanıcılar tarafından kontrolsüz olarak üretilen içerikler süratle ve kimi zaman sistematik şekilde dolaşıma sokulmaktadır. Nefret söylemi içeren iletilerde, gerek örtük özne kullanımı gerekse de hedef kişiyi işaret ederek ait olduğu topluluğu da ötekileştirerek dışlamaya yönelik dilin kullanıldığı görülmektedir. Sosyal medyadaki platformlar nefret söylemi oluşumuna imkân tanıyarak toplumda "öteki" olarak adlandırılan gruplara yönelik hâkim söylemin yeniden üretilip, yayılmasına zemin hazırlamaktadır. Bu eksende, George ve Skerri (2007), Web 2.0'nin sağladığı kullanıcı tarafından içerik oluşturulabilme olanağıyla; nefret söylemi üretiminin ve hızlıca yayılabilmesinin endişesine dikkat çekmişlerdir.

Görsel (12)

On ikinci görsel içeriğindeki, nefret söyleminin nefret suçuna yönlendirecek şekilde faşizan bir dil kullanılarak dolaşıma sokulmasıyla, hedef kişi için hayati risk oluşturduğu açıkça görülmektedir. Kullanılan görsel aracılığıyla da, sindirme politikası güdülerek gaddarlığa teşvik etme eğilimi ve düşman yaratma ideolojisinin ön planda olduğu anlaşılmaktadır.

Günümüzde sosyal medyadaki söylem pratiklerine ilişkin olarak ayrımcılaştırıcı – kasten ötekileştiren nefret çoğaltan söylemlerin ağırlıklı olarak üretildiği ve dolaşıma sokulduğu gözlemlenmektedir. Sistematik ve hatta kimi zaman organize biçimde üretilen ve sosyal paylaşım ağı aracılığıyla birlikte daha da büyüyen yapıda ciddi etik sorunlar yaşanmakta; bu doğrultuda hem toplumsal hem de bireysel kaygıların yaşanmasına neden olunmaktadır. Veganların toplumda ötekileştirilmesi, ayrımcılığa maruz kalmaları, kişilik haklarına saldırılması söz konusudur. Bu etik sorunlar, günümüzde baskın şekilde sosyal medya mecraları üzerinden yaşanmaktadır. Çıkar gözetmeden hayvanların yaşam hakkını ve özgürlüğünü savunan vegan bireylerin, yapılan zulme, öldürmeye, işkenceli ölümlere, sömürüye karşı duruşları nedeniyle; toplumda ötekileştirildikleri açıkça görülmektedir.

4. SONUÇ

Ayrımcılık, ötekileştirme ve nefret söylemleri, vegan kişiler ekseninden ele alındığında, çok çarpıcı ve endişe verici boyutlara ulaştığı görülmektedir. Özellikle son zamanlarda, sosyal medya mecraları aracılığıyla, vegan bireylere karşı ağırlıklı olarak küfür, tehdit, hakaret, ötekileştirme içeren mesajların paylaşıldığı fark edilmektedir. Gerek iş ortamı gerek arkadaş çevresi, hatta kimi zaman aile arasında gelişen dışlayıcı-ayrımcılaştırıcı diyaloglara maruz kalan vegan bireylerin, sosyal mecra mecralarının kazandığı ivme doğrultusunda; bu ötekileştiren tavrı sanal ortamlarda daha da şiddetli biçimde yaşadığı söylenebilmektedir.

Toplumda görünür şekilde ötekileştirmeye maruz kalan veganlar, sosyal medya ortamlarında ciddi şekilde rencide etmeye yönelik; cinsiyetçi küfür içeriklerine de yer verildiği nefret söylemlerine hedef olmaktadırlar. Bunun başlıca nedeni, vegan aktivistlerin hayvan – insan ilişkisindeki zulmün - sömürünün bilinir olmasına dair mesajlarını sosyal medya aracılığıyla paylaşma çabası ve bu şekilde hayvan endüstrisinin görünmeyen (gösterilmeyen/saklanan) yüzü ve hayvanlara uygulanan şiddet – sömürü – zulüm düzenin görünürlük kazanması olarak yorumlanmaktadır. Türcülüğe karşı çıkan vegan aktivistlerin kullandıkları gerçek görüntülerin içeriği dolayısıyla vegan olmayan kişi ve gruplar tarafından hedef alındığı görülmektedir. Cinsiyetçi ifadelerin yoğunluk kazandığı nefret söylemleri doğrultusunda saldırgan ve öfkeli tavrın baskın olduğu bir ortam yaratılmıştır.

Makale kapsamında örnek olarak paylaşılan, tweet ve elektronik posta mesajlarının içeriğinden de görüleceği üzere, veganlara karşı, incitme, küfür – hakaret, sindirme, gaddarlığa teşvik etme, ötekileştirme, değersizleştirme, aşağılamaya çalışılan, etiketleyen, yalnızlaştırmaya çalışılan, toplumsal hayat içerisinde

aktif yer almalarını engelleme amacı ve düşman yaratma ideolojisi ön plandadır. Kullanılan tüm ifadelerde, hayvanlara yapılan zulmü doğrudan veya dolaylı olarak meşrulaştıran veganfobi temelli nefret söyleminin katılımcı bir biçimde üretildiği görülebilmektedir.

Nefret söylemi içeren iletilerde, hakaret, aşağılama, küfür, saldırgan tavır ve düşmanca ifadelerin baskın olduğu bir dille vegan bireylerin adeta "nefret öznesi"ne dönüştürülmek istenildiği açıktır. Tüm hayvanlara karşı yapılan sistematik biçimdeki zulmü, şiddeti ve tahakkümü kişisel olarak reddeden vegan kişilerin, hem kişisel hem de topluluk olarak direkt hedef alınarak nefret söylemine maruz bırakılmaları; çok ciddi sonuçlara zemin hazırlamaktadır. Bu haliyle, nefret söyleminin sürekli üretilmesine dair yeni bir uzanım sağlanırken, hayvanlara insanlar tarafından uygulanan şiddet ve sömürü de toplumsal olarak meşrulaştırılmaktadır. Felsefesinin özünde yaşam hakkı savunusuyla tahakkümü reddeden barışçıl argümanlarının olduğu vegan kişilerin karşısında, anlamlı ve tutarlı argüman geliştiremeyen şiddet yanlısı dil kullanarak nefret söylemi yayan kişilerin bir adım sonrasında nefret suçu eylemliliğine yönelmesine dair endişeler yaşanmaktadır. Bu bağlamda hukuki süreçlerin de takipsizlikle sonuçlandığı bildirilirken toplumsal kaygı boyutunun da büyümekte olduğu söylenebilmektedir. Hukuki açıdan caydırıcı cezai işlem uygulanmıyor olması kişisel hakların göz ardı edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Siyaset bilimci ve felsefeci Hannah Arendt'in deyişiyle "*kötülüğün sıradanlaşmış*" hali olarak karşımıza çıkan nefret söylemi ve nefret suçu işleyenler hakkında yasal yaptırımlar uygulanmadığı sürece bu bağlamda işlenen insanlık suçlarının devam edeceğini öngörmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Akın, A. (2010), *Yeni Medyada Nefret Söylemi*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Altınbaş, D. (2019), "Toplumun Yeni Zencileri Veganlar" (Yayınlanmamış Makale)

Altınbaş, D. (2020), "Söyleşi: Veganlara Yönelik Nefret Dili ve Ayrımcılık" https://www.youtube.com/watch?v=ZUCRYTXj1l4&t=907s

Barrett, M. (1997), Marx'tan Foucalt'a İdeoloji. (Çev.), Fethi, A. İstanbul: Sarmal Yayınları.

Cole, M., Morgan, K. (2011), *Vegaphobia: derogatory discourses of veganism and the reproduction of speciesism in UK national newspapers1. The British Journal of Sociology, 62(1), 134–153.* doi:10.1111/j.1468-4446.2010.01348.x

Dhont, K., Hodson, G., & Leite, A. C. (2016), *Common Ideological Roots of Speciesism and Generalized Ethnic Prejudice: The Social Dominance Human-Animal Relations Model (SD-HARM). European Journal of Personality, 30(6), 507–522.* doi:10.1002/per.2069

Dirini, İ; (2010) "*Okur Yorumlarıyla Yeniden Üretilen Nefret Söylemi*", Çomu, T. (der.), *Yeni Medyada Nefret Söylemi* içinde İstanbul: Kalkedon Yayınları

Francione, G. L., Charlton, A. (2016), İnsan Neden Vegan Olur? (Çev. Mavituna, C.), İstanbul: Metropolis Yayınları.

Reynolds, R. (2019), "Why do people hate vegans?" https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2019/oct/25/why-do-people-hate-vegans

George, C., Skerri, J. (2007), Web 2.0 and User-generated Content: Legal Challenges in the New Frontier. Journal of Information, Law and Technology (2). 1-22.

Göregenli, M.(2012), Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık. Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar. K. Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Der.). "Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar" İçinde. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Göregenli, M. (2013) "Nefret Söylemi ve Nefret Suçları", (Der.) Çınar, M., Medya ve Nefret Söylemi Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar içinde (ss. 57-73), İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.

Grant, K. (2019), "Why do people hate vegans? A behavioural scientist and a food author explain" https://inews.co.uk/inews-lifestyle/food-and-drink/why-people-hate-vegans-greggs-sausage-roll-242808

Higgins, A. (2018), "Why do people hate vegans so much?" https://www.vox.com/future-perfect/2018/11/2/18055532/vegans-vegetarian-research-uk

Hoek, A. C., Luning, P. A., Stafleu, A., de Graaf, C. (2004), *Food-related lifestyle and health attitudes of Dutch vegetarians, non-vegetarian consumers of meat substitutes, and meat consumers. Appetite, 42(3), 265–272.* doi:10.1016/j.appet.2003.12.003

Horta, O. (2017), *Discrimination Against Vegans. Res Publica, 24(3), 359–373.* doi:10.1007/s11158-017-9356-3

İnceoğlu, Y., Çoban, S. (2014), "*Ötekişleştirme Sürecinde Medyanın Yeri*" (Ed.) Y. İnceoğlu, Y., S. Çoban. "Azınlıklar, Ötekiler ve Medya" içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

İnceoğlu, Y., Sözeri, C. (2012), "Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu: 'Ya sev ya terk et ya da…'" Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları, içinde (ss. 23-37). (Der.) Y. İnceoğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Judge, M., Wilson, M. S. (2018), *A dual-process motivational model of attitudes towards vegetarians and vegans. European Journal of Social Psychology.* doi:10.1002/ejsp.2386

Kalkandelen, Z. (2021), Vegan Devrimi ve Hayvan Özgürlüğü. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi

Kellman, S.G., Shaw, G. B. (2016), "Fish, flesh, and foul. The anti-vegetarian animus. The American Scholar, 69(4), 85–96.

MacInnis, C. C., Hodson, G. (2015), *It ain't easy eating greens: Evidence of bias toward vegetarians and vegans from both source and target. Group Processes & Intergroup Relations, 20(6), 721–744.* doi:10.1177/1368430215618253

Nefret Suçu Yasaları (2009) Erişim tarihi: http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/n/e/nefret_suu_yasalari___turke.pdf

Newman, T. (2019), "Veganism: Why food choice can spark rage" https://www.medicalnewstoday.com/articles/325220

Potts, A., White, M. (2008), *New Zealand Vegetarians: At Odds with Their Nation. Society & Animals, 16(4), 336–353.* doi:10.1163/156853008x357667

Ruby, M. B., Heine, S. J. (2011), *Meat, morals, and masculinity. Appetite, 56(2), 447–450.* doi:10.1016/j.appet.2011.01.018

Slutskiy, P. (2021), Communication and Libertarianism. Singapore: Springer Nature

Soifer, S. (2002). Vegan discrimination: An emerging and difficult dilemma. Loyola of Los Angeles Law Review 36: 1709–1731.

Sosyal Medyada Nefret Söylemi Paneli (2011), https://yenimedya.wordpress.com/tag/yeni-medya-ve-nefret-soylemi/

Spencer, C. (1996). The heretic's feast: A history of vegetarianism. Hanover, NH: University Press of New England.

Van Dijk, T. (2003), "*Söylem ve İdeoloji Çokalanlı Bir Yaklaşım*", (Ed.), Çoban, B. ve Özarslan, Z. "Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji" içinde. İstanbul: Su Yayınları

Van Dijk, T. A. (2010), "*Söylem ve İktidar"* (Çev.), A. Çavdar, A. Yıldırım, Nefret Suçları ve Nefret Söylemi içinde. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları

Vandermoere, F., Geerts, R., De Backer, C., Erreygers, S., Van Doorslaer, E. (2019), *Meat Consumption and Vegaphobia: An Exploration of the Characteristics of Meat Eaters, Vegaphobes, and Their Social Environment. Sustainability, 11(14), 3936.* doi:10.3390/su11143936

Vegan Society. (2016), "Definition of veganism. Go vegan" https://www.vegansociety.com/go-vegan/definition-veganism.

Weber, A. (2009), Nefret Söylemi El Kitabı, Erişim tarihi: 01.12.2018 http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/n/e/nefret-soylemi.pdf

Yaşa, H., Öksüz, O. (2020), Nefret Söyleminin İnşasında Sosyal Medyanın Rolü: Ekşi Sözlük Örneği .Erciyes İletişim Dergisi 7(2). doi:10.17680/erciyesiletisim.713467

UŞAK KİLİMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ANLAYIŞIYLA GİYİLEBİLİR BİR SANAT OBJESİNE DÖNÜŞÜMÜ

THE TRANSFORMATION OF THE UŞAK RUG INTO A WEARABLE ART OBJECT WITH A SUSTAINABILITY APPROACH

Sinem ÜREL

Öğr. Gör., Uşak Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, Uşak, Türkiye.

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7484-747X

Şerife YILDIZ

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, Konya, Türkiye.

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7234-983X

ÖZET

Endüstri devrimi ile birlikte makinaların icadı ve hızla gelişen teknoloji hayatımızı kolaylaştırıcı yenilikler doğurmasının yanı sıra olumsuz bir takım etkileri de beraberinde getirmiştir. Özellikle moda ve hazır giyim sanayinde hızlı üretim ve hızlı tüketim sistemleri geliştirilmiştir. Bu sistem gereği hem üretim sürecinde hem de tüketim sonrasında fazla miktarda enerji harcanmakta, doğal kaynaklar bilinçsizce kullanılmakta ve nihayetinde insan sağlığını ve doğayı tehdit eden atık miktarı ise artmaktadır. Son yıllarda, 1970li yıllarda başlayan çevre duyarlılığıyla birlikte doğadaki mevcut kaynakları korumak ve gelecek kuşaklara aktarabilmek adına sürdürülebilir yöntemler uygulanmaktadır. Bu çalışmada; Uşak yöresinde dokunmuş, kullanılmış ve halıcılar tarafından depolanmış atıl durumdaki kilimler sürdürülebilir yöntemlerden upcycle (ileri dönüşüm) kavramından hareketle giyilebilir bir sanat objesine dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Farklı desen ve ebatlarda toplanan kilim parçaları, yün bezi, deri, denim kumaş gibi tekstil malzemeleri ile birleştirilerek üç parça giysi üretilmiştir. Bu giysiler *"Kepenek"* isimli bir yelek, *"Yamalı"* isimli bir kimono ve *"Asimetri"* isimli bir etektir. Giysilerin üretim sürecinde kullanılan malzemelerin tamamı eldeki mevcut malzemeler olup ayrıca bir malzeme satın alınmamıştır. Uşak kiliminin bir giyilebilir sanat objesine dönüştürülmesi sürecinde moda tasarımı ve sürdürülebilir moda alanına yenilikçi ve özgün bir bakış açısı getirileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: sürdürülebilirlik, upcycling, giyilebilir sanat, Uşak kilimi..

ABSTRACT

With the industrial revolution, the invention of machines and rapidly developing technology, on the one hand, have brought about innovations that make our lives easier, and on the other hand, they have brought with them a number of negative effects. The effect of technology has led to the development of fast production and fast consumption systems, especially in the fashion and ready-made clothing industry. Due to the requirements brought by technology, a large amount of energy is consumed both during the production process and after consumption, natural resources are used unconsciously and the amount of waste that threatens human health and nature increases. In recent years, with the environmental awareness that started in the 1970s, sustainable methods have been applied in order to protect the existing resources in nature and transfer them to future generations. In this study; It is aimed to transform the idle rugs [*kilim*], woven, used and stored by carpet makers in the Uşak region, into a wearable art object, based on the concept of *upcycle* method. The study collects rug pieces in different patterns and sizes and combines with textile materials such as wool cloth, leather, and denim fabric to produce three pieces of clothing. These clothes are a vest named *Kepenek*, a kimono named *Yamalı* and a skirt named *Asimetri*. All of the materials used in the production

process of the clothes were used from the available materials and no material was purchased separately. With this study, it is thought that an innovative and original perspective will be brought to the field of fashion design and sustainable fashion in the process of transforming the Uşak rug into a wearable art object.

Keywords: sustainability, upcycling, wearable art, Uşak rug.

GİRİŞ

Moda ve tekstil alanında sanayileşme ile birlikte makinaların icat edilmesi, 1800lerin ortalarında sentetik boyaların üretilmeye başlaması ve yirminci yüzyılda yenilikçi elyaf ve plastik kullanımına olanak sağlayan üretim süreçleri ile birlikte yaşanan tüm teknolojik gelişmelerin, seri üretim faaliyetlerini ve hızlı tüketim davranışlarındaki artışı beraberinde getirdiği düşünülmektedir (Scaturro, 2008, s.473). Bunun akabinde insan ve çevre sağlığını tehdit eden bir takım sosyal, ekonomik ve çevresel sorunlar da kaçınılmaz hale gelmiştir.

Scaturro (2008), *"Eco-tech Fashion: Rationalizing Technology in Sustainable Fashion"* adlı çalışmasında; giysi tasarımı sürecini kolaylaştıran teknolojik sistemlerin, ucuz, hızlı, tek kullanımlık giysi standardını geliştirdiğini; çoğunlukla zararlı ve şüpheli yöntemlerle üretilen ürünlerin, karlılığı hedefleyen "hızlı moda" akımını ortaya çıkardığını; ek olarak, hızlı modanın çevresel ve etik yansımalarına bakıldığında çok miktarda enerji israfı ile birlikte çevreye zararlı tekstil yan ürünlerinin görüldüğünü ifade etmektedir (Scaturro, 2008, s.474).

1970lerde oluşan çevresel duyarlılıkla birlikte, günümüze değin gelişmekte olan ve endüstriyel atık yönetimi sorunlarını çözmeye yönelik çalışmalar devam ederken; çağımızda sosyal, ekonomik ve çevresel kaynak kullanımındaki dengeyi sağlamaya odaklı, gelecek nesillerin gereksinimlerini sürdürülebilir yöntemlerle karşılamayı hedefleyen ve mevcut kaynakları gözeten bir anlayışla hareket etmeye özen gösterilmektedir (Niinimäki, 2013, s.16).

Sürdürülebilirlik kavramının en genel anlamda; "Brundtland Raporu (Brundtland Komisyon Raporu 1987)" olarak da bilinen "Ortak Geleceğimiz" de "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğinden taviz vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan gelişme" olarak ifade edilmektedir (Brundtland ve Halid, 1987, s.41). Sürdürülebilir moda ise, bir giysinin tüm üretim sürecini kapsayan ve üretim ile dağıtımını, yeniden kullanımını ve atık yönetimini de ilgilendiren tüm yaşam döngüsünü içermektedir (Fletcher, 2008, s. 42).

Bu çalışmanın amacı Upcycle (ileri dönüşüm) kavramından hareketle Uşak İlinde üretilmiş ve kullanılmış, atıl durumdaki el dokuması kilimlerin bir giyilebilir sanat ürününe dönüştürülmesidir.

- Araştırmada 'kullanılmış kilimler ileri dönüşüm yöntemi ile tasarlanarak giyilebilir bir tasarım ürünü haline dönüştürülebilir mi' sorusuna yanıt aranmaktadır.
- Sürdürülebilirlik anlayışıyla özgün, yenilikçi giysiler tasarlamak, sanatsal ve estetik bir bakış açısı ile bir ürünün yeniden kullanımını sağlamak ve sürdürülebilirlik için farkındalık yaratmak bu çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.
- Ayrıca araştırma kapsamında, kültürel değerlerimizden Uşak ili halı-kilim dokumacılığının gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için Uşak kiliminin önemi ve değeri de vurgulanmaktadır.

UŞAK KİLİMİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Anadolu'daki halı dokuma sanatı tarihteki Lidya ve Frigyalılar dönemine dayanan en köklü Türk el sanatlarından biridir. İlk çağlardan günümüze kadar uzanan, dekoratif amaçla dokunmuş ve aynı zamanda kullanım eşyası olan halının, ilk defa Türkler tarafından dokunduğu ve dünya uygarlıklarına armağan edildiği bilinmektedir (Taylan, 2013; Güllü ve Çatır, 2017, s.1286).

Halıcılık sanatını Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ettiklerinde XIII. y.y'ın üçüncü çeyreğinde Uşak'a getirdikleri düşünülmektedir (Atalay, 1967, s.22, Baykara, 1999, s. 744). Halıcılık, bölgedeki ailelerin evlerinde kendilerine ve kızlarına halı, kilim, sandık ve yün örtüsü dokuması ile el sanatı olarak gelişme göstermiştir (Önsoy, 1988, s.86, Samuk, 1984, s.111).

Resim 1. Halı dokuyan Uşaklı kadınların tasviri (Atalay, 1967).

Atalay (1967)'ın Türk Halıcılığı ve Uşak Halıları adlı kitabında belirttiğine göre; Uşak halıları yün ipliğinden dokunan, "Türk Düğümü" adı verilen sağlam düğümlerle bağlanan, yüksek tüylü, koyu mavi, koyu kırmızı, yeşil, sarı ve devetüyü renginin egemen olduğu, çiçek ve yaprak motifleri ile madalyon şekillerinin yer aldığı çift ilmekli, sağlam yapılı olma özelliğine sahip halılardır (Atalay, 1967, s. 29-30-31).

Görsel 1. Uşak Halısı (Atalay,1967)

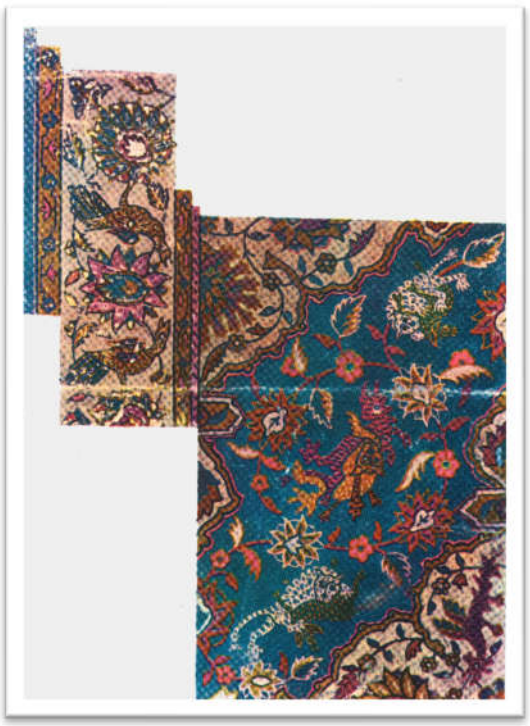

Uşak ve çevresi 15.yy'da Osmanlı halılarının ve o dönemin halıcılık sanatının merkezi konumundaydı. 1500'lü yıllarda uygulanmakta olan kapitülasyonlar sebebiyle ülkedeki elçiler ticaret yapma hakkı kazanmış

ve Uşak halıları Türkiye sınırını aşarak yurt dışında da tanınır hale gelmiştir. Uşak halıları Kanuni Sultan Süleyman Döneminde değer kazanmıştır. Uşak'ta büyük boylarda dokunan halılar, kalite, renk ve motif özellikleri bakımından büyük ilgi görerek Osmanlı saraylarında kullanılmıştır. Azerbaycan'dan getirilen ustalar, Uşak halılarını yeni yöntemlerle dokumuş, halıların özelliklerini yitirmemeleri için Anadolu müftüleri atanmıştır. Uşak halısı, Osmanlı saraylarında, Avrupa'da, camilerde ve kiliselerde serilerek, bir halıdan daha çok saygınlığın sembolü olarak kabul edilmiştir (Uçar, Demirkaya, & Doğan, 2015; Güllü ve Çatır, 2017, s.1286).

Uşak halısının, İstanbul Camileri (Süleymaniye, Selimiye, Fatih Camileri ve Türbeleri) ile Osmanlı saraylarında serilmek üzere özel olarak dokunmasının ardından 16. yy' da halı dokumacılığı el sanatı olarak canlanmaya başlamıştır (Samuk, 1984, s.40; Samuk, 1984, s.114). İngilizler tarafından keşfedilen Uşak halısı, deve ve at sırtında taşınarak İzmir limanından Avrupa'ya ihraç edilmiştir (Samuk, 1984, s.11; (Tutsak, 2007, s. 67).

Uşak halısının 16.yy'da değer kazanması ve Avrupa'da tanınır hale gelmesinde Alman ressam Holbein'in resimlerindeki halı tasvirleri etkili olmuştur. Bu dönemde Uşak halılarından bazıları "Holbein Halıları" olarak adlandırılmıştır. Ayrıca Jan Vermeer, Gerarth Tecborch, Paris Bordane, Alessandro Varotari gibi ressamlar da tablolarında Uşak halısını resmetmiştir (Tutsak, 2007, s. 66).

Resim 2. Hans Holbein, "The Ambassadors" tablosu, (1533). Erişim Tarihi: 30/09/2022

Erişim Adresi:https://tr.wikipedia.org/wiki/Holbein_hal%C4%B1s%C4%B1#/media/Dosya:Hans_Holbein_the_Younger_-_The_Ambassadors_-_Google_Art_Project.jpg

Resim 3. Johannes Vermeer,‘’The Procuress’’ tablosu (1656). Erişim Tarihi: 30/09/2022

Erişim Adresi: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Johannes_Vermeer_-_The_Procuress_-_Google_Art_Project.jpg

GİYİLEBİLİR SANAT

Giyilebilir sanat, sanat yapma tutkusu olan bir sanatçının ürettiği tekstilleri kullanarak, başka bir sanatçı tarafından üretilen eserlerdir. Giyilebilir sanatta, giysi beden ve ruh arasında anlamlı bir ilişki olduğunu savunan Levonton (2005), sanatçının, giysiyi hayata geçirirken kendi duygu, düşünce ve tutkusunu eserlerine yansıttığını ifade etmektedir (Leventon, 2005, s. 18). Bu eserlerin yapım aşamasında doğada var olan tüm malzemeler; kumaş, lif, kâğıt, metal, tel, cam, ayna, plastik, ahşap, boncuk gibi tüm nesnelerden yararlanılabilmektedir (Dale, 1986, s.23).

Özgün tarzların ön planda olduğu giyilebilir sanatta, hazır giyim endüstrisinde olduğu gibi seri üretim yapılmamaktadır (Leventon, 2005, s. 18). Giyilebilir sanatta, alışılagelmiş giysi kullanımının aksine özgün tasarımlar uygulanmaktadır. 20.yy’da yaşanan modernizmin etkisiyle sanat akımlarında yaşanan gelişmeler, Sonia Delaunay, Pablo Picasso, Henri Matisse, Erte, Paul Poiret, Mariano Fortuny, Jean Cocteau, Bianchini Ferier ve Raymond Duncan gibi moda tasarımcılarının atölye ortamına yansımış ve bu gelişmeler çeşitli

dikiş, nakış, boyama, baskı ve dokuma tekniklerinin harmanlandığı yaratıcı formlar kazandırmıştır. Bu giysiler, taşıyıcısı ile bütünleşerek harekete geçen bir heykeli andırmaktadır. Bu özelliğiyle giyilebilir sanat, Body art ve performans sanatıyla doğrudan bağlantılıdır (Dale, 1986, s. 7).

Giyilebilir sanat, sanat ve el sanatlarının teknik ve malzemelerini keşfederek, ustalık ile sanat yaratma metodunu özümsemiştir. Leventon (2005)' a göre giyilebilir sanat ve moda birbirinden ayrışmaktadır fakat aynı zamanda birbirilerinden beslenmektedirler. Öyle ki, 19.yy'ın ortalarından beri Charles Frederick Worth gibi modacılar çalışmalarını sanatla ilişkilendirmeye başlamıştır. Elsa Schiaparelli, Madeleine Vionnet, Yves Saint Laurent ve Vivienne Westwood gibi modacılar güzel sanatların fikir ve kaynaklarını tasarımlarını şekillendirmede bir ifade aracı olarak kullanmıştır. 1980lerin ve 90ların çağdaş sanat hareketleriyle birlikte bir modacının aynı zamanda bir sanatçı olma özelliği, tasarımlarının üstün yaratıcılığa ve kültürel değere sahip olması ve toplum üzerinde çarpıcı etkiler yaratmasıyla ilişkilendirilmiştir (Leventon, 2005).

Giyilebilir sanat akımının bir tarz olarak gelişmesinde 1960lı yıllar ve hippi akımı etkili olmuştur (King, 2000, s. 16; Yetmen, 2012, s. 80). 1965 yılında çıkardığı koleksiyonla Mondrian'ın tablolarından esinlenen Yves Saint Laurent giyilebilir sanat örneklerinin öncülerindendir (Leventon, 2005).

MODA TASARIMI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Dünyanın en büyük ve en köklü sanayi kollarından biri olan tekstil ve moda endüstrisinin üretim sürecinde -tarım hariç- tüm sektörlere oranla daha fazla su tüketilmektedir ve çevreye çok miktarda toksik kimyasal bırakılmaktadır ki, Chen ve Burns (2006)'e göre, Tekstil ve moda üretiminin küresel toplam hacmine bakıldığında, yıllık üretimin 30 milyon tonu geçtiği düşünülmektedir (Niinimäki, 2013, s.13). Bu sebeple moda endüstrinin çevreye verdiği zararların dikkat çekici boyutta olduğu düşünülmektedir.

Son yıllarda tekstil ve moda tüketiminde hızlı bir artış görülmektedir. Bu hızlı tüketimin, tekstil liflerinin yetiştirildiği, kumaşların dokunduğu, boyandığı ve çeşitli kimyasal maddelerle terbiye edildiği, aynı zamanda zor ve kötü çalışma koşullarıyla üretimin sağlandığı bu sistemde sosyal ve çevresel sorunların yaşanmasına neden olduğu kabul edilmektedir.

Ucuz işgücünün olduğu ülkelerde yapılan seri üretimler, giysi fiyatlarında düşüşe neden olmakta ve tüketiciler, çeşitli satış stratejileri ile anlık satın almalara ve sürdürülemez tüketim alışkanlıkları sergilemeye yönlendirilmektedir (Niinimäki, 2011, s.14). Tüketimin artmasıyla birlikte tekstil atığının da artacağı düşünülmektedir.

Hızlı modanın etkisiyle giysiler çok kısa süreli giyildiği ve bazılarının hiç giyilmeden atıldığı düşünülmektedir. Çöplerdeki bu tekstil ürünlerinin lifleri toksik kimyasallar içermektedir ve ayrışmaya uygun olarak üretilmemektedir. Ayrıştırma işlemleri ise küresel ısınmaya etki eden sera gazı ve metan gazı salınımına neden olduğu için riskli olarak kabul edilmektedir.

Sürdürülebilir tasarım sayesinde, bir ürünün üretim, tüketim ve bertarafında etik ve sosyal boyutlarına katkıda bulunulmaktadır (Tischer ve Charter, 2001, s. 120). Sürdürülebilirliğin çevresel boyutu; yenilenemeyen kaynakların kullanımını en aza indirerek, yenilenebilir kaynakların yeniden kullanımını tehlikeye atmadan kullanılması, malzemelerin etkili olarak geri dönüştürülmesi, atık oluşumundan sakınılması ve oluşan atıkların çevreye zarar vermeden doğru bir şekilde arıtılmasıdır. SEC (2009)'in Avrupa komisyonuna göre çevresel tasarımın ilkeleri; taşımak ve işlemek için olabildiğince daha az doğal kaynak gerektiren, toksik olmayan, geri dönüştürülmüş malzemelerden üretilen, yüksek kaliteye ve verimliliğe sahip, eskimeyen uzun ömürlü ürünler üretmektir (Niinimäki, 2013, s.17).

Black (2011)'e göre sürdürülebilir bir tasarım için; bir ürünün tüm yaşam döngüsünü kapsayacak biçimde atık malzemelerin yeniden kullanılması, geri dönüşüm ve ileri dönüşümle giysilerin tamir edilmesi, yeni teknolojilerin ve çevre dostu malzemelerin kullanılması, doğal kaynakların daha az tüketilmesi, uzun ömürlü, işlevsel ve estetik ürünler tasarlanması gibi stratejiler uygulanmaktadır (Niinimäki, 2013, s.17).

Eco-verimlilik olarak da adlandırılan yeniden kullanım ve yeniden tasarım kavramı 21. yüzyılda gündeme gelmiştir (Fletcher, 2008).

McDonough ve Braungart (2002) 'ın beşikten beşiğe ilkesinde; bir ürünün teknik ve biyolojik açıdan birden fazla yaşam döngüsü mümkün olacak biçimde tasarlanmasının ve kullanım sonrası dönüştürülebilir ya da

ayrıştırılabilir nitelikte üretilmesinin, sürdürülebilir tasarım için en doğru yöntem olduğu ifade edilmektedir (Niinimäki, 2013, s.18). Bu sisteme göre israfın önlenebilmesinin, atıkların azaltılmasına ve atıkların doğru yöntemlerle değerlendirilmesine bağlı olduğu düşünülmektedir (Mc Donough & Braungart, 2002, s. 104)

Bu yöntemlerden bazıları şöyledir; Yeniden Kullanım (ReUse): Üretim ve tüketim miktarında bir artış gözetilmeksizin, eski malzemelerin değerlendirilerek yeni moda ürünlerine dönüştürülmesidir. Geri Dönüşüm (Recycle): Mevcut bir ürünün yeni bir malzemeye ya da elyafa dönüştürülmesi işlemidir. Aşağı dönüşüm (downcycling) veya ileri dönüşüm (upcycling) olmak üzere iki boyutu vardır. Downcycling, süreçte kullanılan çeşitli kimyasalların etkisiyle değerini kaybeder ve mevcut malzemenin kalitesinden daha düşük bir hal alır. Bu tür malzemeler daha çok dolgu malzemeleridir (Niinimäki, 2013, s.18). Upcycling işleminde ise eldeki malzeme aynen kullanılarak malzemenin değerini artırmak ve kalitesini yükseltmek amaçlanır. Kushwaha ve Swami (2016)'ye göre Upcycling uygulamasında yaratıcılıkla birlikte çevre bilinci ile tasarlanmış, el yapımı sürdürülebilir ürünler üretilmektedir (Paralı, 2020, s.127).

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Çalışmamızda sürdürülebilirlik, upcycling ve yeniden tasarım stratejilerinden hareketle, Uşak yöresinde kullanılmış atıl durumdaki kilimler çeşitli tekstil malzemeleri ile birleştirilerek, özgün bir bakış açısı ve yenilikçi bir yaklaşımla giyilebilir sanat objesine dönüştürülmüştür. Bu amaçla bir adet yelek, bir adet kimono ve bir adet etek olmak üzere üç parça deneysel giysi hazırlanmıştır.

Çalışma kapsamında toplanan kilim ve yün bezleri Uşak yöresinde elde dokunmuş, uzun yıllar kullanıldıktan sonra eskiciler tarafından alınmış ve halı fabrikalarında depolanmış, çeşitli ebatlardaki nadide parçalardır. Bu kilimler yün ipliğinin doğal yapısına bağlı olarak zaman içerisinde güvelenmekte, yer yer aşınmalara maruz kalmakta ve kullanıldıkça rengi solmaktadır. Depolarda bekletilen kilim parçaları genellikle kırkyama tekniği ile birleştirilip halı, yastık ya da çanta gibi aksesuar yapmak suretiyle yeniden kullanımı sağlanmaktadır.

Kilim ve yün bezinin yanı sıra giysilerde tamamlayıcı tekstil ürünü olarak kullanılan malzemelerin tümü (deri, denim kumaş, yün iplik, tela, fermuar gibi.) eldeki mevcut envanterler olup, hiçbir parça için özellikle bir satın alma durumuna gidilmemiştir. Mevcut malzemelerin değerlendirilmesi stratejisi ile sürdürülebilir tasarım anlayışına uygun tasarımlar yapılarak, israfın azaltılması amaçlanmıştır.

Giysilerin teknik özellikleri ve çalışma sürecine yönelik tüm detaylar tasarım formları hazırlanarak açıklanmıştır. Tasarımların teknik çizimleri ve renklendirmeleri Adobe Photoshop ve Adobe Illustrator programlarında hazırlanmıştır. Giysilerin üretim kalıpları elde kalıp hazırlama tekniği ile çıkarılmıştır.

Kilim ve yün bezi elde dokunan seyrek yapıdaki malzemelerdir. Bir makas darbesi ile kolaylıkla sökülüp, kontrolsüzce dağılma riskleri bulunmaktadır. Bu sebeple çalışma sürecinde sökülme ve dağılmaları önlemek amacıyla tüm parçalara sık sık ve tek tek overlok çekilmiştir. Kilim ve yün bezinin yanı sıra deri ve denim de dahil olmak üzere tüm malzemeler kalın olma özelliğine sahiptir. Standart bir dikiş makinesi ile birleştirilmeleri çok zordur. Bu sebeple giysilerin dikim aşamasında deri dikme makinelerinden yararlanılmıştır.

Model No 01: Kepenek

Giysi tasarımlarının ilki olan "***Kepenek"*** isimli yeleğin tasarım aşamasında çobanların giydiği kolsuz üstlük olan kepenekten esinlenilmiştir. Yeleğin üst bedeninde geometrik desenli, koyu renklerin hâkim olduğu bir kilimin parçaları kullanılmıştır. Etek kısmı yün bezi diye adlandırılan bir dokuma parçası ile birleştirilmiştir. Yeleğin yaka kol ve ön ortasında siyah koyun derisi ile bant çalışması yapılmıştır. Yeleğe modern bir görünüm kazandırmak amacıyla lastikli, deri bağcıklı, kuşgözü ve çıtçıtlı bir deri bel kemeri çalışılmıştır.

Şekil 1. Model 01 – Kepenek'in Tasarım Formu Ölçü Tablosu

TASARIM FORMU

Tasarım : Sinem ÜREL	Malzeme : kilim, yün bezi, deri, yün iplik, bez tela, lastik, çıt çıt
Tarih : 2022	
Model Kodu : 01	

ÖLÇÜ TABLOSU

A : Göğüs Çevresi	116 cm
B : Bel Çevresi	105 cm
C : Basen Çevresi	113 cm
D : Ön Omuzdan Boy	83 cm
E :Omuz Genişliği	28 cm
F : Arka Omuzdan Boy	84 cm
G : Etek Bant Genişliği	5 cm
H : Kol Bant Genişliği	5 cm

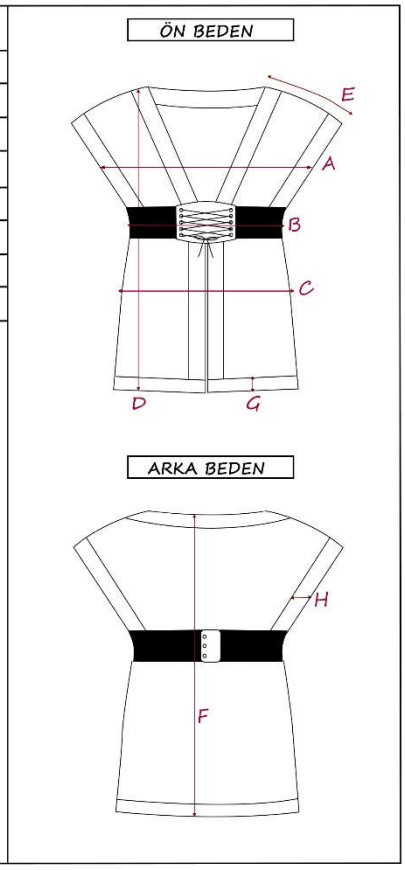

Şekil 2. Model 01 – Kepenek'in Tasarım Formu Teknik Çizimi

TASARIM FORMU

Tasarım : Sinem ÜREL	Malzeme : kilim, yün bezi, deri, yün iplik, bez tela, lastik, çıt çıt
Tarih : 2022	
Model Kodu : 01	

TEKNİK ÇİZİM

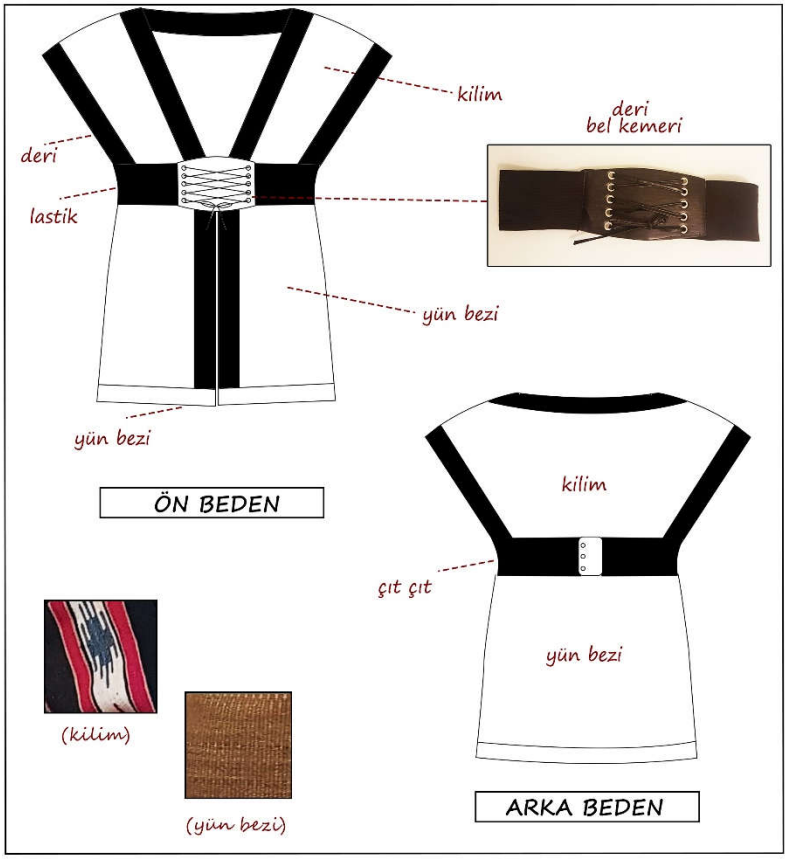

Görsel 2. Model 01 – Kepenek'in Ön – Arka Görünümü

Model No 02: Yamalı

Giysi tasarımlarının ikincisi olan ***"Yamalı***" isimli kimononun tasarım aşamasında geleneksel Japon giysisi olan kimonodan esinlenilmiştir. Kimononun yapımında kırkyama tekniğinden yararlanılmıştır. Yamalı parçalarda geometrik desenli dört farklı kilimin parçaları ile yeşil ve taba tonlardaki iki farklı yün bezinin parçaları kullanılmıştır. Kilim ve yün bezine ek olarak indigo denim kumaş parçaları ve lacivert dana derisi parçaları eklenmiştir. Kimononun yaka ve kol kısmında pervaz ve ön ortasında ise klapa çalışılmıştır.

Şekil 3. Model 02 –Yamalı' nın Tasarım Formu Ölçü Tablosu

TASARIM FORMU

Tasarım : Sinem ÜREL Tarih : 2022 Model Kodu : 02	Malzeme : kilim, denim, yün bezi, deri, yün iplik, bez tela.

ÖLÇÜ TABLOSU

A : Göğüs Çevresi	100 cm
B : Bel Çevresi	100 cm
C : Basen Çevresi	100 cm
D : Ön Omuzdan Boy	69 cm
E :Yakadan Kol Boyu	39 cm
F : Arka Omuzdan Boy	72 cm
G : Kol Ağzı Genişliği	30 cm

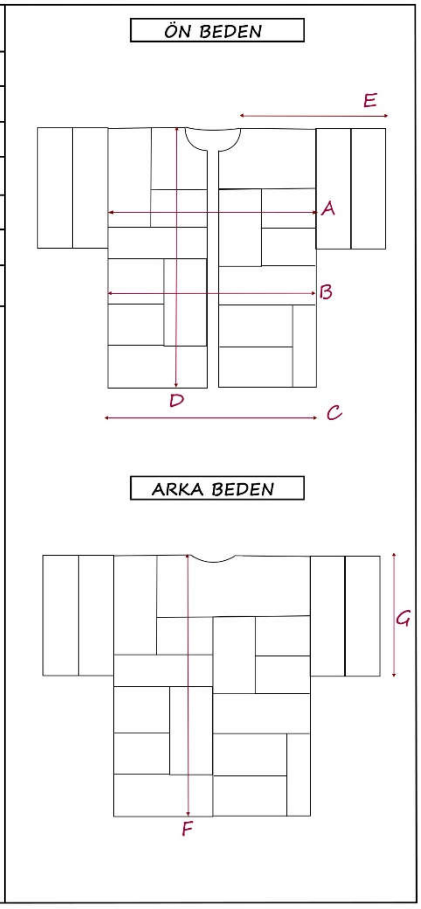

Şekil 4. Model 02 – Yamalı'nın Tasarım Formu Teknik Çizimi

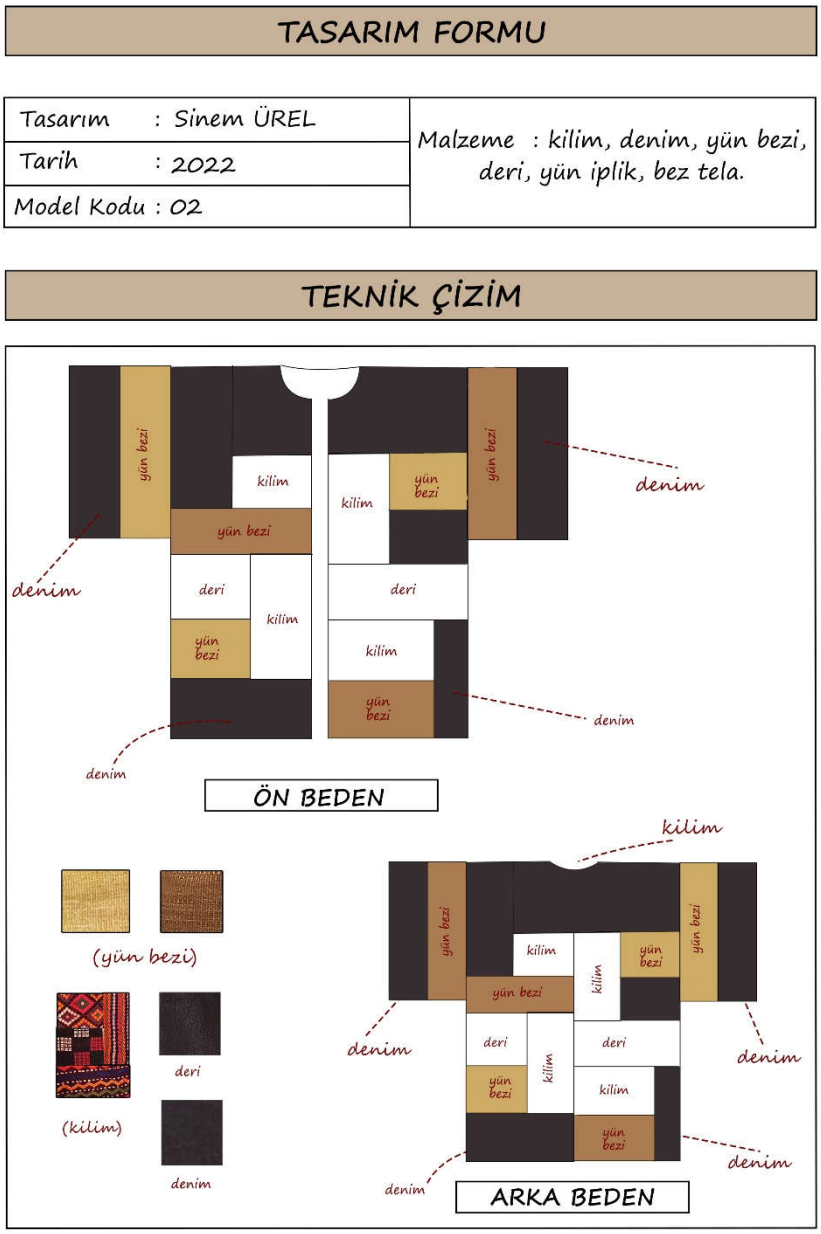

Görsel 3. Model 02 – Yamalı'nın Ön – Arka Görünümü

Model No 03: Asimetri

Giysi tasarımlarının üçüncüsü olan ***"Asimetri"*** isimli eteğin tasarım aşamasında geleneksel giyim eşyası olan bel kuşağından esinlenilmiştir. Eteğin üst kısmında korsaj çalışılmıştır. Korsajda taba renkli dana derisi kullanmıştır. Eteğe modern bir görünüm kazandırmak amacıyla korsaja metal fermuar dikilmiştir. Eteğin alt kısmında asimetrik formda çizgili bir kilim parçası eklenmiştir. Eteğin uç kısımlarına yer yer kilimin püsküllü kenarından şerit geçilmiştir.

Şekil 5. Model 03 – Asimetri'nin Tasarım Formu Ölçü Tablosu

TASARIM FORMU

Tasarım : Sinem ÜREL Tarih : 2022 Model Kodu : 03	Malzeme : kilim, deri, yün iplik, bez tela,fermuar

ÖLÇÜ TABLOSU

A : Kemer Çevresi	93 cm
B : Bel Çevresi	90 cm
C : Basen Çevresi	114 cm
D : Ön Etek Boyu	105 cm
E : Sağ Yan Etek Boyu	82 cm
F : Sol Yan Etek Boyu	65 cm
G : Ön Korsaj Boyu	18 cm
H : Arka Korsaj Boyu	12 cm

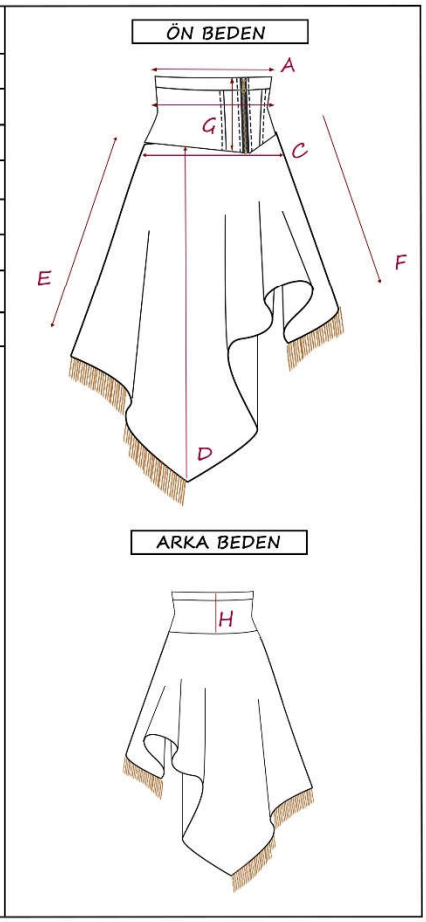

Şekil 6. Model 03 – Asimetri'nin Tasarım Formu Teknik Çizimi

Görsel 4. Model 03 – Asimetri'nin Ön – Arka Görünümü

SONUÇ

Günümüzde yaşanmakta olan küresel sorunlardan biri de hızlı üretim ve tüketimin sonucunda doğal kaynakların azalması ve insan sağlığı ile doğayı tehdit altına alan atık kullanımının artmasıdır. Moda ve giyim endüstrisi bu tehdit unsurlarının en önemlilerinden biridir. Bu hızlı modanın hızını sürdürebilmek için ürünlerin fiyatı ucuzlamış, kalitesi düşmüş, kullanım süresi kısalmıştır. Bu durum kullanılmış ya da hiç kullanılmamış tonlarca tekstil artığını da beraberinde getirmiştir. Bu ürünlerin üretim aşamasında kullanılan çeşitli teknolojiler ve kimyasallar da bu süreci etkileyen diğer faktörler arasında yer almaktadır.

Son yıllarda çevre koruma bilincinin artması ile birlikte sürdürülebilirliğin önemi de daha iyi anlaşılmış olup, doğa ve insan sağlığını korumaya ve kaynakların gelecek nesillere aktarımını sağlamaya yönelik çalışmalara ağırlık verilmiştir. Doğal kaynakların yeniden kullanılması ve geri dönüştürülmesi aynı zamanda daha az atık oluşturacak biçimde tüketilmesi konusu önem kazanmıştır.

Bu çalışmada da sürdürülebilir moda anlayışından hareketle yeniden üretim tekniği ile yapılan giysi tasarımları sürdürülebilir uygulamaları destekleyici niteliktedir. Çalışma kapsamında kullanılan malzemelerden kilim, bir ev tekstili malzemesi olması sebebiyle insan teni ile doğrudan teması açısından giysi üretiminde kullanılmaya çok uygun değildir. Kilim malzemesinin bir giyim eşyasına dönüşümü ve üretimi sürecinde karşılaşılan teknik zorluklar çalışmanın sınırlıklarını belirlemiştir. Fakat bu malzemenin seçilmesindeki amaç sürdürülebilir moda çalışmalarına bir örnek teşkil etmesi açısından giysi tasarımına yenilikçi, özgün bir bakış açısı getirerek bir farkındalık oluşturmaktır. Bu çalışmanın sürdürülebilirlik ve atık yönetimi ile ilgili yapılacak olan çalışmalara ilham vereceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Atalay, B. (1967). Türk Halıcılığı ve Uşak Halıları, Ankara.

Baykara, T. (1999). Batı Anadolu'da Bir Peçenek Beyi: Kızıl Bey, Belleten, LXII/235.

Black, S. (2011). Eco-Chick: The Fashion Paradox. London: Black Dog.

Chen, H. & Burns, L.D. (2006). Environmental Analysis of Textile Products. Clothing and Textile Research Journal, 24(3), s. 248–261.

Dale, J. S. (1986). Art to Wear, England, Abbeville Press.

Fletcher, K. (2008). Sustainable Fashion & Textiles: Design Journeys. Oxford: Earthscan, s.227.

Güllü, S. & Çatır, O. (2017). Uşak Halı Dokuma Sanatının Gelişimi, Özellikleri ve Turizme Etkilerine Yönelik Nitel Bir Araştırma. Social Sciences Studies Journal. 3(10), 1285-1302.

King, S.R. (2000). Wearable Art Inspired by the Effects of Information Technology at the Beginning of the Twenty-First Century, The Graduate School, University of Wisconsin-Stout, MenomoniEe.

Kushwaha S. & Swami, C. (2016). Upcycling of leather waste to create upcycled products and accessories. International Journal of Home Science, 2(2), s. 187-192.

Leventon, M. (2005). Artwear: Fashion and Anti-Fashion, London, Thames & Hudson.

McDonough, W. & Braungart, M. (2002). Cradle to Cradle: Remaking the Way We Make Things; North Point Press: New York.

Niinimäki, K. (2013). Sustainable Fashion: New approaches, Aalto ARTS Books, Helsinki, Finland.

Önsoy, R. (1988). Tanzimat Dönemi Osmanlı Halı Sanayi ve Sanayileşme Politikası, Ankara.

Paralı, A. (2020). Sürdürülebilir Moda Tasarımı Kapsamında Yeniden Üretim ve Geri Dönüşüm için Giysi Tasarımı Fikirleri. Journal Social Research and Behavioral Sciences, 6 (12), s. 121-138.

Samuk, G. (1984). Uşak Halılarının Dünü ve Bugünü. Türk Dünyası Araştırmaları, Türk Halılarının Özel Sayısı.

Samuk, G. (1984). Tarihte Uşak Halıları, Kaynaklar, Sayı:3, Ankara.

Scaturro, S. (2008). Eco-tech Fashion: Rationalizing Technology in Sustainable Fashion. Fashion Theory, Cilt 12, Sayı 4, s. 469–488.

SEC (2009). Design as a Driver of User-centred Innovation. Commission staff working document. Brussels, Erişim Tarihi: 7/4/2009, Commission of the European Communities. https://www.eumonitor.nl/9353000/1/j4nvgs5kjg27kof_j9vvik7m1c3gyxp/vi7jgtbfxvzl/f=/8706_09.pdf

Taylan, F. N. (2013). Uşak Halı Motiflerinin Seramik Yüzeylerde Uygulanabilirliği ve Kişisel Uygulamalar, Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 3-53, Uşak.

Tischner, U. & Charter, M. (2001). Sustainable Product Design. Sustainable Solutions, Developing Products and Services for the Future, Sheffield, UK: Greenleaf, s.118–138.

Tutsak, S. (2007). Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Uşak'ta Halıcılığın Makineleşme Süreci. Belleten, 71(260), 65-98.

Uçar, A. C., Demirkaya, S., & Doğan, H. (2015). Dünya Markası Uşak Halısı. Uşak: Uşak Belediyesi.

RESİM ATÖLYE UYGULAMALARINDA SPREZZATURA ÖĞRETİMİ

TEACHING SPREZZATURA IN PAINTING STUDIO PRACTICES

Rasim Başak[1]

[1] Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü,
Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı. Bursa, Türkiye.

[1]ORCID NO: 0000-0002-6941-440X

ÖZET

Baldassare Castiglione'nin 1528 tarihinde yazdığı *Il Cortegiano* isimli kitaba konu olan *sprezzatura* kavramı, Rönesans dönemi ve sonrasında estetik alanini derinden etkilemiş bir kavramdır. Başlangıçta, bir Rönesans aristokratının davranışları ve sahip olması gereken özelliklere yönelik kullanılan bir kelime olup; insan eliyle yapılan bütün sanatsal eylemlerde *sprezzatura*, ustalık noktasının da ötesi, en üst olgunluk noktasının bir ifadesi olarak görülür. Bu sunumda *sprezzatura,* estetik tartışmalar ışığında anlam ve kapsamı ile birlikte açıklanırken; özellikle moda, müzik ve resimde bu kavramın neyi ifade ettiği ortaya konulmaya çalışılmış, bunun yanında atölye eğitim süreçlerine yönelik öneriler ortaya konulmuştur. Sanat eğitiminde atölye eğitim sürecinin nasıl yapılandırılması gerektiği tartışmalı bir konudur. Ancak, bu konuda *Yüksek Rönesans* döneminde resim ve estetik konulu pek çok yazılı eser ortaya konulmuştur. Bu eserlerde Rönesans ustalarının ve eleştirmenlerin atölye eğitim süreçlerinin nasıl yapılandırılması gerektiği, güzellik ve *grazia* kavramlarının bu anlamda nasıl anahtar konumda yer aldığı detaylı olarak tartışılmıştır. Bu metinlerde *grazia*'ya ulaşma konusunda sprezzatura *Yüksek Rönesans*'a özgü özel bir kavram olarak görülmektedir. Sprezzatura kavramının anlaşılması ve eğitim süreçlerinde kullanımı, aynı zamanda pek çok tartışmaya bir cevap niteliğindedir. Bir ressamın çok çalışarak uzun yıllar neticesinde gerçekleştirebileceği bir takım ustalık becerilerine, eğitim süreçlerinde sprezzatura'nın erken aşamada öğrenilmesi durumunda çok daha önceden erişmek mümkün olabilecektir. Bundan dolayı, ülkemizde yaygın olarak bilinmeyen sprezzatura kavramının sanat eğitim süreçlerine ve özellikle resim atölye eğitim süreçlerine dahil edilmesi büyük katkı sağlayabilir. Bu çalışmada, tarihsel metinlerin ve söylemlerin içerik analizi ile atölye eğitiminde Sprezzatura öğretiminin nasıl yapılabileceği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sprezzatura, Resim, atölye, atölye eğitimi, sanat eğitimi

ABSTRACT

Castiglione's famous book *Il Cortegiano* has been revolutionary and a great influence since it was published in 1528. The book included behavioral, stylistic and intellectual principles for an ideal Renaissance Courtier, it also influenced philosophical debates about *Grace* rooted back to *Aristotle* and *Cicero*. *Grace* has been a fundamental debate since Ancient Greek and *sprezzatura* is also seen as essential to achieve *grace* in style as well as in an artwork. It is the ultimate stage an artist can go beyond mastery. The meaning and interpretations may differ in various fields, however; it should be considered in all forms of arts including literature, painting, sculpture, all visual arts, fashion, architecture, rhetoric and music. In this presentation, the term *sprezzatura* is investigated within its etymology and the aesthetic debates, suggestions for art studio teaching practices were also made. What it means in fashion, music and painting were examined; and followed by educational strategies and implications focusing particularly on painting. Studio practices in art education and painting in particular have always been controversial. Many books and treatises were written during High Renaissance about discussions concerning aesthetics, drawing and painting instructions. These treatises included detailed discussions about how painting studio processes should be structured, and how concepts of beauty and grazia are key and fundamental terms in this regard. These texts usually regarded a

Renaissance term, sprezzatura, a special concept to attain grazia. The understanding and uses of sprezzatura in educational processes have also been response to various debates in relation to studio practices and artistic training. Certain artistic skills and mastery abilities which typically take many years in the course of time could be learned and attained much more earlier by means of learning sprezzatura at earlier stages of artistic training. Although, it is not a familiar term in Turkey, incorporating 'sprezzatura' in art education, studio practices and curriculum may help at great extent. This study examined how sprezzatura could be taught through content alayses of historical treatises, texts, and discourses to structure more comprehensive studio curriculum and learning contents.

Keywords: Studio training, Sprezzatura, Aesthetics, Fashion, Painting, art education

GİRİŞ

Rönesans döneminde, 1528'de *Baldassare Castiglione* tarafından yazılmış *Il Cortegiano* adlı kitap kısa sürede Avrupa saraylarına ulaşmış ve oldukça etkili olmuş bir kitaptır. *Castiglione* kitabında bir Rönesans soylusunun sahip olması gereken ideal özelliklerini anlatmaya çalışmıştır ve bu nitelikler davranış ve üsluba dair özelliklerdir. *Castiglione*'ye göre, bu soylu beyefendiler belirli alanlarda bilgi, terbiye ve davranış özelliklerine sahip olmalıydılar.

Castiglione'ye göre, Rönesans soyluları, belirli sanatsal ve kültürel becerilere sahip olmalı, saray teamüllerine uygun davranmalı, sesini iyi kullanmalı, spor aracılığıyla fiziğini ve sağlığını korumalı ve dövüş sanatını bilmeliydiler (Rhee, 2013). Sprezzatura, bütün bu nitelikleri en iyi şekilde ve tevazu ile taşımak demekti. (Burke, 1996). Sanatsal anlamda sprezzatura, ustalığı ve sanatsallığı gizlemeye dayalı bir özelliktir (D'Angelo, 2018:4). *Sprezzatura*; üsluba doğallık katan, belirgin ve bilinçli umursamazlık; yapmacıklıktan uzak bir samimiyetle arkasındaki emeği, ustalığı ve çabayı gizleyen, sofistike bir zarafeti ifade eder (D'Angelo, 2018:5).

SPREZZATURA KAVRAMININ TARİHSEL KÖKENİ VE ANLAMI

Art est celare artem

Publius Ovidius Naso (MÖ. 43) Romalı bir şairdir. *Ovidius*'un ortaya koyduğu bir prensibe göre; "Gerçek sanat, sanatsallığı gizlemektir" (art est celare artem). "Bu anlamda, derin bilgisini ve ustalığını sade bir anlatımın ardına gizleyen bir konuşmacının daha ikna edici olduğu düşünülebilir. Hem beyefendi, hem de konuşma metninin kendisi sanatsallığı göstermekten uzak bir sadelik ve mütevazilikte olmalıdır" (Thomas, 1997:41). *Castiglione'ye göre*, soylu bir beyefendinin davranışı; *zorlama ve gayretten uzak bir mütevazilikte* olmalıdır. *Castiglione*, *sprezzatura* kavramını moda ve üsluba ilişkin her konu için kullanmıştır. "*Sprezzatura,* bir üslup veya tarzın sunumunda zorlama ve gayretin yokluğudur, bu da sunulan üslubun olgunlaşmış bir üslup olduğunu gösterir" (Başak, 2022). İtalyanlardan öğrenilmiş olan *sprezzatura* kavramı, bugün dahi moda dünyasında üzerinde düşünülen bir konudur (Rhee, 2013). *Sprezzatura,* müzikte de benzeri bir yaklaşımla zor bir icrayı kolaylıkla yapıyormuş gibi göstermektir (Davis, 2013).

Castiglione kitabında *sprezzatura*'yı, "sanatsallığı ve ustalığı gizleme esasına dayalı bir tür zarafet anlamında kullanmıştır" (Castiglione, 1959). "*Sanat eseri, sanat eseri olduğunu gizler* ancak bunu yaparken aynı zamanda sanat eseri olarak kendini ortaya koyar"(Başak, 2022). *Ovidius* prensibi çok anlamlıdır bu noktada; "*Gerçek sanat, sanatsallığı gizlemektir* (Ars est celare artem). (*Vera arte che non appare esser arte*, Nerede sanat görünür değilse; orada sanat vardır)" (Thomas, 1997:41).

RESİMDE SPREZZATURA

Sprezzatura'nin göstergesi olan çabadan uzak çizilmiş bir çizgi; çalışılmışlığı ve gayreti göstermeyen bir fırça vuruşu, sanatçının ustalığın ötesine geçtiğinin de göstergesidir (Monk, 1944:139). 16. yüzyıl yazarlarından *Dolce*, *Raffaello*'yu bu konuda büyük bir sanatçı olarak görmekteydi. Dolce'ye göre, bir sanatçı için *sprezzatura*'nın yokluğu bir kusurdur (D'Angelo, 2018:45). Başlangıçta *sprezzatura* bir davranış

karakteristiği olarak ortaya çıkmış olmasına karşın, daha sonraları Kuzey Avrupa resim geleneği gibi geleneklerde teknikle de ilişkilendirilmiştir (Hille, 2012:165). "Tekniğe ilişkin pek çok şey söylemek mümkündür, mesela figürü çizerken aşırı dikkat ve disiplin gösteren ressamlar doğallıktan ve kendileri gibi olmaktan uzaklaşırlar, bu sebeple *sprezzatura*'ya ulaşamazlar" (Monk, 1944:140). "Resimde ve heykelde, kurallara aşırı bağımlılık; akışkanlıktan uzak bir tutukluk getirir ve zarafetten uzaklaştırır" (Monk, 1944). Çoğu zaman, kusurlu olanın ilginç bir cazibesi olduğundan bahsedilir. Kusurların varlığının kimi zaman samimiyetle, otantiklikle, insanilikle, doğallıkla, naiflikle ilişkilendirildiği görülür. Bu anlamda, "insan elinden çıkan sanat eserinin kişiliğini oluşturan, karakterini oluşturan onu özel kılan; özel bir takım kusurlarıdır" (Schusterman, 2013).

Resim Atölye Öğretim Süreçlerinde Sprezzatura

Sanatsal bir kavram olarak Antik Yunan'dan beri tartışılagelen zarafet (*grazia*) ve bu zarafetin ölçülerinden biri olarak görülen *sprezzatura, Rönesans* döneminde literatüre girmiş olsa da zaten var olan bir takım estetik tartışmalarda dolaylı olarak ondan bahsedildiğini görmek mümkündür. Esasında estetik tartışmalar incelendiğinde görülmektedir ki, sprezzatura sanat eserinde her zaman beklenen bir nitelik iken; isimlendirilmesi ve kavramlaştırılması ise *Yüksek Rönesans* döneminde *Castiglione* ile mümkün olmuştur.

Figür duruşu ve davranışta sprezzatura

Sprezzatura kavramı sadece tekniğe ve üsluba ilişkin bir nitelik olmayıp, sanat eserine konu olan figürlerin duruşlarında, bakışlarında, "vücut dilinde bazen umursamaz bir güç, otorite ve soyluluk göstergesi olarak kendini gösteren tavırlar bütünü olarak görülebilir" (Hille, 2012:153). Sprezzatura, sadece fırça ve boyamaya ilişkin üslup özellikleriyle değil; aynı zamanda konu, içerik, duruş ve poz ile de yakından ilişkilidir. Bu yönüyle fotoğraf, sinema gibi sanatlarda da dikkate alınması gereken bir niteliktir.

Renk uygulaması, çizim ve teknikte sprezzatura

Resim tekniğinde ve üslupta *sprezzatura*, görsel olarak tespit edilebilir, tanımlanabilir bir niteliktir (Funch, 1993). Bu niteliklerin yanı sıra, fırça tutuştaki rahat tavır, *sprezzatura* ile ilişkilendirilebilir bir niteliktir. *Sprezzatura*, resimde yıllar süren bir çalışmanın neticesinde kazanılabilecek bir niteliktir. Rengin uygulanmasında, fırçanın kontrolünde, kalemin kontrolünde fazla mükemmeliyetçi bir gayret ve çaba sprezzatura bakımından olumsuz bir sonuca götürecektir. Özellikle öğrencilerin başlangıç öğrenme süreçlerinde, aşırı disiplinli ve aşırı dikkatli bir çalışma sıklıkla gözlenen bir davranıştır. Öğretmenin bu süreci, rahat, kendiliğinden, çabadan uzak bir rahatlık sürecine dönüştürebilmesi için çeşitli yöntemler arayışında olması önerilir.

Zorlamadan uzak tavır, umursamazlık ve teknikte hafiflik

16. yy.'da *sprezzatura*, resmin yapımı ve boyama tavrında; disiplin ve gayretten uzak bir kaygısızlığın ustalıkla sunumu olarak görülmüştür. Bunun yanında sadece boyama tavrı ile sınırlı kalmayıp, *Yüksek Rönesans* resimlerinde, kullanılan modelin etkilenmeden uzak duruşu ve tavrı, Rönesans *sprezzatura*'sının bir simgesi haline gelmiştir. Örneğin, *Da Vinci*'nin *Mona Lisa*'sında, "izleyiciyle doğrudan, tehditkâr ve sert bir göz teması kurmaksızın, kısmen izleyiciyi yukarıdan gören, hatta izleyicinin üzerinden daha uzaktaki bir noktaya bakan, umursamaz bir etki görülmektedir" (Başak, 2022). Bu bakış, *sprezzatura*'nın portrede nasıl yorumlandığının örneklerindendir.

Resimde *sprezzatura*'nın gerçekleştirilmesi için her şeyden önce; "zor ve ustalık gerektiren bir resmi kolayca yapılmış gibi göstermek gereklidir" (Michieletti, 2013:226). Resim ne kadar girift olursa olsun, genel havasında zorlanmışlık ve aşırı uğraşılmışlık etkisi görülmemelidir. Çizgide, teknik uygulamada, fırça vuruşlarında zorlamadan uzak, doğal bir tavır olmalıdır (Michieletti, 2013:226). Fırça vuruşlarında aşırı dikkat, disiplin ve gayretin etkileri olmamalıdır. "Resmin bütününü oluşturan parçaların, apayrı bir dikkat ve gayreti göstermeden bütünsel akışkanlık içinde resmedilmiş olması gerekir" (Michieletti, 2013:226).

Zorlamadan uzak kurgu ve kompozisyon

Sprezzatura'ya katkı sağlayan bir diğer nitelik, kompozisyon ve kurguyla ilişkilidir. Yüksek Rönesans döneminde keşfedilen, ön çaprazdan bakış açısı *sprezzatura*'ya katkı sağlayan bir özelliktir. Kadınları profilden gösteren, *Erken Rönesans* resimlerinin aksine bu duruş, modelin tavrını çok daha rahat ve doğal göstererek *sprezzatura*'ya katkı sağlar. Bunun yanında kapalı kompozisyon, açık kompozisyon, simetrik, asimetrik ve merkezi kompozisyon gibi alternatif kompozisyon kurgularının hangi durumlarda hangisinin zorlama bir etki oluşturduğu konusu üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Mükemmel sonuçlandırma kaygısı

Bir kısmı henüz bitmemiş olarak bırakılmış eserler, sanat tarihinde *Non Finito* örnekler olarak görülmektedir. Rönesans'ta rastlanılan *Non Finito* örneklerine, günümüzde de hala rastlanmaktadır. Eseri mükemmel bir şekilde sonuçlandırma kaygısı, olumsuz bir mükemmeliyetçilik etkisi yaratacağı gibi, umursamıyormuşcasına yarım bırakılmış bir resim yeterince ekspresif bir tavır ve ustalık gösteriyorsa *sprezzatura* bakımından başarılı görülebilecektir.

Decorum

Decorum konusunda sprezzatura dikkate alınmalıdır. Tarihsel bir hikaye veya sahnenin anlatımında mizansenin, sahne ve kostümlerin tarihsel ve kültürel dönemin otantik karakteristiğine uygun bir şekilde tüm detaylar düşünülerek yapılandırılması gerektiği unutulmamalıdır. Aynı şekilde, figürlerin duruşlarında, ifadelerinde, tavır ve mimiklerinde sahnenin gerektirdiğinin ötesinde bir abartıya kaçılmaması gerektiği unutulmamalıdır. *Sprezzatura*'yı başarmak için bir diğer yöntem biçime değil fikre odaklanmak olabilir. Resmin hikayesi ve içeriğinden ziyade formal elementlere odaklanan bir ressam bütünsel akışkanlığı unutmak gibi bir tehlikeyle karşı karşıya kalabilir, bu ise sprezzatura bakımından olumsuz olacaktır.

Keyifli, rahat, gerginlikten uzak bir atölye süreci

Resim yapmak her ne kadar ciddi bir iş olsa da, süreci çok fazla ciddiye almak zorlama etkiler ve gayreti görünür kılabilir. Süreçten kişisel keyif alınması ve bu coşkunun *ekspresif* bir tavırla resimde kendini göstermesi ileri düzeyde bir dışavurum sağlayacaktır. Resimde küçük bir alana veya detaylara odaklanmak yerine, yaratıcı sürecin kesintiye uğramaması gereken akışkan bir süreç olduğu hatırlanmalıdır. Böylece, küçük kusurları takıntı haline getirmeyip, aşırı disiplinin akışkan süreçteki kesintileri bertaraf edilebilir. Bu akışkan ve coşkulu sürecin sonunda bir anda durabilmek resmi öylece bırakabilmek oldukça önemlidir. Resimde süreçler, başlangıç ve bitiş noktasının tamamen rasyonel ve analitik süreçler olmadığı bilinmelidir. Bunların yanı sıra, çizgide ve fırça vuruşunda; özgür, kısıtlamadan uzak, coşkulu bir dışavurum da *sprezzatura*'ya katkı sağlar.

Spontane ekspresif tavır

Resim tek başına rasyonel ve analitik bir düşünme sürecinin ürünü değildir. Sanatsal yaratma hem rasyonel hem de sezgisel süreçlerin bir ürünüdür. Bir resme başlamadan önce çok fazla düşünüp, her şeyi mükemmel kurgulamak isteyen insanların bu tavrı sezgiselliği engellediği gibi spontane ve *ekspresif* bir üslup oluşmasının önünde de bir engeldir. Sanatsal yeteneği konusunda endişeleri olan öğrencilerin kaygılı bir tavır göstermeleri kaçınılmazdır. Bu kaygıdan kurtulmanın doğru yöntemi daha çok çalışmak ve medyumu daha çok deneyimlemektir. "Mükemmeliyetçi kişilik yapısında olan öğrencilerde de benzeri davranışlar gözlenir" (Lo ve Abbott, 2013). Atölye eğitim süreçlerinde işi çok fazla ciddiye almadan, eğlenceli bir atmosfer yaratmak ve sürecin keyfini çıkarmak katkı sağlayabilir. *Ekspresif* tavır, çocuklarda rasyonel denetim mekanizmalarının yokluğuyla ortaya çıkan naif içsel ifade anlamına gelirken, yetişkinlerde yaratıcı-sezgisel süreçlerini kullanabilme becerisi olarak görülecektir.

Resimde Sprezzatura'ya Olumsuz Etki Eden Faktörler

Sprezzatura ile ilişkilendirilen önceki bölümler doğrultusunda nelerin sprezzatura'ya olumsuz etki ettiğini ortaya koymak da mümkündür. Her şeyden önce sprezzatura'nın temel niteliği gereği izleyiciyi etkileme çabası, izleyicinin dikkatini çekme çabası, izleyiciye yaranma çabası olarak görülebilecek bütün nitelikler olumsuz faktörler olarak düşünülebilir. İfade ve anlatımı güçlendirme kaygısıyla yapılacak abartılı vurgulamalar, abartılı ifadeler, otantik niteliğinden uzak ifade ve duruşlar izleyici üzerinde etkilemeye yönelik sahte ve yapmacık etkiler olarak görülecektir. Kompozisyonda, anlatımın gerektirdiği duygusal ifadenin ötesinde abartı ve vurgunun teatrallik etkisi yaratmasına karşın sprezzatura bakımından olumsuz etki oluşturacağı unutulmamalıdır.

Fotoğraflarda, portre resimlerinde, poz vermiş gibi bir ifade ve duruş, görünümünüzü fazla umursuyorsunuz anlamına gelecek, etkileme çabası olarak algılanacaktır. Metaforik, ezoterik ve tarihsel anlatımlara yönelik bir takım semboller ve metaforların kimi dönemlerde yoğun olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ancak, günümüz resimlerinde bu tür semboller ve metaforik anlatımların yoğun olarak kullanımı sofistike, derin ve sanatsal görünme çabası olarak algılanabilir. İkonografi çok etkili sembolik anlatımları mümkün kılabilir, ancak aşırı sembol kullanımı, özenti bir gizemlilik ve derinlik etkisi, bir etkileme çabası olarak algılanabilir. Benzeri şekilde, yaygın olarak bilinen ortak dini değerlerin, ortak milli değerlerin, yaygın değerlere ait sembollerin kullanımı oldukça tehlikelidir, izleyiciyi etkileme çabası, yaranma çabası, değerlerin ucuzlatılması, klişeleştirilmesi gibi etkiler oluşturabilir. Resimlerde ulusal veya dini değerlere dair baş kahramanların otantik niteliklerinden uzaklaşılarak, daha etkileyici, daha yakışıklı, daha büyüleyici olarak tasvir edilmesi sprezzatura bakımından değerlendirildiğinde olumsuz niteliklerdir.

EĞİTİM SÜREÇLERİNE YÖNELİK ÇIKARIMLAR VE ÖNERİLER

"Zor ve ustalık gerektiren bir resmi kolayca yapılmış gibi göstermek" (Michieletti, 2013, s. 226) sprezzatura'ya katkı sağlar. Kolayca yapılmışlık etkisi ustalık izlenimi uyandıracaktır. Hepimiz, ustalık işaretleri taşıyan şeyleri güzel buluruz, bu evrimsel olarak öğrenilmiş bir davranıştır (Başak, 2022). Zorlanmışlık etkilerinin başarılması için resmin bütününe hakim, akışkan bir kolaylık etkisi olmalıdır. Atölye eğitiminde bu bahsedilen kavramların öğrenilmesi ve bilinmesi, atölye deneyimini hızlandıracaktır. Resimde zorlanılmışlık etkisi ve çaba, acemilik ile ilişkili görülmektedir. Bundan dolayı, yeterli deneyime sahip olmayan biri ne kadar bunu gizlemeye çalışırsa çalışsın, aşırı dikkat ve çabanın işaretlerini kapatamayacaktır. Ancak, bu etkilerden süratle kurtulmak için gönüllü olarak ve yılmadan çok çalışmak gerekecektir. Detaylı incelendiğinde, fırça sürüşünde görülebilecek olan aşırı dikkat, disiplin ve uzun süreli çalışılmışlık etkilerinin yokluğu sprezzatura'ya katkı sağlar. Bu bahsedilen nitelik, Doğu ile Batı resmini ayıran özelliklerden biri olarak da görülebilir. Büyük ve ayrıntılı resimlerde bazı bölgeler özel bir dikkat ve ayrıntılı çalışma gerektirebilir. Öğrenciler, belirli bölgelerde detaylara yoğun çaba harcadıklarında bile bütünsel akışkanlık kuralını unutmamalıdırlar.

Kurgu kompozisyonlarda, *decorum* konusuna özel bir önem verilmeli, tarihsel dönem, kültür ve kişiliklerin otantik niteliklerinden uzaklaşılmamalıdır. Mizansen ve kostüm *decorum* bakımından doğru bir şekilde ele alınmalıdır ve doğru tasvir edilmelidir. Betimlemeler, dönemin tarihi ve kültürel atmosferine abartıya kaçmayan bir uyumluluk göstermelidir.

"Çizgide ve fırça hareketlerinde zorlamadan uzak, spontane, doğal bir tavrın varlığı" (Michieletti, 2013, s. 226) sprezzatura'ya katkı sağlar. Ancak, çizgi ve fırçadaki bu zorlamadan uzak tavır ancak ustalık, tekniğe ve medyuma hakimiyet ile mümkündür. Çok emek ve uzun süreli çalışmanın, özellikle aynı konunun defalarca ve çok sayıda çalışılması resimde ustaca bir tavır gelişimine katkı sağlayacaktır. Çeşitli ressamların çizgi ve fırça tavırlarının yakından ve detaylı olarak incelenmesi, öğrencilere katkı sağlayacaktır, aynı şekilde öğrenciler kendi çizgi ve fırça tavırlarını da eleştirel bir gözle incelemelidirler.

Sprezzatura amaçlı *non finito* yaklaşımını öğrenmek için, öğrenciler nerede ve hangi aşamada yarım bırakabileceklerini öğrenebilecekleri denemeler yapmalıdırlar. Amaçlı olarak yarım bırakılmış eserlerin, nasıl ve hangi aşamada, hangi bölümleri bitmemiş olarak bırakabilecekleri konusu, üzerinde çalışmalar gerektiren bir konudur. Bunun için karakalem *non finito* desen çalışmaları öğrenme sürecine katkı sağlayabilir. Resimde ustalık gerektiren bölgelerin tamamlanmasından sonra, geri kalanının bitmemiş olarak bırakılması bir bakıma sanatçının gerisini teferruat olarak gördüğü izlenimi verir. Bu tavır, izleyiciyi

etkilemeye ihtiyacı yokmuş etkisi uyandıracaktır. Ancak bu rastgele bir yarım bırakma etkisi değildir, bir resim veya çizimde hangi bölgelerin öylece bırakılabileceği iyi hesaplanmalıdır. Bitmemiş resmin izleyiciye neden çekici geldiği ise bir tartışma konusudur. Tamamen bitmemiş bir resim veya çizim, izleyicide gizem ve umut duyguları uyandırır. "Tamamlanmadığı halde bu kadar etkileyici olan bir resim, tamamlanmış olsa kim bilir ne kadar etkileyici olacaktır…" şeklinde bir duygu oluşturacaktır.

Süreç odaklı bir atölye eğitimi, özellikle kaygılı yapıdaki öğrencilerin üzerinde rahatlatıcı bir etki sağlayacaktır. Sonuç odaklı, beklentilerin yüksek olduğu bir atölye eğitim süreci öğrenci üzerinde baskı ve kaygı oluşturacaktır. Sürecin kendi içinde ne kadar doğurgan ve yaratıcı olduğu unutulmamalı, beklenmeyen, planlanmayan sürprizlerin, özellikle deneysel çalışma süreçlerinde sıklıkla karşımıza çıkabileceği vurgulanmalıdır. Yaratıcı süreci değerli kılan şeyin bu sürprizler ve insani hatalar olduğu öğrenciye öğretilmelidir. Sanatsal yaratma sürecini mükemmelliğe dayalı, analitik bir şekilde planlanmış bir mühendislik gibi düşünmek çok büyük bir hata olacaktır. Emprovizasyona dayalı, spontane karşılaşmaların yaratıcı süreçteki rolüne özel olarak vurgu yapılmalıdır. Sürecin bitmesi hiç bir zaman mükemmel bir sonuca bağlı olmamalıdır, o sebeple bitme aşamasında, kusursuz bir bitmişlik etkisi aranmamalı, nerede durulacağı bilinmelidir. Sanatsal yaratma süreci tam planlamayla ilerleyen mühendislik süreçler şeklinde düşünülmemelidir. Süreç içinde rastlantısal doğaçlama sonuçlarla karşılaşılabileceği unutulmamalıdır. Aşırı kontrolcü ve mükemmeliyetçi bir çalışma alışkanlığından kurtulmak için gerekenden daha kalın bir fırça kullanmak ise yarar bir yöntem olabilir.

KAYNAKÇA

Başak, R. (2022). *Sanat ve Estetik Kuramlar.* Ankara: Nobel Yayınları.

Burke, P. (1996). *The Fortunes of the Courtier: The European Reception of Castiglione's Cortegiano,* University Park, PA: Penn State University Press.

Castiglione, B. (1959). *The Book of the Courtier*, İngilizce'ye çev. Charles Singleton, New York, NY: Anchor Books (Orijinal kitap 1561'de basılmıştır)

D'Angelo, P. (2018). *Sprezzatura: concealing the effort of art from Aristotle to Duchamp.* New York, NY: Columbia University Press.

Davis, L. (2013). Teaching Sprezzatura, *Linfield Magazine, 9*(3), s.14-15.

Funch, B. S. (1993). Educating the eye: strategies for museum education, *The Journal of Aesthetic Education, 27*(1), s.83-98.

Hille, C. (2012). England's Apelles and the sprezzatura of kingship: Anthony Van Dyck's Charles I in the hunting-field reconsidered, *Artibus et Historiae, 65, s.*151-166.

Lo, A. ve Abbott, M. J. (2013). Review of the theoretical, empirical, and clinical status of adaptive and maladaptive perfectionism, *Behaviour Change, 30*(2), s.96-116.

Michieletti, J. K. (2013). Tastar de corde, Musical improvisation and the aesthetics of sprezzatura in Sixteenth-Century Venetian Painting, *Artibus et Historiae, 68*, s.219-235.

Monk, S. H. (1944). A grace beyond the reach of art, *Journal of the History of Ideas, 5*(2), s.131-150.

Rhee, J. (2013). "Sprezzatura": *The Influence of Studied Nonchalance on Fashion*, (Yayınlanmış Konferans Bildirisi), New Orleans, LA.

Schwarzschild, S. S. (1975). The legal foundation of Jewish Aesthetics, *Journal of Aesthetic Education, 9*(1), s.29-42.

Shusterman, R. (2013). Less than Greek: art, perfection and metaethics, *Proceedings of the European Society of the Aesthetics, 5*, 2013.

Thomas, B. (1997). *The paragone debate and Sixteenth-Century Italian Art*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Oxford: University of Oxford, England.

KÖY ENSTİTÜLERİ EĞİTİM MODELİNDE GÖRSEL SANATLARIN KONUMU

THE POSITION OF VISUAL ARTS IN TURKISH VILLAGE INSTITUTES CURRICULAR MODEL

Rasim Başak[1]

[1] Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı. Bursa, Türkiye.

[1]ORCID NO: 0000-0002-6941-440X

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte Mustafa Kemal Atatürk'ün en önemli hedefi bir Batılılaşma anlayışı temelinde Türkiye Cumhuriyeti'ni muasır medeniyet seviyesine çıkarmak olmuştur. Bu hedef doğrultusunda atılan adımlar, inkılaplar ve eğitim-öğretimin yaygınlaştırılması okuma-yazma oranını yükselterek büyük bir başlangıç olmuştur. O dönemde kırsal nüfusun çok yoğun olduğu ülkemizde köylünün kültür düzeyini yükseltmek halka ulaşmak ve genel eğitim seviyesinin yükselmesi bakımından son derece önemliydi. Bunu gerçekleştirmek için öğretmen yetiştirmenin önemi anlaşılmaktaydı, bu hedef doğrultusunda Köy Enstitüleri köylere öğretmen yetiştirmek üzere kurulmuştu. Köy Enstitüleri Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanı ve İsmail Hakkı Tonguç'un İlköğretim Genel Müdürü olduğu dönemde, 1940'da kurulmuştur. Köy Enstitülerinin en belirgin niteliği, ülke koşullarına ve yerel şartlara uygun bir eğitim programı uygulanmak istenmesi olmuştur. Belli merkezlerde kurulan enstitüler civar köylerden ve kasabalardan çocukların toplanması ile eğitim öğretime başlamıştır. Her geçen yıl enstitülerin sayıları artmıştır. Bölgesel koşullara ve olanaklara göre kendi düzenini kuran enstitüler daha binalar tamamlanmadan süratle eğitim-öğretime başlamaktaydı. Bu enstitülerin amacı öğrenciyi üreten konumuna getirmektir. Köy Enstitülerinde kültür-medeniyet dersleri, ziraat ve teorik derslerin yanında görsel sanatların ve müziğin merkezi konumda olduğu görülür. Köy Enstitülerinin müfredat içeriğine bakıldığında adeta Rönesans gibi topyekûn kültürel ve entellektüel bir gelişimin amaçlandığı görülür. Öğrenci resim sergileri, konserler, müzik ve eğlenceler öğrencilerin kişisel gelişimlerini mümkün kılan kendilerini ifade edebilecekleri olanaklar sunmaktaydılar. Özellikle İsmail Hakkı Tonguç'un bir sanat eğitimci olması sebebiyle Köy Enstitülerinin yapılandırılmasında görsel sanatların merkezi olarak konumlandırıldığı görülmektedir. Bu sanat merkezci yaklaşım neticesinde edebiyat, müzik ve görsel sanatlar alanlarında ön plana çıkan pek çok sanatçı yetişmiştir. Köy Enstitüleri incelenirken, sosyal ihtiyaçlar ve öğrenme yaklaşımlarından sıklıkla bahsedilmesine karşın, bir sanat eğitimi modeli olarak Köy Enstitüleri pek incelenmemiştir. Bu araştırmada, Görsel Kültür Kuramı ve STEAM gibi yaklaşımların popüler olduğu günümüz anlayışları doğrultusunda Köy Enstitülerinin nasıl bir sanat eğitimi modeli ve anlayışı olduğu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sanat eğitimi, STEAM, Görsel Kültür Kuramı, Disiplin-Temelli Sanat Eğitimi

ABSTRACT

When Ataturk founded Turkish Republic his primary objective was to situate new republic in the developed countries league based on Western values. The revolutionary steps taken toward this aim was a big leap and contributed to literacy rates in the country. The population density was distributed largely throughout rural areas; therefore, reaching out to rural populations and villages and educating those people was very crucial to increase general literacy rates in the country. Teacher training was seen as vital in this matter, consequently Village Institutes were founded to train teachers based on new constitutional aims so that those teachers could reach out to rural populations. The Village Institutes were founded in 1940, when *Hasan Ali Yücel* was the National Minister of Education and *İsmail Hakkı Tonguç* was the deputy of Primary Education division. The most notable characteristic of the Village Institutes was their curricula which were designed based on

country's conditions and local needs. The schools founded in specifically determined locations served as similar to charter schools and brought students together from surrounding rural areas. The number of schools increased over the years, in such a way that schools started their service even without waiting for completion of the buildings. They were structured and organized based on local conditions and needs. Those schools aimed to make students manufacturers, producers and artisans. Art classes and music classes had central importance in the curricula besides culture-civilization courses, agriculture courses and other theoretical courses. When we examine the curricular content we can see that the Village Institutes aimed a comprehensive student development similar to Renaissance ideal with an extensive cultural and intellectual growth. Student art exhibitions, concerts, music and entertainment activities provided opportunities for students' self-development and their self-expression. *İsmail Hakkı Tonguç* was an art education scholar and he positioned art and music centrally in the Village Institute curricula. This art and music centered approach produced many prominent figures in literature, art and music. The studies about the Village Institutes mostly focused on social needs, social interests and learning approaches, however, the Village Institutes as an art education model, usually not considered. This presentation shows inferences about the Village Institutes as an art education model, and how they compare to Visual Culture Theory and STEAM approaches in the literature.

Keywords: Art education, STEAM, Visual Culture Theory, Discipline-Based Art Education

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu tamamıyla yeni bir sisteme geçiş anlamı taşıyordu. Bundan dolayı devletin tüm kurumları ve eğitim sistemi de resmi ideolojiye uygun bir anlayışta yapılandırılmalıydı. Milli Eğitim Sistemi; Türk Milleti'nin daha güçlü olması adına Atatürk devrimlerinin anlaşılıp, topyekûn çağdaşlaşmanın sağlanmasını temel alan bir sistem olarak kurulmuştu. Cumhuriyetin halk tarafından benimsenmesi ve sahiplenilmesi açısından eğitim hayati bir önem taşıyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu sebeplerle milli eğitim sisteminin yaygınlaşması ve halka bu eğitimin götürülmesi için çeşitli adımlar atılmıştır. Millet Mekteplerinin kurulması, Latin alfabesinin öğretilmesi ve okuryazar oranının arttırılması bakımından büyük önem taşıyordu.1932'de Atatürk İnkılaplarının toplumsallaştırılması ve eğitimin istenilen çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırılması maksadıyla Halk Evleri kurulmuştur. Bu gelişmelerle şehirlerde istenilen sonuçlar alınmış lâkin nüfusun büyük bölümünün yaşadığı köylere henüz ulaşılamamıştı.

1930'larda köylerdeki eğitim temel sorunlardan biriydi. Köylere öğretmen atanıyordu, ancak köylerdeki imkânsızlıklar içerisinde ne yapacağını bilemeyen öğretmenler köylerde çalışmak istemeyip, bir şekilde şehirlere dönüyorlardı. Köye uyum sağlayamayan şehirli öğretmenler yerine köy kültürüne sahip, köyün içinden çıkmış öğretmenlerin yetiştirilmesini mümkün kılacak yeni bir eğitim modeli oluşturulması fikri ön plana çıkmaya başlamıştı. Bu kurumlarla aynı zamanda köylerin yerel ihtiyaçları doğrultusunda bir müfredatın hayata geçirilmesi de hedeflenmekteydi. Bu eğitimle köyün ihtiyacı olan üretimi en verimli şekilde sağlayacak uygulamalar da öğrencilere öğretilecekti. Böylece hem köyün üretimi artacak hem de köylü daha gelişmiş teknikleri öğrenecekti. Bu sistemle enstitüdekiler de kendi hayatlarını idame ettirecek üretimi ve gereksinimleri yine kendi kendilerine temin edecek ve devlete yük olan okul masrafları olmayacaktı.

Bu okullarda yetişen öğrenciler etkili üretim yöntemlerini öğrenmenin yanı sıra, aynı zamanda milli eğitim sisteminin de bir parçası olacaktı. Mezun olan çocukların yine köylerde kalarak halkı bilinçlendirmesi de ulaşılmak istenilen hedeflerden biriydi. Böylece bu kurumlar aracılığıyla eğitim ve kültürlenme süreci tüm köy halkına yayılacaktı (Geyveli, 2018, s. 4). Bu sistemi yerleştirecek Köy Enstitüleri'nin kurulması için gerekli ilk adımlar Büyük Kurultay'da atılmıştır. Okulun enstitü adıyla adlandırılmasının sebebi olarak da, bu kurumların alışılmış okul kavramının ötesinde köyün ihtiyaçlarının tamamını karşılamaya yönelik kurumlar olması gösterilmektedir. Köy enstitüsü mezunları sadece köyün öğretmeni değil aynı zamanda sağlıkçısı, veterineri, bahçıvanı, ziraatçısı, demircisi de olacaklardır (Geyveli, 2018, s. 4).

KÖY ENSTİTÜLERİNİN KURULMA SÜRECİ

15 Temmuz 1921'de toplanan ilk Maarif Kongresi ülkenin her tarafından gelen 250'den fazla erkek ve kadın öğretmenin katılımıyla gerçekleşmiştir. Maarif kongresinde Atatürk'ün eğitim anlayışının yerel ve milli kültürel değerlere dayalı bir bakış açısına dayalı olduğu görülmektedir. Cepheden kongreyi açmak için gelen Atatürk, açılış konuşmasında şu sözlere yer vermiştir:

> Şimdiye kadar sürüp gelen okuma ve yetiştirme yanlışlıklarının ulusumuzun gerilemesinde en önemli nedenlerden biri olduğu kanısındayım. Onun için bir ulusal yetiştirme programından söz açarken, eski çağdaki asılsız uydurmalardan, yaradılışımıza hiç de uymayan yabancı düşüncelerden, Doğu'dan ve Batı'dan aşırma bütün etkilerden büsbütün uzak, ulusal ve tarihsel doğamıza uygun bir kültürü öne sürmüş oluyorum. Çünkü Türk idaresinin gerçek gelişmesi ancak böyle bir kültürle sağlanabilecektir. Rastgele bir yabancı kültürü kabullenmek, şimdiye kadar uygulanıp duran yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar etmekten başka işe yaramaz. Kültürün, bu düşünce ekininin verimi, ekildiği yerin elverişliliği ile orantılıdır. Bu yer de milletin karakteridir (Kapluhan, 2014).

Osmanlı devletinin yıkılış döneminde pek çok kişinin farkına varmadığı sorunlardan biri milli kimlik sorunuydu. İmparatorluk anlayışıyla Osmanlı devleti uzun bir dönem yaşamıştı, ancak gelinen nokta itibarıyla 20. yy'ın başında Anadolu'da yaşayan halk, milli kimliği konusunda emin değildi, kim olduğu konusunda kafa karışıklıkları yaşıyordu. Atatürk'ün bu süreçte doğru bir tespit ile milli bir kimlik bilinci oluşturulması gerekliliğine işaret ettiğini görüyoruz. Sözlerinden de anlaşıldığı üzere, bağımsız, başka kültürlerin uydusu olmayan, kendimize özgü ve yerel kimliğimizi bulmamız konusu hayati önem taşıyordu. Bundan dolayı Atatürk, milli bir eğitim modeli hedeflemektedir. Kongrenin temelinde ülkenin ihtiyaçlarına yönelik öğretim programları gerekliliği vurgulanmış ve köylere gönderilecek öğretmen yetiştirmenin gerekliliği ifade edilmiştir. İki hafta sürmesi planlanan ancak yaklaşık bir hafta sürebilen kongre işgallerin artması nedeniyle erken dağılmak zorunda kalmıştır. Kongre, Türk eğitim tarihi açısından önemli bir hamle olmuştur. Kongre esnasında kadın ve erkek öğretmenlerin aynı salonda toplantıya katılıyor olmasına verilen tepkiler de dikkat çekicidir (Akyüz, 2010, s.321).

John Dewey, Amerikalı eğitimci, düşünür ve yazardır. *Dewey*, ezberci bir eğitim yerine yaşayarak ve deneyimleyerek öğrenmenin daha kalıcı öğrenme sağlayacağını düşünüyordu. Okulun, öğrenciyi yaşama hazırlayan bir kurum olmadığını, okulun yaşamın bizatihi kendisi olduğunu söylemiştir. Nitekim kitaplarında deneyimi ve okul yaşantısını sıklıkla vurgulamıştır. Öğretimin günlük yaşamdan ve bireyin ihtiyaçlarından bağımsız olmadığını, ihtiyaç duyduğumuz ve günlük yaşantıda kullandığımız bilgiyi unutmadığımızı öne sürmüştür. Bu bağlamda *Dewey*, bilginin gerçek yaşamla ilişkilendirilerek öğrenciye verilmesi gerektiğini, bu öğretimin öğrenciye hazır bilgi verilerek ve öğrenciyi pasif konuma getirerek değil, öğrenciyi merkeze alarak yapılması gerektiğini savunmuştur. Pragmatist bir bakış açısına sahip *Dewey*, yaparak yaşayarak öğrenmeyi destekleyen çalışmalar yapmış ve bu anlayışta eserler vermiştir (Dewey, 2021).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk tarafından Türkiye'ye davet edilmiş olan *Dewey*, 1924'de Türk eğitim sistemini incelemiş ve detaylı raporlar hazırlayarak eğitim sisteminin yeniden yapılandırılmasında etkili olmuştur. *Dewey* raporlarında; eğitime ayrılacak ödenekler, eğitimde yapılacak düzenlemeler, Maarif Teşkilatının örgütsel yapısı, öğretmen maaşları ve yöresel farklılıklara uygun yapıda öğretim programları olması gerekliliği konularında önerilerde bulunmuştur. Çok geniş kapsamlı bir rapor sunan *Dewey*, köy okulları ve köy öğretmenleri konusuna vurgu yapmıştır (Kutlu, 2005).

Dewey öğretmen okullarında yetiştirilen öğretmenlerin gidecekleri bölgenin ihtiyaçlarını bilmeleri gerektiğini ve ona göre yetiştirilmeleri gerektiğini söylemiştir. *Dewey*'nin genel vurgusu öğretmen yetiştirme üzerine olmuştur. 1924 ve 1926 yıllarında düzenlenen eğitim programlarında *Dewey*'nin tavsiyelerinden yararlanılmıştır. Bunun yanında köye öğretmen yetiştiren okulların programlarında değişiklikler yapılarak hali hazırda bulunan bazı öğretmen okulları, köy öğretmeni okullarına dönüştürülmüştür. 1939 yılında eğitimci yazar İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından tekrar incelenen raporun köy enstitülerinin kurulmasında etkili olduğu düşünülebilir.

Doğrudan uygulamaya yönelik bir kuramsal yaklaşım geliştirmeye çalışmış olan İsmail Hakkı Tonguç'un eğitim anlayışı incelendiğinde, *John Dewey* ile tutarlılık gösteren, bunun yanı sıra sanat eğitimi merkezli bir anlayışa sahip olduğu görülür. Tonguç'a göre, "Uygulanmayan bilgi boş ve gereksizdir. Bilmek, yapmak demektir. Doğru, iyi, düzgün yazamayanlar ve resim yapamayanlar anlatmak istediklerini anlatamaz. Bir müzik parçasını bir alet ile çalıp notaya uygun söylemekten aciz olan, o parçayı bilmiyordur. Kitap ve dergi

okuyarak doğa, toplum yaşamını inceleyerek bilgi edinmeyenler, öğretmenin anlattığını veya kitabın yazdığını ezberleme yoluna gidenler, skolastiğin tutsağıdırlar (Azboz, 2010'den akt. Aycan ve Aycan, 2018). Tonguç, Köy Enstitülerini kurarken *G. Kerschensteiner, J. Dewey, H. Pestalozzi, F. Frabel, F. Kirby* gibi Batılı araştırmacılar kadar *Satı Bey, İ. Mahir Efendi, Edhem Nejat* ve *İsmail Hakkı Baltacıoğlu* gibi eğitimcilerimizden de etkilenmiştir (Özmen'den akt. Ülkü, 2008, s. 39). Diğer taraftan, Celal Şengör, Hasan Ali Yücel'in eğitim yaklaşımının hiç bir ideolojik doktrine dayanmayan, bilimsel anlayış temelinde, bize ait problemlere, bize özgü, yerel ve milli çözümler geliştirme anlayışına dayandığını ifade etmektedir (Altaylı, 2020, 37:05). Bu konuda, Atatürk ile aynı anlayışta olan Hasan Ali Yücel'in kurduğu Köy Enstitülerine ideolojik eleştiriler getirilmesi haksız gözükmektedir. Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç verilen eğitimin her kademesinin bilimsel olarak yapılandırılmasını ve yürütülmesini sağlamışlardır. Enstitülerde eğitim gören öğrenciler arasında sanatsal yetenekleriyle ön plana çıkanlar Yüksek Köy Enstitülerine yönlendirilmektedir. Yüksek Köy Enstitülerinde yetişen öğrenciler mezun olduktan sonra Köy Enstitülerine öğretmen veya idarecisi olmuşlardır.

Bilindiği gibi *Aydınlanma Çağı*'ndan sonra daha da güçlü olarak kendini gösteren disipliner ayrışma, günümüze kadar öğrenme süreçlerinde çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Modernist yaklaşımlar da aynı şekilde, disipliner ayrışma ve alan uzmanlığını desteklemekteydi. Disipliner ayrışma, alan uzmanlığı gibi bir katkı getirmesine karşın, bilginin bütünsel doğasına aykırı bir yaklaşım olduğundan dolayı öğrencilerin olguları bütüncül ve çoklu bağlamda kavramalarının önünde bir engel oluşturmuştur. Bu sorunun uzun zamandır daha da belirginleşmesiyle birlikte, STEAM gibi yaklaşımlar son dönemde daha çok desteklenmektedir. Köy Enstitülerinde yalnız temel dersler değil, yaşama dair tüm konular bir bütünlük içinde işleniyordu. Bu bakımdan eğitim anlayışının Rönesans'taki eğitim anlayışına, STEAM anlayışına ve Sanat Eğitiminde Birleştirme Yöntemleri (Arts Integration) yaklaşımlarına benzerlik taşıdığı söylenebilir. Hasan Ali Yücel'e göre eğitim, "Büyük işler yapacak insanlar yaratmak" olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla eğitim kavramı, kişinin özgürlük bilinciyle ilişkilidir. Ona göre; felsefesiz, sanatsız ve bilimsiz bir gelecek ideali kurmak olanaksızdır. Bu anlamda kültür, eğitimden ayrılamaz (Aycan ve Aycan, 2018).

Köy Enstitülerinin çok farklı amaçlara hizmet ettiği söylenebilir. Enstitülerin amacı; köylere öğretmen, sağlık memuru yetiştirmek ve köyün ihtiyaç duyduğu ziraat ve hayvancılığı geliştirmektir. 1940'lı yıllarda ülkenin durumuna bakıldığında nüfusun neredeyse tamamına yakınının köylerde yaşadığı görülmektedir. Köy nüfusunun yoğunluğuna karşın, buralardaki halkın okuma yazma bilmediği ve Atatürk devrimlerinden haberdar olmadığı görülmektedir. Köy Enstitülerinin hedefleri arasında köy halkının okuma yazma oranını arttırmak ve Atatürk devrimlerini köylerde yaşayan tüm insanlara ulaştırarak ülkeyi çağdaş bir seviyeye taşımak yer almaktadır.

> Köy Enstitüleri kurulmasındaki amaç, köyün ve köylünün kalkınmasını sağlayacak öğretmenler yetiştirmektir. Bu okulların en belirgin özelliği, ülkemiz koşullarına uygun ve çağdaşlaşma yolunda topluma yol gösterici olmasıdır. Dünyada başka bir örneği olmayan bu kurumlar, katılımcı ve demokratik yönetim anlayışı, ders programları ve uygulanan eğitim yöntem ve ilkeleri ile pek çok ülkenin ilgisini çekmiştir (Tunç, 2009).

İSMAİL HAKKI TONGUÇ VE KÖY ENSTİTÜLERİNİN KURULUŞU

İlköğretim Genel Müdürü olan *İsmail Hakkı Tonguç* aynı zamanda Resim-İş öğretmeni ve Köy Enstitülerinin de kurucusudur. *İsmail Hakkı Tonguç* sanat eğitimi alanında Almanya'da ihtisas yapıp ülkeye dönmüş bir eğitimcidir. Sanatın insanlar ve toplum için ne denli yararlı ve gerekli olduğunu sezen ve bunu kavramış bir aydındır (Tunç, 2009). Tonguç Maarif vekâletinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1935 yılında vekâleten atandığı İlköğretim Genel Müdürlüğü görevine 1938'de *Hasan Ali Yücel*'in bakanlık döneminde aslen atanmıştır.

Tonguç, Köy Enstitülerinin de eğitim anlayışının temelini oluşturan "*iş için, iş içinde, işle eğitim"* şiarını benimsemişti. *Tonguç*, insanın sadece önüne konulan "sorunları çözecek" biçimde değil, kendine hep yeni sorunlar yaratacak ve bunları aşma yetkinliği sağlayacak biçimde eğitim görmesini savunmaktadır (Özsoy, 2008, s. 272). Bu yaklaşım onun yaratıcı düşünme temelli bir anlayışı benimsediğini göstermektedir. Özsoy (2008)'a göre; *Tonguç*, hayatı bir araç olarak değil, kendi başına bir amaç olarak gören; hayatı okullaştırmak yerine, okula hayat vermek isteyen; hayattan katma değer çıkarmak peşinde koşan nesle aşina olmayıp

"hayata imkânlar yaratma" ülküsü peşinde koşan ve bütün ömrünü, hayatı başkaları için de kolaylaştırıp yaşanabilir kılacak yeni nesiller yetiştirmeye adayan bir eğitim ütopyacısıdır (s. 273).

Başlangıçta, Köy Enstitülerinin kurulduğu yılda, hazırlanmış bir eğitim programı henüz yoktur. Bu sebeple program olmadığı için enstitülere dört maddeden oluşan bir genelge gönderilmiştir. Bu genelgenin program ve uygulama açısından kendine özgü, zamanın koşullarını dikkate alan özellikleri vardır. Bunlar arasında Enstitü arazisinin ağaçlandırılması, bataklık kurutulması, yol yapımı, toprak işleme, bitki ve hayvanların zararlılardan korunması; öğrencilere bisiklet, motosiklet kullanma, yüzme, ata binme, sandal, yelken kullanma, dağa tırmanma, bir müzik aleti çalma, ulusal oyunları oynama, radyo ve gramofondan müzik dinleme gibi beceri ve alışkanlıkların kazandırılması; kitaplık, müze kurulması, müsamere ve eğlentilerin düzenlenmesi gibi hususlar yer almaktadır. Bu içeriğe bakıldığında, bugün bile sahip olmadığımız, öğrenciye *hayatta kalabilme* becerileri kazandırmaya yönelik ilerici ve pragmatik bir bakış açısının benimsendiği görülür.

Eğitim programlarının yapılandırılmasında sınıf düzeylerine uygun ve basitten karmaşığa doğru sıralı bir yaklaşım dikkate alınıyordu ve ders planları buna göre yapılandırılıyordu. *John Dewey*'nin ve *Tonguç*'un eğitim felsefeleri doğrultusunda verilen eğitimin gerçek hayatta uygulanabilir oluşu özel bir önem taşıyordu. Bu bağlamda verilen her eğitim Köy Enstitülerinin genel amacına hizmet eden ve aynı zamanda birbiriyle de ilişkili, bütüncül bir anlayışta yapılandırılmıştı. Gözlem ve deney temelli rasyonel ve bilimsel yaklaşımlar esas alınıyordu. Teoriden pratiğe doğru yapılandırılan ders içerikleri, bireysel farklılıklar ve yetenek farklılıkları da dikkate alınarak uygulanıyordu. Böylece derslerde öğrencilerin dışlanmış hissetmelerinin önüne geçiliyor ve tam katılım sağlanması hedefleniyordu. Hümanist değerler temelinde, çalışkan, toplumsal bilince sahip, yapma, yaratma ve üretmeyi içselleştirmiş bireyler yetiştirilmesi hedefleniyordu. Bu bilinçle mezun olan her öğrenci; içinde vatan sevgisi olan, bilgili, görgülü, sosyal yardımlaşma bilincine sahip, çalışkan bireyler olarak yetiştirilmiştir. Özgür, rasyonel ve eleştirel düşünme becerisine sahip, ezbercilikten uzak, sorgulayan bireyler yetiştirilmesi hedefleniyordu. Bu düşünme becerilerinin yaratıcı düşüncenin desteklenmesi için önemli olduğu bilinmektedir. Köy Enstitülerinin çeşitli yönleriyle başarılı bir eğitim modeli olduğundan sıklıkla bahsedilir, ancak bu kurumların aynı zamanda yeni bir insan modeli yaratılması için kurulduğu unutulmamalıdır. Köy Enstitüleri, Anadolu'nun köylerinde ihmal edilmiş, kaderine terk edilmiş, ekonomik ve kültürel anlamda geri kalmış, unutulmuş insanların, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ihtiyacı olan vatansever, bilinçli ve kültürlü insan sermayesine dönüştürülmesi için bir modeldi. Bu sebeple, Cumhuriyet'in yeni değerleri doğrultusunda bir insan tipi oluşturulması hedefleniyordu. Köy Enstitülerinin yetiştirmek istediği insan tipi şöyle açıklanmıştır:

> Köy Enstitüleri gibi uygulamalar yeni insan tipi yaratmaya yöneliktir. "Köye gerekli eleman" yetiştirme amacı güdülmüştü. Köye gerekli eleman sözünden anlaşılan, öğrenciye sadece teori anlamında ders veren bir öğretmen değil; iyi bir sağlık uzmanı, iyi bir tarımcı, kooperatifçi özellikleri de olan köydeki yaşama uyum sağlayabilen ve halka önderlik edebilecek birisi olarak yetiştirilmesiydi (Bakkal'dan akt. Toprak, 2008, s.81).

Köy Enstitülerinde alanlarında başarılı olan öğretmenler görev almaktaydılar. Bunlardan biri de; daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsünde de uzun yıllar hocalık yapan Nevide Gökaydın'dır. Gökaydın, İngiltere'de üç yıl ihtisas yaptıktan sonra 1941 de ülkeye dönmüş ve Savaştepe Köy Enstitüsünde Resim-İş öğretmeni olarak görev almıştır (Tunç, 2009, s. 32). Cumhuriyetin kurulması ile birlikte hayatın her alanında yenilikler yapılmaya başlanmıştır. Bu yeniliklerin amacı Osmanlı dönemindeki hayat tarzını değiştirmek *Batılı* modern bir hayat tarzını benimseyip çağa ayak uydurmaktır (Elpe, 2014). Bu bağlamda Cumhuriyet sonrası kırsal nüfusun artmasıyla köylerin önemi kavranmış, bir kültürel gelişim programının köylerden başlaması gerektiği düşünülmüştür.

> Milli Mücadele sırasında Ankara Hükümeti tarafından eğitimini tamamlaması için Almanya'ya gönderilen Tonguç, Türkiye'ye döndükten sonra, eğitim alanında reformlara ihtiyacı olan bir ülkeye gelmenin bilincinde olarak yurtdışında edindiği Türkiye'ye uygun olan deneyimleri geliştirerek uygulama yoluna gitmiştir. Bu dönemde etkili olan sanat eğitimi hareketi kapsamında değerlendirdiği sanat eğitimi anlayışını kuramlaştıran Tonguç, bu düşüncelerini 1932 yılında kurulan Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü ve daha sonra kurulan Köy Enstitülerinde uygulamaya koymuştur. Köy Enstitülerinde oluşturulan eğitimin niteliğinde de sanat yoluyla eğitim ilkesinin rolü büyüktür (Açış, 2021).

Köy Enstitüleri, *Hasan Ali Yücel*'in Milli Eğitim Bakanı ve *İsmail Hakkı Tonguç*'un İlköğretim Genel Müdürü olduğu dönemde, 17 Nisan 1940 tarihinde ve 3803 sayılı kanunla kurulmuştur. 22 Nisan 1940 tarihli Resmi Gazetede Köy enstitüleri kanunu yayınlanmıştır (Resmi Gazete, 1940, s. 13682). Entellektüel

birikimlerinin yanında yaşadıkları çevrenin imkân ve şartlarına hâkim, karşılaştıkları sorunlara çözüm üretebilen bireyler yetiştirme felsefesiyle hazırlanan Köy Enstitüsü programları iş içinde ve yaparak yaşayarak öğrenmeyi merkezine almıştır. Dolayısıyla yetiştirdiği insanların sanatsal yönünün ve zanaat becerilerinin de gelişmesini önemseyen bu kurumlarda uygulanan eğitim programı da geleneksel eğitim programlarından farklıdır.

Köy Enstitülerinin en belirgin niteliği, yerel, millî ve ülke koşullarına uygun bir eğitim programı uygulanmak istenmesi olmuştur. Belli merkezlerde kurulan enstitüler çevre köylerden ve kasabalardan çocukların toplanması ile eğitim öğretime başlamıştır. Her geçen yıl enstitülerin sayıları artmıştır. Bölgesel koşullara ve olanaklara göre kendi düzenini kuran enstitüler daha binalar tamamlanmadan, zaman kaybetmeksizin eğitim-öğretime başlayabilmiştir. Süratle uygulamaya konulmasına ve kuruluş aşamasında zaman kaybetmeye tahammül edilmediğine bakılırsa, Köy Enstitülerinin bir milli eğitim seferberliği olarak görüldüğü anlaşılacaktır. Bu enstitülerin amacı öğrenciyi üreten konumuna getirmektir.

Köy Enstitülerinde kültür dersleri, ziraat ve teorik derslerin yanında güzel sanatların birçok alanında gösterilen gayretler aynı zamanda medenileşmenin de göstergesi durumundadır. Görsel sanatlar, müzik ve beden eğitimi dersleri en mühim derslerdir. Teçhizatlı resim atölyeleri ve müzik atölyeleri sanatsal faaliyetler için uygun ortamlardır. Yılsonu resim sergileri, konserler, sınıf eğlenceleri öğrencilerin kendilerini anlatabilecekleri imkânlar sunmaktadır. Köy Enstitülerinin, eğitim anlayışında merkezi konumda yer alan görsel sanatlara olan yakınlaşması neticesinde ülkemiz edebi, müziksel ve görsel sanatlar açılarından birçok sanatçı edinmiştir. Toplumlar medenileşme yolunda, malik olduğu sanat ve kültürel varlığıyla hedeflerine ulaşabilir. Köy Enstitüleri ve idareciler sanatın bir cemiyet için gerekliğinin doğduğunun farkındadırlar (Aycan ve Aycan, 2018).

1940-1954 yılları arasında faaliyette bulunan 21 Köy Enstitüsünde 16 bini aşkın öğretmen ve sağlık memuru yetişmiştir. Köy Enstitüsünden mezun olan öğretmenler başta kendi köyleri olmak üzere gittikleri her köyde eğitim yoluyla ülke kalkınmasını sağlamak amacıyla büyük çabalar göstermişlerdir (Karaman, 2010).

Enstitülerde tarım, hayvancılık, marangozluk, demircilik ve sanatın farklı alanlarında uygulamalı dersler verilmiştir. Sabah derslere başlarken bölgenin halk oyunları ile derse başlanır ve gün boyu derslerin yanında sanat etkinlikleri de devam ettirilirdi. Her öğrencinin bir enstrüman çalması gerekmektedir. Bu enstrüman çoğunlukla mandolin olmuştur. Öğrenciler üretimi kendileri yapıp öğrenmekte ve yetiştirilmektedir. Bu kurumlarda belli mesleklere yöneltilen çocukların bazıları üst kurumlara gönderilip köy öğretmenliği için eğitim almaya devam etmişlerdir (Tunç, 2009).

KÖY ENSTİTÜLERİNDE SANAT EĞİTİMİ

Tonguç, 1932'de sanat eğitimcisi yetiştirme amacıyla kurulan *Gazi Terbiye Enstitüsü ve Orta Muallim Mektebi, Resim-iş Bölümü* yöneticiliğine getirilir. Sanatın günlük yaşama girmesi düşüncesiyle işlevsel ürünler üzerinde de çalışmayı içeren sanat eğitimi uygulamaları *Gazi Terbiye Enstitüsü, Resim-İş Bölümü*'nde yaşama geçirilmiş ve Köy Enstitüleri'ndeki sanat eğitimi de bu deneyimin ışığında düzenlenmiştir (Cumhuriyet Kitap, 2001, s. 14).

Köy Enstitülerinde "sanat yoluyla eğitim" ve "iş içinde eğitim" ilkesine dayalı öğrenci merkezli bir eğitim anlayışı hâkimdir. Öğrenciler bu kurumlarda öğrenmeyi özgür bir ortamda, çok yönlü düşünerek ve deneyimleyerek gerçekleştirmektedir. Buradaki sanat eğitiminin amacı sanatçı yetiştirmek değil; duyularını kullanabilen, gözlem yapabilen, üretebilen, olaylar arasında ilişki kurabilen ve bu deneyimlerini kendilerinden sonra gelecek olan kuşaklara aktarabilen bireyler yetiştirmektir (Kurtuluş, 2001, s. 71). Tonguç'a göre cumhuriyet uygarlık demektir, uygar insanın özellikleri ise aklın üstünlüğü, bağımsızlık ve yaratıcılıktır. Sanat eğitimi uygar insanın yaratılması işlevini yüklenen eğitimin önemli bir bileşeni olmaktadır. Bunun yanı sıra Tonguç çocuğun estetik gelişimini sağlayan, yaratıcılığını ortaya çıkaracak bir sanat eğitimini mutlak gereklilik olarak görmekte, çocuğun yaratıcılığını ortaya çıkaracak, yaratan, üreten, iş yapan bireyleri eğitecek öğretmenler yetiştirilmesi gerekliliğine inanmaktadır. Tonguç'un "iş okulu" anlayışının sanat eğitimi ile birleşimi ise eğitim bilimi bakımından hem öğrenme süreçlerine, hem de sanat eğitimine doğrudan etki eden bir anlayıştır (Kurtuluş, 2001).

İsmail Hakkı Tonguç, sanatı hayatın bir parçası olarak tanımlamıştır. Tonguç'un bu bakışı eğitim sisteminde güzel sanatları desteklemek adına ortaya konulan bir bakış değildir. Onun amacı sadece güzel sanatları eğitimi ya da sanatçı yetiştirmek değildi. Tonguç, eğitim süreçlerinin yapılandırılmasında güzel sanatların merkezi konumda yer alması gerektiğini düşünüyordu. Bu yaklaşımla güzel sanatlar kullanılarak eğitim ortamı ve niteliği zenginleştirildiğinde hem bireyin hem de toplumun eğitim süreçlerinin doğru yapılandırılacağını düşünüyordu. İsmail Hakkı Tonguç, sanat eğitimini tanımlarken resim, müzik ve yazınsal sanatlardan yabancı dil öğretimine, kır gezilerine ve yaşama alanının estetik bir düzene kavuşturulmasına kadar çeşitlenen geniş bir anlam yüklediği görülmektedir. Tonguç'a göre güzel sanatlar öğrencinin mutluluğuna katkı sağlar ve kişiliğini geliştirir (Tonguç, 1952). Onun bu bakışıyla, güzel sanatlar eğitiminin Köy Enstitüleri müfredatında merkezi ve hayati önemde görüldüğü anlaşılmaktadır. Sanat ve ilişkili alanlar olarak, müfredatta müzik, resim-iş, süsleme sanatı, ulusal oyunlar, tiyatro gibi etkinliklere yer verildiği bilinmektedir. Tonguç'un sanat merkezli bir yaklaşıma özel bir önem verdiği görülmektedir.

Tonguç'a göre çocuğun ortaya çıkardığı ürünler sanat eseri olarak değerlendirilmemelidir. Bütün çocuklar yaratıcı güçlerini kullanarak gözlemlerini, deneyimlerini, düşüncelerini yaşamla ilişkili bir biçimde oluşturmaktadır. Bu nedenle sanat eğitimi önemli görülmektedir (Türkoğlu, 1997, s. 279). Köy Enstitülerinin Resim-İş öğretim programlarında; farklı resim tekniklerine, baskı tekniklerine, kâğıt işlerine, modelaj çalışmalarına, mukavva ve ağaç oyma çalışmalarına yer verilmektedir. Sanat temelli eğitim uygulamaları sadece ders saati ile sınırlı olmayıp, formal ve informal biçimlerde Köy Enstitülerinin bütün eğitim aktivitelerinde sanatı görmek mümkündü. İsmail Hakkı Tonguç'a göre resim derslerinin amacı, öğrencilere estetik beğeni, el becerisi, bireysel ifade gücü kazandırmak ve sanatı sevdirmektir. Bu dersin kazanımlarında yaşam alanlarını güzelleştirmek de yer almaktadır. Bu ders haftada bir ders saati olarak müfredata dâhil edilmesine rağmen, ders dışı saatlerini de kapsamaktadır (Türkoğlu, 1997, s. 278).

Köy Enstitüleri müfredatlarında öğrenci pasif bir izleyici, dinleyici, seyirci konumunda kalmayıp sürecin parçası olarak sanatsal yaratma süreçlerini deneyimleyen, yaşayan, yapan ve yaratan kişi konumundaydı. Bu çok boyutlu deneyim sadece sanatsal yaratma sürecinin deneyimlenmesinden öte, çok boyutlu bir öğrenme deneyimiydi. Ya da, bir resim, bir süsleme için birçok zaman ve madde tüketmeyecekti. Bireysel ve toplumsal gelişim sürecinin bir parçası olarak öğrenci, malzeme tüketen ve bu yolla sanatsal yaratma sürecini deneyimleyen kişi değil, doğaya müdahale eden ve onu doğrudan deneyimleyen, dönüştüren kişiydi. Benzeri şekilde, her öğrenci halk oyunlarını oynayacak, şarkı türkü söyleyecek, tiyatro yapacak, çalgı çalacaktır. Bunları aktif bir sürecin parçası olarak, iş içinde gerçekten deneyimlerken etkinleşecek, doyuma ulaşacak, kişiliği zenginleşecek, beceriler kazanacaktır. Bu etkileşimin bir neticesi olarak yeteneklerin de ortaya çıkması kaçınılmazdı. Ancak, bu süreçte asıl amaç sanatçı yetiştirmek değil, deneyimlemek ve öğrenmektir. "Öğrenci bunları yaparken edilgenlikten kurtulacak, güzelliklerle tanışacak, duygu ve düşüncesi gelişecektir" (Türkoğlu, 1997).

RESİM VE ELİSLERİ MÜFREDAT İÇERİĞİ

Köy Enstitüleri müfredatı yapılandırılırken sanatın müfredat içerisindeki işlevi sanatçılar yetiştirmek değil, çağdaş toplumu oluşturan bireylerin kişisel estetik gelişimini sağlamaktı. Pasif izleyici konumunda kalmayan, sadece bir sanat tüketicisi olmayan, yapan, yaratan, süreçlere müdahale eden duyarlı ve sorumluluk alan bilinçli bireyler yetiştirmek hedefleniyordu. Hiç şüphe yoktu ki, üst düzeyde estetik bilince sahip bir toplumun muasır medeniyet seviyesine yükselmesi çok daha kolay olacaktı. Yaratıcı bireyin her şeyden önce yaşadığı çevreye karşı estetik duyarlılık gösterdiği, çevresini değiştirmeye çalıştığı bilinmektedir. Tonguç, Köy Enstitülerinin kuruluşundan itibaren öğrencilerin bulundukları ortamı güzelleştirmelerini istemiştir. Çocukların köylerine öğretmen olarak döndüklerinde bu estetik bilinci ve bu kültürü taşımaları hedefleniyordu. Köy Enstitüleri bir bakıma bir medeniyet projesiydi. Resim atölyelerinde bireysel çalışmalar da mümkündü. İstekli öğrenciler bireysel ve özgün çalışmalar yaparak sanatsal gelişimlerini devam ettirebiliyorlardı. Tonguç enstitü ziyaretlerinde örnek öğrenci çalışmalarını yanına alıyor ve diğer enstitülerde bunları örnek çalışmalar olarak gösteriyordu. Bu yolla uzak okullar arasında bir etkileşime de katkıda bulunuyordu. Köy Enstitüleri Öğretim Programı'nda Resim-İş dersleri her sınıfta haftada bir ders saati olarak yer almaktaydı, ancak serbest saatlerdeki uygulamalarda bir sınır yoktu. Resim-İş derslerinin amaçları öncelikli olarak öğretmen yetiştirme odaklı yapılandırılmıştı. Resim-İş derslerinin belirlenmiş bazı amaçları şunlardı (Türkoğlu, 1997):

• Öğrenciye, inceleme ve gözlemlerini resim, kroki ve çeşitli gereçlerle görsel olarak ifade etmeye alıştırmak

• Teknik derslerin konuları dışında kalan iş ve resim çeşitlerini öğretmek

• Öğrencilerin milli motifleri incelemesi, bunları yabancı motiflerden ayırabilmesi, bu milli motifleri benimsemesi ve kullanmasını sağlamak

• Çocuk resim ve işlerinin özelliklerini ve gelişim basamaklarını tanıtmak ve ilkokul resim yöntemlerini öğretmek.

Konuların seçiminde şunlar dikkate alınırdı (Türkoğlu, 1997):

• Hayalden serbest konulu resimler yapılması

• Köy düğünü, askere gidiş, yaylaya çıkış, yapı ve tarım çalışmaları, sığır gütme, masallar, tarihsel olaylar vb.

• Kültür derslerinin konularıyla ilgili şemalar, çiçek, taşıt, hayvan, alet ve yapı resimleri

• Biyoloji ile ilgili beden yapısı şemaları vb.

• Resim çalışmalarında, kurşunkalem, mürekkep, boya kullanarak ve gözleme dayalı resimler. Avadanlık, halı ve kilimler, işlemeler, canlı modeller, modelaj işleri, kalıp alma, alçı dökme vb.

• Grafik işleri, Ağaç işleri, bunlardan basma, çoğaltma, güzel eserlerden kopyalar. Eğlence programlarına yardım, teksir kartları vb.

Kurs olarak gösterilecek konular:

• Ciltçilik, çerçeve ve mukavva işleri.

• Tahta oymacılığı

• Fotoğrafçılık

• Süslemecilik

• Hayvan ve bitki koleksiyonları

• İlkokul için çeşitli ders araçları.

Ayrıca, "belirli işlerde olağanüstü yetenek gösteren çocuklar için önlemler alınır, özel çalışmalar yapılırdı"(Türkoğlu, 1997). Köy Enstitüsü müfredatları, çocukların sanatla birlikte çeşitli kazanımlar edinecekleri bir sanat eğitimi anlayışına dayanıyordu. Bu eğitim kapsamında, 1-Çeşitli tekniklerle resim yapma, 2-Kâğıt işleri, 3-Baskı teknikleri, 4-modelaj çalışmaları, 5-mukavva ve ağaç işleri gibi çeşitli çalışma alanlarına yer verilmiştir (Tunç, 2009). Resim dersleri özel atölyelerde, kopyacılıktan uzak özgün çalışmalar seklinde yapılmaktaydı. Bütün bu eğitim sürecinde yapılan çalışmalar sene sonu sergilerinde izleyiciye sunulmaktaydı. Sistem içerisinde ezbercilik değil, iş ve öğrenme önem taşıyordu. Sanatsal etkinliğin etkili bir eğitim aracı olduğu görüşü bütün bu sistemin düşünsel temelini oluşturmaktaydı.

Köy Enstitülerinde Diğer Sanat Çalışmaları

Köy Enstitülerinde her öğrencinin bir enstrüman çalması gerekiyordu. Ezbere dayalı nota bilgisi yerine öğrendikleri şarkılar eşliğinde yaşayarak öğreniyorlardı. Halk ezgilerinin yani sıra Batı müziğinden eserler ve ezgiler de öğretiliyordu. Resim, müzik, tiyatro ve diğer bütün etkinliklerin temel amacı, estetik bir duyarlılık geliştirmek ve sistematik kültürel yapılandırma ile bir medenileştirme süreci oluşturmak idi. Tiyatro çalışmalarında, çocukların köylerde yaşadıkları olayları canlandırmaları isteniyor, yerel ulusal değerlerden yola çıkılarak, yerelden evrensele bir bakış kazanmaları sağlanıyordu. Bununla birlikte ulusal oyunlar canlandırılıyordu. Öğrencilerin oynayacakları oyunlardaki kostümleri, her gün kullandıkları kıyafetlerin özgün ve farklı şekillerde kullanımına dayanıyor, böylece yaratıcılıklarının artması sağlanıyordu (Türkoğlu, 1997).

KÖY ENSTİTÜLERİNE KARŞI ELEŞTİRİLER VE KAPATILMA SÜRECİ

Köy Enstitülerinin açılışından kapanışına geçen süreçte yaşananlar, eleştiriler, soğuk savaşın getirdiği komünist tehlike ile birlikte enstitülerin kapatılmasının temelleri gerçekte CHP döneminde atılmaya başlanmıştı. Özellikle Sovyet tehlikesinin giderek arttığı 1945 senesinde Stalin'in Kars ve Ardahan'ı istemesi, bunun yanında boğazlardan askeri üs istemesi üzerine İnönü, Amerika'dan destek talebinde bulunmuştu. Amerika desteğini şarta koşmuş; Türkiye'de demokrasinin getirilmesini istemiş ve Sovyetler Birliği sistemine benzer bir uygulama olan Köy Enstitülerinin kaldırılmasını istemiştir. Böylece 1946'da çok partili hayata geçilmiş ve Köy Enstitülerinin kurucuları görevden alınmıştır. 1947 yılında Köy Enstitülerine öğretmen yetiştiren bazı kurumlar kapatılmış, kız ve erkek öğrencilerin eğitimi birbirinden ayrılmıştır. 1952'de Köy Enstitülerinin eğitimi altı yıla uzatılmış, 1954 yılında da bütün enstitüler öğretmen okulları olarak değiştirilmiş ve kapatılmıştır (Geyveli, 2018, s. 10). Köy enstitülerine desteğini esirgemeyen Eyüboğlu, "Köy Enstitülerini halk adına aydınlar kurdu, halk adına yine aydınlar yıktı. Halk Köy Enstitülerini istiyordu da aydınlar onun için kurdu demek gerçeğe ne kadar aykırıysa halk istemiyordu da aydınlar onun için yıktı demek de o kadar aykırıdır, yıkanların mı, yoksa kuranları mı halktan yana olduklarının tespiti için kimlerin çıkar peşinde olduklarının, kimlerin bu işten kazanç elde ettiğinin araştırılmasını istemiştir." (Geyveli, 2018, s. 10).

1940 yılında eğitim öğretime başlayan ve 1954 yılında kapatılan Köy Enstitülerinin Türk Eğitim Tarihinde halâ unutulmayan büyük katkıları olduğu açıktır. Bu kurumların Atatürk'ün belirlediği kurucu cumhuriyet değerlerinin benimsenmesi, içselleştirilmesi ve eğitim yoluyla halk arasında yaygınlaşmasında büyük bir rolü olmuştur. Bu okullara yönelik, kızlı erkekli karma okullar konusu, öğrencilerin tek tip giyimlerinin komünist düzene benzetilmesi ve herkes okursa çoban kim olacak gibi bazı eleştiriler görmek mümkündür. Bazı çevrelerde Köy Enstitülerinin, Anadolu'daki feodal yapının işine gelmediği için kapatıldığı görüşü de vardır. Eleştirilere bakıldığında, bir kültürel kalkınma hareketi olarak görülebilecek köy enstitülerinin faaliyetlerinin amacının dışında değerlendirildiği çok açıktır. Bir diğer eleştiri ise enstitülere sadece köy çocuklarının alınıyor olması üzerinedir. Köylerden alınan köylü çocuklarının eğitilmesi ve daha sonra mezun olan eğitimcilerin de köylerde görevlendirilmesi sosyolojik bakımdan köylü ve kentli ayrımı oluşturacağı endişesini doğurmuştur (Geyveli, 2018, s. 10). Bu sosyolojik endişeler, köylü çocuklarının hep köylü olarak kalmasına sebep olacak bir toplumsal katmanlaşma oluşması endişesidir.

Enstitülerin müfredatında yer alan yoğun tarım dersleri ve iş odaklı eğitim de eleştiri konusu olmuştur. Çok geniş kapsamlı pek çok dersin olduğu müfredat içeriğinde öğrencilerin aşırı yorgun düştükleri, pek çok konuyu öğreneyim derken hiçbir alana yoğunlaşamadıkları şeklinde eleştiriler mevcuttu.

İsmail Hakkı Tonguç'un Resim-İş Eğitimi muallimi kimliği ile Bulgaristan, Macaristan ve Almanya'ya yaptığı geziler neticesinde, yeni sanat eğitimi ve tasarım anlayışlarının şekillendiği o dönemde Avrupa'dan etkilendiği ve ilham aldığı düşünülebilir. Özellikle, Almanya'da yeni ve güçlü bir sanat eğitimi anlayışı ve akımı olan *Bauhaus* ekolünün ve eğitimin öncü düşüncesi olan "iş okulu" anlayışının Köy Enstitüleri fikri üzerinde etkili olduğu düşünülebilir. *Bauhaus* anlayışına göre resim, heykel, grafik, mimarî, seramik, tekstil gibi farklı disiplinler ortak bir eğitim sürecinden geçirilerek bütünsel bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır. *Bauhaus* anlayışında öğrenciler, çok çeşitli malzemeleri deneyimleyerek, tasarım temelli uygulama sürecinde disiplin ayrışması olmaksızın yaratıcı süreçleri yönetmeyi öğrenmekteydiler. *Tonguç*, bir bakıma bu sistemi Anadolu'ya taşıyarak pedagojik avantajlarından yararlanmayı amaçlamıştır. Böylece köylü çocuklarının kişisel gelişimi, yaratıcılığı ve üretkenliği de destekleniyordu. Bu anlayışta, *Bauhaus*'da olduğu gibi öğretimde sanat eğitimi merkezî bir öneme sahipti. "Köy Enstitülerinin en önemli özelliklerinden biri de, öğrenci merkezli, yaparak yaşayarak öğrenmenin hâkim olduğu eğitim-öğretim ortamına sahip olmalarıdır. Köy Enstitülerinde eğitim; 'iş içinde eğitim' ilkesi kadar, 'sanat yoluyla eğitim' ilkesine dayanmaktadır." (Kurtuluş, 2001).

Tonguç'un yaşama yayılan sanat eğitimi anlayışı ile Köy Enstitülerinde eğitim gören öğrencilerin bu eğitimi yaşama biçimi haline getirmeleri hedefleniyordu. Tarihsel süreçte yeni olmayan bu anlayış, disipliner ayrışmanın henüz gerçekleşmediği Rönesans öncesi dönemde, Rönesans eğitim anlayışında ve son zamanlarda STEAM eğitim anlayışında da görülmüştür. *Aydınlanma Çağı* ve sonrasında modernizmin etkisiyle eğitimde disiplinler sunî bir şekilde birbirinden ayrılmış ve pedagojik etkileri bakımından bunun olumsuz pek çok sonuçları olmuştur. Köy Enstitülerinde eğitimin amacı sanatçı yetiştirmek değildi. Bilginin disiplinler arası doğası gereği bir ayrıştırma mümkün değildir. Bir olguyu anlamak, kavramak, üzerinde

düşünce üretmek, buradan yeni çıkarımlara varmak, yaratıcı ve üretken süreçleri harekete geçirmek çoğu zaman çok yönlü ve disiplinler arası bir bakışı gerektirecektir. Bundan dolayı, *Bauhaus* anlayışı veya Köy Enstitülerindeki uygulama temelli, sanat merkezli yaklaşımlar gibi anlayışlar ezberci, bağlantılar kurmayı mümkün kılmayan anlayışlardan çok daha etkili ve verimli sonuçlar verecektir. Bu eğitim sürecindeki amaç, "Duyu organlarını iyi kullanabilen, izlenimler yapabilen, olay ve olgular arasında bağlantılar kuran ve bunları yaşamından, doğadan ve sanattan aldığı zevklere göre değerlendirebilen ve en önemlisi bunları yetiştireceği kuşaklara aşılayabilen öğretmenler yetiştirmektir" (Kurtuluş, 2001).

Bu eğitim sisteminin kuruluş düşüncesi doğrultusunda işleyişi 1946 yılına kadar devam edebilmiştir. Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un görevden alınmasıyla, 1947'den itibaren köklü değişimlere gidilmiş, sanat eğitimi uygulamaları atölyelerde uygulamalı çalışmalar olarak değil, sınıf içinde yapılacak şekilde düzenlenmiştir. 1947 kararları ile başlayan 1953 kararlarında sanat dersleri ve uygulamaları ile yabancı dil öğretimi ders olmaktan çıkarılmıştır. Sanat temelli bir eğitim anlayışında kurulan Köy Enstitülerinin devamı olan okullarda böylelikle sanat eğitimi tamamıyla devre dışı bırakılmıştı. Toplumsal ve kültürel değişimi gerçekleştirmek amacıyla kurulan Köy Enstitülerinin program içerikleri ve pedagojik yaklaşımları, bilimsel bakımdan değerlendirilmek yerine, bu kurumlar ideolojik politikalar ve tartışmalardan dolayı kapatılmıştır. Köy Enstitülerinin son döneminde program içeriklerinin değiştirilmesine sebep olan eleştirilerden biri, bireyin aynı anda hem öğretmen, hem de sanatkâr olamayacağı şeklinde bir yorumdu. Bundan dolayı uygulama temelli yaklaşım yerine bilgili öğretmen yetiştirme anlayışı benimseniyordu. Bu bakış, Köy Enstitülerinin kuruluş yasasına uymayan köklü bir değişiklikti (Binbaşıoğlu'ndan akt. Toprak, 2008).

Köy Enstitülerine yapılan eleştirilerden biri, Sovyet Rusya'da verilen uygulamalı halk eğitimlerine benzerliği iddiasıdır. Sovyetler Birliği'nde öğrencilere verilen iş odaklı eğitim benzeri bir eğitimin köy enstitülerinde verildiği düşüncesi, enstitülerin komünist bir eğitimle öğrencilerin ahlaklarını bozduğu iddiası, kız ve erkeklerin aynı okullarda, aynı işliklerde hem de yatılı olarak eğitim görmesi (Geyveli, 2018, s. 7), öğrencilere din düşmanlığının aşılandığı iddiası gibi politik eleştiriler İsmet İnönü üzerinde büyük baskı oluşturmaktaydı. Rus klasiklerinin okutulduğu serbest okuma zamanlarının verildiği, Rus şarkılarının okutulduğu gibi iddialar Köy Enstitüleri modelini etkili bir şekilde yıpratmıştı. Enstitüler tek tip öğrenci yetiştirdikleri için de sıkça eleştirilmiştir. İçlerinden hiç sağcı çıkmadığı, her öğrencinin laik-solcu olarak yetiştirildiği, enstitülerin bir nevi inkılapları yayma amacıyla misyonerlik faaliyeti olarak kurulduğundan bahsedilmiştir.

Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, baskılara dayanamayıp Köy Enstitüsünün kurucularını görevden almıştır. Yeni bir toplum inşa etmeyi amaçlayan Köy Enstitüsü toplumsal projesi kısa bir süreliğine de olsa amacına ulaşmış, aradan geçen yıllardan sonra git gide daha tarafsız bir şekilde tartışılan Cumhuriyetin önemli bir projesi olarak eğitimcilerin dikkatini çekmeye devam etmektedir. İdeolojik baskılar nedeniyle 1954 yılında kapatılmasaydı bugün bu eğitim anlayışıyla kimi sosyolojik sorunlara vakitlice çözüm bulunması mümkün olabilecekti. Belki de, köylerin tamamen terkedildiği, yoksullaşmış küçük bir kırsal nüfus yerine, kalkınmış, kendi kendine yetebilen üreten ve müreffeh bir Anadolu'dan ve köylü sınıfından bahsedilebilirdi. Köy Enstitüleri tartışılırken tek bir boyutuyla değil, bir pedagojik model olarak, bir sanat eğitimi modeli olarak, sosyolojik sonuçları bakımından ve kültürel sonuçları bakımından da tartışılmalıdır.

SONUÇ

Köy Enstitüleri, iş odaklı eğitim sistem, yaparak öğrenme ve sanat merkezli eğitim anlayışı gibi pek çok boyutuyla ilgi çekmiştir. Yıllar sonra Avrupa Birliği'nin başlattığı Leonardo Da Vinci Eğitim Programı'nın yıllar önce uygulanmış bir şeklidir. Da Vinci Programı Avrupa Birliği'nin çok ihtiyaç duyduğu nitelikli iş gücü ve yetenekli teknisyenler yetiştirme amacına yönelik yapılandırılmış bir mesleki eğitim programı olmasına karşın, Köy Enstitüleri bundan çok daha fazlasıydı. Köy Enstitüsü öğretim programlarına sadece teknik ve el becerisi kazandıran eğitim kurumlarıymış gibi bakmak, İsmail Hakkı Tonguç'un sanat merkezli eğitim anlayışını kavrayamamak anlamına gelecektir.

Köy Enstitüleri, geri kalmış kırsalı kalkındırmak, köylüyü eğitmek, bilinçli bir halk kitlesi oluşturmak, feodal istismara karşı çıkan, üretken ve ülke kalkınmasına katkı sağlayacak bir köylü sınıfı yaratmak, düşünen ve sorgulayan, eleştirel bakışa sahip, kendi adına düşünebilen yaratıcı bireyler yaratmak gibi amaçlara hizmet eden bir toplumsal kalkınma projesi ve bir aydınlanma hareketiydi. Bütün bunlar hiç kuşku yoktur ki, genç

Türkiye Cumhuriyeti'nin inşası için yeni bir ulus kimliği oluşturma hedefi doğrultusunda adımlardı. Diğer taraftan, Köy Enstitülerinin bu çok yönlü yapısı gereği, öğrenme süreçlerinde sanatın nasıl bir rolü ve işlevi olduğu, neden öğrenmenin merkezine sanatın konulduğu gibi boyutları çoğu zaman yeterince anlaşılamamıştır. Tonguç'un sanata bakışı ile kadının toplumdaki rolü ve işleviyle ilişkilendirerek açıklamak mümkün olabilir. Geri kalmış toplumlarda kadın; toplumda çocuk doğuran ve bunun dışında kırılgan, güzel bir estetik obje gibi bir kenara konulması gereken biri gibi algılanmasına karşın, gerçekte kadın her anlamda toplumun ilerlemesini ve gelişmesini mümkün kılan, doğrudan hayata iştirak eden, neyin sonraki nesillere aktarılması gerektiğine karar veren, toplumsal gelişim sürecini doğrudan belirleyen kişidir. Karl Marx'ın, "Toplumsal ilerleme, kadınlar olmaksızın mümkün değildir" derken kastettiği budur. Evrimsel süreçte türümüzün devamı için doğru genlerin seçilimine karar veren de kadındır. Çoğu zaman toplumun güzel sanatlara bakışı, aynen kadına bakışı gibi, estetik ve dekoratif bir objeye bakışı gibi sınırlı ve derinlikten yoksun bir bakış iken; Tonguç'un bakışında, plastik sanatların ve elle şekillendirmenin, güzel sanatların öğrenme süreçlerinde doğrudan belirleyici bir etkisi vardır. Öğrenme süreçlerinde sanatın yer alması, sadece hayata estetik değer katmak gibi basit bir amaca hizmet etmez. Sanat, plastik şekillendirme, elle şekillendirme, yaratıcı düşünme ve güzel sanatlar eğitimi olmaksızın etkili düşünme süreçleri ve etkili öğrenmenin olması da mümkün değildir.

KAYNAKLAR

Açış, A. (2021). İsmail Hakkı Tonguç'un Sanat Eğitimine Katkıları. [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Akyüz, Y. (2010). *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2009),* [14. Baskı], Pegem Akademi Yayıncılık: Ankara.

Altaylı F. (2020, 5 Mayıs). Köy Enstitüleri fikri nasıl doğdu? İlber Ortaylı ve Celal Şengör anlatıyor. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=NgEw8AT4ItU

Aycan, N. ve Aycan, Ş. (2018). Eğitim Ütopyacısı İsmail Hakkı Tonguç'un Sanat Eğitimine Katkısı. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi - Özel Sayı, 1,* 207-214.

Ülkü, C. (2008). Sanat Eğitimi, Sanat ve Köy Enstitüleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *4*(1), 37-45.

Cumhuriyet Kitabı (2001). *Köy Enstitüleri'nde Sanat*. İstanbul Şehir Üniversitesi Kütüphanesi Taha Toros Arşivi, 596.

Dewey, J. (2021). *Deneyim ve Eğitim*. ODTÜ Yayıncılık: Ankara.

Elpe, E. (2014). Köy Enstitüleri ve sanat eğitimi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, *4* (2), 15-34.

Geyveli, N. E. (2018). Köy Enstitüleri Tarihi. [Yayınlanmamış makale metni]. *Academia.edu*

Kapluhan, E. (2014). 1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim tarihindeki yeri ve önemi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(8), 123-134.

Karaman, N. (2010). Köy Enstitüsü mezunu Mahmut Makal, Fakir Baykurt ve Talip Apaydın'ın romanlarında köyde eğitim sorunu. [Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Kurtuluş, Y. (2001). *Köy Enstitülerinde sanat eğitimi ve Tonguç.* Güldikeni Yayınları.

Kutlu, R. K. (2005). John Dewey'nin Türk Eğitim sistemi uzerine etkileri. [Yüksel Lisans Tezi, 161204]. Sakarya Üniversitesi.

Resmi Gazete (1940). Sayı: 4491, *Köy Enstitüleri Kanunu*. Kanun No: 3803. Tarih: 17 Nisan 1940.

Özsoy, S. (2008). Bir eğitim ütopyacısı-İsmail Hakkı Tonguç. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, *2*(3), 267-276.

Tonguç, İ. H. (1952). *Öğretmen ansiklopedisi ve pedagoji sözlüğü.* Bir Yayınevi.

Toprak, N. G. (2008). Cumhuriyetin ilk döneminde Türk Eğitim sistemi ve Köy Enstitüleri. [Yüksek Lisans tezi], Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Tunç, A. Z. (2009). Köy Enstitülerinde sanat eğitimi ve dönemin yöneticilerinin sanata yaklaşımları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, *26*, 30-34.

Türkoğlu, P. (1997). *Tonguç ve enstitüleri*. Yapı Kredi Yayınları.

QARABAĞ BÖLGƏSİNDƏ VƏ KEŞİKÇİDAĞDA YERLƏŞƏN ALBAN MƏBƏDLƏRİ

ALBANIAN TEMPLES LOCATED IN KARABAGH REGION AND KESHIKCHIDAGH

Musa MURSAQULİYEV

"Keşikçidağ" Dövlət tarix-mədəniyyət qoruğunun direktoru,

Azərbaycan Respublikası, Ağstafa şəhəri

ORCID ID: 0000-0003-4438-5152

ÖZET

Yer üzərində qədim dünya mədəniyyətinin bir neçə ocağı, ilkin beşiyi olmuşdur. Bunlara qədim Babilistanı-Dəclə və Fərat çayları vadisini, Hindistanda Qanq, Afrikada Nil çayları sahillərini göstərmək olar. Bəşər mədəniyyətinin ən qədim çağlarından biri də Kür və Araz çayları vadisi olmuşdur. Bu vadinin füsünkar landşafta və gözəl iqlimə malik olan Qarabağ dağlarında aşkar edilmiş Azıx, Tağlar və bir sıra başqa mağaralardakı maddi-mədəniyyət abidələri sübut edir ki, burada insanların yaşaması 1,5 milyon il qədimə gedib çatır. Azərbaycanda mövcud olmuş və eneolit dövrünədək xəbər verən belə ilk insan məskənlərini bir neçə qrupa bölmək olar: kortəbii tikinti nəticəsində yaranmış insan məskənləri (Damcili və Tovuzda yaşayış düşərgələri) və Füzuli rayonu ərazisindəki e.ə III minilliyə aid edilən Qaraköpəktəpə yaşayış yeri, mütəşəkkil qaydada tikilmiş yaşayış məskənləri (Naxçıvan MR-dakı e.ə V-VI minilliklərə aid edilən Kültəpə yaşayış yerini, Qarabağ düzündəki e.ə V minilliyə aid edilən İlanlıtəpə yaşayış yerini, ayrı-ayrı həyətləri olan yaşayış məskənləri (e.ə V minilliyə aid edilən İlanlıtəpə ,Şomutəpə və s. yaşayış yerləri, qala və şəhər tipli yaşayış məskənləri (Naxçıvandakı e.ə II-I minilliklərə aid edilən 2-ci Kültəpə ,Vayxır-Çalxanqala və s.). Sonunculara aid edilən mağara tipli qala və yaşayış məskənlərinin böyük qismi də Ağstafa rayonundan 75km məsafədə , Gürcüstan Respublikası ilə sərhəddə yerləşən Keşikçidağ mağaralar kompleksinin ərazisindədir.

Tarixdən məlum olduğu kimi, Qafqazda xristianlığın yayılması I əsrdə müqəddəs Yelisey tərəfindən həyəta keçirilmişdir. Bu barədə məşhur Albaniya tarixçisi Moisey Kalankatuklu öz əsərində qeyd edirdi ki, Yelisey öz səlahiyyətinə Şərqi Albaniyanı alır. Qüdsdən ayrılıb İrana gedir və oradan Maskut elinə keçir. Öz təbliğini o, Çolada başlayır və müxtəlif yerlərdən şagird toplayır. Sonra yazır ki, Müqəddəs Batrik Gisə gəlir, burada kilsə tikdirir və qansız qurban verir. Bu yer şərqin bütün kilsələrinin və şəhərlərinin başlanğıcıdır.

Anahtar Kelimeler: Keşikçidağ, Azıx, Şərqi Albaniya

ABSTRACT

There were several birthplace and initial cradles of ancient world culture on Earth. These include ancient Babylonia - the valley of the Tigris and Euphrates rivers, the banks of the Ganges in India, and the banks of the Nile in Africa. One of the oldest eras of human culture was the valley of Kura and Araz rivers. The material and cultural monuments of Azikh, Taghlar and a number of other caves discovered in the Karabakh Mountains, which have a fascinating landscape and a beautiful climate of this valley, prove that people have been living here for 1.5 million years. Such first human settlements that existed in Azerbaijan and until the Eneolithic period can be divided into several groups:

human settlements created as a result of spontaneous construction (living camps in Damjili and Tovuz) and the Garakopaktepe settlement in the territory of the Fuzuli district dating back to the 3rd millennium BC, settlements built in an organized manner (the Kultepe settlement in the Nakhchivan Autonomous Republic, dating to the 5th-6th millennium BC, the Ilanlitepe settlement in the Karabakh plain, which dates back to the 5th millennium BC, settlements with separate courtyards (Ilanlitepe, Shomutepe, and etc. settlements, which

date back to the 5th millennium BC, castle and city-type settlements (II BC in Nakhchivan - 2nd Kultepe, Vaikhyr-Chalkhangala, belonging to the 1st millennium and etc. Most of the cave-type castles and settlements belonging to the latter are located in the territory of the Keshikchidagh caves complex, located 75 km from Aghstafa district, on the border with the Republic of Georgia.

As it is known from history, the spread of Christianity in the Caucasus was carried out by Saint Elisey in the 1st century. The famous Albanian historian Moisey Kalankatuklu noted in his work that Elisey took Eastern Albania under his authority.He leaves Jerusalem and goes to Iran and from there he goes to Maskut. He began his preaching in Chola and gathered disciples from different places.Then he writes that St. Patrick comes to Gis, where he builds a church and offers a bloodless sacrifice. This place is the beginning of all the churches and cities of the east.

Keywords: Keshikchidagh, Azikh, Eastern Albania.

REALISTIC APPROACH TO THE STORY "LOVE OF LIFE" BY JACK LONDON

Garashova AFAG

Baku Slavic University, Faculty of Linguistics, The Department of General linguistics, Baku city, Azerbaijan

https://orcid.org/0000-0003-0277-3413

SUMMARY

The romantic trend played a special role in the formation of US national literature and US culture in general. Romantic literature has a long, full, and rich history of artistic achievements. During that history, romantic literature underwent a great evolution, and acquired new, purely national characteristics in each country. Jack London's work is one of the important and very interesting pages of American romantic literature. J.London addressed the most diverse topics in his works. In London's works, the inner world of the romantic hero, the harsh nature of North America, the beauty of the sea, the interaction of people with nature, the theme of nature and civilization were reflected in a very unusual way and sounded in a new way. At first glance, J. London's works seem like adventurous works. However, in Jack London's work, even in his smallest works, very serious problems are raised, and the center of the work is the human personality, its inner, spiritual problems. This aspect is a characteristic feature of romantic literature, romantic creative method, because the romantic hero is at the center of the romantic work, and that unusual personality is shown and analyzed in the work in unusual circumstances.

J. London is rightfully considered a follower of the traditions of C. F. Cooper, H. Melville and B. Hart. At the same time, realistic trends were very strong in his work, and even elements of naturalism are noticeable in some of his works.

J.London in his works created the image of a positive hero who is strong-willed, brave and at the same time a human person. This hero never backs down when faced with difficulties and danger, he does not give up on them. From this point of view, the story "Love of Life" by J. London is of special importance. In this story, the author's life and creative position, romantic elements and realistic approach organically combine with deep psychology, create unity, and the reader seems to go through the trials of the heroes with them, and experience their feelings.

The story "Love of Life" was written in 1905. In this not-so-large-volume story, the author shows that the human spirit does not retreat from any difficulties on the path of life, its inner strength and will, and what a person is capable of in general.

The article deals with the story of J.London "Love of Life", the features of the author's position in the work. The author of the article emphasizes that the story combines romantic, realistic and naturalistic features with deep psychologism, due to which the story "Love for Life" is rightly considered one of the strongest stories of Jack London. It is also emphasized that the story expresses one of the main ideas of J.London's work - the idea that a person in the most difficult situation is able to preserve the human principle and humanism, as well as the idea of the inevitability of punishment for betrayal.

Keywords: romantic, elements, J. London, naturalism, traveler, evolution, humanity

AZƏRBAYCANDA ALBAN MEMARLIQ ABİDƏLƏRİNDƏ İNCƏSƏNƏT NÜMUNƏLƏRİ

EXAMPLES OF ART IN ALBANIAN ARCHITECTURAL MONUMENTS IN AZERBAIJAN

p.ü.f.d. Səadət Əliyeva

Azərbaycan, Qazax rayonu

Avey Dövlət Tarix-Mədəniyyət qoruğu, Direktor

ÖZET

Qafqaz Albaniyası incəsənəti Qədim Şərqin tarixi və regional incəsənəti olmaqla Azərbaycan incəsənətinin qədim mərhələlərinin bir hissəsini təşkil edir.

Azərbaycanın müxtəlif bölgələrinə təşkil edilmiş arxeoloji ekspedisiyalar, arxeoloji materialların öyrənilməsi tədqiqatçılara Qafqaz Albaniyası incəsənətinin inkişaf mərhələləri haqqında fikir söyləməyə imkan vermişdir.

Azərbaycan ərazisində alban mədəniyyətinin incəliklərini özündə əks etdirən külli miqdarda maddi-mədəniyyət nümunələri, məbədlər və digər abidələr mövcuddur.

Bu abidələr içərisində Qazax rayon "Avey" Dövlət Tarix-Mədəniyyət qoruğunun ərazisindəki abidələri misal çəkmək olar.

Bunlara Alban dövrünə aid V-VIII əsrlərdə Yuxarı Əskipara kəndində inşa olunmuş Alban məbədini, VI əsrlərdə Daş Salahlı kəndindən bir qədər aralıda yerləşən Alban məbədini və bu kimi bir çox məbədləri, qəbir üstü abidələri göstərmək olar.

Bunların içərisində Daş Salahlı kəndində Avey dağının cənub zirvəsinin ən uca nöqtəsində - 922 metr yüksəklikdə yerləşən Alban məbədi və onun memarlıq quruluşu xüsusilə diqqəti cəlb edir.

Məbəd kompleksi iki tikilidən – birincisi şimal-cənub istiqamətində yerləşən düzbucaq formalı böyük əsas tikili və ikinci kiçik yardımçı tikilidən ibarətdir. Əsas tikili iki pilləli özül üzərində, qədim ay məbədinin üzərində tikilmişdir. Daha doğrusu, bütpərəst məbədi xiristianlığın qəbulu ilə dövrün dini tələblərinə uyğun olaraq sökülmüş, onun yerində xiristian məbədi inşa edilmişdir.

Tikilinin qədim divarları arası xırda daş parçaları və palçıqla doldurularaq hər iki üzdə iri daşlarla hörülmüşdür. Məbəd kompleksinə daxil olan ikinci tikinti yerli əhəng daşından, bir cərgə yastı daşlardan ibarət özül üzərində inşa edilmişdir. Əsas binanın şimal-şərq hissəsində yerləşən bu tikintinin qapısı qərbədir. Quruluşca uzunsov formalı tikintinin tavanı tağvari, örtüyü qoşa çatlıdır.

Qazax rayonu Abbasbəyli kəndi ərazisində də alban dövrü abidələri çoxluq təşkil edir. Burada Göyəzən dağı ərazisində aşkar edilən qədim qəbir daşı, üzərindəki ornament və həndəsi fiqurlar bu qəbir abidəsinin orta əsrlər alban memarlıq abidəsi olduğunu deməyə əsas verir.

Orta əsrlər alban incəsənəti qədim dövrdə Qafqaz Albaniyası sənətkarlarının yaratdıqları özüllər üzərində inkişaf etmişdi. Qafqaz Albaniyası incəsənəti erkən dövrdə təbiəti və xarakteri baxımından dini ideyalara əsaslansa da, birinci əsrdən yeni dövrün başlanması ilə dinin təsiri bir qədər zəifləyir və feodalizmin mənşəyi və inkişafı ilə bağlı yenilikçi ideyalar yayılır. Yüksək səviyyədə mənimsənilmiş humanist ideyaların istiqamət verdiyi ikinci mərhələ dini və məzhəbi tendensiyaların üstünlük təşkil etdiyi əvvəlki mərhələnin özülləri üzərində inkişaf etmişdir.

Açar sözlər: abidələr, tarixi dövrlər, memarlıq, məbədlər

ABSTRACT

The art of Caucasian Albania is a part of the ancient stages of Azerbaijani art, being the historical and regional art of the Ancient East. Organized archeological expeditions to different regions of Azerbaijan, the study of archeological materials have allowed researchers to comments on the stages of development of the art of Caucasian Albania. There are a large number of material and cultural in the samples, temples and other monuments that reflect the intricacies of Albanian culture in the territory of Azerbaijan.

Among these monuments, the monuments in the territory of the Gazakh region "Avey" State Historical and Cultural Reserve can be cited as an example. These include the Albanian temple built in Yukhari Eskipara village, in the 5th-8th centuries, the Albanian temple built in the 6th century located a short distance from Das Salahli village and many other temples and grave monuments.

Among them, the Albanian temple and its architectural structure, located at the highest point of the southern peak of Avey Mountain – at an altitude of 922 meters, in the village of Dash Salahli, attract special attention. The temple complex consists of two building - the first lrge rectangular main building located in the north-south direction and the second small auxiliary building. The main building was built on a two-tier foundatoin, on top of an ancient Moon temple. Rather, the pagan temple was demolished in accordance with the religious requirements of the time with the adoption of Christianity, and a Christian temple was built in its place. Between the ancient walls of the building are filled with small pieces of stone and mud and are covered with large stones on both sides. The second building included in the temple complex was built on a foundation of local limestone, a row of flat stones. The door of this building, located in the northeast part of the main building, faces the west. The roof of the oblong-shaped construction is arched, and the cover is double-cracked.

In the territory of the Abbasbeyli village of the Gazakh region, there are many monuments of the Albanian period. The ancient tombstone, ornaments and geometric figures found here in the Goyazan mountain area suggest that this tombstone is a medieval Albanian architectural monument. Medieval Albanian art developed on the foundations created by Caucasian Albanian artists in ancient times. Although Caucasian Albanian art in the early period was based on religious ideas in terms of its nature and character, with the beginning of the new era from the first century, the influence of religion weakened somewhat and innovative ideas about the origin and development of feudalism spread.The second stage, guided by humanist ideas that have been mastered at a high level, developed on the foundations of the previous stage, where religious and sectarian trends prevailed.

Keywords: monuments, historical periods, architecture, temples

BİYOMİMETİK YAKLAŞIMLA ÇÖMLEKÇİLİK

POTTERY WITH A BIOMMIMETIC APPROACH

Serap ÜNAL[1]

[1]Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik ve Cam Bölümü, Isparta, Türkiye.

[1]ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0003-2407-1789

ÖZET

İnsanlığın Neolitik Dönem'le başlayan çanak çömlek serüveni, birçok aşamadan geçerek günümüze kadar süregelmiştir. Kuşkusuz insan birincil gereksinimlerini karşılamak güdüsü ile aletler üretirken, özellikle kadının feminen doğasından kaynaklı, hazırlayacağı yemeği, saklayacağı erzakı için kap kacak da üretti. Bu dürtüyle başlayan çanak çömlek üretimi, günümüzde de kültürel değerler içererek sürdürülmektedir.

Her zanaat ustasının da bir ustası olduğu gerçekliğinden hareketle çömlekçi insanın da bir ustası olması gerekir. Bu anlamda biyomimetik/biyomimikrik bir yaklaşımla bakıldığında; İnsandan milyonlarca yıl önce, zar kanatlılar grubuna (Hymenoptera) giren Vespoidea/ Vespidae familyasının alt grubunu (Eumeninae) oluşturan böcek türlerinden olan "Çömlekçi Eşek Arıları" bu işlevsel zanaatı bilmektedir. Bazı araştırmacılar ilk çömlekçilerin, kendilerine ve larvalarına toprak yuva yapan arıların seramik yapımı için en uygun toprakları seçmesini örnek alarak arıların yaşam alanlarındaki killerden yararlandıklarını öne sürerler. Bununla birlikte, insanın biyomimikrik yaklaşımla çömlek kaplara verdiği formları da toprak arı yuvalarından esinlenerek oluşturduğu söylenmektedir. Arı familyasının Neolitik Dönem ve sonrası çömlekçilere katkısı bununla da kalmamıştır. Primitif dönemlerin imkânlarıyla çömleklerin pişiriminde yüksek ısıya çıkamayan çömlekler, arıların ürettiği balmumu ile sıvanıp su geçirgenliği önlenmiştir. Yaban arılarının insanla ilişkisi çağdaş dünyada devam etmiş, teknolojik örüntülü mimari yapılarda da insana esin kaynağı olduğu görülmüştür.

Yaban arıları (çömlekçi arı), bal arıları gibi öncelikle gıda (bal) gibi her hangi bir şey üretmediğinden olsa gerek, özellikle onlardan korunma yöntemleri dışında, özellikle biyomimetik kapsamda fazla araştırılmamıştır. Oysa çömlekçi yaban arılarının, botanik alanda doğaya katkıları ile birlikte doğanın usta mimarlarından olduğu, mükemmel çömlekçiler olarak insana ilham verdiği göz ardı edilmemelidir.

İnsanlık, Seramikli Neolitik Dönem öncesinden kili ateş olmaksızın gün ısısı ile sertleştirerek topraktan kap ve gereç yapımını biliyordu. Bu dönemden itibaren toprak kap yapımı için kilin ateşle bütünleşmesiyle, işlevsel alanı genişleyen ve günümüze kadar devam edecek olan bir seramik süreci başlamıştır. Tüm öğretilerde dört temel yaşam elemanı olarak kabul edilen hava, su, toprak ve ateşin insan eliyle bütünleşmesiyle oluşan seramik, Neolitik Dönemden günümüze yaklaşık 9000 yıllık bir süreçte, ilksel gereksinimleri karşılayacak kaplardan, tinsel objelerden sanata, endüstriyel alanlara kadar insanlığın vazgeçilmezi olmuştur. Seramik aynı zamanda, pişmiş toprak kültürü olarak binlerce yılın veri aktarımını sağlayan önemli bir kültür alanı oluşturmuştur.

Yapılan bu araştırma ve incelemede toprak yuva yapan çömlekçi yaban arılarının davranış özelliklerinin ana hatları, zootekni ve biyoloji biliminin ayrıntılarına değinmeden açıklanmıştır. Özellikle Neolitik Dönem tarzını fazla değişime uğratmadan, Anadolu'da yaşamakta olan ilkel çömlekçilik ile çömlekçi arının üretim ve hammadde olarak kullandığı toprağın benzerlikleri araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çömlekçilik, Çömlekçi Arı, Biyomimetik/Biyomimikri.

ABSTRACT

The pottery adventure of humanity, which started with the Neolithic Period, has passed through many stages and has continued until today. Undoubtedly, while man produced tools with the motive of meeting his primary needs, he also produced utensils for the food he would prepare and the provisions he would store, especially due to the feminine nature of women. Pottery production, which started with this impulse, continues today with cultural values.

Based on the fact that every craftsman has a master, the potter must also have a master. In this sense, when viewed from a biomimetic/biomimicric approach; "Potter Wasps", one of the insect species that make up the subgroup of the Vespoidea/ Vespidae family (Eumeninae), which fell into the membrane-winged group (Hymenoptera) millions of years before humans, know this functional craft. Some researchers suggest that the first potters took advantage of the clays in the bees' habitats, taking as an example the selection of the most suitable soil for ceramic production by the bees that made soil nests for them and their larvae. In addition, it is said that the forms that man gives to pottery vessels with a biomimicrical approach are inspired by soil bee nests. The contribution of the bee family to the potters of the Neolithic Period and later did not stop there. With the possibilities of the primitive periods, the pots that could not reach high temperatures in the firing of the pots were plastered with beeswax produced by bees to prevent water permeability. The relationship of wasps with humans has continued in the modern world, and it has been seen that they are a source of inspiration for people in architectural structures with technological patterns.

Wasps (potter bees) have not been studied much, especially in the biomimetic context, except for methods of protection from them, since they do not primarily produce anything such as food (honey) like honey bees. However, it should not be overlooked that potter wasps, together with their contributions to nature in the field of botany, are master architects of nature and inspire people as excellent potters.

Before the Ceramic Neolithic Period, humanity knew how to make pots and utensils from clay by hardening the clay with the heat of the day without fire. As of this period, a ceramic process, which expanded its functional area and will continue until today, started with the integration of clay with fire for the construction of earthenware vessels. Ceramic, which is formed by the integration of air, water, earth and fire, which is accepted as the four basic life elements in all teachings, has been indispensable for humanity from the Neolithic Period to the present day, from containers to meet primary needs, from spiritual objects to art and industrial areas. At the same time, ceramics, as a terracotta culture, has created an important cultural area that provides data transfer for thousands of years.

In this research and examination, the main lines of the behaviour of potter wasps that make a nest in soil are explained without mentioning the details of zootechnics and biology. The similarities between the primitive pottery living in Anatolia and the soil used by the potter's bee as production and raw material have been investigated, especially without changing the Neolithic Period style much.

Keywords: Pottery, Potter Bee, Biomimetic/Biomimicry

GİRİŞ

İnsan varoluşuyla birlikte gereksinimlerini karşılayacak alet (araç-gereç) yapmaya başladı. Alet yaparken kullanımına en uygun ve ergonomik biçimi oluşturmaya çalışmıştır. Elbette bunları yaparken, güdülerine ve zekâsına en önemli desteği doğadan aldı. Esin kaynağı olarak doğanın öğretilerine ve insanın buna göre yaptıklarına (doğanın taklidi) biyomimetik ya da biyomimikrik uygulamalar denilmektedir.

Doğal yaşamın kendisine özgü, daha verimli, daha sessiz ve aynı zamanda sürdürülebilir teknolojileri varken biz neden bu bilgilerden faydalanmayalım sorusunu kendine soran Amerikan doğa bilimleri yazarı Janine Benyus, “Biyomimikri” kavramını ortaya attı. Eski Yunancada yaşam anlamına gelen “bios” ve taklit etmek anlamına gelen “mimesis” kelimelerinden türetilen biyomimikri, en basit deyişle insanların karşılaştıkları sorunları çözmek için doğayı örnek alması ya da isim babası Benyus’un deyişiyle “doğadan esinlenen buluş” anlamına geliyor (Kale, 2009:24).

Biyomimetik kavramsallıkla, yaklaşık 9000 yıllık geçmişi olan, aynı zamanda kültür bilimcilerce insanın ilk endüstriyel üretimi olarak kabul edilen çömlekçiliğin de ilk ustasının “Çömlekçi Yaban Arısı” olması

şaşırtıcı olmamalıdır. Zira 50-60 milyon yıllık varlığı belirlenen yaban arısının (Görsel 1) toprak yuvalarını yaparken; işleyeceği toprağı seçiminden, yapım tekniğinden yuva formuna kadar insanın yaptığı çömlekçilikle olan benzerliği ilginçtir. Aradaki en belirgin fark sadece arının oluşturduğu toprak formu gün ısısında sertleştirmesi, insanın ise ısıl sertleştirme amaçlı ateşi kullanmasıdır.

Zar kanatlılar grubuna giren Hymenoptera/Vespoidea/ Vespidae familyasının alt grubundan (Eumeninae) olan "Çömlekçi Eşek Arıları" ve toprağı işleyerek yuva yapan yaban arıları, insana yönelik gıdasal olarak hiçbir şey üretmese de, gerek yaşam biçimleri ve gerekse yuvalarının inşası ve larvalarına yaptığı minik çömlek yuvalar ile dikkat çeken böceklerdir. Bu toprak yuvalara elbette seramik diyemeyiz. Topraktan yapılan bir forma seramik demek için formun sertleşmesi amacıyla mutlaka ısıl (pişirim) yöntemlere tabi tutulması gerekmektedir. Ancak seramik öncesi, Akeramik Neolitik Dönemde ateşte pişirimi yapılmadan güneş ısısı yoluyla sertleştirilmiş kapların yapıldığı da bilinmektedir.

Arının çömlekçiliği insandan çok öncesine dayandığından arı, belki de insanın yaptığı çömlekçiliğe ilham vermiştir. Bir bakıma bu nedenden dolayı onlara çömlekçiliğin öncüleri de diyebiliriz. Çömlekçi arının çömlekçi insana verdiği bu esin, sadece çanak çömlek kültüründe kalmayıp, günümüz çağdaş mimarisine, teknolojisine ve sanatına dek uzanmaktadır.

İNSANIN ARIYLA TANIŞIKLIĞI

Arı ve insan ilişkisinin geçmişi, insanların mağara hayatı yaşadığı binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. M.Ö. 7000 yıl öncesine tarihlenen mağaralarda çizilen resimler, eski çağlara tarihlenen arı fosilleri ve benzeri tarihi buluntular bu görüşü doğrulamaktadır. Arıcılığın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. 1919'da İspanya'nın Valencia kentindeki bir mağarada duvar resimlerinde bir arıcı tasviri bulundu (Görsel 2). Bu tasvirler arıcılığın yaklaşık 15.000 yıllık bir geçmişi olduğunu göstermektedir. Son yıllarda Mısır'daki firavun mezarlarında yapılan araştırmalarda 3.200 yıllık kuru bal bulundu (Eroğlu & Yüksel, 2020).

İnsanın arıyla olan birlikteliği Seramikli Neolitik Dönemde de (MÖ yaklaşık 7000) devam etti. Önceden tıpkı çömlekçi arı gibi gün ısısıyla toprak kap (Görsel 3) yapmayı bilen insan, bu dönemde ateşle toprak

Görsel 1. Geç Eosen Dönemde Yaşayan Yaban Arısı Fosili (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Palaeovespa_florissantia.jpg)

Görsel 2. Valencia, İspanya yakınlarındaki 8.000 yıllık mağara resminde bal arayıcı tasviri (Eroğlu & Yüksel, 2020:346).

Görsel 3. İlk toprak kap denemeleri, Çayönü yerleşmesinde kerpiç toprağından yapılan basit kap örneği, (ArkeoAtlas 2002: 88).

kapları sertleştirerek ilk seramik üretimini gerçekleştirdi.

Pişmiş toprak üretiminde, ilkel pişirimle yeterli sertliğe ulaşamayıp, poroz yapılı sıvı geçirgenliği olan çömleklerin su benzeri sıvıları tutması için kapların iç yüzeyleri balmumu ile sıvanmıştır. İnsanın arıyla toprak kullanımındaki birlikteliği, seramikli dönemlerin başlangıcında pişmiş topraktan yapılan arı kovanlarında da devam etmiştir.

Çamur yuvalarını yapan yaban arıları, aslında yüksek kaliteli kil tercih ederler ve insanları çömlekçilerin kullanması için kil yataklarına yönlendirdikleri bilinmektedir (Pollination, 2012). Kıdemli çömlekçiler olan yaban arıları, yapacakları yuva için en verimli toprakları seçer. Yaban arıları bu konuda da insana muhtemelen öngörü sağlamıştır. İnsanın ilk dönemlerde çömlek yapmak için arıların kullandıkları toprakları seçtiği de öne sürülmektedir.

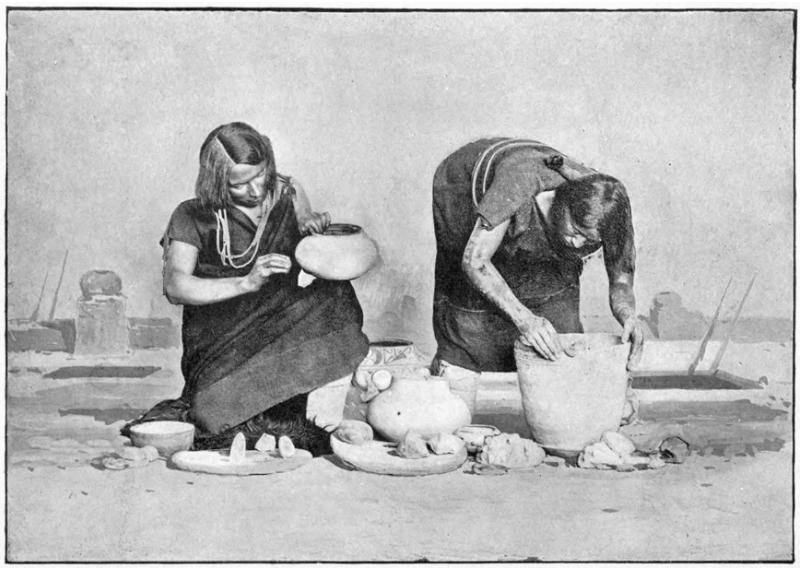

Görsel 4. Pueblo Çömlekçileri
(https://en.wikipedia.org/wiki/Pueblo_pottery)

Diğer yandan bir başka ilginç örtüşme de, Pueblo Çömlekçilerinin yaptığı Kızılderili toprak kapların formlarının, çömlekçi yaban arısının yuva formlarıyla olan benzerliğidir (Görsel 4). Birçok araştırmacının düşüncesine göre; yerli Amerikalıların çanak çömlek tasarımlarını yerel çömlekçi yaban arısı yuvaları biçimine dayandırdığına inanılıyor (von Frisch, 1974:55). Bu benzerlik ile kuşkusuz biyomimetik bir yaklaşım öngörülebilir.

ÇÖMLEKÇİ YABAN ARISI

Böceklerin evrimi hakkında farklı bilgi kaynaklarına ulaşılıp, evrimsel soyların ne kadar zaman önce ayrıldığına dair akademik tahminler yapılması, DNA dizilerinin analiziyle sağlanmaktadır. Eşekarısı ve arılardaki DNA benzerliği üzerine yapılan araştırmalar, ilk arıların yaklaşık 130 milyon yıl önce, bilinen ilk fosil arıdan 50 milyon yıl önce ve muhtemelen ilk çiçeklerin Kretase'de (Kretase Dönemi, Mezozoik Zaman'ın üç alt bölümünden sonuncusudur. Günümüzden 145 milyon yıl önce başlayıp 65,5 milyon yıl önce sona erdiği kabul edilir) evrimleşmesinden çok kısa bir süre sonra ortaya çıktığını göstermektedir. İlk arılar, günümüzde yırtıcı olan eşek arılarından evrimleşmiştir (Goulson, 2014).

Farklı ülkelerde yapılan farklı sınıflandırmalar kapsamında değişik isimler alan ancak genel olarak Çömlekçi Yaban Arısı (Potter Wasp) olarak bilinen bu mahir böcek, Hymenoptera/Vespoidea/ Vespidae familyasının alt grubunda “Eumeninae” olarak sınıflandırılmıştır. Bu taksonominin yanı sıra çömlekçi eşek arılarının ülkelere göre hatta ülkelerin eyalet, bölge ve şehirlerine göre adlandırılıp ayrı ayrı sınıflandırıldığının örnekleri de mevcuttur. Her ne kadar yerel tasnifler yapılsa da yaban arılarının çömlek yapımları için kullandıkları davranış ve yöntemleri ortak özellikler taşımaktadır.

Toprağı yuva yapımında ve larvalarını yetiştirmek için kullanan Eumeninae sınıfındaki yaban arıları, özellikle Çömlekçi Yaban Arısı (Potter Wasp) ve toprak yuva yapan gruba dâhil Mason (Duvarcı) Yaban Arıları, Boru Çamur Yaban Arıları (Organ Pipe Mud Dauber) ve Çamur Eşek Arıları (Mud Dauber) ortak paydada çamur kullanarak sağlıklı yaşam ortamları yaratırlar. Dünya çapında Eumeninae, şu anda tanınan 203 cins içinde yaklaşık 3000 tür içerir (Hanson & Gauld, 1995:664).

Yaban Arıları, inşa ettikleri minik çömlek benzeri toprak yuvalarının içine, larvalarının beslenerek olgunlaşması için felç ederek uyuşturduğu böcekleri yerleştirir. Meyve ağaçlarına zarar veren böceklerin sayısını azalttıkları için yararlı olarak kabul edilirler (Tutkun, 1988:25). Vespidae ailesinin çömlekçilerinin yuva yapımı için oluşturdukları çamur formları farklılık gösterse de, toprağı kullanım biçimi aşağı yukarı benzerdir. Bu tarz, toprağın killi alanlardan seçiminden şekillendirilmesine kadar günümüz kırsal çömlekçiliği ile örtüşmektedir.

ÇÖMLEKÇİ İNSAN

Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem (MÖ 9600-7000), çanak çömleğin devreye girmesiyle Neolitik Dönemi ikiye ayıran, en önemli olay pişmiş toprağın insan yaşamına doğrudan bilinçli olarak girmesidir. İnsanlığın ilk devrimi sayılan, tarımla ve yerleşim kültürüyle özdeşleşen Neolitik Dönemin ikinci evresi olan Seramikli Neolitik Dönemin (yaklaşık M.Ö.7000) en önemli buluşu, killi toprağın işlevsel şekilde form verildikten sonra ateşle sertleştirilerek seramik kaplar oluşturulmasıydı.

Plastik bir malzeme olan kilin kullanımı, Neolitik Dönem genelinde çok amaçlı olarak kullanılmıştır. Pişmiş toprağın yapı malzemelerinden ocak, fırın, ambar raflarından figürinlere, kap kacak yapımına kadar birçok alanda kullanıldığını biliyoruz.

Bütün gelişmelerde olduğu gibi, çanak çömlek yapımına başlanması da sosyal davranışların değişime uğramasına neden olmuş ve artık bu sosyal davranışlar insan hayatının temel taşları olan ev ve ocak etrafına daha çok odaklanmaya başlamıştır (Sagona&Zimanski, 2009:77). Neolitik köyde, erkeklerin hayvan, kadınların bitki yetiştirmekle uğraşmaları biçiminde bir iş bölümü görülür. Ancak, kadınların tahıl üretiminin ve hayvan yetiştiriciliğinin ev ekonomisi içindeki uzantıları olan öğütme, pişirme ve yoğun tarım mevsimleri dışında çömlek kaplar yapma, örme, dokuma gibi işlerle de uğraşmalarına bakarak; köylerde, neolitik ekonominin daha çok kadınların çalışmalarına dayandığı söylenebilir (Şenel, 1982:159).

Neolitik Dönemde çok farklı bir üretim anlayışı ve bu üretim tarzının ivme verdiği yeni bir sosyal örgütlenme söz konusudur. Bu dönemin diğer önemli bir özelliği de kadının ön plana çıkmasıdır. Yeni sosyal yapıda artık kadın daha da önemlidir. Zira kadın, yapacağı yemeği pişirmek ve erzak muhafazası için kaplara gereksinim duymuş, bu süreçte toprakla özdeşleştirilmiş, üretkenliği ile doğurganlığının da göz önüne alınmasıyla saygınlığını artırmış ve kilden figürinleri yapılarak kült kapsamına alınmıştır. Kadının doğurganlığının, toprağın bereketi ile özdeşleştirilmesi, bununla birlikte besleme yeteneği, pişmiş toprak kap yapımı vb. özellikleriyle kısaca her konuda üretkenliği onu tanrıçalığa kadar yükseltmiştir.

Neolitik kadını, bugün de Anadolu'nun birçok bölgesinde sürdürülen primitif yöntemlerle üretilen çömlek üretimini başlatmıştır. Kadının ilk çömlekçi olması, çömlekçi arı ile bir benzerlik daha ortaya koymaktadır. Tıpkı çömlekçi kadın gibi dişi çömlekçi yaban arısı, toprak yuvalarını aynı yöntemle yapmaktadır (Görsel 5,6). Günümüzde Anadolu'da Gökeyüp, Dölek, Sorkun gibi merkezlerde Neolitik yöntemle çömlek yapımı neredeyse hiç değişikliğe uğramadan devam etmektedir.

Görsel 5. Türkiye'de Anadolu (Dölek) İlkel Çömlekçilik Aşamaları
(https://www.trthaber.com/videolar/gumushanenin-dolek-guveci-tescillendi)

Görsel 6. Çömlekçi arının toprak yuva yapım aşamaları
(https://www.brisbaneinsects.com/brisbane_vespoidwasps/MudDauber.htm)

Kadınla başlayan ve günümüze kadar uzanan süreçte, aynı zamanda kültürel bir olgu oluşturan ve kadın zanaatı olarak kabul gören ilk tür çömlekçiliğin, benzer bir biçimde dişi çömlekçi arı tarafından yapılması, bize ilginç bir bakış açısı getirmektedir. Dişi çömlekçi arı sabit zeminde topraktan çömlek biçimli yuvasını yaparken kendi dairesel döngüsünü kullanarak çömleğini fitil tekniğinde yükselterek oluşturmaktadır.

Çömlekçiliğin başlangıcı ve takip eden dönemlerde, uzun milli çark öncesi çömlekçilikte kullanılan elle şekillendirmeyle ve fitil tekniğiyle üretilen seramik kapların kadınlar tarafından yapılması ve aynı yöntemle günümüzde de Anadolu'da olduğu gibi dünyanın birçok yerinde yine kadınlar tarafından aynı yöntemlerle yapılması ilginç bir kültür olayını gösterir.

ÇAĞDAŞ MİMARİDE ÇÖMLEKÇİ ARI

Çömlekçi arının biyomimetik alanda insana aktardığı marifetleri salt işlevsel kaplara verdiği ilhamla kalmaz. Aynı zamanda çömlekçi yaban arıları günümüz inovasyon anlayışına sahip çağdaş cihazlara da esin kaynağı olmuştur. Çağdaş teknolojinin yeni ve gelişmekte olan üç boyutlu yazıcılar, çömlekçi yaban arısının davranışlarından yola çıkılarak tasarlanmış ve üretilmiştir. Bu ilişkinin mantığı ve görüntüsü, en başta 3D yazıcılara "wasp" yani yaban arısının ismini verecek kadar belirgindir. Başlangıçta küçük objeler üreten 3D

yazıcılar, teknolojik olarak geliştirilerek büyük boyutlu mimari yapılar inşa edecek yeteneğe ulaştırılmıştır. Bu ileri teknolojide hammadde olarak, tıpkı çömlekçi yaban arısının tercihi gibi uygun kil kullanılmaktadır.

Çarksız ve çarklı dönemlerde seramik kilini şekillendirmede kullanılan sucuk (fitil) tekniği günümüz seramik sanatında halen sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Günümüz inovasyon alanında kullanıma sokulan üç boyutlu (3B) yazıcılar, seramik killerini şekillendirirken, düz bir mantıkla prehistorik dönemlerde başlayan sucuk (fitil) tekniğini kullanmaktadır. Bununla birlikte devinim esaslı bir makine olan 3B seramik yazıcıları da, primitif fitil tekniği ile çömlekçi çarkının bütünleşik teknolojisinin çağdaş ve inovatif bir görüntüsünü vermektedir (Ünal&Hasekioğlu, 2022:370). Çalışma prensiplerine göre farklı kategorilere ayrılan üç boyutlu yazıcılar, seramik, plastik, metal gibi toz malzemeleri kullanabilmektedir. Ayrıca akışkan hale getirilebilen malzemeler üç boyutlu bir nesne üretiminde kullanılabilmektedir. Eritilen plastik malzemeler veya suyla karıştırılıp sıvı hale getirilen seramik çamuru bu malzemeden bazılarıdır. Son yıllarda üç boyutlu yazıcı teknolojilerinin gelişimi ile birlikte, farklı malzemeler bu teknoloji ile kullanılmaya başlamıştır. Bu malzemelerden biride seramiktir (Özgüven, 2015:167).

Seramik hammaddesi kil kullanılarak üretilen mimari yapı, İtalya Massa Lombarda'da ilk olarak WASP (World's Advanced Saving Project) projesi ile WASP Kurucusu Massimo Moretti tarafından ve Cucinella tarafından kurulan eğitim merkezi School of Sustainability (SOS) tarafından MCA kurucusu mimar Mario Cucinella'nın araştırması yoluyla tasarlanmıştır. Bina yapımı için için WASP'ın 3D baskı teknolojisi Crane WASP kullanıldı. Ham topraktan baskı yapabilen, modüler ve çok seviyeli ilk 3D yazıcıdır. Yazılımdan ve (2021'de) her biri 50 m³'lük bir alanı aynı anda yazdırabilen iki senkronize yazıcı koluna sahip sabit bir mekanizmadan oluşmuştur. Bu konut modeline teknoloji ve kil (technology & clay) kelimelerinden oluşan TECLA ismi verilmiştir (TECLA, 2022).

Görsel 7. Eko-sürdürülebilir 3D baskılı yaşam alanı olan TECLA- Crane Wasp Toprak Mimari Örnekleri (https://www.3dwasp.com/casa-stampata-in-3d-tecla/)

TECLA, yerel inşaat uygulamaları üzerine araştırmaları, biyoiklimsel ilkelerin incelenmesini ve doğal ve yerel malzemelerin kullanımını bir araya getiren yenilikçi bir dairesel konut modelidir (Görsel 7). Yerel doğal malzemelerin kullanımı, atık ve sera gazı emisyonlarını azaltır. Neredeyse sıfır emisyonlu bir projedir. Tamamen yerel bir malzemenin kullanılması, atık ve hurdaların azaltılmasına olanak tanır. Ham toprak kullanımı, TECLA'yı düşük karbonlu konutların öncü bir örneği haline getiriyor (TECLA, 2022). Üç boyutlu yazıcılarda özellikle plastisite özelliğine sahip hammaddelerin kullanımına uygun olarak tasarlanmış "Delta Wasp" yazıcılar, sistem özelliğini "Çömlekçi Yaban Arısı" yuva yapımı tekniğinden aldığından ötürü, adı da literatüre "yaban arısı" olarak geçirmiştir. Biyomimikrik disiplinde özel bir örnek olan çömlekçi arının toprak yuva yapımı, insan çömlekçiliğinde olduğu gibi insan habitatına da esin kaynağı olmuştur. Mimarideki yapım biçimi, yaban arısından sadece görsel tasarım alıntısı olmayıp, aynı zamanda seramik hammaddesi toprak ve kilin biyoiklimsel katkılarını da insan refahına sunmayı amaçlamıştır.

SONUÇ VE DEĞRLENDİRME

İnsanlar yüzyıllarca pratik ilham almak için doğayı gözlemlemişlerdir; Sosyal böcekler (karıncalar, arılar, yaban arıları, termitler, vb.), insan tasarımını bilgilendirmek için benzersiz niteliklere sahiptir. Bireysel ve sosyal böcekler nispeten basit davranışlar sergiler, ancak toplu olarak, koloniler trafiği yönlendirmek, işgücü ve kaynakları tahsis etmek ve fiziksel ve sosyal hizmetler sağlayan yuvalar inşa etmek gibi karmaşık işlevleri yerine getirebilir. İnsan operasyonlarının çoğundan farklı olarak, sosyal böcekler bu tür işleri bir süpervizör veya merkezi kontrol olmadan gerçekleştirir. Çevre yoluyla algılanan veriler ile eylemler arasında dolaylı bir koordinasyon sağlayan mekanizma (stigmergy), kontrol problemlerinin çözümü için algoritmalar tasarlayan sürü zekâsı alanını motive eder. Sosyal böceklerden ilham alan tasarımın ve daha geniş anlamda biyomimikrinin gerçekleştirilmesi, disiplinlerarası ve profesyonel sınırlar arasında iletişim ve işbirliği gerektirir. 'Sosyal Biyomimikri' biyologlar, tasarımcılar, mühendisler, bilgisayar bilimcileri, mimarlar ve iş adamları arasında bilgi alışverişi için bir alan sağlar (Holbrook, et al, 2010:432).

İnsanın binlerce yıllık çömlekçilik serüveninde bugün de Anadolu'nun birçok yerinde hala uygulanan, aynı zamanda çok önemli bir kültür mirası olan birinci tür çömlekçilikte kullandığı yöntemin ilk ustası çömlekçi dişi yaban arısıdır. Birçok kültür bilimci bu önermeye karşı çıkmadıkları gibi kilin kap ya da yuva biçiminde fitil tekniği ile yükseltilmesinin yöntemsel olarak patentinin dişi çömlekçi yaban arısına ait olduğunu kabul etmektedir. İnsandan önce milyonlarca yıllık deneyime sahip çömlekçi yaban arısının yeteneği, sadece yaptığı toprak yuvanın formunu oluşturmasında değil, kullanacağı toprağı seçip kil haline getirmesinde de öne çıkmaktadır. İlk çömlekçilerin, arıyla tamamen örtüşen yöntem birlikteliği acaba tesadüf olabilir mi diye düşünüldüğünde, bunun tesadüfe pek benzemediği de açıkça görülmektedir. Diğer yandan tıpkı dişi yaban arısı gibi ilk çömlekçilerin kadın olması da ilginç bir benzerliktir. Çömlekçi yaban arısının verdiği esin salt ilkel çömlekçilikle kalmamıştır. Günümüz mimarisine, sanatına ve endüstrisine de adını vererek katkı sağlamıştır. Günümüzde inovasyon anlayışının önemli bir parçası olan üç boyutlu yazıcılar, onun adıyla anılmaktadır. Benzer şekilde gelişmiş 3B yazıcılarla yine yaban arısının adının verildiği toprak yapılar projelerinde çıkış noktası teknik olarak çömlekçi yaban arısıdır.

Doğayı gözlemleyerek, insanın günümüzde de devam eden ilk çömlekçilik türündeki yapım yöntemleri, biyomimetik yaklaşımı kuvvetlendirmektedir. Sosyal böceklerden ilham alan tasarımın ve daha geniş anlamda biyomimikrinin gerçekleştirilmesi, disiplinlerarası ve profesyonel sınırlar arasında iletişim ve işbirliği gerektirir. 'Sosyal Biyomimikri' sadece çömlekçilik gibi belli alanlarda değil birçok bilim ve sanat dalında yol gösterici olmuştur.

KAYNAKÇA

Eroğlu, Ö., Yüksel, S. (2020) Historical Development and Current Status of Beekeeping in Turkey and the World, April 2020, ATLAS JOURNAL 2020(27):345-354.

Goulson, D. (2014) My Adventures with Bumblebees, The Beguiling History of Bees [Excerpt], https://www.scientificamerican.com/article/the-beguiling-history-of-bees-excerpt/)

Hanson, P,E., Gauld,I,D. (1995) The Vespid Wasps (Vespidae), The Hymenoptera of Costa Rica Edited by Paul E. Oxford Science Publications/The Natural Hlstory Museum, P 664.

Holbrook,C.,T.,, M. Clark, R.M., Moore,D., Rick P. Overson, P Clint A. Penick and Smith,A. (2010), *Social İnsects İnspire Human Design,* Biology Letters *6, 431-433.*

Kale, B. (2009) Yıldız Takımı Aralık 2009, s.24 https://services.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf,

Özgüven, S. (2015). Seramik Sanatında Üç Boyutlu Yazıcıların Yeni Bir İfade Biçimi Olarak Kullanılması, İdil Dergisi, 167-183.

Pollination, (2012) Beekeepers, http://pollinator.com/beneficials/trypaxylon_politum.htm

Sagona, A., Zimansky, P., (2009) Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri, Çev. Kurulu, Başgelen vd., Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Serisi:16-5, İstanbul.

Şenel, A., (1982) İlkel Topluluktan Uygar Topluma, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları:504, Ankara, s.159-160.

TECLA (2022) Press Office, https://www.3dwasp.com/casa-stampata-in-3d-tecla/

Tutkun, E. (1988) Yaban Arılarının Yaşayışı ve Zarar Şekilleri. TKV Teknik Arıcılık Dergisi 18: 24-27.

Ünal,S., Hasekioğlu,U., (2022) With Three-Dimensional Printing Technology, Clays Of Lakes Region *7th Internatıonal Zeugma Conference On Scientific Researches January 21-23*, 2022, Iksad Global Publishing House Gaziantep, p.370, Turkey.

von Frisch, Karl (1974). Animal Architecture. New York: Harcourt Brace Jovanovich. p. 55.

MAĞCAN CUMABAYEV'İN SEÇME ÇOCUK ŞİİRLERİNİN "ÇOCUĞA GÖRELİK" İLKESİNE GÖRE İNCELENMESİ

MAGCAN CUMABAYEV'S SELECTED CHILDREN'S POEMS INVESTIGATION ACCORDING TO THE PRINCIPLE OF "RELATED TO THE CHILD"

Demir Tezcan ÖZAKAYDIN[1]

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Edebiyatı, İzmir, Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-1756-8631

ÖZET

Türk Dünyası edebiyatları incelendiğinde yetişkinler için yazılan eserlerin yanı sıra çocuk edebiyatı sahasında da gerek sözlü gerek yazılı olarak birçok eser verildiği görülmektedir. Çocuk edebiyatı dairesinde yer alan ninniler, bilmeceler, tekerlemeler, masallar, atasözleri, çocuk şiirleri ve hikâyeler çocukların eğitim ve gelişim süreçleri için önem teşkil eden türlerdir. Bu eserler, çocukların yaşları, ilgileri, istekleri, tutum ve beklentileri bakımından değişkenlik göstermektedir.

Türk dünyasının edipleri bu yönde eserler kaleme almaya özen göstermişler ve çocuk edebiyatı sahasında eserleri zenginleştirme gayretinde olmuşlardır. Kazak çocuk edebiyatında da bu amaçla önemli çalışmalar yapan sanatçılardan biri Mağcan Cumabayev'dir. İçerik ve üslup bakımından Modern Kazak edebiyatında çığır açan Mağcan Cumabayev, içinde yaşadığı toplumu aydınlatmak, eğitmek ve halkına yol göstermek adına birçok türde eser ortaya koymuştur. Çocukları da göz ardı etmeyen sanatçı; Kazak çocuklarına farklı türlerde eserler yazarak seslenmiş; bu sayede Kazak kültürünü küçük yaşlarda onlara aşılamak, onları eğitmek ve donanımlı biçimde geleceğe hazırlamak gayretinde olmuştur. Onun şiiri musikiye dönüştüren sanatkârlığı, çocuk şiirlerine de yansımıştır. Bu sebeple şairin yazdığı çocuk şiirleri Kazak edebiyatı için önem arz etmektedir.

Çalışmamızda; Mağcan Cumabayev'in yazdığı çocuk şiirlerinden seçtiğimiz eserleri "çocuğa görelik" ilkesine göre değerlendirerek bu şiirlerin çocukların gelişimine, eğitimine, hayal dünyasına yaptığı katkıları ortaya koymayı amaçladık. Değerlendirmemizi yaparken şiirlerde kullanılan kafiye ve ölçü türünün, nazım biçiminin, söz sanatlarının, hayal ve duyguların çocuk yaşantısıyla ilgisinin ve işlenen konunun çocuk şiirine uygunluğunu ölçüt aldık.

Anahtar Kelimler: Kazak çocuk edebiyatı, Mağcan Cumabayev, Çocuğa görelik.

ABSTRACT

When the literatures of the Turkish World are examined, it is seen that besides the works written for adults, there are many works in the field of children's literature, both verbally and in writing. Lullabies, riddles, nursery rhymes, fairy tales, proverbs, children's poems and stories in children's literature are important genres for children's education and development processes. These works vary in terms of children's ages, interests, wishes, attitudes and expectations.

The literati of the Turkish world have taken care to write works in this direction and have made an effort to enrich the works in the field of children's literature. One of the artists who made important works for this purpose in Kazakh children's literature is Magcan Cumabayev. Mağcan Cumabayev, who broke new ground in Modern Kazakh literature in terms of content and style, has produced many kinds of works in order to enlighten the society he lives in, educate and guide his people. The artist who does not ignore children; He

[1] Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Edebiyatları A.B.D. Doktora öğrencisi.

addressed Kazakh children by writing different types of works; In this way, he made an effort to instill Kazakh culture at a young age, to educate them and to prepare them for the future in a well-equipped manner. His artistry, which transforms poetry into music, is also reflected in children's poems. For this reason, children's poems written by the poet are important for Kazakh literature.

In our study; we aimed to reveal the contributions of these poems to the development, education and imagination of children by evaluating the works we selected from the children's poems written by Mağcan Cumabayev according to the principle of "relevance to the child". While making our evaluation, we took the criteria of the rhyme and meter type used in the poems, the verse form, the rhetoric, the relevance of dreams and emotions to children's life, and the suitability of the subject to children's poetry.

Keywords: Kazakh children's literature, Magjan Cumabayev, Relating to the child.

GİRİŞ

Türk dünyası edebî sahada birçok ürüne sahip zengin bir mozaiktir. Bu alana daha çok sözlü eserler kaynaklık ederken kültürün, örf ve âdetlerin gelecek kuşaklara aktarımı ve kalıcılığı yazılı eserlerle mümkün olmuştur. Bu sahada yetişkinler için her türde eserler ortaya konmuş, yaşanan dönemin özellikleri (savaş, göç, doğal afetler vb.)bu yapıtların ortaya çıkmasında belirleyici rol oynamıştır. Türk dünyası edebiyatlarını incelediğimizde yetişkin edebiyatının yanı sıra çocukların da göz ardı edilmediğini görmekteyiz. Bu bağlamda çocuk edebiyatına önem veren Türk dünyası yazarları ve şairleri; çocuklara beşikten başlayarak okul çağına ve ilk gençlik yıllarına kadar ninni, bilmece, tekerleme, masal, hikâye, şiir gibi türlü eserler aracılığıyla seslenmişlerdir. Onlara kendi kültürlerini öğretmeyi ve ona bağlı kalmayı, vatan sevgisini, dil becerisi ve sevgisi kazandırmayı, eğitimin önemini kavratmayı amaçlamışlardır.

Kazak edebiyatında Ibıray Altınsarin, Abay Kunanbayev, Ahmet Baytursunov, Saken Seyfullin, Mağcan Cumabayev, gibi önemli sanatçılar bu yönde adımlar atmış ve çocuk edebiyatının teşekkülünde önemli rol oynamışlardır. Kazak çocuk edebiyatı alanında eserler ortaya koyan bu sanatçılar bu alanda gelecek kuşaklara da kılavuzluk etmişlerdir.

Kazak edebiyatının önemli sanatçılarından biri olan Mağcan Cumabayev, 25 Haziran 1893 tarihinde Kuzey Kazakistan vilayetinin Sasıqgöl köyünde doğmuştur. İlk eğitimini köy mollasından aldıktan sonra babası onu Kızılyar şehrindeki medreseye yollamış buradan da mezun olduktan sonra 1910-1913 yılları arasında o dönemin kültür ve eğitim merkezlerinden biri olan Ufa şehrindeki "Ġaliya" medresesinde eğitimini sürdürmüştür. Burada okurken "Sadaq" (Yay) dergisinin çıkarılmasında rol oynar ve ilk şiirlerini de bu dergide yayımlar (Altınmakas, 2014, s.341). 1913-1917 yılları arasında Ombı'daki Muallim Mektebi'nde okurken arkadaşlarıyla "Birlik" adıyla edebî bir dernek kurar ve "Balapan" dergisini çıkarır. Bu sırada şairi Alaşordacılar kendi taraflarına çekerler ve 1917'de Alaşorda'nın II. Kurultayı'na katılır (Özdemir, 2019, 111).

Geçici Hükümet döneminde ve sonrasında Kolçak Ordusu dönemlerinde Mağcan, "Alaşorda" ve "Üç Cüz" partilerine üye olmak suçundan kısa süre hapse atılır. 1929 yılında "Alqa" (Halka) adlı gizli bir örgüt kurduğu suçlamasıyla tutuklanır ve 1930'da on üç Kazak aydınıyla idam cezasına çarptırılır. Maksim Gorki'nin uğraşları sonucunda 1936 yılında özgürlüğüne kavuşur; ancak 1937'de tekrar tutuklanır. 19 Mart 1938 tarihinde kurşuna dizilerek öldürülmüştür. Mağcan Cumabayev belki halkına hizmet için çıktığı yolda canından olmuştur; ancak onun zaten bunu kendine prensip edindiğini şu sözlerinden anlıyoruz: "*Adam, gerçek adam olayım diyorsa halkının işi, halkının menfaati yolunda kurban olabilmeli*!" (Koç, 2007, s.478-479).

Yine büyük Kazak yazarı Muhtar Avezov'un şu sözleri de onun şairliğini ve edebiyat tarihindeki yerini belirlemesi açısından son derece önemlidir: *"Abay'dan sonra Mağcan'ı seviyorum. Mağcan büyük bir kültüre sahip şairdir. Bugünkü yazarlar içerisinde geleceğe ışık tutan geçmişte de değerini koruyacak söz Mağcan'ın söylediği sözdür"* (Koç, 2007, s. 482-483).

Mağcan Cumabayev'in Kazak milli edebiyatının kurucusu Abay Kunanbayev'in şiirleri ile tanışması onun edebî kişiliğinin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Şair, Doğu ve Batı edebiyatlarının üslup ve tekniklerini hazmederek kendi eserlerine tatbik eder. Kazak edebiyatının bu genç şairi şiirlerinde "bilim, eğitim, ekoloji, insan hakları, milli bağımsızlık, hürriyet ve demokrasi" gibi konulara değinmiştir. Mağcan

Cumabayev şiirlerinin en önemli fikri Türkçülüktür. Onun şiirlerinde milletin adı "Türk" vatanın adı ise "Türkistan"dır. O, Türk'ü yeryüzünün tek hâkimi olarak göstermiştir. Bu özelliğiyle Mehmet Âkif, Faruk Nafiz, Arif Nihat Asya, Ziya Gökalp gibi Türk edebiyatının önemli sanatçılarının eserleriyle paralellik gösterir. Mağcan Cumabayev'in şiirlerinde akıcılık dikkat çeker. Anlatımda zorlanmayan şairin konuya olan hâkimiyeti şiirin her satırında kendini belli eder. Lirik ve epik yönden anlatım gücü oldukça yüksek olan şairin şiirlerini okurken zihne işlediği temayı resmeder (Altınmakas, 2014, s.344-345).

Mağcan Cumabayev'in en büyük bilimsel çalışması, öğrenciler ve öğretmenler için yazdığı "Pedagogika" (Pedagoji) eseridir. Şair bu kitabını çocukları ve gençleri eğitme işine çok büyük önem verdiği için yazmıştır. "Eski Kazak hayatından neyi öğrenebiliriz? Öğrendiklerimizi yeni hayata nasıl uygulayabiliriz? Klasik pedagoji kurallarını nasıl öğrenebiliriz?" gibi sorunlar üzerinde durmuştur. Bilgisizlik ve cehaletle savaşmış "Savattı Bol" (Bilgili Ol) adlı ders kitabı defalarca yayımlanmıştır (Koç, 2007, s.482). "Bastawış Mektepke Ana Tilin Oqıtuw Jöni" (İlkokulda Ana Dili Öğretim Meselesi) şairin diğer önemli eseridir.

Çalışmamızda Soner Sağlam ve Erol Sakallı'nın editörlüğünde yayımlanmış olan "Türk Dünyasında Çocuk Şiirleri" kitabında Ekrem Ayan'ın Türkiye Türkçesine aktardığı Mağcan Cumabayev tarafından Kazak çocukları için yazılmış "Çocuğun Dileği", "Ben Gençlere Güveniyorum" ve "Çocukluk Dönemi" adlı üç şiirini Çocuk edebiyatı dairesinde çocuk şiirlerinin özelliklerine ve çocuğa görelik ilkesine göre biçimsel ve anlamsal olarak incelemeye çalıştık. Burada öncelikle "çocuğa görelik" kavramından bahsettikten sonra incelemeyi geçmenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Çocuğa görelik nedir?

Çocuk edebiyatı, erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimini ve anlam düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır (Sever, 2021, s.17). Dolayısıyla çocuk edebiyatı ürünleri, çocuk duyarlılığı gözetilerek "çocuğa görelik ilkesiyle" hazırlanmalıdır.

Çocuğa görelik, çocuğun düşlem gücüne seslenen, onun rahatça ve tat alarak okuyup anlayabileceği dili ve anlatımı kendinde barındıran, ilgi duyabileceği konuları işleyen, onu duygu ve düşünce yönünden besleyen, kurgusu ve olay örgüsü karmaşık olmayıp onun kavrayabileceği bir düzeyde olan, dikkat dağıtıcı ayrıntılardan arındırılmış özellik ve niteliklerin bütünüdür (Yurttaş, 1997, s.57).

Edebî nitelikli kitaplarda çocuğa görelik; kitabın hem biçiminin, içeriğinin ve eğitici özelliklerinin çocuğun doğası, ilgileri ve gereksinimleri, dil ve anlam evreni, bakış açısıyla örtüşmesi hem de edebî olma ilkelerini yerine getirmesidir (Çer, 2014, s.127).

Çocuğa görelik, çocuğun ilgilerini, gereksinmelerini, dil evrenini göz önünde tutmayı, hazırlanacak okuma metnini bunlarla örtüştürmeyi zorlar (Sever, 2021, s.17).

Çocuk şiirlerinin taşıması gereken bazı özellikler vardır. Bu özellikleri de Ferhan Oğuzkan "Çocuk Edebiyatı" adlı kitabında şöyle sıralar:

1- Kafiyeler belirli olmalı ve birbirlerine yakın dizelerin sonlarında bulunmalıdır.

2- Düşünceler açık olarak verilmeli bir beyit veya dörtlük (kıta) sınırları içinde anlatılmalıdır.

3- Tasvirler yalın ve kesin olmalıdır.

4- Benzetme, istiare, mecaz gibi edebî sanatlara ölçülü bir şekilde yer verilmelidir.

5- Hayal ve duygular çocukların yaşantılarıyla ilgili olmalı ve bu yönden olaylar arasında güçlü bir ilişki olmalıdır.

6- Dizeler kısa, cümle düzeni doğal ve tercih edilen sözcükler sade olmalıdır.

7- Yarım ve tam kafiyelerden, ölçüden ve bazı dizelerin tekrarından yararlanılarak ahenk zenginliği sağlanmalıdır.

8- Konu; yaşama sevinci, aile sevgisi, doğa, yurt ve millet sevgisi, güzellik duygusu gibi olumlu duygu ve davranışları kazandırıcı, geliştirici, pekiştirici nitelikte olmalıdır (Oğuzkan, 2021, s.261).

ŞİİRLERİN ÇOCUĞA GÖRELİK İLKESİNE GÖRE İNCELENMESİ

A-Biçimsel Özellikler:

"Çocuğun Dileği" adlı şiir, hece ölçüsüyle yazılmış ve hecenin 7'li kalıbı kullanılmıştır. On sekiz dizeden oluşan şiir bent biçiminde teşekkül olmuştur.

"Toq - tı şa -ğım, to - ğız tap,

Saw - lıq qo - yım, se - giz tap,

Se - gi - zin de se - miz tap.

Qu - la bi - yem, qu - lın tap,"

Şiirde, yarım ve tam kafiyeler kullanılırken rediflerle de ahenk unsuru sağlanmaya çalışılmıştır.

… seg – **iz**	tap,	… qulı - **n**	tap,
Tam uyak	redif	Yarım uyak	redif
… sem - **iz**	tap.	… quna – **n**	tap.
Tam uyak	redif	Yarım uyak	redif

"Ben Gençlere Güveniyorum" adlı şiir de "Çocuğun Dileği" şiirinde olduğu gibi hece ölçüsüyle ve hecenin 7'li kalıbıyla yazılmıştır.

"Jas qı – ran - dar – ba –la - pan,

Ja - yıp qa - nat um – tıl – ğan

Köz – de – ge -ni kök as – pan

Men jas – tar -ğa se – ne - min!

Şiirde tam kafiyeye ve ek biçiminde redife yer verildiği görülür. Ayrıca şiir dörtlüklerden meydana gelirken her dörtlüğün sonunda şiire de adını veren "Men jastarğa senemin"(Ben Gençlere Güveniyorum) cümlesi nakarat olarak kullanılmıştır;

Arıstanday	ayb – **at**-	tı,	… jib – **ek** -	ter,
	Tam kafiye	redif	Tam kafiye	redif
Jolbarıstay	qayr – **at** –	tı	… jür – **ek** -	ter,
	Tam kafiye	redif	Tam kafiye	redif
Qıranday küşti	qan – **at** -	tı.	… til – **ek** -	ter
	Tam kafiye	redif	Tam kafiye	redif
Men jastarğa senemin!			Men jastarğa senemin!	
Nakarat			**Nakarat**	

Diğer iki şiirden farklı olarak "Çocukluk Dönemi" adlı şiir serbest ölçüyle yazılmıştır.

"Ba – la - lıq şa - ğı –	*5*	*Üy - ren bi - lim jas – tıq - ta,*	*7*
Pat – şa - nıñ ta - ğı,	*5*	*Bil – me - señ, jan - ga qas – tıq - ta ta!"*	*9*
A - la al - mas o - nı ba – ğa - lap.	*9*	*Bi - lim-ge jü – gir*	*5*
Köp öt - pey jıl,	*4*	*Joq oy - dan tü – ñil*	*5*
Tek jür - mey, bil.	*4*	*E – rik - ke koy - may, en – te- lep*	*8*
İl – ger - gi kün - di sa – ğa - lap.	*8*	Qayt - pas u – wa – qıt	*5*

Şairin bu şiirde tam, zengin ve tunç uyak gibi birden fazla uyak türüne yer verdiği görülür.

… ş - **ağ** –	1		… j - **astıq** -	ta	… **altın**
Tam uyak	redif		Zengin uyak	redif	Tunç uyak
… t - **ağ** -	1		… q - **astıq** -	ta	… **saltın**
Tam uyak	redif		Zengin uyak	redif	Tunç uyak

B-Çocuk Edebiyatı Yönünden Özellikler:

Çocuk şiiri, çocuk edebiyatının en incelikli türüdür. Çocuk dünyası, çocuk ruhu, çocuk kalbinin duyarlıkları çocuk şiirinin kaynağıdır. Şiirin estetiğine ilişkin bütün ölçüler çocuk şiiri için de geçerlidir. Çocuk düşüncesi, çocuk bakışı, çocuk ilgileri, çocuk şiirine yansımalıdır. İçindeki çocuğu yaşatan şair, çocuklarla, kendi çocukluğundan yola çıkarak özdeşleşebileceği bir duyarlıkla şiirini çocuklara sunabilir (Şirin, 2000, s.104-105). Kazak edebiyatının önemli kalemlerinden olan Mağcan Cumabayev, şiir türünde son derece başarılı olmuş ve Kazak edebiyatına yeni bir tarz getirmiş bir sanatçıdır. Dolayısıyla edebî yönden şiir estetiğine hâkim olması onun çocuk şiirinde de başarılı eserler vermesine imkân sağlamıştır. Şairin incelediğimiz şiirlerinde de bu yönünü rahatlıkla görmek mümkündür.

Yukarıda bahsedilen özellikler göz önünde bulundurulduğunda "Çocuğun Dileği" adlı şiir belli bir kafiyeye sahip olması ve sözcük halindeki redifle de ahenk unsurunun artırılması ile şiir hareketli kılınmıştır. Bu özelliklerin yanında şiirin kısa cümlelerden oluşması da çocuğun şiiri kolay ezberlemesi ve şiirin uzun süre aklında kalmasını sağlayan önemli bir diğer faktördür.

Şair; şiirde vermek istediği düşüncelerini çocuğun hayal dünyasına uygun biçimde ve onun ağzından belirterek bir çocuğun dileklerini açık olarak ortaya koymuştur. Şair, düşüncelerini beyit veya dörtlük sınırları içinde anlatmak yerine bir bent bütünlüğü içinde anlatmıştır.

Dizelerde yer yer tasvirlere yer verilmiştir. Bu tasvirler çocuk şiirine ve çocuğa görelik ilkesine uygun, süsten uzak, yalın ve net anlaşılır biçimde verilmiştir.

"Geyik yünlü yumuşak keçim
Dört ayda dört keçi ol,
Dördünüz de yumuşak tüylü ol."

"Öküz olsun deve kadar,
Ayakları yamulup,
Önemsemesin eğilip
Adam binse de dedem gibi"

Mağcan Cumabayev'in "Çocuğun Dileği" adlı şiirinde benzetme ve abartma sanatlarına yer verdiğini ve bunları da ölçülü bir biçimde kullandığını söylemek mümkündür:

"Toktıcuğum, dokuz kuzu doğur,
Savlık koyunum, sekiz kuzu doğur.
Sekizini de semiz doğur."

dizelerinde henüz bir yaşındaki koyunun dokuz; iki-dört yaş aralığındaki koyunun da sekiz semiz kuzu doğurması gerçeklikle örtüşmediği için abartma yapılmış, bir anlamda çocukların hayal dünyasında imkânsız kavramına yer olmadığı ön plana çıkarılmak istenmiştir. Benzer durumu aşağıdaki beyitte de görmek mümkündür.

"Kula kısrağım tay doğur,
Tay doğurma kunan doğur,
Kunan doğursan ikiz doğur."

Çocuğun kısraktan kunan (üç yaşındaki at büyüklüğünde tay) doğurmasını hatta atların da ikiz olmasını dilemesi abartma sanatına ve çocukların hayal dünyasının sınırsızlığına bir örnektir.

"Geyik yünlü yumuşak keçim,

...

"Öküz olsun deve kadar,

Ayakları yamulup,

Önemsemesin eğilip

Adam binse de dedem gibi."

dizelerinde de keçinin yünlerinin geyik yünü gibi yumuşak olması, deve kadar olan öküz ve bu öküze dedesine benzeyen kişilerin binse bile çökmemesini dilemek de benzetme sanatına yer verildiğini görülür.

Şiirde; çocukların hayal ve duyguları göz önünde bulundurulmuş, Kazak toplumunda hayvancılığın başlıca geçim ve beslenme kaynağı olduğu düşünülürse şiirde çocuğun hayvanlar üzerinden dilekte bulunması çocukların yaşantılarıyla ilgili olması yönünden önem teşkil etmektedir. Bu yönden olaylar arasında kolaylıkla güçlü bir ilişki kurulmaktadır.

Şiirde dizelerin kısa ve cümle düzeninin doğal olması ayrıca şairin tercih ettiği sözcüklerin sadeliği çocuk şiiri özelliklerine ve çocuğa görelik ilkesine göre uygun sağlamaktadır.

Şairin yarım ve tam kafiyelerden, rediften ve 7'li hece ölçüsünden yararlanarak ahenk zenginliğini sağladığını söylemek mümkündür.

Şiirde konu; hayvan sevgisidir. Genelde çocuklar hayvanları sever. Şiirde de hayvanlara düşkünlüğü olan bir çocuğun onlarla ilgili çeşitli güzel dileklerinin olduğu görülmektedir. Bu konunun çocuklara olumlu duygu ve davranışları kazandırıcı, geliştirici, pekiştirici nitelikte olması çocuğa görelik yönünden önemli bir kazanımdır.

"Men Jastarğa Senemin" (Ben Gençlere Güveniyorum) adlı şiirde de hece ölçüsünün 7'li kalıbının kullanılmıştır. Çocuk şiirinde olması gereken başlıca özeliklerden biri olan şiirin belli bir kafiyeye sahip olmasıdır. Bu şiirde tam kafiye kullanılmış ve redifle de ahenk sağlanmıştır.

Dörtlükler halinde yazılan şiirin son dizelerinde "Men Jastarğa Senemin" (Ben Gençlere Güveniyorum) cümlesi nakarat olarak verilmiş bu sayede şiire hareket kazandırılmıştır. Mağcan Cumabayev bu şiirinde çocuklardan çok gençlere hitap etmiş ve onlara çeşitli yönlerden övgüler düzerek onları yüceltmiştir:

"Aslan gibi heybetli,

Pars gibi gayretli,

Kartal gibi güçlü kanatlı,

Ben gençlere güveniyorum."

Şair, bu şiirde düşüncelerine açık biçimde yer vermiş; kendisinin de destekçisi olduğu Alaş hareketine ve yurt sevgisine gençlerin de sahip çıkıp önem vermelerini istemiştir.

"Dağ suyu gibi gürler,
Gururlu Alaş halkım der,
Altın gibi Arka yurdum der,
Ben gençlere güveniyorum."

"Ben güveniyorum gençlere.
Alaş adına gökyüzüne
Yükseltecek onlar bir zaman,
Ben gençlere güveniyorum."

Şair ayrıca iki dörtlükte, gençlerin inançlı olduktan sonra baş edemeyecekleri sorun olmayacağını öğütlerken Kur'an vurgusu yaparak da İslamiyet'i ön plana çıkarmıştır. Şiirde din ve inanç vurgusu bilinçli olarak yapılmış; gençleri dini bütün ve inançlı olmaları için yönlendirme amaçlanmıştır.

"Yorulmak mı var doğanda,
Yorulmak mı var sungurda,
İman güçlü onlarda,
Ben gençlere güveniyorum."

"Alaş'ın gururlu sloganı,
Kıymetli Kur'anı

Alaş'ın onlar kurbanı, *Ben gençlere güveniyorum."*

Şiirde açık ve yalın tasvirlerin yapıldığını görmek mümkündür. Bu tasvirlerin daha çok gençleri yüreklendirecek ve övecek dizelerde kullanıldığı görülür.

"Gözlerinde ateş yanar, *"Genç kartallar, yavrular,*

Sözlerinde alev var, *Kanadını açarak ilerleyen.*

Canlarından kıymetli onlara namus, *Hedefi gökyüzü.*

Ben gençlere güveniyorum." *Ben gençlere güveniyorum."*

Çocuk şiirlerinde benzetme, istiare, mecaz gibi edebî sanatlara ölçülü bir şekilde yer verilmesi gerekir. Bu bağlamda şairin şiirde birçok benzetme yaptığını söyleyebiliriz.

"Aslan gibi heybetli, *"Yumuşak huylu ipekler.* *"Dağ suyu gibi gürler,*

Pars gibi gayretli, *Süt gibi temiz kalpler.* *Gururlu Alaş halkım der,*

Kartal gibi güçlü kanatlı, *Değerli dilekler,* *Altın gibi Arka yurdum der,*

Ben gençlere güveniyorum." *"Ben gençlere güveniyorum."* *Ben gençlere güveniyorum."*

Şiirdeki hayal ve duygular gençlerin eğitim, vatan sevgisi, inanç, gelenek, görenek, kültür gibi yaşantılarıyla yakından ilgilidir. Bu yönden şiir, gençlerin olaylar arasında güçlü bir ilişki kurmalarına olanak sağlamaktadır. Dizelerin kısalığı, cümle düzeni ve tercih edilen sözcüklerin sadeliği çocuğa görelik ilkesi yönünden de uygunluk göstermektedir.

Konu olarak; yurt ve millet sevgisi işlenmiş; bu yönüyle şiirin gençlere olumlu duygu ve davranışlar kazandırıcı ve bu yönlerini geliştirici, zamanla da pekiştirici nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

"Balalıq Şağı" (Çocukluk Dönemi) şiiri ise diğer iki şiirden farklı olarak serbest ölçüyle yazılmış; ayrıca yarım, tam ve tunç kafiyeler bir arada kullanılmıştır. Kafiyenin belli olması ve birbirlerine yakın dizelerin sonunda bulunması çocuk şiiri özelliklerini taşıdığını göstermektedir. Şiirde düşünceler beyit hâkimiyeti içinde anlatılmıştır.

Şair, bu şiirde çocuklara birçok konuda öğütlerde bulunmuştur. Başta çocukluk zamanının kıymetini bilmeleri, zamanı boşa geçirmeyip ilmi gençken öğrenmeleri, cahilliğin büyük bir düşman olduğu, içinde bulundukları zamanı yaşamaları, şımarmamaları, alçakgönüllü olmaları, Kazak geleneklerini öğrenip sahip çıkmaları, sanatla ilgilenmeleri gibi öğütlerde bulunmuş; çocuklara düşüncelerini yalın tasvirlerle, ayrıntılı ve açık biçimde ifade etmiştir.

Şair, dizelerde benzetme ve mecaz sanatlarına ölçülü bir şekilde yer vererek çocuklara vermek istediği iletinin daha kolay anlaşılmasını amaçlamıştır.

"Çocukluk dönemi *Ölüyle denk*

Padişahın tahtı, *Bilen insan liderdir!*

Gençlik altın *Konuşursa hatip.*

İlimsiz (insan) eşektir *Bilgilinin sözü şifa*

Konuşup, gülse bile. Bilgisi mal mülk, eşyadır.*"*

dizelerinde benzetme sanatını görmek mümkündür.

"Boş düşüncelerden sakın

Anın tadına bak,

Sağlam kararlar alıp,

Herkes onun ağzına bakar."

dizelerinde de mecaz sanatını görebiliriz.

Eğitimsizlik ve cahilliğin Kazak toplumuna verdiği zararlar çocukların yaşantılarıyla da ilgili olması nedeniyle olaylar arasında güçlü bir ilişki kurmalarına imkân sağlamaktadır. Şairin şiirde kullandığı dizelerin kısalığı, cümle düzeninin doğallığı ve tercih edilen sözcüklerin sadeliği çocuk şiiri özelliklerine uygunluk göstermektedir.

Şiirde eğitim gibi önemli bir konunun seçilmesi de çocukları yönlendirmede, onlarda olumlu duygu ve davranışlar kazandırmada önemli bir araç olmuştur.

SONUÇ

Türk dünyasında sanatçılar yetişkin edebiyatının dışında çocuk edebiyatına da gereken önemi vermiş ve onun gelişmesi yönünde çeşitli çalışmalar yapmıştır. Daha çok sözlü edebiyatın kaynaklık ettiği çocuk edebiyatı ürünleri yazılı edebiyat ile gelecek kuşaklara aktarılmıştır. Sanatçılar, bebeklikten itibaren ninni, bilmece, tekerleme, masal gibi şifahi türlerden başlayarak ilk gençlik yıllarına kadar hikâye, roman ve şiir gibi yazılı edebiyat eserleri aracılığıyla çocuklar için eserler ortaya koymaya özen göstermişlerdir. Onlara örf, adet ve geleneklerini, kültürlerini öğretmeyi ve onlara bağlı yaşamayı, vatan bilinci ve sevgisini, konuşma becerisi ve anadil sevgisi kazandırmayı, eğitimin önemini kavratmayı amaçlamışlardır.

Kazak edebiyatında Ibıray Altınsarin, Abay Kunanbayev, Ahmet Baytursunov, Saken Seyfullin, Mağcan Cumabayev, gibi önemli sanatçılar bu yönde adımlar atmış ve çocuk edebiyatının teşekkülünde önemli rol oynamışlardır. Kazak çocuk edebiyatı alanında eserler ortaya koyan bu sanatçılar bu alanda gelecek kuşaklara da kılavuzluk etmişlerdir.

Çalışmamızda incelediğimiz Kazak edebiyatının kurucularından biri olan Mağcan Cumabayev'den seçtiğimiz üç şiiri de çocuk edebiyatı dairesinde biçimsel ve içerik olarak ayrıntılı biçimde ele alınmış ve bu şiirlerin çocuk şiiri özelliklerine, alanının uzmanları tarafından sınırlarının belirlendiği "çocuğa görelik" ilkesine uygunluk gösterdiği tespit edilmiştir.

EKLER

BÖBEKTİÑ TİLEGİ

Toqtı[1]şağım, toğız tap,
Sawlıq[2] qoyım, segiz tap,
Segizin de semiz tap.
Qula[3] biyem, qulın tap,
Qulın tappa, qunan[4] tap,
Qunan tapsañ, egiz tap.
Böken jündi börte eşkim,
Tört ayda bol tört eşkim,
Törtewiñ de börte bol.
Ölmey, jitbey, esen bop,
Qoy aldında kösem bop,
Törtewiñ de serke bol.
Äwkem, buzawdı, altı tap,
Äwke[5]leri salpıldap,
Ögiz bolsın atanday.
Baqayları mayışıp,
Elemesin qayısıp,
Adam minse de atamday.

ÇOCUĞUN DİLEĞİ

Toktıcuğum, dokuz kuzu doğur,
Savlık koyunum, sekiz kuzu doğur,
Sekizini de semiz doğur.
Kula kısrağım tay doğur,
Tay doğurma kunan doğur,
Kunan doğursan ikiz doğur.
Geyik yünlü yumuşak keçim,
Dört ayda dört keçi ol,
Dördünüz de yumuşak tüylü ol.
Ölmeyip, zayıflamayıp esen olup,
Koyunun önünde önder olup,
Dördünüz de önder ol.
Avkem altı buzağı doğur,
Avkeleri sarkıp,
Öküz olsun deve kadar,
Ayakları yamulup,
Önemsemesin eğilip
Adam binse de dedem gibi (Ayan, 2020, s.84).

[1] Bir yaşında koyun.
[2] İki ve dört yaş aralığındaki koyun.
[3] Doru ve sarı arası renk.
[4] Üç yaşındaki at
[5] İneğin boynundan sarkan deri

BALALIQ ŞAĞI

Balalıq şağı –
Patşanıñ tağı,
Ala almas onı bağalap.
Köp ötpey jıl,
Tek jürmey, bil.
İlgergi kündi sağalap.
Üyren bilim jastıqta,
Bilmeseñ, janga qastıqta ta!
Bilimge jügir,
Joq oydan tüñil –
Erikke koymay, entelep.
Qaytpas uwaqıt,
Qal dämin tatıp,
Bos ötkizbe erkelep!
Jastıq degen – bağasız,
Qadirin bilmes sanasız.
Jastıq – altın,
Qurıp qal saltın,
Saltı onıñ – üyrenüw,
Öner quwıp,
Bel bekem buwıp,
Nadanlıqtan jiyrenüw!
Turma, qarğam, umtıl!
Atı öşkirden kutıl!

Bilimsiz – esek,
Opasız desek,
Söylep, külip jürse de.
Ölikpen teñ,
Iyt-qusqa jem,
Tiri bop ğumır sürse de.
Sonday bolma, qarağım,
Dayar bolsın jarağıñ!
Bilgen jan – kösem!
Söylese – şeşen,
Jurttı awzına qaratar.
İstegeni – örnek,
Qor kılmas ermek,
Närseni iske jaratar.
Bilimdiniñ sözi – em,
Meyirimi köp, etek – keñ!
Jurtını maqtawlı,
Sıbağa saqtawlı,
“Päli!” dep qarsı alar.
İs qılar tejep,
Jan-jürek öjet,
Bet kelgendi arsalar.
Qayda barsa - sıyımdı,
Bilimi – mal, buyım-dı!

ÇOCUKLUK DÖNEMİ

Çocukluk dönemi
Padişahın tahtı,
Onun değerini bilmek imkânsız,
Çok zaman geçmeden
Boşuna yaşamayıp, anla,
Gelecek günü düşünüp.
İlmi gençken öğren
Bilmezsen canına düşmanlıktır!
İlme koş,
Boş düşüncelerden sakın

Özgürce hamleyle.
Zaman geri dönmez,
Anın tadına bak,
Boşuna geçirme şımarıp!
Gençlik denilen paha biçilmez dönemin,
Kıymetini bilmez bilinçsiz.
Gençlik altın,
Geleneğini ilke yap,
Onun ilkesini öğrenmek,
Sanatın peşine düşüp,
Sağlam kararlar alıp,

Cahillikten nefret etmek!
Durma, yavrum, ilerle!
Lanet olasıdan kurtul!
İlimsiz (insan) eşektir,
Faydasız desek,
Konuşup, gülse bile.
Ölüyle denk,
Kuşa ve köpeğe yem
Diri olarak yaşasa bile.
Öyle olma, yavrum,
Hazır olsun teçhizatın!
Bilen insan liderdir!
Konuşursa hatip.
Herkes onun ağzına bakar.
Yaptıkları örnek,
Ziyan olmaz emek,
Her şeyin faydasını görür.
Bilgilinin sözü şifa,
Merhameti çok, alçak gönüllü!
Halkının gururu,
Payı hazır,
"Ah be!" diye karşılar.
İş yapar yavaşça,
Yüreği cesurca,
Yüz yüze geleni parçalar.
Nereye gitse de yeri hazırdır,
Bilgisi mal mülk, eşyadır (Ayan, 2020, s.84).

MEN JASTARĞA SENEMİN

Arıstanday aybattı,
Jolbarıstay qayrattı –
Qıranday küşti qanattı.
Men jastarğa senemin!
Közderinde ot oynar,
Sözderinde jalın bar,
Jannan qımbat olarğa ar,
Men jastarğa senemin!
Jas qırandar – balapan,
Jayıp qanat umtılğan.
Közdegeni kök aspan.
Men jastarğa senemin!
Jumsaq minez jibekter.
Süttey taza jürekter –
Qasiyetti tilekter!
Men jastarğa senemin!
Taw suwınday gürilder,
Aybındı alaş elim der,
Altın Arqa jerim der,
Men jastarğa senemin!
Qajuw bar ma tulparğa,
Taluw bar ma suñqarğa,
Iyman küşti olarda,
Men jastarğa senemin!
Alaş aybındı uranı,
Qasiyetti quranı,
Alaştıñ olar qurbanı,
Men jastarğa senemin!
Men senemin jastarğa!
Alaş atın aspanğa
Şığarar olar bir tanda,
Men jastarğa senemin!

BEN GENÇLERE GÜVENİYORUM

Aslan gibi heybetli,
Pars gibi gayretli,
Kartal gibi güçlü kanatlı,
Ben gençlere güveniyorum.
Gözlerinde ateş yanar,
Sözlerinde alev var,
Canlarından kıymetli onlara namus,

Ben gençlere güveniyorum.
Genç kartallar, yavrular,
Kanadını açarak ilerleyen.
Hedefi gökyüzü.
Ben gençlere güveniyorum.
Yumuşak huylu ipekler.
Süt gibi temiz kalpler.
Değerli dilekler,
Ben gençlere güveniyorum.
Dağ suyu gibi gürler,
Gururlu Alaş halkım der,
Altın gibi Arka yurdum der,
Ben gençlere güveniyorum.
Yorulmak mı var doğanda,
Yorulmak mı var sungurda,
İman güçlü onlarda,
Ben gençlere güveniyorum.
Alaş'ın gururlu sloganı,
Kıymetli Kur'anı
Alaş'ın onlar kurbanı,
Ben gençlere güveniyorum.
Ben güveniyorum gençlere.
Alaş adına gökyüzüne
Yükseltecek onlar bir zaman,
Ben gençlere güveniyorum (Ayan, 2020, s.86).

KAYNAKÇA

Altınmakas, L. (2014). *Hanlık Devrinden Günümüze Örneklerle Kazak Edebiyatı*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
Çer, E.(2014). *Edebiyatta Çocuk Gerçekliği Ve Çocuğa Görelik İlkelerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
Koç, K., İşina, A., Korganbekov, B. (2007). *Kazak Edebiyatı-2,* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
Oğuzkan, F. (2021). *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Anı Yayıncılık.
Özdemir, A., Kerimbekova, B. (2019). *Metinlerle Yeni Kazak Edebiyatı*, İstanbul: Ferfir.
Sağlam, S. (2020). *Türkmenistan Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Bengü.
AYAN, E. (2020). "Kazakistan Çocuk Şiirleri", *Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*, (Edt: Sağlam, S., Sakallı, E.), Ankara: s.84-86, Bengü.
Sever, S. (2021). *Çocuk ve Edebiyat*, İzmir: TUDEM.
Şirin, M.R. (2000). *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
Yurttaş, H. (1997). *Çocuk ve Kitap*, ADEÇKS.

KİNÂYE VE TA'RÎZ YOLUYLA EDEBÎ DİLİ TAHKÎRDEN KURTARMA

RELIEVING LITERATURE LANGUAGE FROM INVESTIGATION THROUGH ALLUSİON AND SARCASM

Emin Uz

Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Afyonkarahisar, *Türkiye*

https://orcid.org/0000-0003-3255-7543

ÖZET

Edebî dilin ortak özelliklerinden biri anlamın örtülülüğüdür. Dinî metinlerden de ilham alan edebiyat, sanatsal özelliği sayesinde okuyanın veya dinleyenin hemen anlayıvereceği bir yapıda olmasa gerektir. Zira edebî üsluptaki bu müphemliğin ana saiklerinden biri hiç şüphesiz mütekellimin sözü güzelleştirme ve bilinenin ötesinde bilinmeyen yüzüyle söyleme arzusudur. İnsanlık tarihi boyunca hemen her dilde var olagelen sözün hemen herkesin bildiği harcıâlem manasının örtülmesine duyulan ihtiyaç, Türk İslam edebiyatı geleneğinde Kinâye ve Ta'rîz sanatlarında kendisini göstermiştir. Birbiriyle sınır komşusu olan söz konusu sanatlar iletişim dilini edebiyata tahvil ederek dilimizin "sınâî dil" olmaktan "düşündüren dil" olmaya doğru evrilmesine yardımcı olmuştur.

Kinâye, edebî alanda "Manâ-yı aslîsiyle manâ-yı murâdı muhtelif olan kelam" şeklinde tanımlanırken esasen anlatılmak istenen meramı, mecaz vasıtasıyla müphem, fakat sanatlı anlatım biçimidir. Ta'rîz ise "Söylenmek istenen şeyi, zarif bir nükte ile muhalifini söyleyerek anlatma sanatı" olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkçenin zengin bir damarı olan bu iki edebî sanat hem Kur'ân'ın nüzulü ile başlayan İslâm literatürüne hem de Türk edebiyatına estetik kazandırmıştır. Ayrıca Kinâye ve ta'rîz sanatları, içinde neşet ettiği coğrafyanın toplumsal yapısını, kültürel kodlarını ve yönetici sınıfın tutumunu realist biçimde yansıttığı içindir ki sosyolojik, folklorik ve antropolojik nezih bir müktesebat da aktarmaktadır.

Bu müktesebatın zenginliğinden hareketle çalışmamızda kerih üsluplarla edebî metin oluşturma yerine marûf, etkileyici ve nüktedan din dilini kullanan Türk İslâm edebiyatının bu iki sanatı nasıl kullandığına yönelik ipuçları aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslâm Edebiyatı, Kinâye, Ta'rîz, Nükte.

ABSTRACT

One of the common features of literary language is the implicit meaning. Literature, which is also inspired by religious texts, should not be in a structure that the reader or listener can immediately understand thanks to its artistic feature. Because one of the main motives of this ambivalence in the literary style is undoubtedly the desire of the mutakalliman to beautify the word and to say it with an unknown face beyond the known. The need to cover the common meaning of the word, which has existed in almost every language throughout the history of humanity, has manifested itself in the arts of Innuendo and Ta'rîz in the tradition of Turkish-Islamic literature. These arts, which are border neighbors with each other, have transformed our language into literature and helped our language evolve from being an "industrial language" to a "language that makes us think".

While the allusion is defined in the literary field as "the word whose meaning is various with its original meaning", its meaning is essentially an ambiguous but artistic form of expression through metaphor. Ta'rîz, on the other hand, emerges as "the art of expressing what is meant to be said, with an elegant wit, by saying the opponent". These two literary arts, which are a rich vein of Turkish, have brought aesthetics to both Islamic literature, which started with the revelation of the Qur'an, and Turkish literature. In addition, the arts

of allusion and rhetoric reflect the social structure, cultural codes and the attitude of the ruling class of the geography in which they arise in a realistic way, which also conveys a decent sociological, folkloric and anthropological acquis.

Based on the richness of this acquis, in our study, clues will be sought on how Turkish-Islamic literature, which uses the well-known, impressive and witty religious language, uses these two arts instead of creating literary texts with kerih styles.

Keywords: Turkish-Islamic Literature, Allusion, Antithesis, Wit.

Giriş

Edebî metinleri tahlil etmek o dili bilmekten öte yazıldıkları kültüre vâkıf olmaktan geçer. Çünkü müellifin kullandığı dilin varlığı, kendisinin yaşadığı kültürel zeminle ilgilidir. Bunun en açık göstergelerinden biri edebî dilin örtülülüğüdür. İletişim aracı olan dilde asıl olan hakikatin aşikâre söylenmesi olduğu halde sanatlı dil kullanımına gelindiğinde tül perdenin ardındaki mahremiyet gibi mananın mahremiyetini korumak ve her geçene göstermemek elzem hale gelir. Tam bu noktada mananın gizliliğini sağlayan teşbîh, istiâre, kinâye, ta'rîz… gibi söz sanatları anlatımlarındaki müphemiyet sayesinde mananın yoğunluğunu artırmaya yardımcı olmaktadır.

Lafızların esnekliğinden yola çıkarak onları bilinen değil perde arkasındaki yüzleriyle anlatıma dahil etmenin en ince usullerinden biri kinâye sanatıdır. Kinâye kelime anlamı itibariyle "sarahatten kaçmak, tasrihi bırakmak, gizlemek"[1] demektir. Edebî sanat olarak ise "asıl anlamın yanında başka bir lâzımî mânanın anlatıldığı kelime veya terkip"[2] şeklinde tanımlanmıştır. Hülasa gerçeğin mecaz yoluyla dolaylı anlatımıdır.

Çoklarının kinâyenin çeşitlerinden saydığı ta'rîz sanatı ise belli bir muhataba veya ortaya söylenen sözün muhatap dışında başka bir maksûd kişiye îmâ yoluyla iletilmesidir.[3] Daha latîf bir tanımla "Söylenmek istenen şeyi, zarif bir şekilde bir nükte ile tam tersini söyleyerek anlatma sanatı"dır ta'rîz.[4] Türk edebiyatındaki karşılığı "iğneleme" dir.[5] Bu iki söz sanatından anlaşılan şudur ki birçok edebî sanatın beslendiği ocak, mecâzdır.

Edebiyat ustaları sözü etkili kılma adına çok sayıda sanatı kullanmak suretiyle lafız-mana birlikteliğine ölümsüzlük kazandırmışlardır. Bu sayede insanlık tarihi boyunca konuşulan sözlere ışıltı katılmış ve ifadenin anlam katmanları çoğaltılmıştır. Çalışmamızda söz konusu ettiğimiz mecaz sanatları da Arap dili kaynaklı olmakla birlikte Türk İslâm edebiyatının zengin bir damarı haline gelmiştir. Kinâye ve ta'rîz, yapılarındaki dokunaklı, imalı, işmarlı, tevcihli, tevriyeli[6] ortaklıklar sayesinde İslâm literatürünün ilk edebî metni olan Kur'ân'ın nüzulünden bu yana kültürümüzde en çok kullanılan sanatlardan ikisi olmuştur.

1) İslâm Literatüründe Kinâye ve Ta'rîz

Kinâye ve ta'rîz sanatları Arap edebiyatı sahasında İslâm'dan önceki dönemlerde de kullanılan üsluplardandır. Özellikle şiir inşâdının ileri düzeyde olduğu câhiliye döneminde övgü, hiciv, tahkir… gibi sebeplerle şifâhî edebiyat ürünlerinde bu sanatlar sıkça kullanılmıştır. Fakat Kur'ân'ın nüzulü ile birlikte diğer belâgat sanatlarında olduğu gibi bu iki üslubun kullanımında da zirve dönemler yaşanmıştır. Bu nedenle de özellikle Kur'ân ve hadîslerde kinâye ve ta'rîz sanatlarının kullanımı önem arz etmektedir.

---

[1] Ebû Abdirrahmân Amr b. Temîm el-Ferâhîdî Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-ayn* (Beyrut: Müessesetü'l-Âlemi li'l-Matbûât, 1988), "k-n-y" md.; Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414), "k-n-y" md.; Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b Yakub b Muhammed el-Firuzâbâdi, *Kâmusu'l-muhît* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2008), "k-n-y" md.; Bedreddin Muhammed b. Abdulllah Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim (Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1376), II/301.

[2] Ebû Ya'kûb Sirâceddîn Yusuf b. Ebû Bekr b. Muhammed Sekkâkî, *Miftahu'l-ulûm* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 512; Ebu'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekir Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim (el-Heyetü'l-Mısriyyeti'l-Âmme li'l-Kütüb, 1394), 516; Müstevfî Hamdullâh b. Ebî Bekr b. Ahmed el-Kazvinî, *el-Îzâh fî ulûmi'l-belâğa* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985), 241; Ahmed Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa* (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, t.y.), 345.

[3] Zerkeşî, *el-Burhân*, II/311; Suyûtî, *el-İtkân*, 518.

[4] İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (Kubbealtı Neşriyat, 2005), 3035.

[5] M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat / Bilgi ve Teorileri (Belâgât)* (İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları, 2019), 178.

[6] Turan Karataş, "Kinâye ve Ta'rîz", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* CIX/767-768 (Aralık 2015), 232.

İslâm toplumunun hayatında geniş bir kullanım sahasını haiz kinâye ve taʿrîz, dönemin hakim diliyle nazil olan Kur'ân'da da farklı gerekçelerle kullanılmıştır. Lisandaki üslupların her birinin bir gayesi olduğu gibi sarîh ifade yerine kinâyenin kullanımı da elbette bir gayeye mebnidir.

Kur'ân-ı Kerîm'deki kinâye ve ta'rîzin kullanım gayelerinden biri "Allâh'ın kudretine işaret etmek"tir. Birçok ayette karşımıza çıkan bu medlûl yönteminin örneklerinden biri şu ayettir:

"***Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan Allâh'tır***."[7]

Ayette geçen "nefs" kelimesi gerçek manada can, rûh, mizaç… gibi anlamlara gelmekle birlikte -siyâk ve sibâk dikkate alındığında- söz konusu ayette Hz. Adem'e işaret edildiği görülmektedir.[8] Bu örtülü anlamlılık ise kinâye kullanıldığı sonucuna götürmektedir. Hiç şüphesiz bu ayetteki sanatlı anlatım, Allâh'ın yüce kudretine delalet etme amacına matuftur.

Kinâye ve ta'rîz sanatının Kur'ân'da kullanım amaçları içerisinde en fazla celbi nazar eden "müstehcen lafız kullanmaktan kaçınma", serâhaten söylenmesi nâhoş olan herhangi bir ifadenin yerine karşıdaki şahsın düşünde daha hoş ve güzel intiba bırakacak ifadeyi kullanmaktır. Bu amaç daha çok Kur'ân lafzını beşer lafzından ayıran kelimelerde kendisini gösterir:

"Oruç gecesinde kadınlarınızla birleşmek size helâl kılındı. Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz. "[9]

Bu ayette geçen "libâs/elbise" kelimesi kinevî kullanıma sahiptir. Çünkü bu kelimenin hakiki manası cinsel ilişkiyi karşılamadığı halde bu ifadede "birleşme" manasında kullanılmıştır. Kur'ân'ın bu üslubu da bizlere kinâye ve ta'rîz yoluyla galîz kelimelerden sakınma amacına işaret etmektedir.

Kur'ân'ın kinâye ve ta'rîz sanatlarını kullanım amaçlarından biri de "muhatabı rencide etmeme" şeklinde yorumlanabilir. İletişim dilinde birinci şahıs dili, bazen muhatabı rencide etmeye, gönül kırmaya sebep olabilir. İnsanoğlunun bu fıtrî durumundan hareketle Allâh-u Teâlâ, şahıs zamirleri ve eklerini kimi zaman zatına yöneltmiş ve kırıcılıktan uzak bir üslup sergilemiştir. Örneğin;

"***Bana neler oluyor ki, beni ilk yaradana ibadet etmeyeyim! Oysa cümleniz O'na döndürüleceksiniz***."[10]

ayetinin son pasajında yer alan (O'na döndürüleceksiniz) şahıs ekinden de anlaşılacağı üzere, ayetin başı "Size ne oluyor ki…" şeklinde başlaması gerekirken mütekellim, nazik ve kibar bir şekilde kinâye yoluyla sözü kendine yönlendirmiştir. Böylece Kur'ânî üslubu içselleştiren Mümin, muhataplarını rahatsız ve rencide etmeden ta'rîz ve kinâye yoluyla uyarmış olacaktır.

Kur'ân'ın yetiştirdiği son Peygamber, kendi ifadesi ile "cevâmiʿu'l-kelîm/vecîz konuşma" özelliğine sahiptir.[11] Kaldı ki Allâh, "***Biz her resulü mutlaka kendi kavminin lisanıyla göndermişizdir ki onlara iyice beyan etsin***"[12] buyurmak suretiyle bütün peygamberlerin etkileyici konuşma özelliklerine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda başta Hz. Peygamber olmak üzere bütün peygamberlerin belîğ sözlerini anlayabilmek için dönemlerinin edebî üsluplarına vâkıf olmak gerekmektedir. Kinâye ve ta'rîzin, beyân konusunda en önemli sanatlardan olması hasebiyle hadîs-i şerîflerde sıkça kullanılmış olması şaşırtıcı değildir. Bunun ötesinde sadece sanatsal değerlerine binaen değil belli bir amaca mebni kullanılmış olmaları hem kendi edebî yapılarına hem de kullanıldıkları hadîslere sanat değeri katmaktadırlar.

Hal böyle olunca tıpkı Kur'ân üslubunda olduğu gibi hadîslerde de kinâye ve ta'rîzin hedefledikleri arasında kulak tırmalayan, rencide eden, dili bozan "galîz ifadelerden kaçınma" gayesi sayılabilir. Bu açıdan ele alındığında söylenmesi hoş karşılanmayan şeyleri latif bir şekilde ifade etmede nezih ve güzel bir üslup olan kinâye ve ta'rîz peygamberin en önemli yardımcılarından biri olmuştur:

[7] (A'râf; 189)
[8] Zerkeşî, *el-Burhân*, II/301; Suyûtî, *el-İtkân*, 516; Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmizi't-tenzîl* (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1987), 541.
[9] Bakara, 2/187.
[10] Yâsîn, 36/22.
[11] Buhârî, Taʿbîr, 22; Müslim, Mesâcid, 5.
[12] İbrâhîm, 14/4.

"Ramazan'ın son on günü girince Peygamber (s.a.v.) izârını sağlamca bağlar, gecesini ibadetle ihya eder, ailesini de uyandırırdı."[13]

hadîsinde yer alan "şedde'l-mi'zer/izârını bağlamak" ifadesi hakiki manada "elbisesini sıkıca bağlamak" anlamı taşırken burada kastedilen mana "hanımlarıyla mübaşeret"tir. Nitekim bu deyim, Ramazan ayı geldiğinde Allâh Rasûlü'nün hanımlarıyla cinsi mübaşeret kurmayıp gece ibadetle meşguliyetini artırmaktan kinâye olarak kullanılmıştır.[14]

Hz. Peygamber'in dilinde kinâyenin kullanım amaçlarından biri de "dili etkili kullanma"dır. Çünkü bu sanatı kullanan edip muhataba aksettirmek istediği manayı daha güçlü ve etkileyici bir şekilde söyler. Bu anlatım gücü sayesinde soyut unsurlar adeta canlı, hareketli resimler gibi dinleyenin zihninde ma'kes bulur. Bu amaca hizmet eden birçok hadîs bulunmakla birlikte en meşhurlarından biri şu veciz sözdür:

"Her kim bir yetimin başını okşarsa, sadece Allah için onu okşarsa elinin değdiği her saç karşılığında kendisi için hasene olur"[15]

Hadiste ifade edilen "men meseha ra'se yetimin/kim bir yetimin başını okşarsa" sözü daha sonraları da deyim olarak kullanılan "şefkat ve merhamet"ten kinâyedir. Hemen bütün kültürlerde var olan "yetimin başını okşama" hasleti gerçek manada babasız birinin saçlarına el sürmekten daha ziyade kendisine gösterilmesi gereken şefkate işaret eden kinevî bir kullanımdır.

2) Türk İslâm Edebiyatında Kinâye ve Ta'rîzin Değeri

İslâm'ın ana kaynaklarından beslenen Türk edebiyatı asırlardır mirasına sahip çıkmış ve diğer edebî sanatlarda olduğu gibi kinâye ve ta'rîz üsluplarına da gözü gibi bakmıştır. Kadîm Türkçe sözlüklerde "mefhum-ı muhalifini kastederek söz söylemek" şeklinde letâfetle tanımlanan bu güzide sanatlar, yenilerde "sitemli ifade, serzeniş, dokundurma, değinmece"[16] kavramlarında kendisini bulmuş ve anlamın örtülülüğünü akla getirmiştir. Belki de edebî sanatların en latîflerinden olan bu ikili sayesinde nezâhete uymayan hâller bu yolla kırmadan, dökmeden, muktazâ-i hâli dikkate alarak iletilir muhataba.

İşte tam bu noktada Türk İslâm edebiyatı denilince ilk akla gelen koca Yûnus'un "mâşûku hoş olmayan tavsiften azade tutma" kabilinden şu sözleri değerlidir:

Ben toprak oldum yoluna sen aşuru gözedürsin

Şu karşuma gögüs gerüp taş bagırlu taglar mısın[17]

Yûnus Emre'nin sözünü ettiği "Taş bağırlı dağlar", yamaçlarının taşla dolu olmasından mütevellit hakiki manada anlaşılabilir. Fakat yine şiirin siyâkı dikkate alındığında hitabın dağlara değil sevgiliye olduğu açıktır. Bu nedenle de burada anlaşılması murad edilen "merhametsizlik"tir. Anlaşılan odur ki kinâye sadece söyleyenin değil dinleyenin de edebî zevkini ortaya koyan bir terennümdür. Yukarıdaki beyitte seslenilen taş bağırlının maşuk olduğu anlaşılmıyor, zihin bu yolculuğu yapamıyorsa, ifadenin sanat olma veya zevk verme özelliği kalmamış demektir.[18]

Sözde hayâ göstergesidir kinâye. Her ne kadar üzerine söz söylemeye müstehak seçilse de muhatap, yine de mütekellim onun dile düşmesine razı olmaz. Bu sebeple kinâye ve ta'rîze müracaat noktalarından biri "durumun vehametini anlatma" gayesidir. Bizim edebimizde/edebiyatımızda bevletme fiilinin nezaketli ifadesi "küçük su dökmek", zinânın karşılığı "harama uçkur çözmek" tir. Bu minvalde Hakk'ı inkâr edene dahi "sen kâfirsin" demez Yûnus:

Kim görmişdür baykuşun gülistâna girdügin

[13] Buhârî, Terâvîh, 6; Müslim, Sıyâm, 101.
[14] Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Fâik fî garîbi'l-hadîs*, thk. Ali Muhammed el-Bîcâvî, Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim (Lübnan: Dârü'l-Ma'rife, ts.), 40; Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1392), 71.
[15] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 36: 474.
[16] Komisyon, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004), "kinâye" md.
[17] Yûnus Emre, *Dîvân-ı Yûnus Emre*, ed. Mustafa Tatcı (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), 218.
[18] Menderes Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007), 91.

Leylekler zikr idemez bir latîf âvâz ile [19]

Bu beyitlerde geçen "baykuş" kâfir, "leylek" ise münafıktan kinâyedir. Her iki inkârcı için de edebe mugayir lafızlar yerine kuş nevilerinden misal getirilmek suretiyle kinevî üslup serdedilmiştir.

Kırmayan, gücendirmeyen, incelikli bir edebî üsluptur kinâye. İnsanoğlunun "ahsen-i takvim" yaradılışına uymayan kerih yaklaşımlar bu yolla nezakete kavuşur. Ömrünün sonlarına kavuşmuş insan için "yaşlandı" yerine "saçlarına aklar düştü"; zihinsel melekelerini yitirmiş biri için "bunadı" yerine "sekerata erdi" nezih lafızları kinâyenin sonucudur. Bu letafet sayesinde hakkında konuşulan kişinin "kulağına giderse hoş olmaz" çıkmazından da kurtulmuş olur mütekellim. Nef'î'nin dile getirdiği gibi hem söz ustası olmak hem kırmamak kolay olmasa gerektir:

Çeke mazmûnunı fehm itmede bir nükte-şinâs

Ne kadar dikkat iderse o kadar renc-i elîm

Kendi fehm itse de bin fikr ile bir nüktesini

Nutku âciz kala yârâne idince tefhim [20]

Gönül kırmamanın edebî ifadesi olan kinâye ve ta'rîz sanatları "Unutma! Bu kapıya elbet bir dahî gelirsin" uyarısını zımnında barındırır. Bu nedenle "sözüm ona" manası bu sanatlarda vücut bulur. "İçimi dökeyim ammâ incitmeyeyim" diyen âşıkın kullandığı silah nevinden düşünülebilir. Dîvân edebiyatında kinâyenin latifçe kullanıldığına işaret eden aşağıdaki beyitte, sevgilinin eşiğine varan aşığın hiçbir kıymetinin olmayacağı çemen, karga ve bülbül tasviriyle iğneleyici bir şekilde dile getirilmiştir:

Habîb işigi rakîbe şeref virürdi velî

Çemende gezmek ile zâg andelîb olmaz [21]

Kastını aşan söylemler için mazeret beyanı kabilinden de bahsi geçen sanatlar kullanılmıştır. Her ne kadar kinâyenin maksadı mecaz mana olsa da hakîkatin anlaşılmasına bir mânia da bulunmadığından "yanlış anladınız, ben şu manayı kastetmiştim" demeyi meşru gösterebilecek bir üsluptur. Böylece onun sayesinde edip, kendine bir sığınma me'hazı bulmuş olacaktır.

Türk İslâm edebiyatı metinlerinde göze çarpan sanatsal amaçlardan biri -özellikle teşbihte karşımıza çıkan- somutlaştırma düşüncesidir. Kinâye ve ta'rîz de çoğu zaman bu düşünceye hizmet etmiş, manayı görselleştirerek insan zihninde kalıcı hale getirmiştir. Bu hedef Hz. Peygamber'in "*İman kalpte, İslâm görünüştedir*"[22] hadîs-i şerîfinden mülhemdir. İslâm nasıl soyut olan imanı görünür kılıyorsa, manayı görünür kılan da lafızlardaki ahenktir. "Dua etmek" karşılığında kullanılan "elleri semaya açmak" deyimi kinâye yoluyla manevi olanı müşahhas kılmanın en güzel örneklerindendir. Yûnus Emre'nin ölüler için inşad ettiği dizelerindeki "*Üzerinde türlü otlar bitenler"* tavsifi, okuyucuya "ölüm ancak bu kadar güzel tarif edilebilirdi" dedirtir:

Yalancı dünyaya konup göçenler

Ne söylerler ne bir haber verirler

Üzerinde türlü otlar bitenler

Ne söylerler ne bir haber verirler [23]

Deyimsel terkip oluşturma konusunda da bu iki üsluptan faydalanan edebiyatımız, bu yolla anlatıma veciz ve etkili bir özellik kazandırmıştır. Bu açıdan bakıldığında deyimlerin yüklendiği yoğun anlam yükü kinâye yoluyla hem hafifletilmiş hem de daha etkileyici özellik kazanmıştır. Özellikle İslâm kültürünün dile yansıması olan "eli açık olmak, kalbi temiz olmak, ağzına bal çalmak" gibi deyimsel ifadelerin çoğu kinâyeli sözlerdir. Aşağıdaki dizelerde "eteğinden tutmak" deyiminin şair tarafından kinevî bir üslupla beyitlere

[19] Mustafa Tatcı, "Yûnus Emre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 43/272.
[20] Ömer Efendi Nef'î, *Nefi Dîvânı* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018), 44.
[21] Necati Bey, *Necati Beg Divanı* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1963), 221.
[22] Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1989), VI/159.
[23] Yûnus Emre, *Yûnus Emre Divanı (Seçmeler) Klasik Türk Edebiyatı*, ed. Suat Batur (İstanbul: Altın Kitaplar, ts.), 11.

nakşedilmesinin altında yatan sebep de hem beyitlere bedî'î kazandırmak hem de anlamı konsantre hale getirmek olsa gerektir:

'Işk etegin tutmak gerek 'âkıbet zevâl olmaya

'Işkdan bir elif okıyan kimseden su'âl olmaya [24]

Kinevî üslup, nezih edebî özelliklerinin yanında eleştiri, saldırı ve kimi zaman savunma gibi hususları da devreye sokmak suretiyle toplumsal muhalefet konusunda daha işlevsel hale getirilebilir. Kesif anlam yüklü keskin ve sivri bir dil aynı zamanda bir durumun saçmalığını, yanlışlığını belki dolaylı ama etkili bir şekilde dile getirme biçimi olur. Böylece sanatsal değerlerine izafetle toplumsal anlamda insanları kenetleyen, ilişkileri geren, ayrıştıran, birleştiren bir hüviyet de kazanmaktadırlar. Söz gelimi hasımlığı efendice icra etme sanatıdır kinâye ve ta'rîz. Sözle intikam almanın yollarından biridir. Bu bağlamda "*Kin ve ihtirasa boğulup da açıktan açığa ifade-i merâm edemeyenler kinâyeye koşarlar. Mağlûpların gâliplere karşı isti'mâl edebilecekleri [kullanabilecekleri] yegâne silah ta'rîzdir*"[25] sözü yerini bulmuş olur. Bu hususta en hoş manzum örneklerden biri yine Yûnus'un şu beyitleridir:

Oda gölgedir deyu, ta'n eylemen hocalar

Hatırınız hoş olsun, biraz yanasım gelir

Derviş Yûnus bu sözü, eğri büğrü söyleme

Seni sigaya çeker, bir Molla Kasım gelir [26]

Bu beyitlerden anlaşıldığına göre Yûnus Emre, dervişliğin verdiği rahatlıkla ortaya koyduğu düşüncelerinden dolayı kendisini "şeriat ehli fakîh" olarak nitelendiren müftüler tarafından ta'n edileceğini (sîgaya çekileceğini) bildiğinden, yarı mizahî bir üslupla bu sözleri serdetmiştir. Bunu da Molla Kâsım ismi üzerinden kinâye yoluyla gerçekleştirmiştir. Çünkü kendisinden sonra gerçekten de söz konusu beyitleri İslâm itikâdına aykırı gören, Molla Kasım adında mutaassıp bir müderrisin yaşadığı rivâyet edilir.[27] Bu bilgiler dikkate alındığında şiirin sonundaki beyitlerde hem kinâye hem de ta'rîz sanatlarının yoğunluğunu görmek mümkündür.

Eşyanın zıddı ile kâim olması fikri felsefe, mantık, tasavvuf gibi ilimlerin araştırma alanına girmekle birlikte bunun ifade biçimleri edebiyat sahasına işaret etmektedir. Varlık açısından düşünüldüğünde bir şeyi tarif ederken nasıl onun zıt unsurları argüman olarak kullanılıyorsa edebî metinlerde de etkili bir betimleme ortaya koymanın en güzel yolu -tıbâk diye açıklanan- karşıt lafızların bir arada kullanımıdır. Söz gelimi, elbisesiyle öğünen birine "Hâtırından çıkmasın dünyaya üryan geldiğin" demek ta'rîz sanatının incitmeden tefekküre sevk ederken muhalif lafızları tercih ettiğini vurgulamaktır.[28] Tıpkı Huzûrî'nin ters öğüdünde olduğu gibi:

Yüz verme sâile, sarma yakana
Bir tokat vur eğdir doğru bakana
Bir yudum su verme canı çıkana
Aklın topla, sersem olma, susanma [29]

KAYNAKÇA

Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 3 Cilt. Kubbealtı Neşriyat, 2005.
Bilgegil, M. Kaya. *Edebiyat / Bilgi ve Teorileri (Belâgât)*. İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları, 2019.
Coşkun, Menderes. *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.
Emre, Yunus. *Yunus Emre Divanı (Seçmeler) Klasik Türk Edebiyatı*. ed. Suat Batur. İstanbul: Altın Kitaplar, ts.

[24] Yûnus Emre, *Dîvân-ı Yûnus Emre*, 7.
[25] Karataş, "Kinâye ve Ta'rîz", 230.
[26] Yûnus Emre, *Yûnus Emre Divanı*, ed. Burhan Toprak (Eskişehir: Odunpazarı Belediyesi Yayınları, 2006), 92.
[27] Yûnus Emre, *Yûnus Emre Divanı*, "Sunuş".
[28] Bilgegil, *Edebiyat / Bilgi ve Teorileri (Belâgât)*, 179.
[29] Huzûrî, *Huzûrî Divanı*, ed. Mustafa Adil Özder (Samsun: Türker Matbaacılık, 2015), 175.

Firuzâbâdi, Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b Yakub b Muhammed el-. *Kâmusu'l-muhît*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2008.
Halîl b. Ahmed, Ebû Abdirrahmân Amr b. Temîm el-Ferâhîdî. *Kitâbü'l-ayn*. Beyrut: Müessesetü'l-Âlemi li'l-Matbûât, 1988.
Hâşimî, Ahmed. *Cevâhiru'l-Belâğa*. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, t.y.
Huzûrî. *Huzûrî Divanı*. ed. Mustafa Adil Özder. Samsun: Türker Matbaacılık, 2015.
İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed. *Musannef*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. 1-7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1989.
İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Basım, 1414.
Karataş, Turan. "Kinaye ve Tariz". *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* CIX/767-768 (Aralık 2015), 222-232.
Kazvinî, Müstevfî Hamdullâh b. Ebî Bekr b. Ahmed el-. *el-İzâh fî ulûmi'l-belâğa*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.
Komisyon. *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*. IV Cilt. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004.
Necati Bey. *Necati Beg Divanı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1963.
Nef'î, Ömer Efendi. *Nefi Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018.
Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2. Basım, 1392.
Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Sirâceddîn Yusuf b. Ebû Bekr b. Muhammed. *Miftahu'l-ulûm*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekir. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim. 2 Cilt. el-Heyetü'l-Mısriyyeti'l-Âmme li'l-Kütüb, 1394.
Tatcı, Mustafa. "Yûnus Emre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/600-606. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
Yûnus Emre. *Dîvân-ı Yûnus Emre*. ed. Mustafa Tatcı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
Yûnus Emre. *Yunus Emre Divanı*. ed. Burhan Toprak. Eskişehir: Odunpazarı Belediyesi Yayınları, 2006.
Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-. *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmizi't-tenzîl*. IV Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, 3. Basım, 1987.
Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-. *el-Fâik fî garîbi'l-hadîs*. thk. Ali Muhammed el-Bîcâvî, Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. 4 Cilt. Lübnan: Dârü'l-Ma'rife, 2. Basım, ts.
Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdulllah. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim. 4 Cilt. Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1376.

"UMUT KAPISI"NIN EKONOMİK-SOSYAL, TARİHİ-DİPLOMATİK VE ASKERİ-SİYASİ ÖNEMİ

Senan İbrahimov
Azerbeycan Cumhuriyeti

Anahtar kelimeler: Haydar Aliyev, Suleyman Demirel, Dilucu, Sederek, Igdır, Ümit kapısı, blokad

Keywords: Haydar Aliyev, Suleyman Demirel, Dilucu, IgdIr, Sadarak, Umit kapısı (The Gate of Hop), blockade

XX. yüzyılın 80-90'lı yılları dünyanın iki en büyük askeri-ekonomik-siyasi gücünden birinin-çokuluslu SSCB'nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)- devrimsel yıkılışı ile tarihe düştü. Tabii ki bu yıkılış sürecinde söz konusu mekânda yaşayan tüm halklar eziyet çektiler. Çünkü devrimler ağrısız-acısız ve kansız-belasız yaşanmazlar. Bilinen bir gerçektir ki, SSCB'nin yıkılma planı, alternatif (düşman) kampın özel enstitülerinde hazırlanmıştı ve koordineli bir şekilde yönetilmekteydi. Bu planda uluslararası düşmanlığın alevlendirilmesi ve milli zeminde savaş ve katliamların gerçekleştirilmesi, öncelikli idi. Öte yandan yıkılan imparatorluğun başı Moskova da kendi küresel ırkçı çıkarları için milli çatışmaların alevlendirilmesine özel ilgi göstermekteydi. Amaç, imparatorluktan ayrılmak isteyen halkları kendine bağımlı halde tutmak, onların bağımsız gelişimlerine engel olmak, bölgede egemenliğini ve çıkarlarını korumaya devam etmekti. Bu durum hala devam etmektedir ve anlaşılan uzun süre daha devam edecektir. Çünkü Rusya, eski SSCB mekânında birçok sorunun asıl kaynağıdır. Örneğin Azerbaycan'ın Ermenistan tarafından işgal edilmiş Karabağ ve buraya sınır olan 7 ilin boşaltılması ve toprak bütünlüğünün sağlanması uğrundaki mücadelesine karşı milli düşmanlık kartından yararlanmaktadır. Aslında "Böl-parçala-yönet!" ve "Böl ve galip gel!" sloganları tarih boyunca güncelliğini muhafaza etmiş ve günümüzde de bu durum devam etmektedir. Tabii ki bu ayrı bir sohbetin konusudur. Biz sadece yazımıza giriş olarak ve bilgi amaçlı bunları kaydetmekteyiz. Lakin hem Rusya hem de AGİT'in Minsk Grubu'nun eş başkanları ve doğal olarak onların temsil ettikleri devletler unutmaktadırlar ki, Azerbaycan halkı (Türkü) Köroğlu'nun soyundandır. Köroğlu'nun yiğitlerine (askerlerine) ise iyi anlamda "deli" denmektedir. Bir gün bu halk ve Azerbaycan devletinin, dünyanın 50 en güçlü ordusundan biri olan silahlı güçleri harekete geçecek ve sadece Ermenilerin değil, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü sağlanmasına engel olan tüm zalimlere gereken dersi verecektir (Nisan savaşlarında olduğu gibi!)

SSCB hızla yıkılırken Moskova, silahsız halkı (halkları) kurşun yağmuruna tutma pahasına da olsa, milli-bağımsızlık mücadelesinin önünü kesmeye çalışıyordu. Bu çerçevede 1990 yılı Ocak ayının 19'unu 20'sine bağlayan gece, tepeden tırnağa silahlanmış ve ekseriyeti Birliğin farklı yerlerinden, özellikle Kuzey Kafkasya'dan çağrılmış, milliyetçe Ermenilerden oluşan Sovyet (Rus) ordusu Bakü'ye yürütüldü, karşıya çıkan herkese ve her şeye ateş açıldı. Bakü'de ve Azerbaycan'ın diğer bölgelerinde 146 kişi katledildi, 744 kişi yaralandı, 841 kişi ise yasadışı hapsedildi. Derler ki, etki tepkiye eşittir. Anlaşılan bazen tepki etkiden daha güçlü olur. 20 Ocak katliamında Azerbaycan halkı fiziki, maddi ve manevi kayıplar verse de bu olaydan galip çıktı. Çünkü o zamana kadar merkezi hükümetten olumlu anlamda bir şeyler bekleyenler ve umanlar bile bu faciadan sonra gaflet uykusundan uyandılar ve milli bağımsızlık harekâtı kitlesel hale geldi. Artık herkes anlıyordu ki hem bağımsız devletin kurulması hem de Karabağ sorununun çözülmesi ve toprak bütünlüğümüzün korunması bizim çözeceğimiz bir meseledir.

Bakü'deki Ocak katliamından 1 gün önce, yani 1990 yılının Ocak ayının 18'ni 19'una bağlayan gece Ermeniler, SSCB Savunma Bakanlığı'nın Ermenistan'da bulunan 7'ci Ordusu'nun yardımı ile büyük bir güçle Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin sınır köyü Kereki'ye saldırdılar. Kuvvetlerin eşit olmadığı bir

savaşta hafif silahlarla silahlanmış yerel savunma birliği düşmana büyük kayıplar verdirse de geri çekilmek zorunda kalmış ve Kereki köyü işgal edilmiştir. Artık 30 yıldan fazladır ki, işgal devam etmektedir.

Nahçıvan'ın merkezi meydanında düzenlenen mitingin talebine uygun olarak 10 Ocak'ta Nahçıvan Özerk Sosyalist Cumhuriyeti Meclisi'nin kararı ile Özerk Cumhuriyetin toprak bütünlüğü ile vatandaşlarının hayatı tehlike altında kaldığından ve Kars Antlaşması'nın şartları kaba şekilde ihlal edildiğinden Nahçıvan ÖSSC, SSCB'den ayrılarak bağımsızlığını ilan etti. Söz konusu dönem açısından bu devrimsel bir adımdı.

Bilgi amaçlı kaydedelim ki, ister Çar, isterse de Sovyet Rusyası'nın yürüttüğü Türk ve Müslüman karşıtı sinsi siyasetlerinin sonucu olarak 1920 yılında Azerbaycan'ın ezeli ve ebedi toprakları olan Dereleyez ve Zengezur bölgeleri Ermenistan'a verilerek Nahçivan Özerk Cumhuriyeti ile Azerbaycan toprakları arasında bağlantı kopmuştur. Birliğin dağılması sürecinin başlaması ile kuşatma altında kalan Nahçivan'da kısa sürede Ermenistan üzerinden gelen doğal gaz ve elektrik kesildi, gıda kıtlığı yarandı. Düşünün ki, kışın ortasında doğal gaz yok, elektrik yok, sıcaklık yok, su yok, ekmek yok! Hatta o sırada bir yerlerde acından ölenlerin olduğu söylentileri yayılmaya başladı. 1990 yılının 20 Ocak tarihinde Nahçivan'da Olağanüstü Hal ilan edildi ve ordu şehre girdi.

21 Ocak tarihinde Moskova'da yaşayan Haydar Aliyev Azerbaycan'ın Moskova Temsilciliği'ne giderek açıklamada bulundu ve Moskova'nın Azerbaycan halkına karşı kitlesel katliamına itirazını tüm dünyaya duyurdu. 22 Temmuz tarihinde Haydar Aliyev uçakla Bakü'ye geldi. Lakin söz konusu dönemde anti millî yönetim yüzünden 22 Temmuz'da Nahçıvan'a gitti. Her şeyde bir hikmet vardır, derler. Haydar Aliyev'in Nahçıvan'a gelişi bu diyarı Ermeni işgalinden ve soykırımından, en iyi durumda ise 370 binlik halkı açlık ve soğuktan ölmekten kurtardı. Kısa sürede Nahçıvan Ali Meclisi Başkanı seçilen bu büyük şahsiyet, kazandığı benzersiz yaşam ve iş deneyimini çalıştırarak doğup büyüdüğü memleketini tasavvur bile edilemeyecek her türlü reel facialardan kurtardı. Haydar Aliyev'in ileri görüşlü politikası zamanla meyvesini verdi, İran ve Türkiye'den yardımlar, en önemlisi ise elektrik gelmeye başladı. Gıda fişleri ile ahalinin gıda ihtiyaçları kısmen de olsa karşılandı. Aralıklarla elektrik verilmeye başlandı.

Haydar Aliyev'in önce Nahçıvan, sonra ise Azerbaycan'ı her türlü beladan kurtarması, tarihte şahsiyetin rolünün ne kadar önemli olduğunu bir daha gösterdi. Günümüzde on yıllar boyunca savaşın, açlık ve sefaletin, sayısız maddi, manevi ve fiziki zararların rehin aldığı, en kötüsü ise yabancı askerlerin postalları altında ezilen birçok ülke bulunmaktadır. Bu halkların bağrından Haydar Aliyev gibi bir fenomen şahsiyet yetişseydi, onlar bu duruma düşmezlerdi. (4)

Ermenistan 8 Mayıs 1992 tarihinde Şuşa'yı işgal ederken, eşzamanlı olarak Nahçıvan'ın Sederek bölgesine de saldırdı. Söz konusu dönemde Ulu Önder Haydar Aliyev, Türkiye'den yardım talebinde bulundu. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Moskova (16 Mart 1921) ve Kars (13 Ekim 1921) Antlaşmalarını hatırlatarak, bu hareketin cevabının çok ağır olacağını bildirdi. Türkiye'nin Ermenistan'la sınırdaki askeri birlikleri savaş durumuna getirildi. Bu dönemde önceden av tüfekleri bile toplanmış ve silahsız bir şekilde Ermeni saldırısı ile karşı karşıya kalmış olan Nahçıvan halkı, "Türkün topu İrevan'a çevrilmiştir" diye birbirine güzel haberleri müjdeliyordu. Böylece Kars Antlaşması, Nahçıvan'ın Ermeni saldırısına karşı korunmasında son derece önemli rol oynadı. (12)

Türkiye Cumhuriyeti'nin genel olarak 31 kara gümrük kapısı bulunmaktadır. Bunlardan biri de Dilucu Gümrük Kapısı'dır. Tabii ki, gümrük kapılarının her birinin açılış, önem ve faaliyet tarihi dikkat çeken bir konudur. Lakin Dilucu Gümrük Kapısı hem açılışı hem de ekonomik-sosyal, tarihi- diplomatik ve askeri-siyasi açıdan özel öneme haizdir.

Dilucu Gümrük Kapısı, 20 Mayıs 1992 tarihinde dönemin Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel tarafından açılmıştır. Bu kapı Türkiye'nin Iğdır ile Azerbaycan'ın Nahçivan Özerk Cumhuriyeti'nin Sederek illerini birbirine bağlamaktadır.

Aslında bu köprü 20 Ekim 1991 tarihinden itibaren geçici köprü olarak kullanılmaya başlanmış ve 18 Kasım'da Türkiye'nin Konya ilinden gıda yüklü ilk kamyon kervanı bu köprü ile Nahçıvan'a insani yardım ulaştırmıştır.

Genellikle açılan her yeni gümrük kapısı, resmi olarak bulunduğu yerin coğrafi ismi ile isimlendirilir. Tabii ki, Dilucu Gümrük Kapısı da bu gerçeklikten istisna değildir. Lakin halk buraya "Umut Kapısı" ismini verdi. Sebep ne idi? İş burasındadır ki açılan "Dilucu Gümrük Kapısı" söz konusu dönemde gerçek anlamda ölüm-

kalım savaşı veren Nahçıvan için tam anlamıyla umut kapısı idi. "Umut Kapısı"nın önemini farklı başlıklar altında özetlemeye çalışalım:

1. Ekonomik-Sosyal Önemi. Birlik dağılırken Azerbaycan'la her türlü iletişimi ve ekonomik ilişkileri, özellikle de gıda temini tam olarak kesilmiş olan Nahçıvan, "Umut Kapısı" aracılığıyla kardeş Türkiye'ye çıkış kazandı ve ekonomik-sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya başladı. Nahçıvan vatandaşı Türkiye'ye vizesiz giriş-çıkış fırsatı yakaladı. İnsanlar ürünlerini Türkiye'de satmakla aileleri için kazanç kaynağı elde ettiler. Açılan yeni gümrük kapısı Bakü-Nahçıvan-Türkiye ekonomik ilişkilerinin gelişmesi için elverişli ulaşım sistemi yarattı. (1, 5) Türk şirketleri Nahçıvan'a ayak bastı. En önemlisi ise insanlar arkasız olmadıklarını, Türk halkı gibi bir halkın, Türkiye gibi güçlü bir devletin her zaman olduğu gibi yine de kardeşlerinin arkasında durduğunu derk ettiler. İşte "Umut Kapısı"nın yarattığı imkanlar sayesinde bugün artık Nahçıvan elektrik ithal eden ülkeden ihraç eden bölgeye dönüşmüştür. Nahçıvan'dan Türkiye'ye yılda 120 milyon dolarlık ihraç gerçekleşmektedir.

2. Tarihi-Diplomatik Önem: "Umut Kapısı" tarih boyunca bir olmuş Osmanlı Türkleri ile Azerbaycan Türklerinin yeni dönemde bir araya gelmeleri, kaynayıp-karışmaları için esaslı ortam oluşturdu. Azerbaycan XX. yüzyılda ikinci defa bağımsızlık kazandıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkilere dair anlaşma 1992 yılı Ocak ayında imzalansa da aslında bu ilişkilerin temeli dünya tarihinin fenomen şahsiyetleri Haydar Aliyev ve Süleyman Demirel'in çoklu sayıda temasları ve karşılıklı ameli işbirliği ile daha önceler atılmıştı.

3. Askeri-Siyasi Önem: "Umut Kapısı"nın bulunduğu Nahçıvan bölgesindeki Azerbaycan'la Türkiye sınır hattı mesafe açısından kısa olsa da (sadece 11 km), askeri-siyasi anlamda çok büyük öneme haizdir. Bilgi amaçlı kaydedelim ki, Nahçıvan Ermensitan'la 246 km, İran'la ise 204 km. sınıra sahiptir. (5, 5) Azerbaycan'ın bağımsızlığının temeli de Nahçıvan'da atılmıştır. Daha Sovyetler Birliği zamanında Haydar Aliyev'in çalışmaları sonucunda Nahçıvan'da görülen işler, genel olarak Azerbaycan'ın bağımsızlığı açısından büyük önem taşımaktaydı. Haydar Aliyev'in başkanlığında düzenlenen Nahçıvan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Ali Sovyeti'nin Birinci Oturumu bölgenin isminden "Sovyet Sosyalist" sözlerini çıkardı, devlet yönetim kurumunun isminde değişiklik yaptı, Özerk Cumhuriyetin devlet bayrağı ve diğer sembollerine dair kararlar aldı. Azerbaycan'ın üç renkli milli bayrağı büyük bir fasıladan sonra daha Sovyetler Birliği zamanında ilk defa olarak Nahçıvan'da göndere çekildi ve devlet sembollerinin kabul edilmesine dair Azerbaycan parlamentosunda önerge verildi. Bu kapı Nahçıvan'ın yeni ortamda askeri kudretinin artmasına ve burada Azerbaycan'ın en güçlü askeri birliklerinden birinin şekillenmesine imkân verdi. "Umut Kapısı" Türkiye ile Türk Cumhuriyetlerinin coğrafi birliği açısından sembolik bir geçittir. Tesadüfi değildir ki, Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları IX. Zirve Toplantısı 3 Ekim 2009 tarihinde tarihi Nahçıvan'da düzenlendi. Şunu da kaydedelim ki, ilk zirve toplantısı 1992 yılında Ankara'da, sonrakiler İstanbul (1994), Bişkek (1995), Taşkent (1996), Astana (1998), Bakü (2000), İstanbul (2001) ve Antalya'da (2006) düzenlenmiştir. Böyle bir toplantının Nahçıvan'da düzenlenmesi aynı zamanda Nahçıvan'ın uluslararası belgelerde, yani Moskova ve Kars Antlaşmaları ile belirlenmiş olan statüsünün daha da güçlenmesine hizmet etmekteydi. (3, 202) Nahçıvan görüşü Türkçe konuşan devletlerin entegrasyonu açısından tamamen yeni bir aşama oldu. Bu toplantıda Türkçe Konuşan Ülkelerin İşbirliği Konseyi kuruldu ve Nahçıvan Anlaşması imzalandı. Nahçıvan Anlaşması ile Türkçe konuşan ülkelerin devlet başkanlarının zirve görüşlerini teşkilatlandırma alanında çok değerli ve tarihi bir adım atıldı. "Umud Kapısı" sayesinde gerçekleşen tüm bunlar aynı zamanda Nahçıvan'ın gerçek anlamda siyasi bir merkeze dönüştüğünü açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Yeri gelmişken kaydedelim ki, Macaristan da Türkçe Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi üyesidir ve bu konseyin tüm kurumlarının çalışmalarına katılmaktadır. Macaristan Cumhurbaşkanı Viktor Obra, Türk Devlet Başkanlarının Kırgızistan'da düzenlenmiş toplantısında (2019) yaptığı tarihi konuşmasında şöyle demiştir: "Biz Kıpçak Türküyüz, Atilla'nın torunlarıyız."(10)

Artık 2008 yılından Macaristan'da "Macar-Turan Vakfı" tarafından 2 yılda bir kez "Hun-Türk Kurultayı", diğer bir ifadeyle "Turan Halklarının Kurultayı" düzenlenmektedir. Bu kurultayın internet sitesi de bulunmaktadır. (9) İlk bu gibi kurultay ise Kazakistan'da yaşayan Madarların girişimi ile bu ülkede düzenlenmiştir. "Macar-Turan Vakfı", 2012 yılında Kazakistan'da, Macaristan'da yapılmış "Hayat Ağacı" isimli muhteşem bir yapıt dikmiştir. Bütün bir ağaçtan yapılmış anıtın ağırlığı 2 ton, yüksekliği ise 9 metredir. O, Macarların ataları olan Madarların Türk halkları ile aynı kökten olduğunun sembolüdür. Turan

sözcüğünün iki anlamı bulunmaktadır: Birincisi bu kelime tarihen Arapların dışındaki milletlerin yaşadığı bölge anlamına gelmektedir. İkincisi ve asıl anlamı ise Türklerin, daha kesin ifadeyle Türkçe konuşan halkların yaşadığı arazileri ifade etmektedir.

Birçok Avrupa dilinde Macaristan Hungary, yani Hunların ülkesi şeklinde isimlendirilmektedir. Tabii ki bu tarihi Hun İmparatorluğu ve On-Ogur/Ob-Oguz (On-Oğuz boyu) ile direkt bağlantılıdır. Göründüğü gibi birçok Avrupa halkı Macarların şahsında Atilla'nın torunlarını görmüşlerdir. (15) Macarlar hatta Türk Runi alfabesini yeniden canlandırmaya başlamışlar. Şöyle ki, onlar İncil'i bu alfabe ile basmış, yaşadıkları yerlerin girişlerine isimlerinin Türkçe yazıldığı levhalar asmışlardır. Bu süreç Batı Ukrayna'da (Zakarpatiya) da sürmektedir. (16)

Bilgi açısından kaydedelim ki, Türkiye'nin Ermenistan'la olan Akyaka (Kars) Alican (Iğdır) kara gümrük kapıları Ermenistan ordusunun 3 Nisan 1993 yılında Azerbaycan'ın Kelbecer ilini işgal ettiği tarihten bu yan kapalıdır. Şöyle ki, 23 Mart 1993 yılından 3 Nisan'a kadar yaşanan 10 günlük gergin savaşlarda 701. Askeri Birlik, Kelbecer gönüllüleri ve helikoptercileri, kendilerinden 15 kat üstün olan düşman kuvvetleri ile kuşatma ortamında savaşarak 450'den fazla kayıp vermiş ve kuşatma altında bulunan 60 bin Kelbecerlinin tahliyesini sağlamışlardır.

Kelbecer'in işgalinden sonra 3205 sayılı toplantıda BM Güvenlik Kurulu 822 sayılı Sonuç Bildirgesi kabul etti. Bildirgede tüm işgalci güçlerin Kelbecer ve Azerbaycan'ın işgal edilmiş diğer bölgelerinden hemen çıkarılması talep edilmekteydi. BM Güvenlik Kurulu benzer muhtevaya sahip daha 3 (29 Temmuz 1993 tarihli 853 sayılı Bildirge; 14 Ekim 1993 tarihli 874 sayılı Bildirge; 11 Kasım 1993 tarihli 884 sayılı Bildirge) Bildirge kabul etmesine rağmen, Ermenistan ordusu tecavüzlerine devam etmektedir. Artık 27 yıldır Dağlık Karabağ bölgesi dışında 7 il işgal altındadır ve şimdiye kadar işgalci Ermenistan tarafından bu bildirgelerin talebi olan her hangi bir yükümlülük yerine yetirilmemiştir. Halk arasında müdrik bir söz vardır: "Domuz kendi rızası ile darıdan çıkmaz."

Yine bilgi amaçlı kaydedelim ki, 28 Mayıs 1918 yılı tarihinde Türk-Müslüman dünyasında ve genel olarak Doğu'da ilk demokratik-parlamenter cumhuriyet Azerbaycan'da kurulmuştur. Bu cumhuriyet, tarihi ve cihanşümul faaliyet gösterse de 23 ay yaşaya bilmiş, Sovyet Rusyası'nın işgali ile yıkılmıştır.

Ancak Azerbaycan halkı özgürlük seven bir halk olduğu için XX. yüzyılda ikinci kez (18 Ekim 1991 yılında) bağımsızlığına kavuştu. İlginç bir gerçektir ki, ister Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti, isterse de Azerbaycan Cumhuriyeti kurulduğu zaman ilk tanıyan ülke Türkiye Cumhuriyeti Devleti olmuştur. Bu hiç de tesadüfi değildir. Çünkü Azerbaycan halkı (Türkü) Türk halklarının bir parçasıdır. Yeri gelmişken birkaç cümle Türk halkları ile ilgili kaydetmek isterdik. Türk halkları Altay Dil Grubuna mensuptur. Dünyada 24 Türkçe konuşan halk, diğer ifadeyle 86 etnos, alt gruplar vardır. Bunlar dil ve köken farkına göre dört kola ayrılmaktadırlar:

1. Oğuzlar-Anadolu Türkleri, Azerbaycan Türkleri, Gagavuzlar, Türkmenler, Ahıska Türkleri, Kırım Tatarları, Türkmenler, Horasan Türkleri vs.

2. Uygurlar-Özbekler, Hazaralar, Salarlar, Uygurlar, Tuvalar, Şorlar, Komasin-Tobollar, Baraba Tatarları, Çulumlar vs.

3. Kıpçaklar-Kazaklar, Karakalpaklar, Kumıklar, Kırgızlar, Altaylar, Nogaylar vs.

4. Bulgarlar-Tatarlar, Bakşurtlar, Karaçaylar, Karaimler vs.

Çağdaş Türk halkaları farklı dinlere mensupturlar. Büyük bir kısmı Müslüman iken, Çuvaş, Gagavuz, Tatar ve Yakutların çoğunluğu Ortodoks Hıristiyan, Karaim ve Krımçaklar Yahudi, Tuvin, Sarı Uygurlar ve Salarların bir kısmı Budist, Altaylar Burhanist, Hakas, Şor, Teleut, Yakut ve Dolganlar Tengrist ve Şamanisttirler. (13)

Türkler sayı bakımından dünyanın en büyük halklarından biridir ve gezegenin tüm kıtalarına dağılmışlardır. Bazı internet sitelerinde Türklerin sayısı ile ilgili verilen bilgiler gerçeği yansıtmamaktadır. Bu bilgilere göre dünyada yaşayan Türklerin sayısı 160-165, 170 veya 250 milyondur. Oysaki sadece Türkiye'de 55, Çin'de 100, İran'da 40, Özbekistan'da 30, Kazakistan'da 15, Azerbaycan'da 10, Türkmenistan ve Kırgızistan'ın her birinde 6 milyon vs. Türk yaşamaktadır. Eski SSCB, dünyanın kara kısmının 1/6-sını (22402 bin km^2) kapsamaktaydı. Bu ülke nüfus açısından (1 Ocak 1989 tarihi-293 milyon) dünyanın III. ülkesi idi. Çokları

bilmese de bu dev ülkenin nüfusunun yaklaşık %75-i, yani 200 milyondan fazlasını Türkçe konuşan halklar oluşturmaktaydı.

Günümüzde arazi açısından dünyanın en büyük ülkesi olan Rusya Federasyonu, 17075,4 min km^2 arazisi ile Gezegenin kara alanının %11,5-ni kapsamakta, 146 milyon nüfusu ile dünyanın 9. ülkesi konumundadır. Resmi istatistiğe göre bu ülkenin nüfusunun %81-i Ruslardan oluşmaktadır. (8) Oysaki, en basit göstergelere (örneğin, ülkenin tarihi, tarihi coğrafyası, Türk halklarının yayılma alanı, bu arazilerde yetişmiş büyük şahsiyetlerin milli mensubiyeti, ülkenin idari-arazi bölümlemesi vs.) bakılacak olursa, ülke ahalisinin ekseriyetini Türkçe konuşan halklar, özellikle de Tatarlar oluştuğunu görülecektir. Öte yandan Rusya Federasyonu'nda 60 farklı grup mevcuttur ve 100'den fazla dilde konuşulmaktadır. Bu halkların en büyüğü Türk halkıdır ve konuşulan dillerin ekseriyeti Türk (Ahıska, Altay, Azerbaycan, Balkar, Barsi, Başkurt, Buryat, Bulgar, Çukot, Çulum, Çuvaş, Dolgan, Evenk, Hakas, Hantı-Mansı, İdil Tatarları, Kalmık, Kara Tatar, Kırım Tatarları, Koryak, Kımık, Kaçar, Gagavuz, Karaçay, Karapapak, Kaşkay, Kazak, Karaim, Kırgız, Nen, Nogay (Nagaybak), Oryat, Özbek, Sarı Uygur, Salar, Svir, Sibir Tatarları, Tabasara, Tatar, Taymır, Teleut, Telengit, Terekeme, Trukhmen, Türkmen, Urum-Kıpçak, Yakut, Yamala vs.) dilleridir. Ayrıca Rusya Federasyonu 89 birimden oluşmaktadır: Buraya 21 cumhuriyet, 1 özerk bölge, 9 bölge, 10 milli mahal, 46 vilayet, 2 federal şehir (Moskova ve Sankt Petersburg) dahildir. (6) Diğer birimler dikkate alınmasa bile, bahsi geçen 21 cumhuriyetin ekseriyeti Türk halklarına mahsustur. Sonuç olarak yaklaşık hesaplamalara göre dünya ahalisinin neredeyse 500 milyona yakını Türkçe konuşmaktadır. Aslında günümüzde Türk dilinin resmen uluslararası dil ilan edilmesi, Türk halklarının en basit hakkıdır.

Tarih boyu Rus ırkçıları diğer halkları asimile etmeğe, halkların (milletlerin) milli mensubiyetlerini, özellikle dillerini elinden almaya çalışmışlardır. Günümüzde Rusya Federasyonu'nda yaşayan birçok Türkçe konuşan halkın (Şorlar-12 binden fazla; Tovalar-Tokalar-Garakaşlar-761 kişi, Çulumlar-355 kişi, Tubalar, Kumandiler-2900 kişi, Telengitler-3800 kişi, Teleutlar-Bayat-Payatlar-2650 kişi, Dolganlar-7261 kişi, Çelknalar-1700, Krımçaglar-1500, Soyotlar-500 vs.) sayıları yeteri kadar azalmış ve maalesef azalmaya devam etmektedir; bu halklar ölüm-kalım savaşı vermektedirler.

Bu halklar yüz yıllar boyunca kendi özelliklerini sürdürmüşlerdir: geyik beslemekte, balık avlamakta, avcılıkla uğraşmaktadırlar. Dini inançları da Totemizm, Şamanizm'dir. Ekseriyetinin yerleştikleri yerleşim bölgelerinin yolu bile bulunmamaktadır. Bu yerlere yalnız helikopterle ulaşmak mümkündür. İlginç olan şudur ki, söz konusu Türkçe konuşan halklar anadillerinde yavaşça konuştukları zaman oradaki Azerbaycanlılar kendilerini anlayabilmektedirler. Bu halklar esasen Bratsk şehrinden 700 km doğuda, Tayga'nın derinliklerindeki Angoya kasabası bölgesinde yaşamaktadırlar. İlginçtir ki, Angoya kasabasında XX. yüzyılın 70'li yıllarında Baykal-Amur Karayolu inşaatında çalışan Azerbaycanlılar yaşamaktadır. Merhum Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev de eski SSCB Başbakanı 1. Yardımcısı görevinde bulunurken buralara gelip çıkmış, inşaatı şahsen denetlemiştir. (11)

Günümüzde Türk halklarının 7 bağımsız devleti vardır. (Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Kuzey Kıbrıs) Bağımsız Türk devletlerinin dışında Rusya Federasyonu'na bağlı Tataristan, Başkurdistan, Çuvaşistan, Saka (Yakutiya), Tuva, Hakasya, Kabarda-Balkariya, Karaçay-Çerkes, Altay Cumhuriyetleri, Taymır (Dolgan-Nen) vs. milli mahalleri ve daha küçük Türkçe konuşan birimler ve Çin Halk Cumhuriyeti'ne bağlı Sincan Uygur Özerk Bölgesi mevcuttur. (7)

Aslında Rusya Federasyonu'nun Tataristan ve Başkurdistan gibi ülke ölçekli birimleri, başında bulanan şahısların karakterine göre bağımsız devlet gibidirler. Örneğin 2010 yılında Çeçenistan Cumhurbaşkanı Ramzan Kadirov, Rusya Federasyonu'nda tek bir Cumhurbaşkanının olması gerektiğini, bu yüzden ülkenin birimleri olan Cumhuriyetlerin başkanlarına devlet başkanı (cumhurbaşkanı) denmemesi gerektiğini ileri sürdü. Bu tekliften sonra dönemin Rusya Cumhurbaşkanı Dimitri Medvedev, Devlet Duma'sı ve Federasyon Meclisi kendisini onaylayan kararlar imzaladılar. Lakin ülkenin en büyük birimlerinden olan Tataristan Cumhuriyeti ve Başkurdistan Cumhuriyeti bu kararları tanımadılar ve anayasalarında gereken değişiklikleri yaparak cumhuriyetleri dahilinde Cumhurbaşkanı statüsünü korudular. Böylece Federasyon yasaları ile söz konusu cumhuriyetlerin bu alandaki yasaları arasında çatışma yarandı. (14) Diğer bir örnek, Rus uçağının Türkiye tarafından vurulması ile neredeyse Türkiye-Rusya savaşı yaşanacaktı. Söz konusu gergin dönemde 1991-2010 yıllarında Tataristan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı görevinde bulunan Mintimer Şaymiyev'in, "eğer Rusya Türkiye ile savaşırsa biz Türklerden yana savaşacağız", dediği gayrı resmi olarak yayıldı. Tabi, ateş olmayan yerden duman çıkmaz.

Şunu da kaydedelim ki, Türkiye-Rusya ilişkilerinin neredeyse savaş düzeyine ulaşacağı bir zamanda Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı sayın İlham Aliyev'in arabuluculuğu ile bu gerginlik ortadan kalktı ve Türkiye-Rusya krizi çözüldü.

Yeri gelmişken burada bir parantez daha açalım; bugün birçok ırkçı Rus SSCB'nin kurucusu Vladimir İliç Lenin'le (1870-1924) ilgili olumsuz şeyler yazmakta, kendisini Rus imparatorluğunun düşmanı olarak tanıtmaktadırlar. Onlara göre aslen Tatar olarak Türk milliyetçiliği yaparak ülkenin idari arazi bölümlemesini düzenlerken, gelecekte milli varlıklarını koruya, geliştire ve bağımsız devletler olabilmeleri için, Türkçe konuşan halklara çeşitli idari-arazi statüler vermiştir. Aslında bu iddianın gerçeklik payı bulunmaktadır. SSCB'nin dağılması bunu açık şekilde gösterdi. SSCB'yi parçalayan güçlerin sıradaki palanının Rusya Federasyonu'nu bir süper devlet gibi ortadan kaldırmak olduğunu düşündüğümüzde birçok yeni bağımsız Türk devletinin yaranacağı ve XXI. yüzyılın Türk asrı olacağı şüphesizdir.

Azerbaycan'ın bölgesel ekonomik iş birliğine verdiği büyük önem ve uluslararası altyapı projelerinde aktif iştirakinin sonucu olarak, Azerbaycan ile Türkiye arasında uluslararası öneme haiz bir takım bölgesel projeler başarıyla gerçekleştirilmiştir. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı (BTC), Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Hattı (BTE), Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı (BTK), Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) projeleri bu açıdan en güzel örneklerdir.

SONUÇ

""Umut Kapısı"nın ekonomik-sosyal, tarihi-diplomatik ve askeri-siyasi önemi" konusunu bir makale hacminde ve çerçevesinde araştırılması bile bunun ne kadar güncel olduğunu göstermektedir. Biz Türk halkları olarak her zaman şanlı tarihimizin sayfalarını çevirmeli ve ibret almalıyız. Çünkü Dağıstan'ın müdrik halk şairi Rasul Hamzatov'un (1923-2003) kaydettiği gibi, "geçmişimize tabanca ile ateş etsek, gelecek bizi topla karşılayacaktır." (2) Bu açıdan konunun diğer yönleri de dikkate alınmakla geniş bir şekilde, hem de bağımsızlığımızın bahşettiği verimli imkanlar çerçevesinde araştırılması zaruridir.

Teklifler. Mevcut araştırmanın doğurduğu teklifler:

1. Konunun geniş ve her yönlü araştırılmasına ihtiyaç vardır;

2. Türk Halkları Ansiklopedisi'nin hazırlanması, ilim adamlarımızın karşısında duran acil görevlerden biridir.

KAYNAKÇA

1. Berhudarlı, Aysel, Azerbaycan-Türkiye ticaret-iktisadi ilişkilerinin çağdaş durumu ve gelişim yolları, Yüksek Lisans Tezi, Bakü, İktisat Üniversitesi, 2015, 76 s.
2. Hamzatov, Rasul, Benim Dağıstanım, 2 cilt, Bakü, Gençlik, 1977, 301 s.
3. Gurbanov, Ramin, Türk halklarının tarihi, II. Kısım, Bakü, İktisat Üniversitesi, 211, 216 s.
4. Penahoğlu, Şemsi, Afganistan: Sovyet İşgalinden Amerikan Müdahalesine, 525-ci Gazete, 03 Haziran 2017.
5. Talıbov Vasif, Kayıdış (1990-1993), Bakü, Azerbaycan, 2008, 840 s.
6. https://az.wikipedia.org/wiki/Rusiyan%C4%B1n_inzibati
7. https://az.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_xalqlar%C4%B-7
8. https://az.wikipedia.org/wiki/Rusiya-81%
9. www.kurultaj.hu
10. http://qlobal.az/biz-qipcaq-turkuyuk
11. https://lent.az/news/272578
12.https://nuhcixan.az/news/siyaset/20964
13. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%
14. https://tr.wikipedia.org/wiki/Tataristan_cumhurb
15. www.turkist.org
16 http://yvision.kz/post/280028.

RAHMAN SURESİ 29. AYETİ EKSENİNDE VAHYİN CANLI OLMASI

THE LIVING OF THE REVEAL ON THE AXIS OF THE 29TH VERSE OF THE RAHMAN SÛRA

Dr. Mazhar DÜNDAR
MEB, Temel İslam Bilimleri/Tefsir
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4406-9686

ÖZET

Kur'ân'da buyurulduğu üzere: "*Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O'ndan isterler. O, her an yeni bir ilâhî tasarruftadır"* (Rahmân, 55/29). Cenâb-ı Hakk, evrende varlık bakımından ifşa olmamış, ancak her yönüyle kâinatın biricik öznesi olması hasebiyle kendisini bildirmek durumunda olmuştur. Bunu, ilâhî bildirimlerin dilsel şekli olan Kur'ân vahyi ve kâinat üzerinden sözsüz olarak gerçekleştirmiştir. Bu durum *vahiy canlı mıdır* sorusunun cevabının olumlu olacağını göstermektedir. Nitekim Allah, *Hayy* isminin gereği olarak, kâinattaki icraatlarına devam etmektedir. Son ilâhî kelâm olan Kur'ân da, Allah'ın sıfatlarına paralel olarak tüm etkinlik alanıyla canlı, enformasyonel bir referans olarak devam etmektedir. Kur'ân-ı Kerim, tüm mahiyetiyle insanları etkileme, yönlendirme ve mesajlar bildirme yönleriyle canlılığını sürdürmektedir. Kur'an, ilâhî kaynaklı olmanın yanında, hedefleri ve sunduğu mesajları yönüyle de sonsuz bir hitaptır. Allah'ın beşere yönelik ebedî vahyi ve sonsuz kelâmıdır. Allah, Kur'ân üzerinden bizlere vahyini sürdürürken, ilâhî kelâmının lafızlarını ve bunların ötesindeki anlamları sezmemiz için de, ilham ve irşat kapılarını hep açık tutmaktadır. Kur'ân, kâinat ve metafizik âlem olmak üzere tüm âlemlerin kutsal sırlarını kapsamaktadır. Kur'an'ın Allah'ın sonsuz hitabı olduğunu, zira Cenâb-ı Hakk'ın her yerde, dilediği zamanda ve istediği şekilde bildirimlerde bulunduğunu, böyle olmaya da devam ettiğini söyleyebiliriz. Böylece Kur'an'ın, hiçbir şekilde zaman boyutu ve bilgi birikimi ile bitirilemeyeceği aşikârdır. Onun her daim canlı, güncel ve sonsuz oluşu, sürekli şeklide açıklanmaya hazır, kesintisiz bir bildirim potansiyeline sahip bir kitap olması manasına gelmektedir. Kur'an metni, dilsel ve simgesel bir bildirim aracı iken; diğer taraftan tüm boyutlarıyla kâinat ve ondaki her bir unsur da, varlığın zirvesi olan *aşkın hakikate* işaret eden olgusal bildirimlerdir. Tüm evren, Allah'ın sıfatları ve varlığı hakkında izler ve yansımalar içeren nesneler bütünüdür. *Kevni hitap*, ilâhî tecellilerin tüm insanların erişimine açık olması hasebiyle her daim açık duran bir sofra gibidir. Teşrîî vahiy sona ermiş ancak, ilâhî lütfu talep eden duygu ve akıllara tefsir yönündeki vahiy ve bilgi akışı inmeye devam etmektedir. İlâhî hitap, muhtasar bir kâinat niteliğindeki Kur'ân ile mufassal kitap durumundaki evren üzerinden devam etmektedir. Bu durum, ilâhî bildirimlerin güncel ve canlı kalması manasına gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Vahiy, Ayet.

ABSTRACT

As it is stated in the Qur'an: *"Those in the heavens and the earth ask (everything) from Him. He is in a new divine disposition at every moment"* (Rahman, 55/29). God did not reveal herself in terms of existence in the universe, but because she is the only subject of the universe in every aspect, she had to reveal herself. She did this through the revelation of the Qur'an, which is the linguistic form of divine declarations, and non-verbally over the universe. This shows that the answer to the question of whether revelation is alive will be positive. As a matter of fact, Almighty God continues her activities in the universe as a requirement of the name Hayy. The Qur'an, the last divine word, continues as a lively, informational reference with its entire field of activity in parallel with Allah's attributes. The Qur'an maintains its vitality in terms of influencing, directing and conveying messages with all its nature. In addition to being of divine origin, the Qur'an is an endless book in terms of its goals and messages. It is God's eternal revelation and eternal word for mankind.

While continuing her revelation to us through the Qur'an, Allah always keeps the doors of inspiration and guidance open for us to sense the words of Her divine word and the meanings beyond them. The Qur'an covers the sacred secrets of all realms, including the universe and the metaphysical realm. We can say that the Qur'an is Allah's eternal revelation, because Allah Almighty makes declarations wherever, whenever and however She wishes, and continues to be so. Thus, it is obvious that the Qur'an can never be finished with time and knowledge. The fact that it is always alive, up-to-date and endless means that it is a book that is always ready to be explained and has the potential of uninterrupted notification. While the text of the Qur'an is a linguistic and symbolic notification tool; On the other hand, the universe with all its dimensions and every element in it are factual statements pointing to the transcendent truth, which is the pinnacle of existence. The entire universe is a collection of objects that contain traces and reflections about Allah's attributes and existence. Due to the fact that divine manifestations are accessible to all people, the universal address is like a table that is always open. The ruling revelation has come to an end, but the flow of revelation and information in the direction of interpretation continues to descend on the emotions and minds that demand divine grace. The divine address continues through the Qur'an, which is a concise universe, and the universe, which is a detailed book. This means that divine notifications remain up-to-date and lively.

Keywords: Qur'an, Tafsir, Revelation, Verse.

16. YÜZYILIN SONLARINDA KURAKLIK VE KITLIK: OSMANLI VE İSPANYA KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ*

DROUGHT AND FAMINE AT THE END OF THE 16TH CENTURY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF OTTOMAN AND SPAIN

Ömür YANAR

Arş. Gör. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü

Orcid ID: https://orcid.org/0000-0003-2035-1564

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyılın sonlarında sosyal ve ekonomik yapısında meydana gelen gelişmeler arasında son yıllara kadar üzerinde belki de en az durulan faktörlerden birinin iklimsel etkenler olduğu söylenebilir. Son yıllarda bu alanda yapılan çalışmalarla birlikte imparatorluğun sosyal ve ekonomik yapısında meydana gelen gelişmelerde iklimsel etkenlerin de önemli rol oynadığı tespit edilmiştir. 14. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar süren serin iklim dönemini ifade eden Küçük Buzul Çağı etkilerinin 1560'lardan itibaren daha belirgin hale gelmesiyle birlikte Osmanlıda buna bağlı olarak 1590'ların ortalarına kadar geniş çaplı kuraklıklar ve bu kuraklıkların tetiklediği kıtlıklar meydana gelmiştir. Bu dönemde iklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan kuraklıklar ve bu kuraklıkların tetiklediği kıtlıklar birtakım sosyal ve ekonomik sıkıntılara yol açmıştır. Osmanlıda yukarıda ortaya konulduğu şekliyle 16. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan iklimsel gelişmelerin kendi yapısı içerisinde incelendiği söylenebilir. Bu çalışmada ise bu gelişmeler 17. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı ile benzer tarihsel süreçlerden geçen İspanya temelinde Akdeniz'in batı yakası ile karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Bu noktada İspanya temelinde bakıldığında; İspanyolca'da "Pequeña edad de hielo" olarak zikredilen Küçük Buzul Çağı çerçevesinde benzer bir sürecin yaşandığı anlaşılmaktadır. Osmanlıda olduğu gibi, İspanya'da da 16. yüzyılın sonlarından itibaren Küçük Buzul Çağı'na özgü düzensiz iklim salınmalarının başlamasıyla birlikte şiddetli kuraklıklar meydana gelerek birtakım kıtlıkları tetiklemiştir. Yine Osmanlıda olduğu gibi, İspanya'da da kuraklık ve kıtlıklar 1590'lı yıllarda son derece şiddetlenerek birtakım ekonomik ve sosyal sıkıntılara yol açmıştır. İspanya özelinde Akdeniz'in doğu yakasında olduğu gibi batı yakasında da iklimsel değişikliklere bağlı olarak kuraklıkların meydana gelip birtakım kıtlıkları tetiklediğinin tespit edilmesi bu durumun Osmanlı'ya özgü bir gelişme olmadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İspanya, iklim, kuraklık, kıtlık.

ABSTRACT

Climatic factors are probably one of the least studied factors among the developments that occurred in the social and economic structure of the Ottoman Empire at the end of the 16th century. Climate studies published in recent years have revealed that climatic factors also played an important role in the developments in the social and economic structure of the empire. The effects of the Little Ice Age, which refers to a period of wide-spread cooling period from the 14th century to the mid-19th century, began to intensify from the 1560s. Therefore, the Ottoman Empire experienced major droughts and famines triggered by these droughts until the mid-1590s. Droughts and famines triggered by climate change in this period caused some social and economic problems. It can be said that many aspects of the climatic developments that emerged at the end of the 16th century in the Ottoman Empire have already been studied during the last years. This study examines these developments in comparison with the western side of the Mediterranean

* Bu çalışma yazarın 2021 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde tamamladığı "Osmanlı ve İspanyol İmparatorluklarının Dönüşüm Süreçlerinin İdari, Ekonomik ve Sosyal Yapı Bakımından Karşılaştırmalı Analizi (1580-1699)" konulu doktora tezinden türetilmiştir.

based on Spain, which experienced a similar historical period with the Ottoman Empire until the end of the 17th century. At this point, it is understood that a similar period took place in Spain due to the Little Ice Age, which is referred to as "Pequeña edad de hielo" in Spanish. Like the Ottoman Empire, severe droughts that triggered famines occurred in Spain from the end of the 16th century due to the climatic changes caused by the Little Ice Age. Again, as in the Ottoman Empire, drought and famines intensified in Spain in the 1590s and thus caused some economic and social problems. In conclusion, these climatic developments on the western side of the Mediterranean on the basis of Spain reveal that this situation is not a development specific to the Ottoman Empire.

Keywords: Ottoman, Spain, climate, drought, famine.

GİRİŞ

16. yüzyılın sonlarında Osmanlı sosyal ve ekonomik yapısında meydana gelen gelişmeler arasında iklimsel etkenler büyük rol oynamaktadır. Ancak buna rağmen, son yıllara kadar söz konusu dönemde iklim faktörünün akademik çalışmalarda yeterli ilgiyi gördüğünü söylemek mümkün değildir. Son yıllarda bu alanda akademik düzeyde çalışmaların yapılmasıyla,[1] 14. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar süren serin iklim dönemini ifade eden Küçük Buzul Çağı[2] boyunca önemli sonuçlar doğuran iklim değişikliklerinin yaşandığı anlaşılmaktadır. Söz konusu çalışmalar, aynı zamanda Küçük Buzul Çağı'nın bazı dönemlerde daha belirgin hale geldiğini ortaya koymaktadır. Örneğin 1570–1630 veya 1675-1715 yılları arasında Küçük Buzul Çağı etkileri çok daha belirgin hale gelmiştir.[3] Bu çalışmayı ilgilendiren yönüyle 16. yüzyılın sonlarından itibaren Küçük Buzul Çağı çerçevesinde iklim dalgalanmalarının başlamasıyla birlikte, Osmanlıda buna bağlı olarak Arap Coğrafyası'ndan hemen hemen tüm Anadolu'ya, oradan Yunan adaları, Trakya bölgesi, Balkanlar ve Kırım'a kadar kuraklığın zaman ve yaygınlık bakımından şiddetli tesir bıraktığı anlaşılmaktadır. 16. yüzyıl sonlarında iklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan kuraklıklar, süreç içerisinde kıtlıkları tetikleyerek birtakım sosyal ve ekonomik sıkıntılara zemin hazırlamıştır. Öyle ki, arşiv kayıtlarının yanı sıra çağdaş Osmanlı müellifleri ve bu dönemde Osmanlı coğrafyasına seyahat eden seyyahların eserlerinde bu konuya fazlasıyla yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışma 16. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan kuraklıklar ve bu kuraklıkların tetiklediği kıtlıkları neden-sonuç ilişkisi içerisinde incelemekle birlikte, çalışmanın temel amacı bu gelişmeyi farklı coğrafyalarla karlaştırmalı olarak ele almaktadır. Karşılaştırma için ise 17. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı ile benzer tarihsel süreçlerden geçen İspanya seçilmiştir.[4] Nitekim aşağıda görüleceği üzere, İspanya'da da 16. yüzyılın sonlarında Küçük Buzul Çağı'nın yol açtığı iklim dalgalanmalarının etkisiyle şiddetli kuraklıklar ortaya çıkarak kıtlıkları tetiklemiştir. Kuraklık ve kıtlık, Endülüs'ten Yeni ve Eski Kastilya'ya, oradan Valencia, Aragon, Katalonya, Navarra ve Galiçya'ya kadar hemen tüm İspanya'da etkili olmuştur. Bu noktada, bu çalışma Osmanlı ve İspanya temelinde Akdeniz'in doğu ve batı yakasında yaşanan kuraklık ve kıtlıkları yoğunluk ve kapsamı bakımından karşılaştırmalı olarak ele almaya çalışmaktadır.

Osmanlıda Kuraklık ve Kıtlığın Yoğunluk ve Kapsamı

16. yüzyılın sonlarından itibaren yukarıda ortaya konulan Küçük Buzul Çağı'na bağlı olarak düzensiz iklim dalgalanmalarının başlamasıyla birlikte, Osmanlı coğrafyasının pek çok bölgesinde kuru kışlar ve ilkbaharlar gittikçe sıklaşıp sertleşmeye başlamıştır. İklimde yaşanan bu değişimlere bağlı olarak imparatorluğun büyük bir kesiminde 1560'lardan 1590'ların ortalarına kadar hemen hemen beş yılda bir geniş çaplı kuraklıklar ve bu kuraklıkların yol açtığı kıtlıklar yaşanmıştır.[5]

[1] Bu çalışmaların başlıca örnekleri için bk. Braudel,1989-1990; White, 2011; Otterström, "1955; Griswold, 1983, 1993; Kılıç, 2002; Karademir, 2014.
[2] Küçük Buzul Çağı'nın varlığı 1950'lerde iklim araştırmalarından çıkan sonuçlar çerçevesinde saptanmıştır. Buna göre, Küçük Buzul Çağı en genel anlamıyla Holosen içerisinde küresel ölçekte gözlemlenen ve sıcaklıkların bugüne göre 1-1,5 °C azaldığı bir soğuma dönemi olarak ifade edilmektedir. Başlangıcı ve bitimi hakkında farklı görüşler olmakla birlikte en geniş haliyle 14. yüzyılda başlayıp 19. yüzyıl ortalarına kadar sürdüğü kabul edilmektedir. Küçük Buzul Çağı hakkında detaylı bilgi için bk. Grove, 1988; Fagan, 2002.
[3] Grove, 1998: 194-195; Fagan, 2002: 90-91, 113. Bu konuda detaylı bilgi için ayrıca bk. Pfister, 1994, 2005; Luterbacher vd.,, 2004.
[4] Osmanlı ve İspanyol İmparatorluklarının kuruluş aşamasından 17. yüzyıl sonlarına kadar tarihsel süreçleri arasındaki şaşırtıcı benzerlikler hakkında detaylı bilgi içi bk. Arıkan 1969: 239-256; Yanar, 2021: 10-15.
[5] White, 2011: 80.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Gazze ve Remle bölgesinde 1560 yılında üç-dört yıldır kuraklığın ve buna bağlı olarak çekirgelerin tahıl hasadına büyük zarar verdiği anlaşılmaktadır.[6] Yine Akkirman, Silistre, Boğdan ve Eflak bölgelerinde, 1560 yılında genel bir kuraklık hâkim olduğundan tam bir kıtlık ortamı yaşanmış, belgede geçtiği şekliyle halkın elinde "bir habbe dahi kalmamıştı."[7] Ayrıca Kudüs çevresinde Isawiya, Nahalin ve 'Ayn Silwan gibi köyler de 1561 yılında da çekirge istilasına uğradıklarını ve ödemekle mükellef oldukları vergilerini ödeyemeyeceklerini dile getirmiştir.[8] 1564-1565 yıllarına gelindiğinde, kuraklık ve bunun yol açtığı kıtlığın imparatorluğun birçok kesiminde geniş boyutlara ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda 1564 yılında Midilli Adası'ndaki Molova Kazası'nda bazı yeniçeriler, ektikleri terekelerinin hâsıl olmamasından dolayı zahire anlamında büyük yokluk çekmekteydiler.[9] Yine 1565 yılında Lapseki Köyü'nde, Sultaniyye Kalesi muhafız ve hizmetçileri bölgelerinde yaşanan kıtlıktan dolayı zahire bulamadıkları için büyük sıkıntıya düşmüşlerdi.[10] Bununla birlikte, bölgelerinde yaşanan kıtlıktan dolayı yardım talep eden Dubrovnik beylerine, 15 Ağustos 1565'te 1500 müd tereke satın alma izni verilmiştir.[11] Osmanlı İmparatorluğu'nda Van[12] ile Mısır ve Hicaz[13] gibi bölgelerin de bu dönemde gıda sıkıntılarıyla karşılaştığı görülmektedir. Bu arada 1567 yılında Yenişehir'de de yağmur yağmağı için kıtlık yaşanmıştı.[14]

Osmanlı İmparatorluğu'nda kuraklık ve buna bağlı olarak yaşanan kıtlığın yoğun olarak yaşandığı bir başka dönem 1570-1572 yılları arasıdır. 1570 yılında Yenişehir, İznik, Akhisar ve Geyve'de ortaya çıkan çekirgeler tohumlarını toprağa bıraktıkları için 1571 yılında tekrar ortaya çıkma ihtimaline karşı gerekli tedbirler alınmaya çalışılmıştır.[15] Aynı yıl Rodos Adası'nda da tereke ve zahire sıkıntısı yaşanmaktadır. Sıkıntının giderilmesi için Mentese, Tekeili ve Hamidili bey ve kadılarından bir şekilde buğday ve un tedarik edip rençber gemileri vasıtasıyla Rodos'a ulaştırmaları istenmiştir.[16] Ayrıca 1571 yılında Mısır'da Nil Nehri'nin suyu bir kez daha istenen seviyeye ulaşamamıştır.[17] Rodos'taki kıtlık 1572'de daha da şiddetlenmişti.[18] Aynı yıl Anadolu yakasındaki hisar çevresinde çekirgeler kıtlığa sebep olmuştur. Söz konusu çekirgeler üç yıldır bu bölgede bulunmaktaydı. Bu üç yıllık süreçte halk, Ereğli ve Rodosçuk'tan getirilen zahirelerle bu sıkıntının üstesinden gelmeye çalışmıştı.[19] Söz konusu bölgede çekirge istilası 1573 yılında da devam ederken bu durum arazileri faydalanılamaz hale getirmişti. Bu sebeple, bölgedeki kesimci kulların vergi oranları düşürülmüştü. Bu dönemde Midilli de uzun süreli çekirge istilasına uğramıştı. 1570-1573 yılları arasında üç yıl boyunca çekirge istilasıyla mücadele eden halk bu sebeple çetin bir kıtlıkla karşı karşıya kalmıştı.[20]

Osmanlıda kuraklığın ve bunun yol açtığı kıtlık 1574 yılında oldukça şiddetli bir hal almıştı ki kıtlığın şiddetli bir şekilde yaşandığı Edirne'de yağmur duasına çıkılmıştır.[21] Tarihçi Gelibolulu Mustafa Ali, o yıl

---

[6] "Gazze Begi Sinân *dâme izzuhû* ve Gazze ve Remle kadîları mektûb gönderüb livâ'-i mezbûr kendüye sadaka olınub, vardukda, vilâyet ahvâli perîşân ve ekser re'âyâ perâkende olub sebebi sü'âl olındukda üç-dört yıldur ki çekirge ve âfet-i semâvî olmağla tereke hâsıl olmayub…" BOA, MD, 3/929.

[7] "…gâyetle kaht olduğı ecilden bu senede bir habbe zahîre tedârükine mecâl olmayub…" BOA, MD, 3/1333.

[8] Singer, 1994: 115.

[9] "Hâliyâ Molova kâdîsı mektûb gönderüb; "Midillü cezîresinde kazâ-i Molova'da sâkin ba'zı yeniçeri tâyifesinün ekdükleri terekeleri hâsıl olmayub zahîre bâbında ziyâde muzâyakaları vardur." diyü bir yirden tereke virilmek recâ itdüklerin…" BOA, MD, 6/344.

[10] Lapseki günümüzde Çanakkale'nin Anadolu yakasında bir ilçedir. " Lapseki kâdîsı mektûb gönderüb; "hâliyâ Sultâniyye Kal'ası müstahfızları ve huddâmları meclis-i şer'a gelüb; "İki yüz altmış nefer kimesnelerüz, vilâyetimüz kaht olub aslâ tereke bulunmak ihtimâli yokdur. Hîç bir yirden tereke gelmeyüb Anatolı yakasından sancağımuza ba'zı yirlerden beşer-altışar müdd alur sandal ile getürürler idi; men' olunup andan dahı gelmez oldı. Şöyle ki; tereke virilmez ise bu kal'alard[a] bizüm hâlimüz mükedderdür." didüklerinden…" BOA, MD, 6/731.

[11] BOA, MD, 5/106.

[12] "…vilâyet-i Van'un etrâfı ziyâde kaht olub hîç bir cânibden zâd ü zevâde gelmez." BOA, MD, 6/690.

[13] Mısır'da 1565 yılında ortaya çıkan kıtlıktan dolayı mirî ambarlarda bulunan buğdayların kontol altında tutularak bedelinden düşük buğday satışının önlenmesi ve geçmiş yılların buğdayı ile yeni senenin buğdayı arasındaki fiyat farkının tesbit edilmesi, ayrıca geçmiş senelerden kalan buğdayın gereği yoksa ihtiyacı olan yerlere satılması istenmiştir. BOA, MD, 6/485. Ayrıca 1566 yılında Nil nehrinin suyunun az olması ve su bendlerinin de harap vaziyette bulunması yüzünden hububat fiyatlarının arttığı haber alınmıştı. BOA, MD, 5/813. Son olarak 1566 yılında Hac yolunda fakirlere verilecek peksimed için gerekli olan buğday o döneme Kadar Mısır'daki vakıf köylerinden karşılanırken o yıl yaşanan kıtlık dolayısıyla bu anlamda sıkıntı yaşanmıştır. BOA, MD, 5/895.

[14] Yaşanan kıtlık dolayısıyla İstanbul'a gönderilmesi gereken gıda maddeleri gönderilememişti. BOA, MD, 7/74.

[15] BOA, MD, 12/618.

[16] "Rodos cezîresinde tereke ve sâir zehâyir bâbında muzâyaka olduğın bildürmeğin…" BOA, MD, 12/237.

[17] BOA, MD, 14/1101.

[18] "… cezîre-i Rodos kadîsî Dergâh-ı Mu'allâm'a mektûb gönderüb zahîreye gâyetle muzâyaka olub kahtlık olduğın i'lâm idüb…" BOA, MD, 19/57.

[19] "… mahâll-i mezbûra gelüb zahîre taleb olundukda üç yıldan berü ve bu diyârda çekirge olmağın ziyâde kaht olmuştur şimdiye değin bu hisârun sandallan kaza-i Ereğli ve Rodoscuk'dan zahîre getürüb sebeb-i ma'îşet olurdı…" BOA, MD, 19/364.

[20] Karademir, 2014: 73.

[21] "Bu sâl-i huceste-fâlde husûsa mâh-ı Nisan'da katr-ı âb Rahmetu'l-lâhiye kemâl-i ihtiyaç olmağın ol yerin 'ulemâ ve sülehâ ve 'ibad ve zühâdı etfâl-i müslimîn vesâir cemâat-i mukaddemin ile istid'âya katılması emr idüb buyurdum ki…" BOA, MD, 24/197.

yaşanan kıtlığın Hazret-i Yusuf döneminde yaşanan kıtlıktan daha beter olduğunu ve Sultan Osman döneminden beri olmayan ancak zamanlarında ortaya çıkan bu durumun sonunun ne olacağını halka ilettiklerini belirtmektedir.[22] 1575'te İstanbul'da bulunan seyyah Stephan Gerlach, 28 Nisan'da önemli paşaların da katılımıyla büyük bir heyetle şehirde birçok caminin ziyaret edilerek uzun süredir devam eden kuraklığın son bulması için yağmur duasının edildiğini ifade etmektedir.[23] Her tarafın kuruyup çoraklaşması üzerine, 8 Mayıs'ta bir kez daha yağmur duasına çıkılmıştır.[24] Bu arada dört yıldır çekirge saldırısı altında bulunan Kıbrıs'ta, çekirgelerin tahıllara verdiği büyük zarardan dolayı 1575 yılı itibariyle mukataaların işleyişini etkileyecek boyutta bir kıtlık yaşanmaktaydı.[25] Gerlach, 4 Nisan 1576'da ise yağmur duası için Sultan Murad'ın bizzat Eyüp Camisi'ne gittiğini, bu sırada tüm şehirde dükkânların kapatıldığını ve tüm şehir halkının yağmur duası ettiğini belirtmektedir.[26]

Osmanlıda kuraklık ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kıtlık sürmekteydi. Van'da 1578-1579 yılında yaşanan kıtlık ve söz konusu kıtlığın fiyatlarda sebep olduğu artıştan dolayı kul taifesinden olanlara ücreti mukabilinde kaledeki mirî arpadan beşer kile verilmesi için izin verilmiştir.[27] Bu dönemde Van'da kıtlık devam ederken bu çerçevede daha önce alınan önlemler sayesinde mirî ambardan kul taifesinden olanlara ücret karşılığı zahire dağıtılarak bu durumun üstesinden nispeten gelinmiştir.[28] Aynı dönemde kıtlığın yaşandığı bir başka yer Bağdat'tı. Bağdat halkı, 1579 yılında bölgelerinde yaşanan bir taraftan kıtlık diğer taraftan veba salgını dolayısıyla perişan bir durumda olduklarını belirterek bu sebeple avarızdan muaf tutulmalarını istemişlerdir.[29] Aynı yıl Halep halkı da bölgelerindeki kuraklık dolayısıyla şiddetli bir kıtlık yaşadıklarını bildirmekteydiler.[30] Bu bölgelerin yanı sıra 1579 yılında Kırım'da kıtlık öyle bir boyuta ulaşmıştı ki, Tatar muhacirleri yiyecek için kendilerini ve ailelerini satmak üzere Balkanlar'a göç etmişlerdi.[31]

Kurak ve kıtlık, 1580'lerde aynen devam etmekteydi. Nitekim 1583'te Şam ve Trablusşam'dan ağır bir kıtlığın yaşandığına dair haberler gelmekteydi. Kıtlığın yaşandığı bu bölgelere en yakın yerlerden zahire tedariki yapılarak ahalinin mağdur olmamasına çaba gösterilmekteydi.[32] Söz konusu bölgede 1584 yılında da kıtlığın sürdüğü anlaşılmaktadır.[33] 1583 yılında kıtlığın yaşandığına dair haberlerin geldiği bir başka yer Rodos'tu. Yaşanan kıtlıkta adada bulunan ulema, suleha ile saraya bağlı imaretin korunmasından sorumlu yeniçeriler ve birtakım askeri gruplar da sıkıntıya düşmüşlerdi.[34] Osmanlıda 1584 sonları itibariyle şiddetlenen kuraklık, 1586 yılına kadar Batı Anadolu, Yunan adaları, Trakya bölgesi ve Balkanlarda kıtlığa yol açmıştır. Saruhan sancağından 1584 sonlarından kıtlık haberleri gelmekteydi.[35] Aynı bölgeden 1585 yılında gelen kıtlık haberleri karşında bunun üstesinden gelinmesi için en yakın yerlerden zahire sağlanması istenmiştir.[36] 1585 yılında Gelibolu'da da kıtlık yaşanmaktaydı ve bunun üstesinden gelmek için Rumeli'den zahire tedarik edilmeye çalışılmaktaydı.[37] Aynı yıl İmroz[38] ve 1586'da Rodos[39] adasında da kıtlık yaşanmaktaydı. Edirne'de ise 1585 yılında kar ve yağmur yağmamasından dolayı su değirmenleri

[22] "Fi'l-vâkı' ol sene bir mertebe kaht u galâ oldı ki zamânı Hazret-i Yûsuf'daki galâ ahvâli kütüb-i tevârihden yoklandı. Ol def'a vâkı' olan kaht u 'anâdan bed-ter idügi tahakkuk buldı. 'Osmân Hân zamânından berû vukû' bulmayan izdiyâd-ı belâ ve imtidâd-ı kaht u galâ bunların 'asrında vücûd bulması hâtime-i kâr ne yüzden bedîdar olacağını halka bildirdik." Bk. Kühnü'l-ahbâr, 1996: 390.
[23] Gerlach, 2007: 186.
[24] Gerlach, 2007: 189.
[25] BOA, MD, 28/104. Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki 1578 yılında Azak'ta yaşanan durumda görüldüğü üzere, çekirgeler sadece tahıllara zarar vermemekteydi. Aynı zamanda otlara da zarar vermelerinden dolayı hayvansal faaliyetlerini de olumsuz etkileyebilmekteydiler. Bu durum da kıtlığın boyutunu artırabilmekteydi. Bk. Öztürk, 2000: 501.
[26] Gerlach, 2007: 309.
[27] BOA, MD, 36/717.
[28] BOA, MD, 36/722.
[29] BOA, MD, 40/296.
[30] BOA, MD, 32/614.
[31] "Silistre ve Vidin sancaklarında vâkı' olan kadılara hüküm ki, bundan akdem vilayet-i Tatar'da kaht u galâ vâki' olmağla Tatar tâ'ifesi taht-ı kazânuzda perâkende olub kendülerin ve ehl ü iyâllerin esîr diyü satup te'addî olunduğu Südde-i Sa'âdetüme i'lâm olunmağın…" BOA, MD, 39/291.
[32] BOA, MD, 51/213.
[33] "Hâlâ vilâyet-i Şâm Trablusu'nda kaht u galâ vâki' olub bundan akdem emr-i şerifimle bir kaç kıt'a gemi tereke ile Şâm'a irsâl olunmak bâbında evâmir-i şerîfem virilmekle…" BOA, MD, 44/443.
[34] BOA, MD, 49/470.
[35] " Mevlânâ Bali *"zîde-fazlühû"* dcrgâh-ı mu'allâma mektûb gönderüb iş bu sene-i mübârekede Saruhan Sancağı'nda ziyâde kaht olub vilâyet-i mezbûre hükümeti tereke bâbında müzâyakaları vardur deyu…" BOA, MD, 55/118.
[36] BOA, MD, 55/191.
[37] "Gelibolu kadısına ve boğaz dizdarlarına hüküm ki; ol cânibdc ziyâde kaht u galâ olmağla zahîre tedâriki asîr olmuşdur deyü Rum-ili yakasından zahîre tedâriki içün izn-i hümâyûnum ricâ itmeğin…" BOA, MD, 55/346.
[38] İmroz halkı adada yaşanan kıtlık dolayısıyla cizyeden muaf tutulmuştu. BOA, MD, 58/736.
[39] BOA, MD, 61/9.

çalıştırılamamıştır. Bu durum ise şehirde un kıtlığına yol açmıştır.[40] Balkanlarda kuraklık ve buna bağlı olarak kıtlık daha şiddetli hissedilmekteydi. Kıtlığın şiddetli yaşandığı yerlerin başında ise günümüz Romanya'nın batı kesiminde yer alan Temeşvar gelmekteydi. Bölgede yağmur yağmaması nedeniyle mahsul kıtlığı yaşanmıştı.[41] Öyle ki, yedi ay kadar süren kuraklık nedeniyle ortaya çıkan kıtlık halkın bir kısmını başka yerlere göç etmek zorunda bırakmıştı.[42] İstanköyü halkı ise yağmur yağmadığı için bölgelerinde kıtlık yaşandığını ve bundan dolayı İstanbul'dan kendilerini kırk müdd buğday verilmesini talep etmekteydi.[43] Bu yerlere ek olarak, 1585-1586 yıllarında Berkofça (Bulgaristan)[44] ile Niğbolu ve Silistre[45]'nin yanı sıra Rumeli'nin muhtelif yerlerinde[46] de kıtlık yaşanmıştı. Bu arada 1585'te İnebahtı'da da hiç yağmur yağmadığı ve bu sebeple arazilerin hiç hasat vermediği bildirilmiştir.[47]

Yukarıda 1560'lardan itibaren belli aralıklarla ortaya çıktığı görülen kuraklık ve bunun yol açtığı kıtlığın Küçük Buzul Çağı soğuklarına geçişle birlikte 1591'den 1596'ya kadar kapsam ve yoğunluk bakımından büyük bir artış göstermiştir. Hatta bazı araştırmacılara göre, bu dönemdeki kuraklık, Doğu Akdeniz'de son 600 yılda yaşanan en uzun sureli ve Osmanlı İmparatorluğu tarihinin en şiddetli kuraklığı niteliği taşımaktadır.[48] Bu dönemde imparatorluğun birçok kesiminde yaşanan kıtlık, gerçekten de bu dönemde şiddetli bir kuraklığın yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede 1590'da Filistin'den kıtlık haberleri gelirken[49] aynı yıl Konya yakınlarındaki Karabağ,[50] Mora[51] ve Trablusgarp[52]'ta da kıtlık yaşanmaktaydı. 1591'de İstanbul'a suya büyük ihtiyaç duyulduğu ve bu çerçevede suyollarının onarılmasına girişildiği anlaşılmaktadır.[53] Aynı yıl Şam çevresinden de kıtlık haberleri gelmekteydi.[54] Öyle ki, Şam'da yaşanan bu kıtlık çerçevesinde kadının rüşvet aldığına yönelik halktan gelen şikâyetler üzerine, Şam kadısı Mevlana Mehmed Efendi görevden alınmıştır.[55] Bir sonraki yıl Bağdat[56] ve Medine[57]'den kıtlık haberleri gelmekteydi. Mısır'da ise 1593'te yağmur yağmadığı için Nil nehrinin geçmiş yıllarda olduğu gibi taşmaması üzerine çevredeki araziler sulanamamıştı. Bu durumda mahsul elde edilemediği için sıkıntı yaşanmıştı.[58] İstanbul'da ise 1595 yaşanan şiddetli kuraklık karşısında veziriazam Hasan Paşa tarafından halktan yağmur duasına çıkmaları istenmiştir. Şeyhülislam ve cümle ulema ise Ok Meydanı'nda büyük bir kalabalıkla yağmur duası etmiştir.[59] İstanbul'da kuraklığın ertesi yıl devam etmesi sular çekilip çeşmeler kurumuştu. Bu sebeple şehirde kıtlık ve doğal olarak ardından pahalılık görülmeye başlamıştı. Halkın bu durum karşısında nispeten karaborsacıların da etkisiyle paniğe kapıldığı ve kışlık zahire bulamamaktan endişe ettiği anlaşılmaktadır.[60]

[40] BOA, MD, 58/309.
[41] BOA, MD, 58/441.
[42] BOA, MD, 58/746.
[43] BOA, MD, 55/409.
[44] BOA, MD, 60/112.
[45] BOA, MD, 61/71.
[46] BOA, MD, 61/16, 61/138.
[47] BOA, MD, 60/131.
[48] Örneğin bk. White, 2011: 136-137. Bu kuraklık süreçleri ağaç halkalarından tarihi ve iklimsel bilgi çıkarma bilimi olan Dendrokronoloji çalışmalarından takip edilebilmektedir. Bu konuda Suraiya Faroqhi (2004:85-86) 1580'e gelene kadar ağaç halkalarının gelişiminin normal olduğunu ancak l580'lerden sonra durumun kötüye gittiğini böylece bu dönemde ağaç halkalarının gelişim oranın normalin yüzde 79'unda kaldığını ifade etmektedir. Faroqhi, 1585'lerde ise ağaç halkalarının gelişim oranının en düşük seviyelerde olduğuna ve aynı dönemin ciddi bir kuraklık devrine işaret ettiğini belirtmektedir. Touchan vd., 2003, 2005.
[49] White, 2011: 142.
[50] BOA, MD, 67/59.
[51] BOA, MD, 52/373.
[52] BOA, MD, 67/61.
[53] "Sen ki suyolu nâzırısın, südde-i sa'âdetime 'arz-ı hâl sunub mahmiye-i mezbûrede vâki' olan suyollarının bazı yerleri kağışmağla yirmi dört lüle su aslından zâyi' olmağın suların kıllleti zamanmda ahâli-i İstanbul şiddetli müzâyaka çeker olmuşlardır…" BOA, MD, 68/86.
[54] BOA, MD, 67/300.
[55] "Ve evâ'il-i cumâdelâhirde Şam-ı dârusselâmda kaht u galâ olmağla halk gulüv vü izdihâm idüb, kadısı Hasan Kethüdâ-zâde Mevlânâ Mehmed Efendi irtişâ ider diyü şikâyet eyledikleri arz olunmağla ma'zûl buyuruldı." Bk. Tarih-i Selânikî, 1999, I: 237.
[56] BOA, MD, 71/771.
[57] Medine'de yağmur yağmamasından dolayı meydana gelen kuraklık şiddetli bir kıtlığa yol açmıştı. Bu sebeple Medine'deki idarecilerin Mısır'dan daha fazla tahıl gönderilmesi için yaptıkları başvuru üzerine, Mısır hazinesinden Haremeyn'e gönderilen payın ivedilikle Medine'deki sahiplerine gönderilmesi konusunda Mısır kadısı ve beylerbeyi uyarılmıştı. BOA, MD, 70/141.
[58] "Diyâr-ı Mısrıyye'den arzlar geldi, «Nil-i mübârek kadîmden gelegeldüği üzre gelmeyüb küllî noksân üzre geldüği ve ekser yerler şarâka kaldı, su basmadı kesr-i mahsûlat mukarrerdür» diyüb arz u i'lâm olundı..." Bk. Tarih-i Selânikî, 1999, I: 335.
[59] Tarih-i Selânikî, 1999, II: 626.
[60] "…melâ'in muhtekirler hilesiyle kaht u kıllet göründüğüdür..." Bk. Tarih-i Selânikî, 1999, II: 624.

İspanya'da Kuraklık ve Kıtlığın Yoğunluk ve Kapsamı

Osmanlıda iklimsel etkenler çerçevesinde ele alınan kuraklık ve kıtlık hususları ortaya konulduktan sonra bu çerçevede İspanya'ya bakıldığında; Küçük Buzul Çağı çerçevesinde benzer bir sürecin yaşandığı görülmektedir. Osmanlıda olduğu gibi, İspanya'da da 16. yüzyılın sonlarından itibaren Küçük Buzul Çağı'na özgü düzensiz iklim salınmalarının başlamasıyla birlikte ortaya çıkan kıtlıkların birtakım sosyal ve ekonomik sıkıntılara yol açtığı anlaşılmaktadır.[61]

İspanya'da kuraklık ve çoğunlukla buna bağlı olarak ortaya çıkan kıtlığın Osmanlı İmparatorluğu ile hemen aynı döneme isabet ettiği görülmektedir. Osmanlıda olduğu gibi, İspanya'da da kuraklık ve kıtlığın 1591'den 1596 yılına kadar şiddetli bir şekilde yaşandığı ve ondan sonraki süreçte de devam ettiği anlaşılmaktadır.[62] Yukarıda belirtildiği üzere, bu dönem yani 1570–1630 yılları arası, aynı zamanda Küçük Buzul Çağı etkilerinin çok daha belirgin hale geldiği dönemi ifade etmektedir. Bölüm 5.3'te bütün detaylarıyla ortaya konulacağı üzere, İspanya'da 1596-1602 yılları arasında aynı zamanda büyük bir veba salgını söz konusudur. Bu noktada dönemin kaynaklarının kıtlık ve vebayı birbirleriyle bağlantılı olarak da değerlendirdikleri görülmektedir. Dönemin yazarları, Kastilya Krallığı'nın muhbirleri, hekimleri, kentlerin yetkilileri, yerel vakanüvisleri ve kilise rahipleri hemen tamamı vebadan ölenlerin kıtlığa maruz kalanlar arasından olduğunu ifade etmektedir.[63] Sözgelimi, Toledo kentinin yöneticisi (*corregidor de Toledo*)'ne göre, kıtlık ikinci bir hastalıktır; oysa Tomás de Mercado'ya göre, kıtlık temelde yaşanan tüm felaketin nedenidir.[64] Birkaç yıl sonra Calmanares de benzer bir görüşü şu şekilde ifade etmektedir: "Sobrevino'da 1598 yılı Ağustos'undaki son derece düşük hasat dolayısıyla şiddetli bir ekmek kıtlığı yaşanmaktadır. Öyle ki, bir *fanega*(bir tür ölçü) buğday 30 *reale* satılmaktadır. Bundan dolayı veba, bu kıtlık ve kötü beslenme koşullarından dolayı güç kazanmaktadır."[65] Gerçekten de Hamilton'un hazırladığı fiyat dizinlerinden, Yeni Kastilya ve Endülüs'te fiyatların 1598-1599 yılları arasında zirve noktasına ulaştığı anlaşılmaktadır.[66] Mateo Alemán da 1599'da "…Tanrı sizi Endülüs'ten gelen kıtlık ve Kastilya'dan gelen hastalıktan korusun." demektedir.[67] Yine Pérez de Herrera veba salgınından söz ederken bunun daha çoğunlukla asgari geçim imkânlarından yoksun olanlar arasında görüldüğünü ifade etmektedir.[68] Dönemin bir başka yazarı Martín González de Cellorigo da 1600 yılında İspanya'nın içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik krizin sebeplerini (*causas de la decadencia*) ve bu bağlamda çözüm önerilerini (*remedios propuestos*) ortaya koyduğu eserinde; savaşlar, kıtlık, veba ve ölümler ile ihmalkârlığın yol açtığı büyük gerileme ve düşüş ile birlikte dünyadaki en güçlü ve en zengin devletlerinin büyük sıkıntı çektiğini belirtmektedir.[69] Dönemin yazarlarının şiddetli bir kıtlığın yaşandığı konusunda ortak görüşler ortaya koyduğu ve aynı zamanda kıtlığın meydana gelmesinde veba salgının rolüne atıfta bulundukları anlaşılmaktadır. Çağdaş bazı tarihçiler ise aksine bu dönemde yaşanan veba salgının kıtlığa yol açtığını savunmaktadır.[70] Tüm bu bilgilerden kıtlığın vebanın temel sebebi olmasa da vebanın ritmini ve şiddetini artırdığı söylenebilir. Bununla birlikte, her halükarda bu dönemde İspanya'da geniş bir kıtlığın yaşandığı sonucuna varılabilmektedir.

İspanya'da 17. yüzyılda kuraklık oldukça yaygındı. Nitekim bu bağlamda diğer birtakım faktörlerin etkisiyle birlikte İspanya'da 1629-1631 yılları arası gerçek anlamda bir kriz dönemini ifade etmektedir.[71] Örneğin, Ebro nehri gibi büyük nehirler yaz aylarında kendilerine en çok ihtiyaç duyulan dönemde kuruyabilmekteydi. İspanya'nın kuzey bölgesinin çok iyi sulanan toprakları ve Levant sahili ihtiyaç duyulan buğdayı üretmede yetersiz kalmaktaydı. Böyle bir durumda, Endülüs bölgesinin zengin toprakları bile iklim değişikliklerine karşı oldukça savunmasız kalmıştı. Ayrıca Bask ve Valencia bölgeleri buğday ithal etmek

[61] Küçük Buzul Çağı hakkında detaylı bilgi için bakılması gereken kaynaklar yukarıda belirtilmişti. Küçük Buzul Çağı'nın 17. yüzyılda İspanyol İmparatorluğu özelinde etkileri hakkında detaylı bilgi için ise bk. Alberola-Romá, 2014. Ayrıca bk. Alberola Romá & Arrioja Díaz, 2017.
[62] Pérez Moreda (1980: 109,117 & 2017: 54) İspanya tarihinde yaşanan kıtlık dönemlerini gösteren tablosunda, 1591-1596 yılları arasını kıtlığın en yoğun yaşandığı dönemler arasında göstermektedir.
[63] Pérez Moreda, 1994: 38.
[64] Bennassar, 1969: 69.
[65] "Sobrevino gran falta de pan por la poca cosecha del agosto de 1598 que en las eras llegó a venderse la fanega de trigo a treinta reales; y con el poco sustento y malo, la dolencia cobró fuerzas." Bk. Historia de la insigne ciudad de Segovia, 1970: 364.
[66] Bk. Hamilton, 1965: 198.
[67] "…Librete Dios de la enfermedad que baxa de Castilla, y de hambre que fube del Andaluzia." Bk. Vida del Picaro Guzmán de Alfarache, fol. 89v.
[68] Vilar, 1974: 101.
[69] "…proponer lo que siempre tuve por muy necesario al reparo de la caída y declinación grande, que por las guerras, por la hambre, peste y mortandad y descuido de los nuestros, esta monarquía siendo la mayor más rica y suprema de todo el orbe, es afligida y misareblamente tratada." Bk. Memorial, 1991: 6.
[70] Pérez Moreda, 1980: 266-281; Ruiz, 1994: 54-57; Bu konuda detaylı bilgi için ayrıca bk. Ruiz, 2010.
[71] Domínguez Ortiz, 1960: 40-49, 359-364, 388-389.

zorunda kalmıştır.[72] Bu dönemde yaşanan bu tür kuraklık ve kıtlıklar dolayısıyla tarımsal anlamda bir kriz yaşanmıştır. Bu dönemdeki son derece düşük hasat ve fiyatlardaki artışlardan yaşanan krizin boyunu anlamak mümkündür.[73] Bu durum çok sayıda ölüme ve önemli ölçüde göç hareketlerine yol açmıştır.[74]

Kastilya'da 1647 yılında yasalardan ve düzenden sorumlu bir siyasi temsilci yöneticileri "Madrid nüfusu çok değişken olup her geçen gün daha da küstahlaşmaktadır… çünkü açlık kimseye saygı duymamaktadır (*la ambre a ninguno respecta*)." ifadeleriyle uyarmaktadır. Yine diğer siyasi temsilciler de IV. Felipe'yi açlığın en büyük düşman olduğu ve bu durumun üstesinden gelinemediğinde huzursuzluklara ve isyanlara yol açabileceği konusunda uyarmaktadır.[75]

DEĞERLENDİRME

Yukarıda ortaya konulan veriler bir arada değerlendirildiğinde; Osmanlı coğrafyasının büyük bir kesiminde 1560'lardan 1590'ların ortalarına kadar hemen hemen beş yılda bir geniş çaplı kuraklıklar yaşanmıştır. Söz konusu kuraklıklar, süreç içerisinde kıtlıkların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, kuraklıklar ve bunların tetiklediği kıtlıkların şiddeti 1590'larda artmıştır. Tam bu noktada 1591'den 1596 yılına kadar, İspanya'da da şiddetli kuraklıkların meydana geldiği tespit edilmektedir. İspanya'da ortaya çıkan şiddetli kuraklıklar hemen tüm ülkede kıtlıkları tetiklemiştir. Hem Osmanlı hem de İspanya'da aynı dönemde kuraklıklar ve bunların tetiklediği kıtlıkların yaşanması, bu durumun Osmanlı'ya özgü olmadığını göstermektedir. Bunun temel nedeni, "Küçük Buzul Çağı"nın etkileridir. Zira 16. yüzyıldan 19. yüzyıl ortalarında kadar yaşanan serin iklim periyodunu ifade eden Küçük Buzul Çağı boyunca özellikle de Akdeniz'in doğu ve batı yakasında önemli sonuçlar doğuran birtakım iklim değişiklikleri meydana gelmiştir. Özellikle 1570-1630 yılları arasında en şiddetli soğuklar yaşanmıştır. İspanyolca'da "Pequeña edad de hielo" olarak zikredilen Küçük Buzul Çağı'na bağlı olarak düzensiz iklim dalgalanmalarının başlamasıyla birlikte, Osmanlı ve İspanya'nın büyük bir kesiminde kuru kışlar ve ilkbaharlar gittikçe sıklaşıp sertleşmeye başlamıştır. Osmanlı ve İspanya'da buna bağlı olarak kuraklığın zaman ve yaygınlık bakımından şiddetli tesir bıraktığı anlaşılmaktadır. Küçük Buzul Çağı'nın yol açtığı iklim dalgalanmaları özellikle 1590'lardan itibaren başlayarak her iki devlette de kuraklık ve kıtlıklara yol açmıştır.

SONUÇ

Çalışmada ortaya konulan veriler, en genel anlamıyla serin iklim dönemini ifade eden Küçük Buzul Çağı etkilerinin 16. yüzyıl sonlarında Osmanlı coğrafyasında fazlasıyla hissedildiğini göstermektedir. Öyle ki, arşiv kayıtlarından Kudüs'ten Van'a, oradan Batı Anadolu'ya, Yunan adaları, Trakya bölgesi, Balkanlar ve Kırım'a kadar hemen hemen tüm Osmanlı coğrafyasında kuru kışlar ve ilkbaharların gittikçe sıklaşıp sertleşmeye başlamasıyla kuraklığın geniş boyutlara ulaştığı anlaşılmaktadır. Yaşanan kuraklıkların yine hemen hemen tüm Osmanlı coğrafyasında şiddetli bir kıtlıklara yol açtığı görülmektedir. Nitekim tarımsal üretimin tamamıyla yağışlara bağlı olduğu bu dönemde kış mevsimi ve ilkbaharların kuru geçmesi üretimi fazlasıyla aksatmıştır. Bu da birçok bölgede buğday kıtlığına yol açmıştır. Bununla birlikte, 1585'te Edirne'de olduğu gibi o yıl kar ve yağmur yağmamasından dolayı su değirmenlerinin çalıştırılamamış olması şehirde un kıtlığına yol açabilmekteydi. Bu noktada, Kırım'da Tatar muhacirlerinin yiyecek için ailelerini esir olarak satmak üzere Balkanlar'a göç ettiklerinin kayıt düşülmesi bu dönemde yaşanan kuraklık ve kıtlığın yoğunluğunu net olarak ortaya koymaktadır. Yine çağdaş tarihçi Mustafa Âlî'nin 1574'te yaşanan kıtlığın Hazret-i Yusuf döneminde yaşanan kıtlıktan daha beter olduğunu ve Sultan Osman döneminden beri böyle bir kıtlığın yaşanmadığını, çağdaş tarihçi Selânikî ve seyyah Stephan Gerlach'ın ise kuraklık karşısında yağmur duasına çıkıldığını dile getirmesi 16. yüzyıl sonlarında Osmanlı'da yaşanan kuraklık ve kıtlık hakkında fikir vermektedir. Kuraklık ve kuraklığın tetiklediği kıtlık doğal olarak fiyatların yükselmesine yol açmıştır. Bununla birlikte, kimi zaman karaborsacıların ortaya çıkmasına kimin zaman ise büyük bir paniğe yol açarak halkın bulunduğu yerden göç etmesine sebebiyet vermiştir.

[72] Kamen, 2005: 245-246.
[73] Bu konuda detaylı bilgi için bk. Weisser, 1982; Anes, 1994.
[74] Pérez Moreda, 1980: 111,299-300, 459; Sanz, 1977.
[75] Parker, 2013: 55

Osmanlıda yukarıda ortaya konulduğu gibi bir süreç yaşanırken, Akdeniz'in batı yakasında İspanya'nın da benzer bir süreci deneyimlediği tespit edilmiştir. Osmanlıda olduğu gibi İspanya'da da Küçük Buzul Çağı'nın etkisiyle 16. yüzyılın sonlarında özellikle de 1590'lı yıllarda şiddetli kuraklıkların meydana gelip 1630'la kadar sürerek kıtlıkları tetiklediği anlaşılmaktadır. Endülüs'ten Eski Kastilya'ya, oradan Yeni Kastilya, Bask ve Aragon bölgelerine kadar tüm İspanya'da kuraklık ve kıtlığın etkileri hissedilmiştir**.** Öyle ki, Ebro nehri gibi büyük nehirler yaz aylarında kendilerine en çok ihtiyaç duyulan dönemde yetersiz yağışlar sebebiyle kurumuş ve Endülüs bölgesinin zengin toprakları bile iklim değişikliklerine karşı oldukça savunmasız kalmıştır. İspanya'da 1590'lı yıllarda aynı zamanda şiddetli bir veba salgının yaşanması sebebiyle İspanyol kaynaklarının kuraklığın tetiklediği kıtlığı daha çok söz konusu veba salgını ile birlikte ele aldıkları görülmektedir. Söz konusu kaynakların yaşanan kıtlığı bir felaket olarak değerlendirip İspanya'nın bu dönemde içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik sıkıntının temel nedenleri arasında sayması bu süreçte yaşanan kuraklık ve kıtlığın yoğunluğunu net olarak ortaya koymaktadır. Yine Osmanlıda olduğu gibi yağışların tarımsal üretim için hayati bir öneme sahip olduğu bu dönemde yetersiz kalması özellikle de şiddetli bir buğday kıtlığına yol açmıştır. Bu durum Hamilton'un ortaya koyduğu fiyat dizinlerinden görüldüğü üzere Yeni Kastilya ve Endülüs'te fiyatların 1598-1599 yılları arasında zirve noktasına ulaşmasına yol açmıştır. Netice itibariyle, İspanya özelinde görüldüğü üzere, Küçük Buzul Çağı'na özgü iklim dalgalanmaları Akdeniz'in doğusunda olduğu gibi batısında da kuraklık ve kıtlık gibi benzer sonuçlar doğurmuştur.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Mühimme Defterleri (MD)

No: 3, 5, 6, 7, 12, 14, 19, 24, 28, 32, 36, 39, 40, 44, 49, 51, 52, 55, 58, 60, 61, 67, 68, 70, 71.

II. Kaynak Eserler

Diego de Colmenares. (1970). *Historia de la insigne ciudad de Segovia* [1637] (Cilt 1). Segovia: Academia de Historia y Arte de San Quirce.

Gelibolulu Mustafa Âlî. (1996). *Künhü'l-Ahbâr*. F. Çerçi (Yay. haz.). (Doktora tezi). Erciyes Üniversitesi.

Martín González de Cellorigo. (1991). *Memorial de la politica necessaria y útil restauracion à la republica de España y estados de ella, y del desempeño vniuersal de estos reynos.* J. L. Pérez de Ayala (Yay. haz.). Madrid: Instituto de Cooperación Iberoamericana: A. Bosch Editor: Instituto de Estudios Fiscales.

Mateo Alemán. (1599). *Vida del Picaro Guzmán de Alfarache.* BNE, R/39680, libro segundo.

Selânikî Mustafa Efendi. (1999). *Tarih-i Selânikî* (Cilt 1). M. İpşirli (Yay. haz.). Ankara: TTK Basımevi.

Stephan Gerlack (2007). *Türkiye Günlüğü* (Cilt 1) (T. Noyan, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.

III. Araştırma ve İncelemeler

Alberola-Romá, A. & Arrioja Díaz, L. A. (2017). *Clima, desastres y convulsiones sociales en España e Hispanoamérica, siglos XVII-XX.* Alicante: Universidad de Alicante.

Alberola-Romá, A. (2014). *Los cambios climáticos: la Pequeña Edad del Hielo en España.* Madrid: Cátedra.

Anes, G. (1994). The agrarian 'depression' in Castile in the seventeenth century. I.A.A. Thompson & B. Casalilla (Ed.), *The Castilian crisis of the seventeenth century* (s. 60-76) içinde. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

Arıkan, M. (1969). XIV-XVI. asırlarda Türk-İspanyol münasebetlerine toplu bîr bakış. *AÜDTCFD, 23* (3-4), 239-256.

Bennassar, B. (1969). *Recherches sur les grandes épidémies dans le nord de l'Espagne à la fin du XVIe siècle.* Paris: S.E.V.P.E.N.

Braudel, F. (1989-1990). *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* (Cilt 1-2) (M. A. Kılıçbay, Çev.). İstanbul: Eren Yayıncılık.

Domínguez Ortiz, A. (1960). *Política y hacienda de Felipe IV.* Madrid: Editorial de Derecho Financiero.

Fagan, B. (2002). *The Little Ice Age: How Climate Made History, 1300-1850*. New York: Basic Book.
Faroqhi, S. (2004). *Approaching Ottoman History: An Introduction to Sources.* Cambridge: Cambridge University Press.
Griswold, W. (11993). Climate Change: a Possible Factor in the Social Unrest of Seventeenth Century Anatolia. H. W. Lowry & D. Quataert (Ed.), *Humanist and Scholar. Essays in Honor of Andreas Tietze* (s. 37-58) içinde. İstanbul: The ISIS Press, 1993.
Griswold, W. (1983). *The Great Anatolian Rebellion, 1591–1611.* Berlin: K. Schwarz.
Grove, J. M. (1988). *The Little Ice Age*. New York: Routledge.
Hamilton, E. J. (1965). *American Treasure and The Price Revolution in Spain, 1501-1650*. New York: Octagon Books.Inno.
Kamen, H. (2005). *Spain 1469-1714: A Society of Conflict*. London: Longman.
Karademir, Z. (2014). *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı-Osmanlı Toplumunda Kıtlıklar (1560-1660)*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
Kılıç, O. (2002). Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Kıtlıklar. H. C. Yücel vd. (Ed.), *Türkler Ansiklopedisi* (Cilt 10, s. 718-730) içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
Lázaro Ruiz, M. (1994). *La población de la ciudad de Logroño durante el Antiguo Régimen (1500– 1833)*. Logroño: Instituto de Estudios Riojanos.
Lázaro Ruiz, M. (2010). 'Una nueva interpretación de las relaciones entre mortalidad y economía: pruebas históricas contra el modelo de las "crisis de subsistencias". S. Cavaciocchi (Ed.), *Economic and biological interactions in pre-industrial Europe from the 13th to the 18th centuries* (s. 181-218) içinde. Florence: Firenze University Press.
Luterbacher, J. vd. (2004). European Seasonal and Annual Temperature Variability, Trends, and Extremes since 1500. *Science, 303*, 1499-1503.
Otterström, G. (1955). Climatic Fluctuations and Population Problems in Early Modern History. *The Scandinavian Economic History Review, 3*, 3–47.
Öztürk, Y. (2000). *Osmanlı Hâkimiyetinde Kefe 1475-1600*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Parker, G. (2013). *Global Crisis: War, Climate Change, & Catastrophe in the Seventeenth Century.* New Haven and London: Yale University Press.
Pérez-Moreda, V. (1980). *Las crisis de mortalidad en la España interior (siglos XVI-XIX).* Madrid: Siglo Veintiuno de España.
Pérez-Moreda, V. (1994). The plague in Castile at the end of the sixteenth (1597-1602). I.A.A. Thompson & B. Casalilla (Ed.), *The Castilian crisis of the seventeenth century* (s. 32-59) içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
Pérez-Moreda, V. (2017). Spain. G. Alfani & C. Ó Gráda (Ed.), *Famine in European History* (s. 48-72) içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
Pfister, C. (1994). Spatial Patterns of Climatic Change in Europe A.D. 1675 to 1715. B. Frenzel vd. (Ed.), *Climatic Trends and Anomalies in Europe 1675-1715* (s. 287-316) içinde. Stuttgart: Gustav Fischer Verlag.
Pfister, C. (2005). Weeping in the Snow: The Second Period of Little Ice Age-type Impacts, 1570-1630. W. Behringer & H. Lehmann (Ed.), *Kulturelle Konsequenzen Der 'Kleinen Eiszeit'/Cultural Consequences of the Little Ice Age* (s. 31-86) içinde. Göttingen: Vandehoeck & Rupprecht.
Sanz, A. G. (1977). *Desarrollo y crisis del Antiguo Régimen en Castilla la Vieja: economía y sociedad en tierras de Segovia de 1500 a 1814.* Madrid: Akal.
Singer, A. (1994). *Palestinian Peasants and Ottoman Officials: Rural Administration Around Sixteenth-Century Jerusalem.* New York: Cambridge University Press.
Touchan, R. vd. (2003). Preliminary Reconstructions of Spring Precipitation in Southwestern Turkey from Tree-Ring Width. *International Journal o f Climatology, 23*, 157-71.
Touchan, R. vd. (2005). Reconstructions of Spring/Summer Precipitation for the Eastern Mediterranean from Tree Ring Widths and Its Connection to Large-Scale Atmospheric Circulation. *Climate Dynamics, 25*, 75-98.
Vilar, P. (1974). The Age of Don Quixote. P. Earle (Ed.), *Essays in European Economic History* (s. 100-113) içinde. New York and London: Oxford University Press.
Weisser, M. R. (1982). The Agrarian Depression in Seventeenth-Century Spain. *The Journal of Economic History 42* (1), 149-154.

White, S. (2011). *The Climate of Rebellion in the Early Modern Ottoman Empire.* Cambridge: Cambridge University Press.

Yanar, Ö. (2021). *Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarının dönüşüm süreçlerinin idari, ekonomik ve sosyal yapı bakımından karşılaştırmalı analizi (1580-1699)* ((Doktora tezi). Kahramanmaraş, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

ELEŞTİREL TEORİ VE FOUCAULT: BİLGİ, İKTİDAR VE ÖZGÜRLEŞİM İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN KNOWLEDGE, POWER AND LIBERATION: CRITICAL THEORY AND MICHEL FOUCAULT

Bahtiyar UYGUN

Arş. Gör., Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Tunceli

ORCID NO: 0000-0002-8393-5295

ÖZET

Bilgi, iktidar ve özgürleşim arasındaki ilişki bilginin toplumsal yaşamla kurduğu ilişkiyi yansıtır. Bilginin toplumsal yaşamla olan ilişkisi tarihsel olarak kimi dönüşümlerden geçmiştir. Bu dönüşümün en önemli uğralarından biri modern özne mefhumunun mucidi olarak Descartes'tir. Horkheimer'a göre bir özgürleşim projesiyle ortaya çıkan modern felsefe kendi içine kapalı bir ideoloji halini almıştır. Horkheimer bu yapıyı 'geleneksel kuram' olarak adlandırır. Eleştirel Kuram Geleneksel Kuramın temellendirdiği özne-nesne karşıtlığını aşmadan bir toplumsal özgürleşim ortaya koyamayacağının bilincindedir. Özgürleşim özne-nesne ve özne-özne arasında kurulan asimetrik ilişkilerin ürünü olamaz. Öte yandan özgürleşim toplumun dışından vazedilen bir epistemolojik referansın ürünü olamaz. Özgürleşim, belli koşulların ve duygu durumlarının tasviri değil, epistemolojik kabulleri içkin eleştiri süzgecinden geçirerek toplumsal yaşamla ilişkisinde bireyin özgürleşim koşullarının imkânını arar. Bu arayış bilgi, iktidar ve toplumsal özgürleşim arasındaki ilişkinin bireyin yaşantısından hareketle temelleneceği kabulüne dayanır.

Eleştirel Kuramın bilgi, iktidar ve özgürleşim arasında kurduğu ilişki, Michel Foucault'nun özne, iktidar ve hakikat analizine farklı şekillerde bağlanabilir. Eleştirel Kuram, öznenin nesneleşme durumunun kökeni olarak, özne-nesne ve özne-özne ayrımlarına işaret eder. Foucault da nesneleşme durumu olarak öznenin ya kendi içinde bölünmüş ya da başkalarından bölünmüş olma durumu olarak ifade eder. Bu bölünme sonucunda özne nesneleşir. Öznenin nesneleşmesi ise iktidar ile girilen ilişkide iktidar kavrayışında bir genişleme yaşanır. Buna karşılık hem Eleştirel Kuram hem de Foucault iktidar ile özne arasındaki ayrılmaz ilişkiyi temel alarak eleştirinin ve kavramsallaştırmanın dönüştürücü yanına vurgu yapar. Eleştirinin epistemolojiyle, hakikatle ve özneyle ilişkisi bu dönüştürücü gücün özgürleştirici karakterinde ortaya çıkar. Bu bağlamda Foucault için özgürleşim, Eleştirel Kuram ile paralel olarak, öznenin ve hakikatin reddinde değil hakikat söylemiyle ortaya çıkmış ve hakikatin temsilcileri olarak kendini tanıtan ideolojilerin içkin eleştiri yöntemiyle deşifre edilmesinde saklıdır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, İktidar, Özgürleşim, Özne, Hakikat.

ABSTRACT

The relationship between knowledge, power and emancipation reflects the relationship that knowledge establishes with social life. The relationship of knowledge with social life has historically gone through some transformations. One of the most important moments of this transformation is Descartes as the inventor of the modern notion of the subject. According to Horkheimer, modern philosophy, which emerged with a project of emancipation, has become a self-enclosed ideology. Horkheimer calls this structure 'Traditional Theory'. Critical Theory is aware of the fact that it cannot bring about a social emancipation without overcoming the subject-object opposition based on the Traditional Theory. Liberation cannot be the product of the asymmetrical relations established between subject-object and subject-subject. On the other hand, emancipation cannot be the product of an epistemological reference imposed from outside the society. Liberation, not the description of certain conditions and emotional states, seeks the possibility of the individual's liberation conditions in his relationship with social life by filtering epistemological assumptions

through immanent criticism. This quest is based on the assumption that the relationship between knowledge, power and social liberation will be based on the experience of the individual.

The relationship that Critical Theory establishes between knowledge, power and emancipation can be connected to Michel Foucault's analysis of subject, power and truth in different ways. Critical Theory points to the subject-object and subject-subject distinctions as the origin of the subject's objectification. Foucault also expresses the objectification state as the state of the subject being either divided within himself or divided from others. As a result of this division, the subject becomes an object. The objectification of the subject, on the other hand, experiences an expansion in the understanding of power in the relationship with power. On the other hand, both Critical Theory and Foucault emphasize the transformative side of critique and conceptualization based on the inseparable relationship between power and the subject. The relationship of criticism with epistemology, truth and the subject emerges in the liberating character of this transformative power. In this context, emancipation for Foucault, in parallel with Critical Theory, is hidden not in the rejection of the subject and truth, but in the deciphering of the ideologies that emerged with the discourse of truth and introduced themselves as representatives of the truth by the method of immanent criticism.

Keywords: Knowledge, Power, Liberation, Subject, Truth.

GİRİŞ

Bilgi, iktidar ve özgürleşim arasındaki ilişki bilginin toplumsal yaşamla ilişkisiyle paraleldir. Bilginin toplumsal yaşamla olan ilişkisi ise Eskiçağ'dan günümüze kadar farklı dönemlerde değişik şekillerde kurulmuştur. Bu ilişkinin ilk sistematik örneğini de Platon (2005) ve Aristoteles (2014) oluşturur. "Platon'a göre toplumsal yaşamın ontolojik temelini *episteme* oluşturur. Başka bir ifadeyle, toplumun altyapısında bilgi vardır" (Gülenç, 2010, s: 133). Toplumun altyapısında ifade edilen bilgi ise *doxa* değil *epistemed*ir. Doxa duyulara dayalı olan bilgidir. Episteme ise temelinde ideaların olduğu kesin bilgidir. Bu bilgiye bakarak toplumu bu bilginin ışığında yönetecek olan da sadece filozoftur. İnsanlar ancak filozofların yönettiği bir toplumda erdemli olabilir. O halde erdemli olmak ancak erdemli bir toplumda mümkündür. Sokrates'in "İnsan bilerek kötülük yapmaz" düşüncesini bu eksende düşündüğümüzde toplumsalın kuruluşunda bilginin rolünü bir daha vurgulamış oluruz. Aristoteles kimi noktalarda Sokrates ve Platon'dan farklı düşünse de bilginin toplumsal yaşamla olan ilişkisi konusunda onlarla hemfikirdir. Aristoteles, bu fikrini özel ve kamusal yaşam ayrımı üzerinden teorize eder. "Aile veya hane anlamına gelen *oikos* ve siyasal topluluk anlamına gelen *polis*. *Oikos* insanın özel yaşamına işaret ederken, *polis* kamusal yaşamı temsil etmektedir" (Gülenç, 2010, s: 135). Bu ayrımda özel yaşam doğal ihtiyaç ve arzuların karşılanmasına dayanır. Kamusal yaşam ise erdemli ve iyi yaşamın imkânını ifade eder. Erdemli ve iyi bir yaşam ise ancak belirli bir bilme pratiği ekseninde *polis* yaşamının örgütlenmesiyle mümkündür. Bu durumda Platon'nun insan ancak episteme merkezli iyi örgütlenmiş bir toplumda erdemli olabileceği düşüncesi, Aristoteles'te *polis* yaşamının bilgiyle olan ilişkisinde kendini tekrar gösterir. Öte yandan her iki düşünürde de bilginin toplumsal yaşamla olan ilişkisi, bu toplumsal yaşamın hem etik hem de politik bağlamlarında ele alınmaktadır. Bu bağlam daha sonra Makhiavelli ile köklü bir kopuş yaşar.

Bilginin etik ve politik dolayımla toplumsal yaşamla kurduğu ilişkinin kopuşunu üç temel figür temsil eder: Machiavelli, Bacon, Descartes. Bu düşünürler bilginin toplumsal yaşamla olan ilişkisini koparmadılar fakat köklü bir dönüşüme uğrattılar. Machiavelli politik olanın etik ile bağını koparark politik ilişkileri güç ilişkileri üzerine oturttu. Fakat Machiavelli'nin ifade ettiği gücü kaba güç olarak düşünmemek gerek. Machiavelli için siyaset bir yönetim sanatıdır. Prens, bu yönetim sanatı aracılığıyla gücünü elinde bulunduran kişidir. Kaba güç ile ülke yönetilmez. "Soyluların yardımıyla prensliği elde eden kişi, halkın yardımıyla prens olan kişiye oranla konumunu korumakta daha büyük zorluk çeker" (Machiavelli, 2012, s: 72). Çünkü etrafında kendini prens ile eşit gören insanlarla dolu olur. Ve bu nedenle prens etrafını saran bu insanları istediği gibi yönlendiremez (Machiavelli, 2012, s: 72). Diğer yandan halkın desteğiyle başa gelen prensin etrafında ona boyun eğmeye hazır insanlarla dolu olur. Bu durum prense düşman olan bir halk olduğunda durum değişir. Bir prens, "kendisine düşman bir halkla asla güvende olamaz, çünkü halk çok kalabalıktır" (Machiavelli, 2012, s: 73). Prens halkın desteğini arkasında tutmalıdır. Bunu yaparken de ona eşlik edecek olan 'erdem' değil güçtür. Prensin halkı arkasına almasının nedeni güçlü kalabilmektir. Çünkü "Bir prens, özellikle de yeni bir prens, insanların iyi olarak anılmasını sağlayan her yere uyamaz; çünkü

devleti korumak için, çoğu zaman verdiği söze, iyiliğe, insanlığa, dine aykırı davranmak zorunda kalır" (Machiavelli, 2012, s: 103). Bu yüzden prens, değişmez ilkeler eşliğinde değil, "talihin rüzgârlarının ve olayların seyrindeki değişimin ona dikte ettirdiğine göre yön değiştirmeye hazır bir zihin yapısına sahip olması" gerekir (Machiavelli, 2012, s: 103). Hatta, "elinden geliyorsa iyilikten uzaklaşmaması, ama gerektiğinde kötülükten içeri adımını atabilmesi gerekir" (Machiavelli, 2012, s: 103). O halde prens sadece 'iyi' olanı değil 'kötü' olanı ve 'korkuyu' da temsil etmelidir. Halkın ona saygı duymasının nedeni sadece 'iyi' olamaz. Güven tesis etmek bazen güçlü olmak adına acımasız olmayı gerektirebilir. Ancak Machiavelli'ye göre prensin bu acımasızlığı nefreti doğurmamalıdır. Prens, "nefretten kaçınacak şekilde korku uyandırmalıdır; çünkü korkulmak ve nefret edilmemek pekâlâ bir araya gelebilir (Machiavelli, 2012, s: 99). Hangi koşullarda bunlar bir araya gelebilir? Machiavelli'ye göre prens, "yurttaşlarının ve uyruklarının malına ve kadınlarına dokunmadıkça" ondan korkulan ama ondan nefret edilmeyen bir durum ortaya çıkar (Machiavelli, 2012, s: 99).

Prens kendini güvende hissedebilmesinin yolu halkına 'Prens' olduğunu kabul ettirmekten geçer. Bu kabul bir dengeyi ifade eder. Machiavelli'nin prens için öngördüğü denge bir yandan tıpkı bir 'baba' gibi hem dövebilmeli ama gerektiğinde de ödüllendirmesini bilmelidir. Devamında prens, "inanma ve eyleme geçme konusunda temkinli olmalı, kendi gölgesinden korkar hale de gelmemeli ve sağduyuyla insancılığın sağladığı dengeyle öyle davranmalıdır ki, aşırı güven onu ihtiyatsız, aşırı güvensizlik ise çekilmez kılmasın" (Machiavelli, 2012, s: 98). Prensin bu dengeyi sağlayabilmesinde belki de Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik* eserinin altıncı bölümünde ele aldığı phronesis kavramına ihtiyaç duyar (Aristoteles, 2014). Görüldüğü üzere Machiavelli'ye göre bilgi ile toplumsal yaşam arasındaki ilişkinin dolayımı etik değil "politik güç"tür. Machiavelli, bilgiyi Platon ve Aristoteles'in ifade ettiği gibi erdemli bir toplum ortaya koymak için değil, güçlü bir yönetim ve güçlü bir devlet kurmak için gerekli görür. Burada bilgi ile toplumsal yaşam arasındaki bağ koparılmamıştır. Tam aksine aradaki bağ 'güç' dolayımıyla yeniden kurulmuştur. Bilgi, iktidar ve özgürleşim için bir amaç değil bir araçtır.

Bilginin 'güç' dolayımıyla toplumsal yaşamla ilişkilenmesini sağlayan bir başka düşünür de Francis Bacon'dır. Bacon'a göre bilmek güçlü olmaktır (Bilgi güçtür). İnsan doğayı bildikçe ona nasıl hükmedeceğini de bilir. Bacon (1999) doğayı insan yaşamının refahını yükseltecek bir kaynak olarak görür. Bu kaynağı ne kadar iyi kullanırsak insan yaşamı da o kadar bolluk içinde olur. Bunun olabilmesi için doğayı dönüştürmek gerek. Bunun için de doğayı bilmek, hatta doğayı doğanın diliyle okumak gerek. İnsan ile doğa arasındaki ilişki tam bir tahakküm ilişkisidir. İnsan doğaya ne kadar hükmedebilirse o kadar güçlü olur. O halde doğa araştırmasının temel amacı doğaya hükmetmektir. "Doğanın keşfedilmesine yönelen soylu tutku aracılığıyla geliştirilen şeyler üzerindeki imparatorluk özünde doğa üzerinde bir güç kurma faaliyetidir" (Gülenç, 2010, s: 137). Aristoteles'in merak temelli bilimsel etkinlik, Bacon'da doğa üzerinde güç kurarak ona hakim olma arzusuna dönüşür. Bu arzu, bilgi edinme sürecinin yeniden yapılandırılması gerektiği fikriyle sonuçlanır. Bu yapılandırma hem modern bilimin temelini oluşturur hem de bu bilimsel yöntemin kullanıcısı olan yeni öznenin habercisidir. Aristoteles'te bilginin motive kaynağı meraktı. Ona göre insan doğası gereği bilmek ister. Bu bağlamda bilgi bir araç değil amaçtır. Ancak bilginin neliği konusu Bacon ile köklü bir değişim yaşayarak 'bilmek için bilmek' söyleminden 'güçlü olmak için bilmek' söylemine dönüşür. Bu dönüşüm, bilginin araçsallaşmasının bilginin güç ve iktidar pratiklerinin aracı haline gelmesinin başlangıç noktasıdır. "Bu bağlamda akılsal ve bilimsel düşünüş özümsenmeden, günümüzde kitleler aklın ve bilimin teknolojik sonuçları yüzünden, *bilimsel otoritelerin* kararlarını sorgusuz sualsız kabul etmektedirler" (Orman, 2001/4, s:71). Eleştirel Kuram düşünürlerinden Adorno ve Horkheimer'a göre, bu başlangıç aynı zamanda 'pozitivist düşüncenin' de başlangıcıdır.

Machiavelli ve Bacon modern politikanın ve modern bilimin kurucuları olarak tarihteki yerlerini aldılar. Fakat bu politikanın ve bilimsel yöntemin taşıyıcısı ve kullanıcısı olan "özne"nin felsefi temelleriyle uğraşmamışlardır. Hem bu uğraşın temsilcisi hem de modernitenin kurucusu olarak anılan düşünür Descartes olmuştur. Descartes, hem insan-doğa dikotomisini epistemolojik ve ontolojik olarak kavramsallaştırmış hem de bu Kartezyen düalizmde tahakkümün temsilcisi olan 'Cogito'yu temellendirmiştir. Kendi içine kapalı olan cogito kendi dışındaki her şeyi 'nesne' olarak tasarlayacaktır. Peki, bir cogito için kendi dışındaki cogito da nesne olabilir mi? Cogito kendi içine kapalı bir sistem kurduğunda ve bu sistemin temellenişinde "diğerine" ihtiyaç duymadığında sorunun yanıtı evet olacaktır. Bacon doğayı bilgi aracılığıyla üzerinde tahakküm kurulacak bir şey olarak görür; Descartes cogitoyu bu tahakkümün taşıyıcı olarak temellendirdi; pozitivizm de toplumu doğanın üzerinde kurulacak tahakkümün uzantısı olarak şekillendirilebilir (toplum mühendisliği)

bir şey olarak görür. Hem tahakkümün hem de yöntemin (matematik ve analitik geometri) taşıyıcısı cogitodur. Bu bağlamda cogito her şeyin temelinde ve onun uğrunda her şeyi kurban edebileceğimiz bir 'mutlak'a dönüştü. Bu temellendirmede cogito, politik yansımalarıyla Machiavelli'nin "Prens"inin diğer yandan da Bacon'ın doğa üzerinde tahakküm kuracak olan failinin (bilim insanının) temsilcisidir. Machiavelli ve Bacon'ın bıraktığı miras üzerinden cogito'yu düşünecek olursak insanın insana ve insanın topluma tahakkümünü; insanın doğaya tahakkümünün bir yansıması olduğunu düşünebiliriz. İnsanın doğaya tahakküm etme çabası insanın insana tahakküm etme "zaferiyle" sonuçlanır. Descartes, kendi içine kapalı, hem ontolojik hem de epistemolojik dayanak olarak kabul ettiği "*cogite ergo sum*" düşüncesiyle mutlak özneyi temellendirir. Bu temellendirmenin ana uğraklarını şöyle özetleyebiliriz:

> (…) doğru sandığım görüşler arasında tamamıyla şüphe götürmez bir şeyin kalıp kalmayacağı görmek için, en ufak bir şüphe bile duyulan her şeyi mutlak surette yanlış saymak gerektiğini fark ettim. Duyularımız bizi bazen aldattığına göre, hiçbir şeyin onların bize hayal ettirdikleri gibi olmadığından yola çıkmak istedim (…) her şeyin yanlış olduğunu düşünmek istediğim sırada, bunu düşünen benim, zorunlu olarak bulunan bir şey olmam gerektiğini gözlemledim ve de "düşünüyorum, öyleyse varım" (je pense, donc je suis; ego cogito, ergo sum, sive existo) gerçeğin, şüphecilerin en abartılı varsayımlarının bile sarsmaya gücü yetmeyecek ölçüde sağlam ve güvenilir olduğunu fark ettiğim için, bu gerçeği aradığım felsefenin ilk ilkesi olarak kabul edebileceğimi gördüm" (Descartes, 2004, s: 143).

O halde felsefenin ilk ilkesi yukarda da belirttiğimiz gibi içinde hiçbir şüphe barındırmayan, kesin ve açık seçik bir ilke olmak zorundadır.

ELEŞTİREL TEORİ: BİLGİ, İKTİDAR VE ÖZGÜRLEŞİM

Doğanın dilini okuyarak doğayı araştırma girişimi cogito ile doğayı dilsizleştirme çabasına dönüşmüştür. Dilsizleşen doğa karşısında ise insan, doğayı sömürebilmenin teorik koşullarını oluşturdu. "Ancak bu sürecin pratik düzeydeki yansıması sadece doğanın değil insanın da sömürülme sürecini başlatarak insan ve doğa arasında, 'bilgi güçtür' söylemiyle kurumsallaşmaya başlayan olumsuz ilişkinin işleyişi giderek hızlanmıştır" (Gülenç, 2010, s: 143). Kontrol etme arzusuyla doğayı dönüştürme arzusu toplumsal yaşamda insanın da varlık koşullarını ortadan kaldırarak toplumun atomize olmasını beraberinde getirmiştir. Bu dönüşümde doğaya ve topluma hükmetme ideali ile hareket eden güç odaklı düşünce, toplumu bir arada tutmak için aşkın ütopyalar, korku mitleri, totaliter sistemler, diktatörler üretti. Cogito, toplumsal yaşamdan beslenip toplumsal yaşamı kuran, dönüştüren ve özgürleşimin temsilcisi olan bir fail olmaktan giderek uzaklaşıp, toplumu iktisadi veriler ışığında bir mühendis yaklaşımıyla ve bilimi-teknolojiyi arkasına alarak şekillendiren lidere dönüştü. Eleştirel kurama göre bir özgürleşim projesiyle ortaya çıkan modern bilim ve aydınlanma düşüncesi kendi içine kapalı bir ideoloji halini almıştır. Horkheimer bu yapıyı *"Geleneksel ve Eleştirel Kuram"* adlı makalesinde 'geleneksel kuram' olarak adlandırır. Horkheimer geleneksel teoriyle neyi ifade etmektedir? Geleneksel teori, dünyayı salt betimlemeye, saf bilgi ve bilim idealini belli bir zümrenin etkinliğine atfetmeye ve bu bilginin mutlak güç haline gelmesini sağlamaya yönelik bir düşünce tutumudur. Bu tutum farklı alanlarda ve etkinliklerde farklı adlarla anılsa da aynı dünya düşüncesinin yansımasıdır. Bu bağlamda bu düşünce bazen kendini modern felsefede ampirizm, pragmatizm kavramlarında, tümdengelimsel ya da fenomenolojik yöntemlerde; toplumbilimlerinde pozitivizm kavramında; bazen iktisadi ve toplumsal alanda burjuvazi ve kapitalizm kavramlarında; politik alanda liberalizm ve onun politik açılımlarında kendini gösterir. Buna karşılık Eleştirel Kuram, geleneksel teorinin felsefi, iktisadi, teorik ve metodolojik yönelimlerini eleştirmektir. Bu bağlamda geleneksel kuram, bilgi ve iktidar ilişkisinde pozitivist ve aydınlanmacı düşünceyi temsil eder. Eleştirel Kuram ise geleneksel kuramın eleştirisini vererek bir özgürleşim projesi olarak kendini ortaya koyar. Eleştirel Kurama göre pozitivizm eleştirisi aynı zamanda bilgi ile toplumsal yaşam arasındaki ilişkiyi "güç" üzerinden temellendiren geleneğin de eleştirisidir. Çünkü bu düşünürlere göre Bacon ve Descartes pozitivist düşüncenin ilk temsilcisidirler. Daha doğrusu, pozitivizmin bilgi ile toplumsal yaşam arasında kurduğu ilişki, bu düşünürlerden devraldığı bir mirastır. Bu nedenle pozitivist düşünceye yönelik Eleştirel Kuramın takındığı eleştirel tutum, düşünümsel eleştirel epistemoloji ve içsel eleştiri olarak kavramsallaştırılabilir.

Horkheimer özne-nesne arasında kurulan bu dikotominin bir olgu haline geldiğini söyler. Eleştirel Kuram bağlamında ele alınan düşünümsel epistemoloji bu dikotomiyi aşmadan bir toplumsal özgürleşim ortaya koyamayacağının bilincindedir. Hatta bu dikotomi aşılmadıkça kendi kendisiyle çelişen insan kavramı da aşılamaz. "Akılla belirlenen eylem insana ait ise, varoluşu ayrıntılarına dek belirleyen mevcut toplumsal

pratik insanlık dışıdır. Kaldı ki bu insanlık dışılık toplum içinde olup biten her şeyin üzerinde etkili olur. İnsanların entelektüel ve maddi etkinliği hep dışsal olarak kalacaktır" (Horkheimer, 2005, s: 358). Bu bağlamda doğa, "toplumla ilgili henüz egemen olunmamış etmenlerin toplamı olarak kalacaktır" (Horkheimer, 2005, s: 358) Özgürleşim özne-nesne ve özne-özne arasında kurulan asimetrik ilişkilerin ürünü olamaz. Öte yandan özgürleşim toplumun dışından vazedilen bir epistemolojik referansın da ürünü olamaz. Geleneksel kuramın ve pozitivist düşüncenin epistemolojisine karşı Eleştirel Kuramın temel aldığı epistemoloji nedir? "Düşünümsel epistemoloji kendi kökenleriyle, önermeleriyle, varsayımlarıyla, iddialarıyla, kategorileriyle ve kavramsal çerçeveleriyle ilgilenen ve bu ilginin farkında olan epistemolojidir" (Gülenç, 2010, s: 63). Düşünümsel epistemoloji ile ilişkisinde Eleştirel Kuram belli koşulların ve duygu durumlarının tasviri değil, epistemolojik kabulleri içsel eleştiri süzgecinden geçirerek toplumsal yaşamla ve toplumla ilişkisinde bireyin özgürleşim koşullarının imkânlarını arar. Bu arayışta her türlü eylem ve düşünceye eşlik eden ve eleştirel düşünümsel epistemolojiye eşlik eden etkinlik içsel eleştiri etkinliğidir. Bu bağlamda Eleştirel Kuram iki tür eleştiri yaklaşımı olduğunu belirtir. Birincisi toplumsal yaşamın dışındaki referanslarla temllendirilen epistemolojiyi merkeze alan aşkın ya da dışsal eleştiridir. İkincisi de tarihsel bağlamı içinde temellendirilen eleştirel düşünümsel epistemolojiyi temel alan içkin eleştiridir. İçkin eleştiri özne-nesne ikiliği arasındaki "ilişkiyi eleştirmek ve onları aşmak amacıyla, kavramsal ilkelerinin savlarıyla birlikte tarihsel bağlamında varolanla karşılaşır" Held, 2006, s: 201). Başka şekilde ifade edecek olursak aşkın ya da dışsal eleştiri eleştirinin ilkelerini varolan gerçeklik içinden değil, bu gerçekliğin dışındaki bir referansa dayandıran eleştiridir. "Bu eleştirinin temel özelliği kendi Arşimed noktanızdan, yani size göre ideal olanın size vermiş olduğu perspektiften bakıp, varolan toplumsal, siyasal ve ekonomik sistemdeki kavramları, öğeleri ve ilişkileri eleştirmeye çalışmaktır" (Gülenç, 2010, s: 60). Buna karşılık içsel eleştiri otonom bir eleştirel bilinç tarafından tarihsel bağlamı içinde insani özgürleşmeyle sonuçlanacak eleştirel tutumu ifade eder. Ancak içsel eleştirel tutum için eleştirel otonom bilinç ve düşünümsel epistemoloji yeterli değildir. Bu tutumun eleştirel diyalektikle de ilişkilenmesi gerekmektedir. Çünkü içsel eleştirinin diyalektik eleştiri ile ilişkilenmesi eleştirinin epistemik karakterinin sınırlarını genişletir.

Düşünümsel epistemoloji, özgürleşim ile ilişkisine baktığımızda, içsel eleştirinin uzantısı olarak alternatif bir hayatın imkânını ortaya koyar. Bu hayat sadece bireyin özgürleşimini değil aynı zamanda toplumsal özgürleşimi de ifade eder. Toplumsal özgürleşim ise bizi bir ütopya fikrine götürür. Bu noktada ele almamız gereken ilişki özgürleşimin ütopya ile ilişkisidir. Her ütopyanın belli bir özgürleşim fikrini temel aldığını söyleyebiliriz. Ütopyanın temel aldığı özgürlük fikri o ütopyanın karakterini de ortaya koyar. Düşünümsel epistemolojinin ütopya ile ilişkisinde "toplumsal ve tarihsel olanın bilinci üzerinden, teorinin hem kendisinin hem de kendisini doğurmuş olan koşulların eleştirisini verebilmesinin, bu yolla hem kendisini hem de kendisinin bağlı olduğu toplumsal-tarihsel koşulları dönüştürebilmesinin olanağı doğar (Gülenç, 2010, s: 60). Nesneleştirici tutum yerine dönüştürücü tutumu ifade eden içkin eleştiri "böylelikle içkin bir ütopyanın önünü açar. Burada ütopya kitlelere sunulan alternatif bir hayat reçetesi değil, başka türlü olabilire pay tanınmasıdır" (Gülenç, 2010, s: 63). İçkin ütopya "başka bir dünya mümkündür" kabulünü toplumsal gerçeklikten koparark dışsal (aşkın) bir ütopya referansıyla ele almaz. İçkin ütopya bağlamında bu kabul hem öznenin kendi bilgi ve eylemlerinin üzerine düşünmeyi hem de bu düşüncenin toplumsal yaşamla bağını temsil eder. Horkheimer ütopyanın toplumsal yaşamla olan bu bağını şu şekilde ifade eder:

> (…)yalnızca bir hakikat vardır ve dürüstlük ve iç tutarlılık, akılcılık, barışa, özgürlüğe ve mutluluğa çabalamak gibi olumsuz sıfatlar aynı anlamda başka herhangi bir kuram ve pratiğe atfedilmezler. (…) Tin liberaldir. Dıştan bir dayatmaya, vardığı sonuçların herhangi bir gücün istencine uyumlanmasına katlanamaz. Ne var ki, toplumun yaşamından koparılmış değildi, toplumun üzerinde süzülmez (Horkheimer, 2005, ss: 369-370).

Eleştirel Kuram, toplumdan kopuk ya da toplumun üstünde ütopyalar üretmez. Bu durum Eleştirel Kuram'ın ütopya karşıtı olduğunu gösterir mi? Muhtemelen bu sorunun yanıtı ütopyanın ikili yapısından bağımsız olarak yanıtlanamaz. Ütopyanın ikili yapısını şu şekilde düşünebiliriz. İlk olarak ütopya, toplumu aşan bir nitelikte olduğunda toplumun çatışmaları zamanı belli olmayan ileriki bir tarihe ertelenir. Bu durum toplumun eleştiri zeminini de ortadan kaldırır. Ütopyanın bu yanı kendini daha çok ideal toplum modeline dayandırır. İkinci olarak ütopya, toplumsal dönüşümün motivasyonu olma özelliğini de taşır. "Daha iyi bir dünya" düşüncesinin motivasyon zemini ütopyadır. Ütopyanın bu özelliği Eleştirel Kuramın ifade ettiği tarzda günlük toplumsal pratiklerden ve dinamiklerden beslendiği ve toplumu toptan eleştirme yolunu açtığında kabul edilebilir. O halde Eleştirel Kuram, ütopyanın birinci anlamını reddederken ikinci anlamının değerini saklı tutar. Özellikle Eleştirel Kuramın, ütopyanın birinci tanımını reddetmelerinin temelindeki

neden, bu tanımın kendisinde totaliter eğilimler barındırmasıdır. "Eleştirel Kuram ne totaliter propaganda gibi "kök salmıştır" ne de liberal entelijensiya gibi boşlukta süzülmektedir. Geleneksel ve eleştirel düşüncenin işlevlerinin farklı oluşu, mantıksal yapıda farklılıklara yol açar" (Horkheimer, 2005, s: 371). O halde Eleştirel Kuramın temel aldığı düşünümsel epistemolojinin uzantısı olan özgürlük negatif özgürlük değil Marx'ı referans göstererek ifade edilen pozitif özgürlüktür. Çünkü bu özgürlük ortaya konduğu andan itibaren pratikle ilişkilenmeksizin ifade edilemez.

Eleştirel Kuram bakımından özgürleşimin yolu bilgi ile iktidar arasında kurulan ilişkinin "ne"liğinde değil "nasıl"lığında aranmalıdır. Bu yaklaşım da sadece düşünümsel epistemolojiyi değil bu epistemolojinin ve içsel eleştirinin uygulayıcısı olan bir özneyi gerektirir. Ancak bu özne ne toplumsal yaşamın dinamiklerinden kopuk kendi fildişi kulelerinde yaşayan soyut, atomize öznedir ne de toplum tarafından baskılanmış ve pasif konumdaki yitik öznedir.

> Öznesi bilinçli olarak, daha çok öteki bireyler ve gruplarla gerçek ilişkileri, belirli bir sınıfla tartışması ve sonunda toplumsal bütünle ve doğayla böyle sağlanmış bağlantısı içinde belirli bir bireydir. Burjuva felsefesinin 'Ben'i gibi bir nokta değildir; serimlenişi tarihsel şimdiki zamanın kuruluşuna dayanır. Düşünen özne de, bilginin ve nesnenin örtüştüğü, mutlak bir bilginin oradan yola çıkılarak edinilebileceği bir yer değildir. Descartes'tan bu yana idealizmin içinde yaşadığı bu görünüş, kesin anlamda ideolojidir, burjuva bireyinin sınırlı özgürlüğü kusursuz bir özgürlük ve özerklik biçiminde görünür. Oysa salt düşünen ya da başka bir uğraş içindeki 'Ben', saydam olmaya, bilinçsiz bir toplumda, kendinde de emin olamaz. İnsanlar hakkındaki düşüncede, özne ve nesneler arasında bir uçurum uzanır; özdeşlikleri şimdiki zamanda değil, gelecekte yer alır. Buna vardıran yönteme, Kartezyen dilde arındırma denilebilir, ama bu gerçek eleştirel düşüncede salt mantıksal değil, bir o kadar da somut-tarihsel bir süreç anlamına gelir. Bu sürecin akışı içinde hem bir bütün olarak toplumsal yapı, hem de genel olarak kuramcının toplumla ilişkisi değişir, yani özne de, düşüncenin rolü de değişir. Özne, kuram ve nesne ilişkisinin özünde değişmezliğinin kabulü, Kartezyen kavrayışı her türlü diyalektik mantıktan ayırır (Horkheimer, 2005, s: 359).

İnsanlık, kendini bilinçli bir özne olarak kurmadan ve eylemlerini, yaşam biçimini kendi iradesiyle belirlemeden gelecekteki bir toplum biçimine ulaşamaz. Eleştirel kuramın itirazı şimdiden geleceğin kurulması üzerine değil geleceğin şimdiyi belirlemesi üzerinedir. Özellikle Adorno'nun ve Horkheimer'ın uzun bir süre modern rasyonel tutumu devam ettirdiğini söyleyebiliriz. Bu düşünürler, toplumsal özgürleşim konusunda nesneleştirici araçsal aklın değil, dönüştürücü eleştirel aklın gerekliliğini vurgulamışlardır.

FOUCAULT: BİLGİ, İKTİDAR VE ÖZGÜRLEŞİM

Eleştirel Kuramdaki bilgi, iktidar ve özgürleşim arasındaki ilişki, Michel Foucault'nun özne, iktidar ve hakikat analizine farklı şekillerde bağlanabilir. Bu noktada Foucault, bilgi ile iktidar arasındaki ilişkinin analizine odaklanır (Foucault, 2015, s: 279). Eleştirel Kurama göre, öznenin nesneleştirilmesi durumu özne-nesne ve özne-özne karşıtlığına işaret eder. Benzer şekilde Foucault'ya göre "Özne ya kendi içinde bölünmüş ya da başkalarından bölünmüştür. Bu süreç onu nesneleştirir" (Foucault, 2011, s: 58). Öznenin kendi içinde bölünmesi ya da başkalarından bölünmüş olması genel anlamda öznenin iktidar ilişkilerine girmesinin bir sonucudur. Foucault, "'antropolojizm' olarak adlandırdığı ve öncelikle insanı ve insan doğasını felsefi düşünce için çıkış noktası olarak alan, özelde ise bir özne ve bilinç felsefesinde yoğunlaşan geleneği hedef alıyordu" (Keskin, 2011, s: 10). Foucault'nun bu eleştirel tutumu kimi zaman anti-hümanist bir bakış açısı olarak ele alınsa da, özne ve öznel deneyim sorununu iktidar sistemleriyle kurduğu karşılıklı ilişkiyi gündeme getirmesi bakımından önemlidir. Bu bağlamda "iktidar sistemlerinin analizini yapmak gerektiğini gösteren Foucault, bir yandan iktidar ile özne arasındaki ayrılmaz ilişkinin altını çizmiş, bir yandan da öznel deneyimin kurulmasında insan bilimlerinin oynadığı rolü ortaya çıkararak çok güçlü bir bilim eleştirisi getirmiştir" (Keskin, 2011, s: 10).

Öznenin nesneleştirilmesi sonucunda iktidar ile girilen ilişkide iktidar kavrayışında bir genişleme yaşanır. Bu genişlemede eleştirel düşüncenin denetlemesi gerektiği iki şey vardır. Birincisi, kavramsal ihtiyaçlardır. Foucault'a göre kavramsallaştırma nesneyle ilgili bir teoride temellenmemelidir. Nesne, bir kavramsallaşmanın ölçütü olarak alındığında kavramsallaştırmayı güdüleyen tarihsel bağlam koparılmış olur. Nesne merkezli kavramsallaştırma yaklaşımı hem Eleştirel Kuramın hem de Foucault'nun ilgi odaklarından biri olmuştur. Eleştirel Kurama göre, Geleneksel Kuramın kavramsallaştırması tarihsel bağlamdan kopuk olduğu için nesneleştiricidir. Kavramsallaştırmanın olgular dünyasıyla ilişkilenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda "İlk kavramsal bağlantıların, olgular dünyasıyla ilk ilişkisi, esas olarak cinsler ve örnekler ilişkisi

değildir. Bu bağlantılarla tanımlanan değişim ilişkisi, kendi dinamiği sayesinde, madde değişiminin [metabolizmanın] bitkisel ve hayvansal organizmaya büyük ölçüde egemen oluşu gibi, toplumsal gerçekliğe egemen olur (Horkheimer, 2005, s: 372). Horkheimer'a göre Kant'ın felsefesinde ele alınan "nesne" idealist bir şekilde dile getirilmiştir. Buna karşılık Eleştirel Kuramın kavramsallaştırması ise eleştirel epistemoloji bağlamında dönüştürücüdür. "Eleştirel düşüncenin etkisiyle ortaya çıkan kavramlar, bugünü eleştirirler" (Horkheimer, 2005, s: 372). Hem Eleştirel Kuram hem de Foucault kavramsallaştırmanın dönüştürücü yanına vurgu yapar. Eleştirinin epistemolojiyle, hakikatle ve özneyle ilişkisi bu dönüştürücü gücün özgürleştirici karakterinde ortaya çıkar.

Eleştirel düşüncenin denetlemesi gereken ikinci şey ise hangi türden bir gerçeklikle uğraştığıdır. İktidar sorununa ilişkin yapılacak olan tarihsel analizler iktidarın hangi gerçekliğiyle ilgilidir? "Kaldı ki, iktidar sorunu bizim açımızdan yalnızca teorik bir sorun değil, aynı zamanda deneyimlerimizin bir parçasıdır. Foucault deneyimin bir parçası olan iktidar sorununun patolojik biçimini iktidar hastalığı olarak ifade eder (Foucault, 2011, s: 59). Foucault, faşizmi ve Stalinzmi iktidar hastalığının biçimleri olarak örneklendirir. "Faşizm ile Stalinizmin bizim için bu kadar şaşırtıcı olmasının çeşitli nedenlerinden birisi, tarihsel bakımdan eşsiz olmalarına rağmen, aslında fazla orijinal bir nitelik taşımamalarıdır" (Foucault, 2011, s: 59). Bu bağlamda iki yaklaşım da toplumlarda zaten var olan mekanizmaları kullanmıştır. "Dahası: ikisi de, kendi içsel çılgınlıklarına rağmen, büyük ölçüde siyasi rasyonalitemizin fikir ve araçlarından yararlanmışlardı" (Foucault, 2011, s: 59). Foucault da Eleştirel Kuram gibi felsefenin işlevinin sadece sınır çizmek, aklı yargılamak olmadığını söylemektedir. Felsefeye böyle işlevler yüklemek Kant felsefesinin felsefe tarihine bıraktığı bir mirastır. Bu miras felsefe tarihini rasyonel ve irrasyonel olarak iki kutba ayırmış ve belli bir kısır döngüye sürüklemiştir. Bu kısırdöngünün ürünü olan her türlü kavramsallaştırma ideolojik bir nitelik kazanır. Foucault'ya göre Eleştirel Kuram rasyonalite ile ideoloji arasındaki ilişkiyi rasyonalitenin ilerleme fikrîden kopararak yapmamışlardır. Diğer yandan bu düşünürler bu ilişkiyi bir bütün olarak ele almışlardır. "Toplumun ya da kültürün rasyonelleşmesini bir bütün olarak almak yerine, böyle bir sureci, her biri temel bir deneyime (delilik, hastalık, ölüm, suç, cinsellik, vb.) gönderme yapan çeşitli alanlar çerçevesinde analiz etmek daha akıllıca olabilir" (Foucault, 2011, s: 60). Bu bağlamda Foucault için rasyonelleşme tehlikeli bir sözcüktür. Bu nedenle bizim yapmamız gereken şey, "daima rasyonelleşmenin genel ilerlemesine başvurmaktan ziyade, spesifik rasyonaliteleri analiz etmektir" (Foucault, 2011, s: 60). Foucault, Eleştirel Kuramın bu yöntemine alternatif bir yol önermektedir. Bu yol iktidar ilişkilerini deşifre ederek gün yüzüne çıkarmaktır. "Yani, iktidarın kendi içsel rasyonalitesi açısından analiz etmekten ziyade, iktidar ilişkilerini, stratejilerin uzlaşmazlığı aracılığıyla analiz etmekten oluşur" (Foucault, 2011, s: 61).

Sonuç olarak Foucault'nun önerdiği çözüm ile bağlantılı olarak, Eleştirel Kuramın ideoloji analizini ve bu analizin özgürleşim ile ilişkisini "*Ideologiekritik*" (Gülenç, 2010, ss: 42-49) kavramıyla ifade edebiliriz. Foucault'nun ideoloji analizi ve bu analizin özgürleşim ile ilişkisi farklı farklı ideolojik yönelimlerin çelişkisinde ve uzlaşmazlığında somutlaşır. Bu iki yaklaşımın ortaklaştığı nokta, iktidar merkezli ideolojik krizin çözümünü ileri bir tarihe ertelememeleridir. Öte yandan bu krizin çözüm merceği herhangi bir zümrenin, sınıfın mücadelesine indirgenmez. Foucault'ya göre; "Bu tür mücadelelerde, insanlar kendilerine en yakın olan, eylemleriyle bireyleri etkileyen iktidar mercilerini eleştirirler. 'Baş düşman' yerine, doğrudan düşman arayışına girerler. Sorunlarına gelecek bir tarihte çözüm (yani, özgürlük, devrim, sınıf mücadelesinin bitmesi gibi) bulmayı da ummazlar" (Foucault, 2011, s: 61). Foucault'nun bu düşüncesiyle Eleştirel Kuram'ın bilgi, iktidar ve toplumsal özgürleşim arasındaki ilişki, bireyin yaşantısından hareketle toplumsal özgürleşimin temelleneceği kabulüdür. Horkheimer'a göre de Eleştirel Kuram belli bir sınıfın analizi ya da belli toplumsal grupların psişik ilişkilerinin betimlemesi değildir. Aynı şekilde ne 'proleterya' ne de herhangi bir 'aydın sınıf' toplumsal özgürleşimin garantörü olamaz. "Eleştirel Kuram'ın bugün başka, yarın başka bir öğretisi yoktur. (…) Kuramın sağlamlığı, toplumdaki tüm değişikliklere karşın, ekonomik temel yapısının; en basit biçimiyle sınıflar ilişkisinin ve böylelikle bu yapının aşılarak ortadan kaldırılması fikrinin aynı kalmasından kaynaklanır" (Horkheimer, 2005, s: 380). Bununla birlikte karşıtlıklar tarihsel gelişim içinde farklılıklarıyla değişime uğrar.

Bu yaklaşım bir yandan tarihsel dönüşümleri onaylayan fakat diğer yandan bireyin konumunu sorunsallaştıran birer düşüncedir. Buradaki sorgulama bireye ilişkin değil 'bireyselleşmeye' ilişkin sorgulamalardır. Bireyselleşme bilginin deformasyonunu, dolayısıyla bireyin deformasyonunu gündeme getirmiştir. İki düşüncenin de karşı olduğu nokta özne felsefesi değil bu felsefenin dayandığı temel dikotomilerdir. Yani, Descartes'in miras bıraktığı Kartezyen düalizm ve bu düalizmi önceleyen (Platon'dan

beri kurulan) ikiliklerdir. Bu ikilikler belli bir hiyerarşik düzen ortaya koyduğundan bilgi, iktidar ve özgürleşim ilişkisi de bu referanslarla kurulmaya mahkûmmuş gibi görünüyor. Hem Eleştirel Kuram düşünürleri hem de Foucault bilgi, iktidar ve özgürleşim ilişkisini bu iktidar tahakkümünün dışında kurmanın yolunu aramıştır. Bu bağlamda Foucault üç tip mücadele biçimi ortaya koyar.

> Ya tahakküm biçimlerine (etnik, toplumsal ve dinsel) karşı yürütülen mücadeleler, ya bireyleri ürettikleri ürünlerden ayıran sömürü biçimlerine karşı yürütülen mücadeleler, ya da bireyi kendisine bağlayan ve bu şekilde diğerlerine tabi kılan duruma karşı yürütülen mücadeleler (tabi kılmaya karşı, öznellik ve boyun eğdirme biçimlerine karşı mücadeleler) (Foucault, 2011, s: 63).

Foucault'un iktidar biçimleri ya da iktidar ilişkileri dediği şeyler, ister aynı dönemde ister farklı dönemlerde ortaya çıkmış olsunlar, temellenme biçimleri (dilsel, estetik, politik vb.) günlük pratiklerin tümüne sirayet ederi İktidar ilişkilerine dair bu pratikler gösterge üretiminden itaat biçimlerine kadar geniş bir yelpazeyi ifade eder (Foucault, 2011, s: 71). Foucault'nun iktidar ilişkileri içerisinde özneyi konumlandırma tarzı ve öznenin iktidar biçimleri tarafından 'özneleştirilme' sürecinin analizi, Eleştirel Kuram'ın düşünceleriyle paralellik gösterir. Eleştirel Kuram'ın "Kültür Endüstrisi Eleştirisi" bu noktada daha da önem kazanmaktadır. Kapitalizmin özneye özgürlük sunuyormuş gibi gösterip özneyi hem zamansal anlamda hem de tercihlerinin ne yönde olacağı konusunda gizil olarak belirlediği gözden kaçırılıyor. Öznenin ne seçeceğini değil ama ihtiyaçlarının ne olacağını belirleyen bir piyasa dünyası olduğunu görebiliyoruz. "İşleyişleri, nesnelerinin içsel bir özünden kaynaklanacak çalışma süreçlerinin kendi başınalık görüntüsü, ekonomi öznelerinin burjuva toplumundaki görünüşte özgürlüğüne karşılık düşer. Bu bireyler, en karmaşık hesaplarında bile, görünmez toplumsal mekanizmanın temsilcileri oldukları halde, bireysel kararlara göre eylediklerine inanırlar" (Horkheimer, 2005, s: 347). Foucault, sistemin 'iktidar' adı altında bizim bütün alanlarımıza sirayet ettiğini söyleyerek, ideolojinin bütün mücadele alanlarını kapattığını, bu döngüsellikten kurtulmanın yolunun, sirayet eden ideolojinin çatışmalarında ve çelişkilerinde saklı olduğunu görmüştür. Bu bağlamda Foucault için özgürleşim, Eleştirel Kuram ile paralel olarak, öznenin ve hakikatin reddinde değil hakikat söylemiyle ortaya çıkmış ve hakikatin temsilcileri olarak kendini tanıtan ideolojilerin içsel ve negatif diyalektik eleştiri yöntemiyle deşifre edilmesinde saklıdır. Deşifre edilen şey ilk başta ifade ettiğimiz bilgi ile iktidar arasında güç dolayımıyla kurulan ilişkidir. Bu deşifre edilme, köksel dönüşümlerin önünü açarak bireyin toplumsal özgürleşim sürecine eklemlenmelidir.

SONUÇ

Sonuç olarak günümüz siyasi, etik, toplumsal ve felsefi tartışmanın merkezindeki bilgi, iktidar ve özgürleşim ideali bireyselleşme sorunu etrafında döner. Bu sorunun çözümü bireyi devletten ve devletin kurumlarından koparmak değil, bireyselleşmeyi devletle ilintili olarak ele alınan bireyselleştirme türünden kurtarmaktır. "Yüzyıllardan beri zorla dayatılmakta olan bu tür bireyselliği reddederek yeni öznellik biçimlerine geçerlilik kazandırmak durumundayız" (Foucault, 2011, s: 68). İktidarın kendini şiddet üzerinden temellendirmesi, ancak iktidarın ilkel durumunu ifade eder. Günümüzde iktidarı üreten bireyin disipline edilmesi ya da bireylerin daha itaatkâr olmaları değildir. İktidar ilişkileri arasındaki iletişimin daha da denetimli olmasıdır. Yani iktidar, kendini itaat eden bireylerde değil kendinin özgür olduğunu zanneden ve iktidar ilişkilerini temsil eden bireylerde kendini yeniden üretir. Bu iktidar biçiminin kendini ayakta tutmasının iki koşulu vardır. Birincisi temel aldığı özneyi bir eylem öznesi olarak görmesidir. İkincisi de, bu öznenin iktidar ilişkilerine bu özelliğiyle katılmasıdır. "İktidar, mümkün eylemler üzerinde işleyen bir eylemler kümesidir: Eyleyen öznelerin davranışlarının kaydolduğu imkân alanı üzerinde yer alır: kışkırtır, teşvik eder, baştan çıkarır, kolaylaştırır veya zorlaştırır, genişletir ya da sınırlar" Foucault, 2011, s: 74). Eş deyişle iktidar, diğer özneler ve eylemler üzerindeki eylem kümesidir. Bu bağlamda Foucault'ya göre iktidar, ancak 'özgür özneler' aracılığıyla ve bu özneler 'özgür' oldukları sürece ayakta kalır. Ancak buradaki özgürlük, hem Eleştirel Kuram'ın hem de Foucault'un karşı çıktığı haliyle, iktidarın içinde kendini manipüle ettiği ve deşifre edilmesine de engel olan bir özgürlük yanılsamasından başka bir şey değildir. Fakat iki düşünce yaklaşımı için de yol açmaya çalıştıkları değişiklikler yavaş yavaş gerçekleşmez. Bu bağlamda öznenin toplumsal özgürleşimi, liberal düşüncenin uzantısı olan içsel dönüşümün reformuyla değil bireyin toplumla çatışması sonucunda gerçekleşir.

KAYNAKÇA

Aristoteles (2014). *Nikomakhos'a Etik*. çev. Saffet Babür. BilgeSu Yay., Ankara.
Bacon, Francis (1999). *Novum Organum*. çev. Sema Önal Akkaş. Doruk Yay., Ankara.
Descartes, Rene (2004). *Yöntem Üzerine Konuşma*. çev. Regaip Minareci. Morpa Kültür Yayınları Felsefe Dizisi, İstanbul.
Foucault, Michel (2011). *Özne ve İktidar*. Çev. Işık Ergüden & Osman Akınhay. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
Foucault, Michel (2015). *Büyük Kapatılma*. çev. Işık Ergüden. Ferda Keskin. Ayrıntı Yay., İstanbul.
Gülenç, Kurtul (2010). *Eleştiri, Toplum ve Bilim: Frankfurt Okulu Üzerine Bir* İnceleme, (Yayınlanmamış) Doktora Tezi. Ankara.
Held, David (2006). "Horkheimer'in Eleştirel Kuram Çözümlemesi". *Frankfurt Okulu*, ed. Emre Bağce. çev. Kahraman Bozkurt & H. Emre Bağce. Doğu Batı Yayınları, İstanbul.
Horkheimer, Max (2005). *Geleneksel ve Eleştirel Kuram*. çev. Mustafa Tüzel. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
Keskin, Ferda (2011). "Sunuş: İktidar, Hakikat ve Entelektüelin Siyasi İşlevi". *Özne ve İktidar*. çev. Işık Ergüden & Osman Akınhay. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
Machiavelli, Nıccolo (2012). *Prens*. çev. Kemal Atakay. Can Yayınları, İstanbul.
Orman, Enver (2001/4). "Otoritenin Gerekliliği ve Felsefe". *Felsefelogos*. Bulut Yay., İstanbul.
Platon (2005). *Devlet*. çev. Cenk Saraçoğlu & Veysel Atayman. Bordı Siyah Klasik Yayınlar, İstanbul.

MODERN POLİTİKANIN KRİZİ VE OTONOMİ

THE CRISIS OF MODERN POLITICS AND AUTONOMY

Bahtiyar UYGUN

Arş. Gör., Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Tunceli

ORCID NO: 0000-0002-8393-5295

ÖZET

Modern politikanın krizi olarak ifade edilen toplumsal çözülme ve çöküş ikinci dünya savaşıyla birlikte mi alınmalı? Yoksa bu krizin kaynağı daha eski zamanlara mı dayanır? Bireysel otonomi kavramı modern politika krizinin nedenlerinden biri mi, yoksa çözüm odaklarından biri mi? Modern politikanın krizini bu sorular çerçevesinde ele almak Modernite kavramından ne anladığımıza göre değişir. Bu çalışma Kantçı otonominin Hegel felsefesinde yaşadığı dönüşümle çağdaş tartışmalara Charles Taylor üzerinden nasıl dâhil olduğunu açıklamayı amaçlamaktadır. Taylor, *Modernliğin Sıkıntıları* (*Otantiklik Etiği*) ve *Benliğin Kaynakları* adlı eserlerde modern politikanın krizinde birey kavramının oynadığı rolü araştırarak, çağımızın temel problemlerinden birinin bireyin otonomisini yitirmesi olduğunu tespit eder. Taylor, modernliğin sıkıntılarına ilişkin üç temel problem tespit eder. Birincisi kendi içine kapalı özne mefhumunun icat edilmesidir. İkincisi bu özne mefhumunun yöntemiyle ilişkili olarak araçsal aklın bütün alanlara hegemonik ilişki tarzıyla sirayet etmesidir. Üçüncüsü de araçsal akıl ve otonomi tartışmalarında açığa çıkan özgürlük kaybıdır. Taylor'a göre modern politikanın krizine işaret eden bu sıkıntılar ancak kimlik mefhumu temelinde çokkültürcü politikalarla bireysel otonominin yeniden tesis edilmesiyle aşılabilir. Bu bağlamda kimlik temelli çokkültürcü politika, otantiklik, karşılıklı tanınma gibi toplumsal dinamikleri tartışmaya dâhil ederek çözümün bir parçası yapar.

Taylor, kimlik odaklı tanınma politikasında modern politikanın krizi olarak ifade ettiğimiz toplumsal çözülmeyi, bir arada yaşamanın imkanını sunarak aşmaya girişir. Bu bağlamda farklı kültürlerin kendinde bir değer taşıyor olduğunu kabul etmemiz bu çözümün odak noktasıdır. Otantiklik, bireyin ya da kültürün kendini kendinde olduğu gibi kamusal alana taşıyabilmesidir. Kim olduğumuzu ve nereden geldiğimizi ifade eden kimliğin otantiklik ideali içerisinde kendini kamusal alana taşıyabilmesi tanınma sorununa işaret eder. Bu nedenle günümüz açısından modern politikanın krizi bir tanınma krizidir. Bu krizin çözümü, toplumsal ilişkileri birbirini dışlamayacak şekilde yeniden düşünmeyi gerektirir. Taylor bize kimlik, çokkültürcülük, eşit tanınma ve diyalog kavramları ekseninde bir çözüm önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Otonomi, Otantiklik, Kimlik, Çokkültürcülük, Eşit Tanınma, Özgürlük.

Abstract

Should the social disintegration and collapse, expressed as the crisis of modern politics, be taken with the second world war? Or does the source of this crisis go back to earlier times? Is the concept of individual autonomy one of the causes of the modern policy crisis or one of the solutions? Handling the crisis of modern politics within the framework of these questions depends on what we understand by the concept of modernity. This study aims to explain how Kantian autonomy has been included in contemporary debates through the transformation of Hegel's philosophy through Charles Taylor. In his works titled *The Malaise of Modernity* (The Ethics of Authenticity) and *The Sources of the Self*, Taylor investigates the role played by the concept of the individual in the crisis of modern politics and determines that one of the main problems of our age is the loss of autonomy of the individual. Taylor identifies three main problems with the malaise of modernity. The first is the invention of the notion of the self-enclosed subject. Secondly, in relation to the method of this notion of subject, instrumental reason permeates all fields with a hegemonic relationship

style. The third is the loss of freedom that emerges in the discussion of instrumental reason and autonomy. According to Taylor, these difficulties pointing to the crisis of modern politics can only be overcome by re-establishing individual autonomy with multicultural policies on the basis of the concept of identity. In this context, identity-based multicultural policy makes it a part of the solution by including social dynamics such as authenticity and mutual recognition into the discussion.

Taylor attempts to overcome the social disintegration, which we describe as the crisis of modern politics in the identity-oriented recognition policy, by offering the possibility of living together. In this context, recognizing that different cultures have a value in themselves is the focus of this solution. Authenticity is the ability of the individual or culture to carry itself into the public sphere as it is in itself. The fact that identity, which expresses who we are and where we come from, can carry itself into the public sphere within the ideal of authenticity points to the problem of recognition. Therefore, for today, the crisis of modern politics is a crisis of recognition. The resolution of this crisis requires rethinking social relations in a way that is not mutually exclusive. Taylor offers us a solution on the axis of identity, multiculturalism, equal recognition and dialogue.

Keywords: Autonomy, Authenticity, Identity, Multiculturalism, Equal Recognition, Freedom.

GİRİŞ

Modernliğin sıkıntıları olarak ifade edilen toplumsal çözülme ve çöküş ikinci dünya savaşıyla birlikte mi alınmalıdır? Yoksa bu sıkıntıların kaynağı çok eskilere mi dayanır? Bu sorunun yanıtı "modernizm"den ne anladığımıza bağlı olarak değişir. Hannah Arendt gibi kimi düşünürler ikinci dünya savaşını, anti-semitizm düşüncesini, totaliter eğilimleri modernliğin mantıksal bir sonucu olarak görmektedir (Arendt, 2021). Bu bağlamda modernliğin sıkıntılarını ve toplumsal çözülmeyi ikinci dünya savaşıyla başlatmak, bu tarihten önceki düşüncenin sıkıntılarını görmezden gelmekten başka bir sonuç vermez. Buna karşın ikinci dünya savaşı zaten başlamış olan toplumsal ve politik krizin artık gözden kaçamayacağını gösterdi. İkinci dünya savaşı, modern düşüncenin temellerinin ve vaatlerinin çöküşünün resmidir. Bu bağlamda ikinci dünya savaşı toplumsal çözülmenin ve çöküşün başlangıcı değil doruk noktasıdır.

Modern düşüncenin en büyük icadı cogito'dur. Bu icat bütün modernitenin "özne" merkezli düşüncenin temelini oluşturur. Buna ilişkin temel problem şudur: Bireycilik modern uygarlığın en büyük kazanımı mı yoksa bu kazanımdan vazgeçmek gerektiğini düşünüp bunu modern uygarlığın "belası" olarak mı göreceğiz? Eş deyişle, Bireycilik büyük özgürlüklerin temsili ve imkânı mıdır? Yoksa özgürlük yanılgısının taşıyıcısı mıdır? "Özne"llik bir yandan evrenselliğin temsilini oluştururken diğer yandan bu temsilin mimarıdır. Yani, evrenselliğin imkânı ile bu imkânın taşıyıcısı aynı varlıktır. Bu yaklaşım aynı zamanda evrensel hiyerarşinin yeniden tasarlanmasıdır.

"İnsanlar çoğunlukla, kendilerine ait bir konum, rol ve sınıfa kıstırılmıştı ve bunun dışına çıkılması neredeyse olanaksızdı. Modem özgürlük bu tür düzenlerin itibarını yitirmesiyle oluştu" (Taylor, 2011, s: 11). Daha önce evrensellik hep öznenin dışındaki bir referansla kurulurken modernite evrenselliğin referansını seküler bir karakterde özneye taşır. Bunun oluşturulabilmesinin yolu öncelikle "özne" düşüncesinin kendisini seküler kılmaktır. Bu çabanın ilk ve en büyük temsilcisi Descartes'tir.

> Descartes söz konusu adımı bizim esas olarak bağlantısız düşünceler olduğumuz varsayımında bulunarak attı; bedenimizden ayrı, sadece zihinden ibaret olduğumuzu ve olağan kendimizi görme biçiminin esef verici bir karışıklık olduğunu varsaydı. Descartes, ortaçağda tanrı için kullanılan kavramı yeryüzüne indirerek yeryüzüne ilişkin her türlü etkinliğin, özellikle epistemolojinin, merkezine yerleştirir. Bu insan merkezci yaklaşım bütün moderniteye ve moder dünyanın her etkinliğine sirayet etmiştir (Taylor, 2011, ss: 85-86).

Öznenin icadından sonra ikinci önemli hamle icat edilen öznenin kullanacağı yöntemle ilgilidir. Galileo ile beraber matematik kökten bir değişim yaşamıştır (Koyre, 2000). Bunun içinde en önemlisi matematiğin incelediği nesnenin değişmesidir. Platondan beri matematiksel yöntemin konusu olan nesne, değişime tabi olmayan nesnedir. Dolayısıyla matematik değişmeyen nesneleri inceleyen bir bilim olmuştur. Galileo, matematiğin nesnesini değişime uğratarak değişmeyen dünyanın (idealar) bilimi olmaktan çıkartıp değişen dünyanın bilimi olarak tanımladı. Galileo için artık "doğanın dili matematiktir". Doğa ise değişimin ve oluşun mekanıdır. Bu bağamda matematik, diyalektik yöntemden koparılıp hesaplamanın yöntemi haline getirildi. Modern bilginin yöntemi matematik, yöntemin taşıyıcısı ise cogitodur. Bu dönüşümün en önemli

yankısı akıl konseptinde görüldü. Matematikteki dönüşüm akıl konseptinde de dönüşümü beraberinde getirdi. Antik yunanda sadece yapıp etmenin (zanaat, teknoloji) taşıyıcısı olan *tekhne* (Τέχνη), modern dönemde doğanın diline dönüştü. Dolayısıyla doğayı inceleyecek, onu ölçüp-biçecek-hesaplayacak olan etkinlik araçsal aklın etkinliğidir.

> Araçsal akıl, hayal gücümüzde büyük yeri olan, bağlantısız bir özne olarak insan modeliyle birlikte gelişti. Araçsal akıl, saf, kendi kendini doğrulayan bir akılcılık haline gelebilmek için, bedensel varoluşumuza, diyalojik durumumuza, hislerimize ve geleneksel yaşam biçimlerimize karmaşık gömülüşünden bağını koparan insan düşüncesinin ideal bir görüntüsünü sunuyor. Bu, matematiksel düşünme ya da öbür genel kabul gören hesaplama türleri gibi, kültürümüzde en çok itibar edilen akıl biçimlerinden biridir (Taylor, 2011, s: 85).

Doğaya yönelimimizde kullandığımız araçsal akıl topluma yönelimimizde de etkili olacak mı? Tarihsel olarak modern felsefede doğayla kurulan ilişki topluma da yansımıştır. Bu bağlamda araçsal akıl, insan yaşamını kar-zarar ilişkisine indirgeyip toplumsal yaşamın kalitesini istatistik değerlere dönüştüren ve böylece pratik siyasetin en önemli kriteri haline gelen nicel bakışın ifadesidir. Araçsal akıl kendi başına kötü değildir. İnsanlar uzun yıllar yaşamlarını iyileştirmek ve hayatta kalabilmek için araçsal aklı kullanmıştır. Ancak ne zaman ki araçsal akıl konsepti diğer akıl türlerini kendi içine alarak kendine benzetmeye ve kendinde eritmeye başladı o andan itibaren araçsal aklın hegemonik statüsü başlamıştır. Araçsal akıl hakimiyet alanını genişleterek yaşamın her alanına sirayet etmeye başladı. "Bir şeyleri değiştirmek için müdahale edebildiğinizde bir şey keşfettiniz demektir" (Taylor, 2011, s: 87) Bu bağlamda araçsal aklın bu yayılımı her türlü ilişkiyi tahakküm ilişkisine dönüştürerek pratik alanın otonomisini bozan ve insan özgürlüğünü ortadan kaldıran etkenlerden biri olmuştur. Günümüz açısından bu hegemonik statüyü korumasının bir parçası da teknolojidir. Araçsal akıl kimi alanlara tekno-krasi kullanımıyla sirayet etmektedir. Özgürlük ile araçsal akıl arasındaki bağlantı, özgürlüğü mümkün kılan otonomidir. Dolayısıyla araçsal aklı da mümkün kılan odur ama yücelten ve her alana sirayet etmesini sağlayan otonomi değildir. Otonomi her türlü akılsal yetinin (Pratik akıl, eleştirel akıl...) mekanıdır.

Araçsal aklın güdümündeki teknolojinin tıp alanında insan değerini ve insana bakışımızı nasıl da değiştirdiğine örnek olarak verebiliriz. Çünkü tıp alanında incelenen varlık, "insan" olmaktan çıkıp "nesne"ye dönüştürülmüştür. Araçsal akıl da başta tıp olmak üzere pratik alanda kurumlaşarak kendi etkinlik alanını genişletmiştir. Bu genişlemenin yarattığı tehlikeli sonuçları azaltmanın yolu pratik alanın ve araçsal aklın felsefeyle ilişkisini yeniden tesis etmekten geçer. Bu bağlamda kurumlar ile felsefe arasındaki ilişki karşılıklı olması ve birbirini beslemesi gerekir. Bu karşılıklılık ilişkisi araçsal bakış açısına değil, tarafların (etkinlik alanlarının) birbirlerini *otonom* olarak kabul etmesine dayanır. Peki, araçsal bakış açısı ile otonom ilişkisi karşıt ilişkiler midir? Soruyu daha kapsamlı soracak olursak; Araçsal aklın ışığında kurulmuş ben-merkezli yaşam dünyası otonom ilişkisi bağlamında onaylanabilir mi? Bu sorunun yanıtı iki aşamalı olarak yanıtlanabilir. Birinci aşama ben-merkezli yaşamdan ne anlıyoruz? İkinci aşama ise otonomiden ve otonomiyle bağlantılı olarak *otantisite* kavramlarından ne anlıyoruz?

MODERN POLİTİKANIN KRİZİ

Şimdiye kadar modernliğin sıkıntılarına ilişkin iki temel saptamayı vurguladık. Birincisi kendi içine kapalı özne mefhumunu icat edilmesi, ikincisi de bu özne mefhumunun yöntemine ilişkin problemdir. Modernliğin üçüncü sıkıntısı önceki iki problemle bağlantılı olarak, yine bireyle ilgilidir. Ancak bu sefer bireyin toplum ile ilişkisinde toplumun atomize olma durumuyla ilgilidir (Taylor, 2018, ss: 245-271). Atomize olmuş bir toplumda bireyler özel yaşamlarına sıkışıp toplumsal alandan yalıtılmış olur. Bu tutum serbest kalma ile güç ile kontrol arasında sıkışıp kalan bir süreci ifade eder (Taylor, 2018, s: 251). Atomize olmuş bir toplumun bireyleri de atomize olur. Bu bağlamda bireysellik Leibniez'in monadları gibi tasarlanır. Birbirinden soyut ve birbirine dokunamayan bireyler olarak toplumsallaşmamış ilişkilerden oluşan bir toplum tesis edilir. Dolayısıyla toplumsal yaşamdan beslenmeyen ve toplumsal yaşama katılmamış bireylerden söz ediyor oluruz. Böyle bir toplumda kurulan tahakküm ilişkisi fiziksel despotluğa değil gönüllülük temelinde kurulan totaliter ilişkilere dayanır. Bu ilişkilerin kendilerini gösterme biçimleri ise farklıdır. Kimi zaman bu ilişkiler kendilerini demokratik söylemlerde gösterirken kimi zaman da ayrımcılık, ırkçılık ve faşizan "söylem" ilişkilerinde gösterir. Totaliter eğilimler kendilerini nasıl gösterirse göstersin hep "özgürlük" vaadiyle kendilerini temellendirirler.

Özgürlüğün hem problem olarak ortaya konulması hem de bu problemin aşılması için gerekli özgürlüğe sahip olduğumuz varsayımı oldukça modern bir tutumdur. Fakat araçsal aklım hegemonyasında, araçsal aklın mekânından çıkmış bir modern tutumdur. Bu bağlamda modern krizin kaynağı olan "özne" ile modern krizin çözüm adresi olarak gösterilen "özne" aynı öznedir. "Sorun bireylerin bakış açısını değiştirmek değil ve yine bunun kadar önemli olmakla birlikte sorun yalnızca "yürekle aklın" çatışması da değil. Büyük devrim kuramcılarının hedeflediği kadar kökten ve bütüncül olmasa bile bu alandaki değişme aynı zamanda kurumsal olmalıdır" (Taylor, 2011, s: 15). Eş deyişle çözüm bireyin bakış açısını değiştirmek değil değişimin kurumsal mekânını tesis edebilmektir.

Taylor *Modernliğin Sıkıntıları* adlı eserinde görecelilik ile bireycilik arasındaki ilişkiyi de incelemektedir. Buna göre görecelilik ile bireycilik arasında simetrik bir ilişki vardır. Herkes değerli bulduğu şeylere bağlı kalarak kendini geliştirme hakkı vardır. Bu bağlamda insanın kendini gerçekleştirmesinin referansı kendisinin dışında değil kendi iradesinde saklıdır. Bu yaklaşımı mümkün kılan ve bunun gerçekleşmesi için zorunlu bir koşul niteliğinde olan şey otonomidir. Rölativizme dayanan bireycilik, benlik üzerinde odaklanarak benliğin ötesindeki alanları ya görmezden gelmektedir ya da o alana karşı duyarsız kalmaktadır. Bu noktada sorulması gereken soru şudur: Otonomi ile benliğin ötesindeki alanlar çelişkili midir? Birey hem otonomisi koruyup hem de kendini gerçekleştirirken benliğin ötesini de benliğe taşıyabilir mi? Kulak vermemiz gereken kaynağın kendi içimizde olması öznel dönüşümün bir parçası. Fakat onun sınırlı kalamayız. Bu içe dönüşün dışsallaşması gerekiyor. İç mekanın dönüşümü kadar dış mekanın da dönüşümü gereklidir. Çünkü kulak vermenin içe dönük olması dış mekan olarak Tanrı ya da İdeaları dışlamaz. İç mekanın dönüşümü dış mekanın da dönüşümünü getirirse gerçek anlamda Otonimi mekanı kurulmuş olur. Otonomi, öznel dönüşümün dışsal dönüşüme eşlik ederek mekânsal referansların özneye ve topluma içselleşme sürecidir. Artık özne ve toplum kendilerini aşan (aşkın) bir mekan referansından değil, kendilerine içkin mekan referansıyla tanımlanır. Bu iki aşamalı dönüşümü negatif ve pozitif özgürlük bağlamında da düşünebiliriz. Buna göre; insanın kendini belirleme anlamında Negatif özgürlük, otonomi için zorunludur, ancak yeterli değildir. Kulak vermenin iç sese dönüşmesi, yani kulak vermenin referansı insanın kendini belirlemesi olduğunda dönüşümün birinci aşamasını temsil eder. Dönüşümün ikinci aşaması da bu içselleşmenin otonominin bir parçası olarak dışsallaşmasıdır. Bu dışsallaştırma ise artık negatif özgürlüğü değil pozitif özgürlüğü gerektirir. O halde Otonomi için ne negatif özgürlük tek başına ne de pozitif özgürlük tek başına yeterlidir. Otonomi negatif ve pozitif özgürlüğün bir arada olma ve aralarındaki gerilimin aşılma imkânıdır. Modern düşüncede temellenen özgürlük fikrini bu iki mekân (iç ve dış mekan) üzerinden düşünmezsek özgürlüğün toplumsal özgürleşim bağlamını koparmış oluruz. Sadece negatif özgürlüğü temel almak özneyi içi boş ideallerle donatmaktan öteye geçmez. Liberal geleneğin özneyi bu şekilde konumlandırması hem özneyi hem de öznenin kendini ifade ettiği hukuk alanını boş ilkelerden ileriye taşıyamadı. Öte yandan bu içi boş ilkeler toplumsal alandan türetilemediği için ideal ile gerçeklik arasında kapanmaz uçurumlar yarattı. Özneler idealleştirilmiş ilkelere yabancılaşırken, toplumsal alana uygulanacak ideal ilkeler gerçek toplumsal alanı tüketemedi. Bu nedenle kendini özgürlük olarak ortaya koyan ideal ilkeler ile toplumsal alan arasında ilişki gerilim üzerinden kendini gösterdi. İyi yaşam nedir sorusuna göreceli bireyi temel alan düşüncenin yanıtı da kısmi bir ideal durumu temel alarak etik ve siyasi bir duruşu temsil edebilir. Ama bu düşünürlerin temel amacı soruya verilen yanıtın yansızlık ilkesini taşıyor olmasıdır. Göreceli bireycilik üzerinden ahlaki öznelciliği sonuna kadar götürdüğümüzde gideceğimiz nokta rasyonel olarak herhangi bir yargıya varamamak olmaktadır. Kendini belirleme özgürlüğü anlayışı olarak sahicilik uç noktalara götürüldüğünde insan merkezli düşünceye dönüşebilir. Bu bağlamda ele alınması gereken konu birey-birey ilişkisi kadar birey-toplum ilişkisi içindeki gerilimdir. Öte yandan insan merkezli yaklaşım her türlü anlamsal değerin ortadan kalkmasına da neden olabilir. Anlamın yok olması beraberinde toplumsal alana her türlü anlamsal nosyonun da ortadan kalmasını beraberinde getirir. Nosyon yoksunluğu değil bu nosyonsuzluk durumudur. Bunun en uç noktası ise nihilizmdir. Ben merkezli yaklaşım iki bakımdan sapkındır. Birincisi toplumun atomize olmasında büyük rol oynar. İkincisi de bu atomize olmuş toplumda araçsal aklı merkeze alarak salt bireyin doyumunu maksimize etmeye yönelir. Taylor'un ifade ettiği sahicilik temelinde tartışmanın sürdürülebilmesi için şu üç koşulun sağlanması gerekmektedir:

> 1) Sahiciliğin geçerli bir ideal olduğuna; 2) ideallerin ve uygulamaların bu ideallere uygunluğunun akılcı bir biçimde tartışılabileceğine; ve 3) bu tartışmaların önemli olduğuna. İlk inanç sahicilik kültürü eleştirisinin en büyük süngüsünü indirmeye yönelik, ikincisi öznelciliği reddetmeyi içeriyor, üçüncüsü ise modernliğin, adı ister kapitalizm, ister sanayi toplumu, isterse bürokrasi olsun "sistem" yoluyla bizi modern kültüre hapsettiği yolundaki açıklamaları taban tabana zıt (Taylor, 2011, s: 28).

Göreceli bireycilik yaklaşımı otonomiyi nasıl algılamaktadır? Bu düşünce çevresi otonomiyi sadece bir öz-düşünüm etkinliği olarak görmektedir. Otonomiyi sadece kişinin kendi yeteneklerini özgürce geliştirme ve kendi kimliğini özgürce inşa edebilme özgürlüğü olarak tanımlarsak otonomiyi kişinin öz yeterliliğine ve öz düşünüm etkinliğine indirgemiş oluruz. Öz düşünüm etkinliği olarak düşünüm, kendini temellendirmek için başka bir şeye (diğerine) ihtiyaç duymayan cogito ve kartezyenci düşünüme geri dönüştür. Otonomiyi sadece iç mekan, öz-düşünüm, öz-yeterliliğin özgürce geliştirilmesi olarak tanımlamak içine kapalı özne anlayışına geri götürür. Otonomiyi bu aşamayla sınırlı tutup sadece öz-düşünüm olarak özneyi temellendirmek otonominin özneler-arası ilişkisini ortadan kaldırır. Bu bağlamda önümüze iki otonomi fikri ve her bir otonominin zeminine yerleşen özne düşüncesi çıkmaktadır. Birincisi öz-düşünümü temsil eden cogito, ikincisi de öz-düşünümle sınırlı kalmayıp düşünceyi düşünüm ve öz-düşünüm olarak temsil eden otonom-özne olarak düşünebiliriz. Descartesçi öznenin niteliği monolojik olmasıdır. Kantçı öznenin niteliği ise diyolojik olmasıdır. Otonomi monolojik değil diyolojik zeminde gerçek anlamda tesis edilebilir. "Bencillik" ve "egoizm" düşüncesi cogito kültürünün varoluşsal değerini tesis etmesi bakımından sıkıntılıdır. Bu düşünceler özneler-arası ilişki yerine "narsist" ilişki modelini daha çok beslerler. Cogito kültürü ile narsist ilişki modeli birbirini besleyen ve aynı "özne" tasavvuruna, kendi kendisiyle dolayımsız bir biçimde özdeş olan öz-bilince işaret eder. Bu bağlamda bu iki yaklaşımı "özne" üzerinden düşünecek olursak özneler-arası alanı ifade eden özne yaklaşımı "cogito" iken özneler-arası alanı ifade eden özne yaklaşımı "otonom-Özne"dir.

> Otonomiyi (auto-nomos) ister negatif özgürlükle ister pozitif özgürlükle tanımlayalım, ister bireysel düzlemde isterse kolektif-politik düzlemde ele alalım, onu ya bir ideal ya da ancak gerçeklik kazandığında kendisinden söz edebileceğimiz bir durum olarak değerlendirelim, hem kavramsal hem de fiili düzlemde otonominin merkezinde düşünüm (reflection) ve öz-düşünüm (self-reflection) yer alır. Ancak düşünümün mümkün olması için zorunlu olduğu kabul edilen bir ara adım vardır ki o da eleştirel mesafedir (Çörekçioğlu, 2016, s: 99).

Özne referansının içselleşmesinin yeterli olmamasının nedenlerinden birisi budur. Çünkü içselleşme bizi kendimize döndürür. Ancak içselleşmiş öznelerin birbirlerine açılması gerekiyor. Bu da içselleşmenin dışsallaşması olarak ifade ettiğimiz dışsal mekânın kurulumunda mümkündür. Akıl yürütmek her zaman en az bir kişiyle birlikte düşünmektir. Bunun yolu da diyalogdur. İçselleşmiş öznelerin birbirine açılması özneler arası dilin oluşmasıdır. Hatta günümüz açısından baktığımızda bu açılmanın sadece özneler-arası değil özne ile doğa arasında da kurulması gerekir. İçselleşmiş özne doğaya açıldığında ise özneler-arası diyalog değil fakat belki de Walter Benjamin'in *Pasajlar* eserinde ifade ettiği "nesne dili" alanına girmiş oluruz. Özetle içselleşmiş özne diğer öznelere açıldığında özneler arası dil; içselleşmiş özne kendini doğaya açtığında nesne dili kurulmuş olur.

Günümüz açısından otonomi kavramını tartışmaya soktuğumuzda birbiriyle bağlantılı iki önemli soruna işaret etmektedir. Bunlardan birincisi kimlik tartışmalarıdır. İkincisi de özneler-arası ve özne-toplum (kamusal alan) arasında ortaya çıkan *tanınma* tartışmalarıdır. Bu iki konu da kendi içinde geniş tartışmalara yol açmış problemlerdir. Biz bu iki konuyu sadece otonomi ve diyalog bağlamında ele alacağız. Eş deyişle kimlik tartışmalarının otonomi ve diyalog ile bağlantısı nedir? Diğeri de tanınama problemini otonomi ve diyalog bağlamında yorumlayabilir miyiz? İlk olarak kimlikten ne anlıyoruz? Kimlik öznenin kendi kendine girdiği bir öz-düşünüm etkinliği sonucunda mı inşa edilmektedir? ""Kim" olduğumuz, "nereden geldiğimiz"dir kimlik. Zevklerimiz, arzularımız, düşüncelerimiz ve emellerimizin üzerine oturduğu temeldir. Eğer en çok değer verdiğim bazı şeylere ancak sevdiğim kadınla bağlantılı olarak ulaşabiliyorsam, bu kadın benim kimliğimde içselleşir" (Taylor, 2011, s: 35). Kimlik benim dışımdaki etmenleri içselleştirme sonucunda inşa ediliyor. Kimliğin inşa edilme ve korunma süreci her defasında diyalog aracılığıyla olmaktadır. Çünkü kimliği inşa ederken dış etmenler sadece benim öz-düşünümün bir ürünü değildir. hatta kimlik kendi başına ayakta kalacak bir şey de değildir. Ancak öte yandan kimliğin inşasını salt dış koşullara bağlamak da komüniteryan tuzağına düşmekten başka bir şey değildir. "Buna göre, birey kendi kimliğini düşünümsel olmayan süreçler vasıtasıyla edinir. Komünitenin normları kimliğin kurucu, "temel bileşenidir" ve tanımı gereği bu ilkeler sorgulamaya açık değildir; bu nedenle bireyin söz konusu normlara eleştirel mesafe kazanması ve onlar üzerinde düşünümde bulunması imkansızdır" (Çörekçioğlu, 2016, s: 100). Otonomiye ilişkin en önemli eleştiri de zaten komüniteryan çevreden geldiğini söyleyebiliriz. Ancak birey toplum ilişkisi bağlamında bu yaklaşımın bireyi toplum karşısında pasifize ettiğini görmekteyiz. "Bireysel otonomiye yönelik komüniteryan eleştiri iki bakımdan sorunludur. Birincisi eleştirisini salt öz-yeterlilik olarak anlaşılan bir otonomi kavramından hareketle ortaya koyması; ikincisi ise ortak yaşamın imkanı

sorununa gerçek bir alternatif oluşturmamasıdır" (Çörekçioğlu, 2016, s: 101). Bu bağlamda iki uç nokta ortaya çıkıyor. Bir yandan bireyi ve bireye dayalı otonomiyi merkeze alan liberal gelenek ile toplumu merkeze alarak bireyin ve otonominin köksüz ve temelsiz olduğunu iddia eden komüniteryan yaklaşım var. Problemi tekrar birey-toplum bağlamında düşünecek olursak otonomi ve birey vurgusu toplum ve toplumsallık bağlamında ele alınamaz mı? Özellikle Frankfurt Okulu temsilcilerinde Horkheimer toplumsal özgürleşim konusunu birey-toplum ilişkisinde ele alarak özgürleşim meselesini bireyin bir toplumsallaşma süreci olarak ele almıştır. Aynı şekilde otonomi meselesi de sadece bireyselliğin ortaya konduğu soyut kuralların zemini değil, birey-toplum ilişkisinde hem bireyin hem de toplumun ve bunun sonucunda eleştirel mesafenin ve özgürleşimin kendini inşa etme zemini olarak ele alınabilir. Bu bağlamda otonomi sadece bireyin kendini toplumdan soyutlayarak edindiği bir yönelim değil kendini inşa ettiği kamusallığın da kendi otonomisine eşlik etmesi gerekir. Bu çabanın merkezinde birey-toplum özdeşliğini tesis etmek değil birey-toplum ilişkisini simetrik ilişki bağlamında farklılığıyla birlikte ele almaktır.

Kişisel olarak kişinin kendini gerçekleştirmesi kendi içinde otonomi ilkesini ön koşul olarak taşımaktadır. Kişinin kendini gerçekleştirmesi etkileşim içine gireceği toplumun dışında değil o toplumla ilişkisinde mümkündür. Bu bağlamda otonomi kişinin dışındaki toplumsal etkileşimden soyutlanma değil, toplumsal ilişkiler ile karşılıklı bağlılık ve görev duygusunun temelinde bulunur. Otonomi, insanların bir arada nasıl yaşamaları gerektiğine ilişkin, toplum-birey arası ilişkiyi ele alan mümkün yollardan birini temsil eder. Sahicilik ve modern birey arasındaki ilişki birey ve toplum arasındaki ilişkiye benzer. Nasıl ki sahicilik modern bireyi besleyen ve onun temelinde kurulan bir yaklaşım ise birey de toplumu besleyen ve toplumda kurulan bir fenomendir. Peki Taylor'un ifade ettiği sahicilik neyi ifade etmektedir?

> Sahicilik (A) (i) keşfin yanısıra yaratım ve inşa, (ii) özgünlük ve çoğu zaman da (iii) toplumun kurallarına ve hatta, potansiyel olarak, ahlak dediğimiz şeye muhalefet içerir. Ama şu da var ki, sahicilik yine (B) görmüş olduğumuz gibi (i) anlam ufuklarına açıklığı (aksi takdirde, yaratım onu anlamsızlığa düşmekten koruyacak temelini kaybeder) ve (ii) diyaloğa dayalı bir kendini tanımlamayı da gerektirir. Bu gerekler gerilimli olabilir ve buna izin verilmelidir. Yanlış olan bunlardan birine diğerinin üstünde ayrıcalık (örneğin [B] 'ye rağmen [A] 'ya, ya da tam tersi) verilmesidir (Taylor, 2011, s: 59).

Birey-toplum ve birey-birey ilişkisinin önceden belirlenmiş normlarla değil de tarafların karşılıklı konuşmaları sonucunda tesis edilmesi tanınma problemini de gündeme getirmiştir. Bu bağlamda tanınma fikrinin sözleşme geleneğiyle (Locke-Rousseau) politik yaşama girmesi tesadüfi değildir. Locke "emek" üzerinden kendim kıldığım mülkiyetin bir başkası tarafından tanınmasını gerekli kılarken, Rousseau "burası benimdir" dediği şeyin bir başkası tarafından tanınması sonucu mülkiyet oluşmaktadır. İki düşünürde ortak olan ise mülkiyetin oluşabilmesi ve kurulabilmesi için bir başkasına ihtiyaç duyulmasıdır. Ancak bu düşünürlerde bu ayrımlar verili olduğu için (doğa durumu) ne kamusallık ne de özneler-arası fikri kurulmamıştır. Bu kavramlar üzerinden düşünmeyi gündeme getiren Kant olmuştur. Birey toplum ilişkisini de Kant üzerinden düşünecek olursak, kimliklerin inşa edilmesi ve farklı kimliklerin oluşabilmesi için bir diğerine ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç bizi özneler-arası kamusal alana yönlendirir. Kendi farklılığımızla birlikte yaşamanın koşulu birbirimizi kendi tarzıyla tanımaktan geçer. Tanınma problemi de en etkili biçimde ilk olarak Hegel'de ele alınmıştır. Kimlikler verili olsaydı ya da otantisite (böyle olma ve başka türlü olamama) temelinde ele alınacak olsaydı, bir "inşa" sürecinden bahsedemeyeceğimiz için ne birey ne diyalog ne otonomi ne de kamusallık fikrinden de bahsedemezdik.

Otonomi ve otantisite ilişkisini düşünecek olursak, otantisite fikri bizi otonom ilişki düzleminden *heteronom* ilişki düzlemine çeker. Bir arada yaşamanın imkânını kurabilmek için ilk önce karşındakini diyolojik olarak tanımak gerekir. Ancak bu tanınma birlikte yaşamın kurulması için yeterli olmayacaktır. Bu tanınmaya otonominin (tarafların kendilerini ve birbirlerini otonom olarak tanımaları) eşlik etmesi gerekmektedir. Otonomi ve otantisite tartışması bağlamında bireyin toplumsal normlara yabancılaşması, toplumsal normların ne kadar kendi kılabildiğiyle orantılıdır. Bu bağlamda toplumsal yabancılaşmayı özgürlüğün ve otonominin yokluğu olarak düşünebiliriz. Çünkü özgürlük, otonomi, sekülerizm gibi kavramlar toplumsal alanda yer etmeyince, toplumsal yasayı belirleyen ile o toplumsal yasaya maruz kalan farklı kesimler olmaktadır. Bu bağlamda birey kurulum (oluşum) sürecinde kendisinin müdahil olmadığı bir ilkeye itaat etmek zorunda kalmaktadır. Ve nomosu tesis eden güç, kendi gücünü nomos (Νομός) dolayımıyla pekiştirmektedir. Bu pekiştirmenin sonucunda ortaya çıkan durumlardan biri de katı bürokratik tablodur. Birey ile toplumsal ilke (Νομός) arasındaki uçurum bireyin toplumsal değerlere yabancılaşmasını derinleştirir.

SONUÇ

Toplumsal ortak iyi nosyonu ya da otantisite düşüncesi toplumsal alandaki her azınlığı, o ortak iyi dışında kendini geliştirme ve yaşama hakkı tanıyabilir mi? Tanınma, tanınan farklı kültürlerin ve kimliklerin varoluş değerlerini eşit derecede görmeyi gerektirmektedir (Taylor, 2018, ss: 58-64). Ortak iyi tanınmaya ilişkin bir engel taşımakta mıdır? Farklı kültürlerin varoluşsal değerlerini eşit kılan farklı olmaları mı yoksa farklılığa rağmen ortak bir zemin kurabiliyor olmaları mı? Farklı kültürleri eşit ve değerli kılan birbirlerine diyolojik olarak bağlanabilir olmalarıdır. O halde farklı kimlikleri eşit değerli kılan kendi farklılıklarıyla ortak zemini inşa edebilme olanağıdır.

> Farklılıkları -yani, farklı kimliklerin eşit değerini- karşılıklı tanımaya hep birlikte erişmek için bu ilkeye inanmaktan daha fazlasını paylaşmamız gerekiyor; söz konusu kimliklerin eşit sayılmasına standart oluşturacak bazı değerleri de paylaşmamız gerekiyor. Değer konusunda somut bir anlaşma olmalı, yoksa biçimsel eşitlik ilkesinin içi boşalır ve yapmacık bir şeye dönüşür (Taylor, 2011, s: 48).

İlişkilerimizi kendimizi gerçekleştirmenin ve kimliğimizi kurabilmemiz için araçsallaştırabilir miyiz? Bu soruya evet yanıtını vermek karşımızdaki bireyleri araçsallaştırabileceğimiz sonucunu çıkarır. Fakat özneler-arası ilişkide bir özne bir başka özneyi araçsallaştıramaz. Araçsal ilişkiler ortak kamusal alanın kurulumu için bir engeldir. Çünkü kamusal alan araçsal aklın tahakküm alanı değil, eleştirel aklın kendi kullanımından hem düşünümün hem de öz-düşünümün tesis edildiği alandır. Dolayısıyla bu alana, araçsal ilişkiler alanı değil eleştirel mesafe temelinde otonom ilişkilerin alanıdır.

Eleştirel mesafe bağlamında sahiciliğin verdiği mücadele bir bakıma "sorumlu-kılma" mücadelesidir. Bireylerin toplumsal gidişatın kaynağını toplumsal alanın dışında (talih ya da talihsizlik) aramak yerine toplumsal gelişmelerin sorumluluğunu alma, eş deyişle ergin olma sorumluluğu üstlenmeye başlamasıyla ilgilidir. Bu üstlenmenin kaynağında toplumsal alanın ve toplumsal alana ilişkin ilkelerin seküler kılınması yatmaktadır. Bu sekülerleşme çabasının ilk yansıması otonomi fikrinde somutlaşır. Otonomi verili olan bir şey değil öğrenilen ve inşa edilen bir tutumdur, hatta Aristotelesçi anlamda *phronesis* gibi bir yetidir. Modern toplumun atomize olmasına karşı olarak otonominin rolü bireysel ve bencilce bir tutumdan, bireyin de korunduğu bir toplumsal özgürleşim tutumuna dönüşmesiyle başlar. Özgürlük fikrinin yarattığı sorunları aşmak için çözüm tutsaklık değildir. Aynı şekilde otonominin modern toplumdaki yansımalarından kurtulmanın yolu otantisite değil otonominin hem bireysel hem de toplumsal yanının birlikte karşılıklı olarak daha çok geliştirmektir.

KAYNAKÇA

Koyre, Alexandre (2000). *Bilim Tarihi Yazıları I*. çev. Kurtuluş Dinçer. Tübitak Yayınları, Ankara.

Arendt, Hannah (2021). *İnsanlık Durumu*. çev. Bahadır Sina Şener. İletişim Yayınları, İstanbul.

Çörekçioğlu, Hakan (2016). "Otonomi Sorunu: Eleştirel Mesafe ve Düşünüm". *Ethos*. sayı: 9(1), 97-105.

Honneth, Axel (2015). *Tanınma Uğruna Mücadele*. çev. Özgür Aktok. İthaki Yayınları, İstanbul.

Recki, Birgit (2010). "'Kendini Başka Herkesin Yerine Koyarak Düşünmek': Aklın İletişimsel Öğesi Üstüne". *Kant Felsefesinin Politik Evreni*. Der. Hakan Çörekçioğlu. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Taylor, Charles (2011). *Modernliğin Sıkıntıları*. çev. Uğur Canbilen. Ayrıntı Yayınlar, İstanbul.

Taylor, Charles (2018). *Benliğin Kaynakları*. çev. Selma Aygül Baş & Bilal Baş. Küre Yay., İstanbul.

Taylor, Charles (2018). *Çokkültürcülük Tanınma Politikası*. çev. Yurdanur Salman. Yapı Kredi Yay., İstanbul.

Yıldırım Erdoğan & D. K. (2011/2) "Aslıgibilik (otantisite): Öyle Olma ve Başka Türlü Olamama İstenci". *Felsefelogos*. 187-200.

SOSYAL BİLİMLER İÇİN TEMEL BİLİMLER

BASIC SCIENCES FOR SOCIAL SCIENCES

Dr. Öğr. Üyesi Kemal ÇİNÇİN

Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Isparta, Türkiye.

ORCID ID: 0000-0003-3188-362X

ÖZET

Bilim tarihi söz konusu olduğunda ilk doğa bilimcileri ve filozoflarından günümüze kadar geçen sürede bilim olarak kabul edilen etkinliklerin sayısındaki artış ve buna paralel nitelik ve yöntemler üzerinde yaşanan tartışmalar matematik, fizik, kimya gibi temel bilimlerin önemini bir hayli arttırmıştır. İstatistiği kullanan, matematik üzerine yürütülen tartışmalara atıfta bulunan, fizikteki gelişmeleri takip eden ve tüm bunları birer tartışma konusu yapan ama onun alt yapısını oluşturan matematiksel ilkeleri anlamaktan yoksun bir sosyal bilim tarzının ortaya çıktığı görülmektedir. Soyut kavramların üzerinde yürütülen tartışmalarda somut varsayılana yapılan göndermeler sıkıntılı yöntemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bununla birlikte yazılım alanında yaşanan muazzam ilerleme, pek çok modelleme tarzının bilgisayarlar aracılığıyla üretilmesine olanak sağlamaktadır. Bu ise kontrollü kanıttan daha çok, güvene ve ikna edilmeye bağlı bir gerekçelendirmeyi gündeme getirmiştir.

Bilim çevrelerinde alışkanlığa dönen kabuller ve yaratılmaya çalışılan paradigmaların en tartışmalı olduğu alan daha çok sosyal bilimler alanı olmuştur. Akademik üretimde insana ve toplumsal olana yönelik gözlem yöntemlerinde karşılaşılan sıkıntılar, kaotik bir evren içerisinde kaçınılmaz gözükmektedir. Ek olarak, sosyal bilimlerin sıklıkla başvurduğu tartışmalı kavramlarında deneyimlenen anlam değişikliği, temel bilimler alanındaki kavramlardan daha sık faydalanmayı gerektirmektedir. Disiplinler arası çalışmaların arttırılması bu türden sorunlara tekil anlamda bir çözüm olabilir.

Çalışmanın amacı sosyal bilimlerde bilim etkinliğinin yöntemi üzerine bir tartışma açmak ve bu tartışmada sosyal bilimlerin akademik ders içeriklerinin temel bilimlerin temel öğretilerini kapsayacak bir biçimde güncellenmesinin gerekliliğini savunmaktır. Olgular dünyasındaki değişimlerin tarzını sınıflandırma, eylem kombinasyonlarının farkındalığı, kavramsal tartışmaların anlamlı hale gelmesi böylelikle mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilimler, Yöntem, Temel Bilimler, Kavram, Anlam

ABSTRACT

When it comes to the history of science, the increase in the number of activities accepted as science from the first natural scientists and philosophers to the present day, and the discussions on the qualities and methods concordantly have increased the importance of basic sciences such as mathematics, physics and chemistry. It is seen that a social science style has emerged that uses statistics, refers to the discussions on mathematics, follows the developments in physics and makes all these a matter of discussion, but lacks understanding of the mathematical principles that form its substructure. The references to the concrete default in the discussions conducted on abstract concepts have led to the emergence of troublous methods. However, the tremendous progress in software allows many modeling styles to be produced by means of computers. This led to a justification based on trust and persuasion rather than controlled evidence.

The field of social sciences has been the most controversial area of the habitual acceptances and paradigms that are tried to be created in scientific circles. In academic production, the problems encountered in the observation methods for the human and social seem inevitable in a chaotic universe. In addition, the change in meaning experienced in controversial concepts that social sciences frequently refer to requires more

frequent use of the concepts in the field of basic sciences. Increasing interdisciplinary studies can be a particular solution to such problems.

The aim of the study is to open a discussion on the method of science activity in social sciences and to defend the necessity of updating the academic course content of social sciences in a way that it covers the basic doctrines of basic sciences. Thus, it will be possible to classify the mode of changes in the phenomenal world, to be aware of combinations of actions, and to make conceptual discussions meaningful.

Keywords: Social Sciences, Method, Basic Sciences, Concept, Meaning

BEING STRANDED EN ROUTE: NAVIGATING ETHIOPIAN MEN MIGRANTS EXPERIENCE ALONG THE EASTERN DESERT ROTE (JIJIGA-TOG-WOCHALLE ROUTE

Dr.Biniyam.Bogale (Ass. Prof)
JigJiga University, Jijiga, Ethiopia

ABSTRACT

The irregular migration transit route extending from the city of Jijiga to the border town of Tog-wochalle near Somaliland is known as the Eastern Desert Route. This route serves as a concentration hub for many of the irregular migrants (including trafficking victims) arriving from the Northern and Central parts of Ethiopia, Somaliland and Somalia. The data collected for this study was collected in this route to understand the experiences of male victims of trafficking en-route and survival strategies adopted by them. The study investigates the major reasons of irregular migration, the major risks and consequences encountered by migrants en route and the regional governments' responses to irregular migration. The research philosophy employed in this study was constructivism wherein, in-depth and key informant interviews, focus group discussion and observation were used to gather the data. Theoretical frameworks from symbolic interactionism, social network and globalization are used to analyse the data.

The findings of this study revealed that the facilitating factors of irregular migration including trafficking were not only associated with the economic problems rampant in the source areas, but the newly emerging socio-cultural factors locally being entangled with global factors are enforcing potential migrants to fall prey in the hands of traffickers operating along the Eastern Desert Route. Culture of migration, manipulation of globalization technological outputs, and expansion of migrant social networks from source via transit to destinations, lack of good governance and corruption and climate change at home were the main factors of trafficking. The local community along the route considers migrants as their regular sources of income. Due to lawlessness along the border trafficking humans is not seen as a crime. Thus, migrants are exposed to various forms of risks namely detention, confinement, physical and emotional abuses, control of mobility, sleep deprivation and denial of communication, financial burden, and health and health related risks. The perpetrators of all such inhuman acts were traffickers, drivers and their assistants, bus station workers, policemen and the local community. Despite all such risks on the route, the government response was very limited and even sometimes exposes migrants for further victimization.

Finally, the research findings implicate on diverse issues. Above all, the Palermo protocol (2000) has to be implemented in its entire form. Secondly, to avoid further victimization of the trafficked victims, rehabilitation centre for intercepted victims has to be built. Lastly, to have a proper transfer of intercepted victims Ethiopia has to have mutual agreement with the neighbouring countries (Somaliland and Somalia

Keywords: Ethio-Somali, irregular migration, trafficking, transit, Risks and en-route.

WEST WOMEN TALKING EAST WOMEN- A CRITIQUE

Nadeem Ahmad Rather

Research Scholar (Ph.D.), Dept. of Humanities & Social Sciences, Indian Institute of Technology, Jammu (J & K), India

ABSTRACT

Many postmodern and postcolonial feminist works of literature have critiqued and rejected the Western feminist scholarship's universalizing and essentializing ideas of a homogenous Third World woman. These thinkers felt compelled to learn about and acknowledge the variety of experiences of Third World women as well as to pay attention to their hitherto unheard voices. There are a lot of myths and misconceptions about how women in the Third World live and how the state, society, and family treat them. There is a persistent trope in the West in general and Western feminism in particular where Third World women are frequently seen and stereotyped as helpless, submissive, oppressed, and dependent beings. Without any regard for and adequate consideration of regional customs, culture, history, language, education, traditions, family, society, religion, race, and class, polity, and economy, Third World women have been portrayed and understood through the eyes of Western feminists and viewers. As a result, postcolonial feminism, also known as Third World feminism, developed as a reaction to how Western feminist intellectuals portrayed Third World women in their studies.

In light of the above, this paper aims to examine the role played by Western feminists in postcolonial endeavors aimed at liberating and supporting Third-World women, as addressed by Third-World feminists. It notes that one key barrier to forging a common sisterhood is the difference in representing themselves and the Third world women. The research uses the writings of two Indian feminists, Chandra Mohanty's *Under Western Eyes* (1986) and Lata Mani's *Contentious Traditions: The Debate on Sati in Colonial India* (1998), to synthesize and dispute the representation of Third world women in general and Indian women in particular in Western feminist discourses.

SOCIOCULTURAL ATTITUDE TOWARDS APPEARANCE, BODY SURVEILLANCE AND BODY SHAMING AMONG YOUNG WOMEN

Saba Iqbal, Asma Ayub, & *Sumaira Ayub

University of Management and Technology, Lahore-Pakistan

ORCID ID: 0000-0002-1307-133X

ABSTRACT

The present study investigated the relationship between sociocultural attitudes towards appearance, body surveillance and body shaming among young women. It was hypothesized that 1) there is likely to be a relationship between sociocultural attitude towards appearance, body surveillance and body shaming among young women, 2) Sociocultural attitude towards appearance and body surveillance are likely to predict body shaming in young women. The sample consisted of 224 young women from different universities of Lahore. The age range of participants were 18 to 24 years (M = 22.63, SD = 2.24). The purposive sampling strategy was used. Demographic information sheet, Sociocultural attitude towards Appearance Questionnaire-4R (Schaefer & Thompson, 2016), Body surveillance scale (Spitzack, 1990), and Bodily Pride and Shame scale (Troop, 2016) were used for assessment. The results showed significant positive relationship between social culture attitude towards appearance, body surveillance and current weight related body shaming among young women. Further, the results indicated that sociocultural attitude towards appearance and body surveillance significantly positively predicted the body shaming among young women. The present study helps to aware society that how their cultural attitudes towards appearance cause negative impact on women mental health that cause low mood, stress, anxiety even eating disorders too. The study also helps women to learn that how they cope with their stress and balance their weight with positive life plans and motivation.

Keywords. Socio-cultural attitudes towards appearance, Body surveillance and body shaming among young women.

THE HARASSMENT FACED BY FEMALES AT WORKPLACE: A RESEARCH STUDY IN THE SELECTED AREAS OF PUNJAB (PAKISTAN)

Dr. Shaista Jabeen

Assistant Professor of Islamic studies

Govt.graduate College for Women Jhang.

ABSTRACT

Incidents of different types of Harassment in the workplace have become common nowadays. In Pakistan, we daily come to know a horrible increase in Harassment faced by female students and working ladies. Keeping in view the situation, the protection of workplace Harassment Act was passed in 2010 in Pakistan. Any act, indecent assault, gesture and imposition against the dignity of Women under this law is a punishable offense. It also explains that it is also a crime for a harasser to use his or her authority in such cases.

Despite all these efforts at the Govt. End ,the woman are consistently suffering Harassment. There are two basic types of Harassment in cases of Women in Pakistan. Quid Pro Quo Harassment, this occurs when a tangible Employment action like change in salary, work status, dismissal ,demotion , transfer and work assignment is made based on the employee's submission to or rejection of unwelcome conduct. This kind of Harassment is generally committed by a supervisor, manager, senior person and in some cases from teachers.

Hostile work environment Harassment can result from victims interacts on the job ,and the unwelcome conduct is so severe or pervasive that it renders the workplace atmosphere intimidating, Hostile or offensive to a reasonable person. The present study aims to highlight the types of Harassment, females are facing in Punjab, Pakistan. Quantitative methodology will be adopted as a tool for this research. Objective of the study is to investigate the situation which Women are going through at Workplace. The sample of study will consists of randomly selected 25 females, at different Areas and different nature of jobs to understand the problems.

Keywords: Workplace, Women, Harassment, reasons, effects.

CULTURAL HERITAGE OF ASIA

Tannu Panchal
Bhagat Phool Singh Mahila Vishwavidhalya

ABSTRACT

Historians divide history into large and small units in order to make characteristics and changes clear to themselves and to students. It's important to remember that any historical period is a construction and a simplification. In Asia, because of its huge land mass and multiple diverse cultures, there are several overlapping timelines. Also, for the same reason, different regions have different histories, but they all intersect — in myriad ways — at different points in history.

Geographical divisions

Here are the major subdivisions currently used in textbooks or in curatorial departments in art museums. Keep in mind that these categories are complicated by previous divisions, some of which reflect a violent history, such as campaigns of colonization by Western or Asian countries.

1. Central and North Asia
2. West Asia
3. East Asia
4. South Asia

Cultural divisions

A radically different way of looking at Asia's cultural histories is to trace major transcultural phenomena — from religious to commercial — that spanned multiple periods and geographical regions. Such phenomena include:

Buddhism, which developed in India in reaction to the established religion, Hinduism, and subsequently spread to other countries in South, Southeast, and East Asia. From the 6th century B.C.E. to the present day, Buddhism shaped various aspects central to these Asian cultures, from principles of government to visual and material culture.

Islam, founded by Muhammad in the early 7th century C.E. at Mecca (in modern-day Saudi Arabia), spread over the centuries in Central and Western Asia all the way to the Pacific nation of Indonesia, and reached non-Asian territories in North Africa and the Iberian Peninsula. One can trace the history of the Islamic world and its deep imprint on many Asian cultures and on pan-regional cultural phenomena within Asia and beyond.

Prehistoric (before c. 2500 B.C.E.)

The term "prehistoric" refers to the time before written history. In Asia as elsewhere, this is the period when the most fundamental aspects of human civilization as we know it are formed and developed. Communities transition from hunting and gathering to taming animals and cultivating land, especially as irrigation is mastered. Prehistoric men and women create complex tools, pottery, and clothing, build homes and monuments, and develop language and rituals expressed through diverse forms of art and eventually through writing.

Ancient – Conquests, New Empires, and New Religions (c. 2500 B.C.E. to 650 C.E.)

The ancient world is often thought of as a cradle of today's civilizations. It is home to important "firsts" and to changes that shaped cultural practices and artistic expressions. In Asia as elsewhere, it is a period of

military conquests that contributed to the formation of the first great empires, which quickly became cultural hubs — sites of effervescent intellectual, spiritual and artistic life. The empires formed in this period extend across and beyond the geographical divisions outlined above.

COVID-19 AND THE LEGISLATIVE RESPONSE IN INDIA: THE NEED FOR A COMPREHENSIVE HEALTH CARE LAW

Tannu Panchal
Bhagat Phool Singh Mahila Vishwavidhalya

ABSTRACT

The outbreak of the SARS CoV2 virus, commonly referred to as the COVID-19 pandemic, has impacted the social, economic, political, and cultural lives of citizens around the world. The sudden outbreak of the pandemic has exposed the legal preparedness, or lack thereof, of governments to reduce and contain its drastic impact. Strong legislative measures play a crucial role in any epidemic or pandemic situation. In this situation, the Indian Government has requested all state governments to invoke the Epidemic Disease Act (EDA) of 1897 to address the COVID-19 emergency. The Central Government has also used the powers provided in the Disaster Management Act (DMA) of 2005. As the country is facing its first major health emergency since independence, the existing legislative measures to deal with a COVID-19 like situation are lacking and require certain amendments to address such situations in the future.

1. INTRODUCTION

A new coronavirus that causes acute respiratory disease in humans was identified in Wuhan City, Hubei Province of China (WHO, 2020a) in late 2019 and is most commonly referred to as COVID-19. Coronaviruses are a large family of viruses that cause respiratory infections ranging from the common cold to severe diseases like the 2003 Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS) outbreak and the 2011 Middle East Respiratory Syndrome (MERS) outbreak. The Novel Coronavirus (2019—NCoV), the cause of the current outbreak, is the seventh identified member of the family of coronaviruses that infect humans (Zhu et al., 2020). The outbreak in China has now spread across the globe and was officially declared a pandemic by the WHO on March 11, 2020. As of June 4, 2020, there are more than 10 million confirmed cases and 520,000 fatalities globally and over 640,000 confirmed cases and 18,000 deaths in India (WHO, 2020b).

2. INDIAN CONSTITUTIONAL AND LEGAL FRAMEWORK RELATED TO HEALTH EMERGENCIES

The Indian Constitution is the longest constitution in the world including a preamble and 448 articles. The Constitution is divided into 12 schedules and 22 parts. India is declared as a “sovereign, socialist, secular, democratic republic” and secures all its citizens “justice, liberty, equality, and fraternity.” Considering these broader principles, legislations are drafted, discussed, and passed in Parliament and state legislatures, and executed. In this context, it is a basic responsibility of the state to protect the lives of its citizens in unforeseen situations and calamities.

PUBERTY CRISES AND YOUNG LEARNERS' PERFORMANCE: TEACHERS' IMPLICATION

Rodrigue Jésugo KOUTON,
Ogoudedji Flavien ABATOUSSI,
Chabi Sika MORA
Département d'Anglais, Faculté des Lettres, Littérature, Arts et Communication (FLLAC),
Université d'Abomey-Calavi, République du Benin.

ABSTRACT

This paper aimed at examining the relationship between puberty age related-crises, language learning and their effects on learners' performance. It also explored the manifestations of the puberty-related crises on both pubertal boys and girls in the classrooms. Still, through this paper, EFL teachers will be provided with some strategies and ways that will help them cope with negative effects of puberty- related crises during their class practice. This could help them handle their learners going through this stage of their development with no or less difficulties. To reach the above mentioned objectives, the research design, especially interview, direct-class observation and fifty (50) questionnaire sheets to teachers, with the return rate of 75%, were used and analysed. From the collected data, it was found out that there is no significant difference between the manifestation and effects of puberty on young pubertal boys and girls. Besides, the results also revealed that if young learners are not sensitized and fully educated on this life-related phenomenon, it may affect their learning performance negatively, especially their language learning score and their whole life included. Consequently, teachers are invited to be very attentive to their young learners' attitudes and behaviours they often develop during this stage of their life through sensitization, advice, guidance. They should also develop a friendly personality with their learners so as to gain their confidence and help them go through this life-related reality without any problem.

Keywords: Puberty, learners' performance, EFL teachers' implication

IMPACTS OF LIVING CONDITIONS ON LEARNERS' PERFORMANCE

Ogoudedji Flavien ABATOUSSI

Chabi Sika MORA

Département d'Anglais, Faculté des Lettres, Littérature, Arts et Communication (FLLAC),

Université d'Abomey-Calavi, République du Benin.

ABSTRACT

This paper investigated how learning and living conditions relate and the effects of living conditions on learning in general and language learning in particular. To reach this goal, a descriptive research design of survey type was adopted for the study. The population for this study comprised some Beninese secondary schools EFL teachers and students. Thirty-five (35) Questionnaire sheets were distributed to teachers and seventy (70) to students. All in all, the return rate for teachers was 85% and 100% for students. Some class observations and interviews were also made to ensure content validity and data were analyzed. The results revealed that there is a tight link between living conditions and learning. The findings also proved that learners' living conditions can affect their learning and their language performance either positively or negatively. Basing on these findings, we would like to raise school stakeholders' awareness on the link that exists between learners' living conditions and learning in general and language performance in particular. This will help them provide the students in bad living conditions with adequate learning incentives, means and strategies that can motivate and help them learn better and yield a satisfactory learning outcome.

Keywords: Living conditions, performance.

ASSESSMENT OF LEGAL REMEDIES FOR ELIMINATING UNFAIR TERMS IN B2C CONTRACTS

Juanita GOICOVICI

Dr., Lecturer, University Babeș-Bolyai of Cluj-Napoca, Faculty of Law, Department of Private Law, Romania

ORCİD: ID/0000-0002-0050-4511

ABSTRACT

The repressing of abusive B2C clauses has proven to be a subject constantly met on the agenda of the debates on the standardization of jurisprudential trends, equally absorbing a good part of the time and energy invested by the specialized doctrine in the „decryption" of the relevant benchmarks for the physiognomy of the clauses abusive and applicable sanctions.

Firstly, the paper addresses the issue of rebalancing unfair B2C clauses and the judicial removal of the contested contractual provisions, based on the assertion that these category of B2C clauses is marked by the absence of negotiation, in a context in which abusive clauses represent contractual provisions drawn up in a unilateral manner by trade/service providing professionals and which can either impose disproportionate obligations on the consumer in relation to the rights conferred or by referring to the economic prerogatives preserved for the benefit of the professional, or which amputates essential procedural prerogatives for the consumer, generating a significant procedural imbalance. Secondly, the study argues that the legal norms and mandatory regulations specific to consumer law are considered to belong, in their vast majority, to the public order of protection, a phrase which denotes the eclectic, heterogeneous legal nature of its norms, starting from the particular interest protected, of each individual consumer (the order of protection), seen as being, at the same time, a component of the general interest represented by an adequate protection of consumers (public order norms). For this reason, most of the norms of consumer law are imperative or mandatory, a characteristic that can be discerned from the position of the professional who, being a defendant in a litigation context, cannot avoid the application of the special legal norms belonging to consumer law, if the consumer plaintiff has opted for placing the complaint on the ground of this branch of law, respectively is obliged to apply the non-compulsory rules in its B2C contractual relations, particularly the special legal norms relative to the repressing of abusive clauses or unfair terms and to the observance of the pre-contractual obligation to inform, which are of an imperative nature (as the professional trader or provider is not allowed to evade their applying).

Keywords: consumer, unfair terms, B2C contracts, rebalancing of clauses, removal of clauses

DATA SCIENCE: THE MODERN-DAY APPLICATION OF TECHNOLOGY IN EDUCATIONAL MANAGEMENT

Moses Adeolu AGOI
Lagos State University of Education, Lagos Nigeria.
ORCID iD: 0000-0002-8910-2876
Oluwakemi Racheal OSHINOWO
Lagos State University of Education, Lagos Nigeria

ABSTRACT

The field of data science is rapidly growing alongside as big data collection and analysis techniques are becoming more sophisticated hence innovations in technology have increased access to big data. Data science (DS) has spread its tentacles through quintessential fields such as Education and emerged as global phenomenon. Data science uses techniques such as artificial intelligence (AI) and machine learning (ML) to extract useful information so as to help predict futuristic patterns. This paper discussed that the application of Data science is immense in reference to numerical representation of academic outcomes and infer that big data analytics could surely help in solving problems in the academic and administrative aspects of education, respectively. The paper further looked at the advantages of Data science with a notion that big data analytics could also help enhance students' learning by its characteristic feature to focus on specific group of students. The paper concludes that the adoption of Data science technology in educational management could promote better data gathering and improve work efficiency.

Keyword: Data Science, Modern Day Application, Technology, Educational Management.

INTRODUCTION

The rapidly increasing rate of data in academic and administrative aspect of education has led to an interest in analyzing vital information in school management. With the evolving trends in data science, it is possible to manage this useful information through big data platforms. Data science methodology is now becoming essential in school management context as the different categories of educational settings have enormous amount of student data which include personal interest, results, academic records, grades, etc. to handle. The adequate analysis and management of data can help school managers to improve their work efficiency.

RELATED LITERATURE

Data Science (DS) is the systematic extraction of knowledge from data. According to Chambers (2015), data science is fundamentally an independent discipline. It provides useful information based on big data or huge amount of complex data. Cobb (2015) defines data science as extracting vital knowledge from data by the use of techniques and theories drawn from the fields of physical sciences. Dhar (2013), defines data science as the general study of the extraction of knowledge from data. Furthermore, Provost and Fawcett (2013) define data science as a set of fundamental principles that guide and support the principled extraction of information and knowledge from data. According to Hardin et al. (2015), data science analytics is practically based on the computational aspects of data analysis which include management, acquisition and analysis of a wide range of data. Stewart & Michele (2009), explain that data science uses machine learning to interpret data for the sole purpose of decision making.

Application of Data Science in education

The application of data science in education is aimed at improving educational outcomes. Below are a list of the areas of applications in education:

1. Updating Curriculum:

Data science tools such as Hive, Jupiter and python, etc. are used to evaluate developmental trends and improve curriculum according. Curriculum are periodically updated from parents' feed- back, advice from experts and as latest developments sets in.

2. Evaluating instructors' performance:

Big data technology helps to keep track of records on the techniques and mode of delivery of lesson by instructors. Educators analyses these data and compares its outcome from students' performances.

3. Students Demographics:

Students are from different places and have different background. Data science technology can help gather relevant data on student for analyses on which is the suitable learning methods to be used.

4. Monitor students' learning:

Data science tools are used by educators to analyze the data and events history of students. This enhances the pace at which the students are moved to the next learning stage.

5. Student Assessment Data:

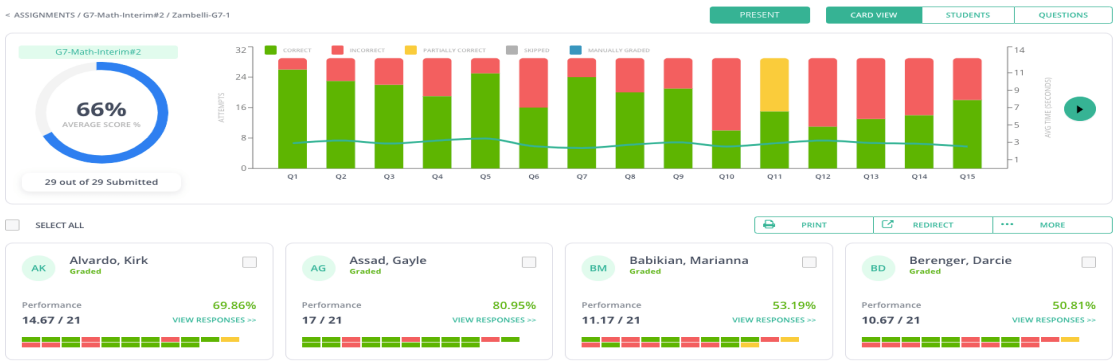

Factors that may include learning environment, students' interest and many more could be analyzed using data analytics in real time. With this tool, educators can assess the learners and improve on it for a better strategy.

Advantages of using Data science in Education

The use of data science in education has increased over the years. Some of its benefits include:

1. Improve Adaptive Learning:

Every student have their unique way of learning. The task of identifying suitable learning methods in classroom setting is very challenging nevertheless data science have the potentials to help employ adaptive learning techniques. This can help educators to discover the students' abilities and the best optional teaching techniques to be used.

2. Better parent Engagement:

Teachers can track and evaluate the performance of students using a huge amount of the student data. This outcome can be pass across to parents to keep them informed about their child's learning abilities. This information will help the parent to monitor the child which in return will help to improve learning outcome of the child.

3. Better assessment of Teachers:

Data science technology makes it easier for educators to keep track of the teaching technique of the teacher. This can help ensure that the teacher uses the most suitable teaching methodologies for a better result in the classroom.

4. Improve student's performance:

Using data science helps educators to acquire total control over the student data therefore ensuring adequate evaluation and enhancing the possible application of real time solutions for their problems.

5. Better Organization:

Adequate usage of big data in the academic and administrative aspects of education help improve the operations in terms of logistics and human resource management. Furthermore, the use of predictive analytics can help school administrators to analyze the demands for new skills and employ innovative means to address them.

CONCLUSION AND FUTURE WORK

This paper is focused on data science and infers that it has grown rapidly in the recent years. The paper discussed that data science is a field that using different techniques to gather data from different sources so as to extract knowledge that can be used to solve real- time problems. The paper also explain the role of data science and its applications in the field of education. Overall, the technology behind of data science is aimed at improving the productivity of educational outcomes in the academic and managerial aspects across all levels. Despite the fore mentioned benefits outlined, the full implementation of data science technology in education is still faced with a number of obstacle. Therefore this paper suggest that researchers should aim at finding lasting solutions to issues as related to security and privacy of data in education system.

REFERENCE LIST

1. Chambers, M. (2013). Greater or Lesser Statistics: A Choice for Future Research. Statistics and Computing. Vol. 3(4). Pp. 182-184.
2. Cobb, G. (2015). Mere Renovation is Too Little Too Late: We Need to Rethink Our Undergraduate Curriculum from The Ground Up. Am. Stat. Vol. 69(4), 266-282.
3. Dhar, V. (2013). Data Science and Prediction. Communication. ACM Vol. 56(12), 64-73.
4. Hardin, j., Hoerl, R., Horton, N.J., Nolan, D., Baumer, B., Hall-Holt, O., Murrell, P., Peng, R., Roback, P., Lang, D.T., Ward, M.D. (2015). Data Science in Statistics Curricula: Preparing Students to "Think With Data". Am. Stat. Vol. 69(4), Pp. 343–353.
5. Provost, F., Fawcett, T. (2013). Data Science for Business: What You Need to know About Data Mining and Data Analytic Thinking. Sebastopol, CA: O'Reilly Media, Inc.
6. Stewart, T., Kristin, M.T (2009). The Fourth Paradigm: Data Intensive Scientific Discovery. Microsoft Research.

THE ROLE OF EDUCATORS IN FACILITATING READING SKILLS FOR STUDENTS WITH LEARNING DISABILITIES TO IMPROVE ENGLISH LANGUAGE LEARNING IN INCLUSIVE CLASSROOM SETTINGS

Fr. Baiju Thomas

Research Scholar

Ramakrishna Mission Vivekananda Educational and Research Institute,

Faculty of Disability Management and Special Education,

Vidyalaya Campus, SRKV Post, Coimbatore – 20

ABSTRACT

The present study discovers the role of educators in facilitating reading skills for students with learning disabilities (SwLDs) to improve English language learning in inclusive classroom settings. Every one of us frequently reads. It is carried out for pleasure and educational purposes. Since they aid in reading skills, students with LD must have strong reading abilities. If students do not understand reading strategies, expecting them to be successful readers is unrealistic. Communicating customs, practices, and ideas using English is possible. Students with LD get a terrific opportunity to get to know one another at this time. Consequently, several nations urge SwLD to study English. A terrific book is entertaining and educational to read. It contains the key to solving all of life's riddles. These types of mental exercises are crucial in today's information-based environment. To fully and successfully assimilate into a more intellectual culture, SwLD must be able to read. Reading can make a person's life better. They cannot achieve the degree of comprehension required to pass exams in their specific disciplines. Institutes ought to provide reading ability so that students with LD can overcome their challenges with reading and understanding. Reading is enjoyable and enlightening. It explains the mystery. It is a sophisticated cognitive process necessary for a civilization built on knowledge. SwLDs learn a range of strategies to boost their reading skills in English. Various resources are available for educators to assist students with LD in learning how to learn. It takes a well-thought-out teaching technique to impart reading skills. Every single teacher in the inclusive classroom speaks English well. This study's results helped the SwLDs read fluently and understand English. Therefore, SwLD must be able to study through reading to excel in today's world and enrol in inclusive education. Reading can enlighten others. Students with LD can live free lives because the task removes misinformation and superstition. Everybody's lifestyle and way of thinking can be changed through reading. Everyone needs to hurt others and can have independent thoughts in inclusive classroom settings.

Keywords: Role of Educators, Facilitating, Reading Skills, SWLDs, Improvement, English Language, Inclusive Classroom Settings.

INTRODUCTION

The widespread belief that English is the de facto global language is false. However, it is still mighty and influential. Success can be gauged not just by the number of users but also by who uses it, why, and when. English has supplanted other languages as the global language for business, politics, the media, and higher education. During the second half of the twentieth century, English supposedly spread worldwide at a breakneck speed, as claimed by Crystal (1997). Only after around fifty years did anything significant occur. An expert claim that English's effect on today's world is "special and unparalleled" (Seidlhofer, 2011). Since it is widespread in various global settings, English has evolved as a de facto international language. Because of this, they were communicating effectively in English is increasingly viewed as crucial in today's competitive global economy. Students who want to boost their employment prospects after graduation would

do well to make significant progress toward fluency in English throughout their time there. Whether at home or in an English-only school, Korean children begin studying English at a young age and devote a significant amount of time each week to their English education. In other words, many people are interested in the factors influencing an individual's language potential. Reading in English can be challenging for primary school children for whom English is not the first language. Students with LD, particularly younger students, often struggle to learn to read. Since of their little exposure to the language, children with LD often struggle with word recognition and decoding. English Language Learners and children with LD tend to have lower reading scale scores (National Centers for Education Statistics, 2015).

Moreover, many current teaching strategies for students with LD are based on broad generalizations from studies that studied English language learners without disabilities or LD. Teachers need to develop culturally responsive teaching and learning environments to deliver successful, culturally responsive reading comprehension instruction for English language students with and without LD. A reader learning English from a textbook must be able to relate to the underlying principles presented in the text to acquire something from it. Teachers of English as a second language should be well-versed in the literature on second language learning and the link between first and second language acquisition. To help English language learners with learning disabilities become proficient readers and writers, teachers must encourage active participation from all students, promote the use of higher-level cognitive processes, and provide ample opportunities for students to practice their English language skills in a supportive, cooperative way. Reading is a challenging skill to master since it requires focus, diligence, interaction, understanding, and flexibility. The ability to read and write is crucial in modern life. The theoretical underpinnings for classifying reading abilities, elaborating on evaluation methods, and recognizing the portable nature of skills are all spelled out. A significant element in whether or not students with LDs can acquire English language proficiency is the degree to which instruction in English reading retains a focus on language and literacy skills. Reading literature in several contexts is a valuable skill for English language learning. Several techniques for determining whether or not a learner has understood a passage are examined and contrasted. Reading and comprehension exam regularity, exam text type, teacher quality, and length of English study at the faculty level are all elements studied to evaluate their influence on students with LDs' performance in inclusive classroom settings (Bojovic, M., 2010). Many students with LD form mentoring relationships with peers or professionals whose areas of competence and interests parallel their own. Learning is aided by the promptness with which mistakes and successes are called out and recognized. The teacher-student method enhances the chances of students with LD to engage and advance in English classes in inclusive classroom settings.

Students with Learning Disabilities

Learning issues can impact a student across the curriculum, including in subjects like reading, writing, spelling, and speaking. They are not always caused by mental retardation, sensory deficits, or emotional disorders. Since many of these kids have never had an LD evaluation, they have no idea they have a problem. Teachers, parents, and school administration are often uninformed of the unique obstacles they confront, so they label these students as slow, behind, unable, and failures. This research aims to increase elementary school teachers' knowledge of LD. For this reason, it was critical to develop a test to gauge teachers' expertise with methods for assisting kids with learning challenges. Aware educators and school leaders are the first steps toward a solution. Caregivers have been offered seminars and training to help them recognize the signs and implement appropriate interventions because these children have discovered the issue (Sawhney, N., & Bansal, S..2014). Many factors, including but not limited to behavioural, mental, and emotional challenges; learning English as a second language rather than a mother tongue; ineffective teaching methods; chronic absenteeism; and insufficient curriculum content, contribute to academic failure among children labelled as having "learning disabilities." To compensate for lost time, they need the right help and evidence-based teaching (Kohli, A., Sharma, S., & Padhy, S. K.,2018). Impairments in cognitive processing due to either inherited traits or developmental anomalies in the brain constitute a "learning disability," which includes conditions like dyslexia and dyscalculia (which may or may not be recognized). If a student has a learning handicap and is having trouble in school, it does not matter where they go to school or their parents. Identifying a cognitive deficit in a student with a neurological condition may be challenging because not all children with the same problem display the same symptoms. Kids with other learning issues may respond more quickly and effectively to assist, while students with learning disabilities are more likely

to respond less effectively and more slowly. For this manual, students with learning disabilities are included in the group of students with learning difficulties. Improvements are possible for any disability, provided treatment started early enough. It is essential to recognize problems and come up with workable solutions before they spiral out of hand. The widespread assumptions afflict society and academia must be tackled before progress can be made in either arena. There is an urgent need to convince educators to institute a screening and remediation program to identify these students' needs and potential before it is too late. Teachers have a vital role in this respect.

Trained teachers could have a profound impact on the lives of these students. Teachers should know that students with learning challenges may have a disability (Sawhney, N., & Bansal, S..2014). Finally, it is worth mentioning how incredibly varied LD children can be. Learning disabilities can manifest themselves in various ways from child to child. If you want to teach these kids, you will need a keen eye for the many quirks they might exhibit. It is helpful to know what to look for and the common symptoms of a child with a suspected learning disability to aid in recognizing, diagnosing, and evaluating the child. Understanding a student with a learning disability on a personal level can help you tailor your teaching methods to their specific needs. Some scientific evidence indicating a neurological basis for LD has been discovered. Classic symptoms of this disorder include a lack of fluency in speech and the irritation that comes from constantly having to read what you have written. It could be a shock to learn that the student's problems derive from a lack of phonemic awareness, given their other cognitive abilities and level of classroom experience. A person's vocabulary and conceptual growth could be stunted as an outcome of unintended consequences, such as less time spent reading and less understanding of what is read.

The Concept of Reading Skills

Reading comprehension necessitates more than just paying close attention; research reveals that proficient readers have a firm grasp of the cognitive processes at play. Teaching students how to effectively employ reading methods is one approach to improving students reading abilities. Skilful readers may anticipate, relate, imagine, deduce, question, and summarize (Block & Israel, 2005). They are teaching these strategies to include pointing them out, explaining how they work, demonstrating their efficacy through the think-aloud method, having students practice them in small groups, and eventually having them practice on their own (Duke & Pearson, 2005). One of the best ways to ensure academic and career success in the future is to develop one's reading skills. Some researchers, like Peterson, Hiebert, Scott, and Wilkinson1985), argue that reading is essential to your existence. It is a long-term commitment to the child's development as a learner and a person. It stunts their growth and communities when people cannot read or write. Although reading is essential, motivating students to do so is not simple. In our very modern society, the importance of reading is growing (Snow, Burns, & Griffin, 1998). Developing the many reading comprehension skills essential for success takes practice and patience. Some readers may find it challenging to keep up with the information and draw the correct conclusions and inferences due to the rapid pace at which it is given. Many people read for different purposes, including entertainment, education, and exposure to new cultures. Reading for a specific goal can improve your reading comprehension and vocabulary. It is exciting, but reading requires the reader to use their knowledge and experience and a wide variety of other skills all at once. Most people will make an optimistic assumption about the author's intended meaning. Since there is such a wide range of possibilities, readers can pick and choose the strategies that help them progress at their own pace. Since reading is a skill that must be acquired, it is impossible to become an excellent reader overnight or even after a reading program. The students need to read for both meaning and fluency. Readers who can draw reasonable conclusions about what they need to take away from a text will have an edge. Studies have revealed that the best readers can conclude the text based on their experiences and prior knowledge (Block & Israel, 2005). When taught this way, students are more engaged and have a greater chance of mastering the content (Oczkus, 2003).

Reading needs more than a mechanical breakdown of letters into words and complete words to generate meaning (K. S. Goodman, 1967). Using a graphic organizer or post-it notes, students can practice developing predictions while listening to the teacher read aloud, observing the teacher explain the process, or working in pairs or small groups to predict different points in the text. You may get a feel for the book by looking at its cover, table of contents, images, and glossary. Having students make educated estimates about crucial plot

points, then evaluating and revising their work is another useful method (Teele, 2004). "Reading competency" refers to the capacity to read, understand, and use written content. People with excellent reading skills have a high comprehension rate even when reading challenging content. One's ability to read is a lifelong asset once acquired to improve English language learning in inclusive classroom settings.

Significance of Reading Skills in English Language Acquisition

Learning a new language is made much easier by reading, as evidenced by the fact that the two teenagers read books written in their language. Initially, we dive right into the readings. Furthermore, reading is great fun in and of itself. The convenience of going at our own pace is the third benefit. As a plus, people typically have no trouble understanding it. The methods used to study a foreign language have been for a long time and tend to work rather well. Reading is a powerful tool for helping students with LD master a modern language. There is little evidence to support the claims that the techniques above can improve language competence. Reading in a second language is one of the primary foci of this study. Since its widespread use, English has brought people together from all walks of life, and it continues to play a pivotal role in the expansion of global commerce, scientific advancement, and cross-cultural understanding. As per Khan (2007), English is becoming an increasingly vital means of international communication. The fact that English is now widely spoken worldwide means that it is high on practically everyone's list of priorities. The first is the students' limited linguistic competence, and the second is the teachers' little knowledge of how to best foster their students' English language development across various contexts and pedagogical approaches (Bergey et al., 2017). Success in school requires the capacity to read and the comprehension of what is read (Zaccoletti et al., 2020). A reader's eyes have to travel all over the page or screen as they take in the text. Reading improves brain function because it necessitates saccadic eye movement and sustained concentration (Eskenazi & Folk, 2015). Students' inefficient study practices have been blamed for contributing to these problems. Experts have shown that several straightforward strategies can help second-language students make the most of their efforts (Tang & Tian, 2005). As per Price's (2012) study, phonological processing reading and alphabetic processing reading models are viable explanations for how people read—combining theoretical and experimental behavioural models with imaging analyses of multiple readings (Cattinelli et al., 2013). Experts have analysed what makes some people more adept at picking up a second language than others. Back then, educators were interested in the characteristics of successful language learners (Mat Teh & Embi, 2010). In the 1980s, experts in the field of language-learning strategies began delving into a mostly uncharted region (Starks, 2018; Monos, 2016; Wigfield et al., 2016). According to Farha and Rohani 2019, reading is essential for LD. The "default mode network" of the brain is rewired as a result of reading (Zhou et al., 2021). One of the main aims of reading teaching, as per Hall et al. (2019), is to ensure that students get the text's literal meaning. Students with LD must take charge of their destinies and make plans. Students with LD who wish to acquire a second language must be ready to devote the time and effort required to accomplish this goal. Teachers should model the language's proper use and provide helpful feedback to struggling students. This research aimed to evaluate the effectiveness of reading aloud and self-directed learning compared to traditional ways of teaching English to children with LD in inclusive classroom settings.

Role of Teachers in Facilitating Reading Skills

One of a teacher's primary responsibilities is to facilitate their students' development to their fullest potential. Teachers that take an interest in their student's development as individuals and as learners go far toward fostering an environment conducive to learning, instructional strategies, and a growth mindset. To this end, enrolling in a prestigious educational institution where experienced faculty members may promote participation in various extracurriculars aimed at skill development is essential. A teacher's actions speak louder than words when influencing a student's learning. A competent educator does more than teach content; they also help their pupils grow as people, intellectually and in other ways (Mahavidyalaya, 2013). The English language has a storied history of use in literature. "Reading skills" is a common term for these abilities. Reading a book published in the target language aloud to students is an excellent way for teachers to model the language. The course readings and activities are designed to build upon and enhance your mastery of the fundamentals of the English language and the structure covered in class. Literature is a

tremendous resource for reading skills teachers since it provides them with a wealth of perspective on lesson plan subjects. It has been shown that literary reading works in a foreign language is an effective way to learn the grammar and vocabulary of that language (Hişmanolu, 2005). The demands placed on educators have grown in tandem with the number of students who have access to classroom teaching. Students and teachers in this classroom have established relationships based on mutual trust and positive expectations (Shurm & Glisan, 2010). To master the English language, you must have the foundational skill of reading and comprehending written English.

Technology has become increasingly pervasive in people's daily lives. Access to the Internet has democratized a plethora of previously inaccessible information, but for children to reap the benefits of this medium, they need to be great readers (Browning, 2003). Reading comprehension is a must to become fluent in the target language. These days, technological progress has a more significant impact on people's daily lives than ever before. The web has made a vast amount of previously inaccessible knowledge readily available. Still, for children to reap the full benefits of this resource, they must be proficient readers (Browning, 2003).

Regarding the fact that many Indian teachers only have a rudimentary knowledge of English, many Indian schools provide English for speakers of other languages. The after-school English classes teachers offer are a great resource, and students should take full advantage of them. Primary school educators are challenged with developing engaging cross-curricular activities for their children. Knowledge and comprehension tests are given to teachers to evaluate their pupils' progress and success. Homework, tests, and quizzes are systematic ways for teachers to gauge whether or not their elementary school students have genuinely grasped the concepts they are teaching. In primary schools, students frequently discuss with one another under the guidance of their teachers. One pupil at a time is the focus of a teacher's undivided attention. In their spare time, many teachers would instead study for professional certification (Rechards, 2006). The extent to which teachers understand a new invention's principles is a good predictor of that invention's success in the classroom. For this, teachers are rarely the subjects of scholarly investigation (Shulman & Sherin, 2004). Empathy for teachers can help us better support them as they create and implement a curriculum suitable for their inclusive classroom settings.

Reading Skills for Students with Learning Disability

Good reading comprehension skills are essential to your academic and career success. Some ordinarily developing children have a hard time reading since they do not have the cognitive ability to comprehend material in various ways at once (Gajria, Jitendra, Sood, & Sacks, 2007). This suggests that people may have difficulties filtering through data to identify what is most important, making connections to what they already know, keeping tabs on their progress, and adjusting their understanding as needed (by, for example, going back over key sections again) (Gajria et al., 2007). Higher reading proficiency standards among LD students call for a more sophisticated approach to instruction. Several recent meta-analyses, including those conducted by Edmonds (2009, attest to the gravity of this problem and provide useful guidance for instructing reading to children with LD. Word study, fluency, vocabulary knowledge, mental capacity, drive, and determination are analysed. The outcomes of this study demonstrate that older children with LD benefit from intensive proofreading education. Researchers at the National Center for Education Statistics found in 2011 that students with LD had considerably greater reading failure rates than their classmates. After access to special education services was expanded to fourth graders, the number of students performing at or below the basic level dropped from 68% to 30%. To read at grade level, students who have struggled in the past typically need extensive academic support (National Reading Panel, 2000). Students with LD have a harder time reading since they have to take their time understanding new words or phrases. Since most students have a natural predisposition to learn by repetition, this frees up cognitive resources that can be devoted to comprehending (Roberts et al., 2008). Reading authentic materials in the target language raises the likelihood that students will comprehend the material. Studying new words regularly, not merely while learning many complex words in a short period, is important. It is much simpler for young people to become competent readers if they are encouraged and supported in their reading and have access to a variety of interesting and challenging books. Combining focused language training with other help that increases understanding is ideal for dealing with students in late elementary or early middle school who have reading issues (Edmonds

et al., 2009). Using visual organizers like story maps and having students answer literal and inferential questions are two evidence-based strategies that have increased students' reading comprehension (Jitendra & Gajria, 2011; National Reading Panel, 2000). Also, students struggling with reading need and want enough time for independent reading and response, as well as ample opportunity for guided practice with instant feedback (Berkeley, Scruggs, & Mastropieri, 2010; Gardill, & Jitendra, 1999; Solis et al., 2012). Several important reading skills, such as word recognition, vocabulary growth, and understanding, have been proven to increase with computer-assisted training (National Reading Panel, 2000). Evidence from studies of students in secondary education implies that phonological awareness and phonics instruction are distinct from phonemic awareness and sophisticated word analysis (Roberts et al., 2008). Many students with LD in high school can read simple words, but many struggles with more complex sentences. When an older reader struggles with elementary or complex ideas, a good strategy is to dig into some word study. Reading practices that emphasize both word study and comprehension are helpful for students with low reading comprehension, especially those in the younger and adolescent age groups (Edmonds et al., 2009). Learning the meanings of new words is important to reading success in school. Poor readers typically avoid reading because it exposes them to too many new words they do not know. Many secondary textbooks for children with LD also fail to offer sufficient assistance in expanding students' vocabularies (Roberts et al., 2008). There is evidence supporting the efficacy of both teacher-centered and student-centered approaches to learning, with or without the aid of technological tools (Faggella-Luby & Deshler, 2008). As a result, students with LD may likely require more exposure to new words and phrases than typically developing pupils to grasp the meanings of these phrases completely. Teaching children to analyse word meanings in context and recognize morphological structure is more effective than simply teaching them the meanings of individual words since it enhances their ability to pick up new words independently. Testing students' knowledge and progress during vocabulary instruction is standard practice to improve English language learning in inclusive classroom settings.

CONCLUSION

Improving your reading comprehension is crucial to your academic and career success. It is needless to exclude it from language courses. Teachers can help kids with LD enhance their English language skills by encouraging them to read regularly, which is an effective method. Therefore, if they lack the appropriate abilities, all their efforts will be fruitless. Intuitively, we know that we have a better chance of succeeding when everyone pitches in. Helping students with learning difficulties become more verbally fluent and proficient in the English language should be a teacher's priority when dealing with this student population. They can progress through English language and reading programs at their own pace, based on their age and current reading ability, and they can have input into the curriculum that will be taught to their peers in the regular classroom. Students with learning disabilities should devote at least three hours per week to reading training. Numerous studies have shown that reading improves mental and emotional health. People are more likely to read and learn when they view reading as a leisure activity rather than a chore. The value and necessity of reading should be emphasized consistently to students with LD. Students with LD must learn to read in fully inclusive settings to be effective in mainstream classrooms. Reading skills are the strongest predictor of academic performance. Students with LD, the most common type of cognitive disability in schools, have the most trouble learning to read the English language. This research aimed to use data from previous studies to identify successful reading interventions that can be used with children with learning disabilities in mainstream classrooms. Undeveloped higher cognitive knowledge has been linked to poor readers' inability to grasp the material. This study aims to identify the best practices for teaching reading skills to students with LD in both traditional and inclusive classroom settings.

REFERENCES

1. Berkeley, S., Scruggs, T. E., & Mastropieri, M. A. (2010). Reading comprehension instruction for students with learning disabilities, 1995—2006: A meta-analysis. *Remedial and Special Education*, *31*(6), 423-436.
2. Block, C. C., & Israel, S. E. (2005). *Reading first and beyond: The complete guide for teachers and literacy coaches*. Corwin Press.
3. Bojovic, M. (2010, September). Reading skills and reading comprehension in English for specific purposes. In *The International Language Conference on The Importance of Learning Professional Foreign Languages for Communication between Cultures* (Vol. 23, No. 9, pp. 1-6).
4. Browning, J. (2003). Why teachers should use timed reading in ESL classes. *The Internet TESL Journal*, *9*(6), 1-13.
5. Cattinelli, I., Borghese, N. A., Gallucci, M., & Paulesu, E. (2013). Reading the reading brain: a new meta-analysis of functional imaging data on reading. *Journal of neurolinguistics*, *26*(1), 214-238.
6. Crystal, D. (2003). *English as a global language*. Cambridge university press.
7. Deacon, H., Tucker, R., & Bergey, B. (2017). The role of metalinguistic and socio-cognitive factors in reading skill. *Developmental Perspectives in Written Language and Literacy: In honor of Ludo Verhoeven*, 69.
8. Duke, N. K., Pearson, P. D., Strachan, S. L., & Billman, A. K. (2011). Essential elements of fostering and teaching reading comprehension. *What research has to say about reading instruction*, *4*, 286-314.
9. Edmonds, M. S., Vaughn, S., Wexler, J., Reutebuch, C., Cable, A., Tackett, K. K., & Schnakenberg, J. W. (2009). A synthesis of reading interventions and effects on reading comprehension outcomes for older struggling readers. *Review of educational research*, *79*(1), 262-300.
10. Evindar, G. (2005). *Novel Approaches to Synthesis of Nitrogen Containing Heterocycles*. National Library of Canada= Bibliothèque nationale du Canada, Ottawa.
11. Eskenazi, M. A., & Folk, J. R. (2015). Reading skill and word skipping: Implications for visual and linguistic accounts of word skipping. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, *41*(6), 1923.
12. Faggella-Luby, M. N., & Deshler, D. D. (2008). Reading comprehension in adolescents with LD: What we know; what we need to learn. *Learning Disabilities Research & Practice*, *23*(2), 70-78.
13. Farha, N. A., & Rohani, R. (2019, July). Improving Students' Reading Comprehension of Report Text with KWL Strategy. In *ELT Forum: Journal of English Language Teaching* (Vol. 8, No. 1, pp. 25-36).
14. Gajria, M., Jitendra, A. K., Sood, S., & Sacks, G. (2007). Improving comprehension of expository text in students with LD: A research synthesis. *Journal of learning disabilities*, *40*(3), 210-225.
15. Glisan, E. W. (2012). National standards: Research into practice. *Language Teaching*, *45*(4), 515-526.
16. Goodman, K. S. (1967). Reading: A psycholinguistic guessing game. *Literacy Research and Instruction*, *6*(4), 126-135.
17. Hall, C., Steinle, P. K., & Vaughn, S. (2019). Reading instruction for English learners with learning disabilities: What do we already know, and what do we still need to learn. *New Directions for Child and Adolescent Development*, *2019*(166), 145-189.
18. Huang, N., Li, F., Zhang, M., Zhou, H., Chen, Z., Ma, X., ... & Zhang, N. (2021). An upstream open reading frame in phosphatase and tensin homolog encodes a circuit breaker of lactate metabolism. *Cell metabolism*, *33*(1), 128-144.
19. Jitendra, A. K., & Gajria, M. (2011). Reading comprehension instruction for students with learning disabilities. *Focus on Exceptional children*, *43*(8), 1-16.
20. Kena, G., Musu-Gillette, L., Robinson, J., Wang, X., Rathbun, A., Zhang, J., ... & Velez, E. D. V. (2015). The Condition of Education 2015. NCES 2015-144. *National Center for Education Statistics*.
21. Kohli, A., Sharma, S., & Padhy, S. K. (2018). Specific learning disabilities: Issues that remain unanswered. *Indian journal of psychological medicine*, *40*(5), 399-405.
22. Midya, C., Mahavidyalaya, G. R. S., & Medinipur, P. (2013). Study of boundary layer flow and heat transfer over an axisymmetrically shrinking sheet with suction. *Journal of Global Research in Mathematical Archives*, *1*(3), 70-77.
23. Mónos, K. (2016). A study of the English reading strategies of Hungarian university students with implications for reading instruction in an academic context. *Malaysian Journal of ELT Research*, *1*(1), 23.

24. National Reading Panel (US), National Institute of Child Health, & Human Development (US). (2000). *Teaching children to read: An evidence-based assessment of the scientific research literature on reading and its implications for reading instruction: Reports of the subgroups*. National Institute of Child Health and Human Development, National Institutes of Health.
25. Oczkus, L. D. (2003). *Reciprocal Teaching at Work: Strategies for Improving Reading Comprehension*. Order Department, International Reading Association, 800 Barksdale Road, PO Box 8139, Newark, DE 19714-8139 (Order no. 514-553, $23.95).
26. Peterson, P. L. (1988). Making learning meaningful: lessons from research on cognition and instruction. *Educational psychologist*, *23*(4), 365-373.
27. Roberts, T. A. (2008). Home storybook reading in primary or second language with preschool children: Evidence of equal effectiveness for second-language vocabulary acquisition. *Reading Research Quarterly*, *43*(2), 103-130.
28. Sawhney, N., & Bansal, S. (2014). Study of awareness of learning disabilities among elementary school teachers. In *Conference: International Education Confer'Education as a Right across the Levels: Challenges, Opportunities and Strategies, New Delhi*.
29. Scott, B., & Bansal, A. (2014). Learning about learning: A cybernetic model of skill acquisition. *Kybernetes*.
30. Seidlhofer, B. (2011). Conceptualizing 'English'for a multilingual Europe. *English in Europe today: Sociocultural and educational perspectives*, 133-146.
31. Spiski, M. L., & Rechards, J. S. (2006). Spinal cord injury rehabilitation: States of science. *Am Phys Med Rehabil*, *85*(4), 310-334.
32. Snow, C. E., Griffin, P. E., & Burns, M. (2005). *Knowledge to support the teaching of reading: Preparing teachers for a changing world*. Jossey-Bass.
33. Solis, M., Ciullo, S., Vaughn, S., Pyle, N., Hassaram, B., & Leroux, A. (2012). Reading comprehension interventions for middle school students with learning disabilities: A synthesis of 30 years of research. *Journal of learning disabilities*, *45*(4), 327-340.
34. Stark, L., Seff, I., Asghar, K., Roth, D., Bakamore, T., MacRae, M., ... & Falb, K. L. (2018). Building caregivers' emotional, parental and social support skills to prevent violence against adolescent girls: findings from a cluster randomised controlled trial in Democratic Republic of Congo. *BMJ global health*, *3*(5), e000824.
35. Swart, J., Mann, C., Brown, S., & Price, A. (2012). *Human resource development*. Routledge.
36. Teh, K. S. M., Yusoff, N. M. R. N., & Embi, M. A. (2013). Social and Affective Strategies Use Among Arabic Language Students in Trengganu. *Journal of Islamic and Arabic Education*, *5*(1), 11-18.
37. Teele, S. (2004). *Overcoming barricades to reading: A multiple intelligences approach*. Corwin Press.
38. Wigfield, A., Gladstone, J. R., & Turci, L. (2016). Beyond cognition: Reading motivation and reading comprehension. *Child development perspectives*, *10*(3), 190-195.
39. VanWynsberghe, R., & Khan, S. (2007). Redefining case study. *International journal of qualitative methods*, *6*(2), 80-94.
40. Yuan, W., Sun, L., Tang, H., Wen, Y., Jiang, G., Huang, W., ... & Zhu, D. (2005). A novel thermally stable spironaphthoxazine and its application in rewritable high density optical data storage. *Advanced Materials*, *17*(2), 156-160.
41. Zaccoletti, S., Altoè, G., & Mason, L. (2020). Enjoyment, anxiety and boredom, and their control-value antecedents as predictors of reading comprehension. *Learning and Individual Differences*, *79*, 101869.

INDIA'S QUEST FOR AGRICULTURE JUSTICE: STEADING THE SHIP FOR ITS CITIZENS IN THE SEA OF INTERNATIONAL TRADING OBLIGATIONS

Hardik Daga[1]

UPES, School of Law, Dehradun, India.

ABSTRACT

Agriculture has been the bone of contention in the international trade since time immemorial. With the advent of WTO in 1994, Agreement on Agriculture (agreement herein) also saw light of the day, but absolute compliance to the same remains to be a distant dream. Agriculture based member economies consider unfounded classification of subsidies (green, amber and blue box) to be unfair.[2] They serve purpose of the west by allowing them to provide huge subsidies in the form of Aggregate Measure of Support (AMS) and pose unwarranted restrictions on majority of the developing countries including LDCs (Least Developed Countries) by classifying their subsidies as illegal under the Agreement.[3] While developed member economies object, it is a farfetched expectation from India to eliminate its 'contentious' subsidies such as domestic support in form of Minimum Support Price (MSP) and Public Distribution System (PDS). At the recently held 12th Ministerial Conference India, again, asserted its position to resist implementation of the Agreement without any significant amendments.[4] In light of the above, this research will delve into the complexities the agreement poses; the effect it has on the Indian domestic market as opposed to challenges in the international market due to its non-compliance. The aim is to ascertain the best possible pathway for India by investigating into; the significance of the measures already taken or can be taken by India to revamp its domestic agricultural market in order to comply with the Agreement (such as now repealed farm laws) or its resistance in order to negotiate amendments to the Agreement so that it can continue with its current domestic practices.

Keywords: Least Developed Countries, Minimum Support Price, Public Distribution System.

[1]Assistant Professor of Law, UPES, Ph.D, LL.M., B.B.A. LL.B.

[2] Biswajit Dhar, *Interrogating The Food And Agriculture Subsidy Regime Of The WTO,*

[3] Dilasha Seth, *One Cannot Tread The Path Of Trade On An Empty Stomach: Piyush Goyal At WTO Meet,* MINT (June 13, 2022).

[4] Press Trust of India, *One Cannot Tread The Path Of Trade On An Empty Stomach: Piyush Goyal At WTO Meet,* OUTLOOK (JULY 15, 2022).

THE QUEST FOR HIGHLY SKILLED AND TALENTED SGBs AND SMTs IN SCHOOLS IN MAHIKENG, SOUTH AFRICA

Me. Nancy Thutulwa
orcid.org/0000-0002-0790-6927
Student NWU – Faculty of Education
Prof. Anna-Marie Pelser
https://orcid.org/0000-0001-8401-3893
Research Professor at Faculty of Economics and Management Sciences – NWU, South Africa
Entity Director For Global, Innovative, Forefront, Talent Management (Gift)

ABSTRACT

In the present decentralized system of school management, the School Management Team (SMT) is an important leadership and management component. For the benefit of school students, the SMT primarily provides leadership, guidance, and direction in teaching and learning. This essay examines the managerial abilities available to SMTs at a few secondary schools in Mahikeng's Ngaka Modiri district. These skills at their disposal include planning, organization, guidance, communication, and supervision. These abilities also include the ability to plan ahead. These abilities are evaluated in the context of ensuring efficient and effective operation of these schools. Therefore, it is crucial that each team member be well-equipped and always up to date on the most relevant skills in school administration. Utilizing an exploratory design and the constructivist paradigm approach, a qualitative research methodology was used. Interviews were conducted with 12 (SMTs) participants from four secondary schools in Mahikeng's Ngaka Modiri area. Atlas-ti was used to analyze the data that was gathered (Version 8.2). The study's findings show that School Management Teams are crucial in determining the course of schools, so training them to assume such leadership responsibilities should be given top priority for successful professional performance of duties.

Keywords: Education Management; Management skills; School Governing Body; School Management Teams; Skills; Talent development

1. INTRODUCTION

The introduction of School Governing Bodies (SGBs) and School Management Teams (SMTs) in South African Schools began with the South African Schools Act of 1996. Through SMTs and SGBs, the concept of distributed or shared leadership came into effect in the South African school management system (Bush, 2007). Shared leadership and talent development entails that a selected group of persons democratically work together on a decision-making level of an organization in pursuit of common agreed goals. In schools, this presents unique opportunities such as easing the pressure of administrative responsibilities on the principal, tapping into potentially useful leadership, talents and capabilities of selected members of staff while improving the schools' overall administrative efficiency.

School Management Teams (SMT's) refer to professional persons responsible for the administration of the school to achieve their mandates. In order for SMTs to achieve the objectives of the schools, Smith *et al*., (2018:2) states that SMTs should be proficient in various dimensions of management skills such as planning skills, organising skills, communication skills, guidance skills and supervision skills. Poor school management is a threat to academic success, and this could always be attributed to the lack of vision and poor management by School Management Teams. However, SMTs do not receive any form of orientation,

training or development before commencing with their duties, hence they are often unable to carry out their duties successfully. This paper aims at exploring critical management skills of School Management Teams in Mahikeng such as planning skills, organising skills, communication skills, guidance skills and supervision skills in order to improve the functional state of high schools in Mafikeng to achieve the objectives of South African government as constitutionally mandated.

2. Problem investigated

Before 1994, the powers of running schools were vested in principals single-handedly (Shrifian, 2011:46). However, post 1994, South Africa moved from those practices by appointing SMTs in order to run schools effectively (Bush, 2007:56). School Management Teams (SMTs) as affirmed by Grauwe (2005:1) are the executive body of the school which is composed of the principal, deputy and head of departments that coordinate the school activities. The role of a member of the SMT is principally by appointment of departmental heads, deputy principal and principal, all of whom by the virtue of these original positions possess some level of leadership abilities. Therefore the significance of in-service training programmes for school management may not be underestimated. Such programmes as the Pearson Teacher Academy (Teacher Education and Leadership Academy) and ACE School Leadership Programme, aim at providing educators with adequate guidelines on policy implementation for schools' optimum functionality.

The absence of appropriate training and induction for the School Management Teams make them to lack skills that will enable them to run schools effectively and has a negative effect on the overall academic performance of students (Pelser, 2015:2-4). Despite clear guidance in the PAM document (2016), some principals and other members of the SMT appear not to understand their duties as members of these teams. This paper wants to report on the management skills of School Management Teams in managing secondary schools in Mafikeng district and propose soluble measures to mitigate challenges facing the success of high schools in Mahikeng. The question posited in this study is:

Does the SMT have the necessary skills needed to run schools effectively and efficiently, have they had any training and are workshops available for training SMT members?

4. Literature Review

In developed countries, SMT engagement in the management and administration of schools is an effective concept. For instance, in the United Kingdom, one of the most significant efforts to improve under-performing schools as reported by Ingham & Dias (2015:2017), was an intensive focus on leadership. Schools therefore created teams of leaders, bringing about the idea of 'middle leaders'.

In South America, according to a study by Beatriz et.al., (2008:1), Chile in 2006 launched the Management Team Development Program to facilitate professional development for principals and management teams; also to strengthen Good School Leadership Framework practices. There was collaboration between the universities and regional peer-group meetings. While the universities handled face-to-face training sessions, schools hosted the workshop sessions and practical work.

The leadership in South Africa, comparable to Botswana, takes the style of collaboration or participation as opposed to authoritarian leadership or dictatorship (Tsayang, 2011:1). In response to the need for improved education standards in Botswana, the Ministry of Education and Skills Development directly addressed management in schools by instituting management bodies like PSMDP (Primary Education Through Improved Management), of which Nwangwa and Omotere (2013:1) attested to have achieved its mandate. The onus for school management here falls on the principal, the deputy and the senior teachers (Tsayang, 2011:1)]. They equally have the responsibility for facilitating workshops and in-service training for the acquisition of communication and leadership qualities solely needed in school management.

The purpose of facilitating these management skills is to help develop and improve both the individual and the team performance of leaders responsible for managing schools in order to improve their functioning (Robbins & Judge, 2013:11). Conceptual skills needed to solve problems are lacking in this dimension. This paper argues whether SMTs in Mafikeng do possess the following roles which are linked to specific skills:

4.1 Roles and skills

1) Teaching role

SMTs are educators before they are leaders (PAM, 1998); therefore, it is the duty of all educators regardless of their ranks to prepare lessons and deliver effectively in class. Therefore, the need for SMTs to be equipped with the skills of planning to arrange and organise particular tasks in order to carry it out effectively.

2) Administrative role

According to PAM (1998), SMTs as educators are expected to organise matches or competitions for the learners. This role requires SMTs to be equipped with organising skills to enable SMTs to arrange their work in order to avoid challenges (Gopee & Galloway, 2017:1).

3) Communication role

SMTs have the role of co-operating with all teachers in the school to achieve the objectives as constitutionally mandated. They collaborate with the community and parents to attract them to the school. Therefore the need to be equipped with communication skills that enable SMTS to exchange information through writing and speaking (Van der Westhuizen, 2013:140).

4) Personnel role

The departmental heads have the duty to advise the principals regarding the workload of the teachers in their departments. Henceforth, the SMTs need to be acquainted with guidance skills. Guidance skills refer to the skills that allow SMTs to gain a sense of direction that reshapes their management practices and the decisions they make (Gopee & Galloway, 2017:1).

5) Extra and Co-curricular role

SMTs need supervising skills to organise matches and competitions for learners, supervise the competitions and provide learners with guidance with regards to engage in different sporting codes. These skills enable the SMTs to have tactics on how to develop educators through reflection of their work (Gopee & Galloway, 2017:1).

This study employs a framework based on (a) distributed leadership theory and (b) the (foundational) skill set requirements for members of SMT as stated in the Personnel Administrative Measures (PAM) and (c) the advocacy of professional training for school management team members in the annual report of Department of Education, 2005/2006.

Chain of command naturally flows from the principal to the deputy principal and then to the departmental head. However, under the umbrella of a management team, rulership is shared; equal collaboration takes precedence.

According to Kasriel (2017:230) skill denotes one's capacity to do something in a special way or accurately in order to achieve the desired results. The skills needed to actualise the objectives of the secondary schools in Mahikeng area include conceptual skills, interpersonal skills, technical skills, communication and motivation, innovation, and strategic thinking skills

According to Kashyap (2018:1) and Grauwe (2005:1), education management refers to the responsibility to oversee financial, human and physical resources, engaging in research, policy creation and improvement activities as a practical measure to ensure that a school system works to achieving their goals or objectives and involves organizing, planning, controlling, and directing the activities of the organisation.

4.2 Distinction of SMT from SGB

School Management Team (SMT) is a body within schools in South Africa in charge of managing the affairs of the schools headed by the school principal (Tebogo, 2016:4). Nkala (2019:1) states that a School Governing Body (SGB) is established in terms of the South African Schools Act of 1996 and consists of parents, educators, non-teaching staff who work together to promote the effectiveness and well-being of the school.

4.3 Roles of SMT

The SMT is charged with the responsibility of the day-to-day management of school affairs, especially in teaching, administration, communication, personnel and extra co-curricular duties to the school. (Tebogo, 2016:30). Meanwhile, Nkala (2019:2) holds that the SGB plays a significant role in the management of the school such as formulating policies that govern the school and monitoring their implementation, improvement and maintenance of school property, buying educational equipment and paying for services rendered to the school.

According to Rossouw (2012:45), principals are expected to perform functions delegated to them by the Head of the Department of Basic Education. In the same breath, Benoliel and Somech (2016:107) allude to the fact that principals in schools should manage educators and support staff. The principal is the overseer of all workers in the school as an organization (Benoliel & Somech, 2016:107), and must take control by organizing, planning and supervising the workers. Wang (2016:94), says it is the duty of principals to ensure that the policies are implemented in an organization.

Benoliel (2018:46) mentions that it is the duty of principals to keep school records. Principals are expected to attend and participate in meetings of the SGBs (Mestry, 2018:122). They need to be part of the decision-making panel and respond to some of the questions that some members raise and to assist the governing body in handling disciplinary matters they are also expected to inform the School Governing Body about policy and legislation (Rossouw, 2012:47), by giving a clear indication of team building, seminars and workshops. Collecting and managing of school funds, is also part of the portfolio of the principal and SGB (Rossouw, 2012:50).

Mestry (2018:123) holds the view that the principal should ensure that the distribution of work amongst workers is equal. The principal must encourage good relations amongst workers and encourage a harmonious working relationship.

4.3.1 Teaching role

Tebogo (2016:5) asserts that the SMT teaching responsibilities are outlined in the PAM, which stipulates that they should engage in teaching according to the workload and the need of their school.

4.3.2 Administrative role

Tebogo (2016:6) asserts that members of SMT are charged with the responsibility of general administrative duties in their various schools as outlined in PAM of 1998. The school principal is responsible for the day-to-day management of the school; the deputy principal carries out the managerial duties of the principal in his absence while the Heads of Departments organise and supervise (manage) the activities of their various departments.

4.3.3 Communication role

PAM (1998) outlines the communicative role of SMT members. According to the communication role of SMT, the school principal is supposed to communicate everything about the activities and management of the school to other members of the SMT, the entire staff and stakeholders such as government departments, committees, the and the parents of the learners.

4.3.4 Personnel role

Krase (2013:19) asserts that educational personnel are individuals who provide services within an educational environment such as a school these personel inlude the school principal, the deputy principal, the Head of Department (members of SMT) and all the teachers who provide ongoing mentoring, supervision and professional development to learners.

4.3.5 Co-curricular role

Co-curricular activities are other learner's experiences connected to their academic curriculum that take place either after normal school hours or outside the school premises. Mancha and Ahmad (2016:774) mention that co-curricular activities help in strengthening interaction among learners as well as nurturing independence, decency, discipline, hard work and obedient in learners which develop them into becoming useful citizens.

4.4 Management skills

Isaacs and McAllister (2018:134) assert that management skills are certain abilities that an individual in a management position possesses in fulfilling specific tasks which can be develop through his/her practical experience or through learning like planning, organising, communication and guidance.

4.4.1 Planning

The planning process helps managers to identify and set up achievable goals, develop essential strategies, and schedules on how to accomplish them and includes acquiring of resources required to perform specific tasks.

4.4.2 Organising

Robbins and Judge (2013:122) note that the management function of organising gives managers the duty to strategize the structure of an organisation to attain its goals. Tasks that have to be accomplished need to be clearly defined: who is to perform the tasks, the grouping of the tasks, who is answerable to whom and the place where decisions are to be made.

4.4.3 Communication

Effective communication is related to workers' mental pressure as well as mental peace, their job satisfaction, motivation and performance (Verma, 2013:63). A manager with good communication skills relates well with team members which enable them, and easily accomplish organisational goals and objectives.

4.4.4 Guidance

Singh (2018:46) affirms that educational guidance is provided to individual learners through group techniques for them to function more effectively in their school activities. This proves that the guidance role of management can enable team members to offer good quality services at minimum cost and boost their goodwill.

4.5 Significance of management skills

Management depends on three personal skills: technical, human and conceptual skills which are quite different from physical operations, traits or qualities of managers. These skills are needed for tasks that include administrative duties such as record keeping, technical and managerial activities such as overseeing the daily running of the organisation which are the most valuable duties performed by managers (Meissner & Radford, 2015:785).

4.5.1 Discipline in the school

Misconduct of students towards their teachers manifest in various forms of disrespectful behaviour. Therefore, in order to keep order in the classroom, teachers must disseminate information to the class, and make the lesson interesting so that they can achieve their objectives (Mehta, 2016:30).

4.5.2 Application of policies

Verma (2014:172) notes that a policy is the process of making decisions in organizations which can either be managerial, financial, political, and administrative mechanisms formulated as a guide to accomplishing predetermined objectives and goals. In a school these serve as a means to involve every member of the school and to take a systemic approach to teaching, learning and the curbing of crime in the school premises.

4.6 Poor performance by SMT

The underperformance of learners is largely attributed to the poor performance by SMTs especially in previously disadvantaged schools that serve learners from predominantly poor communities. Contrarily, poor performance by SMT is brought by the fact that, most school principals often work in isolation, which makes the SMT to meet rarely. Worse, most principals and the entire SMT are not willing to acknowledge that their poor performance may be a consequence of lack of leadership and good management skills on their part.

However, the major causes of poor performance by SMT are a lack of experience, lack of development, lack of knowledge and lack of skills.

4.6.1 Lack of experience

Experience is important for the effective running of an organisation such as a school. Hence, lack of experience by SMT leads to poor job performance, less productivity, loyalty and engagement, which cause an organisation more time, money and resources to rectify costly mistakes (Martinelli, 2018:2).

4.6.2 Lack of development

Effective and good leadership is an important factor in motivating staff to work to the best of their ability for higher productivity. The lack of effective leadership affects the outlook of the team negatively and which make certain workers to be demoralised. Effective leaders must have an inclusive and flexible approach of managing a team and be able to communicate clearly with team members in order to instil confidence and focus in them.

Stawarz (2014:4) states that consistent training and development opportunities help boost team members' engagement and motivation. Therefore, it is important for leaders to always get regular feedback from their team members to see where increased training or development opportunities would be best placed and appreciated.

4.6.3 Lack of knowledge

Kelani and Khourey-Bowers (2012:707) avers that most SMT members and teachers often lack the knowledge essential for teaching the material included in the curriculum and this leads to poor performance of students in school.

4.6.4 Lack of skills

School principals and the rest of the SMT and teachers who lack professional knowledge and skills seldom observe one another teaching or discuss good practice, as such they lack in-depth understanding of the factors that have the greatest impact on school success and learner performance. School Management Teams also need to receive thorough training such that they excel in their journey of supervision. The following are the challenges faced by the School Management Teams in schools in trying to bring a positive organizational change.

4.7 Aspects to be changed positively

4.7.1 Making theory practical

Conferring to Bowers *et al*., (2014:99), most of the school management team members may be novices from the University, therefore as they try to put into practice what they learned in textbooks it becomes a handicap to understand what they are supposed to do.

4.7.2 Lack of resources

Lack of textbooks in a school, will make learners not to perform to their maximum abilities.

4.7.2 Lack of human resource

Bush *et al*. (2011:82) mentions that School management teams are faced by situations wherein one teacher is supposed to teach many subjects and a large number of learners in class.

4.7.3 Lack of training

Conferring to Lochmiller (2014:64), school management teams are faced by the problem of educators in school not being trained.

4.7.4 Implementation of policy

The School Management Teams experience a challenge of implementing policies as these new policies come with an excessive workload requiring too much administration (Bush et al., 2011).

4.7.5 Discipline of learners

The school management team so often spend time attending disciplinary hearings and neglect their classes and managerial duties (Bush *et al*., 2011:87).

4.7.6 Discipline of teachers

According to Dioke *et al*. (2015:70), School Management Teams experience a serious challenge of educators absenting themselves from work which then saps them of the power that they should exert over their colleagues.

4.7.7 Technology

Lochmiller (2014:120), maintains that technology remains a challenge in schools since most of the educators are not computer literate.

4.8 Techniques that may be used to develop the SMTs

Programmes and policies that help develop SMT should involve the level of schooling these team members should have, the length of training they need and what professional development and support they should be able to experience and access in order to fulfil their sterling roles in the community. It is through professional development that they can develop new skills by attending conferences, seminars, workshops, induction and even training courses.

4.8.1 Conferences

Otero-Iglesias (2017:2) argues that by attending other presentations in conferences, SMT and even teachers will learn from others and improve their own skills and knowledge in their field of expertise.

4.8.2 Seminars

SMT and teachers are expected to attend trainings and seminars that can help them to increase their academic faculty, enhance their management and teaching skills, their communication and develop their personalities that make them not only effective but also efficient.

4.8.3 Workshops

Therefore, attending workshops helps SMT and teachers achieve success in their teaching and classroom management by integrating their skills into practice (Falato & Fata, 2016:11).

4.8.4 Induction

Induction training should involve the development of practical and theoretical skills, but also meet interaction needs of new team members.

4.8.5 Coaching

Coaching enables the managers to gain some confidence and fulfilment about their goals (Lochmiller, 2014:121). Secondly, their career path gets reshaped and moulded since they get exposed to courses that may develop their careers further together with the financial support provided by the Department of Basic Education which makes the desired courses attainable at universities.

4.8.6 Networking

Casual meetings are a forum that allows the school management to mingle with the people from other schools (Harris, 2013:24). Online networks cater for the school managers to become connected by the use of technological devices and software (Harris, 2013:24). This includes administrating WhatsApp groups where the colleagues may share pictures, videos, or information that will enhance the management structures of the school.

4.9 Theories of school management

The theories of management selected for this study include Bureaucratic Theory, Human Relations Management Theory and Scientific Management Theory.

4.9.1 Bureaucratic theory

According to Van der Westhuizen (2013:172) bureaucratic theory is aimed at structuring the school as an organization. It allows the school management team occupying different managerial positions to control what has to be done (Rutledge *et al*., 2017:137). Popescu and Olteanu (2015:29) advance the logical argument that bureaucratic theory is comprised of six principles namely: task specialisation, hierarchical of authority, formal selection, impersonal, rules and requirements and career orientation.

4.9.1.1 Task specialisation

This enables the school management team to allocate duties according to capabilities of the educators they lead. Allocating tasks based on specialisation plays a vital role in an organization, since every educator knows what is expected of them (Rutledge, 2017:38).

4.9.1.2 Hierarchical authority

The principal is at the helm and wields more powers than the rest. This hierarchy is followed by the deputies who come second after the principal, then the departmental heads. With the powers vested by the Department of Basic Education, the principal delegates some duties to the deputies and heads of departments which in turn leads the post level one teachers in their respective departments (van der Westhuizen, 2013:173).

4.9.1.3 Formal selection

This principle is related to task specialisation in the sense that the school management team allocates tasks to the teachers based on the skills that they possess (Popescu & Olteanu, 2015:30

4.9.1.4 Impersonal

This principle advocates the fact that the relationship between the school management team and the teachers should be impersonal to eliminate favouritism.

4.9.1.5 Rules and requirements

Rules help the school management team to be consistent in handling managerial issues (van der Westhuizen, 2013:174). Furthermore, rules allow teachers to be accountable since they are specifically designed to govern them.

4.9.1.6 Career orientation

It supports the fact that school management team should further their skills to become masters of what they do. This is important in convincing teachers to register with universities for further studies.

4.9.1.7 Communication

Van der Westhuizen (2013:192) stresses the importance of communication in bureaucracy, since the school management team relies on it to receive relevant information.

4.1.9.8 Procedures

Van der Westhuizen (2013:192) highlights the importance of procedures in the functioning of the school as an organisation. He outlines aspects like curriculum, timetable and working guidelines.

4.9.1.9 Schedules

This aspect covers schedules for meetings, records lesson plans and records of meetings attended (van der Westhuizen, 2013:192).

4.9.1.10 Supervision

This is an important factor for bureaucratic theory since it stresses the impact of work control by the school management team (van der Westhuizen, 2013:192).

In conclusion, bureaucratic theory ensures that the organization has principles that should govern it. It advocates that school management team should exercise their powers by delegating tasks and ensuring the supervision of particular tasks.

4.9.2 Human relations management theory

This theory stresses the fact that human employees should be appreciated in a workplace (Ghasemy *et al*., 2014:64). The school management team should view the teachers as important assets of the school (Maxwell *et al*., 2017:44), and appreciate the skills of all teachers in an organisation. Human relations theory supports the idea that employees, (teachers in this context), should be treated with maximum respect by everyone in the organisation (Eloquin, 2016:36).

Human relations theory supports the idea that the principal should encourage the teachers to form informal groups that strengthen the formal structures already existing in an organisation (Ghasemy *et al*., 2014:65). Maxwell *et al*., (2017:44) deduces that it would strengthen teamwork between teachers as they know that they belong to the same group, and this will motivate them.

4.9.3 Scientific management theory

The scientific management theory aims at ensuring productivity in an organisation. Therefore, it attains this by breaking work into smaller segments and finding strategies to get it done (Ghasemy *et al*., 2014:65). The theory seeks to develop schools so that they run effectively in developing skilful learners and managers. Scientific management theory is governed by the following principles:

4.9.3.1 Training of workers - teachers should be appointed on the basis of their qualifications (Waring, 2016:33) and the school management team should ensure that they develop the teachers through workshops and training sessions.

4.9.3.2 Equal distribution of work - it stresses that the school management team should not only delegate work by post level while the educators relax, it should be an equal share of work wherein the set goals are attained (Ghasemy *et al*., 2014:66).

4.9.3.3 Analysing strategies for work stresses the fact that the school management team should sit down and plan on how every single task is performed by educators (Ghasemy *et al*., 2014:67).

4.9.3.4 Implementation of techniques - this theory advocates that workers in an organisation should be given a small amount of work repeatedly (Beare *et al*., 2018:87), as this helps them to gain expertise in a particular unit. The principals and the rest of the management team are employed only to guide teachers how to get a particular task to be done, it emphasises compliance of teachers without complaining about any aspect in the organisation. The emphasis is the end-product that are essentially the results in this context and not the processes involved in making those results available.

5. Research Methodology

5.1 Research Paradigm

This paper embraces the social constructivist paradigm to seek solutions to the problem stated. The works of Vygostsky on constructivism are based on Piaget's theory of constructivism. While Piaget placed emphasis on the assimilation and accumulation of existing knowledge, Vygotsky's theory identifies the influence of the social environment in the development of knowledge. Vygotsky identified three major components: social interaction, the well-informed other, and the zone of proximal development. The choice of this paradigm helped to understand the views of the participants, their social understandings and variations through interactions.

5.2 Research Approach

A qualitative research approach was adopted as it mainly employs direct responses from respondents usually through one-on-one with the researcher, such as in interviews or focus groups. These interview data serve as the main source of input data for the investigation determined the outcome. This approach was chosen considering that the schools under study, with the participants, are co-located within a few kilometres from the other.

5.3 Research design

The research design in this study followed an exploratory research design and refers to investigation into a problem that provides new perspective to the research problem. Little information was known about the problem and different methods such as interviews, document analysis, group discussions and surveys were utilised.

5.4 Non-empirical research

The non-empirical part of this study is the literature review and assesses of relevant documents such as books, articles, conference papers and blogs.

5.5 Empirical research

Empirical research deals with searching for a solution to a research problem through observation, interviews or surveys. This investigation incorporated empirical research in order to find solutions to the problem of this study by means of a qualitative approach.

5.6 Population and sampling

The site selected for this investigation is secondary schools in the Mahikeng municipality area. There are several high schools in Mahikeng, but this investigation selected 24 high schools to assess assumptions in order to find solutions in identifying the appropriate critical skills needed by SMTs to manage high schools.

Four high schools in Mafikeng and 12 SMT members were selected purposively for this investigation. Schools were selected on the basis of distance, accessibility and financial implications. This study adopts a non-probability method of sampling known as purposive sampling. It affirms that a non-probability sampling method does not involve chance selection but a personal judgment of the researcher.

5.7 Data collection method

A semi-structured interview method for the collection of data and open-ended questions were used.

5.8 Data analysis

The researcher employed the semi-structured interview method, data was analysed using interpretivism and thematic analysis. Each interview was recorded in an audio and during data analysis, transcribed into words, categorized into themes and categories and then coded. Themes created from the collected data were shaped by the concepts and framework of the study.

5.9 Trustworthiness of the study

The five criteria of trustworthiness which includes credibility, reliability, confirmability, transferability and reflexivity were all met in this study. Purposive sampling was employed to increase the amount of specific data obtained in relation to the context. Also, thick description was based on several interviews by incorporating the biographic information and several experiences of the participants in the interview guide which contributed to a rich database.

5.10 Ethical considerations

Informed consent was requested from the Department of Basic Education and the Ethics Committee of the North-West University. All other ethical considerations were adhered to.

6. Results and Findings

Discussion of results and findings follows.

6.1 Interview session and response rate

Recorded interview data from all the participants were firstly transcribed into readable texts and then coded. A number of themes in view of the research objectives, the PAM document and the conceptual research framework were identified.

6.1.1 Are there unique skills/skill set, or qualities necessary for SMTs to possess and exhibit towards better leadership and learner achievement in secondary schools?

Participants answered that there are unique skills/skill set, or qualities like communication skills, inter-personal skills, emotional intelligence skills, ICT skills, management skills and team-building skills needed by SMT members towards better leadership and for excellent performance. One participant voiced out: "Quite often you would find that information is just kept to the privileged few; and that would give an impression that the others are more knowledgeable than the others who do not get the information. So, if channels of communication could be cascaded to everyone on-board, schools would not have many challenges of conflicts for resources".

Participants from one school enumerated the skills of professional effective communication on the part of school managers as well as good applicable knowledge in information technology as highly important skills. Communication skills are employed to give and receive various types of information like sharing of fresh ideas, sentiments, or update on a project. Listening, speaking, watching, and empathizing are all communication abilities needed by SMT members. Participants were together in their stance regarding importance and type of communication needed by the SMT members and had the following to say: "All SMTs need to possess communication skills to enhance academic excellence". Some agreed that the SMT needs to improve communication.

The investigation identified that SMTs need to facilitate adequate communication in all the schools in Mahikeng. It emerged that SMTs need to communicate with teachers, parents and the students at all times. The SMT should be able to solve problems arising in schools. Primarily, teaching and learning cannot take place without effective communication. There can be no parental involvement without proper communication. Participants felt the need for inter-personal skills, as this fosters cooperation among the stakeholders. It is the ability to talk to people in a way that is considered respectful, as people are professionals.

Emotional Intelligence, the ability to sense, control, and assess emotions is referred to as emotional intelligence (EI). It is paramount to express and control emotions, but equally important to understand, interpret, and respond to the emotions of others. Participants answered that "SMTs need to possess emotional intelligence to enable them to interpret the emotion of all the stakeholders. With emotional intelligence they should be able to recognise those people who are struggling within their department and offer tangible solutions to the challenges. A leader possessing emotional intelligence, would be able to identify areas of weakness and apply their minds to the solution".

Participants viewed ICT skills as skills that denotes proficiency in the use of a computer, tablet, or smartphone to send email, surf the internet, or make a video call. Understanding and applying a variety of computer programmes, software, and other applications are essential ICT skills. This is how one participant puts it: "I think as the SMT we need ICT literacy whereby we must know how to keep up with the new information concerning the ICT".

Again, decision-making skills are lacking. Some of the SMT members do not understand the different leadership styles that would be applied when making a decision. Management skills are characteristics that an executive should have in order to complete various jobs in an organisation. These abilities enable the manager to relate to their co-workers and how to deal effectively with their subordinates, allowing the organisation's activities to run smoothly.

Team building refers to a process of transforming of individuals into a cohesive team or a group of people structured to work together to meet the requirements of their customers by achieving their purpose and goals. Participants in the study suggested that every SMT member needs to possess attributes of team building to enhance group cohesion. Such cohesion helps to achieve the objectives of various schools.

6.1.2 What management skills do the SMT need to manage a school efficiently and effectively?

SMTs need managerial capacities such as planning, monitoring, directing, evaluating and decision-making skills to manage schools efficiently and effectively. Participants answered that a school cannot manage without an SMT as the SMT provides administrative duties and Management skills. Findings obtained in this section show that management skills enable SMTs to achieve their goals as constitutionally stipulated.

Participants noted that: “The SMT have extra managerial duties that they must carry out. They must basically support ordinary PL1 teachers on a daily basis to ensure issues that are hampering, receives attention.”.

Participants elaborated about planning skills, saying that: “SMTs need planning skills so much, they need to itemise what programmes should be incorporated in the school schedules”. The participants concurred that planning is one of the most important skills because it enhances the lesson preparation, the school finances and the school events that have to be handled accordingly. On monitoring one participant stated: “They (SMT) plan, they organize, they monitor; they also give directions. They assist the management as a whole [in] the day-to-day running of the school”.

One participant said the following on directing: “Directing is one of the qualities SMTs need to be able to lead and monitor the performance in all the schools. Without directing, the programmes and activities may not meet up with the set standards”.

Evaluation was also a skill needed by the SMT as viewed by one participant as she emphatically replies in this manner: “At the same time those SMT… as we SMT members, we have to evaluate the everyday doings of the school but at the same time we are also teachers”.

Participants viewed decision-making as very important as they noted that decision-making resides in the way it aids you in selecting among many possibilities. The managerial responsibilities of the SMT afford them the right to take impactful decisions which significantly shape the school’s daily operations and learning, critical to the overall performance of the learners and of the school. Participant R1 in specific said: “It’s the school management team that must oversee the decisions in the school”.

6.1.3 Do SMTs have all the necessary skills to manage schools most efficiently?

The School Management Teams lack necessary skills to manage schools effectively. All SMTs must be empowered with the necessary skills. Participants answered that the SMTs work together in complementing one another. It is vital for every member in the team to poses all the skills and not be reliant on anyone. Some SMTs dependent entirely on teachers in their department to solve major problems, plan and evaluate tasks whereas they do nothing.

Some participants felt that the fact that SMTS are not trained is due to the lack of training opportunities given to them as well as the limited facilities to expose them to the knowledge and skills they need. One participant said: “Some SMTs are given the position due to lack of competent persons to handle the position”. Another said: “I may say that some SMTs are elected through the act of nepotism. There is a lot of politics going on in the school environment”.

Participants expressed their view on the training of the SMT staff and said: “However, when training is absent the new managers are often at loss in determining and carrying out their supposed new roles”. According to the participants: “To manage they only apply intuitions of what they thought an SMT member is supposed to do; what some of them picked up as PL1 educators while being supervised by the then SMT”. One of the participants said: “No, I just went straight to my post. I have never been trained. There was no support at all. “There are no workshops conducted after the SMT have been appointed to their position. Some of the participants were positive about receiving training and said: “Yes, I was fortunate that when I got appointed I went through training. It was conducted by lecturers at our local university. What was good about it was the people who trained us were people who have been to the classroom before; people who have escalated through the stages to the senior positions, and as a result they were knowledgeable about so many cases”.

On the question if SMTs are fully skilled, participants answered that they certainly are not. Some said due to the fact that the SMTs are not fully skilled, hence there is no perfect system in place in many schools. If there were fully skilled, schools would not be experiencing discipline problems, absenteeism of teachers and learners and high failure rate. One participant answered: “No I would not say they have a full skill for what they are doing because, when they have been appointed as SMT members.

Participants were questioned on what SMTs must improve on and were of the strong opinions that the school management team of their respective schools should develop or improve on a number of key leadership and managerial traits, such as: proper induction and teamwork.

The interviewer asked how the participants view induction. The participants attested that there should be a sound improvement on the method of induction of SMTs before they commence their duties. Some excerpts from the participants are as follows: participant K2 indicated: "Induction and teacher development are lightly… or should I say most lightly taken seriously in my school according to my observations. So I believe that they should better that area so that they lay a solid foundation for teacher development".

Monitoring and evaluation entail following up the activities of educators and measuring it against the set standards of the school. The participants affirm that the aspects of monitoring and evaluation should be held at a high esteem to achieve academic excellence. One certain participant emphasised the fact that the SMT need to be a little bit stricter when it comes to monitoring of the teachers… ensuring that the program of assessment is carried out and policies are carried out".

The respondents were vocal about their skill deficiencies and need for frequent training, not just for newly promoted SMTs but also for the existing ones. With little or no training for any school management team some vital skills for efficient school management and leadership are obviously lacking.

6.1.4 What development programmes and workshops are ideal for SMTs to engage in, in order to grow these much needed management skills?

The participants expressed the need for continuing development of both new and existing school leaders. It is worth noting that the schools (PA, PK, PR and PX) though interviewed separately, with no exception jointly attested to the crucial place for professional development for every SMT member, their innate qualities and potentials notwithstanding. The participants affirmed that there are a number of development programs that should be facilitated for SMTs to facilitate their management duties. These development programs include professional training, workshops, induction, guidelines and seminars.

Participants had a quest for improving the knowledge, competencies, and skills of individuals or groups and said that training as a recommended form of support will assist the SMTs by equipping them with management skills that they need in their daily encounters. Training can be offered in the form of seminars and conferences. Participant X3 however regrets that the training sessions, if any, have so far been repetitive, with no new development features being introduced.

It's a terrific way to teach practical skills since it allows participants to try out new techniques and fail in a safe environment. Workshops assist in situations where information are to be shared among members who share the same interests. Therefore, it is highly recommended to offer support in augmenting the skills of the SMTs in schools.

Some participants prefer induction and view it as the process of acclimating new employees to the organisation's culture and operations, as well as making them feel socially at ease and aware of their professional obligations. Participant K1 comments that intermittently organised induction sessions can expose weaknesses in the SMT members, at the same time address them, she said: "Induction sessions are very much important because that is where you will be able to identify the weak points from different SMT members and try to develop them".

Guidelines are the strategies for establishing standards or deciding on a course of action. Guiding booklets as a recommended support to the SMTs may be designed for SMTs wherein they may always use them for any uncertainties and hesitations in case they are not sure on how to go about a particular situation. One participants notes: "I think SMTs need to be guided in all their duties

A seminar is a type of academic teaching delivered by a professional organisation or by an academic institution. Its purpose is to bring together small groups for recurrent gatherings, with each meeting focused on a different topic and requiring everyone present to contribute. Seminars are places where questions are discussed, opinions are contested and analysed, and students are required to participate in the discussion with the tutor and their peers. Participant A2 said: "I would recommend that we have seminars and team-building exercises whereby as the SMT we can come together, look at our strengths, look at our weaknesses because we are a team that is managing the school, and profit on that".

Training sessions for SMT professional development can also take the form of in-house workshops and seminars, organized by the school leadership itself. PA1 opined that teambuilding seminars would be ideal –

a platform for SMT members convened solely to interact, share and compare strengths and weaknesses in a bid to complement one another.

7. Managerial Implications

Training of school management teams is vital in equipping the SMTs with much needed skills in planning, organising and controlling. The lack of support by SMTs tallies with frustration of educators and no attainment of goals. Intermittent in-service training should as well be organised such that the SMTs keep track with latest managerial trends in this changing world.

In order to equip the school management team with management skills, workshops should be organised at different levels wherein all SMTs teams are mentored in the skills they need for management. Well-crafted workshops assist the school management teams in boosting their confidence and skills.

Inducting new members facilitates understanding of their jobs. The process engenders productive workers who know their roles and execute them competently.

The school management team needs professional principles in the form of guidelines. The booklets must remind the school management team on what is expected of them, and provide an overview of required skills that facilitate designing of timetables and planning of extracurricular activities.

Inviting retired skilled members to guide the novice SMTs so that they become familiar with the expectations of the post they occupy is also an option. When the workers are professionally guided, they gain a sense of job satisfaction, and they improve in productivity. Coaching the school management team empowers them with the management skills they need for the smooth running of the school.

To empower the school management teams with the management skills, the school principal may arrange trips to visit excelling schools and monitor how they run their activities. Networking plays an important role in bringing fresh ideas to the organisation.

7.1 Recommendations for the SGB

Organising school level training sessions that equip the SMTs with necessary management skills. The SGB could organise annual “Bosberaad” sessions wherein they sanction workers.

7.2 Recommendations for the SMT

The SMT should after being appointed to different managerial posts, be keen to learn more and register with universities to enhance their competencies. The SMTs in schools should ensure that they read the material guidelines such that they close all the gaps they encounter professionally and personally.

7.3 Recommendations for the Department of Basic Education

Department of Basic Education to not only focus on professional development of educators and SMTs, but also on equipping them with elementary skills for the educators to cope with the professional demands, organise seminars, conferences, short courses, session activities and online drills in order to empower school management teams.

8. Conclusion

A school management team that has necessary management skills is able to guide their schools effectively. Therefore, it is important to equip management teams with the pertinent skills such that they have strategies to lead the school in a visionary way. In addition, the schools that have a skilled SMT become exemplary to others in terms of all the activities that ought to be run.

Communication is a critical skill to manage conflicts and share experiences within an organization. Organising is an essential skill since it enables the school management team to be ahead with schedules, timetables and events. Guidance is a paramount skill for the school management teams since it enables them to mentor new teachers, provide resources and communicate effectively with them. With visionary guidance, the organisation accomplishes its tasks. The SMT needs problem-solving and decision-making skills in order

to improve teamwork and administrative purposes. Emotional intelligence and conflict management skills are needed to ensure orderliness, maximum productivity, healthy working relations, preventing sabotage and violence in schools.

The Department of Basic Education should develop the school management teams in workshops, training sessions, seminars, coaching, providing guidelines, sharing experiences, networking and organising short courses for them. They could initiate newly appointed members, hold session activities with them and organise retreats. Through the necessary support, the school management teams in schools could experience some self-discovery which may at a later stage benefit the school positively.

Reference List

Beare, H., Caldwell, B.J. & Millikan, R.H. 2018. Creating an excellent school: Some new management techniques. New York: Routledge.

Beatriz, P., Deborah, N. & Hunter, M. 2008. Improving school leadership. Volume 1 Policy and practice (Vol. 1). OECD Publishing.

Benoliel, P. & Somech A. 2016. Functional heterogeneity and senior management team effectiveness: the mediating role of school leadership. Journal of Educational Administration, 54(4):492-512.

Benoliel, P. 2018. Principals' boundary activities and school violence: the mediating role of school management teams. Educational Management Administration & Leadership

Bowers, A.J., Shoho, A.R. & Barnett, B.G. 2014. Considering use of data by school leaders for decision making – an introduction. (In Bowers, A.J., Shoho, A.R. & Barnett, B.G., eds. Using data in schools to inform leadership and decision making, Charlotte, NC: Information Age. p. 1-16).

Bush, T. 2007. Educational leadership and management: Theory, policy and practice. South African Journal of Education, 27(3):391-406.

Christie, P. 2010. Landscapes of leadership in South African schools: Mapping the changes. Educational Management Administration & Leadership, 38(6):694-711.

Eloquin, X. 2016. Systems-psychodynamics in schools: A framework for EPs undertaking organisational consultancy. Educational Psychology in Practice, 32(2):163-179.

Falato, R. & Fata, P. 2016. Importance of Attending a Workshop. http://www.lavalfamilies.com/articles.asp?au=20 Date of access: 3 July 2019.

Ghasemy, M. & Hussin, S. 2014. Theories of educational management and leadership: A review. (Seminar Kebangsaan Majlis Dekan-Dekan Pendidikan IPTA 2014 at University of Malaya, Kuala Lumpur: Kuala Lumpur: Universiti Malaya. p. 1-10).

Gopee, N. & Galloway, J. 2017. Leadership and management in schools. Sage

Harris, A. 2013. Distributed leadership: Friend or foe? Educational Management Administration & Leadership, 41(5):545-554.

Ingham, A. & Dias, M.C.N. 2015. The development of school leadership in England: Possible options for Brazil. São Paulo, Brazil: Itaú Social Foundation & The British Council. Retrieved November, 25, p.2017.

Isaacs, S. & McAllister, J. 2018. Management Skills. http://www2.ca.uky.edu/agcomm/pubs/id/id108/10.pdf Date of access: 18 July 2019.

Kelani, R.R. & Khourey-Bowers, C. 2012. Professional development in sub-Saharan Africa: What have we learned in Benin? Professional Development in Education, 38(5):705-723.

Krase, K.S. 2013. Educational personnel as reporters of suspected child maltreatment. Children & Schools, 35(3):147-154.

Lochmiller, C.R. 2014. Leadership coaching in an induction program for novice principals: a 3-year study. Journal of Research on Leadership Education, 9(1):59-84.

Mancha, S.A. & Ahmad, A. 2016. Co-curricular activities and its effect on social skills. https//:www.file:///C:/Users/NWUUser/Downloads/111.SandraAnakMancha.pdf Date of access: 08 July 2019.

Martinelli, K. 2018. The Consequences of a lack of training in the workplace. https://www.highspeedtraining.co.uk/hub/lack-of-training-in-the-workplace/ Date of access: 22 June 2019.

Maxwell, A. & Riley, P. 2017. Emotional demands, emotional labour and occupational outcomes in school principals: modelling the relationships. Educational Management Administration & Leadership, 45(3):484-502.

Mehta, R. 2016. Effect of discipline and self-discipline in student's life. International Research Journal of Management Sociology & Humanity, 7(3):28-35.

Meissner, E. & Radford, K. 2015. Importance and performance of managerial skills in the Australian aged care sector–a middle managers' perspective. Journal of Nursing Management, 23(6):784-793.

Nkala, N. 2019. What is an SGB? https://www.dailysun.co.za/backtoschool/what-is-an-sgb-20181128 Date of access: 10/ July 2019.

Nwangwa, K.C. & Omotere, T. 2013. The new roles of school managers in managing educational changes in Nigerian schools. European Scientific Journal, 9(25).

Otero-Iglesias, M. 2017. The great benefits of attending academic conferences. https://www.uaces.org/resources/the-great-benefits-of-attending-academic-conferences Date of access: 3 July 2019.

Pelser, A.M.F. & Van Wyk, C.J. 2016. Stressors in the Lives of Teachers in the Mahikeng Area, South Africa. *Journal of Psychology* 7(2):128-136

Popescu, C. & Olteanu, C. 2015. The influence of organizational culture on the performance(s) of an educational institution. (In Ciocoiu, C.N., (ed.). Proceedings of the International Management Conference, Bucharest University of Economic Studies, Bucharest. p. 301-313).

Robbins, S.P. & Judge, T.A. 2013. Organizational behaviour. Edinburgh: Pearson.

Rossouw, J.P. 2003. Learner discipline in South African public schools -a qualitative study. Koers, 68(4):413-435.

Shrifian, L. 2011. Collegial management to improve the effectiveness of managers, organizational behaviour in educational institutions. Procedia - Social and Behavioural Sciences, 29:1169-1178.

Sibanda, L. 2018. Distributed leadership in three diverse public schools: perceptions of deputy principals in Johannesburg. Issues in Educational Research, 28(3):781-796.

Singh, G. 2018. Educational guidance and counselling concept and its development strategies. Bodhi International Journal of Research in Humanities, Arts and Science, 2(3):46-52.

Smith, P. J., Cronje, G. J., Brevis T. & Vrba, M.J. 2007. Management principles: A contemporary edition for Africa. 4th ed. Cape Town: Juta.

South Africa. Department of Basic Education. 2018. National guideline for school governing body elections. Pretoria: Government Gazette.

Stawarz, K. 2014. The Impact of Lack of Development Process. https://www.olenick.com/index.php/olenick-blog/166-the-impacts-of-lack-of-development-process.html?highlight=WyJrZW4iLCJrZW4ncyIsInN0YXdhcnoiLCJrZW4gc3Rhd2FyeiJd Date of access: 10 July 2019.

Tebogo, S.A.M. 2016. School management team members' understanding of their duties according to the personnel administration measures. Pretoria: University of Pretoria. (Dissertation-MEd).

Tsayang, G. 2011. A Comparative Analysis of SMTs (School Management Teams) and Teachers Perceived Preferred Leadership Style: A Case of Selected Primary Schools in Botswana. Online Submission.

Van der Westhuizen, P.C. 2013. School as organizations. Pretoria: Van Schaik.

Verma, D. 2014. Study and analysis of various decision-making models in an organization. Journal of Business and Management, 16(2):171-175.

Wang, C. 2016. Discussion on professional construction for teaching management team in colleges and universities. (In Shi, S. & Wu, M. (eds.) 2016. 3rd International Conference on Management, Education Technology and Sports Science (METSS 2016), Guilin: Atlantis. p. 199-203).

Waring, S.P. 2016. Taylorism transformed: Scientific management theory since 1945. North Carolina: UNC Press.

TRACING THE IDENTITY AND ROLE OF EUNUCHS IN INDIAN HISTORY: AN APERCUE

LIBINA M H

Research Scholar, Department of History, University of Kerala, Kariavattom, Kerala, India

ABSTRACT

The eunuchs were the integral part of our society. They were given a homogeneous identity. As a gender they find it quite difficult throughout the time to establish a proper place in History. They are mostly called as Transgender or known as *Hijra* or *Hijda* They were basically born with male gentialia, but there are intersex with male and female characters. They get a living by dancing and celebrating births and marriages. They witness discrimination in India. In ancient India they had a very lower status as mentioned by the Mahabharata. Their sight was even find defiling. There were mentions of them in Atharva Veda. When it comes to the Medieval Indian scenario, they were given privilege and power even in the life of royals. Akbar's reign witnessed most visible presence of eunuchs. They were assigned to protect the women in the royal harem. They acts as friends and security to women. They were mentioned in the Hindu mythology and had been associated with gods as well. The *Ardhanareewaswara* concept is the best example. The prophet shared a warm relation with the eunuchs as well, when it comes to Islam. Eunuchs are mentioned in Quran as in *Surah An Nur* .They have been mentioned in bible as castrated men who have been charged in harems of wives and concubines. There were mentions of eunuchs in bible. The *Hijras* and Trans identified people faced several hurdles. They were marginalized here there were legislations made them protected. They are now questioning the point of equality in India as per the constitution as they claimed legal status as the third gender. But it is will a valid question how they are treated in India. This paper aims to locate the history and role of eunuchs in India. How they were treated by history.

Keywords: Eunuchs, Gender Identity, Medieval India, Hinduism, Colonial India.

VISUAL NARRATIVES, PARODY AND TRAUMA: A CASE STUDY OF KASHMIR

Dr. Heeba Din

Lecturer, Media Education Research Centre, University of Kashmir

Ms. Uzma Manzoor

Research Scholar, Media Education Research Centre, University of Kashmir

ABSTRACT

Postmodern parody has now become a special mode of critique for the disenfranchised. Used to contest histories, ridicule hegemonic institutions as well as sites for reclaiming identities through artwork; postmodern parody becomes particularly important in refocusing on historicity and exploring trauma. This can be very well seen in works of Afro-American artists' use of parody to challenge the male white tradition from within, to use irony to implicate and yet to critique.

This paper attempts to explore how the postmodern tradition of parody has been used in the visual narratives of Kashmir to not only document the trauma of the decades long conflict in the region but the key focus of the paper will how through the use of parody art, an attempt has been made to facilitate dialogues between cultures or subcultures through which marginalized or oppressed groups 'selectively appropriate' or imitate and take over aspects of more empowered cultures. Further, what will be more interesting to study will be the opposing manner in which we both perceive parody and trauma. While parody is aligned with terms like resistance, ridicule, irony and empowerment; trauma corresponds to ideas of victimization, passivity and oppression. Thus, studying these two through the historical event of Conflict in Kashmir in the form visual narrative becomes interesting aspect in the postmodern tradition. For the study, the specific visual of arts of Mir Suhail and Asif Amin Tibet Baqual from the year 2016 will be critically examined to see how using parody the end result is reached through imitating or composting the style or characteristics of a particular literary work/ genre/ author, and at the same deflating the original by applying the imitation to an incongruous subject.

Keywords: Postmodern, Parody, Visual Narratives, Kashmir

HUMAN-CENTRIC UX DESIGN PRINCIPLES AND DESIGN THINKING: AN EMPIRICAL STUDY USING DESIGN CHALLENGES

Pushkar Pandey[1]

[1]Indian Institute of Technology, Department of Design, Kanpur 208016, India.

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5894-1036

Aditi Oraon[2]

[2]Indian Institute of Technology, Department of Design, Kanpur 208016, India.

[2]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5894-1036

ABSTRACT

Do not make the user think is the fundamental design principle. The people-centred design combines analysis and creative design with research about people. Any business or profession can use design thinking as a tried-and-true method for solving issues. The design thinking procedure begins with problem definition and continues through prototyping, gathering feedback, and redefining the problem statement. It covers an individual's experience with a product and overall satisfaction with it. This research aims to demonstrate how design innovation theories and concepts—which are drawn from the principles of user experience design—can be objectively comprehended. The UX design procedure is explained using two design challenges. In-depth research is conducted on the implementation and demonstration of the known-unknown map, stakeholder mapping, journey mapping, affinity mapping, concept generation matrix, and prototyping to refine the problem statement and generate "how may we?" statements to turn those challenges into opportunities for design.

Participants - We posed a questionnaire to a diverse sample of 198 individuals of varying ages and professions. After the questionnaire, we select some individual of 72 people for direct observation. For this research, we have conducted interviews which include 14 doctors, 18 pharmacists, 23 individuals and 17 senior citizens (age above 65) to deep dive into the UX research.

Keywords: people-centred design, known-unknown map, journey mapping, affinity mapping, concept generation matrix

SELF-COMPASSION, SELF-EFFICACY AND LIFE SATISFACTION IN WORKING EARLY ADULTS

Faryal Ahmed
Undrgraduate Student
Rukh-e-Zahra
Undergraduate Student
Ghuncha Naqvi
Lecturer
University of Management and Technology,Lahore,
Pakistan, School of Professional Psychology
ORCID ID: 0000-0002-7223-5509

ABSTRACT

Objective: Employment is something that can have a great impact on an individual's psychological well-being. Thus, this research aimed to investigate the relationship between self-compassion, self-efficacy and life satisfaction among working early adults. Moreover, it also aimed to investigate whether any gender differences existed between the variables.

Method: A sample of 200 (Men = 101, Women = 99) working adults was taken. The scales; Scale of Self-compassion (Neff, 2003), General Self-Efficacy Scale (Schwarzer & Jerusalem, 1981), and Satisfaction with Life Scale (Diener et al., 1985) were administered in order to investigate the relationship between the variables.

Results: Reliability analysis showed that all three scales used in the study had good reliability. Pearson's correlation was conducted which showed that there was a significant positive relationship between the three variables: self-compassion, self-efficacy and life satisfaction. An independent sample t-test showed that no gender differences existed between the variables. On the other hand, a multiple linear aggression analysis showed that self- compassion and self-efficacy positively predicted life satisfaction.

Conclusion: This research is helpful in understanding the role of self-compassion and self-efficacy and their effect on life satisfaction in today's fast paced life for working individuals.

Keywords: Self-Compassion, Self-Efficacy, Life Satisfaction, Working Early Adults.

KÜLKEDİSİ MASALINA FEMİNİST BİR DOKUNUŞ; VEJETARYEN KÜLKEDİSİ

THE FEMINIST TOUCH TO THE CINDREALLA TALE; THE VEGETARIAN CINDRELLA

Ayşe İZCİ

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Tezli Yüksek Lisans, İzmir, Türkiye

ORCID ID 0000-0002-8459-8091

ÖZET

Masallar; kültürün, hâkim ideolojinin aktarımında rol oynayan, çocuklar için olduğu kadar yetişkinler için de önem taşıyan hem sözlü ve hem yazılı anlatım içinde yer alan, kelimelerin zaman ve mekana sıkışmadan özgürce dans edebildiği geleneksel eserlerdir. Çeşitli kültürel değerlerin, bireysel bilinçaltının, kollektif bilincin de yansıtıcısıdır.

Masalların aktarıcıları kadınlar olmasına rağmen, içerisindeki mesajlar, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından, kadının yolculuğunu, konumunu, erginlenme sürecini hep benzer şekillerde mümkün kılmıştır. Kadınlar daha çok pasif, edilgen, öteki, nesne konumundayken; erkekler etken, özne, cesur, yöneten, tahakküm altına alan konumundadır.

Bu noktada feminist yazım, masalların çocukların uyutulup büyütüldüğü masum eserler olmaktan çok bireylerin ve toplumların bilinç altındaki kodlarını aktaran, bu kültürel mirasların cinsiyetler bağlamında eşitlikten, hakkaniyetten uzak olduğunu göstermiştir. Bu nedenle feminist yazarlar, geleneksel metinlerin altını oymuş, eserleri yapı sökümüne uğratmış, hâkim eril ideolojiye baş kaldırıp, yeniden yazım aracılığıyla kendilerine yer açmıştır.

Buna en güzel örnek, Vejetaryen Külkedisi yeniden yazımıdır. Çalışmada incelenen Külkedisi masalı erkek kahramanı merkeze alan, kadını onun yolculuğunda araçsallaştıran geleneksel masal örneklerinden biridir. Kadın için evlilik, itaat ve ev içi mecbur kılınmıştır.

Feminist yazarların merceğine giren geleneksel Külkedisi masalı, yapı sökümüne uğratılarak Vejetaryen Külkedisine dönüşmüştür. Masalın ismi ile başlayan bu değişim, masal boyunca bir çok ayrıntıda kendini göstermiştir

Bu çalışmada amaçlanan; masallar ve yeniden yazım kavramlarının ışığında geleneksel metin olan Külkedisi ve başarılı bir yeniden yazım olan Vejetaryen Külkedisini toplumsal cinsiyet bağlamında karşılaştırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Masallar, Feminist yeniden yazım, Geleneksel Külkedisi, Vejetaryen Külkedisi, Toplumsal cinsiyet.

ABSTRACT

Tales involved in both oral and written expression are traditional works that play roles in the transmission of culture and the prevailing ideology. They are important for children as well as for adults. Words in tales can dance freely without being trapped in time and space. They are reflection of various cultural values, individual subconsciousness and collective consciousness.

Although the storytellers are women, the messages in tales have always enabled the journey, position, and initiation of women in similar ways in terms of gender equality. While women are in the position of silent, passive, other and object , men are in dominant, subject, brave ,ruler and possessive position.

At this point, feminist writing has shown that these cultural heritages, which convey the subconscious codes of individuals and societies, rather than being innocent works in which children are put to sleep and raised,

are far from equality and fairness in the context of genders. For this reason, feminist writers have undermined traditional texts, deconstructed works, rebelled against the dominant masculine ideology and made room for themselves through rewriting.

The best example is Vegetarian Cinderella. The Cinderella tale examined in the study is one of the traditional tale example that focus on male protagonist and instrumentalize the woman in her journey. Marriage, obedience and domesticity are obligatory for women.

The traditional Cinderella , which caught the attention of feminist writers, was deconstructed and transformed into Vegetarian Cinderella. This change, which began with the name of the fairy tale, was evident in many details throughout the tale.

The aim of this study is to compare the traditional text Cinderella and the successful rewriting of Vegetarian Cinderella in the context of gender in the light of tales and rewriting concepts.

Keywords: Tales, Feminist rewriting, Traditional Cindrella, Vegetarian Cindrella, Gender.

GİRİŞ

Masallar, çocuklar ve yetişkinler için, her dönemde önem taşıyan anlatımlardır. Hem sözlü hem yazılı anlatım içerisinde önemli bir yere sahiptir. Kelimelerin özgürce dans edebildiği, zamana ve mekana sıkışmadan anlam bulabildiği çok geniş bir alandır.

Masal insanın tecrübelerini yansıtan belleği temsil etmekte olup, genel olarak bilinenin aksine, çocuklar için yazılmış basit anlatılardan ibaret değildir (Fromm, 2017; Warner, 2019; Zipes, Dayanılmaz Peri Masalı, 2019 akt.Kılıç,2020). Belirli toplumların değer ve inançlarını kişinin bilinçaltına çeşitli kodlar ve kavramlarla ekleyen masal, kendisiyle beraber kaçış, huzur ve mutlu son getirmektedir. Geçmişle gelecek arasında köprü kuran, eski nesillerin pratiklerini, ait olduğu toplumun değer yargılarını, gelenek, göreneklerini yeni nesillere ulaştıran kültürel aktarım aracı masal, "...bir zaman içinde, köklü geleneğe bağlı, kolektif karakter taşıyan, ...vakit geçirmek, insanları eğlendirirken terbiye etmek düşüncesinden hareketle, hususi bir üslupla anlatılır ve yazılır" (Şimşek, 2001 akt.Kılıç,2020).

Özünel (2020), Masalların bir anlamda kadının sözü olarak bilinmesine karşın, bugüne kadar masal ve toplumsal cinsiyet arasındaki bağ göz ardı edildiğini söyler. Bu masallarda o zamana kadar ortak payda, kadınların güzelliğinin her zaman vurgulanmış olması ve onların fiziksel nitelikleri ile doğru orantıda erdem ve itaatlerinin kutsanması olmuştur. Kadınlar tipik ya da metinsel olarak masal boyunca susturulmuş ve genel söylemde söz sahibi olmalarına nadiren izin verilmiştir. Feminist yazın ile bu masalların yeniden yazımlarının bunu önemli ölçüde değiştirdiği iddia edilebilir. Bu yeniden yazımlarda bazı karakterlerin basmakalıp toplumsal cinsiyet rollerine uydukları söylenebilir, ancak genellikle peri masalı ve geleneksel masal söyleminden kurtulmak istemedikleri için cezalandırılırlar(Sanne Pärsson, 2012 akt.Aslan,2018). Ayrıca Aslan (2018), bu şekilde kurgulanan karakter ve olay örgüsünün, kadınlar adına, erkek söylemini inkâr ederken kadın karakterlerin kendi seslerine sahip olmalarını sağladığını söyler.

Masalların bir çocuğun bireyselleşme süreci üzerindeki sosyal ve kültürel etkilerine odaklanan, Maria Lieberman gibi feminist eleştirmenler, masalların "evrensel öyküler" olduğu fikrini reddederler ve bunun yerine, kız çocuklarını pasifliğe ve kadına atfedilen, acizlik gibi gösterilen niteliklere inandırmakla suçlarlar(Aslan,2018).İşte tam bu noktada gelen sorgulayıcı, direnen duruş masallarına yeniden değerlendirilmesi ve yazımı sürecini başlatmıştır. Zaman zaman anti-masal terimi ile de karşımıza çıkar bu direniş.

Ulu(2021)'ya göre yüzyıllardır edebiyatta da hâkimiyetini koruyan eril bakışı eleştiren ve sonrasında o tarihte kendilerine yer açmayı hedefleyen kadınlar için yeniden yazım bir edebî araçtan öte anlamlar taşımaktadır. Feminist yeniden yazım; dilin, sözün, yazının ve kültürün üzerindeki bu amansız erkek egemenliğini ters yüz etmek için kullanışlı bir araç olur. Böylece, yıllardır eril edebiyat tarihinde sessiz, sözsüz bırakılmış gölge kadınların hikayesini çağdaş yazarlar aracılığıyla duyma fırsatı yakalayabiliriz. Yeniden yazım, anlatılagelmiş öyküleri sarsılmaz, egemen, eril görüş açısından dinlemek zorunda olmadığımızı ve daha kapsayıcı, çoklu seslere yer verilen kurguların da olabilirliğini göstermesi bakımından

da önemli bir yere sahiptir. Yüzyıllardır dinleyerek büyüdüğümüz masallar, destanlar, mitler bir kültürün ortak hafızasını oluşturmasında en önemli araçlardır.

Bu çalışma geleneksel masallar içinde yer alan,uzun zamanlardır çocukların dinleyerek uyutulduğu ve büyütüldüğü Külkedisi masalının yeniden yazımına örnek teşkil eden Vejetaryen Külkedisi masalı incelemeyi amaçlamaktadır. Herşeyin sorgusuzca kabul edildiği değerlerin aslında bir çok farklı varyasyonla da mümkün olabileceğinin, evrensel kabul edilen kalıpların nasılda eşitlik, özgürlük, hakkaniyet gibi değerlerden çok uzak olduğunun örneklerini göreceğiz bu yeniden yazım olan masalda.

1.MASALLAR

Masal sözlü kültüre ait bir anlatı türüdür. İkincil sözlü kültür çağına (Ong, 2003 akt.Kılıç, 2020) kadar masal anlatısı, konuşma yoluyla masal anlatıcısı olan kişiler tarafından aktarılmaktaydı. Masal aktarım kanalları, iletişim araçlarında yaşanan teknolojik gelişimlere bağlı olarak çoğaldı ve bunun akabinde gezgin yapıya sahip olan masal, sözlü ve yazılı edebiyatın yanı sıra performans ve ekran yapımlarında da kullanılmaya başlandı. Her coğrafya ve kültürde nesilden nesille aktarılarak günümüze kadar gelmiş olan masal anlatısı, folklorik unsurları, inançları ve değer yargılarını koruyarak toplumun kültürel birikimini aktarma anlamında hafıza işlevini üstelenmiştir. Geçmişi, geleceğe taşıyan anlatılar bir yandan toplum kültürünün devamını sağlarken, bir yandan da onu geliştirip büyütmekte, kültürel, folklorik, psikolojik faktörlerle zenginleştirmektedir(Kılıç, 2020).

Geleneksel masalları özellikle toplumsal cinsiyet bağlamında ele aldığımızda, kadın ve erkek karakterlerin mekan ve toplumsal roller açısından, benzer mekanlar, roller, yolculuklar, erginlenmeler ve sonlara mahkum edildiği görülmektedir.

Aslan(2018),toplumsal cinsiyet ideolojisinden etkilenen kadınların, genellikle erkeklerin yönetmesi ve kendilerinin yönetilmesi rolünü kabul etmek zorunda kaldığını ve kadınların kadınsı rolleri, erkeklerin de kendilerine ait görülen rollerini üstlenmeleri “doğal” ve “normal” olanı yansıtttığını ifade eder. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet ideolojisini pekiştiren geleneksel masallarda, kadınsı özelliklere sahip bir kadın ödüllendirilir. Erkeksi rolleri yerine getiren bir erkekle "sonsuza kadar mutlu yaşayabilir". Sindirella, Pamuk Prenses, Uyuyan Güzel, Rapunzel, bu masallarca gerçek sevgilileriyle mutlu bir şekilde yaşadığı iddia edilen kadın karakterlerdir. Psiko-sosyal sınırlamaları ile tüm dişi karakterler peri masallarında, kendi eksik, siyah veya beyaz rollerini oynarlar. Feminist yazın tarafından, masalların sözlü ifadeleriyle, gerçek dünyada bir kız çocuğu, bir prensese dönüşme hayaliyle ve diğer kadınları kendi sosyal hayatlarında doğrudan düşmanları olarak düşünmekle suçlanır. Kadınların masallarda kadın tasviri ile eve getirdiği mesaj şöyledir: “Hamaratlık ve güçsüzlük kızları çekici kılarken, iktidar arayışları kadınlara çirkinlik ve azap getirir.” (Erum, 2009 akt. Aslan, 2018). Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, masalın mutlu atfedilen sonu gelir ve her zaman genç bir kadınla evlenmek için zengin ve yakışıklı bir prens rüya haline dönüşmektedir. Çaresiz, güzel bir kadının kurtarıcısı her zaman diğer genç kadınlar tarafından da en çok arzu edilen genç bir erkektir. Etiketlemeyi kesin ve katı ayrımlarla güzel-çirkin, iyi-kötü, zayıf-güçlü olarak yapan bu masalların yaşamdaki okuru yanılttığını iddia eden feminist yazın için, bu yöntem, toplumun cinsiyet rollerini kontrol alma ve kişisel özgürlükleri yönetme biçimidir aslında(Aslan, 2018).

Dünyanın değişen değerleri ve kültürler bir çok alanda olduğu gibi masallar konusunda da var olan herşeyin olduğu gibi kabulü noktasında masallarda ki karakterler, kavramlar, roller gibi bir çok ögenin ters yüz edilmesi şeklinde bir evrilmeye yol açtı. Bunu masalların yeniden yazımı ya da anti- masallar şeklinde inceleyebiliriz.

2.MASALLAR VE YENİDEN YAZIM

Ulu(2021), yenidem yazım ile ilgili görüşlerini şöyle aktarır. Ona göre,yeniden yazım; feminist edebiyat eleştirisi ile kadın edebiyatında farklı bir önem taşımaktadır. Yüzyıllardır edebiyatta da hâkimiyetini koruyan eril bakışı eleştiren ve sonrasında o tarihte kendilerine yer açmayı hedefleyen kadınlar için yeniden yazım bir edebî araçtan öte anlamlar taşır. Feminist yeniden yazım; dilin, sözün, yazının ve kültürün üzerindeki bu amansız erkek egemenliğini ters yüz etmek için kullanışlı bir araçtır. Böylece, yıllardır eril edebiyat tarihinde sessiz, sözsüz bırakılmış gölge kadınların hikayesini çağdaş yazarlar aracılığıyla duyma fırsatı yakalarız.

Yeniden yazım, anlatılagelmiş öyküleri sarsılmaz, egemen, eril görüş açısından dinlemek zorunda olmadığımızı ve daha kapsayıcı, çoklu seslere yer verilen kurguların da olabilirliğini göstermesi bakımından da önem taşır.

Yüzyıllardır dinleyerek büyüdüğümüz ve aktardığımız masallar toplumların kollektif bilinçlerinin oluşturulmasında büyük önem taşır. Yani neyin doğru neyin yanlış olduğunu, uygun davranış kalıplarının oluşturulmasında ve aktarılmasında önemli yere sahiptir. Başka bir deyişle hakim ataerkil bakışın pekiştirilmesi ve aktarımı masallar aracılığıyla sürer Masalların yanı sıra mitler ,destanlarda birer aktarım aracıdır.

Tüm bu sürekliliğin farkına varan feminist eleştirmen, düşünür ve yazarlar, edebiyat tarihinde yaratılmış bu erkek egemen bakışta çatlaklar oluşturmak, değiştirip dönüştürmek amacıyla kültleşmiş eril edebî eserlerde yok sayılmış veya kalıplaşmış kadın temsillerini yeniden yazmaktadır. Bu yeniden yazım, bilgi üretiminin hâkimi konumunda olan erkek egemen ideoloji ve kadının bu ideolojiye göre tarihsel ve edebî olarak konumlandırılmasını alt üst etme ve alternatif sunma çabasındadır. Feminist yeniden yazım, kadınların sözlerinin de olduğunu ve buna dikkat edilmesi gerektiği vurgusunu taşır(Ulu, 2021).

Aslan, feminist yazarların, mükemmellik beklemediklerini, ancak bir seçim yapma özgürlüğünün olduğunu öne sürer. Bir kadının istediğini seçme hakkına sahip olması gerektiğini düşünür. Seçimlerin doğası gereği, daha iyi ya da daha kötü olmadığını ve başarısızlığın toplumsal olarak yapılandırılmış bir etiket olduğunun altını çizerek, toplumdaki her bireyin cinsiyet farketmeksizin bu seçime saygı duymaları gerektiğini ön koşul olarak sunar.

Yeniden yazım geçmişe dair olanı olduğu gibi hatırlamanın yanında çağdaş değerler ve eleştirel gözle yeniden bakışı da temsil etmektedir. Böylece geçmiş, bugünün anlam dünyası ile yeniden yorumlanır. Her nesil, geçmişi kendi görüntüsünde yeniden yazarken kültürel bir anma sürecini oluşturur. Bu nedenle, yeniden yazım, gelenekler, iletimler ve aktarımların gerçekliği olarak algılanan kültürel belleğin simgesel temsili ve karakteristiği olarak görülebilir (Assmann, 2008 akt.Ulu, 2021). Yeniden yazma, ortak hafızanın, kültürel kimliğin biçimlendirici ve biçimlendirici olarak üretken olduğunu saklama ve alma, yazma ve silme, hatırlama ve unutma dinamikleri ile işaretlenmiştir (Plate, 2011 akt.Ulu, 2021). Ayrıca Ulu, bu tanımlar çerçevesinde, yeniden yazım kolektif hafızayı güncel ve farklı bakışlarla beslediğini söyler. Aynı zamanda, yeniden yazım ile belleğin yeniden inşası söz konusu olduğunu belirtir.. Belleğin yeniden inşa edilmesi ise çeşitli ideolojik yaklaşımları barındırması bakımından dikkate değerdir.

Yeniden yazımda hem edebiyatta hem de birer okuyucu olarak ikincil konuma itilen yazarlar, özellikle parodi ve ironiyi sıklıkla kullanmışlardır. Ayrıca kendilerini başkalarının puslu merceklerinden görmeyi bir kenara bırakıp, eserlerde bir içe bakış gerçekleştirip, ben diliyle kendi hikayelerini hem oluşturup hep yazmışlardır. Hem yazındaki ayrıntılar, olay örgüsü, söylem değiştirilmiş hem sorgulanmadan aktarılan ideoloji dönüştürülmüştür. Ayrıca eserler kanon metinlerin aksine okuru özgürkılmış, evrensel doğrudan ziyade sürekli devinim halinde olan sonlara alıştırmıştır.

3.GELENEKSEL KÜLKEDİSİ

Bilinen en eski Külkedisi hikayesi 9. yüzyıldan kalma Çin hikayesi olsa da köken olarak bir Avrupa masalı olarak değerlendirilmektedir. Masalın Avrupa'da 550'yi aşkın değişik biçimi anlatılmaktadır. En tanınmış Külkedisi hikayesi Avrupa Edebiyatı'ndan Charles Perrault'a ait olan Cendrillon ve Grimm Kardeşleri'ne ait olan Aschenputtel'dir(Külkedisi, 2020).

Kıskanç üvey annesi ve kardeşlerinin kötü davrandığı, fakat iyilik perisinin yardımı ile yakışıklı prense gelin olarak hayatı kurtulan genç ve iyi kalpli kızın hikayesi bir çok kültürde farklı isimler altında var olmaktadır. Çalışmalarında masalların psikanalitik anlamlarını öne çıkaran Bruno Bettelheim, Sindirella masalının Çin veya Doğu kökenli olduğunu iddia etmektedir. Eski Çinliler, aşırı küçük ayakları genel olarak cinsel çekicilik ve güzellikle bağdaştırmaktaydılar. Bu sebepten olağanüstü iffetin, seçkinliğin ve güzelliğin göstergesi olan benzersiz küçüklükte ayaklar ve değerli malzemelerden yapılma ayakkabılar Çin veya Doğu kökene bir işarettir (Bettelheim, 2019 akt. Kılıç, 2020).

Halkbilimciler tarafından Külkedisi masalının dünya çapında tanımlanan farklı olay örgüsü motiflerine rağmen bu masallarda iddia edilen evrensel anlamlar ekseriyetle benzeşmektedir. Masalın öne çıkan

versiyonlarından biri 1697 yılında Cendrillon ou la Petite Pantoufle de Verre adı altında Charles Perrault tarafından Fransızca yazılmıştır. Masalının popülaritesi; yazarın balkabağı, peri-vaftiz annesi ve cam terlik gibi hikâyeye yaptığı eklemelerden kaynaklanmaktadır. Ahlakın ve güzelliğin öne çıktığı masalda zekâ, cesaret, kendini geliştirme, empati kurma gibi özellikler vurgulansa dahi bunların hiçbiri bir perinin yardımı olmadan kişiye mutluluk ve başarı getirmemektedir (Lang, 1889:71 akt.Kılıç,2020). Külkedisi'nin bilinen bir diğer versiyonu XXI. yüzyılda Alman Jacob ve Wilhelm Grimm tarafından yazılan ve külkedisi anlamına gelen Aschenputtel adlı masaldır. Bu versiyon, Perrault'nun masalına kıyasla daha fazla şiddet ögesi barındırmakta ve çocuklar için tasarlanmadığının ipuçlarını olay örgüsü boyunca vermektedir. Örneğin; üvey kız kardeşler altın terliği giyebilmek için ayaklarının bazı bölgelerini kesmekte ve masalın sonunda Külkedisi tarafından kör edilerek cezalandırılmaktadır. Bahsi geçen versiyonda Külkedisi'nin dilekleri, peri-vaftiz anne yerine annesinin mezarına diktiği dilek ağacı tarafından gerçekleştirilmektedir. Bununla beraber Grimm Kardeşler masalı düzenlemeye devam ederken iyi kadın kategorisinde değerlendirilen Külkedisi ile ölmüş annesine giderek daha az söz hakkı tanırken erkekler ve kötü kadınların konuşma ivmesi artmaktadır. Ruth B. Bottigheimer'a göre Grimm Kardeşler için sessizlik, cinsiyete bağlı ahlaki bir durumdur. İyi kadınlar erdemli karakterlerini sessizlik ve pasiflikle gösterirken kötü kadınlar, kadınca ve dolayısıyla olumsuz olan çok konuşmayla kişiliklerini açığa vurur. Güçlü ve aktif erkekler ise istedikleri gibi konuşma hakkına sahiptir. Külkedisi'nin sessizliğinin ödülü ise prensin eşi olmaktır (Bottigheimer, 2009:51 akt Kılıç, 2020).

Üvey annesi ve kız kardeşleri karşısında uysal, pasif Külkedisi fiziksel ve duygusal istismara uğramaktadır. Kendine çizilen yazgıdan kurtulması mümkün değildir, ancak olağanüstü bir perinin dokunuşuna ihtiyacı vardır. Bu dokunuşta onun tek kurtuluşu olan prense ulaşabilmesi içindir. Prense ulaşıp, mutluluğun tek yolu olan evlilik kurumuyla hayatını sürdüremezse lanetlenmişçesine zaman ve mekanda sıkışıp , sürekli küllerin içinde uyuyan bir kedi gibi kalacaktır masalda. Her gün aynı şeyleri yapan ve başkalarına hizmet için varolan lanetlenmiş bir yazgının kurbanı.

Dolayısıyla Özgürbüz, kadın-erkek temsillerinde bakış açıları kesişen geleneksel masal motifleri, geleceğin yetişkinleri addedilen çocukların örtük ve açık amaçlara ulaştırılması için anlatıların ideolojik diktelerle yönlendirildiğinin kanıtı olarak türün cinsiyetçi yapısını gözler önüne serer.

4.VEJETARYEN KÜLKEDİSİ

Külkedisi masalının anlatı kalıplarını yıkarak verilen mesajı dönüştüren ve klişelere eleştirel biçimde yaklaşan metin; ikili karşıtlıklar odağında kurgulanan prens, prenses, kral ve kraliçe gibi karakterleri benzer olmayan formlarda sunarak cinsiyetlerin performatif alanları ile eril dili yapıbozuma uğratmaktadır.

Özgürbüz, klasik kabul edilen Külkedisi masalının değişime uğratıldığı ya da sürdürüldüğü noktaları tespit etmek için kullanılan kuramsal çerçeve, marjinalleştirilen bütün kimliklerin sesinin postfeminizm olduğunu söyler. Özellikle ikinci ve üçüncü dalga feminizme eleştirel yaklaşan kuram; ikili düşünceleri, özcü yaklaşımları, toplumsal cinsiyet klişeleri ile mutlak cinsellik vizyonlarını sorgulayarak reddeder. Dilin ideolojik bir aygıt olduğunu felsefî bir yaklaşımla gösteren, kavramları belli kalıplara oturtmayı reddeden, hiyerarşik düşünme sistemlerine zarar veren, felsefenin kendi içinde taşıdığı çelişkilerin, anların ve aporialarının açığa çıkarılmasını içeren bir dizi hareket olan yapıbozum, anlamların iktidarına karşı çıkarak alt anlamları görünür kılmaktadır. Bu yöntem; resmin eşzamanlı taşıdığı gerçek, sembolik, ikonik, linguistik, kodlanmış ve kodu çözülmüş mesajların anlaşılması ve algılanmasına yönelik farklı ve çoğulcu bakış açıları sunduğu için görsel çözümleme kısmında da tercih edilmektedir.

Külkedisi'nin yeniden yazılmasıyla masalın biçim ve içerik unsurlarında barındırdığı cinsiyetçi potansiyeli açığa çıkarmak mümkündür. Algıları, dolayısıyla hayatları değiştirmeye yardımcı olma potansiyeline sahip masallar; çocuğun benlik kavramını, akranları ve yetişkinlerle etkileşimini etkilemekte, klişeleri teşvik etmek veya ortadan kaldırmak için kullanılmaktadır. Aşırı indirgenmiş cinsiyet rolü stereotiplerini fark eden feminist hareketle beraber okuyan, yazan ve düşünen bireyler çeşitli konuları ve disiplinleri sorgulamaya sevk edilir; tüm insanlara saygı duyan ve zihinleri özgür bırakan bir dünya yaratılmaya çalışılır. Masallarla bilinçaltının normatif ilkeler doğrultusunda şekillendirildiğini öne süren yazarlar, hedef kitleye sunulan düşünceleri değiştirmek için onları yeniden yazmaya başlar. Böylelikle masalların mutluluk hikâyeleri anlatan maskesi ile gizliden gizliye yürüttüğü ideoloji aşılama boyutlarına değinilerek hedef kitle yanlı yönlendirmeler hususunda bilinçlendirilmeye çalışılır (Baykal, 2012 akt,Özgürbüz, 2021).

İlk baskısını 2009 yılında yapan kitap 72 sayfadan oluşmaktadır. Zekine Sanchez Veiga tarafından Türkçeye çevrilen eserin bu dildeki ilk baskısı 2012 yılında Nota Bene Yayınları tarafından yapılmıştır.

Masalı incelemeye başlamadan daha ilk kapak sayfası bile bize bildiklerimizden çok farklı bir masal okuyacağımızın göstergesi. Kitabın ön kapağında beyaz renkle ve büyük puntolarla yazan Vejetaryen Külkedisi adlı başlık, külkedisi kelimesiyle öncel masalı hatırlatırken vejetaryen nitelemesiyle eserin marjinal yanını ortaya koymaktadır. Özellikle kadın karakterimizin vejetaryen oluşu, bize Carol Adams'ın Etin Cinsel Politikasında Vejetaryenlik, et yemek, et yemenin erilliği, etin cinselleştirilmesi, kadının hayvanlaştırılması gibi aslında çok derin bir temaları hatırlatmaktadır. Etin Cinsel Politikasında bahsedildiği gibi, et kraldır, değerli bir üründür ve erkeğe layıktır. Et yemek erkeğin gücüne güç katan konumdadır. Ot yemek küçümsenen bir olgu iken kadına layık görülür. Yani et- ot, kadın- erkek, erkek – doğa, erkek-hayvan gibi birbirine zıt kutuplar oluşturulmuştur. Ve burada makbul olan, erkek, erillik gibi kavramlardır. Erkek kadına, hayvana, doğaya hakim olandır. Bu bağlamda kadın karakterimiz vejetaryenken, erkek karakter her gün keklik yiyen prenstir. Burada özellikle keklik canlısının kullanımı, avlanma- erkeklik özdeşimine de vurgu yapmaktadır. İkircikli bir sistemde doğayı karşısına alan erkek, kendini doğanın efendisi sayar, avlanır, öldürür, şiddet uygular. Aslında yemek, yeme alışkanlığı ve bireylerin kimlikleri arasındaki bağlantı düşünüldüğünden daha fazladır. Et yemek ile ataerki arasında bir bağlantı vardır. Erkekliğin inşasında temel başka bedenlere hükmektir. Bu bazen kadın bedeni olur, bazen hayvan bedeni. Diğer taraftan vejetaryenlik sadece bireysel bir yemek yeme şekli değil, hümanist, doğayı koruyan, hayvana zarar verme hakkını kendinde görmeyen bir kimlik inşasıdır.

Kapak sayfasında hiç de ideal kadınlık formunu yansıtmayan, simetrik olmayan, ağlarken bir tarafta yüzünde gülmseme olan salıncakta sallanan bir kadın karakter vardır. Özgürce salıncakta sallanırken , bir tarafta iç çamaşırı görünmektedir. Karakter marjinaldir. Başka dikkat çekici nokta başının üzerinde ay şeklini andıran bir kendisi daha görünmektedir. Bu görsel kendine sadece kendinin yardım edebileceği vurgusunu pekiştirmektedir. Görselde sadece kendisinin var olması geleneksel masalların ideolijisine hiç de uymayan birşeydir.

Klasik Külkedisi'ne benzemeyen estetik karakterin feminist kültürle birleşmesini temsil eden betimleme, yüksek ve düşük sanatlar arasındaki çizgiyi bulanıklaştırmaktadır. Anlatıcının tonlamalarına ve vurgulara göre farklı yazı tipi, punto ve renklerde yazılan, yer yer parantez içine alınan minimalist metinler ile çerçevesiz görsellerden oluşan resimli kitapta, kadının konumu odağında toplumsal eleştiri yapılmakta, Külkedisi'nin özerk ve farklı bir versiyonu yeniden yazılmaktadır. Resimlerde dış ya da iç çerçevenin kullanılmaması, hikâyenin tam bir yaşamsal deneyimi yansıttığı, imgelerin sonsuz ve özgür olduğu manalarına gelmektedir (Moebius, 1988 akt.Kılıç, 2020).

Geleneksel masalların aksine Vejetaryen Külkedisinde kadın kahraman hem kendi öyküsünü anlatan hem kendi öyküsünü yazan konumundadır. Masalın baş kahramanıdır çünkü bu onun kendi öyküsüdür. Olumsuzluklar, başarısızlıklar her yönüyle bütüncül bir hikayedir. Ayrıca bir çok yeni senaryoyu mümkün kılan, okuru özgürleştiren bir masaldır. Kadın kahraman da özgürdür, her yeni seçimin yeni insanlar, yeni gelişmeler, yeni haytları mümkün kılacağının farkındadır. Bu yönüyle karakterler belirli kalıplara sıkışmamıştır. Geleneksel masalın aksine erkek kahraman tüm masal boyunca serüvene eşlik etmek zorunda değildir çünkü merkezde değildir. O olmasa da masal mümkündür, belki de daha fazla farklı olasılıklarla.

Bir gün hayatlarının inandıkları/inandırıldıkları masal olmadığını keşfeden kadınlar, çocuklar ve bütün okurlar; bu kitapla beraber klasik Külkedisi hikâyesini vejetaryen ve aynı zamanda asi bir kahramanla yeniden keşfetme imkânı bulmaktadır. Kadınlara fısıldanan cinsiyetçi mutluluk tablosunu klasik bir masal ile sorgulayan kitap; dayatılan güzellik algısı uğruna kadının ayağını sıkan ayakkabılara, bedenini saran elbiselere mecbur olmadığını vurgulayarak okuru Yeter Perisi (Hada Basta) ile tanıştırmaktadır. Böylelikle edilgen kılınan kadınların söylemeyi unuttuğu sihirli kelime olan yeteri kullanan Külkedisi; vejetaryen ve feminist kimliğiyle öne çıkar. Bununla beraber yazar ile çizerin Barselona'daki karşılaşma hikâyeleri ve kitabı yazma serüvenleriyle masal devam eder(Kılıç, 2020).

Yeniden yazım bu masalda dikkat çekici bir noktada, masalın belirli bir noktaya kadar klasik olan masal ile benzer şekilde başlayıp ilerlemesidir. Yani külkedisi baloya gider, evlenir,ondan beklenen ideal eş kalıbı için çabalar. İki masalda ortak motifler kullanılmaya devam edilir, üveya anne, kızkardeşler, cam ayakkabı,

balo, peri…Bu benzerlik okuyucuda aslında güzel bir senaryo için her şeyin en başından beri ideal olması gerekmediğini gösterir. Yeter ki sorgulayıcı, yüzleşmeye açık, objektif bir bakış açısıyla bireyler kendini mercek altına alabilsinler. Bu noktada aslında hiçbir şey için geç olmadığını, kalıpları yıkmanın zaman ve mekandan bağımsız olduğunu sadece bireyin kendi gücüyle alakalı olduğunu gösterir bizlere.

Kılıç(2020),cinsiyet ve cinsel kimlik rolleri hakkındaki normatif kurguları istikrarsızlaştırmaya çalışan, cinsiyet ve cinselliğin değişen, istikrarsız ve nihayetinde bilinemez temsilini savunan eserde, baskın cinsiyetçi ideolojileri aktarmaya meyilli olan Külkedisi masalının kalıpları bir direniş unsuruna dönüştürüldüğünü söyler. Anlatılar boyunca öncel metnin kodları öylesine belirgin olduğu için; okurdan beklenen bunları tahmin etmesi ve yerlerini saptamasıdır esasen. Orijinal masalın, şeyleri ve ilişkileri temsil etme biçimlerine ilişkin geçmişten bugüne süregelen şema ve senaryoları ironik şekilde dönüştüren yazar, değişen dünya düzeniyle beraber cinsiyetin nasıl gerçekleştirildiği ve cinsiyete hangi kriterler eşliğinde değer verildiği konularına anarşik, absürt, oyunbaz ve gülünç tavırlarla yaklaştığını dile getirir. Öncel metinde erkeklerin otoriter, aktif, kurtarıcı ve fiziksel bakımdan güçlü; kadınların ise pasif, domestik, olumsuz ve sıradan özelliklerle kurgulanmasının aksine incelenen yeniden yazımlarda, çocuklara yeni bir ideal kadın imajı sağlamak için kadın karakterler daha cesur, aktif ve bağımsız tasvir edildiğini de idda eder.

Vejetaryen Külkedisi, geleksel hikayelerde sorgulanmadan kabul edilen değerleri reddeden cesur kadınların yeni hikayelerle mümkün olduğunu göstermek için yazılmıştır. Aynı zamanda mutlu sonların, tek senaryonun evlenmek olmadığı alternatif yaşamlarla tanıştırır okuru.

Kılıç ayrıca, metnin içeriği ile ilgili ,özü geleneksel bir masalı üstlenme ve dönüştürme olan eserin meselesi, güzel ve edilgen bir Külkedisi sunmak değil; ataerkil toplumda birçok kadının uğradığı fiziksel ve psikolojik tacizi göstermek olduğunu söyler. Orijinal hikâyenin büyüleyici prensi, kadının sömürmeye odaklı patronu veya evliliğindeki mutluluğunu umursamayan anlaşılmaz kocası şeklinde farklı varyasyonlarla karşımıza çıkabilmektedir. Eleştirel yeniden yazım, okuru ev içi alandaki istismar gibi bazı toplumsal baskıların kökenini düşünmeye davet eder. Çoğu durumda, ergenlik döneminde sahiplenici bir aşk hikâyesi olarak başlayan şey, cinsiyetçi trajedi ile bitebilir ve bu rahatsız edici gerçeği, çocuklara ve dolayısıyla ebeveynlere seslenen masallarla aktarmak ve bireyleri uyarmak hayati öneme sahiptir.

Geleneksel Külkedisi masalında idealize edilen evlilik kurumu yeniden yazım masalda hiç de bu idealize edilmiş halini korumamıştır. En başta biri vejetaryan biri sürekli keklik yiyen pren vurgusu ile birbiriyle tamamen farklı kimlik inşalarına sahip iki karakter vardır. Geleneksel masaldaki cam ayakkabılar, evlilik gibi bazı motiflerin korunması kadın için çizilen bazı kalıplardan sıyrılmanın düşünüldüğü kadar kolay olmadığını sergiler. Cinsellik vurgusunu yapan cam ayakkabıların dar gelmesi ile kadın bedeninin ne kadar kontrol altında tutulup, belirli fomlarda kabul edilidiğini sergiler.Kendi bedenine uygun olmayan ayakkabı ile dolaşamak bedenine ve ruhuna zarar vermiştir. Özellikle de rahmine, göğüslerine ve kalbine. Kadını erkekten ayıran rahimine göğüs organlarına yapılan vurgu manidardır. Erkek egemenliğinin kadınlığa verdiği zarardır esasen. En az bunun kadar etkileyici olan diğer bir sahne kadın kahramanın kasapta, keklik sırasında , kasabın aynasında kendi görseliyle yüzleşme anıdır. Kasabın elinde fallik düzeni simgeleyen balta ve sırada eril tahakkümün boyundurluğu altında diğer kadınlar. Herşeyden bıktım dediği anda yine de kendi duygularından tam olarak emin olamamış bir şekilde diğerlerinin onayına ihtiyaç duyarark kadın dayanışmasına sığınır. Ne yazık ki toplumda ki bir çok kadın ataerkinin savunulucuğuna soyunmuştur; dogmatik olmayan köpekli arkadaş gibi marjinaller dışında.

Tüm bu karışıklık ve sorgulamalarının devamında, kendi içinden var ettiği Yeter perisi, özgürleşmesinin başlangıcı olmuştur. Hayatta her şeyin bir değişim ,dönüşüm, dairesellik içinde olduğu farkındalığıyla ağlayıp içini boşaltmakla devam etmiştir masal. Geleneksel masalın aksine ona üvey annesinde daha kötü davranan babası içinde alamıştır. Böylece kötü olma rolünü üvey anne,kız kardeşler gibi sadece kadın kararkterlere verme tutarsızlığından arınmıştır masal.

Ögürbüz(2021),sadece teoriyle kendini kısıtlamayan Külkedisinin; hayata karışıp onu deneyimleyerek, kendisi gibi olan başkalarıyla karşılaşarak öğrenmeye ve gelişmeye devam ettiğini: Kilo almaya başlayan ve şimdi daha çok çıkma teklifi alan Süslü Fare ile, Uyanmakta (Prozak'tan temizlenme aşamasında) olan Uyuyan Güzel ve Pamuk Prenses ile, Avcının saldırgan davranışlarına maruz kalmış olan Kırmızı Başlıklı Kız ile, (Duygusal körlük yüzünden avcının tüfeğini görememişti.)yollarının kesiştiğine vurgu yapar. Kendi yalanlarından bıkmış ve gerçeğe ihtiyacının farkına varmış Pinokyo ile, Ve ağlaya ağlaya kalbini bulan

Teneke Adam ile(2017) Karşılaştığı kadın ve erkek karakter örnekleri, yapıbozumun Külkedisi masalı ile sınırlı kalmadığına işaret etmektedir.

Tüm karakterleri bütüncül bir şekile ele almaya devam eden çalışma , 'Ahenk ile dolup taşıyorum' adlı vejetaryen bir restoranda kendi ekonomik özgürlüğünü eline almış, tam bir kadın dayanışmasının vurgulandığı restorantta yemek yenilmenin yanı sıra dans eder yalnız olmayan kadınlar kekliklerin özgürce uçtuğu bu dünyada. Vejetaryenliğin vurguladığı felsefeden ödün verilmez, dansın özgürlüğü temsil ettiği bu dünyada.

Özgürbüz'ün masalın sonu ile yaptığı değerlendirmeler önemlidir. "Bitti." yazdıktan sonra " Tamam, tamam. Bitti diyoruz ama sonların olmadığını biliyoruz. Her şey devam ediyor." ifadeleri anarşist tavrın kapanışta da sürdürüldüğünü göstermektedir. Devamında yazar ile çizerin tanışması ile işbirliğinin anlatıldığı "Bir Hikâyenin Öyküsü ya da Bir Buluşmanın Hikâyesi" başlığı altında üstkurmaca özellikleri sergileyen metin, okuyucuya kurmaca bir eserle karşı karşıya olduğunu hatırlatmakta ve kendi kurgusallığını öne çıkarmaktadır. Böylelikle metnin kurgusallığına dikkat çekilerek gerçek ile kurmaca arasındaki ilişki sorgulanmakta/ sorunsallaştırılmakta ve masal yapısıyla beraber tüm kurmaca türleri parodik biçimde sarsılmaktadır.

Bir anti-masal örneği olarak Vejetaryen Külkedisi, Lopez tarafından büyükler için gerçekçi öyküler alt başlığı ile edebiyat alanında yazılmıştır. Bununla birlikte, masalın bu yeniden yazımında metin, başka bir yazılı versiyon olan Grimm Kardeşler'in Külkedisi masalı ile karşılaştırmalı bir biçimde merkezdeki kadın karakter olan Külkedisi üzerinden, feminist eleştirel perspektiften dönüştürülmüştür ve bu anlamda aslında yapısökümcü bir metindir. Bu bağlamda, masalların uyarlandıkları medya türü değişse de içinde üretildikleri toplumun egemen değerleri ile bunlarla çatışma halinde olan ideolojilerden bağımsız olmadıkları ileri sürülebilir. Feminist açıdan, anti-Külkedisi, ataerkil düzen karşısında kadının toplumsal cinsiyet algısını yeniden kuran bir karşı masalın kahramanıdır. Fakat bunu Grimm Kardeşler'in yazmış olduğu orijinal versiyonu bozuntuya uğratarak, yapısöküme başvurarak gerçekleştirir(Agvan & Asutay, 2018).

Anti masal kavramı, geleneksel masalın alt metninin bir baskı aracı niteliğinde olduğu gerekçesiyle, masalın bu alt metinden arındırılması gerektiğini savunmakta olan paradigma esasında ortaya çıkmıştır. Çağdaş anlatımlarda masal, hem mevcut normları sorgulanmak, hem de yeni normları pekiştirilmek üzere çok katmanlı değişime maruz kalmaktadır. Masallardaki toplumsal cinsiyet, otorite algısı gibi kurallar sorgulanıp yıkıma uğratılırken, yeniden yazma ve uyarlamalarda hakim ideoloji ve kurallara yer verilmektedir. Bu anlatılar masal değil anti-masal içeriklidir. Büyükler için gerçekçi bir masal olan Vejetaryen Külkedisi (Lopez, 2015) anlatısında, Külkedisi klasik kahramandan farklı olarak kendisini ancak kendisinin kurtarabileceğinin farkına varmakta, ayakkabılarını ve prensi terk ederek, kendine daha çok önem vermekte, kendini olduğu gibi kabullenmekte ve sevmeye başlamaktadır. Yeni Külkedisi anlatıdaki ataerkil tabuları yıkmakta, feminist değerlerle hikayeyi yeniden biçimlendirmektedir(Kılıç, 2020).

SONUÇ

Sözlü gelenek ile başlayıp yazılı anlatım içerisinde de yerini alan masallar hem çocuklar hem yetişkinler için önem taşır. Çeşitli kültürel değerlerin, bireysel bilinçaltının, kollektif bilincinde yansıtıcısıdır. Daha çok anlatıcısı kadınlar olan masallar toplumsal cinsiyet ve kalıp yargılar bağlamında ele alındığında kadın ve erkek olarak belirlenen cinsiyetleri belirli davranışlara hapsetmesi açısından ideal bir aktarım sağlamamıştır çoğu kez.

Kadınlar daha çok pasif, edilgen, öteki , nesne konumundayken ; erkekler etken, özne, cesur, yöneten, tahakküm altına alan konumundadır. Kadınlar bedene indirgenmiş, erkekte bedenin kontrolcüsü konumuna konmuştur. Sessizlik, sakinlik, uysallık kadınlara atfedilen değerler olmuştur. Bunun dışındaki örnekler ötekileştirilip,tam ters kutupta konumlandırılmıştır.

Masallar aracılığıyla aktarılan sorgulanmayan, tek düze rollere tepki olarak direnen yeniden yazımlar gerçekleşmiştir. Aktarılan erkek egemenliğine yapılan başkaldırı kadınlara ses, söz olmuştur. Geleneksel masallar yapı söküme uğratılmış, yerine eşitlikçi,ikircillikten uzak yeni bir sistem oluşturulmaya çalışılmıştır. Parodi, ironi, ben dilinin kullanılması, söylemin ve olay örgüsünün değişimi yeniden yazımlar için önemli kavramlardır.

Çalışmada incelenen Külkedisi masalı erkek kahramanı merkeze alan, kadını onun yolculuğunda araçsallaştıran, kadını bedene indirgeyen bir çok masal örneğinden biridir. Kadın için evlilik, itaat ve ev içi mecbur kılınmıştır. Erkeğin güçlü kadının sessiz ,pasif özelliklerle sunulduğu bu masal feminist eleştirilerden kaçamamıştır.

Feminist yazarların merceğine giren geleneksel Külkedisi masalı eleştirilen yönlerin gözden geçirilmesi ışığında Vejetaryen Külkedisine dönüşmüştür. Masalın ismi ile başlayan bu değişim masal boyunca bir çok ayrıntıda kendini göstermiştir. Kadının istemediği her şeyi değiştirme gücünün kendi içerisinde olduğu mesajını veren yeniden yazım oldukça başarılıdır. Her şey 'yeter' demekle başlamıştır. Kendinden yeni bir ben doğuran kadın kahraman , geçmişle yüzleşmiş, kendini affetmiş, kendi gibi kendi hayatının başrolü yeni kahramanlarla kesişmiştir yolu. Masalla birlikte çeşitli motifler, geleneksel kimlikler başarılı bir şekilde yapı sökümüne uğratılmıştır.

KAYNAKÇA

Adams, C. J. (2021). Etin cinsel politikası: Feminist-vejetaryen eleştirel kuram (G. Tezcan ve M. E. Boyacıoğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Agvan, Ö. & Asutay, H. (2018). Bir anti-masal örneği olarak cam ayakkabıları reddeden vejetaryen Külkedisi. *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*.

Karaaslan, C. (2019). *Anonim Türk masallarında Toplumsal Cinsiyet bağlamında kadın* (Yayımlanmış doktoratezi). Marmara Universitesi,İstanbul.

Kılıç, V. G. (2020). Popüler Masalların Kullanım Alanları: Külkedisi Masalı Örneği. *Global Media Journal: Turkish Edition*, *11*(21).

Külkedisi.(19, Temmuz ,2020)tr.wikipedia.org:
https://tr.wikipedia.org/wiki/Külkedisi

Özgürbüz, M. E. (2021). Külkedisi masalını yeniden yazmak: Külprensi ile Vejetaryen Külkedisi adlı resimli kitapların karşılaştırmalı incelemesi. Litera: Journal of Language, Literature and Culture Studies, 31(2), 757-782.

Lopez, N. (2017). *Vejetaryen külkedisi* (Myriam Cameros, Res.), (Zekine Sanchez Veiga, Çev.). İstanbul: NotaBene Yayınları

Ulu Aslan,E. (2018). Feminist Yazının Postmodern İfadesi: Masal Parodileri. *Journal of International Social Research*, *11*(60).

Ulu, A.(2021). Feminist Edebiyat Eleştirisi Bağlamında Yeniden Yazım: Lavinia Örneği| Rewriting in the Context of Feminist Literary Criticism: The Case of Lavinia. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, *4*(1), 35-62.

Sezer, M. Ö. (2015). *Masallar ve toplumsal cinsiyet*.İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

GÖÇ, TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADIN SAĞLIĞI

MIGRATION, GENDER AND WOMEN'S HEALTH

Ayşe İZCİ

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Tezli Yüksek Lisans,İzmir,Türkiye

ORCID ID 0000-0002-8459-8091

Prof. Dr Aynur Uysal TORAMAN

Ege Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Halk Sağlığı ABD, İzmir, Türkiye

ORCID ID 0000-0001-8176-4042

ÖZET

Göç, insanlar var olduğundan beri süregelen, bireysel ve toplumsal bir olgudur. İnsan hakları açısından değerlendirildiğinde, sosyal, ekonomik, siyasi, dini, ırka dayalı sebelerden dolayı bireyler kendilerini korku içerisinde hissettiklerinde bulundukları yeri terk edebilme hakkına sahiptirler. Yapılan veri analizleri hem ülkemizde hem dünyada ciddi oranda nüfus hareketliliği söz konusu olduğunu göstermektedir. Bugün dünya çapında yaklaşık 1 milyar göçmen var, yani dünya nüfusunun yaklaşık 7'de 1'i.En son veriler kadın göçmen sayısının giderek arttığını doğrular nitelikte. Fakat bir çok nedenden dolayı ve farklı şekillerde gerçekleşen bu hareketlilik, insan hakları ışığında, eşitlik, hakkaniyet, bireylerin biricikliği ilkeleriyle örtüşmemektedir.

Biyolojik cinsiyetten farklı olarak, bireyelere; toplumsal, kültürel açıdan atfedilen ve onlara atanan rolleri tanımlamada kullanılan toplumsal cinsiyet kavramı, dünya ve Türkiye'de yaşam süresi, eğitim hakkı, sağlık durumu, şiddet gibi tüm başlıklarda kadının dezavantajlı olmasına yol açar. Konu göç olduğunda da durum istikrarını sürdürmektedir. Göç kavramı uzun bir süre toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirilmemiştir

Göç, toplumsal cinsiyet çalışmalarının paralelliğinde, göçün kadın sağlığı üzerindeki etkisi önemli bir başlık haline gelmiştir. Göçmenler zaten sağlıklarını tehdit edecek risklerle karşılaşma oranı yüksek gruplardır, bir de kadın olmak bu dezavantajı daha çok arttırmaktadır.

Özellikle sosyal, toplumsal, kültürel, sağlık alanlarında ayrımcılığa maruz kalan kadın, göç öncesinde, sırasında ve sonrasında erkeklerle aynı şartlarda bu zorlu yolculuğu gerçekleştirememektedirler. Toplumsal cinsiyetin sağlık ve sağlık hizmetleri üzerinde ciddi bir etkisi vardır. Göç sürecinde kadın, sağlık konusunda ciddi sorunlar yaşamaktadır. Fiziksel, ruhsal, üreme, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, şiddet gibi özetleyebileceğimiz alt başlıklarda, göç sürecinde erkeğe göre dezavantajlı konumdadır.

Bu çalışma, göç, toplumsal cinsiyet kavramlarını incelemek ve bu perspektiften göç ve kadın sağlığı ilişkisini kurmayı amaçlamaktadır. Makale, yapılan literatür taraması sonucu hazırlanmış nitel bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kadın, Kadın Sağlığı, Toplumsal Cinsiyet.

ABSTRACT

Migration is a individual and social phenomenon existing since people existed. When considered from human rights perspective, people have the right to leave their place of residence if they are afraid for social, economic, political, religious, or racial reasons. Data analysis shows that there is serious population mobility both in our country and in the world. There are about 1 billion migrants worldwide today, one-seventh of the world's population. The latest data confirm that the number of female migrants is increasing. However, this

mobility, occuring for many reasons and in different ways, is not consistent with the principles of equality, justice, and the uniqueness of individuals in light of human rights.

Unlike biological sex, gender used to define the roles assigned to individuals from a social, cultural perspective, results in women being disadvantaged in all aspects of life. In terms of migration, the situation remains stable. The concept of migration has not been evaluated from a gender perspective for a long time.

In parallel with gender studies, the impact of migration on women's health has become an important issue. Migrants highly risky groups that jeopardize their health, and for women, this disadvantage is compounded.

Women, facing discrimination in social, cultural, and health areas, are unable to navigate this difficult journey under the same conditions as men, before, during, and after migration. In the sub-items that we can summarize, such as physical, mental, reproductive issues or sexually transmitted diseases and violence, they are in a disadvantaged position compared to men in the migration process.

This study aims to explore the concepts of migration and gender and establish the relationship between migration and women's health from this perspective. The article is a qualitative study conducted as a result of literature review.

Keywords: Gender, Migration, Women, Women's Health.

MİLLİ MÜCADELE'DE ALEVİLERİN ROLÜ

THE ROLE OF ALAWITES IN THE NATIONAL STRUGGLE

Dr. Betül KARAKOYUNLU
Konya Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Konya, Türkiye
https://orcid.org/0000-0003-2772-3500

ÖZET

19 Mayıs 1919 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a gelişi ile başlayan Milli Mücadele, Türk Milletinin kaderini belirlemesi ve sonucunda yeni bir devlet kurulması bakımından önemli bir döneme işaret etmektedir. Milli Mücadele'ye karşı Anadolu halkı içindeki etnik ve dini grupların müspet ve menfi çeşitli tutumlar takındığı bilinmektedir. Bu süreçte bir yandan dışarıda olan düşmanla, diğer yandan içeride Milli Mücadele karşıtı gruplarla mücadele edilmek durumunda kalınmıştır. Diğer yandan söz konusu grupların topyekûn biçimde verdiği desteğin savaşın seyrini değiştirdiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda çeşitli etnik ve dini grupların Milli Mücadele karşısındaki tutumunun ortaya konması önem arz etmektedir. Söz konusu gruplardan biri de Alevilerdir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda rol almışlarsa da özellikle Osmanlı-Safevi çatışması, Bektaşilik ile Yeniçeri Ocağı arasındaki ilişki, Bektaşi Ocağı'nın lağvedilmesi ve modernleşme hareketleri kapsamında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması gibi nedenlerle Alevilerin devletle olan ilişkileri gergin bir seyir izlemiştir. Söz konusu gerginlik Alevilerin Milli Mücadele'de takındığı tutumu daha da önemli kılmaktadır. Diğer yandan Atatürk'ün Milli Mücadele boyunca Alevilerle ılımlı ilişkiler kurduğu ve desteğini aldığı bilinmektedir. Daha sonra meclis çalışmalarına katılmışlar ve başta Şeyh Sait İsyanı olmak üzere bu dönem içinde ortaya çıkan ayaklanmalara karşı Atatürk'ü desteklemişlerdir. Bu bağlamda Anadolu coğrafyasında yüzyıllardır yaşam süren Alevilerin Milli Mücadele'nin tüm safhalarında etkin bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Bu çalışmada Alevilerin Milli Mücadele rolleri ve Atatürk'le olan ilişkileri konu edinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Anadolu, Etnik ve Dini Gruplar, Milli Mücadele

ABSTRACT

The National Struggle, which started with the arrival of Mustafa Kemal Atatürk in Samsun on May 19, 1919, marks an important period in terms of determining the destiny of the Turkish Nation and establishing a new state as a result. It is known that ethnic and religious groups among the Anatolian people adopt various positive and negative attitudes against the national struggle. In this process, it was necessary to fight against the enemy outside, on the one hand, and against the national struggle groups inside, on the other. On the other hand, it is possible to say that the support given by the groups in question changed the course of the war. In this context, it is important to reveal the attitudes of various ethnic and religious groups against the National Struggle. One of these groups is Alevis. Although they played a role in the establishment of the Ottoman State, the relations of the Alevis with the state were tense due to the Ottoman-Safavid conflict, the relationship between the Bektashism and the Janissary Corps, the abolition of the Bektashi Corps and the abolition of the Janissary Corps within the scope of modernization movements. The tension in question makes the attitude of Alevis in the National Struggle even more important. On the other hand, it is known that Atatürk established moderate relations with the Alevis during the National Struggle and received their support. Later, they participated in the parliamentary work and supported Atatürk against the uprisings that

emerged during this period, especially the Sheikh Said Rebellion. In this context, it is possible to say that the Alevis, who have lived in Anatolia for centuries, played an active role in all phases of the National Struggle. In this study, the roles of Alevis in the National Struggle and their relations with Atatürk are discussed.

Keywords: Alawizm, Anatolia, Ethnic and Religious Groups, National Struggle

İSKANDİNAV ÜLKELERİNDE UYGULANMAKTA OLAN AİLE YARDIM POLİTİKALARI ve GÜNCEL GELİŞMELER

FAMILY HELP POLICIES AND CURRENT DEVELOPMENTS IN SCANDINAVIAN COUNTRIES

Emine DOĞAN[1]

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet, İstanbul, Türkiye

[1] ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6618-6173

Ümmügülsüm AYSAN[2]

[2] Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet, İstanbul, Türkiye

[2] ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5489-763X

ÖZET

Tarihin her döneminde aile, toplum için önemli bir kurum olarak görülmüştür. Toplumsal değişimler sonucu aile kurumu zamanla kendi içinde belli değişimler yaşamıştır. 20. yy.dan itibaren kadınların çalışma hayatında daha aktif rol alması, doğurganlıktaki düşüşler ve kadın erkek eşitliğine yapılan vurgunun artması ülkelerin ailelere yönelik uygulamalarda farklı politika ve hizmet modelleri arayışlarına yol açmıştır. İskandinav ülkeleri cömert ve kapsayıcı aile yardımlarıyla ön plana çıkan refah devletleridir. Neoliberalleşme sürecinde pek çok ülkede sosyal refah hizmetlerinde kısıtlamalara gidilmiştir. Bu çalışmada amaç Esping-Andersen'in sosyal demokrat refah rejimi sınıflandırmasına dahil olan İskandinav ülkelerindeki aile politikalarının incelenmesidir. Bu bağlamda aile politikasının hedefleri, temel bileşenleri ve güncel meydan okumalara bağlı olarak yakın geçmişte yaşadığı değişimler analiz edilmiştir. Sosyal demokrat bir refah rejimine sahip olan İskandinav ülkelerinde evrensel sosyal refah anlayışının ağırlıkta olduğu görülmektedir. Aile politikası başlığında ön plana çıkan ebeveynlik izinleri, çocuk bakımı ve çocuk yardımı uygulamaları tüm vatandaşları kapsamaktadır. Bu ülkelerde iki ebeveyninde çalıştığı bir düzen olduğu görülmektedir. Doğurganlığı çok fazla düşürmeden yüksek kadın istihdamı sağlamak için yarı zamanlı çalışma ve uzun ebeveyn izinlerinden istifade edilmektedir. Çocuk bakımının çocukların entelektüel ve sosyal gelişimi için önemli olduğunu kabul eden İskandinav ülkelerinde çocuk bakımı bir çocuk hakkı olarak görülmektedir. Her çocuğa, ebeveynlerin işgücü piyasasındaki durumuna veya gelir durumuna bakılmaksızın çocuk bakımında yer alabilmelerini sağlayan bir çocuk bakım garantisi getirilmiştir. Aileler bu garantiyi kreş hizmeti veya nakit olarak kullanabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile politikaları, refah devletleri, İskandinav ülkeleri

ABSTRACT

In every period of history, the family has been seen as an important institution for society. As a result of social changes, the family institution has experienced certain changes in itself over time.Since the 20th century, women's taking a more active role in working life, the decline in fertility and the increasing emphasis on gender equality have led countries to seek different policy and service models in family practices. Scandinavian countries are welfare states that stand out with their generous and inclusive family benefits. In the process of neoliberalization, restrictions were imposed on social welfare services in many countries. The aim of this study is to examine family policies in Scandinavian countries, which are included in EspingAndersen's social democratic welfare regime classification. In this context, the objectives of family policy, its main components and recent changes due to current challenges are analyzed.In Scandinavian

countries, which have a social democratic welfare regime, it is seen that the concept of universal social welfare is dominant. Parental leaves, child care and child assistance applications, which are prominent in the family policy title, cover all citizens. In these countries, it is seen that there is an order in which both parents work. Part-time work and long parental leave are used to ensure high female employment without reducing fertility too much. In Scandinavian countries, which recognize that childcare is important for the intellectual and social development of children, childcare is seen as a child's right. Every child is provided with a childcare guarantee, which ensures that parents can take part in childcare, regardless of their labor market status or income status. Families can use this guarantee in kindergarten service or in cash.

Keywords: Family policies, welfare states, Scandinavian countrie

KAMU KURUMLARINDA DEDİKODU VE İŞYERİ YALNIZLIĞI

GOSSIP AND WORKPLACE LONELINESS IN PUBLIC INSTITUTIONS

Reyhan SOYER

Uzman Sosyolog, Niğde Niğde Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Niğde, Türkiye.

ORCID ID: 0000-0001-6954-2922

Yücel CAN

Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,Sosyoloji Bölümü, Niğde, Türkiye.

ORCID ID: 0000-0002-5782-6570

ÖZET

Geçmişten günümüze insanlık tarihine baktığımızda dedikodu insan topluluklarının oluştuğu her yerde karşımıza çıkmaktadır. İnsanlardan oluşan topluluklarda, gruplarda, kurumlarda dedikodunun olmadığını söylemek imkansızdır. Bu nedenle insanların en çok zaman geçirdikleri iş yerlerinde dedikodu kaçınılmaz bir olgudur. Dedikodu, genel olarak inanmak isteği ile kişiden kişiye aktarılan ve resmi olmayan bir iletişim türü olarak bilinir. Kişilerarası ilişkilerin ve etkileşimlerin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkan dedikodu, kurum içinde en az resmi iletişim kadar ilişkilerde belirleyici olduğu için önem taşımaktadır.

Bu araştırmada kamu kurumlarında meydana gelen dedikodu ile iş yeri yalnızlığı arasındaki ilişki incelenmiştir. Dedikodu bireylerin bilgi alışverişlerinde kullandıkları informel yöntemlerden birisidir ve insanlığın başlangıcından beri karşımıza çıkan, insanın olduğu her yerde var olabilen, karmaşık bir bilgi birikimidir. İş yeri yalnızlığı bireylerin çalışma ortamlarında yalnız bırakılmaları sonucu sosyal ortamlarda bir başına hissettikleri derin yalnızlık duygusudur. Bir başka anlamı ile iş yeri yalnızlığı bireyin sosyal çevreden izole olmuş kendi başına kaldığı bir iş ortamıdır.

Bu çalışmanın odağı kamu kurumlarında yapılan dedikodu ve söylentilerin konusu, kimler arasında gerçekleştiği, çalışanların dedikodu ve söylentilere ilişkin tutumları ve dedikodunun sebep olduğu duygusal ve sosyal iş yeri yalnızlığıdır.

Dedikodu üzerine yapılan bu araştırmada nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine mülakat yapılmıştır. Araştırmanın örneklemi kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılabilen ve katılımda gönüllü olan farklı meslek gruplarından 15 kişiden oluşmaktadır. Toplanan verileri bilgiye dönüştürebilmek için yanıtlardan elde edilen bulgular, özelliklerine göre etiketlenerek alt başlıklar tespit edilmiştir. Böylece dağınık bilgiler ortak başlıklar altında toplanarak betimsel analiz için kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Analiz yaparken elektronik yöntem kullanılmamıştır. Araştırma sonucunda ulaşılan bazı önemli bulgular şöyledir:

Katılımcıların genel çoğunluğu iş yerinde dedikodunun iş verimini, başarıyı, motivasyonu düşürdüğünü, iş yerindeki arkadaşlıklara zarar verdiğini, ilişkilerde ikililik yarattığını, dedikoduyu yapan kişi açısından da sorunlar teşkil ettiğini belirtmiştir. Dedikoduyu yapanların sosyal ortamlarında yalnızlaştıklarını ve işine yabancılaştığını eklemişlerdir. İş yerinde yapılan dedikoduların önlenmesi çoğu nedenden dolayı zor olsa da önlenmesi gerektiği kanaatinde olduklarını paylaşmışlardır. Katılımcıların genel görüşüne göre iş yerinde yapılan dedikodu bir sapma olarak nitelendirilmektedir ve dedikodu yapan kişi düzeni bozduğu için gruptan dışlanmaktadır. Bu da kişinin iş yeri yalnızlığına sürüklenmesine neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dedikodu, Kamu Kurumları, Sosyal İşyeri Yalnızlığı, Duygusal İşyeri Yalnızlığı.

ABSTRACT

When we look at the history of humanity from past to present, gossip appears everywhere where human societies are formed. It is impossible to say that gossip does not exist in human communities, groups, institutions. For this reason, gossip is an inevitable phenomenon in workplaces where people spend the most time. Gossip is generally known as an informal type of communication that is transmitted from person to person with the desire to believe. Gossip, which emerges as a natural result of interpersonal relations and interactions, is important because it is at least as determinant in relations as in official communication.

In this study, the relationship between gossip in public institutions and workplace loneliness was examined. Gossip is one of the informal methods used by individuals to exchange information, and it is a complex accumulation of knowledge that has been encountered since the beginning of humanity and can exist wherever people are. Workplace loneliness is the deep sense of loneliness that individuals feel alone in social environments as a result of being left alone in their work environment. In another sense, workplace loneliness is a work environment where the individual is isolated from the social environment and is alone.

The focus of this study is the subject of gossip and rumors in public institutions, between whom it happens, the attitudes of employees towards gossip and rumors, and the emotional and social workplace loneliness caused by gossip.

In this research on gossip, in-depth interviews were conducted, one of the qualitative research techniques. The sample of the research consists of 15 people from different professions who can be reached by snowball sampling method and volunteered to participate. In order to transform the collected data into information, the findings obtained from the answers were labeled according to their characteristics and sub-titles were determined. Thus, a conceptual framework for descriptive analysis was created by gathering scattered information under common headings. No electronic method was used in the analysis. Some important findings as a result of the research are as follows:

The general majority of the participants stated that gossip at work reduces work efficiency, success, motivation, harms friendships at work, and creates duality in relationships. They added that those who gossip feel lonely in their social environment and become alienated from their work. Although it is difficult for many reasons to prevent gossip at work, they shared that they believe that it should be prevented. According to the general view of the participants, gossip at work is considered a deviation. And the person who gossips is excluded from the group for disrupting the order. This causes the person to be dragged into workplace loneliness.

Keywords: Gossip, Public institutions, Institutions Loneliness, Social Workplace Loneliness, Emotional Workplace Loneliness.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar insanlık tarihine baktığımızda dedikodu insan topluluklarının meydana geldiği her yerde karşımıza çıkan bir olgudur. İnsanlardan oluşan topluluklarda, gruplarda, kurumlarda dedikodunun olmadığını söylemek mümkün değildir. Bu nedenle insanların haftanın beş günü, günün dokuz saatini geçirdikleri kamu kurumlarında dedikodu kaçınılmaz bir ileitşim şeklidir.

Dedikodu', "başkalarını çekiştirmek ve kınamak üzere yapılan konuşma, kov, gıybet, kılükal" olarak tanımlanmıştır (TDK, agis,2020). Dedikodu en az iki kişinin bir araya gelerek herhangi bir ortamda herhangi bir konu ile alakalı başkaları üzerinden yaptıkları olumlu ya da olumsuz konuşmalardır.

Dedikodu, genel olarak kişilerdeki merak duygusu, inanmak isteği ile iki kişinin olduğu yerde üçüncü kişi hakkında konuşulan konuşmaların aktarıldığı resmi olmayan bir iletişim türü olarak bilinir. Toplum içerisinde yaşayan bireylerin birbirleri ile etkileşimleri sonucu ortaya çıkan doğan iletişim türü olan dedikodu, işyerlerinde resmi iletişim kadar kurum içinde en az resmi iletişim kadar ilişkilerde belirleyici olduğu için önem taşımaktadır. Çünkü bu tür bir iletişim, ne kadar doğru bilgi taşımak isterse istesin, zaman zaman yanlış, eksik ve abartılmış bilgi aktararak yanlış anlaşılmaya, korku, endişe ve şüpheye neden olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, kurumlardaki resmi olmayan iletişim kanallarının, resmi iletişim kanallarına ek olarak kontrollü bir şekilde kullanılmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Kamu kurumlarında

çalışanlar açısından dedikodu, bireyler arasında kurulan ilişkiler ile şekillenen arasındaki ilişkiler temelinde şekillenen ve samimiyet esasına dayalı hızlı yayılan bir iletişim şeklidir. İşyeri yalnızlığı ise çalışanın iş yeri ortamında sağlıklı ilişkiler kuramaması, iletişim ve ifade konularında başarısız olması temelinde şekillenen bir olgudur.

Dedikodu her ortamda her zaman karşımıza çıkabilecek bir olgu ve iletişim türüdür. Dedikodu günlük hayatın içinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. İş yerinde, okulda, arkadaş ortamında, komşu toplantılarında, caddede, pazarda, alışveriş merkezlerinde boş zamanların değerlendirildiği sohbet faslıdır. Çoğu zaman herhangi bir amaç gütmeden bazen eğlence adı altında, planlı ya da plansız yapılan konuşmalardır. Dedikodu, sır alıp vermektir bir nevi bilgi stoğudur. Yaşanılan, konuşulan olaylardan haberdar olmanın kolay ve belki de en zevkli yoludur. Dedikodu muhabbetten farklı olarak herkesle yapılabilir. Dost, arkadaş olmak ya da tanışıklığının olması önemli değildir. Dedikoduyu hiç tanımadığımız insanlar ile bile yapabiliriz. Bu nedenle dedikodu günlük hayatta başkaları ile iletişim kurmanın bir yoludur.

Yolda yürürken, bir kafede otururken, otobüs durağında otobüs beklerken, bir çocuk parkında dahi insanların konuştukları konuların dedikodu içerikli olduğuna şahit olabiliriz.

Örgütlerde dedikodu ve söylentilerin ortaya çıkış nedenleri, içerikleri, etkileri, iş yeri yalnızlığı ve örgütlerde ortaya çıkan dedikoduların iş yer yalnızlığına etkilerine ilişkin çalışan algılarının değerlendirilmesi başlıklı bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın konusuna, amacına, önemine ve çalışma içerisinde geçen tanımlara yer verilmiştir. İkinci bölümde dedikodu tanımına, dedikodunun tarihine, dinlerdeki yerine, işlevlerine ve cinsiyet ile ilişkisine, söylenti kavramının tanımına, söylenti çeşitlerine, söylentiyi ortaya çıkartan nedenlere, dedikodu ve söylenti arasındaki benzer ve farklı yönlere, örgütsel iletişime ve çeşitlerine, örgütsel dedikodu kavramına, örgütlerde dedikodunun fayda ve zararlarına, ortaya çıkış nedenlerine, örgütlerde dedikodu ile baş etme yöntemlerine, yalnızlık ve iş yer yalnızlığının tanımına, nedenlerine ve sonuçlarına ve son olarak örgütsel dedikodu ile iş yeri yalnızlığı arasındaki ilişkiye yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, araştırmanın yönetimi açıklanmıştır. Dördüncü bölümde yapılan araştırmaya dair bulgular açıklanmıştır. Son bölümde ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

YÖNTEM

Evren ve Örneklem

Çalışmamızın evrenini tüm Kamu Kurumlarında çalışanlar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini, çalışma sürelerinin uzun ve ilişkilerin daha samimi olması nedenleriyle Niğde ilinde çeşitli Kamu Kurumlarında çalışan bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılabilen ve katılımda gönüllü olan farklı meslek gruplarından 15 kişiden oluşmaktadır.

Veri Toplama Teknikleri

Çalışmada kamu kurumlarında çalışan personeller ile derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Nitel bir yöntem olan derinlemesine görüşme yöntemi, araştırmacıya görüşmecinin bakış açısını derinlemesine keşfetme olanağı vermektedir. Nitel araştırmanın temel özellikleri, geçerlik açısından önemli avantaj sağlamaktadır. Örneğin araştırmacının esnek olma ilkesi önemli bir kazanımdır. Daha önceden planlanmayan yeni görüşmeler ve yeni sorular ekleyebilmesi, yüz yüze görüşme olanağı ile ayrıntılı ve derinlemesine bilgi toplanabilmesi, ek bilgiye ulaşma fırsatının olması, nitel araştırmada geçerliği sağlayan önemli özelliklerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 256).Araştırmada derinlemesine mülakat yapıldığından dolayı kurgular bireye dönük olmuştur. Bu yüzden grup halinde mülakata yer verilmemiştir. Görüşmeler için randevu alınmış, bu esnada görüşülecek konuya ilişkin konu bilgisi verilmiş ve görüşmenin bilimsel bir araştırma ile ilgili olduğu belirtilmiştir. Böylece katılımcıların, araştırılan konuyla ilgili önceden hazırlık yapmaları önlenmiş, mevcut farkındalık düzeylerinin hazırlıksız olarak gerçek durumu yansıtması amaçlanmıştır. Görüşme mekânı olarak kendilerini daha rahat hissetmeleri için katılımcıların tercih ettikleri ortamlarda görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeye istekli oldukları gözlenmiştir. Araştırmada 8 erkek, 7 kadın olmak üzere toplam 15 kişinin görüş ve düşüncelerine yer verilmiştir. Araştırma katılımcılarının demografik özelliklerine bakıldığında yaş aralığı 25 – 40 arasındadır. Araştırmaya katılım gösteren 15 kişinin de eğitim durumları lisans düzeyindedir. Katılımcıların meslek durumlarına bakıldığında ise sosyolog, psikolog, sosyal çalışmacı, öğretmen, polis, memur gibi çeşitli meslek gruplarından oldukları görülmektedir. Araştırmaya katılanların cinsiyet ve meslek

dağılımları Tablo l1'de gösterilmiştir. Tüm görüşmeler 01 Şubat 2021 - 31 Mayıs 2021 tarihleri arasında tamamlanmıştır.

Katılımcılar	Cinsiyet	Meslek
K1	Kadın	Memur
K2	Kadın	Sosyolog
K3	Kadın	Öğretmen
K4	Kadın	Sosyal Çalışmacı
K5	Kadın	Sosyolog
E1	Erkek	Sosyolog
E2	Erkek	Memur
E3	Erkek	Memur
E4	Erkek	Sosyal Çalışmacı
E5	Erkek	Polis Memuru
E6	Erkek	Sosyolog
E7	Erkek	Sosyolog

Tablo1: Katılımcıların Cinsiyet ve Meslek Dağılımları

Araştırma Modeli

Dedikodu üzerine yapılan bu araştırmada nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine mülakat yapılmıştır. Sosyolojik araştırma yöntemlerinden olan nitel araştırma, sosyal olayları anlama, kavrama ve çözümleme için insanların kendi ifadelerini ve anlatılarını merkeze koymaktadır. Bu sayede incelenen birey, grup davranışlarının insanlarca algılanan bir resmini sunmaktadır.

Araştırmada derinlemesine mülakat yapıldığından dolayı kurgular bireye dönük olmuştur. Bu yüzden grup halinde mülakata yer verilmemiştir. Görüşme için hazırlanan soruların dışında, görüşmenin seyrine göre sorulan sorular olmuştur. Dedikodunun nasıl tanımlandığı, algılandığı, nerelerde ve kimler tarafından yapıldığının öğrenilmeye çalışılmasıyla birlikte dedikoduya karşı bireylerin davranış ve tutumları da anlaşılmaya çalışılmıştır. Dedikodunun iş yerlerinde yarar, zarar ve amaçları anlaşılmaya çalışılan bu çalışma, içerisinde bir takım zorlukları da barındırmaktadır. Çalışmanın ilk etapta sadece bir kamu kurumunda (Niğde Belediyesi) yapılması planlanırken bu kurumda çalışanlar tarafından beklenen hoşgörü sağlanamadığı için farklı kamu kurumlarında çalışan ve çalıştığı kurumları belirtmek istemeyen 8 erkek, 7 kadın olmak üzere toplam 15 kişi ile 01 Şubat 2021 - 31 Mayıs 2021 tarihleri arasında çalışma yapılmıştır. Mülakat soruları sorulmadan önce kişinin kendi şahsıyla alakalı bir durum olmadığı, çalışmanın genel anlamda yapıldığı belirtilmiştir.

Verilerin Analizi

Toplanan verileri bilgiye dönüştürebilmek için yanıtlardan elde edilen bulgular, özelliklerine göre etiketlenerek alt başlıklar tespit edilmiştir. Böylece dağınık bilgiler ortak başlıklar altında toplanarak betimsel analiz için kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Analiz yaparken elektronik yöntem kullanılmamıştır. Sorulara verilen yanıtlardan katılımcıların ortak tutum, düşünce ya da fikirlerine dayalı sonuçlar çıkarılmıştır. Daha sonra neden sonuç ilişkilerinin açıklanması ve farklı düşüncelerin karşılaştırılması ile bulgular yorumlanmıştır.

BULGULAR

Dedikoduya 3 Farklı Yaklaşım

Dedikoduya yaklaşım açısından görüşmecileri üç gruba ayırt edebilmemiz mümkündür: Dedikoduyu ihtiyaç olarak görüp daha çok olumlu yaklaşanlar, dedikoduyu ihtiyaç olarak görmeyip ağırlıklı olarak olumsuz

yaklaşanlar ve göreli olarak dedikoduya yaklaşanlar, yani olumsuz tanımlama yapmakla birlikte ihtiyaç olarak görenler veya olumlu görüp ihtiyaç olarak görmeyenler.

Dedikoduya olumlu yaklaşıp ihtiyaç olarak görenler, bu gruptaki kişiler dedikodu aracılığı ile psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarını gidermekte ve aynı zamanda boş zamanlarını keyifli geçirdiklerini belirtmektedirler. Bu yaklaşıma göre dedikodu bireylerin farklı kişisel ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmaktadır.

Dedikoduya olumsuz yaklaşıp ihtiyaç olarak görmeyenler, dedikodu yapan kişilere karşı da olumsuz bir tutum sergilemektedirler. Dedikodu yapan kişileri işe yaramayan, bir uğraşı ve amacı olmayan, toplumda bir yeri olmayan kişiler olarak görmektedirler. Katılımcıların genel çoğunluğu iş yerinde iş verimini, başarıyı, motivasyonu düşürdüğünü, iş yerindeki arkadaşlıklara zarar verdiğini, ilişkilerde ikilik yarattığını, dedikoduyu yapan kişi açısından da sorunlar teşkil ettiğini belirtmiştir. Dedikodu yapmak, yapacak işi olmayan, kıskanç, meraklı, başarısız, konuşma cesareti ve özgüveni olmayan kişilerin işi olarak görülmektedir.

Dedikoduya olumsuz yaklaşıp kimi durumlarda ihtiyaç olarak görenler, bu gruptaki katılımcılar dedikoduya genel olarak olumsuz bir bakış açısı geliştirmiş olmalarına rağmen merak edilen bilgilere ulaşmanın da kolay yolu olarak dedikoduyu görmektedirler. Boş zamanı çok olan, kişisel yetersizlikleri olan kişilerin dedikodu yaptığını belirtirken dedikoduya başvurmanın da zaman zaman bir ihtiyaç olduğunu belirtmektedirler. Buna sebep olan şeyi kişiler arasındaki çıkar ilişkileri olarak yorumlayabiliriz.

Dedikodu konuları

Görüşmecilere göre her şeyin dedikodusunun yapıldığı, iş yerlerinde insanlar hakkında insana dair her şey konuşulduğu belirtilmiştir. Katılımcıların dedikodu konuları hem işle ilgili hem de işle ilgili olmayan şeyleri kapsamaktadır. Dedikodunun çekiciliği içeriğine bağlıdır. Özellikle hayatımızda önemli bir yere sahip kişiler ya da merak duyduğumuz bilgilerin dedikodusu daha çok ilgimizi çekmektedir. Yani bu katılımcıların işle ilgili olarak yaptıkları dedikodu genel olarak örgüte karşı bir eleştiri niteliği taşırken işle ilgili olmayan yaptıkları dedikodu ise merak duygusu uyandıran başkalarının özel hayatlarını içermektedir.

Dedikodunun Cinsiyeti

Katılımcılara göre herkesin dedikodusu yapılabileceği gibi erkeklerin dedikoduyu yapan kişi hakkındaki yorumu kadınlar olmuş iken genel olarak kadınların da erkeklerin daha çok dedikodu yaptıkları yönünde görüş paylaştığı göze çarpmış olup katılımcıların cinsiyet odaklı cevapları gözlemlenmiştir.

Bir Dedikodu Mekanı Olarak İşyerleri

Dedikodu iki kişinin bir araya geldiği herhangi bir yerde yapılabilse de genel olarak iş yerleri olarak verilen cevap öne çıkmaktadır. Katılımcılar iş yerlerinin birlikte oturmalarını sağlayan öğretmenler odası, sigara içme alanları, kafeterya, kantin gibi yerlerin dışında, yemek molalarında ve iş arkadaşlarının bir araya geldikleri herhangi bir alanda dedikodunun olabileceğini belirtmişlerdir. Dunbar(2004, 105), insanların diğer bireylerle yaptığı günlük konuşmalarının %65 oranında dedikodu içerdiğini belirtir. Dedikodu her ortamda her zaman karşımıza çıkabilecek bir olgu ve iletişim türüdür.

Dedikoduya Karşı 3 Farklı Tutum

Dedikodusunun yapıldığını duyduğunda katılımcıların büyük çoğunluğu üzüleceğini belirtmiştir. Her ne kadar normal karşılayıp tepkinin dedikodunun içeriğine göre değişeceği cevabı vurgulansa da katılımcıların bu konuda üzüldüklerini belirtmesi, dedikoduyu önemsemelerinden ve buna rağmen bir şey yapılamadığından oluşan bir inkâr yöntemi olarak düşünülebilmektedir. Bunun dışında verilen, verilebileceklerini düşündükleri genel tepki yöntemi ise kişi ile yüzleşmek ve neden böyle bir şey söylediği üzerinde cevap almaktır. Bunun dışında karşı dedikodu oluşturmak, iletişimi sınırlandırmak – sonlandırmak, konuşanın konuştuğunu ispat etmesini istemek verecekleri tepkilerden birkaçıdır. Dedikodularının yapıldığında kendine çeki düzen vermeye çalışmak, hatalı olduğunu düşünmekte genel kanılar arasındadır.

Dedikodunun Fayda ve Zararları

Katılımcıların cevapları içinde yine bir bütünlük sağlanamamakla birlikte genel itibari ile dedikodunun hem yararları hem de zararları olduğu yönündedir cevaplar. Dedikodunun sağladığı gruplaşma bazı katılımcılar tarafında zarar olarak görülürken, bazıları ise gruplaşmayı bir fayda olarak savunmaktadır. Bunun dışında dedikodunun oluşturduğu muhabbetle yapay da olsa samimiyet oluştuğunu söylemektedirler. Dedikodunun

oluşturduğu samimiyetin yapaylığı, güvensizlikten kaynaklanmaktadır. Dedikodunun katılımcılara göre iletişim bozulması, kopması, güvenin azalması, insanları incitmesi gibi bireylerarasında bağların zedelenmesi esasına dayamaktadır. Bunun dışında kişinin sürekli dedikodu yapması onun "dedikoducu" şeklinde tanınmasına, itibarının zedelenmesine ve toplumda saygınlığını kaybetmesine sebep olduğunu belirtmişlerdir. Dedikoduyu yapanların sosyal ortamlarda yalnızlaştıklarını ve işine yabancılaştıklarını eklemişlerdir.

Dedikodunun Toplumsal İlişkilerdeki Yeri

Görüşlerin çoğunluğu toplumsal anlamda ortaya çıkan dedikoduların iş yerinde çalışma arkadaşları arasında problemlere neden olduğu yönündedir. Ortaya atılan dedikodu yayılmaya başladığı zaman, yakın çevrelere ulaşması kişinin arkadaşlık bağlarında zedelenmeye, ön yargılara, kopuşlara neden olmaktadır. İş yerlerinde huzursuzluğa, kırılmalara çalışanların birbirlerine karşı olan güvenin yok olmasına da yol açabilmektedir.

Katılımcıların genel görüşüne iş yerinde yapılan dedikodu bir sapma olarak nitelendirilmektedir. Ve dedikodu yapan kişi düzeni bozduğu için gruptan dışlanmaktadır. Bu da kişinin iş yeri yalnızlığına sürüklenmesine neden olur.

Dedikodunun İnandırıcılığı

Katılımcıların geneli dedikoduyu inandırıcı bulmaktadır. Buradaki kıstas ise anlatanın kişilik özellikleridir. Sürekli konuşan kişilere inanılmazken, toplumda saygınlığı olan, güvenilir olarak bilinen, samimi ilişkiler kurulmuş kişilerin anlatıldığına inanılmaktadır. Diğer bir kritik nokta ise anlatılan olayın gerçeklikle ne kadar bağlantılı oluşudur. Ortada bilgi yoksa dedikoduda yoktur. Genel itibari ile katılımcıların merak edilen şeylerin dedikodu yoluyla dağıldığını bu sebepten "ateş olmayan yerden duman çıkmaz" mantığında olduğu gözlemlenmiştir. Bazı katılımcıların da dedikoduyu inandırıcı bulmayan, dedikodunun verdiği bilgiye inanmayan katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir. Dedikoduyu boş laf, boş insan işi olarak gördükleri için sağlıklı bilgiler vermeyecekleri kanısında olduklarını düşündürmüşlerdir. Dedikoduyu sahte, samimiyetsiz olarak gördükleri gözlemlenmiştir.

Dedikodunun Vicdanı

Genel olarak kişiler kendilerini dedikodu sonrasında eğlenmiş hissetmekten ziyade pişmanlık hissi yaşamaktadırlar. Vicdani olarak dedikoduyu kendilerine yük olarak görmektedirler. Ancak az da olsa grup içerisinde kendini dedikodu sonrasında eğlenmiş, rahatlamış hisseden kişiler olduğu gözlemlenmiştir.

İşyerinde Dedikodu

Katılımcılara göre insanın olduğu her yerde dedikodu mümkün olabilmektedir. Katılımcılara göre ağızdan çıkanların kimsenin kontrolünde olmaması, bilgi akışını sağlaması ve eğlenceli oluşu nedeniyle önlenememiştir ve iki kişinin bir araya gelmesi ile dedikodu kaçınılmaz olmuştur. İş yerlerinde dedikodu iş verimliliğini düşürüp yapılan işe karşı olumsuz bir tutum olurken ikili ilişkilerinde bozulup iş yerindeki motivasyonu düşürmektedir.

Katılımcıların çoğunluğu dedikodunun iş yerlerinde önlenemeyeceğini çünkü insanların dedikodu eylemini bir alışkanlık haline getirdiğini, kişiler arasında kıskançlıkların mevcut olduğunu, boş zaman aktivitesi olarak insanların her boş kaldıkları zamanlarda dedikoduya başvurduğunu, dedikodu sayesinde insanların deşarj olduklarını, ikili muhabbetlerin olduğu yerde dedikodunun da kaçınılmaz olduğunu belirtirler. Ancak görüşmeciler dedikodunun önlenmesi gerektiğini düşüncesindedirler. Dedikodunun ikili ilişkilerine zarar verdiğini, iş yerinde verimi, başarıyı ve motivasyonu düşürdüğünü, arkadaşlar arasında dışlanmalar, gruba yabancılaştırmalara neden olması nedeni ile dedikodunun hoş karşılanmadığını dile getirmişlerdir.

SONUÇ

Niğde ilindeki kamu kurumlarında yapılan mülakat ekseninde ulaştığımız sonuçlara göre dedikodunun konusunu birçok şeyin besleyebildiği görülmektedir. Dedikodunun nedenlerini sınırlandırmak elbette mümkün değildir fakat öne çıkanlar genellikle iş hayatı içinde mesleki olarak rakipleşmeler, kişiler arasındaki kıskançlıklar, özel hayata dair merak duygusu, boş zamanı keyifli hale getirmek öne çıkmış olsa da katılımcılar göre her şeyin dedikodusu yapılabilmektedir. Ayrıca bu nedenlere örgütlerde geçirilen boş zamanların gereğinden fazla olması, kişilerin hırsları, kıskançlıkları, yönetimle ya da diğer çalışanlarla

kişisel çıkarlarının ters düşmesi, örgüt içerisindeki kişilerin kişisel gelişimlerini tamamlayamamış olup dedikoduyu bir savunma aracı olarak görmesi, yöneticilerin liyakatsiz davranışları gibi eklenebilir.

Dedikodu yapmak, yapacak işi olmayan, kıskanç, meraklı, başarısız, konuşma cesareti ve özgüveni olmayan kişilerin işi olarak görülmektedir. Dedikodu yapanın kötü özelliklerle dolu olduğu düşüncesi dedikodunun sürekli olarak kötü algılanmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden "dedikoducu" diye anılmak toplum içinde kişilerin en büyük korkusu olmaktadır. Dedikoducu kişi, insanları çekemeyen, güvenilmez, başkasının arakasından konuşan aynı zamanda "benim de arkamdan konuşabilecek" kişidir. Bu yüzden tehdit unsurudur ve toplumda uzak durulması gereken kişidir.

Dedikoduya yaklaşım açısından görüşmecileri üç gruba ayırt edebilmemiz mümkündür: Dedikoduyu ihtiyaç olarak görüp daha çok olumlu yaklaşanlar, dedikoduyu ihtiyaç olarak görmeyip ağırlıklı olarak olumsuz yaklaşanlar ve göreli olarak dedikoduya yaklaşanlar, yani olumsuz tanımlama yapmakla birlikte ihtiyaç olarak görenler veya olumlu görüp ihtiyaç olarak görmeyenler. Katılımcılara göre herkesin dedikodusu yapılabileceği gibi erkeklerin dedikoduyu yapan kişi hakkındaki yorumu kadınlar olmuş iken genel olarak kadınların da erkeklerin daha çok dedikodu yaptıkları yönünde görüş paylaştığı göze çarpmış olup katılımcıların cinsiyet odaklı cevapları gözlemlenmiştir. Dedikodu iki kişinin bir araya geldiği herhangi bir yerde yapılabilse de katılımcıların da ifade ettiği gibi başlıca dedikodu mekânları vardır. Genel olarak iş yerleri olarak verilen cevap öne çıkmakla birlikte iki kişinin bir araya geldiği her mekanda dedikodu yapılabilir cevapları alınmıştır. Dedikodu haber akışını sağlaması ve bir şey hakkında ön bilgi edinilmesi açısında hem faydalı hem de zararlı olarak cevaplanmıştır. Görüşmecilerin genel görüşleri dedikodunun arkadaşlık ilişkilerine ve toplumsal ilişkilere zarar verdiği yönündedir. Katılımcıların kendi dedikodularının yapılmasına karşı ortaya koydukları tutum iki farklı şekilde kategorileştirilmektedir. Çoğunluğun tutumu olumsuz olmasına karşın olumlu olarak tepki verenlerde olmuştur. Katılımcılardan kendisini dedikodu sonrasında vicdani olarak rahatsız, kendisini suçlu ve pişman olmuş hisseden grup yine dedikodu sonrası kendisini rahatlamış ve eğlenmiş hisseden gruba göre yine sayıca fazladır. Katılımcıların genel çoğunluğu iş yerinde dedikodunun iş verimini, başarıyı, motivasyonu düşürdüğünü, iş yerindeki arkadaşlıklara zarar verdiğini, ilişkilerde ikililik yarattığını, dedikoduyu yapan kişi açısından da sorunlar teşkil ettiğini, dedikoduyu yapan kişinin dedikoducu etiketi ile gruptan dışlandığını ve işine yabancılaştığını belirterek iş yerinde yapılan dedikoduların önlenmesi çoğu nedenden dolayı zor olsa da önlenmesi gerektiği kanaatinde olduklarını paylaşmışlardır. Katılımcıların genel görüşüne göre iş yerinde yapılan dedikodu bir sapma olarak nitelendirilmekte ve dedikodu yapan kişi düzeni bozduğu için gruptan dışlanmaktadır. Bu da kişinin iş yeri yalnızlığına sürüklenmesine neden olmaktadır.

Dedikodu örgütlerde örgütsel güvene, örgüt kültürüne, örgüt içerisindeki saygıya zarar veren, iş verimini, performansı ve kurumun başarısını olumsuz etkileyen toksik bir iletişimdir. Bu sebeple önüne geçilemeyip maruz kalındıysa iyi bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Bunun için en başta yapılması gereken yöneticilerin farkındalığının yüksek olması, dedikodu ilk sinyallerini verdiğinde önlem alması gerekir. İlk sinyaller genellikle dedikoduya maruz kalan çalışanların rahatsızlıklarını hissettirmesi ile anlaşılmaktadır. İkinci olarak dedikodu yapmaya eğilimli olan kişilere sözlü ve yazılı olarak uyarılarda bulunulmalı, neden dedikoduya dahil oldukları araştırılmalı ve dedikodudan uzak durmaları yönünde teşviklerde bulunulmalıdır. Kurum içerisinde yöneticilerin çalışanlara yönelik verdiği mesajlar net ve kesin olmalı ucu açık yorumlamaya elverişli olmamalı yanlış anlaşılmalara engel olmalıdır. Bir başka önlem bir ortamda bulunmayan herhangi bir kişi hakkında eleştirel ve önyargılı ifadeler kullanmaktan kaçınılmalı, öncelikli olarak bu tutumu yöneticiler geliştirmeli, kurum çalışanları arasında bulunmayan bir başka kişi hakkında yüzüne karşı söylemeyeceği şeyleri söylememelidir. Başka bir dedikoduyu önleme yöntemi yöneticilerin çalışanı diğer çalışanlar arasında azarlamasına ve eleştirmesine tepki gösterilmeli ki buna maruz kalan çalışan ile diğer çalışanlar arasında toksik iletişimin olması engellenmelidir. Verilen tepki karşısında yöneticilerin de bu davranıştan sakınmaları sağlanmalıdır. İnsanlar arasında sanal ortamlarda dedikodu yapmak yüz yüze yapmaktan daha kolay gelmektedir. Böyle bir durum karşısında dedikoduyu başlatan veya devam ettiren kişi ile sanal iletişim kesilmeli yüz yüze konuşmaya devam edilmelidir. Yöneticiler de sanal ortamlarda dedikodu yapan kişiler hakkında tedbirler almalıdır. Tüm bu önlemlere ek olarak dedikoduyu bir yaşam biçimi haline getirmiş tüm engellere rağmen yapmaya devam eden kişiler ile iletişim kesilmeli gerekirse gerekli açıklama yapılmalıdır. Yöneticilerin en başta kurum kültürünü oluşturması, kurumun ölçülerini, kurallarını belirlemesi ve bu konuda ödün vermemesi büyük önem taşımaktadır (Eğinli ve Bitirim,2008:136).

Kurumsal başarı için kurum kültürünün zararlı dedikodulardan arındırılması gerekmektedir. Bunun için kurumlarda dedikoduya mahal veren nedenlerin (belirsizlik, bilgi eksikliği, güven duygusunun olmaması gibi) ortadan kaldırılmalıdır. Ayrıca yöneticilerin dedikoduyu dikkate alması gerekmektedir. Çalışanlar arasında bir eğlence aracı ya da küçük çaplı bir söylenti olarak görüp durumu küçümsememek gerekir. Yöneticilerin bu konuda hassas davranmaları, dedikodular ilk ortaya çıktığı andan itibaren önlemini almaları gerekmektedir. Her bir çalışanın motivasyonunu artıran kişilik özellikleri tespit edilip ortak bir payda da aktiviteler yapılmalıdır. Çalışanların birbirlerini daha yakından tanımalarını sağlayıcı programlar düzenlenmelidir. Dedikodunun yayılması ve dağılması söz konusu olduğunda ise dedikoduya maruz kalan kişi yalnız bırakılmamalı, kişiye sahip çıkarak tekrar örgüte dahil olması, güven ve samimiyet ilişkilerinin artması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Dunbar, R. I. M. (2004). *Gossip in evolutionary perspective. Review of General Psychology.* 8(2), 100.

Eğinli, A. T., ve Bitirim, S.(2008). *Kurumsal Başarının Önündeki Engel: Zehirli (Toksik) İletişim,* Selçuk İletişim, 5,3, ss. 124-140.

Türk Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü. http://www.tdk.gov.tr. Adresinden erişilmiştir.

Yıldırım, A. ve Şimsek, H. (2005) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*.(5.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN MÜLTECİ ÖĞRENCİLERE YÖNELİK TUTUMLARI

PRE-SCHOOL TEACHERS' ATTITUDES TO REFUGEE STUDENTS

Yeliz BOLAT[1]

[1]Hitit Üniversitesi, Sağlık bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Çorum/ Türkiye

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1661-1645

ÖZET

Okul öncesi eğitim çocukların temel becerileri edindiği, tüm gelişim alanlarında desteklendiği ve bir üst eğitim kademesi olan ilkokula hazırlandığı bir eğitim kademesi olması nedeniyle oldukça önemlidir. Bu noktadan hareketle tüm çocukların okul öncesi eğitimden faydalanması ve fırsat eşitliği kapsamında bu eğitimden yararlanması gerekmektedir. Öğretmenlerin tutumları ve öğrencilerin okullarda yaşadıkları sorunlar çocukların okul öncesi eğitime devam etmesini etkilemektedir. Bu araştırmanın amacı okul öncesi öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarını belirlemektir. Bu genel amaç doğrultusunda öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının cinsiyet, kıdem, mezun olunan fakülte, lisansüstü eğitim yapma durumu, mülteci öğrencilere yönelik eğitim alma durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı belirlenmiştir. Araştırma nicel araştırma yaklaşımına göre desenlenmiş tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenmiştir. Bu doğrultuda 45 kadın 8 erkek olmak üzere, Çorum merkezde görev yapan 53 okul öncesi öğretmen çalışma grubunu oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak Sağlam ve İlksen Kanbur (2017) tarafından geliştirilen "Mülteci Öğrenci Tutum Ölçeği (MÖTÖ)" kullanılmıştır. Dörtlü Likert türünde hazırlanan ölçek, iletişim, uyum ve yeterlik olmak üzere 3 boyut altında 24 maddeden oluşmaktadır. Araştırmada ela alınan değişkenler açısından anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için ikili karşılaştırmalarda Mann Whitney U Testi, üç ve üçten fazla grupların olduğu karşılaştırmalarda ise Kruskal-Wallis Testi kullanılmıştır. Verilerin analizi sonucunda araştırmaya katılan okul öncesi öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik tutum düzeylerinin tüm alt boyutlarda ve toplamda "çoğunlukla katılıyorum" düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Okul öncesi öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının olumlu ve yüksek olması mülteci öğrencilerin sınıfa kabulü, diğer öğrencilerle uyumu, sınıf içi etkinliklere katılımının sağlanması ve kapsayıcı eğitim açısından oldukça önemlidir. Okul öncesi öğretmelerin olumlu tutumları sayesinde mülteci öğrenciler diğer öğrencilerle ya da sınıf içinde daha az sorun yaşayarak, eğitim sistemine daha rahat bir şekilde bütünleşebilirler. Ele alınan değişkenler açısından yapılan analizlerde ise cinsiyet, kıdem, mezun olunan fakülte, lisansüstü eğitim yapma durumu, mülteci öğrencilere yönelik eğitim alma durumlarına göre anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi öğretmeni, mülteci öğrenci, tutum.

ABSTRACT

Preschool education is very important because it is an education level where children acquire basic skills, are supported in all developmental areas, and prepare for primary school, which is a higher education level. From this point of view, all children should benefit from pre-school education and benefit from this education within the scope of equality of opportunity. The attitudes of teachers and the problems students experience in schools affect the attendance of children to pre-school education. The aim of this research is to determine the attitudes of preschool teachers towards refugee students. In line with this general purpose, it was determined whether the attitudes of teachers towards refugee students differ according to gender, seniority, graduated faculty, postgraduate education status, and whether they received education for refugee students. The research is a descriptive research in the scanning model designed according to the quantitative

research approach. The study group of the research was determined by criterion sampling, one of the purposive sampling methods. In this direction, 53 pre-school teachers working in the center of Çorum, 45 females and 8 males, formed the study group. The “Refugee Student Attitude Scale (PLAS)” developed by Sağlam and İlksen Kanbur (2017) was used as a data collection tool. The scale, which was prepared in a four-point Likert type, consists of 24 items under 3 dimensions: communication, harmony and competence. Mann Whitney U Test was used in pairwise comparisons and Kruskal-Wallis Test was used in comparisons with three or more groups in order to determine whether there was a significant difference in terms of the variables considered in the study. As a result of the analysis of the data, it was determined that the attitude levels of the preschool teachers who participated in the research towards refugee students were at the level of "mostly agree" in all sub-dimensions and in total. The positive and high attitudes of preschool teachers towards refugee students are very important in terms of acceptance of refugee students into the classroom, their harmony with other students, their participation in classroom activities and inclusive education. Thanks to the positive attitudes of preschool teachers, refugee students can integrate into the education system more easily, having less problems with other students or in the classroom. In the analyzes made in terms of the variables discussed, it was determined that there was no significant difference according to gender, seniority, graduated faculty, postgraduate education status, and education status for refugee students.

Keywords: Preschool teacher, refugee student, attitude.

KAYNAKÇA

Sağlam, H. İ. ve İlksen Kanbur, N. (2017). Sınıf Öğretmenlerinin Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Sakarya University Journal of Education, 7(2), 310-323.

SOFT POWER STRATEGY IN MODERN POLICY OF TURKEY

Nazrin CHİRAGLİ
Baku State University

ABSTRACT

If the concept of power occupied an important place in international relations after the Westphalian system, after the introduction of the concept of "balance of power" into diplomacy, power became the focal point of political analyses. The concept of power, equated with hard power, was evaluated as the coercive ability of a state arising from its military and economic potential. Preliminary analyzes of the concept of power and politics were conducted by H. Morgentau. According to Morgenthau, power is divided into measurable (economy, transportation, education, technology) and immeasurable (attraction, seduction, etc.). The concept of power was reflected in interstate relations on the European continent for the first time after the Westphalian system. Morgenthau in his book "Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace" showed power as the international benefit of the state. Power, as international profit, ensures the functioning of the state as an independent entity in the system of international relations.

After the Cold War, Nye argued that US hard power based on military and economic potential alone would no longer be sufficient, and instead coined the term soft power, which was less well-funded and continued the state's hegemony. Joseph Nye approached it from another aspect with the emergence of debates around the concept of power after the Cold War and brought its new form to the literature of international relations in his 1990 book Bound to Lead. Although Nye emphasized that he owns the concept of soft power, he also stated that he refers to the idea that there is another side of power to the traditional approach based on the article of P. Bachrach and M. Barat. For example, Edward Carr divided the power into 3 categories and showed that one of them is the power based on ideas, J. Nye based on this and argued that soft power is important. It was Joseph Nye who first evaluated power in two separate categories: hard and soft power, from two different aspects.

Hard power sources play a key role for states to take a place in the international system and protect their image. However, without using soft power, it becomes somewhat difficult to realize foreign political goals and set the world agenda. Therefore, in this thesis, I will talk about Turkey's soft power strategy and its shortcomings.

Güc qavramı beynəlxalq münasibətlər tarixində dəyişkən təbiətə malik olmuşdur. Beynəlxalq münasibətlərdə əsərləri ilə mühüm yer tutan H.Morgentau beynəlxalq siyasətin əsas məqsədini güc axtarışı,növlərinə əsaslandırmışdır. J.Nye –ın 1991-ci ildə çıxan Bound to Lead kitabıbda gücdən iki kateqoriyada: sərt və yumşaq olaraq bəhs etmişdir. Sərt güc bir aktorun suyasi məqsədlərinə çatmaq üçün digər aktorlara güc,təhdid,hərbi güc vasitərələrinə əl atmasıdır. Daha çox istifadə olunan ünsürlər iqtisadi və hərbi güclərdir. Nye sərt gücdən bəhs edərkən daha çox hərbi gücü vurğulamışdır. Sərt gücün əsas nümunələri müharibələr, silahlı qarşıdurmalardır. Hərbi güc hələ də gücün əsas hissəsini təşkil etsə də müasir dünyada ondan istifadə xərcləri də getdikcə artmaqdadır. Bu səbəblə də müasir dünyanın şərtlərinə uyğun yeni güc axtarışı başlamışdır. Soyuq müharibənin bitməsi və 11 sentyabr hadisələrindən sonra Türkiyənin geostrateji mövqeyi ön plana çıxmışdlr.Xüsusilə, 2002-ci ildə Akpnin hakimiyyətə gəlməyindən sonra xarici siyasətdə əsaslə dəyişikliklər olmuşdur. Türkiyə sahib olduğu geosiyasi mövqe, mədəniyyət,tarixi dəyərlərinə görə zəngin yumşaq güc qaynaqların malikdir. Türkiyənin yumşaq gücü dedikdə ilk növbədə ağıla Orta Şərq, Qafqaz ,Balkanyanı dövlətləri gəlir. Bunun əsas səbəbi bu regionlarla yaxın və ya ortaq tarixi,mədəni dəyərlərə sahib olmasıdır.

Yumşaq gücün əsas strateji istiqamətlərindən biri dövlət qurumlarının digər dövlətlərlə və ya beynəlxalq təşkilatlarla siyasi,iqtisadi,mədəni fəaliyyətləridir. İctimai diplomatiya bu istiqamətdə Türkiyənin beynəlxalq sistemdəki imicinə müsbət təsir edərək birbaşa Türkiyənin yumşaq güc siyasətini dəstəkləyir. Türkiyədə bu tərz fəaliyyətlər həyata keçirən qlobal institutlar mövcuddur. Türk Əməkdaşlıq və İnkişaf İdarəsi (TİKA) bu institusional təcrübələrə nümunədir. TİKA Türkiyə Nazirlər Qurumunun 1992-ci il qərarı ilə Sovet İttifaqının dağılmasının ardından yaranan yeni türk dilli dövlətlərinin yenidən bərpa,inkişaf proseslərində onlara iqtisadi,ticari,sosial,texniki və digər sahələrdə əməkdaşlıq etmək məqsədilə yaradılmış və müxtəlif layihələr və proqramlarla bu dövlətlərə dəstək olmuşdur. Sovet imperiyasının tənəzzülə uğramasının ardından müstəqillik qazanan dövlətlərin 6-ının tərkibi müsəlmanlardan ibarət idi. Türkiyə bu dövlətlərlə ortaqa din,dil,mədəniyyət paylaşdığına görə yeni müstəqilliyi yaxından dəstəkləmişdir. TİKA-nın əsas fəaliyyətləri sırasına:

-Türk dilinin istifadəsinin yayılması

-Sosial-iqtisadi inkişafın təmin olunması

-Mədəni münasibətlərin nizama salınması

-Ortaq tarixi və mədəni mənbələrin qorunması

Türk dilini,tarixini,mədəniyyətini,incəsənətini yaymaq məqsədilə yaradılan Yunus Əmrə Vəqfı sərhədlərdən kənarda fəaliyyətlərini davam etdirir.Türk dilli dövlətlərə əsaslı münasibətlərin qurulmasında təhsil, türk məktəbləri və türk dili önəmli rol oynayır.Dünyada türk dilinin istifadəsinin getdikcə artması bu dövlətin nüfuzunun gücləndiyinin göstəricisidir. Yunus Əmrə institutu 2007-ci ildə türk dili və mədəniyyətinin yayılması,incəsənət sahəsində təhsil alanlara xidmət göstərməsi məqsədilə yaradılmışdır. Ədəbiyyatı daha yaxşı tanıtmaq və öyrətmək üçün araşdırmalar aparmaq,qurumlarla əməkdaşlıq edərək elmi araşdırmaları dəstəkləmək və müxtəlif nəşrlər vasitəsilə ictimaiyyətə çatdırmaq məqsədilə fəaliyyətini davam etdirir.Yunus Əmrə institutu dünyanın bir çox ölkələrində filiallarını açaraq bu mövzuda Türkiyənin ən əhəmiyyətli yumşaq güc vasitələrindən birinə çevrilmişdir.Türk Kızılayı dünyanın xüsusilə,müsəlmanlar yaşayan regionlarında humanitar yardımlar göstərir. Kosova,Tacikistan, Banqladeş,Kərkük bu ərazilərə misal ola bilər.

Türkiyənin yumşaq güc strategiyasına müsbət təsir göstərən amillərdən biir də mediadır. Yumşaq gücün əsas məqsədi digər aktorların fikirlərinə yön vermək olduğu üçün bu baxımdan medianın dünyanın istənilən nöqtəsinə təsir qüvvəsi danılmazdır. Beynəlxalq siyasi hadisələr haqqında məlumatların düzgün,effektiv çatdırılması bu vasitə ilə həmin dövlətin imajının yüksəldiyinin göstəricisidir.

Türkiyənin yumşaq gücünün türk dilinin genişmiqyasli istifadəsindən, regionun uzun tarixi keçmişindən,sülh yönümlü siyasi addımlarından,iqtisadi manevrlərindən qaynaqlandığını anlamaq olar.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. American Political Science Review, Vol.56, Issue.4, December.
2. ÖZDEMİR, Haluk(03.10.2011), Uluslar arası ilişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme, http://siyasaliletisim.org/pdf/uluslararasiliskilerdeguc.pdf
3. MUSTONEN, Jani Juhani (2010), “Case Study:Hard Power or Soft Power? Searching for China’s Use of Soft Power in the Pursuit of the Economic Cooperation
4. Framework Agreement with Taiwan”, Institute for Cultural Diplomacy
5. KALIN, İbrahim (2011), “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”,Autumn, Vol.XVI, No.3, p.5-23
6. Ekşi,Muharrem, Kamu Diplomasisi ve AK parti Dönemi Türk Dış Politikası

TÜRKİYE'DE PARTİ DİSİPLİNİ DEĞİŞKENİ BAĞLAMINDA BAŞKANLIK SİSTEMİNDE KUVVETLER AYRILIĞI MEKANİZMASI

CONSIDERING THE PARTY DISCIPLINE, THE SEPARATION OF POWERS MECHANISM IN THE EXECUTIVE PRESIDENTIAL SYSTEM IN TURKEY

Mustafa Çağatay ASLAN[1]

[1]İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye

[1]ORCID ID: 0000-0003-3384-1642

ÖZET

Nisan 2017 tarihinde yapılan ulusal referandum sonucu, Türkiye uygulanmakta olan hükümet modeli olarak, parlamenter sistem yerine başkanlık sistemi kabul edilmiştir. Karşılaştırmalı Siyaset Bilimi literatüründe "kuvvetler ayrılığı" sistemi olarak tanımlanan Başkanlık Sistemi modelinin kabul edilmesiyle, Türkiye'de kuvvetler ayrılığı mekanizmasının geçmiş dönemlere göre daha verimli işleyeceği düşüncesi iddia edilmiştir. Bununla birlikte, temsili demokrasilerin olmazsa olmaz kurumları olan siyasi partilerin işleyişi, özellikle siyasi partilerin disiplin mekanizmaları, dikkate alınmadan, salt hükümet modeli değişikliği üzerinden Başkanlık Sistemine geçişin kuvvetler ayrılığı mekanizması üzerindeki etkisini tartışmak, tartışmanın eksik kalmasına neden olmaktadır. Bu eksikliğinin giderilmesine katkı sağlamayı amaçlayan bu tebliğ, parti disiplini kavramını, 1999 – 2011 yılları arasındaki yasama oylamalarında, parlamentoda grubu bulunan siyasi partilerin ne derece bütünlük içerisinde hareket ettiklerini dikkate alarak ölçmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanaklarında kamuya açık olarak yer alan yasama oylamarı sonuçlarının kodlanması ile oluşturulan ve toplamda 783 tane yasama oylamasını içeren veri setine dayanan çalışma, Türkiye'deki parti disiplininin gücünü 21., 22. ve 23. yasama dönemlerine dayanarak ölçmektedir. Parlamento seçimlerde, oy dağılım oranının siyasi partileri arasındaki dağılımı azaldıkça, parti disiplininin görece daha güçlendiğini tespit eden bu analizde, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin "kuvvetler ayrılığı mekanizmasının" demokratik ilkelere göre çalışmasına katkı sağlaması için, seçim sistemi seviyesinde ve siyasi partiler seviyesinde değişiklikler yapılması gerektiği sonucunun altı çizilmiştir. Güncel siyasi tartışmalarda "uyum yasalarında değişiklikler" olarak adlandırılan bu değişiklikler yapılmaksızın, sadece hükümet modeli değişikliği ile sınırlı kalmanın, Başkanlık sistemlerine atfedilen "kuvvetler ayrılığı sistemi" olma özelliğinin, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Modeli açısından geçerli olamayabileceği tespit edilmiştir. Çalışma, Türkiye'de demokratik siyasal rejimin güçlenmesi için, çalışma kapsamında değinilen ve birbiriyle ilişkili seçim sistemi değişikliklerinin kuvvetler ayrılığı mekanizmasına olası etkilerini tartışmaktadır. Tartışma kapsamında seçim sisteminin iki önemli bileşeni olan "aday belirleme yöntemleri" ve "oyların parlamento sandalyesine dönüştürme formülleri" üzerinde durulmuştur. Çalışma, kuvvetler ayrılığı mekanizmasında yasama organının yeri ve yasama organının diğer erklerin oluşumundaki mevcut etkisini değerlendirerek, önerilen seçim sistemi değişikliklerine paralel olarak, yasama organı yetkilerinin genişletilmesi gerekliliği üzerinde durularak sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Rejim, Parti Disiplini, Hükümet Modeli, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Kuvvetler Ayrılığı, Seçim Sistemi.

ABSTRACT

As a result of the national referendum held in April 2017 Turkey replaced its parliamentary system with executive presidential system. It has been argued that with the adoption of the presidential system, which is described as "the separation of powers" system in the literature on comparative politics, the mechanism of

separation of powers in Turkey would function better compared to that in parliamentary system. Nevertheless, a discussion concerning the impact of shift to a presidential system on "the separation of powers" and only emphasizing the change in the government model without considering the functions of the political parties – the *sine qua non* institutions of the representative democracy-, particularly the mechanism of party discipline, would be incomplete. To address this defiviency, this paper measures the party discipline with the Turkish parlimantary parties through roll-calls in parliamentary terms between 1999 and 2011. Based on the dataset which was compiled from the publicly available minutes of the Turkish Grand National Assembly and consisting of 783 roll-calls in totals, this papers measures the extent of party voting unity during the 21st, 22nd, and 23rd legilative terms. This analysis, which found that party discipline increases as long as vote-fragmentation among parliamentary parties increases, concludes that changes in laws on both electoral system and on political parties are required to achieve the expected impact of the presidential system on the mechanism of separation of powers. In other words, this paper concludes that the presidential system in Turkey should not be regarded as a separation of powers system without making changes in laws in political parties and electoral system. In that regard, the paper's discussion pays a particular attention to a couple of components of electoral system: 1) the alternative mechanisms for the determination of party candidates; 2) the different formulae that are used to translate the votes into parliamentary seats. Finally, through making a discussion revolving around the place of the legislature in the separation of power mechanism and its effect on the formulation of the executive and juduciary, this paper is concluded by emphasizing the necessity for the extension of the legislative authority – in parallel with changes in laws on political parties and electoral system.

Keywords: Political Regime, Party Discipline, Government Model, Executite Presidential System, Separation of Powers, Electoral System.

AVRUPA BIRLIĞI ÜLKELERI VE AVRUPA BIRLIĞI ADAYI TÜRKIYE'DE ÇEVRESEL VE ULUSLARARASI TICARET GÖSTERGELERININ İSTATISTIKSEL İNCELENMESI: KÜMELENME ANALIZI

STATISTICAL EXAMINATION OF ENVIRONMENTAL AND INTERNATIONAL TRADE INDICATORS IN EUROPEAN UNION COUNTRIES AND EUROPEAN UNION CANDIDATE TURKEY: CLUSTERING ANALYSIS

Dr. Seyyid Ali ERTAŞ
Yozgat Bozok University, Yozgat, Turkey
ORCID ID: 0000-0002-2566-6605
Lecturer. Asst. Mert SOĞUKOLUK
Yozgat Bozok University, Yozgat, Turkey
ORCID ID: 0000-0002-6395-451X

ÖZET

Çevre ile uluslararası ticaret arasındaki ilişki, 1970'li yılların başında iktisatçıların ilgisini çekmeye başlamıştır. Dünya ticaret hacminin hızlı biçimde artması ve çevre sorunlarının gün geçtikçe ağırlaşması ve sürdürülebilirlik kaygılarının doğal bir sonucu olarak çevre ile uluslararası ticaret arasındaki bağlantı, günümüzde çok sayıda araştırmanın odak noktasında bulunmaktadır. Avrupa Birliği 27 gelişmiş ve az gelişmiş ülke grubundan oluşmaktadır. Yaklaşık 445 milyon nüfusu ile Dünya'da ciddi yer tutan AB, gerek dünya ekonomik politikalarında gereksede diğer politikalarda Dünya'da söz sahibi konumundadır. Bu kapsamda, dünyada meydana gelen sağlık sorunlarında, uluslararası ticari ilişkilerde, ekonomik ve siyasi krizlerde başrollerden biri konumundadır. Bu kapsamda, çalışmamızda, AB ile aday Türkiye'nin uluslararsı ticaret ve çevresel değişkenlerini incelemek ve çıkan sonuçlara göre sorunlara reçete yazmak ve yeni politika önerisi geliştimek için istatistiksel analiz yöntemlerinden olan kümeleme analizi ile test edilmiştir. Analizde, uluslararası ticaret göstergeleri ve çevre göstergeleri kullanılmış olup analiz sonucunda, en az iki küme en çok üç küme tespit edilmiştir. Yani, Türkiye, Fransa, İsveç ve İtalya bir kümede yer alırken, Polonya, Romanya ve Finlandiya ayrı bir küme oluşturmuş geriye kalan ülkeler kendi aralarında bir küme oluşturmuşlardır. Aynı kümede yer alan ülkeler çevre ve uluslararası ticari göstergeler ışığında aynı performansa sahipken farklı kümelerde yer alan ülkeler ele alınan göstergeler kapsamında farklı performans göstermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Çevre, Uluslararası Ticaret, Kümeleme Analizi

ABSTRACT

The relationship between the environment and international trade began to attract economists in the early 1970s. The rapid increase in the volume of world trade and the increasing nature of environmental problems and the connection between the environment and international trade as a natural consequence of environmental problems and sustainability concerns are at the focus of numerous studies today. The European Union consists of 27 developed and underdeveloped country groups. The EU, which has a serious place in the world with a population of approximately 445 million, has a say in the world both in world economic policies and in other policies. In this context, it is one of the leading roles in health problems, international trade relations, and economic and political crises in the world. In this context, in our study, the international trade and environmental variables of the EU and candidate Turkey were examined by clustering analysis, which is one of the statistical analysis methods, to prescribe problems according to the results and

to develop new policy proposals. In the analysis, international trade indicators and environmental indicators were used and as a result of the analysis, at least two clusters and at most three clusters were identified. That is, Turkey, France, Sweden, and Italy are in one cluster, while Poland, Romania, and Finland form a separate cluster, while the remaining countries form a cluster among themselves. While the countries in the same cluster had the same performance in the light of environmental and international trade indicators, the countries in different clusters showed different performances within the scope of the indicators considered.

Keywords: European Union, Environment, International Trade, Clustering Analysis

1. Introduction

The rate at which the amount of international commerce has grown in the previous three to four decades provides an early picture of the present internationalization, which has frequently achieved growth rates significantly above those of world output. To answer these problems, we must first analyze international commerce theory and practice. Most economists feel that more trade is typically advantageous, as it promotes better efficiency and prosperity amongst trading countries. But what if more commerce harms the environment?

The conventional economic policy reaction to environmental problems at the national level is to enact measures that internalize externalities. On a global scale, though, the picture is hazier. Importers, exporters, and anyone who is not directly involved with the production or consumption of traded commodities may bear the burden of environmental consequences linked with trade. Only on a national level does power exist to establish and implement environmental regulations.

It is aimed to test the performance of European Union countries and EU candidate Turkey within the scope of environmental and international trade indicators through clustering analysis. Because countries have a global environment and international trade on a global scale, it is important to examine these indicators. Environmental and international indicators have not been examined with clustering analysis at the EU and Turkey scale before in the literature, and in this context, this study fills the gap in the literature. The study consists of literature, analysis and findings, and finally the conclusion part.

2. Literature Review

Gallagher (2005) This article examines how international commerce affects exhaust emissions in the shipping industry in the United States. Recent research has revealed that cargo ships have long been underestimated in terms of their impact on air pollution. Ship emissions have lately been designated as "the final uncontrolled source of conventional air pollutants." Ships' air pollution has a wide range of local, national, and global environmental consequences. We evaluate the economic effects of this growing and uncontrolled kind of environmental degradation, building on previous research. They discover that overall emissions from ships are rising significantly as global trade expands (or international trade). Muradian and Martinez (2001) demand that steps be taken to avoid the erosion of 'Northern' environmental laws in a 'race to the bottom caused by 'ecological dumping" from the South. They argue in this study that neither green economy nor 'Northern' ecological economics account for the structural circumstances that govern the foreign trade system. They emphasize the concept of environmental cost-shifting based on fresh empirical findings on material flows. A 'Southern' solution to the commerce issue may emerge if physical and political ecology viewpoints are integrated. Barton (2022) This essay investigates the developing conflict and friction between the two negotiation paths, as typified by the Phytosanitary Agreement and the biosafety protocol. The first portion of the article briefly outlines the structure of agricultural regulation as it relates to international agricultural commerce. The second section examines international trade law as it relates to the implementation of this rule, notably regarding imports. The final segment examines the regulatory concerns surrounding agricultural biotechnology, especially the ongoing talks toward a protocol on genetically altered organisms. The last part discusses ways to create such a biosafety procedure so that it is both successful and helpful to the ecosystem. Althammer and Droege (2003) This article examines possible conflicts between environmental and trade policy that may result from the use of trade measures in comprehensive international accords or the use of the protection of the environment in trade policy. Furthermore,

they explore reform suggestions for the global trading regime, as well as the consequences of the Doha debate for the continuation of the trade-environment discussion. Harris (2017) may use economic theory to examine some of the advantages and costs linked with trade's environmental consequences. According to the notion of comparative advantage, both trading partners benefit from trade by specializing in the items that they can manufacture most efficiently. However, this fundamental theory does not take into account environmental inefficiencies that may be connected with the production or consumption of goods.

3. Analysis, Findings, and Results

It is one of the leading roles in health problems, international trade relations, and economic and political crises in the world. In this context, in our study, to examine the international trade and environmental variables of the EU and candidate Turkey and write prescriptions for the problems according to the results, and to develop a new policy proposal, it was tested by clustering analysis, which is one of the statistical analysis methods in the light of environmental and international trade indicators. We can state that the main reason for choosing this analysis is that it is suitable for our purpose and is frequently used in the literature.

Before performing the clustering analysis, standardization was performed in terms of the fact that the units of measurement of the variables were different from each other. Then, basic components analysis was applied within the scope of dimension reduction to eliminate variables with the same property. Finally, clustering analysis was performed. The analysis findings and results are as follows; As a result of the clustering analysis, first of all, the stacking table was obtained with the Ward Technique and is included in Table 1.

According to Table 1, the first row shows the first stage of clustering analysis and consists of 27 sets. Under the heading "Unified Cluster", the 15th observation in Cluster 1 (Latvia) and the 25th observation (Slovakia) appear to be the two closest observations. The next column of "Coefficients" measures the distance between observations and is 1.20E+10. This coefficient is known as the Squared euclidean distance. The "First Seen Cluster" column shows at which stage the two observations in that row merge with another observation into clusters. When we jump to the 3rd stage, we see that the 14th country (Litvsanya) joins the 15th and 25th countries and a cluster is formed in the 3rd stage of the "Cluster 1" column of the "Stage where the Cluster is First Seen". If we look at the second stage, here are the 16th closest to each other. (Luxembourg) and 18. The countries (Malta) form a second binary. When we look at the distance between these countries, we see that there are 3,313E+10. This duo was transformed into a cluster in the 6th phase by including another country. From this point of view, when we go down to the 6th stage, we see that a second cluster has occurred by joining the 16th and 18th countries of the 13th country and if we look at the "Cluster 1" column "Stage where the Cluster was First Seen".

Agglomeration Schedule

Stage	Cluster Combined		Coefficients	Stage Cluster First Appears		Next Stage
	Cluster 1	Cluster 2		Cluster 1	Cluster 2	
1	15	25	1,205E+10	0	0	3
2	16	18	3,313E+10	0	0	6
3	14	15	7,368E+10	0	1	11
4	6	24	2,043E+11	0	0	14
5	2	11	3,744E+11	0	0	9
6	13	16	5,539E+11	0	2	8
7	20	22	7,410E+11	0	0	10
8	8	13	1,107E+12	0	6	12
9	2	17	1,567E+12	5	0	17
10	4	20	2,214E+12	0	7	12
11	3	14	2,994E+12	0	3	16
12	4	8	4,113E+12	10	8	15
13	1	19	5,255E+12	0	0	14
14	1	6	7,527E+12	13	4	16
15	4	9	1,179E+13	12	0	21
16	1	3	1,664E+13	14	11	20
17	2	7	2,563E+13	9	0	20
18	21	23	3,497E+13	0	0	22
19	12	27	6,668E+13	0	0	25
20	1	2	9,897E+13	16	17	24
21	4	5	1,362E+14	15	0	24
22	21	26	1,763E+14	18	0	26
23	10	28	2,491E+14	0	0	25
24	1	4	3,656E+14	20	21	26
25	10	12	5,878E+14	23	19	27
26	1	21	1,269E+15	24	22	27
27	1	10	6,041E+15	26	25	0

This situation will continue in the same way until we reach stage 27. If we examine the stacking table, we see that the distance between the observations (countries) in the "Coefficients" column is increasing. It will also be possible to see these observations and interpretations made in Table 1 in the tree graph in Figure 1. This tree graph is read from left to right.

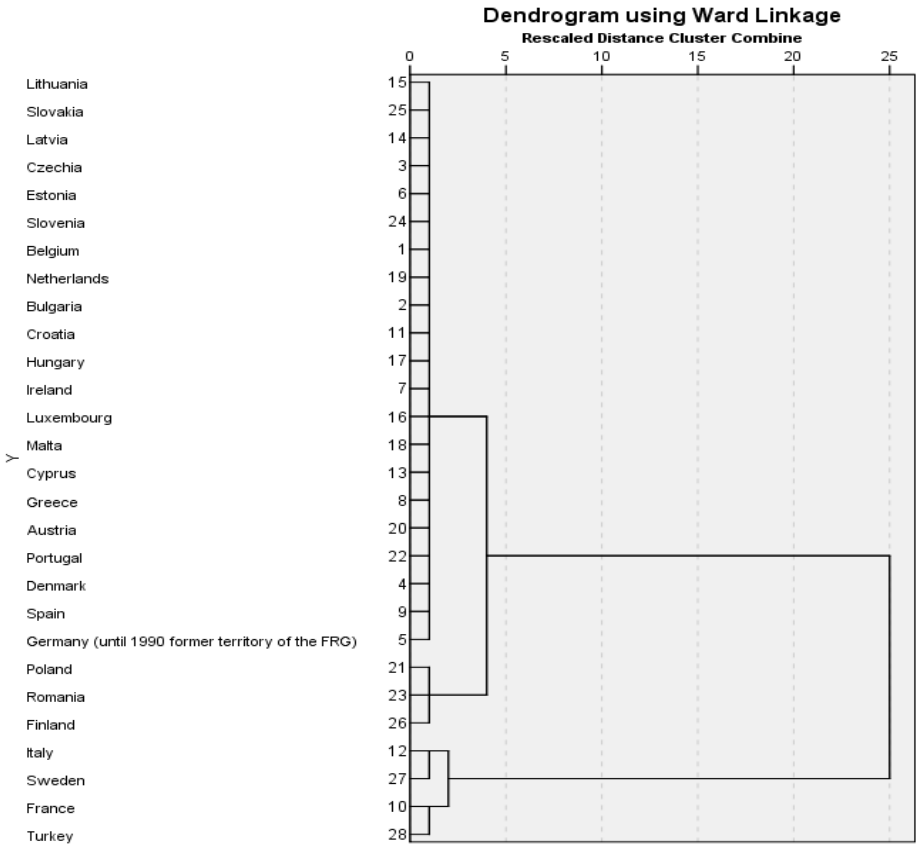

As a result, the EU consists of groups of countries with different performances in terms of environmental and international trade indicators. For example, Poland, Romania, and Finland have the same development performance in terms of these indicators, while EU candidate Turkey is in the same cluster as France, exhibiting the same performance as France, one of the founding countries of the EU. In this respect, these results will guide both EU policymakers and other policymakers in the decisions they will take and the policies they will implement in terms of environment and international trade. For example, if the EU can implement the same policy towards countries with the same performance within itself, it saves both time and scarce resources.

REFERENCES

Muradian, R., & Martinez-Alier, J. (2001). Southworth materials flow History and environmental repercussions. Innovation: The European Journal of Social Science Research, 14(2), 171-187.

Gallagher, K. P. (2005). International trade and air pollution: Estimating the economic costs of air emissions from waterborne commerce vessels in the United States. *Journal of environmental management*, *77*(2), 99-103.

Althammer, W., & Droege, S. (2003). International Trade and the Environment: the Real Conflicts. In *Environmental Policy in an International Perspective* (pp. 151-172). Springer, Dordrecht.

Harris, J. M. (2004). Trade and the Environment. *Tuft University*.

TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİNE UYUM SÜRECİ ÇERÇEVESİNİN FASILLAR ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ: ÇEVRE POLİTİKALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

EVALUATION THROUGH CHAPTERS IN THE FRAMEWORK OF TURKIYE'S ADAPTATION PROCESS TO THE EUROPEAN UNION: A STUDY ON ENVIRONMENTAL POLICIES

Lecturer. Asst. Mert SOĞUKOLUK
Yozgat Bozok University, Yozgat, Turkey
ORCID ID: 0000-0002-6395-451X
Dr. Seyyid Ali ERTAŞ
Yozgat Bozok University, Yozgat, Turkey
ORCID ID: 0000-0002-2566-6605

ÖZET

İnsanların çevreyi şekillendirme ve kullanma istekleri zaman içerisinde çevreye zarar vermiştir. Özellikle 20. yy' da sanayileşmenin artması ve beraberinde fosil yakıtların yoğun bir şekilde kullanılması çevreye ciddi zararlar vermiş ve çevresel sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sorunlar günümüzde genel olarak ormansızlaşma, çölleşme, plansız kentleşme, iklim değişikliği, asit yağmurları, biyolojik çeşitliliğin yok olması gibi sorunlardır. Süreç içerisinde ekolojik dengeyi bozan unsurlar insan sağlığını da tehdit eder hâle gelmiştir. AB ise çevre sorunlarına köklü çözümler bulabilmek için çeşitli antlaşmalar imzalamış ve eylem programları oluşturmuştur. AB'nin oluşturmuş olduğu politikalar içinde çevre sorunları önemli bir yere sahiptir. Çevre ile ilgili sorunların sınır tanımaması ve tüm dünyayı etkileme özelliğine sahip olması, AB'nin çevre sorunları ile yakından ilgilenmesine neden olmuştur. AB'nin çevre konusunda atmış olduğu adımlar, AB'nin bu konuda öncü bir rol aldığının göstergesidir. Bu nedenle AB'nin üretmiş olduğu çevre politikaları var olan çevre sorunlarının giderilmesine yardımcı olmakta ve ortaya çıkması muhtemel çevre sorunlarının da önünü kesmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, çevre ile ilgili genel kavramlar çerçevesinde, AB'nin çevre sorunlarını önlemek amacıyla tarihsel süreç içerisinde imzaladığı antlaşmaların, çevre sorunları konusunda Birliğe üye ülkelerin uyması gereken ve Birliğe üye olmayan ülkelere de emsal teşkil eden ilkelerin, bu doğrultuda yapmış olduğu çevre politikalarının ve eylem programlarının incelenmesi ile ülkemizin AB Çevre Politikalarına Uyum Sürecinin irdelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda, AB'nin çevre konusunda imzalamış olduğu antlaşmalar ile hazırlamış olduğu eylem programları incelenerek, çeşitli nedenlerle kirlenen çevrenin temizlenmesi ve olabilecek kirlenmelere karşı önlem alınması konusunda yapılan çalışmaların önemi, ülkemizde çevre ile ilgili alınan kararlar ve bu kararların Avrupa Birliği Kararları ile uyumlu olup olmadığı konusu kritik edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Çevre Politikaları, Fasıllar

ABSTRACT

The desire of people to shape and use the environment has damaged the environment over time. Especially in the 20th century, the increase in industrialization and the intense use of fossil fuels caused serious damage to the environment and caused environmental problems. These problems are generally deforestation, desertification, unplanned urbanization, climate change, acid rain, loss of biological diversity. In the process, the elements that disrupt the ecological balance have become a threat to human health. The EU, on the other hand, has signed various agreements and created action programs in order to find radical solutions to environmental problems. Environmental problems have an important place in the policies created by the EU. The fact that environmental problems do not know borders and have the ability to affect the whole world has

caused the EU to pay close attention to environmental problems. The steps taken by the EU on the environment are an indication that the EU has taken a leading role in this regard. For this reason, the environmental policies produced by the EU help to eliminate the existing environmental problems and prevent possible environmental problems. The main purpose of this study is to analyze the agreements signed by the EU in the historical process in order to prevent environmental problems, the principles that the member states of the Union should comply with and set a precedent for non-EU countries, and the environmental policies they have made in this direction, within the framework of general concepts related to the environment. and the analysis of the action programs and the Adaptation Process of our country to the EU Environmental Policies. For this purpose, by examining the action programs prepared by the EU's environmental treaties, the importance of the studies on cleaning the polluted environment for various reasons and taking precautions against possible pollution, the environmental decisions taken in our country and whether these decisions are compatible with the European Union Decisions. will be tried to be critical.

Keywords: European Union, Enviromental Policy, Chapters

METHODS OF COMBATING CYBERBULLYING FOR CHILDREN AND YOUNG PEOPLE, CRIMES CAUSED BY CYBERBULLYING AND LEGAL MEASURES

Seyran GÜMÜŞOĞLU
Marmara University, Faculty of Law, Istanbul, TURKEY
ORCID NO: https://orcid.org/0000-0001-6660-0103

ABSTRACT

Cyberbullying means the individual or public transmission or sharing of sexually explicit messages or images with the aim of angering or embarrassing the person who has been targeted; threats, insults, defamatory remarks, harassment or profit. Today, the spread of the internet in every field, the increase in social media sharing with the tools coming with Web 2.0 technology and the active use of the internet by all segments, especially children, bring cyber bullying along with many negative situations. In order for children and young people to fight cyberbullying, it is necessary to recognize cyberbullying, to recognize the crimes that may occur with these acts and to learn legal remedies. In this study, a "definition map" was created for the learning of cyberbullying by children and young people and a "cyberbullying fighting graph" including legal measures and methods was created. In addition, cyber crimes organized with international texts were examined and court decisions containing legal interpretations were examined with the developing era. The first of these texts is the "Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Abuse" published in the Official Gazette dated 10/09/2011. The second text is the "Council of Europe Convention on Cybercrime". By Article 9 of the Convention, distributing child pornography through a computer system and disseminating it is considered a crime. In addition, Article 8 of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms states that "Everyone has the right to respect for his private and family life, his residence and his correspondence."

Keywords: cyberbullying, cyber violence, cybercrime, online and offline communication networks

FOOD SECURITY and INTERNATIONAL RELATIONS THEORIES as a CONCEPTUALIZATION of INTERNATIONAL SECURITY

Eda Ünal

Süleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, European Union Studies Dept., Isparta, Türkiye.

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2663-3757

Selim Kanat

Süleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, International Relations Dept., Isparta, Türkiye.

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2663-3757

ABSTRACT

The concept of food safety is mainly discussed in scientific studies in a context that includes the prevention and elimination of threats to human health that may occur from the production process to the consumption of the foods people eat. In other words, food safety is discussed in the context of food quality. II. After World War II, international studies on food safety, which started with the establishment of the Food and Agriculture Organization (FAO) within the United Nations, similarly focused on the production, delivery and consumption of food in a way that does not threaten human health. When we look at the scientific theses written in our country, this situation is similar. The number of theses written in the field of international relations is only two out of a total of 152 theses written with the title of "food safety" and these two theses did not deal with food safety within the scope of state security. Most of these theses are in areas that directly deal with food and human health issues such as food hygiene, nutrition, food engineering, gastronomy, and agriculture. Examples can be multiplied, but the situation is similar for other scientific studies. However, it has become a necessity to rethink and expand the current widespread definition of the concept of food safety. The reason for this is that it is becoming increasingly difficult to reach food in the world. The first reason for this difficulty is that the world population is increasing at an extraordinary rate. The world population, which was three billion in the 1960s, has reached eight billion today. When other factors are ignored, the world population is expected to exceed ten billion in the 2050s. It is getting harder and harder to feed this busy crowd. Another reason for this difficulty is global warming and increasing desertification. Global warming and climate change on the one hand make agriculture more difficult in some regions, on the other hand, freshwater resources are decreasing in the world. Today, desertification affects almost a quarter of the land in the world and this rate is increasing. The factor that accelerates this whole process is the rapid consumption of world resources, especially since the industrial revolution. In other words, while food production in the world is getting more difficult, the number of people who have to be fed is increasing faster than ever before. The Covid-19 pandemic and the events after Russia's invasion of Ukraine have shown how fragile the food supply is. For example, the fact that Russia and Ukraine took a break from fighting and formed a grain corridor by making an agreement, and then continuing the war showed that there would be no war without food. It can be said that the lack of food has been evaluated as a threat ahead of the threat of war.

Since security is a concept defined by threats, the definition of security will be updated within the framework of deprivation of quality and sufficient food as an imminent and serious threat. This situation necessitates the redefinition of the concept of food safety beyond its current use as people's uninterrupted access to food that is at least sufficient to maintain their lives and that will not threaten their health. It necessitates the redefinition of the traditional definition of security, which was accepted during the Cold War, with a critical perspective. This study is based on this requirement.

The research question of the study is How to redefine the concept of food safety and what should be the theoretical basis of the definition? The hypothesis of the study within the scope of this question is that food security should be reinterpreted in the context of the green theory of international relations and form the basis of a new understanding of security. Food safety to be defined within the scope of green theory in the most accurate way will be to adapt the approach of the traditional security paradigm, which is defined based on conventional threats, to the requirements of the day.

In the hypothesis test in the research, as in every theoretical study, the conceptual analysis to be made through literature review and documentary sources is the basic method. In this context, the foreign basic sources of the theoretical background and the domestic and foreign current literature were also scanned. Numerical data were also used to prove the correctness of the hypotheses by making comparisons. Apart from this, discourses of policymakers, news and case studies were preferred for collecting scientific data.

The conclusion reached as a result of the hypothesis test carried out with the research and collected data, the understanding of security based on conventional threats such as hostile state attacks, crimes in the country, acts of terrorist organizations remains narrow in today's conditions. One of the closest serious threats to both human and state security is insufficient food production and hunger. However, this serious threat is still not sufficiently taken into account in the international security agenda. The threat of food deprivation is a threat that threatens the security of both people and states, which can cause the international system, which is considered anarchic in the traditional security paradigm, to become even more anarchic. Fighting the threat of food deprivation is an activity that is difficult to carry out with only state-based policies. The actors in food security are both states, organizations and individuals, that is, people. It should not be too late to fight this threat with Grotian rationality. Here, another sub-result was that the traditional security paradigm and the approach of taking security measures after the occurrence of the threat should be updated as urgent and decisive measures to be taken before the threat occurs within the framework of food safety.

Keywords: Food Security, Green Theory, International Security, Critical Theories, Traditional Security Paradigm

LOJİSTİK İÇİN İNGİLİZCE

ENGLISH FOR LOGISTICS

Assoc. Prof. Karimova Firuza Rahim

Academy of the State Customs Committee, Faculty of International Trade and Logistics, Department of Law and Humanities

ORCID: 0000-0001-9037-2403

ÖZET

Bu makale Lojistik öğrencileri için hazırlanmıştır. Araştırmanın amacı, öğrencilerin özel terimlere ilişkin bilgilerini genişletmek, anlama, yazma ve okuma becerilerini geliştirmek ve mesleki açıdan iletişim becerilerini geliştirmektir. Makale, her biri temel bir lojistik kavramı, bir Lojistik Terimleri Sözlüğü ve bazı referans materyalleri ile ilgilenen birimler (Konular) içermektedir. Makale, özgün kaynaklardan alınan metinleri içermektedir; metinler eğitim ihtiyaçlarına uyacak şekilde uyarlanmıştır. Öğrencilerin her metinde yer alan en önemli fikirleri anladığından emin olmak için okuma pasajlarını çeşitli anlama-kontrol görevleri takip eder. Her ünitenin konusuyla tematik olarak bağlantılı olarak, profesyonel sözcük dağarcığına ve dilbilgisinin zor noktalarına odaklanmak için tasarlanmış çeşitli alıştırmalar vardır.

Uygulama önemi: makale, yükseköğretim kurumlarında ders ve seminerlerde kullanılabilir.

Anahtar kelimeler: lojistik, İngilisce, metodoloji

Esas metn:Yeni kelimeler: önkoşul, çevre, hız, hassasiyet, köken, ulaşım, ağ, üretim, rekabet, envanter, navlun, çözümler, maliyetler, sipariş, talep, müşteri, fayda, performans, pazar, perakendeci, başarılı olmak, düşürmek, kazanmak, hareket etmek, büyümek, işletmek, yürütmek, programlamak, rekabet etmek, merkezileşmek, genişletmek, iyileştirmek, dağıtmak, yerine getirmek, güvenmek Günümüzde verimli lojistik ve ulaşım sistemi, günümüzün önemli ön koşullarıdır. Herhangi bir ekonominin gelişimi. Modern rekabet ortamında, müşterilerin gereksinimlerini karşılayan bir ürün sunmak yeterli değildir. Teslim şekli de çok önemlidir. Malları hızlı ve hassas bir şekilde teslim etme sanatı ve bilimi, işletmelerin daha verimli çalışmasına, maliyetleri düşürmesine ve yeni müşteriler kazanmasına yardımcı olabilir. Lojistik, her işin ayrılmaz bir parçası olmak için yüzyıllar boyunca gelişti. Lojistik, medeniyetin başlangıcından beri yapılmaktadır. Hammaddeler ve bitmiş ürünler, küçük ölçekte de olsa, her zaman taşınmak zorundaydı. Yavaş yavaş, insanlar kırsal alanlardan kentsel alanlara taşınmaya başladı; üretim noktası ile tüketim noktası arasındaki coğrafi mesafe önemli ölçüde arttı. Şirketlerin bir ürün yelpazesi geliştirdiği, dağıtım kanallarını planladığı, pazarlama kampanyaları planladığı ve bitmiş ürünü perakendecilerine teslim ettiği bir zaman vardı. Ancak, 1990'ların başından beri lojistik

operasyonlar çok daha karmaşık hale geldi. Küresel lojistik pazarı yıllar içinde radikal bir şekilde büyüdü.

ANA NOKTALARI ANLAMAK 1. Soruları gözden geçirin. 1. Verimli lojistik ve ulaşım sistemi, herhangi bir ekonominin gelişmesinin önemli ön koşulları mıdır? Neden? Niye? 2. Lojistik operasyonları neden son zamanlarda çok daha karmaşık hale geldi? 3. Teknoloji ulaşımı nasıl değiştirdi? 4. Verimli lojistik operasyonların başlıca faydaları nelerdir? 5. Lojistik sektörünün hizmet verdiği ana müşteri grupları nelerdir? 6. Lojistik nasıl bir potansiyele sahiptir?

ÖDEVLER: 1 Aşağıdaki terimleri çevirin. Tedarik zinciri, tedarik zinciri yönetimi, mal akışı, malların depolanması, menşe noktası, tüketim noktası, tüketici, tedarikçi, müşteri, sağlayıcı, büyük ağ, tedarik, dönüşüm, depolama ve dağıtım, ara ürün, bitmiş ürün, karşılamak için müşterilerin gereksinimleri, yeniden mühendislik, navlun ve nakliye maliyetleri, hedef pazar, mevsimsel eğilimler, ithalat ve ihracat düzenlemeleri, gümrük vergileri ve vergiler, çeşitli faaliyetler, envanter yönetimi, teslimat hizmetleri, sipariş karşılama. Alıştırma 2 Aşağıdaki kelimelerden hangisi isimdir? Dahili, yönetim, tedarik etme, dağıtma, bilgi, içerme, üretici, üretme, tüketme, yönetme, tüketim, gereksinim, geliştirme, tüketiciler, üretim, entegrasyon, ulaşım, imalat, alıcı, tedarikçiler, seçenek, satış, dağıtım, dahili, verimli, tüketici, ortaklık, verimlilik, iyileştirme, dikkate alma, konum, hızlı, düzenleme, içerme, etkinlik, sorumlu, hızlı, radikal, performans, sistematik, geliştirme, işçi, operatör.

ABSTRACT

This article is intended for students of Logistics. The purpose of the research is to enlarge students' knowledge of special terms, to enhance their skills of comprehension, writing and reading, and to develop their communication abilities in professional aspects. The article contains units (Topics), each dealing with a key logistics concept, a Glossary of Logistics Terms, and some reference materials. The article comprises texts from the authentic sources; the texts are adapted to suit the educational needs. The reading passages are followed by an assortment of comprehension-checking tasks to ensure that students have understood the most important ideas contained in each text. Thematically linked to the topic of each unit are a variety of exercises designed to focus on professional lexis and difficult points of grammar.

Application importance: article can be used in lectures and seminars in high education institutions.

Keywords: logistics, English, methodology

Main text: New words: prerequisite, environment, speed, precision, origin, transportation, network, production, competition, inventory, freight, solutions, costs, order, demand, customer, benefit, performance, market, retailer, to succeed, to lower, to gain, to move, to grow, to operate, to execute, to schedule, to compete, to centralize, to broaden, to improve, to distribute, to fulfil, to rely on Today, efficient logistics and transportation system are important prerequisites of the development of any economy. In modern competitive environment, it is not enough to offer a product that meet customers' requirements. The way of its delivery is also very important. The art and science of delivering goods with speed and precision can help businesses operate more efficiently, lower costs and gain new customers. Logistics has evolved throughout centuries to become an integral part of every business. Logistics has been performed since the beginning of civilization. Raw materials and

finished products had always to be moved, though on a small scale. Gradually, people began moving from rural to urban areas; the geographical distance between the point of production and the point of consumption increased considerably. There was a time when companies used to develop a product range, plan their distribution channels, schedule marketing campaigns and deliver the finished product to their retailers themselves. However, since the early 1990's logistics operations have become much more complex. The global logistics market has grown radically over the years.

UNDERSTANDING THE MAIN POINTS 1. Review questions. 1. Are efficient logistics and transportation system important prerequisites of the development of any economy? Why? 2. Why have logistics operations become much more complex recently? 3. How has technology changed transportation? 4. What are the major benefits of efficient logistics operations? 5. What are the main customer groups served by the logistics industry? 6. What potential does logistics have?

Exercise 1 Translate the following terms. Supply chain, supply chain management, flow of goods, storage of goods, point of origin, point of consumption, consumer, supplier, customer, provider, huge network, procurement, transformation, warehousing and distribution, intermediate product, finished product, to meet customers' requirements, re-engineering, freight and transport costs, destination market, seasonal trends, import and export regulations, customs duties and taxes, various activities, inventory management, delivery services, order fulfilment. Exercise 2 Which of the following words are nouns? Internal, management, procure, distribute, information, involve, manufacturer, produce, consume, manage, consumption, requirement, develop, consumers, production, integration, transportation, manufacture, purchaser, suppliers, option, sell, distribution, internal, efficiently, consumer, partnership, efficiency, improvement, consider, location, fast, regulation, include, activity, responsible, quickly, radically, performance, systematically, development, worker, operator.

REFERENCE

1. Yulia Stukalina, Professional English for students of logistics, Riga 2004, - 187 p.

BIST ŞİRKETLERİNİN TOPLAM PİYASA DEĞERLERİNİN GSYİH ÜZERİNDE ETKİSİ: TÜRKİYE İÇİN 1999-2022 DÖNEMİ NARDL VE NEDENSELLİK UYGULAMASI

THE EFFECT OF TOTAL MARKET VALUES OF BIST COMPANIES ON GDP: NARDL AND CAUSALITY TEST IN 1999-2022 PERIOD FOR TURKEY

Kudbeddin ŞEKER[1]

[1]Doktor Öğretim Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Uygulamalı Bilimler Fakültesi, [1]Sigortacılık ve Risk Yönetimi Bölümü, Kütahya, Türkiye.

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6705-2890

ÖZET

Günümüzde şirketlerin başlıca amacı kar elde etmenin yanında piyasa değerlerini de maksimize etmektir. Ancak bu şekilde süreklilik ve rekabet edebilmede etkin bir durumda olabilirler. Şirketler üretmiş oldukları mal ve hizmetlerde global düzeyde hedef kitlesine ulaşma, kolay satılabilme, tercih edilme, kalite ve servis hizmetlerinde diğer rakiplerine göre önde oldukları sürece şirket değerlerini artırabileceklerdir. Piyasa değeri, bir şirketin piyasadaki, yani borsadaki toplam değeridir. Bir şirketin piyasa değerinin hesaplanması, borsada işlem gören bütün hisselerinin, hissenin piyasadaki güncel fiyatı ile çarpılmasıyla hesaplanır. Finansal yönetimin temel amacı şirket değerini maksimize edecek yatırım, finansman ve kar dağıtım politikalarını oluşturup uygulamaktır. Günümüzde endeks, sektör ve pazarlar olarak ayrılan toplam 573 BIST şirketi bulunmaktadır. Çeşitli alanlarda mal ve hizmet üreten BIST şirketleri ülke ekonomine yön vermektedirler. Bu şirketler bazında hedeflenen değer maksimizasyon politikası, toplamda bakıldığı zaman ülkenin gayrisafi yurt içi hasılasına da (GSYİH) etki etmesi beklenmektedir. GSYİH genel olarak nüfus artışı, ihracat, ithalat, döviz oranları, faiz ve enflasyon gibi makro ve mikro değişkenlerden etkilenmektedir.

Bu çalışmanın amacı BIST şirketlerinin toplam piyasa değerlerinin GSYİH üzerinde etkisini belirlemektir. Çalışmanın veri seti 1999-2022 dönemlerine ait (24 dönem) yıllık verilerden oluşmaktadır. Çalışmanın verileri Türkiye Sermaye Piyasası Kurulu (uluslararası ekonomik ve finansal göstergeler ve aylık istatistik bülteni) internet sitesinden elde edilmiştir. BIST şirketlerinin toplam piyasa değerlerinin GSYİH üzerinde etkisini belirlemede simetrik ve asimetrik ilişkileri tespit edebilen NARDL (Nonlinear Autoregressive Distributed Lag) modeli kullanılmıştır. Kurulan modelde bağımlı değişken olarak Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) ve bağımsız değişken olarak BIST şirketlerinin toplam piyasa değeri (TPD) yer almaktadır.

Çalışmada 1999-2022 dönemi için Türkiye'de GSYİH ve BIST şirketlerinin toplam piyasa değerleri ilişkisini doğrusal olmayan ARDL (NARDL) modeli çerçevesinde analiz edilmiştir. Shin, Yu ve Greenwood-Nimmo, Pesaran tarafından geliştirilen ARDL modelini bir adım öteye taşıyarak açıklayıcı değişkenlerdeki pozitif ve negatif şokların bağımlı değişken üzerindeki etkisini ayrı ayrı analiz etmeye imkan tanıyan NARDL (Nonlinear Autoregressive Distributed Lag) modelini geliştirmişlerdir. Bu yöntemde açıklayıcı değişkenlerdeki pozitif ve negatif şokların bağımlı değişken üzerinde aynı derecede etki edip etmediği görülebilmektedir. Analizde F-Bounds testinin anlamlı çıkmasından sonra yapılacak, oto korelasyon, değişen varyans, normallik testi, Ramsey testi ve cusum testlerinin de istenilen düzeylerde anlamlı çıkması ile sonuçlar yorumlanabilecektir. Değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin belirlenmesinde kullanılacak yöntem için yapılan birim kök testlerinde, değişkenlerin durağanlık seviyelerinin I(1) olmasından dolayı Toda-Yamamoto Granger Nedensellik Testi kullanılmıştır.

NARDL analiz sonuçlarına göre TPD^{+} değişkenine ait katsayının 3.518, TPD^{-} değişkenine ait katsayının 3.537 olduğu görülmüştür. Yapılan Wald testi sonucunun 0.6756 çıkması modelde uzun dönemde bir simetri ilişkisinin olduğunu, asimetrik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Dolayısıyla modelde sadece simetrik ilişki yorumlanabilecektir. Buna göre, BIST şirketlerinin toplam piyasa değerlerindeki %1'lik bir

artış GSYH'i % 3.518 artırmaktadır. Wald testi sonucunda asimetrik ilişki olduğu belirlenseydi BIST şirketlerinin toplam piyasa değerlerindeki %1'lik bir azalışın GSYH'i % 3.537 azalttığı söylenebilirdi.

NARDL analizinde değişkenler arasında simetrik ilişki çıkması aynı zamanda simetrik bir nedensellik testi olan Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi sonuçlarını anlamlı kılmaktadır. Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi sonuçları doğrultusunda yapılan Wald testlerine göre, TPD' den GSHY' ye doğru %1 anlamlılık düzeyinde granger nedensellik olduğu, GSYH'den TPD' ye doğru granger nedensellik olmadığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak ülkemizde BIST şirketlerinin toplam piyasa değerlerinin GSYİH üzerinde anlamlı bir simetrik etkisinin bulunduğunu ve Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi ile de bu sonucun doğrulandığını belirtebiliriz.

Anahtar Kelimeler: BIST Şirketlerinin Toplam Piyasa Değerleri, GSYİH, NARDL, Toda-Yamamoto Granger Nedensellik Testi.

ABSTRACT

Today, the main purpose of companies is to maximize their market value as well as to make profit. Only in this way can they be in an effective position in terms of continuity and competitiveness. Companies will be able to increase their company value as long as they are ahead of their competitors in terms of reaching their target audience at the global level, being easily sold, being preferred, quality and service in the goods and services they produce. Market cap is the total value of a company in the market, i.e. the stock market. Calculating the market value of a company is calculated by multiplying all of its shares traded in the stock market by the current market price of the share. The main purpose of financial management is to create and implement investment, financing and profit distribution policies that will maximize company value. Today, there are a total of 573 BIST companies divided into index, sector and markets. BIST companies, which produce goods and services in various fields, direct the country's economy. The value maximization policy targeted on the basis of these companies is expected to have an impact on the country's gross domestic product (GDP) when considered in total. GDP is generally affected by macro and micro variables such as population growth, exports, imports, exchange rates, interest and inflation.

The aim of this study is to determine the effect of the total market values of BIST companies on GDP. The data set of the study consists of annual data for the 1999-2022 periods (24 periods). The data of the study were obtained from the website of the Turkish Capital Markets Board (international economic and financial indicators and monthly statistics bulletin). NARDL (Nonlinear Autoregressive Distributed Lag) model, which can detect symmetrical and asymmetrical relationships, was used to determine the effect of the total market values of BIST companies on GDP. In the established model, there is Gross Domestic Product (GDP) as the dependent variable and the total market value (TPD) of BIST companies as the independent variable.

In the study, the relationship between GDP and total market values of BIST companies in Turkey for the period 1999-2022 was analyzed within the framework of the non-linear ARDL (NARDL) model. Shin, Yu and Greenwood-Nimmo took the ARDL model developed by Pesaran one step further and developed the NARDL (Nonlinear Autoregressive Distributed Lag) model, which allows to analyze the effects of positive and negative shocks in explanatory variables on the dependent variable separately. In this method, it can be seen whether the positive and negative shocks in the explanatory variables have the same effect on the dependent variable. After the F-Bounds test is found to be significant in the analysis, the results can be interpreted when the autocorrelation, varying variance, normality test, Ramsey test and cusum tests are also significant at the desired levels. The Toda-Yamamoto Granger Causality Test was used in the unit root tests for the method to be used to determine the causality relationship between the variables, since the stationarity levels of the variables are I(1).

According to the NARDL analysis results, the coefficient of the TPD+ variable was 3.518, and the coefficient of the TPD- variable was 3.537. The result of the Wald test is 0.6756, which indicates that there is a long-term symmetry relationship in the model and no asymmetric relationship. Therefore, only the symmetrical relationship can be interpreted in the model. Accordingly, a 1% increase in the total market value of BIST companies increases GDP by 3.518%. If there was an asymmetric relationship as a result of

the Wald test, it could be said that a 1% decrease in the total market values of BIST companies reduce the GDP by 3.537%.

The symmetrical relationship between the variables in the NARDL analysis also makes the results of the Toda-Yamamoto Granger causality test, which is a symmetric causality test, meaningful. According to the Wald tests conducted in line with the results of the Toda-Yamamoto Granger causality test, it has been determined that there is granger causality from TPD to GDP at the 1% significance level, and there is no Granger causality from GDP to TPV.

As a result, we can state that the total market values of BIST companies have a significant symmetric effect on GDP in our country and this result is confirmed by the Toda-Yamamoto Granger causality test.

Keywords: Total Market Cap of BIST Companies, GDP, NARDL, Toda-Yamamoto Granger Causality Test.

ÇOK KATLI PAZARLAMA İŞLETMELERİNİN YÖNETİM VE ORGANİZASYON YAPILANMALARI: X İŞLETMESİ ÖRNEĞİ[1]

MANAGEMENT AND ORGANIZATIONAL STRUCTURES OF MULTI-LEVEL MARKETING BUSINESS: THE EXAMPLE OF THE X BUSINESS

Gizem KURT

Bilim Uzmanı, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Programı, İzmir, Türkiye

ORCID NO: 0000-0003-4440-8852

Güler TOZKOPARAN

Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, İzmir, Türkiye

ORCID NO: 0000-0001-9082-7092

ÖZET

Çalışmanın, doğrudan satışın geliştirilmiş hali olan çok katlı pazarlama yönteminde, distribütörler tarafından oluşturulan ve modern bir iş modeli olarak görülen organizasyonların, yönetim fonksiyonları bakımından değerlendirilmesidir.

Çok katlı pazarlama, bir üretici işletmenin ürettiği mal veya hizmetin pazarlanması ve satılması görevini bağımsız çalışan distribütörlerin üstlendiği pazarlama yöntemidir. Distribütörler, iş/fırsat toplantıları düzenleyerek potansiyel müşteri veya distribütörlere ulaşırlar ve bu toplantılarda ürün veya iş planı sunumu yaparlar. Sunum sonrasında toplantıya katılanlar yalnızca ürün satın almayı tercih edebilirler. Üretici işletmenin sunduğu iş planına dahil olmak isteyen kişiler ise kendilerini toplantıya davet eden distribütörün alt hatlarını oluştururlar. Organizasyon ve kazanç yapısı sebebiyle 'Çok Katlı Pazarlama (ÇKP)' ifadesi kullanılmaktadır.

Çalışmada çok katlı pazarlamanın temel kavramları ve ilkeleri, özellikleri, uygulanma aşamaları, geleneksel pazarlamayla kıyaslanması, avantaj ve dezavantajlarına ek olarak yönetim fonksiyonları ele alınmıştır. ÇKP yöntemi, tipik örgüt yapılarından farklı ve yeni bir organizasyon yapısı oluşturmaktadır. ÇKP işletmelerinde, dikey yapılanan örgütlerden farklı olarak, pazarlama ve satış departmanında ürünlerin tanıtımı ve satılmasından sorumlu müdür ve satış personelleri yerine bağımsız birimler halinde kendi adlarına çalışan distribütörler ve onların kurmuş oldukları alt organizasyonlara mensup olan distribütörler bulunur. ÇKP işletmeleri satış personeli istihdam etmez ve ürünlerin pazarlama ve satışı bu distribütörler tarafından gerçekleştirilir. Bu sebeple distribütörlerin yönetim becerilerinin ve yönetimin fonksiyonlarını uygulama farkındalıklarının değerlendirilmesi önemli görülmektedir.

Çalışmanın araştırma kısmında, uluslararası faaliyet gösteren bir ÇKP işletmesinin üst kariyer seviyelerindeki distribütörler ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonucu elde edilen veriler içerik analiziyle çözümlenmiştir. Analiz sonucunda, bulgu tabloları oluşturulmuş ve bulgular değerlendirilerek çıkarımlarda bulunulmuştur.

Araştırma neticesinde, distribütörlerin organizasyonlarını yönetirken yönetim fonksiyonlarını uyguladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Distribütörler planlama, örgütleme, yöneltme, koordinasyon ve kontrol fonksiyonlarını kurdukları organizasyonları başarılı şekilde yönetmek için uygulamaktadır. Buna ek olarak elde edilen

[1]Bu çalışma, Gizem Kurt'un, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Programı'nda 2022 yılında Doç. Dr. Güler Tozkoparan danışmanlığında tamamlanmış olan "Çok Katlı Pazarlama İşletmelerinin Yönetim ve Organizasyon Yapılanmaları: X İşletmesi Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

bulgular, motivasyon teorilerinden Alderfer'in ERG Teorisi, liderlik tarzlarından dönüşümcü liderlik tarzı ve örgütsel iletişimin özellikleriyle ilişkilendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çok Katlı Pazarlama, Yönetim, Yönetim İşlevleri, Yönetim ve Organizasyon, Network Marketing, Ağ Pazarlama.

ABSTRACT

This study aims to evaluate the organizations created by distributors in terms of management functions in the multi-level marketing method, which is an improved version of direct sales and is seen as a modern business model.

Multi-level marketing is a type of advertising used by independent distributors to market and sell products or services produced by manufacturers. Distributors reach potential customers or distributors by organizing business/opportunity meetings and present their product or business plan at these meetings. After the presentation, meeting attendees can only choose to purchase products. People who want to be included in the business plan offered by the manufacturer make up the bottom line of the distributor inviting them to the meeting. The term 'Multilevel Marketing (MLM)' is used because of its organizational and earnings structure.

In this study, the basic concepts and principles of multi-level marketing, its features, the reasons for its emergence, its development in Turkey and the world, its application stages, its comparison with traditional marketing, its advantages and disadvantages, as well as its management functions are discussed. Unlike vertically constructed organizations, MLM businesses do not have directors and sales staff in the marketing and sales department responsible for product promotion and sales. Distributors working as independent units and distributors belonging to their sub-organizations carry out these works. Sales personnel are not employed in MLM businesses and the products are marketed and sold by these distributors. It is therefore important to assess distributors' management skills and awareness of implementing management functions.

In the research section, semi-structured interviews were conducted with top-career distributors of an internationally operating MLM business. The data obtained as a result of the interviews were analyzed by content analysis. Findings tables were created and inferences were made by evaluating the findings.

As a result of the research, it was concluded that distributors apply management functions while managing their organizations. Distributors successfully implement the functions of planning, organizing, directing, coordinating and controlling the organizations they have established. In addition, the findings were associated with the characteristics of motivation theories, Alderfer's ERG Theory, transformational leadership style and organizational communication.

Keywords: Multi-Level Marketing, Multilevel Marketing, Management, Management Functions, Management and Organization, Network Marketing.

GİRİŞ

Doğrudan pazarlama içinde yer alan ve doğrudan satışın geliştirilmiş hali olan çok katlı pazarlama (ÇKP), bir üretici işletme tarafından üretilen mal veya hizmetlerin doğrudan nihai tüketiciye satılması için bağımsız çalışan distribütörlerin pazarlama faaliyetlerini yürüttüğü yöntemdir. Distribütörler, üretici işletmeler tarafından 'bağımsız satış temsilcisi', 'bağımsız iş ortağı', 'dağıtıcı' veya 'yüklenici' gibi farklı şekillerde adlandırılabilirler ve bu işletmenin ürettiği ürün veya hizmetleri tüketicilere tanıtarak, göstererek ya da tavsiye yoluyla sipariş alma, siparişleri üretici işletmeden temin etme ve bu ürünlerin tüketiciye ulaşması gibi görevleri üstlenirler (Ağcadağ, 2017: 165).

Distribütörlerin mal veya hizmeti tavsiye etmesi sonucu satış gerçekleşir. Tüketiciler, indirimli ürün satın alabilmek için ÇKP iş planına dahil olmak isterlerse distribütör olurlar. Her distribütör alt hattına yeni kişiler dahil ettikçe aşağı doğru sıralanan bir alt organizasyon oluşur. ÇKP işletmelerine dahil olan kişiler, hem kişisel olarak yaptıkları satışlardan hem de iş planına dahil ettikleri kişilerin satışları toplamından ödüllendirilirler (Muncy, 2004: 47). Buna ek olarak, işe dahil edilenlerin, işe dahil ettikleri tarafından yapılan

satışlardan da prim alırlar (Sparks ve Schenk, 2006: 161). Çok sayıda prim ödeme ve işe alım düzeyi oluştuğu için 'çok katlı' ifadesi kullanılmaktadır.

Bilgi toplumuna geçiş süreciyle birlikte değişen örgüt tasarımı, işletmelerin hiyerarşiden uzaklaşarak yatay hale gelmesini sağlamıştır (Aksay, 2015: 111; Üçok, 2000: 157). ÇKP işletmelerinin bünyesinde distribütörler tarafından oluşturulan alt organizasyonlar, bu değişime uygun yapılanmalardır. Bu sebeple ÇKP işinin, yeni bir iş modeli veya organizasyon yapısı oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

ÇKP, geleneksel pazarlamadan ürün, fiyat, dağıtım ve tutundurma açısından farklıdır. Ürün, üretici işletme tarafından üretilir ve distribütörün sipariş vermesiyle doğrudan distribütöre gönderilir. Geleneksel pazarlamanın dağıtım kanalında yer alan hiçbir aracı ÇKP'de bulunmaz (Jain ve diğerleri, 2015: 904). ÇKP'de tutundurma faaliyetleri, geleneksel pazarlamada olduğu gibi kitle iletişim araçları ile yapılmaz. ÇKP'nin esas olarak kendisi bir tutundurma yöntemidir (Kara ve Çiçek, 2016: 52). Bu sistemde ürünlerin tanıtımını ürün kullanıcısı olan distribütörler üstlenir ve ağızdan ağıza iletişim önem kazanır. Bu iletişim biçimiyle distribütör, ürünlerin reklamını müşteriye bire bir ilişkiyle yapar ve ürün satışı veya kişiyi sisteme dahil etmek için çaba sarf eder (Argan, 1997: 126).

Reklam ve dağıtım maliyetlerinin olmaması, ÇKP işletmelerinin tüketicilere fiyat avantajı sağladığı düşüncesine neden olmuştur (Çakmak, 2009: 77). Fakat ÇKP'de, geleneksel pazarlama işletmelerinde mevcut olan benzer ürünlerden çok daha pahalıya mal olan ürünler bulunabilir. Bir işletmenin uzun süreli başarıyı yakalayabilmesi, müşterinin ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayan ürünü üretmesine bağlı olduğundan ileri teknoloji kullanımı gerekir (Gürağaç, 2006: 67). Kalite ve dayanıklılığa önem verilir. Bu sebeple ürün fiyatlarının, pazarda bulunan ortalama bir üründen yüksek olması muhtemeldir. Ancak ÇKP sistemine dahil olunduğunda kazanılan indirim hakkı bu dezavantajı ortadan kaldırır. Buna ek olarak ürün fiyatıyla ilgili bir diğer fark ise şu şekilde açıklanabilir: mağazadan 100 TL'lik bir ürün satın alındığında yapılan harcama 100 TL'dir. Fakat bir ÇKP işletmesinden 100 TL'lik ürün satın almak isteyen bir distribütör, satın alma sırasında belirli bir miktar iskontodan yararlanarak ürünü indirimli satın alır ve kazanç hesaplamaları yapılırken toplam iş hacmi içinde bireysel satın alımları da yer aldığı için indirimli aldığı üründen gelir elde eder. Böylece distribütörün yaptığı harcama gerçekte 100 TL'den daha düşük hale gelir.

ÇKP'de uygulama aşamaları; iş planına dahil olmakla başlar, ürün kullanımı için ürün sipariş etmek ve alt distribütör edinilirse sponsorluk sıfatına erişmekle devam eder. Alt ekipte çalışan distribütör sayısı arttıkça ve daha fazla satış cirosu oluştukça kariyer değişimleri ve kazanç meydana gelir. ÇKP'nin temel ilkeleri de klasik bir örgüt yapısındaki görev tanımından farklıdır. Distribütörlerin öncelikle ürün veya hizmet kullanıcısı olması gerekmektedir. Distribütörlerin ayrıca, amaç ve hedefleri belirlemesi, potansiyel müşteri veya distribütörlerle görüşme yapması, onları toplantılara davet etmesi, ürün veya iş planı sunumları yapması, ekibine yeni katılan distribütörlere yardımcı olması ve potansiyel vaad eden distribütörlerin lider olabilmesi için çaba göstermesi gibi görevleri bulunmaktadır.

ÇKP'nin; iş arkadaşlarını seçebilmek, çok küçük bir yatırımla işe başlamak, evden çalışmak, çalışma saatlerini belirleyebilmek, başka yerde olmayan benzersiz ürünleri keşfetmek, sınırsız gelir fırsatından yararlanmak gibi avantajları varken çevreden gelen olumsuz tepkiler, reddedilme ve hayal kırıklığı yaşama gibi dezavantajları da söz konusu olabilmektedir.

ÇKP'nin sıklıkla karıştırıldığı etik dışı yapılar, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (TKHK) m.80/f.1 ve m. 80/f.2 kapsamında yasaklanmış ve suç unsuru olarak görülmüştür. Bu organizasyonlar, mali değerini karşılayan bir ürün veya hizmet satışı olmaksızın yalnızca alt alta sıralanan ve para ödeyen kişilerin bir sonraki kişiyi getirdiklerinde paralarını artmış olarak geri aldıkları bir sisteme dayanır. Güvenilir ÇKP işletmeleri DSD (Doğrudan Satış Derneği) üyesi olanlar ve DSD tarafından denetlenen işletmelerdir. Bu organizasyonlar nedeniyle ÇKP'de etik ve yasal düzenlemeler oldukça önem taşır. İşletmelerin hem kendi belirledikleri davranış ilkeleri bulunmalı hem de DSD davranış ilkelerine uygun faaliyet göstermeleri gerekmektedir. ÇKP işletmeleri, 6502 sayılı TKHK ve 2015 yılında bu kanuna dayanılarak çıkarılan İYDKSY (İş Yeri Dışında Kurulan Sözleşmeler Yönetmeliği) ile yasal düzenlemelere tabidir.

ÇKP'nin yönetimin işlevleri ve bazı yönetim ve organizasyon teorileriyle değerlendirilmesi kapsamında planlama, örgütleme, yöneltme, koordinasyon ve kontrole ek olarak ÇKP sistemini en iyi açıkladığı düşünülen ''Alderfer'in ERG Teorisi'', ''Dönüşümcü Liderlik'' ve ''Örgütsel İletişim'' ele alınmaktadır. ÇKP işinin maddi olarak sağladığı imkan, tamamen sosyal ilişkilere dayalı bir iş olması ve kişisel gelişimin

son derece önemli olması ERG Teorisiyle, ÇKP'deki liderlik tarzı dönüşümcü liderlikle ve üretici işletme-distribütör iletişimi bakımından örgütsel iletişimle alaka kurulmuştur.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

ÇKP organizasyonları hiyerarşik yapı, istihdam, pazarlama stratejileri ve yönetim fonksiyonları bakımından klasik örgütlerden farklılık gösterir. Modern bir iş modeli ve organizasyon yapısı oluşturan ÇKP yöntemi, farklı sektörlerde birçok işletme tarafından tercih edilmektedir. Bu araştırma kapsamında, ÇKP yöntemini kullanan işletmeler ve bu işletmelere dahil olan distribütörlerin oluşturduğu alt organizasyonların, yönetimin fonksiyonları bakımından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Geçmiş çalışmalar incelendiğinde, işletme düzeyinde yapılan araştırmalara daha sık rastlanırken birey düzeyinde yapılan çalışmalarda, distribütörlerin kurmuş oldukları alt organizasyonları yönetme becerileri ve yönetim fonksiyonları üzerine çalışılmadığı dikkat çekmektedir. Son yıllarda sıklıkla rastlanan ÇKP yönteminin tarihi, işleyişi, temel ilkeleri ve özelliklerinin açıklanmasının yanı sıra bu yeni iş modelinin ve organizasyon yapısının, daha iyi anlaşılabilmesi için yönetim fonksiyonları bakımından incelenmesi de önem teşkil etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi Ve Tekniği

Çalışma kapsamında nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın veri toplama aracı, yarı yapılandırılmış sorularla gerçekleştirilen görüşmelerdir. Görüşmelerin yüz yüze yapılması planlanmış olmasına rağmen Covid-19 tedbirleri sebebiyle katılımcıların yalnızca bir kısmı ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Diğer katılımcılara soru formu elektronik posta yoluyla iletilmiştir. Görüşme ve e-postalardan elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur.

Analiz kapsamında bulunan kod ve temalar, yönetimin fonksiyonları bakımından değerlendirilerek yönetim ve organizasyon literatüründe var olan kuramlarla açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma evreni, İzmir ilinde bulunan ve tam zamanlı olarak bu işte çalışan yaklaşık 1000 distribütörden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemi, Dünya ve Türkiye genelinde faaliyet gösteren bir ÇKP işletmesinde, üst düzey distribütörler arasından kazanç bakımından Türkiye çapında ilk 20 ve ilk 50 sıralamalarında yer alan 8 distribütörden oluşmaktadır. Örneklemin belirlenmesinde tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden, kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

BULGULAR

Analiz kapsamında oluşturulan ilk tema planlamadır. Planlama temasının bulguları Tablo 1'de gösterilmektedir. Plan yapmanın amacı, varılmak istenen sonuca ulaşmayı sağlayacak yolu ve zamanı belirlemektir. Bu sebeple planlama fonksiyonu için için amaç ve hedefler önem teşkil eder. Planlama ile organizasyonların amaçlarının ve bu amaçlara erişebilmek için gerekli yol ve araçların belirlenmesi sağlanır (Güney, 2020: 553).

Katılımcılara hedeflerine ulaşmak için planlama yapıp yapmadıkları sorulduğunda; yarısı kısa, orta ve uzun vadeli plan yaptığını, diğer yarısı ise periyodik planları olmadığını ifade etmiştir. Periyodik olarak planlama yapmadığını belirten katılımcılar, soruyu hedeflerine ulaşmak için belirledikleri amaçları açıklayarak cevaplandırmışlardır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu ilk amacının maddi özgürlük olduğunu ifade etmiştir. Çalışma saati özgürlüğü, başkalarına yardım etme arzusu, ek gelir ve sağlıklı olma isteği sıklıkla tekrarlanan cevaplar arasındadır. Çalışma yeri seçme özgürlüğü ve katılımcıların mensup olduğu üretici işletmenin, diğer bazı işletmelerden farklı olarak sunduğu miras bırakma hakkı verilen cevaplardandır.

Tablo 1: Bulgular (Planlama)

Tema 1: Planlama			
Soru 1: ÇKP işindeki amacınız nedir?		Sayı (n): 8	Frekans (f)
	Maddi Özgürlük		7
	Çalışma Saati Özgürlüğü		4
	Yardım Etme İhtiyacı		4
KODLAR	Ek Gelir		3
	Sağlık		3
	Miras Bırakma Hakkı		2
	Çalışma Yeri Özgürlüğü		2
Soru 2: Aylık veya yıllık olmak üzere belirlediğiniz bir yol haritanız var mı?			
KODLAR	Plan Yapar		4
	Plan Yapmaz		4

Örgütleme temasına ait bulgular Tablo 2'de verilmektedir. ÇKP'de klasik örgütlerde var olan personel seçme kriteri gibi bir kısıt söz konusu değildir. Kişiler kendi istekleriyle organizasyona dahil olmayı talep ederler ve sponsorlar ekip arkadaşlarının nasıl olmasını istediklerine göre kendileri kriterler belirlerler.

Tablo 2: Bulgular (Örgütleme)

Tema 2: Örgütleme			
Soru 1: Organizasyonunuzda insan kaynağını bir araya getirmek için belirlediğiniz kriterler nelerdir?			
		Sayı (n): 8	Frekans (f)
	Azimli/İstekli/İstikrarlı		5
	Hayalleri Olan		5
	Eğitime Açık		3
KODLAR	Güvenilir		2
	Sorumluluk Sahibi		2
	Vizyon Sahibi		1
	Fark Yaratan		1
	Uyumlu		1

Katılımcılar, işin sürekliliğinin sağlanabilmesi için hayalleri olanlar ve azimli kişilerle çalışmayı daha çok tercih etmektedir. ÇKP'de öğrenim durumu önem teşkil etmese de eğitim oldukça önem verilen bir konudur. Bu sebeple distribütörlerin öğrenim durumu ne olursa olsun eğitime açık olmaları gerekmektedir. Buna ek olarak güvenilir, sorumluluk sahibi, çalışma tekniği bakımından fark yaratabilen ve uyumlu kişiler tercih edilmektedir.

Tablo 3: Bulgular (Yöneltme)

Tema 3: Yöneltme			
Soru 1: Alt ekibinizi harekete geçirmek, onları heyecanlandırmak ve hedeflere ulaşmak için nasıl bir vizyon oluşturdunuz?			
		Sayı (n): 8	Frekans (f)
	Hedef Belirleme		5
	Başarıyı Ödüllendirme		4
	Yardım Etme/Destek Olma		4
KODLAR	Etkin Kontrol		4
	İstikrarlı Olma		2
	Klonlamayı Öğretmek		2
	Aidiyet Yaratma		1
Soru 2: Kendinizi nasıl bir lider olarak tanımlarsınız?			
		Sayı (n):8	Frekans (f)
	Öğreten ve Geliştiren		3
	Yardım Eden/Destek Olan		2
	İstikrarlı		2
KODLAR	Teşvik Eden		1
	Ekip çalışmasına Önem Veren		1
	Samimi		1
Soru 3: Distribütörlerinizi geliştirmek ve lider olmaya teşvik etmek için neler yaparsınız?			
		Sayı (n): 8	Frekans (f)
	Eğitim Verme		4
	Güvenme		4
	Başarmaya Teşvik Etme		3
KODLAR	Yardım Etme/Destek Olma		3
	Yetki Devretme		2
	Potansiyelini Ortaya Çıkarma		2
Soru 4: Kurumsal yönetim ve distribütör ağları arasındaki iletişim başarıyı etkiler mi?			
		Sayı (n): 8	Frekans (f)
	Etkiler		4
KODLAR	Tek Etken Değildir		4

Koontz ve Weihrich (2010: 23), yöneltme fonksiyonunu ele alırken; kişilerin, kendi ihtiyaçlarını, isteklerini ve arzularını tatmin etmenin yollarını sunan liderleri takip etme eğiliminde olduğunu belirterek yöneltme fonksiyonunu motivasyon, liderlik tarzları ve iletişimi açısından incelemektedir. Bu görüşe dayanarak yöneltme teması bu üç bileşen bakımından değerlendirilmektedir.

Motivasyon bileşeni için hedef belirleme en çok tekrar eden cevaptır. Bu cevabı ödüllendirme, yardım etme/destek olma ve kontrol etme cevapları takip etmektedir. İstikrarlı çalışma, yapılan işi öğretme ve aidiyet yaratma da motive edici faktörler olarak dile getirilmiştir.

Katılımcıların ekibini motive etmek için birden fazla cevap vermeleri aynı anda birden fazla ve farklı düzeyde ihtiyaçlarını karşılama arzusu içinde olduklarını göstermektedir. ÇKP işinin sosyal ilişkilere dayanan ve sürekli kendini geliştirmeyi gerektiren bir iş olmasına ek olarak distribütörlerin fizyolojik ihtiyaçlarını da giderdikleri göz önünde bulundurulduğunda Alderfer'in ERG Teorisi bakımında da bir değerlendirme yapılmıştır.

ERG teorisi açısından yapılan incelemede yalnızca bu soruya verilen cevaplar değil tüm temalara verilen cevaplar bütünsel olarak ele alınmıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplar, teorinin ihtiyaç kategorilerine göre Tablo 4'te sınıflandırılmaktadır.

Tablo 4: Araştırma Bulgularının ERG Teorisi'ne Göre Değerlendirilmesi

Varoluş İhtiyacı	Maddi Özgürlük Ek gelir Sağlıklı olmak Miras bırakma hakkı İşin sürekliliğini sağlamak
İlişkisel İhtiyaçlar	Sosyalleşmek Başkalarına Yardım Etmek Distribütörlerine Destek Olmak Çalışma Arkadaşlarıyla Uyum İçinde Çalışmak Güvenilirlik Aidiyet Yaratma Yetki Devretme Distribütörlerini Başarmaya Teşvik Etme Distribütörlerine Güvenme Distribütörlerinin Potansiyelini Ortaya Çıkarma Ekip Çalışması Bilgi Aktarımı
Gelişme İhtiyacı	Çalışma Saati Özgürlüğü Çalışma Yeri Özgürlüğü Eğitime Açık Olma Eğitime Verilen Önem Değişen Koşullara Göre Kendini Geliştirme Sorumluluk Sahibi Olma Başarıların Ödüllendirilmesi Takdir Etme Kontrol Mekanizması

Kaynak: Yazar tarafından görselleştirilmiştir.

Liderlik bileşeni için sorulan sorulara verilen cevaplar, eğitim verme, güven duyma başarmaya teşvik etme, yardım etme, yetki devretme ve distribütörlerin potansiyelini ortaya çıkarma olarak sıralanmaktadır. Bu cevaplar, bütünleşik olarak dönüşümcü liderlik tarzının boyutlarını karşılamaktadır. Dönüşümcü liderler, bir vizyon yaratmak ve bu vizyona bağlı olarak örgütün misyonunu gerçekleştirmek; değişen koşulların gereklerine uygun köklü değişimleri sağlamak için, tüm örgüt üyelerini harekete geçirerek, yeniden yapılanma temeline dayalı bir yönetim sürecini yerine getirirler (Özalp ve Öcal, 2000: 217).

Alt hat distribütörlerinin üst liderlerine duydukları güven ve itimat, dönüşümcü liderliğin idealleştirilmiş etki boyutunu nitelemektedir. Distribütörler, sponsorlarını karizma ile özdeşleştirmektedir. Sponsorlar, alt hat distribütörlerini, karşılamaya gönüllü olacakları hedefler belirleyerek motive ederler. Bu özellikleri ilham verici motivasyon bileşenini karşılamaktadır. Buna ek olarak, distribütörlerinin sorgulayarak yeni çözüm yolları bulmalarını sağlarlar. Entelektüel uyarım bileşeni ile sponsorlar tarafından yaratıcılık ve yenilikçilik teşvik edilir. Son olarak ise ÇKP işinde hiyerarşik örgüt yapısının bulunmaması, sosyal ilişkilerin önemi ve distribütörlerle birebir ilgilenilerek patronluk değil mentorluk yapılması kişiselleştirilmiş ilgi boyutuna tekabül etmektedir.

Yöneltme temasının son bileşeni örgütsel iletişimdir. Katılımcıların yarısı örgütsel iletişimin distribütör başarısını etkileyen tek faktör olmadığını ve bunun distribütörün müdahale edemediği bir durum olduğunu dile getirmişlerdir. Bu katılımcılara göre, bireysel çaba başarıya ulaşmak için daha önemlidir. Örgütsel iletişimin başarıyı etkilediğini düşünen katılımcılar, profesyonel yönetim olması şartı ile akıcı ve güvenilir iletişim kurulursa aidiyet hissi yaratacağını eklemişlerdir. Bu şartlar sağlandığında distribütörlerin başarısının artacağını belirtmişlerdir.

Tablo 5: Bulgular (Koordinasyon)

Tema 4: Koordinasyon		
Soru 1: Amaç ve hedefleriniz ile elde ettiğiniz sonuçlar uyumlu mudur? Ekibiniz uyum içinde çalışır mı?		
	Sayı (n): 8	Frekans (f)
KODLAR	Ekip Çalışması Sayesinde Uyum	4
	Aidiyet Sayesinde Uyum	2
	Heyecan Sayesinde Uyum	2
	Hedefler Sayesinde Uyum	2
	Kurallar Sayesinde Uyum	1

Katılımcıların tamamı ekibinin uyum içinde çalıştığını ve yönetim sürecinin uyumunu belirtmişledir. Buna ek olarak uyumu sağlayan unsulara da değinmişlerdir. Bu unsurlara Tablo 5'te yer verilmiştir. Katılımcılara göre, ekip çalışması, aidiyet yaratılması, işe duyulan heyecan, belirlenen hedefler ve kurallar kişilerin uyumlu çalışmasına katkı sağlamaktadır.

Tablo 6: Bulgular (Kontrol)

Tema 5: Kontrol		
Soru 1: Ekip olarak arzulanan amaçlara ulaşılıp ulaşılmadığını veya hedeflerin ne ölçüde gerçekleştiğini kontrol eder misiniz? Sonuçlar hakkında fikir alışverişi yapar mısınız?		
	Sayı (n):8	Frekans (f)
KODLAR	Kontrol Mekanizması Var	8
	Ekip Çalışmasını Önemser	3
	Bilgi Aktarımını Önemser	2
	Bireysel Destek Sağlar	2

Son olarak kontrol teması için de tüm katılımcılar olumlu yanıt vermişlerdir. Her katılımcının kendi yönetim tarzına göre belirlediği bir kontrol mekanizması bulunmaktadır. Kontrolü sağlamak için ve/veya hedeflerden sapmalar olduğu durumlarda üç katılımcı, ekip çalışmasının önemini vurgularken bunun aksi olarak iki katılımcı distribütörlere bireysel destek vermenin daha önemli olduğunu belirtmiştir. İki katılımcı ise distribütörlere süreçle ilgili bilgi vererek durum hakkında düşünmenin çözüm bulmak için önemli olduğunu düşünmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

ÇKP işletmelerinin bünyesinde, distribütörler tarafından oluşturulan alt organizasyonların yönetilmesi, distribütörün faaliyetini sürdürebilmesi için oldukça önemlidir ve bu yönetme işini distribütör kendisi yapmaktadır. Distribütörlerin faaliyetlerini planlayabilmek için amaç ve hedeflerini belirlemeye, bu amaç ve hedeflere ulaşabilmek için çalışma arkadaşlarını seçmeye, ekibini harekete geçirmeye, tüm faaliyetlerini koordine ve kontrol etmeye ihtiyacı vardır. Distribütörler, yönetimin bu beş işlevini çalışma hayatlarının her yerinde bilinçli veya bilinçsiz olarak kullanmaktadırlar.

Araştırmaya katılan ÇKP distribütörleri kazanç elde etme, sağlıklı yaşama, serbest çalışma gibi amaçlarını gerçekleştirmek için hem periyodik planlama hem de amaç odaklı planlama yapmaktadırlar.

Maddi ve sosyal yapı birbiriyle iç içe geçmiş durumdadır ve insan kaynağı sosyal ve maddi yapının tamamını kapsar. Distribütörler kendi kriterlerine göre örgütleme faaliyetini sistematik hale getirmişlerdir.

Yöneltme teması oldukça kapsamlı olan motivasyon ve liderlik teorileri arasından, araştıma bulgularıyla uyum gösteren Alderfer'in ERG Teorisi ve dönüşümcü liderlik ile ilişkilendirilmiştir. Örgütsel iletişim, başarılı bir yönetim için distribütörlerin yarısı tarafından etken olarak görülmektedir.

ÇKP'de distribütörlerin çalışma zamanlarını, çalışma arkadaşlarını ve çalışma yerlerini kendileri belirledikleri için uyum konusunda sıkıntı çekmedikleri görülmektedir. Çünkü ekiplerinde kendi belirledikleri kriterlere uyan kişiler vardır ve bu durum uyumu artırır. Bulgulara göre, kendini ekibe ait hisseden, işi için heyecan duyan, hedeflerine ulaşmak için çaba sarf eden ve grup kurallarına uyan distribütörler daha uyumlu şekilde çalışmaktadırlar. ÇKP sosyal ağlarla yürütülen bir iş olduğundan koordinasyon konusunda görev dağılımı ve ekip çalışması son derece önemlidir.

Kontrol fonksiyonu değerlendirildiğinde, ÇKP işinde en çok üzerinde durulan konu takiptir. Distribütör müşteriye bir ürün sattığında bu ürünün nasıl kullanıldığını anlatarak satış sürecini tamamlarlar. Ancak işi burada bitmez. O müşterinin üründen memnun kalma durumunu, ne kadar sürede tüketeceğini ve ortalama tükenme tarihinde yeniden ürün tedarik etme süreçlerini takip ve kontrol eder. Bu durum da her distribütörün kontrol mekanizmasının etkin bir şekilde çalıştığını göstermektedir.

Gelecekte yapılacak olan çalışmalara yönelik olarak, araştırma örnekleminin genişletilmesi, daha fazla veriyle çalışılması, ÇKP distribütörlerinin oluşturdukları organizasyonların, yönetim ve organizasyon literatürü kapsamında diğer teorilerle ilişkilendirilmesi önerilebilir. Bu şekilde yapılacak daha detaylı değerlendirmelerin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Ağcadağ, İ. (2017). Popüler Kültür Bağlamında Kozmetik Ürünleri Tüketimi ve Yeni Bir Satış Kanalı Olarak Ağ Pazarlama (Network Marketing) Sistemi. Sosyoloji Dergisi. (36): 157-169.

Aksay, K. (2015). Örgüt Yapılarında Yaşanan Değişimler ve Modern Örgüt Tiplerinin İncelenmesi. Kent Akademisi. 8(23): 111-128.

Argan, M. (1997). Çok Katlı Pazarlama ve Türkiye'de Bir Uygulama. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çakmak, A.Ç. (2009). Şebeke Yoluyla Pazarlama Sistemi ve Bir Uygulama. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güney, S. (2020). Yönetim ve Organizasyon El Kitabı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Gürağaç, N. (2006). Doğrudan Pazarlama Yönelimlerinden Çok Katlı Pazarlama. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Jain, S., Singla, B. ve Shashi, S. (2015). Motivational Factors in Multilevel Marketing Business: A Confirmatory Approach. Management Science Letters. 5(10): 903-914.

Kara, M. ve Çiçek, B. (2016). Çok Katlı Pazarlama Sistemi ve Uygulaması: Yozgat İli Tupperware Firması Örneği. The Journal of International Scientific Researches. 1(1): 50-62.

Koontz H. ve Weihrich H. (2010). Essentials of Management on International Perspective. New Delhi: Tata McGraw Hill Education Private Limited.

Muncy, J.A. (2004). Ethical Issues in Multilevel Marketing Is It a Legitimate Business or Just Another Pyramid Scheme. Marketing Education Review. 14(3): 47-53.

Özalp, İ ve Öcal, H. (2000). Örgütlerde Dönüştürücü Transformatıonal Liderlik Yaklaşımı. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 3(4): 207-227.

Sparks, J.R. ve Schenk, J.A. (2006). Socialization Communication, Organizational Citizenship Behaviors, and Sales in a Multilevel Marketing Organization. Journal of Personal Selling and Sales Management. 26(2): 161-180.

Üçok, Ö. T. (2000). 20. Yüzyılın Örgüt Yapılarındaki Gelişmeleri Bir İrdeleme. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 2000(4): 155-162.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM ve SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇERÇEVESİNDE TURİZM ETKİLERİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

SUSTAINABLE TOURISM AND TOURISM EFFECTS IN THE FRAMEWORK OF SUSTAINABILITY: A CONCEPTUAL FRAMEWORK

Eda SÜNTAR

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD İstanbul, Türkiye.

ORCID: 0000-0002-3843-8978

Prof. Dr. Esin CAN

Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İşletme, İstanbul, Türkiye.

ORCID: 0000-0003-1754-4867

ÖZET

Turizm, tarih, coğrafya, ekonomi, işletme, sosyoloji, arkeoloji, psikoloji, tıp ve hukuk başta olmak üzere birçok bilim dalıyla etkileşimde olan çok yönlü bir kavramdır.

Turizm sektörü ülke ekonomileri için çok önemli bir kaynak olmakla birlikte tüm Dünya'da en hızlı büyüyen sektörlerin arasında yer almaktadır. Sektörün sağladığı ekonomik faydaların yanı sıra bu sektördeki hızlı gelişme bölgelerde tahribatlara sebep olmaktadır.

Turistik bir bölge olabilmek için temiz bir doğa, çevre, korunmuş kültürel değerlere ihtiyaç vardır. Fakat bu özelliklere sahip bölgeler çok turist alan yerler haline geldikçe, bölgenin çekiciliğini sağlayan doğal özellikler ve kültürel değerler tahrip olmaktadır. Kitle turizmiyle beraber turizmin olumsuz etkilerindeki hızlı artış, sürdürülebilirlik kavramını daha da önemli bir konu haline getirmiştir. Sürdürülebilir Turizm, uzun vadeli kalkınma için ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel boyutların dengeli olarak yönetilmesi gerektiğini vurgulayan bir yaklaşımdır. Dünya Turizm Örgütü (WTO) 1988'lerin başında sürdürülebilir turizmi "*kültürel bütünlüğü, gerekli ekolojik süreçleri, biyolojik çeşitliliği ve yaşam destek sistemlerini oluştururken tüm kaynakların ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçları karşılayacak şekilde yönetilmesi*" şeklinde ifade etmiştir.

Sürdürülebilirlik çerçevesinde gerçekleşmeyen turizm faaliyetinin bölgeye olumsuz etkilerinden dolayı uzun vadede bölgenin tercih edilmemesine ve değer kaybetmesine neden olmaktadır. Ayni zamanda sürdürülebilirlik yaklaşımından uzak uygulamalar ve yönetim anlayışı toplumlara ve gelecek kuşaklar için geri dönüşü olmayan zararlara uğramasına sebep olabilir. Bundan dolayı Dünyanın birçok bölgesinde sürdürülebilir turizmle ilgili birçok çalışma yapılmaktadır.

Bu araştırma kapsamında öncelikle sürdürülebilir turizm ve turizm için sürdürülebilirliğin önemi ortaya konmuştur. Sürdürülebilir turizmle ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturularak turizmin etkilerini sürdürülebilirlik kapsamında ele alan çalışmalar incelenmiştir. Turizmin etkileri üzerine yapılan çalışmalar incelenerek bu çalışmalarda bulunmuş olan turizmin olumlu ve olumsuz etkileri derlenerek ortaya konmuştur. Bu araştırma aynı zamanda turizmin devamlılığının ve turizm bölgelerinin uzun vadeli kalkınmasının sağlanabilmesi açısından öneriler geliştirmeyi sağlayacak net bir çerçeve ortaya koyması ve turizmin etkilerinin incelenmesinde kaynak oluşturması nedeniyle değerlidir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Turizm, Turizmin Etkileri, Sürdürülebilirlik

ABSTRACT

Tourism is a versatile concept that interacts with many branches as science, especially history, geography, economy, business, sociology, archaeology, psychology, medicine and law.

ourism sector is very important for national economies. It is also one of the fastest growing sector in the World. Although tourism has many economic benefits for countries, its rapid development causes destruction in the regions.

Clean nature, environment and preserved cultural values are important criterions for turostic regions. The regions that have these features as natural and preserved cultural values attracts tourist more. These characteristics make regions more popular and attractive. But this situation attacts more people to this areas so this areas becomes more crowded. Because of this reason the popular tourist regions may start to lose its natural characteristics and cultural values. These values that provide the attractiveness of the region can be destroyed. Since people travel to certain points, the population of tourists are growth. Mass tourism has been growing fast and this rapid growth increase negative effects of tourism. This condition has made the concept of sustainability even more important issue. Sustainable Tourism is an approach that emphasizes the need for a balanced management of economic, environmental, social and cultural dimensions for long-term development. The World Tourism Organization (WTO) defined sustainable tourism in the early 1988's as "Sustainable tourism is an approach in which the environment, whether human kind is in interaction with or not, is preserved without degradation or changing, where the cultural integrity, ecological process, biological diversity and life support systems are being maintained and at the same time all resources are being

The tourism activities that not follow sustainability, may cause the region not to be preferred in the long run and to lose it's value. Moreover . practices and management approach that is far from the sustainability approach may cause irreversible damage to societies and future generations. For this reason,there is many studies about sustainable tourism has been carried out in various parts of the World.

First of all, the importance of sustainability for tourism has been revealed within the scope of this research by creating a conceptual framework for sustainable tourism. Then the studies that deal with the effects of tourism within the scope of sustainability were examined. The studies on the effects of tourism were examined and the positive and negative effects of tourism found in these studies were compiled and revealed.

This research is also valuable because it presents a clear framework that will enable the development of proposals for the continuity of tourism and the long-term development of tourism regions. Moreover this research provides a resource for examining the effects of tourism.

Keywords: Sustainable Tourism, Effects of Tourism, Sustainability

GİRİŞ

Turizm birçok ülkenin ve bölgenin kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. Turizm sektörü ekonomiler için çok önemli bir gelir kaynağı olmakla birlikte en hızlı büyüyen sektörlerin başında gelir. Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi'nin (WWTC) Oxford Ekonomi bölümüyle 185 Ülkede yaptığı araştırma raporunda turizmin Dünyadaki en büyük sektörlerden biri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu rapor, turizmin 310 bin'den fazla iş kolunu destekleyerek 2018 yılında Dünya'daki GSMH' nın %10.4 ünü oluşturduğunu göstermektedir. Ayrıca bu araştırma sonucuna göre Dünya'daki işlerin 1/10'u turizm ve seyahat sektörlüyle ilgili olduğu görülmektedir. Raporda Turizmin 10 yıllık dönemde de GSMH'ya direk etkisinin %3.6 artacağı öngörülmektedir (World Travel and Tourism Council (WWTC, 2019)).

Turizm-Seyahat sektörü Dünya'nın en büyük sektörlerinin başında gelir. 1970'lerden itibaren büyüme hızı diğer sektörlerden ve genel büyüme oranların daha yüksek olmakla birlikte bir çok ülkenin ve bölgenin kalkınması için önemli rol oynamaktadır. Turizm sektörünüzdeki gelişmeler ve diğer sektörlere sağladığı büyük katkılara bakıldığı zaman turizmin ekonomik faydalarının yanı sıra ilişkili olduğu insan sayısının fazlalığından ötürü ve bu kişilerin seyahatlerinin belirli bölgelerde yoğunlaşmasından dolayı bu turistik bölgelerde tahribatlar artmaktadır. Bu yüzden turizm faaliyeti doğru yönetilmezse büyüdükçe zarar görme ve küçülme riskiyle karşı karşıyadır. Turistik bir destinasyon olabilmek için temiz bir doğa, çevre, korunmuş kültürel değerlere ihtiyaç vardır. Fakat bu bölgelerin çok turist alan yerler haline gelmesinden dolayı bunu

sağlayan doğal özellikler ve kültürel değerler tahrip olmaktadır. Bu noktada da uzun vadeli kalkınma için ekonomik, çevresel, sosyal boyutlarının dengeli olarak yönetilmesi gerektiğini söyleyen sürdürülebilir turizm önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevre ve gelişme arasındaki çatışmaya neden olan bu konuyu, Dünya ve Çevre Komisyonu'nun 1987 yılındaki "Ortak Geleceğimiz" isimli raporunda, sürdürülebilir kalkınmanın tanımı yaparak ortaya koymuştur. Politik alanının gündemine giren bu rapor, turizm sektörünü de kapsayan ve sektörel bakış açısıyla değerlendirmelerin başlangıcı niteliğindedir (Pelit, Boytak & Oybalı, 2015).

Bu çalışmanın amacı Sürdürülebilir Turizm kavramını net şekilde ortaya koyarak farklı bakış açılarını sunmak ve sürdürülebilir turizmin önemini nedenleri ile vurgulamaktır. Çalışma ayrıca turizmin etkilerinin neler olduğunu sürdürülebilirlik çerçevesinde açıklayarak turizmin sürdürülebilirlik bağlantısını bu açıdan da değerlendirerek, bu konuda yapılmış birçok çalışmanın bilgi kargaşasını netleştirmeyi hedeflemektedir. Bu çalışma aynı zamanda farklı bölgelerde turizm etkileri üzerine yapılan çalışmalar sonucu bulunmuş olan turizmin etkilerinin neler olduğunu derleyerek turizmin olumlu ve olumsuz etkilerini ortaya koymuştur.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMİN GELİŞİMİ ve ÖNEMİ

Turizm Dünya'da en büyük sektörlerin başında gelmesiyle birlikte ekonomik etkisi başta olmak üzere ülke ve turizm bölgesi için çeşitli olumlu katkıları vardır. Fakat turizm faaliyetindeki hızlı büyümeyle birlikte turizmin olumlu katkılarının yanında birçok olumsuz etkisinin olduğu fark edilmiştir. Özellikle kitle turizmdeki artışla beraber turizmin olumsuz etkileri artmaktadır. Bu noktada da sürdürülebilirlik kavramı turizm için de kullanılmaya başlanmıştır. Uzun vadeli kalkınma için ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel boyutların dengeli olarak yönetilmesi gerektiğini vurgulayan sürdürülebilir turizm hem yönetimlerin hem de akademik araştırmaların odak konularından biri haline gelmiştir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı 1983 yılında Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland tarafından Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED)'nda; "bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını tehlikeye atmadan karşılamak" olarak tanımlanmıştır. Sürdürülebilir gelişme için Norveç Başbakanı Brundland' ın Raporu referans gösterilmektedir. İlk etapta birbirinden farklı olan ekonomik büyüme ve çevresel koruma kavramlarını bir araya getirildiği bir rapor yayınlanmıştır (Sezgin ve Kalaman, 2008). Sürdürülebilir gelişmenin dört özelliği olarak; genel yaşam kalitesinin korunması, doğal kaynaklara sürekli erişimin sağlanması, çevreye kalıcı etki bırakacak zararların engellenmesi ve bugünün ihtiyaçları karşılanırken gelecek kuşakların ihtiyaçlarına engel olacak durumlara engel olunmasıdır (Ceylan, 2001).

1990'larda sürdürülebilir turizm kavramı kullanılmaya başlanmış olup, birinci 10yıllık dönemdeki çalışmalar turizmin temel çerçevesi, iktisat ve çevre yönetimi konuları bağlamında ele alınarak çalışılmıştır. İkinci on yılda ise içinde Sharpley (2000), Go¨ssling (2002), Liu (2003), Saarinen (2006), Lane (2009) ve Liu (2013) çalışmaları başta olmak üzere çeşitli kavramlaştırmalara ve eleştirilere yer verilmiştir (Buckley, 2012). Sürdürülebilir Turizmle ilgili çeşitli kavramlar yaratan Bramwell & Lane turizm faaliyetlerinin çevresel zararı ile sosyal ve yerel kültür üzerinde önemli etkilerinden bahsetmiştir (Buckley, 2012). Zamanla sürdürülebilir turizm yaklaşımının fikirleri sayesinde olumsuz durumların yok edilebileceği düşünülmeye başlanmıştır (Bramwell & Lane, 2012). Sürdürülebilir turizm, olumlu faydaları güvence altına almak, çeşitli düzenlemeler yapmak ve kalkınma kontrolü konusundaki yaklaşımları belirlemede önemli bir rol oynamaktadır (Solfani, Sedaghat & Maknoon, 2015).

Sürdürülebilir Turizmin bazı tanımları şu şekilde özetlenebilir;

Dünya Turizm Örgütü (WTO) 1988'lerin başında sürdürülebilir turizmi "kültürel bütünlüğü, gerekli ekolojik süreçleri, biyolojik çeşitliliği ve yaşam destek sistemlerini oluştururken tüm kaynakların ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçların karşılanacağı bir şekilde yönetilmesi" şeklinde ifade etmiştir.

Castellani & Sala (2010, 871-880); sürdürülebilir turizm yaygın olarak yerel gelişmenin yükseltilmesi anlamıyla kabul edildiği gibi doğal çevrenin korunmasıyla birlikte geleneksel ve kültürel mirasın uluslararası iş birliği ile çözülmesi anlamına da geldiğini belirtmiştir.

Garrod & Fyall (1998,199-212); Sürdürülebilir Turizmi, turistleri kandırmadan ve yerel toplumu sömürmeden gerçekleşen ve kaynakların etkin kullanımına dayalı, turistler, yerel halk ve turistik bölge arasında daha verimli ve uyumlu ilişkileri araştırmayı gerektiren bir turizm türü olarak tanımlamıştır.

Hawkins (2004); sürdürülebilir kalkınmanın, çevresel değerler üzerinde olumsuz bir etkiye neden olmadan, ekonomik kalkınmanın devamlılığını özellikle vurgulaması gerektiğini belirtmişler ve sürdürülebilir turizmi; sektörü besleyen doğal çevre ve insan kaynaklarını olumsuz yönde etkilemeden turizm kapasitesini ve turizm ürünlerinin kalitesini arttırmak olarak tanımlamıştır(Akış, 1999)

Bianchi (2004), destinasyonun yaşamını devam ettirme koşullarını göz önünde tutarak sürdürülebilir turizmi; destinasyonun daha yeni keşfedilmiş destinasyonlarla rekabet edebilir olması, yeni müşterileri de tekrar gelenler kadar cezp etmesi, kültürel mirası koruması ve çevre ile uyumlu olması şeklinde tanımlamaktadır.

Sürdürülebilir Turizm konusuna kendine adamış tek dergi olan "Sustainable Tourism" dergisi ilk olarak 1993 yılında basıldı. Bu dergi farkındalık ve kalite puanlamasına göre turizm dergileri arasında 4. Sırada yer almaktadır (Lu, Lepal, 2009). Derginin ilk sayısında sürdürülebilir turizm konusu teorik ve uygulamalı olarak teşvik etmek için konunun teorik alt yapısının geliştirilmesi, sonuçlarıyla ilgili güvenilir amprik kanıtların ortaya konması, disiplineler arası bakış açısı sağlama ve problemlere uluslararası bir gözle bakmanın önemine vurgu yapılmıştır (Bramwell & Lane, 1993, p. 3). 2000li yıllara gelindiğinde daha az yaygın ama daha ampirik çalışmalar ve düşünceler gelişmiş ve ardından bunlar değerlendirilmiştir (Lu, Nepal, 2009).

Sürdürülebilir Turizmin ne içerdiğinin yorumlanması ie yürürlüğe koymak için gereken reformların ölçeği ve uygulamada ne kadarının uygulandığı ile ilgili farklı düşüncelerin olduğu genel bir kanıdır. Bu farklı görüşlerden dolayı Sürdürülebilir Turizm faydalı bir diyolog ortamına odaklanma ayrıca çeşitli aktörler arasında çatışma ve müzakere ortamı sağlamaktadır (Bramwell, Higham, vd, 2017).

Yerel toplulukların daha güçlü ekonomiğe sahip olma ve ekonomik çeşitlilik geliştirme konusunda, turizmin ana sektörlerden biri olduğu olduğu tespit edilmiştir. Fakat Turizmin gelişiminin başarılı şekilde gerçekleşmesi için iyi şekilde planlanmalı ve sorumluluk sahibi bir bakış açısıyla yönetilmelidir (Yuksel, Bramwell & Yuksel, 1999). Sorumluluk sahibi bakış açısına sahip yönetim anlayışı turistlerin bölgeyi tercih sebebi olan doğal ve kültürel tahribatın daha az seviyede olmasını sağlamaktadır (Inskeep, 1991). Turizm ekonomik gelişim için önemli bir oyuncusu olarak görülmektedir . Bu noktada da aynı şekilde sürdürülebilir turizm politikaları gelişirilmesi gereklidir. Gunn (1994), turizminde bu gelişimin ve planların başarılı olabilmesi için yerel halkın, özel sektör temsilcilerinin ve toplum liderlerinin desteğinin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Birçok turizm profesyoneli, ürünlerine, pazarlama programlarına ve misafirlere servis teslim şekillerinin planlamasına sürdürülebilir gelişim yaklaşımını dahil etmiştir.

Sürdürülebilir Turizmin tanımlarına ve Sürdürülebilir Turizmin uygulama amaçlarına bakıldığında görülmektedir ki Sürdürülebilir Turizm bir turizm türü olmaktan öte bir kavramdır. Sürdürülebilir Turizm, tüm paydaşların menfaatini gözeten ve hem bölgenin bugününü ve geleceğini düşünürken hem de turistlerin memnuniyetini hedefleyen bir yaklaşımdır. Yani Sürdürülebilir Turizm mevcut durum sonucu olan bir yapı olmaktan öte başarıya ulaşmak için uygulanması gereken bir yaklaşımdır (Clarke, 1997). Her turizm türü ve turizm bölgesinde uygulanması için önerilen bir yaklaşımdır.

Sürdürülebilir turizm stratejilerini uygulanması; turizm endüstrisi, ziyaretçiler, çevre ve ev sahibi toplum arasında karmaşık ilişkiler yaratmasından dolayı gerilimli bir süreç oluşturmaktadır (Stabler ve Goodall, 1997). Bu sebeple paydaş teorisi, turizm alanlarında sürdürülebilirlik gerekliliğine bağlı olarak uygun bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Turizm alanlarında paydaş teorisinin uygulanması, sürdürülebilir turizm deneyiminden etkilenecek ilgili grupların sürece dahil edilmesini sağlamaktadır. Paydaş teorisi, organizasyonların paydaşları nasıl etkilediğini tanımlayan bir model oluşturmaktadır (Donaldson ve Preston, 1995).

Sürdürülebilir turizmin varlığından bahsedebilmek yani başarlı bir sonuç elde edebilmesi ancak paydaşların bu konudaki farkındalığının olması ve konuya olumlu yaklaşımlarıyla mümkün olur. Çünkü sürdürebilirlik uygulamayla anlam kazanan bir konu olmasıyla birlikte sosyal sorumluluk anlayışıyla da ilgilidir. Bundan dolayı da sürdürülebilir turizm için paydaşların bu konudaki tutumu çok önemlidir. Yapılan birçok akademik çalışma da bu durumu gözler önüne sermiştir.

TURİZMİN ETKİLERİ

Sürdürülebilir turizmin ekonomik, kültürel, sosyal ve çevresel ilkeler doğrultusunda ve toplum temelli bir anlayış çerçevesinde 1972'de Stockholm'deki Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı sonucunda BM Çevre Programı oluşturulmuş ve sürdürülebilir turizmin ilkeleri; sosyal, çevresel, kültürel ve ekonomik normlar altında toplanmıştır (UNEP 1972). TÜSİAD (Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği) "Sürdürülebilir Turizm" raporunda, turizm sektörü tarafından sürdürülebilirliğin tüm bileşenleriyle benimsenmesi gerekliliğinin bulunduğunu vurgulanmıştır.

2000'li yıllarda sürdürülebilirlik kavramı turizm endüstrisi tarafından sıklıkla kullanılır olmuştur. WTTC başta olmak üzere bu turizmin olumsuz etkilerini ölçebilmek için çeşitli çalışmalar yapılmış ve indikatörler geliştirilmiştir. Ama yine de, sürdürülebilir turizmin ölçümüyle ilgili ortak bir görüş oluşamamıştır. Sharpley (2010), sürdürülebilir gelişme kavramınınım hem tanımsal hem de anlamsal olarak belirsiz olduğunu söylemiştir. Ayrıca geliştirilen indigatörlerin bölgesel veya yerel düzeyde uygulanması zordur. Son yıllarda yöneticilere de yol gösterebilecek daha dinamik modeller oluşturulsa da genel kabul görmüş ortak bir indigatör listesi ya da sürdürülebilirliği ölçmek için tek bir öneri yoktur (Blancas, F. J., Lozano-Oyola, M., González, M., & Caballero, R., 2016).

Sürdürülebilir turizm yaklaşımının fikirleri sayesinde olumsuz durumların yok edilebileceği düşünülmeye başlanmıştır Sürdürülebilir turizm; olumlu faydaları güvence altına almak, çeşitli düzenlemeler yapmak ve kalkınma kontrolü konusundaki yaklaşımların belirlenmesi konularında önemli bir role sahiptir (Solfani, Sedaghat ve Maknoon, 2015). Kitle turizmi ile de turizm olumsuz etkileri arttırmıştır. Bu sebepten dolayı yeşil turizm, tarım turizmi, eko turizm gibi turizm türleri ortaya çıkmıştır. Fakat sürdürülebilirlik turizm anlayışını, kitle turizmi dahil tüm turizm türleri için uygulama gerekliliği görüşü hakimdir (Ayazlar, 2016). Turizmin etkileri sürdürülebilirlik ekseninde değerlendirildiğinde turizmin sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel etkilerinin anlaşılması gerekmektedir.

Şekil 1: Sürdürülebilir Turizmin Boyutları

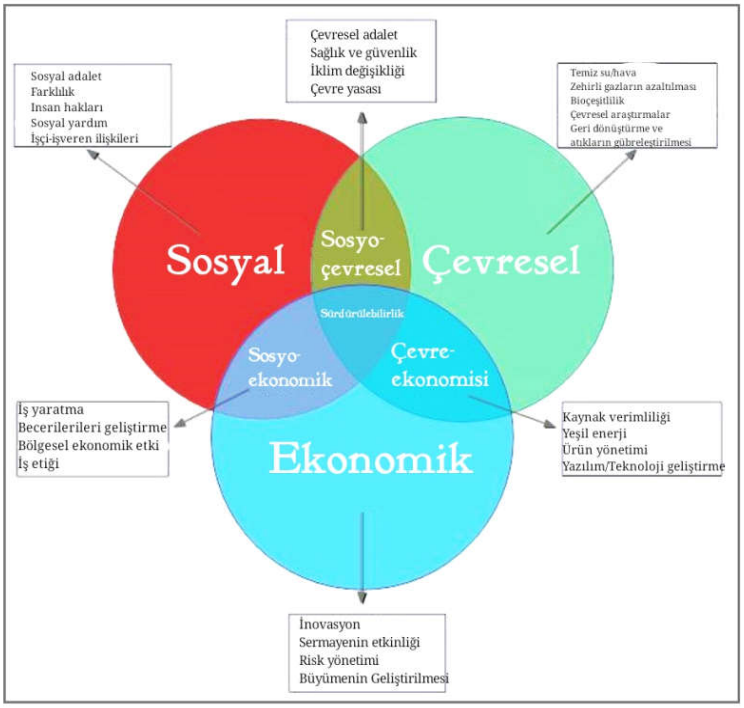

Kaynak: https://doctorsustainability.wordpress.com/

Sürdürülebilir turizm, kendi faaliyet alanının negatif etkilerini ortadan kaldırarak, hatta belli noktalarda pozitife katkı sağlamasını sağlayan bir düşünce ve yönetim biçimidir. Birçok önemli araştırmacıya göre

(Briguglio, Archer, Jafari, & Wall, 1996; Butler, 1991; Sharpley, 2000; Vellas & Becherel, 1999; WCED, 1987) Sürdürülebilir Turizm ekonomik, sosyal ve çevresel boyutu olan ve bunların gelişimini sağlarken, turistlerin gelişimine katkıda bulunmayı hedeflemektedir (Zolfani, Maknoon, R. & Zavadskas, 2015). Konunun anlaşılması amacıyla Şekil 1'de sürdürülebilirliğin bu boyutları ve bazı alt başlıkları genel hatlarıyla gösterilmiştir.

2005 yılında UNEP ve UNWTO turizmin sosyal ve çevresel olumsuz etkilerini en aza indirmek ve bunula birlikte doğal ve kültürel mirasın korunması, yerli halk ve turistin yaşam kalitesinin artırılması, yerel ekonomiye katkı sağlamak gibi pozitif etkileri en üst seviyeye çıkarmayı amaçlayan sürdürülebilir turizm için 12 hedef belirlemiştir (Sophie 2013). Bu hedeflerden kültürel zenginlik, fiziki bütünlük, biyolojik çeşitlilik, kaynak verimliliği ve çevresel saflık doğal ve kültürel çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önem arz etmektedir.

Destinasyonlarda uygulanan ulusal, bölgesel ve yerel Sürdürülebilir Turizm uygulamalarını hayat geçirmek amacıyla yapılan çabalara destek olmak ve kolaylaştırmak amacıyla Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) 2004 yılında turizmin sürdürülebilirlik göstergelerini belirlemiştir. Bunların özetlenmiş hali Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2: Sürdürülebilir Turizm için 12 Hedef

Ekonomik Boyutlar	Sosyo-Kültürel Boyutlar	Çevresel Boyutlar
1-Ekonomik Çeşitlilik	5-Ziyaretçi ihtiyaçlarının tatmini	9-Fiziki Bütünlük
2-Yerel Ekonomik Refah	6-Yerel Katılım ve Kontrol	10-Biyolojik Çeşitlilik
3-İşgücü-Hizmet kalitesi	7-Toplumsal Refah	11-Kaynak Verimliliği
4-Sosyal Eşitlik	8-Kültürel Zenginlik	12-Çevresel Temizlik

Turizmin Çevresel Etkisi

Turizmle çevre arasında çift yönlü güçlü bir etkileşim vardır. Turizmin çevresel ve kültürel kaynaklar üstünde hem niteliksel hem de niceliksel olarak negatif yönlü etkisi vardır. Turizm faaliyetinden dolayı kaynaklar niceliksel veya niteliksel olarak zarara uğrayabilir ve azalabilir (Swarbrooke, J. 1999 : 49).

Sürdürülebilirlik sadece çevresel faktörleri göz önüne almanın ötesinde bir anlayış olmakla birlikte, sürdürülebilir turizmin gelişimi açısından çevre boyutu kilit bir faktör niteliğindedir. Doğal mirasın her bir parçası sürdürülebilir turizm için önemlidir. Turizm sektöründeki hızlı büyüme ve kitle turizmi doğanın tahribatı hızını arttırmakta ve ekolojik çevre, doğa ve doğal kaynaklar için tehdit unsuru haline gelmektedir.

Çevreyle ilgili diğer konu da tüm insanlığı tehdit eden doğal kaynakların tahribatıdır. Doğal kaynaklar ve çevre kalitesi insanın yaşamı ve Dünya'daki varlığını sağlıklı şekilde sürdürmesi için çok önemlidir. Dünya kaynakları hızlı şekilde tükenmesi üretim yapmak ve talepleri karşılamak için kaynak bulunamaması sorunuyla karşılaşılmasına sebep olacaktır. Bu kaynaklar bulunsa bile bunların çok maliyetli olması ciddi bir tehtit olarak gözükmektedir. Bundan daha büyük bir problem olarak yaşanabilir bir Dünyanın hızla erezyona uğradığı fikridir. Turizm sektöründeki hızlı büyüme de bu olumsuz etkileri hızlı şekilde arttırmaktadır.

Turizimin çevresel olumlu etkileri doğal, arkeolojik ve tarihi alanların korunması çabası, çevre kalitesinin iyileştirilme faaliyetleri, çevrenin değerinin arttırılması, altyapı olanaklarının geliştirilmesi, çevrenin ön plana çıkarılması; olumsuz etkileri su, hava ve gürültü kirlilikleri, görsel kirlenme, katı atıklar, ekolojik bozulmalar ve biyolojik çeşitliliğin azalması, arkeolojik ve tarihi alanların zarar görmesi ile alan kullanım sorunları olarak da tanımlanmıştır (Inskeep, 1991). Birleşmiş Milletler Çevre Programı ekolojik süreçlerin gelişimi için biyolojik çeşitlilik ve biyolojik kaynakların korunması durumunda çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabileceğini ileri sürmektedir.

Bu konuda yapılmış çeşitli çalışmalarda turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkileri şu şekilde özetlenebilir: Yeraltı ve yer üstü su kaynaklarının azalması ve kirlenmesi, gürültü ve trafik yoğunluğunun yaşanması, avlanma yoluyla hayvan türlerinin sayıca azalması, hayvan ve bitki soylarının yok olması, çarpık kentleşmenin meydana gelmesi, tarım arazilerinin tahrip edilmesi, inşaat alanlarında büyüme yaşanması, katı ve sıvı atıkların doğal ortamlara bırakılmasıyla çöp yığınları oluşması, yapılaşmanın artmasının doğal güzelliği örtmesi, ekolojik alanların çok kullanılmasından dolayı yaşanan bozulmalar, doğal bitki örtüsünün

tahrip edilmesi sonucu erezyonların oluşması, doğal ortamında yaşayan hayvanlarla yaşanan kontrolsüz etkileşim sonucu bu hayvanların olumsuz etkilenmesi (Baltacı, 2019).

Turizmin Ekonomik Etkisi

Birleşmiş Milletler Çevre Programı etkin bir mali harcama ve kaynakların gelecek nesillerin kullanabileceği şekilde yönetilmesi ile sürdürülebilir bir ekonomik gelişmenin mümkün olduğunu savunmaktadır. Turizmin olumlu ve olumsuz ekonomik etkileri bu ilke etrafında incelenmiştir.

Turizmde ekonomik sürdürülebilirlik için bölgenin ve yerel halkın bu bölgedeki turizm faaliyetlerinden en üst düzeyde faydalanması beklenmektedir. Bu faydalanma sağlanırken aynı zamanda kaynakların verimli kullanması sürdürülebilirlik için önemlidir.

Turizmin olumlu ve olumsuz ekonomik etkileri şu şekilde özetlenebilir; Kim, K. (2002)

Olumlu etkiler; döviz girdisi ve gelir artışı sağlama, istihdam yaratma, gayrisafi milli hasılayı yükseltme, devlete ek vergi geliri sağlama, ekonomiye çeşitlendirme; turizmin olumsuz etkileri; enflasyon oluşması, geleneksel iş düzenini tanımayarak bozması, yerel ürünlere talebin artmasıyla mal ve hizmetlerde fiyat artışı, alt yapı iyileştirmesinde maliyet riski oluşturma.

Turizmin olumlu ve olumsuz etkileri göz önüne alındığında ekonomik boyutun sosyal boyutla olan bağlantısı gözükmektedir. Turizmin bu güçlü ekonomik ve sosyal etkilerinden dolayı bu konu idari yönetimler tarafından detaylıca ele alınıp dikkatlice yönetilmelidir (Swarbrooke, 1999;66).

Turizmin Sosyal Etkisi

Sürdürülebilir kalkınma için ekonomik, çevresel boyut kadar sosyal sermaye ve sosyal sürdürülebilirlik de önemlidir. İnsanın fizyolojik ve ekonomik ihtiyaçlarıyla birlikte sosyal ve kültürel ihtiyaçları olan sosyal bir varlıktır. Sürdürülebilir kalkınmadan söz edebilmek için sosyal ilkelerinin belirlenmesi ve kültürel, sosyal değerlerin göz önünde tutularak davranılması gerekmektedir (Burns ve Holden 1995: 219 aktaran Eser, vd, 2010).

Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nda sosyal sürdürülebilirlik ilkesi tanımı şu şekilde özetlenebilir; turizm faaliyetinin toplum kimliğinin güçlenmesine katkı sağlamakla birlikte toplumun gelişimine destek olma ve turizmin toplum geleneklerine uyumlu olacak şekilde gerçekleşmesidir.

Sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik, toplumsal bilinci güçlendirip tutarlı hale getiren ve gelişmeleri ve faaliyetleri toplumun kültürüne ve değerlerine uygun ve uyumlu şekilde yerine getirmektir (Baltacı, 2019)

Turizm farklı sosyal yapı ve kültürdeki kişilerin hızlı şekilde birbirleriyle iletişim kurarak sosyal yaşamda ve kültürel değerlerde hızlı değişime sebep olabilen bir faaliyettir. Bu aynı zamanda hızlı bir öğrenme ve gelişim sürecini de doğurmaktadır. Fakat bu farklılıklar iyi yönetilmezse olumsuz sonuçlarla birlikte kültürel kayıplara sebep olabilir. Bu sürecin sağlıklı yönetilmesi sosyal sürdürülebilirlik yaklaşımıyla mümkündür. Turizmin sosyal açıdan sürdürülebilirliği bölgeye gelen ziyaretçilerin, ülke ya da bölgeye sosyal bir uyumsuzluk yaratmayacak şekilde tatillerini yapması ve yerel halkla ilişkilerini sağlıklı olarak kurup sürdürebilmesine bağlıdır (Eser, 2010).

Turizmin Kültürel Etkisi

Kültürel miras, tüm kültürel fenomenlerden somut ve soyut her şeyi kapsamaktadır. Bunlar; tarihi anıtları, (tarihi binaları, bahçeleri, parkları, endüstriyel tesisleri, trafik ile ilgili anıtlar) taşınabilir tarihi anıtlar, (resimler, heykeller, dini sanat eserleri, tarihi el yazmaları, el sanatları malzemeleri, tarımsal ve endüstriyel aletler ve makineler, tarihi belgeler ve nesneler) sözlü ve festivaller gibi geleneksel kültürler, dini törenler, kostümler, efsaneler, davranış ve alışkanlıklar, müzik dans ve yemek kültürüdür. Kültürel miras geçmişe dayalıdır ve geleneğin bir parçasını oluşturur. Ayrıca müzik tiyatro, edebiyat ya da güzel sanatlar da kültürel miraslardır (UNEP, 2005).

Konunun bir bacağı turistlerin ziyarete gittiği bölgelerde insan yoğunluğuna sebep oldukları için kültürel yapıların fiziksel olarak korunması iken diğer bacağı da yerel halkın yaşayış tarzının ve kültürel değerlerinin turistler tarafından yıpratılabilmesi sorunudur. Sürdürülebilir turizm kapsamında, uzmanlar iki toplum arasında olumsuzlukların yaşanmaması için hem seyahat edecek turistlerin hem de bölge halkının birbirlerinin kültür değerleri ve beklentileri hakkında bilgilendirilmesi gerektiğini dile getirmektedirler. Böylece turist, bölge halkının kültür yapısını bilecek ve gerekirse bölge halkının tepkisini çekmemek için dikkat edecektir (Kozak, 2012).

Turizmin Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Etkilerini İnceleyen Çalışmalar

Turizmin bölgeye ve ülkelere olumlu etkileri olduğu gibi olumsuz etkileri de olmaktadır. Bu olumlu ve olumsuz etkiler sürdürülebilirlik bakış açısıyla değerlendirildiğinde çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel boyutları altında toplanabilir. Bu bölümde turizm etkileri üzerine farklı bölgelerde yapılan çalışmaları ve bu çalışmalarda ortaya çıkan ortak olumlu ve olumsuz etkilerin neler olduğu derlenmiştir.

Tablo 3a: Çalışmalarda Gözlemlenen Olumlu Etkiler

Yaşam kalitesini arttırması, ekonomik gelişim sağlaması, park vb. alanlardaki artış	McCool ve Martin, (1994); Perdue, Long ve Allen, (1990)
Yerel Halk için iş olanakları ve istihdam artış	Belisle & Hoy, (1980) ;); Davis vd., (1988); Haralambopoulos &Pizam, (1996); Lindberg & Johnson, (1997); Tosun (2002); Bujosa& Rosell (2005); Diedrich & García, (2009) Andereck & Nyaupane, (2011)
Görsel (estetiksel) gelişim sağlama	Perdue, Long, ve Allen (1990),
Kültürel aktivitelerin desteklemesi	McCool ve Martin, (1994).
İş kalitesini arttırma	Lankford (1994); McCool ve Martin (1994); Siegel ve Jakus (1995)
Yaşam kalitesi ve yaşam standardındaki yükseliş	Liu, Sheldon, &Var, (1987); Lankford (1994); Long, Perdue ve Allen (1990); McCool ve Martin (1994); Perdue, Long, ve Allen (1990); Yoon, Gursoy, & Chen, (2001); Andereck, Valentine, Knopf,& Vogt, (2005); Akis Peristianis & Warne, (1996); Korca, (1996) ; Oviedo, Castellanos, & Martin, (2008)
Yeni Yatırım olanakları sağlama ve yerel halka ve yönetimlere gelir sağlama	Sethna ve Richmond, (1978); Jurowski vd., (1997);
Yolların ve kamusal hizmetlerin ve alt yapının gelişmesini sağlama	Rothman (1978); Sethna ve Richmond (1978); Lankford (1994)
Ekonomik kazanç sağlama	Getz, (1994); Haralambopoulos ve Pizam, (1996); Jurowski vd.,(1997); Madrigal, (1993); Ross, (1992)
Yerel halkın yaşam kalitesini arttırma, iş bağlantılıları için network oluşturma, arkeolojik alanların korunmasını sağlama	Andereck, Valentine, Knopf,& Vogt, (2005); Akis Peristianis & Warne (1996); Liu, Sheldon, &Var, 1987; Korca (1996); Oviedo, Castellanos, & Martin (2008); Yoon,Gursoy, & Chen, 2001,

Tablo 3b: Çalışmalarda Gözlemlenen Olumsuz Etkiler

Kamu tesislerinin kalabalıklaşması	Lindberg & Johnson (1997); McCool & Martin (1994)
Trafiği Olumsuz etkileme ve park problemlerinin oluşması	Black ve Nickerson (1997); Carmichael, Peppard ve Boudreau (1996); Christensen ve Nickerson (1996); King, Pizam ve Milman (1993); Lindberg & Johnson (1997); Liu, Sheldon & Var (1987) ; McCool & Martin (1994) ; Mok, Slater & Cheung (1991); Perdue, Long ve Allen (1990) ; Snaith & Haley (1995) Sheldon &Abenoja (2001)
Fiyat artış ve ürün kısıtlamaları	Pizam (1978); Belisle ve Hoy (1980); Brougham & Butler (1981); Liu ve Var (1986); Liu, Sheldon ve Var (1987); Husbands (1989); Johnson vd., (1994); Haralambopoulos vd.,(1996)
Yerel halkın yaşam standardının düşmesi	Liu & Var (1986) ; McGehee & Andereck (2004)
Gelir Dağılımında eşitsizliğe sebep olma	Perdue vd., (1987); Milman ve Pizam (1988)
Suç Oranındaki Artış	King, Pizam & Milman (1993); Lankford (1994); Lindberg & Johnson (1997); Mok, Slater & Cheung (1991)
Ciddi çevresel hasar ve hava su kirliliğine sebep olması	Andereck et al., (2005); Brunt & Courtney, (1999); Lankford, (1994); Liu vd., (1987); McGehee & Andereck, (2004) ; Snaith & Haley,(1999)
Çöp ve atıklardaki artış	Lankford (1994); Snaith ve Haley (1995),
Fuhşun artması ve Ahlakın bozulması	Liu, Sheldon ve Var (1987), Mok, Slater ve Cheung (1991),
Alkol ve uyuşturucu vb kullanımın artması	King, Pizam ve Milman (1993), Mok, Slater ve Cheung (1991)
Misafirperverliğin azalması	Liu & Var (1986)

SONUÇ

Turizmin ekonomiler için önemli bir kaynak olması ve bununla birlikte çok hızlı büyüyen bir sektör olması sebebiyle ülke ve bölgelere olumlu katkılar sağlamanın yanı sıra birçok olumsuz etkiye de sebep olmaktadır. Bu etkilerin fark edilmesi sürdürülebilirlik anlayışının turizme hızlı bir giriş yapmasıyla sonuçlanmıştır. Turizmin verdiği olumsuz etkilerden dolayı ekonomik kalkınma yerine sürdürülebilir kalkınma önemli bir kavram haline gelmiştir. Sürdürülebilir turizmi ve turizmin etkilerini kavramsal bir çevre etrafında inceleyen bu çalışma göstermektedir ki bu konuda yapılmış birçok araştırma vardır. Bu çalışmaların çokluğu kavram karmaşasına ve konunun anlaşılmasının zorlaşmasına sebep olabilmektedir. Yapılan bu çalışma ile sürdürülebilir turizm kavramı ve sürdürülebilir turizmin önemi net şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır. Turizmin etkilerinin de neler olduğu sürdürülebilirlik çerçevesinde incelendiğinde ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel olmak üzere 4 ana boyutun olduğu ve turizmin etkilerinin bu dört faktör altında toplanmasıyla konunun daha net anlaşılabileceği gösterilmiştir. Bu boyutların ve bu boyutlar altındaki faktörlerin oluşumu ise her bölgenin kültürel, sosyal özelliklerine göre farklılık gösterebilmektedir. Turizmin etkileriyle ilgili farklı zamanlarda ve farklı bölgelerde yapılan çalışmaların bir araya getirilmesiyle de turizmin sürdürülebilirlik çerçevesindeki etkileri düzenli ve net şekilde gözler önüne serilmiştir.

KAYNAKLAR

Akis, S., Peristianis, N., & Warner, J. (1996). Residents' attitudes to tourism development: the case of Cyprus. Tourism management, 17(7), 481-494.

Akış, S. (1999). Sürdürülebilir turizm ve Türkiye. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 10(1), 36-46.

Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C., & Vogt, C. A. (2005). Residents' perceptions of community tourism impacts. Annals of tourism research, 32(4), 1056-1076.

Ayazlar, G., & Ayazlar, R. A. (2016). Yerel Halkın Turizmin Etkilerine Yönelik Tutumunda Aidiyet Duygusu ve Yaşam Tatmininin Rolü/The Role of Sense of Belonging and Life Satisfaction on Local People's Attitude towards Tourism Effects. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20(4), 1451-1470.

Ayazlar, R. A. (2017). Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeğinin (Sus-Tas) Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 14(2), 80-92.

Baltacı, F. (2019). Turizmin sürdürülebilir gelişiminde yerel halkın çevresel tutumu, davranışsal rolü ve verdiği destek arasındaki ilişki: Alanya örneği.

Bianchi, R. V. (2004). Tourism restructuring and the politics of sustainability: A critical view from the European periphery (The Canary Islands). Journal of Sustainable Tourism, 12(6), 495-529.

Blancas, F. J., Lozano-Oyola, M., González, M., & Caballero, R. (2016). Sustainable tourism composite indicators: A dynamic evaluation to manage changes in sustainability. Journal of Sustainable Tourism, 24(10), 1403-1424.

Bramwell, B., & Lane, B. (2012). Towards innovation in sustainable tourism research?. Journal of Sustainable Tourism, 20(1), 1-7.

Bramwell, B., Higham, J., Lane, B., & Miller, G. (2017). Twenty-five years of sustainable tourism and the Journal of Sustainable Tourism: looking back and moving forward. Journal of Sustainable Tourism, 25(1), 1-9.

Buckley, R. (2012). Sustainable tourism: Research and reality. Annals of tourism research, 39(2), 528-546.

Castellani, V., & Sala, S. (2010). Sustainable performance index for tourism policy development. Tourism management, 31(6), 871-880.

Ceylan, T. (2001). Turizm ve sürdürülebilir gelişme. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 12(2), 169-177.

Clarke, J. (1997). A framework of approaches to sustainable tourism. Journal of sustainable tourism, 5(3), 224-233.

Donaldson, T., & Preston, L. E. (1995). The stakeholder theory of the corporation: Concepts, evidence, and implications. Academy of management Review, 20(1), 65-91.

Eser, S., Dalgin, T., & Çeken, H. (2010). Sürdürülebilir kültür turizmi: Efes örneği. Ege Coğrafya Dergisi, 19(2), 27-34.

Garrod, B., & Fyall, A. (1998). Beyond the rhetoric of sustainable tourism?. Tourism management, 19(3), 199-212.
Gunn, C. A. (2014). Vacationscape: Developing tourist areas. Routledge.
Haralambopoulos, N., & Pizam, A. (1996). Perceived impacts of tourism: The case of Samos. Annals of tourism Research, 23(3), 503-526.
Hvenegaard, G. T., & Dearden, P. (1998). Ecotourism versus tourism in a Thai National Park. Annals of tourism Research, 25(3), 700-720.
Inskeep, E. (1991). Tourism planning: An integrated and sustainable development approach. John Wiley & Sons.
Komasi, H., Hashemkhani Zolfani, S., Prentkovskis, O., & Skačkauskas, P. (2022). Urban Competitiveness: Identification and Analysis of Sustainable Key Drivers (A Case Study in Iran). Sustainability, 14(13), 7844.
Korca, P. (1996). Resident attitudes toward tourism impacts. Annals of tourism research, 23(3), 695-697.
Kim, K. (2002). The effects of tourism impacts upon quality of life of residents in the community (Doctoral dissertation, Virginia Polytechnic Institute and State University).
King, B., Pizam, A., & Milman, A. (1993). Social impacts of tourism: Host perceptions. Annals of tourism Research, 20(4), 650-665.
Lindberg, K., & Johnson, R. L. (1997). Modeling resident attitudes toward tourism. Annals of Tourism Research, 24(2), 402-424.
Liu, J. C., & Var, T. (1986). Resident attitudes toward tourism impacts in Hawaii. Annals of tourism research, 13(2), 193-214.
Lu, J., & Nepal, S. K. (2009). Sustainable tourism research: An analysis of papers published in the Journal of Sustainable Tourism. Journal of sustainable Tourism, 17(1), 5-16.
McGehee, N. G., & Andereck, K. L. (2004). Factors predicting rural residents' support of tourism. Journal of travel research, 43(2), 131-140.
McCool, S. F., & Martin, S. R. (1994). Community attachment and attitudes toward tourism development. Journal of Travel research, 32(3), 29-34.
Mok, C., Slater, B., & Cheung, V. (1991). Residents' attitudes towards tourism in Hong Kong. International Journal of Hospitality Management, 10(3), 289-293.
Pelit, E., Baytok, A., & Oybalı, H. H. (2015). Sürdürülebilir Turizm mi? Turizmde Sürdürülebilirlik mi? Kavramsal Bir Tartışma.. Gümüshane University Electronic Journal of The Institute of Social Science/Gümüshane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 6(14).
Perdue, R. R., Long, P. T., & Allen, L. (1990). Resident support for tourism development. Annals of tourism Research, 17(4), 586-599.
Pizam, A. (1978). Tourism's impacts: The social costs to the destination community as perceived by its residents. Journal of travel research, 16(4), 8-12.
Sezgin, M & Kalaman, A.(2008) Turistik Destinasyon Çerçevesinde Sürdürülebilir Tıri<m Yönetimi ve Pazarlaması.
Sharpley, R., & Stone, P. R. (Eds.). (2010). Tourist experience: Contemporary perspectives (Vol. 19). Routledge.
Stabler, M. J., & Goodall, B. (1997). Environmental awareness, action and performance in the Guernsey hospitality sector. Tourism Management, 18(1), 19-33.
Swarbrooke, J. (1999). Sustainable tourism management. Cabi.
Tosun, C. (2002). Host perceptions of impacts: A comparative tourism study. Annals of tourism research, 29(1), 231-253.
Yoon, Y., Gursoy, D., & Chen, J. S. (2001). Validating a tourism development theory with structural equation modeling. Tourism management, 22(4), 363-372.
WCED, World Commission on Environment and Development, Our Common Future: The Brundtland Report. Oxford University Press, Oxford, 1987.
WCED, Our Common Future. Oxford: Oxford University Press, 1987.
UNEP, United Nations Environment Programme, UNEP Annual Report 2005, UNEP, 2006.
Yuksel, F., Bramwell, B., & Yuksel, A. (1999). Stakeholder interviews and tourism planning at Pamukkale, Turkey. Tourism management, 20(3), 351-360.

Zolfani, S. H., Sedaghat, M., Maknoon, R., & Zavadskas, E. K. (2015). Sustainable tourism: a comprehensive literature review on frameworks and applications. Economic research-Ekonomska istraživanja, 28(1), 1-30.
World Tourism Organization (2022). https://www.unwto.org/policy-destination-management
World Travel & Tourism Council (WTTC) (2019) https://wttc.org/
https://doctorsustainability.wordpress.com/

PROJECTING THE FUTURE COURSE OF FISCAL STURDINESS IN TURKEY VIA PDDT TOOL

Cansın Kemal CAN

PhD, Istanbul Medeniyet University Department of Public Finance

ORCID: 0000-0001-5365-0937

ABSTRACT

The PDDT, Public Debt Dynamics Tool, is a template-based tool which is used to appraise the future course of fiscal dynamics of the market economies. This tool allows the user to project and analyse the fiscal adjustment paths required to reach the desired level of fiscal balance. The projection and analysis are carried out based on the debt dynamics equation which highlights the law of motion for the public debt dynamics based on the borrowing requirements of the government. The design of the PDDT tool allows the researcher to implement the analysis under different shock scenarios along with the baseline scenario where all the indicators are assumed to be behaving as they used to do before. The simplistic composition of the tool is basically an outcome of the data used for the analysis which can be found IMF World Economic Outlook Database. The tool also generates fan charts for longer-term analysis of the fiscal adjustments required for fiscal stabilisation in the country. In this study, we benefit from the functionality of this tool to evaluate the ongoing trends in the fiscal balances in Turkey and their potential outcomes in the near future. The findings primarily indicate that notwithstanding some unpleasant signals regarding a looming debt distress, the overall fiscal posture appears to be stable in Turkey.

Keywords: PDDT, Public Debt, Projection

ULAŞIM VERGİLERİNİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ: SEÇİLİ OECD ÜLKELERİ ÖZELİNDE DİNAMİK PANEL VERİ ANALİZİ

THE EFFECT OF TRANSPORT TAXES ON ECONOMIC GROWTH: DYNAMIC PANEL DATA ANALYSIS FOR SELECTED OECD COUNTRIES

Veysel İNAL [1]

[1] Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü, Sakarya, Türkiye

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1143-4184

ÖZET

Bu çalışmada seçili OECD ülkeleri örnekleminde, ulaşım vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenecektir. Vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine ilişkin literatürde geniş bir alan bulunmaktadır. Ancak ekonomik büyüme ve ulaşım vergileri ilişkisinin incelendiği çalışma sayısı sınırlıdır. Ulaşım vergileri, negatif dışsallıkların içselleştirilmesi sürecinde ciddi katkıları olan vergilerdir. Ulaşım sektörünün sebep olduğu çevre kirliliği ile mücadelede, ulaşım vergileri önemli caydırıcı etkiler oluşturmaktadır. Bir yandan çevre kirliliği ile mücadele de etkili olan bu mali araç diğer taraftan ekonomik büyüme üzerinde de önemli etkiler oluşturma potansiyeline sahiptir. Çevre vergileri enerji, ulaşım, kirlilik ve doğal kaynaklar üzerinden alınan vergilerdir. Bu vergiler, devletlere ek bir gelir kaynağı oluşturmaktadırlar. Çevre vergilerinden elde edilen hasılatlar, çevresel tahribatın önüne geçilmesinin yanında ekonomik faaliyetler içinde finansman kaynağı niteliğindedirler. Bu vergiler içerisinde yer alan ulaşım vergileri ise ağırlıklı olarak motorlu ulaşım araçlarının mülkiyeti ve kullanımına ilişkin vergileri içermektedir. Dünya genelinde motorlu taşıt kullanım oranlarının sürekli arttığı düşünüldüğünde, ulaşım vergilerinin de ekonomik sistem içerisinde önemini koruyacağını ifade edebiliriz. Çalışmanın ampirik analizinde kullanılan veriler OECD. Stat elektronik veri tabanından temin edilmiştir. 1994-2019 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak yapılan Westerlund (2008) Durbin-Hausman eşbütünleşme testi değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Peseran (2006) CCEMG tahmincisi ile elde edilen katsayılar incelendiğinde panelin geneline ilişkin bulgular ulaşım vergilerinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu yönündedir. Ülke bazlı bulguların ise farklılaştığı görülmektedir. Bu durumun heterojen yapı gösteren örneklem grubunda yer alan ülkelerin kendine özgü vergi yapılarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ulaşım vergisi, ekonomik büyüme, dinamik panel veri analizi

ABSTRACT

In this study, the effects of transportation taxes on economic growth will be examined in the sample of selected OECD countries. There is a broad field in the literature on the impact of taxes on economic growth. However, the number of studies examining the relationship between economic growth and transportation taxes is very few. Transportation taxes are taxes that have severe contributions to the process of internalizing negative externalities. Transportation taxes have significant deterrent effects in the fight against environmental pollution caused by the transportation sector. On the one hand, this financial instrument, which is effective in combating environmental pollution, has the potential to create significant effects on economic growth. Environmental taxes are taxes on energy, transportation, pollution, and natural resources. These taxes constitute an additional source of income for the states. In addition to preventing environmental damage, the revenues from environmental taxes are a source of financing for economic activities. Transportation taxes, which are included in these taxes, mainly include taxes related to the ownership and use of motor vehicles. Considering that the use of motor vehicles is constantly increasing worldwide, we can state that transportation taxes will maintain their importance in the economic system. The data used in the

study's empirical analysis were obtained from the OECD Stat electronic database. Westerlund (2008) Durbin-Hausman cointegration test conducted using annual data for 1994-2019 revealed a long-term relationship between the variables. When the coefficients obtained with the Peseran (2006) CCEMG estimator are examined, the findings of the panel in general indicate that transportation taxes have a positive effect on economic growth. It is observed that the country-based findings differ. It is thought that this situation arises from the peculiar tax structures of the countries in the heterogeneous sample group.

Keywords: Transportation tax, economic growth, dynamic panel data analysis

PEDAQOJİ BİZNES FƏALİYYƏTİ VƏ ONUN ÜSTÜNLÜKLƏRİ

PEDAGOGICAL BUSINESS ACTIVITY AND ITS ADVANTAGES

dos.Zoya Velibayova

Baku, ADPU

ÖZET

Elmi məqalədə müəllif ingilis dilli ölkələrdə sözügüdən fəaliyyətlə məşğul olan insanların adlandırdıqları "biznesmen", "biznes" anlayışlarının məzmununa ilk öncə aydınıq gətirərək, təhsil biznesi və pedaqoji biznes ifadələrinin mahiyyətini tam şəkildə araşdırmışdır. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa fiziki və hüquqi şəxslərə müxtəlif ödənişli təhsil xidmətləri göstərmək, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq, hüquqi və fiziki şəxslərdən ianələr və könüllü yardımlar almaq hüququnu ortaya çıxarmışdır. Yeni qanunvericiliyə uyğun olaraq dövlət və bələdiyyə təhsil müəssisələrinin maliyyələşdirilməsi mənbələrini: qanunvericiliyə uyğun olaraq dövlət büdcəsinin və yerli büdcənin vəsaitlərini, ödənişli təhsildən daxil olan vəsaitləri, hüquqi və fiziki şəxslərin, o cümlədən əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin, xarici hüquqi şəxslərin qanunvericiliyə uyğun olaraq verilən qrantları, ianələr və yardımları, müsabiqə əsasında dövlət tərəfindən ayrılan elmi-tədqiqat qrantlarını, təhsil müəssisəsinin təhsil, elm, istehsal, məsləhət (konsaltinq) və qanunvericiliklə müəyyən edilmiş digər xidmətlərdən əldə etdiyi vəsaitləri, hüquqi və fiziki şəxslərin müqavilə əsasında mütəxəssis hazırlığını, ixtisasartırma və kadrların yenidənhazırlanması üçün ayırdıqları vəsaiti və s. olduğunu müəyyənləşdirərək sübuta yetirmişdir. Təhsil sahəsində pedaqoji biznesi idarə etməkdə bizə kömək edən bu qanunlarla yanaşı, idarəetməyə dayanıqlıq verən müəyyən prinsiplər olduğunu da göstərmişdir. Bu prinsiplərə: təsərrüfat müstəqilliyi, özünümaliyyələşdirmə prinsipi, maddi maraqlandırma, maddi məsuliyyət, maliyyə ehtiyatları ilə təmin olunmanı aid etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 24 oktyabr 2004-cü ildə imzaladığı "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası"adlı sərəncamın Strateji hədəflər və tədbirlər hissəsinin "Təhsilin nəticələrə görə cavabdeh, şəffaf və səmərəli tənzimləmə mexanizmlərinə malik, dövlət–ictimai xarakterli və dövlət–biznes partnyorluğuna əsaslanan idarəetmə sisteminin formalaşdırılması"adlı istiqamətinə əsasən təhsil sahəsində dövlət-biznes partnyorluğu sisteminin yaradılmasını əsas tələblərdən biri kimi qarşıya qoymuşdur. Dövlət-biznes tərəfdaşlığının mühüm mexanizmlərindən biri kimi bir sıra ölkələrdə geniş tətbiq olunan Məzunlar Assosiasiyası, ENACTUS (Entrepreneurial Action Us) beynəlxalq proqram, Amerika və bir sıra Qərb ölkələrində dövlət-biznes tərəfdaşlığının mühüm mexanizmlərindən biri kimi endaument (endowment - ianə, pay) institutunun fəaliyyətini gözönünə gətirmişdir.

Açar sözlər: biznes, enastus, təhsil, fəaliyyət, sahibkarlıq, xidmət

ABSTRACT

In the scientific article, the author first clarified the content of the concepts of "businessman" and "business" as they are called by people who are engaged in verbal activities in English-speaking countries, and fully investigated the essence of the expressions of educational business and pedagogical business. The Law of the Republic of Azerbaijan "On Education" revealed the right to provide various paid educational services to individuals and legal entities, to engage in entrepreneurial activities, and to receive donations and voluntary assistance from legal entities and individuals. Sources of financing of state and municipal educational institutions in accordance with the new legislation: funds of the state budget and local budget in accordance with the legislation, funds received from paid education, grants issued by legal and natural persons, including foreigners and stateless persons, foreign legal entities in accordance with the legislation, donations and assistance, scientific-research grants allocated by the state on the basis of competition, funds obtained by the

educational institution from education, science, production, consultancy and other services defined by legislation, specialist training of legal and natural persons on the basis of contracts, professional development and retraining of personnel allocated funds, etc. proved that it is. In addition to these laws that help us manage the pedagogical business in the field of education, he also showed that there are certain principles that give stability to management. He attributed to these principles: economic independence, the principle of self-financing, financial interest, financial responsibility, provision of financial resources.

The strategic goals and measures part of the order entitled "State Strategy for the Development of Education in the Republic of Azerbaijan" signed by the President of the Republic of Azerbaijan on October 24, 2004 states "Management of education based on state-public nature and state-business partnership with responsible, transparent and efficient regulatory mechanisms According to the direction named "formation of the system", the creation of a state-business partnership system in the field of education is one of the main requirements. The activities of the Alumni Association, ENACTUS (Entrepreneurial Action Us) international program, which is widely used in several countries as one of the important mechanisms of state-business partnership, and the endowment (endowment - donation, share) institution as one of the important mechanisms of state-business partnership in America and a number of Western countries brought to mind.

Keywords: business, enterprise, education, activity, entrepreneurship, service

MÜASİR ALİ TƏHSİL MÜƏSSİSƏSİNİN PROFESSOR-MÜƏLLİM HEYƏTİ

ÇAĞDAŞ EĞİTİM KURUMUNUN ÖĞRETİM – ÖĞRETMEN KADROSU

ACADEMIC STAFF OF THE MODERN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

Dos. Nəsirli Nəsirulla Beytulla oğlu

Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin Elm və innovasiya şöbəsinin müdiri, fizika-riyaziyyat elmləri namizədi

ORCID COD-0000-0002-9813-7843

Xülasə: Dünya iqtisadiyyatında, siyasətində, sosial-mədəni həyatında baş verən qlobal proseslər ali peşə təhsili sisteminə də öz təsirini göstərməyə bilməz. Tədqiqatçıların fikrincə, təhsil yalnız mədəni təcrübənin ötürülməsinə yönəlmiş mühafizəkar sosial institut olmaqdan çıxıb, o, dünya birliyinin həm sosial, həm də iqtisadi sisteminin alt sistemi kimi qəbul edilməlidir. Son dövrlərdə dinamik dəyişən dünyada ali təhsilin yeri və rolu ilə bağlı fəal şəkildə yenidən düşünmə prosesi gedir.

Müasir şəraitdə Azərbaycan ali təhsili universitet müəlliminə xüsusi tələblər qoymalıdır. Onun əsas funksiyası artıq biliklərin saxlanması və ötürülməsi deyil, tələbələrdə özünütəhsil istəyinin formalaşdırılması və biliklərin yaradıcı inkişafında bacarıqlarının inkişafa yönəldilməsi olmalıdır.

Hazırda isə yeni informasiyanın yaradılması və emalı ilə əlaqəli elmi-tədqiqat fəaliyyətinin əhəmiyyətinin artması müşahidə edilməkdədir. Ali məktəb müəlliminin fəaliyyətinin özəlliyi bu növ fəaliyyətin mürəkkəb struktura malik olması və bir-biri ilə əlaqəli bir çox vəzifələrin həllinə yönəldilməsindən ibarət olmasıdır. Müxtəlif məqsədləri həyata keçirən universitet müəllimi müxtəlif fəaliyyət növlərini reallaşdırır: pedaqoji (tədris və metodiki), tədqiqat (elmi-tədqiqat), təşkilati, idarəetmə və tərbiyyə. Ali məktəb müəllimi üçün yalnız pedaqoji və elmi fəaliyyətin uzlaşması məhsuldardır. Müəllim öz peşəsini müəyyən edən elm sahəsində tədqiqatlar aparır və müəllim fəal müstəqil elmi tədqiqatlara nə qədər diqqət yetirirsə, onun müəllim, metodist, təşkilatçı və tərbiyəçi potensialı nə qədər yüksək olarsa, o, öyrənənlər üçün bir o qədər cəlbedici olur. Universitet müəlliminin elmi fəaliyyəti çoxməqsədli dəyərə və mürəkkəb xarakterə malikdir. O, təhsilin fundamental xarakterini, elmi-tədqiqat, tədris-metodiki fəaliyyətin əlaqəsini təmin edir, müəllim və tələbə şəxsiyyətinin yaradıcı potensialını reallaşdırmağa, ali təhsil müəssisəsinin statusunu yüksəltməyə şərait yaradır.

Azərbaycan Respublikasının Boloniya prosesinə qoşulması 2005-ci ilə təsadüf edir. Lakin, ali təhsilin Avropa təhsil məkanına inteqrasiya prosesi yalnız qabaqcıl xarici ölkələrin ali təhsil müəssisələrinə tələblərin göndərilməsində hiss edilir. Yerli ali təhsil müəssisələrinin ixtisaslar və istiqamətlər üzrə təhsil standartlarının hazırlanmasından başlanan ali təhsil müəssisəsinin muxtariyyət hüququnun məhdudlaşdırılması prosesi bütün təhsil müddətini əhatə edir ki, bu da ali təhsil müəssisələrinin Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin daim təzyiqini təmin etmək üçündür. Azərbaycan Respublikasının təhsil sisteminin məzmun baxımından geniş islahat aparılmasına ehtiyac duyulmaqdadır. İslahatlar təhsil sisteminin yenidən qurulmasını təhsil müəssisələrini, ali təhsilə qəbuldan başlayaraq bütün sistemi əhatə etməlidir.

Açar sözlər: Təhsil, ali təhsil, təhsil sistemi, boloniya prosesi, təhsil islahatı

Özet. Dünya ekonomisinde, siyasetinde, sosyal ve kültürel yaşamında meydana gelen küresel süreçler, yüksek mesleki eğitim sistemi üzerinde etkisini göstermekten geri duramaz. Araştırmacılara göre eğitim, yalnızca kültürel deneyimin aktarılmasına odaklanan muhafazakar bir sosyal kurum olmaktan çıkmış, dünya toplumunun hem sosyal hem de ekonomik sisteminin bir alt sistemi olarak düşünülmelidir. Son zamanlarda,

dinamik olarak değişen dünyada yükseköğretimin yerini ve rolünü yeniden düşünmeye yönelik aktif bir süreç var.

Modern koşullarda, Azerbaycan'ın yüksek öğrenimi, üniversite öğretmenleri için özel şartlar belirlemelidir. Ana işlevi artık bilginin depolanması ve aktarılması değil, öğrencilerin kendi kendine eğitim arzusunun oluşumu ve bilginin yaratıcı gelişiminde becerilerinin geliştirilmesi olmalıdır.

Şu anda, yeni bilgilerin oluşturulması ve işlenmesi ile ilgili bilimsel araştırma faaliyetlerinin önemi gözlemlenmektedir. Bir lise öğretmeninin etkinliğinin özelliği, bu tür bir etkinliğin karmaşık bir yapıya sahip olması ve birbirine bağlı birçok görevi çözmeyi amaçlamasıdır. Çeşitli hedefleri gerçekleştiren bir üniversite öğretmeni, çeşitli türlerde etkinlikler gerçekleştirir: pedagojik (öğretim ve metodik), araştırma (araştırma), organizasyon, yönetim ve eğitim. Bir lise öğretmeni için yalnızca pedagojik ve bilimsel faaliyetlerin uzlaştırılması üretkendir. Bir öğretmen, mesleğini tanımlayan bilim alanında araştırma yapar ve bir öğretmen aktif bağımsız bilimsel araştırmaya ne kadar çok dikkat ederse, öğretmen, metodolojist, düzenleyici ve eğitimci olarak potansiyeli ne kadar yüksek olursa, öğrenciler için o kadar çekici olur. Bir üniversite öğretmeninin bilimsel faaliyeti çok amaçlı bir değere ve karmaşık bir karaktere sahiptir. Eğitimin temel karakterini, bilimsel-araştırma, öğretim-yöntemsel etkinlik bağlantısını sağlar, öğretmen ve öğrenci kişiliğinin yaratıcı potansiyelini gerçekleştirmek ve yükseköğretim kurumunun statüsünü yükseltmek için koşullar yaratır.

Azerbaycan Cumhuriyyeti Bologna sürecine 2005 yılında katılmıştır. Ancak, yükseköğretimin Avrupa eğitim alanına entegrasyon süreci, yalnızca önde gelen yabancı ülkelerin yükseköğretim kurumlarına öğrenci göndermede hissedilir. Yerel yükseköğretim kurumlarının uzmanlık ve yönergelere yönelik eğitim standartlarının hazırlanması ile başlayan yükseköğretim kurumunun özerkliğinin kısıtlanması süreci, tüm eğitim dönemini kapsamakta olup, yüksek öğretim kurumlarında eğitimi Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Milli Eğitim Bakanlığının sürekli baskısını sağlamaktır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin eğitim sisteminde içerik açısından kapsamlı bir reforma ihtiyaç vardır. Reformlar, eğitim sisteminin, eğitim kurumlarının ve yükseköğretime girişten başlayarak tüm sistemin yeniden yapılandırılmasını kapsamalıdır.

Anahtar kelimeler: Eğitim, yükseköğretim, eğitim sistemi, Bologna süreci, eğitim reformu

Abstract. The global processes occurring in the world economy, politics, social and cultural life cannot stop showing their influence on the higher vocational education system. According to the researchers, education has ceased to be a conservative social institution focused solely on the transfer of cultural experience, it should be considered as a subsystem of both the social and economic system of world society. Recently, there has been an active process of rethinking the place and role of higher education in the dynamically changing world.

In modern conditions, the higher education of Azerbaijan should establish special conditions for university lectures. Its main function should no longer be the storage and transfer of information, but the formation of students' desire for self-education and the development of their skills in the creative development of knowledge. Currently, the importance of scientific research activities related to the creation and processing of new information is being observed. The peculiarity of the activity of a high school teacher is that this type of activity has a complex structure and is aimed at solving many interconnected tasks. With various targets a university lecturer performs different types of activities: pedagogical (teaching and methodical), research (research), organization, management and training. For a high school teacher, only the reconciliation of pedagogical and scientific activities is productive. A teacher conducts research in the field of science that defines the profession of a teacher and independent scientific research, how to active if his or her potential is very high as the teacher, metodolojist, editor, and educator, it can be so attractive to the students. The scientific activity of a university teacher has a multi-purpose value and a complex character. It provides the basic character of education, the connection of scientific-research, teaching-methodical activity, creates conditions for realizing the creative potential of the personality of teachers and students and raising the status of the institution of higher education.

The Republic of Azerbaijan joined the Bologna process in 2005. However, the integration process of higher education into the European educational sphere is felt only with sending students to leading higher educational institutions of foreign countries. The process of restricting the autonomy of the higher education

institution, which begins with the preparation of educational standards for the specialties and guidelines of local higher education institutions, covers the entire educational period and is aimed at ensuring education in higher education institutions under the constant pressure of the Ministry of Education of the Republic of Azerbaijan. There is a need for a comprehensive reform of the educational system of the Republic of Azerbaijan in terms of content. The reforms should cover the restructuring of the educational system, educational institutions and the entire system, starting with the introduction of higher education.

Keywords: Education, higher education, education system, Bologna process, education reform

THE ISSUES OF DEVELOPING A SYSTEM FOR NEW RESEARCH-BASED CONTENT IN LESSONS AS A RESULT OF THE IMPLEMENTATION OF A MENTORING SERVICE AT THE FACULTY OF PHILOLOGY

Gulshan Fakhraddin gizi Novruzova

Associate Professor, ASPU, head of the Applied researches department of SRC, department of Elementary education pedagogy.

https://orcid.orq/0000-0002-1765-0996

For many years, classes in secondary and higher education have been actively held in our country. Here, the main issues are: the proper setting of motivation (based on the principle of relevance to life), identifying the problem, and developing research-related tasks. The Scientific-Research Center recommended systematic implementation of modern, research-based teaching at our university, and to that end (within the project), a 5-day training on "Organization of research-based education with new content" was held on February 7–14, 2022 for professor-teaching staff from the Faculty of Philology (100 people). However, in order to achieve this effective result, the Faculty of Philology first conducted a thorough examination of the content of subject programs, syllabi (lectures and seminars), and lecture materials. The goal was to formulate a system for developing research-based lessons and to establish its indications for teaching in the aforementioned materials.

Result.

Based on the study conducted within the project, the content of the subject program, learning outcomes, lecture text (V), and the relevant syllabi (lecture and seminar sessions) were reconciled, and the necessity for mentor support implementation was determined in terms of meeting the requirements.

Proposal.

A system for this can be achieved if the subject program, learning outcomes, lecture text, and syllabi (lecture and seminar sessions) are reconciled and research-based content is identified.

Implementation.

The agreement that met the requirements in a sample of the subject program, learning outcomes, syllabus (lecture and seminar sessions), and lecture text (briefly) on the same topic was reflected as:

On the basis of research, the requirement to identify the issue was precisely met in the lecture syllabus (topic V) of the "Classification of accents of the Azerbaijani language" topic of the Dialectology subject (Prof. Hajar Emin gizi Huseynova) taught at the "Azerbaijani Linguistics Department" under the Faculty of Philology, but the mentor support provided the necessary correction. The requirement for research content has been added to the syllabus of the seminar session (shown in the highlight).

Key words: learning outcomes, program, syllabus, analysis, research, task, presentation, implementation

Ölkəmizdə artıq uzun illərdən bəri orta və ali məktəblərdə dərslər fəal formada aparılır. Burada əsas məsələ motivasiyanın (həyatla əlaqəlilik prinsipinə əsaslanaraq) düzgün qurulması ilə problemin qoyuluşu və tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqların yaradılmasıdır.Elmi-Tədqiqat Mərkəzi tərəfindən universitetimizdə müasir, tədqiqat əsaslı dərslərin tədrisinin sistemli olaraq həyata keçirilməsini tövsiyə edildi və buna yönəlik (layihə çərçivəsində) "Tədqiqata əsaslanan yeni məzmunlu təhsilin təşkili" mövzusunda 5 günlük təlim 2022-ci ilin 7-14 fevral tarixlərində Filologiya fakültəsinin professor-müəllim heyəti (100 nəfər) üçün həyata keçirildi. Lakin bunun səmərəli nəticəsinə nail olmaq üçün öncə Filologiya fakültəsində fənn

proqramları, sillabuslar (mühazirə və seminar) və mühazirə materiallarına dair sənədlərin məzmun baxımından metodiki olaraq araşdırılması həyata keçirildi. Məqsəd adı gedən sənədlərdə tədqiqat əsaslı dərslərin qurulması üçün bir sistem fortmalaşdırmaq və tədrisi üçün onun göstəticisini müəyyənləşdirmək idi.

Nəticə.

Fənn proqramındakı məzmun, təlim nəticələri, mühazirənin mətni (V), ona dair sillabuslarda (mühazirə və seminar məşgələ) layihə çərçivəsində aparılan araşdırma əsasında uzlaşma aparıldı və tələblərin ödənilməsi baxımından mentor dəstəyinin tətbiqinin zəruriliyi müəyyənləşdirildi.

Təklif.

Fənn proqramı, təlim nəticələri, mühazirənin mətni və sillabuslarda (mühazirə və seminar məşgələ) uzlaşmanın aparılaraq tədqiqata əsaslanan məzmunun müəyyənləşdirilməsi təmin edilərsə, buna dair bir sistemin yaradılmasına nail olmaq olar.

Tətbiq

Fənn proqramı, təlim nəticələri, sillabus (mühazirə və seminar məşgələ) və mühazirə mətninin (qısa olaraq) eyni mövzu üzrə nümunəsində tələbləri ödəyən uzlaşma belə əks olundu:

Tədqiqat əsasında Filologiya fakültəsinin Azərbaycan dilçiliyi kafedrasında tədris olunan Dialektologiya fənninin (prof. Həcər Emmin qızı Hüseynova) “Azərbaycan dili şivələrinin təsnifi” mövzusunun mühazirəyə aid sillabusunda (V mövzu) doğru olaraq problem qoyuluşuna verilmiş tələb gözlənilmiş, lakin mentor dəstəyi ilə korreksiya həyata keçirilmişdir. Seminar məşgələsinə dair sillabusda isə tədqiqat məzmununa dair tələbin ödənilməsini təmin edən əlavə edilmişdir (rəngli göstərilmişdir).

Açar sözlər: təlim nəticələri,proqram,sillabus,təhlil,tədqiqat, tapşırıq, təqdimar, tətbiq

Ölkəmizdə artıq uzun illərdən bəri orta və ali məktəblərdə dərslər fəal formada aparılır. Burada əsas məsələ motivasiyanın (həyatla əlaqəlilik prinsipinə əsaslanaraq) düzgün qurulması ilə problemin qoyuluşu və tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqların yaradılmasıdır.Elmi-Tədqiqat Mərkəzi tərəfindən universitetimizdə müasir, tədqiqat əsaslı dərslərin tədrisinin sistemli olaraq həyata keçirilməsini tövsiyə edildi və buna yönəlik (layihə çərçivəsində) “Tədqiqata əsaslanan yeni məzmunlu təhsilin təşkili” mövzusunda 5 günlük təlim 2022-ci ilin 7-14 fevral tarixlərində Filologiya fakültəsinin professor-müəllim heyəti (100 nəfər) üçün həyata keçirildi. Lakin bunun səmərəli nəticəsinə nail olmaq üçün öncə Filologiya fakültəsində fənn proqramları, sillabuslar (mühazirə və seminar) və mühazirə materiallarına dair sənədlərin məzmun baxımından metodiki olaraq araşdırılması həyata keçirildi. Məqsəd adı gedən sənədlərdə tədqiqat əsaslı dərslərin qurulması üçün bir sistem fortmalaşdırmaq və tədrisi üçün onun göstəticisini müəyyənləşdirmək idi.

Nəticə.

Fənn proqramındakı məzmun, təlim nəticələri, mühazirənin mətni (V), ona dair sillabuslarda (mühazirə və seminar məşgələ) layihə çərçivəsində aparılan araşdırma əsasında uzlaşma aparıldı və tələblərin ödənilməsi baxımından mentor dəstəyinin tətbiqinin zəruriliyi müəyyənləşdirildi.

Təklif.

Fənn proqramı, təlim nəticələri, mühazirənin mətni və sillabuslarda (mühazirə və seminar məşgələ) uzlaşmanın aparılaraq tədqiqata əsaslanan məzmunun müəyyənləşdirilməsi təmin edilərsə, buna dair bir sistemin yaradılmasına nail olmaq olar.

Tətbiq

Fənn proqramı, təlim nəticələri, sillabus (mühazirə və seminar məşgələ) və mühazirə mətninin (qısa olaraq) eyni mövzu üzrə nümunəsində tələbləri ödəyən uzlaşma belə əks olundu:

Tədqiqat əsasında Filologiya fakültəsinin Azərbaycan dilçiliyi kafedrasında tədris olunan Dialektologiya fənninin (prof. Həcər Emmin qızı Hüseynova) “Azərbaycan dili şivələrinin təsnifi” mövzusunun mühazirəyə aid sillabusunda (V mövzu) doğru olaraq problem qoyuluşuna verilmiş tələb gözlənilmiş, lakin

mentor dəstəyi ilə korreksiya həyata keçirilmişdir. Seminar məşgələsinə dair sillabusda isə tədqiqat məzmununa dair tələbin ödənilməsini təmin edən əlavə edilmişdir (rəngli göstərilmişdir).Şəkil 1.

Nümunə:

Fənn proqramı.

V. Azərbaycan dilinin regional variantlarının təsnifatı: Təsniflərin bəzi xüsusi cəhətləri, tarixlə əlaqələndirilmə istiqamətində dəqiqləşmə. Müxtəlif təsniflərə münasibət: M. Şirəliyevin, A. Hüseynovun, E.Əzizovun və başqalarının təsnifatı... Ayrı-ayrı regional dil xüsusiyyətlərinin formalaşmasında tarixi şəraitin rolu. Regional dil xüsusiyyətlərinin formalaşmasında ictimai amillərin rolu və bunların nəzərə alınması (mədəni mərkəzlər məsələsi və s.).

Azərbaycan dili dialektlərinin təsnifinə dair təlim nəticələri.

-Azərbaycan dialektlərinin təsnifatı prinsiplərini öyrənərək, bu sahədə xidmətləri olan dialektoloqların fəaliyyət istiqamətini müəyyən edir, dəyərləndirir, müasir dövrdə hansı təsnifat üsulunun daha səmərəli olması haqqında mülahizələrini müəyyənləşdirir;

- Yaşadığı və ya mənsub olduğu rayon üzrə fonetik, leksik və qrammatik dialekt nümunələrini toplayıb qruplaşdırır, araşdırır;

- Dialektlərin ədəbi dilimizin zənginləşməsindəki rolunu müəyyən edir və nümunələr toplayır;

- Ədəbi dilimizə dialektizmlərin daxil olması səbəblərini və üsullarını müəyyənləşdirir.

Şəkil 1.

Sillabus (mühazirə)30 saat

Həftə	**Tarix və saat I patok**	**Tarix və saat II patok**	**Mövzunun sırası, adı və əhatə etdiyi məsələlər (plan)**	**Tapşırıqların məzmunu**	**Mənbələr**
1	**29.09.21**	**06.10.21**	"Azərbaycan dilinin interregional xüsusiyyətləri"fənninin mövzusu, məqsədi və vəzifələri	"Azərbaycan dilinin interregional xüsusiyyətləri"fənninin məqsəd və vəzifələrini öyrənmək	M.Şirəliyev:s.13-30E.Əzizov: s.10. 3.M.Məmmədli s.6-10. H.Hüseynova. Müha- zirələr
2	**13.10.21**	**20.10.21**	Azərbaycan dialektlərinin tədqiqi tarixi	Azərbaycan dialektləri nin tədqiqini, inkişaf mərhələlərini öyrənib, ən mühüm dialektoloji hadisələri araşdırmaq.	M.Şirəliyev:s.31-50: E.Əzizov: s. 35-55:M.Məmmədli s.10-19. H.Hüsey nova. Mühazirələr.
3	**27.10.21**	**3.11.21**	Azərbaycan dilinin kökləri	Dialektlərin tarixini öy rənməklə dilimizin forma laşmasında iştirak etmiş etnoslar haqqında məlu mat toplamaq, mövqeyini müəyyənləşdirmək.	M.Şirəliyev:s.51-60: E.Əzizov: s.286-30. M.Məmmədli s.19-27. H.Hüseynova. Mühazirələr.
4	**10.11.21**	**17.11.21**	Azərbaycan dilinin dialektlərə bölünməsi və keçid şivələr	Dilin dialektlərə bölünməsi səbəblərini və dialektlərlə şivələrin fərqini öyrənmək.	M.Şirəliyev:dərslik: E.Əzizov: s.264-270:M.Məmmədli s.19-30.H.Hüseynova. Mühazirələr
5	**24.10.21**	**1.12.21**	Azərbaycan dili dialektlərinin təsnifi **Müxtəlif dilçilərin təsnifatını müqayisəli təhlil edir;Regional dil xüsusiyyətlərinin formalaşmasında ictimai amillərin rolunu müəyyən edir.**	Müxtəlif dilçilərin təsnifatını müqayisə etmək. **Problem qoyulur və müqayisəli təhlillər aparılır, müzakirə təşkil olunur.**	M.Şirəliyev:dərslik:E.Əzizov: s.M.Məmmədli :s.19.Ə.Tanrıverdiyev. Az. Dili nin tarixi qram. H.Hüseynova. Mühazirə mətnləri

Sillabus (seminar)30 saat

Həftə	Tarix-qrup: 2002/2003	Mövzunun adı və əhatə etdiyi məsələlər	Tapşırıqların məzmunu	Mənbə
1	**04.10.21**	Az.dil.interreg.xüs.fən-ninin obyekti, məqsədi və vəzifələri, elmlər sistemində yeri	Az.dil.interreg.xüs. fənni nin məqsəd və vəzifələrini öyrənmək. Fənlər sistemin də yerini müəyyənləşdir mək.(İKT əsasında)	M.Şirəliyev:s.13-30:E.Əzizov: s.10-35:M.Məmmədli mühazirə mətnləri: s.6-10. H.Hüsey nova. Mühazirələr
2	**11.10.21**	Azərbaycan dialektlərinin tədqiqi tarixi	Azərb.dialektologiyası -nın keçdiyi inkişaf mərhələlərini öyrənmək. Dialektoloqların fikrinə münasibət bildirmək.	M.Şirəliyev:s.E.Əzizov: s.M.Məmmədli: mühazirə mətnləri. H.Hüsey nova. Mühazirələr
3	**18.10.21**	Azərbaycan dilinin kökləri	Dialektlərin tarixini öy rənməklə dilimizin forma laşmasında iştirak etmiş etnoslar haqqında məlu mat toplamaq, onların rolunu müəyyənləşdirmək.	E.Əzizov: s.13-64: Az.dil. tar.dial.yası. M.Məmmədli: mühazirə mətnləri.H.Hüsey nova. Mühazirələr
4	**25.10.21**	Azərbaycan dilinin dialektlərə bölünməsi və keçid şivələr	İKT-də dilin dialektlərə bölünməsi, əsas və keçid şivələr haqda məlumat toplamaq.	M.Şirəliyev:s.dərslik. E.Əzizov: s.264-270-M.Məmmədli: mühazirə mətnləri.s.19-27.H.Hüsey nova. Mühazirələr
5	**1.11.21**	Azərbaycan dili dialektlərinin təsnifi	Az.dialektlərinin təsnifatı haqda dialektoloqların fikirlərini öyrənib, müqayisə etmək. **Az.dialektlərinin təsnifatı haqda dialektoloqların fikirlərinə dair araşdırma aparın. Üstünlükləri qeyd edin. PP təqdimat**	M.Şirəliyev:s.Dialekt. əsasları.dərslik-E.Əzizov: s.286-303:M.Məmmədli: mühazirə mətnləri s.19-27. H.Hüseynova. Mühazirələr

Mühazirə mövzusu və planı.

V MÖVZU: AZƏRBAYCAN DİLİ ŞİVƏLƏRİNİN TƏSNİFİ

PLAN:

1. **Türk dilləri arasında Azərbaycan dilinin mövqeyi**
2. **Şivələrin təsnifi və müqayisəsi**
3. **Cənubi Azərbaycan şivələri haqqında**
4. **Əmirpurun, Dilaçarın və başqalarının təsnifi**

Qeyd. Fənn proqramı, təlim nəticələri və mühazirənin mətninə dair aparılmış təhlil sillabuslarda (mühazirə və seminar məşgələ) problemin həlli baxımından nəzəri və praktik olaraq göstərilir. Belə ki, mühazirə mətnində qoyulan problem həyatla əlaqəlilik prinsipinə dayanaraq motivasiya edilir və qoyulan tədqiqat sualı (problem qoyuluşu) əsasında müzakirələrə yol açaraq interaktivliliyin təmin olunmasına zəmin yaradır.Tədqiqat sualının həllinə dair hazırlanan tapşırıqlar vasitəsilə seminar məşğələdə alınan nəticə (tədqiqata dair təqdimat və müzakirə) əsasında problemin qoyuluşuna yönəlik həllin tapılmasını göstərilmiş olur və PP qrup təqdimatları vasitəsilə nümayiş olunur.Bu baxımdan sillabusun "tapşırığın məzmunu" hissəsində PP qrup təqdimatları qeyd olunmuş və seminar məşğələ zamanı tədqiqatın bu şəkildə praktiki tətbiqi nəticəsi öz əksini tapır.

Ədəbiyyat siyahısı

1.Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulum). Kurikulum, № 1, s. 131-150.
2.Ümumtəhsil məktəblərində I-IV sinifləri üçün fənn kurikulumları. Bakı:Təhsil, 2008,480s.
3.İ.Babayev- Layihələrin idarə edilməsi – Bakı 2014.120 s.
4.M.Şirəliyev:dərslik:E.Əzizov: s.M.Məmmədli :s.19.Ə.Tanrıverdiyev. Az. Dili nin tarixi qram. H.Hüseynova. Mühazirə mətnləri
5. Mentorlar üçün metodik vəsait, 2015.
6.Barbara L.Wolfe. Mentor Training Curriculum, ISSA, 2004.
7..http://evolkov.net/questions/Zagashev.I.Question.skill.html
*8.*http://www.serkanozkan.com.tr/Icerik.aspx?id=19
9.http://www.pegem.net/akademi/kongrebildiri_detay.aspx?id=5496